(2

COMMENTARIVS IN IOSVE, IVDICVM, RVTH, IV. LIBROS REGVM ET II. PARALIPOMENON.

AVCTORE

R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE IESV.

S. Scripturæ olim Louanij, posteà Romæ Professore,

Cum triplici Indice.

Tomus II. continens lib. 2. 3. 4. Regum, & duos Paralipomenon.

ANTVERPIÆ

Apud IACOBVM MEVRSIVM.

ANNO M. DC. LXXVI.

COMMENTARIVS
IN LIBRVM SECVNDVM
SAMVELIS,
SIVE
REGVM.

Liber primus descripsit gesta Samuelis, & Saulis regis; hic verò secundus describit gesta Dauidis regis. Occasus enim Saulis fuit ortus Dauidis. Eodem enim die, quo occidit Saul, exortus est Dauid, quasi nouus sol oriens Israeli, qui proinde mox Sauli in regno Iudæ successit.

CAPVT PRIMVM.
SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid Saulis mortem, occiso nuntio qui eum se occidisse dicebat, vlciscitur: mox vers. 17. cum toto Israele solemni pompa & carmine funebri eius mortem luget.

1. Factvm est autem, postquam mortuus est Saul, vt Dauid reuerteretur à cæde Amalec, & maneret in Siceleg duos dies. 2. In
die autem tertia, apparuit homo veniens de castris Saul, veste
conscissâ, & puluere conspersus caput: & vt venit ad Dauid, cecidit super faciem suam, & adorauit. 3. Dixitque ad eum Da-
uid: Vnde venis? Qui ait ad eum: De castris Israel fugi. 4. Et dixit ad eum Da-
uid: Quod est verbum quod factum est indica mihi. Qui ait: Fugit populus ex
prælio, & multi corruentes è populo mortui sunt; sed & Saul & Ionathas filius
eius interierunt. 5. Dixitque Dauid ad adolescentem, qui nuntiabat ei; Vnde
scis quia mortuus est Saul, & Ionathas filius eius? 6. Et ait adolescens, qui nun-
tiabat ei: Casu veni in montem Gelboe, & Saul incumbebat super hastam suam:
porro currus & equites appropinquabant ei, 7. & conuersus post tergum
suum, vidensque me vocauit. Cui cùm respondissem: Adsum: 8. Dixit mihi:
Quisnam es tu? Et aio ad eum: Amalecites ego sum. 9. Et locutus est mihi: Sta
super me, & interfice me; quoniam tenent me angustiæ, & adhuc tota anima
mea in me est. 10. Stansque super eum, occidi illum: sciebem enim quod vi-
uere non poterat post ruinam: & tuli diadema quod erat in capite eius, & armil-
lam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc. 11. Apprehen-
dens autem Dauid vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo, 12. &
planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam, super Saul, & su-
per Ionathan filium eius, & super populum Domini, & super domum Israel, eo
quod corruissent gladio. 13. Dixitque Dauid ad iuuenem qui nuntiauerat ei
Vnde es tu? Qui respondit: Filius hominis aduenæ Amalecitæ ego sum. 14. Et
ait ad eum Dauid: Quare non timuisti mittere manum tuam vt occideres chri-
stum Domini? 15. Vocansque Dauid vnum de pueris suis, ait: Accedens ir-
rue in eum. Qui percussit illum, & mortuus est. 16. Et ait ad eum Dauid:
Sanguis tuus super caput tuum: os enim tuum locutum est aduersum te, dicens:
Ego interfeci christum Domini. 17. Planxit autem Dauid planctum huius-
cemodi super Saul, & super Ionathan filium eius, (18. & præcepit vt do-
cerent filios Iuda arcum, sicut scriptum est in libro iustorum.) Et ait: Considera
Israel, pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati. 19. Inclyti, Israel, su-

per montes tuos interfecti sunt: quo modo ceciderunt fortè? 20. Nolite an-
nuntiare in Geth, neque nuntietis in compitis Ascalonis: ne fortè lætentur fi-
liæ Philisthijm, ne exultent filiæ incircumcisorum 21. Montes Gelboe, nec
ros nec pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarum: quia ibi abiectus
est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo. 22. A sanguine in-
terfectorum, ab adipe fortium, sagitta Ionathæ numquam redijt retrorsum, &
gladius Saul non est reuersus inanis. 23. Saul & Ionathas amabiles, & decori in
vita sua, in morte quoque non sunt diuisi: aquilis velociores, leonibus fortiores.
24. Filiæ Israel super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in delicijs, qui præbe-
bat ornamenta aurea cultui vestro. 25. Quomodo ceciderunt fortes in prælio
Ionathas in excelsis tuis occisus est? 26. Doleo super te frater mi Ionatha deco-
re nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater vnicum amat filium
suum, ita ego te diligebam. 27. Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt ar-
ma bellica?

Vers. 2. N DIE AVTEM TERTIA APPARVIT HOMO VENIENS DE CASTRIS SAVL] Fabulantur Rabbini hunc hominem nuntiantem Dauidi mortem Saulis, fuisse filium Doëg Idumæi, sicut fingunt Doëg fuisse armigerum Saulis, qui se cum eo occidit, vt dixi lib. 1. c. 31. v. 4.

Vers. 8. AMALECITES EGO SVM] Philo, vel potiùs Pseudophilo, in Antiq. Biblicis ait, Amalecitæ huic nomen fuisse Edab, eumque fuisse filium Agag regis Amalecitarum, quem Samuel interfecerat; & Saulem, audito istum esse Amalecitam filium Agag, dixisse: *Ecce nunc venerunt super me verba Samuelis, quando dixit: Qui natus erit ex Agag, erit tibi in scandalum; vade autem & dic Dauid: Ego occidi inimicum tuum; & dices ei: Hæc dixit Saul, ne memor sit odij mei, & iniustitiæ meæ.*

Vers. 9. STA SVPER ME, ET INTERFICE ME] q. d. Incumbe gladio super me, eumque mihi infige, itaque me interfice. Iosephus libr. 7. cap. 1. & 2. censet adolescentem hunc dicere verum, quasi Saul præ pauore & debilitate non valens gladio suo se ipsum occidere, aduocarit hunc iuuenem qui eum occiderit. Sic & R. Leui. Verum potiùs S. Scripturæ quàm huic iuueni, qui Dauidi adulatur, credendum est, quæ lib. 1. cap. 31. vers. 2. & 31. disertè asserit, quòd Saul se ipsum occiderit. Mentitur ergo hic iuuenis, dicens se Saulem occidisse, vt gratiam Dauidis per hostem eius Saulem à se occisum aucupetur, inquiunt Theodor. Eucher. Procop. Angelom. Lyran. Abulens. Serarius, Torniel. Salianus & alij. Verè tamen ipse diadema Saulis detulit ad Dauidem, quia peracto prælio, & cæso Saule, sponte vel casu venit in montem Gelboë, ibique Sauli diadema detraxit, inquit Abulens. & Caietan.

QVONIAM TENENT ME ANGVSTIÆ] Chald. *tremor*; Sept. *tenebræ*; Hebr. שבץ *scabats*, id est conclusio, constrictio, angustia, tum cordis, tum hostium, qui me vndique cingunt. Porrò *scabats*, significat quoque vestem ocellatam, quasi ocellis inclosam & conclusam, qualis est lorica reticulata militum, & Ephod pontificis, sicque hic accipiunt Rabbini; sed variè. Primò enim R. Leui exponit de lorica reticulata Saulis, q. d. Saul: Occide me, quia ego me transfodere nequeo ob loricam reticulatam quâ tegor. Secundò, alij exponunt de loricis hostium, q. d. Cingunt & constringunt me loricati hostium equites; vnde & Tigur. vertit, *apprehendit me corona*, scilicet equitum. Tertiò, alij in *Midras* explicant de Ephod pontificis, q. d. Tenent & terrent me sacerdotes & pontifex Achimelech quos iniustè cap. 22. occidi: hi à me pœnas exigunt quasi Saul ex sceleris conscientia cognouerit se adigi ad necem, ob cæsos sacerdotes. Addit Abulens. quæst. 5. Saulem vidisse vmbras & spectra sacerdotum vestibus sacerdotalibus indutorum, quæ ipsum terrebant: Verùm planiùs Noster *scabats*, vertit, *angustiæ*, vnde ei consentit Chald. & Sept. Hinc & Vatab. vertit, *apprehendit me tremor*, vel, *trepidatio*.

ET ADHVC TOTA ANIMA MEA IN ME EST] q. d. Licet vehementer vulneratus sim à sagittarijs, vt dictum est cap. 31. 3, tamen adhuc totus viuo, metuoque ne viuus in manus hostium incidam, illique me probrosè excrucient & necent: tu ergo citò transfode & occide me. Alludit ad morem mortuorum: hi enim sensim per partes emoriuntur. Primò enim anima recedit ab oculis, vt non videant; inde ab auribus, vt non audiant; & ita pedetentim recedit à cæteris partibus, donec ipsum cor deserat; quo facto homo plenè moritur. Vnde Arist. *Cor*, inquit, *in homine est primùm, viuens, & vltimùm moriens*. Ex aduerso oculi sunt vltimùm viuens, & primùm moriens: in embryone enim, vltimò formantur oculi. Hinc Seneca epist. 30. *Senilis, ait, anima in primis labris est, nec magna vi distrahitur à corpore*. Nam vt ait S. Ambros. *mors senibus præ foribus est, iuuenibus in insidijs*.

VT OCCIDERES CHRISTVM DOMINI] putà Saulem, qui à Domino per Samuelem chrismate, siue oleo, vnctus erat in regem Israelis, ideoque quasi sacer erat & inuiolabilis. Vers. 14.

SANGVIS TVVS SVPER CAPVT TVVM] q. d. Sanguinis tui effusionem tibi tuoque capiti imputa, quia fassus es te occidisse Saulem regem: par enim est vt sanguinem Saulis, quem fudisti, tuo sanguine & morte luas. Hæc enim est lex talionis à Deo sancita. Dices, volenti non fit iniuria: Saul autem volebat & rogabat occidi. Resp. Primò, Saul non poterat hoc velle, nec poterat hic cedere iure suo. Secundò, esto hic Sauli volenti occidi propriè non fieret iniuria; fiebat tamen iniuria Deo, qui erat domi- Vers. 16.

nus

nus vitæ Saulis; & reip. cuius caput erat Saul. Ita S. Thom. 3 p. q. 47. art. 6. ad 3.

Quæres, an licitè Dauid Amalecitam hunc occidi iusserit, cùm nondum esset rex, nec haberet auctoritatem regiam? Resp. affirmatiuè. Habuit enim hanc potestatem, quia sciebat post mortem Saulis regnum ad se pertinere ex dispositione Dei. Ad hoc enim in regem vnctus erat à Samuele, vt Sauli à Deo reiecto, vel adhuc viuo vt volunt nonnulli, vel potiùs morienti, in regno succederet. Ita Abulens. Caiet. Serarius & alij. Adde, Dauidem à Saule fuisse auctoratum belli ducem, vt contra hostes Israelis pugnaret, eosque occideret: hostis autem erat hic Amalecita, quia regem Israelis se occidisse fatebatur. Denique iusserat Deus omnes Amalecitas occidi, vt audiuimus cap. 15. ac reus ipse Dauidem pro rege & iudice agnoscebat; vtpote ad quem diadema, regiæ dignitatis insigne, detulerat.

VERS. 18. ET PRÆCEPIT VT DOCERENT FILIOS IVDA ARCVM] Chald. *ad tendendum arcum.* Vnde Beda. Lyran. Abulens. Vatab. Salianus, & alij sic exponunt: Præcepit vt docerent filios Iuda artem militarem, siue artem sagittandi, quia multus erat tum sagittarum vsus; & tribum Iuda hoc tempore præsidium esse oportebat totius populi contra victores Philisthæos, q.d. Hortatus est ne desponderent animos in aduersis rebus, sed ad futura se bella instruerent, ne, quemadmodum nùnc contigerat vinci à Philisthæis arte sagittandi, cùm Saul ipse ijs vulneratus fuerit, totusque exercitus fusus ac fugatus, ita in posterum eueniret.

Verum, aptius cum Serario, Sanchez & Mariana, per *arcum*, accipias ipsum *planctum*, siue threnum, & carmen funebre Dauidis: huius enim titulus erat *arcus*, eò quòd in eo laudaretur arcus & fortitudo bellica Saulis & Ionathæ. Simili modo Psalmi suos habent titulos à quibus denominantur. Sic apud Græcos Ode quædam dicta est *Harmodium*, quia heroica facta Harmodij celebrat. Aliæ Odæ dictæ sunt *Daphnis & Niobe*, quia eos dilaudant. Aliæ vocantur *fistula & scutum*, apud Theocritum; sic Psalmos & hymnos in Ecclesia cani solitos vulgò vocamus *Te Deum Laudamus, Magnificat, Benedictus, De profundis, Miserere*, ab eorum initio & titulo siue argumento. Id ita esse patet primò, quia alioqui nulla est hic connexio: quid enim arcus facit ad planctum Dauidis? Secundò, quia in LXX. habetur Dauidem edidisse non simpliciter threnum, sed threnum hunc, seu, vt Noster, *Huiusmodi*: deinde in ijsdem nullum aliud nomen quod arcui respondeat, præter threnum. Adhæc subiungitur Dauid ideò dixisse, vt doceret filios Iuda: quam rem? ipsum scilicet, quem solum nominarunt, threnum. Tertiò, tradit Iosephus Iudæos ita diligenter threnos istos didicisse, vt ad sua vsque tempora hæserint. Quartò, quia simili modo Ieremias imminente excidio Hierosol. iubet vt filios doceant threnum, & modum plangendi. *Docete*, inquit cap. 9. 20. *filias vestras lamentum, & vnaquæque proximam suam planctum.* Tales sunt threni Ieremiæ. Quintò, quia moris fuit huiusmodi carmina docere & discere, vt patet Deuter. 17. & 2. Paral. 35. 25. vbi dicitur Ieremias dictasse threnos de morte Iosiæ regis, *Cuncti*, inquit, *omnes cantores atque cantatrices vsque in præsentem diem, lamentationem super Iosiam replicant.*

Tropologicè. Tropolog. S. Hieron. & ex eo Rupert. Dauid, inquit, dixit vt Dominus *doceret filios Iuda arcum*; id est reges Iuda doceret fortitudinem, vt fortes & intenti essent in timore Domini, & in præceptis Dei, ne per inobedientiam reges Iuda à fortitudine, & timore Domini, sicut Saul, recederent, & eo modo quo ipse perierat perirent. Fortitudo enim deest omnibus qui tentationibus cedunt, & in peccata corruunt: si enim fortiter ijs resisterent, non peccarent. Quare qui tentatur, maximè eget fortitudine quam precibus impetrare debet à Deo.

SICVT SCRIPTVM EST IN LIBRO IVSTORVM] *Liber iustorum*, ait S. Hieron. est *liber Samuelis*, vbi continentur Prophetæ iusti, Samuel videlicet, Gad, & Nathan: in quorum libro scriptum esse perhibetur, qualiter Saul recedens à timore per inobedientiam suam perijt. Verum incongruum est, vt idem liber & auctor citet seipsum; quare alius hic liber esse videtur. Quis & qualis fuerit, dixi Iosue 10. 13. In hoc ergo libro totus hic Dauidis threnus & Epicedium Saulis conscriptus fuit, cuius pars dumtaxat hic recensetur.

CONSIDERA ISRAEL PRO HIS QVI MORTVI SVNT SVPER EXCELSA (excelsum montem *Gelboe*) TVA VVLNERATI]

INCLYTI, ISRAEL, SVPER MONTES TVOS INTERFECTI SVNT: QVOMODO CECIDERVNT FORTES?] Hic versus in re & sensu idem est cum priore. Vnde pro his duobus versibus, vnus dumtaxat est in Hebræo, LXX. & Chald. Quare duplex hic versus ortus est ex duplici versione textus Hebraici. Prior ex versione Aquilæ (quam sequitur Procopius) ideoque eum nonnulli codices Vulgatæ editionis, vt Regij, omittunt: posterior ex versione S. Hieronym. Hebræa ad verbum habent: *Decus Israelis in excelsis tuis vulneratum est; quomodo corruerunt Heroes?* ita Vatabl. Alloquitur Dauid terram Israel, q. d. O inclyta terra Israel in tuo monte Gelboë vulneratus occubuit Saul cum Ionatha, qui erat decus, desiderium & gloria (hæc omnia enim significat צְבִי *tsebi*) tua: hi duo enim erant inuicti tui heroes. Chald. vertit, *Steterunt super Israel, super domum fortitudinum vestrarum eleuati sunt occisores, quomodo ceciderunt fortes?* LXX. Romana habent, *Sta Israel super mortuos tuos, in excelsis vulneratos; quomodo ceciderunt potentes?* Pro *sta*, Græcè est στήλωσον, q.d. insiste & incumbe fixè in hanc considerationem; Aquila ἀκρίβωσον, id est diligenter expende. Est hoc carmen spiritu militari conscriptum, vtpote à Dauide milite de robustis militibus Saule & Ionatha. VERS. 19.

MONTES GELBOE, NEC PLVVIA, NEC ROS VENIANT SVPER VOS, NEQVE (in vobis) SINT AGRI PRIMITIARVM] ex quibus fructus nascantur, quorum primitiæ Deo ex lege offerantur. *Montes Gelboe* in longum porrecti ab Occidente in Orientem per vndecim leucas, sunt in confinio dimidiæ tribus Manasse & tribus Issachar, quorum initium est ab vrbe Iesrahel, & ferè vsque ad Iordanem pertingunt. Videtur Dauid maledicere & sterilitatem imprecari mon- VERS. 21. *Montes Gelboe cur maledicat Dauid*

Cornel. à Lapide in lib. II. Regum.

A 2

montibus *Gelbee*, id est creaturæ irrationali, non quatenus creatura Dei est, sed quatenus illa fuit occasio, & locus tantæ cladis Saulis & Hebræorum; quod non est peccatum. Vide D. Thom. 2. 2. q 79. ar. 2. Audi S. Ambrol. lib. 2. de Cain cap. 8. *Natura, inquit, ex innocentis sola damnatione, ostendit futura supplicia nocentium; propter igitur hominum peccata, & ipsa elementa damnantur. Denique David montibus Gelboe perpetuæ sterilitatis pœnam optauit.*

Simili modo Iob cap. 3. maledixit diei natiuitatis suæ, æquè ac Ieremias c. 20. v. 14. eò quòd illa sibi tot malorum fuisset occasio & porta: vide ibi dicta. Addit S. Gregor. 4. Moral. c. 4. per montium sterilitatem, homines, putà Iudæos puniri: hi enim sua iniquitate meruerunt, vt rex eorum ibidem occideretur.

Respond. negatiuè. Veriùs tamen est, Dauidem hic verè & seriò montibus Gelboë non maledixisse, nec eis imprecatum fuisse sterilitatem; sed lusisse militariter, vt animi dolorem significaret, q. d. æquum & dignum esset, vt vos, ô montes Gelboë, in memoriam tantæ cladis priuaremini semper rore & pluuia, ac frugibus & fructibus, eò quòd in vobis hæc clades peracta sit. Ita Abulens. Caietan. & alij.

Porrò Rabanus & Glossa dicunt, hanc execrationem fuisse quasi vaticinium, quod reipsa completum sit. Nam montes Gelboë fuisse anteà valde fertiles, postea summè steriles; idque sentire videtur S. Ambros. 3. Offic. 9. Certum enim est montes Gelboe multis in locis esse petrosos, aridos & steriles, teste Bredenbachio, Adrichomio, & alijs terræ sanctæ Chorographis. Verùm alij asserunt montes hos tales fuisse ante Dauidem: alij censent sterilitatem hanc eis obtigisse à tempore Eliæ, qui toti Israeli sterilitatem & siccitatem sua imprecatione induxit 3. Reg. 17. 1. Ita Magister hist. Scholast. Porrò Abulens. asserit se nosse viros, super quos in monte Gelboe pluuia ceciderit.

Allegor. Allegor. S. Gregor. 4. Moral. c. 4. *Gelboe, inquit, interpretatur decursus; per Saul autem vnctum & mortuum, mors nostri mediatoris exprimitur: non immeritò per Gelboe montes superba Iudæorum corda signantur, quæ dum in huius mundi desiderijs defluunt, in Christi, id est vncti, se mortis miscuerunt. Et quia in eis vnctus Rex corporaliter moritur, ipsi ab omni gratiæ rore siccantur.*

Porrò Pagnin. in Nom. Hebr. *Gelboe*, inquit, Hebr. idem est quod *aceruus tumoris*, vel, *inflationis*: ibi enim cadunt & ruunt impij, vti ruit superbus Lucifer è summo cælorum, ideoque in Gelboe cæsus est Saul.

Mysticè. Mysticè, S. Bernard. serm. 54. in Cant. per *montes Gelboe*, accipit dæmones, item tepidos & irreligiosos: hi enim sunt aridi & steriles gratiæ & bonorum operum. Audi S. Bern. *Peccator videbit & irascetur dentibus suis fremet & tabescet. Quàm miser tùm suspicit cælos, in quibus innumeros montes intuetur diuina claritate fulgentes, diuinis laudibus resultantes, sublimes in gloria, abundantes in gratia. Quàm miserior, cùm respicit terram, montes nihilominus quamplurimos de populo acquisitionis habentem, fide solidos, spe excelsos, charitate spatiosos, cultos virtutibus, bonorum operum fructibus refertos, de rore cæli, tanquam de salin sponsi quotidianam capientes benedictionem.*

A Pergit deinde S. Bernard. idque exaggerat. *Cum quanto putamus dolore & rancore aspiciat ille impudissimus gloriæ, istos in circuitu suo tam gloriosos montes, cùm sit, & suos è regione incultos, tenebrosos, bonis omnibus infæcundos, despiciat, ita vt se sentiat esse opprobrium hominum, & Angelorum qui omnibus exprobrat, secundùm illud in Psalmo: Draco iste quem formasti ad illudendum ei.*

NEQVE SINT AGRI PRIMITIARVM] id est fructuum, è quibus Deo seliguntur & offerantur primitiæ. Chald. vertit *challeta*, (pro quo interpres Latinus in Biblijs Regijs perperam posuit *Hakha*) id est *placenta* vel collyrida quæ offerebatur quasi fructuum primitiæ.

QVASI NON ESSET VNCTVS OLEO] supple, Saul, qui vnctus fuit à Samuele in regem. Aliqui τὸ *vnctus*, referunt ad *clypeus*: vnde R. Salomon & Vatabl. censent in creatione regis, non

B solùm regem, sed & clypeum eius, solere vngi oleo, vt ex hac vnctione fieret lubricus ad excutiendum tela hostium; sed sic omnium militum clypei debuissent vngi, vt rectè id confutant argumentum Abulens. qui quoque clypeum regis vngi solitum asserit; sed alia de causa, scilicet vt eius dignitas æquè ac fortitudo bellandi hac vnctione repræsentaretur; q. d. Clypeus Saul olim vnctus oleo, iam adeò sanguine hostium perunctus est, vt prior illa Dei vnctio in eo non appareat; atque perinde ac si *non esset vnctus oleo*. Fauet Isaias cap. 21. 5. dicens: *Surgite principes, arripite* (Hebr. *vngite*) *clypeos*, vt scilicet sint politi, tersi & fulgentes. Vnde Chald. vertit, *surgite & lucida facite arma*. Vide ibi

C dicta.

A SANGVINE INTERFECTORVM, AB ADIPE FORTIVM, SAGITTA IONATHÆ NVMQVAM RECESSIT RETRORSVM] sed penetrauit corpora hostium etiam fortissima & pinguissima, eosque sanguine suo cruentauit, transfixit & interemit, q. d. Ionathas & Saul suis sagittis & gladijs multum sanguinis eliciuerunt & fuderunt, multosque vulnerarunt & occiderunt. Minùs rectè ergo nonnulli τὸ, *à sanguine interfectorum, ab adipe fortium*, referunt nectuntque cum versu præcedenti, quasi hæc verba dent causam cur pluuia & ros super montes Gelboe descendere non debeant, scilicet ob effusum sanguinem Saulis, Ionathæ & Hebræorum, qui in eis interfecti sunt. Porrò Saul facilè erat septuaginta annorum, Ionathas plusquàm quadraginta: nam mox frater eius

D iunior, scilicet Isboseth, Sauli in regno succedens erat quadraginta annorum, vt audiemus cap. 2. v. 10. *Vers. 22.*

IN MORTE QVOQVE NON SVNT DIVISI] q. d. Saulem & Ionatham sicut sociauit vita, ita & mors. Amici enim gaudent simul viuere, & simul mori, quia anima amantis magis est in amico amato, quàm in amante. Sic apud Gallos celebrantur *Soldurij* quasi fortissimi milites, qui sibi mutuò fidem iurabant in prælio, vt vel viuerent, vel simul occumberent: teste Cæsare lib. 3. de Bello Gallico. *Vers. 23.*

Symbol. Ecclesia in officio Eccles. hæc verba adaptat SS. Apostolis Petro & Paulo, qui eodem die, mense & anno à Nerone martyrio laureati sunt: *Gloriosi, inquit, principes terræ, quomodo in vita sua dilexerunt se, sic & in morte non sunt separati.*

Aquilis velociores, leonibus fortiores. Est Hyperbole,

perbole; q. d. Saul & Ionathas erant velocissimi & fortissimi. Simile epitaphium suo Daphnidi, id est, Iulio Cæsari viginti tribus vulneribus in curia confosso, vel Quintilio Varo, cum tribus legionibus in Germania cæso, dat Virgilius Egloga 5. vbi inter cætera ita de eo canit:

Daphni tuum pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesq́ feri, sylnæq́ loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subiungere tigres
Instituit, &c.

Et inferiùs asserit eum in cælum inter Deos translatum:

Candidus insuetum miratur limen olympi,
Sub pedibusq́ videt nubes & sydera Daphnis, &c.
Semper honos nomenq́ tuum, laudesq́ manebunt.

VERS. 26. AMABILIS SVPER AMOREM MVLIERVM] *Amorem* accipe vel actiuè: q. d. Quantum mulieres amare solent suos sponsos & filios, tantum ego amaui te, ô Ionatha; vel passiuè, q. d. Quantum mulieres amari solent à sponsis & filijs, tantum & amplius tu mihi eras amabilis in delicijs & dilectus. ita Theodor.

Moral. Vide hîc, mirare & imitare, quàm Dauid tot iniuriarum Saulis fuerit immemor, quamque de eius, licet sibi inimicissimi, morte non sit gauisus; sed eam tam seriò luxerit, & tam eleganti Epicedio honestarit, ideoque meruit ei in regnum succedere, ac fauorem tribus Iuda sibi conciliauit, quæ illicò eum in regem suum vnxit. Quocirca S. Chrysost. hom. de virtut. & vitijs docet, inuidiam Saulis nocuisse ipsi Sauli, non Dauidi: ipsa enim Sauli infamiam & necem, Dauidi verò gloriam & regnum peperit. *Vulgus*, inquit, *nescit quantò cæteris inferiores habendi sunt, qui dum alijs nocere existimant, seipsos gladio transuerberant: quod suprema prorsus amentia est, seipsum percutere; & hoc ipsum nescire; sed dum alium iniuria credat afficere, tum verò seipsum occidere singulare.* Id deinde demonstrat exemplo & antithesi Saulis & Dauidis: *Nonne hic molestia & iniquo desiderio angebatur: ille autem vel sole clarior erat in trophæis, & quia Deum præcipuè colebat, ingenti pietate super æthera notus? Nonne hic tabescebat inuidia: ille verò dum tacitè omnia ferret, omnes sibi charitate vinciebat?* Causam subijcit: *Quia hic* (Saul) *milites tremendos armis, ille*, scilicet Dauid, *verò iustitiam innumeris legionibus validiorem, sociam sibi & auxiliatricem asciuerat.* Idem Chrysost. tom. 2. de Saule & Dauide, *Si mille*, inquit, *habuissent vitas, an non promptè impendissent pro suo duce, tam ex reuerentia, quam belli præstitit, reipsa perspectum habentes, quàm beneuolum animum gereret erga suos? Cæterùm, qui mitis, ac mansuetus est in eos, à quibus molestia affectus est, multò magis erit erga beneuolos eum affectum gestur us. Quæ profectò res fuit illi maximum securitatis pignus.* Et paulò post: *Dauidi*, inquit, *non iam vt homini, sed vt angelo parebant.* Denique S. Ambrosius in Apolog. Dauidis cap. 6. *Inimici*, inquit, *vltus est mortem, flebiliter satis deplorauit interitum: & debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat Deo auctore deberi. Quo solo docuit omnes homines ad non præripiendum regnum etiamsi debeatur, sed exspectandum, vt suo tempore deferatur.* Vtinam hunc virum imitati essent posteri, non tantas bellorum pertulissemus acerbitates.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid in Hebron vngitur rex super tribum Iuda cæteris verò vndecim tribubus Abner vers. 8. regem creat Isboseth Saulis filium. Mox vers. 14. Abner & Ioab per duodecim vtrimque milites duellum, indeq́ bellum ineunt, in quo vincunt Ioabitæ: Asael persequens Abner vers. 19. ab eo hasta confoditur. Denique Ioab, rogante Abner, ne se suosq́ue ad desperationem, quæ victori periculosa est, adigat, canit receptui.

1. IGitur post hæc consuluit Dauid Dominum, dicens: Num ascendam in vnam
de ciuitatibus Iuda? Et ait Dominus ad eum: Ascende. Dixit Dauid: Quo
ascendam? Et respondit ei: In Hebron. 2. Ascendit ergo Dauid, & duæ vxores
eius, Achinoam Iezraelites, & Abigail vxor Nabal Carmeli: 3. sed & viros, qui
erant cum eo, duxit Dauid singulos cùm domo sua: & manserunt in oppidis Hebron.
4. Veneruntque viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid, vt regnaret super domum Iuda.
Et nuntiatum est Dauid, quod viri Iabes Galaad sepelissent Saul.
5. Misit ergo Dauid nuntios ad viros Iabes Galaad, dixitque ad eos: Benedicti
vos domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum.
6. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus misericordiam & veritatem: sed & ego reddam gratiam, eò quòd fecistis verbum istud. 7. Confortentur
manus vestræ & estote filij fortitudinis: licet enim mortuus sit dominus
vester Saul, tamen me vnxit domus Iuda in regem sibi. 8. Abner autem filius
Ner, princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filium Saul, & circumduxit eum per
castra. 9. Regemque constituit super Galaad & super Gessuri & super Iezrael
& super Ephraim, & super Beniamin, & super Israel vniuersum. 10 Quadraginta
annorum erat Isboseth filius Saul, cum regnare cœpisset super Israel, & duobus
annis regnauit: sola autem domus Iuda sequebatur Dauid. 11. Et fuit numerus
dierum, quos commoratus est Dauid, imperans in Hebron super domum Iuda

ſeptem annorum, & ſex menſium. 12. Egreſſuſque eſt Abner filius Ner, & pueri
Isboſeth filij Saul, de caſtris in Gabaon. 13. Porrò Ioab filius Saruiæ, & pueri
Dauid egreſſi ſunt, & occurrerunt eis iuxta piſcinam Gabaon. Et cùm in vnum
conueniſſent, è regione ſederunt; hi ex vna parte piſcinæ, & illi ex altera. 14.
Dixitque Abner ad Ioab: Surgant pueri, & ludant coram nobis. Et reſpondit
Ioab: Surgant. 15. Surrexerunt ergo, & tranſierunt numero duodecim de Ben-
iamin, ex parte Isboſeth filij Saul, & duodecim de pueris Dauid. 16. Appre-
henſoque vnuſquiſque capite comparis ſui, defixit gladium in latus contrarij, &
ceciderunt ſimul: vocatumque eſt nomen loci illius: Ager robuſtorum, in Gabaon.
17. Et ortum eſt bellum durum ſatis in die illa: fugatuſque eſt Abner, & viri
Iſrael, à pueris Dauid. 18. Erant autem ibi tres filij Saruiæ, Ioab, & Abiſai, &
Aſael: porrò Aſael curſor velociſſimus fuit quaſi vnus de capreis quæ morantur
in ſiluis. 19. Perſequebatur autem Aſael Abner: & non declinauit ad dexteram
neque ad ſiniſtram omittens perſequi Abner. 20. Reſpexit itaque Abner poſt
tergum ſuum, & ait: Tune es Aſael? Qui reſpondit: Ego ſum. 21. Dixitque ei
Abner: Vade ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram, & apprehende vnum de adoleſcen-
tibus, & tolle tibi ſpolia eius. Noluit autem Aſael omittere quin vrgeret eum. 22.
Rurſumque locutus eſt Abner ad Aſael, Recede, noli me ſequi, ne compellar
confodere te in terram, & leuare non potero faciem meam ad Ioab fratrem tuum.
23. Qui audire contempſit, & noluit declinare, percuſſit ergo eum Abner auerſa
haſta in inguine, & transfodit, & mortuus eſt in eodem loco: omneſque qui tranſi-
bant per locum illum, in quo ceciderat Aſael; & mortuus erat, ſubſiſtebant. 24.
Perſequentibus autem Ioab & Abiſai fugientem Abner, ſol occubuit: & vene-
runt vſque ad Collem aquæ ductus, qui eſt ex aduerſo vallis itineris deſerti in
Gabaon. 25. Congregatique ſunt filij Beniamin ad Abner: & conglobati in
vnum cuneum, ſteterunt in ſummitate tumuli vnius. 26. Et exclamauit Abner
ad Ioab, & ait: Num vſque ad internecionem tuus mucro deſæuiet? an ignoras
quod periculoſa ſit deſperatio? vſquequo non dicis populo vt omittat perſequi
fratres ſuos? 27. Et ait Ioab: Viuit Dominus, ſi locutus fuiſſes, manè receſſiſſet
populus perſequens fratrem ſuum. 28. Inſonuit ergo Ioab buccina, & ſtetit
omnis exercitus, nec perſecuti ſunt vltrà Iſrael, neque iniere certamen. 29. Abner
autem & viri eius abierunt per campeſtria, tota nocte illa: & tranſierunt Iordanem,
& luſtrata omni Bethoron venerunt ad caſtra. 30. Porro Ioab reuerſus, omiſſo
Abner, congregauit omnem populum: & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem
viri, excepto Aſaele. 31. Serui autem Dauid percuſſerunt de Beniamin, & de viris
qui erant cum Abner, trecentos ſexaginta, qui & mortui ſunt. 32. Tuleruntque
Aſael, & ſepelierunt eum in ſepulchro patris ſui in Bethlehem: & ambulauerunt
tota nocte Ioab & viri qui erant cum eo, & in ipſo crepuſculo peruenerunt in
Hebron.

VERS. 1. CONSVLVIT DAVID DOMINVM] per *Vrim*, putà per Abiathar pontificem indutum Rationali, in quo erant *Vrim & thummim*, vt ſæpiùs dixi.

IN HEBRON] Iubet Deus Dauidi vt eat in Hebron, quia ibi, ait Procop. vixerant & ſepulti erant patriarchæ, eratque tum Hebron metropolis tribus Iuda; vt ſcilicet in ea Dauid conſecraretur rex, in eaque conſecratus à tota deinde tribu facilè vt rex acceptaretur.

VERS. 3. ET MANSERVNT IN OPPIDIS HEBRON] puta in vrbibus Hebroni vicinis, & ab Hebrone dependentibus, quæ alibi vocantur *filiæ*.

VERS. 4. VENERVNTQVE VIRI IVDA, ET VNXERVNT IBI DAVID] quaſi contribulem ſuum; maluerunt enim Dauidem, vtpote ſuæ tribus, regnare, quàm Isboſeth filium Saulis, qui erat ex tribu Beniamin. Sciebant enim Iacobum patriarcham tribui Iuda regnum aſſignaſſe. Geneſ. 49. 10. Sciebant inſuper Dauidem iam pridem à Samuele vnctum fuiſſe in regem, tot tantaſque de hoſtibus retuliſſe victorias: qua de cauſa multi ex alijs tribubus, deſerto Isboſeth, ad Dauidem tranſ- A ierunt, quorum numerus recenſetur, 1. Paralip. cap. 12.

ET NVNC RETRIBVET VOBIS QVIDEM DOMINVS MISERICORDIAM ET VERITATEM] VERS. 6. Hebr. *pietatem & fidelitatem*, vt ſcilicet ſicut vos vtramque exhibuiſtis Sauli regi veſtro in auferendo & ſepeliendo eius corpore; ſic & vtramque vobis rependat Deus ac vobis ſe pium & miſericordem æquè ac fidelem in remuneranda veſtra virtute exhibeat: Nota: *Miſericordia & veritas* ſignificant omne opus virtutis, tam liberale (qualis eſt *miſericordia*), quàm debitum (qualis eſt *veritas*) id eſt æquitas, fidelitas & iuſtitia.

ABNER AVTEM FILIVS NER PRINCEPS EXERCITVS SAVL (eiuſque conſobrinus: nam *Ner* pater *Abner* erat frater Cis, qui erat pater Saulis.) TVLIT ISBOSETH FILIVM SAVL, ET CIRCVMDVXIT EVM PER CASTRA] VERS. 8. Hebr. eſt מַחֲנָיִם *Machanaim*, id eſt *caſtra*, vt vertit Noſter & LXX. Verùm Chald. Serarius & Vatabl. *Machanaim*, accipiunt vt nomen proprium loci, in quo Iacob vidit caſtra Angelorum

rum se contra Esau defendentium, ideoque locum vocauit *Machanaim*, id est *castra*; Genes. 32. 2. quasi in eodem loco, vtpote tam celebri & sancto, in regem vnctus sit Isboseth ab Abner ad populi fauorem illi conciliandum: vnde & ibidem regiam sedem constituit: ait Iosephus.

Vers. 9. Regnumque constituit super Galaad, et super Gessuri, &c. et super Israel vniversum] Pro *Gessuri* Hebr. LXX. & Chald. legunt, *Asuri*: *Gessuri* erat regio trans Iordanem in Manassensium ditione, sed Manassenses Chananæis in Gessuri degentibus præualere non potuerunt: vnde ex Gessuri quasi Israelis hoste prædas egit Dauid, vt audiuimus lib. 1. ca. 27. 8. indeque abduxit filiam regis, quam sibi in vxorem asciuit, & ex ea genuit Absalonem, qui proinde occiso Amnon fratre suo, Dauidis patris iram fugiens, se contulit ad regem Gessuri quasi ad auum suum maternum, vt audiemus cap. 3. 3. & cap. 13. 37. Quare Isboseth nomine tenùs factus fuit *rex Gessuri*, non reipsa.

Et super Israel] hoc est, super cæteras vndecim tribus. His ergo facta est regni Israelis diuisio & schisma. Dauid enim creatus fuit rex tribus Iuda, Isboseth verò cæterarum vndecim; vnde & postea schisma hoc renouatum fuit sub Roboam nepote Dauidis: huic enim adhæsit sola tribus Iuda, cæteræ verò tribus elegerunt sibi regem Ieroboam. Illud dictum est regnum Iuda, hoc regnum Israel, nomine communi, scilicet maiori tribuum parti appropriato.

Porrò Abulens. Serarius & alij excusant Isboseth à tyrannide & inuasione regni, eò quod illud ipsi hereditario iure deberetur: licet enim Dauid vnctus esset à Samuele in regem, tamen illa vnctio occulta erat, nec publicata authenticè, ita vt Isboseth teneretur illi credere, & Dauidi regnum paternum cedere. Vnde & Dauid cap. 4. 11. eum vocat *virum innoxium*, & eius cædem vltus est. Similiter excusant Abner cuius pariter necem vindicauit Dauid morte Ioab: alioqui enim Abner grauiter peccasset, procurando Isboseth regnum, si sciuisset illud Dauidi à Deo esse datum, imò si posteà id resciuisset, licitè non potuisset Isboseth regem fouere & defendere; sed debuisset eum monere vt Dauidi cederet regnum. Porrò fabula est R. Salomonis, quòd, cùm populus Dauidem vellet regem, Abner probarit Isboseth deberi regnum ex Genes. 35. 18. vbi Iacob filium à Rachele in partu moriente vocatum *Benoni*, id est, filium doloris, nuncupat *Beniamin*, id est filium dexteræ. Dextera enim symbolum est regis & regni. Isboseth enim & Saul erant progenati ex Beniamin, Dauid verò ex Iuda.

Vers. 10. Et duobus annis regnavit] Hinc R. Salomon & Hebræi in *Seder olam* cap. 13. censent Isboseth duobus tantùm annis regnasse, ita vt ijs exactis illo occiso, vndecim tribus caruerint rege per annos quinque cum dimidio, quibus finitis Dauidem sibi regem crearunt.

Sed verius est, Isboseth totidem annis regnasse in Israel, quot annis Dauid regnauit in Iuda, scilicet annos septem cum dimidio; nam mortuo Isboseth, statim in regnum illi successit Dauid, tamque in Iuda quàm in cæteris tribubus omnibus regnauit. Vnde & Iosephus asserit, vndecim tribus statim post cædem Isboseth sibi in regem elegisse Dauidem. Quod ergo hic dicitur, Isboseth duobus annis regnasse, intellige, tranquillè & pacificè antequàm Dauidem bello lacesseret: hoc enim fecit post biennium, vti narratur vers. 12. Porrò bellum hoc vtrimque durauit quinque annos cum dimidio vsque ad mortem Isboseth: vnde cap. 3. 1. dicitur: *Facta est longa concertatio inter domum Saul, & inter domum Dauid*, putà inter Isboseth & Dauid.

Vers. 14. Dixitque Abner ad Ioab: Surgant pueri (iuuenes bellicosi) et ludant coram nobis] *Ludant* lusu militari & duello; hoc est duellent inter se. Duellum enim speciem lusus & ludicri spectaculi curiosis spectantibus exhibet: ideoque Romano populo pugnæ gladiatorum duellantium in amphitheatro quasi ludi exhibebantur. Rursùm, duellum vocatur *lusus*, quia in eo duellantes ostendunt quàm sint periti artis gladiatoriæ, quam nobiles quasi lusum exercent, & exercendo addiscunt. Ita Vatabl. Tertiò, quia Abner duellum hoc non tam ad victoriam, quàm ad lusum militarem referebat; scilicet vt ostenderet suos milites esse fortiores militibus Dauidis & Ioab. Ita Ioseph. Quartò, quia duellum hoc erat quasi velitatio & prolusio ad bellum & prælium generale, quod illicò secutum est, vt patet ex seq. ac forte, inquit Serarius, & quasi diuinatorium quoddam victoriæ indicium, quo Germani vti olim solebant: vti tradit Corn. Tacitus lib. de moribus Germanorum: *Est, inquit, & alia obseruatio auspiciorum, qua grauium bellorum euentus explorant. Eius gentis, cum qua bellum est, captiuum quomodo interceptum, cum electo popularium suorum patrijs quemque armis committunt, victoria huius vel illius pro præiudicio accipitur.*

Porrò peccauit Abner, tum quia volens fortitudinem suam ostentare, æquè ac regni Isboseth, primus prouocauit Ioabum ad duellum & bellum, vnde iusto Dei iudicio in eodem cæsus victusque est; peccauit & Ioab, sed minùs, quia consensit duello & bello, ac morti iniustæ eorum, qui in eo occidendi erant: needum enim præcesserat iusta belli causa, verbi gratia, damna vel iniuriæ ab Abner vel Isboseth illatæ. Bellum enim capessere non licet, nisi iusta & graui de causa. Ita Abul. Si tamen Abner prior inuasisset Ioabum, licitè potuisset, imò debuisset Ioab se ac regem suum Dauidem defendere, ac vim vi repellere, sed id non fecit Abner.

Vers. 16. Apprehensoque vnusquisque capite comparis sui] Iosephus, Rabanus & Angelomus, τὸ *vnusquisque*, restringunt ad eos qui erant ex parte Ioab: hos enim singulos *apprehenso capite comparis sui*, id est sui antagonistæ ex parte Abner, eos transfodisse, ita vt salui & victores fuerint Ioabitæ, cæsi verò omnes & soli Abneritæ. Verùm alij passim τὸ, *vnusquisque* generatim vt sonat accipiunt, tamque ad Abneritas, quàm ad Ioabitas referunt, ita vt omnes ad vnum cæsi sint, & vtrimque mutuis vulneribus conciderint. Talis fuit Cadmæa pugna. Fabulantur enim poetæ Cadmum Agenoris filium & Thebarum conditorem, cùm vidisset socios à dracone interfectos, draconis dentes seuisse, ex quibus orti se mutuis ictibus confoderent.

Vers. 17. Et ortum est bellum] Ecce hic duellum

lum transferit atre bellum totale, vnde ad illud A fuit quasi fusquam prælusio vt dixi.

Vers. 18. PORRO ASAEL CVRSOR VELOCISSIMVS FVIT] Ioseph, ait Asael adeò fuisse velocem, vt non solùm homines, sed & equos cursu superaret, quales etiamnum sunt in Hibernia & India. S. Bachiarius epist. de lapsis: *Asael*, inquit, *velut ferus caprea à scriptura esse perhibetur, ob hoc credo, quòd incoinquinati corporis puritas donum ei velocitatis indulserat: corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam*, Sap. 9. 15. & colligit inde Asaelis puritatem ex eo quòd cum ceruo, vt ipse legit, comparetur: *Velox*, inquit, *erat sicut ceruus: id est qui non solùm perspicacia mentis, inimici laqueos vitabat, verùm etiam serpentum id est aduersariorum vitiorum interfector existit.* Nam ceruus & visus acumine excellit, & perpetuas cum serpentibus inimicitias B exercet.

Tropol. *Asaelis sunt*, qui procurrunt alacres ad quæuis charitatis officia, qualis fuit Cardinas, quem S. Paulus epist. 5. ad Amandum, Asaeli comparans, ei dat pedes ceruorum. *Nam positus est*, inquit, *in sanct a militiæ charitatis, vt in libertate seruiat, in senectute discurrat, & requiem vacationis emeritæ malit in peregrinationis labore quàm in domesticæ sede consumere: quia pigrorum vias spinis stratas calcare declinat, ne conuertatur in ærumnam, dum ei de inertiæ infructuosæ otio miseræ sollicitudinis spina configitur. Exultat itaque impiger ad currendam viam, ne illi segne otium conserantis, pedissequa pigrorum inopia tamquam bonus cursor occurrat.*

Vers. 23. PERCVSSIT ERGO EVM ABNER AVERSA HASTA IN INGVINE] Hebr. in quinta scilicet costa vbi residet iecur & fel. Tropol. *Asael* repræsen- C tat nimis feruentes, præcipitantes & furentes, qui non directè, sed indirectè, & ex obliquo reprimendi sunt: nam vt ait S. Gregor. 2. p. Pastor. Admonit. 7. & ex eo Angelomus & Eucherius: *Ex mucrone* (directè) *percutere, est impetu apertæ increpationis obuiare, auersa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquillè ex quibusdam tangere & quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit, quia commotæ mentes dum parci sibi sentiunt, & tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillita-*

te tanguntur, ab eo, quòd se erexerant, statim cadunt. Vnde etiam Hebr. idem est quod *pars, inermis*, qualis est prudentia lenis & mansueta corripientis.

Vers. 26. EO QVOD PROPE ESSET FINIS DESPERATIONIS] Milites enim desperati acerrimè pugnant vt vel vincant, vel, si vincantur, ne inulti moriantur, sed carè vitam suam hosti vendant: quare ex desperatione nascitur spes victoriæ, imò desperatio sæpè est causa victoriæ. Quocirca *Vis desperationis.* præclari ducis hoc habent principium: *Cum desperatione pugna. Pugnandi huius auream sterne pontem.* Ita Tryphon occiso Ionatha non fuit ausus aggredi paucos eius socios desperatos. *Nam: videntes hi, qui insecuti fuerant, quia pro anima res est illis, reuersi sunt*, 1. Machab. 12. 51. Nec Lysias cum multis, Iudam Machabæum cum paucis immunde B se sustinuit. Audi scriptura ibidem c. 4. 35. *Videns autem Lysias fugam suorum, & Iudæorum audaciam, & quòd parati sunt aut viuere aut mori fortiter, abiit Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rursus venirent in Iudæam.* Similia sæpè vidimus in bellis Belgicis. Causam dat Vegetius lib. 3. de Re milit. c. 21. *Ex desperatione*, inquit, *crescit audacia, & cùm spei nihil sit, sumit arma formido. Ideoque Scipionis laudata sententia est, qui dixit viam hostibus, quâ fugiant, esse muniendam.* Bene Curtius lib. 4. *Effugit*, inquit, *mortem quisquis contempserit, timidissimum quemque consequitur.* Et Curtius lib. 5. *Ignauiam*, inquit, *necessitas acuit: & sæpè desperatio spei causa est.* Ad Senecam Philosophum lib. 2. Natural. quæst. cap. 59. *Nullus*, inquit, *perniciosior hostis, quàm quem audacem angustiæ faciunt: longeque violentiùs semper ex necessitate, C quam ex virtute corripimur.* Narrat Iustinus lib. 20. hist. quindecim millia Locrensium cecidisse centum millia Crotoniensium; causamque subijcit: *Quia*, inquit, *amissâ spe victoria, in destinatam mortem conspirarunt: tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, vt victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honestè quærunt, feliciter vicerunt.* Hinc est illud Maronis 2. Æneid.

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Et illud Salustianum:

Grauissimi sunt morsus irritatæ necessitatis.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SEx Dauidis vxores & totidem filij in Hebron geniti recensentur, Isboseth culpat Abner luxuriæ. Ille deficit ad Dauidem, cum eoque fœdus init, totumque Israëlem illi subijcit. Mox vers. 23. Ioab Abnerum apud Dauidem proditionis insimulat, eumque dolosè occidit, sed Dauid eum amarè plangit.

1. FActa est ergo longa concertatio inter domum Saul & inter domum Dauid:
Dauid proficiscens, & semper seipso robustior, Domus autem Saul decres-
cens quotidie. 2. Natique sunt filij Dauid in Hebron: fuitque primogenitus
eius Ammon de Achinoam Iezraëlitide. 3. Et post eum Cheleab de Abigail
vxore Nabal Carmeli: porrò tertius Absalom, filius Maacha filiæ Tholmai regis
Gessur. 4. Quartus autem Adonias, filius Haggith: & quintus Saphatia, filius
Abital. 5. Sextus quoque Iethraam, de Egla vxore Dauid, hi nati sunt Dauid in
Hebron. 6. Cùm ergo esset prælium inter domum Saul & domum Dauid, Ab-
ner filius Ner regebat domum Saul. 7. Fuerat autem Sauli concubina nomine
Respha, filia Aia. Dixitque Isboseth ad Abner: 8. Quare ingressus es ad con-
cubinam

cubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboseth, ait: Numquid caput
canis ego sum aduersum Iudam hodie, qui fecerim misericordiam super domum Saul
patris tui, & super fratres & proximos eius, & non tradidi te in manus Dauid, & tu
requisisti in me quod argueres pro muliere? 9 Hæc faciat Deus Abner, & hæc ad-
dat ei, nisi quomodo iurauit Dominus Dauid, sic faciam cum eo, 10. vt transfera-
tur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid super Israel, & super Iudam à
Dan vsque Bersabee. 11. Et non potuit respondere ei quidquam, quia metuebat il-
lum. 12. Misit ergo Abner nuntios ad Dauid pro se dicentes: Cuius est terra? Et
vt loquerentur: Fac mecum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te
vniuersum Israel. 13. Qui ait: Optimè ego faciam tecum amicitias: sed vnam
rem peto à te dicens; Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol filiam
Saul: & sic venies, & videbis me. 14. Misit autem Dauid nuntios ad Isboseth fi-
lium Saul; dicens: Redde vxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præ-
putijs Philisthijm. 15. Misit ergo Isboseth, & tulit eam à viro suo Phaltiel, filio
Lais. 16. Sequebaturque eam vir suus, plorans vsque Bahurim: & dixit ad eum Ab-
ner: Vade, & reuertere. Qui reuersus est. 17. Sermonem quoque intulit Abner ad
seniores Israel, dicens: Tam heri quam nudiustertius quærebatis Dauid vt regnaret
super vos. 18. Nunc ergo facite: quoniam Dominus locutus est ad Dauid, dicens:
In manu serui mei Dauid saluabo populum meum Israel de manu Philisthijm, & om-
nium inimicorum eius. 19. Locutus est autem Abner etiam ad Beniamin. Et abijt
vt loqueretur ad Dauid in Hebron, omnia quæ placuerant Israeli & vniuerso Benia-
min. 20. Venitque ad Dauid in Hebron cum viginti viris: & fecit Dauid Abner, &
viris eius qui venerant cum eo, conuiuium. 21. Et dixit Abner ad Dauid: Surgam,
vt congregem ad te dominum meum regem omnem Israel, & ineam tecum fœdus, &
imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Cùm ergo deduxisset Dauid Abner, &
ille esset in pace, 22. statim pueri Dauid & Ioab venerunt, cæsis latronibus, cum
præda magna nimis: Abner autem non erat cum Dauid in Hebron, quia iam dimi-
serat eum, & profectus fuerat in pace. 23. Et Ioab, & omnis exercitus qui erat cum
eo, postea venerunt: nuntiatum est itaque Ioab à narrantibus: Venit Abner filius Ner
ad regem, & dimisit eum, & abijt in pace. 24. Et ingressus est Ioab ad regem, & ait;
Quid fecisti? Ecce venit Abner ad te: quare remisisti eum, & abijt & recessit? 25.
Ignoras Abner filium Ner quoniam ad hoc venit ad te, vt deciperet te, & sciret exi-
tum tuum & introitum tuum, & nosset omnia quæ agis? 26. Egressus itaque Ioab à
Dauid, misit nuntios post Abner, & reduxit eum à cisterna Sira: ignorante Dauid.
27. Cumque redijsset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Ioab ad medium
portæ, vt loqueretur ei, in dolo: & percussit illum ibi in inguine, & mortuus est in
vltionem sanguinis Asael fratris eius. 28. Quod cùm audisset Dauid rem iam ge-
stam, ait: Mundus ego sum, & regnum meum, apud Dominum, vsque in sempiter-
num, à sanguine Abner filij Ner, 29. & veniat super caput Ioab, & super omnem
domum patris eius: nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens, & leprosus,
& tenens fusum, & cadens gladio, & indigens pane. 30. Igitur Ioab & Abisai fra-
ter eius interfecerunt Abner, eò quòd occidisset Asael fratrem eorum in Gabaon, in
prælio. 31. Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnem populum, qui erat cum eo:
Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner,
porrò rex Dauid sequebatur feretrum. 32. Cumque sepelissent Abner in Hebron,
leuauit rex Dauid vocem suam, & fleuit super tumulum Abner: fleuit autem & om-
nis populus. 33. Plangensque rex & lugens Abner, ait: Nequaquam vt mori so-
lent ignaui, mortuus est Abner. 34. Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non
sunt compedibus aggrauati: sed sicut solent cadere coram filijs iniquitatis, sic cor-
ruisti. Congeminansque omnis populus fleuit super eum. 35. Cumque venisset
vniuersa Multitudo cibum capere cum Dauid, clara adhuc die iurauit Dauid, dicens:
Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem vel aliud
quidquam. 36. Omnisque populus audiuit; & placuerunt eis cuncta quæ fecit rex
in conspectu totius populi. 37. Et cognouit omne vulgus & vniuersus Israel in die
illa, quoniam non actum fuisset à rege vt occideretur Abner filius Ner. 38. Dixit
quoque rex ad seruos suos: Num ignoratis quoniam princeps & maximus ceci-
dit hodie in Israel? 39. Ego autem adhuc delicatus, & vnctus rex: porro viri
isti filij Saruiæ duri sunt mihi, retribuat Dominus facienti malum iuxta malitiam
suam.

PORRO

Vers.3. PORRO TERTIVS ABSALOM, FILIVS MAACHA FILIÆ THOLMAI REGIS GESSVR] Vetuerat Deus Hebræis coniugium cum Chananæis, ne earum idololatriam sequerentur: Dauid tamen duxit hic *Maacham filiam regis Gessur* Chananæi, quia ipsa facta est proselyta, & ad Iudaismum se conuertit, vt tradunt Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. Sic Salmon duxit Rahab Chananæam, & Booz Ruth Moabitidem, Matth. 1. Putant nonnulli Maacha à Dauide in prædatione ex Gessuri fuisse abductam, ac deinde in vxorem acceptam, iuxta ritum à Deo præscriptum Deuter. 21. 10. licet id neget Abulensis, qui cum Caietano, Saliano & alijs aliter Dauidem excusat, dicendo, Deum non vetuisse Iudæis connubia, cum gentibus omnibus, sed tantùm cum illis quæ incolebant terram promissam. Extra eam autem fuisse Gessuri: quare hanc *Gessuri* esse aliam à *Gessuri*, quam tribui Manasse attribuit Iosue cap. 13 vers. 11. & 13.

Vers.5. SEXTVS QVOQVE IETHRAAM DE EGLA VXORE DAVID] præcipua scilicet & prima ac præ cæteris dilecta. Nam & aliæ iam recensitæ erant vxores Dauidis; vnde Sanchez τò *vxore* per Zeugma refert ad omnes præcedentes Dauidis vxores. Hinc Rabbini, Angelom. Lyran. Caietan. Dion. putant *Eglam* esse *Michol*, quam Dauid valdè dilexit: ideoque dictam esse *Eglam*, id est *vitulam*, quod iuuencula esset & pulchra: sed errant: *Egla* enim fœcunda: *Michol* verò sterilis, cap. 6 23. adeò vt etiam ab ea adoptati, occisi fuerint 2. Reg. 21. ac de Michol reducta agitur inferiùs v. 14. ita Ioseph. Abul. Vatabl. Serarius, Sanchez & alij.

Vers.8. QVARE INGRESSVS ES AD CONCVBINAM PATRIS MEI? vel libidinis causâ, vel vt eam in vxorem ducas, itaque ad regnum aspires, illudque mihi eripias? Calumniam hanc fuisse, & Abner ab ea fuisse innoxium, tradit Iosephus in Græco & Vatab.

NVMQVID CAPVT CANIS SVM EGO ADVERSVM IVDAM HODIE?] Nonnulli τò, *caput canis*, sic exponunt, vt Abner non se sed Isboseth vocet canem, q.d. Numquid ego sum caput & dux hominis vilis & abiecti, qui instar canis est? purà Isbosethi qui cum suis vilibus asseclis quasi canibus, allatrat Dauidem, eiusque regnum Iuda, ac impudenter quasi canis, obijcit mihi insonti tam infamem libidinem.

Meliùs alij censent Abner de se loqui, seseque vocare *caput canis* (nec enim caput à cane separari potest) idque ob libidinem & impudentiam, quam canes capite maximè præ se ferunt. q.d. Numquid ego tam luxuriosus & impudens sum, vt regis & consobrini mei Saulis vxorem vitiasim, cùm totis viribus eius tuumque honorem & regnum propugnare satagam? Rursum. q. d. Numquid ego sum tam vilis & rixosus, vt sim quasi tuus canis, qui pro tuo regno tuendo iugiter pugnando allatrem Dauidem & Iudæos? ita S. Hieron. in tradit. Angelom. Abul. & Vatabl. Audi S. Hieron. *Propter te & propter domum patris tui, dicor caput canis esse contra Iudam, eò quòd non reducam domum Israel ad Dauid quem scio vnctum esse regem, & regnaturum super vniuersum Israel.* *Caput canis*, se dicit esse, id est vilem, eò quòd à domo Iuda sic haberetur, sicut latratus canis, eò quòd princeps esset canum, id est stultorum hominum.

Vers.14. REDDE VXOREM MEAM MICHOL, QVAM DESPONDI MIHI CENTVM PRÆPVTIIS] Dauid repetijt Michol, tum quia illam diligebat, tum quia illa iniustè à Saule ab eo erat ablata, tum quia ipsa erat filia regis Saulis, quam ipse ab eo emerat cæde centum hostium, vt hac ratione per ipsam quasi filiam regis à se carè emptam ab Israelitis eueheretur ad regnum, ac libentiùs vt rex susciperetur, vtpote qui regiæ stirpi iam esset insertus.

Vers.18. QVONIAM DOMINVS LOCVTVS EST AD DAVID (De Dauide), DICENS: IN MANV (per manum) SERVI MEI DAVID SALVABO POPVLVM MEVM ISRAEL] Verisimile est id Deum dixisse per Samuelem, cùm ipse iussu Dei ipsum vnxit in regem, etsi hæc verba superiùs in eius vnctione non sint expressa. Sciuit tamen Abner ea Deum dixisse, ex communi sermone & fama quam sensim ipse inaudiuit, præsertim cùm vidit Deum vbique Dauidem prosperare, ac victorijs contra se & Isboseth ornare: quare occasione huius contumeliæ ab Isboseth acceptæ, statuit Deo parere, ac regnum ab Isboseth ad Dauidem transferre.

Vers.27. IN VLTIONEM SANGVINIS ASAEL FRATRIS EIVS.] Hæc fuit vera causa, cur Ioab occiderit Abner, quia scilicet Abner occiderat Asaelem fratrem Ioab cap. 2. 23. Aliam causam addunt Ioseph. Theodor. & Procop. Diunys. Lyran. Serarius & Salianus, scilicet, quia metuebat Ioab, ne Dauid se amoto Abnerem sibi reconciliatum, vtpote insignem belli ducem, castris suis præficeret, vti præfecerat Saul: vt hac ratione omnes milites & Israelitas, quibus charus erat Abner, magis sibi diuinceret; ferebat enim fore, ait Theodor. vt ille præesset exercitui qui vniuersum Israelem adducebat ad regem: hac enim de causa Ioab occidit Amasam cap. 20.

Fabulantur Hebræi, Ioab iussisse Abner, vt se doceret modum, quo se excalceare solebat is, qui nolebat ducere vxorem fratris sui sine liberis defuncti; cumque Abner ei obsequens caput ad calceum inclinaret, dolosè à Ioab fuisse obtruncatum.

Vers.29. NEC DEFICIAT DE DOMO IOAB FLVXVM SEMINIS PATIENS, ET LEPROSVS, ET TENENS FVSVM, ET CADENS GLADIO, ET INDIGENS PANE] Videtur Dauid, quasi propheta, propheticè maledicere Ioabo, eiusque posteris, ac prædicere vindictam, quam eis Deus ob cæsum Abner illaturus erat: nisi malis cum nonnullis, verba hæc non tam maledictionem sonare, quàm meritum Ioab, eum scilicet mereri vt his pœnis castigetur, scilicet eum mereri morbum seminis & lepram, item ignominiam, cædem & pauperiem. Porrò *fluxum seminis patiens*, est is qui laborat gomorrhæa, qui morbus est fœdus, & apud Hebræos infamis, ac laborantem faciebat legaliter immundum & irregularem multipliciter, vt patet leuit. 10. Adde fluxu seminis laborans inutilis est ad generandum, quia semen profundit. Punitur ergo Ioab hic sterilitate & *ἀτεκνίᾳ*, idque congruè & appositè, vt scilicet liberi eius nullis filijs suis dent vitam, quam ipse Abneri ademerat.

Et

ET LEPROSVS] Lepra apud Iudæos erat frequens, eratque morbus horridus, qui hominem faciebat immundum planè & irregularem, vide dicta Leuit. 13.

ET TENENS FVSVM] Septu. σκυτάλην, id est scuticam, seu flagellum quale gestant bubulci & agalones, vel peram ex corio qualem ferunt mendici, vel virgam & baculum, quem tenent, cæci & podagrici, qui morbo pedum laborant, vt incessu non offendant ad lapides & muros: vnde Aquila vertit *κατὼ*. Verum Prouerb. 31. 19. Hebr. פלך *pelech*; Septuag. Noster, Pagnin. Vatabl. Marinus & alij passim vertunt, *fusum*, vti hic vertit Noster. Iam Hugo per *fusum*, accipit tympanum, quod subinde pulsat leprosus, vt à sui contactu transeuntes arceat, vtque eleemosynam postulet. Magister Histor. scholast. per *fusum*, accepit ventilabrum ad abigendas muscas, quæ leprosos infestant: muscæ enim ad carnes saniosas & putridas, quales sunt leprosorum, aduolant, vt saniem sugant. Verùm fusus est propriè instrumentum mulierum, quo nent & fila contorquent, q. d. quia Ioab non vt vir aperto marte, sed occultè & dolosè, vt femina occidit Abner; hinc posteri eius per ignominiam damnantur ad vilia feminarum ministeria, vt tractent fusum & colum, ac mulieribus in filando subseruiant, vti fecit mulierosus Sardanapalus rex Assyriorum, teste Iustino lib. 1. ac subinde faciunt eunuchi, quibus feminarum regiarum cura committitur: imò vt fecit Hercules, qui à filia regis Ætoliæ, quam deperibat, ita effeminatus est, vt eius iussu fusum torqueret & filaret, vti tradunt vel fabulantur Poëtæ. Porrò Dauid non occidit Ioabum, vti merebatur, quia Ioab in manu habebat exercitum, ac potuisset se defendere & rebellare Dauidi, vti Abner rebellarat Isbosetho, eique regnum abstulerat. Distulit ergo vindictam, ac moriens Salomoni iussit vt Ioabum occideret 3. Reg. 2. 35. ita Theodor. & Ioseph. qui asserit Ioab cum fratre suo plus potuisse in regno, quàm poterat ipse Dauid.

PLANGENSQVE REX ET LVGENS ABNER] Vers. 33.
licet antea sibi aduersarium & ducem hostium suorum. *Quo facto*, ait S. Ambros. in Apolog. Dauid c. 7. *docuit etiam aduersarijs fidem promissam esse seruandam, honorandamq́; & in hoste virtutem.*

CVMQVE VENISSET VNIVERSA MVLTITV- Vers. 35.
DO CIBVM CAPERE CVM DAVID] Hebr. *vt cibaret Dauidem pane*, id est, vt ingereret eum comedere. Ita Vatabl. sed meliùs vertit Noster, *cibum capere cum Dauid*, quia tota ciuitas cum Dauide luxit mortem Abner, idemque funebre conuiuium instituit, quod Sept. vocant περίδειπνον, de quo vide Pollucem, Suidam & Athenæum lib. 7. de Dipnosophistis: Iudæos enim funebre epulum celebrasse, patet Tobiæ 4. 18. & ex Iosepho lib. 2. de bello: & idem factitasse gentiles, ex historijs notissimum est. De Christianis res est clarissima. Ita Hebræi, Serarius, Sanchez & alij. Idem liquet ex Ieremia c. 16. 15. & Ezech. c. 24. 17. Vide hic in Dauide huius ritus, & conuiuij quo defunctis per alimoniam pauperum suffragabatur, antiquitatem. Huc faciunt Parentalia Romanorum, per quæ parentibus vitâ functis parentabant.

EGO AVTEM ADHVC DELICATVS, ET VN- Vers. 39.
CTVS REX] scilicet ego rex sum tenellus & nouiter vnctus, ideoque debilis & infirmus in regno & potestate regia, nec in ea firmatus, q. d. Tu ô Ioab occidendo Abner ducem belli Israëlis, creasti mihi periculum, ne totus Israel me regem repudiaret, atque ob hanc cædem me quasi illius secretò conscium à regno in perpetuum excluderet. Alij cum Vatabl. vertunt: Ego facilis & clemens sum, licet vnctus sim factusque rex; at Ioab & Abisai qui sunt nepotes mei, inclementiores me sunt. Ego enim pepercissem Abner, illi autem eum occiderunt; τὸ enim *clemens* directè opponitur τῷ *duris* quod sequitur.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Baana & Rechab dolosè occidunt Isboseth, caputq́ eius deferunt ad Dauidem, qui pro boni nuntij præmio illis mortem rependit.

1. Audiuit autem Isboseth filius Saul, quòd cecidisset Abner in Hebron: & dissolutæ sunt manus eius, omnisque Israel perturbatus est. 2. Duo autem viri principes latronum erant filij Saul, nomen vni Baana, & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothitæ de filijs Beniamin: siquidem & Beroth reputata est in Beniamin: 3. Et fugerunt Berothæ in Gethaim, fueruntque ibi aduenæ vsque ad tempus illud. 4. Erat autem Ionathæ filio Saul filius debilis pedibus: quinquennis enim fuit quando venit nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrael, tollens itaque eum nutrix sua fugit: cumque festinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus est: habuitque vocabulum Miphiboseth. Venientes igitur filij Remmon Berothitæ, Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die domum Isboseth: qui dormiebat super stratum suum meridie. Et ostiaria domus purgans triticum, obdormiuit. 6. Ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici, & percusserunt eum in inguine Rechab & Baana frater eius, & fugerunt. 7. Cùm autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in conclaui, & percutientes interfecerunt eum: sublatoque capite eius, abierunt per viam deserti tota

tota nocte, 8. & attulerunt caput Isboseth ad Dauid in Hebron, dixeruntque
ad regem: Ecce caput Isboseth filij Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam:
& dedit Dominus domino meo regi vltionem hodie de Saul, & de semine eius.
9. Respondens autem Dauid Rechab, & Baana fratri eius, filijs Remmon Bero-
thitæ, dixit ad eos: Viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia,
10. quoniam eum, qui annuntiauerat mihi, & dixerat: Mortuus est Saul: qui pu-
tabat se prospera nuntiare, tenui, & occidi eum in Siceleg, cui oportebat merce-
dem dare pro nuntio. 11. Quanto magis nunc, cum homines impij interfece-
runt virum innoxium, in domo sua, super lectum suum, non quæram sanguinem e-
ius de manu vestra, & auferam vos de terra? 12. Præcepit itaque Dauid pueris
suis, & interfecerunt eos: præcidentesque manus & pedes eorum, suspenderunt eos
super piscinam in Hebron: caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepul-
chro Abner in Hebron.

Vers. 2. DVO AVTEM VIRI PRINCIPES LATRONVM ERANT FILIO SAVL] LXX. *Duo viri principes turmarum erant Isboseth filio Saul*; Chald. *Duo viri principes capita duorum exercituum, fuerunt cum filio Saulis*; Vatabl. *præfecti copiarum*. *Latrones* ergo hic vocantur milites, qui huc illuc prædatum excurrere solent (latrones enim propriè dictos non toleraßet rex Isboseth) nam hi Hebr. vocantur גְּדוּדִים *gedudim*: sic olim Romani per *latrones* intelligebant milites mercenarios, eò quòd vt latrones & ex insidijs ad prædandum excurrebant, ait Varro, Festus & Nonius Marcellus. Sic Iephte vocatur, *princeps latronum*, id est militum prædantium, Iudic. 11. 3. Fortè hi duo fuêre duces, siue capitanei, custodiæ regiæ, putà militum prætorianorum, qui Isbosethum stipabant & custodiebant, vt modò faciunt Heluetij: sic enim facilis eis fuit in domum ingressus, & ad Isboseth secretus accessus. Ita Salianus.

Vers. 3. ET FVGERVNT BEROTHITÆ] putà *Baana & Rechab* supra dicti: fugerunt autem à facie Isboseth apud quem militarant, ob facinus aliquod commissum, quod Isboseth punire volebat. Ita Rabanus. Abul. Serarius & alij. Perperàm ergo R. Salomon & Caietan. per *Berothitas* accipiunt omnes ciues & incolas vrbis *Beroth*. Cur enim omnes ciues fugissent? Et quid fuga totum facit ad historiam præsentem? Nam quod ait R. Salomon, & ex eo Lyran. eos fugisse mortuo Saule metu Philisthæorum, eò quòd eis vicina esset *Beroth*, ex eo refellitur, quod hi duo duces erant militum Isboseth post mortem Saulis, vti dictum est v. 2.

Vers. 4. ERAT AVTEM IONATHÆ FILIO SAVL FILIVS DEBILIS PEDIBVS] nomine, *Mephiboseth*, vt sequitur. Cur hic inducitur mentio Mephiboseth? Resp. vt significetur ex stirpe Saulis nullum superfuisse masculum regno idoneum: nam *Mephiboseth*, qui solus supererat, erat claudus & deformis, ineptusque ad bella Israelis gerenda: quare mortuo Isboseth (cuius cædes hic narratur) necessariò à stirpe Saulis regnum fuit transferendum ad Dauidem. Ita Abul. Aliter Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. Raban. Caiet. R. Salomon, & alij respondent, scilicet, Baana & Rechab militasse non sub Isboseth, sed sub Ionatha, quare fauisse eius filio Mephiboseth, & voluisse eum creare regem, ideoque conspirasse in necem Isboseth: sed Mephiboseth conspirationem eorum detulisse ad Isboseth, cuius vindictam illos metuentes fugisse, ac secreto redeuntes eum occidisse, vt Dauidis gratiam inirent. Sed hæc mera est coniectura, nullum in Script. habens fundamentum.

Vers. 5. QVI DORMIEBAT SVPER STRATVM SVVM MERIDIE] vti multi in Italia alijsque regionibus calidis meridiantur, & meridie leuem somnum capiunt: nam alioqui sanctio medicorum est, *Somnum fuge meridianum*. Chaldæus hunc somnum vocat, somnum regum, dicens: *Et ille* (Isboseth) *dormiens somnum regum*: reges enim vigilantes, qui noctu sæpè pro salute & negotijs regni excubare & noctes ducere insomnes coguntur, somnum captant à meridie. Sicut Epaminondas Dux Thebanorum, ijs festa & conuiuia celebrantibus, indeque dormitantibus, excubare solebat, dicens: *Ego contra hostes peruigilo, vt vos securè conuiuemini*; Verè aurea principis sententia. Idem Epaminondas cùm quemdam è vigilibus dormientem transfixisset, ideoque nimiæ seueritatis argueretur: *Talem*, inquit, *eum reliqui, qualem inueni*; nimirùm *vita viuentium vigilia, ideoq. vita dormientium mors potiùs est, quàm vita*: Vnde Christus in Euangelio crebrò *vigilare* nos iubet.

ET OSTIARIA DOMVS PVRGANS TRITICVM, (iam trituratum, eximendo lapillos, paleas &c. ac singula quasi grana seligendo, vt planè sine puta ad delicias) OBDORMIVIT] scilicet ex labore purgandi, æquè ac ex æstu fessa in somnum incidit. Pulchrum & perutilem hac de re Tropologiam affert S. Gregor. lib. 1. Mor. cap. 18. *Ostiaria*, ait, *triticum purgat, cùm mentis custodia discernendo, virtutes à vitijs separat. Quæ si obdormierit, in mortem proprij domini insidiatores admittit: quia cum discretionis solicitudo cessauerit, ad interficiendum animum malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt: quia mox bonarum cogitationum germina auferunt, atque in inguine feriunt: quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, est vitam mentis delectatione carnis perforare.* Damnum verò dormitantis huius custodiæ subijcit, dicens: *Nequaquam verò Isboseth iste hac morte succumberet, si non ad ingressum domus mulierem id est mollem custodiam ad mentis aditum deputasset. Fortis namque virilisque sensus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentia somnus opprimat, nec ignorantiæ error fallat. Vnde benè & Isboseth appellatus est, qui custode femina hostilibus gladijs nudatur: Isboseth quippe vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est, qui forti mentis custodia munitus non est, quia dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota itaq. virtute munien-*

muniendus est aditus mentis, ne quando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglecta cogitationis. Hinc Salomon ait: Omni custodia serua cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit.

Eadem ad verbum ex S. Gregorio transcripsit Angelomus, Rupertus & Eucherius: vnde liquet, Eucherium hunc non esse S. Eucherium Lugdunensem Episcopum, qui centum & amplius annis S. Gregorium antecessit; sed Bedam vel quem illius æui.

Politice, discant hic principes, vel per se vel per fidos amicos excubare, præsertim ijs temporibus quibus cæteri dormiunt, vt meridie & noctu: hæc enim tempora captant hostes, vt incautos inuadant & opprimant. Sic Philippus rex Macedonum, pater Alexandri Magni cùm in exercitu dormiuisset, experrectus: *Tuto*, ait, *dormiui, vigilauit enim Antipater.* ita Plutarch. in Apophth. Idem cùm interdiu dormiret, Græcique ad fores conuenientes criminarentur illum, Parmenio eum defendens. *Nolite*, inquit, *admirari si nunc Philippus dormiat: nam quando vos dormiebatis, ille vigilabat.* Vera est enim Platonis sententia, quam recenset Laërtius l. 3. *Nemo dormiens vllius rei dignus est*, quia similis est mortuo. Somnus enim est imago mortis, vti aiebat Alexander Magnus, dictitans ex somno se colligere quòd esset homo mortalis, non Iouis filius, vti nonnulli adulantes dicebant, teste Plutarch. Imò sæpè à somno itur in mortem. vnde Gorgias Leontinus sentiens soporem lethalem obrepere, amico percunctanti: *Quo pacto haberet? Somnus*, inquit, *iam incipit me fratri suo* (morti) *commendare.* ita Ælian. lib. 2.

Vers. 6. Ingressi svnt avtem domvm latenter assvmentes spicas tritici] vt fraus & cædis Isboseth machinatio lateret, si cui vigili occurrerent: videbantur enim esse tritici messores, vel emptores & mercatores, vt vertit Chald. R. Salomon & alij, vnde ex Hebr. vertas, *ingressi sunt in medium domus accipientium frumenta:* licet Hebræi apud S. Hieron putent eos gestasse spicas tritici, quòd fingerent se eas quasi primitias & munera regi Isboseth oblaturos. Alij, vt spicis faciem tegerent, ne agnoscerentur. Alij censent, eos spicas virentes detulisse ostiariæ, vt illa solita purgare triticum, spicas exfollicularet & tereret, itaque faceret polentam quæ priscis erat in delicijs: hoc enim feminarum erat opus. Vnde Abigail polentam obtulit Dauidi, vt eius iram leniret lib. 1. cap. 25. v. 18. ita Sanchez, quæ coniectura est apposita & verisimilis.

Vers. 11. Et percvsservnt evm in ingvine] Heb. *sub quinta*, scilicet costa, quæ est vlti ma, sub qua nihil est osteum, sed venter mollis, ideoque ictui & perforationi lethali opportunus.

Qvanto magis nvnc, cvm homines impii interfecervnt virvm innoxivm &c.] Isboseth erat hostis & noxius Dauidi, cum eoque de regno digladians: Dauid tamen eum vocat *innoxium*, quia censebat eum bona fide existimare, ad se, quasi ad Saulis regis defuncti filium regnum pertinere: nec enim ei liquidò constabat illud ex Dei dono ad Dauidem esse translatum, licet enim fortè audisset Dauidem à Samuele vnctum in regem, tamen ius Dauidis ei non erat liquidum: nam excipere poterat ac dicere, Dauidem vnctum quidem in regem, sed suæ tribus Iudæ dumtaxat, cæteras ergo tribus ad se spectare. Aut, Dauidem vnctum quidem esse in regem, sed vt regnaret eo casu, quo stirps regia Saulis deficeret vt illi succederet: iam autem hanc stirpem necdum defecisse, sed in se perdurare, quare Dauidem non posse exclusa stirpe regia, regnum suum inuadere.

Vers. 12. Interfecervnt eos] Fecit id Dauid, vt amoliretur à se suspicionem populi, quod ipse secretò auctor vel conscius fuisset cædis Isboseth. Rursum vt amorem suum erga Saulem & Isboseth, licet sibi inimicos ostenderet; itaque clementiæ & beneficentiæ famam sibi apud omnes tribus conciliaret, quæ magnam regi apud subditos beneuolentiam & auctoritatem conciliat. Tertiò, vt quasi rex & iudex puniret tantum scelus, ac iniquam cædem regis vlcisceretur. Corpus enim regium omnibus inuiolabile esse debet.

Porrò Theodor. & Abulens. censent Dauidem hos regicidas crucifixisse. Ioseph. lib. 7. c. 2. ait eos exquisitissimis tormentis fuisse affectos: sed nil tale habet Scriptura, quæ innuit eos illicò fuisse occisos, ideoque gladio vel lancea confossos, ac mox manus quibus cædem patrarant, & pedes, quibus ad eam contenderant, fuisse præcisos & suspensos ad perpetuam sceleris memoriam & vindictam.

Capvt avtem Isboseth tvlervnt, et sepelierunt in sepvlchro Abner in Hebron] quia Hebron erat locus quasi sanctus, consecratus sepulturæ Abrahæ, Isaac & Iacob, & vt multi volunt, Adæ. Vide dicta Iosue 14. 15.

Porrò pompam funeris Dauid non exhibuit Isboseth, quam exhibuerat Abner, tum quia Abner in ditione sua erat occisus iuxta Hebron; Isboseth verò extra limites regni sui: tum quia Isboseth perpetuò aduersarius erat Dauid; Abner verò ab Isboseth transierat ad Dauidem, ad eumque cæteras tribus traducere satagebat. Denique cùm Abner occideretur, vehemens omninò erat multorum suspicio, Dauid eius iussu vel nutu eum fuisse occisum, quare vt hanc suspicionem eis demeret, opus fuit illi summè honorare Abnerem in funere. ita Abulens. Salianus & alij.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

VNdecim tribus creant sibi unguntque Dauidem regem in Hebron. Mox v.6. Dauid Iebusæis cæsis extorquet arcem Sion, in qua Hiram curat ædificari domum Dauidi; Vbi Dauid v.13. multiplicat vxores & filios. Denique v. 18. cædit Philisthæos primò, & secundò v.23. dante Deo signum Dauidi sonitum gradientis in cacumine pyrorum.

1. ET venerunt vniuersæ tribus Israel, ad Dauid in Hebron, dicentes: Ecce
nos, os tuum & caro tua sumus. 2. Sed & heri & nudiustertius, cùm es-
set Saul rex super nos, tu eras educens & reducens Israel: dixit autem Dominus
ad te: Tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel. 3. Venerunt
quoque & seniores Israel ad regem in Hebron, & percussit cum eis rex Dauid fœ-
dus in Hebron coram Domino: vnxeruntque Dauid in regem super Israel. 4 Fi-
lius triginta annorum erat Dauid, cum regnare cœpisset, & quadraginta annis re-
gnauit. 5. in Hebron regnauit super Iudam septem annis & sex mensibus; in
Ierusalem autem regnauit triginta tribus annis super omnem Israel & Iudam. 6.
Et abijt rex, & omnes viri qui erant cum eo, in Ierusalem ad Iebusæum habitato-
rem terræ, dictumque est Dauid ab eis: Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos
& claudos dicentes: Non ingredietur Dauid huc. 7. Cepit autem Dauid ar-
cem Sion, hæc est ciuitas Dauid. 8. Proposuerat enim Dauid in die illa præ-
mium, qui percussisset Iebusæum, & tetigisset domatum fistulas, & abstulisset cæ-
cos & claudos odientes animam Dauid, idcircò dicitur in prouerbio: Cæcus &
claudus non intrabunt in templum. 9. Habitauit autem Dauid in arce, & vo-
cauit eam, Ciuitatem Dauid: & ædificauit per gyrum à Mello & intrinsecus. 10.
Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, & Dominus Deus exercituum erat
cum eo. 11. Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedri-
na, & artifices lignorum, artificesque lapidum ad parietes: & ædificauerunt do-
mum Dauid. 12. Et cognouit Dauid quoniam confirmasset eum Dominus
regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel.
13. Accepit ergo Dauid adhuc concubinas & vxores de Ierusalem, postquam
venerat de Hebron: natique sunt Dauid & alij filij & filiæ: 14. & hæc nomi-
na eorum qui nati sunt ei in Ierusalem, Samua, & Sobab, & Nathan, & Salomon.
15. & Iebahar, & Elisua, & Nepheg, 16. & Iaphia, & Elisama, & Elioda, & Eli-
phaleth. 17. Audierunt ergo Philisthiim quòd vnxissent Dauid in regem super
Israel: & ascenderunt vniuersi vt quærerent Dauid: quòd cùm audisset Dauid,
descendit in præsidium. 18. Philisthiim autem venientes diffusi sunt in Valle
Raphaim. 19. & consuluit Dauid Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthiim?
& si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad Dauid: Ascende, quia tradens
dabo Philisthiim in manu tua. 20. Venit ergo Dauid in Baal Pharasim: & per-
cussit eos ibi, & dixit: Diuisit Dominus inimicos meos coram me, sicut diuiduntur
aquæ. Propterea vocatum est nomen loci illius, Baal Pharasim. 21. Et reliqne-
runt ibi sculptilia sua: quæ tulit Dauid, & viri eius. 22. Et addiderunt adhuc Phi-
listhiim vt ascenderent, & diffusi sunt in Valle Raphaim. 23. Consuluit autem
Dauid Dominum: Si ascendam contra Philisthæos, & tradas eos in manus meas?
Qui respondit: Non ascendas contra eos, sed gyra post tergum eorum, & venies
ad eos ex aduerso pyrorum. 24. Et cùm audieris sonitum gradientis in cacumi-
ne pyrorum, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam,
vt percutiat castra Philisthiim. 25. Fecit itaque Dauid sicut præceperat ei Do-
minus, & percussit Philisthiim, de Gabaa, vsque dum venias Gezer.

VERS. 1. ET VENERVNT VNIVERSÆ TRIBVS ISRAEL AD DAVID IN HEBRON] vt eum sibi regem crearent communi omnium consensu, vide 1. Paral 12 v 23. & seq. vbi fusè hic tribuum aduentus & ordo describitur.

DICENTES: ECCE NOS OS TVVM ET CARO TVA SVMVS] hoc est nos cognati tui sumus, ita Chald. ne enim putaret quis Dauid sanguine contingere tribum Iuda dumtaxat, ex qua oriundus erat, ideoque eum solius tribus Iuda esse regem, hac de causa ceteræ vndecim tribus hic asserunt Dauidem quoque suum esse consanguineum: omnes enim tribus erant consanguineæ, eò quòd ex duodecim fratribus Patri-

Patriarchis filijs Iacob prognatæ essent. Hæc est A ergo prima ratio, cur Dauid sibi in regem eligant quòd ex eis sit ortus, eisque sanguine iunctus, sequitur ratio secunda.

Vers. 2. SED ET HERI ET NVDIVSTERTIVS, CVM ESSET SAVL REX SVPER NOS, TV ERAS EDVCENS ET REDVCENS ISRAEL] q. d. Tu sub rege Saule magis rexisti populum, quàm Saul, pro eoque feliciter semper pugnasti: par ergo est vt Saule mortuo quasi rex nos regere pergas. Sequitur tertia ratio petita ex Dei decreto & oraculo de Dauidis regno per Samuelem edito.

DIXIT AVTEM DOMINVS AD TE: TV PASCES POPVLVM MEVM ISRAEL] *Pasces*, id est reges; hoc enim est Hebr. תרעה *tire* & græcum *ποιμανεῖς*. vnde sciant reges se debere regere pascendo populum, eo modo quo pastor pascit oues: quocirca Homerus Agamemno- B nem regem *ποιμένα λαῶν*, id est pastorem populorum.

Vers. 3. PERCVSSIT CVM EIS REX DAVID FOEDVS IN HEBRON CORAM DOMINO] id est coram toto cœtu & synagoga populi fidelis, siue duodecim tribuum, cui præsidebat Deus: nam arca Dei non erat in Hebron; quare coram ea hoc fœdus sanciri non potuit. Hoc *fœdus* erat mutua promissio, qua Dauid promittebat se fideliter regnum Israel administraturum iuxta leges à Deo sancitas Deut. 17. 16 & seq. Israelitæ verò vicissim promittebant se illi obedientes & fideles fore.

VNXERVNTQVE DAVID IN REGEM SVPER ISRAEL] Dauid ter vnctus est in regem Israel: primò, secretò in domo patris à Samuele: Secundò, publicè à sola & tota tribu Iuda: Tertiò, C hic ab omnibus tribubus. Dauid fuit typus Christi, qui tripliciter quoque vnctus est: Primò, gratiâ vnionis personalis, propter quam iura adeptus est in omnes Dei electos, vt eorum princeps & caput: Secundò, gratiâ redemptionis in morte: propter quam *Deus exaltauit illum & donauit ei nomen, quod est super omne nomen*, & reipsa regnare cœpit super patres, quos è subterraneis locis eduxit, & paucos Apostolos atque discipulos. Tertiò, gratiâ supremi triumphi, cùm *data est ei omnis potestas in cælo & in terra*, & Spiritu sancto misso de cælo, omnes gentes seruierunt ei: & impletur illud indies iuxta Psal. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Quin & rex triplici iure fuit. Primò vt Deus, *Rex regum, & Do-* D *minus dominantium.* Secundò, vt homo, filius & successor Dauidis regis, vnde Nathanael Ioan. 1. v. 49. *Rabbi tu es rex Israel.* & turbæ venturæ erant Ioan. 6. v. 15. *raperent eum, & facerent eum regem*, quæ diuinitatem eius non norant: eædemque ingredienti Hierosolymam succlamabant Ioan. 12. v. 13. *Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel.* Tertiò, vt Homo Deus, ex quo dicebat Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* ita Noster, Salianus in Annalib. anno Salomonis 1. n. 98.

Vers. 4. FILIVS TRIGINTA ANNORVM ERAT DAVID, CVM REGNARE COEPISSET] *Filius triginta annorum*, id est vir triginta annorum. Est Hebraismus, quem explicui lib. 1. cap. 13. v. 1. Hinc patet, Dauidem fuisse iuniorem Ionatha, qui A erat quadraginta annorum & ampliùs, vt ostendi cap. 2. v. 10. Mirum ergo nonnullos censere Dauidem fuisse seniorem Ionatha, quibus fauet S. Ambr. lib. 1. Offic. cap. 32. dicens: *Dauid cùm esset prudentior, Ionathæ tamen iunioris consilijs acquiescebat.*

Allegoricè Dauid hic vti & in alijs omnibus typus fuit Christi: Audi Angelomum. *Quòd Dauid triginta annorum regnare cœpit, præfigurabat quòd Dominus noster triginta annorum venit ad baptismum, & incipiebat euangelium regni prædicare: cuius regnum sempiternum, & potestas eius alteri non dabitur. Quadragenarius enim numerus, qui ex quaterdenis constat, plenitudinem temporum, & rerum perfectionem significat.* Hoc repræsentauit regnum Dauidis, quod fuit quadraginta annorum.

ET QVADRAGINTA ANNIS REGNAVIT] additis septem mensibus; nam septem annis & sex B mensibus regnauit super Iudam, deinde triginta tribus annis super totum Israel; nisi dicas hos triginta tres annos non fuisse integros, & defuisse eis sex menses: sic enim præcisè regnauit quadraginta annis, mortuusque est anno ætatis septuagesimo. Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. dicunt Dauidem regnasse quadraginta annis & sex mensibus; sed hos menses non computari, eò quòd Dauid per sex menses Absalomum fugerit, vel morbo laborarit. Planiùs dicas Script. sæpè numeros integros consignare, & fractiones siue minutias numerorum omittere.

ET ABIIT REX ET OMNES VIRI QVI ERANT CVM EO, IN IERVSALEM] vt ex Hebron, sedem regni transferret in Ierusalem, eamque faceret regni & synagogæ metropolim, vide quæ de Ierusalem dixi Iudic. 1. & alij. Vers. 6. C

NON INGREDIERIS HVC NISI ABSTVLERIS CÆCOS ET CLAVDOS DICENTES: NON INGREDIETVR DAVID HVC] Quæres, quinam hi cæci & claudi: Primò, nonnulli putant fuisse imagines & statuas cæcorum & claudorum effictas in muris, vt per eas significarent Iebusæi, arcem Sion ita esse celsam & munitam, vt ipsis nihil agentibus, à statuis istis defendi posset. Secundò, Aben Ezra, R. Salomon cæterique Rabbini censent fuisse duas imagines duorum patriarcharum, vnam Isaaci cæci, alteram Iacobi claudi, vt per eas admonerentur Israelitæ fœderis, quod cum Isaac & Iacob eorum, pepigerat Abimelech ipsorum auus, Genes. 26. ac proinde abstinerent à bello & inuasione suæ arcis D in Sion. Tertiò, Burgens. censet fuisse idola, quæ Iebusæi quasi Deos tutelares collocarint in muris. Quartò, Chald. cæcos & claudos accepit non corporales, sed spirituales: qui scilicet mente cæcutirent & claudicarent, vnde vertit: *peccatores & culpatos.* Quintò, & genuinè cæci & propriè dicti hic intelliguntur cæci & claudi: tales enim milites, quibus in prælio effossi erant oculi, & tibiæ fractæ, Iebusæi collocarunt in muris & turribus altissimis arcis Sion, præsidentes loci munitioni, ad sarcasmum & hostilem irrisionem Dauidis. q. d. Frustra tentas ô Dauid, oppugnare nostram arcem quæ ita loci natura munita est vt à solis cæcis & claudis quos in ea vides, defendi possit. Age ergo, si tibi cor est arcem oppugnare, vola in eius muros, & ex eis tolle cæcos & claudos, itaque ar-

Cæci & claudi Dauidis qui? Resp. Primò. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.* *Quintò genuinè.*

cem ingredere & occupas sed scito, post cæcos & claudos, nos oculatos pedibusque & manibus valentes tibi occursuros, & te ruuque è muris deturbaturos, ita Ioseph lib. 7. Antiq. cap. 2. Procop. Theodor. Angelomus, Abulent. Serarius, & alij. Sic Tyrij, ait Lyran. in muris Tyri munitissimis constituerunt pygmæos, quasi illi soli eos propugnare sufficerent Ezech. 27. 11. vide ibi dicta.

Addunt Hebræi apud S. Hier. in Tradit. & Glossa, Iebusæos à Dauide vocatos fuisse *cæcos & claudos*, id est debiles & inermes, ideoque ipsius hoc conuicium in Dauidē per sarcasmum retorsisse, eique suos cæcos & claudos obiecisse. q. d. Posuimus in muris nostris defensores cæcos & claudos, quia tu nos cæcos & claudos vocitas: age ergo experire an tales simus, & cum cæcis & claudis hisce dimica, ac videbis non nos, sed tuos milites fieri claudos & cæcos: est hoc scomma militare. Addunt alij, Iebusæos vocasse Hebræos *cæcos & claudos*. Sic enim Manethon, Lysimachus & alij apud Ioseph. lib. 1. contra Appion. conuiciantur Moysen & Hebræos ob lepram, scabiem, aliosque morbos à rege fuisse eiectos. Quare Moysen octoginta millia leprosorum, mancorum & mutilorum v. g. cæcorum & claudorum ex Ægypto eduxisse. Scomma ergo hoc in Hebræos detorserunt Iebusæi q. d. Vos Hebræi cum Moyse vestro estis leprosi, mutili, cæci & claudi, ideoque ab Ægyptijs eiecti: vultis ergo occupare arcem nostram Sion? sanè nos experiemini valentiores Ægyptijs, qui vos quasi cæcos & claudos facilè hinc propulsabimus. Insultarunt ergo Dauidi q. d. Tu cum cæcis & claudis tuis Hebræis non ingredieris huc: facesse ergo hinc, & abi redique ad tuos Ægyptios.

VERS. 7. CEPIT AVTEM DAVID ARCEM SION] Nota. Dauid conuicijs Iebusæorum animum non demisit, sed extulit, ac propositis ingentibus præmijs milites incitauit ad arcem Sion inuadendam qui promissis illecti animosè in arcem conscenderunt, eamque occuparunt, ac cæcos & claudos ibidem à Iebusæis positos deturbarunt. Porrò Dauid anno primò regni sui super totum Israel, qui fuit vitæ eius trigesimus octauus, cepit Sion & Ierusalem, ac sedem regni ex Hebron in illam transtulit, in illaque regnauit triginta tribus annis, vt dictum est v. 5.

VERS. 8. PROPOSVERAT ENIM DAVID IN DIE ILLA PRÆMIVM, QVI PERCVSSISSET IEBVSÆVM, ET TETIGISSET DOMATVM FISTVLAS] id est tectorum imbrices vel canales, per quos aqua à tectis in terram defluebat. q. d. Proposuit Dauid præmium ei qui primus summitates murorum & canalium Sionis apprehendisset, ac eos transiliens in arcem intrasset. Præmium erat vt is fieret dux & princeps militiæ Dauidis. Fecit hoc Ioab, qui proinde licet ob cædem Abner mereretur hoc principatu priuari, tamen ob superatam arcem Sion, quòd scilicet primus in eam, non per cedrum ab Hebræis ad hoc excisam, vt nugantur Hebræi, sed per admotas arci scalas conscendisset, meruit à Dauide in principatu hoc suo confirmari, vt patet 1. Paral. 11. v. 6. Cùm enim vndique scalæ ab Hebræis arci admouerentur, multique per eas in muros euadere contenderent, Ioab omnes superauit, primusque in muros ascendit, vt notam sceleris occisi à se Abner hac generosissime & victorià deleret, atque Iebusæos arcis custodes occidit ad vnum omnes, excepto vnico Areuna, qui Iudæis erat amicissimus ait Iosephus. Hic enim Dauidi vendidit aream in monte Sion, ad fabricandum in ea templum, de quo c. 24.

ET ABSTVLISSET CÆCOS ET CLAVDOS ODIENTES ANIMAM DAVID] Hinc patet, veros cæcos & claudos, milites Iebusæos positos fuisse in muris Sionis, quos Dauid per Ioab abstulit, &, vt aiunt LXX. Roman. *pugione occidit*. Obijciebat Marcion Christum non esse filium Dauidis, vel certè ab eo esse degenerem, eò quòd Dauid occidisset cæcos & claudos, quos Christus sanabat. Resp. Tertull. lib. 4. contra Marc. 36. Dauidem occidisse Iebusæos cæcos & claudos *odientes animam David*, at cæci & claudi curati à Christo non odiebant, sed amabant Christum, ab eoque visum poscebant. Quare *cæci* illi & *claudi* Iebusæi resistentes Dauidi repræsentabant, ait Angelomus, Scribas & Pharisæos, qui spiritualiter erant *cæci*; quia non agnoscebant Christum; & *claudi*, quia ad bona opera erant tardi & inepti, quos proinde Christus redarguit & morte æternâ puniuit, de quibus ipse ait: *Cæci sunt & duces cæcorum* Matth. 15. v. 14. & cap. 23. v. 13. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum cælorum ante homines, vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.*

Mysticè ergo, *cæci & claudi* sunt infideles, hæretici & fideles prauè viuentes, qui factis negant, quæ se credere profitentur, quique in via Dei claudicant, nunc Deo nunc mundo seruire & placere conantes. Hi non ingrediuntur templum cæleste. Quocirca S. Paulus Hebr. 12. v. 13. dixit: *Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur.* Oremus ergo cum Psalte Deum, *vt non infirmentur vestigia nostra*, psalm. 17. 37. *& vt ponat pedes nostros quasi ceruorum*: ibidem v. 34. *vt viam mandatorum Dei curramus*. Psal. 118. 32. Sapienter S. Ambrosius serm. 68. *Petrus*, ait, *petra est super quam ædificatur Ecclesia, ideoque sicut in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita & in homine membrorum fundamenta confirmat, vti claudo gressum restituit*, Act. 3. 7. *& vt Christianus non iam trepidus & imbecillus possit super petram Ecclesiæ, sed robustus & fortis incedere.*

IDCIRCO DICITVR IN PROVERBIO: CÆCVS ET CLAVDVS NON INTRABVNT IN TEMPLVM] Hebr. *in domum*, quod Salianus & alij accipiunt de domo, siue palatio Dauidis: Vatabl. de arce Sion. q. d. Quia cæci & claudi Iebusæi restiterunt Dauidi in arce Sion, eumque irriserunt; hinc sanxit Dauid, eisque hanc pœnam statuit, vt nemo eorum deinceps arcem Sion, & domum suam in arce sitam ingrederetur. Verùm Noster & LXX. domum Dei intelligunt, scilicet *templum*. Porrò poterant Hebræi cæci & claudi ingredi templum vetus, nam eos in illo curauit Christus, Matth. 21. v. 14. Dauid ergo templi ingressu arcuit & prohibuit non Hebræos, sed Iebusæos cæcos & claudos, qui ipsum irriserant, q. d. Vos Iebusæi cæci & claudi superbè insultastis Dauidi, quòd ipse nequiret occupare arcem Sionis: idcircò ipse eâ occupatâ vobis

vobis incongruam pœnam hoc scomma in vos retorquet, statuitque ne quis vestrum in arcem Sion, & multò minùs in tabernaculum, vel templum in monte Sion ædificatum ingrediatur: quare vestrum dicterium in prouerbium abijt; vt, cùm quem stultæ suæ ostentationis meritam dare pœnam, illamque in caput ostentantis retorqueri homines vident, dicant: *Caeci & claudi non intrabunt in templum*, q. d. Hic iactabundus donum suum, quòd superbè ostentabat, perdidit, eoque in pœnam iactantiæ suæ spoliatus est. Id ipsum tamen ad litteram dicitur à sacerdotibus, qui si cæci essent vel claudi, arcebantur ministerio templi Leuit. 21. v. 18. Alij putant hoc prouerbium dici de re impossibili, vt, cùm quid impossibile quis tentat, dicatur ei: *Caeci & claudi non intrabunt in templum*, q. d. Rem impossibilem tentas eamque possibilem efficere satagis sed frustra. Hic fuit primus actus regni Dauidis super totum Israel, scilicet occupatio Sionis, ac regij throni translatio ex Hebron in Sion & Ierusalem. Volebat enim Deus in ea statuere caput regni & synagogæ, eò quòd Christus Dauidis antitypos in eâdem erat prædicaturus & erecturus Ecclesiam, ibique regnum suum spirituale inchoaturus: iuxta illud Isaiæ cap. 2. v. 3. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem*: Ecclesia enim est *Sion*, id est *specula*, quia per fidem speculatur Deum in terris, & per visionem eumdem speculabitur in cælis. Et c. 62. v. 1. *Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur*.

Vers. 9. Et aedificavit per gyrum a Mello] De *Mello* & totius Hierosolymæ situ & structura, vide Adrichom. Ariam & Vilalpandum l. 2. de Templo c. 2. in Apparatu: præfectus huius ædificationis fuit Ioab 1. Paral. 11.

Porrò Chald. Cant. 7. 4. vertit, *ædificauit arcem Sion, quæ vocatur Migdala de Libanon, id est turris Libani, quia omnes qui steterint in ea potest numerare omnes turres quæ sunt in Damasco*. Meliùs idem c. 4. 15 ait ipsam Ierusalem vocari *Libanum*.

Mello] Heb. idem est quod plenitudo, vnde Hebræi per *Mello* accipiunt locum comitiorum; quia illic congregabatur populus ad consultandum de rebus agendis. Alij intelligunt aggerem qui cingebat arcem. Alij putant fuisse fossam circa arcem: quæ dicta sit *Mello* quod aqua impleretur. Alij autumant *Mello* fuisse summitatem siue verticem montis Sion. Verùm dico cum Ioseph. Villalpand. Saliano. Sanchez. Richardo, Adrichom. & alijs Chorographis: *Mello* erat vorago ac vallis profunda & lata valdè, quæ montem Sion a ciuitate inferiori discernebat: atque à porta aquarum, Occidentem versùs, vsque ad portam piscium extendebatur. Ab hac voragine David montem Sion per gyrum ædificauit ac muniuit. Huius concauitatem Salomon, vt commoda esset platea coæquauit (vnde etiam *platea portæ aquarum vocatur*) eamque ædificijs ornauit, quæ collapsa ab Ezechia restaurata sunt. Hic Ioas rex Iuda à suis seruis in descensu Sela occisus est. Iosephi autem ætate hæc vallis *Tyropæon*, appellabatur, in qua, vt scribit, domus creberrimæ detinebantur, atque latissima, & habitationibus hominum frequentissima. Verùm nunc vorago ipsa tota repleta est, relictis tamen prioris concauitatis vestigijs, indeque dicta est *Mello*, id est plenitudo, eò quòd ruderibus, saxis & domibus impleta esset. Hic enim liber scriptus est post fabricam Sionis & templi, cùm iam *Mello* esset *Mello*, id est plena.

Et concubinas] *Concubinæ* non erant meretrices & pellices, sed secundariæ vxores, vtpote inferioris sortis & status, vt iam sæpiùs monui. Quocirca harum filij non numerantur 1. Paral. 3 9.

Porrò 1. Paral. 3. v. 6. & 8. reperitur & bis ponitur *Elisama* vnus Dauidis filius; quia scilicet David duos habebat filios, quibus idem nomen *Elisama* indidit, vel quia priore mortuo, posteriori idem nomen imposuit, ait Vatabl. Vers. 13.

Audierunt autem Philisthiim, quod vnxissent David in regem super Israel, et ascenderunt vniversi vt quaererent David] vt eum initio regni adhuc inualidum & quasi inermem opprimerent, ne viribus auctis & regno confirmato ab eo opprimerentur, vti ab eo oppressi fuerant occiso Goliath 1. Reg. 17. & seq. Vnde David videns se hostibus cinctum, ad Deum confugit, dictauitque psalm. 2. *Quare fremuerunt gentes*, &c. vbi ad litteram Philisthæorum contra se conspirationem. Allegor. Iudæorum & gentium contra Christum & Apostolos coniurationem, suamque & Christi de ijs victoriam describit. Vers. 17.

Quod cum audisset David descendit in praesidium] id est locum munitum. ita LXX. putà *in arcem*, vt vertit Chald. & Vatabl. nimirum in arcem Sionis; hæc enim erat munitissima sedes Dauidis, iuxta quam castra metabantur eius hostes Philisthæi in valle vicina dicta *Raphaim*. Sic Noster, *præsidium* passim sumit pro arce vel loco munito. Aut potiùs *præsidium* hoc erat arx munita iuxta speluncam Odollam, in quam se recipere solebat David persequente Saule. Ita Vatabl. & Salianus.

Philisthiim autem venientes diffusi sunt in valle Raphaim] Vallis quæ adiacet Hierosolymæ, dicta est *Raphaim*, id est Gigantum, à cæsis ibidem à Iosue vel quo alio, Gigantibus: LXX. vertunt, *in valle Titanum*, id est Gigantum. Alludunt enim ad fabulam Titanum, quam poëtæ mutuati sunt à Gigantibus Genes. 6. Fingunt enim ipsi Gigantes fuisse homines vastissimos & superbissimos, qui cum Ioue bellarint, ideoque ab eo fulmine percussi sint. Vers. 18.

Divisit Dominus inimicos meos sicut dividuntur (dispergantur) aquae, vase rupto, vel riuis ex torrente in varias fossas deductis. Propterea vocatum est nomen loci illius, Baal, Pharasim] id est habens rupturam vel fracturam, q. d. Vallis fracturarum, vel planities diuisionum. ita Chald. & alij, vbi scilicet Deus diuisit & dispersit Philisthæos per arma & milites Dauidis. Huius vallis diuisionis meminit Isaias c. 28. 21. Vers. 20.

Et reliquerunt ibi sculptilia sua (idola, siue lares, & deos Penates siue tutelares suos) quae tulit David] *& combussit* vt addit Chald. idque disertè dicitur 1. Paralip. 14. v. 12. Lex enim Deut. 7. vers. 25. idola iubebat comburi. Rependit David vicem Philisthæis: hi Vers. 21.

enim 1. Reg. 5. 2. ceperant arcam fœderis, camque dicarant Deo suo Dagon.

Vers. 23. GYRA POST TERGVM EORVM, ET VENIES AD EOS EX ADVERSO PYRORVM] Hebr. *bechaim* quod Aquila & Noster vertit, *pyrorum* Pagnin. & Vatabl. vertunt, *mororum* quæ sùm stillent humorem quo turgent, flere videntur; Chald. *arborum*, Septuag. κλαυθμῶνος, id est fletus & ploratioņis, à rad. בכה *bacha*, id est flevit, vagiit. vnde Ioseph. Antiq. 4. locum hunc vocat, *sylvam fletus*; quod Hebræi apud S. Hier. sic explicant, vt locus hic dictus sit *ploratus*, eo quòd in eo Philisthæi deplorarunt tam suam, quam suorum idolorum stragem, idola ergo suis cultoribus sunt omnis miseriæ & fletus causa, ait Angelom. Adduntque, Dauidem irrupisse in castra Philisthæorum eo loci, vbi erant idola, in quibus Philisthæi maximè confidebant; quare iis illico disturbatis facilè reliqua castra disturbasse. Alij censent Philisthæorum idola dicta fletus, quod iis non nisi lacrymis sacrificari oporteret; alij, quod arbores istæ cum oculis & lacrymis habeant sympathiam: liquorem enim quasi lacrymas distillant, vnde & lacrymari dicuntur.

Porro *Clauthmon* nomen erat loci, dicti à fletu, vt docet S. Hieron. Eusebius, Adrichom. in locis Hebr. & alij passim: locus hic erat iuxta Hierosolymam in valle Raphaim ad Occidentem, vel, vt S. Hier. ad Septemtrionem. Vnde hic videtur esse *locus flentium*, de quo Iudic. 2. v. 1. ibi enim Sept. vertunt κλαυθμῶνα, vide ibi dicta.

Vers. 24. ET CVM AVDIERIS SONITVM GRADIENTIS IN CACVMINE PYRORVM, TVNC INIBIS PRÆLIVM: QVIA TVNC EGREDIETVR DOMINVS ANTE FACIEM TVAM] Per hunc gressum primo, Ioseph & Theodor. intelligunt ipsarum arborum in cacuminibus agitationem, cùm nullus flaret ventus. Secundo, Hebræi apud S. Hier. compactionem & delectionem idolorum per angelos. Tertio, & genuinè: Angeli quasi Dei legati, & duces belli, excitabāt fragorem quemdam in verticibus arborum, perinde ac per eos incessissent & processissent ad prælium, pugnaturi cum Dauide contra Philisthæos, vt ipsi percellerentur cùm à fronte tot & tantos hostes sibi imminere audirent, & à tergo instantem Dauidem aduerterent, vnde Chald. vertit, *cùm audieris vocem clamoris in capitibus arborum, tunc confortaberis, quia tunc exibit Angelus Domini ad prosperandum ante te, vt occidat castra Philisthæorum.*

Vide hic mirum Dei à Dauide inuocati in prælio auxilium & præsidium: voluit enim Deus pro suo Dauide pugnans, vt Philisthæi concluderentur hinc pyretis, inde exercitu Dauidis, vt ipsi strepitu angelorum, quem ipsi quasi armati progredientes ex aduerso Philisthæorum edebant, in pyrorum arboribus; quasi valida hostium manu eos inuadente perculsi diffugerent, & in Dauidis manus inciderent, ibique partim ab eo, partim ab angelis Dauidis tutelaribus cæderentur. ita Abul. & alij. Sed cur Deus signum hoc dedit in sonitu pyrorum, potiùs quàm amygdalorum, cerasorum, ficuum, &c. Resp. primo, quia iuxta Ierusalem in valle Raphaim erat copia pyrorum, adeo vt pyretum hoc dictum sit *vallis pyri*, teste Adrichom. in Descript. Ierusalem, n. 238. ita Lyran. Secundo, quia pyri celsiores sunt ficubus, cerasis, amygdalis, &c. vnde magis conueniebant angelis, qui ex celsis cælis in pyros descendebant, vt excelsum & cælestem strepitum in pyris excitarent, quo Philisthæi percellerentur, cogitantes angelos è cælis contra se pugnare. Tertio, quia pyrus est mascula, & masculi saporis, ita vt poma femina esse videantur, vnde repræsentat eos qui masculo sunt animo & virtute, quales sunt angeli & Apostoli. Quarto, quia *pyrus* dicta est quasi *pyra*, eo quod flammæ similitudinem reddit è lato in acutum tendens, ait Sipontinus. Sic flammei sunt angeli & Apostoli, iuxta illud: *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis*, Psal. 103. 4. Hebr. 1. Quinto, in pyris est proprietas vini, ait Plinius lib. 14. 14. præsertim in falernis ita dictis à potu, quoniam tanta vis succi abundat. Sic Apostoli recepto Spiritu sancto videbantur musto pleni, Actor. 2. æquè ac Angeli. Sexto, pyra sunt densa, ideoque ponderosa, adeo vt nonnulla dicantur libralia. Adhæc pyrorum multæ sunt species. Denique *serotina ad hiemem vsque ad maturitatem pendent gelu maturescentia, grata, ampullacea, laurea* ait Plinius, sic graues, varij & perdurantes, imo æterni sunt angeli.

Margin: Cur in pyris apparuit angelus?

Margin: Resp. Primò. — Secundò. — Tertiò. — Quartò. — Quintò. — Sextò.

Simili modo angeli ex alto pugnarunt contra Pharaonem pro Moyse. Exodi 14. v. 24. & contra Chananæos pro Iosue, c. 10. 14. & pro Barac contra Sisaram, Iudic. 5. 20. & pro Iuda Machabæo contra Lysiam. 2. Machab. 11. 8.

Tropol. Angelom. *per sonitum gradientis in cacumine pyrorum*, inquit, *aduentum Domini significat super celsitudinem Prophetarum & Apostolorum, virtute diuinitatis suæ supergradientem, sicut in Cantico Canticorum scriptum est c. 2. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. pyrorum autem cacumina arborum significant summitates. Quid per arbores, nisi sublimes patres intelliguntur? in quorum cacuminibus dum sonitus auditur, id est, dum in sublimitate vitæ sonus, flante Spiritu sancto, prædicationis intonuit, Dauid noster virtute suæ diuinitatis, qua celsitudinem Sanctorum transcendit, Philisthæos, id est, immundos spiritus superauit.*

Vers. 25. PERCVSSIT EOS DE GABAA] quæ alibi vocatur *Gabaon*; vel certè Gabaa vicina erat Gabaon.

VSQVE DVM VENIAS GEZER] quæ erat vrbs Philisthinorum, ait Ioseph. & patet 3. Reg. 9.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAuid arcam fœderis religiosè solenni pompa ex domo Abinadab transfert in domum Obededom, inde v. 14. in Sion ludens & saltans coram ea, vnde ipsum irridet vxor Michol v. 20. sed eam arguendo compescit Dauid.

1. COngregauit autem rursum Dauid omnes electos ex Israel triginta millia
2. Surrexitque Dauid, & abijt & vniuersus populus qui erat cum eo de viris
Iuda, vt adducerent arcam Dei, super quam inuocatum est nomen Domini exer-
cituum, sedentis in cherubim super eam. 3. Et imposuerunt arcam Dei super
plaustrum nouum: tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa: Oza
autem & Ahio filij Abinadab, minabant plaustrum nouum. 4. Cumque tulissent
eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, custodiens arcam Dei Ahio præcede-
bat arcam. 5. Dauid autem & omnis Israel ludebant coram Domino, in omni-
bus lignis fabrefactis, & citharis & lyris & tympanis & sistris & cymbalis. 6. Post-
quam autem venerunt ad aream Nachon, extendit Oza manum ad arcam Dei:
& tenuit eam: quoniam calcitrabant boues, & declinauerunt eam. 7. Iratusque
est indignatione Dominus contra Ozam, & percussit eum super temeritate; qui
mortuus est ibi iuxta arcam Dei. 8. Contristatus est autem Dauid, eò quòd per-
cussisset Dominus Ozam, & vocatum est nomen loci illius, Percussio Ozæ, vsque
in diem hanc. 9. Et extimuit Dauid Dominum in die illa, dicens: Quomodo in-
gredietur ad me arca Domini? 10. Et noluit diuertere ad se arcam Domini in
ciuitate n Dauid: sed diuertit eam in domum Obededom Gethæi. 11. Et habi-
tauit arca Domini in domo Obededom Gethæi tribus mensibus: & benedixit Do-
minus Obededom, & omnem domum eius. 12. Nunciatumque est regi Dauid
quòd benedixisset Dominus Obededom, & omnia eius, propter arcam Dei. Abiit
ergo Dauid, & adduxit arcam Dei de domo Obededom in ciuitatem Dauid cum
gaudio: & erant cum Dauid septem chori, & victima vituli. 13. Cumque
transscendissent qui portabant arcam Domini sex passus, immolabat bouem & a-
rietem; 14. & Dauid saltabat totis viribus ante Dominum: porrò Dauid erat
accinctus ephod lineo. 15. Et Dauid & omnis domus Israel ducebant arcam
testamenti Domini, in iubilo, & in clangore buccinæ. 16. Cumque intrasset arca
Domini in ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram vidit re-
gem Dauid subsilientem, atque saltantem coram Domino: & despexit eum in
corde suo. 17. Et introduxerunt arcam Domini, & imposuerunt eam in loco suo,
in medio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: & obtulit Dauid holocausta, &
pacifica coram Domino. 18. Cumque complesset offerens holocausta, & paci-
fica, benedixit populo in nomine Domini exercituum. 19. Et partitus est vni-
uersæ multitudini Israel, tam viro quàm mulieri, singulis collyridam panis vnam,
& assaturam bubulæ carnis vnam, & similam frixam oleo: & abiit omnis popu-
lus, vnusquisque in domum suam. 20. Reuersusque est Dauid, vt benedice-
ret domui suæ: & egressa Michol filia Saul in occursum Dauid, ait: Quàm glo-
riosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nu-
datus est, quasi si nudetur vnus de scurris. 21. Dixitque Dauid ad Michol:
Ante Dominum, qui elegit me potiùs quàm patrem tuum, & quam omnem do-
mum eius, & præcepit mihi, vt essem dux super populum Domini in Israel. 22. &
ludam, & vilior fiam plusquam factus sum: & ero humilis in oculis meis. & cum
ancillis de quibus locuta es, gloriosior apparebo. 23. Igitur Michol filiæ Saul
non est natus filius vsque in diem mortis suæ.

VERS. 2. VT ADDVCERENT ARCAM DEI] ex Gabaa in Sion, tum vt Dauid haberet arcam apud se, & coram ea Deum religiosè coleret & inuocaret; tum vt magis honoraretur arca & Deus in ea, vtpote in vrbe regia, tum vt euaderet maximas calamitates, quas Deus Israeli immiserat ob neglectè habitam arcam in Gabaa, ait Iosephus, licet id neget Abulens.

A

SVPER QVAM INVOCATVM EST NOMEN DOMINI EXERCITVVM]: Est Hebraismus. q. d. Quæ vocatur arca Domini, qui dicebatur sedere super alas Cherubim, siue super propitiatorium, ita vt haberet arcam pro scabello pedum suorum, quia inde Angelus in assumpto cor-

corpore de nube pro Deo dabat oracula & responsa. ita Abul. Vatabl. & alij.

Vers. 3. Et imposuerunt arcam Dei super plaustrum novum] Fuit error Dauidis ex ignorantia, vel potiùs Leuitarum peccatum: quia arca non debebat vehi plaustro, sed portari humeris sacerdotum vel Leuitarum, vt patet Numer. 4. 15. & seq.

Tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa] *Gabaa* erat, locus vel collis in vrbe Cariathiarim: ibi enim erat domus Abinadab & arca, vt patet 1. Reg. 7. 1.

Minabant; agebant, ducebant, plaustrum] Oza & Ahio fratres, quòd Abinadab pater eorum iam esset mortuus, vt ex hoc loco colligitur.

Vers. 6. Venerunt ad aream Nachon] Ita Hebr. Aquila, Angelom. & alij, licet Septuag. Romæ correcti habeant *Mabsr*, pro quo 1. Paral. 13. v. 9. legitur *Chidon*, (quia ibidem scutum suum, quo hostes profligauit, Iosue c. 8. v. 18 posuit, ait S. Hieron in Tradit. siue quia Nachon erat nomen viri & heri areæ, qui alio nomine vocabatur *Chidon*.

Extendit Oza manum ad arcam Dei, et tenuit eam, quoniam calcitrabant boves] Oza non erat sacerdos, vt vult Angelom. & Glossa; sed Leuita, vt docet S. Hieron. Epist. ad Sabinianum, S. Gregor. 5. Moral. 10. Auctor Mirabilium S. Scripturæ lib. 2. cap. 12. Ioseph. Serarius & alij, idque satis liquet ex 1. Paral. 26. 5. Quare mirum est D. Soto in 4. dist. 13 q. 3. cui fauet Sanchez, asserere Ozam non fuisse Leuitam; sed laicum.

Calcitrabant boves] Id est, calcitrando videbantur deiecturi arcam in terram: Septuag. *circumflectebat eam vitulus.* Chald. *propulerant eam boues.* Vatabl. *declinabant eam.* R. Kimchi ex R. Iona, censet boues ob sanctimoniam arcæ viribus destitutos cœpisse deficere & fatiscere, vt membra & iuncturæ eorum viderentur laxari, dissolui & diuidi, eò quòd nō boues, sed Leuitæ deberent humeris suis gestare arcam. Verùm 1. Paral. 13. 9. alia causa datur, cùm dicitur. *boi quippe lasciuiens paululum inclinauerat eam.*

Vers. 7. Iratusque est indignatione (id est vehementer iratus & indignatus est) Dominus, et percussit eum super temeritate] Quæres, quare à Deo occisus sit Oza, cùm arcam labantem sustentaret, quod erat officium religiosum? R. Salomon respondet eum percussum ob peccatum Dauidis, qui arcam plaustro imposuerat. Sed hoc est improbabile. Rursum Theodoretus ait eum occisum ob prauium aliquod peccatum nobis ignotum & occultum, præsertim quòd in eo existens ausus sit tangere arcam, ait Auctor Mirabil. S. Scriptur. lib. 2. cap. 12.

Cur occisus Oza.

Verùm alij certum peccatum assignant: sed varij varium. Primò. S. Hieron. epist. 48. hoc dat, quod Oza arcam humeris non portarit, sed plaustro vexerit. Addunt alij, quòd id fecerit praua Philisthæorum imitatione, de quo lib. 1. cap. 6. & 7. ita Theod. Procop. Lyranus. Secundò, alij apud Abulens. quòd ipse arcam tangeret illo die, quo nocte præcedente cum vxore sem habuerat, ideoque immundus esset & irregularis: nam & Gentilium sacerdotes dum sacrificabant debebant esse casti. teste Macrob. lib. 1. Satur. 23. Tertiò, quòd eam tangeret non examinata & expurgata priùs conscientia, ait Pacianus in Paræneti. Quartò alij cum Abul. censent eum percussum ob irreuerentiam, quòd irreuerenter tetigerit arcam, idque sine necessitate: leuis enim erat boum calcitratio: nam vt dicitur 1. Paral. 13 *bos*, &c. *paululum inclinauerat arcam.* Addunt, vel potius fingunt Rabbini, quòd arca potiùs portabat quàm portaretur. Quintò, alij quòd arcam tetigerit, cùm non esset indutus Ephod & vestibus sacris. Sextò & verius, quòd Oza non erat sacerdos, sed Leuita: solis autem sacerdotibus licebat tangere arcam, vt disertè asserit Iosephus, qui erat sacerdos, ideoque legis apprimè peritus lib. 7. Antiq. c. 4. ideoque clarè exprimitur Num. cap. 4. v. 15. & cap. 18. v. 3. vbi iubentur sacerdotes arcam velo obuoluere & vectes per angulos arcæ immittere, ne videlicet Leuitæ arcam humeris portantes, eam contingerent, idque sub pœna mortis. Et hoc est quòd dicitur: *Percussit eum super temeritate.* ita Iosephus & Ribera lib. 3. de Templo cap. 3. Addit Serarius Ozam tetigisse arcam nudam: licet enim ipsa obducta esset velis, tamen vela hæc non erant colligata, sed ita superposita, vt huc illuc vento aut plaustri agitatione agitarentur & ventilarentur. Cùm ergo boues calcitrarent, inclinarunt in vnam partem velamina, sicque accurrens Oza per imprudentiam & incautum zelum nudam arcæ partem tetigit. Ad hoc enim debuissent euocari & adhiberi sacerdotes, qui videntur non affuisse, quia nulli hic nominantur: idque satis insinuat Dauid 1. Paralip. c. 15. v. 13. vnde Angelom. & Glossa aiunt eum præsumptuosè & incautè tetigisse arcam. Saluianus lib. 6. de Prouidentia. *Oza, inquit, ille Leuites Dei, ipso in officio inofficiosus fuit, qui iniussa præsumpsit.*

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

Sextò verius.

Porrò Angelom. Abulens. Dion. & alij censent Ozam illa temporali morte castigatum, æternam euasisse. Denique locus iste vocatus est *Percussio Ozæ* vt sequitur; vel *diuisio Ozæ*, vt dicitur 1. Paral. 13. v. 11. *Diuisio*, quia scilicet Deus diuisit animam Ozæ à corpore, ac Ozam ab hominibus & huius sæculi vita; non autem quòd eius brachium aruerit; & ab humeris, quibus arcam ferre debuerat, sit diuisum, vt aiunt Rabbini nonnulli: Auctor Mirabil. S. Scrip. eum suffocatum asserit.

Allegor. hinc disce quanta puritate & reuerentia accedendum sit ad S. Eucharistiam, in qua non est manna terrestre, quod erat in arca, sed cæleste & diuinum, imò ipse Christus Deus & homo. Audi S. Pacian. in Paræne. *Vos appello qui criminibus admissis pœnitentiam recusatis, vos, inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui cum mala conscientia Dei sancta contingitis, & altare Domini non timetis, qui ad manus sacerdotis in conspectu Angelorum sub fiducia innocentia acceditis, &c. tanta infusis cura diuinæ prouidentiæ, vt audaces manus nec ob auxilium sustineret.* sic & Angelom.

Tropol. varia hinc documenta eliciunt Patres. Primò, S. Dionys. Areop. epist. 8. laicos non debere se miscere rebus sacris. Secundò, non esse tangendas virgines, quæ sunt arca spiritalis Christi. Audi S. Hier. epist. 22. ad Eustochium

Morales documenta. Primo. Secunda.

de

de custodia virgin. *Obtestor te coram Deo & Christo Iesu, & electis angelis eius, ne vasa templi Domini, quæ solis sacerdotibus videre concessum est, facilè in publicum proferas: ne sacrarium Dei quisquam profanus aspiciat. Oza arcam quam non licebat tangere, attingens subita morte prostratus est: neque enim vas aureū & argentum tam carum Deo fuit, quàm templum corporis virginalis. Præcessit umbra, nūc veritas est.* Idem epist. 48 ad Sabinianum sollicitatorem virginis: *Oza Leuites,* ait, *arcam Domini quam portare ipse debueras quasi ruentē sustentare voluit, & percussus est: quid de te futurum putas, qui stantem arcam Domini præcipitare conatus es?*

Tertia. Tertiò, sacra vasa temerè non esse tangenda. ita S. Ephrem. tract. de Sacerdot. 10. t.

Quarta. Quartò, superiorum & sanctorum facta, licet nonnihil à recto declinare videantur, non esse à subditis alijsque iudicanda. Audi S. Greg. lib. 5. Moral. c. 10. *Quid est,* inquit, *mens recti nisi arca testamenti? Quæ gestata à bobus calcitrantibus inclinatur: quia nonnunquam etiam qui bene præest, dum subiectorum populorum confusione concutitur, ad dispensationis condescensionem ex solâ dilectione permouetur. Sed in hoc quod dispensatoriè agitur, inclinatio ipsa fortitudinis casus putatur imperitis. Vnde & nonnulli subditi contra hanc manum reprehensionis mittunt, sed à vita protinus ipsa sua temeritate deficiunt. Leuites ergo quasi adiuuans manum extendit, sed delinquens vitam perdidit: quia dū infirmi quique fortium facta corripiunt, ipsi à viuentium sorte reprobantur.* Deinde sanctis idipsum applicans: *Quid est,* inquit, *iustum de sua condescensione velle corrigere, nisi inclinatam arcam superba reprehensionis manu releuare? Quid est iustum de incognita locutione reprehendere, nisi motum eius fortitudinis, erroris lapsum putare? Sed perdit vitam, qui arcam Dei tumidè sublenat: quia nequaquam, quis sanctorum corrigere recta præsumeret, nisi de se priùs meliora sensisset. Vnde rectè & Leuites idem Oza dicitur, quod, videlicet robustus Domini interpretatur: quia præsumptores, quique nisi audaci mente robustos se in Domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta velut infirma iudicarent.*

Symbolicè arca est S. Scriptura. Symbolicè, arca testamenti est S. Scriptura, quam reuerenter tangere, id est legere & audire tenemur: & consequenter arca est anima viri in ea eruditi & sancti. Vnde S. Antonius de Padua ob insignem citationem & explicationem S. Script. in prædicando, à Pontifice vocatus fuit *arca testamenti.* Sic & Gennadius in Catal. Honorati Episcopi Massiliensis eū vocat *armarium Scripturarum.* Et Cassianus collat. 14. c. 10. *Continua,* inquit, *meditatio Scripturarum mentem facit arcam testamenti.* Et S. Hier. in fine c. 2. ad Ephes. *Condatur,* ait, *in nobis arca testamenti, custos legis Domini, & Cherubim scientia multitudo, & interiora pectoris nostri in nouum vocabulum transeant, dicamurq́ debir, id est oraculum, siue λαλητήριον, id est locutorium.*

Et B. Virgo. Denique arca testamenti est B. Virgo, quæ Christum noui fœderis & testamenti auctorem vtero suo complexa mundo peperit: qui hanc irreuerenter tangit, vtique percutietur à Deo. Sic Nestorius negans illam esse Deiparam percussus fuit, cùm lingua eius blasphema à vermibus erosa computruit. Sic Constantinus Copronymus illam comparans bursæ, quæ exempto auro non nisi vilis est bursa, carbunculo ictus vociferabatur viuum se inextinguibili igni traditum esse propter Mariam Deiparam, iubés exinde eam honorari ac celebrari vt Deiparam, ait Glycas ex Cedreno. Vide Paulum Diaconum l. 21. & Zonaram lib. 3. Sic Caianus mimus blasphemans B. Virginem, ab eadem in somnis correptus, cùm se non corrigeret, manibus & pedibus manè se truncatum reperit, vti refert Ioannes Moschus in Prato spirit. c. 4.

Divertit eam in domum Obededom Vers. 10.
Gethæi] Erat hæc domus vel in ipsa vrbe Ierusalem, vel in loco vrbi vicino, vt ait Iosephus, qui & addit, Obededom initio fuisse pauperem, sed iustum, ac Leuitam, idque liquet ex 1. Paral. 16. v. 3. & cap. 16. v. 25. Dices: Quomodo ergo vocatur hic *Gethæus,* id est Philisthæus, hoc est, vt Theodor. & Procop. *Allophylus,* id est alienigena? Resp. gente erat Iudæus, sed domo fuit Gethæus, quod in Geth natus sit vel habitarit, sicut Elimelech Iudæus habitauit in Moab, Ruth 1. ita Serarius. Porrò *Obededom* hebr. idem est quod *seruiens, colens vel operans rubrum,* ait Pagnin. in nom. Hebr. idque appositè, vt rubea & ardens eius deuotio, pietas & charitas denotetur.

Mysticè, *Geth* hebr. idem est quod *torcular,* quod significat crucem, in qua Christus vitis vera, ait Eucher. calcari & exprimi dignata est, à qua cunctus gentium populus meritò Gethæus appellari potest, cùm dicit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi,* arca Dei ergo, ipseque Deus requiescit in anima Gethæi, id est fidelis qui amat crucem & mortificationem.

Et benedixit Dominus Obededom. Vers. 11.
et omnem domum eius] id est prosperauit, & magnis opibus rerumque copia subitò eum cumulauit. ita Iosephus. Tradunt Hebræi apud S. Hieron. omnes eius uxores, ancillas & nurus peperisse masculos, animalia verò gemellos.

Adduxit (illectus benedictione & felicita- Vers. 12.
te, quam ab arca perceperat Obededom) arcam Dei de domo Obededom in civitatem David] in Sion. hæc enim à Dauide in vrbem exstructa, dicta est ciuitas Dauid sicut à Romulo condita dictaque est Roma, à Nino Niniue, ab Alexandro Magno Alexandria, ab Antiocho Antiochia, à Seleuco Seleucia, à Ptolemæo Ptolemais, à Constantino Constantinopolis.

Et erant cum David septem chori] musicorum, qui describuntur 1. Paral. 15. scilicet primus v. 17. secundus v. 18. tertius v. 19. quartus v. 20. quintus v. 21. sextus v. 22. septimus v. 24. vbi *cantores* vocantur Leuitæ illi qui arcam antecedebant & sequebantur, vt turbam submouerent, & Leuitis arcæ baiulis iter panderent, item ij qui postea in Sion ostijs tabernaculi & templi in quo erat arca, præficiendi erant.

Et victima vituli] Addunt Sept. *& agni.* Hæc verba desunt in Hebr. & Chald. Est enallage numeri: *victima vituli,* id est victimæ vitulorum: erant enim plures, vt patet ex seq.

Cumque transcendissent qui porta- Vers. 13.
bant arcam sex passus, immolabat bovem et arietem] Ecce hic monitu sacerdotum, qui iam erant præsentes, arca non fuit vecta plaustro, vti factum erat per errorem v. 3. sed

v.3. sed portata humeris Leuitarum, purà Caathitarum, vti Deus iusserat Numer.4.15.

Immolabat] in gratiarum actionem sospitatis omnium, quod nemo à Deo percuteretur, vti percussus fuerat Oza, atque in supplicem precem, vt Deus continuaret istam suam erga arcam, presbyteros & comites protectionem & clementiam. Vnde 1. Paral.15.26. dicitur: *Cumq́ adiuuisset eum Deus ad ambulandum, immolarunt septem tauros, & septem arietes*, videlicet per singulos Leuitarum psallentium choros vnum taurum & vnum arietem. Erant enim septem chori. Quatuordecim ergo victimas obtulerunt, ideoque plura altaria erexerunt, in quibus simul omnes immolarentur, cremato dumtaxat adipe, quod ex lege fiebat in hostijs pacificis, quales hæ erant: alioqui enim in tot victimis mactandis, excoriandis, secandis, cremandis nimis longa fuisset tantæ processionis mora. ita Abulens. Denique Serarius censet, ad singulos sex passus has victimas fuisse iteratas. Verùm nil tale habet Scriptura: ac sic processio hæc per totum diem, imò per plures dies durare debuisset: magna enim erat distantia à domo Obededom vsque ad arcem Sion.

Porrò loco citato Paralip. fusiùs describitur pompa & iubilus huius processionis & translationis arcæ. Lege illum. hic tantùm obscura quædam, quæ ibi dicuntur, explicabo. Ibidem ergo v.20. dicitur de Leuitis: *In nablis arcana cantabant*, quod Abul. & alij accipiunt sic q.d. Cantabant arcana mysteria, ideoque voce submissa, ac verbis inuolutis & obscuris. Germanius noster Sanchez per *arcana* accipit psalmos, quorum titulus est עֲלָמוֹת *alamoth*, id est arcana & occulta, quales sunt 9. & 45. qui ita aptè solenni huic arcæ translationi congruunt, vt tunc à Dauide compositi videantur, vnde pro *arcana* in lib. Paral. Hebr. pariter est *alamoth*.

Rursum v.21. dicitur *in citharis pro octaua canebant epinicium*, id est carmen triumphale pro victorijs de Philisthæis à Dauide adeptis. Tale carmen sunt psalmi, qui inscribuntur *victori*, scilicet Deo & Dauidi dicatum, quales sunt psal. 6. & 11. Horum enim tituli ex Sept. sunt: *In finē pro octaua*, vbi Hebr. est לַמְנַצֵּחַ *lamnatseach*, id est *victori* vel *vincenti*, vt vertit S. Hieron. & alij: sed de his plura in psalmis. Videntur ergo tunc psalmos iam dictos quasi epinicium cecinisse Deo pro Dauidis victorijs. Mox v.22. dicitur *Chonenias autem princeps Leuitarum prophetiæ præerat*, *Prophetiæ*, id est melodiæ; vnde explicans subdit, *Ad præcinendum melodiam*; nam prophetare sæpè idem est quod laudare & iubilare Deo. Sic enim Samuel & Saul dicuntur prophetasse l.1.c.19.24. Cogita quantus fuerat hic tot instrumentorum & cantorum concentus & harmonia. Inde v.26. dicitur: *Cumq́ adiuuisset Deus Leuitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolabantur septem tauri & arietes*. Hebræi τὸ *adiuuisset*, sic explicant, q. d. Deus eleuauit arcam super humeros Leuitarum, vt illi nullum eius sentirent onus, sed arca seipsam portare & mouere videretur. Verùm dico Deum adiuuisse Leuitas in gestatione arcæ, quia arca tabulis Decalogi lapideis in se inclusis, æquè ac auro quo tegebatur, erat grauis & ponderosa, ac ascēsus in montē Sion erat arduus & difficilis: Deus ergo animauit & roborauit Leuitas, vt hilariter & fortiter arcam in ipsam Sionis arcem sursum deferrent. ita Abul. Salianus, Sanchez & alij. Redeamus iam ad nostrum textum & versum.

Et arietem] Hebr. est מְרִיא *meri* quod æquè ac בָּרִיא *bars* significat animal pingue & saginatum, siue bos, siue ouis sit: hic nequit esse bos, quia is præcessit, igitur est ouis: Vnde Septuag. hic & alibi sæpè vertunt, *agnum*: qui est aries iunior.

Et David saltabat totis viribus] Vers. 14.
Nonnulli codices addunt: *Et Dauid percutiebat in organis armigatis*, id est ad armos siue humeros ligatis, q.d. In organis portatilibus: quia enim Dauid simul saltabat, & simul organa pulsabat, debebant illa, vtpote grauia ex humero suspendi, ne saltum vel pulsum impedirent. Verùm hæc verba delenda sunt cum Hebr. Chald. Septuag. Roman. Raban. manuscriptis & alijs passim. Videtur τὸ *armigatis* irrepsisse ex Sept. qui habent in organis ἡρμοσμένοις, id est concionis & continuè modulantibus.

Saltabat (Vatabl. *tripudiabat*) totis viribus (Hebr. & Chald. *in omni fortitudine*) ante Dominum] id est ante arcam Domini. Quid fecisset Dauid, si veram Dei arcam, purà S. Eucharistiam, ipsumque in ea Christum Dominum conspexisset? Et quid facere conuenit Christianos, cùm eamdem in templis consecrari, & per plateas solenniter circumduci conspiciunt: Si Dauid tanta pompa concrepantibus tot musicis instrumentis, concinentibus tot Leuitarum choris, cum tot victimis totiusque populi concursu & plausu circumtulit arcam, quid nos facere conuenit, cùm ipse Christus in Eucharistia circumfertur?

Nota & imitare hic insignem Dauidis humilitatem, æquè ac deuotionis feruorem quo meruit fieri pater Christi: qui in arca typica mentis oculis prospiciebat & honorabat Christum antitypum ex se nasciturum. ita Eucher. *Hic*, inquit, *humilitas approbata, superbia damnata & temeritas vindicata monstratur; quia & ipse Dauid coram arca Domini humiliter saltando non erubuit, mox promissionem filij Dei ex sua stirpe nascituri suscipere promeruit: & coniux quæ eamdem illius humilitatem despexit, eius semine fecundari non merita, perpetuæ sterilitatis pœnam luit.*

Porrò S. Ambr. lib.1. Apolog. Dauidis cap.6 *Docuit*, ait, *Dauid contuitum regalis potentiæ non habendum, vbi religionis exhibetur officium. Honestum est enim pro religione facere, etsi incongruum sit potestati.* Idem lib.4. Epist 30. ad Sabinum, causam literalem huius saltus dat, dicens: *Ludebat enim Domino puer suus, & ideò ampliùs placuit, quia ita se humiliauit Deo, vt regale postbaberet fastigium, & vltimum exhiberet Deo quasi seruulus ministerium.* idem Ambr. serm. 25. de sanctis causam huius saltus sublimem, sed mysticam assignat. *Elatus gaudio*, inquit, *in saltationem prorupit. Prouidebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo sociandam. Vnde ait: Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Ideò ipse præ cæteris prophetarum auctoribus plus cantauit, quia lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros coniugabat: & ad propria vota solito dulciùs inuitans, docuit nos quid in ipsis nuptijs facere deberemus, cùm ille ante nuptias tanta exultatione saltauerit ante arcam. Ergo saltauit Propheta Dauid ante*

arcam,

arcam. Arcam autem quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidem arca intrinsecus portabat testamenti tabulas, Maria autem ipsius testamenti gestabat heredem: illa intra se met legem, hæc Euangelium retinebat. Illa Dei vocem habebat, hæc verbum. Verumtamen arca intus forisq; auri nitore radiabat, sed & sancta Maria intus forisq; virginitatis splendore fulgebat: illa terreno ornabatur auro, ista cælesti. Audi S. Greg. lib. 27. Moral. cap. 27. (cuius dicta ad verbum more suo transcripserunt Angelomus & Eucherius) *Intueri libet quanta virtutum munera Dauid perceperat, atque in his omnibus quàm fortiter humilitatem seruabat. Quem enim non extolleret ora leonum frangere, vrsorum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni gubernacula vngi, timendum cunctis vno lapide Goliam sternere, à rege proposita extinctis Allophylis numerosa præputia reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumq; Israeliticum populum sine vlla contradictione possidere. Et tamen cùm arcam Dei in Ierusalem reuocat, quasi oblitus prælatum se omnibus admixtus populis ante arcam saltat. Et quia coram arca saltare, vt creditur, vulgi mos fuerat. Rex se in diuino obsequio per saltum rotat.* Et non ita multis intersectis subijcit: *Ego Dauid plus saltantem stupeo, quàm pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit: saltando autem coram Domino semetipsum vicit.*

Porrò saltus hic Dauidis fuit militaris, quasi militis pro arca Dei pugnantis, exultantis & triumphantis. Dauidem imitati sunt Salij Romani, qui erant sacerdotes Martis, sic dicti, quòd in portandis ancilibus saltare solerent: saltus enim militem denotat vegetum, expeditum & animosum. Vnde Ouid. l. 3. Fastor. *Iam dederant Salijs à saltu nomina dicta.* Hinc & à Virg. 8. Æneid. *exultantes Salij* appellantur. Audi Liuium l. 1. *Numa item Salios duodecim Marti Gradiuo legit, tunicæq; pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum pectori tegumen, cælestiaq; arma (quæ ancilia nuncupantur) ferre ac per vrbem ire canentes carmina cum tripudijs solemnique saltatu iussit.*

Denique noster Seratius hîc: Qui hodie, ait, ad nos veniunt ex Syria, testantur Christianos, qui degunt in illis regionibus, die Resurrectionis Domini, nec non alijs celebribus festis, venire in templum cum lyris & citharis, & psalmos inter se cantare, ac vnà saltare, sobriè tamen & modestè; saltare illos aiunt seorsim viros, & seorsim mulieres. sic in Hispania, & India pueri ante Ven. Sacramentum saltando choros & choreas sacras agunt.

Anagogicè S. Amb. pigri desidia torpent, feruidi exiliunt ad multa & magna virtutum opera, vt per ea in cælum transiliant: *Hæc gloriosa,* ait S. Ambros. l. 4. epist. 30. ad Sabinum: *sapientis saltatio, quam saltauit Dauid, & ideo vsque ad sedem Christi sublimitatem spiritalis saltationis ascendit, vt videret atq; audiret dicentem Dominum Domino suo: Sede à dextris meis.* Idem Ambr. lib. 2. de Pœnitent. c. 6. (tomo 3) *Totum decet,* inquit, *quidquid defertur religioni, vt nullum obsequium quod proficiat ad cultum observantiam Christi erubescamus. Non ergo illa deliciarum comes, atque luxuriæ prædicatur saltatio: sed qua vnusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra iacere membra, vel tardis sinat corporis vestigijs. Saltabat spiritualiter Paulus, cùm se pro nobis extenderet, & posteriora obliuiscens, priora appetens, contenderet ad brauium Christi. Tu quoque*

A *cùm ad baptismum venis, manus eleuare, pedes quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium: Cantauimus vobis, hoc est, illud canticum testamenti: & non saltastis, hoc est, non eleuastis animum ad spiritalem gratiam.* Lucæ 7. Idem Ambr. l. 6. in Lucam c. 7. docet hanc Dauidis saltationem non fuisse lasciuam, scenicam vel histrionicam, sed honestam, modestam & piam, *Est honesta,* ait, *saltatio, qua tripudiat animus, & bonis corpus operibus eleuatur.*

PORRO DAVID ERAT ACCINCTVS EPHOD LINEO] siue *byssino*, vt dicitur 1. Paral. 15. 27. byssus enim fit ex lino candidissimo & subtilissimo. Nam ephod polymitum vestis erat solius Pontificis Exodi 28. 30. Sacerdotes verò & Leuitæ vestiebantur ephod lineo, à quo hoc Da-
B uidis, vtpotè laici, ephod erat diuersum.

DVCEBANT ARCAM TESTAMENTI DOMINI IN IVBILO, ET IN CLANGORE BVCCINÆ] Addit Ioseph. lib. 8. cap. 2. aitque: *Ascendunt qui illò erant victimis, tàm rex quàm vniuersus populus ac Leuitæ, libaminibus & multo hostiarum sanguine viam perfundentes, & infinitam vim odoramentorum adolentes, vt circumquaque totus aër suauitate repletus etiam longè remotis sentiretur.* Additque *diuino auxilio ita roboratos omnes in hac supplicatione, vt nemo lassesceret, ex quo constans esset omnium opinio, aduentare Deum ad inhabitandum recens extructum ac dicatum sibi locum: Nam neque hymnos canentibus, neque choreas ducentibus lassitudo est oborta, dum ad templum peruenirent.* Vers. 15.

Allegor. arca significabat Ecclesiam noui testamenti militantem, quam Christus in Sione
C instituit, ad eamque gentes omnes per Apostolos adduxit, & Iudæos in fine mundi adducet. Audi Eucherium: *Dauid arcam in ciuitatem Dauid induxit, quia Dominus Henoch & Elia prædicantibus conuertet corda patrum in filios. Boues & arietes immolans, hic est eos, qui arcam Domini triturant, & animum eius ducatum gerunt, martyrij sanguine coronans, & ipse quoque suæ incarnationis & passionis exemplum ratennis Iudæis non creditum palam manifestans: hoc enim significat, quòd & ipse Dauid accinctus erat ephod lineo, quod de terra procreatum multiplici labore, ad candorem vestis peruenit, sicque veritatem humanæ carnis inter flagella triumphantis ostendit.*

Anagog. arca significabat Ecclesiam Beatorum triumphantem, quam Christus in Sionem cælestem cum triumpho deduxit, præsertim cùm ipse in illud gloriosè cum omnibus S. Pa-
D triarchis & Prophetis quadragesimo die post resurrectionem ascendit. Imò arca testamenti repræsentabat Christi humanitatem gloriosam, in qua quasi arca continebatur & abscondebatur eius diuinitas. Rursum arca significabat B. Virginem, quam verus Dauid, id est Christus cum iubilo angelorum omnium & Sanctorum in cælum deduxit & assumpsit.

ET IMPOSVERVNT EAM IN LOCO SVO IN MEDIO TABERNACVLI, QVOD TETENDERAT EI DAVID] Hoc tabernaculum Dauidis nouum erat, & diuersum ab eo quod fabricarat Moyses Exodi 25. Hoc enim Mosaicum erat in Gabaon. Fuit ergo à Dauide erectum in Sion, vt in eo arcam honorificè collocaret, simulque ante illud erexit altare holocaustorum, in quo victimas immolaret, nam altare à Moyse fabri-

fabricatum cum tabernaculo mansit in Gabaon, indeque postea à Salomone translatum est in templum à se erectum, vt patet 1. Paral. 16. v. 36. & 40.

Et obtulit David holocausta et pacifica coram Domino] pura coram arca Domini. Porro Dauid tunc dictauit & cani curauit Psal. 28. *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum*, vt patet ex titulo Psalmi qui est: *In consummatione tabernaculi*. Tunc pariter constituit Leuitas, qui coram arca canerent Psalmum *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius*, qui recensetur 1. Paral. 16. 8. ac conflatus est ex Psal. 104. & 95. ac insuper alios Psalmos.

Vers. 18. Benedixit populo] pura, bene precatus est populo. Verisimile est Abiathar pontificem in tanta solennitate pariter benedixisse populo dicendo: *Benedicat tibi Dominus & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem*, vti præscripserat Deus Num. 6. 23.

Vers. 19. Et partitus est, &c. singulis collyridam panis vnam] *Collyrida* erat torta panis vel placentæ, cui dulciaria erant mista ad gustus delicias. Audi Rhodiginum lib. 9. Antiq. c. 16. *Collyria dicta minuti panes, qui dari pueris consueuere. Alicubi tamen collyriæ dicuntur lalangæ, vnde & κολλυρίζειν verbum, quo in sartagine lalangitarum percoctio significatur.*

Et assaturam bubulæ (id est bouinæ: malè ergo in Regijs legitur *babala*: non enim de bubalis, sed de bobus hic est sermo) carnis vnam] Sic & Septuag. hic æquè ac 1. Paral. 16. 3. Hebr. est אֶשְׁפָּר *esphar*, quod compositum ex אֵשׁ es, id est igne (q. d. Assum igne) & פַּר *par*, id est iuuencus: vel, vt Marinus in Lexico, conflatum ex אֶחָד *ehad*, id est vna, שִׁשָּׁה *sissa*, id est sex, & פַּר *par*, id est iuuencus. q. d. Vna ex sex partibus iuuenci: Pagnin. vertit, *frustum carnis pulchrum*.

Et similam frixam oleo] Hebr. אֲשִׁישָׁה *asisa*, quod Vatabl. Pagnin. Arias & alij Hebraizantes vertunt, *lagenam vini*, hanc enim Dauid pro potu eis dedit cum cibo. Verùm Noster hic æquè ac Septuag. tam hic quàm 1. Paral. 16. v. 3. constanter vertunt, *similam frixam oleo*, quibus vtpore priscis & Hebraicæ linguæ peritissimis, magis credendum est, quàm recentioribus coniectantibus: Vide dicta Cantic. 2. 5. & Oseæ 3. 1. Potum eis ergo non dedit Dauid, sed sinit vt quisque eum domi ad libitum sumeret, vel si dedit, is hic non exprimitur.

Vers. 20. Reversusque est David vt benediceret domui suæ] vt sicut populo bene precatus fuerat, ita bene precaretur suis quoque domesticis qui custodiæ causa in arce remanserant. Rursum *vt benediceret*, id est benefaceret largiendo ipsis eadem vel plura munera quæ largitus fuerat singulis è populo ob celebritatem & lætitiam translatæ arcæ: ita Serarius, Caietan. Abulens. & alij.

Et nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris] *Nudatus*, non quòd Dauid omnino esset nudus: hoc enim indecens & turpe fuisset, sed quòd deposuisset extimam vestem regalem vt indueret ephod: perinde ac si hodie rex deposito paludamento vestitus thorace & caligis duntaxat desuper indueret superhumeralem amictum lineum, itaque in processione vel sacrificio Missæ appareret, ac cum cantoribus superpelliceo vestitis caneret. ita Caietan. Michol erat filia regis Saulis, & vxor regis Dauid: vt de indignum putabat regia sua & Dauidis maiestate, quòd ipse saltaret ante arcam, *Nesciebat ipsa* ait Theodoret. & Procop. *diuini amoris stimulos, qui magnos etiam ad parua excitant.*

Allegor. Angelomus: Dauid transferens arcam, à Michol irrisus est. *Sic Dominus Iesus Christus*, inquit, *cùm testamentum Dei in Ecclesiam suam transferre voluit, hoc est, ex veteri testamento Euangelica præcepta: voluit quæ noua conderet. à plebe Iudaica comprehensus, atque in cruce suspensus, ludibrium eis fuit. In qua cruce velut nudus eis apparuit, dum potentiam diuinitatis suæ illis abscondens, infirmitatem tantùm carnis ostendit.*

Vers. 22. Et ludam et vilior fiam (S. Ambros. lib. 1. Apol. Dauidis c. 6. legit, *ero nugax ante oculos tuos*) plus quam factus sum: et ero humilis in oculis meis: et cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo] vera enim gloria est humilitas, quæ Dauidem & sanctos gloriosos effecit, dum per heroicam demissionis virtutem se inferioribus associant & quasi æquant, cum eisque abiecta & in speciem vilia obeunt ministeria ad Dei honorem & cultum. Audi S. Gregor. (cuius verba transcribunt Eucher. & Angelom.) lib. 27. Moral. c. vlt. vbi Dauidis sensa sic explicat: *Vilescere coram hominibus appeto, quia seruare me coram Domino ingenuum per humilitatem quæro. Sunt vero nonnulli, qui de semetipsis humilia sentiunt, quia in honoribus positi nil se esse nisi puluerem fauillamque perpendunt: sed tamen coram hominibus despecti apparere refugiunt, & contra hoc quod de se interiùs cogitant, quasi rigida exteriùs venustate palliantur. Et sunt nonnulli qui viles videri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt, deiectos se exhibendo, contemnunt: sed tamen apud se introrsum quasi ex ipso merito ostensæ vilitatis intumescunt, & tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in specie elationem premunt. Quæ vtraque vnius elationis bella, magna Dauid circumspectione deprehendit, mira virtute superauit.* Probat idipsum dum subijcit: *Quia enim de semetipso intus humilia sentiens honorem exteriùs non quærit insinuat dicens: ludam & vilior fiam. Et quia per hoc quod vilem se exteriùs præbuit, nequaquam interius intumescit, adiungit: Eroque humilis in oculis meis; ac si dicat: Qualem me exteriùs despiciens exhibeo, talem me & interius attendo. Quid ergo acturi sunt quos doctrina elenat, si Dauid ex carne sua venturum Redemptorem nouerat, eiusque gaudia prophetando nuntiabat, & tamen in semetipso ceruicem cordis valida discretionis calce deprimebat, dicens: Eroque humilis in oculis meis!*

Tropol. S. Bern. epist. 87. ad Ogerium: *Ludam*, inquit, *vt illudar. Bonus ludus quo Michol irascitur & Deus delectatur. Bonus ludus, qui hominibus quidem ridiculum, sed Angelis pulcherrimum spectaculum præbet. Bonus, inquam, ludus quo efficimur opprobrium abundantibus & despectio superbis. Nam reuera quid aliud sæcularibus, quàm ludere videmur, cum quod ipsi appetunt in hoc sæculo, nos per contrarium fugimus: & quod ipsi fugiunt, nos appetimus.* Et nonnullis interiectis: *Non est hic ludus puerilis: non est de theatro: qui femineis fœdisque anfractibus prouocet libidinem, actus fœdos repræsentet. Sed est ludus iucundus, honestus.* *Ludus sanctorum est mundo illudere.*

stus, grauis, spectabilis, qui cælestium spectatorum delectare possit aspectus. Hoc tali & religioso ludo ludebat, qui dicebat: Spectaculum facti sumus Angelis & hominibus. Hoc ludo & nos interim ludamus vt illudamur, confundamur, humiliemur; donec veniat, qui potentes deponat & exaltet humiles, qui nos lætificet, glorificet, in æternum exaltet.

Vers. 23. IGITVR MICHOL FILIÆ SAVL NON EST NATVS FILIVS VSQVE IN DIEM MORTIS SVÆ] Michol, ait S. Ambros. lib. 4. epist. 30. ad Sabinum, *sterilitatis damnata non edidit sobolem regiam ne superbos crearet* sibi similes, vtpote superba. Communiter docent Interpretes Michol nec ex Dauide, nec ex Phalti, nec ex alio viro vllos procreasse liberos: Videtur Michol natura fuisse sterilis: nam per vndecim annos, nupta Dauidi hucusque nullos ei dedit filios, quod sterilitatis vitium Deus illi hic in pœnam irrisionis Dauidis confirmauit. Addit Pineda lib. 7. de Rebus Salomonis ca. 4, Dauidem deinceps eius vsu & copula maritali abstinuisse: sed hoc incertum est.

Dices, cap. 21. v. 8. numerantur quinque filij Michol? Nugantur Rabbini dicentes Michol tantùm fuisse sterilem eo tempore quo irrisit Dauidem. Veriùs Hebræi prisci apud S. Hieron. & Abulens. respondent illos filios fuisse ex ipsius sorore Merob, sed ab ipsa adoptatos: Iosephus verò non ex Dauide, sed ex altero viro susceptos vult. Si enim, aiunt Theodor. & Procop. ex Dauide & ipsa nati filij fuissent, faciliùs in reges postea fuissent asscripti, quia & patrem regem & matrem regis filiam habuissent. Sed prior Hebr. responsio est verior, vt patebit cap. 21. 8.

Symbol. Michol repræsentat Paganos, Iudæos, hæreticos, cæterosque impios qui Ecclesiæ fidem, cæremonias, piorumque hominum A facta irrident & calumniantur. Ita Eucher. Angelom. & S. Ambros. lib. 1, Apol. Dauid c. 6. vnde *Michol* Hebr. idem est quod *omnis aqua*, ait Eocher. aqua autem symbolum est persecutionis & persequentium, qui vt aqua in visia carnalia diffluunt, ideoque veros, pios & spirituales quasi sibi ex diametro aduersos persequuntur.

Denique sensus Michol fuit sensus Gentilium, quæ indignum regum æquè ac deorum maiestate censebant canere, psallere, choros agere. Tritum est illud: *Iupiter non cantat, nec citharam pulsat.* Philippus rex filium suum Alexandrum Magnum reprehendit, eò quòd cantasset. Nero quoque ob cantum malè audiuit teste Suetonio. At contrarius fuit in diuinis fidelium etiam magnatum zelus & vsus. Vt alios taceam, B ante centum annos Thomas Morus Angliæ Cancellarius & Martyr Dauidem imitatus est. Audi quid de eo scribat Thomas Stapletonius in eius Vita ca 6 pag 87: *Sed & in ipsa ecclesia sacerdoti canenti indutus superpelliceum concinebat. Quod cùm etiam regni Cancellarius faceret, monitus à Duce Northfolciæ, qui aliquando superueniens eum sic cum superpelliceo in choro canentem deprehenderat, hunc eius agendi morem Regi haud dubiè displiciturum, vt nimis humilem, ac dignitati qua fungeretur minùs congruum, respondit: Domino meo Regi displicere non potest, quod ipsius Regis Domino obsequium impendo. Iam verò sacerdoti sacrificanti (supplens locum idiotæ) ad altare ministrabat. & interdum in supplicationibus de more publicis, sed parochiæ suæ, crucem sacerdoti præferebat, vulgaris clerici vel æditui officium facere nihil recusans, nihil detrectans, nihil erubescens; imò vehementer gaudens: quasi, cum Dauid tripudians ante arcam Domini & dicens: Vilior fiam plus quàm factus sum, & ero humilis in oculis meis.* Hucusque Stapleton.

Thomæ Mori pietas.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAuid destinat fabricare templum idq; probat Nathan Propheta; sed admonitus à Deo id reuocat, asseritq; non Dauidem, sed filium eius Salomonem templum ædificaturum. Secundò, Deus Dauidi v. 16. promittit posteritatem continuam & regnum perpetuum.

1. FActum est autem cùm sedisset rex in domo sua, & Dominus dedisset ei re-
quiem vndique ab vniuersis inimicis suis, 2. dixit ad Nathan prophetam:
Vidésne quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pel-
lium? 3. Dixitque Nathan ad regem: Omne quod est in corde tuo, vade, fac:
quia Dominus tecum est. 4. Factum est autem in illa nocte: & ecce sermo Do-
mini ad Nathan, dicens: 5. Vade, & loquere ad seruum meum Dauid: Hæc di-
cit Dominus: Numquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? 6. Neque
enim habitaui in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de Terra Ægypti, vsque
in diem hanc: sed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio. 7. Per cuncta lo-
ca, quæ transiui cum omnibus filijs Israel, numquid loquens locutus sum ad vnam
de tribubus Israel, cui præcepi, vt pasceret populum meum Israel, dicens: Quare
non ædificastis mihi domum cedrinam? 8. Et nunc hæc dices seruo meo Dauid:
Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te de pascuis sequentem greges, vt esses
dux super populum meum Israel: 9. & fui tecum in omnibus vbicumque am-
bulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos à facie tua fecique tibi nomen gran-
de, iuxta nomen magnorum qui sunt in terra. 10. Et ponam locum populo meo

Iſrael, & plantabo eum, & habitabit ſub eo, & non turbabitur ampliùs: nec addent
filij iniquitatis vt affligant eum ſicut priùs, 11. ex die qua conſtitui iudices ſu-
per populum meum Iſrael: & requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis; prædi-
citque tibi Dominus, quòd domum faciat tibi Dominus. 12. Cumque comple-
ti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te,
quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. 13. Ipſe ædificabit do-
mum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni eius vſque in ſempiternum.
14. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium: qui ſi inique aliquid geſſerit,
arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. 15. Miſericor-
diam autem meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli à Saul, quem amoui à facie
mea. 16. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum vſque in æternum ante fa-
ciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. 17. Secundum omnia verba hæc,
& iuxta vniuerſam viſionem iſtam, ſic locutus eſt Nathan ad Dauid. 18. Ingreſ-
ſus eſt autem rex Dauid, & ſedit coram Domino, & dixit: Quis ego ſum, Domine
Deus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me hucuſque? 19. Sed & hoc parum
viſum eſt in conſpectu tuo Domine Deus, niſi loquereris etiam de domo ſerui
tui in longinquum: iſta eſt enim lex Adam, Domine Deus. 22. Quid ergo addere
poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te? tu enim ſcis ſeruum tuum Domine Deus.
21. Propter verbum tuum, & ſecundùm cor tuum feciſti omnia magnalia hæc,
ita vt notum faceres ſeruo tuo. 22. Idcircò magnificatus es Domine Deus, quia
non eſt ſimilis tui, neque eſt Deus extra te, in omnibus quæ audiuimus auribus
noſtris. 23. Quæ eſt autem, vt populus tuus Iſrael, gens in terra, propter quam
iuit Deus, vt redimeret eam ſibi in populum, & poneret ſibi nomen, faceretque
eis magnalia, & horribilia ſuper terram, à facie populi tui, quem redemiſti tibi
ex Ægypto, gentem, & deum eius. 24. Firmaſti enim tibi populum tuum Iſrael
in populum ſempiternum: & tu Domine Deus factus es eis in Deum. 25. Nunc
ergo Domine Deus, verbum quod locutus es ſuper ſeruum tuum, & ſuper do-
mum eius, ſuſcita in ſempiternum: & fac ſicut locutus es, 26. vt magnificetur
nomen tuum vſque in ſempiternum, atque dicatur: Dominus exercituum, Deus
ſuper Iſrael. Et domus ſerui tui Dauid erit ſtabilita coram Domino, 27. quia tu
Domine exercituum Deus Iſrael reuelaſti aurem ſerui tui, dicens: Domum æ-
dificabo tibi: propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum vt oraret te oratione hac.
28. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera: locutus es e-
nim ad ſeruum tuum bona hæc. 29. Incipe ergo, & benedic domui ſerui tui, vt
ſit in ſempiternum coram te: quia tu Domine Deus locutus es, & benedictione tua
benedicetur domus ſerui tui in ſempiternum.

Vers. 2. IDem narratur & repetitur 1. Paral. c. 17. quod A proinde totum huc pertinet.

ET ARCA DEI POSITA SIT IN MEDIO PELLIVM] Tabernaculum enim in quo erat arca tegebatur in pellibus arietum rubricatis & ianthinis inſtar papilionis. Exodi 26. 14. q. d. Hoc indignum videtur, volo ergo ædificare templum magnificum, vt in eo honorificè collocem arcam Dei. Porrò Dauid fabricam templi non tantùm voluit, ſed & vouit, vt patet Pſal. 131. v. 2. & ſeq. Ioſephus aſſerit Dauidem id voluiſſe ex Dei præcepto: ſed errat: nuſquam enim Deus præcepit ei vt templum fabricaret, imò volentem inhibuit, vt patet v. 5. voluit ergo, vouitque Dauid hanc fabricam ex mero ardentique deuotionis Deique cultus zelo, qui cum adegerat vt ante arcam coram toto populo totis viribus ſaltaret, indeque indies creuit in eo hic zelus, præſertim quia præſente arca ipſe maiora Dei in ſe indies experiebatur beneficia. Quare indignum iudicabat vt ipſe habitaret in domo cedrina, Deus verò Deique arca degeret in tabernaculo pelliceo & papilione.

Hiſtoriam hanc ita narrat Eupolemus apud Euſeb. lib. 9. Præpar. Euang. ſub finem. *Cùm vellet Dauid templum ædificare Deo, rogauit Deum vt locum ei altaris oſtenderet. Ibi ei Angelus apparuit ſtans ſuper locum vbi altare ſtatuerat Hieroſolymis, iuſſitque ei templum non ſtatuere, quòd humano ſanguine pollutus eſſet, multaque bella geſſiſſet. Nomen verò illi fuit Dianathan, eique imperauit vt filio ædificationem permitteret, ipſe verò, quæ ad apparatum pertinerent, adornaret.*

DIXITQVE NATHAN AD REGEM: OMNE QVOD EST IN CORDE TVO, VADE, FAC] Vers. 3. Nathan erat propheta Dauidi familiaris, & à conſilijs, teſte S. Epiph. Iſidoro & Dorotheo in Vitis Prophetarum: ſed quia hic Deum non conſuluit, hinc nec à Deo fuit illuſtratus, ſed errauit; errorem tamen illico admonitus à Deo cor- B rexit. Sic Prophetæ ſubinde loquuntur ex inſtinctu non Dei, ſed iudicij & ſpiritus proprij, imò propter vſum prophetiæ putant ſe loqui ex ſpiritu Dei, cùm loquantur ex ſuo; tumque errare poſſunt, & quandoque errant, vti docet Theodor. hic, & S. Greg. homil. 1. in Ezech. & S. Thomas 2. 2. q. 171. art. 5. Cauſam dat Angelomus dicens: *Quod omnipotens Deus ex magna pietatis diſpenſatione diſponit, quia dum prophetiæ ſpiritum aliquando dat, & aliquando ſubtrahit, prophetantium mentes & eleuat in celſitudine, & cuſtodit in humilitate, vt accipientes ſpiritum, inueniant quid de Deo ſint: & rur-*

& rursum prophetia spiritum non habentes, cognoscant quid de semetipsis sint.

Vers. 5. Nvmqvid tv ædificabis mihi domvm?] Volitum votumque Dauidis de fabricando templo quoad rem probauit laudauitque Deus, vt religiosum & pium sanctumque, sed non quoad personam. Noluit enim illud à Dauide fabricari, sed à Salomone. Causa assignatur 1. Paral. 22. 8. scilicet quòd Dauid continuus in bellis multum effuderat sanguinis: quare indecens erat vt Dauid tanto hominum sanguine cruentatis manibus fabricaret Deo purissimo, mansuetissimo, sanctissimo & clementissimo domum, siue templum. Idipsum ergo voluit fieri à Salomone, qui pace fruens fuit rex pacificus, ideoque typus Christi, qui venit in mundum totus mitis & benignus, vt Ecclesiam fidelium Deo extrueret, eamque in pace gubernaret, iuxta illud. *factus est in pace locus eius.* Ita Eucher. Rupert. & Prosper de Promis. par. 2. c. 27.

Tropol. significatur, ait ex S. Greg. lib. 7. Moral. c. 16. Angelomus, quòd *qui vir sanguinum est, hoc est qui adhuc carnalibus actibus incubat, templum Deo, sanctam scilicet Ecclesiam, per prædicationis officium construere non debet: seu etiam moraliter innuitur, quid mundus in se esse à vitijs debet, qui aliena curat corrigere: terrena non cogitet vt desiderijs infimis non succumbat, quatenus tantò perspicacius alijs fugienda prævideat, quantò hæc ipse per scientiam & vitam veriùs declinat. Nequaquam purè maculam in membro considerat oculus, quem puluis grauat: & superiectas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent.*

Similis modo Deus Geiæ Duci Hungariæ, qui fuit pater S. Stephani primi Hungarorum regis, volenti ædificare templum idipsum per visionem inhibuit: *Habes enim*, inquit, *manus sanguine pollutas, sed filius tuus Stephanus id faciet, ideoq; in præmium primus Hungarorum rex coronabitur.* Idem confirmauit S. Stephanus Protomartyr apparens Geiæ, iubensque vt filio nomen suum imponeret, eumque ex se Stephanum vocaret. Hic fuit rex sanctus, qui Hungaros ad Christum conuertit. Vnde Pontifex Romanus coronam ei regiam mittens: *Ego*, inquit, *sum Apostolicus, Stephanus verò est Hungariæ Apostolus.* ita habet Vita S. Stephani apud Surium ad diem 20. Augusti.

S. Stephanus rex Hungar. Apostolus.

Anagog. significatur Ecclesia triumphans in cælo gloriosè ædificanda à Christo pacifico, in summa omnium Beatorum pace & securitate, vnione & concordia, æquè ac puritate, innocentia & sanctitate.

Vers. 7. Nvmqvid loqvens locvtvs svm, &c. qvare non ædificastis mihi domvm cedrinam?] Deus noluit ædificari templum à Iosue, Gedeone, vel aliquo alio Iudice, quia omnes versati in bellis multum sanguinis fuderunt, fuereque viri sanguinum. Ita Angelomus.

Vers. 10. Et ponam locvm popvlo meo Israel] *locum*, scilicet stabilem & felicem; vt scilicet Israelitæ ampliùs non vagentur, non abducantur captiui, non miseram vitam agant, vti fecere hactenus vexati à Philisthæis, alijsque gentibus. Vnde explicans subdit:

Et plantabo evm] q. d. Instar plantæ & arboris radicatæ firmabo Israelem in Iudæa, vt in ea firmiter & feliciter conquiescat, ac opulenter & hilariter viuat.

Et habitabit svb eo] id est in eo, scilicet loco suo, quasi in vmbraculo, vt eo vndequaque tectus, stabilis & securus permaneat.

Prædicitqve tibi Dominvs, qvod domvm faciat tibi Dominvs] *Domum*, id est prolem & familiam regiam: illa enim vocatur *domus* antonomasticè. Caiet. per *domum* accipit Messiam siue Christum quasi hic Deus promittat Dauidi Christum ex se nasciturum. Hoc verum est, at in sensu non literali, vt vult Abul. sed allegorico, quem tamen Deus hic vnà cum literali videtur reuelasse & patefecisse Dauidi, vt patebit ex sequent. Vers. 11.

Cvmqve completi fverint, dies tvi, &c. svscitabo semen tvvm post te] id est, suscitabo Salomonem ad regnum vt regnet post te: licet enim Salomon iussu Dauidis viuentis vnctus sit in regem, non tamen plenè regnauit Dauide viuo, sed vnctus est ad hoc vt post eum regnaret, eique mortuo in regno succederet. Vers. 12.

Ipse ædificabit domvm nomini meo] Salomon scilicet, vt patet 1. Paral. 28. 6. Dauid tamen Salomoni dedit ideam perfectissimam à Deo acceptam totius templi, item maximam auri argentique copiam ad fabricandum templum, vt patet 3. Reg. 8. v. 16. & seq. & 1. Paral. 22. v. 8. & seq. ac 2. Paral. 33. v. 7. Vers. 13.

Allegor. Salomon, id est Christus, ædificauit Ecclesiam, quasi regnum & thronum Dei sempiternum, illique Deus verus & proprius est pater, vt sequitur. Vnde Angelom. Eucher. Rupert. censent hæc per hyperbolen dici de Salomone, propriè verò & integrè de Christo. Huius enim thronus absolutè est sempiternus, cùm Salomonis thronus respectiuè tantùm fuerit sempiternus, nimirum respectu suæ gentis duntaxat, quia scilicet semper durauit, quamdiu durauit Israelis resp. & regnum.

Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filivm] Quæres, de quo ad literam hic Deus loquatur, an de Salomone, an de Christo: Primò, aliqui putant quædam ex iis quæ hic dicuntur, ad literam competere Christo, quædam Salomoni. Ita Theodor. & Procop. Secundò, alij omnia ad literam attribuunt Christo: ille enim est solus verus Dei filius, & regnum eius æternum. Ita Angelom. & Glossa. Tertiò, Lyran. & Abul. hæc ad literam accipiunt tam de Christo quàm de Salomone. Vers. 14.

Quartò, Hebræi & multi ex Latinis, ad literam interpretantur de Salomone, allegor. de Christo. Hæc sententia verior est, vt patet ex lib. 1. Paral. c. 28. v. 6. vbi hæc omnia Salomoni expressè attribuuntur, *Salomon*, inquit, *filius tuus ædificabit domum meam: ipsum enim elegi in filium, & ego ero ei in patrem, & firmabo regnum eius vsque in æternum.* Et patet, quia Deus loquitur de eo, qui post Dauidem erat fabricaturus templum, quod ædificare volebat Dauid, sed prohibitus fuit à Deo. Hic autem non alius fuit, quàm Salomon. Verùm, quia Salomon erat typus Christi, qui ædificaturus erat Ecclesiam nouam Dei, quæ longè erat potior templo, idque in spiritu præuidebat Propheta, eoque aciem mentis & spiritus sui intendebat, hinc allegorico, sed potiore sensu hæc dicuntur de Christo, vnde nonnulla, quæ hic dicuntur, tenuiter & inchoatè duntaxat competunt Salomoni, plenè verò & per-

perfectè Christo, vt τὸ *Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et firmabo thronum regni eius vsque in sempiternum.* De fide ergo est, hunc locum intelligi de Christo. Nam de eo explicat illum S. Paulus Hebr. 1. 5. vbi fusè eumdem explicui. Vnde S. August. lib. 17 de Ciuit. c. 8. & 9. asserit, hic quædam dici de Salomone vti erat priuata persona; quædam verò vti erat typus Christi. Vide hic quàm tenerè & ardenter dilexerit Deus Salomonem, vt illum præ omnibus sibi asciscat in filium, velitque eius esse pater, ac paterna in eum officia exercere.

QVI SI INIQVE ALIQVID GESSERIT, ARGVAM EVM IN VIRGA VIRORVM, ET IN PLAGIS FILIORVM HOMINVM] quibus scilicet homines solent castigare suos filios, vt eos non occidant, sed emendent, q. d. Castigabo Salomonem si peccet, paternè vt pater, non seuerè & rigidè vt iudex. Rursùm, castigabo eum sicut castigare soleo homines, scilicet humano more, pœnâ humanâ, temporariâ & clementi, putà morbo, fame, bello: non autem sicut castigaui angelos, quos cælesti regno priuaui, & gehennæ in æternum addixi: nec sicut castigaui Saulem, quem abieci & regno spoliaui irremissibiliter, & in æternum. Hinc Burgens. & alij colligunt, Salomonem non esse damnatum, sed saluatum; verùm hic propriè non agitur de salute, sed de regno Salomonis perpetuando in posteros, quamdiu duratura erat Hebræorum resp. & regnum: vnde explicans subdit:

VERS. 15. MISERICORDIAM AVTEM MEAM NON AVFERAM AB EO, SICVT ABSTVLI A SAVL, QVEM AMOVI A FACIE MEA,

VERS. 16. ET FIDELIS ERIT DOMVS TVA, ET REGNVM TVVM VSQVE IN ÆTERNVM] *Fidelis* Hebr. נאמן *neeman*, id est firma, stabilis, perennans, æterna, iuxta sensum quem dedi v. 13. Et hoc significat Græcum πιστωθήσεται.

Allegor. de Christi persona hæc dici nequeunt; fuit enim ipse impeccabilis, sed de eius membris, putà fidelibus, quos peccantes Deus clementer castigat quasi pater, vt eos emendet.

VERS. 18. INGRESSVS EST AVTEM DAVID ET SEDIT CORAM DOMINO, ET DIXIT: QVIS EGO SVM DOMINE?] nimirùm sedit in tabernaculo coram arca Dei, non ob desidiam, vel mollitiem, sed vt quietiùs, secretiùs, attentiùs & intensiùs oraret, totumque cor suum coram Deo effunderet. Ad hæc enim iuuat sessio. Ita S. August. loco mox citando, & ex eo Eucher. *Sedit*, inquit, *siue propter secretum remotis arbitris, siue propter intimum cordis, vbi erat orantis affectus.* Sic S. Bernardus sedendo solebat meditari, tum quia corpore erat infirmo, lasso & debili, tum vt silentiùs, quietiùs, deuotiùs & diutiùs meditaretur. Corpore enim quiescente, quiescit & spiritus, vt liberè totus Deo attendat & intendat. Addunt Sanchez & alij Dauidem sedisse non in solio aut sede, sed humi in terra & puluere, idque studio humilitatis æquè ac reuerentiæ Dei, vti fecit Iob cap. 2. v. 8. & 13. Et Ierusalem vastata à Chaldæis, ideoque lugens & pœnitens, iuxta illud Thren. 1. 1. *Quomodo sedet sola ciuitas.* Quocirca Iosephus ait Dauidem in faciem suam procidisse, & stratum humi more supplicantis orasse Deum.

Aliam sessionis Dauidis causam dat Vatab.

A dicens, *Nemini sedenti licebat orare Deum, nisi regi.* Sed hoc falsum est. Nam & Elias qui non erat rex, sedens sub iunipero orauit Deum 3. Reg. 19. 4. & Psal. 136. 1. Hebræi in Babylone captiui plangentes & orantes dicunt: *Illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion.* Et Moyses Exodi 17. 12. sedens orabat, vincebatque Amalec: sedit ergo Dauid animo magis quàm corpore, tacitè & tranquillè Dei in se beneficia meditando, & gratias agendo, iuxta illud Thren. 3. 28. *Sedebit solitarius, & tacebit; quia leuauit super se.* Vnde Angelom. *Sedere coram Domino*, inquit, *est beneficia eius in humilitate cordis confiteri.*

S. Simplicianus, qui S. Ambrosio in Episcopatu Mediolanensi successit, proposuit hanc quæstionem S. Augustino, cur Dauid tam pius sedendo orauerit, cùm fideles genuflexi orare soleant, vti orauit Christus in horto Matth. 26. &
B Stephanus in martyrio Actor. 7. & S. Paulus in ergastulo Ephes. 3. 14. Cui respondet S. August. lib. 2. ad Simplician. quæst. 4. nullum gestum oranti in Lege fuisse præscriptum, sed liberum fuisse quolibet vti, qui cuiusque conditioni & deuotioni foret accommodus: *Nam & stantes*, inquit, *oramus, sicut scriptum est, Publicanus autem de longinquo stabat; & fixis genibus, sicut in Actibus Apostolorum legimus: & sedentes, sicut ecce Dauid & Elias. Nisi autem iacentes oraremus, non scriptum esset in Psalmis; Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Cùm enim quisque orationem quærit, collocat membra sicut ei occurrerit, accommodata pro tempore positi corporis ad mouendum animum.* Idem fecere Gentiles: vnde rex
C Niniuæ pœnitens prædicante Iona c. 3. 5. sedit in cinere. Plutarchus in vita Numæ Pompilij, qui Romulo Romæ in regno successit pag. 23. scribit Numam sanxisse, eos qui Deum adorant in orbem se vertere oportere, deinde verò sedere: quo ritu, inquit, & ratas preces, & in bonis perseuerantiam ferè significant, vel non esse Deum interpellandum obiter, & cùm alijs occupamur, sed cùm adest tempus opportunum, quo quiescimus, & ab alijs negotijs, curisque feriamur. Denique Philosophus: *Anima*, inquit, *sedendo fit sapiens*: Subsidentibus enim sessione humoribus, sedantur animæ affectiones, quæ rationem turbant, quibus sedatis clariùs mens videt id, quod verum sanctumque est. De vario orantium situ rituque fusè disserit Hieron. Mer. lib. 3. de Gymnasticis c. 3. Denique rerum spiritualium
D magistri hanc dant orandi regulam. *In orando & meditando ille corporis habitus tenendus est, qui aptus videtur ad excitandam in nobis internam deuotionem.*

Anima sedendo fit sapiens.

QVIS EGO SVM DOMINE DEVS, ET QVÆ DOMVS MEA, QVIA ADDVXISTI ME HVCVSQVE?] vt ex pastore ouium faceres regem populorum, ex paupere diuitem, ex vili nobilem, ex incognito celebrem & famosum. Dicant hoc illi, quos Deus ex humili imoque loco ad fastigium dignitatis, v. g. ad Episcopatum, principatum, Apostolatum, extollit non ipsorum merito, sed gratuito Dei dono. Scripsit in hanc Dauidis sententiam homil. S. Chrysost. (vel quisquis est author: stylus enim indicat fuisse Latinum, non Græcum, ac citat S. Cyprianum, quod insolens est apud S. Chrysost.) quæ extat tom. 1. vbi inter cætera ait: *Agnouerat iste sanctus, quod* VERS. 18.

Genes,

Genes. 18. *dixit Abraham Deo: Ego sum terra & cinis. Et singuli ita Deo dixerunt, vt forma esset perfecta humilitatis. Ergo quis sum ego Domine mi? Ecce se nihil esse dixit, & seruum se esse non negauit: quia omnino qui confitetur seruitutem, meretur gratia libertatem. Ergo dixit: Quis sum ego Domine mi? Videtis vbique regnare gratiam, vbique pia viscera possidere, vbique humile illustrare, benignos sibi redigere, confessionem fouere dicare.* Et paucis interiectis: *Nouerat se pastorem esse ouium, & non genere nobilitatum. Sed quando factus est nobilis, agnouit se ex nubila fuisse sublevatum: & quod non est oblitus, quia natus ergo, consummauit in columne regali.* Vnde quæ dixit Ioan. ... ad illa: *Tu quis es?*

Vers. 19. *Lex Adam, quæ? Resp. Primò. Secundò.* ISTA ENIM EST LEX ADAM, DOMINE DEVS] Primò, Angelom. sic explicat, q. d. *Hæc est lex hominis Domine Deus, vt eum in simplicitate cordis & puritate formas: & tu facias ei misericordiam tuam, sicut mihi dignatus es facere seruo tuo.* Secundò, Vatabl. q. d. Ista conditio & sors regalis est hominis præclari & excellentis, non vilis & abiecti, qualis ego sum. Vnde Vatabl. Hebr. תּוֹרַת *thorat* id est lex vertit, *directio*: Chald. verò vertit, *visio*, à rad, רָאָה *raa*, id est, vidit.

Tertiò. Tertiò, alij q. d. *Lex Adæ*, id est hominis est vt sit mortalis & moriatur. Quid est ergo ô Domine, quòd me rursumque regnum velis esse æternum? *Lex Adæ est*, vt sit miser pauper & abiectus: quid est ergo quòd me tantis opibus & honoribus cumulas? *Quid est homo quod eum magnificas eum?*

Quartò. verius. Quartò, & genuinè, q. d. Tu Domine votis meis obsecundasti; imò ea præuenisti. *Lex*, enim, id est inclinatio, homini à natura insita ista est, iste communis hominum est mos & vsus, vt non putent sibi omninò satisfactum, esto opulenti sint, honorati & felices, nisi etiam de posteris, eorumque felicitate & gloria prospectum sit, quod tu Domine mihi facere dignatus es, promittens posteros meos semper fore reges, & continua serie perpetim mihi in regno successuros. Ita Abul. Hugo, Caiet. Dion. & alij. Ratio est, quòd homo naturaliter amet suos filios & posteros perpetim gloriosos, vt in ijs semper superstes sit, & æternitatem quandam memoriæ, famæ & gloriæ assequatur. Filij enim sunt quasi pars & membra parentum, qui proinde filios amant vt seipsos, imò magis quam seipsos.

Vers. 20. QVID ERGO ADDERE POTERIT ADHVC DAVID, VT LOQVATVR AD TE? TV ENIM SCIS SERVVM TVVM DOMINE] *scis*, id est, cognoscis, curas, amas, dirigis, exaltas, glorificas. Sic enim explicatur 1. Paral. 17. v. 18. cum dicitur: *Quid vltra addere potest Dauid, cùm ita glorificaueris seruum tuum, & cognoueris eum?* Hæc enim Dei cognitio & scientia, non est speculatiua & arida; sed practica & fœcunda, ac proinde Dei amorem & beneficentiam inuoluit. Sic Apostolus de prædestinatis & electis ad gloriam ait: *Cognouit Dominus, qui sunt eius*, 2. Timoth. 2, 19. reprobis verò dicet Christus in die iudicij, *Nescio vos*, Matth. 25. 12.

Vers. 21. PROPTER VERBVM TVVM] q. d. Hæc magnalia mihi præstitisti non propter merita mea, sed vt impleres promissiones tuas, quibus promisisti mihi benefacere, cùm per Samuelem me instituisti & vnxisti regem.

ITA VT NOTVM FACERES SERVO TVO] vt scilicet mihi exhiberes hæc magnalia promissa, A vt ego illa cognoscerem, imò oculis cernerem & manibus palparem.

Tò gentem & Deum eius, quid? Resp. Primò. Secundò. ET PONERET SIBI NOMEN] vt Israel esset & vocaretur populus Dei, quæ est dignitas eximia, ac titulus summi honoris, æquè ac vtilitatis. Ita Vatabl. Aut, *vt nomen*, id est famam & gloriam sibi pararet. Ita Abulens.

QVAM REDEMISTI TIBI EX ÆGYPTO GENTEM, ET DEVM EIVS] vt scilicet Israel sit tua gens & populus, ac tu vicissim sis Deus eius. Vnde explicans subdit: *Et tu Domine Deus factus es eis in Deum.* Secundò, alij referunt ad *tò faceretque eis magnalia & horribilia*, scilicet percutiendo Ægypti hostis eorum *gentem & Deum*, hoc est Deos, q. d. Tu ô Domine pro tuis Hebræis pugnans percussisti Ægypti gentem, & deos qui Hebræis aduersabantur. Vnde recentiores passim B cum Chald. ex Hebr. vertunt in ablatiuo, *gente & Deo eius*, q. d. redemisti Israel ex Ægypto, ac consequenter ab Ægyptia gente & Deo, id est dijs eiusdem gentis. Aut planius referas ad *tò, faceretque eis magnalia & horribilia super terram*. q. d. Deus pro Hebræis magna & horribilia patrauit miracula tum super terram Ægypti & Chanaan, tum super *gentem & Deum*, id est deos eiusdem. Deus enim multis plagis per Moysen & Iosue afflixit tum ipsam terram Ægypti & Chanaan, tum ipsam gentem Ægyptiorum & Chananæorum, tum deos & idola eorum, ea euertendo & confringendo. Ita Sanchez. Hic sensus præ cæteris planior videtur, & magis congruere Hebræo, Chald. & Sept. qui pro *gentem*, habent *gentes* in plurali, quod magis septem gentibus Chananæorum & Ægyptiorum, quam vni Hebræorum genti congruit.

Tertiò. Tertiò, alij per *Deum* Hebr. *Elohim* intelligunt Moysen, qui à Deo constitutus est Deus Pharaonis æque ac Israelis, vtpote eius legislator & dux vice Dei Exodi c. 4. 16. & cap. 7. 1. vide ibi dicta, q. d. Redemisti ex Ægypto gentem Hebræam, & *Deum eius*, id est Moysen, qui eius erat princeps, dux & ductor loco Dei.

Quartò. Quartò, nonnulli per *Deum* siue *Elohim*, intelligunt S. Michaelem, qui vice Dei erat dux, custos & præses Israelis. Hic enim cum Israelitæ captiui in Ægypto ex ea liberarentur & liberi exirent, cum eis egrediens ex Ægypto quasi liberari videbatur.

Quintò. Quintò, Sept. pro אֱלֹהָיו *Elohau*, id est *Deum eius* per metathesin legentes אֹהָלָיו *aholau*, id est *tabernacula eius*, vertunt, *redemisti tibi ex Ægypto gentes & tabernacula eius*. Hebræi enim ex Ægypto exierunt cum supellectile non tantùm sua, sed & Ægyptiorum, quam commodato iussu Dei acceperant, vt spoliarent Ægyptum, Exodi 12.

SVSCITA] Hebr. הָקֵם *hakem* id est statue, stabili, confirma. Vers. 25.

REVELASTI AVREM SERVI TVI (hoc est, secretò & quasi in aurem ei dixisti) INVENIT SERVVS TVVS COR SVVM, scilicet paratum, gratum & alacre, VT ORARET TE ORATIONE HAC] & orando, pro tot magnalibus sibi præstitis gratias ageret non condignas sed, sibi possibiles. Alij *inuenit cor suum*, id est, inuenit consilium, loquuntur, sibi deinceps vsui futurum. Idem argumentum gratiarum actionis ob beneficia sibi præstita, præsertim ob promissa de domo & regno suo perpetuando, ac consequenter de Vers. 27.

Christo ex se nasciturо, tractat Dauid Psal. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo*: atque hac gratitudine meruit hæc promissa à Deo sibi confirmari & augeri.

VERS. 29. BENEDICETVR DOMVS SERVI TVI IN SEMPITERNVM] vt semper ex domo & familia mea in regno succedant, ac super Israelem regnent posteri mei, quamdiu durabit Israelis regnum.

Abul. hic quæst. vlt. tractat quæstionem, An Salomon sit damnatus? & respondet affirmatiue, idque maximè probat ex eo quod ipse idola à se erecta moriens non destruxerit, quod vtique facere debuisset, si plane resipuisset & verè pœnituisset: nam idola hæc erecta mansisse post eum, donec destruxit Iosias rex 4. Reg. 23. Si dicas, etiam Asa, Iosaphat & Ezechiam pios reges hæc non destruxisse: respondet, id eos fa-

A cere non potuisse, eò quòd idololatria inducta per Salomonem, roborata & aucta fuerit per Ieroboam, qui schisma fecit erectis aureis vitulis quasi idolis in Dan & Bethel. Salomon verò ea destruere poterat & debebat, tum quia erat potentissimus, tum quia nullum habebat æmulum, sed in plena pace omnibus sibi obedientibus regnabat. Idem censet Angelomus & Eucherius in 4. Reg. 23. Beda in Allegorijs lib. Regum sub finem, ac Prosper. lib. parte 2. Prædict. cap. 27. *Salomon*, inquit, *elatus in senio, fornicatus mente & corpore, Domino ipsum deserente, male obijt, vt nobis exemplum posteris relinqueret, ne felicitate huius vitæ turbati Christum desererent, qui est Salomon æternus pacificus.* Verùm moderni interpretes in Salomonem mitiores sunt, meliusque de eius salute sperant. Vide dicta Eccli. 47. 22.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAuid à Deo exclusus à fabrica templi, conuertit se ad bella, quibus pacem & spolia pararet Salomoni ad illud fabricandum. Quare hoc capite quinque eius bella recensentur, quibus totidem gentes vicinas subiugauit & tributarias fecit; scilicet primò Philisthæos vers. 1. secundò Moabitas vers. 2. tertiò Adarezer, regem Soba, vers. 3. quartò Syriam Damasci, vers. 5. quintò Idumæam vers. 14. earumque spolia fecit anathemata, Deoque consecrauit.

1. FActum est autem post hæc, percussit Dauid Philisthijm, & humiliauit eos,
& tulit Dauid Frenum tributi de manu Philisthijm. 2. Et percussit Moab,
& mensus est eos funiculo, coæquans terræ: mensus est autem duos funiculos,
vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum: factusque est Moab Dauid
seruiens sub tributo. 3. Et percussit Dauid Adarezer filium Rohob regem So-
ba, quando profectus est vt dominaretur super flumen Euphraten. 4. Et captis
Dauid ex parte eius mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditum,
subneruauit omnes iugales curruum: dereliquit autem ex eis centum currus.
5. Venit quoque Syria Damasci, vt præsidium ferret Adarezer regi Soba: &
percussit Dauid de Syria viginti duo millia virorum. 6. Et posuit Dauid præsi-
dium in Syria Damasci: factaque est Syria Dauid seruiens sub tributo: serua-
uitque Dominus Dauid in omnibus ad quæcumque profectus est. 7. Et tulit
Dauid arma aurea, quæ habebant serui Adarezer, & detulit ea in Ierusalem.
8. Et de Bete & de Beroth, ciuitatibus Adarezer, tulit rex Dauid æs multum ni-
mis. 9. Audiuit autem Thou rex Emath quod percussisset Dauid omne robur
Adarezer, 10. & misit Thou Ioram filium suum ad regem Dauid, vt salutaret
eum congratulans, & gratias ageret: eò quòd expugnasset Adarezer, & percus-
sisset eum. Hostis quippe erat Thou Adarezer, & in manu eius erant vasa aurea,
& vasa argentea, & vasa ærea; 11. quæ & ipsa sanctificauit rex Dauid Domino
cum argento & auro, quæ sanctificauerat de vniuersis gentibus quas subegerat.
12. De Syria, & Moab, & filijs Ammon, & Philisthijm, & Amalec, & de manu-
bijs Adarezer filij Rohob regis Soba. 13. Fecit quoque sibi Dauid nomen cùm
reuerteretur capta Syria in Valle Salinarum, cæsis decem & octo millibus:
14. & posuit in Idumæa custodes, statuitque præsidium: & facta est vniuersa
Idumæa seruiens Dauid, & seruauit Dominus Dauid in omnibus ad quæcum-
que profectus est. 15. Et regnauit Dauid super omnem Israel: faciebat quo-
que Dauid iudicium & iustitiam omni populo suo. 16. Ioab autem filius Sar-
uiæ, erat super exercitum: porro Iosaphat filius Ahilud erat à commentarijs:
17. & Sadoc filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar, erant sacerdotes:
& Saraias, scriba: 18. Banaias autem filius Ioiadæ, super Cerethi & Phelethi: filij
autem Dauid sacerdotes erant.

VERS. 1. *Frenum tributi quid. Resp. Primò. Secundò.*

ET TVLIT DAVID FRENVM TRIBVTI DE MANV PHILISTHIIM] Hebr. est מֶתֶג הָאַמָּה *metegbaamma* quod Vatabl. Pagnin. & alij accipiunt, vt nomen proprium vrbis, quæ fuit quasi *metegbaamma* id est *frenum* cæterarum vrbium vicinarum in Philisthæa. Secundò, alij accipiunt vt nomen appellatiuum significans *frenum cubiti*; (*meteg* enim *frenum*, *amma* est cubitus, *ha* est articulus *ammæ*) indeque *frenum tributi*, quòd pretium tributi limitatum & definitum, & instar cubiti, quo ergo certam portionem tributi significat. Aquila vertit, *frenum aquæductus*, quod per illam vrbem aqua per canales & riuos, deduceretur in terram Philisthæam, ad eam irrigandam & fœcundandam: canali enim aquam ducimus quo volumus, vt fræno equum. Vnde & Chald. vertit, *mitigationem*, vel *dispositionem commoditatis*.

Tertiò. Tertiò, R. Eliezer in *Midras* propriè accipit *frenum* scilicet Isaac Patriarchæ: Isaac enim, inquit, iniuit iuramentum & pactum cum Abimelech rege Palæstinorum de non inuadenda Philisthæa, Genes. 26. 28. *inciditque eum vnum frenum siue chemi*, id est capistrum asini super quo equitabat, & dedit illis vt esset in manu illorum signum pacti iuramenti. Cæterùm cùm rex Dauid vellet ingredi terram Philisthijm, non poterat propter vim pacti iuramenti Isaac. Sed cùm ab illis capistrum hoc abstulit (quia scriptum est, *& tulit Dauid frenum*, *vel chamum cubiti*) tunc accepit terram Philisthinorum. Verùm nemo non videt hanc fabellam esse Hebræi Rabbini commentum.

Quartò. genuinè. Quartò & genuinè *frenum tributi*, vocatur vrbs Geth, quæ erat in confinio Iudææ & Philisthææ, ideoque per eam Philisthæi frenabant Iudæam; Dauid verò illam occupans per eam frenauit Philisthæam. Abstulit ergo hoc frenum à Philisthæis, eodemque frenauit Philisthæos, imponens illi militare præsidium, quod ipsos sub iugo & tributo contineret. Id ita esse liquet ex eo, quòd sic hic locus explicatur 1. Paral. 18. 1. vbi dicitur: *Factum est autem post hæc vt percuteret Dauid Philisthijm, & humiliaret eos, & tolleret Geth, & filias eius* (oppida subiecta) *de manu Philisthijm*. Ita S. Hier. in Tradit. Sanchez, Serarius & alij. Geth ergo à Dauide & Hebræis vocata est, *metegamma*, id est *frenum tributi*, nomine non proprio, sed appropriato, quia ipsa fuit frenum Philisthæorum cogens illos ad pendendum Dauidi tributum.

Denique nonnulli *metegamma*, propriè vertunt, *frenum cubiti*, & per illud accipiunt dominium & gubernationem: quia sicut nobis subijcimus id quod cubito imposito metimur & premimus; sic frenamus eos, quibus dominamur. Simili catachresi *aurigari* significat regere & imperare: sicut enim auriga freno & flagello regit equos, sic rex imperio suo gubernat populos. Sic Elias ab Elisæo vocatur *auriga Israelis*, *Pater mi*, inquit, *currus Israel*, *& auriga eius*, 4. Reg. 2. 12.

VERS. 2. ET PERCVSSIT MOAB] scilicet Moabitas, qui Iudææ erant ad Orientem, sicut Philisthæi ad Occidentem, Syri v. 4. & 5. ad Septentrionem, Idumæi v. 14. ad Meridiem. Per omnes ergo mundi plagas, vicinas gentes subiugando Dauid victricia arma circumtulit. Vbi Nota, Dauidem hisce omnibus prælijs interfuisse, imò præfuisse, ideoque feliciter ea confecisse. Multùm enim ad celerem dubiorum occurrentium resolutionem, ad facilem rerum decretarum executionem, ad milites animandos, & ad difficultates omnes superandas facit ipsa præsentia & præstantia principis, nam, vt ait Virgilius, *vrget præsentia Turni*. Sanè Carolus Quintus tot victorijs fuit illustris; quia ipse prælijs penè omnibus interfuit & præfuit. Extat Synesij ad Arcadium Imp. insignis exhortatio, vt ipse bellis intersit, vbi inter alias rationes hanc affert: Onosander Strategetæus cap. 42. *Si quid*, inquit, *subita tempestas operi imperator primus ipse manum operi admota conspicitur. Neque enim militum vulgus adeò potentiorum comminationibus cogitur, atque præstantium dignitate virorum exemplo verecundiam pulsantibus. Conspiciens enim aliquis ducem suum in re attrectanda omnium principem, festinandam esse animaduertit, & stare erubescit, imperatisque non parare veretur: nec iam vt seruus aut imperio subditus, sed commilitonis instar ad opus quoque prouocatus accedit.*

Funiculus coæquans terra quid. Resp. Primò. ET MENSVS EST EOS FVNICVLO COÆQVANS TERRÆ] Primò Theodor. q. 23. ad literam verba; vt sonant, accipit. *Tanta*, inquit, *erat vis victoriæ, & tanta erat multitudo eorum, qui capti erant viui, vt eos numerare non permitteret. Quare iussit eos pronos deijci in terram diuisos trifariam, & duas quidem partes occidit; vnam verò viuam reseruauit.* *Secundò.* Secundò, Lyran. & Caiet. hæc accipit de turribus & arcibus Moabitarum, quas Dauid planè deiecit, itaque prostrauit, vt eas planè terræ coæquaret. *Tertiò.* Tertiò, alij accipiunt de agris. q.d. Dauid agros, pagos, omniaque loca Moab quasi victor occupauit, & ad libitum suis distribuit perinde ac agros terræ coæquatos facilè funiculo metimur & distribuimus. Aut q. d. Dauid omnino subiugauit Moabitas sibi, adeò vt posset terram & regionem eorum tamquam suam liberè funiculis dimetiri, distribuere, vertere & inuertere ad libitum. Ita Angelomus. *Significat*, inquit, *quod tam liberà dispositione Dauid regiones Moabitarum heredibus quibus vellet, diuisit, quasi possessor quilibet agros proprios ad nutum suum dictabat atque inde funiculo diuisit.*

Quartò. optimè. Quartò, & genuinè, q.d. Dauid planè Moabitas subegit, humiliauit & prostrauit, ita vt ipsi ab eo viderentur deiecti in terram, terræque coæquari; adeò vt ipse eos in terra quasi stratos funiculo dimetiri, distribuere, occidere, vel viuificare posset, vt sequitur. Ita Beda, Serarius, Sanchez & alij. Est metalepsis & metaphora petita ab agricolis, & mensoribus siue geometris, qui terram æquam funiculo demetiuntur, vt tot iugera sementi, tot pascuis, tot vineis, &c. destinent, idque ad libitum: terra enim nulli resistit, & cùm sit æqua, facilè se mensurari distribuique patitur. Simili enim modo Dauidi, quasi victori, omnes Moabitæ subiecti fuère, vt de eis facere posset, quod liberet: vnde ipse eos quasi funiculis dimensus est, hoc est, eos in duas sortes distribuit, vna sors fuit eorum, quos morti addixit, altera eorum, quos in vita seruauit. Hinc sequitur.

MENSVS AVTEM EST DVOS FVNICVLOS, VNVM AD OCCIDENDVM, ET VNVM AD VIVIFICANDVM] *Mensus est*, id est mensuram adhibuit duorum funiculorum; siue mensus est

Moabitas duobus funiculis; vnus fuit funiculus mortis, vt eo quasi mensi, hoc est à Dauide designati & damnati, occiderentur, alter verò funiculus fuit vitæ, vt eo mensi, id est à Dauide designati, viuificarentur, id est in vita seruarentur. Est catachresis vel metalepsis per *duos funiculos*, enim intelligit duas sortes: q. d. Dauid fecit duas sortes Moabitarum, vnam occidendorum, alteram seruandorum in vita; fecit, inquam, pro libito suo quasi victor, sed cum mensura iustitiæ & æquitatis, quæ principem victorem decet, vt scilicet magis noxios sibique resistentes occideret; minus verò noxios & sese subdentes, in vita seruaret. Ita Caiet. *Funiculus* enim significat hæreditatem & sortem, quia hæc olim non virgis & perticis, vti nunc fit, sed funibus mensurabatur & diuidebatur, illique mensores cuique heredi suam sortem & portionem admetiebantur.

Tropol. Angelomus, Dauid, id est Christus, in die iudicij Matth. 25. faciet duas sortes, vnam saluandorum, & beandorum, alteram damnandorum. Nam vt ait Psaltes Psal. 30. 16. *In manibus tuis sortes meæ.*

Porrò Hebræa hic obscura sunt. Sic enim ad verbum habent: *Mensus est duos funiculos ad occidendum, & plenitudinem funiculum ad viuificandum.* Quæ verba bifariam dispungi caponique possunt. Vno modo, vt ponatur comma post *occidendum*, fiantque tres sortes. q.d. Dauid Moabitas in tres funiculos, siue sortes partesque distribuit, duas addixit morti, tertiam vitæ. Ita Chald, Sept. Theodor. Procop. Ioseph. & Græci. Altero, vt comma ponatur post *duos funiculos*, & subaudiatur τὸ *vnum* q.d. Dauid *mensus est duos funiculos*, vnum *ad occidendum*, alterum *ad viuificandum*. Hunc sensum vt aptiorem secutus est Noster & Latini, cumque exigit τὸ *plenitudinis*. q.d. Dauid paucos Moabitas morti addixit, longè plures verò in vita seruauit. Hoc enim sibi honorificum erat ac vtile, vt à viuis tributa exigeret, quæ occisi & mortui præstare non potuissent. funiculus ergo occidendorum fuit imminutus, & exiguus; viuificandorum verò plenus, magnus & integer, & hoc significat τὸ *plenitudinis*: Hoc enim decebat clementem victorem & principem, qualis erat Dauid. Porrò hac de causa *Moab* à Dauide planè subacta, ab eo Psal. 59. v. 10. (tunc enim eum dictauit, vt patet ex eius titulo) vocatur *olla spei meæ*, id est mancipium meum vilissimum, quasi ad res tantùm culinarias & ollares aptum. Vnde S. Hieron. & Aquila vertunt, *Moab olla lotionis meæ*, i.e. in qua scilicet quasi in olla lauer; & Chald. *dum conculcarentur Moabitæ, fœdati sunt pedes mei sanguine procerum eius, sicut in olla lotionis.*

VERS. 3. ET PERCVSSIT DAVID ADAREZER FILIVM ROHOB, REGEM SOBA] addnot 1. Paral. 18. 3. *regem Hemath*, id est Syriæ. A Ioseph. lib. 7. c. 5. vocatur, *rex Sophenorum* quæ est Syria ad Euphratem, ait Strabo lib. 16. *Soba* siue *Saba* & *Subal* est pars Syriæ quæ inter Libanum & Antilibanum ac Hermon interiacet, & Græcè Cœlesyria, id est caua Syria dicitur ob den illam à decliuitate montium planitiem, ait noster Christoph. à Castro in Amos cap 9. v. 17. κοιλὴ enim est cauum, idemque Hebr. innuit *Soba*, quod Pagnin. interpretatur *absconditus*, eò quod

A hæc planities inter montes se abscondat. Potiùs *Soba* Hebr. idem est quod *tumida*, eò quod *Soba* montibus vicinis eleuetur & intumescat, cùm ipsa regio interiecta sit campestris, humilis, depressa & concaua, vtpote altissimis montibus quaquauersum vallata. Verùm *Soba* non est tota Cœlesyria, sed pars eius duntaxat. Nam Cœlesyria latè sumpta multas regiones, imò omnes quæ inter Libanum & Hermon montes interiacent complectitur, ait Ptolemæus. *Soba* ergo erat trans Iordanem, confinis dimidiæ tribui Manasse, pergendo ad Euphratem fluuium. Vide Adrichom. in tabula cosmographica tribus Manasse. 87. vbi *Soba* collocat iuxta Palmiram, ac Amana & Hermon montes ac Trachonitidem regionem, non longè à Damasco. Vnde & Salomon, cùm ad Palmiram condendam pergeret, huc ducens exercitum, vrbem &

B regionem hanc sibi subiecit. Sed cùm in senio à Deo ad idola defecit, Deus suscitauit Razon fugitiuum, seruum regis *Soba*, qui Israelem infestauit 3. Reg. 11. Postremò Holophernes Iudith 5. populabundus per Syriam *Sobal* exercitum traduxit. Ex *Sobal* ortus est Igaal vnus ex fortissimis militibus & heroibus Dauidis, 2. Reg. 23. 36.

QVANDO PROFECTVS EST VT DOMINARETVR SVPER FLVMEN EVPHRATEM] Hinc patet *Soba* fuisse medium inter Iordanem & Euphratem; ideoque comprehensam fuisse inter limites terræ promissæ Iudæis à Deo assignatæ; huius enim limites erant, mare Mediterraneum ad Occidentem, & Euphrates ad Orientem, vt patet Deut. 1. 7. & c. 11. 24. Quare quidquid inter

C mare hoc & Euphratem interiacebat, iure diuino ad Iudæos pertinebat. Hæc ergo iusta belli causa fuit Dauidi inuadendi *Soba*, tamquam ad se & Iudæos pertinentem.

Porrò *vt*, *profectus est*, ambiguum est: potest enim referri ad Adarezer, vt referunt Dion. & Hugo: potest quoque referri ad Dauidem, vt referunt Abul. Vatabl. & Mariana.

ET CAPTIS (à Dauide) EX PARTE EIVS MILLE SEPTINGENTIS EQVITIBVS] Tot fuere primarij & præcipui equites: nam alioqui vniuersim à Dauide captæ fuere mille quadrigæ, & septem millia equitum, vt dicitur 1. Paral. 18. 4. ita Abul. Aut certè cum Serario per *equites* intellige equitum decurias, multiplica enim septingentas decurias equitum per decem, habebis **VERS. 4.**

D septem millia.

SVBNERVAVIT OMNES IVGALES CVRRVVM] hoc est, vt explicatur 1. Paral. 18. 4. *subneruauit omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reseruauit sibi.* Porrò *subneruare*, est neruos vel suffragines equorum incidere, vt progredi nequeant, & inutiles fiant tam ad bellandum, quàm ad currus trahendum, quod alij, subpernare, vocant. Idem fecit Iosue c. 11.

VENIT QVOQVE SYRIA DAMASCI] id est venerunt Syri qui Damascum inhabitabant, quorum rex erat Adad, ait Ioseph. **VERS. 5.**

AVDIVIT AVTEM THOV (à Iosepho vocatur *Thraus*) REX EMATH, *Emath* est à conditore Amatho Gen. 10. Estque duplex, scilicet maior, quæ est Antiochia, & minor, quæ est Epiphania. Ita Ioseph. S. Hieron. in Locis, Procop. & alij. **VERS. 9.**

ET

Vers. 10. Et misit Thov Ioram filium suum; qui 1. Paral. 18. 10. vocatur *Adoram*, et in manu eius erant vasa aurea] q. d. Ioram ferebat secum vasa aurea, vt ea, quasi munera offerret Dauidi; quæ Dauid destinauit templo à Salomone ædificando, vt patet 3. Reg. 15. 15. 1. Paral. 26. 27. & seq.

Vers. 13. Fecit quoque David sibi nomen, id est arcum triumphalem erexit, ait Abul. & Auctor Tradit. apud S. Hieron. Aut, vt Serarius, Sanchez & alij. q. d. Dauid hac victoria magnum sibi nomen & famam comparauit apud omnes gentes.

In valle salinarum.] Audi Adrichom. in tribu Iudæ n. 211. *Vallis Salinarum, seu salis, Hebraicè Gemela, aliàs Mela dicta, in qua Dauid percussit octodecim millia Idumæorum, & rediens erexit sibi fornicem triumphalem. Ibidem & Ioab duodecim millia deleuit, & Amasias decem & viginti Idumæorum millia, atque alia decem millia præcipitauit de rupe & petra Iectehel.* 2. Paral. 25. 4. Reg. 14. Mysticè S. Gregor. 3 Mor. 14. *Dauid*, inquit, *valles salinarum percussit: quia videlicet Redemptor noster suæ districtionis examine, in his qui de ille praua sentiunt stultitiam immoderati saporis extinguit*; iuxta illud Roman. 12. *non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Vallis ergo Salinarum repræsentat *calorem immoderatæ sapientiæ.* Verba S. Gregor. more suo transcripsere Eucherius & Angelomus.

Vers. 14. Facta est vniversa Idumæa serviens David] Hic impletum est oraculum & benedictio Isaaci dicta Iacobo 27. 29. *Esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ.* Idumæi enim ex Esau fratre Iacobi prognati, hic seruierunt Dauidi ex Iacob descendenti. Ita Procop. & Theodor. Vnde tunc Dauid composuit Psalm. 59. vbi inter cætera ait: *In Idumæam extendam calceamentum meum*, id est, Idumæam quasi victor possidebo, subijciam & calcabo. Adibant enim possessionem impositione calcei, siue calceo calcando rem possessam; vnde Chald. vertit *super Edom proieci calceum meum*: R. Emmanuel vertit, *in Edom proieci chirothecam meam*, quia, inquit, mos erat regum cùm vrbem aliquam munitam obsidebant, vt chirothecam in vrbem proijcerent, quo significabant se ab vrbe non recessuros, nisi eâ captâ, & chirothecâ receptâ. Et hoc est, quod dixit Cicero in Philip. *Soles enim ipse citò accipere manicas* (chirothecas) *nec diutiùs obsidionis metum sustinere.* Hæc ille. Verùm Hebr. נעל *naal*, calceum, non chirothecam significat.

Tropol. Dauid, id est Christus, regnat in Idumæa, id est rubeis & carnalibus gentium cordibus, dum per gratiam ea efficit spiritualia & cælestia. Ita S. August. S. Hieron. & alij in Psalm. 59.

Vers. 16. Iosaphat filius Ahilud erat a commentariis] id est res gestas Dauidis quotidie per diaria scribebat, erat commentator, vel commemorator factorum memorabilium Dauidis: hoc enim significat Hebr. מַזְכִּיר *mazkir*.

Vers. 17. Et Sadoc filius Achitob, et Achimelech filius Abiathar erant sacerdotes] scilicet summi, id est pontifices. Erant ergo tum ex dispensatione vel conniuentia Dei,

A simul duo Israelis pontifices, scilicet Sadoc & Abiathar. Cùm enim Abiathar abnepos Heli, descendens ex Ithamar, metuens iram Saulis 1. Reg. 22. 20. fugisset ad Dauidem, Saul eum suis pontificem constituit Sadoc, qui descendebat ex Eleazar seniore filio Aaronis: Sadoc hic posteà sub Salomone solus obtinuit pontificatum excluso Abiathar, eò quòd ipse cum Adonia nouo rege contra Salomonem conspirasset. Sub Dauide ergo erant duo pontifices conniuente Deo: nam ex lege & prima institutione vnus tantùm debebat esse pontifex. Ita Abul. & alij. Ministrabant autem in tabernaculo, & munia pontificia obibant successiuè siue alternis vicibus.

Sadoc filius Achitob] Alius est hic *Achitob* ab *Achitob* filio Phinees, filij Heli, hic enim
B ex Ithamar descendit: *Sadoc* verò ex Eleazar, ideoque Sadoc præcipuus & primarius erat pontifex, vt Abiathar videretur eius concessu pontificatu fungi, esseque quasi eius vicarius vt colligitur ex 1. Paral. 16. 39. Hinc & Sadoc hic & alibi Abiatharo præponitur, licet eo ætate esset minor, vt patet 1. Paral. 12. 28. vbi *Sadoc* vocatur *puer egregiæ indolis*.

Achimelech filius Abiathar. Ipse *Abiathar* erat Pontifex, vt patet 2. Reg. 15. 35. sed *Achimelech filius* patris sui vices obibat; siue ob patris senium vel infirmitatem, siue ob alias graues eius occupationes, eratque ei proximè in pontificatu successurus. Ita Abul. Addunt Beda Theoph. & Euthym. in c. 2. Marci, *Abiathar*, fuisse nomen commune familiæ, proprium verò nomen huius pontificis fuisse *Achimelech*. Idem ergo pon-
C tifex ex familia vocabatur *Abiathar*, ex nomine proprio autem *Achimelech*, vt sensus sit. q. d. Achimelech, qui etiam dicitur Abiathar filius Achimelech, qui etiam à familia communi nomine Abiathar dicebatur, erat sacerdos.

Banaias autem filius Ioiadæ, super Cerethi et Phelethi] Erant hi fortissimi, fidissimi & prætoriani milites Dauidis. Vnde *Cerethi* Hebr. idem est quod, *excindentes*; *Phelethi*, idem quod *liberantes*. Quocirca Ioseph. eos vocat *σωματοφύλακας*, id est, corporis regij custodes. Hinc fortè à *Cerethi* dicti sunt *Cardaces*, qui erant fortissimi milites apud Persas teste Strabone lib. 15. Vide dicta Ezech. 25. 16. & Sophon. 2. 5. Vers. 18.

Filii autem David sacerdotes erant] *Sacerdotes*, id est principes & aulæ primarij. Vide 1. Paralip. 18. 17. vocantur, *primi ad manum regis*, id est, primi ad latus regis, quia illud
D stipabant, erantque proximi Dauidi, quasi filij ab eo educandi & instruendi. Nam primogenitus erat circiter 15 annorum. Ita Salianus. Quocirca sacerdotes hi à Sept. vocantur *αὐλάρχαι*, id est *aulæ principes*, Palatini, à Chaldæo, *magnates*. Filij enim Dauidis, cùm non ex Leui, cui addictum erat sacerdotium, sed ex Iuda descenderent, non poterant esse sacerdotes propriè dicti. *Sacerdos* ergo hic per catachresin, idem est quod princeps. Causam siue analogiam affert Forerius in cap. 61. Isaiæ v. 6. quòd sacerdos sit minister & familiaris Dei: rex autem est quasi quidam Deus in terra: eius ergo familiares vocantur sacerdotes. Sic & Pineda Iob. 12. v. 19. n. 1. Rex, inquit, est quidam Deus; qui ergo regi fami-

familiares, ij quidam ſacerdotes eius ſunt. Simile eſt 3. Reg. 4. 5. *Zabud*, inquit, *filius Nathan ſacerdos* (id eſt Palatinus) *amicus regis*. Addit Gloſſa l. *ſacra loca* ff. de di. lib. 1. l. 8. regem Dauid fuiſſe ſacerdotem, quia ſcilicet erat propheta pius, qui Pſalmos dictauit, & officia canendi inter Leuitas diſtribuit. Sic Chriſtiani omnes ſunt ſacerdotes, ſed myſtici, iuxta illud: *Vos genus electum, regale ſacerdotium*. 1. Petr. 2. & illud: *Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes*, Apoc. 5. 10. Vnde S. Hieron. dialogo contra Lucifer. *Sacerdotium laici*, inquit, *Baptiſma eſt*. Quia & apud Romanos laici, qui aliquid ſacri curabant, vocabantur ſa- A cerdotes, etſi non ſacrificarent. Erant enim apud eos varia ſacerdotum genera, nimirùm Flamines, Diales, Martiales, Salij, Quirinales, Pontifices, Reges ſacrorum, ſacrificuli, Galli. Vnde Muſarum ſacerdos vocatur poëta ab Horat. lib. 3. Carm. Hinc & Ouidius lib. 3. Am. *Pura i muſarum*, inquit, *Phœbiq; ſacerdos*. Hinc quoque vates, augures, auſpices à Plutarcho & Homero Iliade α. vocantur ἱερεῖς. id eſt ſacerdotes. Denique quia olim idem erat ſacerdos & princeps, vti fuit Iob, Abraham, Moyſes, &c. hinc Hebr. כהן *cohen*, id eſt *ſacerdos*, *ſignificat* quoque principem.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid Miphiboſeth filium Ionathæ menſæ ſuæ conuiuam facit, eíque omnia prædia patris Ionathæ & aui Saulis reſtituit.

1. ET dixit Dauid: Putáſne eſt aliquis qui remanſerit de domo Saul, vt fa-
ciam cùm eo miſericordiam propter Ionatham? 2. Erat autem de domo
Saul, ſeruus nomine Siba: quem cùm vocaſſet rex ad ſe, dixit ei: Tune es Siba? &
ille reſpondit: Ego ſum ſeruus tuus. 3. Et ait rex: Numquid ſupereſt aliquis de
domo Saul, vt faciam cum eo miſericordiam Dei: Dixitque Siba regi: Supereſt
filius Ionathæ, debilis pedibus. 4 Vbi, inquit, eſt? Et Siba ad regem, Ecce, ait,
in domo eſt Machir filij Ammiel in Lodabar. 5. Miſit ergo rex Dauid, & tulit
eum de domo Machir filij Ammiel de Lodabar. 6. Cum autem veniſſet Miphi-
boſeth filius Ionathæ filij Saul ad Dauid, corruit in faciem ſuam, & adorauit. Di-
xitque Dauid: Miphiboſeth? Qui reſpondit: Adſum ſeruus tuus. 7. Et ait ei Da-
uid: Ne timeas, quia faciens faciam in te miſericordiam propter Ionathan pa-
trem tuum, & reſtituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem
in menſa mea ſemper. 8. Qui adorans eum, dixit: Quis ego ſum ſeruus tuus,
quoniam reſpexiſti ſuper canem mortuum ſimilem mei? 9. Vocauit itaque rex
Sibam puerum Saul, et dixit ei: Omnia quæcumque fuerunt Saul, & vniuerſam
domum eius, dedi filio domini tui. 10. Operare igitur ei terram tu, & filij tui, &
ſerui tui; & inferes filio domini tui cibos vt alatur: Miphiboſeth autem filius do-
mini tui comedet ſemper panem ſuper menſam meam. Erant autem Sibæ quin-
decim filij, & viginti ſerui. 11. Dixitque Siba ad regem: Sicut iuſſiſti domine
mi rex ſeruo tuo, ſic faciet ſeruus tuus: & Miphiboſeth comedet ſuper menſam
meam, quaſi vnus de filijs regis. 12. Habebat autem Miphiboſeth filium paruu-
lum nomine Micha: omnis verò cognatio domus Sibæ ſeruiebat Miphiboſeth.
13. Porrò Miphiboſeth habitabat in Ieruſalem: quia de menſa regis iugiter veſ-
cebatur; & erat claudus vtroque pede.

VERS. 1. PROPTER IONATHAM] Ecce quàm fidus & conſtans in amicitia Ionathæ fuit Dauid, vtpote qui non tantùm viuo, ſed & mortuo benefaciat, ditando eius filium. Nam vt ait Theodoret. *Qui in hoſtes benignus erat, amicorum nunquam obliuiſcebatur*; &, vt inquit Ioſeph, *rerum qui benè vnquam ipſi feciſſent, memor erat maximè*.

VERS. 7. RESTITVAM TIBI OMNES AGROS SAVL PATRIS TVI] quos antequam fieret rex, habebat ex paterna hereditate, vel ſibi acquiſierat: nam quos rex factus comparauit, quaſi bona regia ad ſucceſſorem regem, puta Dauidem, iure communi deuoluta ſunt.

VERS. 8. RESPEXISTI SVPER CANEM MORTVVM SIMILEM MEI?] q. d. Reſpexiſti ſuper canem B mortuum, qualis ego ſum. Ita Vatabl. ſe enim aſſimilat, vocatque canem mortuum, vt ſe humiliet ſuamque vilitatem indicet, vtpote qui auo & parte mortuis orphanus, imò paruulus, claudus, miſer & egens relictus, ac ab omnibus neglectus, ſpernebatur quaſi canis mortuus. Sic nuper adoleſcens derelictus & miſer rogatus, quis eſſet? reſpondit ſe eſſe filium conſiliarij mortui. Chald. vertit, *reſpexiſti ad virum idiotam, qualis ego ſum*. Videtur Miphiboſeth hoc tempore fuiſſe circiter viginti annorum: nam moriente Saule & Ionatha, erat quinquennis; adde 15. circiter annos regni Dauidis, quibus exactis Dauid ad ſe Miphiboſeth acciuit, habebis annos viginti.

DEDI

Vers. 9. DEDI FILIO DOMINI TVI] id est, dedi Miphiboseth, qui est filius Ionathæ olim domini tui.

Vers. 10. ET INFERAS FILIO DOMINI TVI] Hîc alius intelligitur dominus, scilicet præsens & viuus, putà Miphiboseth, cùm prior, putà Ionathas, de quo v. 9. iam esset mortuus. Sensus ergo est q. d. colliges agrorum Saulis fruges *filio domini tui*, hoc est Michæ filio Miphiboseth: hic enim iam erat dominus Sibæ, *vt aliatur*, scilicet Micha cum suis famulis. Nam Miphiboseth pater Michæ alebatur in mensa Dauidis, non à Siba, vt sequitur. Ita Sanchez.

Vers. 11. DIXITQVE SIBA AD REGEM: SICVT IVSSISTI DOMINE MI REX SERVO TVO, (mihi) SIC FACIET SERVVS TVVS: ET MIPHIBOSETH COMEDET PANEM SVPER MENSAM MEAM] A

Vbi comedit Miphiboseth. QVASI VNVS DE FILIIS REGIS] Est hîc Antilogia; quomodo enim Siba hîc dicit, Miphiboseth comesturum super mensam suam, cùm eum paulò antè mensæ suæ assignauit Dauid?

Resp. Primò. Varij variè hæc conciliant, Primò, Abul & Auctor Tradit. apud S. Hieron pro *mensam meam*,

Secundò. legunt, *mensam tuam*. Sed Hebr. & Roman. habent, *mensam meam* Secundò, Vatab. Caiet. Lyranus & alij interijciunt & repetunt ex v. 9. *Dixit Dauid*: sic ergo legunt. *Et dixit Dauid: Miphiboseth comedet panem super mensam meam.* Verùm τò *dixit Dauid*, hîc non est in Hebr. Chald. &

Tertiò. Septuag. Tertiò, alij accipiunt vt verba Sibæ, sed conciliant: q. d. Siba: Miphiboseth cibos ex mensa regis allatos comedet super mensam meam. Verùm huic repugnat vers. 13 vbi dicitur Miphiboseth habitasse in Ierusalem, *quia de mensâ regis iugiter vescebatur*.

Quartò. Quartò, Septuag. & Chald. vertunt. *Et Miphiboseth comedebat super mensam regis, sicut vnus de filijs regis.* Hoc verum est; sed

Quintò. non respondet textui Hebræo & Latino. Quintò, Vatab τò & explicans per *quamuis* sic vertit, *Sicut iussisti, sic faciet seruus tuus* (vt scilicet alam Micham; & Miphiboseth quem hactenus alui, mittam ad mensam tuam) quamuis ego ipsum Miphiboseth hucusque in mensa mea aluerim tam splendidè, ac si esset vnus ex filijs regis. Verùm hoc dissonat à Vulgata, quæ vertit, *Et Miphiboseth comedet panem super mensam meam.*

Sexto. germanè. Dico ergo τò &, hîc capi pro *imò*, vti & alibi per auxesim accipitur, q. d. Siba: Sicut iussisti rex, sic faciet seruus tuus, vt alat Micham filium Miphiboseth, quin imò si voles, *Miphiboseth comedet super mensam meam*, q. d. si voles, ego pergam alere Miphiboseth ipsum tam magnificè, ac si esset filius regis. Ita Sanchez.

Alleg. Dauid extollens abiectum & claudum B Miphiboseth, repræsentat Christum, qui infirma & contemptibilia mundi eligit, vt confundat fortia, 1. Corinth. 1. cùm scilicet ipse, vt ait Angelom, *eum, quem ad sæculi ministeria & mundana negotia exercenda, sermone & actione debilem conspicit, ad diuinum ministerium eligit: quia quem mundus per fastum elationis spernit, hunc Deus propter deuotionem humilitatis acquirit. Interpretatur enim Miphiboseth decor ignominiæ. Is ergo, cuius loquelam & præsentiam superbia mundi despicit, Dei dono vtilis ad spirituale ministerium in Ecclesia apparebit.* Et pluribus interiectis: *Suscitat de puluere egenum, & de* C *stercore erigit pauperem: vt sedeat cum principibus, & gloria solium teneat. Contemptibiles personas de mundo auferens, possessores virtutum efficit, & sitientia spiritali super mensam Scripturarum sanctarum quotidie secum reficit. Vnde euenit, vt tales sobolem gignant, quæ vocetur Micha. Micha enim, quis est, Latinè resonat: quia frequenter & in admirationem populi tales veniunt: qui nuper è despectu mundi ablati, gloriosi in Ecclesia Dei dono apparebunt.*

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HAnon rex Ammon legatos Dauidis vestibus & barba mutilat: Dauid hanc iniuriam bello vlciscitur, ac per Ioab, regem cum Syris profligat. Rex vers. 15. aduocato Adarezer, bellum reparat, sed à Dauide rursùm, magis quam antè, ceditur.

1. FActum est autem post hæc, vt moreretur rex filiorum Ammon, & regnauit Hanon filius eius pro eo. 2. Dixitque Dauid: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater eius mecum misericordiam. Misit ergo Dauid, consolans eum per seruos suos super patris interitu. Cùm autem venissent serui Dauid in terram filiorum Ammon, 3. dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: Putas quòd propter honorem patris tui miserit Dauid ad te consolatores, & non ideo vt inuestigaret, & exploraret ciuitatem, & euerteret eam, misit Dauid seruos suos ad te? 4. Tulit itaque Hanon seruos Dauid, rasitque dimidiam partem barbæ eorum, & præscidit vestes eorum medias vsque ad nates, & dimisit eos. 5. Quod cùm nuntiatum esset Dauid, misit in occursum eorum: erant enim viri confusi turpiter valdè, & mandauit eis Dauid: Manete in Iericho, donec crescat barba vestra, & tunc reuertimini. 6. Videntes autem filij Ammon quòd iniuriam fecissent Dauid, miserunt, & conduxerunt mercede Syrum Rohob, & Syrum Soba, viginti millia peditum, & à rege Maacha mille viros, & ab Istob duodecim millia virorum. 7. Quod cùm audisset Dauid, misit Ioab & omnem exercitum bellatorum. 8. Egressi sunt ergo filij Ammon, & direxerunt aciem ante ipsum introitum portæ: Syrus autem Soba, & Rohob, & Istob

Iſtob, & Maacha, ſeorſim erant in campo. 9. Videns igitur Ioab quòd præpara-
tum eſſet aduerſum ſe prælium, & ex aduerſo & poſt tergum, elegit ex omnibus
electis Iſrael. & inſtruxit aciem contra Syrum: 10. reliquam autem partem po-
puli tradidit Abiſai fratri ſuo, qui direxit aciem aduerſus filios Ammon. 11. Et
ait Ioab: Si præualuerint aduerſum me Syri, eris mihi in adiutorium: ſi autem
filij Ammon præualuerint aduerſum te, auxiliabor tibi. 12. Eſto vir fortis, &
pugnemus pro populo noſtro, & ciuitate Dei noſtri; Dominus autem faciet quod
bonum eſt in conſpectu ſuo. 13. Iniit itaque Ioab, & populus qui erat cum eo,
certamen contra Syros, qui ſtatim fugerunt à facie eius. 14. Filij autem Am-
mon videntes quia fugiſſent Syri, fugerunt & ipſi à facie Abiſai, & ingreſſi ſunt
ciuitatem: reuerſuſque eſt Ioab à filiis Ammon, & venit Ieruſalem. 15. Videntes
igitur Syri quoniam corruiſſent coram Iſrael, congregati ſunt pariter. 16. Miſit-
que Adarezer, & eduxit Syros qui erant trans fluuium, & adduxit eorum exerci-
tum: Sobach autem, magiſter militiæ Adarezer, erat princeps eorum. 17. Quòd
cùm nuntiatum eſſet Dauid, contraxit omnem Iſraelem, & tranſiuit Iordanem,
venitque in Helam: & direxerunt aciem Syri ex aduerſo Dauid, & pugnauerunt
contra eum. 18. Fugeruntque Syri à facie Iſrael, & occidit Dauid de Syris ſe-
ptingentos currus, & quadraginta millia equitum: & Sobach principem militiæ
percuſſit: qui ſtatim mortuus eſt. 19. Videntes autem vniuerſi reges, qui erant
in præſidio Adarezer, ſe victos eſſe ab Iſrael, expauerunt & fugerunt quinqua-
ginta & octo millia, coram Iſrael. Et fecerunt pacem cum Iſrael: & ſeruierunt eis,
timueruntque Syri auxilium præbere vltrà filijs Ammon.

VERS. 2. SICVT FECIT PATER EIVS (Naas) MECVM MISERICORDIAM] cùm me fugientem Saulem benignè ſuſcepit, & tutatus eſt. Res geſta in Script. non narratur, ſed ex traditione eam recenſet S. Hier. in Tradit. (quem ſequitur Angelom. Abul. Gloſſa, Lyran. Sanchez, & alij.) *Quando fugit Dauid à facie Achis regis Geth, venit ad Naas regem Ammon, qui fecit cum eo miſericordiam, multa impertiens ei bona. De Naas itaque venit in ſpeluncam Odollam, vbi venerunt ad eum pater eius, & mater, & omnis domus eius. Inde venit ad Moab, & dimiſit apud eum patrem & matrem, & omnem domum ſuam.* Alias Rabbinorum præſertim R. Salomonis ſolutiones affert Lyranus, ſed ab eis confictas, vti oſtendit Abulenſ.

VERS. 4. RASITQVE DIMIDIAM PARTEM BARBÆ] 1. Paral. 19. 4. additur: *Decaluauit, & raſit, & præcidit tunicas eorum.* Triplex ergo fuit hæc ignominia, quam Hanon contra ius gentium legatis Dauidis ad ſe conſolandum miſſis irrogauit. Prima, fuit capitis decaluatio; ſecunda, barbæ non totius ſed dimidiæ ad ludibrium raſio. Tertia, veſtium longarum & ad pedes (more Orientalium) promiſſarum vſque ad nates præciſio, ideoque natium denudatio. Hebræi enim laici non vtebantur femoralibus, niſi ſacerdotes: quæ omnia tunc temporis erant valdè fœda, ignominioſa & infamia, præſertim apud Hebræos; quia eis iuſſerat Deus *non radere caput nec barbam* Leuit. 21. v. 5. idque ſciebant Ammonitæ, vtpote Hebræis vicini, ideoque ad maius dedecus apud ſuos, hanc eis inſolentiam irrogarunt, imò apud omnes nationes probroſum eſt barbam vellere. Vnde illud: *Leoni mortuo barbam vellis*, id eſt, mortuo inſultas.

Alleg. Hanon repræſentat Iudæos, qui Chriſto in paſſione genas vulſerunt, Iſaiæ 50. 6.

Tropol. Hanon eſt diabolus, qui ſubinde benefacere volentibus, barbam abradit, id eſt, fortitudinem adimit: barba enim virilitatis & fortitudinis eſt ſymbolum. Audi Eucherium: *Sicut Hanon, ita & diabolus princeps huius mundi, pleroſque*

A *religioſos & prædicantes per ſubrepentia vitia deturpare conſueuit. Qui dum eorum latentia mala, in aperta & flagitioſa perpetrataq́; luxuria detegit, quaſi eorum indumenta vſque ad nates abſciſſa, nudos à dignitate caſtitatis derelinquit: & in oculis hominum turpia facta, quæ ipſe perſuaſerat, reuelat. Et dum priſtinam eorum fortitudinem eripit, velut barbam radit. Quos tamen verus Dauid, Dominus ſcilicet & Saluator noſter, clementi reſpectu, per pœnitentiam, ab indulgentia non excludit: quos & in Ierícho, hoc eſt ſub anathemate pœnitentiæ, & opprobrio meliorum reſidere iubet: donec ſacramenta ſpiritualia, & fortitudinem mentis, quam peccato perdiderant, ſatisfaciendo recipiant, & ſic demùm in conſpectu eius ſtare valeant.* Hæc omnia ad verbum ex Eucherio (veriùs Beda) tranſcripſit Angelomus, qui & addit: *ſed Chriſtus vindi-*
B *cat ſuorum iniuriam, cùm non ſolùm aduerſarios ſuos, nunc per ſanctorum ſuorum victoriam confundit, ſed etiam in extremo iudicio per iuſtam ſententiam, perpetuis ignibus cruciandos tradet.*

INSTRVXIT ACIEM CONTRA SYRVM: RE- VERS. 9.
LIQVAM AVTEM PARTEM POPVLI TRADIDIT VERS. 10.
ABISAI FRATRI SVO, QVI DIREXIT ACIEM ADVERSVS FILIOS AMMON] Oſtendit Ioab in hac diuiſione exercitus inſignem belli peritiam. Duces enim belli cùm vident ſe cingi à fronte & tergo, diuidunt copias, vnamq́ue partem hoſtibus à fronte, aliam verò ijs, qui à tergo imminent, opponunt. Nec enim ijdem milites à fronte, & à tergo pugnare poſſunt: ſi enim cædant hoſtes à fronte, cædentur ab hoſtibus, qui tergo inſtant. Ruſùm quòd ſelegerit fortiſſimos milites, quibus inuaſit, illi-
C coque ſtrauit Syros: i lis enim proſtratis, fugit altera acies Ammonitarum quibus inſtabat Abiſai frater Ioab. Idem fecit Iudas Machabæus, quin & Gentiles, vt Scipio, Hannibal, Alexander, &c. ac præ cæteris Claudius Nero, conſul Romanus, qui Hannibali oppoſitus, cùm audiret Aſdrubalem cum nouo exercitu 56. millium aduentare, vt ſe cum copijs fratris Hannibalis coniungeret, ſecretò & celerrimè Hanni-
bale

bale inscio profectus cum selecta suorum manu, se cum castris Liuij Saluatoris socij Consulis coniunxit, itaque inopinato inuadens Asdrubalem, cum 56. millibus cecidit, ac victor rediens caput occisi ante Hannibalis fratris stationes proiecit, itaque eum obstupefecit & perculit, vt de fortuna Carthaginis actum esse diceret, seque in extremum Italiæ angulum ad Brutios contraheret, vti narrat Liuius decade 3. in fine lib. 7.

ET OCCIDIT DAVID DE SYRIS SEPTINGENTOS CVRRVS, ET QVADRAGINTA MILLIA EQVITVM] Dices, 1. Paral. 19. v. 18. plures numerantur, sic enim habet: *Et interfecit Dauid de Syris septem millia curruum & quadraginta millia peditum.* Resp. liber Paralipomenon, vt patet ex nomine, supplet ea quæ in lib. is Regum omissa

A sunt, illa verò quæ & ibi dicta sunt obscuriùs, explicat clariùs. Ergo, quòd dicuntur hic occisi 700. currus, intellige milites pugnantes è curribus: milites enim occiduntur, non currus: vnde id confirmat liber Paralip. dicens: *interfecit septem millia curruum*, id est septem millia militum pugnantium è curribus. Erant igitur currus septingenti, sed militum septem millia erant; quilibet enim currus continebat decem milites. Porrò præter quadraginta *millia equitum*, quæ habet liber Regum, liber Paral. addit quadraginta *millia peditum*, ita vt vniuersim tam peditum, quàm equitum cæsa sint 80. millia, præter septem millia pugnantium è curribus. Ita Abul. Sanchez, Serarius & alij. Denique Iosephus asserit bellum hoc Ammoniticum finitum esse ineunte hieme.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Lapsus Dauidis in adulterium cum Bethsabee, & homicidium Vriæ.

1. FActum est autem, vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella pro-
cedere, misit Dauid Ioab, & seruos suos cum eo, & vniuersum Israel, & vasta-
uerunt filios Ammon, & obsederunt Rabba: Dauid autem remansit in Ierusalem.
2. Dum hæc agerentur, accidit vt surgeret Dauid de strato suo post meridiem,
& deambularet in solario domus regiæ: viditque mulierem se lauantem, ex aduer-
so super solarium suum: erat autem mulier pulchra valdè. 3. Misit ergo rex,
& requisiuit quæ esset mulier. Nuntiatumque est ei, quòd ipsa esset Bethsabee filia
Eliam, vxor Vriæ Hethæi. 4. Missis itaque Dauid nuntijs, tulit eam, quæ cum in-
gressa esset ad illum, dormiuit cum ea: statimque sanctificata est ab immunditia
sua: 5. & reuersa est in domum suam concepto fœtu. Mittensque nuntiauit
Dauid, & ait: Concepi. 6. Misit autem Dauid ad Ioab, dicens: Mitte ad me
Vriam Hethæum. Misitque Ioab Vriam ad Dauid. 7. Et venit Vrias ad Dauid.
Quæsiuitque Dauid quàm rectè ageret Ioab & populus, & quomodo administra-
retur bellum, 8. & dixit Dauid ad Vriam: Vade in domum tuam, & laua pe-
des tuos. Et egressus est Vrias de domo regis, secutusque est eum cibus regius.
9. Dormiuit autem Vrias ante portam domus regiæ cum aliis seruis domini sui,
& non descendit ad domum suam. 10. Nuntiatumque est Dauid à dicentibus:
Non iuit Vrias in domum suam. Et ait Dauid ad Vriam: Numquid non de via ve-
nisti? quare non descendisti in domum tuam? 11. Et ait Vrias ad Dauid: Ar-
ca Dei & Israel & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & serui
domini mei super faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meam, vt come-
dam & bibam, & dormiam cum vxore mea? per salutem tuam, & per salutem ani-
mæ tuæ, non faciam rem hanc. 12. Ait ergo Dauid ad Vriam: Mane hîc etiam
hodie, & cras dimittam te. Mansit Vrias in Ierusalem in die illa & altera: 13. &
vocauit eum Dauid vt comederet coram se & biberet, & inebriauit eum: qui egres-
sus vespere, dormiuit in strato suo cum seruis domini sui, & in domum suam non
descendit. 14. Factum est ergo mane, & scripsit Dauid epistolam ad Ioab: mi-
sitque per manum Vriæ. 15. scribens in epistola: Ponite Vriam ex aduerso bel-
li, vbi fortissimum est prælium: & derelinquite eum, vt percussus intereat. 16. Igi-
tur cùm Ioab obsideret vrbem, posuit Vriam in loco vbi sciebat viros esse fortissi-
mos. 17. Egressique viri de ciuitate, bellabant aduersum Ioab, & ceciderunt
de populo seruorum Dauid, & mortuus est etiam Vrias Hethæus. 18. Misit ita-
que Ioab, & nuntiauit Dauid omnia verba prælij: 19. præcepitque nuntio, di-
cens: Cùm compleueris vniuersos sermones belli ad regem, 20. si eum videris
indignari, & dixerit: Quare accessistis ad murum, vt præliaremini? an ignorabatis
quòd multa desuper ex muro tela mittantur. 21. Quis percussit Abimelech fi-
lium Ierobaal? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfe-
cit eum in Thebes? quare iuxta murum accessistis? dices: Etiam seruus tuus Vrias

Hethæus occubuit, 22. Abiit ergo nuntius, & venit, & narrauit Dauid omnia quæ ei præceperat Ioab. 23. Et dixit nuntius ad Dauid: Præualuerunt aduersum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum: nos autem facto impetu persecuti eos sumus vsque ad portam ciuitatis. 24. Et direxerunt iacula sagittarij ad seruos tuos ex muro desuper: mortuique sunt de seruis regis, quin etiam seruus tuus Vrias Hethæus mortuus est, 25. Et dixit Dauid ad nuntium: Hæc dices Ioab: Non te frangat ista res: varius enim euentus est belli; nunc hunc, & nunc illum consumit gladius, conforta bellatores tuos aduersus vrbem, vt destruas eam, & exhortare eos. 26. Audiuit autem vxor Vriæ, quòd mortuus esset Vrias vir suus, & planxit eum. 27. Transacto autem luctu, misit Dauid, & introduxit eam in domum suam, & facta est ei vxor, peperitque ei filium: & displicuit verbum hoc, quod fecerat Dauid, coram Domino.

VERS. 1. FACTVM EST AVTEM, VERTENTE ANNO EO TEMPORE, QVO SOLENT REGES AD BELLA PROCEDERE] scilicet exacta hieme, in vere sequentis anni, putà in Martio, quo Mars dominari solet, & reges ad bella procedere.

MISIT DAVID IOAB, &c.] Dauid verò domi remansit, ideoque incidit in adulterium & homicidium, vnde Theod. v. 25. *Dauid*, ait, *cùm esset in otio, mentemque exerceret in belli cura, ex legibus diuinis vitam suam administrabat: paruas autem affectus inducias, passus est lapsum.* Vide hic quam bellum, vt negotium præstet otio: negotium Dauidem fecit castum, otium adulterum.

OBSEDERVNT RABBA] Erat hæc vrbs potens, regia, & metropolis Ammonitarum, ita dicta à magnitudine: *Rabba*, enim, vel *Rabbath*, Hebr. idem est quod, *multa*; id est magna, per enallagen quantitatis discretæ pro continua: quanquam verè erat quoque *multa* in numero incolarum & ciuium. Eadem dicta quoque est *Ammon* vel *Amman*, & *vrbs aquarum* c. 12. v. 27. eò quod Iaboc torrens eam circumfluat. Denique à Ptolemæo Philadelpho secundo Ægypti rege, qui Biblia ex Hebræo in Græcum per septuaginta interpretes transferri curauit, subiugata, dicta est, *Philadelphia*, quod nomen hucusque retinet.

VERS. 2. ACCIDIT VT SVRGERET DAVID DE STRATO SVO POST MERIDIEM] somno & cibo pastus distentusque, ideoque in venerem procliuis; huius enim stimuli sunt deliciæ regales, desidia, & somnus: in somno enim fit cibi concoctio, cuius vltima pars est semen; quod enim corpori alendo superfluit, vertitur in semen. Quapropter somnus matutinus castis periculosus est: tunc enim peractâ concoctione reliquum alimenti in semen transit, quod venereas cogitationes motusque efficit. Qui ergo student castitati, non stertant in multam lucem, sed manè surgant, imo auroram cum philomelis Deum laudando præueniant: ac ituri cubitum se B. Virgini & Angelo Custodi serio commendent, vt nocturnas carnis tentationes & diaboli illusiones impediant: denique cùm primùm euigilant, illico mentem ad Deum, & Christum orando conuertant, vt à carnalibus cogitationibus eam auertant, has enim & caro somno adhuc semisopita, & dæmon tentator suscitare solent.

VIDITQVE MVLIEREM SE LAVANTEM EX ADVERSO (Domus enim Vriæ erat vicina, & ex aduerso palatij Dauidis, vt notat Adrichom. in

A Tabulis Geographicis) SVPER SOLARIVM SVVM] refer hoc ad *vidit*, non ad *mulierem*: nec enim mulier erat super solarium Dauidis, sed Dauid ambulans super solarium, vidit ex aduerso palatij mulierem se lauantem, vt patet ex Hebræo. Minùs rectè ergo Abul. censet Dauidem vidisse Bethsabee lauantem se super solarium domus Vriæ mariti sui: hoc enim indecorum & incommodum fuisset. Lauabat ergo se vel in domo, vt vult Vatabl. vel in horto ad fontem, qui etiamnum ostenditur, ait Adrichom. & ex eo Serarius & Pineda. Vnde Sept. habent, *vidit Dauid à solario mulierem lauantem se*; Hebr. *è tecto vidit lauantem.* Hæc fuit noua causa lapsus Dauidis, nimirùm visio mulieris seminudæ: Oculi enim sunt in amore duces: ac proinde impossibile est lasciuam cogitationem arcere à mente, nisi ab oculis arceatur lasciuus mulieris aspectus. Vnde Iob c. 31. 1. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, vt*

B *ne cogitarem quidem de virgine.*

Audi Clement. Alex. lib. 3. Pædag. c. 11. sub medium: *Lasciui autem aspectus, & versatilibus, & tamquam conniuentibus oculis intueri, nihil est aliud quàm oculis mœchari, cùm per eos cupiditas ineat prima pugnæ præludia.* Quin & Cyrus apud Xenophon. lib. 5. Pædiæ. *Ignis*, ait, *tangentes vrit, pulchri verò etiam eos qui procul aspiciunt, incendunt, vt amore ardeant.* Sigillatim verò de Dauide S. Chrysost. in Ps. 50. *Aperuit*, ait, *in vano oculos, & suscepit ictum sagittæ: audiant curiosi, qui pulchritudines alienas considerant*, &c. Et S. August. hom. 21. inter 50. *Sit*, inquit, *casus maiorum, tremor minorum*, &c. *Boni viri, Ecclesiæ filij & in Christi amore perfecti, audientes tam sancti viri ruinam, abstineant oculos, non eos defigant in pulchritudine carnis alienæ*, &c. *de longè vidit illam Dauid, de qua captus: mulier longè, libido propè: numquid tu fortior Dauid, Salomone sa-*

C *pientior? Si illos tam sanctos viros necauit familiaritas mulierum, & perniciosa blandimenta vicerunt; quid de se cogitant illi qui cum extraneis mulieribus, non solum conuersari, sed in eâdem domo manere nec metuunt, nec erubescunt*, &c. Addit S. August. nimiam prosperitatem & abundantiam fuisse Dauidi ruinæ causam; *Idcirco*, inquit, *aduersus felicitatem acriùs vigilandum est.*

Oculi custodiendi, Gomma.

Denique Torniellus censet Dauidem peccasse cum Bethsabee anno regni sui 15. Salianus verò & Pineda anno regni 19. ætatis verò 49. & hoc veriùs videtur, vti ostendam c. 12. 25. Hic enim annus est septimus climactericus, qui magnam inducit naturæ, indeque affectuum morumque mutationem, sicut nonus climacteri-

cus

cus est annus 63. qui multis magnam alterationem, ac non paucis mortem affert.

BETHSABEE FILIA ELIAM] Tradunt Hebræi apud S. Hieron. hunc Eliam fuisse filium Achitophel, ideoque Achitophel postea coniurasse cum Absalomo contra Dauidem, vt vitium nepti suæ à Dauide illatum vlcisceretur. Id probabile esse censet ex Hugone Salianus. Poterat enim Achitophel auus 60. esse annorum, Eliam pater 40. Bethsabee filia 18. Idem censent Abulens. Dion. & alij. Porrò *Eliam*, transpositis literis *Ammiel* vocatur 1. Paral. 3. 5. *Ammiel* enim Heb. idem est quod *populus Deus meus*: *Eliam*, verò idem quod, *Deus meus populus*. Denique. *Eliam filius Achitophel* fuit vnus ex triginta fortibus Dauidis, æquè ac Vrias Hethæus, vt patet 2. Reg. 23. 34. & 39. fierique potest vt inde coaluerit affinitas Vriæ cum Eliam, ductâ eius filiâ in vxorem, quòd vterque esset in cohorte & domo fortium Dauidis, eiusque pater Achitophel esset vir sapiens, celebris & consiliarius regis. Tandem Bethsabee (quæ corruptè à Græcis & multis Latinis nominatur *Betsabee*) Hebr. dicitur *Bat sceba*, id est, filia saturitatis, vel *Bat sua*, id est filia diuitiarum vel salutis, ait Pagnin. ac talis euasit, postquàm pœnitens Dauidis vxor facta, sanctam cum eo egit vitam, imò euasit prophetissa, & Salomonem filium ad omnem pietatem erudiuit, vti ostendi Prou. 31. v. 1. & seq.

VXOR VRIÆ HETHÆI] hoc est, Gethæi, inquiunt nonnulli, qui scilicet erat ex fortissimis & antiquissimis militibus Dauidis, qui eum in Geth fugientem secuti fuerant, ideoque dicebantur *Gethæi* vel *Hethæi*, *Geth* Hebr. significat *torcular*, idque hic est appositum: nam ibi cum Dauide torculari persecutionis Saulis pressus fuit Vrias ac simili, imò maiori torculari hic oppressus à Dauide. Veriùs Adrichom. in descript. tribus Iuda, num. 128. *Eth*, inquit, siue *Heth* locus est in regione Hebronis, quem *Ethæi* siue *Hethæi* populi, ab *Ethæo* siue *Hethæo* filio Chanaan orti, incoluerunt: à quibus Abraham speluncam duplicem emit. Ex hoc etiam loco Vrias, vt Bethsabee, fuit oriundus, qui Ethæus siue Hethæus teste Hieronymo, vocitatus est. Hoc, vt dixi, videtur verius. Nam *Geth* & *Gethæus* Hebr. scribitur per *gimel*, *Heth* verò & *Hethæus* per *chet*. *Heth* autem Hebr. idem est quod, *pauor*, *terror*, *contritio*: vnde *Hethæus*, idem est quod *pauorem incutiens*, *terribilis*, *conterens*, qualis fuit Vrias vir fortissimus. Ita sentiunt S. Hieron. Adrichom. Salianus & alij. Minùs rectè ergo Procopius & Theod. censent Vriam dici Hethæum, quòd oriundus esset ex Hethæis, qui erant vna ex septem gentibus Chananæorum, quos Hebræi duce Iosue expulerunt, sed Vriam ad Iudaismum fuisse conuersum factumque proselytum: & Abul. qui putat Vriam dici Hethæum, non quòd esset Hethæus, sed quòd in terra Hethæorum habitasset. Serarius verò putat Vriam dici Hethæum, quod ipse aut ipsius pater contra Hethæos præclari quippiam gessisset, quemadmodum Archias dictus est Samius apud Herodotum lib. 3. cùm esset alioqui Lacedæmonius. Denique Iosephus: *Vrias*, inquit, *erat ciuis Hierosolymitanus magna ob fortitudinem tam apud regem, quàm contribules gloria*, *Hierosolymitanus*, intellige habitatione, aut natiuitate;

A quòd ibi natus esset, licet oriundus ex *Heth*, vti dixi.

DORMIVIT CVM EA] Adulterium cum ea commisit. Mirus & profundus fuit hic sancti regis, Psaltis & Prophetæ Dauidis lapsus, qui docet nos in timore & tremore operari salutem nostram. Nam S. Basil. hom. 22. de humilitate, & in Regulis breuior. resp. 81. docet causam lapsus & negationis S. Petri fuisse præsumptionem quâ dicebat: *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor*. Sic & causam lapsus Dauidis in homicidium & adulterium fuisse eamdem præsumptionem, quod scilicet semel gratia singulari visitatus dixerit illud Ps. 29. 7. *Ego dixi in abundantia mea. Non mouebor in æternum.* Vnde mox pœnam subdit: *Auertisti faciem tuam*
B *à me, & factus sum conturbatus.* Idem Psal. 118. 67 *Priusquam*, inquit, *humiliarer*, *ego deliqui*: *propterea eloquium tuum custodiui*. Hinc S. Franciscus suis dabat hoc documentum: *Cùm gratiam acceperis à Deo, dic Domine custodi in me thesaurum tuum, quia ego illius latro sum*. Ita S. Bonau. in eius Vita cap. de studio orationis. Quocirca S. Columbano adolescenti (vt habetur in eius Vita c. 2.) pia femina hoc dedit salutis & castitatis monitum: *Reminiscêris suasu Euæ Adam dilapsum, Samsonem à Dalila seductum, Dauid à pristina iustitia, pulchritudine Bethsabeæ corruptum, sapientissimum Salomonem*, &c. *Perge ô iuuenis, perge, euade ruinam, per quam multos comperis corruisse, declina viam, quæ inferi ducit ad valuas*. Nugantur hic Rabbini in Thalmud, qui, vt Dauidem excusent à peccato
C dicunt Vriam æquè ac cæteros milites ad bellum euntes, vxori dedisse libellum repudij; quare illam iam repudiatam & lege solutam, potuisse nubere Dauidi: Verùm hoc falsum esse liquet ex eo, quod Dauid Vriam è bello accitum, iusserit domum ad vxorem suam redire, idque se facturum neget Vrias v. 11.

Porrò S. Epiphan. in vita Nathan Prophetæ & ex eo Abulens. asserit, Nathan absentem in spiritu præuidisse concupiscentiam Dauidis: quare vt eius peccatum impediret, festinanter perrexisse Hierosolymam: sed Beliar, vel potiùs Belial, id est diabolum ei obiecisse remoram, nimirùm mortuum quemdam nudum, quem dum sepelit Nathan, Dauid adulterium commisit. Cuius rei fides sit penes S. Epiphan.

Mysticè (quod nouum & mirum est) Patres
D plerique adulterium Dauidis interpretantur de Christo Ecclesiam gentium sibi desponsante. Vnde S. Ambros. lib. 3. in Lucam: *Mysterium*, ait, *in figura, peccatum in historia: culpa per hominem, Sacramentum per Verbum*. Quasi totum mysterium in eo fuerit, vt Verbum alienam naturam ad suam hypostasim, sicut Dauid alienam vxorem ad suum thalamum coniugarit: Deinde idem typum gesserit Christi Domini Ecclesiam sibi ex Gentibus in sponsam cooptantis. Ita quoque D. August. lib. 22. contra Faustum c. 87. *Ille*, inquit, *Dauid grauiter sceleratéque peccauit: veruntamen ille desiderabilis omnibus gentibus, adamauit Ecclesiam super tectum se lauantem, id est mundantem se à sordibus sæculi, & domum luteam spiritali contemplatione transcendentem atque calcantem*. Ac si diceret, quamuis Dauid alienam sibi vxorem assumendo grauiter deliquerit: tamen Christum

VERS. 4.

Præsumptio Causa lapsus Dauidis.

Contra eã monita.

Patres mysticè adulterium Dauidis explicant de Christo desponsante sibi gentiles.

Dominum sibi Ecclesiam pro Synagoga desponsantem significauit. Addit S. August. & ex eo Beda, Dauid occidisse Vriam, id est Christum occidisse diabolum, eique extorsisse sponsam, scilicet Ecclesiam gentium. Tertiò, S. Gregor. lib. 3. Moral. c. 21. *Dauid, ait, est Christus, Bethsabee est lex vetus, quam Christus ab Vria, id est à Iudæis absolutè sibique coniunxit, quia per se illam prædicari declarauit.* Idem ex S. Gregorio descripserunt Eucherius, Angelom. Rupert. & alij: ac similia habet S. Ambros. Apolog. 1. Dauidis c. 3. Pergit S. Greg. *Vrias ad Ioab cum epistolis, ex quibus occidi debeat, mittitur, quia idem ipse Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur. Dum enim mandata legis retinens, implere renititur ipse defert iudicium, vnde damnetur.* Vnde concludit: *quid per factum istud Dauide scelestius? quid Vria mundius dici potest? Sed rursùm per mysterium, quid Dauide sanctius, quid Vria infidelius inuenitur? Quando & ille per vitæ culpam, prophetia signat innocentiam, & iste per vitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpam*

Hæc allegoria est impropria. Verùm hæ allegoriæ non sunt propriæ & primæ classis, sed secundæ & impropriæ, quia laxiores sunt, nec ex æquo respondent literæ & historiæ. Est enim in eis aliqua quidem proportio & analogia, at non per omnia similis, sed in multis dissimilis. Quod enim Dauid fecit cum peccato, hoc Christus fecit ex sanctitate & misericordia. Quare in his allegorijs Dauid non tam spectandus est, vt initio adulterans cum Bethsabee, quàm vt posteà eam sibi copulans matrimonio. Sic enim repræsentauit Christum despondentem sibi Ecclesiam ex Gentibus.

Rursùm Vrias vir fortis, fidelis & pius; non aptè repræsentat diabolum, nisi quatenùs ipse fuit Hethæus. Si enim per Hethæum accipias Gethæum, oriundum ex Geth, vrbe Philisthinorum; vel Hethæum, id est oriundum ex Hethæis, qui erant vna ex septem gentibus Chananæorum, quas Deus deleri iusserat, vti nonnulli accipiunt; sic rectè Vrias repræsentat diabolum, vtpote patrem impiorum & infidelium, quales erant Hethæi & Cananæi. Vide nostrum Salmeronem Prologomeno 9. c. 10. & 11. Simili modo Osee iussu Dei cap. 1. meretricem duxit in vxorem, vt repræsentaret Deum & Christum, qui in Ecclesia sibi copulauit idololatras, qui anteà cum idolis mysticè fornicabantur.

STATIMQVE SANCTIFICATA EST AB IMMVNDITIA SVA] q. d. Abluit corpus aqua lustrali, ritu legis veteris *sanctificata*, id est benedicta, itaque emundauit se ab irregularitate legali, contracta ex congressu cum Dauid, iuxta legem Leu. 15. 18. verùm peccatum, siue culpam adulterij non abluit, hæc enim non aqua, sed pœnitentia & lachrymis abluenda est.

Vers. 5. MITTENSQVE NVNTIAVIT DAVID, ET AIT: CONCEPI] q. d. ait S. Chrysost. in Psal. 50. *O rex perij. Et ille ait: Quid habes? Prægnans, inquit, sum. Peccati mei pullulat fructus, accusatorem intrinsecus habeo, in ventre profero proditorem. Si venerit & viderit vir meus, quid dicam? quid loquar? quam excusationem prætendam? Inueniet me grauidam, & occidet me.* Vnde moraliter infert Chrysost. *Videte & admiramini, Fratres, quantum mali sit delictis & peccatis obnoxium fieri. Rex militem timet, & formidat subditum. Imperator coronam capite gestabat, & confusionis opprobria metuebat.*

MITTE AD ME VRIAM HETHÆVM] Causa Vers. 6.
fuit, ait Abulens. vt Dauid liberaret se infamia adulterij, & Bethsabee à morte, ob idem adulterium ab ea perpetratum: vocauit ergo Vriam, vt is putaretur rem habuisse cum Bethsabee vxore sua, itaque infans quem ex Dauide secretò conceperat Bethsabee, putaretur esse filius Vriæ mariti, non Dauidis adulteri. Si enim Vrias post longiorem temporis moram redijsset vxore grauida vel pariente omnibus notum fuisset hunc filium non esse Vriæ, sed alicuius adulteri, ac tandem inquisitione facta deprehensus fuisset Dauid adulter esse huius fœtus parens. Ita S. Chrysost. in Ps. 50.

ET AIT VRIAS (vir robustior spiritu quàm Vers. 11.
corpore) AD DAVID: ARCA DEI ET ISRAEL (milites & decem tribus obsidentes Rabba) ET IVDA HABITANT IN PAPILIONIBVS] Hinc patet arcam per Abiathar pontificem ductam fuisse ad castra, & obsidionem Rabba, vt Dei ductu & ope eam expugnaret.

ET EGO INGREDIAR DOMVM MEAM, VT COMEDAM ET BIBAM, &c. PER SALVTEM TVAM ET PER SALVTEM ANIMÆ TVÆ (iuro quòd) NON FACIAM REM HANC] O militem fortem & sanctum, qui tamen indignam sua fide & roboré mercedem retulit à Dauide, vtpote ab eo morti destinatus. Ita pij hic opprimuntur, vt in futuro Christi iudicio exaltentur, beentur & glorificentur coram omnibus Angelis & hominibus. Idem quod Vrias, dicat faciatque Christianus generosè pro Deo & animarum salute laborans, ac labori succumbens & occumbens, sed oriens quieti & gloriæ beatæ æternitatis. Vnde *Vrias* Hebr. idem est quod, *lux mea Deus*, vel *ignis meus Deus*, *Hethæus* idem est quòd, *abscissus*, ait S. August. lib. 22. contra Faustum c. 87.

ET INEBRIAVIT EVM] vt ebrius domum re- Vers. 13.
diret, & cum vxore dormiret, itaque ipsa ex eo, non ex Dauide fœtum concepisse putaretur. Vide hic vt vnum peccatum trahat aliud. En Dauid vt adulterium tegat, procurat fœtum suum supponere Vriæ; quod erat crimen iniustitiæ. Sic hodie adulteræ filios ex adultero susceptos supponunt & arrogant suis maritis; itaque fraudem & iniustitiam committunt, dum hac suppositione efficiunt, vt maritus eos quasi suos alat, & heredes instituat cum damno verorum filiorum: ad cuius damni restitutionem tenentur adulteræ, quia eius causam dederunt. Rursùm Dauid, vt hanc fœtus sui suppositionem adornet, Vriam inebriat, quod tertium fuit eius peccatum. Nam vt ait S. August. serm. 231. de Temp. *Qui alterum cogit, vt se plus quàm opus est, bibendo inebriet; minus malum ei erat, si carnem eius vulneraret, quàm eius animæ per ebrietatem noceret.* Et inferiùs ait eum sacrificare diabolo. Et S. Ambr. Apol. 2. Dauid c. 3. *Oculis, ait, excitatur libido, sed ebrietate succenditur; Noë ebriatus est, & qui non inebriatus est diluuio, inebriatus est vino.*

SCRIPSIT DAVID EPISTOLAM AD IOAB, Vers. 14.
MISITQVE PER MANVM VRIÆ] quibus scribebat Ioab, vt curaret Vriam ab Ammonitis occidi. Vnde *literæ Vriæ* æquè ac *Bellerophontis* apud Lucianum, abierunt in prouerbium, ac de ijs dicuntur, qui literas sui damni necisue

causas

causas perferunt. Opinatur noster Sanchez ex A hisce literis Vriæ Gentiles finxisse fabulam Bellerophontis, quòd scilicet ipse acceptis commendatitijs à Præto rege literis ad Iobathan (quod nomen alludit ad Ioab hic) in mortem præcipitatus sit. Sic ex Moyse cum Deo loquente, acceperunt fabulam Minois cum Ioue colloquentis; ex Samsone, fabulam Herculis, aliaque plura similia, teste Clemente Alexand. lib. 2. Strom. Fuit hoc quartum & grauissimum Dauidis peccatum, quo vt celaret adulterium ac adultera secretò & tutiter frueretur, curauit occidi Vriam militem fortissimum, sibique fidissimum, ne scilicet ipse post bellum domum rediens, vidensque vxorem grauidam vel parientem, sciens se cum ea rem non habuisse, eam vt adulteram traduceret, imò occideret, neue ipsa ad sui tutelam Dauidem auctorem prolis conceptæ Vriæ assignaret & proderet. Porrò homi- B cidium Dauidis valdè aggrauauit, modus hic, quo eum occidit, qui fuit fraudulentus & proditorius. *Sic ex vitio vitium gignitur*, ait Isidor. *Sunt David non euitauit adulterium, perpetrauit & homicidium.* Vide hic cursùm quàm libido sibi blanda, alijs sit sæua & crudelis: vt enim suæ voluptati sola indulgeat, alios eâ excludens, ablegat vel occidit. Mysticè Rupert. li. 11. de Diuin. Offic. c. 1. *Tulit David uxorem*, inquit, *Vriæ Ethæi, ipsumque Vriam fecit occidi ferentem in manu sua scriptam mortis suæ sententiam graue quidem committens piaculum secundum rem gestam; sed grande præsignans mysterium per Christum regem vitæ, mundi fortem atque desiderabilem, suo tempore peragendum*, &c. Rursum D. Thom. præf. in epist. Canon. *Literas mortis suæ, ait, portant viri literati qui sciunt & docent & non faciunt. Istæ sunt literæ sine sigillo, id est scientia si-* C *ne vita, & ideo non creditur ei.*

Vers. 16. Posvit Vriam in loco, vbi sciebat viros esse fortissimos] Addit Ioseph. Ioab Vriæ commendasse fidem & strenuitatem, vt vsque ad mortem pro Dauide & Israele pugnaret, ac socios Vriæ secretò monuisse, vt eum in pugna desererent, atque ab hostibus cingi cædique permitterent. Quid hac re magis proditorium aut scelestum dici cogique potest? Porrò S. Hieron. lib. 1. contra Iouinianum asserit Dauidem propter homicidium Vriæ à Deo prohibitum ædificatione templi, sed grauiores eius pœnas audiemus cap. seq.

Vers. 17. Et mortvvs est etiam Vrias] Ecce hic consummatum Dauidis ingrati homicidium, cuius indignitatem graphicè depingit & exag- D gerat Abul. hic quæst. 5. in c. 12. Porrò permisit Deus tam grauiter labi Dauidem: Primò, vt eum

Causa prima ob quam Deus permisit labi Dauidem. humiliaret, vt scilicet ipse sciret se, licet per gratiam esset sanctus Propheta, & Psalmographus; tamen per naturam esse hominem fragilem & proclivem in peccata, vti sunt cæteri. Vnde ipse idipsum suo lapsus confitetur in Psal. 50. *Ecce*, inquit, *in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis*

Secunda. *concepit me mater mea.* Secundò, vt in eius lapsu & erectione Deus suam iustitiam æquè ac misericordiam ostenderet; iustitiam in peccati castigatione, misericordiam, in culpæ condonatione: sicut quo maior est morbus vel vulnus, eo maior medici curantis peritia & efficacia osten-

Tertia. ditur, ait S. Chrysost. in Psal. 50. Tertio, ad aliorum exemplum, vt omnes à Dauide lapso dis- A cant cauere lapsus occasiones, ac præsertim incautos feminarum aspectus. Audi S. Ambros. Apol. 2. David c. 3. *Non te vincat concupiscentia formæ, si non vis vinci; non congrediare peccatis, ne ds te vitia coronentur: neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Pretium sibi mulier videtur ad pretium, sed fortis ad vitium: quæ virorum pretiosas animas rapit.* Probat id ex Prou. c. 6. *Ligabit quis ignem in sinu, vestimenta autem non combureret? vel ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non combureret? Caue ergo & tu, ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis & amorem accendas.* Et Inferius: *Si David infirmus, tu fortis? si Salomon lapsus est, tu immobilis? si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum?* Quarto, vt, si nos labi contingat, non des- *Quarta.* peremus, sed cum Dauide pœnitendo resurgamus; ac lapsus sit nobis stimulus ad maiorem rigorem & virtutem. Vnde S. Aug. hom. 21. inter B 50. *Multi, ait, cadere volunt cum David, & nolunt surgere cum David*, &c. *Audiant, qui non ceciderunt, ne cadant: audiant qui ceciderunt, vt surgant. Peccatum cum desperatione certa mors*, &c. Et S. Prosper lib. 2. de Prædict. c. 26. *David, ait, positus est in exemplum fidelibus, vt discant magis timere prospera, quàm formidare aduersa. Periculosum enim est animæ dimitti in voluptatibus suis dicente Domino: Ecce quem diligo castigo*, Prou. 3. 10. Apoc. 3. 19.

Vide S. Ambs. in duabus Apologijs quas pro Dauide conscripsit, vbi priore lib. c. 2. sic ait: *Sancti si cubi fortè, vt homines corruerunt natura magis fragilitate quàm peccandi libidine; acriores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo maiora reparantes certamina, vt non solùm nullum attulisse æstimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incentiua cumulasse.* Et nonnullis interiectis *Propositi enim ad* C *imitandum nobis sunt, & ideò curatum est, vt & ipsi aliquando laberentur. Nam si inoffensum à vitijs inter tot lubrica huius sæculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi, cuiusdam superioris naturæ ac diuinæ fuisse, vt delictum recipere, & culpæ consortium habere non possent.* Vnde post pauca concludit: *Præterijt igitur paulisper illos Dei gratia, vt nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplinæ, & sicut innocentiæ, ita & pœnitentiæ magisterium doctorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco: dum credo consortes, imitandos esse præsumo.*

Planxit evm] Vriam maritum suum. Plan- Vers. 26. ctus hic apud Hebræos erat septem dierum vt ait Ecclesiast. cap. 22. v. 13. Romani tamen, & postea Christiani Imper. vt Gratianus & Theo- D dosius, statuerunt vxori annum ad lugendum mortem mariti, ita vt non nisi exacto anno luctus, posset alteri nubere. Causam dedi Eccl. 22 Verùm nec Dauid nec Hebræi exspectabant annum, vnde mox à morte Vriæ duxit Bethsabee, sicut mox à morte Nabal duxit Abigail li. 1. Reg. 25. 39.

Facta est ei vxor, peperitqve ei filivm] Filius ergo hic conceptus fuit in adulte- Vers. 27. terio, sed natus in matrimonio, cùm scilicet Dauid Bethsabee, mortuo Vria, duxisset in vxorem. Qua in re peccauit Dauid, quod scilicet eam, cum qua adulterium commiserat, occiso marito illico duxerit in vxorem, tacitè approbando prius adulterium & homicidium. Vnde sequitur.

Et displicvit verbvm hoc qvod fe-

CERAT DAVID, CORAM DOMINO] Fuit ergo hoc quintum Dauidis peccatum: Iudæis enim vetitum erat ducere illam, quam adulterio polluissent; non tamen erat irritum cum ea matrimonium, vti iam est apud Christianos, vt patet Extr. *de eo, qui vxorem duxit, quam polluit per adulterium.* Vnde cap. seq. Nathan arguit Dauidem, non tantùm quod occiderit Vriam, sed etiam quod occisi vxorem à se adulterio maculatam duxerit; sic enim ait v. 9. *Vriam Hethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxorem tibi.* Et v. 10. *Non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris vxorem Hethæi, vt esset vxor tua.* Videtur enim Dauid pulchritudine Bethsabee illectus, eam concupisse in vxorem, ideoque occidisse Vriam. A Nonnulli tamen cum Saliano Dauidem excusant, quod illam duxerit, vt eius famæ, pudori & vitæ consuleret, ne vt adultera lapidaretur; atque vt iniuriam Vriæ illatam repararet, vxorem eius honorando, & sibi in reginam asciscendo, eiusque liberos, si quos reliquerat, sibi arrogando. Verùm hos fines posteà intendisse, sibique præfixisse videtur Dauid, cùm c. seq. à Nathan hac de re reprehensus, pœnituit; animumque adulterinis Bethsabee amoribus imbutum in castum coniugij eius vsum commutauit. Nam hucusque concupiscentiæ suæ obsecutus videtur: nec enim vllum dedit pœnitentiæ signum, nisi postquàm correptus fuit à Nathan, vt audiemus cap. seq.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAuid à Nathan correptus pœnitet: Deus percutit eius filiolum v. 15. cuî vitam flendo & ieiunando flagitat Dauid, sed frustrà. Quare Dauid ex Bethsabee generat Salomonem Deo dilectum. Denique v. 27. Dauid expugnat Rabbath, eiusque ciues atrociter trucidat.

1. MIsit ergo Dominus Nathan ad Dauid: qui cum venisset ad eum, dixit ei:
Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper. 2. Diues ha-
bebat oues, & boues plurimos valde. 3. Pauper autem nihil habebat omnino,
præter ouem vnam paruulam, quam emerat & nutrierat, & quæ creuerat apud eum
cum filijs eius simul, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu
illius dormiens: eratque illi sicut filia. 4. Cùm autem peregrinus quidam ve-
nisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus & de bobus suis, vt exhiberet con-
uiuium peregrino illi qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, & præparauit ci-
bos homini qui venerat ad se. 5. Iratus autem indignatione Dauid aduersus
hominem illum nimis, dixit ad Nathan: Viuit Dominus, quoniam filius mortis est
vir qui fecit hoc. 6. Ouem reddet in quadruplum, eò quòd fecerit verbum
istud, & non pepercerit. 7. Dixit autem Nathan ad Dauid: Tu es ille vir. Hæc
dicit Dominus Deus Israel: Ego vnxi te in regem super Israel, & ego erui te de
manu Saul, 8. & dedi tibi domum domini tui, & vxores domini tui in sinu
tuo, dedique tibi domum Israel & Iuda: & si parua sunt ista, adiiciam tibi multo
maiora. 9. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum in con-
spectu meo? Vriam Hethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxo-
rem tibi, & interfecisti eum gladio filiorum Ammon. 10. Quam ob rem non
recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, eò quòd despexeris me & tu-
leris vxorem Vriæ Hethæi, vt esset vxor tua. 11. Itaque hæc dicit Dominus. Ec-
ce, ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis
tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis Solis huius. 12.
Tu enim fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis
Israel, & in conspectu Solis. 13. Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui Domino.
Dixitque Nathan ad Dauid: Dominus quoque transtulit peccatum tuum: non mo-
rieris. 14. Verumtamen quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, pro-
pter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur. 15. Et reuersus est
Nathan in domum suam. Percussit quoque Dominus paruulum, quem pepererat
vxor Vriæ Dauid, & desperatus est. 16. Deprecatusque est Dauid Dominum
pro paruulo: & ieiunauit Dauid ieiunio, & ingressus seorsum, iacuit super terram.
17. Venerunt autem seniores domus eius, cogentes eum vt surgeret de terra;
qui noluit, nec comedit cum eis cibum. 18. Accidit autem die septima vt
moreretur infans: timueruntque serui Dauid nuntiare ei quòd mortuus esset pa-
ruulus, dixerunt enim: Ecce cùm paruulus adhuc viueret loquebamur ad eum, &
non audiebat vocem nostram: quantò magis si dixerimus, Mortuus est puer, se
affliget? 19. Cùm ergo Dauid vidisset seruos suos mussitantes, intellexit quòd

mortuus

mortuus esset infantulus: dixitque ad seruos suos: Num mortuus est puer? Qui responderunt ei: Mortuus est. 20. Surrexit ergo Dauid de terra: & lotus vnctusque est: cumque mutasset vestem, ingressus est domum Domini: & adorauit, & venit in domum suam, petiuitque vt ponerent ei panem, & comedit. 21. Dixerunt autem ei serui sui: Quis est sermo, quem fecisti? propter infantem, cùm adhuc viueret, ieiunasti & flebas: mortuo autem puero, surrexisti, & comedisti panem. 22. Qui ait: Propter infantem, dum adhuc viueret, ieiunaui & fleui: dicebam enim. Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus, & viuat infans? 23. Nunc autem quia mortuus est, quare ieiunem? Numquid potero reuocare eum amplius? ego vadam magis ad eum: ille verò non reuertetur ad me. 24. Et consolatus est Dauid Bethsabee vxorem suam, ingressusque ad eam, dormiuit cum ea: quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum. 25. Misitque in manu Nathan prophetæ, & vocauit nomen eius, Amabilis Domino: eò quòd diligeret eum Dominus. 26. Igitur pugnabat Ioab contra Rabbath filiorum Ammon, & expugnabat vrbem regiam. 27. Misitque Ioab nuntios ad Dauid, dicens: Dimicaui aduersum Rabbath, & capienda est Vrbs aquarum. 28. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam: ne, cùm à me vastata fuerit vrbs, nomini meo attribuatur victoria. 29. Congregauit itaque Dauid omnem populum, & profectus est aduersum Rabbath: cumque dimicasset, cepit eam. 30. Et tulit diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum, habens gemmas pretiosissimas, & impositum est super caput Dauid. Sed & prædam ciuitatis asportauit multam valdè: 31. populum quoque eius adducens serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta: diuisitque cultris & traduxit in typo laterum: sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon. Et reuersus est Dauid, & omnis exercitus in Ierusalem.

VERS. 1. MISIT ERGO DOMINVS NATHAN AD DAVID] Vide quàm cæcus per peccatum euaserit Dauid. Nam per nouem menses quibus Bethsabee ex eo conceptum fœtum vtero gestauit & peperit, quasi Dei & sui oblitus, non cogitauit quanta scelera adulterij & homicidij commisisset, sed securus voluptatibus cum Bethsabee indulgebat. Idcircò Deus eius miserens, misit ad eum Nathan, qui scelerum grauitatem ei ostenderet, ac pœnas à Deo decretas denuntiaret.

A

Nathan hic alius fuit à Nathan filio Dauidis, & fratre Salomonis, vtpote paruulo, & fortè necdum genito. Hic enim Nathan fuit Propheta familiaris Dauidi, cum quo negotia sua tractare, eiusque consilia sequi solebat Dauid: ideoque meruit hic ab eo corripi, & à via gehennæ in semitam salutis reduci. Dauid enim ita diligebat Nathan, vt ab eo vnum filiorum suorum vocarit Nathan, vt ait Genebrard.

B

DVO VIRI ERANT IN CIVITATE] Nathan sapienter non apertè, sed per ambages orditur correptionem, vt regis animum amoribus sopitum & superbum à somno peccatorum excitet. Festiuam ergo ei proponit parabolam, per quam gratiosè ei sceleris sui enormitatem ostendit, ne, si clarè idipsum faceret, rex excandesceret, & correptionem sperneret, diceretque, ait S. August. hom 21. inter 50. *Tu cùm sis pauper & humilis, quomodò ausus es mihi loqui Regi?* Quare sermonem inducit, quasi de alio aliquo, non de Dauide ageret: vt Dauid alium videretur damnare, non seipsum: vnde Græci codices nonnulli hic præfigunt: *Renuntia, vel responde mihi iudicium.* Vsus est ergo parabola, vt suo seipsum iudicio rex damnaret, neque ipsum irritaret: *ad secandum & sanandum vulnus cordis eius, ferramentum fecit Deus de lingua eius*, inquit August. hom.

C

21. *Sed velut prudens medicus ferrum tegebat*, parabolico scilicet velamento.

Porrò hic est sensus, & hæc applicatio Parabolæ, *Duo viri*, sunt Dauid & Vrias; ille diues, hic pauper. Dauid multas habebat oues, id est vxores; Vrias vnicam, scilicet Bethsabee: hanc ei ademit Dauid per adulterium; itaque grauem ei intulit iniuriam, ac seipsum reum fecit mortis præsentis & æternæ. Ita Abul. & alij.

FILIVS MORTIS EST VIR QVI HOC FECIT] q. d. Reus est mortis. Vox enim *filius*, Hebræis cùm iungitur genitiuo pœnæ vel præmij, idem est quod *reus*, vel *dignus*. Sic filius mortis, iræ, gehennæ, est reus mortis, iræ, gehennæ: filius vitæ, gloriæ, resurrectionis, idem est quod dignus vita, gloria, resurrectione. VERS. 5.

OVEM REDDET IN QVADRVPLVM]. Hæc enim restitutio furi ouis indicitur Exodi 22. 1. vide ibi dicta. VERS. 6.

ET DEDI TIBI DOMVM DOMINI TVI, ET VXORES DOMINI TVI IN SINV TVO] Pro vxores Hebr. est נשים *nascim*, quod non tantùm vxores, sed & feminas quaslibet significat. *Feminæ* autem, id est, *filiæ* Saulis fuêre Merob & Michol quas Deus Dauidi dedit vxores: Merob enim à Saule fuit desponsata Dauidi, licet posteà per fraudem Saul illi eamdem abstulerit. Rursus Hebræi tradunt Eglam vxorem Dauidis, fuisse priùs vxorem Saülis, æquè ac Respham: sed hoc refutat Abul. hic quæst. 3. Denique hic non tam significatur actus, quàm ius & potestas, quòd scilicet Dauid succedens Saüli in regno, habuerit ius in ancillas & vxores Saülis, vt posset eas si vellet sibi matrimonio copulare. Ita Lyran. Abul. & alij. VERS. 8.

QVAMOBREM NON RECEDET GLADIVS DE DOMO TVA VSQVE IN SEMPITERNVM] non absolutè, sed respectiuè, scilicet respectu VERS. 10

A domus Dauidis & Israelis q.d. Quàm diu durabit tua regis stirps, & quàm diu durabit regnum Israelis, faciam ut gladius semper incumbat tibi, domuique tuæ, nec ab ea recedat, q.d. Tu gladio Ammonitarum Vriam occidisti, idcirco in pœnam non vnus, sed multi è filijs & posteris tuis gladio occidentur. Ita factum: nam ex filijs Dauidis occisi quatuor, scilicet hic paruulus v. 15 Ammon, Absalom, & Adonias, & fortè plures alij. Deinde posteri Dauidis excepto Salomone continua cum hostibus gessere bella, in quibus multi Israëlitæ, & prognati è Dauide & fratribus eius occisi sunt. Ita Abul. Salian. & alij.

VERS. 11. ECCE EGO SVSCITABO SVPER TE MALVM DE DOMO TVA] Vt scilicet Absalom filius tuus persequatur te. Nam, vt ait S. Chrys. in Ps. 3. *Vnde est fons peccati, illinc est plaga supplicij: qui ergo à præceptis Domini exul fugitiuusque fuerat, propterea filium fugiebat.* Et mox: *Nisi peccatorum scintillas excitasset, domus non conflagraret.* Morale deinde documentum subdit, eos, qui in iuuentute cum mulieribus peccarunt, postea incidere in vxores molestas & rixosas, à quibus præterita libido per Deum castigatur, iuxta illud Eccl 7.27. *Qui autem peccator est, capietur ab illa*, quasi ab amorum antidoto, quod peccatorum malos humores consumat. Audi Chrys. *Vxor tecum bellum gerit, ingresso tamquam fera occurrit, linguam tamquam gladium acuit. Res quidem valdè molesta ac difficilis, quòd auxiliatrix aduersaria facta est: teipsum tamen examina, numquid in iuuentute in mulierē noui quid attentaris, & quod mulieri à te vulnus inflictum est, curetur per mulierem, & alienum vlnus propria vxor chirurgi officio fungens medicetur: & quamuis qua secet ignores, nouit tamen Deus medicus. Ipse enim eâ tamquam ferro aduersùs te vsus est; & quemadmodum ferrum nescit quid agat, sutura autem per ferrum medelam nouit medicus: ita etiam licet ignoret vxor, quæ ferit, & maritus, qui feritur, causam ictus, Deus tamen vt medicus nouit, quid conferat.*

Iuuenes fornicantes incidunt in vxores molestas.

VERS. 12. EGO AVTEM FACIAM, &c. IN CONSPECTV SOLIS] Absalom enim publicè in solario coram toto Israel violauit vxores patris sui cap. 16.22. nimirum sic congrua talione solarium supplicij correspondit solario adulterij, vnde Dauid prospexit & concupiuit Bethsabee. Atque parum hoc est: Insuper respondit sol solario, vel potiùs meridianus sol vespertino iam tempori, cùm post meridiem Dauid deambulauit in solario. Dictum enim est illi: *Tu fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu Israel, & in conspectu solis.* Ergo adulterio nullum est operimentum, sed Deus illud licet occultum in lucem D educit & propalat, sicut propalauit hic omnibus non tantùm Israëlitis, sed & gentibus, adeoque sæculis futuris mœchiam & cædem Dauidis. Quanta ergo erit confusio adulterij & scelestis in die iudicij, vbi coram omnibus Angelis & hominibus Christus cuiusque crimina patefaciet, arguet & damnabit?

VERS. 13. ET DIXIT DAVID AD NATHAN: PECCAVI DOMINO] in Dominum, contra Dominum, idque coram Domino, eo vidente & intuente, etsi coram hominibus idipsum celarim & absconderim. Hoc verbum *peccaui*, breue est; sed ex intimo cordis sinu profectum, ac profundo humilitatis, compunctionis, pœnitentiæ, religionis & charitatis sensu refertum, vti liquet ex

A Psalm. 50. quem tùm dictauit, *Miserere mei Deus* vbi inter cætera ait: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.*

Quocircà hanc Dauidis vocem *peccaui*, Patres examinantes, mirificè exaggerant & celebrant. Primò, S. Ambr. Apol. 1. Dauid c. 2. *Ille*, inquit, *rex tantus & potens, ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam: sed præmaturâ confessione, atque immenso dolore reddidit peccatum suum Domino. Quem mihi nunc facilè reperias honoratum ac diuitem, qui, si arguatur alicuius culpæ reus, non molestè ferat? At ille regis clarus imperio, tot diuinis probatus oraculis, cùm à priuato homine corriperetur, quòd grauiter deliquisset: non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit.* Idem S. Ambros. ibidem c. 4. *Peccauit Dauid*, inquit, *quod solent reges: sed pœnitentiam gessit, fleuit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, obsecrauit indulgentiam,* B *humi stratus deplorauit ærumnam, ieiunauit, orauit, confessionis sua testimonium in perpetua sæcula vulgato dolore transmisit. Quod erubescunt facere priuati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam; quā petebat qui nullis legibus tenebatur humanis. Quòd peccauit, conditionis est; quòd supplicauit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpā itaque incidisse, naturæ est; diluisse virtutis.* Idem rursùs c. 9. sic ait. *Quidquid perfonuerit, quidquid increpuerit; culpa ei propria semper occurrit: quidquid fuerit dictum aut lectum, in se dictum putat: quidquid intenderit, se nutu, se oculis signari putat: si epuletur, si cogitet, si oret, ac deprecetur; ante oculos eius semper est error proprius: & momentis omnibus culpa pulsat conscientiam; nec quiescere, nec obliuisci sinit: velut grauis censor exagitat se terrore perpetuo.* Causam subdit C Ambros. *Bona mentis est vulnus sentire peccati. Nam qui expertes doloris sunt non sentiunt vulneris acerbitatem: quod est immedicabilis ægritudinis. Qui autem aliquo dolore pungnuntur, sicut doloris sensu non carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Vbi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vita.* Denique S. Ambros. Exhort. ad pœnitent. *peccaui in tribus syllabis, ait, flamma sacrificij ad cælum ascendit.*

Quanta pœnitentia Dauidis ex S. Ambrosio.

Secundo, S. August. lib. 22. contra Faustum c. 66. *Hic est*, inquit, *pœnitentia sacrificium*, & c. 67. *Cordis eius, ait, profunda cernebat spiritus Dei, quando correptus per prophetam dixit: Peccaui, continuoque ad hoc verbum audire meruit, quòd acceperit veniam: ad quam rem, nisi ad sempiternam salutem? neque enim prætermissa est in illo secundum comminationem, flagelli paterni disciplina; vt & confessus in æternum liberaretur, & afflictus temporaliter probaretur.* Si dicas etiam Saülem & Iudam proditorem dixisse D *peccaui*; nec tamen ita pœnituisse, vt veniam sint adepti. Resp. S. August. *in simili voce, quam sensus humanus audiebat, dissimile pectus erat, quod diuinus oculus discernebat.* Idem August. hom. 21. inter 50 *Audi*, ait, *Dauidem clamantem, & simul clamantem audi gementem & cum gemitu stridentem, flentem, & collacrymare.* Vnde liquet, Dauidem ex vehementia doloris interni prorupisse in profusas lacrymas, gemitus & singultus, qui vocem illi interciperent, et non aliud effari posset, quàm vò *peccaui Domino*. Id ita esse liquet ex Psal 6.7. vbi ait: *Lauabo per singulas noctes lectum meum* (in quo scelus commisi) *& lacrymis meis stratum meum rigabo*, vbi pro, *Lauabo*, Hebr. est אַשְׂחֶה *asche*, id est, *natare faciam.* q.d. Tot fundam lacrymas non tantùm nunc

Ex S. Augustino.

nunc, sed per omnem deinceps vitam, vt iis lectus sceleris conscius obruatur, imò innatet. A

Ex S. Chrysostomo. Vnde Tertiò, S. Chrysost. in Psal. 6. & hom. 77. ad populum. *Ne consideres, ait, quod cecidit vt torpeas: sed quantum postea lacrymarum fuderit, quantum pœnitentiæ noctes iungens diebus, fontes emittens lacrymarum, lectum lacrymis abluens, saccum indutus,* &c.

Ex Saluiano. Quartò, Saluianus lib. 2. de Gubern. Dei. *Agnoscit*, inquit, *David reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet, gemmas regias abducat, crepantia auro textili indumenta deponit, purpurâ exuitur, diademate exoneratur, corde & cultu mutatur, totum regem cum ornatibus suis abiicit, ieiunio exigitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, solitudine carceratur.*

Ex S. Hilario. Quintò, S. Hilarius in Psal. 118. lit. P. v. vlt. *Exitus aquarum: David*, inquit, *tunc cum Nathan propheta arguente crimen suum recognouit & fleuit:* B *nunc quoque non desinit vera pœnitentia lacrymis facti veteris crimen abluere, dicens: Exitus aquarum transierunt oculi mei: fontes scilicet lacrymarum suarum fontem fluminum esse transgressos. Hæc enim pœnitentiæ vox est, lacrymis orare, lacrymis ingemiscere, & per hanc confidentiam dicere: Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lacrymis meis stratum meum rigabo. Hæc venia peccati est, fonte fletuum flere, & largo lacrymarum imbre madefieri.*

DIXITQVE NATHAN AD DAVID: DOMINVS QVOQVE TRANSTVLIT PECCATVM TVVM] Pro *transtulit* Hebr. est הֶעֱבִיר *heebir*, id est transire fecit, id est, amouit, *abstulit*, vt vertunt Septuag. hic, ac Noster, & alij passim. Zachar. 3. 4. & Psal. 118. v. 39. Hinc patet, quanta C fuerit in Dauide doloris vehementia, vtpote cui dicenti: *peccaui*, Deus statim peccatum remiserit. Ita S. Ambr. Apol. 1. Dauid c. 2. *Maturitas veniæ*, inquit, *profundam fuisse regis pœnitentiam declarauit, quæ tanti erroris offensam traduxerit*. Idem docet S. Aug. lib. 22. contra Faustum c. 67. imò ipse Dauid Psal. 50. dicens: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Vnde liquet contritionem perfectam, quæ scilicet ex amore Dei super omnia procedit, delere peccata omnia quamuis grauissima, vti fuere adulterium & homicidium Dauidis: ita nimirùm vt Deus contrito illicò omnem culpam & pœnam æternam condonet, eamque in pœnam temporariam commutet: hanc enim ad disciplinam & satisfactionem pœnitenti luendam esse, vti luit hîc Dauid, docent S. Ambros. & August. iam citati, ac S. Gregor. 9. Moral. D 27. *Delinquenti*, ait, *Dominus nequaquam parcet, quia delictum sine vltione non deserit. Aut enim ipse hoc loco in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit.* Vide Bellarm. de Pœnit. li. 4. c. 2. 3. 4.

Quocircà S. Ambros. Theodosium Imp. arguens, quòd ex ira tot millia Thessalonicensium ob deiectam vxoris suæ statuam occidisset, cùm ille diceret Dauidem quoque peccasse cæde Vriæ, subiecit: *Qui secutus es errantem, sequere pœnitentem.* Et reuera secutus est. Nam iniunctam sibi ab Ambrosio pœnitentiam humiliter suscepit & expleuit. Vide S. Ambros. in orat. de funere Theodosij, ac Bellarm. lib. de Principe Christiano in vita Theodosij sub finem.

A NON MORIERIS] Hinc videtur, quòd Deus per Nathan intentans Dauidis domui pœnam gladij vsque in sempiternum, etiam in ipsum Dauidem tulerit sententiam mortis, decreuerit que vt ipse quoque gladio Ammonitarum vel Absalonis, &c. occideretur, sicut eodem occiderat Vriam: hæc enim est lex talionis, vt qui alium occidit, occidatur, Exodi 21. v. 23. sed ob eximiam eius pœnitentiam, pœnam hanc mitigarit, condonando scilicet ei vitam, dicendo: *Non morieris*: ac simul temperando & minuendo alias cædes, quas domui eius per gladium se immissurum comminatus fuerat. Ita Serar. Abul. Lyran. Caiet.

VERVMTAMEN, QVONIAM BLASPHEMARE FECISTI INIMICOS DOMINI] vt dicerent: Ecce quàm scelesti sunt Israëlitæ Dei cultores, ac imprimis eorum rex & propheta Dauid: Hæccine B est sanctitas populi Dei? hæccine pietas regum & Prophetarum? Certè nostri dij tales non sunt, nec mortales esse patiuntur. Vers. 14.

Disce hic quàm graue sit peccatum scandali, præsertim quo fideles infidelibus dant occasionem blasphemandi Deum. Audi Saluian. lib. 4. de Gubern. Dei sub finem, explicantem τὸ *quia blasphemare fecisti: Deposito diademate protectis gemmis, exutus purpuris, remotâ omni splendoris regij dignitate, cùm pro his omnibus solitarius, gemens, clausus, sacco squalidus, fletu madidus, cinere sordidatus, vitam paruuli sui tot lamentationum suffragijs peteret, & piissimum Deum tanta fletuum ambitione pulsaret: sic rogans & obsecrans obtinere non potuit, cùm tamen, quod fortissimum petentibus adiumentum est, impetraturum se, quod sic à Deo peteret, credidisset. Ex* C *quo intelligi potest, quòd nullum penitus maioris piaculi crimen est, quàm blasphemandi causam gentibus dare. Quicumque enim sine blasphemia aliorum grauiter erauerit, sibi tantùm affert damnationem; qui autem alios blasphemare fecerit, multos secum præcipitat in mortem; & necesse erit, vt sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum.* Et nonnullis interiectis: *Qui verò blasphemare alios peccans fecerit, necesse est peccatum huius supra criminis humani esse mensuram; quia per tormenta plurimorum, inæstimabilem Dei facit iniuriam. Hoc autem, vt dixi, malum pene tantum Christianorum est, quia per eos tantum blasphematur Deus, qui bona dicunt, & mala faciunt: qui, vt scriptum est, Deum verbis confitentur, & factis negant.* Addunt S. Hier. & Procop. Dauidem dedisse occasionem Ammonitis, Philisthæis, &c. inuadendi se suumque regnum, vtpote qui iam se diuina gratia & fauore per tantum sceD lus priuasset.

FILIVS, QVI NATVS EST TIBI, MORTE MORIETVR] id est certò & irremissibiliter morietur, vt sicut ipse sceleris tui fuit obiectum, sic & eiusdem sit piaculum. Fuit hæc pœna temperata clementiâ. Nam cessit in bonum infantis, vtpote qui in innocentia mortuus, saluus euasit; alioqui fortè instar patris peccaturus & damnandus; atque ipsius Dauidis, vtpote adulterium eius, morte infantis quasi obliterans & sepeliens, vti docet Theodor. sic enim consultum fuit famæ & honori Dauidis, filium enim ex adulterio genitum, quasi dedecus ipsius Deus sustulit, ac pro eo alium legitimum & longè præstantiorem dedit scilicet Salomonem. Addunt nonnulli Dauidem ipsum tunc graui

morbo

morbo ad castigandam eius libidinem fuisse A percussum à Deo, id enim ipse significat Ps. 6. qui est primus pœnitentialis, quem proinde mox à peccati pœnitentia composuisse videtur, dum ait: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Miserere mei quoniam infirmus sum: sana me Domine quoniam conturbata sunt ossa mea.* Et Psal 37. *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis.* Ita Salianus.

VERS. 23. NVNC AVTEM QVIA MORTVVS EST, QVARE IEIVNEM] nec enim eum à morte reuocare potero, nec à pœnis Purgatorij liberare, vtpote qui in innocentia mortuus nullas sustinet; secus est de Absalomo, cuius mortem planxit Dauid inconsolabiliter, quia in peccato parricidij erat mortuus, ideoque damnatus ad gehennam. Ita S. Hier. Epist. 24.

VERS. 24 ET CONSOLATVS EST DAVID BETHSABEE] B Tradunt Hebræi Bethsabee metuentem ne & aliæ proles similiter morerentur, statuisse abstinere consortio Dauidis, sed Dauidem hunc metum ei exemisse, promittendo ex Deo primum eius fœtum fore vitalem & felicissimum. ita Pineda & Salianus.

QVÆ GENVIT FILIVM, ET VOCAVIT (non mater Bethsabee, vt vult Abulens. sed ipse pater Dauid, ait Serar. Caietan. & alij, vt patet ex masculino קָרָא *vocavit*, idque iussu Dei, & oraculo Dei edito per Nathan Prophetam 1. Par. 22. 9) NOMEN EIVS SALOMON] id est *pacificus*, quia scilicet iam Dauid Deo per pœnitentiam reconciliatus, pacem & veniam sui peccati acceperat; vnde in signum pacis Deus dederat ei hunc filium, qui toto tempore regni sui futurus erat pacificus, ideoque typus Christi, qui est *pax* C *nostra*. Rursùm *pacificus*, id est diues, felix omniumque rerum copia (hanc enim Hebr. significat pax) abundans, ait Abul. Pineda & alij. Audi Deum 1. Paral. 22. 9. *Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum: & ob hanc causam* (Salomon, id est) *pacificus vocabitur, & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus eius.* Notat S. Hieron. in Tradit. in Genes. c. 17. in veteri testamento quatuor antequàm nascerentur, à Deo nomen accepisse, scilicet Ismaël, Isaac, Salomonem, & Iosiam.

Salomonis etymon.

ET DOMINVS DILEXIT EVM] præuenit eum Deus sua gratia & donis, quia destinabat eum successorem Dauidis, fabricatorem templi, & typum Christi. Vnde pergit Deus loco Paral. iam citato: *Ipse ædificabit domum nomini meo, & ip-* D *se erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem, firmaboque solium regni eius super Israel in æternum.* Vide dicta c. 7.

VERS. 25. MISITQVE IN MANV NATHAN (id est per Nathan: *manus* enim significat medium vel instrumentum) PROPHETÆ, ET VOCAVIT NOMEN EIVS, AMABILIS DOMINO] Hebr. ידידיה *Iedidia*, quod Aquila, teste Theodor. & Procop. vertit, *in Domino*: Symmachus verò *segregatus ad regnum*; sed clarum est Hebraicè peritis significare *amabilis Domino*, vt vertit Noster Septuag. Vatabl. Chald. Pagn. & alij. Abulens. censet hoc nomen esse appellatiuum, Pineda verò proprium, ita vt puer hic propria nomina habuerit duo, scilicet Salomon & Iedidia. Vtrumque conciliа dicendo, Iedidia esse nomen A commune quidem, sed à Deo appropriatum Salomoni.

Appositè *Iedidia*, putà *Salomon*, fuit filius Dauidis, quasi dilectus dilecti. *Dauid* enim *dilectum* significat, sed *Iedidia* ampliùs, scilicet *dilectum Dei* vel *à Deo*.

Nota primò, ex hoc loco v. 24. liquet quòd Salomon paulò post mortem Infantis ex adulterio concepti genitus sit, adeoque ei successerit, vt luctum matris leniret & aboleret. Vnde sequitur, Salomonem fuisse primogenitum Dauidis ex Bethsabee. Ita Pineda, Salianus, Serar. & alij.

Dices, Salomon vltimo loco ponitur inter filios Bethsabee 1. Paral. 3. 5. vbi dicitur: *Nati sunt ei* (Dauidi) *filij Simmaa & Sobab & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethsabee.* Respondent ali- B qui, tres priores, scilicet Simmaa, Sobab, & Nathan, non fuisse filios Dauidis, sed Vriæ prioris mariti, quos ipse ex Bethsabee vxore sua genuerit. Ita Abulens. Lyran. Vatabl. Tornielius Hugo & alij. Sed hoc repugnat textui, qui habet: *nati sunt ei*, scilicet Dauidi, qui præcessit. Item quòd Lucas genealogiam Christi c. 3. deducat ex Dauide per Nathan; quod falsum esset, si Nathan foret filius Vriæ, non Dauidis. Quare dicendum, ibi non seruari ordinem temporis & natiuitatis, vti nec alibi subinde. Sic enim Genes. 49 alio ordine recensentur & benedicuntur filij Iacob à patre, quàm ab eo geniti sint. Gen. 29. & 30. Sic etiam in filijs Thare ordo generationis non seruatur, vt dixi Gen. 11. 26. Ita Theodor. Procop. Caieta. Pineda, Salianus & alij.

C Nota secundò, ex hoc loco patet, illicò post mortem infantis conceptum fuisse Salomonem. Hoc enim exigit v. 24. Vbi dicitur: *Et consolatus est Dauid Bethsabee vxorem suam* (lugentem infantis sui mortem) *ingressusque ad eam, dormiuit cum eo; quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomon.* Quare perperam nonnulli inter mortem Infantis & natiuitatem Salomonis quadrienniū interponunt.

Nota tertiò, Hinc probabiliter colligitur Salomonem conceptum fuisse anno 50. ætatis Dauidis, qui fuit regni eius vigesimus, natum verò anno 51. ætatis Dauidis, qui fuit regni eius 21. Nam Dauid mortuus est anno 40. regni sui. Tuncque successit ei Salomon, qui erat circiter viginti annorum, vt liquet ex eo, quòd iam tum genuerat Roboam filium, qui ei in regno suc- D cessit: quia mortuus est Salomon anno regni sui 40. tumque succedens ei Roboam erat 41. annorum, vt dicitur 3. Reg. 14. 21. Quare necesse est vt Roboam vno anno ante regnum Salomonis ab eo genitus sit. Ita ferè Pineda, Salianus. & alij, licet alij aliter sentiant, & varij variè. Hæc magis patebunt 3. Reg. 1.

Quocirca accipe verisimilem hanc de Dauide chronotaxin Saliani & aliorum.

Dauid anno ætatis 49. qui fuit regni 19. in æstate peccauit cum Bethsabee, ex qua anno sequenti in verè natus est filius: quo post paucos dies mortuo, mox Bethsabee de Dauide concepit Salomonem, quem post nouem menses peperit anno Dauidis 51. qui fuit regni eius 21.

Chronotaxis gestorū Dauidis.

Eodem anno quo natus est Salomon, paulò

post

post eius natalem Deus in pœnam adulterij Dauidis, permisit eius filiam Thamar violari à fratre Ammon, vt audiemus cap. seq.

Post biennium ab hac violatione, scilicet anno Dauidis 53. qui fuit regni 23. Ammon ab Absalomo fratre germano, & vterino Thamar occisus est, vt patet c. 13. v. 23.

Absalom ob fratrem Ammonem à se occisum fugit ad auum suum maternum regem Gessur, & apud eum mansit exul tribus annis putà vsque ad annum Dauidis 56. qui fuit regni eius 26. vt patet c. 13. v. 38.

Finiente hoc anno Dauidis 56. Ioab Absalomum Dauidi reconciliauit per mulierem Thecuitem, sed ita vt Absalom non sit permissus videre faciem patris per biennium, vt patet cap. 14. 28.

Post hoc biennium nimirùm anno Dauidis 58. qui fuit regni 28. Absalom per Ioab inductus est ad Dauidem, qui osculando eum sibi reconciliauit.

Absalom cœpit anno sequente, qui fuit Dauidis 59. Ambire regnum, & patri machinari mortem; quare captauit, sibique deuinxit animus plurium Hebræorum per omnes tribus: quo facto, anno proximo, qui fuit Dauidis 60. regni 30. Absalom publicum bellum in patrem mouit, in quo ipse cæsus est & suspensus, ac tribus lanceis à Ioab confossus occubuit, vt patebit c. 18. v. 14.

Dauid deinde vixit adhuc & regnauit annis decem: mortuus est enim anno ætatis 70 regni 40. cui successit Salomon annum agens vigesimum, qui regnauit annis 40. mortuusque est agens annum sexagesimum, iunior cæteris illius æui, quia libido eius corpus exhauserat, vt citò senesceret & deficeret.

Vers. 26. Expugnabat (id est expugnare satagebat, acriter oppugnabat: nam posteà à Dauide expugnata est v. 29 significatur ergo hic actus non perfectus, sed inchoatus) urbem regiam] *Rabbath*, siue Philadelphiam, sic dicitur Ps. 128. v. 1. *sæpè expugnauerunt*, id est oppugnarunt, *me*, vnde sequitur. *Etenim non potuerunt*, id est, non præualuerunt, *mihi*.

Vers. 27. Et capienda est vrbs aqvarvm] Sept. & Chald. *& cepi vrbem aquarum*. Vnde Caiet. & Serar. opinantur vrbis Rabbath duas fuisse partes, vnam interiorem, alteram exteriorem, quæ dicta sit *vrbs aquarum*, quam ceperit Ioab: sed interiorem capiendam reseruarit Dauidi. Verùm versio Vulgata, quæ habet, *capienda est*. (& hoc exigit *vau* conuersiuum in Hebr. quod est in וְגַם *vegam*, hoc enim vertit præteritum in futurum) contrarium indicat, scilicet Ioab non cepisse quidquam, sed totam vrbem capiendam reseruasse Dauidi, quare *vrbs aquarum*, non est alia quàm *Rabbath*. Ita Ioseph. Lyran Hugo, Abul. Dion. & alij.

Dices, 1. Paral 20. 1. dicitur: *Percussit Ioab Rabba*. Resp. *Percussit*, quia, vt paulò antè ibidem præcessit, Ioab vastauit totam regionem circùmcircà & multos ciuium Rabba occidit, ac tandem aduocato Dauide eam cepit. Tota enim virtus & laus expugnatæ & vastatæ vrbis Rabba debebatur Ioab, licet ipse ex modestia laudem hanc dederit Dauidi; sed cur Rabbath vocatur *vrbs aquarum*: Resp. Abul. eo quod alluatur Tigri & Euphrate, sicut ijsdem alluitur Haran siue Charræ in Mesopotamia, & Babylon in Chaldæa. Verùm Tigris & Euphrates longè absunt à Philadelphia. Aliter respondent nonnulli cum Lyrano, scilicet, quod vrbs hæc sita esset in locis palustribus, ideoque aquis abundaret. Verùm dico cum Serario, Saliano, Adrich. & alijs, causam esse, quòd Philadelphiam circumfluat torrens Iaboc, qui ortus ex Arabiæ montibus regionem Ammonitarum terminat, & in Iordanem influit, vti docet S. Hieron. in Locis Hebr. Porro Ammonitæ his aquis præsidentes putabant vrbem esse inexpugnabilem, ideoque Ioab & Hebræos obsidentes contempserunt, eorumque obsidionem per annum sustinuerunt.

Vers. 28. Nvnc igitvr, &c. cape eam; ne, cvm a me vastata fverit vrbs, nomini meo ascribatvr victoria] Mirare hic fidelitatem & modestiam ducis Ioab, qui refutans gloriam vrbis mox capiendæ sibi debitam, quam belli duces adeo ambire solent, eam in solidum transscribit in regem suum Dauidem.

Vnde Tropol. discant Christiani gloriam suorum operum licet heroicorum totam resignare in Dauidem verum, id est in Christum & Deum, quia ipse eorum est causa totalis: licet enim homo per naturam & liberum arbitrium ea liberè operetur; tamen tota dignitas eorumdem est à gratia Christi. Opus enim charitatis v. g. libertatem habet ab homine, quod scilicet sit opus liberum non coactum vel necessarium, sed à Christi gratia habet quod sit supernaturale, Deo gratum, & meritorium gloriæ æternæ. Soli Christo ergo debetur eius decus, laus & gloria. Hoc est quod ipse ait: *Gloriam meam alteri non dabo*, Isaiæ 48 11. Ipsi enim totam vtilitatem, meritum & præmium operis boni liberaliter donat homini operanti, omnem verò eius gloriam refert ad se. Vnde 24 seniores *mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere, gloriam & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia*. Apoc. 4. 10. ac consequenter creasti ipsum liberum arbitrium nostrum, eique vim cooperandi gratiæ tribuisti, ac gratia tua præueniente illud & excitasti ad bene operandum, ac operanti per gratiam cooperantem cooperatus es. Dicamus ergo cum Psalte cùm quid boni agimus. *Non nobis Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam*. Psal. 113 Vnde alleg. Angelom. *Dux Dauid*, inquit, *contra hostes bellum agit, cùm ordo sanctorum prædicatorum, contra mundi potentes, scutum fidei, opponit. Sed finis certaminis & triumphus belli ad regem Christum solummodo defertur: quia ipsi omnis potestas & potentia regni ascribitur. Deus est enim (secundùm Apostolum) qui operatur in nobis & velle & perficere, & ipse triumphat nos semper in Christo Iesu*.

Vers. 30. Et tvlit diadema regis eorvm (Hebr. *Melchom*, id est idoli, siue Dei eorum qui habebat formam מֶלֶךְ *melech*, id est *regis*) pondo (habens in pondere, siue ponderans) avri talentvm] Audi 1. Paral. 20. 2. *Tulit Dauid coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema*, putà ex parte eius, totum enim auri pondus, putà talentum Dauid capite suo gestare non

non potuisset. Talentum enim Hebræorum continebat libras 125. vti ostendi Tract. de mensuris in fine Pentateuchi Quis rex ferret in capite coronam 125. librarum? partem ergo talenti Dauid impendit coronæ suæ, reliquum verò in alia templi vel palatij sui ornamenta distribuit. Nisi quis dicat Dauidem hoc diadema non gestasse in capite, sed supra caput alligari vel affigi iussisse in throno & conopæo regio, vt capiti sedentis Dauidis in throno iugiter immineret, quod sat est verisimile.

Alleg. Angelomus: *Coronam*, inquit, *regis populi hostilis Dauid de capite tulit, & diadema inde sibi formauit: cùm Redemptor noster ex contraria potestate regnum auferens sibimet insigne decorum parauit. Quæ autem meliùs corona Dauid intelligitur, quàm conuentus populi Catholici? qua caput nostrum, regem videlicet Christum, corde credulo nobiliter ambit, & dignè conuersans decenter coronat? Omnis enim sanctorum labor, & certamen atque victoria, ad honorem cælestis regis refertur: quia ipse est, cui omne genu flectitur cælestium & terrestrium atque infernorum: & omnis lingua confitetur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.* Hucusque Angelomus.

Vers. 31. POPVLVM QVOQVE EIVS ADDVCENS SERRAVIT, ET CIRCVMEGIT SVPER EOS FERRATA CARPENTA] quæ scilicet rotis serreis & dentatis ad frumentum è spicis excutiendum instructa erant ait S. Hier. in Amos c. 1. Vnde 1. Paral. 20. 3. dicitur: *& fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur, & contererentur*, iuxta illud Virgil. Georg. 1.

Tribulaq; trahaeque & iniquo pondere rastri.

Sic Damascum *triturauerunt in plaustris ferreis Galaad.* Amos 1. 3.

ET TRADVXIT IN TYPO LATERVM] Vatabl. *traduxit eos in fornacem lateritiam*; vel *calcariam*, in qua scilicet coquuntur lateres vel calx, vt in ea vstularentur. Sic & Stratius, Sanchez & alij. Hebr. enim מַלְבֵּן *malben* (pro quo perperam Caiet. legit מַלְכֵּן *malchen*) significat *laterificinam*, hoc est locum vbi fiunt lateres. Verùm quia duplex est hic locus: nam primò lateres formantur ex luto in area, deinde coquuntur in fornace, hinc incertum est, ait Marinus in Lexico, an *malben* priorem locum, an posteriorem significet: plures censent priorem significare. q.d. Sicut in loco vbi ex argilla formantur lateres, massa limosa cum paleis idemidem à figulis finditur, vt fiat debita commistio, & diuersæ materiæ vnio, ex qua formantur lateres: ita Dauid Ammonitas instar massæ limosæ dissecuit, & crebris gladiorum ictibus discidit & lacerauit. Hoc exigit Vulgata vertens, *in typo laterum*: *typus* enim vel significat similitudinem (q.d. instar laterum) vel potiùs officinam, formā & formationem laterum. q. d. Sicut in officina lateritia formantur lateres, crebrò massam limosam traducendo, id est voluendo, subigendo, calcando, adæquando, miscendo, findendo, scindendo; sic pariter Dauid Ammonitas in area, & fortè officina lateritia *traduxit*, id est volutauit, subegit, calcauit, discidit & dissecuit. Ita S. Hieron. in Tradit. *Diuisit*, inquit, *eos cultris sicut lateres diuidi solent, qui ex paleis & luto consistuntur.* Sic & Angelom. Lyran. & alij. Explicat enim τὸ *diuisit que eos cultris*, & omnia præcedentia laterationem significant, non vstionem. Accedit Chald. qui vertit, teste Pagn. in Lexico. *Serrauit*, vel *raptauit*, vel *lacerauit eos in plateis*, id est laterificinis: has enim Chald. vocat *plateas*, eò quòd in eis ordinatè ponantur strata laterum, vti ponuntur & ordinantur lapides in pauimento platearum: vnde figuli suos lateres in quadrum dispositos ita ordinant, vt plateas facere videantur. Accedunt Sept. qui vertunt, *transire fecit* vel *traduxit eos*, διὰ τοῦ πλινθίου. (perperam Compl. & alij legunt πλινθεῖον, quod Græcè nihil significat, licet ipsi vertunt, *aciem*) id est per laterificinam. Addit Theod. q. 21. πλινθίον significare quoque aciem quadratam, sicut quadrantur lateres: quasi Dauid coëgerit Ammonitas transire per hanc Hebræorum aciem, vt ab ea hastis & gladijs confoderentur, quod Galli dicunt; *Passer par les piques.*

Porrò noster Sanchez censet Dauidem hæc fecisse ante peccati sui pœnitentiam, quo tempore Dauid in fermento erat, & in medio peccatorum æstuabat à seipso, quique libentius suis affectibus, quantumcumque immoderatè profusis, quam Dei voluntati seruiebat. Quare putat Dauidem in hac suppliciorum acerbitate grauissimum commisisse peccatum. Verùm alij censent Dauidem hæc fecisse eo ordine, quo hic narratur, scilicet post pœnitentiam (in eius enim mercedem & præmium hanc Dauidi victoriam dedisse videtur Deus) ideoque eum à peccato sæuitiæ excusant, eò quòd atrocibus hisce supplicijs castigare debuerit atroces iniurias & opprobria, legatis suis ex amicitia missis contra omne ius gentium irrogata, item alia, quæ Naas pater Hanon Galaaditis erat comminatus, scilicet effossionem oculorum lib. 1. c. 11. quodque Ammonitæ crebrò inuasissent Iudæam, ac Hebræis sæpè bellum mouissent, ac vicinas gentes & reges ad inferendum Dauidi bellum concitassent. Ita Theodor. Caietan. & Salianus, qui & addit: Dicamus quoque cum Lyrano & Dion. hæc supplicia non toti populo sed aliquibus de singulis ciuitatibus illata fuisse: ijs videlicet qui auctores fautoresue fuerant iniuriæ & contumeliæ Dauidis legatis illatæ; quorum quia vestra medias ignominiosè discuerant, medij serris dissecari meruerunt: & quia cultris & nouaculis eorum capita abraserant, iure cultris & gladijs capita aut alijs etiam membris truncati. Quòd si curribus, vt fieri solet, vel trahis impositos legatos circumduxerant, & aulicis totique populo deridendos exhibuerant, ferratis curribus & carpentis meritò substerni & conteri potuerunt. Et cùm Ammonitæ in suis sacrificijs deo Moloch, siue Melchom, offerendis crudelissimi fuissent, vt qui suos infantes per ignem traducere, vel inter brachia candentis idoli concremare soliti essent vt ait Dauid Kimchius, meritò & ipsi per incensam fornacem traducti, aut in eam etiam coniecti fuerunt.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Amnon vim infert Thamar: quare ab Absolomo fratre Thamar inuitatus ad conuiuium v. 23. in eodem occiditur. Mox vers. 34. Absalom fugit ad auum suum maternum regem Gessur.

1. Factum est autem post hæc, vt Absalom filij Dauid sororem speciosissimam vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius Dauid, 2. & deperiret eam valde, ita vt propter amorem eius ægrotaret: quia cùm esset virgo, difficile ei videbatur vt quippiam inhoneste ageret cum ea. 3. Erat autem Amnon amicus, nomine Ionadab, filius Semmaa fratris Dauid, vir prudens valdè. 6. Qui dixit ad eum: Quare sic attenuitaris macie fili regis per singulos dies? cur non indicas mihi? Dixitque ei Amnon: Thamar sororem fratris mei Absalom amo. 5. Cui respondit Ionadab: Cuba super lectum tuum, & languorem simula: cumque venerit pater tuus vt visitet te, dic ei; Veniat, oro, Thamar soror mea, vt det mihi cibum, & faciat pulmentum vt comedam de manu eius. 6. Accubuit itaque Amnon, & quasi ægrotare cœpit: cumque venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem: Veniat, obsecro, Thamar soror mea, vt faciat in oculis meis duas sorbitiunculas, & cibum capiam de manu eius. 7. Misit ergo Dauid ad Thamar domum dicens: Veni tu domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentum. 8. Venitque Thamar in domum Amnon fratris sui: ille autem iacebat: quæ tollens farinam commiscuit: & liquefaciens, in oculis eius coxit sorbitiunculas. 9. Tollensque quod coxerat effudit, & posuit coram eo, & noluit comedere: dixitque Amnon: Eijcite vniuersos à me. Cumque eiecissent omnes. 10. Dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclaue, vt vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas, quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem suum in conclaue. 11. Cumque obtulisset ei cibum, apprehendit eam, & ait; Veni, cuba mecum soror mea. 12. Quæ respondit ei: Noli frater mi, noli opprimere me, neque enim hoc fas est in Israel: noli facere stultitiam hanc. 13. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quasi vnus de insipientibus in Israel; quin potiùs loquere ad regem, & non negabit me tibi. 14. Noluit autem acquiescere precibus eius, sed præualens viribus oppressit eam, & cubauit cum ea. 15. Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita vt maius esset odium quo oderat eam, amore quo antè dilexerat. Dixitque ei Amnon: Surge, & vade. 16. Quæ respondit ei: Malus est hoc malum, quod nunc agis aduersum me, quàm quod ante fecisti, expellens me. Et noluit audire eam; 17. sed vocato puero, qui ministrabat ei, dixit; Eijce hanc à me foras, & claude ostium post eam. 18. Quæ induta erat talari tunica; huiuscemodi enim filiæ regis virgines vestibus vtebantur. Eiecit itaque eam minister illius foras; clausitque fores post eam 19. Quæ aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suum, ibat ingrediens, & clamans. 20. Dixit autem ei Absalom frater suus; Numquid Amnon frater tuus concubuit tecum? sed nunc soror tace; frater tuus est; neque affligas cor tuum pro hac re. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui. 21. Cùm autem audisset rex Dauid verba hæc, contristatus est valdè, & noluit contristare spiritum Amnon filij sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei. 22. Porrò non est locutus Absalon ad Amnon, nec malum nec bonum; oderat enim Absalom Amnon, eò quod violasset Thamar sororem suam. 23. Factum est autem post tempus biennij: vt tonderentur oues Absalom in Baalhasor, quæ est iuxta Ephraim; & vocauit Absalom omnes filios regis. 24. venitque ad regem, & ait ad eum: Ecce tondentur oues serui tui; veniat oro, rex cum seruis suis ad seruum suum. 25. Dixitque rex ad Absalom; Noli fili mi, noli rogare vt veniamus omnes, & grauemus te. Cùm autem cogeret eum, & noluisset ire, benedixit ei. 26. Et ait Absalom: Si non vis venire; veniat, obsecro, nobiscum saltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex; Non est necesse vt vadat tecum. 27. Coëgit itaque Absalom eum, & dimisit

dimisit cum eo Amnon & vniuersos filios regis. Feceratque Absalom conuiuium
quasi conuiuium regis. 28. Præceperat autem Absalom pueris suis, dicens:
Obseruate cum temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis: Percutite eum,
& interficite, nolite timere; ego enim sum qui præcipio vobis; roboramini, & esto-
te viri fortes. 29. Fecerunt ergo filij Absalom aduersum Amnon, sicut præ-
ceperat eis Absalom. Surgentesque omnes filij regis ascenderunt singuli mulas
suas, & fugerunt. 30. Cumque adhuc pergerent in itinere, fama peruenit ad
Dauid, dicens: Percussit Absalom omnes filios regis, & non remansit ex eis saltem
vnus. 31. Surrexit itaque rex, & scidit vestimenta sua; & cecidit super terram,
& omnes serui illius, qui assistebant ei, sciderunt vestimenta sua. 32. Respon-
dens autem Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, dixit; Ne æstimet dominus
meus rex, quòd omnes pueri filij regis occisi sint; Amnon solus mortuus est, quo-
niam in ore Absalom erat positus, ex die qua oppressit Thamar sororem eius.
33. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex super cor suum verbum istud, dicens:
Omnes filij regis occisi sunt: quoniam Amnon solus mortuus est. 34. Fugit au-
tem Absalom: & eleuauit puer speculator oculos suos, & aspexit: & ecce populus
multus veniebat per iter deuium ex latere montis. 35. Dixit autem Ionadab ad
regem: Ecce filij regis adsunt: iuxta verbum serui tui sic factum est. 36. Cumque
cessasset loqui, apparuerunt & filij regis: & intrantes leuauerunt vocem suam, &
fleuerunt: sed & rex & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno nimis. 37. Por-
rò Absalom fugiens, abijt ad Tholomai filium Ammiud regem Gessur. Luxit ergo
Dauid filium suum cunctis diebus. 38. Absalom autem cùm fugisset, & venis-
set in Gessur, fuit ibi tribus annis. 39. Cessauitque rex Dauid persequi Absa-
lom, eò quòd consolatus esset super Amnon interitu.

Vers. 1. FACTVM EST AVTEM POST HÆC, VT ABSALOM FILII DAVID SORORAM SPECIOSISSIMAM, VOCABVLO THAMAR, ADAMARET AMNON FILIVS DAVID] Ergo erat *Thamar* soror Amnon agnata, putà ex eodem patre Dauide sed ex alia matre; Amnon enim natus erat ex Achinoam Iezraelitide. Eadem Thamar soror erat germana Absalomi ex eodem patre Dauide, & eadem matre, scilicet Tholmai filia regis Assur, vt dictum est c. 3. v. 2. ideoque Absalom sororis suæ germanæ stuprum vltus est cæde Amnon fratris sui. Porrò *Thamar* hebr. idem est quod *palma*: *Absalom* (quem concisè & corruptè multi nominant Absalon) *patris pax*: *Amnon fidelis & stabilis*: quare hæc nomina non nisi per antiphrasin dictis personis competunt, sicut bellum dicitur, quasi minimè bellum & pulchrum. Amnon enim fuit infidelis & instabilis: Absalom turbauit regnum Dauidis. Thamar vitium passa est, quod palma inuicta non patitur.

Vers. 1. ITA VT PROPTER AMOREM EIVS ÆGROTARET.] Hic morbus amoris à medicis vocatur *ἔρως*, id est amor, quo homo totus languescit, macrescit, marcescit, contabescit ex amoris vehementia. Hoc morbo laborabat sponsa Cant. 2. v. 5. dicens: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. vide ibi dicta. Simili morbo, sed carnali laborabat Antiochus Seleuci regis filius ex amore Stratonices nouercæ suæ contabescens, idque præ pudore exprimere non audens. Causam hanc morbi deprehendit Erasistratus medicus, cum ad introitum Stratonices videret Antiochum languentem rubore perfundi, & spiritu increbrescere, eaque egrediente pallere, & excitatiorem anhelitum reciprocare; protinusque rem Seleuco patri exposuit, qui Stratonicen concessit filio, vt eum in vita seruaret, teste Appiano in Syriacis, & Valerio Max. lib. 5. cap. 7. Eumdem morbum diabolus immi-

A sit sanctimoniali cuidam, vt se morituram clamaret, nisi ad eam veniret Benedictus Monachus, id est dæmon quidam, qui speciem monachi assumpserat, seque vocabat Benedictum; quam S. Equitius suis precibus & meritis sanitati, menti & castitati restituit, vti narrat S. Greg. lib. 1. Dialog. c. 4.

CVM ESSET VIRGO] quæ domi à patre Dauide in Gynecæo, vel potiùs Parthenone inter cæteras virgines filiasque regis magna cura & custodia seruabatur.

LOQVERE AD REGEM, ET NON NEGABIT ME TIBI] Existimabat puella simplex & ignara legis id posse fieri: licitum enim esse coniugium inter fratrem & sororem, si illa dumtaxat esset agnata ex alia scilicet matre, vti erat Thamar: hoc enim **Vers. 13.**
B licitum esse censuit R. Salomon apud Lyran. sed errauit. Lex enim Leuit. 18. v. 17. expressè omne coniugium inter fratres & sorores, etiam ex altero dumtaxat parente, vetat sub pœna mortis. Certè si Thamar idipsum sciuit, hanc excusationem suæ violationi prætexit, vt tempus redimeret, & ex periculo tam euidenti elaberetur, ac manus Amnon amore furentis euaderet, vt innuit Ioseph. & asserit Serarius.

OPPRESSIT EAM] Ecce stuprum Amnonis vim inferentis sorori suæ. Permisit hoc Deus ad castigandum adulterium Dauidis patris. Amnon **Vers. 14.**
C enim fuit filius Dauidis primogenitus, eique dilectissimus, qui patris libidinem secutus, vitiauit suam sororem. Hinc discant parentes esse casti, vt filios exemplo magis quàm verbo doceant castitatem. Si enim sint incesti, filij eorum incestus imitabuntur.

ET EXOSAM EAM HABVIT AMNON ODIO MAGNO NIMIS] Naturalis ratio huius odij, ait Caietan. à philosophis redditur, quòd in tanto amore multa fiat seminis effusio, quæ valdè alterat & immutat dispositionem & temperiem interiorum humorum, & consequenter **Vers. 15.**
affectus

affectus mutat in contrarium, putà amorem in odium, quia sentiunt damna ingentia sui amoris & libidinis effusæ. Audi Aristot.lib.4. problem. 31. *Cur adolescentuli cùm primò concumbere incipiunt, quibuscum fuerint congressi, eas re peractâ odio habent? An quòd mutatio summa extiterit, sequentis tristitiæ memores, eam fugiunt tanquam sontem, ad quam sese applicuerunt?* Idem ibidem probl. 6. *Cur*, inquit, *omnium maximè animantium homo postquàm concubuit dissoluitur & languescit? An quòd semen proportione sui corporis plurimum emittit.*

Addit Abulens. ex peculiari Dei prouidentia & castigatione id factum esse, & fieri solitum, vt scilicet ad illum amorem, qui excessiuè irrationabilis est, excessiuum odium consequatur; vt hac ratione peccanti pœna congrua detur per opposita. Dei enim statutum est, vt illi qui valdè iniquè agunt, sibi ipsis nullo etiam puniente pœna sint. Vnde S.August.in Confess. *Iussisti Domine, & sic est, vt pœna sibi sit omnis inordinatus animus.* Idem de Verbis Domini secundùm Matth.serm. 34. *Vnicuique sua cupiditas*, ait, *tempestas est.*

Similes amantium conuersiones in odia extrema, necesque mutuas recensentur passim in Tragicis, vti apud Senecam in Medea, quæ amasium suum Iasonem posteà ita odit, vt in eius vindictam communes filios ipso cernente, nec tamen impedire valente, iugularit. Atque has pœnas Poëtæ vocant *Furias*, quia ex furentibus cogitationibus promanant. Sic Semiramis amasios suos, & inter eos filium suum atrociter occidit. Vide Abulensem in fine cap. fusè disserentem de vi & proprietatibus amoris. Aliam odij causam comminiscuntur Rabbini, scilicet quòd Thamar stupro Amnon resistens, cum eo luctando eius genitalia ita læserit, vt ea debuerint abscindi; Sed hæc cerebri Rabbinici crassæ sunt imaginationes & figmenta.

Vers.16. QVÆ RESPONDIT EI: MAIVS EST HOC MALVM QVOD NVNC AGIS ADVERSVM ME, QVAM QVOD ANTE FECISTI, EXPELLENS ME] tum quia expulsio hæc erat publica & infamis, cùm violatio fuisset secreta & occulta: tum quia probrosa expulsio augebat dolorem ex violatione conceptum. Cùm enim Amnon debuisset eam à se violatam solari, eique blandiri, hostiliter & ignominiosè expulit eam: tum quia Thamar sperabat, quòd Amnon vitium sibi illatum tegeret, vel illud celando, vel se in vxorem ducendo: iam autem expulsa videbat & vitium publicari, & coniugium suum ab Amnone refutari: tum denique quia per hanc expulsionem cernebat se ab omnibus contemnendam & repudiandam, vt nullus eam sibi postularet vxorem. Putabant enim plerique Amnon vitium aliquod in ea deprehendisse, ob quod eam ita inhumaniter expulisset. Quare quisque hoc vitium fugiens, eam spernebat, vnde ipsa domi mœsta & desolata contabuit, vt dicitur v.20.

Vers.19. IMPOSITISQVE MANIBVS SVPER CAPVT SVVM] vt præ pudore manibus velaret faciem, in qua est sedes verecundiæ.

Vers.20. SED NVNC SOROR TACE: FRATER TVVS EST] q.d. Grauior esset iniuria si ab extraneo, vel homine vili oppressa fuisses: iam autem violata es à filio regis primogenito, fratreque tuo, à quo cauere non debebas. Quare facilè scient omnes te non consensisse, sed vi oppressam à filio regis, cui omnia licent. Hac ergo cogitatione solare & mitiga dolorem tuum. ita Abul.

Vers.21. NOLVIT CONTRISTARE SPIRITVM AMNON FILII SVI] Hæc verba non sunt in Hebr. Chald. & Septuag. Peccauit Dauid non corrigendo, nec castigando Amnon filium suum de hoc tam infami stupro, præsertim cùm Lex Leuit.20.17. id iubeat: Quare iusto Dei iudicio inde secuta sunt tot tantaque mala, damnaque tam Dauidi quàm Amnoni; nam hic occisus vitam perdidit, ille penè regnum cum vita amisit, vlciscente sororis suæ violationem Absalomo. ita Abulens. qui censet Dauidem debuisse Amnonem ob stuprum morte punire, vti sancit lex; licet Caietan. eum excuset à tam graui punitione, eò quòd crimen esset occultum, nec vllo teste probari posset. Adde, quòd Amnon erat primogenitus, heres & successor in regnum, ideoque in vita ob publicum reip. bonum seruandus, & mitiori pœna castigandus.

Vers.23. FACTVM EST AVTEM POST TEMPVS BIENNII] Hinc patet, cædem Amnon contigisse biennio post stuprum ab eo illatum Thamar: tam citò Dei vindicta persecuta est scelestum & incestum, eumque vitâ & regno priuauit. Erat enim primogenitus, & Dauidi in delicijs, ideoque in eius regnum successurus.

Vers.24. ECCE TONDENTVR OVES SERVI TVI] Absalom ergo filius regis erat pecorarius, curamque habebat ouium & pecorum, vti & cæteri principes illius æui candidi & simplicis.

Vers.25. BENEDIXIT EI] q.d. Dauid Absalomo bene precatus est, itaque eum dimisit dicendo v.g. Vade in pace. Vnde Vatabl. vertit, *Valedixit* ei.

Vers.29. FVGERVNT] timentes ne occiderentur, vti Amnon; quasi Absalom solus cuperet esse superstes, vt patri in regnum succederet, ne quis alius fratrum præferretur. Sicut Turca cùm habet prolem, omnes fratres occidit, ne ipsi regnum inuadant.

Vers.32. QVONIAM IN ORE ABSALOM ERAT] q.d. Amnon erat in Absalomi oculis & ore, vt frequenter de vltione stupri ab eo sorori suæ illati loqueretur. Quod enim est in corde, hoc ebullit in os.

Vers.37. ABSALOM FVGIENS ABIIT AD THOLOMAI FILIVM AMMIVD REGEM GESSVR] Fugit ergo ad auum suum maternum: ipse enim erat filius filiæ Tholomai regis Gessur, vti dictum est cap.3.v.3. Hic enim nepotem suum recepit, & tutatus est, eò quòd ipse Thamar neptis pariter suæ stuprum vltus fuisset cæde Amnon stupratoris.

Vers.38. FVIT IBI TRIBVS ANNIS] Hinc patet chronotaxis rerum tunc gestarum, quam assignaui c.12.25.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOab per Thecuitis blandiloquentiam Absalomum reconciliat Dauidi. sed ita vt ipse eum ad conspectum non admittat. Deinde vers. 25. describitur Absalomi pulchritudo, caesaries, proles ac succensio segetum Ioab; quâ re excitus Ioab eum ad Dauidis osculum admitti procurat.

1. INtelligens autem Ioab filius Saruiæ, quòd cor regis versum esset ad Absolom. 2. Misit Thecuam,& tulit inde mulierem sapientem: dixitque ad eam: Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo. vt sis quasi mulier iam plurimo tempore lugens mortuum: 3. & ingredieris ad regem, & loquêris ad eum sermones huiuscemodi. Posuit autem Ioab verba in ore eius. 4. Itaque cùm ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, & adorauit,& dixit: Serua me rex. 5. Et ad eam rex: Quid causæ habes? Quæ respondit: Heu, mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus. 6. Et ancillæ tuæ erant duo filij: qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset: & percussit alter alterum, & interfecit eum. 7. Et ecce consurgens vniuersa cognatio aduersum ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percussit fratrem suum, vt occidamus eum pro anima fratris sui quem interfecit, & deleamus heredem: & quærunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est, vt non supersit viro meo nomen, & reliquiæ super terram. 8. Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam,& ego iubebo pro te. 9. Dixitque mulier Thecuitis ad regem: In me, domine mi rex, sit iniquitas, & in domum patris mei: rex autem & thronus eius sit innocens. 10. Et ait rex: Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltrà non addet vt tangat te. 11. Quæ ait: Recordetur rex Domini Dei sui, vt non multiplicentur proximi sanguinis ad vlciscendum,& nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Viuit Dominus, quia non cadet de capillis filij tui super terram. 12. Dixit ergo mulier: Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere. 13. Dixitque mulier: Quare cogitasti huiuscemodi rem contra populum Dei, & locutus est rex verbum istud, vt peccet, & non reducat eiectum suum? 14. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur: nec vult Deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abiectus est. 15. Nunc igitur veni, vt loquar ad dominum meum regem verbum hoc, præsente populo. Et dixit ancilla tua: Loquar ad regem, si quomodo faciat rex verbum ancillæ suæ. 16. Et audiuit rex, vt liberaret ancillam suam de manu omnium qui volebant de hereditate Dei delere me, & filium meum simul. 17. Dicat ergo ancilla tua, vt fiat verbum Domini mei regis sicut sacrificium. Sicut enim Angelus Dei, sic est dominus meus rex, vt nec benedictione nec maledictione moueatur: unde & Dominus Deus tuus est tecum. 18. Et respondens rex, dixit ad mulierem: Ne abscondas à me verbum, quod te interrogo. Dixitque ei mulier, Loquere domine mi rex. 19. Et ait rex: Numquid manus Ioab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, & ait: Per salutem animæ tuæ, domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dexteram est, ex omnibus his quæ locutus est dominus meus rex: seruus enim tuus Ioab, ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc. 20. Vt verterem figuram sermonis huius, seruus tuus Ioab præcepit istud: tu autem domine mi rex, sapiens es sicut habet sapientiam Angelus Dei, vt intelligas omnia super terram. 21. Et ait rex ad Ioab: Ecce placatus feci verbum tuum: vade ergo,& reuoca puerum Absalom. 22. Cadensque Ioab super faciem suam in terram, adorauit & benedixit regi: & dixit Ioab: Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, domine mi rex: fecisti enim sermonem serui tui. 23. Surrexit ergo Ioab & abijt in Gessur, & adduxit Absalom in Ierusalem. 24. Dixit autem rex: Reuertatur in domum suam, & faciem meam non videat. Reuersus est itaque Absalom in domum suam,& faciem regis non vidit. 25. Porrò sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israel, & decorus nimis; à vestigio pedis vsque ad verticem non erat in eo vlla macula. 26. Et quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum cæsaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis, pondere publico. 27. Nati sunt autem Absalom filij tres; & filia vna nomine Thamar, elegantis formæ. 28. Mansitque Absalom in Ierusalem duobus annis, & faciem Regis non vidit. 29. Misit itaque ad

ad Ioab, vt mitteret eum ad regem: qui noluit venire ad eum. Cumque secundò
misisset, & ille noluisset venire ad eum. 30. dixit seruis suis: Scitis agrum Ioab
iuxta agrum meum, habentem messem hordei: ite igitur, & succendite eum igni.
Succenderunt ergo serui Absalom segetem igni. Et venientes serui Ioab, scissis
vestibus suis, dixerunt: Succenderunt serui Absalom partem agri igni. 31. Sur-
rexitque Ioab, & venit ad Absalom in domum eius, & dixit: Quare succenderunt
serui tui segetem meam igni? 32. Et respondit Absalom ad Ioab: Misi ad te ob-
secrans vt venires ad me, & mitterem te ad regem, & diceres ei: Quare veni de
Gessur? melius mihi erat ibi esse: obsecro ergo vt videam faciem regis: quòd si
memor est iniquitatis meæ, interficiat me. 33. Ingressus itaque Ioab ad regem
nuntiauit ei omnia: vocatusque est Absalom, & intrauit ad regem, & adorauit su-
per faciem terræ coram eo: osculatusque est rex Absalom.

Vers. 1. COR REGIS VERSVM ESSET AD ABSALOM] A tum quia ipse erat tertius ab eo genitus filius, ideoque proximus ferè vt succederet ei in regnum, tum quia ipse erat pulcher & specie regia, vti dicitur v. 25. tum quia iustam habuerat ex parte cædis occasionem, scilicet stuprum sorori suæ illatum, cuius pudicitiæ vindex extiterat. Hoc enim apud omnes magnæ ducebatur laudi, censebaturque opus heroicum. Vnde Gentiles celebrant Lucretiam, quæ à Sexto Tarquinio Tarquinij Superbi regis filio per vim violata, ob dolorem & amorem pudicitiæ sese confodit: Qua de causa Tarquinius cum suis vrbe pulsus est, & pro regibus consules surrogati sunt Iunius Brutus, & L. Collatinus Lucretiæ maritus. Vide Valer. Max. l. 6. cap. 1. vbi inter alia hoc memorabile recenset: *Virginius*, inquit, *plebeij generis, sed patricij vir spiritus, ne probro contaminaretur domus sua, proprio sanguini non pepercit. Nam cùm Appius Claudius decemuir filiæ eius virginis stuprum, potestatis viribus fretus pertinacius expeteret, deductam in forum puellam occidit: pudicæque interemptor, quàm corruptæ pater esse maluit.*

Virginius occidit filiam ne violaretur.

Vers. 2. MISIT THECVAM, ET TVLIT INDE MVLIEREM SAPIENTEM] *Thecua* erat vrbs in monte sita, vberrimis abundans pascuis, distans à Bethlehem sex millibus passuum, à Ierusalem verò nouem. ita S. Hieron. Adrichom. & alij. Hinc fabulantur R. Salomon & R. Dauid, mulieres & viros Thecuæ fuisse cæteris sapientiores, eò quòd Thecua sit fertilis olearum & oliuarum: regiones enim oleis fertiles gignere sapientes; vti eadem Thecua genuit Amos & Habacuc Prophetas: imò Rabbini asserunt Thecuitem hanc fuisse auiam Amos Prophetæ; sed nullo id argumento, nisi hoc quòd vterque ortus sit ex Thecua, probant. C

Vers. 6. ANCILLÆ TVÆ ERANT DVO FILII QVI RIXATI SVNT, &c. ET PERCVSSIT ALTER ALTERVM] Hebræi, & ex eis Rabanus & Angelomus, censent hanc non esse fabulam, sed veram historiam, quæ mulieri huic, eiusque duobus filijs contigerit, quam ipsa ex pari explicarit Absalomo & Amnoni. Verùm cæteri passim censent esse fabulam ad rem appositè confictam, idque satis indicat ipsa narratio.

Porrò prudenter vtitur parabola hac, qua rex contra seipsum sententiam proferret, vt, postquàm iudicasset seruandum esse filium mulieris qui occiderat fratrem, ex hac lata à se sententia animaduerteret, seruandum quoque sibi esse Absalomum qui fratrem Amnonem occiderat. Simili parabola vsus est Nathan c. 12. qua Dauidi persuasit adulterij sui pœnitentiam. Disce hic cùm magnates, diuites, potentes, superbos, sibique præsidentes de quopiam vitio corripere cupis, illis non loqui in secunda, sed in tertia persona; quasi non ipsos, sed tertium aliquem huius vitij reum arguere velis. Sic enim ipsi ea æquanimiter ferent, ac sagaciter conijcient id de se dici, sed corripientem ex modestia & verecundia non audere se nominare, quòd vulgò dicitur: *Vapulet canis, vt leo metuat & sapiat.*

ET QVÆRVNT EXTINGVERE SCINTILLAM MEAM, QVÆ RELICTA EST] id est filium vnicum, qui mihi relictus est, vt sit scintilla, qua meam virique mei familiam penè extinctam reaccendam, redintegrem & propagem. Sicut enim consumpto igne relinquuntur fauillæ & scintillæ sub cinere, ex quibus ignis per sulphurata reaccendi & resuscitari potest: sic extinctis filijs cæteris vltimus relinquitur, quasi scintilla, B ex qua familiæ propago suscitetur, ac nomen & memoria conseruetur. Sic Cicero *scintillas belli*, vocat belli reliquias. Nota appositam metaphoram. Anima enim & vita comparatur igni, quia ipsa in calore, qui igni est proprius, consistit. Rursus sicut ignis ignem inflammando; sic homo hominem gignendo propagat. Tertiò, quia sicut ignis lucet & splendet, sic & vita. Quartò, sicut vna lucerna deficiens accendit aliam, in qua quasi superstes lucet & fulget, sic & homo moriens, in filio quasi superstes manet & viuit: In filio enim videtur parens, sicut in imagine videtur exemplar, vnde illud Psalm. 131. 17. *Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.* Eâdem metaphorâ vsi sunt Gentiles, vt per lucernam vel lampadem quam in cursu alter alteri succedenti tradebat, significarent propaginem generationis & vitæ. Vnde Lucretius:

Vers. 7.

Anima similis igni. Primò Secundò. Tertiò. Quartò.

Et quasi cursores vitaï lampada tradunt.

Sic Plato l. 6. de legibus ait, *oportere ciues operam dare generandæ proli, vt vitam, quam ipsi à maioribus accepere, posteris tradant, quasi lampada ardentem, in qua ipsi luceant.*

Vers. 8. VADE IN DOMVM TVAM, ET EGO IVBEBO PRO TE] q.d. Curabo filium tuum seruari, tibique reddi incolumem. Quæres an iustum sit hoc Dauidis iudicium? quia lex Dei iubebat homicidam occidi, multò magis fratricidam, qualis erat hic. Resp. Lex iubebat occidi homicidam publicum, cuius scilicet homicidium publicè in iudicio per testes probari poterat. Nam lex Deuter. 17. v. 6. iubet ne quis occidatur, nisi duobus testibus conuictus. Hic autem erat fratricidium secretum, cui nullus interfuerat testis, vt dictum est vers. 6. Quare hic iuridicè damnari occidique non poterat. Ita Vatabl.

Rursum lex iubebat occidi homicidam voluntarium, non verò repentinum & casualem, qui scilicet absque vllo præcedente odio, casu aliquem occiderat, (vti erat hic) vnde ad eum saluandum Numer. 35. 11. Deus constituerat vrbes refugij, vt ad illas confugiendo maneret illæsus & supplicij expers ita Caiet. & alij.

VERS. 9. IN ME, DOMINE MI REX, SIT INIQVITAS, ET IN DOMVM PATRIS MEI: REX AVTEM ET THRONVS EIVS SIT INNOCENS.] Dicit hoc Thecuitis amicè blandiendo Dauidi, vt illi omnem eximat scrupulum condonationis homicidij, ipsiuoque in ea planè confirmet ac reconciliet Absalomo fratricidæ, q. d. Si quid in hac condonatione peccatum est, opto vt peccati huius pœna non in te, ô rex, sed in me meamque domum tota deuoluatur. Nolim enim in te propter me quidquam mali recidere; sed oro Deum, vt illud omne in meum caput reflectat. Sic Rebecca filio suo Iacob timenti patris maledictionem, si se ipsi pro Esau fratre substitueret, respondit: *In me sit ista maledictio, fili mi* Gen. 27. v. 13. Et Pilato trepidanti ad Christi condemnationem; Iudæi, vt eum ad illam animarent, succlamarunt: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Matth. 27.

VERS. 13. ET LOCVTVS EST REX VERBVM ISTVD VT PECCET] scilicet *contra populum Dei*, vt præcessit, Thecuitis hæc post parabolam descendit ad eius scopum, vt scilicet rex eam applicet Absalomo fratricidæ, eique eandem condonet: quare nouas hic rationes affert & multiplicat, quibus Dauidem ad ei parcendum impellat. Prima est hæc. q. d. Absalom post Amnonem quasi proximus est vt tibi in regnum succedat, cumque populus amat, & optat vt succedat; consule ergo posteritati tuæ, consule regno tuo, consule populo tuo, vt scilicet ei idoneum heredem tuum & successorem conserues, qualis est Absalom: alioqui peccabis in te & in populum tuum, quòd eum tanto principe, quantus est Absalom, priuaris. Alij *τὸ vt peccet*, sic explicant. q. d. Nisi Absalomum illicò reuoces, idololatriæ & aliorum peccatorum eris ei occasio. Ipse enim exul degit apud auum suum maternum regem Gessur, qui est idololatra, æquè ac eius aulici, qui Absalomum ad suam idololatriam cæteraque sua vitia pellicere satagunt.

VERS. 14. OMNES MORIMVR, ET QVASI AQVÆ DILABIMVR IN TERRAM, QVÆ NON REVERTVNTVR] Est hæc secunda Thecuitis ratio, vt Dauid Absalomo det veniam. q. d. Vita hominum fluxa est & euanida: Amnon etiamsi non esset occisus, æquè tamen debuisset breui mori, vti omnes morimur: Absalom, quoque breui morietur: non ergo quærenda est à te cædis vindicta & mors Absalomi, quam ipsa natura eidem breui irrogabit. q. d. Quam ô rex, de Absalomo vltionem quæris? mortemne? at iam moritur. *Omnes enim morimur & quasi aquæ dilabimur.* Heb. habent: *Omnes morimur, & instar aquæ in terram effusæ, quæ rursùm colligi & congregari nequit*, subaudi d labimur & diffluimus in mortem, & terram ex qua plasmati sumus. q. d. Omnes quasi fluminis præcipiti cursu deuoluimur in mare mortis & sepulchri, quæ est *domus æternitatis* nostræ Eccles. 12. 5. Rursum anima nostra breui in morte exibit è corpore, nec in illud reuertetur

A ante generalem resurrectionem, ait Vatabl. aut potiùs *aquas* hic intellige non fluminis, sed pluuiæ: hæ enim in terram dilapsæ colligi nequeunt. q. d. Sicut terra absorbet pluuiam, vt nil ea ea remaneat, quod rursum congregari & colligi possit: ita quoque vita nostra & corpus in mortem & terram, ex qua formatum est redit, vt reuerti & rursum colligi, animæque vitaliter vniri nequeat, nisi super naturam per Dei omnipotentiam, quam ipse ostendet in communi omnium resurrectione. Comparat ergo vitam nostram aquæ non fluminis pertranseunti, sed pluuiæ delabenti in terram, ibique absorptæ & euanescenti, q. d. Amnon iam mortuus est, nec potest reuocari ad vitam, sicut nec aqua effusa rursum colligi potest, ait Procopius: vt quid ergo Absalomum persequeris, nisi vt mortem morti, & dolorem dolori tuo addas? breui enim Absalom quoque morietur, & instar aquæ dilabetur in terram, nec ad vitam reuocari poterit.

B

NEC VVLT DEVS PERIRE ANIMAM] Est hæc tertia ratio petita ab imitatione clementiæ Dei, quæ sæpè ad preces vel peccatorum, vel sanctorum pro peccatoribus orantium mitigat, vel reuocat sententiam mortis contra eos latam.

VT FIAT VERBVM DOMINI MEI REGIS, SICVT SACRIFICIVM] quod in odorem suauitatis Deo offertur. q. d. Sicut sacrificium pro peccato oblatum, Deo est gratissimum; sic hoc votum meum pro Absalomi peccato condonando, tibi, ô rex, oblatum sit, quæso, pariter gratissimum. Tu enim es quasi Deus noster terrestris, & quasi numen quoddam Israelis. Noster legit cum Septuag. לְמִנְחָה *lemincha*, id est, *in sacrificium*; iam cum Chaldæo alijs punctis legunt לִמְנֻחָה *limnucha*, id est, in requiem, vnde vertunt. q. d. Iubeat rex Absalomum esse in quiete & saluum. VERS. 17.

C

SICVT ENIM ANGELVS DEI, SIC EST DOMINVS MEVS REX VT NEC BENEDICTIONE, NEC MALEDICTIONE MOVEATVR.] Thecuitis adulando captat Dauidis beneuolentiam. q. d. Liberè loquar, quia humanitas tua, ô rex instar Angeli omnia tranquillè audit, tam mala quàm bona, nec laudibus vel vituperijs minimque flectitur, sed sincerè de omnibus iudicat, vti spero quòd hic pro me iudicabit, scilicet decere clementiam tuam, vt Absalomo filio parcat.

NVMQVID MANVS IOAB TECVM EST?] q. d. Numquid opera & directione Ioab hæc omnia agis & dicis? VERS. 19

D

NEC AD SINISTRAM, NEC AD DEXTERAM EST] q. d. Non est aliud, quàm quod sagacissimè es odoratus, scilicet me hæc omnia agere instinctu Ioab.

ECCE PLACATVS FECI VERBVM TVVM] vt parcam Absalomo, eumque ab exilio ad me reuocem. Quæres, an peccarit Dauid parcendo Absalomo homicidæ, cùm lex iubeat homicidas occidi? Resp. Caiet. leges generatim decernere, quod communiter & regulariter agendum est, singulares autem casus prudentiæ Principis relinqui. Talis erat hic: erat enim fratricidium à filio regis commissum, qui fugerat ad auum suum regem Gessur Gentilem. Quare periculum erat ne auus inuaret Absalomum quasi nepotem VERS. 21

tem suum, itaque post mortem Dauidis bella orirentur de successione in regnum inter filios Dauidis, quæ vt vitaret Dauid, sapienter pepercit Absalomo.

Vers.25. Porro sicut Absalom, vir non erat, pulcher in omni Israel] q.d. Erat pulcherrimus omnium Israelitarum. Meminit hîc Script. pulchritudinis Absalomi incidenter, vt innuat quam ob causam ipse omnibus fuerit acceptus & gratiosus, vtque Tropol. indicet, quàm vana sint omnia bona huius vitæ, & quàm malis permista. Absalom enim pulcherrimus corpore erat, aterrimus mente, ideoque in mortem funestissimam incidit, nimirùm, sicut ait S. August. lib. 22. de Ciuit. vt ostendatur huius vitæ dulcedinem amaritudinibus, & ærumnis respersam esse, vt alia vita quæratur, quæ nulla amaritudine perturbatur. Vide Abulens. hîc q. 20. alijs exemplis id illustrantem.

Porrò eximia hæc corporis pulchritudo arguebat animæ deformitatem. Natura enim omnem suam vim exercuerat in exornando corpore; vnde animam inornatam reliquerat, vt patet ex eius ambitione. Et solet Deus sua bona partiri. Vnde mulieribus dat pulchritudinem, viris iudicium, iuuenibus robur, senibus prudentiam. Audi S. Chrysost. homil. in illud: *Vtinam tolerassetis*, 2. Corinth. 11. *Quid enim*, inquit, *ape vilius, quid pauone pulchrius, quid formica sapientius? Et apis dulcedinem in se habet, pauo verò solummodò in pennis est, non in fructu decorus; formica verò contemptibilis hominibus, sed magistra virtutum est.* Idem præclarè homil. 37. in Genes. sub finem: *Hoc*, inquit, *studium in ornando corpore, internam indicat deformitatem: & huius deliciæ, illius manifestam faciunt famem: & huius vestium sumptus, illius indicat nuditatem. Impossibile enim est aliquam agere curam animæ, & satis facere corporis pulchritudinem & ornatum.* Et S. Hieron. epist. ad Furiam loquens de Magdalena: *Meretrix*, inquit, *illa in Euangelio baptizata lachrymis suis, non habuit crispantes mitras, &c. Quantò fœdior, tantò pulchrior.* Et paulò pòst: *Ornatus*, inquit, *iste non Domini est: velamen istud Antichristi est. Qua fiducia eriges ad cœlum vultus, quos conditor non agnoscit.*

Vers.26. Semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum cæsaries] Hebr. *A fine dierum in dies tondebatur*, id est quotannis, siue anno recurrente, tondebatur. ita Caietan. Arias, Pagnin. Vatabl. & alij. Perperam ergo Hebræi apud S. Hierôn. verunt: *Tondebatur de triginta in triginta diebus*, id est singulis mensibus. Perperam quoque Ioseph. l. 7. Antiq. cap. 8. ait: *Cuius capitis tanta erat cæsaries, vt ex octo diebus tonderi potuisset.* Vt hanc absurditatem tegeret Gelenius Iosephi ex Græco in Latinum interpres, ex se hæc substituit: *Tanta fuit eius cæsaries, vt intra octauum quemque mensem ad ducentos siclos, hoc est ad quinque pondo accresceret*, quod pariter falsum est, & Script. hoc loco repugnat. Porrò Absalom gestabat comam per annum, non quod Nazaræus esset, vt volunt Rabbini, sed quod pulchritudinis & comæ esset studiosus, Vnde & in pœnam ex ea suspensus occubuit c. 18.

Ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis.] Narratur hîc capillorum multitudo, ad designandam Absalomi pulchritudinem, ad hanc enim non parum facit pulchra coma, & cæsaries densa. Porrò siclus erat moneta ponderans quatuor drachmas, hoc est dimidiam vnciam: quare siclus si erat argenteus, erat eiusdem pretij & ponderis, cuius nunc sunt Romæ 4. Iulij, & in Hispania 4. Regales Hispanici: sin aureus esset, pendebat & valebat 4. coronatos Francicos quorum quisque valet duodecim Iulios, siue Regales. Ducenti ergo sicli ponderabant centum vncias, quæ faciunt octo libras cum quatuor vncijs, si libram accipias communem duodecim vnciarum. Vnde nonnulli apud Abulens. & Lyran. quos sequitur noster Sanchez & Salianus, censentes hoc pondus comæ esse nimium, pro pondere substituunt pretium, quasi coma Absalomi fuerit flaua densa & rutilans, ideoque à feminis ad capillaturam sibi ex ea faciendam expetita, ac tanti æstimata, vt venderetur ducentis siclis argenti, qui faciunt octoginta aureos Romanos, quorum quisque continet decem Iulios. Verùm hoc refutant Lyran. & Abulens. quasi pretium iniustum, improbabile, & rem ineptam muliebribus ornamentis, nec Script. comam Absalomi commendat à colore, quod fuerit flaua & rutila, sed à pondere. Et sanè illa sententia videtur vim facere & torquere verba Script. nam Heb. שׁקל *sakel* non significat *appretiabatur*, vel *vendebatur*, sed *ponderabat*, vti vertit Noster, Septuag. Chald. Ioseph. Vatabl. Pagn. Caiet. & alij passim.

Neque hoc pondus comæ mirum videri debet, tum quia illud, vt rem raram & nouam hîc recenset Script. tum quia erat pondus comæ totius anni: coma autem Absalomi erat densa, grauis, crebra & promissa, quæ toto anno succrescens facilè in fine anni ponderabat octo libras, quod pondus Absalom sentiebat quidem, ideoque grauabatur, & vt se onere leuaret, tondebatur: minùs tamen sentiebatur, quàm si pondus aliquod extrinsecum octo librarum capiti suo imposuisset: quia hæc coma erat capiti ei connaturalis; vnde facilè ab anima capitis sustentabatur. Sic enim non sentimus pondus corporis, quod est plus quàm 50. librarum, quia anima illud informans, idipsum quasi suum, sibique intimè vnitum sustentat: vnde cùm anima separata est à corpore, sentitur ipsum pondus corporis siue cadaueris, vt vix ab homine robusto portari possit.

Nati sunt autem Absalom filii tres] Vers.27.
Hi omnes statim ante patrem mortui sunt. Vnde de Absalom cap. 18. v. 18. sine liberis fuisse dicitur. ita Theodor.

Et filia vna nomine Thamar elegantis formæ] Verisimile est nomen hoc ei inditum à Thamar amita & sorore Absalomi: imò Sanchez opinatur filiam hanc aliud nomen proprium habuisse, scilicet *Maacha*, cognominatam verò fuisse *Thamar*, id est palmam, ab elegantia & pulchritudine. Tradunt enim Hebræi & Ioseph. l. 7. cap. 8 quos sequitur Sanchez hîc, & Abul. c. 14. v. 20. hanc *Thamar* esse *Maacha*, quæ fuit vxor Roboam, & mater Abiæ. Hæc enim 2. Par. 11. v. 20. vocatur filia Absalom. Videtur ergo Absalom natus ex Maacha filia regis Gessur, vt dictum est c. 3. 3. nomen matris suæ Maacha indidisse filiæ suæ, quæ ob speciem cognominata sit *Thamar*. Ioseph. tamen inferiùs agens de Roboam & Abia l. 8. c. 3. asserit hanc

Thamar filiam Absalomi fuisse non Maacha, sed matrem Maacha, quæ fuit vxor Roboam, & mater Abiæ. Alij tamen centent, quòd Absalom qui 2. Paral. 11. v. 20. vocatur pater Maacha vxoris Roboam, alius & diuersus sit ab hoc Absalomo filio Dauidis: nam idem 2. Paral. 13. v. 2. vocatur *Vriel de Gabaa. Nomen matris eius* (Abiæ) inquit, *Michaia* (siue *Maacha*, vel, vt Iosephus vocat *Micha*) *filia Vriel de Gabaa.* Atqui Gabaa erat tribus Beniamin. Ergo Absalom hic pater Maacha, qui alio nomine dictus est *Vriel*, fuit ex tribu Beniamin. Hic autem Absalom pater Thamar filius Dauidis, fuit ex tribu Iuda. Ergo di- A uersus est ab Absalomo, qui fuit pater Maacha, & alio nomine dictus est Vriel. ita sentit Salianus & Abulensis. qui sententiam suam reuocat 2. Paral. 11. q. 20. & in c. 13 q. 6. Si quis Iosephum lib. 8. c. 3. sequens, diceret, Maacha non esse Thamar, sed filiam Thamar, ad hoc argumentum respondere posset, Thamar hanc fuisse filiam Absalomi filij Dauidis, ac nupsisse Vriel Beniamitæ, ex eoque genuisse Maacha, quæ fuit vxor Roboam, & mater Abiæ: quare Maacha haec 3. Paral. 11. 20. dici *filiam*, id est *neptem* Absalomi. Et hoc omnia adæquat, ideoque valde est verisimile, vti dicam lib. 3 c. 15. v. 2. & 10.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ABsalom sollicitat populum tum eoque coniurat contra Dauidem in Hebron, quare Dauid cum suis vers. 14. fugit, ac vers. 24. sacerdotes se sequentes cum Arca remittit in vrbem. Denique vers. 30. ascendens montem Oliueti nudis pedibus flens & operto capite, Chusai remittit in vrbem, vt dissipet consilium Achitophel.

1. IGitur post hæc fecit sibi Absalom currus, & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum. 2. Et manè consurgens Absalom, stabat iuxta introitum portæ, & omnem virum, qui habebat negotium vt veniret ad regis iudicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua ciuitate es tu. Qui respondens aiebat: Ex vna tribu Israel ego sum seruus tuus. 3. Respondebatque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni & iusti. Sed non est qui te audiat constitutus à rege, dicebatque Absalom: 4. Quis me constituat iudicem super terram vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iustè iudicem? 5. Sed & cùm accederet ad eum homo vt salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, osculabatur eum. 6. Faciebatque hoc omni Israel venienti ad iudicium, vt auditetur à rege, & sollicitabat corda virorum Israel; 7. Post quadraginta autem annos, dixit Absalom ad regem Dauid: Vadam, & reddam vota mea quæ voui Domino in Hebron. 8. Vouens enim vouit seruus tuus, cùm esset in Gessur Syriæ, dicens: Si reduxerit me Dominus in Ierusalem, sacrificabo Domino. 9. Dixitque ei rex Dauid: Vade in pace. Et surrexit, & abijt in Hebron. 10. Misit autem Absalom exploratores in vniuersas tribus Israel, dicens: Statim vt audieritis clangorem buccinæ dicite: Regnauit Absalom in Hebron. 11. Porrò cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, euntes simplici corde, & causam penitus ignorantes. 12. Accersiuit quoque Absalom Achitophel Gilonitem consiliarium Dauid, de ciuitate sua Gilo. Cumque immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalom. 13. Venit igitur nuntius ad Dauid, dicens: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom. 14. Et ait Dauid seruis suis, qui erant cum eo in Ierusalem: Surgite, fugiamus; neque enim erit nobis effugium à facie Absalom: festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij. 15. Dixeruntque serui regis ad eum: Omnia quæcumque præceperit Dominus noster rex, libenter exequemur serui tui. 16. Egressus est ergo rex, & vniuersa domus eius, pedibus suis: & dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum. 17. Egressusque rex & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo: 18. & vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & legiones Cerethi & Phelethi, & omnes Gethæi, pugnatores validi, sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem. 19. Dixit autem rex ad Ethai Gethæum: Cur venis nobiscum? reuertere, & habita cum rege, quia peregrinus es, & egressus es de loco tuo. 20. Heri venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi? ego autem vadam quò iturus sum: reuertere, & reduc tecum fratres tuos, & Dominus faciet tecum misericordiam & veritatem, quia ostendisti gratiam & fidem. 21. Et respondit Ethai regi, dicens: Viuit Dominus, & viuit dominus

dominus meus rex: quoniam in quocumque loco fueris domine mi rex, siue in
morte, siue in vita, ibi erit seruus tuus. 22. Et ait Dauid Ethai: Veni, & transi, &
transiuit Ethai Gethæus, & omnes viri, qui cum eo erant, & reliqua multitudo,
23. Omnesque flebant voce magna, & vniuersus populus transibat: rex quoque
transgrediebatur Torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam,
quæ respicit ad desertum. 24. Venit autem & Sadoc sacerdos & vniuersi Le-
uitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, & deposuerunt arcam Dei: & ascendit
Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de ciuitate.
25. Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in vrbem; si inuenero gratiam in
oculis Domini, reducet me, & ostendet mihi eam & tabernaculum suum. 26. Si
autem dixerit mihi: Non places: præsto sum, faciat quod bonum est coram se.
27. Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: O Videns reuertere in ciuitatem in pace:
& Achimaas filius tuus, & Ionathas filius Abiathar, duo filij vestri, sint vobiscum,
28. Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo à vobis in-
dicans mihi. 29. Reportauerunt ergo Sadoc & Abiathar arcam Dei in Ierusa-
lem: & manserunt ibi. 30. Porrò Dauid ascendebat Cliuum oliuarum, scandens
& flens, nudis pedibus incedens, & operto capite, sed omnis populus, qui erat
cum eo, operto capite ascendebat plorans. 31. Nuntiatum est autem Dauid,
quòd & Achitophel esset in coniuratione cum Absalom, dixitque Dauid, Infatua,
quæso, Domine consilium Achitophel. 32. Cumque ascenderet Dauid summi-
tatem montis, in quo adoraturus erat Dominum, ecce occurrit ei Chusai Arachites,
scissa veste, & terrâ pleno capite. 33. Et dixit ei Dauid: Si veneris mecum, eris
mihi oneri: 34. si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalom: Seruus tuus
sum, rex: sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus: dissipabis consilium Achi-
tophel. 35. Habes autem tecum Sadoc & Abiathar sacerdotes: & omne ver-
bum quodcumque audieris de domo regis, indicabis Sadoc & Abiathar sacerdo-
tibus. 36. Sunt autem cum eis duo filij eorum, Achimaas filius Sadoc, & Iona-
thas filius Abiathar; & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis.
37. Veniente ergo Chusai amico Dauid in ciuitatem, Absalom quoque ingressus
est Ierusalem.

VERS. 1. IGITVR POST HÆC FECIT SIBI ABSALOM CVRRVS] quasi ambiens regnum, præsertim quia mortuo Amnone primogenito, secundo etiam Cheliab vel mortuo, vel minùs apto ad regnum, ipse tertio loco genitus c. 3. 2. videbatur proximum habere ius ad regnum. Adde, Absalomum fuisse superbum: nam ambiuit regnum viuente adhuc patre, illudque ipsi armis & vi extorquere conatus est: quæ fuit insignis eius tum arrogantia, tum iniustitia, tum impietas. Vnde S. Chrys. hom. de Absalom. tom. 1. *Perdidis, ait, consilium Absalom, dum parricidio cupit mercari imperium.* Et inferiùs ostendit eum fratricidio addidisse parricidium, saltem mente destinatum, atque hoc fuisse pœnam illius: *Dum*, inquit, *in Absalom fratris occisi facinus non vindicatur, in parricidium patris reciduum facinus iteratur.* Nimirum hæc inter alias fuit pœna à Deo inflicta Dauidi, ad puniendum eius adulterium & homicidium. Prima enim pœna fuit mors infantis ex adulterio nati. Secunda, Amnonis incestus, & stuprum Thamar. Tertia, Amnonis cædes per Absalomum. Quarta, fuit Absalomi rebellio. Ambitio enim hominem excæcat, illique rationem eripit, vti eripuit Lucifero, de quo S. Bernardus serm. 2. de verbis Isaiæ: *Miser*, inquit, *ipse qui sine Deo esse maluit, quàm sub Deo.* Idem fit ijs, qui ambiunt prælaturas. Vide S. Bernard. Epist. 42. *Curritur*, inquit, *in clero passim ab omni ætate & ordine, à doctis pariter & indoctis, ad Ecclesiasticas Curas, tanquam sine curis iam quisque victurus sit, cùm ad Curas peruenerit.*

VERS. 7. POST QVADRAGINTA AVTEM ANNOS DI-
A XIT ABSALOM AD REGEM] Nonnulli ex Iosepho pro *quadraginta* legunt, *quatuor*. Sic enim habet Iosephus lib. 7. Antiq. cap. 8. *Absalom quarto post reconciliationem anno orauit patrem, vt Hebronem adiret.* Iosephum sequitur Theodoret. Hugo. Abulens. Adrichom. & alij, qui putant hanc rebellionem Absalomi contigisse quarto anno post eius reconciliationem, qui fuit regni Dauidis 32. vt patet ex dictis c. 12. 24. Verùm Hebræa, Chald. Septuag. constanter habent *quadraginta*, non *quatuor*, itaque legunt S. Hieron. Angelom. Glossa, Lyran. Caietan. Dion. cæterique Interpretes prisci & moderni. Sed dissentiunt vnde hi 40. anni computandi sint. Nam Vatabl. numerat eos ab eo tempore, quo He-
B bræi à Samuele petierunt regem, quod ipse factum putat anno decimo principatus Samuelis. Sed errat in calculo; plures enim exinde fluxere anni. Secundò, S. Hieronymus in Tradit. computat ab eo tempore, quo Saul occidit sacerdotes in Nobe, vrbemque euertit. Alij numerant à morte Saulis, alij à cæde Goliath, alij à natiuitate Absalomi. Verùm numerus annorum non respondet.

Dico ergo, hos 40. annos computandos esse à prima vnctione Dauidis in regem, facta à Samuele 1. Reg. 16. 13. Hæc enim facta est cùm Dauid ageret annum vigesimum, inde computa annos hos 40. peruenies ad annum ætatis Dauidis sexagesimum, quo facta est Absalomi coniuratio, cùm Dauid in regno ageret annum trigesimum (regnum enim adijt agens annum trigesimum) post quem adhuc decem annis regna-

regnauit, mortuusque est anno ætatis 70. ita Tornicllus Salianus, Emm. Sa, Paulus Burgens. Abulens. & alij.

Vnde opinantur nonnulli Absalomum hoc prætextu suam tyrannidem & rebellionem excusasse, quòd sicut pater suus Dauid Sauli socero suo Deo inobedienti, ideoque impiè & tyrannicè imperanti à Deo surrogatus esset, vnctusque à Samuele in regem anno ætatis suæ 20. sic pariter iam ipse patri impiè & tyrannicè imperanti, ac præsertim cum Bethsabee adulteranti, & Vriam occidenti, pari iure & modo succederet. Vnde & Semei Dauidi Absalomum fugienti idem improperauit.

Ex dictis sequitur Absolomum cùm bellum mouit Dauidi, fuisse ferè triginta annorum. Nam rebellauit, cùm Dauid in regno ageret annum trigesimum. Ipse autem sub initium regni Dauidis ab eo genitus est, vt patet c. 3. 3.

Vers. 10. REGNAVIT ABSALOM IN HEBRON] quia in Hebron natus erat Absalom cap. 3. 3 vbi pariter pater Dauid regnare cœperat & sacrificia obtulerat. Hebron enim ob sepultos in ea Patriarchas habebatur locus sanctissimus, & ab Israelitis frequentabatur: hic ergo Absalomi fuit prætextus, & hæc commoditas sceleris & coniurationis conflandæ. ita Abulens. vide Absalomi scelus, tyrannidem & parricidium exaggerantem S. Chrysost. hom. de Absalomo tom. 5. vel quisquis eius est auctor, nam styli Latini elegantia, & vocum allusiones indicant auctorem fuisse Latinum, non Græcum.

Vers. 13. TOTO CORDE VNIVERSVS ISRAEL SEQVITVR ABSALOM] Causam dat Abulens. q. 19 Primam, quod Absalom apud populum erat gratiosus, eiusque corda sollicitarat, suaque humanitate sibi deuinxerat, vt patet ex dictis initio capitis. Secundam causam assignat, punitionem Dei: Deus enim hac ratione volebat implere pœnam Dauidi interminatam c. 12. 11. Quare obiecit menti populi dotes & gratiam Absolomi, vitia verò Dauidis, cæteraque quæ in eo displicebant vulgo: quo factum, vt vulgus nouitatis appetens, Dauidem fastidiret, & nouum regem Absalomum ambiret. Obiecit hæc ei Deus ob bonos fines à se intentos, sed præuidebat populum ijs abusurum ad rebellandum Dauidi, idque permittere decreuit ad punienda Dauidis peccata. Vide dicta Exodi 7. 3.

Vers. 14. ET AIT DAVID, &c. SVRGITE FVGIAMVS] Causam fugæ dat S. Chrysost. in Psalm. 3. quem tunc Dauid dictauit inuocans Deum in tanta persecutione, vt patet ex eius titulo: *Fugiebat*, ait, *Dauid filium suum, quoniam castitatem fugerat: fugiebat filium, quoniam matrimonium pudicum violauerat. Fugiebat filium quoniam legem Dei quæ dicit, Non occides, Non adulterabis, fugerat. Quoniam enim alienam agnam in domum suam introduxerat, & eius pastorem interfecerat, quærat è domo sua agnus, pastorem cornu petebat. Aliena domus bellum intulit, sed ex domo sua in ipsum bellum incitatur*, &c.

Moraliter, disce hic, quàm vanum sit, quòd parentes glorientur in filijs suis, quamque verum illud, *Heroum filij noxæ*. Nam sæpè filij sunt degeneres & parentum hostes: En tibi Dauid tres genuit filios, quorum primus Amnon incestu sororem violauit; secundus Absalom fuit fratricida & parricida: tertius Salomon fuit ido-
A lolatra, & planè mulierosus. Quod mysticè Iudæis applicat S. Ambros. lib. 1. Apolog. Dauid c. 3. *Genuit Dauid*, inquit, *duos filios, vnum incestum, alium parricidam, eò quòd incestus & parricidalis populus* (Iudæorum) *affixo patibulo crucis, carnem proprij singulariter esset auctoris*.

ET RADIONAS CERETHI, ET PHELETHI] Vers. 17.
Quænam istæ fuerint dixi c. 8. v. 14.

ET OMNES GETHÆI] Erant hi milites, non Philisthini, sed Iudæi, qui in omni persecutione Saulis Dauidi adhæserant. Dicti sunt *Gethæi*, quòd Dauidem ex Iudæa in Geth vrbem Philisthinorum fugientem secuti fuerant, ibique multo tempore cum eo habitarant. ita Abul.

HERI VENISTI, ET HODIE COMPELLERIS Vers. 20.
NOBISCVM EGREDI?] Hinc videtur, quòd Ethai
B fuerit Philisthæus, scilicet Gethæus, atque paulò antè ex Geth migrarit Hierosolymam, factusque sit proselytus, vt Dauidi se sociaret. Plura de eo disputat Abul. sed coniectando.

DOMINVS FACIET TECVM MISERICORDIAM, ET VERITATEM (id est æquitatem, fidelitatem) QVIA OSTENDISTI GRATIAM ET FIDEM] q. d. Opto oroque vt Deus tibi rependat gratiam & fidem quam mihi exhibuisti, vt scilicet sit in te misericors, & constans in benefaciendo, sicut tu mihi fuisti.

REX QVOQVE TRANSGREDIEBATVR TOR- Vers. 23.
RENTEM CEDRON] Dauid hic fugiens Absalomum, transiuit torrentem Cedron, vt per montem Oliueti fugeret in desertum, ibique se absconderet. Vnde fuit typus Christi, qui fugiens Iudam proditorem & Iudæos, eumdem torrentem transiuit. Absalom enim, ait Eucher. fuit ty-
C pus Iudæ proditoris. Hinc & *Absalom* hebr. idem est quod *patris pax*, scilicet simulata & ficta; quia pater Christus pacem habuit, quam Iudas non habuit sed simulauit, cùm scilicet eum osculando ab eo proditus est Iudæis.

REPORTA ARCAM DEI IN VRBEM] scilicet Vers. 25.
in locum suum honorificum, à me illi erectum & ornatum, ne cum me exule exulare cogatur.

SI AVTEM DIXERIT MIHI: NON PLACES, Vers. 26.
PRÆSTO SVM] ad ei obsequendum vt regno eijciar, & exul vagusque per orbem oberrem, ac fiam pauper & inops, vt etiam victum mendicare cogar. Vide hic miram Dauidis humilitatem, obedientiam & resignationem, qua meruit in regnum restitui, magisque quàm antea exaltari. Dauidem imitatus Ferdinandus II. modernus Imperator, cùm nuper vndique ab hostibus cingeretur, & quasi ad manicam redigeretur, to-
D tum se Deo resignauit, & paratum ad imperium relinquendum, imò ad fortunam tenuissimam & paupertatem subeundam vltrò se obtulit, ideoque sereno ac tranquillo semper animo æquè ac vultu omnes hostium incursus sustinuit & superauit: quare à Deo tot victorijs ornari, ac tot beneficijs, donis & gratijs, quales cernimus & miramur, cumulari meruit.

O VIDENS REVERTERE] q. d. O sacerdos, Vers. 27.
ò pontifex reuertere in vrbem, vt ei æquè ac mihi prosis. Pontifex enim vocatur *Videns*, id est Propheta, quia indutus rationali, in quo erat Vrim & Tummim, Deum consulens excipiebat eius oracula, eaque edicebat & prophetabat.

PORRÒ

Vers. 30. PORRO DAVID ASCENDEBAT CLIVUM OLIVARUM] scilicet montem Oliueti, cuius pars erat hic cliuus, siue collis. Eò ascendit, tum vt per eum fugiens Absalomum, iret in desertum, ibique lateret. Absalom enim veniebat in Ierusalem ex Hebron, quæ erat ad Meridiem, mons verò Oliueti, erat ad Orientem: tum vt in monte oliuarum, id est oleis & oliuis abundante Deum adoraret, vt dicitur v. 31. Deique opem & misericordiam (cuius symbolum est oliua & oleum) in tanto discrimine imploraret. Solebant enim prisci ad Orientem versi adorare ob causas quas recensui Ezech. 8. 16. Mons oliuarum autem erat ad Orientem Hierosolymæ; tum denique vt esset typus Christi, qui in eodem monte oliueti patrem orans cum lachrymis, & sudans sanguinem, inchoauit passionem & redemptionem nostram, ideoque ex eodem monte post 40. dies à resurrectione gloriosus in cælum ascendit. Audi S. Cyrill. Hierosolym. catechesi 2. de pœnitentia: Cùm, inquit, *Absalom aduersus illum*, id est Dauidem, *arma cepit: quamuis multæ illi ad fugam viæ paterent; per montem tamen oliuarum fugere maluit, firma inuocans mente liberatorem illum qui istinc cælos ascensurus erat.*

SCANDENS ET FLENS, NUDIS PEDIBUS INCEDENS OPERTO CAPITE.] Hebræi enim æquè ac posteà Romani nudo capite incedebant quasi liberi & expediti, in luctu verò caput operiebant & tegebant, vt patet c. 19. v. 4. & Ierem. c. 24. & seq. *Luxit*, ait, *Iudæa*, &c. *& afflicti operuerunt capita sua.* Vide hîc miram Dauidis humilitatem, pœnitentiam, patientiam, qua flens, nudipes & tecto capite lugens fugam capessit, itaque populum se sequentem ad idem faciendum, suo exemplo compellit: quia

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Nimirùm sciebat Dauid sibi non tam cum Absalomo, quàm cum Deo rem esse: eum itaque priùs hisce pœnitentiæ armis expugnare decreuit: Deo enim expugnato exarmatus erat Absalom. Audi Saluianum lib. 2. de Prouidentia: *Iam si addenda est & ipsius fugæ facies, quale illud fuit, cùm tantus Rex & tanti nominis cunctis Regibus altior, mundo maior, omnes admodùm suos, cum paucissimis suis fugeret, in comparatione dudum sui egestuosus, in comparatione sui solus, fugiens cum metu, cum dedecore, cum luctu, operto, inquit Scriptura, capite, & nudis pedibus incedens, super istis prioris status à seipso exulans, penè iam post se viuens, deiectus vsque in seruorum suorum, vel, quod graue est, contumeliam, vel quod grauius misericordiam: vt vel Siba eum pasceret, vel maledicere Semei publicè non timeret. Ita Dei iudicio à se aliter effectus, vt ei, quem timuerat totus orbis, vnus in faciem insultaret inimicus.*

Addit S. Chrysost. homil. 3. in Matth. Dauidem non tantùm in tantis ærumnis patientem fuisse, sed & Deo gratias egisse: *Cùm illum tyrannum*, inquit, *fratricidam & parricidam pro se regnantem videret; nec sic quidem scandalum mente concepit. Sed si, inquit, hoc visum fuerit Deo, me quidem errare semper, & exulare; illum verò regnare, amplector atque suscipio, & habeo pro innumeris, quæ mihi à Deo inferuntur tribulationibus, gratiam. Longè aliter, quàm plurimi impudentes pariter & arrogantes: qui, cùm ne minimam quidem partem de illius virtute possideant, si quos videant prosperè agentes, se verò paruam sufferre molestiam, animas suas non metuunt mille vulnerare blasphemijs.*

QUOD ACHITOPHEL ESSET IN CONIURATIONE] Causam dant Hebræi, quòd Achitophel vlcisci voluerit vitium neptis suæ à Dauide illatum: Bethsabee enim erat filia Eliam filij Achitophel. vide dicta c. 11. v. 3. Vers. 31.

INFATUA QUÆSO, DOMINE CONSILIUM ACHITOPHEL] Erat enim ipse vir valdè prudens & magni consilij. Porrò Deus varios habet modos infatuandi prudentium consilia, idque sine peccato: v.g. obijciendo alia consilia, alias cogitationes, alias rationes & modos, qui prima fronte videantur magis commodi & speciosi, ac tegendo eorumdem incommoda, difficultates & pericula. Ex aduerso verò obijciendo alterius boni consilij, quòd à prudentibus suggeritur, difficultates & incommoda, ac tegendo eius vtilitatem & commoda. Sic fecit hîc Deus. Effecit enim vt Chusai amicus secretus Dauidis, opponeret se consilio prudenti Achitophelis, illudque suis rationibus euerteret. Effecit enim vt Absalomo eiusque asseclis magis probaretur noxium consilium Chusai, quàm vtile Achitophelis, vt patebit c. seq. Tò *infatua*, alludit ad nomen *Achitophel*, hoc enim hebr. idem est quod, *frater meus res insulsa*, ait Pagnin. vel *frater meus ruina*, ait, Angelom. & Pagnin.

Sic experimur in nobis, nos vna re & ratione aliquando moueri, aliàs eâdem non moueri, quia eius vis & efficacia aliquando nobis speciosa videtur, aliàs non videtur; vel ex alia & alia corporis mentisque dispositione, vel ex instinctu Angeli, dæmonis, vel alicuius socij & amici.

Plura tunc dixit Dauid, si non ore, certè corde, quæ posteà in Psalm. 54. coniecta sunt. Huc enim spectant illa in eo: *Elongaui fugiens & mansi in solitudine.* Et: *si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Tu verò* (ô Achitophel mihi domesticus & à consilijs) *homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos*, pro quo S. Hieron. vertit: *qui simul habuimus dulce secretum.* Deus ergo perfidiæ Achitophel fidem Chusai, quæ illam superauit, opposuit.

CAPUT

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Siba occurrit Dauidi fugienti cibos offerens. Mox vers. 5. Semei maledicit Dauidi, vnde Abisai eum ad necem deposcit, sed vetat David. Inde vers. 15. Absalom Jerusalem ingreditur, ac concubinas patris publicè violat.

1. CVmque Dauid transisset paululum montis verticem, apparuit Siba puer Miphiboseth in occursum eius, cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alligaturis vuæ passæ, & centum massis palatharum, & vtre vini. 2. Et dixit rex Sibæ: Quid sibi volunt hæc? Respondítque Siba: Asini, domesticis regis vt sedeant: panes & palathæ, ad vescendum pueris tuis: vinum autem, vt bibat si quis defecerit in deserto. 3. Et ait rex: Vbi est filius domini tui? Respondítque Siba regi: Remansit in Ierusalem, dicens: Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei. 4. Et ait rex Sibæ: Tua sunt omnia quæ fuerunt Miphiboseth. Dixítque Siba: Oro vt inueniam gratiam coram te, domine mi rex. 5. Venit ergo rex Dauid vsque Bahurim: & ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebátque egrediens, & maledicebat. 6. Mittebátque lapides contra Dauid, & contra vniuersos seruos regis Dauid: omnis autem populus, & vniuersi bellatores, à dextro & à sinistro latere regis incedebant. 7. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret regi: Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial. 8. Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul; quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absalom filij tui; & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. 9. Dixit autem Abisai filius Saruiæ, regi; Quare maledicit canis hic mortuus domino meo regi? vadam, & amputabo caput eius. 10. Et ait rex: Quid mihi & vobis est filij Saruiæ? dimittite eum, vt maledicat; Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid; & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? 11. Et ait rex Abisai, & vniuersis seruis suis; Ecce filius meus, qui egressus est de vtero meo, quærit animam meam: quantò magis nunc filius Iemini? dimittite eum vt maledicat iuxta præceptum Domini: 12. si fortè respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. 13. Ambulabat itaque Dauid & socij eius per viam cum eo. Semei autem, per iugum montis ex latere, contra illum gradiebatur, maledicens, & mittens lapides aduersum eum, terrámque spargens. 14. Venit itaque rex, & vniuersus populus cum eo lassus, & refocillati sunt ibi. 15. Absalom autem & omnis populus eius ingressi sunt Ierusalem, sed & Achitophel cum eo. 16. Cùm autem venisset Chusai Arachites amicus Dauid ad Absalom, locutus est ad eum: Salue rex, salue rex. 17. Ad quem Absalom. Hæc est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non iuisti cum amico tuo? 18. Respondítque Chusai ad Absalom: Nequaquam: quia illius ero, quem elegit Dominus, & omnis hic populus & vniuersus Israel, & cum eo manebo. 19. Sed vt & hoc inferam, cui ego seruiturus sum? nonne filio regis? sicut parui patri tuo, ita parebo & tibi. 20. Dixit autem Absalom ad Achitophel: Inite consilium quid agere debeamus. 21. Et ait Achitophel ad Absalom: Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum; vt cùm audierit omnis Israel quòd fœdaueris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum. 22. Tetenderunt ergo Absalom tabernaculum in solario, ingressúsque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel. 23. Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum; sic erat omne consilium Achitophel, & cùm esset cum Dauid, & cùm esset cum Absalom.

Vers. 1. APPARVIT SIBA PVER MIPHIBOSETH] *Puer*, id est seruus & curator, qui omnia bona Miphiboseth curabat & administrabat. Improbus hic seruus inhians heri sui claudi & miseri prædijs, vt ea à Dauide obtineret, è Ierusalem egressus, imò antegressus Dauidem fugientem, ex villâ quapiam heri sui, occurrit Dauidi cum annona copiosa, crimen falsum perduellionis hero suo imponens, vt patet c. 19. v. 26.

PALATHARVM] id est caryearum, siue ficuum aridarum. Hebr. *fructuum æstiuorum*.

DICENS: HODIE RESTITVET MIHI DOMVS Vers. 2.
ISRAEL

ISRAEL REGNVM PATRIS MEI] Ionathæ & A aui Saulis. Impudens & inepta fuit hæc Sibæ in herum suum Miphiboseth calumnia, tum quia ipse, vtpote claudus & elumbis, ineptus erat ad regnum, tum quia de eo in regem euehendo nemo cogitabat: nam omnes Absalomum sequebantur vt eum regem crearent: quare iure seruum hunc vt iniquum & mendacem apud Dauidem accusat herus Miphiboseth c. 19.16.

VERS. 4. TVA SINT OMNIA, QVÆ FVERVNT MIPHIBOSETH] Nimis cito Dauid credidit Sibæ criminanti suum herum Miphiboseth: ideoque eum vt ingratum suis prædijs priuauit, eaque dedit auaro Sibæ, qui illa ambiebat. Quare peccauit Dauid, cùm temerè Miphiboseth innocentem & inauditum ac miserabilem, atque amantissimi Ionathæ sui filium bonis omnibus B spoliauit, eaque in Sibam eius seruum maledicum transtulit, ideoque permisit Deus, vt hanc iniustitiam grauissima ab alio seruo iniuria compensaret, nimirum vt Semei seruus malediceret Dauidi suo principi. Postulabat enim diuina iustitia, vt qui vnum seruum iniustè locupletarat, per alterum grauissimè castigaretur. Discant hîc principes non temerè credere suis seruis, dum alios criminantur, vt in eorum opes vel officium succedant. Credula est principum suspicio & ambitio, vbi de eorum honore agitur, vti hîc agebatur de regno Dauidis, cui nisi prudenter & fortiter ipsi principes resistant, facilè se in falsitatem, & iniustitiam adduci sinent. Vnde S. Bern. libr. 1. de Consider. in fine: *Casus*, inquit, *callidissimæ vulpeculæ* (ni- C mis facilis credulitatis, quæ datur calumniæ) *magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, indeque innocentium frequens addictio, inde præiudicia in absentes.* Pressiùs & magis ad rem præsentem Author imperfecti apud S. Chrysostom. homil. 2. *Rex*, inquit, *quidquid aduersus regnum suum putauerit, totum verum æstimat. Animus enim semper suspectus est regis zelo repletus. Dum omnia timet, omnia suspicatur; facilè credit, quidquid fuerit suspicatus. Sicut vir si zelet vxorem, aut vxor virum, omnem auditionem turpem credit de illo, & si non sit auditio digna & idonea vt credatur, tamen fidem auditionis zelus commendat.*

VERS. 5. NOMINE SAMEI] S. Hieron. in Tradit. ait hunc Semei esse Nabath patrem Ieroboam, qui schisma fecit à Roboam nepote Dauidis, eique D decem tribus abstulit, seque earum regem effecit 3. Reg. 11. & seq. Verum id falsum esse liquet ex eo, quòd Semei fuerit filius Iemini, ideoque de tribu Beniamin, ac cognatus Saulis, vt hîc dicitur. Ieroboam vero eiusque pater Nabath fuere ex tribu Ephraim, vt patet 3. Reg. 11. 26. ita Abul. & alij.

Dices, Semei c. 19. 20. ait se esse ex domo Ioseph: Iosephi autem filius erat Ephraim. Ergo Semei erat ex tribu Ephraim. Resp. Ioseph ibi significare omnes decem tribus quarum vna erat Beniamin, ex qua prognatus erat Semei, de quo plura ibidem.

ET MALEDICEBAT MITTEBATQVE LAPIDES CONTRA DAVID] Hebræi tradunt Semei quinque atrocia maledicta & conuicia in Dauidem coniecisse: vocitasse enim eum primò adulterum, secundò Moabitam, tertiò homicidam, quartò leprosum, quintò abominabilem; idque colligunt ex 3. Reg cap. 1. v. 8. vti ibidem ostendam. Fuit magna hæc Semei proteruia, impietas, impudentia, calumnia, audacia, maledicentia æquè ac imprudentia & stultitia; poterat enim & debebat cogitare Dauidem, vel quem ex eius asseclis tantam improbitatem ex de eius vlturum, vti eamdem vltus est Salomon: sed ira & furor eum excæcauit, vt malum hoc sibi obuenturum non prospiceret, nec metueret, ideoque non caueret.

ET AIT REX: QVID MIHI ET VOBIS EST FILII SARVIÆ] q. d. quid mihi cum vestra indignatione & contentione contra Semei? nolo illam mihi adscribi, nolo illius esse particeps. VERS. 10.

DIMITTE EVM VT MALEDICAT] Mira hîc Dauidis tantæ iniuriæ tolerantia elucet. Audi S. Amb. l. 1. de Dauide c. 6. *Quàm moraliter*, inquit, *docuit, quod iniuriarum tempora, examina probationum sint. Exercetur bonus athleta conuicijs, exercetur laboribus & periculis; vt dignus sit cui deferatur corona iustitiæ.* Vnde mox citans hæc Dauidis verba: *Quid mihi & vobis*, &c. exclamat: *O altitudo prudentiæ! O altitudo patientiæ! O deuorandæ contumeliæ grande inuentum. Ecce verborum contumelia parricidij leuamen ærumnam. Quis fecum talem non compenset iniuriam, vt quem homo lesit, eum Deus meliorum retributione soletur?*

Mira patientia Dauidis ad maledicta Semei.

Aurea est sententia S. Basilij serm. contra irascentes, in editione Basileensi: *Neque*, inquit, *in solitudinibus Echo sic integra ad eum, qui vocem emisit refracta est, velut contumeliæ ad conuiciatorem reuertuntur.* Similis est Tertul. libr. de Patientia c. 8. *Si parum*, inquit, *æquanimiter audiam, dictum aliquod in me proteruum aut nequam: reddam & ipse amaritudinis vicem necesse est, aut cruciabor impatientia muta. At qui huiusmodi dictis aures obstruxerit ab vtroque incommodo eripietur, neque loquens maledicet, neque tacens affligetur.* Ita Dauid suas aures obstruebat: *Ego autem*, inquit, *sicut surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum; & factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.* Psal. 37. v. 14. & 15.

DOMINVS ENIM PRÆCEPIT EI, VT MALEDICERET DAVID] Dauid sui adulterij & homicidij conscius, ex humilitate & pœnitentia cogitabat Deum misisse Semei (etiamsi res se aliter haberet) eique iussisse vt hæc scelera sibi exprobraret, itaque eum pro meritis castigaret. Semei ergo fuisse quasi lictorem Dei; sed quod Deus volebat ex iusta vindicta, hoc Semei fecit ex iniusto odio & maleuolentia, ac plura quàm Deus iusserat in eum scelera congessit per calumniam, quorum reus non erat Dauid. Sic τὸ *præcepit* actiuè & propriè accipitur.

Secundò τὸ *præcepit* impropriè & permissiuè accipi potest pro *permisit*, vel potiùs pro *decreuit permittere* hanc maledictionem, *eamque positiuè ordinauit* ad meam pœnam & supplicium. Deus enim videns Semei offensum Dauidi, quòd à Saule cognato suo regnum ad se transtulisset, ideoque propensum ad ei expulso & fugitiuo maledicendum, ex proposito voluit permittere, vt hæc eius maleuolentia in opus maledicentiæ exiret, idque directè & positiuè ordinauit ad hunc finem, vt scilicet Dauidis peccata

Præcepit, id est decreuit permittere.

per eam castigarentur & punirentur. Vnde pro, *præcepit* Hebr. & Sept. habent, *dixit*, id est decreuit, statuit, ordinauit, scilicet permittere hanc malignitatem, vt per eam me pro peccatis affligat. q.d. Ego peccatis meis hæc & plura commerui; maledictio hæc est iusta scelerum meorum vindicta mihi à Deo decreta & irrogata: quare me eandem patienter tolerare, & de manu Dei suscipere oportet, vti filius peccans patienter & amanter suscipit flagellationem patris: Deus enim vtitur impiorum impietate, quasi tortore ad piorum errata puniendum. Sic *præcipere* vel *mandare* accipitur pro *ordinare* siue *iubendo* siue *permittendo*, Matth. 19. v. 7. *Moyses mandauit dare libellum repudij*; *mandauit*, id est permisit repudiare vxorem, sed id permittens, mandauit vt non repudietur nisi per libellum publicâ authoritate iudicis conscriptum. Sic 1. Reg. 13. 14 dicitur Deus *præcepisse*, id est ordinasse, Dauidi vt regeret Israel. Et coruis *mandasse*, id est ordinasse vt pascerent Eliam, 3. Reg. 17 4. alioqui enim corui, cùm careant ratione, præcepti proprij sunt incapaces. Sic 3. Reg 22. 22. Deus dæmoni volenti decipere regem Achab ait: *Egredere, & fac ita*, id est permitto vt ita facias. Impij enim ita pendent & reguntur à Dei prouidentia, vt non possint quidquam agere nisi habeant eius *placet*, hoc est permissionem non negatiuam, sed positiuam. Sicut in Rep. non possunt degere vsurarij & meretrices, nisi habeant *placet*, & permissionem positiuam principis & Aulæ terrestris. Et hoc significat τὸ, *præcepit*, id est ordinauit Ita S. Ambros. Apolog. Dauid cap 6. *Non accusat Dominum*, inquit, *quasi auctorem iniuriæ, sed magis laudat, quòd patiatur nos minora perpeti, vt maiorem veniam peccatorum adipiscamur*. Et S. Bernard. serm. 34. *Prorsùs*, ait, *vir secundùm cor Dei, qui de corde Dei ferebat sententiam. Sauiebat lingua maledica, & ille intendebat, quid in occulto ageret Deus. Vox maledicentis in auribus, & animus inclinabat se ad benedictionem. Numquid in ore blasphemi Deus? Absit; sed eo vsus est ad humiliandum Dauid. Nec latuit Prophetam, quippe cui incerta & occulta sapientiæ sua manifestauerat Deus. Et ideò dixit: Bonum mihi quia humiliasti me.*

In iniuria memento peccatorum tuorum. Tropol. imitemur Dauidem qui cùm malediceretur à Semei; cogitabat de peccatis suis quibus id meritus erat, ideoque patienter idipsum tulit, ita S. Gregor. 31. Moral 17. *Tunc*, ait, *illata conuitia bene toleramus, cùm in secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus, & maiora nos meritos videmus.* Dicat ergo patiens & pœnitens sibi: Ego Deum lethaliter offendi: ego meritus sum in æternum ardere in gehenna, subsannari & cruciari à dæmonibus. Non feram ergo verbulum hoc maledicum & mordax? Imò verò patiar verba quælibet & quantalibet, potius quàm verbera. Verba enim aurem feriunt, verbera pulsant dorsum. Audi S. Chrysost. in psal. 38. 2. *Cùm maledictis me incesseret Semei, peccatum à me commissum renouaui in memoriam, considerans quòd propter ipsum maledictis appetor & punior, & regiâ expulsus, fugâ cogor meæ saluti consulere.* Et Theodor. *Conuitijs*, inquit, *affectus peccati memini, & stimulis è peccato emissis configebar, reputans hanc esse causam, cur ego maledictis afficiar, & tyrannide opprimar, & à regijs domibus exactus fugere cogar.* Acce-

A dit S. Gregor. lib. 31. Mor. ca. 17. *Dauid*, inquit, *exurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animum malum quod perpetrauit, & æqui animiter pertulit quod audiuit, & contumeliosa verba non tam conuitia, quam adiutoria credidit, quibus se purgari sibique misereri posse iudicauit. Leue quippe videtur quod iniuria percutimur, dum in actione nostra perspicimus, quia peius est quod meruimur; sicque fit, vt contumelijs gratia magis quàm ira debeatur.* Hæc ad verbum ex S. Greg. transcripserunt Eucherius (verius Beda) & Angelomus. Audi denique S. Ambros lib. 1. Offic. c. 6. *Ibat*, inquit, *tamquam mutus & humilians, ibat tacens: nec mouebatur cùm vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo mouebatur conuitijs, qui abundabat bonorum operum conscientiâ. Itaque is qui citò iniuria mouetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit iniu-* B *riam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi senserit torquetur.*

Dices S Aug lib. de gratia & lib. arb. cap. 20. ait: *Deus voluntatem Semei vitio suo malam in hoc peccatum maledicendi Dauidi inclinans.* Ergo positiuè fuit auctor maledictionis & peccati, quod absit. Resp. *inclinans*, id est inclinatam ad maledicendum tenuit, direxit, frænauit & impediuit, ne in alium quàm Dauidem sese exsereret, ac permisit vt in eum omne rancoris virus sui effunderet. Sicut qui leonem ligatum catena manu tenet, cum obiectis varijs canibus non permittit eum in illos insilire, sed tantùm in certum aliquem molossum, tuncque funem laxat, eumque dimittit vt eum inuadat, cum eoque duellet, hic dicitur leonem immisisse in C molossum, etiamsi actiuè & positiuè non immiserit, sed tantùm laxato fune dimiserit & permiserit vt molossum aggrederetur: simili modo Deus hic egit cum Semei, agitque cum eius similibus. Vnde subdit S. August. *dixit Deus Semei, vt malediceret Dauidi, id est cor eius malum misit vel dimisit.* Tantùm enim vult S. Aug. docere corda hominum etiam impiorum & maleuolorum esse in manu Dei, eaque ita concludi & coerceri, vt non nisi ad id quod ipse voluerit, conuertantur, nec aliò quàm quò eis libuerit ferri & erumpere queant. Deum enim eis vti ad puniendos illos, quos ille punire voluerit. Hinc cap. 23. S. August. τὸ *Deus obdurat*, exponit, *obdurari permittit* Pharaonem & similes reprobos, additque non Deum, sed liberum eorum arbitrium propriè & positiuè seipsum obdurare. Denique addit c. 20. Deum hæc operari in cordibus impio- D rum per Angelos bonos vel malos. Boni, hæc mala operantur indirectè & obiectiuè, mali, directè & impulsiuè.

ECCE FILIVS MEVS QVI EGRESSVS EST DE VTERO MEO, QVÆRIT ANIMAM MEAM] Vers. 11. Tunc Psalm. 3. composuit Dauid, eoque Dei opem inuocauit dicens: *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Vbi S. Chrysost. *Qui ex me genitus est*, inquit, *contra me est, sed tu es pro me. Mea mecum viscera bellum gerunt, meus populus. Post Absalomum meus contra me armatur exercitus. Oues meæ lupi facti sunt, & leones agni, & canes rabie periti agnelli, & cornu petentes tauri, arietes; non propter meipsum afficior tristitia, sed illorum doleo exitium.*

Vers. 12. SI FORTE RESPICIAT DOMINVS] S. Ambr. lib. 1. de offic. cap. 48. notat hic tres rationes, quibus Dauid probat sibi tolerandam esse hanc Semei maledicentiam. *Vide*, inquit, *quomodo & humilitatem & iustitiam & prudentiam emerenda à Domino gratia reseruauerit. Primo dicit; Ideo maledicit mihi, quia Dominus dixit illi vt maledicat. Habes humilitatem, quia ea quæ diuinitùs imperabantur, æquanimiter quasi seruulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit: Ecce filius meus, qui exiuit de ventre meo quærit animam meam. Habes iustitiam; si enim à nostris grauiora patimur, cur indignè ferimus quæ inferuntur ab alienis? Tertio ait: Dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi Dominus, vt videat humiliationem meam & retribuat mihi Dominus pro maledicto hoc. Nec tam solùm conuitiantem pertulit, sed etiam lapidantem, & sequentem illæsum reliquit, quin etiam post victoriam petenti veniam, libenter ignouit. Quod eo inserui, vt Euangelico Spiritu sanctum* B *Dauid non solùm inoffensum, sed etiam gratum fuisse conuiciantis docerem, & delectatum potiùs quàm exasperatum iniurijs, pro quibus mercedem sibi reddendam arbitrabatur.*

Vers. 21. INGREDERE AD CONCVBINAS PATRIS TVI] Quinta est hæc pœna Dauidis, illaque congrua culpæ. Sicut enim ipse violauerat secretò Bethsabeen, sic Absalom violauit eius concubinas, id est secundarias vxores, non secretò, sed publicè in conspectu totius populi; quæ magna fuit impudentia, impietas & libido. Dedit Absalomo hoc consilium vafer, sed impius Achitophel, eiusque causam subiecit dicens.

VT CVM AVDIERIT OMNIS ISRAEL, QVOD FOEDAVERIS PATREM TVVM, ROBORENTVR TECVM MANVS EORVM] Vt scilicet sciant te implacabile contra patrem odium concepisse, itaque excludatur omnis spes & timor reconcilia- C tionis cum eo, atque hac ratione confirmentur & roborentur in conspiratione tua contra ipsum promouenda & perficienda. Multi enim prudentes metuebant se iungere Absolomo, eò quòd cogitarent: Absalom quasi filius facilè reconciliabitur patri, idque curabit pater; sed ipse tunc suam iram & vindictam in nos conuertet & euomet. At iam videntes eum violasse vxores patris, iudicabant eum esse irreconciliabilem patri, ideoque roborabantur in sua cum eo contra patrem coniuratione. Ita Theod. *Timens*, inquit, *Achitophel ne natura eos* (Dauidem & Absalomum) *rursùs coniungeret, deinde si fieret conciliatio, pœnas dares proditionis, extremam illam suggerebat iniquitatem, vt reconciliationi nullus pateret aditus. Statim autem dedit pœnas illius impiæ & nefariæ suasionis: & quoniam in patrem armauit filium, ipse* D *rursùs in se armauit manus, & ijs laqueum collo inijciens miserrimum sustinuit finem. Nam cùm ad rerum finem præuidendum esset idoneus, non admissa eius suasione Dauidis futuram credidit victoriam; & timens proditionem sua manu de se sumpsit supplicium.*

Vers. 22. TETENDERVNT ERGO ABSALON (in Datiuo) TABERNACVLVM IN SOLARIO] hoc est in tabulato siue tecto (tecta enim in Iudæa erant plana quasi tabulata) vt à toto populo conspici posset: populus enim videbat concubinas ingre- A dientes tabernaculum, & post eas sequentem Absalomum, vti faciunt fornicatores sequentes suas pellices in fornicibus. Actum verò ipsum turpem non videbat, quia tabernaculum velabatur cortinis: alioqui enim res hæc fuisset nimis impudens & populo execrabilis, vti idcirco fuit Cynicorum secta, quorum parens fuit Diogenes, qui ob caninam hanc inuerecundiam dictus est Cynicus, id est caninus.

INGRESSVSQVE EST AD CONCVBINAS PATRIS SVI CORAM VNIVERSO ISRAEL] Audi Saluianum lib. 2. de prouidentia: *Impurior nescias, an cruentior filius; qui interficere patrem non potest parricidio, fœdat incestu. & quidem incestu præter incesti nefas, per industriam accumulandi sceleris claro. Cùm vtique facinus, quod etiam secreta abominabile facerent, perfecit et parentis publicè perpetrarit: scilicet vt ferocissimo crimine non pater tantùm absconsus deformaretur, sed oculi etiam totius orbis publico fœdarentur incestu.* B

CONSILIVM AVTEM ACHITOPHEL, &c. Vers. 23 QVASI SI QVIS CONSVLERET DEVM] id est, habebatur ab omnibus prudentissimum & diuinum. q. d. Consilium Achitophel æstimabatur quasi oraculum. Nimirum homo versipellis & impius accommodabat se tempori & personis, ac Dauidi pio pia dabat consilia, Absalomo autem impio, impia: quæ prudentia erant secundum diabolum, at non secundùm Deum. Erant enim apposita ad fouendam eius ambitionem & tyrannidem, sed opposita virtuti, pietati & obedientiæ, quam filius debet patri. Sic & hodie in aulis Principum non desunt consiliarij, qui ad omnem ventum auramque Principis se suaque consilia inflectant, vt cum probo sint probi, cum improbo improbi. Notus fuit nuper in Anglia C Consiliarius magni nominis, qui cum Maria Regina Catholica erat Catholicus, fingebatque se mirè deuotum & pium; at succedente Elisabetha in fide heterodoxa, laruam detraxit, gessitque se vt hæreticum, & Catholicos persecutus est; idem tamen volebat haberi à Catholicis Catholicus. Cupiebat enim audire politicus, & omnibus placere, omniumque gratiam inire. Vnde cùm quidam è Patribus Societatis nostræ (qui mihi hæc in Belgio olim narrauit) in Anglia captus ab eo secretò rogaretur: Quid Transmarini & principes Catholici de se sentirent, argutè, sed appositè vereque respondit: Domine ipsi asserunt te imitari orbes inferiores cælorum qui sequuntur motum primi mobilis: sic enim te sequi nutum motumque Reginæ. Talis quoque fuit Volsæus ille, qui Henrico VIII. vt eius D libidini assentaretur, repudij Catharinæ vxoris, indeque omnium Angliæ malorum fuit causa. Vnde iusto Dei iudicio in Henrici VIII. indignationem incidit, misereque perijt dicens: *Quia magis placere studui Regi quàm Deo, hinc iustè Dei iram incurri, & regis gratiam amisi*, vti refert Sanderus in schismate Anglicano. Vtinam nostri Achitopheles eius exitum intuentes, eiusdem mores & consilia politica detestarentur, ac eius suspendio saperent, ne similem mortem præsentem & æternam sibi consciscerent.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achitophel vafrum vtileque consilium dat Absalomo, sed illud dissipat Chusai; qui illud vers. 15. curat renuntiari Dauidi, vt sibi fuga consulat, transeatque Iordanem. Quare v. 22. transit cum Dauid. sequitur Absalom. Mox v. 27. Sobi, Machir & Berzellai annonam castris Dauidis inferunt.

1. Dixit ergo Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim millia virorum, & consurgens persequar Dauid hac nocte. 2. Et irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) percutiam eum: cumque fugerit omnis populus qui cum eo est, percutiam regem desolatum. 3. Et reducam vniuersum populum, quomodo vnus homo reuerti solet: vnum enim virum tu quaeris: & omnis populus erit in pace. 4. Placuitque sermo eius Absalom, & cunctis maioribus natu Israel. 5. Ait autem Absalom: Vocate Chusai Arachiten, & audiamus, quid etiam ipse dicat. 6. Cumque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum: Huiuscemodi sermonem locutus est Achitophel: facere debemus an non? quod das consilium? 7. Et dixit Chusai ad Absalom: Non est bonum consilium, quod dedit Achitophel hac vice. 8. Et rursum intulit Chusai: Tu nosti, patrem tuum, & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos & amaro animo, veluti si vrsa raptis catulis in saltu saeuiat: sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo. 9. Forsitan nunc latitat in foueis, aut in vno, quo voluerit, loco: & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet quicumque audierit, & dicet: Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. 10. Et fortissimus quisque, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur: scit enim omnis populus Israel, fortem esse patrem tuum, & robustos omnes qui cum eo sunt. 11. Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium: Congregetur ad te vniuersus Israel, à Dan vsque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum. 12. Et irruemus super eum in quocumque loco inuentus fuerit: & operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram: & non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne vnum quidem. 13. Quod si vrbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, vt non reperiatur ne calculus quidem ex ea. 14. Dixitque Absalom, & omnes viri Israel: Melius est consilium Chusai Arachitae consilio Achitophel: Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus super Absalom malum. 15. Et ait Chusai Sadoc & Abiathar sacerdotibus: Hoc & hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom, & senioribus Israel: & ego tale & tale dedi consilium. 16. Nunc ergo mittite citò, & nuntiate Dauid, dicentes: Ne moreris nocte hac in campestribus deserti, sed absque dilatione transgredere: ne fortè absorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo est. 17. Ionathas autem & Achimaas stabant iuxta Fontem Rogel: abijt ancilla & nuntiauit eis: & illi profecti sunt, vt referrent ad regem Dauid nuntium: non enim poterant videri, aut introire ciuitatem. 18. Vidit autem eos quidam puer, & indicauit Absalom: illi verò concito gradu ingressi sunt domum cuiusdam viri in Bagurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum. 19. Tulit autem mulier, & expandit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas: & sic latuit res. 20. Cumque venissent serui Absalom in domum, ad mulierem dixerunt: Vbi est Achimaas & Ionathas? Et respondit eis mulier. Transierunt festinanter, gustata paululum aqua. At hi qui quaerebant, cùm non reperissent, reuersi sunt in Hierusalem. 21. Cumque abiissent, ascenderunt illi de puteo, & pergentes nuntiauerunt regi Dauid, & dixerunt: Surgite, & transite citò fluuium: quoniam huiusmodi dedit consilium contra vos Achitophel. 22. Surrexit ergo Dauid & omnis populus qui cum eo erat, & transierunt Iordanem, donec dilucesceret: & ne vnus quidem residuus fuit, qui non transisset fluuium. 23. Porrò Achitophel videns quòd non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum, surrexitque & abiit in domum suam & in ciuitatem suam: & disposita domo sua, suspendio interiit, & sepultus est in sepulchro

pulchro patris sui. 24. Dauid autem venit in Castra, & Absalom transiuit Ior-
danem, ipse & omnes viri Israel cum eo. 25. Amasam verò constituit Ab-
salom pro Ioab super exercitum: Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur Ie-
tra de Israeli, qui ingressus est ad Abigail filiam Naas, sororem Saruiæ, quæ
fuit mater Ioab. 26. Et c. strametatus est Israel cum Absalom in Terra Ga-
laad. 27. Cumque venisset Dauid in Castra, Sobi filius Naas de Rabbam fi-
liorum Ammon, & Machir filius Ammiel de Lodabar, & Berzellai Galaadites
de Rogelim, 28. obtulerunt ei stratoria; & tapetia, & vasa fictilia, frumen-
tum, & hordeum, & farinam, & polentam, & fabam, & lentem, & frixum cicer.
29. & mel, & butyrum, oues, & pingues vitulos, dederuntque Dauid, & populo
qui cum eo erat, ad vescendum: suspicati enim sunt, populum fame & siti fatigari
in deserto.

VERS. 1. PERSEQVAR DAVID] Erat hoc vtile consilium. Si enim Achitophel fugientem Dauidem è vestigio, cum lecto milite fuisset insecutus, vtique eum inermem, desertum & imparatum oppressisset: At cùm, suadente Chusai, interiecta fuit mora, Dauid vndique subditos ad se conuocauit, armauit, in aciem disposuit, itaque confligens cum rudi populo Absalomi eum prostrauit. Celeritas enim in bellis plurimùm valet. Vnde illud Iulij Cæsaris: *Veni, vidi, vici.* Et illud Caroli V. *Veni, vidi, sed vicit Christus.* Audi ipsum Cæsarem contra Pompeium dimicantem, apud Lucanum lib. 1.

Dum trepidant nulla firmatæ robore partes,
Tolle moras: semper nocuit differre paratis.

Cùm enim, vt narrat Plutarchus in Apopht. Rom. Pompeius instructam aciem apud Pharsalum inibi consistere, & hostem operiri iussisset; Cæsar dixit illum errasse, qui vim, impetum ac diuinum afflatum animorum ad incursionem paratum mora relaxasset.

VERS. 9. FORSITAN NVNC LATITAT IN FOVEIS] q.d. Etiamsi inuadamus castra Dauidis, vt suadet Achitophel; fortè non inueniemus eum, quia ipse sese in antris absconderit: scit enim se à te quæsi, nec tibi posse resistere: Differamus ergo donec totum Israëlem congregemus, qui cum distributis aciebus per omnes montes, valles, syluas, antra & speluncas perscrutentur, obsideant & capiant.

VERS. 11. CONGREGETVR AD TE VNIVERSVS ISRAEL] Non hoc volebat Chusai, sed id suæ sententiæ prætexuit, vt daretur mora Dauidi ad fugiendum & comparandum prælium. Politicè discant B hic principes rebellionem & seditionem omni ratione & modo esse præcauendam, curandumque ne oriatur; si autem iam orta sit & conflata, iniiciendas ei esse moras & remoras; tum quia furor populi, & animorum ardor tempore languescit & subsidit; tum quia princeps contra illam interim se munire & armare potest, ac consilia multa captare ad eam discutiendam. Multis id exemplis demonstrare possem. Vnum tantum afferam Fabij Maximi, qui à morâ quam tumultuantibus, ac præsertim Annibali ad prælia feruenti & ardenti iniiciebat, cognominatus est *cunctator*, de quo illud:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

ipse enim, vt ait Plutarchus in eius Vita; *Cùm hostes intelligeret difficultate laborare stipendij: cunctandum censuit Romanus, nec pugnandum cum homine qui exercitum haberet multis ad id ipsum duratum*

A *prælijs; cæterùm submittenda socijs auxilia, oppidaque in potestate tenenda, dum vigor ille per se Annibalis, sicut flamma exigua & leui excitata vi marcesceret.* Audi rursùm quid de eo scribat Iulius Frontinus lib. 6. Stratag. c. 1. *Fabius Maximus non ignarus Gallos & Samnites primo impetu præualere, suorum autem infatigabiles spiritus inter moras decertandi etiam incalescere, imperauit militibus vt contenti essent primo congressu sustinere, vt hostem mora fatigarent: quod vbi successit, admotis etiam subsidijs fuit, prima acie vniuersis viribus oppressum fudit hostem.* Sic Chusai hîc iniiciens moras rebellioni Absalomi, eam dissipauit.

CIRCVMDABIT OMNIS ISRAEL CIVITATI ILLI FVNES] Est hyperbole significans magnitudinem virium & exercitus, q.d. Tantum populi B numerum, tantas copias colligemus, vt possimus funibus ciuitatem circumdare (vt ita loquar) & trahere in ruinam. VERS. 13.

DOMINI AVTEM NVTV DISSIPATVM EST CONSILIVM ACHITOPHEL VTILE] Qua ratione id fecerit Deus, dixi c. 14. v. 31. VERS. 14.

ET AIT CHVSAI SADOC ET ABIATHAR SACERDOTIBVS] Scilicet summis, hoc est, Pontificibus: erant ergo tunc duo Pontifices, scilicet Sadoc descendens ex Eleazar primogenito Aaronis filio, & Abiathar descendens ex Heli & Ithamar iuniore Aaronis filio: quare potior & dignior erat Sadoc, vnde priore loco semper ponitur ante Abiathar. Causam dedi superiùs. VERS. 15.

NON ENIM POTERANT VIDERI AVT INTROIRE CIVITATEM] q. d. Achimaas & Ionathas exploratores Dauidis, non audebant palàm ingredi vrbem, seque ostentare Ierosolymæ; quia portæ eius arctè à vigilibus custodiebantur, à quibus fuissent agniti captique; ideircò missa est ad eos ancilla, quæ ad eos dicta factaque Chusai deferret, vt ipsi eadem renuntiarent Dauidi. VERS. 17.

VIDIT AVTEM EOS QVIDAM PVER] Hebræi apud S. Hieron. tradunt, hunc puerum fuisse filium ancillæ, quæ nuntium à Pontificibus perferebat ad eorum filios Ionathan & Achimaas, vt ipsi idipsum referrent Dauidi: verùm incertum est quis fuerit hic puer; grandior enim fuit, vtpote qui idipsum retulit Absalomo, vt eius gratiam iniret, nec verisimile est eum voluisse accusare matrem suam, eamque in periculum vitæ conijcere. VERS. 18.

QVASI SICCANS PTISANAS] *Ptisana* vox Græca est, significans hordeum vel triticum de- VERS. 19.

corticatum. *πτίσσω* enim est purgo, decortico, tundo. Fit etiam ptisana ex alijs frugibus, ait Dioscor. lib. 2. Apud Columellam. *ptisana* est pultis genus ex farina hordeacea, cui maxima restaurandarum virium vis inest & nutriendis eius cremor siue succus datur febricitantibus. Vulgò medici *ptisanam* vocant hordeum à gluma separatum in aqua decoctum, qui potus est saluberrimus, cuius laudes Hippocrates integro volumine conscripsit. Causas dat Plinius libr. 22. c. 25. *Quoatam ptisana*, inquit, *lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in aluo non intumesceret, quoniam facilè redderetur, & assuetis hic solus cibus in febribus die posset dari.*

Vers. 21. SVRGITE ET TRANSITE CITO FLVVIVM] Iordanem. Hoc consilium Dauidi dat Chusai, quia licet ipse euertisset consilium Achitophelis suadentis Absalomo, vt illicò persequeretur Dauidem, tamen verebatur ne Absalom vrgente Achitophele & socijs mutaret mentem, & illicò milites post Dauidem submitteret ad eum capiendum.

Vers. 23. PORRO ACHITOPHEL VIDENS QVOD NON FVISSET FACTVM CONSILIVM SVVM, &c. SVSPENDIO INTERIIT] ne scilicet à Dauide caperetur, & quasi proditor suspenderetur: præuenit ergo & redemit suspendium infame & violentum suspendio spontaneo & voluntario. Ipse enim vt erat prudens & sagax, præuidebat Dauidem bellicosum ex mora sibi data collecturum validas copias, ac rebellem Absalomum debellaturum. Ita Procop. Theodor. & alij. Vide hìc quàm verum istud: *malum consilium consultori pessimum.*

Symbol. Achitophel proditor Dauidis, fuit typus Iudæ proditoris, qui pariter laqueo se suspendit, ait Angelom. & Rupert.

Porrò Elias in Thisbi Heb. יחנק *iechanec* vertit, *suffocatus est*, vnde putat catharro fuisse suffocatum. Verùm Sept. Ioseph Noster & alij constanter vertunt, asseruntque eum se suspendisse: huc enim eum adegit mala conscientia, desperatio & iusta numinis vindicta, vt ipse sibi fauces strangularet, quibus impium consilium dederat, & dominum suũ Dauidem prodiderat. Vnde videntur ipsi legisse in Cal actiuè יחנק *iechanec*, id est, *strangulauit se*, licet iam legant passiuè in niphal יחנק *iechanec*, id est *strangulatus est*. Verùm Chald. Vatabl. Pagnin. Lyran. Abul. & alij legentes licet *iechanec*, vertunt tamen actiuè, *strangulauit se*, siue, *strangulatus est à seipso*, significatur enim actio reciproca siue passio, quam agens sibi ipsi infert. Audi Iosephum lib. 7. Ant. c. 9. *Conuocatis omnibus domesticis exposuit eis, quæ Absalomo consuluerat, addens, quia non persuasisset, certò se breui fore periturum. Dauidem enim omninò superiorem hoc bello fore, & amissum regnum recepturum esse. Præstat igitur, inquit, magno animo, vt virum ingenuum decet, à vita exire, quàm Dauidi ob filio nauatam contra eum operam excarnificandum se præbere.*

Vers. 24. DAVID AVTEM VENIT IN CASTRA] Hebr. & Septuag. *venit in Mahanaim*, id est in vrbem quæ dicta est, *Mahanaim*, id est *castra*, eò quòd Iacob fugiens fratrem Esau ibidem vidisset duas acies, & quasi duo castra Angelorum pro se contra fratrem dimicantium. Genes. 32. 1. ideoque Dauid fugiens Absalomum filium in eamdem vrbem recessit, sperans Deum ibidem ibi affore, sicut affuerat auo suo Iacobo, vti reipsa affuisse audiemus cap. sequenti. Adde, *Mahanaim* erat vrbs munitissima æquè ac pulcherrima, vt docet Adrichom. in tribu Gad, sita in Galaadite.

Tropol. discant à Dauide hic Duces in periculis & prælijs niti Angelorum tutelarium & præsidum ope, eamque inuocare: ipsi enim victoriam conciliant, vti hic conciliarunt Dauid: qua de re plura dixi Daniel c. 10. Iosue cap. 5. & 10. & Iudic. 5.

ET ABSALOM TRANSIVIT IORDANEM] non statim, sed post aliquot dies, vt suaserat Chusai, quibus Dauid parauit copias ad ei resistendum, vnde tres validas acies instruxit, quibus debellauit Absalomum, vt audiemus cap. 18. vers. 1. & seq.

AMASA AVTEM ERAT FILIVS VIRI QVI VOCABATVR IETHRA (vel *Iether*) DE ISRAEL] Vers. 25. 1. Paral. 2. 17. vocatur hic *Iether Ismaelites*. Vnde noster Sanchez suspicatur in Hebr. hic pro יִשְׂרְאֵלִי *iisraeli*, id est Israelites legendũ יִשְׁמְעֵאלִי *ismaeli*, id est Ismaëlites: facilè enim literæ ר altera vicina מ supponi potuit. Verùm omnes Codices Hebræi, Chaldæi, Græci, Latini constanter hoc loco habent *Israelites*, vel *Iisraelitis*, non *Ismaelites*. Quocircà aliter respondet Vatabl. & alij, scilicet Iether fuisse Ismaelitem origine, Israelitem verò fide & religione, quòd ab Ismaelitis transierit ad Israelitas, factusque sit proselytus per circumcisionem & professionem legis Mosaicæ. Aut Iether origine fuisse Israelitem, sed vocari Ismaelitem habitatione, quod in Arabia habitarit. Rursum Hebræi apud S. Hier. censent Iether dici Ismaelitem, eò quòd eius filius Amasa, opera Ismaelis imitatus, Dauid fugientem nequaquam est comitatus; quod eius peccatum à Ioab Amasam occidente deletum est, ideoque Iether hoc loco vocatur Israelites. Verùm hæc symbolica sunt figmenta.

Dico ergo Iether origine & genere fuisse Ismaelitem, sed migrasse in Iudæam, nimirùm in Iesrael, ibique factum proselytum & circumcisum. Id patet ex versione Vulgata, quæ hoc loco eum vocat *Iethra de Israeli*. Ergo domus eius erat in Iesrael vel Iesraeli. Nam quod nonnulli cum Vatablo censent, eum hic vocari *Israelitem*, id nimis commune & generale est, nec eum à cæteris discriminat. Omnes enim qui hic nominantur, erant Israelitæ. Pro *Israel* ergo alijs punctis cum Nostro legendum *Iesrael* vel *Iesraeli*: vbinam hic locus vel vrbs fuerit, non constat. Probabiliter Adrichom. in Descript. tribus Iuda n. 169. eam ponit in tribu Iuda: *Iezrael*, inquit, *siue Iezraeli, de qua Iosue c. 15. 17. & 19. nomen accepit à Iezrael filio Ephrata aut Ethã. Ex hac fuit Achinoam vxor Dauidis, mater Amnon quem ob stuprum cum Thamar occidit Absalom. Fuit etiam hæc patria fortissimi viri Amasa principis militiæ Absalom.* Hæc Adrichom. Tantùm obstat, quod Iezrael hæc scribatur per *Zain* & *Ain* hic verò *Iesraeli* scribatur per *Schin* & *Aleph*. Verùm hæ litteræ affines sunt, & inter se commutabiles. Alia est ergo hæc *Iezrael* à *Iezrael* vrbe regali & metropoli decem tribuum, quæ erat terminus tribus Manasse & Issachar, sita in pede montis Gelboë ad Occidentem, in qua Iezabel vxor Achab curauit lapidari Naboth, vt eius

chis vineam occuparet, ideoq́ue ibidem ipsa à Iehu occisa proiecta est canibus deuoranda, 4. Reg. 4.8.9. & seq.

A Qvi (*lesbra* vel *lesber*) INGRESSVS EST (quasi maritus vel concubinus) AD ABIGAIL FILIAM NAAS (ex eaque genuit Amasam) SOROREM SARVIÆ, QVÆ FVIT MATER IOAB] *Saruia & Abigail* erant sorores Dauidis, Saruia fuit mater Ioab, Abigail mater Amasæ: quare Dauid erat auunculus tam Ioab, quàm Amasæ: ipsi verò inter se erant consobrini, vt patet 1. Paral. 2.13. Atque idcircò eorum matres hic nominantur non patres, vt significetur eos per matres fuisse nepotes Dauidis. *Abigail* ergo vocatur hic filia *Naas*, id est *Iesse* siue *Isai* qui fuit pater Dauidis: hic enim alio nomine vocatus est *Naas*, cuius nominis causam symbolicam dant Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. hic Iesse, inquiunt, vocatus est *Naas*, Hebr. נחש *nachas*, id est *coluber*. eò quòd nullum admisisse mortiferum perhibetur peccatum, nisi id quod originaliter de serpente antiquo contraxit. Talis ergo meruit esse pater Dauidis Regis, indeq́ue Christi.

CVMQVE VENISSET DAVID IN CASTRA (Hebr. & Septuag. *in Mahanaim*) SOBI FILIVS NAAS DE RABBATH FILIORVM AMMON] Audi S. Hieron. in Tradit. *Ille Sobi fuit filius Naas regis, cum quo pugnauit Saul. Ipse etiam Naas fecit misericordiam cum Dauid, quando fugit à facie Saul: quo mortuo dixit Dauid: faciam misericordiam cum Hanon sicut fecit pater eius Naas mecum. Interempto verò à Dauid Hanon, qui et in decaluandis seruis suis iniuriam fecerat, constitutus est, ab eodem Dauid in loco fratris, iste Sobi qui ad Dauid legitur cum cæteris venisse, & strataria & tapetia & vasa fictilia, & cætera, quæ dicuntur ei obtulisse.* Atque hinc factum est vt Dauid suo filio Salomoni vxorem dederit B Naamam Ammonitidem 3 Reg. 14.21. quæ videtur soror aut filia fuisse huius Sobi, ex qua Salomon genuit Roboam anno Dauidis vltimo, nimirùm cum Naama priùs facta esset proselyta, atque ad Iudaismum vel sincerè vel fictè & simulatè conuersa, de quo 3. Reg 14. VERS. 27.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David tres instruit acies, ac tres earum Duces, quibus confligit cum copijs Absalomi, easq́ue prosternit. Fugit Absalom v.9. sed condensæ quercui capillis implicitus adhæsit, ibique suspensus à Ioab tribus lanceis confoditur. Inde v.17. in fossam cadauer proijcitur, & lapidibus obruitur. Mox v.21. Ioab victoriæ nuntium mittit ad Dauidem, ille audiens occisum Absalomum, inconsolabiliter lamentatur, & victoriam funestat.

1. IGitur considerato Dauid populo suo, constituit super eos tribunos, & centu-
riones, 2. & dedit populi tertiam partem sub manu Ioab, & tertiam par-
tem sub manu Abisai filij Saruiæ fratris Ioab, & tertiam partem submanu Ethai;
qui erat de Geth, dixitq́ue rex ad populum: Egrediar & ego vobiscum. 3. Et re-
spondit populus: Non exibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de no-
bis pertinebit: siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu vnus
pro decem millibus computaris: melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio.
4. Ad quod rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex iuxta
portam: egrediebaturque populus per turmas suas, centeni, & milleni. 5. Et
præcepit rex Ioab, & Abisai, & Ethai, dicens: Seruate mihi puerum Absalom. Et
omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Absalom.
6. Itaque egressus est populus in campum contra Israel, & factum est prælium in
saltu Ephraim. 7. Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu Dauid, factaque
est plaga magna in die illa, viginti millium. 8. Fuit autem ibi prælium disper-
sum super faciem omnis terræ, & multò plures erant quos saltus consumpserat de
populo, quàm hi quos vorauerat gladius in die illa. 9. Accidit autem vt occur-
reret Absalom seruis Dauid, sedens mulo: cumque ingressus fuisset mulus subter
condensam quercum & magnam, adhæsit caput eius quercui: & illo suspenso inter
cælum & terram, mulus, cui insederat, pertransiuit. 10. Vidit autem hoc quis-
piam, & nuntiauit Ioab, dicens: Vidi Absalom pendere de quercu. 11. Et ait
Ioab viro, qui nuntiauerat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, &
ego dedissem tibi decem argenti siclos, & vnum balteum? 12. Qui dixit ad Ioab:
Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum
meam in filium regis: audientibus enim nobis præcepit rex tibi, & Abisai, & Ethai,
dicens: Custodite mihi puerum Absalom. 13. Sed & si fecissem contra animam
meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, & tu stares ex aduerso. 14.
Et ait Ioab: Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas
in manu sua, & infixit eas in corde Absalom: cumque adhuc palpitaret hærens in
quercu, 15. cucurrerunt decem iuuenes armigeri Ioab, & percutientes interfece-

runt

runt eum. 16. Cecinit autem Ioab buccina, & retinuit populum, ne persequere-
retur fugientem Israel, volens parcere multitudini. 17. Et tulerunt Absalom,
& proiecerunt eum in saltu, in foueam grandem,& comportauerunt super eum a-
ceruum lapidum magnum nimis: omnis autem Israel fugit in tabernacula sua.
18. Porro Absalom erexerat sibi, cùm adhuc viueret, titulum qui est in Valle
regis: dixerat enim: Non habeo filium,& hoc erit monumentum nominis mei. Vo-
cauitque titulum nomine suo, & appellatur Manus Absalom, vsque ad hanc diem.
19. Achimaas autem filius Sadoc, ait: Curram, & nuntiabo regi, quia iudicium
fecerit ei Dominus de manu inimicorum eius. 20. Ad quem Ioab dixit: Non
eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia: hodie nolo te nuntiare, filius enim re-
gis est mortuus. 21. Et ait Ioab Chusi: Vade, & nuntia regi quæ vidisti. Adora-
uit Chusi Ioab, & cucurrit. 22. Rursus autem Achimaas filius Sadoc dixit ad
Ioab: Quid impedit si etiam ego curram post Chusi? Dixitque ei Ioab: Quid vis
currere fili mi? non eris boni nuntij baiulus. 23. Qui respondit: Quid enim si
cucurrero? Et ait ei: Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendij, transi-
uit Chusi. 24. Dauid autem sedebat inter duas portas: speculator verò, qui erat
in fastigio portæ super murum, eleuans oculos, vidit hominem currentem solum.
25. Et exclamans indicauit regi: dixitque rex: Si solus est, bonus est nuntius in
ore eius. Properante autem illo, & accedente propiùs. 26. vidit speculator ho-
minem alterum currentem, & vociferans in culmine, ait: Apparet mihi alter homo
currens solus. Dixitque rex: Et iste bonus est nuntius. 27. Speculator autem,
Contemplor, ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filij Sadoc. Et ait rex: Vir
bonus est: & nuntium portans bonum venit. 28. Clamans autem Achimaas,
dixit ad regem: Salue rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Be-
dictus Dominus Deus tuus, qui conclusit homines qui leuauerunt manus suas con-
tra dominum meum regem. 29. Et ait rex: Estne pax puero Absalom? Dixitque
Achimaas: Vidi tumultum magnum, cùm mitteret Ioab seruus tuus, ô rex, me ser-
uum tuum: nescio aliud. 30. Ad quem rex: Transi, ait, & sta hîc. Cùmque ille
transisset, & staret, 31. apparuit Chusi: & veniens ait: Bonum apporto nuntium,
domine mi rex: iudicauit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui sur-
rexerunt contra te. 32. Dixit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalom? Cui
respondens Chusi, Fiant, inquit, sicut puer, inimici domini mei regis, & vniuersi qui
consurgunt aduersus eum in malum. 33. Contristatus itaque rex, ascendit cœ-
naculum portæ, & fleuit. Et sic loquebatur, vadens: Fili mi Absalom, Absalom fili
mi: quis mihi tribuat vt ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom?

Vers. 1. SERVATE MIHI PVERVM ABSALOM] Certat hic Dauidis pietas paterna cum impietate hostili Absalomi, in flagranti parricidali eius scelere & prælio. Audi S. Chrys. hom. de Absalom tom. 1. *Inde dementia contra genitorem exurgit, hinc clementia, vt parricida parcatur, exposcit. Inde furor, hinc pietas operatur. Inde insania, hinc misericordia interponitur. Inde crudelitas, hinc bonitas ostentatur. Parricida non læsus insanit. Dauid læditur & mitescit. Debellatur ab impietate pietas, nec mouetur pietas patris, nec gladio vincitur, nec terrore mutatur. Parricida nec ratione frangitur, nec imminenti interitu deterretur.*

Vers. 6. ET FACTVM EST PRÆLIVM IN SALTV EPHRAIM] Saltus hic non erat in tribu Ephraim, hæc enim habitabat cis Iordanem: exercitus autem vterque transierat Iordanem in Galaaditen, vti dictum est cap. præced. v. 24. Erat ergo hic saltus trans Iordanem, in tribu Gad iuxta vrbem Mahanaim, in quam se receperat Dauid, non longè à mari Galilææ: vide Adrichomij tabulas Geographicas. Dictus est *Ephraim* ab aliquo euentu; siue quòd esset oppositus tribui Ephraim; siue quòd tribus hæc eò pabulatum mitteret sua pecora; siue quòd prælium aliquod in eo commisisset. Ita Abul. Vatabl. & alij.

Vers. 8. ET MVLTO PLVRES ERANT, QVOS SALTVS CONSVMPSERAT] *Saltus*, id est, feræ saltus; putà leones, lupi, tygrides in saltu latitantes, quod arguit diuinam hanc fuisse vindictam, ait S. Hieron. Caiet. Angelom. Rursùm *saltus*, id est præcipitia & fossæ saltus occultæ, in quas corruerunt fugientes. Ita Abul. Vatabl. & alij.

Vers. 9. ADHÆSIT CAPVT EIVS QVERCVI] Sept. *implicatum est caput eius in arbore*; Chald. *& apprehensum est caput eius in quercu*; Vatabl. *Detentum est caput eius à quercu*; Hebr. *Adhæsit cæsaries eius in ramis perplexu quercus.* Densi ergo & promissi capilli Absalomi, densis & implexis ramis quercus implicati adhæserunt. Per crines ergo, in quibus gloriatus erat Absalom, punitur & suspenditur. Ita Abulens. & Ioseph. Addit Caiet. caput eius detentum fuisse inter duos ramos, nimirùm capite plectitur, qui illud superbè contra patrem efferre voluerat. Audi S. Chrysost. hom. de Absalom tom. 1. *Inseritur ramis, obligatur lignis, transfixo gutture colligatus. Pendens iam mortuus ab hominibus inuenitur, quem iam nec cœlum potuit conspicere viuum, nec terra vlteriùs sustinere. O nefandum meritum parricidæ! Iniuriam patris, non pugnantis gladius, non hostilis manus, non iaculantis ictus defendit, sed vindicant ligna, arbor vlciscitur, rami defendunt.*

ET ILLO SVSPENSO INTER CÆLVM ET TERRAM

TERRAM, MVLVS, CVI INSEDERAT, PERTRANSIVIT] Sept. *& suspensus est in arbore inter cœlum & terram*, &c. Sic & Chald. Aduerte hic supplicium iustâ Dei vindictâ sceleri Absalomi per omnia commensum: patris solium affectauit; thronus ei datur patibulum. Diademate coronari ambiuit, en corona eius fuit coma capitis arbori implexa. Sceptrum optauit, en tibi lanceæ tres pro triplici sceptro quibus confoditur. Satellitium regium concupiuit, idipsum ei præstant armigeri Ioab. Supplicium ergo ei versum est in sepulchrum & criminis Epitaphium. Audi Chrysost. hom. in Ps. *Absalom Dauidem aggressus est, occisus à Ioab, & in alto ligno suspensus est, qui aduersus patrem erigebatur: & ab arbore detinebatur, qui cum radice pugnabat: & vinctus erat à ramo ramus, qui erat à paterna affectione abruptus, & caput tenebatur, qui genitoris caput auferre contendebat, & tanquam fructus pendebat ab arbore, qui naturæ agricolam volebat exscindere, & in corde iaculo confossus est, illic occisus, vbi cædem parabat. Et tunc videri poterat spectaculum admirabile. Mulo enim equitans ex pilorum coma, à coma arboris tenebatur, & coma tenebat comâ Tyrannum, illic eum continendens, vbi diadema paternum gestare contendebat.* Causam deinde cur suspensus sit Absalom, subijcit: *Poterat ergo videre Absalom suspensus in medio cæli & terræ. Cœlum enim non admittebat. Si enim primum insurrectorem eiecit diabolum, quomodo ipsum insurrectorem secundum admisisset? Terra eum auersabatur, non ferens pollui passibus parricidæ. Si enim Dathan deuorauit, qui contra Mosem erat locutus, & os suum aperuit aduersùs eum, qui os improbè aperuerat; quomodo potuisset ferre pedes currentes aduersùs genitorem?*

Absalomi pœna congrua culpæ

Vers. 11. QVARE NON CONFODISTI EVM CVM TERRA] vt in terram decideret, ibique confossus exspiraret; patet ex Hebræo.

Vers. 14. TVLIT ERGO TRES LANCEAS (breuiores, vnde Sept. vertunt, *tria iacula*; Chald. *tria tela*; Vatabl. *tria spicula*: hæc enim significat Hebr. שְׁבָטִים *schebatim*) ET INFIXIT EAS IN CORDE ABSALOM] vt cor fictum & duplex imò triplex, quo coram patre exteriùs simularat obedientiam, interiùs verò fouerat regni ambitionem & rebellionem; cor, inquam, proditorium triplici telo confoderet. Causam hanc dat S. Chrysost. loco iam citato dicens: *in cor excordis tres sagittas infixit, illic eum feriens, vbi erat receptaculum iniquitatis, & cum in arbore sublimis penderet, pulchrum epitaphium ei Dauid cecinit: Vidi impium superexaltatum & elatum tanquam cedros libani: & transiui, & ecce non erat.* Idem Chrys. in Psal. 7. tom. 1. *Et vt scias quod factum est, non fuisse humanæ industriæ, sed totum fuisse diuini iudicij, capilli & lignum eum alligarunt & brutum eum animal tradidit, & pro fune quidem coma, pro ligno autem arbor extitit. Pro militibus autem eum adduxit mulus. Considera autem (id quod est admirabile) cum hæc passus est, nemo suorum ad eum accedere ausus est, cum tantum fuisset spatium. Hoc autem Deus prouiderat, vt neque detraheretur, nec vinctus ad patrem afferretur, quoniam paterna viscera ei parci velle vltra modum indicauerant; & quod est admirabilius, qui patrem ei reconciliauit, is ipsum interfecit, propemodum instans vehemens accusator: sed is quidem eum occidit, Deus autem tulit sententiam.* Probat id ex Psal. Dauidis. *Quòd enim è superis lata sit sententia, audi quomodo id ipse ostenderit. Cum enim dixisset: Et in verticem ipsius iniquitas eius descendet, dicit, (Confitebor Domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini Domini altissimi) Gratias agam, inquit, non alternis gaudens cædibus, sed Dei sententiam suscipiens.*

Mysticè Glossa: *Arbor Absalomi, ait, significat patibulum gehennæ: tres lanceæ triplicem damnatorum pœnam scilicet, ignis, vermis & carentiæ visionis beatificæ.* Porrò peccauit Ioab occidendo Absalom, quia eum occidit contra præceptum regis iubentis eum seruari: quare non habebat auctoritatem & ius eum occidendi, ait Abul. qui opinatur hac de causa Dauidem ei abstulisse ducatum & regimen exercitus, c. 19. v. 13. Excusat tamen Ioab Caietan. quod ipse dictum Dauidis de seruando Absalomo acceperit, non vt præceptum, sed vt monitum & desiderium aut pietatis paternæ indicium. Rursùm, quòd eum occiderit ardore prælij ex zelo vindictæ tanti sceleris & parricidij. Denique quòd metueret, si ei parceretur, eum redintegraturum bellum, vel alias patri suo insidias moliturum: timebat etiam Ioab sibi, ne ab Absalomo occideretur.

Quæres, an Absalom sit damnatus? Nonnulli negant: nam lanceis confossus non statim exspirauit: habuit ergo tempus pœnitendi. Verùm in flagranti delicto confossus, nec animum, nec consilium, nec rationem de Deo & sua salute cogitandi videtur habuisse: sed vulneribus oppressus, sopita sepultaque mente videtur infelicem animam exhalasse, estque damnatus. Ita censent S. Augustin. lib. 3. de doctrin. Christ. c. 21. & lib. 22 contra Faustum c. 66. Saluian. lib. 2. de Prouid. S. Chrysost. homil. 69. & 70. ad Popul. S. Bern. serm. 26. in Cant. Theodor. Procop. & alij hic. Nam vt ait S. Augustin. *iustum est hoc Dei iudicium, vt peccator qui in vita oblitus est Dei, in morte obliuiscatur & sui.* Simile prorsùs scelus fuit Chramni filij Clotharij regis Franciæ, qui patri rebelians simili vindictâ occubuit, de quo audi Gregorium Turon. lib. 4. histor. Franc. c. 20. *Ibat Clotharius tanquam nouus Dauid contra Absalomum filium pugnaturus plangens atque dicens: Respice Domine de cælo, & iudica causam meam, quia iniustè à filio iniurias patior: respice & iudica iustè: illudq; impone iudicium, quod quondam inter Absalomum & patrem eius Dauid posuisti. Confligentibus igitur pariter: Britannorum comes terga vertit, ibique & cecidit: Denique Chramnus fugam iniit, naues in mari paratas habens: sed dum vxorem & filias suas liberare voluit, ab exercitu patris oppressus, captus atque ligatus est. Quod cum Clothario regi nuntiatum fuisset, iussit eum cum vxore & filiabus igni consumi, inclusisque in tugurio cuiusdam pauperculæ, Chramnus super scamnum extensus orario suggillatus est, & sic posteà super eos incensa casula, cum vxore & filiabus interijt.*

Absalonis damnatio.

Vers. 16. RETINVIT POPVLVM NE PERSEQVERETVR FVGIENTEM ISRAEL] Politicum enim præceptum est, vt in rebellione vniuersali capita plectantur, parcatur verò multitudini, ne princeps suis subditis destituatur, ac rex sit sine regno; Ita Moyses principes, qui populo fuerant duces ad cultum Beelphegor, suspendit, populo verò pepercit num. 25. 4. Idem fecit Ioab in seditione Seba, vt audiemus c. 20. Sic & Elias occidit sacerdotes Baal, qui populum fouebant in idololatria 3. Reg. 18. 40.

Idem fecere Gentiles (vnde lex Lycurgi fuit:

Hostem

Hostem fugientem noli trucidare. testis est Polyan. lib. 1.) præsertim Romani. Vt alios taceam illustre est quod refert Liuius Decade 1. de Tarquinio vltimo Roman. rege, à quo cùm Sextus Tarquinius eius filius ad Gabinos transfugisset, misit filius ad patrem nuntium sciscitatum quid à se fieri vellet. At pater non verbo, sed facto respondit: nam inambulans per hortum summa papauerum capita discussit. Id à nuntio audiens filius, intellexit patrem velle vt primores Gabinorum è medio tolleret; quod cùm reipsa fecisset, filius ceteram plebem facilè sibi patrique subiecit. Ouidius l. 2. Fastor. eamdem referens historiam pro papaueribus ponit lilia: A

Et virgâ, inquit, *lilia summa metit.*

Vers. 17. PROIECERVNT EVM IN FOVEAM GRANDEM, ET COMPORTAVERVNT SVPER EVM ACERVVM LAPIDVM] Vt hoc aceruo eum eiusque scelus, nomen & memoriam obruerent, & æterna obliuione æquè ac infamiæ nota sepelirent: quippe qui, vt ait S. Hieron. sceleratissimus erat, & geminæ neci obnoxius; scilicet qui & patrem contra legis præceptum valde dehonorarit, & turpitudinem eius reuelarit, violando publicè eius concubinas, B

Vers. 18 DIXERAT ENIM NON HABEO FILIVM, ET HOC ERIT MONIMENTVM NOMINIS MEI] Audiuimus cap. 14. v. 27. Absalomum tres habuisse filios, & vnam filiam. Ergo hi filij iam mortui erant, vel certè Absalom hoc monimentum erexit antequàm eos genuisset. Ita Abul. Caiet. Dion. Vnde Chald. vertit, *non habebat filium superstitem.* Aliter Rabbini & Lyran. qui censent Absalomum reliquisse filios post se, sed ineptos ad regnandum, vel mox morituros ob patris rebellionem. Audi eorum historiam vel potiùs fabellam, quam refert S. Hieronym. in Tradit. *Tradunt Hebræi, quòd depositus de quercu, petierit sibi inducias, antequàm perimeretur, vt faceret sibi titulum ob memoriam sui, eò quod non haberet filium talem, qui regno dignus esset: putabat enim filios suos non solum regno indignos, verum etiam ob peccatum suum, quod in patrem gesserat, præsenti vita indignos, in quo titulo manum dicitur defixisse, & figuram manum suæ expressisse, & ob hoc, titulum hoc modo vocari.* C

ET HOC ERIT MONVMENTVM NOMINIS MEI] Extat etiamnum hic Absalomi titulus, siue monimentum, *in valle Regis*, vers. 18. id est in valle Iosaphat, cum nomine sepulchri eiusdem, quod floribus in summo sculptis exornatur, vt scribit testis oculatus Zuallardus lib. 3. peregrinationis suæ die secunda. Audi Adrichom. in Descript. Hierusalem num. 227. Monumentum siue manus Absalom, columna erat & statua marmorea cum inscriptione, duobus ab Hierosolyma stadijs distans, quam Absalom viuus sibi in monumentum in valle regia erexerat. Vbi etiamnum turris & magnus lapidum extat aceruus qui quotidie magis ac magis augetur. Nam Pagani & peregrini illàc transeuntes pro more habent, vt quisque lapidem in eum proijciat, & quasi iuxta legem vindicantes ipsius aduersùs D

David patrem suum rebellionem, huiusmodi maledictione illum execrentur: *Maledictus sit parricida Absalom: & quicumque iniustè parentes suos persequuntur, maledicti sint in æternum.* Hinc patet titulum siue monumentum Absalomi fuisse columnam marmoream, cui insistebat statua eiusdem: vnde Iosephus ait fuisse statuam. Alij vocant ædificium. Vatabl. nuncupat arcum triumphalem vel pyramidem, ex eaque colligit Absalomum fuisse superbum & ambitiosum, nimisque auidum laudis & gloriæ, ideoque pro monumento hoc superbo repensum ei fuisse vilem rudemque aceruum lapidum. A

ET APPELLATVR MANVS ABSALOM] *Manus*, id est monumentum manu operaque Absalomi excitatum. Est metonymia. Tropol. Ambitiosi, vti erat Absalom, erigunt sibi titulos & pyramides, vt nomen suum æternent, illosque vocant *manus* suas dicentes: *Manus nostra excelsa fecit hoc.* Ita Dion. B

Simile sepulchrum habuit Ruffinus celebris ille Imperatoris Tutor, qui proinde ipsum, & per ipsum orbem totum regebat; sed posteà ambiens imperium, à militibus perijt, de quo Claudianus lib. 2. contra Ruffinum ita canit:

Triuijs calcandus spargitur esse
Qui sibi pyramides, qui non cadentia templis
Ornatura suas extruxit culmina Manes.
Et qui Sidonio velari credidit ostro,
Nudus pascit aues iacet en, qui possidet orbem
Exiguæ telluris inops, & puluere raro
Per partes tegitur, nusquam totus sepultus.

SI SOLVS EST, BONVS EST NVNTIVS] Signum enim est meos esse victores, ac victos hostes persequi: si enim mei cæsi victique essent, vtique iste non solus veniret, sed multi eum eo fugientes se reciperent in vrbem, vt vitam saluarent. Vers. 25. C

FILI MI ABSALOM] Flebat Dauid mortem non tam præsentem, quàm æternam Absalomi, quòd in flagranti delicto parricidij occisus foret; vnde metuebat, imò credebat eum esse damnatum. Porrò S. Chrys. homil. de Absalom Dauidi respondet, eiusque lamenta inhibet dicendo: *Quid plangis, gloriose pater, quid lamentaris, quasi Absalom quod ausus est, comprobares? Quid fles scelestum, quasi eum parricidium perpetrare volueris: Plangis gloriam victoris exercitus, si fletur hostis interitus nec lætitia esse poterit in victoria, si parricida plangitur pœna. Ille tuus non fuit filius, qui sic violauit paternos affectus. Ille tuus dici non meruit, qui iura patris sanctissima violauit. Te non contempserunt exercitus, non duces, quibus parci scelesto mandasti, sed illa arbor, illa te primum vlta est: illa defendit, illa læsi patris iniuriam, quæ te non audierat, vindicauit.* Et paulò pòst, causam subijcit dicens: *Noue enim supplicio debuit interire, qui sæculo nouum scelus per patris exitium voluit inferre.* Vers. 33. D

Denique paternus affectus in filium licet sceleratum vrgebat Dauidem. Nam vt ait Quintil. declam. 322. *Pater erat; numquam hi affectus in tantum vincuntur, vt non ad naturam suam tandem reuertantur.*

CAPVT

CAPVT DECIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAuid luget mortem Absalomi, mox v.9. Israel & tribus Iuda Dauidem in regnum reducit, occurrit ei Semei, v.16. veniam maledicentiæ petens, eique parcit Dauid. Et Miphiboseth v.24. excusans suam tarditatem, & Siba seruum suum accusans. Denique v:31. Berzellai inuitatus à Dauide se per seruum excusat, & loco sui Chamaam filium substituit.

1. NVntiatum est autem Ioab quòd rex fleret & lugeret filium suum, 2. &
versa est victoria in luctum in die illa omni populo: audiuit enim populus
in die illa dici: Dolet rex super filio suo. 3. Et declinauit populus in die illa
ingredi ciuitatem, quomodo declinare solet populus versus & fugiens de prælio.
4. Porrò rex operuit caput suum, & clamabat voce magna: Fili mi Absalom:
Absalom fili mi, fili mi. 5. Ingressus ergo Ioab ad regem in domum, dixit,
Confudisti hodie vultus omnium seruorum tuorum, qui saluam fecerunt animam
tuam, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam vxorum tuarum,
& animam concubinarum tuarum. 6. Diligis odientes te, & odio habes diligentes te: & ostendisti hodie, quia non curas de ducibus tuis, & de seruis tuis: &
verè cognoui modo, quia si Absalom viueret, & omnes nos occubuissemus, tunc
placeret tibi. 7. Nunc igitur surge, & procede, & alloquens satisfac seruis tuis:
iuro enim tibi per Dominum, quòd si non exieris, ne vnus quidem remansurus sit
tecum nocte hac: & peius erit hoc tibi, quàm omnia mala quæ venerunt super te,
ab adolescentia tua vsque in præsens. 8. Surrexit ergo rex & sedit in porta: &
omni populo nuntiatum est quòd rex sederet in porta: venitque vniuersa multitudo coram rege: Israel autem fugit in tabernacula sua. 9. Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel, dicens: Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philisthinorum: & nunc fugit de
terra propter Absalom. 10. Absalom autem, quem vnximus super nos, mortuus
est in bello: vsquequò siletis, & non reducitis regem? 11. Rex verò Dauid misit ad Sadoc & Abiathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes: Cur venitis nouissimi ad reducendum regem in domum suam? (Sermo autem omnis Israel peruenerat ad regem in domo eius.) 12. Fratres mei vos, os
meum, & caro mea vos, quare nouissimi reducitis regem? 13. Et Amasæ dicite: Nónne os meum, & caro mea es? Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si non
magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Ioab. 14. Et inclinauit cor
omnium virorum Iuda, quasi viri vnius: miseruntque ad regem, dicentes: Reuertere tu, & omnes serui tui. 15. Et reuersus est rex: & venit vsque ad Iordanem, &
omnis Iuda venit vsque in Galgalam, vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanem. 16. Festinauit autem Semei filius Gera filij Iemini de Bahurim, & descendit cum viris Iuda in occursum regis Dauid. 17. cum mille viris de Beniamin, & Siba puer de domo Saul: & quindecim filij eius, ac viginti serui erant
cum eo: & irrumpentes Iordanem, ante regem. 18. transierunt vada, vt traducerent domum regis, & facerent iuxta iussionem eius: Semei autem filius Gera
prostratus coram rege, cùm iam transisset Iordanem. 19. dixit ad eum: Ne
reputes mihi Domine mi iniquitatem, neque memineris iniuriarum serui tui in
die qua egressus es domine mi rex de Ierusalem, neque ponas rex in corde tuo.
20. Agnosco enim seruus tuus peccatum meum: & idcirco hodie primus veni
de omni domo Ioseph, descendique in occursum domini mei regis. 21. Respondens verò Abisai filius Saruiæ dixit: Numquid pro his verbis non occidetur
Semei, quia maledixit Christo Domini? 22. Et ait Dauid: Quid mihi, & vobis
filij Saruiæ? cur efficimini mihi hodie in satàn? ergóne hodie interficietur vir in
Israel? 23. Et ait rex Semei: Non morieris. Iurauitque ei. 24. Miphiboseth quoque filius Saul, descendit in occursum regis, illotis pedibus, & intonsa barba: vestesque suas non lauerat à die qua egressus fuerat rex, vsque ad diem reuersionis eius in pace. 25. Cumque Ierusalem occurrisset regi, dixit ei rex: Quare
non

non venisti mecum Miphiboseth? 26. Et respondens ait: Domine mi rex, ser-
uus meus contempsit me: dixique ei ego famulus tuus, vt sterneret mihi asinum,
& ascendens abirem cum rege: claudus enim sum seruus tuus. 27. Insuper &
accusauit me seruum tuum ad te dominum meum regem: tu autem Domine mi
rex, sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi. 28. Neque enim fuit do-
mus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autem posuisti me seruum
tuum inter conuiuas mensæ tuæ: quid ergo habeo iustæ querelæ? aut quid possum
vltrà vociferari ad regem? 29. Ait ergo ei rex: Quid vltrà loqueris? fixum est
quod locutus sum: tu & Siba diuidite possessiones. 30. Respondítque Miphi-
boseth regi: Etiam cuncta accipiat, postquam reuersus est dominus meus rex paci-
ficè in domum suam. 31. Berzellai quoque Galaadites, descendens de Roge-
lim, traduxit regem Iordanem, paratus etiam vltra fluuium prosequi eum. 32. E-
rat autem Berzellai Galaadites senex valdè, id est, octogenarius, & ipse præbuit
alimenta regi, cùm moraretur in Castris: fuit quippe vir diues nimis. 33. Dixit
itaque rex ad Berzellai: Veni mecum, vt requiescas securus mecum in Ierusalem.
34. Et ait Berzellai ad regem: Quot sunt dies annorum vitæ meæ, vt ascendam
cum rege in Ierusalem? 35. Octogenarius sum hodie: numquid vigent sensus
mei ad discernendum suaue, aut amarum? aut delectare potest seruum tuum ci-
bus & potus? vel audire possum vltrà vocem cantorum, atque cantatricum? quare
seruus tuus sit oneri domino meo regi? 36. Paululum procedam famulus tuus
ab Iordane tecum: non indigeo hac vicissitudine, 37. sed obsecro vt reuertar
seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, &
matris meæ. Est autem seruus tuus Chamaam, ipse vadat tecum, domine mi rex, &
fac ei quidquid tibi bonum videtur. 38. Dixit itaque ei rex: Mecum transeat
Chamaam, & ego faciam ei quidquid tibi placuerit, & omne quod petieris à me
impetrabis. 39. Cumque transisset vniuersus populus & rex Iordanem, oscu-
latus est rex Berzellai, & benedixit ei: & ille reuersus est in locum suum. 40. Tran-
siuit ergo rex in Galgalam, & Chamaam cum eo, omnis autem populus Iuda tra-
duxerat regem, & media tantùm pars affuerat de populo Israel. 41. Itaque
omnes viri Israel concurrentes ad regem dixerunt ei: Quare te furati sunt fratres
nostri viri Iuda, & traduxerunt regem & domum eius Iordanem, omnesque viros
Dauid cum eo? 42. Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel: Quia mihi
propior est rex: cur irasceris super hac re? numquid comedimus aliquid ex rege,
aut munera nobis data sunt? 43. Et respondit vir Israel ad viros Iuda, & ait:
Decem partibus maior ego sum apud regem, magisque ad me pertinet Dauid quàm
ad te: cur fecisti mihi iniuriam, & non mihi nuntiatum est priori, vt reducerem
regem meum? Duriùs autem responderunt viri Iuda viris Israel.

VERS. 3. ET DECLINAVIT POPVLVS] &c. Hebr. & Chald. habent. *Et furatus est sese populus in die illa, vt intraret in vrbem, sicut se furantur populi, qui pudefacti sunt, dum fugiunt in prælio*, & terga vertunt hosti. *Furatus est*, hoc est furtim se subduxit, furtim ingressus est vrbem; non cum triumpho, vt victores solent, sed vt illi qui fuga elapsi sunt & victi.

VERS. 5. CONFVDISTI (Vatab. *pudefecisti*) HODIE VVLTVS OMNIVM SERVORVM TVORVM QVI SALVAM FECERVNT ANIMAM TVAM] qui scilicet pugnando pro te saluarunt vitam tuam, quam tibi eripere satagebat hostis & proditor Absalom, cuius tu mortem hodie luges, quasi malles nos omnes victos occubuisse, vt ille foret superstes & victor.

VERS. 11. SERMO AVTEM OMNIS ISRAEL (qui præcessit de reconciliatione & reductione regis) PERVENERAT AD REGEM IN DOMO EIVS] q. d. Ideò liberiùs Dauid accersiuit & per modum amicæ querelæ accusauit suos contribules & tribum Iuda, quòd tardè venirent ad se reducendum in regnum, essentque hac in re nouissimi, eò quòd sciret cæteras tribus Israel communi consensu decreuisse se reducere. Quare hæc verba cum Romanis parenthesi includenda sunt. Subdunt Complut. *quia dixerat rex, sic dicitis ad populum*: sed hæc verba delenda sunt cum Hebr. Chald. & Romanis.

QVARE NOVISSIMI REDVCITIS REGEM?] VERS. 11. Tribus Iuda, ac præsertim ciues Hierosolymæ Dauide fugiente Absalomum cum exercitu magno venientem acceptarant, eique vrbem & arcem Sion tradiderant, quam ille firmo militum præsidio munierat; quare malè sibi conscij, quòd scilicet Dauidem offendissent, ac metuentes præsidium Absalomi arcem Sionis occupans, non audebant Dauidem reuocare. Dauid ergo omnes benignè ad se inuitat, vocans eos suos consanguineos, & impunitatem pollicens, vt se in vrbem & regnum reciperent.

ET AMASÆ DICITE: NONNE OS MEVM, VERS. 13. ET CARO MEA ES] Erat enim Amasa filius Abigail, quæ erat soror Dauidis, vti dictum est cap. 17. 25.

HÆC FACIAT MIHI DEVS, ET HÆC ADDAT

ADDAT; SI NON MAGISTER MILITIÆ FVERIS CORAM ME OMNI TEMPORE PRO IOAB] id est loco & vice Ioab, inquit Abulen. Dion. & alij. Perperam Lyran. τὸ *pro Ioab* interpretatur *sub Ioab*, quasi Amasa Ioabo fuerit subditus. Erat Amasa dux exercitus Absalomi: quare eum ad se reuocare satagit Dauid, promittens ei ducatum exercitus sui, loco Ioab, sciebat enim ab Amasa pendere exercitum Absalomi, & præsertim milites qui erant in arce Sion, indeque vrbem Hierosolymam, omnesque ciues ciuica, quare eum sibi promisso honoris amplissimo præmio deuincire satagit Dauid, vt ipse ad se omnem Absalomi exercitum, Hierosolymam, totamque tribum Iuda reduceret: quod & reipsa Amasa præstitit. Amasa ergo finem rebellioni imposuit, omnesque Israelitas Dauidi reconciliauit, quod sine eo Dauid tardè & difficile, nec nisi periculoso bello confecisset. Addunt Rabbini Dauidem ducatu exercitus spoliasse Ioab, eò quòd ipse Absalomum contra iussum suum occidisset, vti dixi c. 18. 14. Addit Theodor. aitque: *Dauid audaciam Ioab perpetuò odio habuit: tolerabat autem propter eius ingenium & prudentiam, & suspectum eum habens ne quid noui in eum moliretur.*

Vers. 14. ET INCLINAVIT (scilicet Amasa, vel, vt alij Sadoc pontifex) COR OMNIVM VIRORVM IVDA, QVASI VIRI VNIVS] vt vnanimiter & communi omnium consensu reuocarent regem suum Dauidem.

Vers. 17. ET SIBA PVER DE DOMO SAVL] id est *Siba* seruus Miphiboseth, qui ex Ionatha erat nepos Saulis. Præuenit Siba suum herum Miphiboseth, vt Dauidis gratiam conseruaret, ac vt Dauid eum sibi fideliorem quàm Miphiboseth existimaret, itaque donationem bonorum Miphiboseth sibi ab eo factam confirmaret.

Vers. 20. IDCIRCO HODIE PRIMVS VENI DE DOMO IOSEPH] id est de decem tribubus Israelis, quarum caput erat tribus Ephraim, qui erat filius Ioseph: Nam alioqui Semei oriundus erat ex tribu Beniamin, non ex Ephraim vel Ioseph, vti dixi cap. 16. 5. Opponit ergo domum Ioseph domui Iuda, hoc est Israel, siue decem tribus opponit tribui Iuda. Rursum *domus Ioseph* potest accipi domus Ephraim, Beniamin & Manasse: hæ enim vnum habebant vexillum, vnamque aciem in castris duodecim tribuum, vt patet Num. 7. v. 18. & 22.

Vers. 22. CVR EFFICIMINI MIHI HODIE IN SATAN?] q. d. Cur mihi meæque clementiæ, commodis & gloriæ aduersamini? *Satan* enim Hebr. idem est quod, *aduersarius*. Vnde Christus Petro ait Matth. 16. 23. *Vade post me Satana*, id est, noli mihi aduersari, sed sequere me euntem ad mortem & crucem. Inde diabolus vocatus est *Satanas*, quia summus & iuratus est fidelium hostis.

Vers. 23. ET AIT REX SEMEI: NON MORIERIS] id est non occideris à me hodie, nec quamdiu ego viuam, ne lætum hunc reditus mei diem tua cæde funestem; vtque hac clementiæ specie omnes Israelitas perduellionis reos, ideoque sibi pariter necem à me metuentes, ad me reuocem. Respicit enim Dauid ad Abisai, qui illico volebat occidere maledicum Semei: vnde illum retundens ait: *Ergóne hodie interficietur vir in Israel?* quare fidem Semei datam non fefellit Dauid, cùm moriens iussit Salomoni, vt eum commodo aliquo prætextu occideret 3. Reg. 2. Potuit enim Dauid gratiam veniamque dans Semei, illam limitare ad libitum suum: tam gratiam magnam ei præstitit, quòd non illicò, vt vrgebat Abisai, eum occiderit, imò per omnem vitam eum intactum reliquerit. Ergo quòd in vita pepercit Semei, opus fuit magnæ clementiæ: quòd verò in morte iusserit eum occidi, opus fuit iustitiæ, & iustæ castigationis. Rex scelestos punire debet: nec enim tam effrons eius maledicentia, tamque atrox in regiam maiestatem iniuria relinqui debuit impunita ad aliorum exemplum; ne scilicet quis auderet deinceps tale quid in Salomonem & alios reges perpetrare. Ita Abulen. q. 26. vbi fusè aliorum sententias refutat, ac præsertim illam Caietani dicentis, Semei à Salomone occisum esse non ob maledicentiam in Dauidem, sed ob nouum peccatum, quo Iordanem contra præceptum Salomonis transierat. Hoc enim falsum est: nam vera causa necis Semei fuit maledicentia, prætextus verò fuit transitus Iordanis à Salomone vetitus: hoc enim est quod Dauid recensens maledicentiam Semei, mandat Salomoni dicens: *Iuraui per Dominum dicens: Non te interficiam gladio: tu noli pati eum esse innoxium* 3. Reg. 2. 9. Ecce hic clarè explicat Dauid quid iurauerit & promiserit Semei, nimirùm quòd ipse non interficeret eum gladio, non autem quòd Salomon sibi succedens eum non interficeret; imò voluit, intendit & iussit, vt ipse eum morte puniret.

MIPHIBOSETH QVOQVE FILIVS SAVL DESCENDIT IN OCCVRSVM REGIS, ILLOTIS PEDIBVS] Sic & Chald. Septuag. verò: *Non curauit pedes suos*; Hebr. est: *non fecit pedes suos*, Pagnin. *non aptauerat pedes suos*. Solebant enim Iudæi, quia ex complexione olent æquè ac Arabes instar hircorum (vnde Iudæi à Poëtis & vulgò *fœtentes* vocabantur) corpus, & præsertim pedes vtpote peiùs olentes crebrò lauare, maximè quia multi in Iudæa, quasi regione calida, incedebant nudis pedibus, aut non nisi soleâ tectis, vti incessit Christus & Apostoli; pedes ergo, incedendo per lutum & puluerem, sordidabant, quare eos sæpè abluere oportebat. Vers. 24.

Minùs rectè ergo Hebr. apud S. Hieron. & Angelom. pro *illotis*, vertentes: *Infectis pedibus*, per eos intelligunt, *ligneos pedes*, quos sibi fecerit Miphiboseth pro veris quibus carebat, vel quibus ægrè vti poterat, vtpote debilibus & claudis. Sept. addunt: *Neque fecerat vngues*, id est non præsecuerat vngues in signum luctus ob exilium Dauidis, vt squalidus & hirtus appareret.

VESTESQVE SVAS NON LAVERAT] Interiores intellige, puta lineas, quæ carni adhærent, vel sunt camisiæ: hæ enim lauari solent, non verò externæ & laneæ.

TV AVTEM DOMINE MI REX, SICVT ANGELVS DEI ES] q. d. Tu sapientissimus es, & prudentissimè iudicas & statuis: quare fac de me quod *placitum est tibi*: quidquid enim statueris, accipiam quasi de manu angeli vt sapientissimè & optimè factum. Vers. 27.

Vers.29. Tv et Siba dividite possessiones.] Nonnulli censent Dauidem ob speciosas rationes Sibæ, dubitasse an illi, an Miphiboseth credere deberet, ideoque sententiam dimidiasse; sed videtur Dauid cognouisse innocentiam Miphiboseth, tum ex eius sordibus & illuuie, quæ nullam habebant speciem affectati regni, quod ipsi impegerat seruus Siba; tum quia Siba accusator qui erat præsens, vt patet vers. 17. nil ad obiecta sibi à Miphiboseth respondit. Vnde multi putant Dauidem hic peccasse iniustitia, quòd innocenti Miphiboseth abstulerit dimidium bonorum, illudque dederit Sibæ eius criminatori; nimis enim facilè & temerè ei suum herum accusanti crediderat, eiusque donis illectus bona heri sui tradiderat cap. 16. vers. 4. Quare ex verecundia, ne videretur errasse, noluit in totum reuocare primam sententiam à se latam; sed eam æquè ac bona dimidiauit; dimidium scilicet relinquendo Miphiboseth, dimidium verò dando Sibæ. Ita Abul. Caiet. & alij. Qua in re amicitiam & fidem datam Ionathæ patri Miphiboseth videtur violasse. Probabile tamen est, quod suspicatur Abul. quæst. 30. damnum hoc Miphiboseth Dauidem aliâ donatione vel beneficio compensasse.

Porrò Hebræi apud S. Hieronym. & ex eis Angelom. & Glossa censent in pœnam huius iniustitiæ Dauidis Deum regnum ipsius paulò pòst diuisisse in Roboam & Ieroboam, ei dando decem tribus, Roboam verò relinquendo solam tribum Iudæ: adeoque tradunt cùm quòd Dauid dixit, *Tu & Siba diuidite possessiones*: audita sit vox è cælo: *Roboam & Ieroboam regnum diuident*. Verùm alia huius diuisionis & schismatis fuit causa, nimirùm idololatria Salomonis, vt audiemus lib. 3. cap. 11. Imò ob merita Dauidis Deus reliquit Roboamo tribum Iuda, alioqui eam cum cæteris illi ablaturus, vt patet 3. Regum cap. 11. vers. 32.

Etiam cuncta accipiat.] Dixit hoc Miphiboseth suboffenso in Dauidem animo; vnde S. Hieronym. & Angelom. Dixit hoc, inquiunt, non gratulanti animo, sed insultanti, & quasi contra Dominum murmuranti, quòd A Dominus Dauidem in pace reduxisset, ideoque Miphiboseth 1. Paral. cap. 9. v. 40. vocatur *Meribbaal*, id est litigans cum Domino: verùm non videtur Miphiboseth voluisse insultare Dauidi, & murmurare contra Deum, sed amariori corde hæc dixisse.

Octogenarivs svm hodie, nvmqvid vident sensvs mei?] in senio enim, vt ait Ecclesiast. cap. 12. vers. 3. *tenebrescunt videntes per foramina*, putà oculi, *& obsurdescunt omnes filiæ carminis*, scilicet aures, *& dissipatur capparis*, nimirum appetitus, in cuius locum succedit ciborum, voluptatum, & rerum omnium fastidium; vnde Solon *senectutem*, aiebat esse *vitæ hyemem*, sicut eiusdem ver est iuuentus. Diogenes rogatus; *Quid est senectus? Est*, inquit, *vita brumalis, tempe-* B *statibus obnoxia*. Alexis poëta senex rogatus quid ageret? respondit: *Pedetentim morior*, significans senes non iam viuere, quàm lentè mori. Vide dicta Ecclesiast. 12. Vers. 35.

Est avtem servvs tvvs Chamaam] scilicet filius meus. q. d. Meus filius Chamaam pro me senio confecto comitabitur te, & quæ mihi beneficia rependere cogitabas, in illum confer. Quod illi feceris, mihi feceris. Ita Abul. Caietan. & alij. Mysticè S. Hieronym. & ex eo Angelom. *Chamaam*, inquit, *interpretatur suspirans: quamdiu enim cum patre permansit, suspirans vocatus est: postquàm verò in doctrinam Dauid regis transijt; non Chamaam sed Chamaan, quod interpretatur fidelis, appellatus est.* Vers. 37.

Decem partibvs ego maior svm] quia in Israële erant decem tribus, in Iuda verò vna C dumtaxat, dando Iudæ tribum Beniamin, ait Theodor. & S. Hieronym. Ecce hoc iurgio cœpit dissensio inter Iuda & Israel, quæ sub Roboam in apertum schisma erupit, imò capite sequenti seditionem Sebæ concitauit. Vnde hæc narratio sternit viam ad bellum, quod per Israel Seba mouit contra Iudam & Dauidem. Moral. disce in hac superba Iudæ cum Israel rixa, quàm verum sit istud Prouerb. cap. 15. vers. 1. *Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem.* Vers. 43.

CAPVT VIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Seba seditionem mouet contra Dauidem, qui ei opponit Amasam, quem Ioab dolo occidit. Seba vers. 14. Abelam occupat, obsidet eam Ioab, ciues caput Seba præscindunt, traduntq́ Ioab, quare ille per cædem Sebæ sopitâ seditione victor ad Dauidem redit.

1. ACcidit quoque ut ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri, vir Iemineus: & cecinit buccina & ait: Non est nobis pars in Dauid, neque hære-
ditas in filio Isai: reuertere in tabernacula tua Israel. 2. Et separatus est omnis
Israel à Dauid, secutusque est Seba filium Bochri: viri autem Iuda adhæserunt regi
suo à Iordane vsque Ierusalem. 3. Cumque venisset rex in domum suam in Ierusalem, tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, & tradidit eas in custodiam, alimenta eis præbens: & non est ingressus ad
eas, sed erant clausæ vsque in diem mortis suæ in viduitate viuentes. 4. Dixit
autem rex Amasæ: Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adesto
præsens. 5. Abijt ergo Amasa vt conuocaret Iudam, & moratus est extra placitum quod ei constituerat rex. 6. Ait autem Dauid ad Abisai: Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri quàm Absalom: tolle igitur seruos domini tui, &
persequere eum, ne fortè inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos. 7. Egressi
sunt ergo cum eo viri Ioab, Cerethi quoque & Phelethi & omnes robusti exierunt de Ierusalem ad persequendum Seba filium Bochri. 8. Cumque illi essent
iuxta lapidem grandem, qui est in Gabaon, Amasa veniens occurrit eis. Porrò
Ioab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui, & desuper accinctus
gladio dependente vsque ad ilia, in vagina, qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percutere. 9. Dixit itaque Ioab ad Amasam: Salue mi frater. Et tenuit
manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum. 10. Porrò Amasa non obseruauit gladium, quem habebat Ioab, qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram, nec secundum vulnus apposuit, & mortuus est: Ioab autem,
& Abisai frater eius, persecuti sunt Seba filium Bochri. 11. Intereà quidam viri,
cùm stetissent iuxta cadauer Amasæ, de socijs Ioab, dixerunt: Ecce qui esse voluit pro Ioab comes Dauid. 12. Amasa autem conspersus sanguine, iacebat in media via. Vidit hoc quidam vir quòd subsisteret omnis populus ad videndum eum,
& amouit Amasam de via in agrum, operuitque eum vestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum. 13. Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir
sequens Ioab ad persequendum Seba filium Bochri. 14. Porrò ille transierat
per omnes tribus Israel in Abelam, & Bethmaacha: omnesque viri electi congregati fuerant ad eum. 15. Venerunt itaque & oppugnabant eum in Abela, & in
Bethmaacha, & circumdederunt munitionibus ciuitatem, & obsessa est vrbs: omnis autem turba, quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere muros. 16. Et exclamauit mulier sapiens de ciuitate: Audite, audite, dicite Ioab: Adpropinqua
huc, & loquar tecum. 17. Qui cùm accessisset ad eum, ait illi: Tu es Ioab? Et ille
respondit: Ego. Ad quem sic locuta est: Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit: Audio. 18. Rursumque illa, Sermo, inquit, dicebatur in veteri prouerbio:
Qui interrogant, interrogent in Abela: & sic perficiebant. 19. Nónne ego sum
quæ respondeo veritatem in Israel, & tú quæris subuertere ciuitatem, & euertere
matrem in Israel? Quare præcipitas hereditatem Domini? 20. Respondensque
Ioab, ait: Absit, absit hoc à me: non præcipito, neque demolior. 21. Non sic se
habet res, sed homo de monte Ephraim Seba, filius Bochri cognomine, leuauit manum suam contra regem Dauid: tradite illum solum, & recedemus à ciuitate. Et
ait mulier ad Ioab: Ecce caput eius mittetur ad te per murum. 22. Ingressa est ergo ad omnem populum, & locuta est eis sapienter: qui abscissum caput Seba filij
Bochri proiecerunt ad Ioab: & ille cecinit tuba, & recesserunt ad vrbe, vnusquisque
in tabernacula sua: Ioab autem reuersus est Ierusalem ad regem. 23. Fuit ergo
Ioab super omnem exercitum Israel: Banaiás autem filius Ioiadæ super Cerethæos
& Phelethæos. 24. Aduram verò super tributa: porrò Iosaphat filius Ahilud à
commentarijs. 25. Sina autem, scriba: Sadoc verò & Abiathar, sacerdotes.
26. Ira autem Iairites erat sacerdos Dauid.

Vers. 1. SEBA FILIVS BOORI VIR IEMINEVS] scilicet de tribu Beniamin qui ægrè ferebat regnum à Saule & tribu sua Beniamin translatum ad Dauidem & tribum Iuda, vnde videtur hic Seba fuisse vnus è ducibus Absalomi contra Dauidem, ac fortè primus post Amasam.

NON EST NOBIS PARS IN DAVID] q. d. Tribus Iuda, in fine capitis præcedentis, & dictis & factis luculenter ostendit Dauidem, quasi contribulem, ad se, non ad nos qui sumus Israel, siue decem tribus pertinere, nullaque parte esse nostrum, sed totum esse suum. Abeamus ergo singuli in nostra tabernacula sæ domos, ac Dauidem tamquam alienum, ad nos non pertinentem, abijciamus. Sexta fuit hæc pœna Dauidis, scilicet rebellio decem tribuum, concitata per Sebam, cuius initium & occasio fuit rebellio Absalomi, cum quo paulò antè conspirarant decem tribus, needum planè extincta, sum iurgium decem tribuum cum tribu Iuda, eò quòd ipsa sola cæteris non vocatis Dauidem Hierosolymam in regnum reduxisset. Contendebant enim de primatu, quia Iuda prætendebat se esse principem tribuum omnium, præsertim quia Dauid rex oriundus erat ex Iuda: cæteræ verò tribus decem sese Iudæ præferebant, eò quòd numero essent potiores, & decuplo plures. Ac pupugit illas quòd David cap. præced. v. 11. Sadoc & Abiathar misisset ad solam tribum Iuda, vt se in regnum reduceret, non verò ad cæteras tribus, vnde ipse eis videbatur in tribum Iudæ esse plus æquo propensior, illamque cæteris omnibus anteferre.

Politicè hinc discant principes & reges, caueant & sopiant æmulationem nationum diuersarum quas regunt, vt omnibus similem affectum, curam & prouidentiam demonstrent, nec vnam alteri præferant, sed eas pari beneuolentia prosequantur, itaque eas & sibi & inuicem vniant. Aristot. in politicis hæc duo principia rectæ gubernationis tradit. Primum, vt princeps omnium sibi subditorum diligentem habeat curam, omnibusque prouideat, & neminem negligat. Secundum, vt sit omnibus par & æquabilis, nec vnam gentem alteri, aut principem vnum alteri anteponat; sed se singulis indifferentem & æquum exhibeat. Si enim maiorem affectum vni quàm alteri ostendat, alteri iram & inuidiam mouebit, imò schismata, seditiones & rebelliones concitabit. Exemplum quod imitetur, est Deus de quo Plutarch. in Moral. *Vt Deus*, inquit, *in cælo pulcherrimum ac iucundissimum sui simulacrum constituit solem; sic in rep. principem, qui prudentia, iustitia, benignitate se erga omnes repræsentet.* Sicut igitur sol non est alius pauperi, alius diuiti, sed omnibus communis, ita princeps personam spectare non debet, sed omnibus se communem exhibere.

Princeps subditis omnibus se æqualem exhibeant.

Instar Dei & solis.

Exempla. Cyrus apud Xenophontem ait, similia esse boni pastoris & boni regis officia: Sicut ergo pastor æqualem omnium ouium habet curam; sic & rex eandem habeat omnium subditorum.

Alexander Magnus, vt Persas deuictos sibi deuinciret, eorum vestitum assumpsit, cum eisque matrimonia iunctum instituit, vt scirent se sibi esse curæ & cordi æquè ac Macedones.

Themistocli, teste Plutarcho, hic vir sapiens
A dedit monitum: *Bene principatum geres Athenis, si cunctis communis esse volis & mansuetus.*

Singularis hac in re fuit Carolus V. qui cùm tam diuersis nationibus imperaret; singulis tamen se parem, imò patrem exhibebat, vt Hispanis videretur esse Hispanus, Italis Italus, Germanis Germanus, Gallis Gallus, Belgis Belga. Sanè viri prudentes censent huius monitii neglectum, originem & occasionem dedisse bellis Belgicis, quæ iam 70. annis durant, imò flagrant magis quàm vmquam.

ABIIT ERGO AMASA, VT CONVOCARET Vers. 5.
IVDAM] vt scilicet ipse quasi dux exercitus pro Ioab à Dauide constitutus, per milites è tribu Iuda Dauidi & sibi adhærentes rebellionem Sebæ in suo ortu comprimeret & suffocaret; ne B si ei daretur tempus, adeò cresceret, vt superari non posset. Vidi ego in Belgio viginti duas militum regiorum rebelliones ob tardatam stipendij solutionem, quarum nonnullæ statim suppressæ sunt missis contra paucos rebelliones exercitu, & capitibus earum plexis, cæteræ verò pleræque data temporis mora ita creuere, vt vrbem aliquam occupantes & munientes, factæ sint inexpugnabiles, & hostibus ipsis nocentiores & formidabiliores; adeò vt Princeps integrum stipendium illicò eis exhibere, & omnia eorum postulata concedere coactus fuerit, cum magno Belgij damno.

Simili modo creuere hæreses: nam, vt ait S. Hieron. Arius Alexandriæ scintilla fuit, quæ quia non statim extincta est, in flammam erupit, quæ totum orbem populata est. Vnde *ingemuit totus orbis, & Arianum se esse miratus est*, ait idem C contra Lucifer.

AIT AVTEM DAVID AD ABISAI] quia A- Vers. 6.
masa, qui abierat conuocaturus ex Iuda exercitum; vltra triduum, sibi à Dauide præscriptum morabatur, nec redibat, timens Dauid ne Seba se roboraret contra eum, illicò præmisit Abisai fratrem Ioab cum parte copiarum, quæ ad manum erat, vt illum persequeretur.

QVI FABRICATVS LEVI MOTV EGREDI PO- Vers. 8.
TERAT ET PERCVTERE] Hebr. *qui egrediebatur & cadebat*, hoc est qui ita fabricatus erat, vt leui motu è vagina educi posset, & quasi ex ea excidebat, vt scilicet Ioab dextra apprehendens mentum Amasæ, quasi eum osculaturus, sinistra gladium breuiorem siue pugionem leui motu è vagina educeret, eoque Amasam inscium dolosè confoderet, Hebræi variè hæc vertunt & explicant; sed sensum clarè reddidit Noster. Causa cædis fuit, quòd Ioab indignè ferret A- D masam sibi à Dauide prælatum, ac se amoto, creatum exercitus ducem: quam ipse magnam æstimabat ignominiam, æquè ac iniuriam; ideoque Amasam licet consobrinum suum occidit. Discant hic principes cautè duces suos loco mouere, nec nisi specie honoris, quasi altiùs eos euecturi. Peccauit grauiter Ioab Occidendo Amasam, ideoque Dauid moriens iussit Salomoni, vt eum occideret. Amasa tamen iustas quoque perfidiæ suæ pœnas dedit, quòd in Dauidem auunculum suum rebellasset, & rebellantium dux extitisset.

ET TENVIT MANV DEXTRA MENTVM A- Vers. 9.
MASÆ, QVASI OSCVLANS EVM] Hic enim priscus erat mos salutandi. Audi Plinium lib.

11.c.5 *Antiquus Græcis in supplicando mentum attingere mos erat.* Hinc de Thebi quę supplicabat Ioui, ait Homerus Iliade 1. *Dextra apprehendit mentum, & supplex allocuta est Iouem.* Mentum enim mentis est indicium, hinc mentum ab eminendo dicitur, quòd gulæ colloque emineat: hinc & mentum soli homini datum, nulli alteri animali, teste Plinio lib. 11. c. 37.

Vers. 11. ECCE QVI ESSE VOLVIT PRO IOAB COMES DAVID] scilicet Dauidis in bello vicarius & Capitaneus generalis. Aliter ex Hebr. vertit Vatab. & alij; nimirùm: *qui fauet ipsi Ioab quique Dauidi; sequatur ipsum Ioab*, & eum eo persequatur rebellem Seba.

Vers. 15. OPPVGNABANT EVM IN ABELA, ET IN BETHMAACHA] *Et*, significat, *id est*, nam *Abela* alio nomine vocabatur *Beth*, id est domus, *Maacha*, nec enim Seba erat in duabus vrbibus, sed in vna quam obsedit Ioab. Audi Adrichom. pag. 101. num. 2. *Abela*, quæ & *Abel Bethmaacha*, siue, Abel Domus Maacha; Iosepho *Abelmachea*; Hieron. *Bethmacha*, alijs verò *Abelmaatha* & *Machamedam* vocatur, insignis ac munita, superioris Galilææ vrbs est, ac Israelitarum metropolis, sita in tribu Nephtalim, in planicie regionis Berim, non procul à Cæsarea Philippi, a Iordane autem sexaginta stadijs distans. Ad quam vsque Dauidici exercitus dux Ioab persecutus est perduellem Sebam.

Vers. 18. SERMO, INQVIT, DICEBATVR IN VETERI PROVERBIO: QVI INTERROGANT, INTERROGENT IN ABELA. ET SIC PERFICIEBANT] ita Roman. licet Regia legant, *proficiebant*. Hebræa hic concisa sunt & obscura, ideoque variè à varijs vertuntur.

Primò, Vatabl. & Hebræi apud S. Hieron. vertunt: *interrogando interrogabant, & finiebant:* q.d. olim oppugnantes aliquam vrbem, interrogabant eam iuxta legem Deuter. 20. 10. an conditiones pacis accipere vellet, seseque dedere: si tu, ò Ioab, nunc idem hic fecisses iam bellum finiuisses: vrbs enim hæc parata est conditiones pacis accipere; semper enim Dauid fuit fidelis & subdita. Alij aliter.

Verùm Noster clarè & germanè vertit, q. d. Nostra vrbs *Abela* ab olitanis temporibus habita fuit domicilium virorum sapientum, gymnasium & quasi oraculum sapientiæ, vt, si quid in religione, in moribus, in rebus agendis esset ambiguum & difficile, id ad Abelanos sapientes resoluendum deferrent, & quidquid ipsi resoluissent, id exequebantur, & *perficiebant*, idque felici & optimo successu: hoc enim innuit & inuoluit *τὸ perficiebant*. q. d. Cur ergo tu ô Ioab audes oppugnare hanc vrbem quæ est oraculum fidei & sapientiæ? patet ex sequent. ita Angel. Abul. & Caiet. & alij.

Vers. 19. NONNE EGO SVM QVÆ RESPONDEO VERITATEM IN ISRAEL?] Septuag. Hebr. *Ego pacificantium fideles Israel*, vel vt vertunt Septua. *Ego sum pacifica de firmamentis Israel.* Loquitur mulier in persona suæ vrbis & patriæ, scilicet *Abelæ*, q.d. Ego *Abela* sum quæ Israelitarum dubia & lites omnes decido, itaque litigantes pacifico, dum eis veritatem, veramque dubij resolutionem *respondeo*. q.d. Ego *Abela* abundo viris sapientibus & prudentibus, sumque doctorum Academia, ideoque quasi mater & vniuersitas, à qua omnis Israel documenta & consilia petat. Pete ergo tu quoque ô Ioab ab ea consilia, & illicò bellum finies. Porrò Vatabl. & Pago vertunt, *ego sum ex pacificis & fidelibus Israel.* q.d. Ego semper in fide Dauidis perstiti, eum eoque fui pacifica: cur ergo me euertere conaris? Sic Sylla cognomento felix, hæc duo maxima fortunæ munera existimauit. Primum, amicitiam Metelli pij. Secundùm, quòd non deleuisset Athenas quas occuparat, sed vrbi pepercisset, vtpote Academiæ sapientiæ. Ita Plutarch. in Apoph. Roman.

Sic Attila postulante S. Leone pepercit Romæ, quasi gymnasio veræ fidei & religionis. Sic & Gensericus rex Gothorum ad preces eiusdem S. Leonis Romam occupans licet, ab incendio tamen, ignominijs & cædibus abstinuit, vt habet Vita S. Leonis.

ET TV QVÆRIS, &c. EVERTERE MATREM IN ISRAEL] matrem scilicet & altricem sapientiæ, religionis & virtutis. Tales enim sunt Academiæ orthodoxæ, qualis erat *Abela*, & qualis ante Dauidem tempore Iosue fuit vrbs *Dabir*, id est oraculum, & *Cariath Sepher*, id est vrbs literarum, Iosue 15. 15.

Quare fabella est R. Salomonis & Rabbinorum pileorum apud S. Hieron. qui aiunt, vel potiùs fingunt, mulierem hanc fuisse *Saram* filiam Aser, de qua Genes. 46. 17. quæ fuerit prophetissa, & Iacob reuelarit Ioseph filium viuere & regnare in Ægypto, quæque ostenderit Moysi locum in quo condita erant ossa Ioseph in Ægypto, vt ea inde transferret in Chanaan, idque non aliunde probant quàm ex his eius verbis: *Ego sum quæ respondeo veritatem in Israel*, quæ sanè inanis & friuola est probatio, præsertim quia *Sara* iam dicta debuisset esse septingentorum annorum: tot enim fluxere ab Aser filio Iacob vsque ad Dauidem.

ET LOCVTA EST EIS SAPIENTER] dicendo, vt ait Iosephus: *Vultis mali malè perire cum liberis ac coniugibus, propter hominem malum & ignotum, eumque pro Dauide, tanta in vos extant beneficia, regnare? Speratis vnam vrbem tam valida extrinsecus resistere posse?* Vers. 22.

IRA AVTEM IAIRITES ERAT SACERDOS DAVID] *Sacerdos*, scilicet propriè dictus, per quem Dauid sua sacrificia Deo offerebat. Sicut hodie reges suos habent sacellanos, qui pro eis & coram eis Missas celebrent. Ita Theodor. & Abul. q.d. Sacellanorum Dauidis primus & præcipuus erat *Ira*. Aut *sacerdos*, id est intimus cubicularius, & primus consiliarius Dauidis, quomodo filij Dauidis dicuntur fuisse *sacerdotes* 2. Reg. cap. 8. vers. 17. ita Vatabl. & Lyran. vnde Chald. pro *sacerdos*, vertit, *princeps*, scilicet familiaris & peculiaris amicus Dauidis. Vers. 26.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*Posteri Saulis ob occisos ab eo contra datam fidem Gabaonitas, iussu Dei crucifigun-
tur. Mox vers. 15. quatuor Dauidis contra Philisthæos bella recensentur.*

1. Facta est quoque fames in diebus Dauid tribus annis iugiter: & consuluit
Dauid oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul, & domum
eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas. 2. Vocatis ergo Gabaonitis rex, di-
xit ad eos. (Porrò Gabaonitæ non erant de filijs Israel, sed reliquiæ Amorrhæo-
rum: filij quippe Israel iurauerant eis, & voluit Saul percutere eos zelo, quasi
pro filijs Israel & Iuda.) 3. Dixit ergo Dauid ad Gabaonitas: Quid faciam vo-
bis? & quod erit vestri piaculum, vt benedicatis hereditati Domini? 4. Dixe-
runtque ei Gabaonitæ: Non est nobis super argento & auro quæstio, sed contra
Saul, & contra domum eius: neque volumus vt interficiatur homo de Israel. Ad
quos rex ait: Quid ergo vultis vt faciam vobis? 5. Qui dixerunt regi: Virum qui
attriuit nos & oppressit iniquè, ita delere debemus, vt ne vnus quidem residuus
sit de stirpe eius in cunctis finibus Israel. 6. Dentur nobis septem viri de filijs
eius, vt crucifigamus eos Domino in Gabaa Saul, quondam electi Domini. Et ait
rex: Ego dabo. 7. Pepercitque rex Miphiboseth filio Ionathæ filij Saul, prop-
ter iusiurandum Domini, quod fuerat inter Dauid & inter Ionathan filium Saul.
8. Tulit itaque rex duos filios Rasphа filiæ Aia, quos peperit Sauli, Armoni, &
Miphiboseth: & quinque filios Michol filiæ Saul, quos genuerat Hadrieli filio
Berzellai, qui fuit de Molathi. 9. & dedit eos in manus Gabaonitarum: qui cru-
cifixerunt eos in monte coram Domino: & ceciderunt hi septem, simul occisi in
diebus messis primis, incipiente messione hordei. 10. Tollens autem Respha
filia Aia cilicium, substrauit sibi supra petram, ab initio messis, donec stillaret
aqua super eos de cælo; & non dimisit aues lacerare eos per diem, neque bestias
per noctem. 11. Et nuntiata sunt Dauid quæ fecerat Respha, filia Aia, concu-
bina Saul. 12. Et abijt Dauid, & tulit ossa Saul, & ossa Ionathæ filij eius à viris
Iabes Galaad: qui furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos
Philisthijm cùm interfecissent Saul in Gelboe: 13. & asportauit inde ossa Saul,
& ossa Ionathæ filij eius: & colligentes ossa eorum qui affixi fuerant, 14 sepe-
lierunt ea cum ossibus Saul & Ionathæ filij eius in Terra Beniamin, in latere, in
sepulchro Cis patris eius: feceruntque omnia, quæ præceperat rex, & repro-
pitiatus est Deus terræ post hæc. 15. Factum est autem rursum prælium Phili-
sthinorum aduersum Israel, & descendit Dauid, & serui eius cum eo, & pugna-
bant contra Philisthijm. Deficiente autem Dauid. 16. Iesbibenob, qui fuit de
genere arapha, cuius ferrum hastæ trecentas vncias appendebat, & accinctus
erat ense nouo, nisus est percutere Dauid. 17. Præsidioque ei fuit Abisai filius
Saruiæ, & percussum Philisthæum interfecit. Tunc iurauerunt viri Dauid, dicen-
tes: Iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel.
18. Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philisthæos: tunc percussit
Sobocai de Husati, Saph de stirpe arapha de genere gigantum. 19. Tertium
quoque fuit bellum in Gob contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius
Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Getheum, cuius hastile hastæ erat
quasi licitatorium texentium. 20. Quartum bellum fuit in Geth: in quo vir
fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id est, viginti qua-
tuor, & erat de origine arapha. 21. Et blasphemauit Israel: percussit autem eum
Ionathan filius Samaa fratris Dauid. 22. Hi quatuor nati sunt de arapha in Geth,
& ceciderunt in manu Dauid, & seruorum eius.

Vers. 1. Facta est quoque fames in diebus David tribus annis] Immisit Deus hanc famem toti Israeli, quia rex eius Saul Gabaonitas iniquè occiderat. Rex autem est publica persona, & temp. repræsentat. Quod A ergo rex peccat, hoc resp. peccat; ideoque publicum regis peccatum publicâ fame castigauit Deus.

Et consvlvit David oracvlvm Domini] per Sadoc, vel Abiathar Pontificem, indutum

indutum Rationali in quo erant Vrim & Tummim quasi oraculum vt dixi Exodi 28. 30.

DIXITQVE DOMINVS: PROPTER SAVL ET DOMVM EIVS SANGVINVM; QVIA OCCIDIT GABAONITAS] q. d. Fames hæc immissa est in pœnam peccati, eò quòd Saul eiusque familia multum sanguinem iniustè effuderit. Hinc peccatum hoc sanguine expiandum erit, ac familia occidens erit occidenda.

FILII QVIPPE ISRAEL (Iosue & principes Hebræorum, vt dictum est Iosue 9.) IVRAVERANT EIS] se eos, licet Amorrhæos, non occisuros; sed in suam remp. admissuros, vt aquatores & lignatores.

ET VOLVIT SAVL EOS PERCVTERE ZELO, QVASI PRO FILIIS ISRAEL ET IVDA] Zelus hic Saul fuit, quòd vellet Gabaonitarum domus, viros & prædia adijcere tribui Iu- B dæ exterisque tribubus, quibus à Deo assignata erant; quasi Iosue contra legem & iussum Dei Gabaonitis pepercisset, itaque Iudæ & Iudæis hereditatem eis à Deo datam ademisset. Sed insipiens & stultus fuit hic zelus, tum quia erat contra fidem Gabaonitis à Iosue & Hebræis datam; tum quia Gabaonitæ in coloniam æquè ac religionem & fidem Hebræorum sponte transibant, quibus proinde Deus volebat parci; tum quia Gabaonitæ oppida & prædia sua cesserant Hebræis, eorumque erant serui, atque hac seruitute vitam ab eis redemerant, vt dixi Iosue 9. Quare in hoc zelo Saulis verum fuit istud: *Summum ius, summa iniuria*. Porrò cùm Saul occideret Gabaonitas, Dauid eum fugiens latebat in syluis & antris, & si fortè id C posteà resciuit, sibi persuasit iniuriæ huic morte Saulis & filiorum fuisse satisfactum: vnde de vlteriore satisfactione non cogitauit: donec Deus pacato iam eius regno illam ab eo hoc loco exegit. Quare minùs rectè Lyran. & Abulen. censent hanc famem in diebus Dauidis contigisse, eò quòd ipse iniustitiam hanc Saulis non castigasset.

Vers. 3. VT BENEDICATIS HEREDITATI DOMINI] vt scilicet benè precemini Israeli; itaque Deus ab eo auertat famem triennalem, quam eidem propter vos induxit.

Vers. 5. VIRVM (Saulem) QVI ATTRIVIT NOS ET OPPRESSIT INIQVE, ITA DELERE DEBEMVS, VT NE VNVS QVIDEM RESIDVVS SIT DE STIRPE EIVS] Nouem supererant è stirpe Saulis, scilicet Miphiboseth eiusque filius, quinque fi- D lij Michol ex Hadriele, & duo filij Saul ex Respha concubina. Hos omnes sibi ad necem dedi initio postularunt Gabaonitæ; sed videntes Dauidem intercedere pro Miphiboseth eiusque filio, vtpote prognato ex Ionatha, cui Dauid amicitiam & fidem iurauerat, idcircò vtrique pepercerunt, & reliquos septem ad crucem postularunt.

Quæres; an æqua & iusta fuerit hæc eorum postulatio? Resp. partim fuisse iustam, eò quòd nonnulli ex posteris Saulis cooperati fuissent ei in cæde Gabaonitarum: hoc enim significatur vers. 1. vbi familia Saulis vocatur, *domus sanguinum*: partim iniquam, quia verisimile est aliquos ex posteris Saulis fuisse à cæde Gabaonitarum immunes & innocentes, qui proinde pro peccato patris vel cognatorum, iure huma- A no non poterant occidi. Nam vt ait Ezechiel ca. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima quæ peccauerit, ipsa morietur*. Nullus enim princeps vel rex potest filium condemnare ad mortem propter peccatum patris solius; vnde in nullo fidelium tribunali filius pro patre occiditur. Dico fidelium, nam apud infideles & barbaros, vti apud Iapones patre peccante non solùm ipse, sed & filij eius plectuntur. Quare postulatio hæc Gabaonitarum aliquid habet rancoris, vindictæ & furoris insolentis, barbari & Turcici: nisi dicas ipsos non ex se, sed ex Dei instinctu, id postulasse, idque innuitur vers. 9. cùm dicitur: *Qui crucifixerunt eos in monte coram Domino*, & vers. 6. vbi ipsi aiunt: *vt crucifigamus eos Domino*. Septuag. *& placabimus in illis Dominum*. Chald. *& suspendemus illos ante Dominum*, quasi anathemata, catharmata & piacula Israelis. Nam B ex parte Dei iusta & sancta fuit hæc postulatio. Deus enim idcircò famem hanc immiserat Israeli, vt pro peccati Saulis piaculo occiderentur eiusdem posteri; cùm ipse Saul iam vtpote mortuus plecti & occidi non posset. Deus enim omnium tam nocentum quàm innocentium vitæ & mortis est Dominus, quare potest patres nocentes punire in filijs innocentibus, iuxta illud Deuter. 5. 9. *Ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator* (Septua. *Zelotes*) *reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam & quartam generationem*. Vide ibi dicta.

Deus ergo volebat hic plectere Saulem in filijs, multis de causis. Prima est, vt ostenderet quantùm sibi displiceret oppressio pauperum C Gabaonitarum facta à Saule, & violatio iuramenti eis à Iosue præstiti; ostenderet inquam, per publicum & infame supplicium posterorum Saulis, nimirùm eos crucifigendo. Secunda, vt indicaret, quàm profundum in Saulem odium concepisset, vtpote cuius stirpem funditùs vellet excindi; vt iure dixerit Miphiboseth: *Neque enim fuit domus patris mei nisi morti obnoxia Domino Deo*. Tertia, vt daret exemplum futuris sæculis, quo patres à sui offensa & sceleribus cohiberet; q. d. Quod feci Sauli hosti meo, eius familiam excindendo, hoc faciam cuilibet regi, principi, & priuato, vt, si ipse me offendat, non solùm ipsum, sed eius filios posterosque omnes affligam & disperdam; vti hoc sæculo sæpè factum vidimus: Deum scilicet ob peccata parentum antiquissimas & nobilissimas fami- D lias planè euertisse & succidisse. Quarta, vt consuleret quieti publicæ, ne inter Saulis & Dauidis posteros bella ciuilia suscitarentur, qualia fuerant inter Dauidem & Isboseth filium Saulis. Denique filijs innocentibus non fiebat iniuria, tum quia Deus vitæ eorum erat dominus, tum quia ob peccatum originale omnes sumus rei mortis; tum quia ipsi alia propria habebant peccata, ob quæ iustè morte & cruce puniri à Deo poterant; hanc enim apud ipsum merebantur.

Cur Deus iussit occidi Saulis posteros — *Resp. Prima.* — *Secunda.* — *Tertia.* — *Quarta.*

Vers. 8. TVLIT ITAQVE REX DVOS FILIOS RESPHA.] Non peccauit Dauid tradendo filios Saulis, etiam innocentes Gabaonitis ad crucem; quia videbat hanc esse Dei voluntatem, qui idcircò famem Israeli immiserat. Conformabat igitur se voluntati diuinæ, quæ iustissima & sanctissima erat ob causas datas vers. 5. Fecit ergo

hoc David monitu Dei, & ut videtur, habito oraculo per pontificem & Urim, de quo vers. 1. fecit, inquam, tamquam executor iustitiæ Dei, qui peccata punit in tertiam & quartam generationem. Saul enim mortuus non poterat puniri nisi in filijs; ac proinde hic iustitiæ Dei satisfieri non poterat, nisi occidendo eius filios. Sed hæc principibus, magistratibus, & iustitiæ humanæ imitari non licet, quia ipsum caput nocens plectere debent, non verò eius filios & posteros. Ita Abul. Caiet. & alij.

ET QVINQVE FILIOS MICHOL FILIÆ SAVL, QVOS GENVERAT HADRIELI] Erant hi filij non Michol, sed Merob sororis Michol, quos Michol, utpote carens prolibus in filios adoptarat; Merob enim fuit uxor Hadrielis, Michol verò Davidis. Quare cum dicitur: *Quos genuerat Hadrieli*, intellige eius soror Merob, in cuius locum Michol eos adoptans successerat. Alij censent *Merob* alio nomine vocatam fuisse *Michol*. Caiet. verò putat esse mendum, & pro *Michol* substituendum, *Merob*. Verùm omnes codices Hebræi, Græci, Latini, habent *Michol*, non *Merob*. Chald. tamen habet: *Et quinque filios Merob, quos educauerat Michol filia Saul*, quia eos adoptarat, ut dixi.

Vers. 9. QVI CRVCIFIXERVNT EOS IN MONTE CORAM DOMINO] nimirum ad placandum Dominum, vel in honorem Domini, ut eius iustitiæ vindicatiuæ, & offensæ à Saule & familia eius factæ per hanc familiæ eius crucifixionem, quasi per publicum piaculum, & hostiam pro peccato satisfieret. Ubi Nota, honorari & glorificari Deum executione iustitiæ. Dum enim sontes plectuntur, elucet Dei plectentis iustitia & sanctitas, utpote qui peccata & peccatores odit, & impunitos esse non sinit. Hinc Deut. 13. 16. iubet Deus idololatras sibi combuti cum tota urbe. *Consumes*, inquit, *omnia Domino Deo tuo.*

Vers. 10. IN MONTE] scilicet in colle Gabaa, quæ fuerat patria & sedes Saulis, ut eo loco puniretur peccatum, ubi à Saule fuerat commissum, omnesque idipsum ex loco supplicij colligerent.

INCIPIENTE MESSIONE HORDEI] id est sub initium veris in Paschate, ut indicetur eos in cruce, quasi piaculum mansisse per plures menses, ut patebit ex sequent.

TOLLENS AVTEM RESPHA (duorum crucifixorum mater, & cæterorum cognata) CILICIVM, SVBSTRAVIT SIBI SVPRA PETRAM, AB INITIO MESSIS, DONEC STILLARET AQVA SVPER EOS DE CÆLO] ut scilicet ipsa manens cubansque in cilicio, iugiter custodiret filiorum cadauera, ne ab auibus, canibus & feris laniarentur. Intellige ipsam non solùm mansisse, sed cum famulis & famulabus, ait Caietan.

DONEC STILLARET] Iusserat David corpora hæc famis & peccati expiatoria, manere in cruce, donec Deus ostenderet se placatum per pluuiam, quam hactenus negando, sterilitatem & famem Israeli immiserat, itaque se iratum ostenderat. Unde non comprehenditur hic casus lege Deuteronom. 21. 23. præcipiente ut crucifixi eadem die sepeliantur. Ibi enim agitur de eo, qui ob proprium scelus crucifigitur in pœnam, hic verò de ijs qui ob alienam & publicam culpam, ideoque totius populi fiunt piaculum ad reducendam pluuiam & fertilitatem. Ita Abulen. & alij. Unde Ioseph ait: *Confestimque pluente Deo, terra posito squalore ad pristinam fertilitatem redijt.* Porrò tradunt Hebræi corpora hæc mansisse in cruce per sex menses, scilicet à Martio ad Septembrem: tunc enim in Palestina pluuiæ incipiunt, quæ per æstatem cessarunt. Vide hic ergo & mirare pietatem & patientiam Resphæ, quæ tamdiu sub dio immota perstitit perdia & pernox, ut filiorum corpora intacta seruaret. Hæc sunt viscera pietatis maternæ.

Mysticè: Respha est pia sollicitudo sanctorum Pastorum & patrum spiritualium, qui filios, quos Christo genuerunt, mundo crucifixos custodiunt, eisque succurrunt rigore ieiunij & instantia precum, donec misericordiam Dei impetrent super eos de cælo, compescendo prauos homines, nec non malignos spiritus, ne prauis suggestionibus eos de cruce rapiant, lacerent & deuorent. Ita Angelom. Hinc *Respha* Hebr. idem est quod *pruna*, vel *carbo ignitus*, qui ardentis amoris est symbolum: aut *pauimentum* in quo ipsa se affligens pro filijs cilicio incubabat.

Vers. 12. ET ABIIT DAVID, ET TVLIT OSSA SAVL.] David excitatus exemplo pietatis Resphæ, quæ tam sedulò corpora suorum filiorum custodiuit, curauit eorum æquè ac Saulis & Ionathæ ossa colligi, & honorificè sepeliri in sepulchro Cis patris eius. Ut ostenderet se iniuriarum sibi à Saule illatarum esse immemorem, ac illi pro tantis maleficijs eximia beneficia rependeret; qui est actus heroicæ charitatis.

Vers. 15. FACTVM EST AVTEM RVRSVM PRÆLIVM.] Deinceps recensentur quatuor Davidis contra Philisthæos prælia, quæ eo ordine, quo hic narrantur, contigisse videntur. Hoc enim exigit simplex historiæ narratio; licet alij putent hic non seruari ordinem temporis, sed quædam anteriùs, quædam posteriùs accidisse; sed, quod dixi, veriùs est, itaque censent Iosephus, Seuerus, Sulpitius, Sigonius, Lyranus, Abulens. Caietan. Serar. Vatabl. Dionys. Adrichom. Salianus.

DEFICIENTE AVTEM DAVID] cùm scilicet David iam senescens, pugnans in prælio, labore, æstu, fame & siti fatigatus deficeret viribus, nec posset vim hostium ingruentium sustinere ampliùs; tunc irruit in eum Iesbibenob gigas de stirpe Rapha, siue Raphaim, id est gigantum, prognatorum ex primo gigante Rapha (*Arapha* enim idem est quod *Rapha* Hebr. enim הָרָפָה *Harapha*, ubi prima litera ה *he* non est radicalis sed seruilis, gerens vicem articuli siue pronominis demonstratiui, sed Davidi succurrit Abisai, & gigantem occidit. Audi Theodor. in manuscripto: *Qui factum est, ut David deficeret in acie? Senex erat, vincebat autem animi alacritate corpus. Cùm autem in conflictu multum sustinuisset laborem, erat enim primus in acie pugnans, defessus est, ac defecit non ferens laborem. Cùm autem in periculum venisset, ne occideretur ab eo qui primus pugnabat inter alienigenas, præter opinionem seruatus est, cùm eum protexisset Abisai, & maximum illum hostem interemisset.*

Vers. 17. Ne extingvas lvcernam Israel] hoc est, splendorem & gloriam Israelis, qualis erat rex Dauid: Chald. *ne pereat totum regnum Israel.* A

Vers. 19. In qvo percvssit Adeodatvs filivs Saltvs polymitarivs Bethlehemites Goliath Gethevm] Per *Adeodatum* multi cum Chaldæo intelligunt Dauidem, quia à Deo est datus Israeli ad eius salutem; (Sic S. Augustin. filium suum vocauit *Adeodatum*) Dauid enim

Adeodatus an Dauid. fuit Bethlehemites, & occidit Goliath. Ita Hebræi apud S. Hieron. Angelom. Lyran. Glossa. Raban. Ropert. Hugo, Dion. & alij. Audi S. Hieron. *Adeodatus ipse est Dauid. Idcirco dicitur Adeodatus, quia à Deo est electus in regnum. Filius Saltus, quia de saltu, vbi oues pascebat, est electus. Polymitarius, quia de genere Beseleel mater eius fuit. Bethlehemites, quia Noëmi & Ruth tempore vbertatis reuersa fuit in Bethlehem.*

Resp. negatiuè. Verùm meliùs Vatab. Abulens. Pagn. Caiet. Serarius, Sanchez, Salianus & alij censent *Adeodatum*, Hebr. *Elchanan*, fuisse alium à Dauide. Hic enim bella recensentur, quæ Dauid post initum regnum, imò iam senex gessit: illa autem Dauidis cum Goliath pugna, non bellum fuit, sed duellum ante regnum à Dauide iuuene susceptum. *Adeodatus* hic fuit *filius Saltus*, Hebr. *filius Iare*, vbi *Iare* est nomen proprium patris Adeodati, vt vertunt Sept. Vatabl. Chald. & alij. *Iare* autem Hebr. significat *saltum*, vel syluam, vnde Noster vertit *filius Saltus*. Pater enim Adeodati dictus est *Iare*, id est sylua, vel saltus, eò quòd natus sit in sylua, vel quòd in sylua versari & venari consueuerit. *Tò igitur Saltus*, est nomen proprium patris Adeodati, ideoque maiuscula litera scribendum, vti habent Roman. *Adeodatus* vocatur *polymitarius*. Hebr. *oregim*, id est *textorum*, quia scilicet, oriundus erat ex textoribus, aut potiùs quia ipse vnus erat ex textoribus, qui *polymita*, id est licia variegata contexunt, indeque faciunt pannos & vestes *polymitas*, hoc est variorum colorum & liciorum. B C

Idem occidit *Goliath Gethæum*, hoc est fratrem Goliath gigantis quem occidit Dauid, vt expressè dicitur 1. Paral. 20. 5. Frater ergo Goliath, pariter vocatus est *Goliath*: aut potiùs vocatur *Goliath*, eò quòd proceritate, robore & viribus similis esset Goliæ quem strauit Dauid. Sic vulgò de viro eximiè forti dicimus: Iste est alter Hercules, vel alter Samson. Vnde Iosephus eum vocat Palæstinorum robustissimum.

A Percvssit avtem evm Ionathan filivs Samaa fratris David] Hebræi apud S. Hieron. censent hunc *Ionathan* esse Nathan prophetam. *Ionathan*, inquit S. Hieronym. *ipse est Nathan propheta, qui habuit duos fratres Isaï & Ionadab. Idcirco ei hîc nomen patris ponitur, quia inter prœliatores describitur. Vbi verò de prophetia eius scribitur, non ei annotatur pater, eò quòd pater eius propheta non fuerit.* Verùm longè veriùs, imò manifestum est, *Ionathan* non fuisse Nathan prophetam, nec Adeodatum, de quo v. 19. vt volunt alij; sed ab vtroque diuersum. Addit Ioseph. *Hoc prælio cum gente (Philisthæa) fuit vltimum, non ausa posteà se contra Israelitas mouere.* Vers. 21.

Hi qvatvor nati svnt de Arapha in Geth] Multi censent *Arapham* esse *Orpham*, sororem Noëmi & cognatam Ruth, ideoque Goliath, quem occidit Dauid, fuisse filium Orphæ. Ita Hebr. Philo Biblicus & Prudent. in Hamartigenia. verùm id refutaui Ruth cap. 1. v. 4. quibus adde *Arapha* non esse feminam, vt voluit Serar. & Sanchez, sed virum: nimirùm *Rapha*, à quo orti dictique sunt *Raphaim* gigantes. q. d. Hi quatuor gigantes iam dicti nati sunt ex primo illo potenteque gigante *Rapha*, qui proinde per antonomasiam præposito articulo *He* dictus est *Harapha*, q. d. Ille gigas, ille Titan. Id ita esse patet, primò ex alijs Script. locis vbi *Raphaim* dicuntur nati ex Rapha gigante, vt Genes. 14. 5 Iosue 12. 4 & c. 13. 12. Secundò quia Script. in assignanda stirpe & familia filiorum assignat eorum patres, non matres: & hoc significat τὸ *de genere Arapha*. Tertiò: quia Sept. Roman. vertunt, *qui erat de posteris τοῦ Ῥαφὰ*, id est, *viri Rapha*: τοῦ, enim est masculinum, & virum significat. Regia habent *τῶν γιγάντων*, id est *gigantum*, & *Τιτάνων*, id est *Titanum*. ita quoque Ioseph. Chald. & alij. Denique qui hîc vocatur *Arapha* 1. Paral. 20. v. 4. 6. & 7. vocatur *Rapha* à quo *Raphaim* sunt prognati. Vers. 22. B C

Hi qvatvor, &c. ceciderunt in manv (per manum, robur & pugnam) David et servorvm eivs] licet enim Dauid neminem horum per se occiderit, occidit tamen omnes per seruos suos & milites iam dictos. Quod enim miles facit, hoc dux facit. Adde Dauidem hos milites erudiuisse, eisque exemplo præiuisse occidendo Goliath gigantem. Ita Euchet. & alij. Hoc enim Dauidis factum secuti eius milites, alios gigantes occiderunt.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput continet Hymnum, siue Psalmum eucharisticum, quo David post bella, partâ plenâ pace de suis victorijs Deo gratias agit. Porrò hic Psalmus inter Psalmos ponitur, estq́ in ordine 17. Quare ibidem commodius loco suo, quasi Psalmus inter Psalmos explicabitur.

1. Locutus est autem David Domino verba carminis huius, in die qua liberauit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul, & ait:

2. Dominus petra mea, & robur meum, & saluator meus.

3. Deus fortis meus, sperabo in eum: scutum meum, & cornu salutis meæ: eleuator meus, & refugium meum: saluator meus, de iniquitate liberabis me.

4. Laudabilem inuocabo Dominum: & ab inimicis saluus ero.

5. Quia circumdederunt me contritiones mortis: torrentes Belial terruerunt me.

6. Funes inferni circumdederunt me: præuenerunt me laquei mortis.

7. In tribulatione mea inuocabo Dominum, & ad Deum meum clamabo: & exaudiet de templo suo vocem meam, & clamor meus veniet ad aures eius.

8. Commota est & contremuit terra: fundamenta montium concussa sunt, & conquassata, quoniam iratus est eis.

9. Ascendit fumus de naribus eius, & ignis de ore eius vorabit: carbones succensi sunt ab eo.

10. Inclinauit cælos, & descendit: & caligo sub pedibus eius.

11. Et ascendit super cherubim, & volauit: & lapsus est super pennas venti.

12. Posuit tenebras in circuitu suo latibulum: cribrans aquas de nubibus cælorum.

13. Præ fulgore in conspectu eius, succensi sunt carbones ignis.

14. Tonabit de cælo Dominus: & excelsus dabit vocem suam.

15. Misit sagittas, & dissipauit eos; fulgur, & consumpsit eos.

16. Et apparuerunt effusiones maris, & reuelata sunt fundamenta orbis, ab increpatione Domini, ab inspiratione spiritus furoris eius.

17. Misit de excelso, & assumpsit me: & extraxit me de aquis multis.

18. Liberauit me ab inimico meo potentissimo; & ab his qui oderant me: quoniam robustiores me erant.

19. Præuenit me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus firmamentum meum.

20. Et eduxit in me latitudinem: liberauit me, quia complacui ei.

21. Retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam: & secundùm munditiam manuum mearum reddet mihi.

22. Quia custodiui vias Domini, & non egi impiè, à Deo meo.

23. Omnia enim iudicia eius in conspectu meo: & præcepta eius non amoui à me.

24. Et ero perfectus cum eo; & custodiam me ab iniquitate mea.

25. Et restituet mihi Dominus secundùm iustitiam meam: & secundùm munditiam manuum mearum, in conspectu oculorum suorum.

26. Cùm sancto sanctus eris; & cum robusto perfectus.

27. Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.

28. Et populum pauperem saluum facies: oculisque tuis excelsos humiliabis.

29. Quia tu lucerna mea Domine: & tu Domine illuminabis tenebras meas.

30. In te enim curram accinctus: in Deo meo transiliam murum.

31. Deus immaculata via eius, eloquium Domini igne examinatum: scutum est omnium sperantium in se.

32. Quis est Deus præter Dominum: & quis fortis præter Deum nostrum?

33. Deus qui accinxit me fortitudine: & complanauit perfectam viam meam.

34. Coæquans pedes meos ceruis, & super excelsa mea statuens me.

35. Docens manus meas ad prælium, & componens quasi arcum æreum brachia mea.

36. Dedisti mihi clypeum salutis tuæ: & mansuetudo tua multiplicauit me.

37. Dilatabis gressus meos subtus me: & non deficient tali mei.

38. Persequar inimicos meos, & conteram: & non conuertar donec consumam eos.

39. Consumam eos & confringam, vt non consurgant: cadent sub pedibus meis.

40. Accinxisti me fortitudine ad prælium: incuruasti resistentes mihi subtus me.

41. Inimicos meos dedisti mihi dorsum: odientes me, & disperdam eos.

42. Clamabunt, & non erit qui saluet: ad Dominum, & non exaudiet eos.

43. Delebo eos vt puluerem terræ: quasi lutum platearum comminuam eos atque confringam.

44. Saluabis me à contradictionibus populi mei: custodies me in caput Gentium: populus, quem ignoro, seruiet mihi.

45. Filij alieni resistent mihi, auditu auris obedient mihi.

46. Filij alieni defluxerunt, & contrahentur in angustijs suis.

47. Viuit Dominus, & benedictus Deus meus: & exaltabitur Deus fortis salutis meæ.

48. Deus qui das vindictas mihi, deijcis populos sub me.

49. Qui educis me ab inimicis meis, & à resistentibus mihi eleuas me: à viro iniquo liberabis me.

50. Propterea confitebor tibi Domine in gentibus: & nomini tuo cantabo.

51. Magnificans salutes regis sui, & faciens misericordiam christo suo Dauid, & semini eius in sempiternum.

CAPVT VIGECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur vltima Danidis dicta ac vers. 8. eius heroes, nimirùm tres eius fortissimi milites, eorumq; heroica facinora ac vers. 24. cæteri eius triginta Fortes numerantur. Confer hoc caput 1. Paral. 11. vbi alio ordine & methodo idem catalogus Fortium Danidis texitur.

1. HÆc autem sunt verba Dauid nouissima. Dixit Dauid filius Isai: Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius psaltes Israel. 2. Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. 3. Dixit Deus Israel mihi, locutus est Fortis Israel, Dominator hominum, iustus dominator in timore Dei. 4. Sicut lux auroræ, oriente sole, manè absque nubibus rutilat, & sicut pluuijs germinat herba de terra. 5. Nec tanta est domus mea apud Deum, vt pactum æternum iniret mecum, firmum in omnibus atque munitum. Cuncta enim salus mea, & omnis voluntas: nec est quidquam ex ea quod non germinet. 6. Præuaricatores autem quasi spinæ euellentur vniuersi: quæ non tolluntur manibus. 7. Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato, igneque succensæ comburentur vsque ad nihilum. 8. Hæc nomina fortium Dauid. Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno. 9. Post hunc, Eleazar filius patrui eius Ahohites inter tres fortes, qui erant cum Dauid quando exprobrauerunt Philisthijm, & congregati sunt illuc in prælium. 10. Cumque ascendissent viri Israel, ipse stetit & percussit Philisthæos, donec deficeret manus eius, & obrigesceret cum gladio: fecitque Dominus salutem magnam in die illa: & populus qui fugerat, reuersus est ad cæsorum spolia detrahenda. 11. Et post hunc, Semma filius Age de Arari, & congregati sunt Philisthijm in statione: erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugisset populus à facie Philisthijm, 12. stetit ille in medio agri, & tuitus est eum, percussitque Philisthæos: & fecit Dominus salutem magnam. 13. Nec non & antè descenderant tres qui erant principes inter triginta, & venerant tempore messis ad Dauid in speluncam Odollam: castra autem Philisthinorum erant posita in Valle gigantum. 14. Et Dauid erat in præsidio: porrò statio Philisthinorum tunc erat in Bethlehem. 15. Desiderauit

ergo

ergo Dauid, & ait; O si quis mihi daret potum aquæ, de cisterna quæ est in Bethlehem iuxta portam! 16. Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid: at ille noluit bibere, sed libauit eam Domino, 17. Dicens: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam? Noluit ergo bibere, hæc fecerunt tres robustissimi. 18. Abisai quoque frater Ioab filius Saruiæ, princeps erat de tribus: ipse est qui leuauit hastam suam contra trecentos, quos interfecit, nominatus in tribus. 19. Et inter tres nobilior, eratque eorum princeps, sed vsque ad tres primos non peruenerat. 20. Et Banaias filius Ioiadæ viri fortissimi, magnorum operum, de Cabseel; ipse percussit duos leones Moab, & ipse descendit; & percussit leonem in media cisterna in diebus niuis. 21. Ipse quoque interfecit virum Ægyptium, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam: itaque cùm descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastam de manu Ægyptij, & interfecit eum hasta sua. 22. hæc fecit Banaias filius Ioiadæ, 23. Et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta nobiliores: verumtamen vsque ad tres non peruenerat: fecitque eum sibi Dauid auricularium, à secreto. 24. Asael frater Ioab inter triginta, Elchanan filius patrui eius de Bethlehem. 25 Semma de Harodi, Elica de Harodi, 26. Heles de Phalti, Hira filius Acces de Thecua, 27. Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Husati. 28. Selmon Ahohites, Maharai Nophathites. 29. Heled filius Baana, & ipse Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, 30. Banaia Pharathonites, Heddai de Torrente Gaas. 31. Abialbon Arbathites, Azmaueth de Beromi. 32. Eliaba de Salaboni, Filij Iassen, Ionathan. 33. Semma de Orori, Aiam filius Sarar Arorites, 34. Elipheleth filius Aasbai filij Machati, Eliam filius Achitophel Gelonites, 35. Aesrai de Carmelo, Pharai de Arbi, 36. Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gadi, 37. Selec de Ammoni, Naharai Berothites armiger Ioab filij Saruiæ, 38. Ira Iethrites, Gareb & ipse Iethrites, 39. Vrias Hethæus. Omnes triginta septem.

Vers. 1. HÆC AVTEM SVNT VERBA DAVID NOVISSIMA.] Quia vt ait S. Hieron. in Tradit. *post psalterium & cætera metra hoc metrum composuisse dicitur.* Addit Chald. dici *nouissima*, quia prophetiam continent de Christo in nouissimâ & vltimâ mundi ætate nascituro, iuxta illud S. Ioannis Epist. 1. c. 2. 18 *Filioli nouissima hora est*, & illud Pauli: *Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio*, Hebr. 1. 2. Addit tertiò Lyran. dici *nouissima*, quia memoriæ maximè commendanda, vti sunt apud filios nouissima parentum monita.

DIXIT VIR, CVI CONSTITVTVM EST DE CHRISTO DEI IACOB.] Primò planè sic de Christo exponas. q.d. Dixit Dauid, cui facta est promissio de Messia, siue *Christo* ex se nascituro, qui est *Christus Dei* veri, quem coluit *Iacob* Patriarcha, quia vnctus à Deo in summum mundi regem & pontificem. Secundò, de ipso Dauide, B q. d. Dixit Dauid, qui constitutus est, vt esset *Christus Dei*, id est rex à Deo vnctus, qui regeret posteros *Iacob*, siue populum Israel. Vnde Sept. vertunt, *Dixit vir, quem suscitauit Dominus in christum Dei*: sic & Chald. Vatab. & alij. Tertiò, Hebræi apud S. Hieron. in Trad. vertunt, *Dixit vir, cui constituta est scala Christo Dei Iacob*, idque sic explicant, q. d. *Scala eidem Christo Dei Iacob, id est Dauidi constituta est, per quam conscenderet ad Deum; eò quod idem scilicet confessus sit se peccasse Domino.* Vnde additur τὸ *Iacob*, q.d. scala Dauidis similis est scalæ Iacob Genes. 28. per quam nimirùm ipse vidit ascendentes Angelos ad Deum scalæ innixum, vt per eam repræsentaretur filij Dei descensus in terram & carnem, per Iacob & Dauidem, qui futuri erant eius parentes, vt eos cæterosque homines peccato Adæ alijsque propriis perditos redimeret, & per pœnitentiam saluaret. *Scala* ergo peccatoris est pœnitentia & confessio: per hanc enim ad Deum in cælum conscendit.

Primus sensus planissimus est, cumque exigit τὸ *de Christo*, vel, vt Hebr. est *super Christum*, & τὸ *dixit*, pro quo Hebr. est נאם *neum*, id est dictum, effatum, sermo certus & irrefragabilis, oraculum.

EGREGIVS PSALTES ISRAEL] *Egregius* Hebr. נעים *naim*, id est pulcher, speciosus, suauis, iucundus. Tales enim sunt, Psalmi, quos Dauid composuit, & cani iussit à Leuitis in Israel: vnde ijdem canuntur in Ecclesia Christiana per omnia sæcula, loca & templa, ipsique sunt exultatio Ecclesiæ & fidelium.

Vers. 2. SPIRITVS DOMINI LOCVTVS EST PER ME, ET SERMO EIVS PER LINGVAM MEAM] supple, insonuit. q. d. Deus locutus est per me, ac per meam linguam, quasi organum & instrumentum, Psalmos dictauit, iuxta illud: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*, Psal. 44. q.d. Ego non ex me meoque ingenio & sensu, sed afflatu numinis, Deo psallere, Deumque hymnis & psalmis laudare didici, & docui.

Vers. 3. DIXIT DEVS, &c. IVSTVS DOMINATOR IN TIMORE DEI] Pagnin. *dominator timoris Dei.* q. d. Deus est *dominator* eorum qui timent Deum, siue eorum quos inuenit fundatos *in timore Dei*: hos enim ita prouidè, benignè & amanter regit ac gubernat, vt cæterorum quasi immemor videatur.

Quæres, quid dixit Dauidi Deus? Resp. ea quæ dicta sunt v. 1. & 2. ac quæ dicentur v. 4. & sequ. ac præsertim oraculum de Christo ex eo nasci-

nasciturо. Vnde Chald. vertit *Dixit quòd constitueret mihi regem: ipse est Messias, qui futurus est vt surgat, & dominetur in timore Dei.*

Aliter vertit Vatabl. nimirùm: *dixit Deus: dominator super homines iustus sit, dominator habeat timorem Dei.* q.d. Deus prædixit me Dauidem fore dominaturum, id est regem, iustum & timentem Deum.

Vers. 4. Sicvt lvx avroræ, oriente sole, mane absqve nvbibvs rvtilat] Primò, Lyran. q.d. Sicut lux auroræ resplendet, sic Deus clarè mihi Dauidi locutus est, & reuelauit futura. Secundò & meliùs, Chald. Abul. & alij. q.d. Sicut lux auroræ rutilat, subaudi, sic rutilabit regnum meum (Dauidis) &, vt v. 5 sequitur, domus mea & aliorum iustorum, eritque splendida, fœcunda, & gloriosa instar Solis.

Et sicvt plvviis (irrigata) germinat herba de terra] subaudi, sic germinabit & fœcunda erit domus & posteritas mea, vti explicat vers. seq. Ex quo liquet ad literam, Dauidem hîc de se suaque stirpe loqui: allegoricè verò & præcipuè de Christo ex stirpe sua nascituro; Christi enim ortus fuit ex cælesti gratia Spiritus sancti, eoque irrorante B. Virgo concepit & peperit Christum, iuxta illud: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Et: *Visitauit nos oriens ex alto*, Lucæ 1.

Mysticè, Angelomus. *Aurora*, inquit, *est Ecclesia, quæ oriente Sole, hoc est Christo resurgente à mortuis, absque nubibus rutila, id est, absque peccato infidelitatis resplendet in miraculis. Pluuia est euangelica prædicatio: herba credentem significat populum, terra verò Ecclesiam.*

Tropol. idem Angelom. *Qui*, inquit, *in timore Domini dominationem in subditis exercet, lucis opera per solem iustitiæ illuminata profert: nec in eo aliquid remanebit obscurum, sed imbre cælestis gratiæ irrigatus, germina virtutum in carne viuens fructificat.*

Vers. 5. Nec tanta est domvs mea apvd Devm, vt pactvm æternvm iniret mecvm] q.d. Ego & domus mea non sumus tam magni, tantique meriti, vt ob illud Deus mecum iniret pactum, mihique promitteret *domum*, id est posteritatem & stirpem regiam perpetuandam vsque ad Christum: indeque in æternum: Christus enim omnium hominum dignitatem & merita longè transcendit. Hoc ergo pactum iniit mecum Deus ex mera sua misericordia, gratia & liberalitate, qua me vnum è toto mundo eligere voluit, vt Christi generationi subseruirem.

Cvncta enim salvs mea, et omnis volvntas] repete, in omnibus firma est & munita; aut vti præcessit, aut, impletur & germinat, vt sequitur. q.d. Cuncti mihi ad salutem proficiunt, omniaque mihi ad votum & voluntatem Deo prosperante succedunt.

Nec est qvidqvam ex ea (ita lege cum Romanis, non eo) qvod non germinet] q.d. Quidquid ego volo, hoc Deus secundat, omnesque actiones, desideria & intentiones meæ prosperè prospiciunt & succrescunt instar germinis è terra pluuijs irrigata frondosè erumpentis: persistit enim in metaphora germinis, vnde Chald. vertit, *Omnes indigentiæ meæ, & omnes petitiones meæ ante ipsum factæ sunt.* Sic S. Dominicus dictabat se à Deo impetrare quidquid petere t. Idem dixêre alij Sancti eximij: Deus enim *voluntatem timentium se faciet*, Psal. 144. 17.

Prævaricatores avtem qvasi spinæ evellentvr vniversi] à Deo, vel in hac vita, vel in die iudicij, vbi eos è terra eijciet in abyssum gehennæ. Vers. 6.

Qvæ non tollvntvr manibvs. Et si qvis tollere volverit eas, armabitvr ferro et ligno lanceato, igneqve svccensæ combvrentvr] Significat impios, quasi spinas, mollis correctionis esse incapaces, & contactum eorum esse aculeatum; ac proinde non blandè, sed rigidè, cum eis agendum vt ferro succidantur, vel igne comburantur: sicut qui spinas vult tollere, non manibus eas euellit, ne ijs pungatur; sed manus armat *ferro* quo eas succidat, vel *ligno lanceato*; Vatabl. *hastili lancea*, quo eas abigat & amoueat, ne ab ijs lædatur: denique non tollet eas, sed igne comburet. Sic Deus succidet domos impiorum, easque igne gehennæ succendet; me autem meamque & cæterorum iustorum domum prosperabit & perpetuabit. Vers. 7.

Vsqve ad nihilvm] Hebr. *in habitaculo suo* id est, in stirpe sua exurentur, & quasi ad nihilū redigentur. q.d. Omninò peribunt, si non in hac vita saltem in futura. Paraphrasticè & eleganter hæc omnia à versu 4. hucusque vertit Chald. iustisque & sanctis, qualis erat Dauid adaptat: *Beati*, inquit, *eritis vos iusti: fecistis vobis facta bona, quia vos futuri estis, vt luceatis in luce gloriæ vestræ sicut splendor auroræ, qui ambulat & confortat; & sicut sol qui splendet absque nubibus in splendore gloriæ suæ. Ecce sicut ager qui exspectat in annis siccitatis, vt descendat pluuia super terram.* Deinde antithesin impiorum sanctis opponit: *improbi*, ait, *factores peccati erunt similes spinis, quæ in ortu suo molles ad ornandum, & omnis filius hominis paret super eis, & finit eas: procedunt & inualescunt vsquequo non sit possibile appropinquare ad eas manu: & sic omnis homo qui incipit appropinquare ad peccata progreditur & se roborat super se vsquequò operiant eum tamquam vestis ferrea, non* (quia Chaldæus putat negationem præcedentem hîc esse repetendam) *præualent illi in lignis hastarum & lancearum: ideò non est necesse vltio eorum in manu hominis, sed in igne incendendo incendetur, cùm apparuerit domus iudicij magni, vt sedeat super solium iudicij ad iudicandum sæculum.*

Hæc nomina fortivm David] Additur 1. Paralip. 11. v. 10. *qui adiuuerunt eum, vt rex fieret super omnem Israel.* Porrò hi fortes habitabant in domo vna quæ Nehem. 3. 16. vocatur *domus fortium*, vbi etiam quasi in palæstra athletæ & pugiles, exercitij causa digladiationibus certabant, ait ex Lyran. Adrichomius, qui eam sitam ait in monte Sion iuxta palatium Dauidis, ibique eamdem graphicè depingit. Texitur hîc catalogus fortium militum siue heroum Dauidis, primò ad historiæ integritatem, vt scilicet constet qui fuerint milites & duces, per quos Dauid prælia tanta confecit, & tot victorias obtinuit. Secundò, vt virtuti eorum hæc laus detur, quæ omnes ad fortitudinem eorum imitandam excitet. Allegor. vt hi fortes Dauidis repræsentent Christi Apostolos, & viros Apostolicos, per quorum heroica facta ipse suæ fidei subegit totum orbem. Tropol. vt eorum exemplo animentur fideles ad fortiter certandum, con- Vers. 8.

tra carnem, mundum & dæmones. *Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Matt. 11. Cælum enim sublime est & forte, quare à fidelibus mente sublimioribus & fortioribus expugnandum est. Igitur cælum est ciuitas fortium, in qua nemo imbellis & imbecillis admittitur, iuxta illud Isaiæ 26. 1. *Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator, in ea ponetur murus, & antemurale.* In vita S. Aftionis & Epicteti Martyrum qui acerba pro Christo tormenta fortissimè tolerarunt, nil aliud ingeminantes, quàm: *Christianus sum*, refertur, quod Vigilantius Aftionis mortem parentibus adhuc infidelibus nuntiarit parabolicè, dicens, cum in remotam regionem migrasse, in qua felicissimè viueret. Rogauit mater dixitque: *Quæ est regio illa, quò perrexit dulcissimus meus & vnicus Aftion?* Vigilantius respondit: *Regio robustorum, seu fortium virorum*, quam deinde ex Apoc. c. 21. graphicè depingit, ac tandem explicans illam esse cælum, ad quod per martyrium transierit fortis Aftion, parentes eius ad Christi fidem conuertit. Abbas Arbaoastus in Prato spir. apud Ioannem Moschum c. 130. narrat se in extasi ab Angelo ductum ad cælum, cumque pulsans illud ingredi vellet, audisse ab ostiario: *Non hoc ingreditur quisquam in negligentia degens: sed si intrare vultis, abite, certate, nihil æstimantes vanitates sæculi.* Hinc in cælo canunt Beati: *Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.*

Ite nunc fortes, vbi celsa magni
Ducit exempli via, quid inertes
Terga nudatis? superata tellus
sidera donat.

Ait Boët. lib. 4. de Consol. metro. 7. vide dicta Apoc. 3. v. 21.

B

C

VERS. 8. SEDENS IN CATHEDRA SAPIENTISSIMVS PRINCEPS INTER TRES] Quis hic? Dauid rex, inquiunt Hebræi apud S. Hieron. Chald. Eucher. Lyran. Rupert. Dion. Vatabl. Alij putant esse Ioab ducem exercitus. Verùm dico, hic sedens non est Dauid, sed *Iesbaam* primus fortium Dauidis. Id ita esse clarè liquet tam ex Septuag. qui hic vertunt, *Iesbaab filius Thecmani, primus trium hic*, tum ex 1. Paral. 11. v. 11. vbi clarè dicitur: *iste numerus robustorum Dauid: Iesbaam filius Hachamoni princeps inter triginta*, tum ex Iosepho qui eum vocat *Issemum*, vel vt mendosè legit Abul. *Eusebium* filium Achimae. Recentiores enim hic fortes Dauidis, quorum princeps fuit *Iesbaam* ita Beda, Angelom. Abul. q. 10. Hugo Glossa Caietan. Arias, Serarius, Sanchez, Salianus. Vbi

Iesbaam primus horum Dauidis. Nota primò. *Iesbaam* Hebr. significat *sedens in populo*, quod hic dicitur, *sedens in cathedra*, quasi cæteris dignior: & fortium princeps: τὸ ergo ישב בשבת *Ioseb basschebeth*, id est *sedens in cathedra* est nomen tam proprium, idemque quod *Iesbaam*, quàm appellatiuum; quia verò Iesbaam erat sedens in cathedra quasi dux & princeps militum. Secundò, *Iesbaam* qui hic dicitur *sapientissimus* 1. Paral. 11. v. 11. vocatur *filius Achamoni*, id est *sapientis*, tum quia pater eius vocabatur *Hachamoni*, id est *sapiens* per excellentiam; tum quia ipse Iesbaam erat sapientissimus, vt verè filius sapientiæ & sapientiæ vocari posset; ideoque appositè pater eius vocatus fuit *Hachamoni*, id est *sapiens*: quare τὸ *filius sapientis*, hic tam vt nomen proprium, quàm vt appellatiuum accipiendum est, æquè ac τὸ *sedens in cathedra*.

D

A Tertiò *Iesbaam*, qui hic dicitur *princeps inter tres* nimirùm primos & omnium fortissimos, 1. Paral. 11. dicitur, *princeps inter triginta*, quia ipse erat primus fortium omnium Dauidis, qui erant triginta.

IPSE (Iesbaam siue sedens in cathedra) EST QVASI TENERRIMVS LIGNI VERMICVLVS] Hebr. *ipse Adino Haetsni*, quod Septuag. Pagnin. & Vatabl. retinent vt nomen proprium, vertuntque *Adino Hesnita*, vel *Adino Hasonitus*, vt Iesbaam nomine proprio vocatus sit *Adino*, ex patria verò, *Hesnita*, ex virtute & dignitate denique cognominatus sit *Iesbaam*, id est *sedens in cathedra*. Secundò, Noster τὸ *Adino Haetsni*, æquè ac τὸ *sedens in cathedra*, accipit vertitque vt appellatiuum significans ad verbum, *delicatus ligneus*, hoc est *tenerrimus ligni vermiculus*. Laudatur enim *Iesbaam* hic à tribus egregijs animi corporisque dotibus, scilicet primò à sapientia; secundò ab humilitate, & mansuetudine, qua se æstimabat & gerebat vt ligni vermiculum, id est vt teredinem, qui licet tener & vilis, tamen rodendo sensim durum terit exeditque lignum, indeque dictus est *teredo* ait Angelom. Tertiò à robore, quod 800. occidesit. q. d. *Iesbaam* amicis erat facilis, mitis & benignus, quasi vermiculus, sed idem hostibus erat terribilis vt leo. ita Eucher. Lyran. Abulens. & Beda in Allegorijs.

Tropolog. Sancti qui in sapientia & virtute eminent, apud se & alios sunt humillimi & mansuetissimi, quasi vermiculi: ijdem tamen contra vitia & dæmones sunt fortissimi instar leonum.

QVI OCTINGENTOS INTERFECIT IMPETV VNO] Ergo errat Iosephus, qui pro octingentis ponit nongentos. Dices, 1. Paral. 11. numerantur tantùm trecenti. Resp. Iesbaam vna vice occidisse 800. alia 300. sic vt vniuersim occiderit 1100. Alleg. Iesbaam fuit typus Christi, *qui vno impetu*, id est sermonis imperio, legionem expulit dæmonum Lucæ 8. v. 30. ait Angelom. imò in cruce superauit omnes dæmones, omnia peccata, mortem, & infernum. Audi Rupert. lib. 2. c. 38. *In Christo sunt spiritus humilitatis, quasi tenerrimus ligni vermiculus, quo duce quasi vermem, & non hominem se contemptui perpessus est in hoc Verbum Dei est in vnum eundemque personam vnitum homini, quod & fortitudo eius est, in qua percussit octingentos impetu vno: mortuus enim semel spoliauit inferos, & nunc sedens in cathedra omnes indicaturus est, viuos & mortuos. Quis omnium fortium angelorum aut hominum hucusque pertenuit? Fuerunt post eum tres fortissimi, videlicet Apostoli primi prædicatores Trinitatis, quorum fortitudinem, & nominibus propriis tres illi primi ordinis fortes pulchrè exprimunt.* Hi tres Apostoli sunt, S. Petrus, Iacobus & Ioannes.

VERS. 9. POST HVNC, ELEAZAR FILIVS PATRVI EIVS] Hebr. *filius Dodo*, quod Vatabl. Pagnin. & alij accipiunt vt nomen proprium, quasi, *Dodo* fuerit pater Eleazari. Noster verò cum Septuag. accipit vt appellatiuum, vertitque *patrui eius*, scilicet Iesbaam iam dicti. q. d. Iesbaam & Eleazar erant filij duorum fratrum, ideoque inter se consobrini. Primus ergo fortium fuit Iesbaam, secundus Eleazar, tertius Semma, de quo v. 11. Et hic fuit primus fortium ternio, de quo cum de alijs minùs fortibus est sermo dicitur: *Verumtamen*

tamen vsque ad tres non peruenerat, vt patet v.23. Fuit deinde secundus fortium ternio, de quo v. 18. Post hos duos fortium terniones v. 24. numerantur alij triginta fortes.

ET CONGREGATI SVNT ILLVC] vbi erat Dauid, scilicet *in Phesdomim*, vt dicitur 1. Paral. 11. v. 13.

Vers. 10. CVMQVE ASCENDISSENT, id est fugissent vt patet ex 1. Paral. cap. 11. omnium cæteri milites TVNC IPSE, Eleazar, STETIT vnà cum Iesbaam, & fugauit totum exercitum Philisthinorum. Vnde sequitur

PERCVSSIT PHILISTHÆOS, DONEC DEFICARET MANVS EIVS, ET OBRIGESCERET CVM GLADIO] *Obrigesceret*, stupore & spasmu, ait Vatabl. Experimur enim nimio labore & fatigatione manus contrahi ac stupere, vt explicari nequeant: stupor ergo manum Eleazar astrinxit gladio, vt ab eo amoueri non posset. Minus rectè Iosephus lib. 7. c. 10. ait manus eius adhæsisse capulo ob sanguinem ab eo fusum in gladio concrescentem, manumque Eleazari sibi astringentem. Nec enim cruor ita concrescit, vt manum gladio astringat.

Vers. 11. ET POST HVNC SEMMA] Tertius hic est in primo ternione fortium.

ERAT QVIPPE IBI AGER LENTE PLENVS] quem scilicet Philisthiim succendere vel deprædari volebant, sed fugientibus cæteris, tutatus est eum Semma. ita Abul.

Vers. 13. NECNON ET ANTE DESCENDERANT TRES, QVI ERANT PRINCIPES INTER TRIGINTA] Putant nonnulli hos tres non esse tres fortes primi ternionis iam recensitos, sed tres proximè sequentes, qui secundum ternionem fortium constituebant, nimirum Abisai (hic enim ad Dauidem venit in speluncam Odollam 1. Reg. 22.) Banaiam & Ionathã; vt sensus sit q.d. Antequam tres primi fortes, scilicet Iesbaam, Eleazar & Semma, Philisthæos in agro sternerent, a ij tres fortes, scilicet Abisai, Banaias & Ionathan Dauidi sitienti aquam è cisterna Bethlehem per media hostium castra attulerunt. ita Hebræi apud S. Hier. Verùm melius Iosephus lib. 7. c. 10. Serarius, Salianus & alij hoc factum referunt ad tres primos, siue primi ordinis fortes, q.d. Præter particularia horum trium heroum facta, quæ quisque eorum sigillatim gessit, vti iam recensui, hi tres heroes simul iuncti iam antè penetrarant castra Philisthinorum, & hauserant aquam de cisterna Bethlehem, eamque sitienti Dauidi attulerant.

Vers. 14. ET DAVID ERAT IN PRÆSIDIO] hoc est, in loco munito, puta in arce, & spelunca *Odollam*, de qua sermo præcessit, licet Ioseph. & Abul. per *præsidium*, intelligant Ierusalem, & arcem Sion, cui vicina est Bethlehem.

Vers. 15. O SI QVIS MIHI DARET POTVM AQVÆ, DE CISTERNA QVÆ EST IN BETHLEHEM] Audi Ioseph. *Dixit ad suos David O quam bonam aquam habemus in patria mea, maxime in cisterna portæ vicinæ! O si quis eam mihi afferat! id certe mallem quàm multum argenti accipere* Omnes enim amant fontes & bona patriæ suæ: patria autem Dauidis erat Bethlehem. Verùm Dauidis, vtpote c... rei regis desiderium, magis ferebatur in ipsam Bethlehem, quàm in aquam eius: nimirum optabat A ipse patriam suam è manibus Philisthinorum extorqueri, & sibi ac Israeli reddi. Porrò tres fortes audito hoc Dauidis desiderio, vt suam in eum fidem & promptitudinem ostenderent, ipso inscio, &, vt mox patuit, inuito, per medios hostes hanc aquam ei attulerunt.

AT ILLE NOLVIT BIBERE SED LIBAVIT EAM DOMINO] Ne aquam bibens videretur sudorem & sanguinem suorum heroum, quo comparata erat, bibere & haurire; ac ne militi sitienti earumdem aquam appetendi desiderium inijceret, sed vt sitiens doceret illos secum tolerare sitim. Idem fecit Iulius Cæsar & Alexander Magnus, teste Curtio lib. 7. qui in aquæ penuria, & communi militum siti, oblatam sibi aquam noluit bibere. *Tunc* ait Curtius, *poculo pleno sicut oblatum est, reddito, Nec solus inquit, bibere sustineo, nec tam exiguum* B *diuidere possum omnibus.* Sic & Cato ad suos milites ait apud Lucan. lib. 9. — *Dauid sitiens recusat aquam. Cur?*

Fatoq; pericula vestra
Præsentate meo, sitiat quicumque bibentem
Viderit.

Et paulò antè:

O quibus vna salus placuit mea castra secutis
Indomitâ ceruice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.

Quare Dauid hic heroicum actum elicuit non vnius, sed multarum virtutum Primò, mortificationis: nam, vt ait Angelom. *in sacrificium Domini effusa aqua conuersa est, quia culpam concupiscentiæ mactauit per pœnam reprehensionis suæ.* Secundò, satisfactionis pro peccatis. Nam vt ait S. Gregor. lib. 9. Registri Ep. 39. *Licebat ei bibere, si voluisset:* C *sed quia illicita se fecisse meminerat laudabiliter & à licitis abstinebat. Et qui priùs pro culpa sua morientium militum sanguinem fundi non timuit, postmodum si aquam biberet, etiam viuentium militum sanguinem se fudisse iudicauit, dicens: Num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* Tertiò, bonæ ædificationis & exempli. Nam vt ait Eucherius: *Vicit naturam, vt sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus disceret sitim tolerare.* Addit S. Amb. Apol. 1. Dauidis c. 7. *Exercitus etiam subditos ad virtutis officium, vt etiam per pericula regali imperio voluntarij milites obtemperarent. Quòd autem noluit bibere, declarauit probandorum militum se imperasse gratiâ, non sitis victum necessitate; prospexisse etiam ne cui regum bibendi vsus alienis periculis quæreretur. Postremo piæ voluntatis conscientiæ deprecatum, eò quòd aqua tot virorum* D *quæsita sanguine suauitatem bibendi habere non posset, quæ propositæ mortis horrore constaret.* — *Multarum virtutum actus elicuit.*

Allegoricam causam S. Ambros. ibidem assignat: *Sitiebat Dauid*, inquit, *non aquam de lacu qui est in Bethlehem, sed oriundum ex virgine Christum spiritu prævidebat. Volebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritalis: hoc est, non aqueum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique non bibit oblatam aquam, sed Domino libauit, significans mittere se Christi sacrificium, non naturæ fluentum: illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum; illum in se fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena depelleret.* Eadem ex Ambros. habet & transscripsit Eucherius, Beda & Angelomus. Quocircà Methodus Orat. in Hypapantem, Deiparam ita alloquitur: *Tu Bethlehemitica illa Cisterna, quam* — *Allegor. causa.*

velut vitæ refocillatricem Dauid desiderauit, ex qua immortalitatis poculum cuncti emanauit.

Vers. 18. Abisai quoque frater Ioab, filius Saruiæ princeps erat e tribus fortibus] Secundi gradus & ordinis. Nam in primo ordine & ternione, primique tres fortissimi erant Iesbaam, Eleazar & Semma. Ad quos nemo alius peruenit, vt sequitur. Hic ergo describuntur tres fortes secundi ordinis, & primis iam dictis proximi. Secundum ergo hunc fortium ternionem constituebant Abisai, Banaias & Ionathan. De Abisai constat hoc loco: de Banaia verò v. 20. & 23. & clarè 1. Paralip. 11. 24. Banaias enim pollebat robore, æquè ac consilio; vnde præerat legionibus Cerethi & Phelethi, eratque secretarius Dauidis, vt patet vers. 23. De tertio Ionathan est dubium. Nam Abulens. quæst. 26. censet tertium esse Asaelem fratrem Ioab de quo v. 24. hic enim ibidem ponitur primus inter triginta, id est fortior & præstantior cæteris triginta fortibus. Serarius vero censet tertium esse Ioiadam patrem Banaiæ: Ioiada enim v. 20 vocatur *vir fortissimus.* Alij censent esse Sobochai de quo cap. 21 v. 18. Alij esse Ioab ex v 24 Meliùs noster Salianus & Sanchez censent tertium esse Ionathan filium Samaa fratris Dauidis. Hic enim vnum gigantem, imò duos interfecit, vti dictum est cap 21. v. 19 & 21. si credimus Hebræis, qui dicunt Ionathan eumdem esse cum Adeodato: sed verius est, esse diuersum. Nam *Elchanan*, id est *Adeodatus*, ponitur non inter tres, sed inter triginta fortes, 1. Paral. 11. 26. æquè ac Sobochai vers. 29. quare superest solus Ionathan ex cap. 21. 19. qui cum Abisai & Banaia constituat secundum ternionem fortium, ideoque diuersus est à Ionathan filio Sage Ararithæ, qui pariter 1. Paralip. 11. 24. inter triginta fortes numeratur. Porro Hebræi apud S. Hieron. in Trad. Rupert. lib. 2 ca. 37. & Lyran. censent tres hosce fortes secundi ordinis esse tres illos, qui tres, imo quatuor gigantes interfecerunt c 21. nimirum Abisai, Sobochai & Adeodatum, siue Ionathan, putant enim ipsi hos duos vltimos non fuisse duos, sed vnum eumdemque. *Ionathan* enim Hebr. idem est quod Latinè *Adeodatus*: quæ sententia est probabilis, sed prior probabilior; nam *Adeodatus* Hebr. vocatur *Elchanan*, non *Ionathan*, fuitque filius *Iaare*, id est *Saltus*, vt dicitur c. 21. 19. Ionathan vero fuit filius Samaa, vt ibidem dicitur v 21.

Sed vsque ad tres primos non peruenerat] q.d. Abisai non erat ex primo ternione fortium, sed ex secundo, in eoque erat primus.

Mysticè: tres fortes Dauidis sunt tres eius eximiæ virtutes, scilicet sapientia, humilitas, & fortitudo, quas celebratas audiuimus v. 8. ita Angelomus. Vnde Rupert. lib. 2. 37. τὸ, *vsque ad tres primos non peruenerat*, sic exponit q.d. *Quamuis Abisai inter tres fortes Dauidis nobiliter, & eorum princeps fuerit, tamen nec fortitudo eius fortitudini Dauidis, nec sapientia eius sapientiæ Dauid, nec humilitas eius humilitati Dauid coæquari potuit*: multo minùs Sanctorum sanctitas sanctitati Christi, à quo dimanat, comparari potest.

Porro Dauid hic non numeratur, quia rex: nec Ioab, quia militum & fortium dux, licet Rupert. lib. 2. c. 37. censeat Ioab, etsi fortissimum, non nominari, eò quòd ipse iniquè occiderit Abner & Amasam. ita & Abul.

Ipse (Banaias) percussit duos leonas Moab] leones enim Moabitici fortiores & ferociores sunt Indicis, æquè ac sunt Punici: vti ex Alberto & Auicenna docet Gesnerus Tractat. de leone lib. 1. Vnde in Hebr. hi leones vocantur *Aariel*, id est *leones Dei*, id est magni, vasti & sæui, quæ enim Dei sunt, magna sunt. Nonnulli per *duos leones* accipiunt duos duces fortissimos, qui idcircò *leones Moab* vocentur, quod Moabitis opem tulerint, cùm à Dauide oppugnarentur 2. Reg 8. 2. ita Hebræi apud S. Hieron. Ioseph. Glossa, Lyran. Caiet. Vers. 20.

Et percussit leonem in media cisterna in diebus niuis] Rem gestam ita narrat Iosephus: *Cùm ningeret, leo in quemdam puteum illapsus est, cuius os quod angustum esset, videbat breui fore, vt id niuibus oppleretur. Atque ideo deplorato exitu & salute, rugire cœpit Banaias autem forte fortuna iter faciens accurrit ad rugitum bestiæ, & cum descendisset in puteum, repugnantem ictu baculi quem gerebat, exanimauit.*

In diebus niuis] addit hoc ad commendandam Banaiæ fortitudinem, quod tempore niuis, quo maximè ob famem & prædæ defectum sæuire etiam in homines solent leones leonem occiderit. Leo enim cùm sit calidissimus, & igneus, tempore niuis & frigoris robustissimus est, homo verò frigore contrahitur & obtorpescit.

Porrò Heb apud S. Hieron. & ex iis Rupert. l. 2. c. 37. per *leonem* intelligunt Ioab, quem iussu Salomonis occidit Banaias 3. Reg. 2. 2 29. idque inquit, *in media cisterna, id est in domo Domini, vbi cornu altaris tenebat. Cisterna ideo dicitur, quia sicut aqua cisternæ immunditiam aufert, ita etiam mihi hominibus hæc cisterna, id est sanctuarium domini peccata expiabat: in diebus niuis, quia per mortem peccatum expiauit.* Verùm hoc symbolicum est.

Qui erant inter triginta (de quibus v. 24.) nobiliores] q.d. Banaias *inter triginta* fortes erat *primus*, vt dicitur 1. Paral. 11. 24. Vers. 23.

Asael frater Ioab inter triginta] Vers. 24. Præter duos terniones fortium iam recensitos, hic subiungit tertium, sed decuplo maiorem, continentem scilicet cæteros triginta fortes, qui tamen cum sex iam dictis non erant coæquandi, quorum primus erat Asael. *Triginta* præcisè sunt triginta duo vt patet numeranti, sed Scriptura numeros integros assignat, quales sunt denarij vel simplices, vel duplicati, aut triplicati, vti sunt triginta.

Elhanan] hic videtur esse *Adeodatus* de quo c 21. 19. ille enim ibidem in Hebr vocatur *Elchanan*, fuitque Bethlehemites.

Filius patrui eius] scilicet Asaelis. q.d. Asael & Elchanan erant filij duorum fratrum, ideoque consobrini. Hebr. est *Dodo* quod vt nomen proprium, retinent Sept. 1. Paral. 1[illegible]

Mysticè Rupert. lib. 2 c. 38. per primum ternionem fortium Dauidis accipit Apostolos, qui fuerunt fortissimi; nam totum orbem subegerunt Christo: per secundum ternionem fortium accipit Martyres. Causam subdit: *Post Apostolos quippe, martyres incedunt pugnatores eiusdem Trinitatis: fortes quidem & ipsi, vt merito totum in illis glorietur regnum Dauid, id est omnis Ecclesia Christi,*

sti, verumtamen inferiores Apostolis. Post illos ordinantur & alij triginta fortes, omnes videlicet gloriosi eiusdem sanctæ & indiuiduæ Trinitatis confessores, fideliter credendo, & præcepta Decalogi fortiter adimplendo facti insignes, ac proinde nos infirmiores ac plebeios, magni Dauid milites, meritis præcipuis protegere valentes.

Vers. 32. FILII IASSEN, IONATHAN] *Filij*, id est ex filijs, ait Serarius; vel *filij*, id est *filius*. Est Enallage numeri. Sic Genes. 46. 23. dicitur, *filij Dan Husim*, quia Dan vnicum tantùm habebat filium, scilicet *Husim*, ita Caietan. Veriùs Emanuel, & ex eo Serarius, censent το בְּנֵי יָשֵׁן *Bene Iassen*, id est *filij Iassen*, vt vertit. Noster, esse nomen proprium huius viri & herois, vnde aliud nomen proprium ei non datur, sed tantùm à patria cognominatur *Gezonites* 1. Paral. 11. 33. Nam *Ionathan* qui sequitur, diuersus est à *Bene Iassen*. Ibidem enim mox vocatur Ionathan, filius Sage, *Ararites*, non *Gezonites*.

Vers. 34. ELIAM FILIVS ACHITOPHEL] Hic *Eliam* fuit pater Bethsabee vxoris Vriæ, & postea Dauidis, vti tradunt Hebræi.

Vers. 39. VRIAS HETHÆVS] Audi Rupert. lib. 2. c. 39. *Triginta fortium vltimus positus erat Vrias Ethæus, videlicet propter id, quod sequitur: & addidit furor Domini irasci contra Israel. Iam enim vltio facta fuit in Dauid, & in domo eius: in populo verò, qui noluit resistere Dauid in perimendo Vria Ethæo, necdum vltio diuina facta fuerat.* Ex S. Hier. hausit id Rupert. æquè ac Angelomus, Hugo ac Abul. Verùm aliam pestis causam afferam c. sequenti.

OMNES TRIGINTA SEPTEM] Sunt enim triginta duo fortes, deinde quinque (nam sextus non nominatur) fortissimi, in primis duobus ternionibus iam recensitis, quibus additis fiunt vniuersim triginta septem. Iosephus numerat 38. quia addit Dauidem: Lyran. verò 39. quia insuper addit Ioab. Porrò 1. Paral. 11. plures numerantur: nam post 37. hic recensitos, & vltimum Vriam, alios sedecim adiungit, quia liber Paral. supplet ea quæ in libris Regum subticentur. Præcipui ergo fortes Dauidis fuere 37. qui hic recensentur; sed præter illos fuere alij fortitudine quoque præstantes, qui in Paral. adduntur. Hi enim socij fuere Dauidis fidelissimi, ac venerunt ad eum à Saule profugum, eumque *adiuuerunt*, vt fieret rex super totum Israel, vt ibi dicitur cap. 11. v. 10. vnde expleto horum 37. fortium numero dicitur ibidem v. 42. *Adina filius Siza Rubenites, princeps Rubenitarum, & cum eo triginta*, q. d. *Adina* princeps erat Rubenitarum non omnium, sed illorum triginta, quos secum ducebat, esto illi non essent è numero triginta fortium.

Allegor. Hi fortes Dauidis repræsentant Heroes Christi, qui non tantùm pro se, sed & pro alijs tuendis saluandisque fortiter decertant. ita Eucher. *Domus fortium* ergo est Ecclesia Christi tum militans tum triumphans, vt dixi vers. 8. Huius eius caput est Roma, quæ Hebr. idem est quod *excelsa*; Græcè verò idem quod ῥώμη, id est *robur* & fortitudo (vnde & Roma primitùs vocabatur *Valentia*) quia Romana Ecclesia fortiter semper cum suo Pontifice contra errores & hæreses omnes decertauit, easque profligauit iuxta promissum Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cælorum*, &c. Via ergo ad cælum & felicitatem æternam est fides, doctrina & virtus Ecclesiæ Romanæ, per hanc enim pergimus ad Ierusalem & Romam cælestem. Vnde in vita S. Dunstani Cantuar. Episcopi legimus, eum à Cherubinis & Seraphinis inuitatum in cælum ipso die Ascensionis Christi, cùm ipsi dicerent: *Eia paratus esto, præsto sis hinc nobiscum Romam venire, & coram summo Pontifice* (Christo) *sanctus, sanctus, sanctus, in æternum cantare.* Quare moriens sursum cum lecto è terra in altum eleuatus est, ac ad circumstantes ait: *Vos videtis quò vocor, si vultis meum ire, ite viâ quâ incessi*: viâ scilicet fortitudinis, generosè certando contra cupiditates & tentationes vniuersas. *Roma etymon.*

Symbol. Ab hisce Dauidis fortibus Gentiles mutuati sunt suos heroes, quibus Poëta: *Saluete* inquit, *Heroes Deûm genus*. Qualis fuit Hercules, qui in Gadibus suis statuit columnas, cum hoc lemmate: *Nihil vltra*. De quo Propertius lib. 4.

Audistisne aliquem, tergo qui sustulit orbem *Heroes vnde?*
Ille ego sum, Alciden terra recepta vocat.

Hinc finxerunt Argonautas, & heroica eorum facinora: scilicet quòd Iason cum 54. heroibus in naui dicta Argo nauigarit Colchos ad auferendum vellus aureum quorum præcipui fuere Castor Pollux, Typhis, Hercules, &c. de quibus Virgilius Ecloga 4.

Alter erit tum Typhis, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas.

Vide Diodor. lib. 4. & Hyginum Fabul. 14.

Porrò tales futuros Christi discipulos prædixit Sibylla Cumana, cuius versus Virgil. loco citato ad Pollionem exercitus ducem adulando transtulit; sed reuerâ illi non nisi Christo congruunt; sic enim de eo inter cætera canit:

Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetuâ soluent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, diuisque videbit
Permixtos heroas, & ipse videbitur illis.

Et inferiùs:

Chara Deûm soboles, magnum Iouis incrementum.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEus ob numeratum à Danide populum iratus, trium pœnarum optionem Dauidi offert, scilicet famis, belli & pestis. Dauid pestem elegit: Quare illa ingruens 70. millia occidit: mox v. 17. Dauid orat vt à populo in se pœna transferatur, ac in area Areuna sacrificat, itaque Deum sibi populoque reconciliat.

1. ET addidit furor Domini irasci contra Israel, commouitque Dauid in eis dicentem: Vade, numera Israel & Iudam. 2. Dixitque rex ad Ioab principem exercitus sui: Perambula omnes tribus Israel à Dan vsque Bersabee,& numerate populum, vt sciam numerum eius. 3. Dixitque Ioab regi: Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum tuum, quantus nunc est, iterumque centuplicet in conspectu domini mei regis: sed quid sibi dominus meus rex vult in re huiuscemodi? 4. Obtinuit autem sermo regis verba Ioab, & principum exercitus: egressusque est Ioab, & principes militum,à facie regis, vt numerarent populum Israel. 5. Cumque pertransissent Iordanem, venerunt in Aroer ad dexteram vrbis, quæ est in Valle Gad. 6. & per Iazer transierunt in Galaad, & in terram inferiorem Hodsi. & venerunt in Dan siluestria. Circumeuntesque iuxta Sidonem, 7. transierunt prope mœnia Tyri, & omnem terram Heuzi & Chananæi, veneruntque ad meridiem Iuda in Bersabee: 8. & lustrata vniuersa terra, affuerunt post nouem menses & viginti dies in Ierusalem. 9. Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi regi,& inuenta sunt de Israel octingenta millia virorum fortium,qui educerent gladium: & de Iuda quingenta millia pugnatorum. 10. Percussit autem cor Dauid cum, postquam numeratus est populus: & dixit Dauid ad Dominum: Peccaui valde in hoc facto: sed precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis. 11. Surrexit itaque Dauid manè, & sermo Domini factus est ad Gad prophetam & Videntem Dauid, dicens: 12. Vade, & loquere ad Dauid: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio. elige vnum quod volueris ex his, vt faciam tibi. 13. Cumque venisset Gad ad Dauid, nuntiauit ei, dicens: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua: aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos. & illi te persequentur: aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & vide quem respondeam, ei qui me misit sermonem. 14. Dixit autem Dauid ad Gad: Coactor nimis: sed melius est vt incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ eius sunt) quàm in manus hominum. 15. Immisitque Dominus pestilentiam in Israel. de manè vsque ad tempus constitutum, & mortui sunt ex populo, à Dan vsque ad Bersabee, septuaginta millia virorum. 16. Cumque extendisset manum suam Angelus Domini super Ierusalem vt disperderet eam. misertus est Dominus super afflictione, & ait Angelo percutienti populum: Sufficit: nunc contine manum tuam, erat autem Angelus Domini iuxta aream Areuna Iebusæi. 17. Dixitque Dauid ad Dominum, cùm vidisset Angelum cædentem populum: Ego sum qui peccaui, ego iniquè egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei. 18. Venit autem Gad ad Dauid in die illa, & dixit ei: Ascende,& constitue altare Domino in area Areuna Iebusæi. 19. Et ascendit Dauid iuxta sermonem Gad, quem præceperat ei Dominus. 20. Conspiciensque Areuna, animaduertit regem & seruos eius transire ad se. 21. & egressus adorauit regem prono vultu in terram,& ait: Quid causæ est vt veniat dominus meus rex ad seruum suum? Cui Dauid ait: Vt emam à te aream, & ædificem altare Domino,& cesset interfectio quæ grassatur in populo. 22. Et ait Areuna ad Dauid: Accipiat, & offerat dominus meus rex, sicut placet ei: habes boues in holocaustum, & plaustrum & iuga boum in vsum lignorum. 23. Omnia dedit Areuna regi: dixitque Areuna ad regem: Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum. 24. Cui respondens rex, ait: Nequaquam vt vis, sed emam pretio à te. & non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid aream & boues, argenti siclis quinquaginta: 25. & ædificauit ibi Dauid altare Domino, & obtulit holocausta pacifica: & propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.

Vers. 1. Et addidit fvror Domini irasci contra Israel] Quæres, cur, & ob quod peccatum Israelis? Resp. Theodor. eò quòd Israel cum Absalomo contra Dauidem regem suum rebellasset. Sed ob hoc peccatum cæsa sunt viginti millia & ampliùs c. 18. licet fortè hæc pœna tantæ culpæ non suffecerit, nec satisfecerit. Secundò, Lyran. & Caietan. respondent fuisse peccatum, quo Israel cum Seba conspirauit contra Dauidem: in hac enim conspiratione solus Seba punitus est; populo ergo à Deo castigatio hæc fuit reseruata. Tertiò, Abul. censet insuper alia fuisse populi peccata, qualia sæpè grassari solent in Rep.

Commovitqve David in eis dicentem (vt diceret & iuberet Ioabo) Vade nvmera filios Israel et Ivda] *Commouit* Deus Dauidem, non per se suggerendo ei, & dicendo: *Vade & numera populum* (sic enim incitasset eum ad peccatum, quod facere nequit) sed permittendo diabolo ad id parato, & anhelanti, vt Dauidem ad superbam hanc populi numerationem incitaret. Deus ergo indirectè, diabolus verò directè excitauit Dauidem ad hanc numerationem, vti expressè dicitur 1. Paral. 21. 1. *Consurrexit*, inquit, *Satan contra Israel, & concitauit Dauid, vt numeraret Israel.* Tribuitur tamen hic idipsum Deo, vt ostendatur iusto Dei iudicio contigisse, vt permitteretur peccare Dauid in numerando populum, hoc fine vt puniretur populus. Deus enim ita manu sua continet diabolos, & malos homines, vt, licet ardeant ad malefaciendum, tamen nusquam erumpere possint, nisi quò ipsos, vt eant, miserit, vel positiuè ipse permiserit ad peccatorum castigationem. Atque hæc positiua Dei permissio vocatur actio & commotio, vt dixi cap. 16. 10. vbi dicitur *Deus præcepisse Semei, vt malediceret Dauidi.*

Hinc sapienter aduertit S. Gregorius lib. 29. Moral. c. 14. subditos non debere irasci principibus, cùm in aliquem errorem vel vitium labuntur, sed lapsûs causam sibi suisque peccatis adscribere. *Ille*, inquit, *Deo attestante laudatus, ille supernorum mysteriorum conscius Dauid Propheta, tumore repentinæ elationis inflatus, populum numerando peccauit; & tamen vindictam populus, Dauid peccante, suscepit. Cur hoc? quia videlicet secundùm meritum plebium disponuntur corda rectorum. Iustus verò iudex peccantis vitium ex ipsorum animaduersione corripuit, ex quorum causa peccauit. Sed quia ipse scilicet sua voluntate superbiens, à culpa alienus non fuit, vindictam culpæ etiam ipse suscepit. Nam ira sæuiens, quæ corporaliter populum percussit, rectorem quoque populi intimo cordis dolore prostrauit.* Vnde concludit subijciens: *Certum verò est quòd ita sibi inuicem & rectorum merita connectantur & plebium, vt sæpè ex culpa pastorum deterior fiat vita plebium, & sæpè ex plebium merito mutetur vita pastorum. Sed quia rectores habent iudicem suum, magna cautela subditorum est, non temerè vitam iudicare regentium.* Eadem ad verbum ex S. Gregor. transscripsit Angelomus & Eucherius, vel potiùs Beda. Nam S. Eucherius ætate antecessit S. Gregorium, Beda verò secutus est.

Nvmerate popvlvm, vt sciam nvmerum eivs] Scriptura præcedenti c. 23. recensuerat fortes & heroës Dauidis; nunc ipse Dauid cæterum populum sibi subditum numerari iubet, vt sciat quot & quantos ipse habeat subditos, quodque ex ijs apti sint vt in milites conscribantur, indeque sciat suum robur, quot scilicet milites in aciem educere possit. Peccauit tamen, quia id fecit ex vanitate & superbia. Audi S. Aug. lib. 22. contra Faust. c. 66. *In gregem sibi commissum tanta dilectio pastoralis, vt pro eis ipse vellet mori, quando populo numerato peccatum elationis eius, sic punire placuit Deo, vt eumdem numerum minueret morte multorum, cuius multitudine cor regis fuerat superbiâ pertentatum. In quo occulto iudicio Deus, apud quem non est iniquitas, & quos nouerat indignos hac vita, subtraxit hanc vita; & in illo qui de hominum copia se extulerat, tumorem animi humani, eiusdem copiæ diminutione sanauit.* Peccatum ergo Dauidis fuit superbia. Aliud peccatum assignant Ioseph. Caiet. & Abul. scilicet quòd in hac numeratione & censu neglecta fuit lex Exod. 30. v. 13. quæ iubet vt in censu quisque soluat dimidium siclum. Verùm nulla huius neglectus fit hic mentio. Adde, licet Dauid solui iussisset dimidium siclum lege præscriptum, populusque eum soluisset, peccasset tamen Dauid, cogens sua numeratione populum ad soluendum dimidium siclum hunc sine causa; secùs fuisset si Dauid iustam habuisset populi numerandi causam: v. g. si volens proficisci ad bellum, & scire numerum eorum qui militare vel arma ferre possent, censuisset populum: vel si tributum fuisset toti populo imponendum ob causam publicam, tunc enim non peccasset.

Simili modo Romani faciebant lustrum, & censum omnium prouinciarum, singulaque hominum capita numerabant & describebant: tum vt scirent quàm numerosæ essent prouinciæ, quotque milites dare possent; tum vt censum ab eis exigerent, vti fecit Augustus, in plena orbis pace iubens describi totum orbem sibi subditum, eique censum indicens, in qua descriptione & censu natus est Christus, qui, vt ait S. Gregor. suos fideles numerat & describit in beata æternitate, Lucæ 2. 1.

Vers. 9. Et inventa svnt de Israel octingenta (perperam Iosephus habet *nongenta*) millia virorvm fortivm] Igitur pueri & feminæ non fuerunt numerati. Dices 1. Paral. 21. v. 5. dicitur: *omnis numerus Israel mille millia & centum millia virorum.* Ergo fuere trecenta millia ampliùs. Resp. Hebræi apud S. Hieron. hic tantùm recenseri viuos: in Paralip. verò tam viuos quàm mortuos, nimirum qui peste à Deo percussi mortui sunt. vnde colligunt ipsi peste mortuorum numerum fuisse trecenta millia, sed repugnat Script. quæ hic v. 15. numerat duntaxat 70. millia.

Secundo, alij respondent hic non numerari tribum Beniamin & Leui; in Paral. vero numerari, ideoque trecenta millia ampliùs recenseri. Verùm in lib. Paral. post numerum vndecim centenorum millium, illico subditur Leuitas & Beniaminitas non fuisse numeratos. Ergo illi nec hic, nec in Paral. numerantur.

Dico igitur duplicem hic fuisse descriptionem, siue censum Israelis: prior fuit, qua principes exercitus per singula oppida & vicos in priuatis libris singulorum nomina describebant; & iuxa hanc descriptionem fuere vndecim centena millia populi numerata, vt habet

 liber

liber Paral. posterior fuit qua ex priuatis hisce catalogis siue libris singulorum nomina transscribebantur in librum maiorem, quem habebat Ioab, vt eum traderet regi, itaque in fastos & Annales publicos referrentur, & horum numerus fuit tantùm octingentorum millium, vt hic dicitur. Causa fuit, partim quòd Ioab inuitus hanc descriptionem peregeret, ideoque in ea regi transscribenda moras nectcret, vt sedaret fastum regis: partim, quòd sæuiente peste à Deo immissa inhibita & irrita fuerit hæc transscriptio, quare omittuntur in ea trecenta millia iam dicta. Id liquet ex 1. Paral. 27. 24. *Ioab*, inquit, *coeperat numerare, nec compleuit* (vnde nec Beniamin nec Leui numerauit) *quia super hoc ira* (pestis) *irruerat in Israel, & idcirco numerus eorum, qui fuerant recensiti non est relatus in fastos regis Dauid*. Scriptor verò Paral. ex priuatis catalogis illa trecenta millia addidit & suppleuit,

Et de Ivda qvingenta millia pvgnatorvm] qui scilicet apti erant ad ferenda arma & pugnandum, vt præcessit, esto actu non essent milites & pugnatores. Dices 1. Paral. 21. 5. numerantur dumtaxat 470. millia ex Iuda. Resp. Abul. ibi non numerari eos, qui ex Iuda familiæ & militiæ Dauidis erant adscripti, eò quòd illos Dauid apud se iam haberet in numerato: hos autem fuisse triginta millia, quæ iuncta cum 470. millibus faciunt quingenta millia. Ita Abulens. & Lyran. Aliter alij respondent nimirùm. Primò, Hebræi apud S. Hieron. & ex eis Angelomus, aiunt noluisse Ioab summam integram, quæ erat 500. millium, tradere Dauidi, ne ipse ex sua tribu Iuda tam numerosa superbiret: vnde decerpsisse ex eis triginta millia.

Secundò, alij asserunt triginta hæc millia fuisse proselytorum, id est Gentilium ad Iudaismum conuersorum, qui se tribui Iudæ aggregarunt, ideoque illa hic non numerari.

Tertiò, Serarius respondet hic selectiores tantùm numerari eosque fuisse 470. millia: In Paralip. verò omnes omninò, & eos fuisse 500. millia.

Quartò, Salianus: tribus Iuda, inquit, secundùm antiquos suos terminos hic æstimatur; intra quos tribus Dan & Simeon, quasi in sinum Iudæ receptæ sunt; idque confirmatur ex eo, quòd Ioab cum suis dicitur venisse ad meridiem Iuda, in Bersabee: cùm tamen constet id oppidum fuisse in tribu Simeonis, non Iudæ.

Vers. 10. Percvssit avtem cor David evm] q. d. Conscientia Dauidem momordit, dictauitque ei quòd malè egisset numerando populum ex superbia & præsumptione. Iosephus addit, *Gad* prophetam aliosque Dauidi ostendisse quòd in hac numeratione peccasset, ac hunc conscientiæ scrupulum ei mouisse.

Vers. 11. Vt transferas iniqvitatem] vt scilicet eam auferas, remittas & condones.

Trivm tibi datvr optio] *Trium*, scilicet cladium & calamitatum, nimirum pestis, famis & belli: quodcumque enim ex his tribus elegeris, demet & demetet numerum hunc ingentem Israelis, in quo tu quasi rex superbis & gloriaris, itaque sternet tuam superbiam. ita S. August. li. 22. contra Faustum c. 66.

Vers. 13. Avt septem annis veniet tibi fames] Pro *septem* 1. Paralip. 21. 12. dicitur *tribus*, quia propositio Dei & Gad prophetæ continebat *septem*: sed hanc deinde Deus petente Gad aut Dauide mitigauit & redegit ad tres annos, sicut numerum 50. iustorum in Sodoma ob preces Abrahæ diminuit & redegit ad decem Genes. 18. Vnde Ioseph. Origen. Ambros. Theodor. & alij tres tantùm annos fames Dauidi propositos asserunt.

Vers. 14. Melivs est vt incidam in manvs Domini (mvltæ enim miserationes eivs svnt) qvam in manvs hominvm] Bellum ergo hominum, putà Philisthæorum, Syrorum & Ammonitarum deprecatur; de cætero Dauid resignat se Deo, vt vel famem, vel pestem infligat. Sed vrgente Gad propheta, vt alterum horum definitè eligeret, elegit pestem. nam Septuag. addunt: *Et elegit sibi Dauid mortem*, id est pestem, quam vulgò *mortem*, siue mortalitatem, appellamus. Idem tradit Iosephus, qui & aliam causam huius electionis Dauidis assignat, quem audi: *Rex cogitans quod si famem peteret, sui magis quàm aliorum rationem habuisse videri posset, quandoquidem ipsi nihil periculi esset multum frumenti in horreis habenti, illis non item. Quod si per tres menses ab hoste vinci elegisset, sic quoque sibi consuluisse qui arces & fortissimam circa se cohortem haberet: Optauit malum regnantibus æque ac regnatis commune, in quo omnibus par metus immineret, præfatus, melius esse incidere in manus Dei, quàm in manus hominum.* Sic & Theod. Abul. & Caiet. Dauid ergo eligens *incidere in manus Dei*, videtur elegisse pestem: hæc enim est plaga qua homines percutit manus Dei ait Lyran. & Vatabl. nam fames sæpè non proximè à Deo, sed ab hostium deprædatione, vel terræ siccitate, aut aëris intemperie oritur.

Dices, Daniel. 13. 23. contrarium Dauid elegit Susanna dicens: *Melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Responsio est facilis: Susanna enim loquitur de eo qui incidit in manus hominum per pœnam, vt ab eis occidatur: hoc enim satius est, quàm incidere in manus Dei per culpam, putà per fornicationem, ad quam ipsa à senibus vrgebatur. q. d. Satius est occidi ab hominibus, quàm peccare in Deum: cædes enim hominum temporalis est, offensa verò & vindicta Dei est æterna, quare præstat offendere homines, quàm Deum. At verò Dauid loquitur de pœna, non de culpa, q. d. Satius est puniri à Deo, quàm ab homine, putà ab hoste: hic enim sæpè sæuus est & implacabilis; Deus autem misericors, & pœnitentia placatur. Hinc S. Chrys. hom. 29. in Ep. ad Rom. ostendit Dauidem fuisse bonum pastorem, quia iuxta Christi Domini sententiam Ioan. 10. v. 11. animam suam dabat pro ouibus suis: *Propterea*, inquit, *in optione suppliciorum illorum non famem elegit, non hostilem persecutionem; sed immissam à Domino mortem, per quam sperabat alios quidem fore securos; se verò ante reliquos omnes è medio tollendum.* Vnde ait: *Ego sum qui peccaui: ego iniquè egi: isti, qui oues sunt quid fecerunt? Vertatur, obsecro, manus tua contra me.* Nam vt bene D. Chrysost. addit: *Vellicabantur viscera ipsius cadentibus illis, tamquam si genuini necarentur filij.* Vnde S. Ambros. Apolog. 1. Dauid c. 7. *Quo facto* inquit (id est oratione pro subditis) *statim dignus sacrificio indicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus.* Et

iose-

Inferiùs: *Nec mirum*, inquit, *si tali oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam, cum Moyses, offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis peccata deleuerit.*

Vers. 15 IMMISITQVE DOMINVS PESTILENTIAM IN ISRAEL DE MANE VSQVE AD TEMPVS CONSTITVTVM] Septuag. *à mane vsque in horam prandij* Chald. *à tempore quo mactatur iuge* (sacrificium) *vsquequo adoleatur*, id est, vsquequo adolendo plenè comburatur, quod erat sub tempus prandij. Sic & Ioseph. Hinc multi putant pestem hanc durasse tantùm per sex horas: tot enim sunt à mane ad prandium. ita Theodor. *Trium dierum*, inquit, *mortem Deus minabatur, sex autem horis solum mortem intulit. Si dies numerentur cum noctibus, inuenitur pars solùm duodecima minarum illata esse populo. Ita Deus benignus & clemens maioribus quidem visus est minis peccatores terrens, minis autem longè minora infert supplicia.* Idem Ambr. in Psal. 37. *Qui proposuerat*, inquit, *mortem triduo exercere in terra: ne vnum quidem diem passus est praeterire, sed ad horam prandij libenter indulsit, &, vt verbo Scripturae vtar, habuit pœnitentiam super malitiam.* Et aliquantò pòst: *Vide*, inquit, *Domini gratiam, quod & ipse à proposita conditione deflexit. Numquid aliquod miserationis est crimen, qui in plus minatur, & minus exigit, qui in remuneratione praemiorum sui promissa custodit, in exactione pœnarum praescriptum emendet?* Alij vt Lyran. Rupert. Vatabl. Sanchez per *tempus constitutum* accipiunt tempus statum sacrificij vespertini, quo scilicet vespere alter agnus Deo offerebatur in iuge sacrificium, quasi vi istius sacrificij cessârit pestis: Heb. enim מועד *moed*, significat *tempus statum*, quale est festorum & sacrificiorum. Verùm simpliciùs & aptiùs, per *tempus constitutum* accipias triduum à Deo constitutum plagae pestis v. 13. ita Abul. qui idipsum ratione confirmat: quia inquit, si nulla priùs facta fuisset mentio temporis, quo durare deberet pestilentia, esset diuinationi locus, & nominato manè quo cœpit pestis, posset intelligi durasse ad tempus vespertini sacrificij à lege definiti; praesertim cùm eo tempore Dauid sacrificasse videatur. At cùm paulò antè dictum fuerit, triduo duraturam, moxque dicatur durasse ad tempus constitutum. vis vtique affertur Scripturae, si tempus constitutum, aliò quàm ad praedictum triduum referatur, ita quoque Caietan. Dion. Salian. & alij, qui censent pestem hanc durasse per integros duos dies, & per partem diei tertiae, donec Deus dixit Angelo percutienti *Sufficit* v. 16.

ET MORTVI SVNT EX POPVLO, &c. SEPTVAGINTA MILLIA VIRORVM] Perperam ergo Rabbini numerant trecenta millia, vt dixi vers. 9.

Vers. 16. CVMQVE EXTENDISSET MANVM SVAM ANGELVS DOMINI (hinc patet Angelum hunc infligentem pestem fuisse bonum, non malum. Sic bonus Angelus cremauit Sodomam Genes. 19. idem magis patet v. 17. vbi Dauid ab Angelo veniam precatur) SVPER IERVSALEM VT DISPERDERET EAM, MISERTVS EST DOMINVS] Hinc patet, Angelum prius peste percussisse caeteras tribus, ex eisque occidisse 70. millia, ac tandem tertio die percussisse quoque Hierosolymam multosque in ea necasse. nam & Hierosolymitae peccarant in Deum, conspirando cum Absalomo contra Dauidem suum regem, aliisque pluribus peccatis.

ET AIT ANGELO PERCVTIENTI POPVLVM: SVFFICIT] Hinc colligitur Deum, antequàm oraret Dauid, ex spontanea misericordia iussisse Angelo vt plagam pestemque sisteret. Porrò Angelus hic infligebat Israelitis pestem, *applicando eorum corpori & cordi aliquid valdè pestiferum*, ait Abul. *quod subito corrumperet viscera, idque sine sensu, sicut non sentitur aer infectus cùm attrahitur; & quia illud quod applicabat Angelus, erat magis corruptum quàm aer, qui in tempore pestilentiae attrahitur, velociùs & insensibiliùs homines cadebant, tamquàm nullum habuissent languorem.* Hinc vocatur pestis haec *gladius*: tum quia qui percutiebantur peste ab Angelo, sentiebant quasi ictum gladij: tum quia in Script. omne quod pungit, cruciat, affligit, per catachresin vocatur gladius. Simile contigit in peste Romana, quae Pelagium Pont. sustulit, ad quam sedandam S. Gregor. ius publicas Litanias ad basilicam S. Petri instituit, ipseque gestabat imaginem B. Mariae à S. Luca depictam, de qua audi Baronium anno Christi 590. *Tunc vero & mirandum illud accidisse tradunt, vt cùm peruenisset procedendo Gregorius ad molem Hadriani Tiberi adiacentem, in signum reconciliati numinis, visus fuit Angelus nudatum gladium in vaginam reponere, eoque symbolo morbum cessasse, significare voluisse*, quemadmodum (vt superiùs ex eodem Gregorio Dialog. l. 4. c. 36. dictum est) per sagittas visas caelitùs lapsas idem fuerat diuinitùs praemonstratus.

Pestis causa missa.

Exempla.

Simile factum in peste illa vniuersali per Orientem, imò per totum orbem, quae contigit anno Christi 594. qui fuit 28. Iustiniani Imp. de qua ita scribit Procop. lib. 2. de Bello Persico, & ex eo Baronius: *Phantasmata daemonum multis humana specie visa sunt: quot enim in ipsa incidissent, percussisse ab aliquo viro putabant, morbusque subito irruebat. Nonnulli ab initio verbis sanctis ac alijs (vt poterant) supplicationibus eum auertere sinistrà quaerebant: ac tamquàm lymphati seu spiritu maligno agitati, amicos vocantes minimè audiebant: in locis quoque angustis coercebantur. Nonnulli vero in somnis haec eadem accidebant.* Et inferiùs: *Tribus igitur mensibus huiuscemodi lues Constantinopoli praeualuit, & ab initio quidem pauci, deinde in singulos dies quinque, saepiùs etiam decem millia efferebantur: adeo vt plures etiam diuites, ministris iam omnibus extinctis curatorum penuriâ magis, quàm morbo perirent, & insepulti manerent.* Remedium fuit imploratum B. Virginis auxilium, quo lues extincta est, vnde in memoriam tanti beneficij Graeci instituerunt Festum ὑπαπάντης, id est occursus Domini, quod nos festum Purificationis B. Virginis nuncupamus, die 2. Febr. Vide Baron. in Mart. & in Annal. anno Christi 544. in fine. Similis pestis contigit Anno Domini 605. de qua ita Regino in Chronico: *Tunc*, ait, *visibiliter multis apparuit quod bonus & malus Angelus noctu per ciuitatem pergerent, & ex iussu boni Angeli malus Angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quoties de venabulo ostium domus cuiuscumque percussisset, tot de eadem domo sequenti die homines interirent.* Idem prorsus Romae contigisse sub Agathone Pontif. anno Domini 689 iisdem verbis, quibus vtitur Regino (vnde suspicio est vnum idemque ab vtroque narrari, sed alio anno consignari) scribit Paulus Dia-

conus lib 6.cap 5. & Anastasius Bibliothec. in Agathone, atque ex ijs Baron.anno Christi iam dicto, qui & addit: *Tum per reuelationem cuidam dictum est, quod pestis ipsa prius non quiesceret, quam in basilica quæ B. Petri ad vincula dicitur, S. Sebastiani Martyris altarium poneretur. Factumque est, & delatis ad vrbem Romam beati Sebastiani Martyris reliquijs, mox vt in iam dicta basilica altarium constitutum est, pestis ipsa quieuit.* Hucusque Paulus: *Extat adhuc integrum ipsum altare, nec non eiusdem sancti martyris imago musiuo opere expressa. Sed ex hoc propagata ad posteros religio est, vt pestis tempore vota causa imago eiusdem sancti Sebastiani diuersis in locis pingi soleret, sed & in eius memoriam altaria erigi, imo etiam & Ecclesias fabricari. Eadem de tempore & peste habet Anastasius in Agathone Pont f.* Hæc Baronius.

Vers. 17. DIXITQVE DAVID AD DOMINVM, CVM VIDISSET ANGELVM CÆDENTEM POPVLVM: EGO SVM QVI PECCAVI] Angelus iam iussu Dei sisterat plagam; quo facto, ostendit tamen se Dauidi vultu truci & igneo, cum stricto gladio, quasi minans adhuc populum ferire. quare territus Dauid cum suis supplex in terram procidit petijtque populo veniam & impetrauit. ita Abul Salian. & alij. Hebræi tradunt Dauidem ex hac visione & dolore populi percussi perculsum incurrisse morbum incurabilem. Quare ipsum ad Deum ingemuisse: *Miserere mei, quoniam infirmus sum.* Psal.6.3. *Infirmum se appellat*, inquit Lyran. *iuxta sententiam veterum Rabbinorum, quia ex visione Angeli percutientis populum pro numeratione prædicta fuit ita perterritus, vt de cætera languidus remanserit. adeo vt nullis vestibus calefieret, vt 3 Reg.1.v.1 dicitur. Aiunt Hebræi*, inquit Hieronymus, *Sadoc sacerdotem infulatum Dominum deprecatum fuisse, & imitatum fuisse patrem suum Aaron, & illius preces & deuotionem Dominum vidisse & misertum fuisse.*

EGO SVM QVI PECCAVI] scilicet numerando populum, à quo peccatu immunis erat populus, qui tamen reus ob alia scelera ab eo commissa, quæ hic castigare volebat Deus. Considerent hic, admirentur & imitentur Principes, & Prælati profundam humilitatem, pœnitentiam & charitatem Dauidis pro populo supplicantis, & pœnam ab eo in se transferri postulantis. Audiant S. Ambros. in Apol. Dauidis c.7. *Quàm illud admirabile, quòd Angelo ferienti plebem se obtulit. Hoc facto statim dignus sacrificio iudicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus. Nec mirum, cùm & Moyses offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis errata deleuerit.* Eadem penè Theod. q 37. *Digna, ait, sunt admiratione ipsa verba regis, ignorans causam, suum peccatum vocauit, quod fuerat factum; & vt in suum genus iusta ferretur sententia supplicauit; vtens verbis boni pastoris, imitans filium suum & Dominum, qui animam suam posuit pro ouibus.* Additur 1. Paral.21.16. *Et ceciderunt tam ipse* (Dauid) *quàm maiores natu vestiti cilicijs, proni in terram.* Sic S. Carolus Borromeus ad auertendam pestem, aliasque clades in publica supplicatione nudis pedibus, fune in collum iniecto, baiulans crucem processit.

ASCENDE (in montem Moria qui est pars montis Sion) ET CONSTITVE ALTARE DOMINO IN AREA AREVNA IEBVSÆI] quia ob Angelum gladio minantem adhuc erat pestis metus, imò reliquiæ. Licet enim Deus dixisset Angelo *sufficit*, vt neminem vlterius peste inficeret; tamen quidam ab ea peste infecti fuerant non erant sanati. Iubet ergo Gad propheta Dauidi Dei instinctu, vt altare erigat, vt libertatem à se concessam confirmet. Alij tamen ex hoc loco censent necdum cessasse Angelum à percussione & inflictione pestis, ideoque pestem necdum cessasse, nec Deum adhue dixisse Angelo: *sufficit*, sed id dixisse post preces & sacrificium Dauidis. Quamuis enim iam antè id narrat Script. vers 16. tamen id fecisse videtur per anticipationem, qua voluit priùs complere narrationem gestorum & dictorum inter Deum & Angelum; deinde subdere media præuia ad id à Deo ordinata, scilicet supplicationem & victimam Dauidis, quibus placatus Deus dixit Angelo: *sufficit*, sistitque pestem. Hæc expositio est probabilis, eique fauet quod ait Dauid v.21. *Et cesset interfectio quæ grassatur in populo.* Et v.25. *Et propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.* ita Caietan.

IN AREA AREVNA IEBVSÆI] fuit *Areuna* princeps Iebusæorum, vnde vers.23. in Hebræo vocatur *rex*, fuitque amicus & familiaris Dauidi, quare videtur factus proselytus, & ad Iudaismum Deumque verum conuersus. ita Abulens. Dion. Salian. Porrò, qui ab Hebræis vocabatur *Areuna*, id est, *collectio vel aria*, à Iebusæis paululùm inflexo nomine dictus est *Ornan*, vt patet 1.Paral.21.18. Hinc Vatabl. putat eum fuisse regem Iebusæorum, antequàm Ierusalem a Dauide caperetur, quâ captâ factum Dauidi tributarium. Idem docet S. Aug. serm.198. de Temp. Serar. & alij.

[*Area Ornan cur electa.*] Quæres, cur aream hanc Areunæ præ alijs elegit Deus ad sacrificium? Resp. primò, quia hæc area erat in monte Moria, vbi olim ante 850. annos Abraham iussus fuit à Deo immolare filium suum, Genes.22. Secundò, quia in eodem loco decreuerat Deus à Salomone ædificare templum, cuius hic quasi specimen & præludium à Dauide iaci denique voluit. Id patet 2. Paral.3.1. vbi dicitur: *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid, in area Ornan Iebusæi.* Symbol. significare voluit Deus in *area Iebusæi*, id est in regione Gentilium, à vero Dauide & Salomone, id est Christo, templum, id est Ecclesiam Catholicam verorum Israelitarum & Abrahæ filiorum per fidem, ex viuis fidelium lapidibus ædificandam fore. Ita Angelom. & S. August. serm.198. de Temp.

Tropol. idem Angelom. *Areuna, ait, interpretatur area, & Ornan Latinè resonat lumen nobis. Bene ergo iam Deum pro offenso quæ peccauit placare vellet, altare iubetur in area Areuna vel Ornan construere, vt inde vnusquisque cognoscat, quia aliter diuinitas ab homine placari non potest, nisi in area cordis per lumen rectæ fidei, & veræ dilectionis, altare illi deuotæ humilitatis construat, in quo sacrificium piæ confessionis ac laudis Deo acceptabile offerat. Quod rectè per eumdem Prophetam in Psalmis manifestatur, vbi dicitur ex persona Domini: Sacrificium laudis honorificabit me. Et iterum: Sacrificium, inquit, Deo spiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non spernit.*

Allegor.

Allegor. Dauid hic sacrificans in area Areunæ iramque Dei placans, & pestem sedans, typus erat Christi, qui in eodem loco (Caluariæ enim mons vicinus est monti Moriæ, eiusque quasi pars & iugum) seipsum in hostiam pro peccato Patri immolaturus, iram eius erat placaturus, mortemque præsentem & æternam à nobis ablaturus.

Vers. 21. Et cessat interfectio] Nesciebat Dauid Deum dixisse Angelo percutienti: *sufficit*, imò post hoc dictum Angelus apparuit Dauidi stricto gladio quasi minans percutere, vnde Dauid putabat eum reuera adhuc percutere; imò nonnulli putant eum reuerà adhuc percussisse, vti dixi v. 18. idque satis innuit Script. dicens ad preces & sacrificium Dauidis Deum placatum sustulisse pestem hic v. vlt. & 1. Paral. 21. vbi post sacrificium Dauidis subditur v. 27. *Præcepitque Dominus Angelo, & conuertit gladium in vaginam.* Vt vt est, certum est ante preces & sacrificium Dauidis, necdum Deum fuisse reconciliatum, sed per Angelum stricto gladio adhuc minitatum populo, verùm per preces & hostias Dauidis plenè fuisse placatum, ac iussisse Angelo vt gladium fulminantem in vaginam reconderet.

Vers. 24. Emit ergo David aream et boves argenti siclis quinquaginta] Dices 1. Paral. 21. 25. dicitur: *Dedit ergo Dauid Ornan pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos.* Facilis & plana est communis responsio, Dauidem pro area altaris & bobus dedisse siclos argenteos 50. vt hic dicitur: at verò posteà pro tota area Areunæ vt in ea à Salomone fabricaretur templum illud orbis miraculum, dedisse siclos aureos sexcentos. ita S. Hier. Glossa, Lyran. Hugo, Dion. Caiet. Salian. Serar. & alij.

Aliter respondent Andr. Masius in Iosue c. 7. v. 24. Alcazar de Ponder. & mensuris propos. 22. p. 60. Vilalpando tom. 3. pag. 414. scilicet hos 50. siclos vocari *argenti*, id est pecuniæ (Hebræi enim æquè ac Franci pecuniam vocant *argentum*) reuerà tamen fuisse aureos. Iam 50. sicli aurei valent 600. siclos argenteis vna enim libra, drachma vel vncia auri valet duodecim argenteas, teste Platone in Hipparcho. Quare siclos sexcentos, quorum fit mentio in Paralip. fuisse argenteos, eos tamen vocari auri, quia in auro persoluti sunt; nam vt dixi 50. sicli aurei dati à Dauide valent sexcentos siclos argenteos. Hic sensus subtilis est & profundus, eique fauent Hebræi, Septuag. & Chald. quæ hoc loco habent: *Emit boues, &c. in argento* (id est pecunia) *siclis quinquaginta*, scilicet aureis, qui valent 600. argenteos, vti fusiùs in fine Pentateuchi dixi tr. de Ponderibus. Verùm hic sensus durè & difficulter applicatur versioni Vulgatæ, quæ habet

A hoc loco: *Emit, &c. argenti siclis quinquaginta.* Quare prior sensus vti communior, ita simplicior & clarior est.

Et propitiatus est Dominus terræ] Vers. 25.
Signum huius propitiationis fuit ignis à Deo è cælo missus, qui hostias Dauidis consumpsit & quasi ad Deum, cui offerebantur, assumpsit. Id patet ex 1. Paral. 21. 26. vbi dicitur. *Et exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti.* Sic Deus ostendit sibi placere sacrificia Abelis, non Caini, Aaronis, non Nadab, Eliæ, non sacerdotum Baal, per ignem è cælo in eorum victimas missum, Gen. 4. Leuit. 9. 24. 3. Reg. 18. 29.

Simul hoc ignis signo ostendit Deus, velle se
B eodem loci erigi à Salomone templum, in quo hostiæ sibi offerrentur, & igne cælesti cremarentur, idque Dauid populo nuntiauit, cùm, vt dicitur 1. Paral. 22. 1. ait: *Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel.* Vnde mox latomos, ferrum, ligna, ceteramque materiam ad fabricam templi necessariam comparauit, vt ibidem subditur. Audi Iosephum lib. 7. cap. 10. *Dauid autem cùm animaduertisset se exauditum, & gratum fuisse sacrificium, decreuit totum illum locum, altare vniuersi populi appellare, & Deo templum ibi exædificari. Quam eius vocem Deus in futurum ratam esse voluit. Mox enim Prophetâ ad eum misso, illud templum extruendum prædixit à filio, quem regni successorem esset relicturus.*
C Iam autem idipsum Deus reuelauerat Dauidi volenti ædificare templum, vt dictum est c. 7. scilicet se velle in monte Moria & Sion ædificari templum, sed hoc ipsum Dauid hic populo annunciauit, & locum ab Areuna emit 600. siclis, vt patet ex loco Paralip. iam citato. ita Pineda lib. de Salomone cap. 5. n. 31. & ex eo Salianus.

Hic terminantur acta politica Dauidis, quæ scilicet spectant bella & regimen populi. Acta enim Ecclesiastica, & spiritualia hic omittuntur vti sunt compositio Psalmorum, distributio Leuitarum & sacerdotum, ad sacrificandum & psallendum, præparatio auri, argenti, æris, ferri, operarum ad fabricam templi, quæ proinde
D supplentur & fusè enarrantur 1. Paralip. cap. 23. vsque ad finem libri. Insuper in eodem libro cap. 27. recensentur nomina præfectorum tum exercitus, tum tribuum: ac cæterorum officialium Dauidis.

Hic ergo finitur liber secundus Regum, qui totus continet Acta & gesta politica Dauidis, ab inito regno vsque ad finem vitæ. Ea per singulos ipsius annos apposité & probabiliter (nil enim certò hic definiri potest) distribuunt noster Salianus, Torniellus, Gordonus, cæterique Chronologi, ex quibus hæc pauca sed præcipua accipe.

Anni

Anni Dauidis.	*Anni Samuelis.*	*Anni Saulis.*
Primus: nascitur Dauid	vndecimo anno Samuelis Iudicis	Saul agros colit & pascit asinos.
Anno ætatis 13. Dauid pascit oues, quit fuit	23. annus Samuelis Iudicis,	quo Hebræi petunt regem.
		Saul creatur rex & varia bella feliciter conficit.
Anno 20. à Samoele in regem priuatim vngitur.	Samuel Saulem regno priuat.	Saul à dæmone vexatur.
Anno 22. duellat cum Goliat eique caput amputat.	Samuel pergit iudicare.	Saul Dauidi iouidet.
Anno 23. fit tribunus & gener Saulis.		
Anno 24. fugit ad Samuelem io Naioth	Samuel prophetat	Saul prophetat.
Anno 25. fugit io Ceilam: latet in deserto Engaddi.	Samuel luget lapsum Saulis	Saul occidit sacerdotes in Nobe.
Anno 28. parcit Nabalo, & ducit Abigail.	Samuel moritur	Saul persequitur Dauidem.
Anno 30. vindicat cladem Siceleg: audit mortem Saulis		Saul se occidit in Gelboë
Anno 31. Dauid creatur vngiturque rex Iuda in Hebron.		Decem tribuum regem Abner constituit Isboseth Saulis filium.
Anno 38. ab omnibus tribubus rex creatur.		Isboseth dolosè occiditur.
Anno 39. arcem Sionis expugnat. in eaque regni sedem locat.		
Anoo 42. transfert Arcam io Sioo, ante eam saltat, recipit oraculum de nasciruro Salomone.		

Anno 43. & seq. bello superat Philisthæos, Ammonitas, Syros, Idumæos.

Anno 48. Hanon regem Ammon ob violatos legatos castigat, & subiugat.

Anno 50. Bethsabee violat, & Vriam occidit.

Anno 51. A Nathan correptus pœnitet.

Anno 52. nascitur Salomon. Amnon violat sororem suam Thamar.

Anno 54. Absalom occidit Amnon, fugitque in Gessur.

Aono 59. Absalom post quatuor annos exilij à regno, & duos ab aula patris, planè pleneque reconciliatur Dauidi.

Anno 61. ætatis, qui fuit regni 31. Absalom regnum inuadit, fugit Dauid, prælium parat, cum Absalomo confligit & vincit; Absalom fugians, capillis arbori implectitur, & tribus lanceis à Ioab configitur.

Aono 63. ætatis, qui fuit regni 33. ob famem à Deo immissam Dauid Gabaonitis tradit septem Saulis filios crucifigendos.

Anno 64. ætatis, qui fuit regni 34. quatuor bella cum Philisthæis, cæsis totidem eorum gigantibus feliciter conficit. Narrantur c. 21. v. 15. & seq.

Aono 67. ætatis, qui fuit regoi 37. lustrum agit totius populi: quare Deus immissa peste 70. millia occidit. Sed Dauid supplicaos & sacrificans in area Arcuoæ Dei iram & pestem sedat.

Anno 69. ætatis qui fuit regni 39. Dauid Salomoni agenti annum ætatis 19. vxorem dat Naamam Ammooitidem, ex qua ipse eodem anno generat Roboam, qui ei post 40. aonos in regno successit.

Anno 70. ætatis, qui fuit regni 40. Dauid Salomonem regem constituit, ac paulò pòst moritur, qui fuit à mundo condito anous 2929. ante Romam conditam 270. ante Christi ortum 1021. iuxta tabulam chronologicam quam præfixi Pentateucho. Hanc annorum Dauidicorum seriem digessimus ex Annalibus Saliani, Gordoni, & Tornielli, qui omnes eum anno ætatis 70. mortuum docent. Synchrooi autem reges ei fuerunt: Codrus quidem apud Athenienses annis aliquot, inde Medon anois 20. postque eum Acastus: apud Assyrios, Derzilus ac post eum Eupales, apud Latinos Syluius. Ixion apud Corinthios, vt ex Eusebio colligere est. Atque in his liber secundus Regum termioatur.

COM-

COMMENTARIVS
IN LIBRVM TERTIVM
REGVM.

ARGVMENTVM.

Libro primo Regum audiuimus acta duorum vltimorum Iudicum, scilicet Heli Pontificis & Samuelis Prophetæ, ac gesta Saulis primi regis Israelis. Continet ergo primus liber chronologiam octoginta annorum: nam Heli præfuit Israeli annis 40. totidem Samuel & Saul simul. Hisce Actis intexuntur gesta Dauidis in adolescentia, antequàm crearetur rex, nimirum vnctio eius in regem facta à Samuele, duellum cum Goliath, bella cum Philisthæis, fugæ & latebræ cùm eum persequeretur Saul.

Libro secundo Regum audiuimus acta Dauidis, ab inito regno vsque ad eius finem & mortem, quod fuit spatium 40. annorum: tot annis enim regnauit Dauid.

Sequuntur iam duo libri vltimi, scilicet tertius & quartus Regum, qui gesta Salomonis cæterorumque Dauidis posterorum Regum omnium enarrant, vsque ad captiuitatem Babylonicam, in qua à Nabuchodonosor & Chaldæis euersa est Ierusalem, Iudæique traducti sunt in Babylonem, quod fuit spatium 430. annorum. Tot ergo annorum historia Regum Israelis his duobus libris pertexitur, ideòque hi duo libri ab Hebræis propriè Regum, à Græcis Regnorum vocantur, cùm priores duo libri Samuelis appellentur.

Accipe horum regum Ordinem, æquè ac temporis quo regnarunt seriem.

1. Salomon regnauit	40. annis	3. Regum 11.	v. 42.
2. Roboam eius filius	17. annis	3. Reg. 14.	v. 21.
3. Abia	3. annis	3. Reg. 15.	v. 2.
4. Asa	41. annis	3. Reg. 15.	v. 10.
5. Iosaphat	25. annis	3. Reg. 22.	v. 42.
6. Ioram	8. annis, sed tribus cum patre, se post cum solus quinque annis.	4. Reg. 8.	v. 17.
7. Ochozias	vno anno partim cũ patre, partim solus	4. Reg. 8.	v. 26.
8. Athalia	6. annis	4. Reg. 11.	v. 4.
9. Ioas	40 annis	4. Reg. 12.	v. 1.
10. Amasias	29. annis	4. Reg. 24.	v. 2.
11. Azarias, siue Ozias	52. annis	4. Reg. 15.	v. 2.
12. Ioatham	16. annis	4. Reg 15.	v. 33.
13. Achaz	16 annis	4 Reg. 16.	v. 2.
14. Ezechias	29. annis	4. Reg. 18.	v. 2.
15 Manasses	55. annis	4. Reg. 21.	v. 1.
16. Amon	2. annis	4. Reg. 21.	v. 19.
17. Iosias	31. annis	4. Reg. 22.	v. 1.
18. Ioachaz	tribus mensibus	4. Reg 23.	v. 31.
19. Ioakim	11. annis	4. Reg. 23.	v. 36.
20 Ioachin	tribus mensibus	4. Reg. 24.	v. 8.
21. Sedecias	11. annis	4. Reg. 24.	v. 18.

Collige hos omnes annos & inuenies 530. quos dixi hisce duobus libris pertractari.

Porrò plerique horum regum fuere impij, pauci tamen pij, scilicet Iosaphat, Ioatham, Ezechias, Iosias.

Rursum duodecim præcessere Romulum & Romam; hæc enim condi cœpit sub annum vndecimum Ioatham. Vnde sequitur primos vndecim reges præcessisse initium Olympiadum. Olympiades enim celebrari & computari cœperunt sub annum 40. Azariæ siue Oziæ: quare Olympiades 23. annis præcedunt conditionem Romæ, vti omnes Chronologi fatentur. Vide tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho. Fauet S. Hieronymus, qui in cap. 1. Isaiæ v. 1. asserit Ezechiam regnare cœpisse anno 12. Romuli: Ergo Romulus Romæ regnare cœpit anno 4. Achaz, qui fuit pater Ezechiæ. Illo igitur anno iam condita erat Roma; nimirum sub annum vndecimum

Ioatham illa condi cœpit, durauitque eius fabrica per feptem vel octo annos, ita vt finita fit fub annum quartum Achaz, ac tum in ea regnare cœpit Romulus. Eufebius tamen paulò pofterius hæc confignat, nimirum initium Olympiadum collocat anno 49. Azariæ, conditionem Romæ anno 5. Achaz. Alij aliter, fed exiguo paucorum annorum difcrimine.

Auctorem libri tertij & quarti Regum fuiffe Ieremiam, qui eos ex antiquis Annalibus, & Diarijs collegerit, cenfent Procopius, Ifidor. Abul. & R. Moyfes Kimchi, quos citat Sixtus Senenfis lib. 1. vnde & caput vltimum Ieremiæ idem eft cum cap. vltimo lib. 4. Regum. Verùm hac de re dixi in procemio lib. 1.

Denique quia fub Roboam regnum Ifraelis, fiue duodecimnm tribuum, fciffum & diuifum eft in duo, nam decem tribus conftituerunt fibi regem Ieroboam; fola verò tribus Iuda cum Beniamin adhæfit regi Roboam: vnde hoc regnum eiufque reges vocantur Iuda, ceteri verò vocantur reges Ifrael fiue duodecim tribuum, quorum pariter gefta his duobus vltimis Regum libris recenfentur; hinc eorum pariter ordinem & tempus quo regnarunt fubijciam. Præfuerunt ipfi decem tribubus per annos 256. Nam cœperunt anno 1. Roboam, & defiterunt anno 6. Ezechiæ, quo vt dicitur 4. Reg. 18 10. Samaria & regnum Ifrael euerfum eft à Salmanafar rege Affyriorum, ac decem tribus abductæ funt in Affyriam. Quare hæc decem tribuum captiuitas Affyriaca præceffit captiuitatem Babylonicam, in qua Iuda & Beniamin abductæ funt in Babylonem anno vltimo Sedeciæ, annis 134.

Primus igitur rex Ifraël fiue decem tribuum fuit.

1. Ieroboam, qui regnauit	22. annis	3. Regum 14. v. 20.
2. Nadad.	2. annis	3. Reg. 15. v. 25.
3. Baafa	24 annis	3. Reg. 15. v. 33.
4. Ela	2. annis	3. Reg. 16. v. 8.
5. Zambri	feptem diebus	3 Reg. 16. v. 15.
6. Amri	12 annis	3. Reg. 16. v. 23.
7. Achab	22. annis	3. Reg. 16. v. 29.
8. Ochozias	2. annis	3. Reg. 22. v. 52.
9. Ioram	12. annis	4. Reg. 3. v. 1.
10. Iehu	28. annis	4. Reg. 10. v. 36.
11. Ioachaz	17. annis	4. Reg. 13. v. 1.
12. Ioas	16 annis	4. Reg. 13. v. 10.
13. Ieroboam	41. annis	4. Reg 14. v. 23.
14. Zacharias	fex menfibus	4 Reg. 15. v. 8.
15. Sellum	vno menfe	4. Reg. 15. v. 13.
16. Manahem	10. annis	4. Reg. 15. v. 17.
17. Phaceia	2. annis	4. Reg. 15. v. 23.
18 Phacee	20. annis	4. Reg. 15. v. 27.
19. Ofee	9. annis	4. Reg. 17. v. 1.

Addendum eft interregnum vndecim annorum quod inter Zachariam & Ieroboam interceffit, vti oftendam lib. 4. Reg. c. 15. v. 8.

Denique hi reges Ifrael ad vnum omnes impij fuere, vtpote fchifmatici & idololatræ.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauidi feni frigido quæritur vxor puella. Mox verf. 5. Adonias ambit inuaditque regnum adiutus ab Abiathar Pontifice & Joab militum duce. Verùm Dauid ad preces Bethfabee verf. 30. iubet per Sadoc Pontificem, Nathan Prophetam & Banaiam Ducem vngi & coronari regem Salomonem. Quare Adonias fugit ad altare, fed eum Salomon domum fuam remittit.

1. ET rex Dauid fenuerat, habebatque ætatis plurimos dies: cumque operi-
retur veftibus, non calefiebat. 2. Dixerunt ergo ei ferui fui: Quæramus
domino noftro regi adolefcentulam virginem, & ftet coram rege, & foueat eum,
dormiatque in finu fuo, & calefaciat dominum noftrum regem. 3. Quæfierunt
igitur adolefcentulam fpeciofam in omnibus finibus Ifrael, & inuenerunt Abi-
fag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. 4. Erat autem puella pulchra
nimis, dormiebatque cum rege, & miniftrabat ei, rex verò non cognouit eam.
5. Ado-

5. Adonias autem filius Haggith eleuebatur,dicens: Ego regnabo. Fecitque ſibi
currus & equites, & quinquaginta viros qui currerent ante eum. 6. Nec corri-
puit eum pater ſuus aliquando, dicens: Quare hoc feciſti? Erat autem & ipſe
pulcher valdè, ſecundus natu poſt Abſalom. 7. Et ſermo ei cum Ioab filio Sar-
uiæ, & cum Abiathar ſacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ. 8. Sadoc verò
ſacerdos, & Banaias filius Ioiadæ, & Nathan propheta, & Semei & Rei, & robur
exercitus Dauid, non erat cum Adonia. 9. Immolatis ergo Adonias arietibus
& vitulis, & vniuerſis pinguibus, iuxta Lapidem zoheleth, qui erat vicinus Fonti
Rogel, vocauit vniuerſos fratres ſuos filios regis, & omnes viros Iuda ſeruos re-
gis. 10. Nathan autem prophetam, & Banaiam, & robuſtos quoſque, & Salomo-
nem fratrem ſuum, non vocauit. 11. Dixit itaque Nathan ad Bethſabee matrem
Salomonis: Num audiſti, quod regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus
noſter Dauid hoc ignorat? 12. Nunc ergo veni, accipe conſilium à me, & ſalua
animam tuam, filijque tui Salomonis, 13. Vade, & ingredere ad regem Dauid, &
dic ei: Nónne tu domine mi rex iuraſti mihi ancillæ tuæ, dicens: Salomon filius
tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in ſolio meo? quare ergo regnat Adonias?
14. Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam poſt te, & complebo ſermo-
nes tuos. 15. Ingreſſa eſt itaque Bethſabee ad regem, in cubiculum: rex autem
ſenuerat nimis, & Abiſag Sunamitis miniſtrabat ei: 16. inclinauit ſe Bethſabee,
& adorauit regem. Ad quam rex. Quid tibi, inquit, vis? 17. Quæ reſpondens ait:
Domine mi, tu iuraſti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius
tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in ſolio meo. 18. Et ecce nunc Adonias
regnat te, domine mi rex, ignorante. 19. Mactauit boues, & pinguia quæque, &
arietes plurimos, & vocauit omnes filios regis, Abiathar quoque ſacerdotem, &
Ioab principem militiæ: Salomonem autem ſeruum tuum non vocauit, 20. Ve-
rumtamen domine mi rex, in te oculi reſpiciunt totius Iſrael, vt indices eis, quis
ſedere debeat in ſolio tuo, domine mi rex, poſt te. 21. Eritque cùm dormierit
dominus meus rex cum patribus ſuis,. erimus ego & filius meus Salomon pecca-
tores. 22. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit. 23. Et nun-
tiauerunt regi, dicentes: Adeſt Nathan propheta. Cumque introiſſet in conſpe-
ctu regis, & adoraſſet eum pronus in terram. 24. dixit Nathan: Domine mi rex,
tu dixiſti: Adonias regnet poſt me, & ipſe ſedeat ſuper thronum meum? 25. Quia
deſcendit hodie, & immolauit boues, & pinguia, & arietes plurimos, & vocauit
vniuerſos filios regis, & principes exercitus, Abiathar quoque ſacerdotem? illiſ-
que veſcentibus, & bibentibus coram eo, & dicentibus: Viuat rex Adonias:
26. Me ſeruum tuum, & Sadoc ſacerdotem, & Banaiam filium Ioiadæ, & Salo-
monem famulum tuum, non vocauit. 27. Numquid à domino meo rege exiuit
hoc verbum, & mihi non indicaſti ſeruo tuo, quis ſeſſurus eſſet ſuper thronum
domini mei regis poſt eum. 28. Et reſpondit rex Dauid, dicens: Vocate ad me
Bethſabee. Quæ cùm fuiſſet ingreſſa coram rege, & ſtetiſſet ante eum, 29. iu-
rauit rex, & ait: Viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni anguſtia,
30. quia ſicut iuraui tibi per Dominum Deum Iſrael, dicens: Salomon filius
tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit ſuper ſolium meum pro me: ſic faciam ho-
die. 31. Summiſſoque Bethſabee in terram vultu, adorauit regem, dicens: Vi-
uat dominus meus Dauid in æternum. 32. Dixit quoque rex Dauid: Vocate
mihi Sadoc ſacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ. Qui
cùm ingreſſi fuiſſent coram rege, 33. dixit ad eos: Tollite vobiſcum ſeruos do-
mini veſtri, & imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam: & duci-
te eum in Gihon. 34. Et vngat eum ibi Sadoc ſacerdos, & Nathan propheta, in
regem ſuper Iſrael: Et canetis buccina, atque dicetis: Viuat rex Salomon. 35. Et
aſcendetis poſt eum, & veniet, & ſedebit ſuper ſolium meum, & ipſe regnabit
pro me: illique præcipiam vt ſit dux ſuper Iſrael, & ſuper Iudam. 36. Et reſpon-
dit Banaias filius Ioiadæ, regi, dicens: Amen: ſic loquatur Dominus Deus domi-
ni mei regis. 37. Quomodo fuit dominus cum domino meo rege, ſic ſit cum Sa-
lomone, & ſublimius faciat ſolium eius à ſolio domini mei regis Dauid. 38. De-
ſcendit ergo Sadoc ſacerdos, & Nathan propheta, & Banaias filius Ioiadæ, & Ce-
rethi, & Phelethi: & impoſuerunt Salomonem ſuper mulam regis Dauid, & ad-
duxerunt eum in Gihon. 39. Sumſitque Sadoc ſacerdos cornu olei de taber-
naculo, & vnxit Salomonem: & cecinerunt buccina, & dixit omnis populus: Vi-

uat rex Salomon. 40. Et aſcendit vniuerſa multitudo poſt eum, & populus canentium tibijs, & lætantium gaudio magno, & ioſonuit terra à clamore eorum. 41. Audiuit autem Adonias & omnes qui inuitati fuerant ab eo, iamque conuiuium finitum erat, ſed & Ioab, audita voce tubæ, ait: Quid ſibi vult clamor ciuitatis tumultuantis? 42. Adhuc illo loquente, Ionathas filius Abiathar ſacerdotis venit: cui dixit Adonias: Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuntians. 43. Reſponditque Ionathas Adoniæ: Nequaquam: Dominus enim noſter rex Dauid regem conſtituit Salomonem: 44. miſitque cum eo Sadoc ſacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ, & Cerethi & Phelethi, & impoſuerunt eum ſuper mulam regis. 45. Vnxeruntque eum Sadoc ſacerdos & Nathan propheta regem in Gihon: & aſcenderunt inde lætantes, & inſonuit ciuitas: hæc eſt vox, quam audiſtis. 46. Sed & Salomon ſedet ſuper ſolium regni. 47. Et ingreſſi ſerui regis benedixerunt domino noſtro regi Dauid dicentes: Amplificet Deus nomen Salomonis ſuper nomen tuum, & magnificet thronum eius ſuper thronum tuum. Et adorauit rex in lectulo ſuo: 48. & locutus eſt: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui dedit hodie ſedentem in ſolio meo, videntibus oculis meis. 49. Territi ſunt ergo, & ſurrexerunt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnuſquiſque in viam ſuam. 50. Adonias autem timens Salomonem, ſurrexit, & abijt, tenuitque cornu altaris. 51. Et nuntiauerunt Salomoni, dicentes: Ecce Adonias timens regem Salomonem, tenuit cornu altaris, dicens: Iuret mihi rex Salomon hodie, quòd non interficiat ſeruum ſuum gladio. 52. Dixitque Salomon: Si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram: ſin autem malum inuentum fuerit in eo, morietur. 53. Miſit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari: & ingreſſus adorauit regem Salomonem: Dixitque ei Salomon: Vade in domum tuam.

Vers. 1. ET REX DAVID SENVERAT. Erat 70. annorum, quæ etiam tum erat periodus & terminus communis vitæ humanæ, vt ipſe ait Pſalm. 89. 10. dicens: *Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni*, qui etiamnum eſt terminus vitæ hominis: quare ab ætate Dauidis huc vſque (quod eſt ſpatium 2600. annorum) vix decreuit hominum ætas & vita.

CVMQVE OPERIRETVR VESTIBVS NON CALEFIEBAT.] Fabulantur Rabbini hanc pœnam à Deo inflictam fuiſſe Dauidi; eò quòd ipſe in ſpelunca clam reſecuiſſet veſtem Saulis regis ſui ſe perſequentis 1 Reg. 24. Alij cauſam frigiditatis aſſignant quod à parentibus ſenibus & frigidis vltimo loco eſſet genitus. Verum Script. hic cauſam dat ætatem ſenilem: *Habebat*, inquit, *ætatis plurimos dies*, atque illos in continuis ærumnis, bellis, laboribus expenderat, vireſque exhauſerat. Addit Abulen. eum morbo fuiſſe afflictum.

Vers. 3. *Cur Abiſag data Dauidi?* QVÆSIERVNT IGITVR ADOLESCENTVLAM] Huius hiſtoriæ naturalem medicam cauſam dat Galenus & Franc. Valeſius Medicus Philippi I. Regis Hiſpan. Cauſam moralem aſſignat S. Hieron. Tropologicam S. Proſper. Audi Valeſium ſacræ Philoſophiæ c. 29. Suaſerunt, inquit, Dauidi adoleſcentulam potiùs quàm vinum aut veſtes pelliceas accipere, quia ille calor humanus in ſubſtantia eſt ſimillimus calori homi-

Cauſa litteralis. nis naturali, eiuſque gradum non ſuperat. Vnde Galenus lib. 7. Methodi, vbi imbecillitatem frigidi & ſicci ventris curat, ait: *Ex ijs verò quæ extrinſecus applicantur, boni habitus puellus vnà ſit accubans, vt ſemper abdomen eius contingat*: quod, vt ait Vatelius, in ea ætate Dauidis effectum eſt, qua non potuerit virginem cognoſcere: alioqui multò magis eum læſiſſet congreſſus & copula maritalis, quàm contuliſſet admotio adole-

A ſcentulæ. Sic Rodulphus Habſpurgenſis primus Auſtriacæ familiæ Imperator ſolebat, inquit Serarius ex Cuſpin. filiolas nobilium & principum, etiam vxores, ipſis præſentibus caſtè oſculari, quòd hectica febre & ſenio confectus diceret ſe ſuaueolentes ſpiritus ex earum ore haurire. Hæc ergo eſt litteralis & communis expoſitio Abul. Dion. Lyran. Serarij, Saliani, Sanchez, &c.

Moralem cauſam dat S. Hieron. epiſt. 2. ad *Moralis.*
Nepotianum: *Nónne*, inquit, *tibi videtur, ſi occidentem ſequaris litteram, vel figmentum eſſe de mimo vel Atellanarum ludicra? frigidus ſenex obuoluitur veſtimentis, & niſi complexu adoleſcentulæ non tepeſcit. Viuebat adhuc Bethſabee; ſupererat Abigail, & reliquæ vxores eius, & concubinæ, quas Script. commemorat: omnes quaſi frigidæ repudiantur, & in vnius tantùm grandæuus caleſcit amplexibus. Abraham* B *multò Dauid ſenior fuit, & tamen viuente Sara aliam non quæſiuit vxorem, Iſaac duplices Dauid annos habuit, & cum Rebecca iam vetula numquam friguit.* Vbi aduerte S. Hieronymum, æquè ac Angelomum & alios, eleuare hîc, & quaſi euertere ſenſum litteralem, qui omnino loco fundamenti ſtatuendus eſt: quare hiſce verbis tantùm ſignificant, litteralem vt minùs vtilem hîc obiter prætereundum eſſe, ac morali, qui præcipuus eſt, inhærendum, quem ſic aſſignat ibidem S. Hieron. *Quæ eſt igitur iſta Sunamitis vxor & virgo, tam feruens vt frigidum calefaceret, tam ſancta vt calentem ad libidinem non prouocaret? Exponat Salomon ſapientiſſimus patris ſui delicias, & pacificus bellatoris viri narret amplexus. Poſſide ſapientiam, poſſide intelligentiam. Non obliuiſcaris ac ne declinaueris à verbis oris mei, neque derelinquas illam, & apprehendet te: ama illam & ſeruabit te. Principium ſapientiæ, poſſide ſapientiam, & in omni poſſeſſione tua poſſide intelligentiam, circumda illam, & exalta-*

exaltabit te; honora illam, & amplexabitur te, vt det capiti tuo coronam gratiarum. Corona quoque deliciarum proteget te: omnes quoque virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia decrescunt cetera.

Probat idipsum ex etymo nominis, *Abisag*, & *Sunamitis*, dum post plura subijcit: *Sed & ipsius nominis Abisag sacramentum, sapientiam senum indicat ampliorem: interpretatur enim pater meus superfluus, vel patris mei rugitus: verbum superflui ambiguum est, sed in præsenti loco virtutem sonat, quòd amplior sit in senibus, & redundans ac larga sapientia. In alio autem loco superfluus, quasi non necessarium ponitur. Abisag autem, id est rugitus, propriè nuncupatur, quòd vt maris fluctus resonat, &, vt ita dicam, de pelago veniens fremitus auditur. Ex quo ostenditur abundantissimum, & vltra humanam vocem diuini sermonis in senibus tonitruum commorari. Porrò Sunamitis in lingua nostra coccinea dicitur, vt significet calere sapientiam, & diuina lectione feruere: quod licet Dominici sanguinis indicet Sacramentum, tamen & feruorem ostendit sapientiæ.* Vnde optando concludit: *Amplexetur me modo sapientia: & Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu. Impolluta est, virginitatisque perpetuæ, & quæ in similitudinem Mariæ, cùm quotidie generet semperque parturiat, incorrupta est. Hinc reor dixisse Apostolum: Spiritu feruentes.*

Hæc omnia ad verbum ex S. Hieron. transscripsit Angelomus, qui & addit: Hinc Dominus ait Lucæ 12. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Qui discipulorum corda succendens cogebat dicere: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via & aperiret nobis scripturas? Hanc siquidem puellam amplecti ac diligere debemus, quæ sapientiam significat senum ampliorem: non pueriles declamationes, & sapientium flosculos dialecticorum, & verborum lenocinia.* Deinde idipsum probat exemplis Philosophorum: *Si enim Cato, inquit, Romani generis disertissimus, (vt quidam doctorum protulit) octogenarius iam & senex Græcas litteras nec erubuerit, nec discere desperauerit: & si certè, vt aiunt, Homerus refert, quòd de lingua Nestoris iam vetuli & penè decrepiti dulcior melle oratio fluxerit: & sapiens quidam Græciæ, cùm completis centum & septem annis se cerneret mori, dixisse fertur: dolere quod tunc egrederetur è vita, quando sapere cœpisset. Plato etiam octogesimo anno scribens mortuus est: Socrates septuaginta & nouem annos in docendi scribendique labore compleuit: quantò magis, calescente corporis iuuentute inter bella corporis & inter incentiua vitiorum sapientiam ediscere debemus? vt in senectute etiam frigescentibus, in sinu mentis nostræ requiescat, & foueat dormientque nobiscum, imò cibum spiritalis intelligentiæ nobis ministret? Potest nimirum etiam ista mulier contemplatiuæ vitæ gestare figuram, quam omnes perfecti incredibili amore complectentes in eius dilectione flammescunt.* Dauid ergo duxit Abisag, quæ sapientiam senilis ætatis propriam repræsentat. Nam *Abisag*, interprete D. Hieronymo proximè citato, idem est quod *abundans*, & quod *rugitus*. *In senibus autem,* inquit, *abundantissimum & vltra humanam vocem diuini sermonis tonitruum commoratur.*

Tropolog. Tropologicam causam dat S. Prosper lib. 2. Prædestinat. cap. 27. Abisag, ait, significat animam Dei gratiâ castitatis calore succensam, quæ frigidas in fide potentias, vt membra regis magni suo accendit affectu.

Symbol. Symbolicam dat Angelomus & Rupertus: Dauid, inquiunt, id est Christus, mortuâ & reiectâ veteri Synagogâ Iudæorum, despondit sibi adolescentulam Abisag, id est Ecclesiam nouam Christianorum: *Et tanto ardore fidei in eius dilectione caluit, vt propter illius amorem varijs periculis se vltrò committeret, & ad vltimum pro eius nomine mori non recusaret.*

Vers. 4. ERAT AVTEM PVELLA PVLCHRA NIMIS.] Physici tradunt, ait Dionys. puellas virgines calidiores esse corruptis quæ pepererunt, pulchras quoque plus mouere appetitum, & addocendo hilaritatem calorem naturalem exsuscitare, etiam circa venereum congressum. Plura hac de re vide apud Abulens. quæst. 4. & 5.

DORMIEBATQVE CVM REGE, ET MINISTRABAT EI.] Quæres, an Abisag fuerit vxor Dauidis, an ancilla? vxorem fuisse negat Abulens. c. 2. q. 23. probatque primò, quia si fuisset vxor Dauidis, Adonias eius filius non potuisset, nec ausus fuisset eam sibi poscere vxorem; hoc enim vetitum est Leuit. 18. 7. quod tamen ipse fecit cap. 2. v. 17.

Secundò, quia Dauid frigidus impotens erat ad copulam coniugalem; ergo inhabilis ad contrahendum matrimonium.

Abisag fuit vxor Dauidis. Verùm Abisag fuisse vxorem Dauidis passim docent ceteri Interpretes, vt S. Hieron. Procop. Theodor. Angelom. Lyran. Dionys. Serarius, Caietan. Salianus & Pineda lib. 5. de Salomone cap. 1. num. 4. Hoc enim insinuat Script. cùm ait: *Dormiebatque cum rege, &c. & non cognouit eam.* q. d. poterat eam cognoscere vt maritus, sed reipsa non cognouit, vtpote frigidus & inhabilis ad generandum. Adde, honestas hoc exigebat, vt non dormiret cum muliere, nisi quæ esset vxor; vt scilicet periculum tentationis & adulterij euitaret, si tentatio copulæ in præsentia virginis tam pulchræ eum inuasisset.

Ad primum argumentum Abulen. respondet Caietan. legem illam Leuitici, vt filius non ducat vxorem patris, intelligi de ea, quæ perfectè fuit vxor, nimirum quæ per copulam matrimonium cum eo consummauit. Aut certè Adoniam fuisse legis huius ignarum, eò quòd esset laicus, & iuuenis aulicus, regisque filius; qui non tam legem quàm regnum spectabat, ideoque Abisag petijt vxorem, vt per eam quasi patris vxorem & reginam in regnum euaderet, patrique succederet, quod non potuisset sperare, si Abisag Dauidis fuisset ancilla dumtaxat, non vxor: verùm hac de re plura dicam cap. 2. vers. 17.

Ad secundum resp. Dauidem non fuisse natura frigidum aut impotentem ad copulam, imò potuisse vti actu coniugali: hoc enim insinuat Script. cùm ait: *Et non cognouit eam.* q. d. potuit eam cognoscere, at reipsa non cognouit, ne ei virginitatem adimeret, sed conseruaret. Multi enim frigidæ complexionis potentes sunt ad actum coniugij. Vnde in senibus, & sterilibus, non est impotentia impediens & irritans matrimonium.

Pro quo nota. In senibus, qui ita frigidi & exhausti sunt, vt nec natura nec arte iuuari possint

sint ad emittendum semen, nullum est matrimonium si quod ineant: at vero in senibus, qui seminare possunt, licet non generare, eò quòd semen eorum ineptum sit ad generandum, validum est matrimonium, vti docet Syluester v. *Matrimonium*, Scotus, & Domin. de Soto in 4. tractat. de matrim. Sanchez & alij: sed hoc vitium & impotentia seminandi rara est. Vnde Ecclesia ordinariè concedit senibus etiam decrepitis facultatem contrahendi matrimonium. Vide nostrum Thomam Sanchez tract. de Matrim. lib. 7. disp. 92. n. 19. & seq. imò Nauarrus, Vega & alij opinantur semper in senibus valere contractum matrimonij, eò quòd ipsi retineant potentiam intrinsecam seminandi, & per accidens sit, quòd illa senio impediatur ne in actum exire queat. Sed verius est, quod ait Sanchez & alij, ad matrimonium requiri veram & propriam potentiam ad copulam coniugalem, quæ fit per seminationem.

Vers. 5. Adonias avtem filivs Haggith elevabatvr dicens: Ego regnabo.] quia ipse licet esset quartus Dauidis filius, mortuis tamen iam tribus primis Dauidis filijs, erat eius primogenitus: vnde iure primogenituræ videbatur ad eum regnum spectare; sed quia illud superbè ambiuit & præproperè adijt, idcircò eodem excidit, illudque Salomon animi sui modestiâ meruit obtinere, ad se translatâ primogenituræ dignitate & honore. Vnde S. Ambros. Apol. 1. Dauid. c. 5. *Eousque*, inquit, *præcauit Dauid, vt cùm Adoniam filium regnum sibi vsurpare comperisset, conuentus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui expectaret, eligeret.* Sciebat enim Salomoni deberi regnum ex Dei ordinatione & decreto; hoc enim ei Deus reuelarat lib. 2. cap. 7. v. 12. ideoque Dauid Bethsabeæ iurarat quòd eius filium Salomonem ad regnum eueheret.

Vers. 10. Et Salomonem fratrem svvm non vocavit] vtpote suum in regno æmulum. Sciebat enim ei a Dauide & à Deo promissum esse regnum; ideoque illud ei præripere satagebat.

Vers. 21. Erimvs ego et filivs mevs Salomon peccatores] q. d. ego & Salomon habebimur, & ab Adonia puniemur vt peccatores & rebelles, eò quòd ipsi regnum inuadenti non consenserimus. Rursum *peccatores* ob adulterium, quod olim tecum commisi: huius enim peccati infamia ab Adonia renouabatur & exaggerabatur, vt Salomonem regno priuaret, dicendo populo: Cauete ne Salomonem, vtpote adulteræ filium, ideoque infamem vobis regem eligetis. Ita Caietan. Vnde S. Hieron. in Tradit. legit: *Erimus manzeres*, id est habebimur spurij & infames.

Vers. 36. Sic loqvatvr Dominvs Devs.] q. d. Approbet & confirmet Deus id quod tu loqueris, scilicet vt Salomon tibi in regno succedat.

Vers. 39. Svmpsitqve Sadoc sacerdos cornv olei de Tabernacvlo (erat ergo oleum hoc sacrum, quo vngendus & consecrandus erat rex Salomon) et vnxit Salomonem] Nota, vnctio regum Iuda ordinariè videtur facta à Pontifice oleo sancto. Id probatur, quia de Dauide dicitur: *Oleo sancto meo vnxi eum*, Psalm. 88. 21. Idem patet de Salomone, quem hic vnxit Sadoc oleo Tabernaculi quod erat sanctum. Erant enim reges quasi christi Domini, vtpote vice Dei duces & rectores populi Dei fidelis & sancti. Extraordinariè tamen à Propheta aliqui vncti sunt, & tum subinde si videntur oleo non Tabernaculi, sed alio communi, quod tamen à Propheta benedictum videtur, v. g. si à templo, vbi erat hoc oleum, longius abesset, vti Elias aberat agens in Samaria & monte Carmelo, cùm misit Elisæum vt vngeret Hazaël Damasci, & Iehu in Ramoth Galaad; imò communiter reges Israël, vtpote schismatici & hostes Iuda videntur vncti oleo non Tabernaculi, quod erat in Ierusalem, sed alio. Sic Absalom 2. Reg. 19. 10. vnctus est, sed non oleo sancto, vtpote in rebellione, absente Pontifice, & fugiente eum Dauid. Iosue quoque non fuit vnctione, sed impositione manuum consecratus à Mose dux populi, Numer. 27.

Porrò Dauid, ait Abulensis, in prima vnctione non fuit à Samuele vnctus oleo sancto, quia priuata fuit hæc vnctio; & si Saul illam rescisset, omnes malè mulctasset: nec in secunda, cùm à tribu Iuda fuit vnctus in Hebron; quia tunc tabernaculum, in quo erat oleum sanctum, erat in Gabaon; vbi regnabat Isboseth hostis Dauidis: sed in tertia, cùm à toto Israele fuit vnctus, acceptusque in regem.

Denique alio oleo vngebantur reges, alio Pontifices & sacerdotes: reges enim oleo simplici, sacerdotes verò oleo composito ex aromatibus, scilicet ex myrrha, cinnamomo, casia, calamo, quæ oleo oliuarum miscebantur, vt patet Exodi 30. v. 23. & 31. ac 32. vbi hoc oleum vocatur sanctum, vetaturque sub pœna capitis ne quis laicus eo vngatur. Quare rex eo vngi non poterat, sed oleo laico & vulgari, quod tamen dicebatur sanctum, quia è sancto tabernaculo acceptum, & certo aliquo ritu sanctificatum, ad vngendum regem fidelem, qui populo Dei imperaret, à Pontifice consecrato adhibebatur. Longè ergo sanctior erat consecratio Sacerdotum, quàm Regum, vt patet ex eius ritu, qui describitur toto capite 29. Exodi & 8. Leuiti. Ita censent Oleaster, Caiet. Ystella, & Lipoman in Exodi 30. & fauet S. August. q. 135. in Exodum ac Lorinus in Psalm. 88. 21. Contrarium tamen opinantur Rabbini, quos citat & sequitur Genebrardus in Psal. 88. v. 21. Lyran. Dion. hic & Isidorus lib. 3. de Offic. c. 25. qui censent eodem oleo vnctos fuisse Dauidem & Salomonem eorumque posteros, quo vngebantur Pontifices. Aiunt enim ex Samuelis & Prophetarum filijs iussu consilio dispensatum fuisse in lege id vetante Exodi 30. 31. & 32. cum regibus Dauidicæ familiæ, in Christi Domini ex ea orituri gratiam, cuius spiritualis & diuinæ vnctionis illa exterior typus fuit, & cuius tum illi, tum postea etiam reges omnes cognoscerent se vicarios & ministros esse. Addit Isidorus eos idcirco cognominatos esse Christos, quia eodem chrismate quo Sacerdotes vngerentur, vt ideo nefas esset illos tangere, Psal. 104. 15. idem censet Pineda lib. 2. de Salomone cap. 6. & Baradius tom. 2. lib. 3. cap. 41. Verùm hi omnes nituntur traditione Hebræo-

Reges Iuda oleo sancto vncti.

An sacerdotalis

bræorum, quæ sæpe falsa est & fallax, præsertim hoc loco, vbi fingit dispensationem legi Dei directè contrariam. Quare prior sententia, vti S. Script. conformior, sic & verior est.

Denique hac vnctione significabatur regem debere induere misericordiam, ceterasque virtutes, quæ oleo repræsentantur, seque debere subditorum esse medicum, vt ait Isaias cap. 3. 7. Vide de Christianorum Regum vnctione nostrum Ioannem Azor tom. 2. Instit. mor. lib. 10. c. 5. q. 1. art. 3. & lib. 11. c. 5. q. 3.

Quæres, quot annorum erat Salomon cùm vnctus fuit in regem? Hebræi tradunt eum fuisse duodecim annorum. Hebræos secutus est S. Ignatius Epist. ad Magnesianos, S. Hieron. Epist. 132. ad Vitalem, Euseb. lib. 9. de Præpar. c. 4. Clemens Roman. lib. 2. Constit. Apost. c. 1. Cedrenus, Zonaras, Abulens. & Sesarius. Rursum Iosephus ait Salomonem regem creatum anno ætatis 14. Seuerus Sulpitius verò anno 16. Iosephus enim lib. 8. c. 2. in fine ait Salomonem vixisse 94. annis, regnasse 80. cœpit ergo regnare anno ætatis 14. Sed hic manifestus est error.

Salomon 20. annorum creatus rex. Dico igitur Salomonem, cùm rex creatus est, fuisse viginti annorum. Probatur, quia iam vxorem duxerat, & ex ea genuerat Roboam: hic enim, cùm post 40 annos ei in regnum successit, erat 41. annorum; ergo vno antequam pater regnaret, ab eo genitus fuit. Quod enim Rabbini & eorum sequaces dicunt, Salomonem genuisse Roboam anno ætatis duodecimo, incredibile est, & communiter habetur impossibile. Et quis credat sapientissimum Dauidem vxorem dedisse Salomoni non nisi duodenni?

Secundò, quia Dauid eum vocat virum cap. 2. 9. dicens: *Vir sapiens es, vt scias, quæ facies ei.*

Tertiò, quia Salomon mortuus est senex, & in senectute corruptus fuit à feminis. Ergo fuit tunc circiter 60. annorum. Ipse autem 40. annis regnauit. Igitur creatus est rex anno ætatis vigesimo. Ita Lyran. Torniellus, Gordonus, Salianus, Pineda lib. 8. cap. 4. & alij, qui censent Salomonem ineuntem regnum fuisse 20. vel plurium annorum. Natus ergo est Salomon paulò post adulterium Dauidis, cùm ipse ageret annum ætatis quinquagesimum, vt ostendi 2. Reg. cap. 12. 24. Si enim regnare cœpisset anno 12. mortuus esset anno 52. quæ ætas est virilis, non senilis.

Dices 1. Paral. 29. 1. Salomon vocatur *puer*. Resp. *puer*, id est iuuenis, vt vertunt Septuag. quia respectu templi tam magnifici quod fabricare debebat Deo, erat instar pueri ad tantum opus.

VERS. 39. ET DIXIT OMNIS POPVLVS: VIVAT REX SALOMON.] Hinc patet Salomonem publicè vnctum, & à toto populo acceptum in regem illico reipsâ regnare cœpisse, ac Dauidem iam senio fessum regnum regnique administrationem in eum transtulisse. Id docent sequentia. Nam mox Salomon vt rex Adoniæ pepercit, eumque domum remisit. Vnde S. Ambros. lib. 3. in Lucam. S. August. lib. 17. de Ciuitat. cap. 8. S. Hieron. Epist. 132. Seuerus Sulpitius & alij asserunt Salomonem viuente adhuc patre regnare cœpisse, ac disertè Iosephus lib. 7. c. 10. in fine: *Deducto, inquit, deinde in regiam Salomone, & in solio paterno collocato, ex eo dies in posterum obedientes ei fuerunt.*

Symbol. Rupert. *Viuente adhuc patre*, inquit, *rex Salomon constituitur; quia profectò Deus Pater, qui Christum constituit Regem heredem vniuersorum, nunquam mortuus, numquam est moriturus.*

Porrò ita Dauid transtulit regnum in Salomonem, vt tamen ipse auctoritatem & ius regium, atque ac onus curamque regni non deposuerit, sed vsque ad mortem retinuerit, ita tamen vt Salomonem secum regnare permiserit, & in eum multa regni negotia transmiserit. Id patet ex cap. 2. vbi Dauid moriens multa mandata dat Salomoni.

B VNXERVNTQVE EVM SADOC SACERDOS (summus, scilicet Pontifex) ET NATHAN PROPHETA REGEM IN GIHON] Gihon erat mons, & in eo fons vicinus monti Caluariæ, in quo Christus crucifixus *regnauit à ligno Deus*, vt ex Septuag. canit Ecclesia. Vnde in cruce hunc ei Pilatus dedit titulum: *Iesus Nazarenus rex Iudæorum.* VERS. 45. Hoc ergo Christi ex se nasciturí regnum præfigurauit hic Salomon vnctus in Gihon: Salomon enim, id est pacificus rex, expressus fuit typus Christi, qui est *Pax nostra*, Ephes. 2. 14. *qui fecit vtraque vnum*, scilicet tam Iudæos quàm gentes in seipso vniens & reconcilians Deo. Porrò Salomonis nomen sibi vsurparunt Turcarum Imperatores, à Salomone dicti Selymi & Solimanni; Germanorum Friderici (*fridericus* enim Germanicè idem est quod *pacis diues*) Græcorum, Irene & Irenæi.

C Denique bis vnctus fuit Salomon, primò, hîc coram tribu Iuda subitò & tumultuariè, vt à regno excluderet Adoniam; secundò, publicè coram toto Israële, vt is eum regem acceptaret, quem ad hoc paulò ante mortem conuocauit Dauid, quando & Sadoc vnctus est in pontificem, vt expressè dicitur 1. Paral. 29. 22. Cœpit regnare Salomon anno mundi 2930. ante Romam conditam annô 269. ante ortum Christi 1020. iuxta tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho.

ET INGRESSI SERVI REGIS BENEDIXERVNT DOMINO NOSTRO REGI DAVID DICENTES: AMPLIFICET DEVS NOMEN SALOMONIS SVPER NOMEN TVVM, ET MAGNIFICET THRONVM EIVS SVPER THRONVM TVVM] Sciebant hoc Dauidi non fore inuidiosum, sed gratum & optatum. Optant enim parentes, vt filij opibus & gloria crescant, ac à se relicta superent. Crescente D enim gloriâ filij crescit & gloria patris. Porrò voto huic populi respondit euentus? Salomon enim Dauidem regni amplitudine, opibus, delicijs, magnificentia, sapientia & gloria superauit; at non virtute & sanctitate, saltem in senecta. Sic Honorio Imp. accinit Claudian. In quarto eius Consulatu. VERS. 47.

Aspice, completur votum, iam natus adæquat
Te meritis, & quod magis est optabile, vincit.

Et Sidonius Apollinaris lib. 8. epist. 7. Audaci Præfecto: *Deum posco, ait, vt te filij consequantur, aut, quod magis decet velle, transcendant.* Vide Senecam lib. 3. de Beneficijs cap. 36. & 37. vbi & varia filiorum exempla recenset, qui parentes

suos virtute & beneficijs vicerunt, ac posteros vt idem faciant adhortatur, additque: *Felices qui vicerint, felices qui vincentur.* Et causam dat: *Natura enim gloriosa virtus est, & amicare priores cupit.*

Porrò 1.Paral.29.24.additur: *Sed & vniuersi principes, & potentes, & cuncti filij regis Dauid dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni regi.* Hebr. habetur: *Dederunt manum sub Salomone rege.* Vulgata exponendo addidit: *subiecti fuerunt*, vt illa porrectio manus fuerit in signum subiectionis. Secundò, *dederunt manum*, id est data manu fidelitatem promiserunt Salomoni, ait Lyran. Tertiò, *dederunt manum*, in signum gratulationis & exultationis, congratulantes scilicet Salomoni fratri suo de adepto regno.

ET ADORAVIT REX IN LECTVLO SVO] q.d. Dauid Deum adorans laudauit eique gratias egit, quod dedisset sibi ante mortem videre successorem filium Salomonem, sedentem in throno regio cum tanto populi applausu.

Vers.52. SI FVERIT VIR BONVS, NON CADET NE VNVS QVIDEM CAPILLVS EIVS IN TERRAM] q.d. Si Adonias deinceps probè, fideliter & obedienter se erga me gesserit, vt me regem agnoscat, nec quid rebellionis contra me moliatur, condonabo ei quòd regnum inuaserit, nec quid mali ei inferam. Sin autem rursum per artes & insidias regnum ambiuerit, puniam eum pro meritis. Et quia hoc fecit Adonias, ideo à Salomone occisus est, vt audiemus cap. sequenti.

VADE IN DOMVM TVAM.] Sunt verba Salomonis Adoniæ subofficiosi, eiusque ambitionem castigantis, ac minitantis si quid noui moliatur iustum supplicium. q.d. Ego tibi, ô Adonia, hac vice ambitionem tuam & iniuriam mihi illatam condono: sed si deinceps quid tale attentaris, scito me huius iniuriæ memorem fore, ac te pro vtraque acriùs castigaturum. Vade ergo in domum tuam, ibi quiesce, & tes tuas age, nec te publicis regni mei negotijs immisceas, alioqui iustam meam vindictam expecteris. Vers.53.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid moriturus vltima Salomoni dat monita. Primùm, vt Dei præcepta obseruet; sic enim in regno fore felicem. Secundùm, vt scelera Ioab & Semei castiget. Tertium, vt filijs Berzellai sibi benefici gratiam rependat. Denique mortuo Dauide regnat Salomon vers.11. qui Adoniam petentem Abisag sibi dari in vxorem iubet occidi. Mox vers.26. Abiathar Pontificem cum Adonia conspirantem ablegat in Anatoth, & v.28. mandat trucidari Ioab, denique v.36. Semei sua iussa violantem necari imperat.

1. APpropinquauerunt autem dies Dauid vt moreretur, præcepitque Salomoni filio suo, dicens: 2. Ego ingredior viam vniuersæ terræ: confortare & esto vir. 3. Et obserua custodias Domini Dei tui, vt ambules in vijs eius, vt custodias ceremonias eius, & præcepta eius, & iudicia, & testimonia, sicut scriptum est in lege Moysi: vt intelligas vniuersa quæ facis, & quocumque te verteris: 4. vt confirmet Dominus sermones suos, quos locutus est de me, dicens: Si custodierint filij tui vias suas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel. 5. Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, Abner filio Ner, & Amasæ filio Iether: quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace, & posuit cruorem prælij in balteo suo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento suo, quod erat in pedibus eius. 6. Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos. 7. Sed & filijs Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in mensa tua: occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Absalom fratris tui. 8. Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Iemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad Castra: sed quia descendit mihi in occursum, cùm transirem Iordanem, & iuraui ei per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio: 9. tu noli pati eum esse innoxium. Vir autem sapiens es, vt scias quæ facies ei, deducesque canos eius cum sanguine ad inferos. 10. Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid. 11. Dies autem quibus regnauit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt: in Hebron regnauit septem annis: in Ierusalem, triginta tribus. 12. Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis. 13. Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Bethsabee matrem Salomonis. Quæ dixit ei: Pacificúsne est ingressus tuus? Qui respondit: Pacificus. 14. Addiditque: Sermo mihi est ad te. Cui ait: Loquere. Et ille: 15. Tu, inquit,

inquit, nosti, quia meum erat regnum, & me præposuerat omnis Israel sibi in regem: sed translatum est regnum, & factum est fratris mei: à Domino enim constitutum est ei. 16. Nunc ergo petitionem vnam precor à te, ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere. 17. Et ille ait: Precor vt dicas Salomoni regi (neque enim negare tibi quidquam potest) vt det mihi Abisag Sunamitidem vxorem. 18. Et ait Bethsabee: Bene, ego loquar pro te regi. 19. Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, vt loqueretur ei pro Adonia: & surrexit rex in occursum eius, adorauitque eam, & sedit super thronum suum: positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram eius. 20. Dixitque ei: Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te; ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete mater mea: neque enim fas est vt auertam faciem tuam. 21. Quæ ait: Detur Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor. 22. Respondítque rex Salomon, & dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ? postula ei & regnum: ipse est enim frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filium Saruiæ. 23. Iurauit itaque rex Salomon per Dominum, dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. 24. Et nunc viuit Dominus, qui firmauit me, & collocauit super solium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domum, sicut locutus est, quia hodie occidetur Adonias. 25. Misítque rex Salomon per manum Banaiæ filij Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus est. 26. Abiathar quoque sacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini Dei coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus. 27. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo. 28. Venit autem nuntius ad Ioab, quòd Ioab declinasset post Adoniam, & post Salomonem non declinasset: fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris. 29. Nuntiatumque est regi Salomoni, quod fugisset Ioab in tabernaculum Domini, & esset iuxta altare: misítque Salomon Banaiam filium Ioiadæ, dicens: Vade, interfice eum. 30. Et venit Banaias ad tabernaculum Domini, & dixit ei: Hæc dicit rex: Egredere. Qui ait: Non egrediar, sed hic moriar. Renuntiauit Banaias regi sermonem, dicens: Hæc locutus est Ioab, & hæc respondit mihi. 31. Dixítque ei rex: Fac sicut locutus est: & interfice eum, & sepeli, & amouebis sanguinem innocentem, qui effusus est à Ioab, à me, & à domo patris mei. 32. Et reddet Dominus sanguinem eius super caput eius, quia interfecit duos viros iustos, melioresque se: & occidit eos gladio; patre meo Dauid ignorante, Abner filium Ner principem militiæ Israel, & Amasam filium Iether principem exercitus Iuda: 33. & reuertetur sanguis illorum in caput Ioab, & in caput seminis eius in sempiternum. Dauid autem & semini eius, & domui & throno illius, sit pax vsque in æternum à Domino. 34. Ascendit itaque Banaias filius Ioiadæ, & aggressus eum interfecit: sepultusque est in domo sua in deserto. 35. Et constituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum, & Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar. 36. Misit quoque rex, & vocauit Semei, dixitque ei: Ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi: & non egredieris inde huc atque illuc. 37. Quacumque autem die ingressus fueris, & transieris Torrentem Cedron, scito te interficiendum, sanguis tuus erit super caput tuum. 38. Dixítque Semei regi: Bonus sermo, sicut locutus est dominus meus rex, sic faciet seruus tuus. Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis. 39. Factum est autem post annos tres, vt fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nuntiatumque est Semei, quòd serui eius issent in Geth. 40. Et surrexit Semei, & strauit asinum suum: iuitque ad Achis in Geth ad requirendum seruos suos, & adduxit eos de Geth. 41. Nuntiatum est autem Salomoni quod isset Semei in Geth de Ierusalem, & redisset. 42. Et mittens vocauit eum, dixitque illi: Nonne testificatus sum tibi per Dominum, & prædixi tibi: Quacumque die egressus, ieris huc & illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo, quem audiui. 43. Quare ergo non custodisti iusiurandum Domini, & præceptum quod præceperam tibi? 44. Dixítque rex ad Semei: Tu nosti omne malum, cuius tibi conscium est cor tuum, quod fecisti Dauid patri meo: reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum. 45. Et rex Salomon benedictus, & thronus Dauid erit stabilis coram Domino vsque in sempiternum. 46. Iussit itaque rex Banaiæ filio Ioiadæ: qui egressus, percussit eum, & mortuus est.

VERS. 2. EGO INGREDIOR VIAM VNIVERSÆ TERRÆ.] id est, omnium terrigenarum, siue hominum omnium in terra habitantium. q. d. Ego tendo ad mortem, vti ceteri homines qui terram incolunt, vt à terra è qua plasmatus sum in terram & puluerem redeam. Est Metonymia, significans idem quod alibi dicitur: *Ego ingredior viam vniuersæ carnis*, id est viam mortis, quam ingrediuntur omnes, qui carne constant. *Memoria mortis salubris.* Salubris est hæc mortis & sepulchri memoria, iuxta illud Eccli. 7. 40. *In omnibus operibus memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Et c. 14. 12. *Memor esto quoniam mors non tardat, &c. testamentum enim huius mundi* est, quòd *omnis homo morte morietur.* *Exempla.* Simili modo S. Antonius moriturus, teste S. Athanasio, ait discipulis: *Ego quidem filioli secundùm eloquia scripturarum, patrum gradior viam. Iam enim Dominus me inuitat, iam cupio videre cælestia, sed vos, ô viscera mea, admoneo, ne tanti temporis laborem repentè perdatis. Hodie vos religiosum studium arripuisse arbitramini, & cœpta voluntatis fortitudo succrescat.* Et S. Paulus primus Eremita sub mortem Dei instinctu visitatus à S. Antonio, teste S. Hieron. *En*, inquit, *quem tanto labore quæsisti, putridis senectute membris operit inculta canities. En vides hominem puluerem mox futurum.* Et paulò pòst: *Quia dormitionis mea tempus aduenit, & quod semper cupiebam, dissolui & esse cum Christo, peracto cursu superest mihi corona iustitiæ; tu missus es à Domino, qui humo corpusculum meum tegas, imò terra terram reddas.* Et S. Maria Ægyptiaca ad Zosimam: *Sepeli*, inquit, *Abba Zosima miseræ Mariæ corpusculum. Redde terræ quod suum est, & pulueri adijce puluerem. Ora tamen Dominum pro me.* Et Barlaam ad Iosaphat: *Non iam*, inquit, *charissime fili, nos in hac vita eadem domus ac mensa coniunget. Iam enim vltimam patrum meorum viam ingredior. Quocirca tibi faciendum est, vt per mandatorum diuinorum obseruationem, atque in hoc loco ad extremum vsque vitæ diem commorationem, tuis erga me amoris specimen exhibeas; sic nimirum vitæ tuæ rationes instituens quemadmodum didicisti, nec vnquam abiecta atque ignaua anima mea memoriam intermittens. Multum itaque vel atque in Christo delectare & exulta: quoniam terrena & interitui obnoxia tum sempiternis & ab interitu alienis bonis commutasti, ac propinqua est operum tuorum merces, ac iam iamq; adest qui mercedem refert.* Ita Damascenus in eorum historia.

VERS. 3. ET OBSERVA CVSTODIAS DOMINI DEI TVI] *Custodias*, id est præcepta quæ Deus à te & ceteris obseruari & custodiri iussit. Patet ex sequent. *Custodia* ergo vocantur hic res custodiendæ per metonymiam.

VT INTELLIGAS VNIVERSA QVÆ FACIS] hoc est, vt intelligenter & prudenter agas, quæcumque ages; hoc enim significat Hebr. תַּשְׂכִּיל *haskil*: vnde Chald. vertit, *vt prospera reddas omnia quæ feceris*; Alij, *vt felix sis in omnibus quæ ages*. Qui enim prudenter sua agit, hic prosperè ea agit. Prudentia enim est mater prosperitatis & felicitatis, sicut imprudentia infelicitatis.

VERS. 5. ET EFFVDIT SANGVINEM BELLI (qui scilicet poterat esse causa belli) IN PACE, ET POSVIT CRVOREM PRÆLII IN BALTHEO SVO, &c. ET IN CALCEAMENTO SVO] q. d. Ioab proditoriè occidit Abner & Amasam, præ se ferens amicum & arctum adeò eorum complexum, vt in complexu hoc dolosè eos transfodiens, baltheus & calcei eius sanguine cæsorum tingerentur. Ita Lyran. Vatabl. & alij: vocat autem hunc sanguinem *belli & prælij*, quia periculum belli erat ex hac cæde; ne scilicet totus Israel Dauidi rebellaret, velletque vlcisci proditoriam hanc cædem suorum ducum Abner & Amasæ factam à Ioab, ideoque Dauid eum hic iubet occidi. Rursum τὸ *belli* alludit ad bellum, in quo iustè Abner occidit Asaëlem fratrem Ioab, cuius necem proinde Ioab vltus est cæde Abneris. q. d. Ioab vlcisci voluit sanguinem fratris sui Asaëlis occidendo Abner, sed perperam & iniquè. Nam Abner iustè in bello occidit Asaëlem; Ioab autem iniquè & proditoriè occidit Abner in pace, cùm Abner iam reconciliatus esset Dauidi, imò totum Israel ad eum reduceret. Quare Ioab Abnerem & Amasam in pace occidit quasi in prælio, adeoq; pacem proditoriè conuertit in prælium, quo prælians & gladium stringens vtrumque fraudulenter occidit, cùm ipsi putarent se esse in pace, omnia que sibi cum Dauid & Ioab esse pacifica, ob pacem cum eo initam, idque præseferret Ioab vtrumque dolosè complexans & osculans, quæ magna fuit Ioabi fraus, iniustitia & perfidia.

VERS. 6. FACIES ERGO IVXTA SAPIENTIAM TVAM, vt quæsitâ commodâ occasione, & iusto prætextu eum punias: ET NON DEDVCES CANITIAM EIVS PACIFICE AD INFEROS] q. d. Non sines eum senem pacificè in lecto mori, sed violenta morte plectes: nam ante Christum omnes morientes descendebant ad inferos, saltem ad limbum patrum. Lex enim talionis à lege naturæ diuina & humana lata est, vt, qui alium occidit, occidatur.

Dices, cur Dauid non occidit Ioab, sed id mandauit Salomoni. Resp. quia cùm Ioab occidit Abnerem & Amasam, Dauid non habebat potentiam & vires ad id sufficientes. Necdum enim in regno erat planè confirmatus, sed metuebat Ioab, ne is contra se Israelem concitaret, vti paulò antè concitarat Abner; postea verò Dauid bellis continuis implicitus id facere non potuit, præsertim quia Ioabo egebat; nec enim alium habebat tam idoneum quem castris præficeret. Mandauit ergo id Salomoni, qui plena pace potiebatur, idcoque plena dignitate & auctoritate pollebat. Ita Iosephus. Aliam causam, cur Dauid iusserit occidi Ioab, affert Theodor. quia timuit, inquit, ne is solita vsus malitia despiceret iuuentutem Salomonis, & vel eum per speciem beneuolentiæ interficeret, sicut prædictos occiderat; vel apertam instrueret aciem, & diuideret Israelem intrudendo regem Adoniam, cui fauebat, qui regni spem non planè abiecerat, vt sequentia declarabunt.

VERS. 8. QVI MALEDIXIT MIHI MALEDICTIONE PESSIMA] Septuag. ἀδύνηρος, id est *dolorosa*, Chald. *amara*; Hebr. est נִמְרֶצֶת *nimreset*, quod Hebræi apud S. Hieron. sic explicant, vt per quinque litteras, quibus hæc vox constat, quinque conuicia quæ Semei iecit in Dauidem, significentur. Nimirum per primam *nun* significet נֹאֵף *Noeph*, id est adulter propter adulterium cum Bethsabee: per secundam *mem*

mem מוֹאָבִי Moabi, id est Moabita, eò quòd Dauid ex ignobili Ruth Moabitide genus duceret. per tertiam *resh* רוֹצֵחַ *rotseach*, id est homicida, propter Vriam & tot alios è medio sublatos. Per quartam *tsade*, צָרוּעַ *tsarua*, id est leprosus, eò quòd Dauid iam non aliter eiectus ex vrbe videretur quàm solent leprosi, quorum consortium omnes horrent & execrantur; per quintam *tau* תּוֹעֵבָה designatur *toheba*, quod abominabile significat.

NON TE INTERFICIAM GLADIO] Hinc patet Dauidem cum dixit Semei: *Non morieris*, non plenam ei dedisse veniam & impunitatem sed limitatam & restrictam ad tempus vitæ Dauidis, q. d. Ego non interficiam te, per omnem vitam meam tibi condonabo vitam: sed post mortem meam caue tibi, quia Salomon filius meus meo instinctu quæret occasionem tuum scelus & maledictum castigandi: cùm enim hæc promissio non sit debita, sed gratuita & liberalis, ex mente promittentis interpretanda & limitanda est, ait Abulen. Commendat ergo Dauid hic Salomoni iustitiam in omnes, sed præsertim in maleficos, quos ipse hucusque clementer viuere permiserat, vt nunc ipse satisfaceret iustitiæ quæ in sua clementi permissione tacitè intelligebatur, iuxta illud Psalm. 71. 1. *Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis.*

VERS. 10. DORMIVIT IGITVR DAVID CVM PATRIBVS SVIS, ET SEPVLTVS EST IN CIVITATE DAVID] puta in Sion. *Dormiuit*. S. Script. mortem vocat somnum, ob fidem & spem resurrectionis. Nam in die iudicij à morte quasi è somno euigilabimus ad vitam æternam. Hinc pia fidelium consuetudo habet, vt cùm quis moritur dicant: *Obdormiuit in Domino.*

Elogium Dauidis. Porrò Iosephus in fine lib. 7. Dauidi hoc dat elogium quasi Epitaphium. David fuit *vir optimus & omnibus virtutibus præditus, quas regem tot gentium incolumitati prospicientem habere oportebat. Nam fortis erat, vt nemo alius: & in certaminibus pro subiectorum tutela susceptis primus se periculis obijciebat, exemplo suo militem ad præclara facinora excitans, & non tamquam Dominus pro imperio ad officium cogens. Idem in consilijs prudentissimus, & egregiè callens, quid in præsens, quidue in futurum conduceret. Ad hæc sobrius, mitis, benignus erga calamitosos, iustus, humanus: quæ quidem præcipuæ sunt regum virtutes, nec in tanta potestate vmquam ab æquitate deflexit, nisi quod ad Vriæ vxorem attinet. Tantas præterea diuitias reliquit, quantas nullus alius rex, vel Hebræorum, vel aliarum gentium.*

Sepulcra. De sepultura deinde eiusdem hæc ibidem subijcit: *Sepeliuit eum Salomon Hierosolymis magnificè, præter solemnia illa in regum funeribus, illatis etiam in monumentum eius maximis diuitijs, quarum magnitudinem facile sit coniectare ex hoc quod dicemus. Nam post annos MCCC. Hyrcanus pontifex oppugnatus ab Antiocho cognomine Pio, Demetrij filio, volens pecuniam ei dare, vt abducto exercitu obsidionem solueret, nec valens aliunde sumere, aperta cella monumenti Dauidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo se exemit, sicut & alibi iam diximus. Ac rursum post multos annos elapsos Herodes rex alia cella aperta magnam pecuniam sustulit, ad loculos tamen, qui regum cineres continebant, neuter eorum peruenit. Singulari enim arte ita erant sub terram conditi, vt ab ingredientibus monumentum inueniri nequirent.* Verùm horum fides sit penes Iosephum: tot enim talentorum multitudo in sepulchrum defossa videtur penè incredibilis, ac cellæ eam ægrè capere potuissent. Porrò 1. Paral. 29. 28 de Dauide dicitur: *Et mortuus est in senectute bona, plenus dierum, & diuitijs & gloria.* Fuit enim ipse regum omnium idea & exemplar, ideoque in omnibus ferè typus Christi, vti per singula fusè ostendit noster Salianus anno mundi 3021. numer. 93. & seq. Vide elogia Dauidis Eccles. 47. vers. 2. & sequen. vbi eadem explicui.

VT DET MIHI ABISAG SVNAMITIDEM VXOREM.] Fuerat Abisag vxor Dauidis regis: vnde eam postulat Adonias filius Dauidis, vt per eam quasi reginam euadat ad regnum, & à populo sibi fauente acclametur rex. Consilium hoc Adoniæ suggessisse Ioab, qui eius partes fouebat, eratque vir sagax, & callidus, censent Theodor. Hugo, Abulen. Dion Ioab enim sibi à Salomone metuebat, & meritò, vti mox patebit. VERS. 17.

Quæres, quomodo Adonias ausus est petere vxorem patris sui, cùm id vetetur Leuit. 18. 7. Resp. Iosephus, Caietan. & Serarius, ibi tantum vetari, ne quis vxorem ducat illam quæ cognita est a patre. Abisag autem non fuit cognita a Dauide, sed mansit virgo. Vnde eius matrimonium illa Leuit. lege non fuisse vetitum. Vt vt est, Adonias huius legis ignarus videtur putasse hoc matrimonium esse licitum, aut certè amore pulchritudinis Abisag, & ambitione regnandi excæcatus illam petijsse.

An coniugium nurus cum socero sit iure naturæ irritum. Porrò an iure naturæ licitum ratumque sit matrimonium filij ducentis vxorem patris, variæ sunt Doctorum sententiæ. Nam noster Thomas Sanchez lib. 7. de imped. matrimon. disput. 66. docet matrimonium in primo gradu affinitatis in linea recta, puta soceri cum nuru, vel socrus cum genero, non esse irritum iure naturæ, ideoque esse dispensabile. Probat, quia tale fuisset matrimonium Adoniæ cum Abisag vxore patris sui Dauidis. Si enim hoc fuisset irritum, vtique Adonias non postulasset illam sibi in vxorem. Citat Sanchez in hanc sententiam S. Thomam, Alensem, Abulensem, Gabrielem, Tapperum, & plures alios.

Ex aduerso Bellarm. lib. 1. de Matrim. c. 28. docet matrimonium tale esse irritum iure naturæ & indispensabile, quia numquam in eo dispensatum legimus. Est enim planè contra honestatem naturalem & pudorem paternum maternumque. Idem tenet P. Ægidius Coninck qui ex Iosepho A costa lib. 6. Indic. c. 21. narrat Paulum IV. Pontif. cum concilio Limensi ita decidisse, scilicet vt Indi Peruani, qui matrimonium contraxerant cum nouerca vel cum nuru, non admitterentur ad Baptismum, nisi priùs soluerent tale matrimonium, velut iure naturæ irritum. Ad Abisag, respondet Bellarm. primò, illam non fuisse vxorem Dauidis; non enim in Script. vocatur vxor, sed tantùm calefactrix senis. Secundo, si fuit vxor, Adoniam illicitè petisse vxorem, vtpote contra legem Leuit. 18. 7. & 15. ideoque iustè à

Salomone

Salomone iustum occidi: plus enim hic valere debet sententia Salomonis regis sapientissimi, quàm postulatio Adoniæ. Hanc sententiam sequitur Paludanus, Sotus, Valentia, Nauarr. Couarruu. Syluester, Vasquez & plurimi alij, quos citat Sanchez loco citato & Ægidius Coninck disp. 32. de impед. matrim. dubio 4. conclus. 3.

Problema ergo est, an matrimonium soceri cum nuru, vel generi cum socru sit iure naturæ irritum. Vtrimque enim sunt graues auctores, his, & quidem pluribus asserentibus, illis negantibus. Vtraque ergo sententia probabilis est, & vtramque in praxi sequi potest Pontifex, vt in eo vel dispenset, si iusta prægnansque caussa subsit; vel dispensationem neget, sicut hucusque negauit (& quidem adhuc recenter his diebus, quibus Romæ versor) ob rei indecentiam: certè publicum huius dispensationis non extat exemplum, quod sciam.

Illud certum est, apud omnes matrimonium hoc iure naturæ vetari, ac multò magis lege veteri, vt patet Leuit. 18. 15. & cap. 20. 14. & Deuter. 27. 20. Quare Adonias volens hanc legem violare, iustè à Salomone repelli & plecti potuit ac debuit, præsertim quia per hoc tacitè ambiebat regnum.

Multò magis iure naturæ vetitum & irritum est, ideoque indispensabile matrimonium in primo gradu consanguinitatis lineæ rectæ, vt si pater velit ducere filiam, vel mater suum filium, vti omnes Doctores docent. Quocirca ab Ecclesia colitur & celebratur S. Dymphna, quæ cùm esset filia regis Hyberniæ, ab eo ob formam in coniugem appetita, cùm ipsa id constanter abnueret, à patre gladio obtruncata pro castitate Martyr occubuit, cuius sanctitatem Deus multis illustrabit, & etiamnum illustrat miraculis; vnde magnus energumenorum & maniacorum ad sepulchrum eius (quod Geelæ in Brabantia extat) est concursus, vti oculis meis conspexi.

Infamis igitur & porcina fuit responsio illius aulici & adulatoris, qui Henrico VIII. Angliæ regi volenti ducere Annam Bolenam (quam eius esse filiam spuriam vehemens erat suspicio) rogatus quod & quale peccatum foret, si quis matrem cognosceret & eius filiam, respondit: Tale, ac si quis pullum comedat cum gallina. Sed Deus contrarium ostendit, cùm Henricum totamque Angliam ob hoc coniugium grauissimè afflixit, omnemque Henrici prosapiam funditus extinxit. Ita Sanderus lib. 1. de Schism. Anglic.

Vers. 19. Et svrrexit rex in occvrsvm eivs, adoravitqve eam] se ei inclinando, & reuerentiam filialem exhibendo. Priuatim enim eam excepit & honorauit vt matrem. Nam vt ait Taurus Philosophus apud Gellium lib. 2. cap. 2. *Priuatim inter filium magistratum & patrem priuatum publici honores cessant, naturales & genuini exoriuntur.* Secus faciendum in publico. Vnde Gellius ibidem laudat filium Fabij Maximi, qui Consul existens, ac patri Proconsuli in publica via occurrens, iussit eum ex equo descendere; atque Fabius imperio filij paruit, eumque collaudauit, cùm imperium, quod populi esset, retineret.

Hinc apud Persas filio coram matre sedere non licebat, nisi illâ annuente. Vnde Alexander Magnus Darij matrem Sisigambim, quam colebat vt matrem, sic alloquitur apud Curtium lib. 5. *Quoties ad te veni, donec vt considerem annueres, restiti.*

Vers. 20. Pete mater mea: neqve enim fas est, vt avertam faciem tvam.] Hebr. *vt reuertis faciem tuam*, id est, vt te, tuamque faciem confundam & pudore afficiam negando quod postulas. Cùm enim quid alicui negatur, ille confusus faciem suam retrahit, auertit, & domum redit. Promittit Salomon omnia se concessurum, quæ mater postulabit, intellige si æqua & vtilia postulet; non autem si sibi matrique noxia, vti erat hæc de danda Abisag vxore Adoniæ.

Si Salomon omnia matris postulata implet, multò magis Christus concedit matri suæ omnia, quæ pro nobis supplicando petit. Illam ergo adeamus, & per illam omnia impetrabimus. Nec enim Christus confundet & pudefaciet faciem matris suæ, vti sæpè inculcat S. Bernardus: nec enim ipsa aliquid petit aut petere potest, quod sit præter dignitatem filij & suam.

Vers. 22. Postvla ei et regnvm] q. d. Si postulas Abisag dari vxorem Adoniæ, postulas ei regnum. Ipse enim ambit vxorem patris nostri regis Dauidis, vt per eam quasi reginam eleuetur in celsitudinem regiam, fiatque rex; præsertim quia ad hoc ei auxiliantur Abiathar Pontifex, & Ioab dux militiæ. Ita Rupertus & alij.

Vers. 2 Misitqve rex Salomon per manvm Banaiæ] hoc est, misit Banaiam, vt per manum eius occideretur Adonias. Est hebraismus. Caietan. asserit Salomonem peccasse temeritate iudicij, quòd vnico iudicio fratrem læsæ maiestatis damnarit, nisi tamen id notoria fuerit. At vel vnicum, ait Serarius, si id certum sit, hodie sufficiat, præsertim vbi periculum est regi, ne regno ab æmulo priuetur, vti hic erat. Adde Salomonem hic puniuisse primam regni inuasionem factam ab Adonia, qua se curauerat vngi & coronari regem. Licet enim Salomon illam ei condonasset, tamen id fecit sub conditione, si deinceps sibi foret fidelis, ac domi quietè se continens nullam deinceps ambitionis, & affectati regni de se daret suspicionem: quòd si illam daret, puniretur non tantùm ob suspicionem, sed & ob inuasionem regni præteritam. Adonias autem postulans Abisag vxorem, iustam dedit Salomoni occasionem suspicandi ipsum rursus ambire regnum. Cur enim inuerecundè & arroganter contra legem naturæ & diuinam postulat reginam vxorem patris sui, nisi vt per eam thronum patris occupet, fiatque rex? quare iure meritò plexus est à Salomone. Timebat enim Salomon eum, vtpote ambitiosum & inquietum, semper res nouas moliturum, & ad regnum iure primogenituræ sibi debitum aspiraturum: quare se eo viuente numquam in regno fore securum. Occidit ergo eum vt sibi securitatem & regno quietem pareret. Vide hic rursum quàm Dauid infelix fuerit in filijs. Amnon enim vitiauit Thamar, Absalom eum occidit, & patri rebel-

rebellauit, Adonias ambiuit regnum, ideoque à fratre interemptus est. Fuit hæc pœna, & pœnitentia Dauidi ob adulterium & homicidium Vriæ à Deo inflicta, 2.Reg.12.10. dicente: *Quamobrem non recedet gladius de domo tua.* En modica breuisque voluptas quantas ei peperit clades, ac quantarum calamitatum post se syrma caudamque protraxit.

Vers. 26. Abiathar qvoqve sacerdoti (pontifici) dixit rex: Vade in Anathoth ad agrvm tvvm, eqvidem vir mortis es] q. d. Mereris occidi, quia contra me conspirasti cum Adonia, eumque in regem vnxisti. Ego tamen te non occidam, quia pontifex Dauidi patri meo fidelis extitisti, sed tantùm à Ierusalem te ablegabo, ne in ea rursum res nouas inter fratres & ciues meos contra me moliaris. Vade ergo ad agrum tuum in Anathoth, ibique quiesce & res tuas age, nec rebus meis & regni te deinceps immisce. Porrò hoc ipso Salomon indirectè exauctorauit & priuauit Abiathar pontificatu, quia pontifex debebat residere Ierosolymis, vt sacerdotes in templo ministrantes dirigeret, Synagogæ & concilio Sanedrim præsideret, regi foret à consilijs, populum doceret, &c. Quare ablegato Abiathar, Salomon surrogauit ei Sadoc.

Vers. 27. Vt impleretvr sermo Dei, qvem locvtvs est svper domvm Heli in Silo] 1.Reg. 2. 30. vbi Deus minatur Heli & posteris eius priuationem vitæ, æquè ac pontificatus, additque v. 35. *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem*, scilicet Sadoc. Igitur Salomon vir sapiens vsus hac occasione rebellionis Abiathar, ex Dei instinctu has eius contra Heli minas, hocque eius de Sadoc in pontificatum restituendo promissum impleuit, itaque pontificatum à familia Ithamar & Heli, ex qua erat Abiathar, ad primæuam & genuinam Eleazar stirpem, ex qua erat Sadoc, reduxit. Fecit hoc in pœnam peccatorum tum Heli, tum Abiathar: hic enim reus erat capitis & læsæ maiestatis, quia fauerat Adoniæ contra Salomonem, qui à Deo & à patre Dauide constitutus erat rex: quare eum eiecit in exilium, sed honestum: misit enim eum in patriam ad prædia sua, vt ibi vitam, quam ei condonabat, quietè traduceret. Nemo ergo hinc concludat Imperatores & reges habere ius in pontifices, vt eos creare & exauctorare possint. Nam Salomon exauctorauit Abiathar auctoritate non sua, sed Dei. Deus enim primitùs Aaroni, indeque Eleazaro quasi primogenito, eiusque posteris pontificatum assignarat. Inde deuiauit pontificatus ad Heli, qui erat ex Ithamar. Iussit ergo Deus eum reduci ad familiam Eleazar, puta ad Sadoc; idque fecit Salomon instinctu iussuque Dei, non vt rex, sed vt Propheta, & diuinæ iustitiæ executor, vti ostendit Bellarm. lib. 2. de Pontif. cap. 29. Adde, nunc in lege noua longè sanctior & sublimior est pontificatus, quàm fuerit in lege veteri: quare etiamsi tunc pontifex fuisset subditus regi, vt censet Abul. iam tamen non est, quia Pontifex est iam vicarius Christi, qui est Rex regum, & Dominus dominantium. Vide dicta Numer. 27.21.

Venit avtem nvntivs ad Ioab, (eò) qvod Ioab declinasset post Adoniam, et post Salomonem non declinasset] ita legendum cum Hebr. Chald. Septuag. Romanis & cæteris: perperam ergo in Regijs & alijs nonnullis legitur: *Venit autem nuntius ad Salomonem.* Sensus est q. d. Venit nuntius ab Ioab, nuntians ei occisum esse Adoniam, vt ipse, qui fauerat Adoniæ, & cum eo contra Salomonem coniurarat, fuga sibi consuleret, ne ipse quoque vt socius & particeps coniurationis Adoniæ occideretur à Salomone. Vers. 28.

Post Salomonem] ita legendum cum Septuag. Roman. & cæteris. At verò Hebr. & Chald. iam habent, *post Absalomem*, quod Vatab. sic explicat. q. d. Ioab etsi initio fuerat Dauidi fidelis, nec declinarit post Absalomem; tamen postea fuit infidelis, quia cum Adonia coniurauit contra Salomonem, qui a Dauide constitutus erat rex. Alij censent Salomonem vocari Absalomem, eò quòd Absalom Hebr. idem sit quod *pater pacis*: Salomon verò idem sit quod *pacificus*; ideoque pater & arbiter pacis. Sic Ochosias per metathesin dictus est Ioachas.

Verisimilius est Hebræa & Chald. moderna esse corrupta, ac S. Hieron. in Hebræo pro post *Absalomem*, legisse *post Salomonem*. Sic enim legerunt Septuag. Et Antithesis id exigit, ita Sanchez.

Non egrediar] Sperabat Ioab quòd loci sanctitas eum tutaretur, nec Salomonis religio permitteret eum ibidem occidi, ideoque eò egredi noluit. Sed eum fefellit opinio: ob scelerum enim atrocitatem ibidem occisus est. Vers. 30

Fac sicvt locvtvs est, et interfice evm] in Tabernaculo, ex quo Ioab egredi non vult, sed in eo occidi & mori. Homicida enim voluntarius, qualis erat Ioab, dolosè occidens Abner & Amasam, non gaudebat impunitate & immunitate loci sacri, iuxta illud: *Si quis per industriam occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur.* Exodi 21.14. Multò magis id sancitum est lege, non diuina, sed humana in nouo testamento, in qua Christiani sanctiores esse debent Iudæis, & ab homicidio spontaneo magis alieni. Vide cap. *inter alia*, de Immunitate Ecclesiarum, ac Franc. Suarez tract. de Immunit. Eccles. cap. 9. & 10. Porrò tunc non erat lata lex quòd Tabernaculum pollueretur cæde humana, sicut iam lata est vt Ecclesia Christiana, in qua commissa est cædes, censeatur polluta, iterumque debeat benedici. Nec iustè, ait Salianus, fuso sanguine profanari poterat altare illud, quod perpetuo solebat sanguine cruentari: tota loci violatio consistebat in vi, quæ directè loci priuilegium irritabat; inde enim Asyla dici certum est, quòd ab eorum quasi sinu reos abstrahere non liceret. Ideoque rectè credidit Salomon perinde esse Ioabum ad aram occidere, vel inde extractum alibi iugulare: vtrouis enim modo locus violabatur, nisi legis dispensatio interuenisset, quæ hic ob scelerum enormitatem non requirebatur, vt dixi. Vers. 31.

Reddidit Dominvs malitiam tvam in capvt tvvm] q. d. Fecit Deus vt pœna Vers. 44.

malitiæ & maledictionis, qua maledixisti patri meo Dauidi, in caput tuum noxium recideret. Ita enim omnia disposuit, vt tu pœnam mortis à me tibi propositam, si Iordanem transires, acceptans, tua te sententia condemnaris, & transeundo Iordanem reum mortis effeceris. Dupliciergo titulo Semei reus erat mortis. Primò, quod Iordanem contra præceptum Salomonis sub pœna mortis datum & à se acceptatum transgressus esset, ita Theodor. Iosephus, Sera- A tius & alij. Secundò, quòd Dauidi maledixisset, & hoc maximè hîc punire, ex patris præcepto intendebat Salomon; sed tamen quia Dauid pater per omnem suam vitam ei veniam dederat, noluit Salomon eam à patre datam simpliciter mutare, sed honesta conditione limitare, quam quia violauit Semei, hinc Salomon veniam patris abrogauit, ac Semei culpam & pœnam reuocauit.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon postulans à Deo sapientiam impetrat. Mox v. 16. litem duarum puerperarum de filio viuente litigantium mira sagacitate dirimit, itaque summam sibi auctoritatem & gratiam apud omnes conciliat.

1. CONfirmatum est igitur regnum in manu Salomonis, & affinitate coniun-
ctus est Pharaoni regi Ægypti: accepit namque filiam eius, & adduxit in
ciuitatem David, donec compleret ædificans domum suam, & domum Domini,
& murum Ierusalem per circuitum. 2. Attamen populus immolabat in excel-
sis: non enim ædificatum erat templum nomini Domini vsque in diem illum.
3. Dilexit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis Dauid patris sui,
excepto quòd in excelsis immolabat, & accendebat thymiama. 4. Abijt itaque
in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum: mille hostias
in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon. 5. Apparuit
autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis vt dem
tibi. 6. Et ait Salomon: Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericor-
diam magnam, sicut ambulauit in conspectu tuo in veritate, & iustitia, & recto
corde tecum: custodisti ei misericordiam tuam grandem, & dedisti ei filium se-
dentem super thronum eius, sicut est hodie. 7. Et nunc Domine Deus, tu re-
gnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo: ego autem sum puer paruulus, &
ignorans egressum & introitum meum. 8. Et seruus tuus in medio est populi,
quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ multitudi-
ne. 9. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, &
discernere inter bonum & malum; quis enim poterit iudicare populum istum, po-
pulum tuum hunc multum? 10. Placuit ergo sermo coram Domino, quòd Sa-
lomon postulasset huiuscemodi rem. 11. Et dixit Dominus Salomoni: Quia
postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas
inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium:
12. Ecce feci tibi secundùm sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens,
in tantum vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. 13. Sed
& hæc, quæ non postulasti, dedi tibi: diuitias scilicet, & gloriam, vt nemo fuerit
similis tui in regibus cunctis retrò diebus. 14. Si autem ambulaueris in vijs
meis, & custodieris præcepta mea, & mandata mea, sicut ambulauit pater tuus,
longos faciam dies tuos. 15. Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quòd es-
set somnium: cumque venisset Ierusalem, stetit coram arca fœderis Domini, &
obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas, & grande conuiuium vniuersis fa-
mulis suis. 16. Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, steterunt-
que coram eo, 17. quarum vna ait: Obsecro, mi domine: ego & mulier hæc
habitabamus in domo vna, & peperi apud eam in cubiculo. 18. Tertia autem
die postquam ego peperi, peperit & hæc: & eramus simul, nullusque alius nobis-
cum in domo, exceptis nobis duabus. 19. Mortuus est autem filius mulieris
huius nocte, dormiens quippe oppressit eum. 20. Et consurgens intempestæ
noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collo-
cauit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo.
21. Cumque surrexissem manè vt darem lac filio meo apparuit mortuus: quem
diligentiùs

diligentiùs intuens clara luce, deprehendi non esse meum quem genueram. 22.
Respondítque altera mulier : Non est ita vt dicis, sed filius tuus mortuus est, meus
autem viuit. E contrario illa dicebat : Mentiris : filius quippe meus viuit, & fi-
lius tuus mortuus est. Atque in hunc modum contendebant coram rege. 23.
Tunc rex ait: Hæc dicit, Filius meus viuit, & filius tuus mortuus est. Et ista respon-
dit, Non, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. 24. Dixit ergo rex :
Afferte mihi gladium. Cúmque attulissent gladium coram rege. 25. Diuidi-
te, inquit, infantem viuum in duas partes, & date dimidiam partem vni, & dimi-
diam partem alteri. 26. Dixit autem mulier, cuius filius erat viuus, ad regem
(commota sunt quippe viscera eius super filio suo) Obsecro domine, date illi in-
fantem viuum, & nolite interficere eum. E contrariò illa dicebat : Nec mihi nec
tibi sit, sed diuidatur. 27. Respondit rex, & ait : Date huic infantem viuum,
& non occidatur : hæc est enim mater eius. 28. Audiuit itaque omnis Israël
iudicium quod iudicasset rex, & timuerunt regem, videntes sapientiam Dei esse in
eo ad faciendum iudicium.

Vers. 1. AFFINITATE CONIVNCTVS EST PHARAONI REGI ÆGYPTI : ACCEPIT NAMQVE FILIAM EIVS] in vxorem. Eupolemus apud Eusebium lib. 9. de Præpar. c. vlt. asserit Pharaonem hunc fuisse eum, qui cognominatus est Vaphres, qui diuersus est, & longè anterior Pharaone Vaphres, siue Ephree, vel Apries qui fuit nepos Pharaonis Nechao occisoris Iosiæ regis Iuda, vltimúsque Pharaonum, vtpote à Nabuchodonosor victus & subactus, vti dixi Ierem. 44. v. 30. A

Voluit Salomon per hoc matrimonium deuincire sibi Pharaonem, vtpote regem vicinum & potentem, cuius ope regnum suum stabiliret, illudque contra Chaldæorum, Assyriorum, Medorum, &c. vim & potentiam tueretur.

Porrò licitum fuit hoc matrimonium fidelis cum infideli, tum quia Deus expressè tantùm vetuerat Iudæis ne ducerent in vxores filias B Chananæorum, à quibus maius peruersionis & idololatriæ periculum, non autem ceterarum gentium, etsi id quoque sibi non placere ob simile periculum satis ostendebat, vt patebit cap. 11. 1. tum quia verisimile est Ægyptiam hanc sponsam Salomonis ad iudaismum esse conuersam : quo facto licitum erat eam ducere : hoc enim permittit Deus Deuter. 21. vers. 10. & sequent. Sic enim Salomon iam duxerat Naamam Ammonitidem, & Dauid filiam Tholmai regis Gessur, & Booz Ruth Moabitidem, & Salmon Raab Ierichuntinam, & Ioseph filiam Putiphatis Ægyptij, & Moyses filiam Iethro Madianitidem. Ita Abulens. Pineda, Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Minùs rectè ergo Hebræi in Sederolam, Theodor. & Procop. censent Salomonem peccasse ducendo alienigenam, eò quòd Deus id vetuisset Exodi. 34. & Deuter. 7. 3. C

Putant Hebræi harum nuptiarum Salomonis cum filia Pharaonis Epithalamium concini in Cantico Canticorum, sed errant, vti in Cant. ostendi. Fateor tamen ibidem ad eas alludi, vt cum ait Cant. 1. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te.* Et cap. 3. 11. *Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius*, quæ licet ad litteram competant nuptijs Christi cum Ecclesia, alludunt tamen ad connubium Salomonis cum Ægyptia, quod illarum fuit typus.

A Denique Salomonem hanc Ægyptiam duxisse anno regni sui primo, viuente adhuc Dauide, opinatur Iosephus, Serarius & Sanchez, licet Abulens. Cedrenus & Salianus in annum tertium id conferant.

DONEC COMPLERET ÆDIFICANS DOMVM SVAM] Salomon enim post ædificatum templum domum propriam ædificauit filiæ Pharaonis, de qua c. 7. 8. interim locum ei assignauit in palatio suo, quod erat in arce Sion.

ATTAMEN POPVLVS IMMOLABAT IN EXCELSIS : NON ENIM ÆDIFICATVM ERAT TEMPLVM] Quæres, quænam fuerint hæc excelsa, quorum tam crebra in libris Regum & Prophetarum fit mentio ? Resp. Excelsa erant luci, siue syluæ & nemora in excelsis montibus, collibus & vmbrosis recessibus consita, in quibus gentes pleræque solebant sacella & altaria eri- B gere, teste Homero, Virgilio & alijs, qui docent veteres in nemoribus sepulchra suis defunctis extruxisse, in quibus primò parentalia celebrabant, siue parentabant heroibus populi, ac mox ijsdem quasi Dijs sacrificare cœperunt. Id fecerunt, tum quia loca excelsa ceteris altiora sunt & viciniora cælo, ideóque plus venerationis apud rudem populum obtinent. Vnde *altare* dictum est ab altitudine, quasi *alta ara*, in qua altissimo Deo sacrificatur : & Græcum *βωμος*, id est altare, dictum est ab Hebræo במה *Bama*, id est excelsum ; quamquam altare propriè non erat excelsum. Nam Script. 4. Reg. 23. 15. distinguit inter altare & excelsum, sed potiùs altare erat in excelso, scilicet colle aut monte. Rursum nemora, quia condensa & silentia, sa- C crum quemdam horrorem Gentibus inijciebant, qui superstitiosè censebant ibi habitare Deos, quos Satyros & Faunos quasi syluarum Deos nuncupant. Vnde templa dicta sunt fana à Faunis ; nisi malis à fando, id est oracula dando, nomen sortita. Tertiò, syluæ copiosam suppeditant lignorum materiam ad fabricandum sacella, altaria & strues pyrarum, quibus victimæ comburantur, idcircò in ijs excelsa erigebant.

Vers. 2.

Excelsa quæ

Denique syluæ, quia frondosæ & amœnæ, excitabant Gentiles vt in eis sacra sua carnalia, quibus Baccho per symposia & crapulam, Veneri & Priapo per luxuriam seruiebant, exercerent.

Sic Cyrus & Persæ, teste Xenophonte lib.

8. sacrificabant in locis excelsis. Idem de alijs A docet Apollonius lib.2. De Romanis. Idipsum constat ex Capitolio, in quo colebant Iouem Capitolinum. Audi Virgil. lib.8 Æneid.

Hinc ad Tarpeiam sedem & Capitolia ducit.
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.
Iam tum relligio pauidos terrebat agrestes
Dira loci: iam tum syluam, saxumq́; tremebant.
Hoc nemus, hunc inquit frondoso vertice collem
(Quis Deus incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum
Credunt se vidisse Iouem.

Idem Virgil. Ecloga 7. arbores proprias, quas Gentiles Dijs suis in his lucis sacrabant, ita recenset.

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho, (Bacco)
Formosæ myrtus Veneri, sua Laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos.

B Chananæos pariter in excelsis lucis syluisque suos Deos coluisse patet ex eo quòd Deus crebrò iubeat Hebræis vt illas succendant & exstirpent, vt patet Exodi 34.13. Deuteron. 7.5. & c.12.v.2.& c.16.21. quibus locis directè quidem & expressè vetat Deus ne excelsa habeant talia qualia habebant Chananæi, in quibus scilicet suos Deos falsos colebant: indirectè tamen vetat quoque ne sibi pariter in excelsis syluis & lucis sacrificent, sed tantùm in Tabernaculo & altari ad id à se destinato, & à Moyse fabricato, ac præterim in templo mox à Salomone fabricando.

Excelsa duplicia. Excelsa ergo Hebræorum, de quibus in libris Regum & Prophetarum crebra est mentio, erant duplicis generis. Vna in quibus in- C star Gentium colebant earum Deos & idola. Hæc manifestè erant illicita, quia idolis dicata in Dei veri iniuriam. Vnde in ea grauissimè inuehuntur & detonant Prophetæ, vt Ierem. cap. 7.31. Ezechiel cap.6.3. Osee 10.8. Hinc Salomon grauissimè peccauit, quòd in gratiam vxorum suarum Gentilium earum dijs & idolis fecerit lucos & excelsa, ibique eos adorarit, quæ proinde Ezechias rex dissipauit, Manasses eius filius impius restituit, Iosias funditus aboleuit.

Altera excelsa erant, in quibus Hebræi, non idolis, sed Deo vero sacrificabant. Sic Gedeon in excelsa petra sacrificium Deo obtulit Iudic.6.26. Idem fecit Samuel in excelso 1. Reg. 9.19. & Salomon hîc sacrificauit in excelso Gabaon, id est in Tabernaculo Moysis, quod D tum situm erat in excelso & frondoso colle Gabaon.

Porrò Deus hæc secunda excelsa non amabat ob periculum gentilismi & idololatriæ, tolerabat tamen, donec ædificaretur fixum & stabile Templum à Salomone in Ierusalem: nam ante illud Tabernaculum Moysis erat mobile, & ab vno loco transportabatur in alium, imò separatum erat ab altari, vt superiùs dixi. Vnde multis incommodum erat & difficile in eo sacrificare, ideoque alio loco excelso suas hostias immolabant.

Hinc pij reges, vt Asa & Iosaphat, permiserunt excelsa Deo vero erecta, vel si illa erant idolis statuta, permiserunt ea, quia ob inueteratam populi idololatrantis consuetudinem, metuentes eius seditionem & rebellionem illa A impedire & tollere non potuerunt. Verius tamen est, quod censet Abulens. quæst.2.& 5. hos reges tantùm permisisse excelsa, in quibus Deo vero sacrificabatur, non idolis: quæ tamen non permiserunt reges pientiores, sed euerterunt, scilicet Dauid, Ezechias & Iosias, qui proinde soli è ceteris regibus Iuda dicuntur non peccasse Eccles.49.5. Potiò quòd Samuel in Ramatha, Bethlehem, alijsque in locis sacrificauit 1.Reg.c.16.v.4.& 5. ac Elias in monte Carmelo 3.Reg.18.23. & Dauid in area Ornan 2.Reg.vlt.18. credendum est id eos fecisse ob graues & vrgentes causas, idque ex Dei instinctu & dispensatione, vt patet de Dauide loco citato.

Hac de causa, vt scilicet excelsa omnia tollerentur, voluit Deus à Salomone ædificari B templum, in eoque solo sibi sacrificari, vt in vno templo seruaretur vnitas religionis & Iudaismi, ac Iudæi planè arcerentur à profanis & excelsis sacrificijs Gentilium. Idem ante templum iusserat Deus fieri in Tabernaculo à Moyse fabricato Leuit.17.vers.3.& 4. vide ibi dicta.

EXCEPTO QVOD IN EXCELSIS (Deo vero dicatis de quibus iam dixi) IMMOLABAT] Hinc Vers. 3.
Theod. Proc. Abul. & Ribera lib 1. de Templo cap.2. censent ante fabricam templi in excelsis sacrificare fuisse illicitum, & peccatum saltem veniale, eò quòd hîc carpatur Salomon quòd in excelsis immolarit, esto in ceteris dilexerit Dominum, & præcepta eius seruarit. Hebræi tamen, Lyran. Serarius & alij censent id fuisse C licitum, non quasi Deo absolutè gratum, sed tamquam ab eo concessum & permissum, donec ædificaretur templum firmum & stabile. Sic & S. August. quæst.36. in Iudic. *Deus, ait, consuetudinem populi sui, quæ præter eius Tabernaculum, tamen non dijs alienis offerebant, sed Domino Deo suo, sustinebat potiùs quàm vetabat, etiam sic exaudiens offerentes.* Post templi verò fabricam excelsa fuere illicita, ideoque Dauid, Ezechias & Iosias ea sustulerunt, licet Asa, Amasias & Iosaphat ea tolerarint metu maioris mali, ne scilicet si excelsa Dei tollerentur, populus ad excelsa Deorum & Gentium, hoc est ad idola deflecteret. Vnde de ijs dicitur: *Fecit rectum ante conspectum Domini &c. verumtamen excelsa non abstulit* ca.15. v.11.& 14.&c.

ABIIT ITAQVE IN GABAON VT IMMO- Vers. 4
D LARET IBI] quia in Gabaon erat Tabernaculum & altare Moysis, vnde ibi immolare licebat, ideoque mox vocatur excelsum magnum, id est maximum & religiosissimum, licet Arca fœderis non esset in Gabaon, sed è Cariathiarim à Dauide translata in Sion, vt disertè dicitur 2.Paral.1.v.4.& 5. Nota hîc pietatem Salomonis, qui regnum auspicatur à cultu & inuocatione Dei: obtulit enim mille hostias, vt sequitur, ideoque à Deo obtinuit sapientiam tantam, quantam nulli vnquam concessit Deus.

APPARVIT AVTEM DOMINVS SALOMONI PER Vers. 5.
SOMNIVM NOCTE DICENS: POSTVLA QVOD VIS VT DEM TIBI] Quæres, quale fuit hoc Salomonis somnium, & an in eo habuerit vsum arbitrij, vt liberè postularit à Deo sapientiam, ideoque eam impetrarit?

Quæ

Quæstio hæc est problema. Multi enim affirmant, multi negant, & vtrique pro se rationes afferunt probabiles. A

Primò ergo nonnulli censent hoc somnium fuisse naturale, ex speciebus diurnis noctu in somnis naturaliter recurrentibus; aut naturaliter à Deo immissum, ad hoc vt sciretur sapientiam omnibus hominibus, sed præsertim regibus & principibus ad sapienter gubernandum præ alijs rebus expetendam esse, vtpote ad bonum regimen summè necessariam. Ita Abulens. Quia enim Salomon in Gabaon orans & sacrificans per diem crebrò & instanter à Deo flagitarat sapientiam, hinc effecit Deus vt naturaliter noctu ipsi eædem cogitationum species recurrerent; vt scilicet Salomon dormiens videretur sibi postulare sapientiam, Deumque illam ipsi annuere, iuxta illud Claudiani:

Omnia, quæ sensu voluuntur sensa diurno, B
Tempore nocturno reddit amica quies.

Idemque docet Arist. lib. de Somnijs & Hippocr. lib. de insomnijs.

Si dicas postulationem hanc Salomonis placuisse Deo, ac ipsum per eam reipsa impetrasse sapientiam, respondent illam postulationem in somnis per se non placuisse Deo, qui erat actus somniantis, non liberè postulantis; sed ob aliam Salomonis eiusdem in vigilia sapientiæ postulationem, ea qua illa in somnis ortum habuit, & quasi effectus ex causa, naturaliter profluxit. Ita S. Thomas 1.2.q.113. art.3. ad 2. *Salomon*, ait, *dormiendo non meruit sapientiam, nec accepit: sed in somno declaratum est quod per præcedens desiderium ei à Deo sapientia infunderetur.* Idem repetit de veritate quæst. 28 art. 3 & 2.2. quæst. C 154. art. 5. ad 1. Fauet S. August. lib. 12. de Genesi ad Litter. c. 15. quem citat S. Thom. Item S. Bonau. in 2. dist. 15. q. 6. num. 73. Alensis in 4. qu. 101. membro 3. art. 3. Richardus quodl. 1. quæst. 17. Sanchez, Salianus, Serar. Pineda lib. 3. de Salomone cap. 8. Pererius lib. 5. in Daniel. quæst. 7.

Probatur primò, quia Salomon dormiebat, eratque in somnio, omnia ergo hæc non reuera, sed per somnium ei repræsentabantur.

Secundò, quia v. 15. disertè ait Script. *Euigilauit Salomon, & intellexit quòd esset somnium.*

Resp. affirmatiuè. Verùm contraria sententia non minus est probabilis, imò validiores affert rationes, nimirum somnium hoc non fuisse naturale, sed diuinum, ac propriè à Deo (licet natura quoque & naturalibus per diem cogitationibus Salomonis Deo subseruientibus) immissum, ideoque non tam fuisse somnium, quàm visionem D propheticam vel ecstasin, qualis fuit somnus Adæ, cùm ex eius costa Deus formauit Euam, quem Septuag. vocant ecstasin: in eo enim Adam Deo reuelante cognouit Christi incarnationem, & Ecclesiæ ex eius latere formationem, vti docent S. August. S. Thomas, Rupert. & alij passim. Tale quoque fuit somnium Abrahæ Genes. 15. 12. in quo Deus Abrahæ reuelauit, & promisit magnam posteritatem & Chananææ possessionem. Tale quoque fuit somnium Iosephi de futuro suo principatu in Ægypto Genes. 37. 5. & Iacobi Genes. 28. 12. vbi Deus in somnis idem ei promisit quod Abrahæ, imò plura.

Probatur primò, quia hoc disertè significat Script. cùm ait, *Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte dicens.* Ergo fuit hæc vera Dei apparitio & locutio, quam Salomon excepit, vt prophetæ excipiebant Dei oracula per visiones tam nocturnas, quàm diurnas; Ergo non fuit somnium commune & naturale. *Probatur Primò.*

Secundò, quia sequens prolixa narratio recenset historiam veram, non somniatam. Ait enim Deus reuerà loquens Salomoni: *Postula quod vis vt dem tibi*, ac Salomon respondet prolixè, postulatque sapientiam, ac huius postulationis suæ multas & graues causas affert, idque tam sapienter & prudenter, vt vigilans prudentiùs loqui non potuisset. Ex qua narratione, & ex longo Salomonis sermone ad Deum constat, ipsum habuisse perfectissimum discursum & iudicium, cum consideratione diuinæ maiestatis, & beneficiorum eius, & propriæ infirmitatis ac necessitatis in illo regio statu, in quo erat constitutus; & ex hoc perfecto discursu ac iudicio petitionem illam Deo proposuisse, & ideò illi placuisse. *Secundò.*

Tertiò, quia v. 11. Deus Salomoni præmium huius suæ postulationis tam sapientis & sanctæ largitur, & votis eius annuit dicens: *Quia postulasti verbum hoc, &c. ecce feci tibi secundùm sermones tuos*, nec tantùm hoc, sed & longè plura adijcit, scilicet diuitias, gloriam, longæuitatem & magnificentiam præ omnibus regibus: quæ omnia vt reuera, & non per somnium gesta fusè & accuratè narrat Script. vt via aliò torqueri possint, ac omne somnium superent & transcendant. Et hoc voluit Script. dicens v. 15 *Euigilauit Salomon & intellexit quòd esset somnium*, scilicet non humanum, sed diuinum, vti eo versu ostendam. *Tertiò.*

Quartò, quia reuerà Deus in somno hoc Salomoni indidit sapientiam, vt significat Script. nec enim aliud tempus, quo eam acceperit Salomon, reperire vel assignare possumus; ergo pariter reuerà Salomon in somno orauit, petijtque sapientiam; nam per orationem eam impetrauit, vt dicitur v. 11 & 12. *Ecce*, inquit, *feci secundùm sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens.* Ita sentit Lyran. Dionys. Salmeron. tom. 3. tract. 22 Anton. Fernandius lib. de Visionibus Præludio 7. num. 8. & seq. Hugo, Glossa, Consaluus Ceruantes in sapien. cap. 7. v. 7. ac fusè & solidè Suarez tomo 2. de Relig. lib. 2. de Orat. cap. 19. vbi docet primò, Deum in somno posse eleuare intellectum & phantasiam ad perfectum vsum rationis, & ad plenum iudicium de veritate siue speculatiua siue practica, idque fecisse in somno Adami Genes. 2. Posse enim Deum ita confortare & clarificare phantasiam, & vapores omnes, qui illam in somno impediunt, depellere, vt verè res non tantùm apprehendere, sed & rectè de ijs iudicare possit, conseruatis interim sensibus externis in eadem dispositione, quam in somno naturali habent. Accedit S. Ambros. in Psal. 118. Octonario 18 in fine, vbi asserit Salomonem *orasse* tunc & *promeruisse.* Imò Octonario 2. v. 2. addit: *Ex toto corde exquirens Deum, sapientiam postulauit, & quia non opes sibi regias sed diuinæ munus gratiæ depoposcit, accipere meruit sapientiæ disciplinam.* Tertull. etiam lib. 4. contra Marcion. cap. 15. apertè sensit habuisse tunc Salomonem liberam electionem dicens: *Quartò.*

Qua permissa sibi optione, maluit ea postulare, quæ sciebat Deo grata, sapientiam, meruit etiam diuitias consequi. Ad eum modum loquitur Eucher. quæst. 2. in 3 librum Reg. dicens Salomonem deprecatum esse Deum, &c.

Denique 2. Paral. 1. v. 7. vbi eadem hæc historia narratur, nulla somnij fit mentio: *Ecce*, inquit, *in ipsa nocte apparuit ei Deus.* Fuit ergo somnium hoc vera Dei apparitio & visio, qualem habuere cæteri Prophetæ.

In hanc quoque sententiam tandem propendent S. Bonauent. Alensis & Richardus locis iam citatis, dum addunt Salomonem ex diuino priuilegio potuisse in somnis vti ratione & mereri, atque S. Thom. qui, 1. 2. q. 113. art. 3. ad 2. secundam dat responsionem, dicens: *Vel potest dici quòd ille somnus non fuit naturalis, sed somnium prophetiæ, secundùm quod dicitur Num. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini per somnium aut in visione loquar ad eum. In quo casu aliquis vsum liberi arbitrij habet.*

Dices: Somnus impedit vsum rationis & liberi arbitrij, quia in somno sopiuntur, & quasi ligantur sensus & phantasia, sine quibus ratio non potest liberè operari. Resp. naturaliter, & in somno naturali hoc verum est, at non in supernaturali & diuino, quale fuit hoc Salomonis. In eo enim Deus Prophetis infundere potest species sine conuersione ad phantasmata somnum non impedientes, sicut nec visionem in Christo somnus impediebat, qui de se ait Cant. 5. 2. *Ego dormio & cor meum vigilat.* Sic & B. Virginem dormientem liberè Deum amasse, itaque meruisse, censet S. Bernardinus & alij, idque probabile iudicat Suarez 3. p. q. 37. art. 4. disp. 18. sect. 2. Aut potiùs Deus Adæ, Salomoni & prophetis ita roborabat & clarificabat phantasiam in somnis, vt liberè intelligere, eligere & operari possent, vt paulò antè dixi ex Suarez. Hoc enim magis est homini connaturale.

Porrò totum hoc somnium Deus Salomoni immisit per Angelum, qui Deum repræsentabat, ac nominatim Deum filium ex Salomonis stirpe incarnandum, vti docent S. Chrysost. homil. 16. in Acta, S. Leo, S. Ambros. Tertull. Origen. Theophyl. Euseb. Clemens, Niceph. & alij, quos citat Pineda lib. 3 de rebus Salomonis c. 8. num. 4.

Cur nocte? Quæres: cur ergo hæc visio Salomoni exhibita est per noctem, non per diem? Resp. causa litteralis est, quia per diem Salomon occupatus fuerat in immolatione mille hostiarum. Vnde tunc indispositus erat ad hanc visionem: per hostias tamen basce se disposuit, & dignum reddidit ad visionem hanc recipiendam: quare in præmium suæ pietatis hanc visionem nocte sequenti, vtpote quiescens, à Deo accepit.

Symbolica causa fuit, quia Deus licet in se sit lux summa & infinita, mens tamen creata, præsertim humana, ad eam caligat sicut oculus caligat & hebetatur ad intuitum solis. Quare Deus sanctis, præsertim veteris testamenti, vt Abrahæ, Mosi, Iacobo apparebat noctu, vel in caligine. Vnde S. Dionys. lib. de Mystica Theolog. docet eum qui Deum vult contemplari, ingredi debere cum Mose in caliginem, qua Deus tegitur & velatur.

Mysticè S. Gregor. lib. 2. Moral. cap. 2. notat noctem signum esse mali ominis & infelicis exitus: *Non rediturus*, inquit, *ad veniam Iudas, quòd ad traditionis perfidiam nocte exijsse perhibetur dicente Ioanne cap. 13. Erat autem nox. Et iniquo diuiti dicitur Lucæ 12. Hac nocte repetent animam tuam abs te; anima quippe quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur. Hinc est quod Salomon, qui sapientiam non perseueraturus accepit, in somnis hanc & nocte accepisse describitur.* Hæc Gregor. ex quo Rupert. Eucherius & alij eadem descripserunt.

Addit Rupert. carpitque Salomonem, quòd sapientiam, non sanctitatem petierit: *Tamen in eo*, inquit, *reprehensibilis est, quòd data sibi optione, tam prona ad dandum largitate Domini bonum illud, quod verum & summum est, non postulauit.*

Verùm hoc bonum includitur in sapientia, quam postulauit Salomon, vti docet S. Ambr. in Psalm. 118. ad illa: *In toto corde meo exquisiui te.* Vnde Sap. 9. Salomon postulans à Deo sapientiam ait: *vt sciam quid acceptum sit coram te omni tempore*, de quo mox plura.

EGO AVTEM SVM PVER PARVVLVS] q. d. Sum valde iuuenis, rudis & inexpertus, ideoque quasi puer ad tantum onus, scilicet ad regimen tanti populi Israëlis, ex me inidoneus: Salomon enim hoc tempore erat viginti annorum, vt superius dixi: vnde explicans subdit. Vers. 7.

IGNORANS EGRESSVM ET INTROITVM MEVM] Est Hebraica phrasis significans omnes hominis actiones. q. d. Nescio quo modo me gerere debeam in administratione tanti regni. Vnde 2 Paral. 1. 10. ait: *Da mihi sapientiam & intelligentiam, vt ingrediar & egrediar coram populo tuo*, quasi eius rex & pastor. Chald. vertit: *Non ego scio egredi nec ingredi.* Alludit ad puerum (quem se vocauit) qui docente matre, discit egredi & ingredi in domum.

DABIS ERGO SERVO TVO COR DOCILE] id est doctrinam excipiens, quod scilicet doctrinam, id est prudentiam & sapientiam, à se audiat & in se hauriat, puta cor prudens, intelligens & sapiens: Hebr. est *cor audiens*, quod nimirum audiat & accipiat sapientiam. Vnde 2. Paral. 1. 10 hoc explicans ait: *Da mihi sapientiam & intelligentiam.* Et hic v. 11. respondens ei Deus dicit: *Postulasti tibi sapientiam*, &c. Vers. 9.

Porrò Salomon postulans hic sapientiam propriè postulat prudentiam, qua sapienter tam se quàm totum populum regere possit, vt scilicet prudenter omnes suas actiones instituat, tum priuatas, tum publicas, iuxta legem & voluntatem Dei. Vnde Sapient. 9. 4. & 10. explicans hanc suam sapientiæ postulationem ait: *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, &c. vt mecum sit, & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit apud te.* Causam subdit v. 17. dicens: *Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis?* vide ibi dicta. Sapientia enim in libris Sapientialibus præcipuè practicam siue ethicam significat, quæ docet nos sapienter, id est iustè sanctèque viuere, quæ proinde Sap. 10. vocatur *scientia Sanctorum*, & Lucæ 1. *prudentia iustorum.* Deus tamen qui suorum preces superat & vota, longè ampliorem sapientiam Salomoni

conces-

conceſſit, vt iam dicam.

Vers. 12. Dedi tibi cor (id eſt mentem) sapiens et intelligens (Chald. & conſiderans; Septuag. & peritum) in tantum vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post et surrecturus sit] 2. Paral. 1. 12. dicitur, *Sapientia & ſcientia data ſunt tibi.* Per quæ primò, intellige Ethicam & Politicam, ad gubernandum iaio le quàm populum bane etiam præcipuè poſtulabat Salomon. Secundò, Phyſicam, Medicinam, Logicam, Rhetoricam, Poëticam, Mathematicam, Architectonicam (hac enim egebat ad fabricandum templum) omneſque ſcientias & artes naturales. Hæ enim ab Hebræis vocantur ſapientia; vt patet Exodi 31. 3 Nam de his ipſe ait ſapient. 7. 17. *Ipſe enim dedit mihi horum, quæ ſunt, ſcientiam veram, vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum initium & conſummationem & medietatem temporum, viciſſitudinum permutationes & commutationes temporum, anni curſus & ſtellarum diſpoſitiones, naturas animalium & iras beſtiarum, vim ventorum & cogitationes hominum, differentias virgultorum & virtutes radicum, & quæcunque ſunt abſconſa & improuiſa didici: omnium enim artifex docuit me ſapientia.* Tertiò, ſapientiam & prudentiam ſupernaturalem fidei myſteriorum, imò & donum prophetiæ. Salomonem enim eximium fuiſſe Theologum patet ex eius Prouerbijs & ſapientia; Prophetam quoque extitiſſe patet Prouerb. 30. v. 1. vide ibi dicta. Horum ergo omnium ſcientiam infuſam à Deo hac nocte accepit Salomon, idque in gradu valdè intenſo, vt eorum obliuiſci non poſſet. Ita Abulenſ. Serarius, Pineda, Salianus & alij. Addit Ioſephus Salomonem à Deo didiciſſe exorciſmos ad coniurandum expellendumque dæmones, & alia plura, quorum meminit Origen. tract. 35. in Matth. Iuſtinus Dialog. de Veritate Chriſtianæ Relig. Epiphan. in hæreſi Ebronitarum. Vide Baronium anno Chriſti 56. & Sixtum Senenſem in Biblioth. verbo *Salomon.* Vnde nonnulli putant Salomoni inditam gratiam gratis datam, ad componendum exorciſmos, quibus pelleretur dæmon. Addit Ioſephus Salomonem incantationes ad morbos abigendos compoſuiſſe, quod eſt magicum: ſed Ioſephus per incantationes fortè accepit preces, quas poſtea vulgus ſuperſtitiosè vertit in incantationes vel carmina magica.

Sapientia quæ & quanta Salomonis

Addunt, vel potiùs fabulantur Rabbini Salomonem cognouiſſe garritus auium, latratus canum, cæterarumque beſtiarum voces & ſermocinationes intellexiſſe. Verùm, quis intelligat brutorum voces, quæ ratione & intellectu carent? fruſtra ergo id de ſe iactitant magi.

Vt nullus ante te similis tui fuerit] Salomon ergo ſapientia ſuperauit non tantùm Triſmegiſtum, Orpheum, Homerum, Platonem, Solonem, Lycurgum, Ariſtotelem, omneſque Græcorum, Ægyptiorum, Chananæorum, &c. Sapientes, vtpote quorum ſapientia fuerit ſtudio acquiſita, cùm Salomoni fuerit à Deo immediatè infuſa; ſed etiam Abraham, Moyſen, Dauidem, Adamum, ſaltem poſt lapſum. Etſi enim hi certis in rebus excelluerint, vt Abraham in eminenti fide, Moyſes in accipiendis à Deo legibus, Dauid in pſalmis dictan-

A dis, tamen Salomon eos ſuperauit amplitudine ſapientiæ, quia omnem omnino complexus eſt, ac Chriſtum Dominum, eiuſque ſapientiam, voionemque eum S. Eccleſia, ad viuum tam verbis quàm factis expreſſit.

Nec post te surrecturus sit] Hinc rectè infert Abulenſ. Salomonem ſapientiorem fuiſſe non tantùm Adamo & Moyſe, ſed etiam prophetis & Apoſtolis, ſolumque Chriſtum excipit, eiuſque matrem B. Virginem, licet de ea dubitet Suarez tomo 2. diſput. 18. ſect. 5. Idem aſſerit S. Hieron. in c. 3 Epheſ. 8. *Salomonem, inquit, omnibus Apoſtolis ſapientiorem fuiſſe, vt retro Patriarchis vox diuina pollicita eſt, qui de ſe ipſo quoque loquitur confidenter: Deus docuit me ſapientiam, & intellectum ſanctorum cognoui.* ſapient. 7. Intellige, in rebus naturalibus & politicis, nam

B in myſterijs fidei & Euangelij Salomone ſapientior erat Paulus & Apoſtoli. Lyran. tamen, Dionyſ. & Pererius libr. 5. in Geneſ. q. 3. cenſent hic Salomonem dici ſapientiorem omnibus, ſed ita vt pauci aliqui excipiantur, ſcilicet Apoſtoli, &c. Alij ſic limitant: *Nullus ſimilis tui,* ſcilicet in regibus; ſed hoc nimis eſt arctum. Alij eum Serario meliùs ſic: *Nullus* ſcilicet eorum qui humano ſtudio ſuaque induſtria ſapientes euaſerunt, *ſimilis* erit *tui,* qui eam accepiſti à Deo infuſam: quare hic non fieri comparationem eum Adamo, B. Virgine & Apoſtolis, quorum ſapientia fuit à Deo infuſa. Vide Pinedam lib. 3. de Salom. cap. 8. qui & addit Salomoni cum ſapientia datum fuiſſe ſpiritum ſanctum id eſt maiorem gratiam & ſanctitatem: hanc enim ipſe in ſapientia & eum ſapientia præcipuè poſtulabat. Audi Remigium, qui ad illud Coloſſ. 2. 9. *In ipſo habitat omnis plenitudo diui-*

C *nitatis corporaliter,* ſic ſcribit: *Aliter habitat in ſingulis electorum, aliter in Chriſto: quia illis datur ſpiritus ad menſuram, in illo autem pleniter habitat. Habitauit enim in Salomone per ſapientiam, in Daniele per caſtitatem, in prophetis per ſanctitatem, in Moyſe per manſuetudinem; in Chriſto verò per omnem virtutem & innocentiam.*

Sed et hæc, quæ non postulasti, dedi (id eſt dare decreui, & illicò ſenſim dabo) tibi, divitias scilicet et gloriam, vt nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus] Hinc Abulenſ. putat Salomonem ſuperaſſe opibus & gloria Nemrod, Ninum, Saulem, Dauidem, cæteroſque Reges anteriores, non autem poſteriores, qui Salomonem ſecuti ſunt, vti fuit Alexander Magnus, Iulius Cæſar, Auguſtus. Verùm Serarius & alij Vers. 13.

D meliùs cenſent Salomonem omnibus omnino regibus tam futuris, quàm præteritis anteferri, omneſque ſuperaſſe opibus & gloria. Nam 2. Paralip. 1. v. 12. clarè dicitur: *Diuitias autem & ſubſtantiam & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in regibus nec ante te nec poſt te fuerit ſimilis tibi;* vbi ex Hebræo vertas: *Et gloriam qua non fuit ſic (ſimilis) regibus ante & poſt te non erit ſic,* id eſt ſimilis tui.

Moral. diſce hic quantum bonum Deique donum ſit ſapientia, quamque cæteris omnibus anteferendum, imò cætera omnia ſecum adducat, atque illud comparari oratione magis quàm ſtudio. Auctor enim datorque ſapientiæ eſt Deus, qui eſt pater luminum. Iacobi

 1. v. 5.

t.v.5.& 17. Vide ibi dicta; & S. August. Præfat. in lib. 3. de Doctrina Christi.

Vers. 15. IGITVR EVIGILAVIT SALOMON, ET INTELLEXIT QVOD ESSET SOMNIVM] Vatabl. & alij exponunt. q.d. Euigilans Salomon recordatus est sui somnij, scil. se somniasse de sapientia, putà non fuisse rem veram, sed somnium fugax, mendax & euanidum. Verùm hoc dici nequit: Salomon enim verè hic adeptus est sapientiam, vt patet ex verbis Script. v.12. *Dedi*, inquit, *tibi cor sapiens & intelligens*, &c. quare hic sensus directè aduersatur S. Script. eamque elidit & euertit.

Dico igitur: *Euigilans Salomon intellexit quod esset somnium*, scilicet non naturale, sed supernaturale & diuinum, putà visio realiter & efficaciter vna cum re ipsa, scilicet cum sapientia à Deo immissa sibique indita. Vnde Hebr. Sept. & Chald. habent: *Igitur euigilauit Salomon, & ecce somnium*, scilicet consecutum est effectum suum, ac verum apparuit. q.d. Salomon euigilans vidit reuera se sapientem effectum sicuti somniarat, id est sicut dormiens per visum diuinum viderat. Vidit enim omnium rerum species menti suæ sese ingerentes & obuolitantes, quibus clarè res quaslibet perspiciebat, quas ante non cognouerat; intellexit ergo somnium hoc fuisse reale & verum, vtpote supernaturale, & à Deo simul cum re somniata immissum. Vnde mox intricatam meretricum litem sapientissimè diremit, ac cetera omnia sapientissimè administrauit, vt patet ex sequent. ita Suarez, Serarius, Pineda.

Similia somnia non somniata & falsa, sed realia & vera extant in S. Script. vt cùm S. Petrus ab Angelo liberandus è carcere, iubebatur se vestire & exire, *existimabat se visum videre*, & somniare, Actor. 12. 9. & tamen verè se vestiebat & exibat. Sic Hebræi è Babylone liberati redeuntes in Ierusalem, dicunt: *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion facti sumus sicut consolati*; Hebr. *sicut somniantes*. q.d. Adeò lætus, nouus, mirus & inexpectatus fuit nobis reditus ab exilio in patriam, vt videretur esse somnium, vt non severa redire, sed reditum somniare nos putaremus. Sic Salomon hic euigilans videbatur sibi somniasse; sed mox vidit somnium versum esse in rem veram. Sic S. Hieron. in somnio correptus à Deo quòd Ciceronem præ S. Script. legeret, audiensque: *Ciceronianus es, non Christianus*, acriter vapulauit & flagellatus est, non per somnium, sed reipsa. Audi eum Epist. 18. ad Eustochium: *Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpè deludimur: testis est tribunal illud ante quod iacui: testis iudicium triste, quod timui. Ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem. Liuentes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, & tanto dehinc studio diuina legisse, quanto non antè mortalia legeram.*

CVMQVE VENISSET (ex Gabaon, vbi à Deo postulauerat sapientiam & impetrauerat) IERVSALEM, STETIT CORAM ARCA FOEDERIS DOMINI, ET OBTVLIT HOLOCAVSTA] in gratiarum actionem pro tanto sapientiæ dono sibi à Deo indito. Arca enim erat in Sion, Tabernaculum verò & altare in Gabaon, vti dictum est vers. 4.

Vers. 16. TVNC VENERVNT DVÆ MVLIERES MERETRICES AD REGEM] Deo ita disponente ad Israëli patefaciendum Salomonis sapientiam illi paulò ante ab eo inditam, per solertem litis meretricum diremptionem. Pro *meretrices* Hebr. est זונות *zonas*, quod Chald. vertit, *tabernarias* siue cauponas: *zona* enim, siue meretrix, dicitur illa, quæ meretur prostituendo vel edulia, vel operas, vel corpus, qualis est caupona, lotrix, iatrix, textrix, purpuraria quæ arte & opificio suo victum lucratur. Et tales has duas fuisse censet noster Sanchez, quia meretrices propriè dictæ vix suscipiunt filios ob vagum concubitum & seminum commistionem, nam cuilibet se prostituunt: secus est de concubinis, quæ vni soli amasio adhærent: hæ enim concipiunt perinde vt vxores.

Verùm S. Gregor. Ambros. Prosper. Pineda, Salianus & alij passim censent has duas fuisse meretrices propriè dictas, vt vertunt Septuag. & Noster; idque arguit quòd maritorum nulla hic fit mentio, sed ipsæ per se litem contestantur. Meretrices enim, quia sunt auaræ, cupidæ, impudentes, iracundæ, hinc pariter sunt litigiosæ, imò multarum litium, rixarum, duellorum, cædium & bellorum causa, vti experientia quotidiana docet.

Vers. 19. DORMIENS QVIPPE OPPRESSIT EVM] quia scilicet voluendo se incubuit super infantem, eumque mole corporis sui suffocauit. Quocirca Iure Canonico vetatur ne matres cum infantibus dormiant, ob periculum oppressionis eorumdem, vt patet 2.q.5. Can. *Consuluit*.

CONTENDEBANT CORAM REGE] quia deerant testes, aliæque probationes & indicia, hinc vocis & clamoris contentione more suo certabant inter se hæ mulierculæ.

Alleg. duarum mulierum. Alleg. duæ hæ mulieres repræsentant synagogam Iudæorum, & Ecclesiam Christianorum, quæ inter se contendunt de puero Iesu & Messia viuo & vero: sed Salomon, id est Christus, litem dirimit dicens Matth. 10. *Non veni pacem mittere sed gladium.* Veni enim diuidere legem & gratiam, Iudæos & Christianos, fideles & infideles, vti pulchrè docet S. Hieron. Epist. 131. ad Ruffinum, vbi & addit Salomonem hoc iudicium peregisse anno ætatis suæ duodecimo, hoc enim regnare cœpisse; sed superiùs ostendi id factum anno ætatis vigesimo.

Rursum repræsentant Ecclesiam Catholicam, & hæresim Arrianam, Nestorianam, & ceteras, quæ Christum diuidunt in duos, vt alius in eo sit Deus, alius homo, ac veros fideles, qui sunt veri Ecclesiæ filij, sibi arrogare, & ad suam hæresim pertrahere, ideoque perdere & interimere satagunt. Ita S. August. serm. 200. de Temp. *Impia, ait, & crudelis hæresis clamat vt diuidatur. Quid est diuidatur, nisi non Filius æqualis sit Patri? dum enim filio subtrahit æqualitatem, & bonum omnipotentemque, denegauit Patrem. Deus enim Pater si potuit filium sibi similem gignere & noluit, non est bonus: si voluit, & non potuit, non est omnipotens.* At vera mater, scilicet Ecclesia Catholica clamat: *Date illi puerum, & nolite diuidere eum. Filius meus est, sed melius apud illam migret natus, migret totus, tamen apud me maneat maternus affectus. Date illi puerum, non auferantur vota membrorum, illius integritas non diuidatur, ne mihi pietas auferatur. Quod dicit: Date illi puerum & nolite diuidere, ecce &*

ego

ego dico. Totum posside, & noli diuidere Deum. Hæc ad verbum ex S. August. transcripsit Angelom. Euchet. vel potiùs Beda, & S. Prosper. lib. de Prædict.

Tropolog. Tropol. S. Gregor. lib. 21. Moral. cap. 8. per duas has mulieres accipit veros & falsos doctores: veri enim & boni discipulorum salutem, falsi & mali suam gloriam & lucra quærunt, cum discipulorum perditione. *Quia nimirum,* ait S. Gregor. *magistri vigilantes quidem scientia, sed vita dormientes, auditores suos, quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt facere negligunt, per somnum corporis occidunt, & negligendo opprimunt, quos alere verborum lacte videbantur. Vnde plerumque dum ipsi reprehensibiliter viuunt & habere discipulos vitæ laudabilis nequeunt, alienos sibi attrahere conantur: quatenus dum bonos se habere sequaces ostendunt, apud iudicia hominum excusent mala quæ agunt, & quasi per subditorum vitam mortiferam tegant negligentiam. Vnde illic mulier filium, quia extinxit proprium, quæsiuit alienum: sed tamen veram matrem Salomonis gladius inuenit; quia videlicet cuius fructus viuat, vel cuius intereat, extremo examine ira districti iudicis demonstrat.* Solerter deinde aduertendum monet S. Gregor. *quod viuens filius, priùs diuidi præcipitur, vt soli postmodum matri reddatur: quia in hac vita quasi partite conceditur vita discipuli, dum ex illa nonnunquam alter apud Deum meritum, alter verò apud homines laudem habere permittitur. Sed falsa mater eum quem non genuit, occidi non metuit: quia arrogantes magistri & charitatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitam crudeliter insequuntur. Inuidiæ enim face succensi, nolunt alij viuere, quos se conspiciunt non posse possidere.* Eadem ex S. Gregor. transcripsit Angelom. & Eucherius.

Symbol. Symbolicè, S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Duæ,* ait, *mulieres sunt fides & tentatio, quæ postquam posteritatem suam carnalis vitio conuersationis & somno mentis amisit, posteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaque dum tentatio litigat, fides fluctuat, donec machæra Christi latentes distinguat affectus. Quæ est hæc machæra Christi: illa de qua scriptum est: Gladium veni mittere in terram. Est enim gladius de quo scriptum est: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quis autem sit hic gladius, quæ machæra, cognosce: Verbum,* inquit, *acutum & validum, & penetrabilius omni gladio acutissimo, penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus artuumque, & medullarum.*

Vers. 25. DIVIDITE, inquit, INFANTEM VIVVM IN DVAS PARTES, ET DATE DIMIDIAM PARTEM VNI, ET DIMIDIAM PARTEM ALTERI] Dixit hoc Salomon non seriò vt ferens sententiam, sed simulatè, vt exploraret in vtra resideret maternus affectus, vt illi filium viuum adiudicaret; nec enim alia probatio, aut aliud medium litem hanc decidendi suppetebat. Nam à natura insita est matri arcanus erga prolem suam amor & commiseratio, cuius expers est illa quæ non est mater. Naturam ergo hic interrogauit Salomon, & illa respondens matrem genuinam suo affectu monstrauit. Nam vt ait S. Ambros. lib. 3. de Spiritu S. c. 7. *Considerauit* Salomon *quòd vera mater plus consuleret filij quàm solatio, & gratiam suam, non gratiæ iura præferret. At verò illa quæ matris simularat affectum, vincendi studia cæca parui duceret eius exitium, in quo nesciret pietatis dispendium. Itaque vir ille spiritalis qui diiudicaret omnia (spiritalis enim diiudicat omnia) naturam in affectibus quæsiuit, quæ latebat in vocibus, & pietatem interrogauit vt proderet veritatem. Vicit itaque mater charitatis affectu, qui fructus est Spiritus.*

Dices matri veræ iniiciebatur hic metus iniquus dissectionis filij. Resp. id necessarium erat hoc loco & tempore ad bonum matris; vt scilicet hac ratione perpetua lite cum sua æmula, & iugi periculo perdendi filium liberaretur, quod longè maius ei erat malum. Quare melius erat illam modico tempore hunc metum pati, vt per eum mater esse agnosceretur, eique filius suus redderetur.

Similia Salomonis iudicia & indicia.

Simili indicio veritatem veramque matrem vel patrem explorarunt & deprehenderunt Imperatores. Claudius enim Cæsar, ait Sueton. in eius Vita cap. 15. *Feminam non agnoscentem filium suum, dubia vtrimque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio iuuenis;* eo enim negato, quod horrebat natura, filium agnouit. Claudius igitur matrem negantem quemdam iuuenem, qui verè ei filius erat, proprium filium esse, coëgit ad confessionem veritatis indicto ei cum ipso iuuene matrimonio. Carolus item Magnus certus quòd vel pater vel filius, quos captos detinebat, quemdam occidisset, incertus tamen vter eorum id fecisset, iussit vtrumque suspendi. At cùm pater, qui verè deliquerat, nullam videret redemptionis spem, fassus est & agnouit propriam culpam, & ita filium ab imminente supplicio liberauit. Ita ex Vita Caroli refert Ioannes Molanus Doctor Louan. lib. 1. de fide hæret. seruanda cap. 8. & Mart. Del-rio tom. 2. disquis. Magic. lib. 4. in præamb. ex Andrea Barbatio in cap. *Præsentis,* de Probatione.

Tertiò hoc Salomonis iudicium imitatus est Alphonsus rex Aragonum, qui vt scribit Anton. Panorm. in eius gestis libr. 2. cap. 39. cùm serua quædam ex hero suo concepisset, & filium peperisset, ideoque ex lege Hispaniensi ad libertatem proclamaret: herus verò ne matre cum filio priuaretur, negaret puerum ex se natum, decreuit vt infans sub hasta venderetur, eumque vni qui maius pretium obtulerat infans traderetur, pater pietate naturali victus à lachrymis temperare non potuit, & suum esse filium fassus est. Quare rex & patri filium, & debitam matri libertatem illico adiudicauit.

Huc pertinet iudicium Ariopharnis regis Thraciæ, qui cùm tres Cimmeriorum regis filij de paterno regno altercarentur, iussit patris cadauer è sepulchro extractum arbori alligari, & eos arcu contendere, vt qui patris cor transfigeret, ei in regno succederet. Primogenitus guttur transfixit, secundus pectus; tertius iunior, sed pientior noluit in cor patris iaculari, dicens impium esse cor patris transfigere. Itaque huic Thrax regnum adiudicauit. Hoc exemplum recenset Theatrum vitæ humanæ vol. 7. l. 4. post initium, ac auctorem citat Diodorum lib. 20. sed Diodorus præter nomina Ariopharnis & filiorum regis Cimmeriorum nil tale habet; quare mihi idipsum de fide historica suspectum, & mythicum videtur.

Vers. 26. DIXIT AVTEM MVLIER CVIVS ERAT FILIVS VIVVS AD REGEM (COMMOTA SVNT

QVIPPE

QVIPPE VISCERA EIVS SVPER FILIO SVO) OBSECRO DOMINE, DATE ILLI INFANTEM VIVVM, ET NOLITE INTERFICERE EVM. E CONTRARIO ILLA DICEBAT? NEC MIHI NEC TIBI SIT, SED DIVIDATVR] Hinc patet hanc non tantum falsam fuisse matrem, sed etiam inuidia & odio laborasse in veram matrem, ideoque petijsse vt eius filius occideretur, sicut suus erat mortuus: alioqui enim petijsset sibi seruari infantem, cùm mater vera illum ei dari à rege postularet, ne filius suus occideretur. Voluit ergo vt filius eius moreretur, sicut eius filius erat mortuus. Ita Abulens. Audi S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Quo audito illa quæ petebat alienum non solùm acquieuit, sed etiam diuisionem paruuli depoposcit nullo affectu commota materno. Illa quæ suum sciebat infantem, non vitæ metuens, sed orbatis; nec iam solatio suo propria, sed pignori suo consulens orare accepit, vt incolumis magis puer traderetur aliena, quàm sectus in partes matri propria redderetur. Vnde Salomon qui non maiestate diuina, sed argumentis vt homo interiorem interrogabat affectum, illi potiùs iudicauit paruulum esse reddendum, quam veram matrem dolor proprius prodidisset: illam verò, quam morituri paruuli misericordia non mouebat, exortem pronunciauit esse naturæ, quam exortem vidit esse pietatis. Veritas ergo non latuit, sed tamen per simulationem alterius fluctuauit: diuq; etiam bona mater euentu hæsit ambiguo: dum iudicij periclitatur incerto.*

Tropol. S. Gregor. 21. Mor. c. 8. per duas has mulieres accipiens falsos & veros doctores: *Peruersa mulier*, inquit, *clamat: Nec meus sit, nec tuus. Vt enim diximus, quos sibi obsequi non vident ad gloriam temporalem, eos alijs inuident viuere per veritatem. Vera autem mater satagit, vt eius filius saltem apud extraneam sit, & viuat; quia concedunt veraces magistri, vt ex eorum discipulis alij quidem magisterij laudem habeant, si tamen integritatem vitæ ijdem discipuli non amittant. Per quæ pietatis viscera hæc eadem vera mater agnoscitur, quia omne magisterium* A *in examine charitatis approbatur: & sola recipere totum meruit, quæ quasi totum concessit: quia fideles præpositi pro eo quod ex bonis discipulis suos non solùm alijs laudem non inuident, sed vtilitatem eis etiam profectus exorant, ipsi & integros & viuentes filios recipiunt, quando in supremo examine ex eorum vita perfectæ retributionis gaudia consequuntur.*

Simili modo, sed dissimili affectu, & dispari effectu mater Antonini Caracallæ & Getæ Cæsarum, ait Herodianus, vt eos discordes & imperium diuidentes vniret, se ab illis diuidi postulauit, vt vterque eorum sui partem in suo regno haberet. Sed frustra: Caracalla enim metuens fratrem suum Getam, vtpote populo gratum, eum in sinu matris occidit, atque vt scelus velamine pietatis tegeret, eum inter Diuos retulit dicens: *Vt non sit viuus, sit Diuus.*

RESPONDIT REX ET AIT: DATE HVIC INFANTEM VIVVM, ET NON OCCIDATVR: HÆC EST ENIM MATER EIVS] Natura enim & naturalis compassio certò indicat hanc esse matrem. Vide hic solertiam & sapientiam Salomonis. *Itaque non immeritò*, ait S. Ambros. lib. 2 de Offic. B cap. 8. *æstimatus est intellectus Dei in eo esse, in quo occulta sunt Dei. Quid autem occultius quàm internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus, velut quidam pietatis descendit arbiter, & velut quamdam genitalis alui vocem eruit, qua maternus patuit affectus qui elegerat filium suum vel apud alienam viuere, quàm in conspectu matris necari. Sapientiæ igitur fuit, latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem, & velut quadam machæra, ita spiritus gladio penetrare non solùm vteri, sed etiam animæ & mentis viscera. Iustitia quoque, vt quæ suum necauerat, alienum non tolleret, sed vera mater reciperet suum. Denique etiam Scriptura hoc pronuntiat: Audiuit, inquit, omnis Israel hoc iudicium quod iudicauit rex: & timuerunt à facie regis, eò quòd intellectus Dei in eo esset vt faceret iustitiam.* Vers. 2

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur v. 1. Officiales & principes Salomonis, & v. 7. Præfecti annonæ 12. per singulas tribus. Mox v. 20. Israelis pax & felicitas, ac Salomonis quotidianæ impensæ, regni amplitudo, opulentia, magnificentia, præsertim equorum & curruum. Denique v. 29. eius sapientia, parabolæ, carmina & libri.

1. ERat autem rex Salomon regnans super omnem Israël: 2. & hi princi-
pes quos habebat: Azarias filius Sadoc sacerdotis: 3. Elihoreph &
Ahia filij Sisa scribæ: Iosaphat filius Ahilud à commentarijs: 4. Banaias fi-
lius Ioiadæ super exercitum: Sadoc autem, & Abiathar sacerdotes. 5. Aza-
rias filius Nathan, super eos qui assistebant regi: Zabud filius Nathan sacerdos,
amicus regis: 6. & Ahisar præpositus domus: & Adoniram filius Abda super
tributa. 7. Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israël,
qui præbebant annonam regi & domui eius: per singulos enim menses in anno,
singuli necessaria ministrabant. 8. Et hæc nomina eorum: Benhur, in monte
Ephraim. 9. Bendecar, in Macces, & in Salebim, & in Bethsames, & in Elon,
& in Bethanan. 10. Benhesed in Aruboth: ipsius erat Socho, & omnis terra
Epher. 11. Benabinadab, cuius omnis Nephath dor, Taphet filiam Salomo-
nis

nis habebat vxorem. 12. Bana filius Ahilud regebat Thanac & Mageddo &
vniuersam Bethsan, quæ est iuxta Sarthana subter Iezrael, à Bethsan vsque Abel-
mehula è regione Iecmaan. 13. Bengaber in Ramoth Galaad : habebat Auo-
thiair filij Manasse in Galaad, ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in
Basan, sexaginta ciuitatibus magnis atque muratis, quæ habebant seras æreas.
13. Ahinadab filius Addo præerat in Manaim. 15. Achimaas in Nephtha-
li : sed & ipse habebat Basemath filiam Salomonis in coniugio. 16. Baana fi-
lius Husi, in Aser, & in Baloth. 17. Iosaphat filius Pharuc in Issachar. 18.
Semei filius Ela, in Beniamin. 19. Gaber filius Vri, in terra Galaad, in terra
Sehon regis Amorrhæi & Og regis Basan, super omnia quæ erant in illa terra.
20. Iuda & Israel innumerabiles, sicut arena maris in multitudine : comedentes,
& bibentes, atque lætantes. 21. Salomon autem erat in ditione sua habens
omnia regna à flumine terræ Philisthijm vsque ad terminum Ægypti : offeren-
tium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius. 22. Erat autem
cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, & sexaginta cori fari-
næ, 23. decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes,
excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altilium.
24. Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, à Thaphsa
vsque ad Gazan, & cunctos reges illarum regionum : & habebat pacem ex omni
parte in circuitu. 25. Habitabatque Iuda & Israel absque timore vllo, vnus-
quisque sub vite sua, & sub ficu sua, à Dan vsque Bersabee, cunctis diebus Salo-
monis. 26. Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum cur-
rilium, & duodecim millia equestrium. 27. Nutriebantque eos supradicti re-
gis præfecti : sed & necessaria mensæ regis Salomonis, cum ingenti cura præbebant
in tempore suo. 28. Hordeum quoque & paleas equorum & iumentorum, de-
ferebant in locum vbi erat rex, iuxta constitutum sibi. 29. Dedit quoque
Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cor-
dis, quasi arenam, quæ est in littore maris. 30. Et præcedebat sapientia Salo-
monis sapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorum, 31. & erat sapien-
tior cunctis hominibus : sapientior Ethan Ezrahita, & Heman, & Chalcol, & Dor-
da, filijs Mahol : & erat nominatus in vniuersis gentibus per circuitum. 32.
Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas : & fuerunt carmina eius quin-
que & mille. 33. Et disputauit super lignis, a cedro quæ est in Libano, vsque
ad hyssopum quæ egreditur de pariete : & disseruit de iumentis, & volucribus, &
reptilibus, & piscibus. 34. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sa-
pientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ, qui audiebant sapientiam
eius.

Vers. 4. SADOC AVTEM ET ABIATHAR SACERDOTES] scilicet summi, id est pontifices. Dices : Salomon iam ablegarat Abiathar, eumque pontificatu priuarat cap. 2. 27. Resp. recensentur hic omnes officiales Salomonis, siue qui iam tum erant, siue qui fuerant, siue qui futuri erant, vt patebit vers. 11. & 15. Voluit enim eos omnes Script. hic simul enumerare. Nominat ergo Abiathar, quia is tempore Dauidis fuerat pontifex, eumque vt sibi fidelem Dauid Salomoni commendarat : sed quia ipse cum Adonia contra Salomonem conspirarat, hinc eum Salomon pontificatu priuauit. Ita Abul. A lij respondent Abiathar ab exilio à Salomone reuocatum, non ad pontificatum, sed ad simplex sacerdotium, vti Deus minando prædixerat eius abauo Heli 1. Reg. 2.36. *Futurum est vt quicumque remanserit in domo tua, &c. dicat : Dimitte me ad vnam partem sacerdotalem.* Ita Theodor. & Procop. Tertiò Serarius respondet Abiathar vocari sacerdotem, quia fuerat sacerdos.

Vers. 5. ZABVD FILIVS NATHAN SACERDOS] id est princeps intimus regi, vt vertunt Septuag. Sic filij Dauid vocantur sacerdotes, id est aulæ principes & proximi regi 2. Reg. 8. v. vltim.

TAPHETH FILIAM SALOMONIS HABEBAT VXOREM] Est prolepsis, necdum enim eam habebat, sed postea habuit. Nam Salomon hoc tempore erat dumtaxat 20. annorum circiter. Vnde non poterat habere filiam quæ esset nubilis. Idem dico de Achimaas, qui alteram habuit Salomonis filiam v. 15. Recensentur enim hic omnes officiales & principes Salomonis simul, siue qui tum erant, siue qui postea facti sunt, vti dixi v. 4. Vers. 11.

IVDA ET ISRAEL INNVMERABILIS SICVT ARENA MARIS] q.d. Tempore Salomonis creuit tribus Iuda & ceteræ vndecim tribus Israelis in innumerabilem quasi multitudinem : eratque tum summa rerum omnium abundantia, ita vt omnes in suis opibus & delicijs gauderent & exultarent. Alleg. regni Salomonis felicitas repræsentauit felicitatem summam regni Christi in Ecclesia per gratiam, in cælo per gloriam. Vers. 20.

SALOMON AVTEM ERAT IN DITIONE SVA HABENS OMNIA REGNA A FLVMINE TERRÆ PHILISTHIIM, VSQVE AD TERMINVM Vers. 21.

A NVM ÆGYPTI] Quæres quodnam sit *flumen terræ Philisthijm*? Primo, Gaspar Sanchez censet esse mare Palæstinorum, huic enim adiacent Philisthini. Secundò, Abulens. censet esse Rinocoluræ riuum, qui disterminat Philisthæam ab Arabibus. Tertiò, alij censent esse Iordanem, vel potiùs originem Iordanis in Libano, vbi oriuntur duo riui Ior & Dan, qui mox confluentes faciunt Iordanem. Verum dico flumen hoc esse Euphratem. Nam τὸ *terra Philisthijm* non est referendum ad τὸ *flumine*, vt patet ex Hebræo (in Hebræo enim est נָהָר *nahar* in absoluto, non נְהַר *nehar*, vti esse deberet in regimine genitiui, si regeret genitiuum terræ) sed ad τὸ *regna*. q.d. Salomon obtinebat omnia regna terræ Philisthijm, à flumine, id est quæ interiacent à flumine Euphrate vsque ad terram Philisthijm inclusiuè; siue B Salomon obtinebat omnia regna regionum inchoando à flumine Euphrate vsque ad terram Philisthijm. Maluit dicere *terræ*, quàm *vsque ad terram*; tum vt indicet in terra Philisthinorum non fuisse finitum regnum Salomonis, sed per illam extentum vsque ad fines Ægypti: q.d. à flumine tendendo per terram Philisthijm vsque ad fines Ægypti; tum quia loquitur concisè, & ex alijs Script. locis quasi peruulgatis, concisè terminos regni Salomonis à Deo promissos consignat. Script. enim terminos terræ Sanctæ Iudæis promissas assignat flumen Euphratem ab Oriente, & Philisthæam ab Occidente, Ægyptum à Meridie. Hoc enim promiserat Deus Abrahæ Genes. 15. 18. dicens: *Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Ægypti vsque ad fluuium magnum Euphratem.* Itaque se explicat Auctor huius libri Regum mox v. 24. dicens: C *Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, à Thapsa vsque ad Gazan*, quæ est vltima satrapia Philisthinorum. Ita clarè non tantùm intelligit, sed & legit S. Aug. in quæst. in Iosue, quæst. 21. *Et erat dominans*, inquit, *in omnibus regibus à flumine vsque ad terram Philisthijm, & vsque ad fines Ægypti. Ecce vbi impletum est, quod in Genesi Deus ad Abraham loquens promiserat, quéque prædixerat. A flumine quippe hîc intelligitur ab Euphrate.* Neque enim de Iordane hîc accipi potest, cùm & citra Iordanem, & vltra Iordanem iam terras Israelitæ obtinerent etiam ante regnum Salomonis. Sic & Chald. *A Perath* (id est Euphrate) inquit, *terra Philisthijm, vsque ad fines Ægypti.* Sic & Benedictus: *A flumine terræ*, inquit, id est *vsque ad terram Philisthijm.* Et Isidorus Clarius: *A flumine vsque ad terram Philisthijm.* Sic & Lyranus ac Mariana. Vatabl. *A flumine & terra Palæstinorum vsque ad Ægyptum.* D Dat enim hîc tres terminos regni Salomonis, scilicet Euphratem ab Oriente, Philisthinos ab Occidente, & Ægyptum à Meridie, vti dixi.

Vers. 22. ERAT AVTEM CIBVS SALOMONIS (hoc est aulæ, siue aulicorum, puta principum, asseclarum & famulorum Salomonis) TRIGINTA CORI SIMILÆ ET SEXAGINTA CORI FARINÆ, DECEM BOVES PINGVES, ET VIGINTI BOVES PASCVALES (aliti & saginati in pascuis) ET CENTVM ARIETES] Hinc patet multitudo eorum quos alebat Salomon, eiúsque magnificentia.

Simila est flos, siue albior & purior farina tritici, ex qua fit panis similigineus & delicaA tus, de qua Martial lib. 13.

Non poteris similæ dotes numerare nec vsus.

Et Plinius lib. 18 c. 10. *Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modijs reddere semimodios & pollinis sextarios quinque. Ita enim appellant in tritico, quod florem in silígine.* Vnde Seneca Ep. 119. *Vtrum panis hic*, inquit, *plebeius sit, an similigineus ad naturam nihil pertinet.* Sic nobiles comedunt panem similigineum, plebij & rustici triticeum & siligineum. Porrò *corus* est mensura continens modios Romanos triginta. Vide dicta de Mensuris in fine Pentateuchi.

EXCEPTA VENATIONE CERVORVM, CAPREARVM ATQVE BVBALORVM] *Bubalus* hic non est is quem vulgus *Buffalum* vocat, animal stolidum & pauperum cibus, cùm hîc inter delicias ceruorum & capreatum venatione captas ponatur. Vnde Bubalum esse è capreatum geB nere asserit Oppianus lib. 2. de venatione. Et Plinius libr. 8. ait *Africam gignere bubalos, vituli, ceruique potius similitudine, bobus autem syluestribus imperitum vulgus nomen bubalorum imponere.* Heb. est יַחְמוּר *iachmur*, quod R. Iona vertit, *capram magnam*; Tigurina, *ibicem*; alij *damam*; alij, *hircum siluestrem.*

IPSE ENIM OBTINEBAT OMNES REGIONES TRANS FLVMEN A THAPHSA VSQVE AD GAZAN] Thaphsa opponitur hîc Gazæ; vnde videtur sita fuisse iuxta Euphratem. Hic enim limitabat regnum Salomonis ad Orientem, sicut Gaza ad Occidentem. Nonnulli suspicantur Thaphsa esse illam quæ Tharsacus dicitur à Ptolemæo, Strabone, Xenophonte & Stephano. Alia fuit Thaphsa cis Iordanem, cuius incolas Manahem occidit 4. Reg. 15. 16. Vers. 24.
C Hinc videtur Salomon regnasse vltra flumen, scilicet vltra Euphratem, ac partem Mesopotamiæ obtinuisse, à Thaphsa scilicet vsque ad Gazam.

ET HABEBAT SALOMON QVADRAGINTA MILLIA PRÆSEPIA EQVORVM CVRRILIVM, ET DVODECIM MILLIA EQVESTRIVM] hoc est, habebat 40. millia equorum in præsepijs. Sic enim explicatur 2. Paralip. 9. 25. *Habuit*, inquit, *Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & curruum equitúmque* (tum ad pompam, tum ad bellum) *duodecim millia.* Est hypallage: *Habebat præsepia equorum*, id est habebat equos in præsepijs, siue in equilibus. Aut certè per *præsepia*, intellige septa, quæ in equili cuique equo ad manducandum assignantur: præsepium enim commune in varia septa, quæ cuique equo deputantur, diuiditur, vt vnus equus ab alio siue muro aliD quo, siue trabe interiecta separetur, ne equi vicini septum & pabulum inuadat, cum eoque pugnet & calcitret. Ita Vatab. Vers. 26.

Porrò 2. Paral. 9. 25. in Hebræo iam est: *Habebat Salomon quatuor millia præsepium*, quia scilicet in quolibet præsepi siue equili habebat decem equos, ita vt vniuersim haberet 40. millia equorum currilium, vt vertit Noster & Sept. Nam quatuor millia multiplicata per decem faciunt 40. millia. Ita Vatabl.

Curriles equi vocantur, qui currus trahunt; equestres qui equitem sustinent. Currilibus tot opus habuit Salomon ad vehendum suas reginas, quas habuit 700. & concubinas, id est secundarias vxores, quas habuit trecentas. Item

ad

ad annonam, aquam, ligna, lapides, &c. ad fabricam templi & palatiorum suorum comebenda. Equestribus ad milites & equites, item ad principes & famulos honorarios, qui in ijs se honoris & magnificentiæ causa stiparent & comitarentur.

Censent nonnulli Salomonem in copia tot equorum peccasse contra legem Deuter. 17. 17. *Cum fuerit constitutus rex, non multiplicabit sibi equos*, sed magis peccauit in causa, scilicet in multiplicatione tot reginarum & vxorum, tantoque fastu & pompa regia, quam alere debebat populus. Vnde & murmurauit contra Roboam Salomonis filium, imò ab eo defecit ad Ieroboam, vt audiemus c. 12. v. 4. Abulensis tamen excusat Salomonem à peccato, saltem grauiore, quòd bona intentione id fecerit, & ob necessitatem, idque in rerum omnium abundantia & summa opulentia. Volebat enim Deus in Salomone suam & Israelis gloriam & magnificentiam toti mundo ostendere.

Vers. 29. DEDIT QVOQVE DEVS SAPIENTIAM SALOMONI ET PRVDENTIAM MVLTAM NIMIS, ET LATITVDINEM (Chald. *dilatationem*) CORDIS, QVASI ARENAM, QVÆ EST IN LITTORE MARIS] *latitudinem cordis* vocat magnificentiam & magnanimitatem, putà cor regium, amplum, magnificum, magnanimum, ad tantum regimen ac tanta onera & opera, fabricarum præsertim, magno animo sustinenda & superanda, vt sicut arena plurima est & latissimè se porrigit, sic & cor Salomonis plurima etiam minutissima complecteretur, & ad omnia quæ mente concipiebat opere exequendum sese extenderet. Parum enim prodest multa mente concipere & intelligere, nisi adsit virtus & strenuitas ad ea in praxim redigendum.

Vers. 31. SAPIENTIOR ETHAN] Hic Ethan fuit insignis poëta & musicus, vt patet 1. Paralip. 15. 19. vnde & Psal. hoc titulo prænotatur: *Intellectus Ethan*.

LOCVTVS EST (dictauit & scribi fecit) QVOQVE SALOMON TRIA MILLIA PARABOLAS] Partem earum habemus in Prouerbijs, vbi à cap. 10. incipiunt parabolæ, & se porrigunt ad libri finem per versus 658. qui totidem quasi continent parabolas.

Vers. 32. ET FVERVNT CARMINA EIVS QVINQVE ET MILLE] Vatabl. *quinque super mille*. Sic & Hebr. Chald. & Iosephus, q. d. liber Odarum Salomonis continebat mille odas & quinque. Septuag. verò vertunt, *Erant carmina eius quinque millia*. Hinc patet Salomonem fuisse Poëtam. Poësis prisca Hebræorum intercidit: nec iam numeros carminis in psalmis, alijsque carminibus aduertimus, nisi in rythmo.

Vers. 33. ET DISPVTAVIT SVPER LIGNIS A CEDRO QVÆ EST IN LIBANO, VSQVE AD HYSSOPVM QVÆ EGREDITVR DE PARIETE] hoc est à maximis vsque ad minimaa. *Hyssopum* hic intellige parietariam, quam nonnulli apud Abulens. vocant origanum vel spartum Leuinus Lemnius cap. 26. de herbis & Pineda vocant adianthum, Serarius saturtiam, quæ idcirco Arabicè nuncupatur *tsatar*.

ET DISSERVIT DE IVMENTIS, ET VOLVCRIBVS, ET REPTILIBVS, ET PISCIBVS] Verisimile est hæc olim in libris fuisse conscripta, vt de ijsdem nuper fusè scripsit Vlysses Aldrouandus, Conradus Gesnerus, Gulielmus Rondelerius, Iulius Scaliger & alij. Verùm hæc omnia penè interciderunt tot sæculorum interuallo, præsertim quia tum non erat typographia, sed pauca exemplaria manuscripta dumtaxat, quæ facilè intereunt. Sic & interciderunt omnia Patriarcharum & Sapientum Hebræorum, Ægyptiorum, Chaldæorum, Arabum, Græcorum scripta ante Moysen, cuius ferè solius ex prisco illo æuo libri & scripta extant. Addit Abulens. Dei prouidentia eos interijsse, eò quòd nimis curiosa continerent, vel quòd nos tanta scientiarum luce, quam ipse per reuelationem acceperat, indigni essemus. Glossa censet eos combustos fuisse à Chaldæis; Eusebius verò, & ex eo Glycas ab Ezechia rege.

Hinc patet Salomonem tum priuatim suos, tum publicè omnes docuisse Physicam & scientiam rerum naturalium, hoc enim significat τὸ *disputauit* & *disseruit*. Ad hoc enim ipse ædificauit scholam siue academiam in monte Sion, in qua ipse docebat, vt dixi Prouerb. 9. v. 1. vnde ab eo suam doctrinam hauserunt Pythagoras, Socrates, Plato, Aristot. teste Eusebio, S. Ambros. Clemente Alex. & alijs.

Addit Psellus Salomonem scripsisse libros de geminis, & genijs siue dæmonibus euocandis, certo loco affigendis, & ad opera cogendis. Sed & magi nonnulli, proferunt Salomonis incantationes, clauiculam & annulum: verùm hæc magica sunt & Salomone indigna. Vide Pinedam.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paciſcitur Salomon cum Hiram de lignis & operarijs, ad fabricam templi.

1. MIſit quoque Hiram rex Tyri ſeruos ſuos ad Salomonem: audiuit enim quod
ipſum vnxiſſent regem pro patre eius: quia amicus fuerat Hiram Dauid
omni tempore. 2. Miſit autem Salomon ad Hiram, dicens. 3. Tu ſcis vo-
luntatem Dauid patris mei, & quia non potuerit ædificare domum nomini Domini
Dei ſui propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos ſub
veſtigio pedum eius. 4. Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mi-
hi per circuitum: & non eſt ſatan, neque occurſus malus. 5. Quamobrem co-
gito ædificare templum nomini Domini Dei mei, ſicut locutus eſt Dominus Dauid
patri meo, dicens: Filius tuus, quem dabo pro te ſuper ſolium tuum, ipſe ædifica-
bit domum nomini meo. 6. Præcipe igitur vt præcidant mihi ſerui tui cedros
de Libano, & ſerui mei ſint cum ſeruis tuis: mercedem autem ſeruorum tuorum
dabo tibi quamcumque petieris: ſcis enim quomodo non eſt in populo meo vir
qui nouerit ligna cædere ſicut Sidonij. 7. Cùm ergo audiſſet Hiram verba Sa-
lomonis, lætatus eſt valde, & ait: Benedictus Dominus Deus hodie, qui dedit Dauid
filium ſapientiſſimum ſuper populum hunc plurimum. 8. Et miſit Hiram ad
Salomonem, dicens: Audiui quæcumque mandaſti mihi: ego faciam omnem vo-
luntatem tuam in lignis cedrinis & abiegnis. 9. Serui mei deponent ea de
Libano ad mare: & ego componam ea in ratibus mari, vſque ad locum quem ſi-
gnificaueris mihi: & applicabo ea ibi, & tu tolles ea: præbebiſque neceſſaria mihi,
vt detur cibus domui meæ. 10. Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina,
& ligna abiegna, iuxta omnem voluntatem eius. 11. Salomon autem præbebat
Hiram coros tritici viginti millia in cibum domui eius, & viginti coros puriſſimi
olei: hæc tribuebat Salomon Hiram per ſingulos annos. 12. Dedit quoque
Dominus ſapientiam Salomoni, ſicut locutus eſt ei: & erat pax inter Hiram & Sa-
lomonem, & percuſſerunt ambo fœdus. 13. Elegitque rex Salomon operarios
de omni Iſrael, & erat indictio triginta millia virorum. 14. Mittebatque eos in
Libanum, decem millia per menſes ſingulos viciſſim, ita vt duobus menſibus eſſent
in domibus ſuis: & Adoniram erat ſuper huiuſcemodi indictione. 15. Fueruntque
Salomoni ſeptuaginta millia eorum qui onera portabant, & octoginta millia lato-
morum in monte: 16. abſque præpoſitis qui præerant ſingulis operibus, nume-
ro trium millium & trecentorum, præcipientium populo, & his qui faciebant opus.
17. Præcepitque rex, vt tollerent lapides grandes, lapides pretioſos, in funda-
mentum templi, & quadrarent eos: 18. quos dolauerunt cæmentarij Salomo-
nis, & cæmentarij Hiram: porrò Giblij præparauerunt ligna & lapides ad ædifi-
candam domum.

Vers. 1. MISIT QVOQVE HIRAM REX TYRI SERVOS SVOS AD SALOMONEM] vt ei quaſi nouo regi de inauguratione gratularetur. Litteras Hiram & Salomonis ex Archiuis Tyriorum acceptas recenſet Ioſephus & Eupolemus apud Euſebium lib. 9. de Præpar. Earum titulus eſt: *Suron Salomoni Regi magno ſalutem*, vbi vocat enim regem magnum, quaſi regem regum, ob ſapientiam æquè ac opes & potentiam. Hiram enim Hebr. & à Septuag. vocatur *Chiram* vel *Churam*, quaſi Chirom vel Tyrom, id eſt Tyriorum rex, ait Serarius. A Phœnicibus Hiram vocatur *Surom* (Tyrus enim Hebr. dicitur צור *ſor*, id eſt petra, quia in rupe ſita. B Vnde *Sarranum oſtrum* vocatur Tyria purpura) à Theophylo Antiocheno Hieromus & Hieromenus, cuius filiam Salomoni nupſiſſe aſſerit Tatianus. A Ioſepho lib. 8. Antiq. c. 2. & libr. 1. A contra Apionem vocatur Iromus Abibali filius.

Vers. 4. ET NON EST SATAN] q. d. Non eſt aduerſarius, non eſt mihi hoſtis, cum quo bella geram, vel qui me à fabrica templi impediat.

Vers. 7. BENEDICTVS DOMINVS DEVS HODIE QVI DEDIT DAVID FILIVM SAPIENTISSIMVM] Hinc videtur quòd Hiram partim ex familiaritate cum Dauide, partim ex ſapientia & felicitate Salomonis cognouerit Deum verum, quem ipſi colebant. Vocat enim eum *Iehoua* (vt habent Hebr.) quod eſt nomen proprium Dei, Moyſis & Hebræorum. Hinc quoque ſtrenuè cooperatus eſt Salomoni ad fabricam templi Dei veri, mittendo tot millia operariorum, ligna, lapides; quod vtique non feciſſet ſi ipſe putaſſet Deum Salomonis non eſſe verum, ſed falſum: pro templo enim ædificaſſet idolum;

lum. Simile fecit Seleucus rex Asiæ 2. Machab. 3. v. 3. Antea enim Hiram coluerat Herculem & Astarten deos Tyriorum, eisque templa ædificarat, vti asserit Iosephus libr. 1. contra Apion. Forte etiam Hiram cum hisce dijs suis patrijs simul coluit Deum Hebræorum, vti fecerunt Assyrij translati in Samariam, vt audiemus libr. 4. cap. 17.

Hinc Eucherius & Angelomus Allegor. per Hiram intelligunt reges Gentium, vt Constantinum, Theodosium, Gratianum, Carolum, qui Christum & Apostolos, in ædificanda & propaganda Ecclesia adiuuerunt. Vnde & Hiram vel Chiram Hebr. idem est quod *viva excelsus*, aut *vita celsitudo*; vel *principatus* aut *nobilitas*, aut *candor eorum*, ait Pagnin. in Nominib. Hebr.

Vers. 10. ITAQVE HIRAM DABAT SALOMONI LIGNA CEDRINA, ET LIGNA ABIEGNA] scilicet cedros & abietes. Addit liber 2. Paral. 2. 8. *Ligna arceuthina*, id est iuniperina, vt vertunt Septuag. scilicet iuniperos, quæ ibi in magnam altitudinem & crassitiem excrescunt, vt inde fiant trabes pro fabricis. Licet enim Dauid ligna reliquamque materiam ad fabricam templi præpararit, vt dicitur 1. Paral. 22. 14. tamen hæc non sufficerunt Salomoni, maiora, & plures fabricas palatiorum suorum meditanti. ita Abul.

Allegor. Eucher. & Angel. *Conuersa Gentilitas*, inquit, *misit ad Christum viros quosdam, & secundum sæculum claros, sed setuti Dominica increpatione, de monte sua superbiæ iam deiectos & humiliatos, qui ad normam euangelicæ veritatis instituti, in ædificatione Ecclesiæ pro suo quisque merito vel tempore collocarentur. Misit etiam artifices: quia conuersos ad veram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis populis quoque regendis iure præponerentur, Domino Gentilitas obtulit, qualis fuit ipsis Apostolorum temporibus Dionysius Areopagita, qualis deinceps Doctor suauissimus & fortissimus Martyr Cyprianus, aliique quamplurimi. Misit & aurum, quod in eadem penè significatione accipitur, quia nimirum viros sapientia & ingenio præclaros ostendit: pro quibus cunctis oblationibus Gentilitas à Deo dona expectat gratiæ cælestis.*

SALOMON AVTEM PRÆBEBAT HIRAM COROS TRITICI VIGINTI MILLIA] Tyrus enim tunc erat insula & vndique cincta mari, vt in ea nec seri nec meti posset. Vnde Hiram petens à Salomone triticum in sua epistola apud Iosephum ait: *Tritico indigemus, quippe insulares sumus:* posteà verò Tyrus à Nabuchodonosor per tredecim annos obsessa, comportatis in mare terræ aggeribus, vt adiri & expugnari posset, facta est Peninsula, vt dixi Ezech. 29. v. 17. & 18. & Isaiæ 23. 10.

Vers. 13. ELEGITQVE REX SALOMON OPERARIOS DE OMNI ISRAEL, ET ERAT INDICTIO TRIGINTA MILLIA VIRORVM] Per *operarios* intellige primarios & artifices, vel præfectos operum. Nam vt dicitur c. 9. 22. *de filijs Israel non constituit Salomon seruire quemquam, sed erant viri bellatores, & ministri eius, & principes, & duces, & præfecti curruum & equorum.*

Vers. 15. FVERVNTQVE SALOMONI SEPTVAGINTA MILLIA EORVM, QVI ONERA PORTABANT, ET OCTOGINTA MILLIA LATOMORVM IN MONTE] hoc est lapicidarum, qui lapides ex monte siue rupe exciderent. Hi enim non erant Israelitæ, vti iam dixi, sed proselyti, vt patet 2. Paralip. 2. v. 17. & 18. Proselyti igitur hi erant Gabaonitæ, cæterique Chananæi Hebræis subiecti, & ad iudaismum conuersi. Proselytorum ergo onera portantium & latomorum in fabrica templi erant vniuersim 150. millia, Hebræorum verò triginta millia, vt dictum est v. 13. quæ adde 150. millibus, fient 180. millia. His adijce Tyrios & Sydonios, quos Salomon ab Hiram postularat, ipseque ei submiserat, vt patet v. 6. & 9. ac Ægyptios, quos Pharao socer Salomonis ei destinarat, euadent ducenta millia & amplius eorum qui laborarunt in fabrica templi, imò, si credimus Eupolemo apud Eusebium lib. 9. de Præpar. euadent trecenta & quadraginta millia. Eupolemus enim asserit Hiram misisse Salomoni octoginta millia Tyriorum, ac Pharaonem totidem millia Ægyptiorum, qui iuncti faciunt 160. millia, quæ si addas 180. millibus à Salomone destinatis, fient 340. millia. Verum hic numerus videtur nimius & quasi incredibilis. Vnde nonnulli opinantur errorem esse in numeris Eupolemi vel Eusebij, vt octoginta millia irrepserint pro octo vel octodecim millibus. Sub latomis, id est lapicidis, intellige lignorum cæsores, sed hic latomi soli numerantur, quia erant plures lapicidæ quàm lignicidæ. Sic sub onera portantibus intellige aurigas, nautas, muliones, agasones, &c.

Vers. 16. ABSQVE PRÆPOSITIS, &c. NVMERO TRIVM MILLIVM ET TRECENTORVM] Dices: 2. Paralip. 2. numerantur tria millia & sexcenti. Resp. ex sexcentis erant trecenti, qui ipsis præpositis præerant, quos addit & supplet liber Paralip. ita Vatabl. Dion. Caiet. & Salianus.

Vers. 17. VT TOLLERENT LAPIDES GRANDES, LAPIDES PRETIOSOS, IN FVNDAMENTVM TEMPLI] Ergo hi lapides pretiosi non erant adamantes, carbunculi, smaragdi, sed marmorei: hi enim sunt duri & fortes, vt in fundamenta mittantur ibique fabricam omnem sustineant. Porrò marmor, est magni pretij & varij generis. Aliud enim dicitur Ophites, eò quòd habeat maculas instar serpentium: ὄφις enim est serpens. Aliud dicitur Porphyrites, quòd rubeat, ac candidis punctis dispungatur. Aliud est Parium & album, aliud nigrum, aliud viride. Aliud dicitur Phengites, quòd splendet & tralucet.

Vers. 18. PORRO GIBLII PRÆPARAVERVNT LIGNA ET LAPIDES] Putant nonnulli fabros hos dictos Giblios ad Hebr. גבל *gebul*, id est terminus, quod dolando lapides eos eleganti figura terminarent. Verùm dico Giblios siue Biblios (littera enim g subinde commutatur cum littera b) dici ab vrbe Biblo, de qua Adrichom. q. 185. n. 11. *Biblus*, inquit, *siue Byblus, & Biblium, olim Eue seu Enad, Nunc Gibel, Giblec & Bibleth dicta, inclyta Phœnices ciuitas est, quæ Hebraicè Gibal & Gebel, incolæ verò eius Biblij seu Giblij in sacris litteris vocantur. Hæc versus Aquilonem à Cane fluuio tribus, contra Austrum verò à ciuitate Betro quatuor milliaribus super mare sita, ab Enad sexto filio Chanaan fundata scribitur, de qua in tertio Regum libro hoc modo legimus. Porrò Biblij præpararunt (Salomoni) ligna & lapides ad ædificandum domum* Denique in Biblo erant Adonidis templa, ait Strabo lib. 16. hodie Gaeta dicitur.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

S*Alomon fabricat templum.*

1. FActum est ergo quadringentesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de Terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, ædificari cœpit domus Domino. 2. Domus autem, quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. 3. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi: & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. 4. Fecitque in templo fenestras obliquas. 5. Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. 6. Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, vt non hærerent muris templi. 7. Domus autem cùm ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est: & malleus, & securis, & omne ferramentum, non sunt audita in domo cùm ædificaretur. 8. Ostium lateris medij in parte erat domus dextræ: & per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, & à medio in tertium. 9. Et ædificauit domum, & consummauit eam: texit quoque domum laquearibus cedrinis. 10. Et ædificauit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, & operuit domum lignis cedrinis. 11. Et factus est sermo Domini ad Salomonem dicens: 12. Domus hæc, quam ædificas, si ambulaueris in præceptis meis, & iudicia mea feceris, & custodieris omnia mandata mea gradiens per ea: firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad Dauid patrem tuum. 13. Et habitabo in medio filiorum Israel, & non derelinquam populum meum Israel. 14. Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam. 15. Et ædificauit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, à pauimento domus vsque ad summitatem parietum, & vsque ad laquearia, operuit lignis cedrinis intrinsecus: & texit pauimentum domus tabulis abiegnis. 16. Ædificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, à pauimento vsque ad superiora: & fecit interiorem domum oraculi in Sanctum sanctorum. 17. Porrò quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi. 18. Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas & iuncturas suas fabrefactas, & cælaturas eminentes: omnia cedrinis tabulis vestiebantur: nec omnino lapis apparere poterat in pariete. 19. Oraculum autem in medio domus, in interiori parte fecerat, vt poneret ibi arcam fœderis Domini. 20. Porrò oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, & operuit illud, atque vestiuit auro purissimo; sed & altare vestiuit cedro. 21. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clauis aureis. 22. Nihilque erat in templo quod non auro tegeretur: sed & totum altare oraculi texit auro. 23. Et fecit in oraculo duos cherubim de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis. 24. Quinque cubitorum ala cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub altera: id est, decem cubitos habentes, à summitate alæ vnius vsque ad alæ alterius summitatem. 25. Decem quoque cubitorum erat cherub secundus: in mensura pari, & opus vnum erat in duobus cherubim. 26. id est, altitudinem habebat vnus cherub, decem cubitorum, & similiter cherub secundus. 27. Posuitque cherubim in medio templi interioris, extendebant autem alas suas cherubim, & tangebat ala vna parietem, & ala cherub secundi tangebat parietem alterum: alæ autem alteræ in media parte templi se inuicem contingebant. 28. Texit quoque cherubim auro. 29. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit varijs cælaturis & torno: & fecit in eis cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes. 30. Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus & extrinsecus. 31. Et in ingressu oraculi fecit

ostiola

ostiola de lignis oliuarum, postesque angulorum quinque. 32. Et duo ostia de lignis oliuarum: & sculpsit in eis picturam cherubim, & palmarum species, & anaglypha valde prominentia: & texit ea auro: & operuit tam cherubim quam palmas, & cetera auro. 33. Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos: 34. & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus: & vtrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur. 35. Et sculpsit cherubim, & palmas, & cælaturas valdè eminentes: operuitque omnia laminis aureis operè quadro ad regulam. 36. Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri. 37. Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio: 38. & in anno vndecimo, mense Bul (ipse est mensis octauus) perfecta est domus in opere suo, & in vniuersis vtensilibus suis: ædificauitque eam annis septem.

IDEA TEMPLI.

A Templum Salomonis fuit instar Tabernaculi Moysis: tabernaculum enim erat quasi templum mobile Hebræorum peregrinantium in deserto: templum verò erat quasi tabernaculum fixum & stabile eorumdem quietè habitantium in terra promissa. Quare sicut Deus ideam tabernaculi dedit Moysi Exodi cap. 25. & sequ. sic & ideam templi fabricandi dedit Dauidi, vt is eam traderet Salomoni vt patet 1. Paralip 28. 19. Templum ergo æquè ac Tabernaculum propriè duas habebat partes, vna anterior dicebatur Sanctum, altera posterior dicebatur Sanctum sanctorum, id est sanctissimum, vti est chorus in templis nostris. In Sancto erant tria, scilicet primò, candelabrum septiceps totidem lucernis impositis lucens. Secundò, mensa panum propositionis, continens duodecim panes, quos duodecim tribus offerebant Deo in gratiarum actionem, quasi protestantes se in terra promissa ali à Deo. Tertiò, altare thymiamatis vicinum & obuersum Sancto sanctorum, in quo quotidie manè & vesperè immolabatur thymiama Deo residenti in Sancto sanctorum. Iam in Sancto sanctorum erat arca fœderis cum suo operculo, id est Propitiatorio, sustinens duos Cherubinos, qui iunctis alis exhibebant quasi sedem & thronum Deo inde danti oracula & responsa de ijs, quæ ab eo sciscitabatur pontifex indutus Rationali *Vrim & Tummim*. Nam in Sanctum sanctorum nemo ingredi poterat nisi pontifex, in Sanctum verò nemo nisi sacerdos: quare pro populo ante Sanctum adiectum fuit atrium sub dio; quod erat quasi populi siue laicorum templum, vt in eo orarent & sacrificia spectarent.

Atrium hoc erat duplex. Prior enim eius pars vicina Sancto cedebat sacerdotibus; in eo enim erat altare holocaustorum, in quo sacerdotes victimas immolabant, ac labrum siue mare æneum, in quo sacerdotes tam se quàm victimas abluebant. Posterior & remotior à Sancto atrij pars cedebat laicis, qui inde spectabant sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum; vnde ab eo distinguebatur muro alto tres cubitos dumtaxat, ita vt laici vltra eum spectare possent sacerdotes eorumque actiones. In hoc atrio Christus docuit. Nam in Sanctum ingredi non poterat, eo quòd non esset sacerdos Leuiticus. In atrium vtrumque nemo ingredi poterat nisi mundus. Quare pro immundis & Gentilibus Herodes adiecit tertium atrium, quod erat extimum & remotissimum à Sancto; ac separatum ab atrio Iudæorum mundorum.

Porro ad muros vel latera horum atriorum erant Exedræ, quæ & Gazophylacia & Pastophoria dicuntur, hoc est cubicula sacerdotum, & supellectilium templi, vt vestium sacrarum; quas hic induebant sacerdotes, ac deinde exuebant & reponebant.

Templum maius & magnificentius erat Tabernaculo. Tabernaculum enim longum erat cubitis triginta (Sanctum enim longum erat cubitis viginti, Sanctum sanctorum decem) totidem altum; latum verò decem cubitis. Quare tam in Tabernaculo, quàm in templo, Sanctum erat quadrangulum, quia duplo longius erat quàm latius, Sanctum sanctorum verò erat quadratum; quia tam latum erat quàm longum. Templum autem longum erat sexaginta cubitis (Sanctum enim longum erat quadraginta cubitis, Sanctum sanctorum verò viginti) latum erat viginti cubitis, altum triginta vsque ad primam contignationem, inde verò sursum per tabulata extendebatur ad nonaginta cubitos, ita vt vniuersim in altitudine haberet centum & viginti cubitos.

Rursum in tabernaculo vnum erat candelabrum & vna mensa, in templo verò erant decem mensæ & totidem candelabra.

Insuper atria in templo maiora erant quàm in Tabernaculo. Erant enim atria quasi amplissimæ areæ, partim sub dio apertæ & patentes, partim porticibus ad latera contectæ, vnde & porticus nominantur, vt tempore pluuiæ ad eas se recipere posset populus. Ad atrium sacerdotum ingressos quoque fuisse Leuitas, eò quòd ipsi sacerdotibus in immolatione victimarum subseruirent, censent Theod. q. 22. Angelomus ca. 1. & Serarius, qui idem censet de Nathinæis, hi enim plurima ligna & aquas comportare debebant ad tot victimarum immolationem, quæ fiebat in atrio sacerdotum. Ioannes Budinius lib. 1. de Gloria Christi Domini cap. 5. vnicum atrium sacerdotum fuisse vult quatuor stadiorum, ita vt nimirùm totus templi ambitus quinque stadiorum fuerit. Adrichom. lib. de Ierusalem num. 101. dicit atrium profanum fuisse quatuor stadiorum.

Allegor. templum repræsentabat Ecclesiam militantem. Anagogicè triumphantem in cælis. Tropolog. animam sanctam, quæ per fidem in hac vita, & per speciem in altera Deum facie ad faciem contemplatur, & hac contemplatione beatur.

Fusè & accuratè templi fabricam describunt Iosa-

Iosephus lib. 8. Antiq. c. 2. Pineda li. 5. de Rebus Salomonis, Franc. Ribera lib. de Templo, Ioannes Baptista Vilalpando, Abulensis, Arias Montanus, Christianus Adrichomius, Richardus de S. Victore, Caietanus. Mysticam templi explicationem fusè affert Beda libris tribus de Tabernaculo, Eucherius, Angelom. Rupertus & Franc. Ribera libris 5. de Templo. Vide etiam si libet quæ annotaui Exodi 25. & seq. vbi Tabernaculum, omnesque eius partes tam ad literam quam mysticè explicui. Multa quoque addidi Ezechielis c. 40. & seq.

Templi magnificentia. Primò. Magnificentia templi quanta & quàm eximia fuerit ex varijs conijci potest. Primò, quòd templum fuerit opus Salomonis, qui fuit rex sapientissimus, opulentissimus & magnificentissimus.

Secundò. Secundò, quòd templum factum sit ad ideam non hominis, sed Dei ipsius, qui illam dedit Dauidi, vt eam traderet Salomoni, vti dixi. Volebat enim Deus vt Iudæis & hominibus rudibus, qui Deum & diuina æstimare & ponderare nesciunt, diuina maiestas in templi magnificentia repræsentaretur, vt ex illa discerent eum æstimare, vereri & admirari. Hanc causam dat Salomon 2. Paral. 2. v. 5. dicens: *Domus quam ædificare cupio magna est. Magnus est enim Deus noster super omnes deos.*

Tertiò. Tertiò, ex eo quòd templum hoc ab omnibus habitum sit orbis miraculum. Insuper parietes & laquearia eius tegebantur auro, ita vt omnia reniterent auro, & intrantium oculos fulgor vndique occurrens perstringeret, ait Iosephus lib. 8. c.

Quartò. Quartò, ex numero operariorum & præfectorum: laborarunt enim in eo ducenta hominum millia & ampliùs, per septem continuos annos, vti ostendi c. 5. 15.

Quintò. Quintò, ex opibus ad templi fabricam Salomoni relictis. Reliquit enim ei pater Dauid, vt dicitur 1. Paralip. 22. v. 14. centum millia talentorum auri, quæ ad nostram monetam redacta faciunt mille & ducentos milliones. Millionem voco decies centena millia aureorum. Insuper reliquit ei mille millia talentorum argenti, quæ tantumdem efficiunt, putà mille & ducentos milliones auri. Libra enim vna auri olim valebat decem libras argenti. Vniuersim ergo reliquit ei bis mille & quadringentos milliones aureorum, præter æs, ligna, lapides, ceteramque fabricæ materiam innumeram. Vnde 1. Paralip. 22. 14. additur: *Æris verò & ferri non est pondus: vincitur enim numerus magnitudine.*

Sextò. Sextò, *malleus & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo cùm ædificaretur.* Addit Iosephus in fine lib. 15. *toto tempore* quo templum struebatur, numquam interdiu pluisse, noctu tantùm imbribus descendentibus, ne interrumperetur ædificatio, licet Iosephus ibi propriè loquatur de templo Herodis.

Septimò. Septimò, Hebræi decem mira & quasi miracula templi recensent, penes quos sit fides. Primum, *Numquam abortiuit mulier propter carnis nidorem in sanctuario. Secundum, numquam fœtuit caro sanctuarij. Tertium, neque conspecta fuit musca in domo mactationis. Quartum, non accidit casus nocturnus sacerdoti magno in die expiationis. Quintum, non ex-*

A *tinxerunt pluuiæ ignem qui erat in strue lignorum. Sextum, non vicit ventus columnam fumi. Septimum, non repertum vllum vitium in Gomer, nec in duobus panibus, nec in panibus facierum. Octauum, stabant coarctati & adorabant dilatati. Nonum, numquam læsit aliquem serpens & scorpio in Ierusalem. Decimum, nec dixit homo socio suo: angustus mihi est locus quàm vt possim pernoctare Hierosolymis.*

FACTVM EST ERGO QVADRINGENTESIMO ET OCTOGESIMO ANNO EGRESSIONIS FILIORVM ISRAEL DE TERRA ÆGYPTI, IN ANNO QVARTO, MENSE ZIO (IPSE EST MENSIS SECVNDVS) REGNI SALOMONIS SVPER ISRAEL, ÆDIFICARE COEPIT DOMVS DOMINO] Perperam ergo Iosephus ab exitu Hebræorum vsque ad fabricam templi numerat annos 592. (sic e- Vers. 1.

B nim legendum in Iosepho ostendit Ribera li. 1. de Templo cap. 1. non 612. vti iam habent Codices Latini Iosephi) ac Beda numerat annos 490. Sulpitius 588. Theophilus 602. Cedrenus 672. Philastrius 713. Serarius hic loc. 7. numerat annos 680. Hæc enim omnia repugnant huic loco, vbi Hebr. Septuag. Chald. & Latina constanter numerant annos dumtaxat 480. quorum computum præcisè per annos Iudicum assignaui Iudic. c. 3. v. 13. Vbi Nota Septuag. Roman. hîc habere annos 440. dumtaxat, sed non numerant annos 40. quibus Hebræi peregrinati sunt in deserto; quare egressum ex Ægypto cõpletum intelligunt, & sub eo comprehendunt ingressum in terram promissam, qui contigit anno quadragesimo ab egressu ex Ægypto. Verum Septuag. Complut. & Regia habent vt Noster & Hebr. scilicet annos 480.

C Cœpit igitur Salomon ædificare templum anno quarto regni sui, mense secundo; perfecit verò illud anno vndecimo mense octauo, vt dicitur vers. 37. Vnde sequitur ædificationem hanc durasse septem annos, & septem menses præcisè. Sed Script. septem menses quasi quid minutum subticet, & integrum annorum dumtaxat numerum assignat. Cœpit ergo templum fabricare anno mundi 2933. qui fuit à diluuio annis 1276. ante Christi natiuitatem anno 1017. iuxta tabulam Chronologicam, quam præfixi Pentateucho.

Porrò Iosephus ait fabricatum fuisse templum anno 12. Hiram regis Tyri, indeque numerat 143. annos vsque ad ædificationem Carthaginis, quam fecit Dido ex Tyro nauigans in Africam. Sed error irrepsit in computu Iosephi, nam non 143. sed 125. dumtaxat fluxêre anni, vti ex regum Tyri, qui Hiram successere, an-
D norum numero, quem recenset Iosephus, arithmeticè demonstrat Salianus anno mundi 3166. in fine quoque ipse Carthaginem conditam, asserit, qui fuit annus decimus Ioas regis Iuda, & 28. Elisæi Prophetæ: licet varij variè hac de re scribant.

Porrò, cur hîc numerentur anni fabricæ templi ab egressu Hebræorum ex Ægypto, causam dant Beda, Abulens. & ex eis Pineda lib. 5. cap. 5. quòd tunc primùm suum populum redigeret Deus sub forma reipubl. ac certis ritibus, certisque sanctæ religionis & fidei legibus communiret. Ideò vbi illiusmet religionis templum amplissimum atque sanctissimum ædificabatur, & eius erectione & opportunitate alia vel

vel altaria vel loca religiosa cessare debebant, denique maximum incrementum religio & respub. percepturæ erant, oportuit eiusdem mes religionis & reipublicæ initia designari.

Locus fabricæ templi describitur 2. Paralip. 3. v. 1. vbi dicitur: *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria* (vbi Abraham iussus fuit immolare Isaac Genes. 22.) *qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornan Iebusæi.* Hinc & Christus ibidem, putà in monte Caluariæ, qui pars est montis Moria, crucifixus seipsum victimam Deo obtulit pro mundi salute. Hoc enim adumbrabat immolatio Isaac, & victimarum omnium in templo. Denique templum ædificatum fuit in loco pertinente ad tribum Beniamin, vti omnes interpretes docent, & patet Deuter. 33. v. 12. Sic & Plato lib. 7. Politic. & Aristot. lib. 6. de legibus docent in montibus ædificanda esse templa, vt eminus sint conspicua, & cælo Deoque viciniora.

Rursum 2. Paral. 3. v. 3. dicitur Salomon *ædificasse longitudinis cubitos sexaginta in mensura prima.* id est ante distinctionem Sancti à Sancto sanctorum, prima mensura longitudinis totius templi fuit sexaginta cubitorum, quæ mensura deinde distincta & diuisa est eo modo, vt ex ea Sanctum haberet 40. cubitos, reliquos verò viginti haberet Sanctum sanctorum. ita Vatabl. aliter Abulen. Prima mensura templi, inquit, fuit longitudo, quia primò in longum ædificarunt vtrumque templi parietem, deinde in latum parietem transuersos.

In mense zio] iam legunt Hebræi *in mense ziv*, quia pro ו *vau* vocali cum puncto *cholem* legunt *vau* consonantem sine puncto. Idem mensis Hebr. dicitur אִיָּר *iiar* ab אוֹר *or*, id est lux, splendor. Vnde Chald. vertit, *in mense apertionis siue splendoris florum*, eò quòd isto mense germina & flores se aperiant, eorumque vigor & decor tunc splendescat.

Ipse est mensis secundus] qui partim respondet nostro Aprili, partim Maio, sicut primus Hebræorum mensis dictus Nisan, partim respondet nostro Martio, partim Aprili, quod tempus est aptissimum ad fabricam.

Vers. 2. Domus (templum) autem, &c. habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in longitudine, et triginta cubitos in altitudine] Dices, 2. Paralip. 4. v. 4. dicitur: *Porrò altitudo centum viginti cubitorum erat.* Resp. altitudo templi vsque ad primam contignationem, siue vsque ad primum tabulatum, erat triginta cubitorum, vti hic dicitur: altitudo vero eiusdem vsque ad summam contignationem, siue vsque ad summum tectum & pinnaculum, erat 120. cubitorum, vt in lib. Paralip. dicitur. Erat enim quasi aliud ædificium supra templum, vbi repositi fuere templi thesauri, donaria, vota; item vetus tabernaculum Moysis, & Dauidis altare, &c. ita Eucherius, Angelomus, Abulens. & passim Interpretes. Vide Riberam lib. 1. de Templo cap. 5. & Vilalpandum pag. 267. Hic etiam latuit Ioas puer, & posteà rex, ait Caietan. fugiens Athaliam occidentem filios regis. 4. Reg. 11. 3. Tanta altitudo & moles templi sustentabatur crassis parietum muris, quibus incumbebat. Muri quoque fulciebantur per suas parastadas (vulgò *pilastras*) & antherides, de quibus vide Vilalpan.

Porrò ex templo hoc ad tabulata conscendebatur per cochleam, de qua v. 8. *Et per cochleam*, inquit, *ascendebant in medium cœnaculum* (tabulatum) *& à medio in tertium.*

Denique cùm Iudæi post reditum ex Babylone templum à Chaldæis combustum reædificarunt, ad sexaginta dumtaxat cubitos altitudinis illud euexerunt, eò quòd Cyrus vetaret altius erigi, timens ne Iudæi rebellantes ex templo facerent arcem, vt patet 1. Esdræ 6. & ex Iosepho.

Allegor. Angelomus: *Longitudo domus Dei*, inquit, *longanimitatem designat Ecclesiæ, quia in exilio peregrinationis eius patienter aduersa quæque tolerat, donec ad patriam quam expectat perueniat. Latitudo insinuat charitatem, qua dilatato sinu mentis non solum amicos in Deo, sed & inimicos diligere gaudet propter Deum: donec veniat tempus, quando siue ad pacem suam conuersis, siue funditus omnibus extinctis inimicis, cum solis gaudeat amicis in Deo. Altitudo spem denuntiat futuræ retributionis, cuius intuitu libenter infima quæque, siue quæ demulcent, siue quæ aduersantur, contemnit: vsque dum vtrisque transcensis sola mereatur videre bona Domini in terra viuentium.*

Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi: et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi] ita scilicet, vt hi decem cubiti latitudinis porticus adiungerentur non latitudini, sed longitudini templi; quia latitudo porticus erat minor, vtpote decem cubitorum dumtaxat, quàm latitudo templi, quæ erat viginti cubitorum, quare ei iungi & adæquari non poterat: adiuncta est ergo longitudini templi. Eadem verò erat longitudo porticus, quæ latitudo templi, scilicet viginti cubitorum; quare illa huic adiuncta & adæquata fuit: latitudo verò porticus, quæ erat decem cubitorum, adiuncta fuit longitudini templi, quæ erat sexaginta cubitorum, ita vt adiuncta latitudine porticus, templum cum porticu haberet septuaginta cubitos in longitudine & viginti cubitos in latitudine. Ita Ribera & alij. Vers. 3.

Erat hæc porticus templi vestibulum ad elegantiam & magnificentiam, æquè ac ad vsum addita Sancto, siue anteriori parti templi. Id imitati sunt Christiani primi, qui suis templis iisdem de causis adiecere porticus, quales videre est Romæ in basilica S. Petri, S. Mariæ Maioris, S. Ioannis Lateranensis, S. Laurentij, S. Cæciliæ, &c. idque ad multiplicem vsum. In porticibus enim manebant excommunicati, pœnitentes, catechumeni, quibus templum ingredi & Missam audire fas non erat. Item pauperes, mendicantes & peregrini, qui à prandio vel noctu basilica clausa, in porticu orabant & pernoctabant. Ad hæc, qui in templo litteras & nuntios accipiebant de rebus domesticis vel sæcularibus, è templo, vbi illa expedire & tractare non decebat, egrediebantur in porticum, ibique ea peragebant. In porticu etiam parabantur sedes, scamna, ornamenta,

menta, cæteraque inferenda in templum.

Porro templum, inquit Angelomus & Eucher. *erat conuersum ad Orientem, sicut & tabernaculum, habebatque ostium porticus ab Oriente contra ostium templi, iuxta quod historicus Iudæorum Iosephus apertissimè docet, ita vt sol æquinoctialis oriens directis radiorum suorum lineis per ostia tria, porticus videlicet, & templi & oraculi arcam testamenti perfundere posset.*

Vnde Allegor. per porticum hanc significantur sancti, qui Christum præcesserunt, putà Patriarchæ & Prophetæ, qui orientem huic mundo solem iustitiæ primi susceperunt, & nascenti in carne Domino testimonium, siue viuendo, siue prædicando, siue nascendo, siue etiam moriendo præbuerunt, ait Angelom. & Eucher.

Denique nonnulli censent hanc esse porticum Salomonis, in qua docuerunt Christus & Apostoli, ita Abul. Titelm. Iansen cap. 93. Concord. Euang. sed hallucinantur: hæc enim porticus erat vicina Sancto ante atrium sacerdotum, in quorum neutrum ingredi licebat Christo & Apostolis, eò quòd non essent sacerdotes veteris legis. Vide quæ de porticu Salomonis dixi Act. 3. 11.

Vers. 4. Fecitque in templo fenestras obliquas] Hebr. שְׁקֻפִים אֲטֻמִים *schekuphim atumim*, id est *aspicientes clausas*, hoc est, vt Chald. *introrsecus apertas, extrinsecus clausas*, putà introrsum latiores, extrorsum angustiores (forte etiam cancellis obductas: vnde Septuag. vertunt, *cancellatas vel reticulatas*) ideoque *obliquas*, vt vertit Noster, vt videlicet plus luminis admitterent: quia vt docent Optici siue Perspectiui: in obliquis hisce fenestris radij solares venientes forinsecus intersecant se in superficie extima fenestræ, vbi est locus angustior, ac deinde dilatantur, & longe lateque se per domum dispergunt (vnde Symmach. pro *obliquas*, vertit *sagittarias*, quæ scilicet lucem quasi sagittam emittunt) sic enim lux solis in domum intrat per modum pyramidis inuersæ. Ita S. Hieron. in cap. 40. Ezech. Ribera lib. 1. de Templo cap. 13. Eucher. Angelom. & alij. Audi S. Hieronym. in c. 41. Ezech. *Fenestræ quoque erant factæ in modum retis, instar cancellorum, vt non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interrasilibus & vermiculatis clauderentur (pro quibus in Hebraico obliquas fenestras habes) quæ in tribus tantùm erant partibus templi, ad dexteram videlicet, & ad sinistram, & post tergum, id est ad Meridiem & ad Aquilonem, & ad occidentem. Orientalis autem pars non habebat fenestras, quia ipse introitus clarum immittebat lumen intrinsecus, & cuncta interiora templi sanctuarium lumine complebantur, ita vt per singulas fenestras & cancellorum foramina intrà quis posset aspicere.*

Hæ fenestræ erant in Sancto dumtaxat. Nam Sanctum sanctorum carebat fenestris ad sui reuerentiam: Deus enim habitat in caligine nobis inuisibilis: per ostium tamen lux aliqua immittebatur in Sanctum sanctorum. Vide dicta Leuit. 16. 13.

Allegor. hæ fenestræ obliquæ repræsentant sanctos Doctores, per quos Deus fideles docet & illuminat, qui, vt ait Angelomus, *dum ea quæ in occulto vident publice fidelibus pandunt; quasi suscepto lumine solis fenestræ, cuncta templi penetra-*

A *lia replent. Vnde bene eædem fenestræ obliquæ, id est intus latiores, fuisse perhibentur; quia nimirum necesse est, vt, quisquis iubar supernæ contemplationis vel ad momentum percipit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atque ad maiora capessenda solerti exercitatione se præparet.* Vide dicta Ezech. 42. v. 17.

Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi (id est Sancti) et oraculi (id est Sancti sanctorum, ex quo Deus dabat oracula) et fecit latera in circuitu] Describit hic cellas ædificatas circa templum: hoc enim significat *et fecit latera in circuitu*. Erant enim hæ cellæ laterales templo: illudque lateraliter ambiebant per tria latera, siue per tres mundi plagas, scili- Vers. 5.

B cet ad Occidentem, Meridiem & Septemtrionem. Nam plaga ad Orientem, vbi erat ostium & ingressus, cellas in circuitu habere non poterat. Quod ergo ait, *super parietem*. Idem est quod iuxta parietem, vel circa parietem templi. Simili enim modo de Christo dicitur Lucæ 4. 39. *Stans supra*, id est iuxta *illam, imperauit febri*. Et Psalm. 136: 1. *Super*, id est iuxta, *flumina Babylonis sedimus & fleuimus*, &c. Sensus ergo est, q. d. Salomon ædificauit iuxta & circa tres parietes templi spectantes ad tres mundi plagas ordinem quemdam cellarum, eumque circumcirca in terna tabulata erexit & diuisit, idque fecit tum ob pulchritudinem, tum ob firmitatem & custodiam templi. In his enim cellis poterant orare sacerdotes, & in ipsum templum per fenestras inspicere. In ijsdem cellis reponebantur diuitiæ tem-

C pli. Vnde illæ à Septuag. vocantur *apothecæ*, & à Nostro 1. Paral. 28. 11. *cellaria*. Patet ex Iosepho 8. Antiq. c. 2.

Et fecit latera in circuitu] *Latera* vocat tabulata cellarum, vt patet ex Hebr. & Septuag. Hæc enim latera explicat dum subdit; *Tabulatum quod subter erat quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis.* Vbi pro *tabulatum* Hebr. & Septuag. habent *latus*. tabulata ergo vocat *latera*, tum quia lateraliter circuibant tria templi latera, tum potiùs quia vnum super aliud lateraliter extabat & prominebat, ac superius erat latius quàm inferius, vnde Chald. vocat *appendices*.

Sensus ergo est q. d. Hæ cellæ, siue ordines cellarum, habebant tria latera, id est tria tabula-

D ta circumcirca, quorum latus siue tabulatum infimum erat quinque cubitorum latitudinis; secundum verò sex; tertium autem septem cubitorum; hoc est, tres erant ordines cellarum in tribus earum tabulatis, quorum secundus ordo erat latior primo, & tertius latior secundo ob trabes extantes, de quibus mox subdit. *Trabes autem posuit*, &c. ita Salianus, Ribera, Caietan. & alij.

Porrò huius inæqualitatis tabulatorum causa fuit, angustia areæ in monte Moria: hæc enim fecit vt imæ cellæ essent angustæ: quare superiores oportuit facere latiores per trabes prominentes. ita Ribera.

Trabes autem posuit in Domo per circuitum forinsecus, vt non hæ- Vers. 6.

A RERET MVRIS TEMPLI] *Trabes*, id est capita trabium vltra parietes, quibus incumbebant, extantia & prominentia: Vnde Hebr. vocantur מגרעות *migres*, id est *defectiua*, quia scilicet non pertingebant ad vicinum parietem templi, sed ab eo deficiebant, etantque capita trabium extantia duntaxat. Sensus est. q. d. fecit vt trabes vltra suum parietem porrigerentur & extarent per sua capita, vt in ijs imponerentur tigna transuersa, itaque tabulata superiora fierent maiora, & maiorem haberent latitudinem quàm tabulata inferiora. Neque enim hæ trabes & tabulata hærebant muris templi, sed cellæ hæ earumque tabulata distantes erant, licet paruo interuallo, à parietibus templi. Vnde necesse est vt cellæ hæ habuerint fenestras è regione fenestrarum templi, vt in eas lumen suum transmitterent. Hinc patet cellas & tabulata hæc non fuisse prominentia ex ipso templo, vti volunt Beda, Angelom, Lyran. & Abulen. sed fuisse separata à muro templi, vti disertè hîc asserit Script.

Porrò in imo ordine, siue in pauimento, quod suo tabulato tegebatur, erant cellæ siue cubicula 14. totidem in secundo ordine, siue in medio tabulato, totidem in tertio siue supremo, ita vt vniuersim essent 42. cellæ, quæ omnes erant peruiæ, ita vt ex vna sine ostio transiretur in aliam, & inde in sequentem, &c. licet Iosephus asserat in singulis ordinibus triginta fuisse cellas siue domunculas, quæ quinque habebant cubitos in longitudine & totidem in latitudine. Sed errat in hoc, vti & in pluribus alijs Iosephus, vti ostendit Salianus.

Tropol. tres cellarum ordines siue tria earum tabulata, notant tres status & gradus fidelium in Ecclesia, scilicet imum coniugatorum: medium siue secundum continentium, tertium & summum virginum. ita Beda, Rupert. & alij. Vide dicta Ezech. 41. 7.

Vers. 7. DOMVS (templum) AVTEM CVM ÆDIFICARETVR, DE LAPIDIBVS DOLATIS ATQVE PERFECTIS (qui scilicet iam dolati & perfecti erant in monte Libano vel alibi, antequam in Sion ad fabricam templi adducerentur) ÆDIFICATA EST, ET (id est, idcirco) MALLEVS, ET SECVRIS, ET OMNE FERRAMENTVM NON SVNT AVDITA IN DOMO CVM ÆDIFICARETVR] quia, vt dixi, iam lapides dolati erant, vnde nec malleo, nec securi, nec ferro ad eos dolandos & aptandos opus erat, sed tantùm calce ad eos inter se conglutinandos, idque ad fabricæ reuerentiam, ac ne Salomonis & ceterorum fabricam spectantium aures strepito malleatorum & serratorum offenderentur. Fabulantur Rabbini malleum non auditum in templo, eò quòd Hebræi sanguine vermiculi, quem ipsi *Iamir* vocant, lapides secuerint. Theodor. quæst. 21. & 22. Procopius & Glycas opinantur omnes lapides Deo ita disponente sic fuisse in montibus natos vel excisos, vt ferro non esset opus. Veriùs Lyran. Abulens. & Ribera libr. 1. de Templo cap. 12. respondent non fuisse auditum malleum vel securim, scilicet ad dolandum vel secandum lapides, quia iam in monte dolati & secti erant, vt dixi.

Anagog. templum hic repræsentat cælum, vbi A nulla erit passio vel afflictio; quia vt ait Eucher. & Angelom. *hic tundimur aduersitatibus & disciplinis vtermatis extrecimur; vt illic sortis intra æternam congruis disponamur; & tali gluttine testante solo amoris glutino quo ad inuicem copulentur, vno impleti spiritu perfundamur. Nic enim foris tundimur, vt illic sine reprehensione inueniamur. Hic malleus, hic securis, hic omnia tonsionum resonant ferramenta: in domo autem Dei nulli ictus audiuntur, quia in æterna patria omnes iam percussionum strepitus conticescunt.*

Hoc est quod canit Ecclesia in Dedicatione ecclesiæ: *Tunsionibus, pressuris expoliti lapides, suis coaptantur locis, per manus artificis disponuntur permansuri sacris ædificijs.*

OSTIVM LATERIS MEDII IN PARTE ERAT Vers. 8.
B DOMVS DEXTRÆ: ET PER COCHLEAM ASCENDEBANT IN MEDIVM COENACVLVM. ET A MEDIO IN TERTIVM] Describitur hîc cochlea, per quam ascendebatur in tabulata tum ipsius templi, tum cellarum templo adiacentium, de quibus dictum est vers. 5. & seq. ac cochleæ ostium, quod erat in ipso pariete templi. Paries enim templi crassus erat nouem vel decem cubitos. Vnde in eo fieri poterat cochlea sine damno parietis, vti Romæ in basilica S. Petri alijsque, imò in columnis Traiani, æquè ac Antonini videmus cochleas, per quas ab imò in summum per 285. gradus intrinsecus ascenditur. Vocat hoc *ostium lateris medij*, id est tabulati medij, quia per hoc ostium eiusque cochleam ascendebatur in medium, siue secundum tabulatum tam templi, quàm cellarum, &
C ex secundo in tertium siue summum: nam infima pars templi, æquè ac cellarum, non egebat cochlea nec ascensu eò quòd sita esset in ipso pauimento. Hoc ergo ostium cum sua cochlea erat *in parte domus dextræ*, id est in muro templi dextro, hoc est Meridionali; nam spectantibus ad Orientem Meridies est ad dexteram, Septemtrio ad sinistram. In Meridionali ergo templi pariete & muro erat hæc cochlea, eiusque ostium, quæ ab imo assurgebat per gradus vsque ad summum tam templi quàm cellarum fastigium. Triplex enim erat cellarum, vt dixi, æquè ac templi, ordo & tabulatum, scilicet infimus, medius & summus. De ostio infimi ordinis & tabulati nil hîc dicitur, quia illud erat in terra, vnde non egebat ascensu & gradibus cochleæ. *In parte ergo domus dextræ*, hoc est, in
D crassitie parietis Meridionalis ipsius templi, ex imo, siue ex pauimento, surgebat cochlea cum suo ostio, ascendebatque intra crassitiem parietis siue muri vsque ad medium, hoc est secundum tabulatum siue ordinem cellarum (vnde patet cellas has, licet à templo separatas, per cochleam tamen ipsi fuisse coniunctas: erant enim illi vicinæ) templo vicinarum, & ex secundo protendebatur & ascendebat ad tertium & supremum tabulatum siue ordinem cellarum. Sufficiebat autem vnum ostium & vnus ingressus in singula tabulata, quia cellæ erant peruiæ, vt dixi. Ita Calet. Ribera libr. 1. de Templo c. 15. & alij.

Porrò an vna fuerit, eademque cochlea, qua ad ipsa templi tabulata, & simul ad tabulata cellarum templo vicinarum ascendebatur, an

verò

verò duæ, non planè liquet. Verisimile est duas fuisse. Primò, quia in Hebr. pro cochlea est לולים *lulim* in plurali, id est cochleæ. Secundò, quia hoc erat commodius, & ad maiorem templi maiestatem. Tertio, quia id insinuat Iosephus lib. 8 cap. 2. qui crebrò in templo versabatur. ita Salianus. Vna ergo cochlea ascendebatur in tabulata templi, altera in tabulata cellarum.

Tropol. cochlea ascendens in gyrum significat non nisi per tortuosam laborum & dolorum viam ad perfectionem virtutis, & ad gloriam Beatorum in cælum conscendi. ita Eucher. & Angelom. cuius rei appositum extat visum in Vita S. perpetuæ, quæ per scalam cultris obsitam, vidit Satyrum in carcere socium suum in cælum ascendere, ac per hanc visionem accepit omen martyrij: ita habet Vita eius apud Surium die 7. Martij.

Vers. 10. ET ÆDIFICAVIT TABVLATVM SVPER DOMVM QVINQVE CVBITIS ALTITVDINIS] Videtur hoc intelligendum de tabulatis cellarum: nam tabulatum templi erat altum 90. cubitis, vt dixi: imò videtur loqui de summo dumtaxat cellarum tabulato, ait Abulens. & Caietan. nam Iosephus asserit totam altitudinem cellarum fuisse sexaginta cubitorum.

Vers. 15. ET ÆDIFICAVIT PARIETES DOMVS INTRINSECVS TABVLATIS CEDRINIS] *Ædificauit*, id est texit, vestiuit, ornauit: nam parietes ædificati erant ex lapidibus: lapides deinde vestiuit tabulis cedrinis, sicut pauimentum vestiuit tabulis abietum siue abiegnis, vt sequitur. Id ita esse patet ex v. 18. vbi explicans ait: *omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete.*

Vers. 16. ÆDIFICAVITQVE VIGINTI CVBITORVM AD POSTERIOREM PARTEM TEMPLI, TABVLATA CEDRINA] q. d. Sicut texit priorem partem templi tabulis cedrinis, vti iam dixi v. 15, sic & iisdem texit posteriorem partem templi, id est oraculum siue Sanctum sanctorum, ex quo Deus dabat oracula. Describitur enim hic Sanctum sanctorum, quod erat interior siue posterior pars templi, habebatque in longitudine viginti cubitos, totidem in latitudine, sed triginta in altitudine, vt & reliqua templi siue Sancti pars: totum enim templum erat altum triginta cubitos, vt dictum est v. 2. Dicitur tamen hic tantum ad viginti cubitos ædificatum: quia videlicet ad viginti cubitos dumtaxat à pauimento sursum tectum fuit tabulis è cedro (vt hac parte tabulatum videretur esse quadratum, vti fuit in Tabernaculo Moysis) reliquis verò decem cubitis in altum assurgebat nudus paries siue murus. ita Ribera lib. 1. de Templo cap. 6. Nonnulli tamen putant Sanctum sanctorum tantùm habuisse viginti cubitos in altitudine, sicut totidem habebat in longitudine & latitudine, vt perfectè esset quadrum, siue quadratum, totumque fuisse obtectum tabulis cedrinis: Sanctum verò solum habuisse triginta cubitos altitudinis, & proinde decem cubitis altius fuisse Sancto sanctorum, sicut Romæ in multis templis tribuna, siue chorus, dimissior est reliquo templo. Cui sententiæ fauet hic versus, qui viginti cubitos assignat Sancto sanctorum, & quod deforme fuisset,

A si eius pars vna fuisset tecta cedro, altera verò nuda.

Verius videtur Sanctum sanctorum per omnia quadratum fuisse quoad tabulatum cedrinum, assurrexisse tamen vltra hoc tabulatum ad decem cubitos, vt absolutè esset altum triginta cubitos, vti erat Sanctum; sed tabulato huic viginti cubitorum tabulis cedrinis obiecto tam in Sancto, quàm in Sancto sanctorum impositam fuisse fornicem cedrinam, quæ cælorum formam imitaretur & repræsentaret: fornix autem hæc ascendebat ad decem cubitos, qui supra viginti reliquos extabant vsque ad tabulatum, vti solidè ostendit Vilalpandus in cap. 41. Ezech. Azor. lib. 6. cap. 53. nec aliud vult Ribera lib. 1. de Templo cap. 6. & Barradius tom 2. lib. 12. cap. 13.

B ET FECIT INTERIOREM DOMVM ORACVLI IN SANCTVM SANCTORVM] q. d. Fecit vt interior domus, quæ oraculum dicebatur, esset Sanctum sanctorum, hoc est sanctissima templi pars. Hæc enim nunc vocatur oraculum, nunc interior domus, nunc secundum Tabernaculum, nunc Sanctum sanctorum.

PORRO QVADRAGINTA CVBITORVM ERAT IPSVM TEMPLVM PRÆ FORIBVS ORACVLI] q. d. Anterior pars templi, quæ erat ante oraculum siue Sanctum sanctorum, quodque dicebatur Sanctum, habebat quadraginta cubitos in longitudine. Vers. 17.

Porrò fores oraculi, siue Sancti sanctorum, erant magnæ, semperque apertæ: vnde capita vectium arcæ fœderis prominentia, & velo tecta propè stantibus apparebant, siue quis velum erat transparens, siue potiùs quia vltra velum prominebant. Hinc & velo hoc scisso in passione C Christi apparuerunt Sancta sanctorum; alioqui enim si fores oraculi fuissent clausæ, illa non patuissent: ita Ribera lib. 1. c. 6.

ORACVLVM (Sanctum sanctorum) AVTEM IN MEDIO DOMVS (id est in ipsa domo, siue in ipso templo) FECERAT] non enim oraculum erat in medio, sed in fine templi. est Hebraismus. Vers. 19.

SED ET ALTARE VESTIVIT CEDRO] intellige altare thymiamatis, quod erat in Sancto obuersum Sancto sanctorum, vt ex eo fumus thymiamatis ascenderet ad Deum residentem super arcam in sancto sanctorum. Hinc videtur quod Salomon fecerit nouum altare D thymiamatis, illud enim dicitur vestisse tabulis cedrinis, quas deinde auro texit v. 21. perinde ac fabricauit nouam mensam panum propositionis, nouumque candelabrum maius: nam Mosaica minora erant & viliora, quàm vt congruerent magnitudini & magnificentiæ templi sui noui: quare Salomon illa è templo remouit, & cum Tabernaculo Moysis reposuit in tabulariis. Id ita esse clarè liquet ex cap. 7. v. 48. vt ibi ostendam. Vers. 20.

ET AFFIXIT LAMINAS CLAVIS AVREIS] quod sine malleo & sonitu vix fieri poterat. Quod ergo dixit vers. 7. malleum, securim & ferrum non esse audita in templo, intellige quoad scindendum vel dolandum, vt ibidem præcessit, non autem quoad affigendum clauos: hi enim cùm essent plurimi malleo affigendi Vers. 21.

A gendi erant, ait Ribera lib. 1. cap. 12. nisi quis dicat versiles fuisse clauos & versilia foramina, quibus inserendi erant, vt sola eorum gyratione sine malleatione suis locis infigerentur. Sic enim Cyzici, ait Plinius l. 36. 15. *Buleuterium* (domus concilij) *ædificatum est sine clauo ferreo, ita disposita consummatione, vt eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur.*

Vers. 23. Et fecit in oraculo (in Sancto sanctorum) dvos Cherubim de lignis olivarum] ita Hebr. Chald. & cætera. Perperam ergo Regia & Complutens. habent, *de lignis cupressinis*: quare illud delent Septuag. Romana.

Nota duo Cherubim iussu Dei à Moyse fabricati Exodi 25. vers. 18. erant duæ statuæ habentes speciem & formam imberbis & alati iuuenis: significant enim Angelos Deum stipantes. Arca enim fœderis erat quasi cista, cuius operculum erat propitiatorium: propitiatorio insistebant erecti duo Cherubini, qui alas extendentes & iungentes, ijs quasi solium, in quo sederet Deus, ita vt arcam haberet pro scabello pedum suorum, exhibebant; quare positi erant eo situ, perinde ac si duo homines vultibus in se mutuò conuersis sese inuicem aspiciant, seque manibus quasi alis teneant & complectantur.

Arcam hanc cum propitiatorio & Cherubinis (hæc enim à se inuicèm diuelli non poterant) posuit Salomon in Sancto sanctorum: ibi enim ea collocari iusserat Deus Moysi. Salomon verò ad maiestatem arcæ, propitiatorij & Cherubim Mosaicorum, in templo suo addidit duos alios Cherubinos longè maiores, qui arcam cum Cherubinis suis (vtpote exiguis & vix tres cubitos altis) suo corpore & alis velarent, & quasi vmbella tegerent & obumbrarent: quare vultibus suis respiciebant arcam & Orientem, sed tergo murum Sancti sanctorum & Occidentem. Porrò alium situm habebant & diuersum à situ Cherubim, quos fabricarat Moyses: Mosaici enim erant supra arcam alis expansis vtrimque se mutuo prensantes & complectentes: hi verò Salomonis consistebant pedibus erectis in pauimento Sancti sanctorum, vnusque stabat iuxta alterum in eodem latere quasi eius collateros: stabat autem vterque alis in longum exporrectis, ita vt vnus extremitate alæ suæ attingeret extremitatem alæ alterius Cherubim, altera verò extremitate alterius alæ attingeret parietem templi: quare vnus extremitate alæ suæ attingebat vnum templi parietem, alter verò extremitate alæ suæ attingebat alterum templi, putà Sancti sanctorum parietem. Quæque enim ala erat quinque cubitorum, quare duæ alæ vnius Cherubim erant cubitorum decem, & totidem cubitorum erant alæ binæ alterius Cherubim: quare vtræque expansæ erant viginti cubitorum, quæ erat longitudo æquè ac latitudo Sancti sanctorum: hoc enim longum erat viginti cubitis, & totidem latum. Ita Beda, Abulen. Adrichom. Ribera & alij.

Hinc Deus ex propitiatorio ad interrogata pontificis respondens, dansque oracula, dicebatur sedere super Cherubim, id est sapientissimos spiritus, & Angelos etiam Cherubinos longè scientiâ transscendere eosque quasi pedibus premere. Hinc etiam Deus hîc vocatur Dominus *Sabaoth*, id est exercituum, scilicet Angelorum, quos plurimos habet & quasi innumerabiles, eosque sapientissimos atque potentissimos.

Anagog. Sanctum sanctorum repræsentabat cælum empyreum, arca Ecclesiam beatam, siue homines beatos, propitiatorium aureum humanitatem Christi gloriosam; Cherubini duo Angelos sanctos summe concordes in Dei obsequio & laude. His Deitas nobis inuisibilis eminet & insidet, ac beatis tam Angelis, quàm hominibus summa inter se charitate flagrantibus, quod binario numero & faciebus Cherubinorum ad se inuicem conuersis significatur, videndum fruendumque se exhibet, hacque gloriosa visione eos in æternum beat. Ita Beda, Angelom. & ex ijs Ribera lib. 2. de templo cap. 7. Vide quæ de Cherubinis dixi Exodi 25. 18. Ezechiel. 1. vers. 5. & seq. & Apocal. 4. vers. 6. & 7. quamquam hi Cherubim Salomonis ab illis Mosaicis & Ezechielis tam forma & statura, quàm situ & habitu fuerint diuersi, vt patet ex dictis. Ex hisce perspicua sunt ea quæ sequuntur vsque ad v. 29.

B Decem cubitorum altitudinis.] q. d. duo Cherubini erant alti quindecim pedes, cubitus enim est sesquipes. Erant ergo giganteâ magnitudine. Quis enim gigas est quindecim pedum? idque vt magnitudinem ac maiestatem, tum Angelicam, tum diuinam repræsentarent.

Vers. 26. Decem cubitos habentes a summitate alæ vnius vsque ad alæ alterius

C summitatem] *summitatem* vocat extremitatem, q. d. Extremitas vnius alæ Cherubini distabat ab extremitate alterius alæ decem cubitis: singulæ enim alæ erant quinque cubitorum, eratque vtraque in rectum exporrecta: quare sub alis corpus siue dorsum Cherubini inter alas interiacens intellige: alioqui enim plusquam decem cubitorum fuisset distantia, vt patet. Ita Abul.

Vers. 27. Posuitque Cherubim in medio templi interioris: putà oraculi, siue Sancti sanctorum) extendebant autem alas suas Cherubim, et tangebat ala vna parietem, et ala cherub secundi tangebat parietem alterum: alæ autem alteræ in media parte templi se inuicem

D contingebant] Cherubim enim expandebant alas suas per totam oraculi latitudinem, ita vt vnius Cherub alæ vnius extremitate tangeret parietem oraculi Meridionalem, alter verò alæ vnius extremitate tangeret parietem oppositum Septemtrionalem. Latitudo enim oraculi erat viginti cubitorum, & totidem cubitorum erant quatuor alæ duorum Cherubinorum: quæque enim ala erat quinque cubitorum: quare hi duo Cherubini in medio oraculi tangebant se inuicem per duas extremitates aliarum duarum alarum, illisque velabant arcam cum propitiatorio & Cherubinis Mosaicis illi insistentibus, ita vt arca interciperetur duabus alis Cherubim super arcam à Moyse extructis, quasi sub vmbella, ait Iosephus lib. 8. c. 4. Cherubinos enim à Moyse ex auro fabrefactos fuisse cum arca in templo à Salomone repositos

positos, sub alis duorum Cherubinorum maiorum ab eo fabricatorum docent Beda, Abulensis, Caiet. & alij. Et ipsa Cherubinorum cum arca connexio idipsum poscit.

Porrò 2. Para. 3. 13. additur *Ipsi* (duo Cherubini Salomonis) *autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum*, hoc est ad Sanctum. Vnde liquet situs horum Cherubinorum, scilicet eos locatos fuisse à Salomone ad extimum parietem Sancti sanctorum, ita vt faciebus suis respicerent tam arcam, quæ erat ante se, quàm Sanctum faciei suæ obuersum, vt videlicet pontificem per Sanctum ingredientem in Sanctum sanctorum, æquè ac populum ante Sanctum in atrio orantem obuerso vultu comiter respicerent & quasi salutarent. Vultu ergo respiciebant Orientem, tergu verò Occidentem. Nam Sanctum erat ad Orientem, Sanctum sanctorum verò, præsertim eius extima pars, siue extremus murus ad Occidentem. Ita Ribera lib. 2. c. 6. & alij.

Denique Iudæi conuersi ad Sanctum sanctorum, vt adorarent Deum in eo residentem, conuertebantur ad Occidentem: Christiani verò orant conuersi ad Orientem, vnde & templa eorum spectant Orientem, ob causas quas alibi dixi. Vide Bellarm. lib. 3 de Sanctis cap. 6. sic & Vitruuius lib. 4 c. 5. docet Gentiles eò vnde terra illuminatur, id est ad ortum solis, templa sua extruxisse.

Vers. 29. Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cælaturis, et torno] id est tornatura siue opere tornatili, quo per tornum res in figuram orbicularem tornantur & rotundantur; sub torno tamen quamuis cælaturam & sculpturam accipe. Vnde Vatabl. vertit: *cælaturis & sculpturis*. *Tornus* enim subinde idem est quod cælum siue scalprum, putà instrumentum quo res cælantur & sculpuntur. Sic enim Virgilius Ecloga 3. vitem torno elaboratam dicit, cum constet vitem non esse rotundam, sed figuræ variantis. Et Horatius lib. de arte asserit carmina *tornari*, id est politi & perfici, dum ait:

Et malè tornatos incudi reddere versus.

Ita Sanchez, vnde explicans subdit:

Et fecit in eis Cherubim, q. d. Sculpsit in parietibus templi effigies Cherubinorum iam dictorum, et palmas, figuras palmarum, et picturas varias] Hebr. *apertiones florum*, Chal. *liliorum*.

Vers. 30. Sed et pavimentum domus (templi) texit auro intrinsecus et extrinsecus] hoc est, tam in Sancto sanctorum, quàm in Sancto. Sanctum enim erat extrinsecùs, siue exterior domus, Sanctum sanctorum verò erat intrinsecùs, siue interior domus, vti dixi. Igitur Salomon pauimentum templi totius strauit tabulis abiegnis, quas deinde auro texit, æquè ac parietes templi obduxit tabulis cedrinis, quas deinde auro vestiuit. Ita Vatabl. Sanchez & alij.

Vers. 31. Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis olivarum, postesque angulorum quinque.

Vers. 32. Et duo ostia de lignis olivarum, et sculpsit in eis picturam Cherubim, et palmarum species, et anaglypha

A valde prominentia] q. d. Salomon in ingressu oraculi, id est Sancti sanctorum, fecit duo *ostiola*, id est parua ostia ex eisdem lignis eaque pentagona, id est quinque angulos & totidem postes habentia: atque in eis exsculpsit effigies Cherubinorum, palmarum & *anaglypha*. Anaglypha vox est Græca, significans imagines & picturas è superficie parietis tabulæ vel ostij extantes & prominentes. Hæc de ostijs Sancti sanctorum, nunc de ostijs Sancti hæc subdit.

Fecitque in introitu templi postes de lignis olivarum quadrangulatos. Vers. 33.

Et duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus: et vtrumque ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur] q. d. Salomon in ingressu Sancti fecit postes quadrangulos ex olea, eisque annexuit duo ostia ex abiete, *altrinsecus*; ita scilicet vt vnum ostium esset ex vno latere, alterum ab altero priori respondens & obuersum. Vers. 34.

Et vtrumque ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur] q. d. Vtrumque ostium erat plicatile, & habebat vertebras, quibus vna pars tenebat aliam, eratque in eis quasi duæ plicaturæ, vt vertunt Septuag. Hebr. *erant duæ*, גְּלִילִים *gelilim*, id est valuæ volubiles siue conuolubiles.

Addit Iosephus huic ostio Sancti etiam appensum fuisse velum, simile velo quod appensum erat Sancto Sanctorum. Cæterum porticus, quæ erat ante Sanctum, nullum habebat velum,

C sed tota patebat anteriùs, & sine vlla contignatione surgebat in altitudinem 120. cubitorum, quæ erat altitudo templi: latera eius dumtaxat claudebant parietes. Erat enim hæc porticus quasi vestibulum additum templo ad eius decorem, maiestatem & venerationem augendam.

Nota: Tres erant partes templi præcipuæ. Prima Hebr. vocabatur דְּבִיר *debir*, vel vt Septuag. efferunt, *dabir*, id est Oraculum, putà Sanctum sanctorum. Secunda, Hebr. vocabatur הֵיכָל *Hechal*, id est Templum, putà Sanctum, Tertia אוּלָם *vlam*, id est atrium, de quo v. 36. Duo priora habebant tectum, non acuminatum, sed planum, vt in eo ambulare possent: sic enim cæteræ domus in Palæstina erant planæ, sed circumcirca habebant septum siue murum exiguum, iuxta legem Deuter. 22. v. 8 ne quis in tecto inambulans incautè ex tecto in terram

D laberetur & collideretur. In Sanctum sanctorum solus ingrediebatur pontifex, idque semel in anno, scilicet in festo Expiationis Leuit. 16. in Sanctum verò cæteri sacerdotes: in atrium populus, vnde in eo docuit Christus & Apostoli. Igitur Sanctum sanctorum erat vltima, intima & sacratissima pars templi, postquam sequebatur Sanctum, post Sanctum porticus, post porticum atrium sacerdotum, post hoc atrium laicorum mundorum, post hoc vltimum erat atrium immundorum & Gentilium.

Et ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et vno ordine lignorum cedri] *Vlam*, siue atrium iam dictum erat duplex, scilicet interius Vers. 36.

terius vicinum Sancto, quod erat atrium sacerdotum & Leuitarum, in eoque erat altare holocaustorum, in quo sacerdotes immolabant victimas. Alterum atrium erat exterius, in quo populus & laici versabantur, orabant & spectabant sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum, ideoque erat amplissimum, & plura stadia ambitu suo complectebatur, vt tantam populi multitudinem caperet: vnde 2. Paralip. 4. v. 9. vocatur *basilica grandis.* Atrium vtrumque erat sub dio, tum vt fumus tot victimarum in aërem exhalaret, tum quia erat amplissimum, vt tegi non posset; habebat tamen ad latera porticus rectas, vt ad eas populus se tempore pluuiæ & æstus reciperet.

Atrium hoc laicorum, siue populi Israel, non tantùm à parte anteriore, vt putat Ribera; sed ex tribus partibus siue plagis mundi, ambiebat atrium sacerdotum, scilicet ab Oriente, Meridie & Septemtrione: nam ab Occidente atrium sacerdotum claudebatur Sancto & Sancto sanctorum. Ita Iosephus, Theodor. Serarius, Salianus, Villalpan. Hinc atrium laicorum in septem quadra vel quadratas areas, vt Vilalpando & Salianus, erat distributum; quare in eis erat locus feminarum separatus à viris, honestatis & castitatis causa, vti Romæ fit in templis plerisque. Porrò nulli Gentili, sed solis Iudæis, iisque mundis, licebat ingredi atrium laicorum. Quare pro immundis Herodes, vel ipse Salomon, vt vult Vilalpando pag. 206. adiecit tertium atrium, siue porticum Gentium; quia Iosephus docet Salomonem implesse voraginem Mello, eamque extimo muro cinxisse: alioqui enim inde in voraginem labi potuissent. Hic ergo murus fuit atrij Gentium, de quo & Ezechiel cap. 40. 5. Ex quo patet murum hunc fuisse quadratum, & in quolibet latere longum fuisse sexcentos cubitos, id est, vt Iosephus ait, habuisse stadium cum dimidio. Stadium enim continet 400. cubitos: murus autem atrij Israel, separans illud ab atrio Gentium, erat 500. cubitorum in longitudine à quolibet latere.

Ex hoc tertio Gentium atrio gradibus ascendebatur ad secundum atrium Israel siue Iudæorum, eratque intermedium vallum lapideorum cancellorum tres cubitos altum, cui inscriptum erat: *Ne quis Gentilis illud transiret sub pœna mortis.* Ita Iosephus. Hinc intelligimus illud Actor. 21. 28. quomodo & cur murmurarint Iudæi contra S. Paulum, eò quòd putarent ipsum Trophimum socium suum, qui erat Gentilis, induxisse in templum, hoc est atrium Israel. Atria hæc multas habebant portas, inter quas vna erat nomine Speciosa, Actor. 3. 2.

TRIBVS ORDINIBVS LAPIDVM POSITORVM, ET VNO ORDINE LIGNORVM CEDRI] q. d. ædificauit Salomon inter atrium sacerdotum & atrium laicorum murum tres cubitos altum, teste Iosepho, ne laici ingredi possent atrium sacerdotum; sed sacrificia, quæ in eo fiebant vltra murum conspicerent: atque hic murus habebat tres ordines lapidum politorum, quorum alter alteri impositus erat, & super omnes lapidum ordines imposuit ordinem vnum lignorum è cedro.

Atrium sacerdotum erat altius atrio laicorum, vt sacerdotes in eo celsiores essent populo, & ab eo digna afficerentur reuerentia: sic & atrium laicorum altius erat atrio Gentium, quare ex atrio Gentium ad atrium Israel ascendebant septem gradibus. ex atrio vero Israel ad atrium sacerdotum octo gradibus, inde ad Sanctum decem gradibus, vti docet Vilalpando pag. 248 & patet Ezech. 40. 6. Quare ab atrio Gentium ad Sanctum ascensus erat graduum 25. sed vsque ad atrium sacerdotum quindecim, in quibus decantabant quindecim psalmos graduum siue Graduales, vt tradunt Hebræi, S. Hieron. & alij.

Intra hæc atria, putà in ipsis porticibus atriorum, ad eorum muros vel latera erant exedræ 1. Paralipom. 28. 12. exedra autem dicebatur cubiculum columnis fulsum & epistylijs pluribus, in quibus vacua erant spatia, quibus prospectus erat in viam. In his exedris partim manebant sacerdotes eo tempore quo ministrabant in templo, qui hic vestes sacras induebant & exuebant, partim seruabatur supellex, oblationes & dona templi: vnde & vocabantur *gazophylacia*, quia in eis seruabatur gaza, id est opes templi, in eisque erant arcæ, in quas populus pecuniam, quam templo offerebat, inijciebat. Hinc intelligimus illud Ioannis 8. v. 20. *Et hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio docens in templo*: gazophylacium enim nunc exedram, nunc arcam vel cistam quæ gazam continet, significat.

Hæ exedræ dicebantur quoque *pastophoria*, vti vertunt Septuagint. à παστὸς, id est thalamus. quia habitabant in eis sacerdotes cùm templo deseruirent, qui ideò vocabantur pastophori. Ita S. Hieron. lib. 7. in Isaiam.

Allegor. Atrium repræsentat vitam incipientium Deo seruire, Sanctum vitam proficientium, Sanctum sanctorum verò perfectorum: vnde in atrio erat altare holocaustorum, quod significat mortificationem cupiditatum, & mare æneum siue lauacrum, quod symbolum est pœnitentiæ. Vide dicta Exodi 26. initio capitis.

ANNO QVARTO (regni Salomonis) FVNDATA EST DOMVS DOMINI.] Ad templi funda- Vers. 37
menta, ait Vilalpando lib. 4. cap. 71. & sequenti, pertinent subterranea loca plurima opere firmissimo constructa, & superioribus operibus accuratè respondentia, vbi cryptoporticus, & culinæ, & gazophylacia, horrea, cellæ vinariæ, & oleariæ, exedræ, officinæ, & id genus alia loca, quæ adeò ampla fuerunt atque capacia, vt in illa inferri possent ac conseruari omnes primitiæ ac decimæ totius Israelis, vt suis temporibus multis sacerdotum, ac Leuitarum millibus distribui possent.

Similia videmus Romæ in cryptis priscis Martyrum, Pontificum & fidelium, adeò vt Roma subterranea non tantùm Vrbis, sed & orbis sit miraculum.

ET IN ANNO VNDECIMO (Salomonis) MEN- Vers. 38.
SE BVL (ita legendum cum Hebr. Septuagint. & Roman. malè ergo regia habent Elul) IPSE EST MENSIS OCTAVVS] qui nostro partim Octobri, partim Nouembri respondet. Hebræi enim mensibus vtebantur lunaribus, nos verò solaribus. October dicitur בול *bul* à נבל *nabal*, id est defluere, quòd in Octobri defluant folia,

folia, & depluant imbres. Ita Serarius; Chald. A vertit, *mense quo congregantur noua fruges.*

ÆDIFICAVITQVE EAM ANNIS SEPTEM] Adde, & septem mensibus, vt patet computanti à secundo mense quarti anni Salomonis vsque ad mensem octauum anni vndecimi eiusdem: sed Scriptura integros numeros annorum consignat, minutias omittit.

Allegor. Radulphus in P.tsar.lib 17. in Leuit. Templum Salomonis, inquit septem annis, & septem mensibus, constructum est: quia à Christi aduentu vsque ad eius reditum ad iudicium per septiformem Spiritus gratiam Ecclesia construitur, donec in fine consummetur; idque fiet toto hoc sæculo, quod septem dierum cursu peragitur, ait Eucher. sic & Angelom.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon ædificat domum suam, & domum reginæ, & domum saltus Libani: mox v. 15. fabricat duas columnas, ac versu 23 mare æneum, & vers. 38. decem luteres, cæteraque vasa templi.

1. DOmum autem suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum vsque perduxit. 2. Ædificauit quoque domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis: & quatuor deambulacra inter columnas cedrinas: ligna quippe cedrina exciderat in columnas. 3. Et tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram, quæ quadraginta quinque columnis sustentabatur. Vnus autem ordo habebat columnas quindecim, 4. contra se inuicem positas. 5. & è regione se respicientes, æquali spatio inter columnas, & super columnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia. 6. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & alteram porticum in facie maioris porticus & columnas, & epistylia super columnas. 7. Porticum quoque solij, in qua tribunal est, fecit: & texit lignis cedrinis à pauimento vsque ad summitatem. 8. Et domuncula, in qua sedebatur ad iudicandum, erat in media porticu, simili opere. Domum quoque fecit filiæ Pharaonis (quam vxorem duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticum. 9. Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quamdam atque mensuram tam intrinsecus quàm extrinsecus serrati erant: à fundamento vsque ad summitatem parietum, & extrinsecus vsque ad atrium maius. 10. Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, lapidibus magnis decem siue octo cubitorum. 11. Et desuper lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant, similiterque de cedro. 12. Et atrium maius rotundum, trium ordinum de lapidibus sectis, & vnius ordinis de dolata cedro: necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus. 13. Misit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, 14. filium mulieris viduæ de tribu Nephtali, patre Tyrio, artificem ærarium & plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui cùm venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus eius. 15. Et finxit has columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis columnam vnam: & linea duodecim cubitorum ambiebat columnam vtramque. 16. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum, fusilia ex ære: quinque cubitorum altitudinis capitellum vnum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum: 17. & quasi in modum retis, & catenarum sibi inuicem miro opere contextarum. Vtrumque capitellum columnarum fusile erat: septena versuum retiacula in capitello vno & septena retiacula in capitello altero. 18. Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, vt tegerent capitella, quæ erant super summitatem, malogranatorum: eodem modo fecit & capitello secundo. 19. Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum. 20. Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper iuxta mensuram columnæ contra retiacula: malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. 21. Et statuit duas columnas in porticu templi: cumque statuisset columnam dexteram, vocauit eam nomine Iachin: similiter erexit columnam secundam, & vocauit nomen eius Booz. 22. Et super capita columnarum opus in modum lilij posuit: perfectumque est opus columnarum. 23. Fecit quoque mare

mare fusile decem cubitorum à labio vsque ad labium, rotundum in circuitu quinque cubitorum altitudo eius, & resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum. 24. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines sculpturarum striatarum erant fusiles. 25 Et stabat super duodecim boues, è quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem: & mare super eos desuper erat: quorum posteriora vniuersa intrinsecus latitabant. 26. Grossitudo autem luteris trium vnciarum erat: labiumq; eius, quasi labium calicis, & folium repandi lilij: duo millia batos capiebat. 27. Et fecit decem bases æneas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis. 28. Et ipsum opus basium, interrasile erat: & sculpturæ inter iuncturas. 29. Et inter coronulas & plectas, leones boues & cherubim: & in iuncturis similiter desuper: & subter leones & boues, quasi lora ex ære dependentia. 30. Et quatuor rotæ per bases singulas, & axes ærei: & per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se inuicem respectantes, 31. Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate: & quod forinsecus apparebat, vnius cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat vnum cubitum & dimidium; in angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant: & media intercolumnia, quadrata non rotunda. 32. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos basis erant, cohærebant sibi subter basim: vna rota habebat altitudinis cubitum & semis. 33. Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri: & axes earum, & radij, & canthi, & modioli, omnia fusilia. 34. Nam & humeruli illi quattuor per singulos angulos basis vnius, ex ipsa basi fusiles & coniuncti erant. 35. In summitate autem basis erat quædam rotunditas dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter de super posset imponi, habens cælaturas suas, variasque sculpturas ex semetipsa. 36. Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære, & in angulis, cherubim, & leones, & palmas, quasi in similitudinem hominis stantis, vt non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. 37. In hunc modum fecit decem bases, fusura vna, & mensura, sculpturaque consimili. 38. Fecit quoque decem luteres æneos: quadraginta batos capiebat luter vnus, eratque quattuor cubitorum: singulos quoque luteres per singulas, id est, decem bases, posuit. 39. Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad sinistram: mare autem posuit ad dexteram partem templi contra Orientem ad Meridiem. 40. Fecit ergo Hiram lebetes, & scutras, & hamulas, & perfecit omne opus regis Salomonis in templo Domini. 41. Columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos: & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum. 42. Et malogranata, quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum. 43. Et bases decem, & luteres decem super bases. 44. Et mare vnum, & boues duodecim subter mare. 45. Et lebetes, & scuttas, & hamulas: omnia vasa, quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. 46. In campestri regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochoth & Sartham. 47. Et posuit Salomon omnia vasa: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris. 48. Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini: altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream: 49. & candelabra aurea, quinque ad dexteram, & quinque ad sinistram, contra oraculum, ex auro puro: & quasi lilij flores, & lucernas desuper aureas: & forcipes aureos, 50. & hydrias, & fuscinulas, & phialas, & mortariola, & thuribula, de auro purissimo: & cardines ostiorum domus interioris Sancti sanctorum, & ostiorum domus templi, ex auro erant. 51. Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in domo Domini, & intulit quæ sanctificauerat Dauid pater suus, argentum & aurum, & vasa, reposuitque in thesauris domus Domini.

VERS. 1. DOMVM AVTEM SVAM ÆDIFICAVIT SALOMON TREDECIM ANNIS.] Tres domos hisce tredecim annis ædificauit Salomon, scilicet domum suam, domum filiæ Pharaonis reginæ, & domum saltus Libani, vt patet vers. 2. & 8. has enim tres domos fuisse distinctas patet ex seq. itaque censent Lyran. Abul. Caietan. Dionys. Hugo, Vatabl. & alij passim. Hæ tamen tres domus 3 Reg. 9 10. & 2. Paral. 8. 1. vocantur vna domus, quia erant contiguæ & connexæ, ita non tam tres domus, quàm tres partes vel tria membra vnius eiusdemque domus

esse viderentur. Sic enim palatium regis vel Pontificis plures in se habitationes,& quasi plura palatia comprehendit. Ita Iosephus, Vilalpando, Pineda & alij.

Porrò sicut Dauid domum suam regiam ædificauit in Occidentali parte montis Sion iuxta templum, sic Salomon suum palatium ædificauit in Orientali parte eiusdem montis Sion iuxta templum, tum vt templum totumque montem Sion hisce duabus domibus, quasi duabus arcibus muniret, tum vt ex ijs vrbem Ierusalem eis subiectam defenderet, & in officio contineret, tum vt facilè templum adire, Deoque litare & sacrificare posset.

TREDECIM ANNIS] Pluribus annis, ideoque tardiùs ædificata est regia quàm templum, hoe enim septem annis perfectum fuit, vt dictum est c.6.37. Causa fuit prima, deuotio & feruor Salomonis vrgentis opus templi, quasi domus Dei; secunda, quia ad templi fabricationem materiam omnem & sumptus iam antè præparauerat Dauid; tertia, quia populus fabricam templi ardentiùs iuuit & promouit. Ita Ioseph. Adde, Salomonem his tredecim annis tres domos ædificasse, scilicet suam, reginæ, & saltus Libani. Ita Abul.

Vers.2. ÆDIFICAVIT QVOQVE DOMVM SALTVS LIBANI] Erat hæc domus ad elegantiam, amœnitatem & recreationem comparata. Sed cur dicitur *saltus*, siue silua *Libani*? Resp. primò, quia in loco syluoso montis Sion, ac instar Libani arboribus & viridarijs cincta. Nam *saltus* propriè dicitur densior sylua & inuia, quòd ibi arbores saliant, in quo æstiuare & pasci pecudes solent, ait Valla lib.4. Vnde 2. Paralipom.9.16. vbi nos habemus, *posuitque ea* (scuta) *rex in armamentario, quod erat consitum nemore*; Hebr. & Septuag. habent, *posuit scuta in domo saltus Libani*. In hac enim domo Salomon reposuit arma militaria, ibique erat eius armamentarium. Secundò, quia domus hæc constructa erat ex lignis Libani. Ita Abulen. & Serarius. Tertiò, quia suis nemoribus, amœnitate, viriditate, vmbra speciem Libani referebat. Quartò, quia multitudine columnarum cedrinarum cedros Libani imitabatur. Ita Theodoret. Quintò, quia ex ea prospici poterat Libanus, eiusque aura & frigus tempore æstiuo captari & excipi. Ita Arias. Vnde Iosephus & Chald. eam vocant domum refrigerij. Perperam ergo Guilielmus Tyri Episcopus lib.18. Belli sacri censet hanc domum dici *saltus Libani*, quòd in monte Libano foret ædificata. Sita enim erat in Ierusalem & in monte Sion.

ET QVATVOR DEAMBVLACRA INTER COLVMNAS CEDRINAS.] Nota: domus saltus Libani infernè, sine sub se habebat hæc quatuor deambulacra, ita videlicet vt infernè in longum porrecti essent tres ordines columnarum intercepti inter duos parietes domus: inde enim spatijs intermedijs necessariò exurgebant quatuor deambulacra. Quisque autem columnarum ordo habebat quindecim columnas in longum, æqualiter ex aduerso columnarum aliorum duorum ordinum dispositas, ita vt inter tres columnarum ordines duo essent ambulacra, atque tertium foret inter vnum columnarum ordinem & parietem domus ex vno latere,

A quartum verò inter alium columnarum ordinem & parietem ex altero aduersoque latere. Quare hæc ambulacra tam longa erant, quàm erat ipsa domus. Vide Abulen. quæst.2. & seq.

ET TABVLATIS CEDRINIS VESTIVIT TOTAM CAMERAM] *Cameram* vocat fornicem: hæc enim fit opere concamerato, estque ipsa domus concameratio. Vers.3.

ET PORTICVM COLVMNARVM FECIT QVINQVAGINTA CVBITORVM LONGITVDINIS, ET TRIGINTA CVBITORVM LATITVDINIS] Ita videlicet vt longitudo porticus huius annecteretur latitudini domus saltus Libani quæ etiam erat quinquaginta cubitorum: latitudo verò porticus annecteretur longitudini domus eius- Vers.6.

B dem transuersim: vnde fiebat vt domus centum cubitorum longitudinis, additis hisce 30. cubitis latitudinis porticus, euaderet longa 130. cubitos.

ET ALTERAM PORTICVM IN FACIE MAIORIS PORTICVS.] q. d. Salomon *in facie*, id est, ante hanc porticum maiorem adhærentem domui saltus (erat enim porticus hæc domus ipsius quasi introitus & vestibulum) fecit aliam minorem porticum, ad maioris porticus proportionatam gradationem, decus & ornamentum.

PORTICVM QVOQVE SOLII IN QVA TRIBVNAL EST FECIT.] Est hæc tertia porticus, non vestibularis, sed iudiciaria, ideoque non domui saltus Libani annexa, vti duæ priores iam dictæ, sed separata, & per se consistens, non longè tamen ab alijs duabus, & à domo saltus Libani Vers.7.

C distita. Hæc porticus vocatur *solij*, quia in ea erat solium Salomonis regale & iudiciarium, statuis leonum circumseptum, de quo cap. 10. 18. ita Abulen. & Pineda.

ET DOMVNCVLA IN QVA SEDEBATVR AD IVDICANDVM, ERAT IN MEDIA PORTICV] q. d. In tertia hac porticu erat domuncula, in qua erat solium siue thronus Salomonis iam dictus, iuxta quem, & circa quem humiliores erant throni siue sedes, in quibus sedebant consiliarij & principes cum Salomone iudicaturi, quasi eius assessores: ex quibus omnibus conflabatur iudiciale tribunal, pluribus iudicum sedibus constans, quod domuncula quadam claudebatur, & quasi tegebatur, vt assessores cum Salomone de re quapiam inter se secretò consultaturi, vel sententiam dictaturi, semoti essent à litigantibus, & à populo, qui circumcirca in porticu ambulabat, vel ad iudicium veniebat. Quare do- Vers.8.

D muncula hæc fuit minor quædam ædicula, compacta ex cedro, & vndecumque clausa, vt contineret solum regem cum suis consiliarijs; habens tamen suum ostium, per quod litigantes alijque ius suum vel gratiam quampiam postulantes ad solium regis accederent, & ab eo vel ius vel gratiam flagitarent & impetrarent. Habens etiam fenestras plures, vt ijs apertis rex sententiam pronuntians, vel ius dicens, aut quid aliud promulgans à toto populo videri & audiri posset. Erat enim hoc quasi prætorium Salomonis. Ita Lyran. Dion. Salianus & Pineda lib.7. de Rebus Salom. c.7.

DOMVM (palatium) QVOQVE FECIT FILIÆ PHARAONIS] quasi primariæ suæ vxori & reginæ

reginæ. Causa datur 2. Paral. 8. 11. vbi dicitur: *filiam verò Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid in domum quam ædificauerat ei. Dixit enim rex: Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, eò quòd sanctificata sit, quia ingressa est in eam arca Domini.*

VERS. 9. OMNIA LAPIDIBVS PRETIOSIS] scilicet facta erant è marmore, vel pario, vel porphyretico, vel ophite, siue serpentino, &c. nimis enim pretiosum fuisset in domo tam vasta omnia ex gemmis, scilicet ex smaragdis, carbunculis, adamantibus, &c. fabricare. *Lapis* ergo *pretiosus* vocatur hic marmor pretiosum.

ET EXTRINSECVS (malè quidam legunt, *intrinsecus*) VSQVE AD ATRIVM MAIVS] Hinc patet præter tres porticus iam dictas fuisse in domibus hisce Salomonis atrium maius, de quo v. 12. porticus enim ex eodem lapide pretioso siue marmore factæ videntur, ex quo ipsa domus, vt hic locus insinuat.

VERS. 11. SIMILITERQVE DE CEDRO] q. d. Cedri adhibitæ ad fabricam domorum Salomonis æquali mensura sectæ & aptatæ sunt, sicut secti erant lapides pretiosi earumdem.

VERS. 12. ET ATRIVM MAIVS ROTVNDVM (in domibus Salomonis iam dictis vers. 9.) subaudi fabricauit Salomon, TRIVM ORDINVM DE LAPIDIBVS SECTIS, ET VNIVS ORDINIS DE DOLATA CEDRO: NEC NON IN ATRIO DOMVS DOMINI INTERIORI, ET IN PORTICV DOMVS.] q. d. Sicut Salomon in atrio templi interiori id est in atrio sacerdotum, fecit murum habentem tres ordines lapidum sectorum, & vnum de dolata cedro, vt hoc muro separaret atrium interius sacerdotum ab atrio exteriori laicorum, vti dictum est cap. 6. 36. sic prorsus idem fecit in atrijs domorum à se ædificatarum, & in porticu.

Dices: Atrium sacerdotum æquè ac laicorum, erat quadratum, vt dixi cap. 6. 36. quomodo ergo hic dicitur rotundum? Resp. Erat quadratum constans septenis areis quadratis; dicitur tamen rotundum, quia circumcirca cinctum erat tribus ordinibus lapidum iam dictis. Vnde pro *rotundum* Hebr. סָבִיב *sabib*, id est circumcirca, siue in circuitu, qui circuitus hic erat quadratus, non rotundus. Ita Pineda lib. 5. c. 16. in fine.

VERS. 14. MISIT QVOQVE REX SALOMON, ET TVLIT HIRAM DE TYRO FILIVM MVLIERIS VIDVÆ DE TRIBV NEPHTALI, PATRE TYRIO.] *Tò de tribu Nephtali* refer non ad *mulieris viduæ*, sed ad *Hiram* artificem. Hic enim fuit ex tribu Nephtali, vt patet ex Hebræo, Chald. & Septuag. mater verò eius fuit ex tribu Dan, vt dicitur 2. Paral. 2. 13.

Dices, quomodo ergo pater Hiram dicitur fuisse Tyrius? Resp. Hiram gente erat Iudæus, putà Nephthalita; sed habitatione & exercitio artis erat Tyrius. Tyri enim habitabat, ibique artem affabrè laborandi didicerat & exercuerat. Ita S. Hieron. Hebræi. Lyran. Caietanus & alij. Sic S. Paulus vocatur *Tharsensis*, quia Tharsi erat natus & educatus, cùm gente & genere esset Hebræus.

VERS. 15. ET FINXIT DVAS COLVMNAS ÆREAS.] Booz & Iachin. Hæ duæ columnæ templi fusè hic describuntur vsque ad vers. 23.

DECEM ET OCTO CVBITORVM ALTITVDINIS COLVMNAM VNAM.] Intellige quoad stipitem siue scapum columnæ: nam 2. Paralip. 3. 15. dicitur quælibet columna fuisse 35. cubitorum, scilicet addendo quoque & supputando quantitatem basis, capitis & coronæ, qua in apice ornabatur. Ita Abul. Lyran. & Caiet. Verum hæc in iusta architecturæ proportione non possunt ascendere ad tantam altitudinem, vt ipsi columnæ penè æquentur. Quare melius alij respondent quòd vtraque columna simul iuncta erat 35. cubitorum: licet enim vniuersim esset 36. cubitorum (nam bis octodecim faciunt 36.) tamen in vtraque medius cubitus insertus erat suo capitello, in eoque absconditus non apparebat. Ita Vatabl. & Ribera lib. 2. de Templo c. 12. Tertiò, & verisimillimè, Vilalpandus lib. 5. cap. 5. & ex eo Salianus, respondent singulas columnas cum basi sua fuisse septemdecim cubitorum cum dimidio, seclusâ plintho quæ absoluit decimum octauum. Seclusionis autem plinthi causa fuit, quòd reliqua columna cum sua basi caua foret, quam propterea oportuit super solidam plinthum inniti, idcoque seorsim à columna plinthum fundi; plinthus enim est vltima pars basis, quæ spiris subiacet, ita dicta quòd πλίνθον, id est laterem, forma sua repræsentet (vnde & Gallicè vocantur *plinthe*) plinthus enim est exæquata latitudine velut tabula. Vnde & apud Vitruuium lib. 3. cap. 2. spirarum plinthides, sunt plinthi basium. Plinthus ergo, id est ima pars basium hic non computatur, quia hanc architectus prudenter solidam fundere voluit, vt totum opus columnæ, quæ caua erat firmiùs sustentaret & contineret: vtraque igitur columna simul iuncta erat 35. cubitorum seclusa plintho, quia quælibet erat alta septemdecim cubitos cum dimidio, hos enim duplica, & habebis 35. cubitos.

ET LINEA DVODECIM CVBITORVM AMBIEBAT COLVMNAM VTRAMQVE.] Hebr. *Et filum duodecim cubitorum circuibat columnam secundam:* si secundam, ergo & primam: erant enim hæ duæ columnæ omnino æquales & pares. Per *lineam*, vel, vt Hebr. est, *filum*, intellige mensuram: filo enim mensuramus rerum crassitiem. q. d. columnæ hæ in ambitu & crassitie habebant mensuram duodecim cubitorum: *linea* ergo notat peripheriam, siue circumferentiam. Iam Vilalpandus, & ex eo Salianus volunt non vnam, sed *vtramque* columnam simul iunctam habuisse hanc duodecim cubitorum mensuram, ita vt dimidia pars lineæ siue fili 12. cubitorum ambiret vnam columnam, altera pars fili alteram: sic vt vna columna fuerit crassa sex cubitos, & totidem altera, ac consequenter vtraque simul crassa fuerit 12. cubitos: hoc enim exigit symmetria & proportio, vt cum quælibet columna esset alta 18. cubitis, crassa non esset nisi sex cubitis: altitudo enim est tripla ad crassitiem.

Verùm vnamquamque columnam crassam fuisse 12. cubitos disertè docet Iosephus & Ieremias c. 52. 21. vbi columnas has à Chaldæis Ierusalem vastantibus abductas describens ait: *Funiculus duodecim cubitorum circuibat eam*, scilicet colum-

columnam vnam. Sic & Septuag. hic: *Et perimetrum*, inquiunt, *duodecim cubitorum filum ambiebat eam* (columnam primam) *& sic columna secunda*, scilicet erat pariter 12. cubitorum &c. & Chald. *Et filum*, inquit, *duodecim cubitorum ambiebat illam, & sic fecit columna secunda*. Erant ergo hæ non tam columnæ ad symmetriam & proportionem architectonicam columnarum fabricatæ, quàm moles & turres, vel arces quædam ingentes æneæ ad templi magnificentiam & munimen erectæ. Sic Romæ columna Traiana (æquè ac alia Antonini Imper.) est crassissima instar turris, adeo vt plures viri expansis brachijs eam in circuitu complecti nequeant. Vnde & intrinsecus continet cochleam, qua per gradus ab imo ad summum conscenditur. Denique prisci alias fabricarum suarum rationes & proportiones spectabant, diuersas ab ijs quas spectauit Vitruuius & posteriores architecti. Ita Sanchez, Vatab. Pagnin. & alij.

Porrò addit Ieremias, columnas has intus infecus cauas fuisse, ita tamen vt grassitudo æris extrinsecus esset quatuor digitorum in circuitu. Vnde Vilalpandus lib. 5. c. 37. hasce mensuras iusta proportione in sua opinione librans, censet singulas hasce columnas ponderasse quinque talentorum millia, vtramque verò decem talentorum millia. Addit Eupolemus apud Eusebium, Salomonem totas columnas vestisse auro ad crassitudinem digiti unius. Vnde colligit Vilalpandus in columnis his auro vestiendis expensos fuisse 95. milliones.

Denique si columna in circuitu habebat 12. cubitos crassitiei: ergo in circuitu siue circuli huius diametro habebat 4. cubitos: diameter enim est tertia pars peripheriæ siue circuli: circulus enim continet diametrum ter, & insuper septimam eius partem; quare inter diametrum & circulum illa est proportio, quæ est inter septem & viginti duo. Ita Abul. Ribera, Vatabl. Porrò in proportione & symmetria crassitiei ad altitudinem spectatur crassities non tam circuli, vel circuitus, quàm diametri. Cùm ergo columna hæc in diametro crassa fuerit dumtaxat 4. cubitos, alta verò 18. cubitos, fuit ea proportio inter crassitiem & altitudinem, quæ est inter 4. & 18. quæ satis est æqua & congrua. Columnarum enim proportiones ab hominum dimensionibus & proportionibus desumptæ sunt. Videmus autem inter homines alios esse graciles sed altos, alios verò crassos & breues; quia quod natura dat crassitiei, hoc demit altitudini: his ergo similis fuit hæc columna crassa & breuis. Adde, columnam hanc præter 18. cubitos sui scapi siue stipitis, insuper habuisse 5. cubitos capitelli, qui iuncti 18. faciunt 23. ergo columna quælibet alta erat 23. cubitis.

VERS. 17. ET QVASI IN MODVM RETIS ET CATENARVM, &c.] q. d. Capitella hæc cingebantur fascijs quibusdam æneis (ait Iosephus) in modum retis siue catenatum, quæ habebant per interualla aperturas quasi annulos & cancellos, per quos capitellorum elegantia (erant enim liliata, ait Iosephus, siue habebant formam liliorum) appareret.

SEPTENA VERSVVM RETIACVLA IN CAPITELLO VNO] q. d. hæ fasciæ iam dictæ septies

A circuibant capitella singula, ita vt quasi septem fasciarum versus sine ordines & gyros efficerent: versus ergo vocat gyros.

ET PERFECIT COLVMNAS, ET DVOS ORDINES PER CIRCVITVM RETIACVLORVM SINGVLORVM, VT TEGERENT CAPITELLA] q. d. Singula capitella, & consequenter singulæ columnæ, habebant duo retiacula, siue duplicem coronam reticulatam & cancellatam, quæ instar retis ambiebat capitellum, illudque tegebat & ornabat. Ita Sanchez. Meliùs Ribera per *duos ordines retiaculorum* accipit duos ordines malogranatorum ex retiaculis dependentium. Id patet ex Hebræo & Septuag. qui habent: *Duo ordines malogranatorum aneorum retibus contexti, opus pensile, ordo super ordinem*; & ex Iosepho, qui ait: *Dependebant inde duæ series malorum punicorum ducentorum numero*. VERS. 18.

B Sensus ergo est. q. d. Singuli septeni versus, siue gyri, retiaculi vtriusque columnæ habebant duos ordines malogranatorum: centum enim malogranata in medio singulorum versuum siue gyrorum interposita & quasi inserta erant, vt patet 2. Paral. 3. 16. reliqua verò centum malogranata ex ijsdem versibus siue gyris alternè suspensa dependebant, *ita vt bini ordines malogranatorum singulis retiaculis ingererentur*, vt dicitur 2. Paral. cap. 4. vers. 13.

VT TEGERENT CAPITELLA, QVÆ ERANT SVPER SVMMITATEM MALOGRANATORVM.] q. d. fecit hæc duo retiacula, vt tegerent & circumdarent capitellum; quæ retiacula in septenos versus, siue gyros, distributa erant super summitatem malogranatorum: nam superior versus, siue gyri pars erat super summitatem

C malogranatorum appensorum, siue ex gyro infernè dependentium. Ita Ribera lib. 2. cap. 14.

Additur 2. Paral. 3. 16. *Nec non fecit quasi catenulas in Oraculo*, q. d. hæ fasciæ catenarum, siue hæc retiacula catenata erant talia, qualia erant illa quæ fabricata erant in Oraculo, siue in Sancto sanctorum. Ita Ribera l. 2. 14. Aliter Caiet. *Fecit*, ait, *catenas in oraculum*, id est, ad mysterium & significationem, scilicet vt catenæ illæ significarent, & tacitè loquerentur futuram regni illius siue Israelis captiuitatem.

EODEM MODO FECIT ET CAPITELLO SECVNDO.] Putà in capitello secundæ columnæ.

CAPITELLA AVTEM, QVÆ ERANT SVPER CAPITA COLVMNARVM, QVASI OPERE LILII, FABRICATA ERANT IN PORTICV QVATVOR CVBITORVM] Locus hic totus valdè obscurus & VERS. 19.

D implexus est: vnde à varijs variè exponitur, sed vt breuiter & clarè eum expliceс: Nota, quælibet harum duarum columnarum habebat tria capitella; primum & imum erat, quod proximè stipiti, siue stylo & scapo columnæ erat impositum, vnde propriè vocatur *epistylium*, 2. Paral. 4 12. eratque altum tres cubitos, vt dicitur 4. Reg. vlt. v. 17. Secundum capitellum erat imo, siue epistylio, impositum, ac tegebatur retiaculo iam dicto, in quo visebantur duo ordines malogranatorum; supra hoc secundum extabat tertium capitellum. Ita Ribera.

Hoc v. 19. describitur capitellum imum, siue epistilium. Sensus ergo est. q. d. In duabus hisce

sec columnis capitella ima, quæ erant super capita columnarum, id est quæ summitati scapi siue stipitis columnarum incumbebant, ideoque *epistylia* vocantur, erant fabricata in formam lilij, idque *in porticu quatuor cubitorum*, id est, ita vt versus porticum, hoc est in latum, non verò in altum; essent quatuor cubitorum: nam in altum erant trium dumtaxat cubitorum, vt dixi. Vnde Septuag. pro *in porticu* vertunt, *iuxta vestibulum*. De secundo capitello, iam dictum est vers. 16. & seq. nam circa illud erat retiaculum habens duos ordines malogranatorum. De tertio, siue summo, capitello dicetur vers. proximo. Sic Vitruuius, & ex eo Architecti columnis triplex imponunt capitellum, nimirum epistylium zophorum & coronicem. Epistylium est capitellum, quod proximè stylo, siue scapo, columnæ imponitur. Zophorus est illud, quod inter epistylium, & coronicem interponitur, quod puluinatis sæpè figuris visitur ornamentisque diuersis instructum. Galli vocant *le frize*: sicut hic capitellum secundum quasi zophorus retiaculis septenorum gyrorum, ac duobus ordinibus malogranatorum ornabatur. Coronicem vocant ipsam coronidem capitelli.

Tria capitella columnarum.

Zophorus quid.

Vilalpandus censet tria hæc capitella simul iuncta fuisse quinque cubitorum, vt dicitur vers. 16. ita vt epistylium fuerit trium cubitorum, vt habetur 4. Reg. vlt. 17. zophorus vero duorum cubitorum, coronis denique vnius. Alij tamen illos quinque cubitos soli secundo capitello, vtpote quod solum habebat retiaculum, attribuunt, cui addunt, tres cubitos epistylij, & aliquot coronicis. Verùm sic capitellum fuisset in quantitate dimidium columnæ: hæc enim erat 18. dumtaxat cubitorum. Quare vt inter capitella & columnam congrua sit proportio, potiùs dicendum videtur, omnia capitella non excessisse mensuram quinque cubitorum, hæc enim proportionem architectonicam habent cum columna 18. cubitorum.

Vers. 20. ET RVRSVM ALIA CAPITELLA IN SVMMITATE COLVMNARVM DESVPER, IVXTA MENSVRAM COLVMNÆ CONTRA RETIACVLA] Hic agitur de tertio, siue summo capitello, quod erat quasi coronis columnæ addita, *contra retiacula*, id est super retiacula & è regione retiaculorum, quod capitellum erat *iuxta mensuram columnæ*, id est habebat eandem crassitiem, quam columna, scilicet duodecim cubitorum.

MALOGRANATORVM AVTEM DVCENTI ORDINES ERANT IN CIRCVITV CAPITELLI SECVNDI] hoc enim secundum capitellum, vt dixi, ambiebatur retiaculo, ex quo dependebant centum malogranata, & totidem inserta siue interposita erant: quodque enim retiaculum habebat ducenta malogranata. Altera ergo columna pariter in suo secundi capitelli retiaculo habebat totidem malogranata, putà ducenta. Ergo vtrisque iunctis erant vniuersim 400. malogranata ex ære fabrefacta, vt dicitur v. 42. & 2. Paralip. 4. vers. 13. Porrò dependentia malogranata præcisè fuerunt tantùm 96. sed Script. numerat centum, vt numerum integrum siue plenum assignet, & fortè quatuor reliqua erant quidem, sed tecta non apparebant. Hoc est enim quod dicitur Ierem. vlt. 23. *Et fuerunt malogranata nonaginta sex dependentia & omnia malogranata centum retiaculis circumdabantur*, hoc est illa, quæ interposita erant retiaculis, erant centum, dependentia verò præcisè non erant centum, sed 96. ita Ribera lib. 1. de Templo c. 14.

Vers. 21. ET STATVIT DVAS COLVMNAS IN PORTICV TEMPLI] quæ scilicet porticus erat templi vestibulum, ideoque erat ante Sanctum, nimirum interiecta inter Sanctum & atrium sacerdotum, de qua cap. 6. 3. ita vt vna columna vni portæ porticus, altera alteri astaret. ita Vilalpandus. In primo, Inquit vestigio suanctuarij eas constituit ab vtroque latere portæ aulæ sanctæ. Sic & Salianus, Adrichom. & alij. Malè ergo nonnulli has columnas statuunt ante atrium sacerdotum, alij ante atrium laicorum,

CVMQVE STATVISSET COLVMNAM DEXTERAM, VOCAVIT EAM NOMINE IACHIN; SIMILITER EREXIT COLVMNAM SECVNDAM (à sinistris) ET VOCAVIT NOMEN EIVS BOOZ] *Iachin* Hebr. idem est quod *directio & rectitudo*, à rad. כון *cun*, id est dirigere. Vnde Septuag. 2. Paral. 3. vlt. vertunt Κατόρθωσις, id est correctio, directio, recta affectio. *Booz*. Hebr. idem est quod *in eo fortitudo*. Vnde Septuag. vertunt, ἰσχὺς, id est vis & robur. Nonnulli, vt Beda, Abul. Vatabl. Ribera, censent Salomonem idem significasse duobus hisce nominibus *Iachin* & *Booz*, scilicet optare se firmitatem & stabilitatem templi. Nam etiam *Iachin* subinde significat firmitatem & fortitudinem. Meliùs Caietan & alij hæc duo distinguunt, ac per *Iachin* id est directionem, accipiunt prudentiam & sapientiam; per *Booz* verò fortitudinem & firmitatem; vt Salomon per *Iachin* significarit templum hoc miro artificio & sapientia esse elegantissimè fabricatum; per *Booz* verò fortissimè fundatum, munitum & stabilitum: vtque iisdem nominibus suum desiderium, & votum patefecerit. q. d. Vtinam Deus meum hoc templum, quasi suum Iachim dirigat, ac quasi suum Booz roboret, vt à nullo hoste, à nullo fulmine deijciatur. Vtinam Deus diutissimè hoc meum, imò suum templum tueatur, dirigat & confirmet.

Booz & Iachin quid.

Rursum dextera columna *Iachin*, ait Caietan. significabat directiuum imperium tum Dei circa omnes creaturas & homines, sed maximè Israelitas eorumque templum, tum regum regnique Israel: vnde vtraque columna coronata erat. Sinistra verò columna *Booz* significabat fortitudinem ad exequendum ea, quæ per *Iachin*, id est per directiuum imperium prudenter sunt ordinata: vtrumque enim in Deo est Deique prouidentia, quæ sapienter & fortiter omnia gubernat: vtrumque quoque regibus est necessarium. Vtrumque ergo Salomon Deo est gratulatus, ac simul optauit & petijt, vt vtrumque Deus in templi & populi regnique custodia ostenderet, sibique & suis successoribus ad bene regendum eadem communicaret.

Allegor. Allegor. columnæ hæ templi significant Ecclesiæ sapientiam æquè ac firmitatem: ipsa enim est columna & firmamentum veritatis, vti huc alludens ait Apostolus 1. ad Timoth. 3. 15. Vide ibi dicta. Quare Iachin repræsentat Doctores & Rectores Ecclesiæ: hi enim alios do-

cent & dirigunt in viam virtutis & salutis; Booz significat Martyres virosque fortes. Vnde S. Hieronymus, Beda Eucherius & Angelom Columnæ, inquiunt, sunt Apostoli & Doctores, quia contemplatione ad superna sunt erecti, ac fortes fide & opere. Sunt duæ, quia Iudæos & Gentiles fulciunt. Sunt ante fores templi, vt vtrosque in templum, id est in cælum inducant. Rursum sunt duæ ita dispositæ, vt nobis in prosperis & aduersis ingressum patriæ cælestis ante oculos mentis iugiter habendum esse doceant, vt nec aduersis deijciamur, nec prosperis extollamur, sed inter vtraque constantes in fide & virtute ad cælum tendamus. Ita auctores citati. Linea 12. cubitorum, ait Beda, norma est Apostolicæ institutionis Columnæ capitellum imponitur, quia *qui perseuerauerit vsque ad finem, & legitimè certauerit, coronabitur,*
B sicut ait Apostolus: Nam qui certat in agone, non coronatur nisi legitimè certauerit. Altitudo capitelli quinque cubitorum est, quia corona pro quinque sensuum voluptatibus animosè contemptis atque superatis redditur. Fascia cingens capitellum beatitudo est, quam Theologi accidentalem vocant: septies illud cingit, quia plurimis ex rebus hæc beatitudo oritur, & multæ sunt causæ gaudendi, septem enim pro multis ponitur.

Insuper quilibet sancti in fide eminentes virtute columnæ sunt, æneæ propter firmitatem in bonis operibus, erectæ per intentionem, altæ per contemplationem, striatæ seu excauatæ per mortificationem, qua prauas appetitiones coërcent & sese per carnis macerationem extenuant, quæ excauatio potest etiam ad humili-
C tatem referri. Secundò, duo capitella duo sunt testamenta, quorum meditationi & obseruationi Doctores sancti & animo subduntur & corpore. Tertiò, species catenarum & similitudo retis in capitellis, varietas est virtutum spiritualium in sanctis. Quartò, malogranata ducenta magnam & multiplicem eorum charitatem, vnionem, concordiam, zelum significant. Quintò capitella in florem lilij desinebant. Quid enim per lilium nisi æterna felicitas, & immortalitatis floribus redolens amœnitas designatur, in quam Sancti omnes tandem desinunt, eamdemque cum alijs prædicant, quasi in summo ostentant & promerendam proponunt. Ita Angelom. & Beda: *Quid*, inquiunt, *per lilia nisi superna claritas patriæ atque immortalitatis floribus redolens paradisi designatur amœnitas?* Plura minu-
D tiora vide apud Riberam lib. 3. de Templo cap. 15.

Vers. 22. ET SVPER CAPITA COLVMNARVM OPVS IN MODVM LILII POSVIT] q.d. Toti operi columnarum & capitellorum quasi coronidem imposuit lilium, siue formam lilij ex eodem ære fabrefacti, tum vt decorem templi ostenderet, tum vt eius florem à Deo postularet, vt scilicet in eo floreret pietas & Dei cultus purus & castus. Lilium enim puritatis & virginitatis est symbolum, æquè ac gloriosæ resurrectionis Christi & Sanctorum, iuxta illud quod Martyribus accinit Ecclesia in Officio Ecclesiastico: *Sanctorum velut aquilæ iuuentus renouabitur, & florebunt sicut lilium in Ciuitate Domini.* Et tempore paschali: *Sancti tui Domine florebunt sicut lilium, &*
A *sicut odor balsami erunt ante te Alleluia.* Et illud sponsi: *Ego flos campi & lilium conuallium.* Cantic. 2. 1. Vide ibi dicta; & Eccl. 39. 19. & Osee 14 6. vbi multa de symbolis liliorum dixi. Salomon ergo lilium imponens templo repræsentauit Christi, B. Virginis, & Sanctorum puritatem, splendorem, felicitatem & gloriam æternam: templum enim fuit figura cæli, ac cælestis conuersationis, resurrectionis, & gloriæ.

Tropolog. quilibet fidelis & sanctus indiget columna duplici, vt fiat templum Dei, scilicet Iachin, id est prudenti sectaque directione ad decernendum id quod agendum est; & Booz, id est fortitudine ad illud exequendum Prudentia enim præit quasi lux, viam virtutis & sanctitatis ostendens, vnde dextram occupat: fortitudo verò sequitur quasi sinistra, vt id quod prudentia faciendum ostendit, fortiter in opus conferat. Vtraque est opus Salomonis, id est Christi: quare ab eo supplicibus & assiduis precibus cuilibet est flagitanda. Neutra enim sola sufficit, sed si vtraque iungatur, omnia perficit, omnia superat, hominemque ad culmen sanctitatis & in cælum euehit: Spiritus sanctus enim nos dirigere debet in viam salutis, ac deinde roborare, vt eam per tot hostes, tentationes, difficultates constanter prosequamur. Vnde Salomon Prouerb. 3. 6. *In omnibus vijs tuis*, inquit, *cogita illum, & ipse diriget gressus tuos.* Et parens eius Dauid crebrò in Psalmis idipsum postulat, vt Psal. 118. 5. *Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.* Et v. 133. *Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum.* Psalm. 26. v. 11. *Dirige me in semitam rectam.* Psalm. 89. 17. *Opus manuum*
C *nostrarum dirige.* Ad Iosue verò ait Deus c. 1. v. 6. 7. & 9. *Confortare & esto robustus* ad debellandos Chananæos, *noli metuere & noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris* Et ad Dauid; *Brachium meum confortabit eum.* Psal. 88. 22.

FECIT QVOQVE MARE FVSILE DECEM CVBITORVM A LABIO VSQVE AD LABIVM, ROTVNDVM IN CIRCVITV.] *Mare* vocat concham ingentem, quæ magnam vim aquarum capiebat, ad manus & pedes sacerdotum (hi enim nudis pedibus ministrabant in templo) aqua inde profluente abluendum. Vnde v. 26. & 31. vocatur *luter*, id est lauacrum à fine & vsu, sed à capacitate hic vocatur *mare*, idque *fusile*, id est fusum ex ære. Erat *rotundum*: vnde diameter eius erat decem cubitorum à labio vsque ad labium, id est ab vno extremo peripheriæ vsque ad aliud ei
D oppositum: altitudo eius erat quinque cubitorum. — Vers. 23. Mare fusile.

Rursum insistebat duodecim bobus ex ære fabrefactis, qui vultibus suis respiciebant quatuor mundi plagas. Adde huic mari siue conchæ insculptæ erant effigies Cherubim, leonum, boum & palmarum. Denique mare hoc erat in atrio sacerdotum iuxta altare holocaustorum, ac respondebat labro æneo, quod Moyses fecit ex speculis mulierum in Tabernaculo Exodi 30. 18. vbi ostendi labrum hoc æquè ac mare non tam repræsentasse baptismum, vt volunt Eucherius & Angelomus (erat enim labrum hoc æquè ac mare non ante atrium sed in ipso atrio) quàm pœnitentiam, quæ fidelibus præmittenda est sacrificio & sacramento

Eucha-

Eucharistiæ, vti docet S. Gregor. homil. 17. in Euang. ac Beda lib. 3. de Tabernac. cap. vlt. Vide Riberam singula applicantem lib. 2. de Templo c. 17. Concha hæc vasta & plena aquis, ideoque vocata *mare*, significat amaram & magnam debere esse contritionem & pœnitentiam peccatoris, quæ flumina lacrymarum si non ex oculis, certè ex corde profundat, iuxta illud: *Magna est velut mare contritio tua.* Thren. 2. 13.

Et resticula (Hebr. קו kau, id est lineas Chald. *filum*, quod Noster vocat *resticulum*, id est paruam restem siue funiculum mensorium) triginta cubitorum cingebat illud per circuitum] q. d. Mare hoc, siue concha ænea funiculo triginta cubitorum circumcirca cingi & mensurari poterat, hoc est, in ambitu vel circuitu continebat triginta cubitos. Circuitus enim siue circumferentia circuli est triplex ad diametrum: quare cùm diameter huius conchæ fuerit decem cubitorum, vt dixi, sequitur eius peripheriam siue circuitum fuisse triginta cubitorum.

Notat Abulensis circuitum præcisè fuisse triginta cubitorum & vnius cum dimidio, quia circuitus continet diametrum ter, & insuper septimam diametri partem; sed Script. more suo minorem numerum omittit & supprimit. Hinc Iosephus ait hanc concham fuisse semi orbis, vel potiùs, vt Græcè est, hemisphærij forma & specie.

Vers. 24. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare] q. d. In summitate continuò post labium maris vel conchæ erat sculptura quædam cingens mare, non totum, sed quasi tertiam eius partem, quæ erat decem cubitorum: hæc autem sculptura erant duo ordines sculpturarum striatarum, de quibus proximè sequitur. Ita Ribera. Aliter Caietan. & Abul. qui per *subter labium* intelligunt imam partem conchæ, quæ erat decem cubitorum, ita vt sculptura hæc totam illam ambierit.

Dvo ordines sculpturarum striatarum erant fusiles] q. d. Sculptura iam dicta erant duo ordines sculpturarum striatarum ex ære fuso: *Striatarum*, ita legendum Hebr. Roman. non *bistriatarum*, vt legunt codices Regij, nec *bistoriatarum*, quasi ibi depictæ essent historiæ, vt legunt volunt que alij. *Striatarum* ergo, hoc est habentium strias: striæ autem sunt canaliculi aut sulci, qui per lignum aut æs ducuntur ad elegantiam, vt vna pars emineat, altera subsidat, quales videmus Romæ in columnis basilicæ S. Petri ex ære fusis. Ita Ribera & alij, quin. & Vitruuius lib. 6. cap. vlt. vnde Apuleius *striatam frontem* vocat contractam caperatamque, & quasi sulcos facientem præ tristitia.

Vers. 25. Et stabat super duodecim boves] qui anteriori sui parte, id est faciebus suis terni respiciebant quaternas mundi plagas, sed posteriori sui parte latitabant, id est abscondebantur sub concha quam sustinebant. Allegor. 12. boues sunt duodecim Apostoli, qui iussu Christi fidem & pœnitentiam per omnes mundi plagas prædicarunt.

Vers. 26. Grossitudo autem luteris, trium vnciarum erat] *Luteris*, id est lauacri, Græcè enim λούω, est lauo; inde λουτήρ est lauacrum. *Luteris* ergo, id est maris ænei iam dicti, vt patet ex Hebr. Chald. & Septuag. Frustra ergo Adrichom. luterem à mari æneo distinguit, ac luterem ponit ad Septemtrionem, mare verò æneum ad Meridiem in atrio sacerdotum, ita vt inter vtrumque medium fuerit altare holocaustorum; in lutere enim ablutas fuisse victimas, in mari æneo verò ipsos sacerdotes. Verùm ad vtrumque sufficiebat mare æneum cum decem luteribus, de quibus v. 27. Sensus igitur est q. d. Maris ænei crassities erat trium vnciarum, id est quatuor digitorum, siue palmi, vt vertunt Septuag. hoc est trium pollicum, quæ est quarta pars pedis, siue palmaris crassitudo: nam vncia est duodecima pars pedis, pes autem sedecim digitos continet: tres ergo vnciæ sunt quarta pars pedis, putà quatuor digiti. Hoc est, quod dicitur 2. Paral. 4. 5. *vastitas*, id est crassities *eius habebat mensuram palmi.*

Labiumque eius quasi labium calicis, et folium repandi lilii.] q. d. Labium siue labrum maris ænei erat quasi labium calicis, & quasi repandum, id est apertum recuruumque lilium. *Repandum* enim idem est quod recuruum & sinuosum, quodque retrorsum patet. Sic ceruix repanda est incurua: pectus vel dorsum repandum est incuruum. Vnde Plinius lib. 14. 22. *Ad hæc pertinet*, inquit, *pectorosa ceruicis repandæ ostentatio.*

Mysticè, Eucherius & Angelomus: *Per labium calicis*, inquiunt, *gustus Dominicæ passionis, per folium repandi lilij patefacta claritas resurrectionis ipsius exprimitur.* Vtraque enim in lauacro baptismi & pœnitentiæ abluimur. Nam vt ait Eucherius: Christus, *qui ante passionem quidem suam quasi clausum adhuc lilium fuit: cum signis miraculorum quæ fecit clarus homo refulsit, post resurrectionem verò & ascensionem suam repandum se lilium supernæ patriæ ciuibus exhibuit, quod in assumpta humanitate potentiam diuinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priusquàm mundus esset ostendit. Vnde in amoris Cantico liliji se vocabulo designare voluit dicens: Ego flos campi & lilium conuallium. Labium enim maris, in quo sacerdotes lauabantur, quasi labium fuit calicis, & folium repandi lilij: quia lauacrum salutare quo membra summi sacerdotis efficimur, in fide nos sacrosanctæ passionis eius à peccatorum omnium labe purificat, ac purificatos ad visionem gloriæ ipsius perennis intromittit.*

Dvo millia batos capiebat.] Batus, ephi & metreta æqualia sunt, suntque decima pars cori, Ezech. 45. vers. 11. scilicet erat mensura continens tres modios: corus enim continebat decies ampliùs, nimirum 30. modios. Batus erat mensura liquidorum, sicut ephi aridorum, continens tantum quantum amphora Romana, scilicet 48. sextarios, hoc est aquæ vncias 960. vti multis probat Alcazar tract. de Mensuris propos. 14. licet Vilalpandus longè maiorem faciat batum. Dices 2. Paral. 4. 5. dicitur mare æneum continuisse *tria millia metretas* id est batos. Resp. cum Vilalpando, Alcazario & alijs, batum fuisse duplicem, maiorem & minorem, maior erat sesquialter alterius, vt duo maiores æquarent tres minores. Iam Vilalpando censet batum maiorem continuisse 108. sextarios, minorem 72. Alcazar verò tract. de Mensuris propos. 14. censet hos batos non fuisse

fuisse communes, sed extraordinarios & minores, adeoque batum hunc fuisse tantùm decimam partem bati. Rursum hos batos fuisse duplices, nimirum maiorem & minorem, ita scilicet vt maior esset sesquialter minoris. Decima autem pars bati est gomer, siue assaron, qui continet 96. vncias, hoc est octo libras duodecim vnciarum. Quare putat Alcazar mare æneum continuisse Romanas amphoras 208. cùm Vilalpando ei tribuat amphoras Romanas 4500. Verùm vti hæc mensura Vilalpandi est nimis magna & immanis, ita illa Alcazarij est nimis exigua, & exilior, quàm vt mare vocari possit. Quare ab ordinaria & vulgari mensura bati recedendum non esse censeo, dicoque batum hic accipi communem, qui æqualis erat amphoræ Romanæ, continens 48. sextarios & vncias 960. quæ faciunt libras 80. quare mare hoc continens duo millia batorum continebat bis mille amphoras Romanas, hoc est sextariorum nonaginta sex millia, librarum aquæ verò centum & sexaginta millia. Hi sunt bati maiores bis mille, qui æquiualent batis minoribus ter mille: habent se enim sicut duo ad tria: quare batus minor continebat dumtaxat 640. vncias, quæ faciunt 52. libras & 4. vncias, vt patet proportionem vtriusque supputanti & inter se conferenti.

Aliter respondent Caietan. & Ribera, scilicet mare æneum cepisse duo millia batorum dumtaxat, si communi modo moderatè tantùm implebatur; sin verò ad summum omnino apicem, cepisse tria millia batorum: & hoc significare Hebr. מַחֲזִיק *machazig*, 2. Paralip. 4. 5. *machazig* enim idem est quod *fortificante*, id est fortiter planeque implenti capiebat tria millia batorum. Peripheria enim superior quia erat amplissima, exiguo suo limbo paucorum digitorum facilè capiebat mille batos. Liber enim Paralipom. est supplementum libri Regum, supplet enim τὰ παραλειπόμενα, id est quæ in eis relicta & omissa sunt. Vnde sæpè maiorem recenset numerum. Ita Vatab.

VERS. 27. ET FECIT DECEM BASES ÆNEAS] Pro decem luteribus, qui his basibus sustinebantur. Id patet ex v. 38 & 2. Paral 4. 6. vbi dicitur: *Fecit quoque conchas decem, & posuit quinque à dexteris, & quinque à sinistris, vt lauarent in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant; porrò in mari sacerdotes lauabantur.* Luteres ergo erant magnæ conchæ, siue labra & pelues, in quibus sacerdotes abluebant victimas iam excoriatas, & carnes earum dissectas, vt lotæ imponerentur altari holocaustorum ad eas Deo offerendum & cremandum: in mari æneo verò soli sacerdotes lauabant suas manus & pedes: licet enim Nathinæi victimas immolandas priùs abluissent in probatica piscina, antequàm inducerentur in templum, tamen illi animalia integra & viua abluebant: quare in templo, id est in atrio rursum à sacerdotibus eadem iam mactata & dissecta à sanguine & sordibus abluenda erant, vt pura offerrentur Deo in altari. Quocirca mare æneum erat in medio luterum, ac quinque luteres habebat à dextris, quinque à sinistris. Ita Ribera. Quisque autem luter capiebat quadraginta batos, vt dicitur vers. 38. Idem habet Iosephus in versione Ruffini: malè enim Gelenius pro batis substituit congios.

QVATVOR CVBITORVM LONGITVDINIS BASES SINGVLAS, ET QVATVOR CVBITORVM LATITVDINIS, ET TRIVM CVBITORVM ALTITVDINIS.] Erant ergo bases luterum quadratæ, quia latæ quatuor cubitos, totidem longæ: quare ex quaternis tabulis æneis inter se iunctis conflatæ & compactæ fuerunt, ideoque iuncturæ hæ vt non apparerent, tectæ fuerunt sculpturis varijs, vt sequitur.

ET IPSVM OPVS BASIVM, INTERRASILE ERAT: ET SCVLPTVRÆ INTER IVNCTVRAS. VERS. 28.

ET INTER CORONVLAS ET PLECTAS, LEONES, ET BOVES ET CHERVBIM: ET IN IVNCTVRIS SIMILITER DESVPER: ET SVBTER LEONES ET BOVES, QVASI LORA EX ÆRE DEPENDENTIA.] VERS. 29. Locus hic implexus est & difficilis. Omissis varijs variorum explicationibus, vt breuiter & clarè rem totam expediam. Nota primò, *opus interrasile* vocari, quod inter tabulas ligneas, aureas vel æneas planas & quasi rasas protuberat, extat & eminet, vt in conchis extant & eminent capita leonum hominum & boum, &c. Vnde Hebr. est מִסְגֶּרֶת *misgeret*, id est *clausura*, vel vt Vatabl. *cinctura*. *Clausuras* Hebr. vocant sculpturas extantes & eminentes, quia hæ quasi claudunt & terminant tabulam planam, & rasam, putà spatia intermedia tabulæ plana. Vnde Noster opus hoc interrasile, id est sculpturas has vocat *coronulas & plectas*, tum quia coronulis & floribus alijsque rebus contextis & implexis cingebantur, tum quia ipsæ sculpturæ siue effigies sculptæ vocantur coronæ & coronamenta, id est ornamenta, quia tabulam vel rem cui adduntur coronant & ornant. Quocirca pro his omnibus est Hebraicè vna vox *misgeret*, quam Noster vertit nunc *opus interrasile*, nunc *sculpturas*, nunc *coronulas*, nunc *plectas*. Quædam enim erant in modum coronæ rotundæ, quædam alia figura & forma implexę, quæ *plectæ* dicebantur. Hæ ergo quatuor voces idem hic significant. Possunt tamen per *plectas* accipi iuncturæ ipsæ tabularum, vti est in Hebræo, vt plecta deriuetur à πλέκω, id est plico, concinno, necto, iungo: nam inter iuncturas tabularum erant hæ sculpturæ.

Opus interrasile quod.

Plectæ.

Nota secundò, pro *iuncturas* Hebr. est שְׁלַבִּים *schelabbim*. quod Pagnin. vertit, *vestes*; Marinus, *gradus*; Vatabl. *prominentias*; sed credendum est Nostro ac Septuag. qui constanter vertunt *iuncturas*, ac Chald. qui vertit *commissuras*. Vnde Exodi 26. 17. Noster & alij passim vertunt *incastraturas*.

Hebræa ergo ad verbum sic habent: *Et hoc opus basis: clausuræ eis, & clausuræ inter iuncturas, & super* (id est iuxta vel inter) *clausuras, quæ erant inter iuncturas, leones, boues & cherubim. Et super* (id est iuxta vel inter) *iuncturas sic desuper: & subter leonibus & bobus copulationes, opus descensionis. Clausuras* vt dixi vocat sculpturas leonum, boum & cherubim, &c. quæ tegebant iuncturas tabularum ænearum, ne apparerent esse compactæ, sed viderentur esse continuæ, & ex eodem ære productæ, siue vt non multæ, sed vna integra, & solida tabula esse videretur. Sensus ergo est, q. d. Salomon sculpsit in basibus decem luterum varias sculpturas, vt illis tegeret iuncturas tabularum ænearum, inter quas sculptu-

ras

ras eminebant sculpturæ leonum, boum & Cherubinorum. Itaque fecit has sculpturas & effigies tam inter iuncturas superiores & altiores, quæ erant desuper, quàm inter inferiores quæ erant subter: addiditque sub leonibus & bubus copulationes, id est loca quædam inter copulata & connexa dependentia, id est deorsum tendentia; hoc est enim *opus descensionis*, quod habent Hebræa. Appositè sculpsit hæc lora, quia boues & leones loris alligari & copulari solent. Ita Ribera lib. 2. de Templo cap. 18.

Vers. 30 ET QVATVOR ROTÆ PER BASES SINGVLAS] q. d. Singulæ bases impositæ erant quatuor rotis, vt huc illuc rotari & moueri viderentur.

ET PER QVATVOR PARTES QVASI HVMERVLI SVBTER LVTEREM FVSILES, CONTRA SE INVICEM RESPECTANTES] q. d. Erant in basibus luterum partes quædam extantes, quibus quasi humeris luteres sustentabantur, ex ære fusæ, & sibi inuicem obuersæ.

Vers. 31. OS QVOQVE LVTERIS INTRINSECVS ERAT IN CAPITIS SVMMITATE] q. d. Os luteris, id est ipsa superior pars basis, cui luter, siue concha luteris imponebatur, erat concaua instar oris, vt ei luter pariter concauus aptè inseri posset, eratque in capitis summitate, hoc est: erat in summitate basis. Sic enim Auctor se explicat vers. 35.

ET QVOD FORINSECVS APPAREBAT, VNIVS CVBITI ERAT TOTVM ROTVNDVM, PARITERQVE HABEBAT VNVM CVBITVM ET DIMIDIVM.] Id clarè explicat Iosephus dicens lib. 8. cap. 2. *Qua parte effigies leonum & aquilarum, sic erant adaptata, vt connatas putares, intermentibus inter eas palmarum arbusculis. Atque hæc rotunditas habebat altitudinem cubitum & dimidium, sed dimidius cubitus tegebatur cælaturis, & tantum cubitus apparebat.*

IN ANGVLIS AVTEM COLVMNARVM VARIÆ CÆLATVRÆ ERANT.] Nam vt ait Iosephus tabulæ basium cùm essent quadratæ in angulis habebant columnas, id est columellas quasdam ad elegantiam, quibus latera basium vtrimque inserebantur & quasi incastrabantur; & hæ habebant suas sculpturas quibus ornabantur.

ET MEDIA INTERCOLVMNIA QVADRATA, NON ROTVNDA] *Intercolumnia* vocat ipsos scapos, siue stipites basium, qui inter columnas in angulis annexis quasi medij intercedebant. q. d. Ipse scapus basium quadratus erat, non rotundus. Hebr. & Chaldaic. *Ipsa clausura*, id est, sculpturæ, *erant quadrata, non rotundæ. Clausuras*, siue sculpturas, vocat ipsas bases sculptas & effigiatas.

Vers. 33. TALES AVTEM ERANT ROTÆ] q. d. Tales erant rotæ basium, vt viderentur posse rotari & moueri, cùm reipsa essent fixæ, nec rotari possent: & idcirco habebant omnia, quæ habent rotæ veræ & rotabiles, scilicet suos axes, radios, canthos & modio[lo]s. Modiolus in rota vocatur ipse nodus siue centrum rotæ, ex quo oriuntur rad[ij], qui inde perducuntur ad canthum, id est ad peripheriam siue circumferentiam exteriorem rotæ.

Vers. 35. VARIAS SCVLPTVRAS EX SEMETIPSA] id est

A non additiitias, sed quasi agnatas & simul cum ipsa, vt ex ipsa basi fusæ viderentur.

SCVLPSIT QVOQVE IN TABVLATIS ILLIS QVÆ ERANT EX ÆRE] q. d. Sculpsit super summas tabulas basium effigies leonum, palmarum, &c. *Tabulata* enim ex *ære* vocat ipsas tabulas æneas inter se connexas & contabulatas. Vers. 36.

FECIT QVOQVE DECEM LVTERES] Ecce hi sunt luteres, quorum bases huc vsque descripsit. Vers. 38.

MARE (æneum) AVTEM POSVIT AD DEXTERAM PARTEM TEMPLI CONTRA ORIENTEM AD MERIDIEM] q. d. Ita posuit mare æneum ad Meridiem, vt tamen verteretur ad Orientem. q. d. Non planè obuersum erat Meridiei, sed ei parti Meridiei, quæ nonnihil declinat & vergit ad Orientem. Vers. 39.

B Denique mari æneo & decem luteribus ad abluendum victimas, adde ex Aristæa lib. de Septuag. Interpret. post initium, fuisse in templo occulta receptacula aquarum, quæ ad diluendum sanguinem iugulatarum hostiarum funduntur, quarum fluxus tam assiduus, inquit, est, vt perennis fons videatur. Et ad hoc sunt iuxta aræ basim frequentes aperturæ solis ministris cognitæ. Sed mirabilius est, & ferè inenarrabile subterraneorum conceptaculorum magnitudo, quæ ad quinque vsque stadia per circuitum templi cuncta penetrat. Plumbeæ ad ea fistulæ quaecumque per muros & templi solum, quibus omnia abluantur, mundenturque, descendunt. De hisce superiùs quoque mentionem feci.

Allegor. & Tropolog. luteres decem idem si-
C gnificant quod mare æneum, nimirum multiplicem & crebram pœnitentiam, qua in hac vita fragili ob multiplices lapsus & labendi pericula indigemus. Quadraginta bati, quos singuli luteres capiunt, significant dies 40. Quadragesimæ, qui omnes pœnitentiæ sunt addicti. Cetera vide apud Eucherium, Angelomum & Riberam lib. 2. de Templo cap. 19. qui minutim singula applicant.

Primus hoc sæculo pœnitentiæ sacramentum negauit & sustulit Mart. Lutherus, quare ipse non fuit luter, nec lotor; sed luteus & lutulentus, imò pollutor & profanator sacrorum, vtpote suis poculis, ventri & Veneri totus indulgens, ijsque corpus & animam conspurcans quasi *sus lota in volutabro luti*, vt ait S. Petrus Epist. 2. cap.
D 2. vers. 22.

FECIT ERGO HIRAM LEBETES, ET SCVTRAS, ET HAMVLAS] Pro *scutras* Hebr. est יעים, *iaim*, quod Chald. & recentiores vertunt *scopas*, Sept. *Calefactoriola*; alij vertunt, *fuscinas*, *phialas*, *thuribula*; S. Hieron. nunc *scutras*, *forcipes*, *tridentes*, nunc *trullas & creagras* vertit. Nomina enim Hebræa sunt polysema, & multa significant. *Scutra* genus est vasis profundi & circularis, cuius diminutiuum est scutella: quare aliud est *scutra*, aliud *scruta*, licet Calepinus hæc duo pro eodem habeat. *Scruta* enim sunt vsu attritæ vestes, iumentorum soleæ, claui refixi, sulphurata, vitrorum fragmenta, ceteraque similia, quæ vilissimi proxenetæ venalia habent, quos *scrutarios* appellant, quales Romæ videmus Iudæos, de quibus ait Horat. l. 2. Epist. 7. Vers. 40. *Scutra quid.*

Vilia

Vilia vendemiem tuniato scruta popello.

Scutra ergo vel *scuta* est scutella magna, ita à scuto dicta, quod instar scuti rotunda sit & concaua. Hinc Lucilius lib. 6. ait: *scutam* (scutellam) *ligneolam cerebro insfixit.* Et Papias: *Scutra*, ait, *vas aeneum aquale fundo, latum & apertum desuper.* Et Priscianus in fine lib. 3. *A scuto*, inquit, *dicitur scutula & scutella, & parua scuta vel scutra.* Scutra enim litteram r, mutuatur a *scutra*, *quæ est scutum loreum sine ligno, quo vtuntur Afri & Mauritani*, ait Isidor. lib. 18. Etymol. cap. 12. de quo Poëta *Latiam scetra tegit.* Porro diminutiua r simplicis mutant in l. sic à mitra diminutiuum fit mitella, à capra capella, à sacrum sacellum, ab ager agellus, à piger pigellus, à miser misellus.

Hamulæ. Hebr. מִזְרָקוֹת *mizrakoth* sunt vasa sparsoria vel infusoria, quibus aqua, vel vinum, vel thus spargitur & funditur. Radix enim זָרַק *zarac* significat spargere, aspergere, quales sunt ampullæ, quibus in missa aqua & vinum in calicem spargitur & infunditur Septuag. vertunt *phialas*; Chald. *pelues*. S. Hieron. hic *hamulas*, alibi *phialas* alibi *thuribula*. Audi Columellam:

Aut habilem lymphis hamulam, Baccho ve lagenam.

Vers. 32. AD OPERIENDVM FVNICVLOS CAPITELLORVM] *Funiculos* vocat spiras orbiculares, quæ capitello incisæ ipsum in orbem circuibant & ornabant. Vnde Hebr. est חֻלּוֹת הַכֹּתָרֹת *gulloth hakkotereth*, id est *conuolula coronæ*; Septuag. *vertibula*; Chald. *vasa rotunda coronarum*; Vatabl. *globos coronatos.* *Funiculos capitellorum* ergo, vocat media capitella, eò quòd in modum funis spiras & gyros haberent: hæc enim Hebr. vocantur *gulloth kereret*, quasi reuolutiones coronæ, vel capita suis spiris in gyrum circumdata & coronata.

Vers. 45. OMNIA VASA QVÆ FECIT HIRAM (nam alij artifices fabricarunt vasa ex auro & argento) &c. DE AVRICHALCO ERANT.] Hebr. de *ære* מְמֹרָט *memorat*, id est terso & polito, hoc est optimo, vt vertit Chald. & Septuag. quod *aurichalcum* vocatur, quia rubet & fulget vt aurum. Vide dicta Ezech. 1. 27. & Apocal. 1. 15.

Porro, *Hiram* 2. Paral. 2. 13. à rege Tyri vocatur *pater meus*, quia scilicet rex eum ob præstantiam artis colebat vt patrem: *pater* enim Hebræis sæpè significat magistrum, ducem, præsidem, præfectum. Sic Ioseph à Pharaone vocabatur *pater*, ob præstantiam prudentiæ & prouidentiæ tempore famis. Genes. 45. vers. 8. Sic 4. Regum 13. 14. Rex Israel Eliseum vocat *patrem*, quia eum vt Prophetam & magistrum reuerebatur. Porrò Iosephus his vasis multa alia adijcit, primò mensarum aurearum, super quibus instrumenta varia essent, numerum extendit ad 10000. Secundò, phialarum & spondiorum aureorum 20000. argentearum 40000. candelabrorum 10000. Oenochoarum 80000. phialarum aurearum 100000. argentearum 200000. Lancium aurearum 50000. argentearum 160000. Craterum aureorum 60000. argenteorum 120000. Metrorum seu mensurarum Moysis, Hin, & Assaron aurearum 2000. argentearum 40000. Thuribulorum quibus thus adolebatur aureorum 20000. argenteorum 40000. Quibus vero ad altare holocaustorum ignis auferretur, aureorum 50000 stolarum Hierarchicarum pro sacerdotum principibus 1000. pro sacerdotibus alijs 10000. Tubarum 20000. organorum musicorum, nablorum & cinyrarum ex electro 30000.

FECITQVE SALOMON OMNIA VASA AVREA IN DOMO DOMINI: ALTARE AVREVM &c.] puta altare thymiamatis in Sancto, ante Sanctum sanctorum, de quo dixi Exodi 30. 1. Hinc patet Salomonem fecisse nouum altare thymiamatis in Sancto pro veteri a Moyse fabricato, illudque vetus Moysis reposuisse in tabulato Sancti. Salomon enim omnia vasa templi noua fecit, exceptâ arcâ cum propitiatorio & cherubim: in arca enim seruabatur lex in tabulis lapideis, digito Dei scripta. Arcam ergo à Moyse factam reposuit in templo, nec nouam fabricauit; cætera verò omnia innouauit. Vnde sequitur: Vers. 48.

ET MENSAM SVPER QVAM PONERENTVR PANES PROPOSITIONIS, nouam fabricauit pro vetere à Moyse facta, ET CANDELABRA AVREA, QVINQVE AD DEXTERAM ET QVINQVE AD SINISTRAM] Moyses vnum dumtaxat fecit candelabrum ex auro septiceps, siue habens septem calamos & totidem lucernas; sed Salomon pro vno hoc fabricauit quinque. De mensa hac panum & de candelabro fusè dixi Exodi 25. v. 23. & 31. Quare hic ea non repetam. Vers. 49.

FORCIPES] hoc est emunctoria, ait Abul. & Vatab. *forceps* enim est instrumentum, quo forcum, id est calidum tenetur, ait Festus, quod non solùm forcipibus, quibus ignem struimus, sed & emunctorijs, quibus fauillas lucernarum & candelarum capimus & carpimus, conuenit.

MORTARIOLA] sunt vasa propriè, in quibus pilo teruntur quæ soluenda sunt, ait Nonius Marcellus. Vnde S. Isidor. lib. 4. Etymol. cap. 11. *Mortaria*, inquit, *dicuntur quòd ibi iam semina in puluerem redacta & mortua condiantur.* Verum hoc loco Hebr. est כַּפּוֹת *cappoth*, quæ vox significat vascula curua (כָּפַף *caphaph* enim significat curuare) & concaua, in quibus thus vel incensum vel quippiam tale reponitur. Ita Vatabl. & alij vnde Septuag. vertunt, *phialas*; Chald. & Vatabl. *cochlearia*. *Mortariola* ergo sunt parua mortaria; itaque vocantur vasa instar mortariorum curua & concaua. Vers. 50.

QVÆ SANCTIFICAVERAT DAVID] id est quæ Dauid dicauerat, destinauerat & quasi consecrauerat Deo in vsum templi. Septuag. *Intulit Salomon sancta* (Hebr. & Chald. *sanctitates*) *Dauid patris sui.* Quæ enim Deo dicantur, adeo sunt sancta, vt sint quasi ipsæ sanctitates. Vers. 50.

Nota, in templo nil videri poterat præter marmor, cedrum, aurum, argentum; vt discas in anima sancta & religiosa dicataque Deo, nil nisi purum, solidum & pretiosum reperiri debere.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dedicatio templi, in qua supplicat Salomon Deo, vt orantes in illo, vel versùs illud exaudiat.

1. Tunc congregati sunt omnes maiores nato Israël cum principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Israël, ad regem Salomonem in Ierusalem: vt deferrent arcam fœderis Domini, de ciuitate Dauid, id est, de Sion. 2. Conueni̇tque ad regem Salomonem vniuersus Israël in mense Ethanim, in solemni die, ipse est mensis septimus. 3. Veneruntque cuncti senes de Israël, & tulerunt arcam sacerdotes, 4. & portauerunt arcam Domini, & tabernaculum fœderis, & omnia vasa Sanctuarij, quæ erant in tabernaculo: & ferebant ea sacerdotes & Leuitæ. 5. Rex autem Salomon, & omnis multitudo Israël, quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oues & boues absque æstimatione & numero. 6. Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, in oraculum templi, in Sanctum sanctorum, subter alas cherubim. 7. Siquidem cherubim expandebant alas super locum arcæ, & protegebant arcam & vectes eius desuper. 8. Cúmque eminerent vectes & apparerent summitates eorum foris Sanctuarium ante oraculum, non apparebant vltrà extrinsecus, qui & fuerunt ibi vsque in præsentem diem. 9. In arca autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quæ posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filijs Israël, cùm egrederentur de Terra Ægypti. 10. Factum est autem, cùm exissent sacerdotes de Sanctuario, nebula impleuit domum Domini, 11. & non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria Domini domum Domini. 12. Tunc ait Salomon: Dominus dixit vt habitaret in nebula. 13. Ædificans ædificaui domum in habitaculum tuum, firmissimum solium tuum in sempiternum. 14. Conuertitque rex faciem suam, & benedixit omni ecclesiæ Israël: omnis enim ecclesia Israël stabat. 15. Et ait Salomon: Benedictus Dominus Deus Israël, qui locutus est ore suo ad Dauid patrem meum, & in manibus eius perfecit, dicens: 16. A die qua eduxi populum meum Israël de Ægypto, non elegi ciuitatem de vniuersis tribubus Israël, vt ædificaretur domus, & esset nomen meum ibi: sed elegi Dauid vt esset super populum meum Israël. 17. Voluitque Dauid pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israël: 18. & ait Dominus ad Dauid patrem meum: Quòd cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente tractans. 19. Verumtamen tu non ædificabis mihi domum, sed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis, ipse ædificabit domum nomini meo. 20. Confirmauit Dominus sermonem suum, quem locutus est: stetíque pro Dauid patre meo, & sedi super thronum Israël, sicut locutus est Dominus: & ædificaui domum nomini Domini Dei Israel. 21. Et constitui ibi locum arcæ, in qua fœdus Domini est, quod percussit cum patribus nostris, quando egressi sunt de Terra Ægypti. 22. Stetit autem Salomon ante altare Domini in conspectu ecclesiæ Israël, & expandit manus suas in cælum, 23. & ait: Domine Deus Israël, non est similis tui Deus in cælo desuper, & super terram deorsum: qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis, qui ambulabant coram te in toto corde suo. 24. Qui custodisti seruo tuo Dauid patri meo quæ locutus es ei: ore locutus es, & in manibus perfecisti, vt hæc dies probat. 25. Nunc igitur Domine Deus Israël, conserua famulo tuo Dauid patri meo quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israël: ita tamen si custodierint filij tui viam suam, vt ambulent coram me sicut tu ambulasti in conspectu meo. 26. Et nunc Domine Deus Israël firmentur verba tua, quæ locutus es seruo tuo Dauid patri meo. 27. Ergóne putandum est quòd verè Deus habitet super terram? si enim cælum, & cæli cælorum te capere non possunt, quantò magis domus hæc, quam ædificaui? 28. Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius Domine Deus meus: audi hymnum & orationem, quam seruus tuus orat coram te hodie: 29. vt sint oculi tui aperti su-

per domum hanc nocte ac die: super domum, de qua dixisti: Erit nomen meum
ibi: vt exaudias orationem, quam orat in loco isto ad te seruus tuus. 30. Vt
exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, quodcumque orauerint in lo-
co isto, & exaudies in loco habitaculi tui in cælo, & cum exaudieris, propitius
eris. 31. Si peccauerit homo in proximum suum, & habuerit aliquod iuramen-
tum, quo teneatur astrictus; & venerit propter iuramentum coram altari tuo in
domum tuam. 32. tu exaudies in cælo: & facies, & iudicabis seruos tuos, con-
demnans impium, & reddens viam suam super caput eius, iustificansque iustum,
& retribuens ei secundùm iustitiam suam. 33. Si fugerit populus tuus Israel
inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agentes pœnitentiam, & confitentes no-
mini tuo, venerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac. 34. ex-
audi in cælo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram, quam
dedisti patribus eorum. 35. Si clausum fuerit cælum, & non pluerit propter
peccata eorum, & orantes in loco isto, pœnitentiam egerint nomini tuo, & à
peccatis suis conuersi fuerint proter afflictionem suam: 36. exaudi eos in cæ-
lo, & dimitte peccata seruorum tuorum, & populi tui Israel: & ostende eis viam
bonam per quam ambulent, & da pluuiam super terram tuam, quam dedisti popu-
lo tuo in possessionem. 37. Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut
corruptus aër, aut ærugo, aut locusta, vel rubigo, & afflixerit eum inimicus eius
portas obsidens, omnis plaga, vniuersa infirmitas. 38. cuncta deuoratio, &
imprecatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel; si quis cognouerit
plagam cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac, 39. tu exaudies in
cælo in loco habitationis tuæ, & repropitiaberis, & facies vt des vnicuique secun-
dùm omnes vias suas, sicut videris cor eius (quia tu nosti solus cor omnium filio-
rum hominum) 40. vt timeant te cunctis diebus, quibus viuunt super faciem
terræ, quam dedisti patribus nostris. 41. Insuper & alienigena, qui non est
de populo tuo Israel, cùm venerit de terra longinqua propter nomen tuum (au-
dietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, & brachium tuum. 42.
extentum, vbique) cùm venerit ergo, & orauerit in hoc loco. 43. tu exaudies
in cælo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia pro quibus inuocauerit te
alienigena: vt discant vniuersi populi terrarum nomen tuum timere, sicut popu-
lus tuus Israel, & probent quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc,
quam ædificaui. 44. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimi-
cos suos, per viam, quocumque miseris eos, orabunt te contra viam ciuitatis,
quam elegisti, & contra domum, quam ædificaui nomini tuo, 45. & exaudies
in cælo orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorum. 46. Quòd
si peccauerint tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos
inimicis suis, & captiui ducti fuerint in terram inimicorum longè vel propè,
47. & egerint pœnitentiam in corde suo in loco captiuitatis, & conuersi deprec-
cati te fuerint in captiuitate sua, dicentes: Peccauimus, iniquè egimus, impiè
gessimus: 48. & reuersi fuerint ad te in vniuerso corde suo, & tota anima
sua, in terra inimicorum suorum, ad quam captiui ducti fuerint: & orauerint te
contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, & ciuitatis quam elegisti,
& templi quod ædificaui nomini tuo: 49. exaudies in cælo, in firmamento
solij tui, orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorum: 50. &
propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum, qui-
bus præuaricati sunt in te: & dabis misericordiam coram eis, qui eos captiuos ha-
buerint, vt misereantur eis. 51. Populus enim tuus est, & hereditatis tua, quos
eduxisti de Terra Ægypti, de medio fornacis ferreæ. 52. Vt sint oculi tui a-
perti ad deprecationem serui tui, & populi tui Israel, & exaudias eos in vniuersis
pro quibus inuocauerint te. 53. Tu enim separasti eos tibi in hereditatem de
vniuersis populis terræ, sicut locutus es per Moysen seruum tuum, quando eduxisti
patres nostros de Ægypto, Domine Deus. 54. Factum est autem, cùm com-
plesset Salomon orans Dominum omnem orationem & deprecationem hanc, sur-
rexit de conspectu altaris Domini: vtrumque enim genu in terram fixerat & ma-
nus expanderat in cælum. 55. Stetit ergo, & benedixit omni ecclesiæ Israel
voce magna, dicens: 56. Benedictus Dominus, qui dedit requiem populo
suo Israel, iuxta omnia quæ locutus est: non cecidit ne vnus quidem sermo, ex
omnibus bonis quæ locutus est per Moysen seruum suum. 57. Sit Dominus
Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris, non derelinquens nos,
neque

neque proijciens. 58. Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vni-
uersis vijs eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias eius, & iudicia quæ-
cumque mandauit patribus nostris. 59. Et sint sermones mei isti, quibus de-
precatus sum coram Domino, appropinquantes Domino Deo nostro die ac nocte,
vt faciat iudicium seruo suo, & populo suo Israel per singulos dies: 60. vt
sciant omnes populi terræ, quia Dominus ipse est Deus, & non est vltrà absque
eo. 61. Sit quoque cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, vt am-
bulemus in decretis eius, & custodiamus mandata eius, sicut & hodie. 62. Igi-
tur rex, & omnis Israel cum eo, immolabant victimas coram Domino. 63. Ma-
ctauitque Salomon hostias pacificas, quas immolauit Domino, boum viginti duo
millia & ouium centum viginti millia: & Dedicauerunt templum Domini rex &
filij Israel. 64. In die illa sanctificauit rex medium atrij, quod erat ante do-
mum Domini: fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipem pacifico-
rum: quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus erat, & capere non
poterat holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum. 65. Fecit ergo
Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem, & omnis Israel cum eo, multitu-
do magna ab introitu Emath vsque ad Riuum Ægypti, coram Domino Deo no-
stro, septem diebus & septem diebus, id est, quatuordecim diebus. 66. Et in
die octaua dimisit populos: qui benedicentes regi, profecti sunt in tabernacula
sua lætantes, & alacri corde super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Dauid ser-
uo suo, & Israel populo suo.

VERS. 1. IN MENSE ETHANIM, IN SOLEMNI DIE, IPSE EST MENSIS SEPTIMVS] Malè nonnulli legunt, *Bethanim*. Legendum enim cum Hebr. Septuag. & Roman. *Ethanim*, id est *fortium*, quia hoc mense septimo fructus sunt *fortes*, id est maturi, ac cum frugibus collecti reponuntur in horrea, quibus cor hominis & vita confirmatur & roboratur, ait Vatabl. vel propter crebra festa quæ mense septimo celebrabantur, quibus à *fortibus* & pijs Deus colebatur: festa enim quasi roborant homines in pietate, & Dei cultu. ita Caietan. vel quia eo mense manifestatur fortitudo & sanitas hominum, quæ maximè tentatur ægritudinibus Autumni, cùm folia defluunt, & hominum vires sole recedente deficiunt. Mensis ergo septimus, siue *Tisri* vocatur *Ethanim*, hisce de causis, ac partim respondet nostro Septembri, partim Octobri, eratque olim primus mensis anni vulgaris, antequàm Deus primum mensem anni sacri constiuueret *Nisan*, siue Martium vel Aprilem, ob celebritatem Paschæ Exodi 12. v. 2. vnde Chald. hoc loco vertit, *congregatus est Israel in mense quem veteres vocabant mensem primum, & nunc ipse est mensis septimus.*

Dices, Templum perfectum est mense octauo, vt dictum est cap. 6. vers. vlt. quomodò ergo dicitur hic dedicatum mense septimo? Respondet Abulens. Salianus & alij, templum cùm fuit dedicatum, fuisse quidem perfectum quoad partes principales, non tamen habuisse omnimodam suam perfectionem, sed hanc post dedicationem illi additam, ita vt mense octauo omninò fuerit perfectum. Voluisse enim Salomonem anticipare omnimodam perfectionem ob solemnitatem festi Tabernaculorom in mense septimo, vt in illa coram toto populo templum suum dedicaret.

Aliter respondet Serarius scilicet dilatam fuisse dedicationem in annum sequentem, mensemque eius septimum, vt interim parietes meliùs siccarentur, & cætera omnia ad dedicationem necessaria pleniùs compararentur. Quare dedicatum esse templum anno 12. regni Salomonis mense septimo.

IN SOLEMNI DIE] id est, in festo Tabernaculorum, ait Abulens. Verùm id dici nequit: nam hoc festum incipiebat die 15. mensis septimi: hic autem celebrata est dedicatio templi per 14 dies, vt patet vers. 65. qua peractà dimissus est populus die 23. eiusdem mensis, vt patet 2. Paralip. 7. 10. iam à die 15. mensis vsque ad diem 23. non intercedunt 14. dies, sed octo duntaxat. Ergo dies solemnis hic intelligitur festum hoc dedicationis, quod ob hanc dedicationem magnificentissimam fuit solemnissimum. ita Vatabl. Torniellus, Serarius, Salianus, qui censent festum hoc dedicationis incidisse in diem octauum mensis septimi, siue *Ethanim*: inde enim vsque ad diem 23. quo perfecta fuit dedicatio, intercedunt 14. dies, de quibus vers. 65. Igitur in 14. hisce diebus includitur festum Tabernaculorum, quod erat solemnissimum, & incipiebat die 15. mensis septimi, durabatque per septem dies: vnde eodem tenebantur omnes masculi ex toto Israele adire templum iuxta legem Deuteron. 16. 16. quare hanc temporis festique occasionem studio captauit Salomon, vt solemnior esset dedicatio maiorique populi frequentia celebraretur.

Alleg. dedicatio templi significabat dedicationem Ecclesiæ, & cuiuslibet templi Christiani, de qua vide nostrum Martinum de Roa lib. de Natali die cap. 21.

Tropolog. significat dedicationem animæ sanctæ, præsertim B. Virginis, de qua vide Petrum Damiani serm. 2 de Natiuitate B. Virginis, vbi illam cum templo Salomonis comparat. Quomodo anima fiat domus & templum Dei, docet Philo lib. de Cherubim, S. Macarius homil. 1. & 10. S. Bernardus serm. de dedicat.

ET PORTAVERVNT ARCAM DOMINI SACERDOTES] sicut eamdem tulerant tempore Dauidis VERS. 4.

in Sion 2. Reg. 6. sed maior fuit pompa Salomonis, quàm Dauidis.

ET TABERNACVLVM FOEDERIS] scilicet fabricatum à Moyse, hoc enim propriè dicitur *foederis*. ita Iosephus, Ribera, Abulens. Serarius, Vilalb. Sanchez & alij, licet Salianus & Emmanuel *Sà* intelligant tabernaculum quod Dauid fabricarat arcæ foederis in Sion. Nam tabernaculum Moysis non erat in Sion, sed in Gabaon. Verùm non est dubium illud ex Gabaon fuisse à Salomone translatum in Sion, indeque in templum. Adde vtrumque tabernaculum tam Moysis quàm Dauidis, à Salomone fuisse translatum in templum, perinde ac cætera omnia vasa sacra à Moyse fabricata, præsertim altaria in templum translata sunt, id est in tabulatum templi, idque prudenti consilio, ne scilicet alibi quàm in templo, Dei cultus celebraretur, itaque caueretur periculum superstitionis & idololatriæ, ait Caietan.

Vers. 6. ET INTVLERVNT ARCAM IN ORACVLVM TEMPLI, hoc est, IN SANCTVM SANCTORVM SVBTER ALAS CHERVBIM] quos scilicet Salomon nouos fabricarat, aliosque decem cubitos, vt arcam, quæ alta erat cubitum vnum cum dimidio dumtaxat, velarent, alisque suis tegerent.

Vers. 9. IN ARCA AVTEM NON ERAT ALIVD NISI DVÆ TABVLÆ LAPIDEÆ] Hac de re affatim dixi Hebr. 9. v. 4 & 5.

Vers. 10. NEBVLA IMPLEVIT DOMVM DOMINI] Nebula enim Deus se suamque gloriam repræsentabat & simul velabat. Caligo enim Deitatis est velamentum, æquè ac sacramentum. Significat enim eam hominibus esse inuisibilem & inaccessam.

Vers. 11. ET NON POTERANT SACERDOTES STARE ET MINISTRARE PROPTER NEBVLAM] tum ob reuerentiam diuinæ maiestatis se ostendentis per nebulam; tum quia nebula hæc sensibilior offendebat oculos sacerdotum, eorumque aciem obtundebat & hebetabat. ita Caietan.

IMPLEVERAT ENIM GLORIA DOMINI DOMVM DOMINI] Nebulam vocat *gloriam Domini*, quia ipse erat index & symbolum gloriæ Domini, vt dixi: ideoque erat lucida & splendida. ita Caietan. Nebula hæc, inquit, & nebula, & caligo & gloria Domini appellatur. Ex quibus nominibus colligitur, quòd erat nebula per modum caliginis lucidæ, & ratione lucis appellatur gloria, seu potiùs honor Domini; ratione verò formæ appellatur caligo; ratione autem materiæ, nebula: erant enim velut vapores nebulosæ caliginis cum splendore, & propterea sensibiliter offendebant oculos sacerdotum ministrantium in altari.

Vers. 12. DOMINVS DIXIT, VT HABITARET IN NEBVLA] Dixit hoc Leu. 16. 13. vbi iubet Deus pontifici vt non nisi thurificando ingrediatur Sanctum sanctorum, idque ad hoc, vt vapor & nebula thymiamatis operiat propitiatorium, ac Deum in eo residentem; ne si pontifex eum videat, fulgore & terrore diuinitatis exanimetur & moriatur. Idem dixit Psal. 103. 3. *Qui ponis nubem ascensum tuum.* Et Psal. 17. 10. *caligo sub pedibus eius.* Et v. 12. *Posuit tenebras latibulum suum.* Hinc Deus Moysi & Hebræis loquebatur per caliginem. Exodi 24. 16. Deut. 4. & 5.

A FIRMISSIMVM SOLIVM TVVM] Hebr. *directionem ad solium tuum.* Officium templi, ait Caietanus, manifestatur esse, non præstare Deo habitationem, sed præbere hominibus directionem mentis eorum, ad solium diuinum sempiternum, quod in cælis est: ad dirigendos siquidem homines in Deum, qui creauit cælos & terram, regitque vniuersum, effectum est templum. Vers. 13.

STETIT AVTEM SALOMON ANTE ALTARE, holocaustorum. Stetit ergo inter altare & populum à tribus lateribus circumfusum. Additur 2. Paral. 6. 13. eum stetisse in suggesto æreo, ibidem pro persona regis collocato, vt videretur ab vniuerso populo, IN CONSPECTV (Hebr. *è regione totius*) ECCLESIÆ ISRAEL] faciem siquidem versus altare & sanctuarium ad Occidentem B habens (in qua etiam plaga erant sacerdotes ac Leuitæ) populus autem per tres alias plagas Orientis, Meridiei, & Septemtrionis erat. Sic enim incepit facere quod faciendum ab alijs in hac subiuncta oratione docuit; videlicet quòd versa facie ad templum preces Deo funderentur. Vers. 22.

Porrò Salomon orationem hanc fudit quasi rex Israelis, ideoque diadema gerebat in capite. Vnde Chald. Cantic. 3. vers. 11. cùm per ferculum Salomonis intellexisset eius templum, pro eo quòd Noster, Septuag. & Hebr. habent: *Egredimini & videte filiæ Sion, regem Salomonem in diademate*, &c. sic vertit: *Quando venit Salomon rex, vt faceret dedicationem domus sanctuarij, præco egressus est in fortitudine & sic ait: Egredimini & videte* C *habitatores prouinciarum terræ Israel & populus Sion diadema & coronam, quâ coronauerunt domus Israel regem Salomonem in die dedicationis sanctuarij, & lætatus est in lætitia solemnitatis tabernaculorum, quam fecit rex Salomon in tempore illo 14 diebus.* Et cap. 4. vers. 1. addit: *Et in illo die obtulit rex Salomon mille holocausta, & suscepta est cum beneplacito oblatio eius coram Domino; venit vox de cælo & ait: Quàm pulcher es cœtus Israel, & quàm pulchri sunt principes congregationis & sapientes habitantes in consilio: quia ipsi semper illuminant populum domus Israel*, &c. Videant hic reges & principes miram pietatem Salomonis, cum ipse rex quasi sacerdos & pontifex templum à se fabricatum Deo dicat & consecrat; ac supplicat, vt Deus orantium in eo preces exaudiat, totique populo benedicit, ideoque à D Deo exauditur, ac miraculosa caligine & igne de cælo in victimas delapso decoratur. Imitentur eum principes, & similiter à Deo benedicentur.

ET EXPANDIT MANVS SVAS IN CÆLVM] flexitque genua, vt dicitur 2. Paralip. 6. vers. 13. vt hoc gestu testaretur reuerentiam & deuotionem suam erga Deum Deique templum; ac populum ad eamdem exemplo suo excitaret. Salomonem imitati sunt primi Christiani, qui flexis genibus & eleuatis in cælum manibus orabant, cuius ceremoniæ varias causas ex Patribus recensui 1. Timoth. 2. 8. ad illa: *Leuantes puras manus.*

SI ENIM CÆLVM ET CÆLI CÆLORVM (id est summi, vastissimi & capacissimi cæli) TE CAPERE NON POSSVNT, QVANTÒ MAGIS DOMVS HÆC QVAM ÆDIFICAVI] non capiet te. Deus enim

enim est immensus, ideoque est vbique, & omnia implet, ac vltra omnia per immensa vacui spatia extenditur ideoque mille milliones infinitos nouorum mundorum in ijs creare potest. Idem dixêre philosophi, vnde Aratus:

Iuppiter est quodcumque vides, Iouis omnia plena.

Et Æschylus apud Clement. Alexandrinum libro 5. Stromatum.

Iuppiter est æther, est terra,
Cælumq; & omnia Iuppiter, & si quid supra.

Et Orpheus ibidem:

Orani ad fines expansa est & manus illi.
Vndique dextera sub pedibus subiectaq; terra est.

Vers. 29. Erit nomen mevm ibi] q. d. in domo mea ero præsens: ibi colar, illic respondebo, illic preces exaudiam, operabor mirabilia, & gloriam meam ostendam. Hinc rursum: *Nomen meum erit ibi*, id est ipsum ex nomine meo vocabitur, *templum Domini*, iuxta illud: *domus mea, domus orationis vocabitur* Matth. 21. 13.

Vers. 31. Si peccaverit homo in proximvm svvm, et habverit aliqvod ivramentvm] q. d. Si quis vocatus ad templum vt iuret, ibidem iurarit se non peccasse in proximum, nec rem eius abstulisse vel læsisse. q. d. Salomon: O Domine oro & supplico, vt in templo hoc ostendas veritatem vel falsitatem iuramenti, vt videlicet peierantem in templo punias quasi sacrilegum & profanantem domum tuam, vt omnibus pateat, quanta religio & reuerentia templo tuo debeatur, quamque in eo tu sis præsens, & virtutem tuam spiritalem ostendas. ita enim phrasis hæc explicatur 2. Paral. 6. v. 22. & 23. ita Abul. Sic olim suspecti de aliquo crimine ducebantur ad oratorium *S.* Stephani, vt ibi iuramento se purgarent; nam si falsum iurabant, illicò à Deo puniebantur, cuius rei exempla recenset *S.* Aug. lib. 22. de Ciuit. cap. 8. Idem fiebat peierantibus in templo S. Martini ad eius reliquias, vti narrat Gregor. Turon. lib. 8. cap. 16.

Vers. 38. Cvncta devotatio (perperam nonnulli legunt *deuoratio*) et imprecatio] Hebr. *Omnis oratio & supplicatio quæ facta fuerit à quocumque homine*, in templo, &c. Sic & Septuag. ac Chald. *Deuotatio* enim est oratio & voti nuncupatio) & hæc vox olim fuit in vsu, vti ex Apuleio & Cicerone ostendi Prou. 20. 25. ad illa: *Ruina est hominis deuotare*, vel, vt legunt Beda, Lyran. & alij *deuotare sanctos*.

Imprecatio verò idem est quod *precatio*: ponitur enim nomen compositum pro simplici: minùs genuinè ergo per eam accipit anathematismum S. Aug. quæst. 21.

Si qvis cognoverit plagam cordis svi] id est; si quis acrem animi dolorem senserit, eumque oratione coram te effuderit in templo, tu exaudies & ab eo liberabis eum.

Vers. 43. Nomen tvvm invocatvm est svper domvm hanc] q. d. domus hæc vocatur domus tua.

Vers. 45. Facies ivdicivm eorvm] id est, ius eis dices & facies, vlciscendo iniurias eis factas, ipsosque liberando ab oppressoribus iniustis & violentis.

Vers. 48. Et oraverint te contra viam terræ svæ, &c. et civitatis qvam elegisti, et templi] q. d. *Si* Iudæi extra Iudæam apud

A gentes constituti te orauerint faciem suam conuertentes ad terram suam, putà ad Ierusalem & templum. Sic Daniel cap. 6. 10. *in Babylone captiuus contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua.* Et Psaltes psal. 133. v. 2. *In noctibus*, inquit, *extollite manus vestras in Sancta*, id est versus templum sanctuorum. Quin & Turcæ hodie in suis Moschæis orantes superstitiosè conuertunt se ad Meridiem, vt respiciant versus Mecham & suum Mahometem ibi sepultum.

Vers. 50. Dabis misericordiam coram eis] Hebr. *Dabis eos in misericordias.* q. d. Conciliabis eis gratiam apud hostes, vt ab eis misericordiam consequantur, ac misericorditer tractentur & liberentur.

Vers. 54. Vtrvmqve enim genv in terram fixerat] Notent hoc nobiles delicatuli & gloriosuli, qui orant vno genu in terra fixo, altero B eleuato quasi pugnaturi cum Deo, ni concedat quod petunt. Rex regum Salomon orans ecce vtrumque flexit genu, & vtrasque manus in cælum expandit, atque hoc gestu supplex perstitit toto tempore prolixæ orationis suæ: Et nos viles pauperesque homunculi dedignabimur vtrumque genu flectere, vt vno supplicare Deo, altero minari eidem videamur?

Vers. 55. Benedixit omni ecclesiæ Israel] q. d. benè precatus est toti cœtui, siue conuentui populi Israel.

Vers. 59. Sint sermones mei, &c. appropinqvantes Domino] q. d. Sit Dominus iugiter memor huius orationis meæ, quàm ad eum pro futuris posteris sæculisque effudi. ita Vatabl.

Vers. 60. Qvia Dominvs ipse Devs, et non vltra est absqve eo] q. d. Non est alius Deus præter eum, sed ipse vnus & solus est Deus ve- C rus.

Vers. 61. Sicvt et hodie] subaudi, facitis, vt ita quoque faciatis in posterum, vt perfectò eundem Deum ametis, eiusque mandata vniuersa custodiatis. Additur 2. Paral. 6. 41. *Nunc igitur consurge Domine Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ*; vt scilicet super arcam residens requiescas in templo hoc à me tibi fabricato. vocat *Arcam fortitudinis*, quia per eam Deus Iericuntem & Chananæam duce Iosue fortiter expugnauit. Pergit Paralip. *Sacerdotes tui Domine Deus induantur salutem*, vt vndique sint sani & salui, ac salute quasi veste circumquaque induantur cingantur, vt eam quoque alijs, præsertim laicis, impertiri valeant: *Domine Deus ne auerteris faciem christi.* q. d. Ne neges, putà Salomonis, qui sum tuus christus, id est rex Israelis à te D vnctus & creatus, preces iam recensitas, ô Domine, auertas, sed exaudias & adimpleas: stimulum adhibet concludens: *Memento misericordiarum* (Hebr. חַסְדֵי *chasde*, id est *pietatum*) *Dauid serui tui.* q. d. Concede mihi quod peto propter merita Dauidis patris mei, qui fuit vir pietatum & misericordiarum, tam actiuè quàm passiuè, quia opera misericordiæ multa & præclara in Saulem cæterosque Israelitas exhibuit, ideoque vicissim à te Domine magnam misericordiam & gratiam consecutus est.

Porrò Deum exaudisse orationem Salomonis patebit cap. sequenti v. 2. 2. Nota hîc, Deum magis exaudire orationes quæ in templo quasi

in domo sua fiunt, quàm quæ alibi ob causas quas recensui 1. Timoth. 2. v. 1. & 2.

Vers. 63. MACTAVITQVE SALOMON HOSTIAS PACIFICAS (quæ pro pace, id est salute & felicitate sua & populi tam obtenta quàm deinceps obtinenda offerebantur iuxta legem Leuit.) BOVM VIGINTI DVO MILLIA, ET OVIVM CENTVM VIGINTI MILLIA] Vide hic rursum Salomonis pietatem & magnificentiam in cultu Dei.

Vers. 64. IN DIE ILLA SANCTIFICAVIT REX MEDIVM ATRII QVOD ERAT ANTE DOMVM DOMINI] q.d. Illo die dedicationis templi Salomon per pontificem & sacerdotes dedicauit mediam partem atrij sacerdotum, quæ erat ante Sanctum, vt in ea multa erigerentur altaria ad tot millia victimarum in eis offerenda. Vnum enim altare à Deo præscriptum Exodi 27. v. 1. omnia hæc capere non poterat. Quare necessitas præsens excusauit Salomonem à peccato, vt non faceret contra Dei legem vetantem erigi aliud altare, præsertim quia simul offerebat in altari à Deo præscripto victimas tot quot illud capere poterat, cæteras verò obtulit in altaribus iuxta illud in atrio sacerdotum à se erectis: vnde tunc totum atrium sacerdotum, vel potiùs dimidia eius pars erat quasi vnum altare. ita Abul.

Deinceps verò Salomon in templo hoc quotidie sacrificia obtulit; sed plura & maiori solemnitate ter in anno, scilicet in Pascbate, Pentecoste, & festo Tabernaculorum, vt patet 2. Paral. 8. v. 13.

Vers. 65. FECIT ERGO SALOMON IN TEMPORE ILLO FESTIVITATEM CELEBREM, &c. SEPTEM DIEBVS, ET SEPTEM DIEBVS] Priores septem dies fuere dedicationis templi, posteriores septem festi tabernaculorum. Ita Abul. Caiet. & alij.

Denique in hac dedicatione Leuitæ & Cantores ac 120. sacerdotes concinebant tam voce, quàm tubis, cymbalis, organis, citharis, psalterijs, cæterisq; musicis instrumẽtis personabant, vt dicitur 2. Paral. 5. 11. Fabulantur Rabbini eo tempore portas templi sponte fuisse clausas, cumque cantaretur Psalmus 131. sponte apertas. Miracula verò quæ tunc contigerunt fuere, quòd Deus igne cælesti omnes victimas consumpserit, & suam maiestatẽ ostenderit in nube splendida & gloriosa. Audi 2. Parap. 7. 1. *Cumq; Complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo, & deuorauit holocausta & victimas: & maiestas Domini impleuit domum. Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod implesset maiestas Domini templum Domini. Sed & omnes filij Israel videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super domum: & corruentes proni in terram super pauimentum stratum lapide, adorauerunt, & laudauerunt Dominum: Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.*

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEus apparet Salomoni, promittitque ei thronum æternum si in lege sua ambulet, sin autem, minatur ei regni templique exterminium. Mox v. 10. Salomon offert Hiram regi Tyri 20. ciuitates: inde v. 17. ædificat munitque varias vrbes. ac omnes Chananæos reliquos sibi facit tributarios. Denique v. 26. classem mittit in Ophir, quæ ei affert 420. talenta.

1. FActum est autem cùm perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædi-
ficium regis, & omne quod optauerat & voluerat facere, 2. apparuit ei
Dominus secundò, sicut apparuerat ei in Gabaon. 3. Dixitque Dominus ad
eum: Exaudiui orationem tuam & deprecationem tuam, quam deprecatus es co-
ram me: sanctificaui domum hanc, quam ædificasti, vt ponerem nomen meum
ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. 4. Tu
quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit pater tuus, in simplicitate
cordis, & in æquitate: & feceris omnia quæ præcepi tibi, & legitima mea, & iu-
dicia mea seruaueris, 5. ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum,
sicut locutus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de
solio Israel. 6. Si autem auersione auersi fueritis vos & filij vestri, non sequen-
tes me, nec custodientes mandata mea, & ceremonias meas, quas proposui vo-
bis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos: 7. auferam Israel
de superficie terræ, quam dedi eis: & templum quod sanctificaui nomini meo,
proiiciam à conspectu meo, eritque Israel in prouerbium, & in fabulam cunctis po-
pulis. 8. Et domus hæc erit in exemplum: omnis qui transierit per eam stupe-
bit, & sibilabit, & dicet: Quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic?
9. Et respondebunt: Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui eduxit pa-
tres eorum de Terra Ægypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerunt eos, &
coluerunt eos: idcircò induxit Dominus super eos omne malum hoc. 10. Ex-
pletis autem annis viginti postquam ædificauerat Salomon duas domos, id est,
domum Dauid, & domum regis. 11. (Hiram rege Tyri præbente Salomoni li-
gna

gna cedrina & abiegna,& aurum iuxta omne quod opus habuerat) tunc dedit Sa-
lomon Hiram viginti oppida in Terra Galilææ. 12. Et egressus est Hiram de
Tyro, vt videret oppida quæ dederat ei Salomon,& non placuerunt ei, 13. & ait:
Hæccine sunt ciuitates,quas dedisti mihi,frater? Et appellauit eas Terram chabul,
vsque in diem hanc. 14. Misit quoque Hiram ad regem Salomonem centum
viginti talenta auri. 15. Hæc est summa expensarum, quam obtulit rex Salomon
ad ædificandam domum Domini & domum suam, & Mello, & murum Ierusalem,
& Heser, & Mageddo, & Gazer. 16. Pharao rex Ægypti ascendit, & cepit Ga-
zer, succenditque eam igni: & Chananæum, qui habitabat in ciuitate, interfecit,
& dedit eam in dotem filiæ suæ vxori Salomonis. 17. Ædificauit,ergo Salomon
Gazer, & Bethoron inferiorem, 18. & Baalath, & Palmiram in Terra solitu-
dinis. 19. Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, & erant absque muro muni-
uit, & ciuitates curruum & ciuitates equitum, & quodcumque ei placuit vt ædifi-
caret in Ierusalem, & in Libano, & in omni terra potestatis suæ. 20. Vniuer-
sum populum, qui remanserat de Amorrhæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis,
& Iebusæis, qui non sunt de filijs Israel: 21. horum filios, qui remanserant in
terra, quos scilicet non potuerant filij Israel exterminare: fecit Salomon tributa-
rios, vsque in diem hanc. 22. De filiis autem Israel non constituit Salomon
seruire quemquam, sed erant viri bellatores, & ministri eius, & principes, & duces,
& præfecti curruum & equorum. 23. Erant autem principes super omnia ope-
Salomonis præpositi quingenti quinquaginta, qui habebant subiectum populum,
& statutis operibus imperabant. 24. Filia autem Pharaonis ascendit de ciui-
tate Dauid in domum suam,quam ædificauerat ei Salomon: tunc ædificauit Mel-
lo. 25. Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holo-
causta, & pacificas victimas, super altare quod ædificauerat Domino, & adolebat
thymiama coram Domino: perfectumque est templum. 26. Classem quoque fe-
cit rex Salomon in Asiongaber, quæ est iuxta Ailath in littore Maris rubri, in Ter-
ra Idumææ. 27. Misitque Hiram in classe illa seruos suos viros nauticos & gna-
ros maris, cum seruis Salomonis. 28. Qui cùm venissent in Ophir, sumptum
inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomo-
nem.

VERS. 2. APPARVIT EI DOMINVS SECVNDO, SICVT APPARVERAT EI (primò) IN GABAON] scilicet apparuit ei *nocte*, vt dicitur 2. Paral. 7. 12. in somnis: sic enim ei apparuerat in Gabaon cap. 3. 4.

VERS. 3. SANCTIFICAVI DOMVM HANC] id est, *elegi locum istum mihi in domum sacrificij*, vt exponitur 2. Paral. 7. 12.

VT PONEREM NOMEN MEVM IBI IN SEMPITERNVM] quamdiu scilicet templum erit & subsistet vocabitur domus Domini, ibique ego me meamque præsentiam, gratiam & gloriam ostendam.

ET ERVNT OCVLI MEI ET COR MEVM IBI CVNCTIS DIEBVS] q.d. Conijciam oculos in domum meam, ipsaque erit mihi chara, cordi & curæ.

VERS. 4. TV QVOQVE SI AMBVLAVERIS CORAM ME, SICVT AMBVLAVIT PATER TVVS IN SIMPLICITATE (Hebr. בְּתוֹם *betom*, id est *in integritate*, Chald. *in veritate*, Septuag. *in sanctitate*) CORDIS, ET IN ÆQVITATE] Hebr. בְּיֹשֶׁר *beioscer*, id est *in rectitudine*, hoc est, si integro, vero, sancto & perfecto corde mihi seruieris, vt totum cor mihi tradas, nec illud diuidas, vt eius partem vnam mihi, alteram idolis & cupiditatibus tradas. Deus enim totum cor, totumque amorem nostrum poscit, iuxta illud: *Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua*. Deut. 6. 5. vide ibi dicta. Vnde explicans subdit:

ET FECERIS OMNIA QVÆ PRÆCEPI TIBI, ET

A LEGITIMA (leges) MEA, ET IVDICIA (iura & leges iudiciales à me latas) MEA SERVAVERIS.

SI AVTEM AVERSIONE AVERSI FVERITIS] à me meaque lege. VERS. 6.

AVFERAM ISRAEL DE SVPERFICIE TERRÆ, QVAM DEDI EIS: ET TEMPLVM, QVOD SANCTIFICAVI (dicaui) NOMINI MEO PROIICIAM] vti iam ob occisum Christum videmus Iudæos toto orbe errones & vagos, & templum eorum excisum. *Sic* & Christianos ad hæresim aliaque scelera dilabentes Deus sæpiùs puniuit, & etiamnum punit, excidio gentis & regni, ac templa & monasteria succendi euertique sinit. VERS. 7.

EXPLETIS AVTEM ANNIS VIGINTI (ab inchoata templi fabrica, purà anno 24. regni Salomonis) POSTQVAM ÆDIFICAVERAT SALOMON DVAS DOMOS, ID EST DOMVM DOMINI, ET DOMVM REGIS, &c. VERS. 10.

B TVNC DEDIT SALOMON HIRAM VIGINTI OPPIDA IN TERRA GALILÆÆ] Quæres, an licitè Salomon has vrbes ab Israele alienauerit, & tradiderit Hiram regi Tyri gentili? Resp. illum licitè non potuisse illas in æternum abalienare, vt faceret terram Phœniciam, quia iniuriam fecisset Israelitis contra legem Dei, qui illas eis assignarat & dederat. Rursum Hiram Galilæos hos pertraxisset ad sua idola & gentilismum. Quare non tradidit Hiramo absolutum plenumque earum dominium, sed tantùm vsumfructum, vt scilicet Hiram ex eis redditus & iura, quæ Salomon percipere solebat, reciperet, donec expensas suas pro Salomone factas VERS. 11.

compensaret; vel certè vsque ad vitam, vt ex mortuo redirent ad regnum & reges Israëlis. ita Abulens. Serarius, Salianus & alij.

Vers. 13. ET APPELLAVIT EAS TERRAM CHABVL] *Chabul* Phœnicum lingua, ait Iosephus lib. 8. c. 5 significat *non placens*, vile, displicens. ita Abulens. Caietan. & alij: Hebræorum verò lingua חֶבֶל *chebel* significat *compedes*, inde *chabul* significat *terram tenacem* & lutosam, quæ gradientes remoratur, eisq; quasi compedes, inijcit, vt vix progredi queant. ita R. David, Vatabl. & Pagnin. Posset quoque *chabul* per metathesin deduci à כֶּלֶב *keleb*, id est canis. q. d. *terra canina*, vilis & spurca instar canis; vnde Iosephus ait Hiram noluisse has vrbes acceptare, itaq; eas mansisse Israeli.

Vers. 15. HÆC EST SVMMA EXPENSARVM, QVAM OBTVLIT REX SALOMON AD ÆDIFICANDAM DOMVM DOMINI, ET DOMVM SVAM, ET MELLO, ET MVRVM IERVSALEM, ET HAZER, &c.] q. d. Hæc est causa vel materia tot expensarum & sumptuum, quos fecit Salomon; nimirum fabrica templi, domus suæ, Mello, &c. In his enim fabricis maximas expensas fecit, & ærarium suum opulentissimum exhausit. Hebr. enim est: *Hoc est verbum tributi*, id est hæc est ratio & causa tributi tanti, quod Salomon populo indixit (ob quod populus murmurauit, & à Roboam ad Ieroboam defecit) nimirum, vt ex eo fabricaret templum & tot vrbes. Fabrica enim opes etiam regias & maximas exhaurit. Ita Vatabl. Serarius, Sanchez & alij.

Posset secundò, cum Septuag. verti: *Hæc est summa distributionis*, in quam scilicet Salomon suas opes tantaque tributa distribuit & expendit, vt *summa expensarum*, sit summa rerum, in quas expensæ sunt factæ, nimirum fabrica templi & tot vrbium. Nam alioqui propriè nulla summa tributorum vel opum Salomonis hic texitur.

ET DEDIT EAM IN DOTEM FILIÆ SVÆ, VXORI SALOMONIS.] Iam antè cum nuberet Salomoni, dederat ei dotem. *In dotem* ergo, id est in augmentum dotis. Vnde Hebr. habent: *Dedit ei* שִׁלּוּחִים *schilluchim*; Septuag. ἀποστολὰς, id est *missilia*, scilicet munera, hoc est, *dedit ei dono*, vt vertit Chald.

Vers. 18. ET PALMIRAM] Hebr. & Septuag. *Thamor*, id est *Palma*. Videtur ergo vrbs hæc dicta *Palmira*, à palmarum copia, & palmetis ibidem abundantibus, ait S. Hieron. in Ezech. cap. 47. & 48. Sita erat trans Iordanem in finibus Israel pertinebatque ad dimidiam tribum Manasse, distans à Damasco 27. millibus passuum. Ædificauit eam ergo Salomon ibidem tamquam in extremo imperij sui limite, & validissimis mœnibus cinxit: posteà ab Hadriano Imper. restaurata dicta fuit *Hadrianopolis*. Ab hac vrbe celebri tota regio & solitudo vicina dicta est *Palmirena*. vide Adrichom. pag. 92. num. 73.

Vers. 21. FECIT SALOMON TRIBVTARIOS,] scilicet Chananæos omnes, qui residui erant in Iudæa, quos Hebræi non potuerant exterminare. Quæres, an peccarit hic Salomon? nam Deus iusserat omnes Chananæos occidi. Resp. Abulens. non peccasse, quia nec Dauid pater eius illos occiderat: vnde vel Deum in lege sua dispensasse, vel potiùs tunc legem non obligasse, eò quòd tunc cessaret omne periculum, quod timebatur Israeli à Chananæis, ne scilicet ipsi Hebræos ad sua idola pellicerent: iam enim erant omninò à Dauide & Salomone suppressi, vt id facere & capita releuare non auderent. Rursum metuere poterat Salomon, ne, si ipse omnes Chananæos occideret, Philisthæi, aliæque gentes, in vindictam simili modo omnes Iudæos apud se degentes trucidarent, imò ipsi bellum mouerent. Adde, legem iubentem occidi Chananæos maximè pertinuisse ad Chananæos, qui tempore Iosue viuebant & deinceps, cùm expugnanda & possidenda erat terra, vt indicatur hoc versu. ita Caietan. & alij.

CLASSEM QVOQVE FECIT REX SALOMON.] Vers. 26. Pineda censet Salomonem hanc classem instruxisse initio regni, ad colligendum aurum pro fabrica templi. Verùm hoc abundè iam antè compararat Dauid: vnde Salianus opinatur ipsum hanc classem adornasse post fabricam templi anno regni sui 24. idque colligit ex vers. 10. quod intellige de classibus posterioribus, & maioribus. Nam ante fabricam templi pro eius æquè ac palatiorum vrbiumque ædificandarum immani sumptu, eum hanc classem instruxisse ad aurum comparandum, liquet ex cap. 10. 12. vbi dicitur Salomon ex lignis thyinis allatis ex Ophir fecisse fulcra domus Domini & domus regiæ.

GNAROS MARIS] Tyrij enim & Phœnices, vtpote accolæ maris, in arte nautica & nauigatione omni æuo apud omnes gentes fuere celebres. Vers. 27.

QVI CVM VENISSENT IN OPHIR, SVMPTVM INDE AVRVM QVADRINGENTORVM VIGINTI TALENTORVM, DETVLERVNT AD REGEM SALOMONEM.] Vers. 28. Quæres, quæ & vbi sit Ophir. *Ophir vbi.* Nonnulli putant fuisse Angolam, in qua sunt Æthiopes, qui in mancipia adducti sunt Salomoni, vti & hodie inde adducuntur in Hispaniam. Alij censent fuisse Malacam, alij Sefalam, alij cum Eugubino imam Persiam, alij Africam.

Duæ sententiæ sunt probabiliores. Prior, Ophir esse regnum Peru in India Occidentali; tum quia ibi est aurum plurimum & laudatissimum, quod inde quotannis ferè in Hispaniam exportatur, tum quia Ophir per metathesin litterarum est Peru; tum quia aurum Ophir vocatur aurum פַּרְוָיִם *Periaim*, id est, duarum Peru, scilicet minoris & maioris. 2. Paralip. 3. 7. ita Vatabl. Arias, Genebr. & alij, qui censent nouum orbem à Salomone fuisse apertum & cognitum. *In Peru.*

Posterior & communior sententia est, Ophir fuisse in India Orientali, adeoque plures eius auriferas regiones complecti, vti auream Chersonesum, ita dictam ab auri copia, Sumatram & Taprobanam, Pego, Ceylam, aliasque Indiæ Orientalis regiones auriferaces. Ita Sanchez, Serarius, Salianus, Gaspar Varerius libr. de Ophir, Iosephus Acosta lib. 1. de natura noui orbis ca. 13. & 14. Fauent Iosephus, Hesychius, Theodor. Procop. & S. Hieron. Epist. 140. ad Principiam, qui *Ophir* dictam asserit ab *Ophir* filio Heber. Genes. 10. vers. 29. *vel potiùs in Sumatra.*

Probatur primò, quia hæc classis soluebat ex Asiongaber sita in mari rubro, siue in sinu Ara- *Probatur Primò.*

Arabico: ex hoc autem facilè, directa & vicina est nauigatio per promotionem Comorinense in Sumatram & Taprobanam, utpote directè ei obiacentem, vt patet ex tabulis Cosmographicis; longissima verò, & planè periculosa & anfractuosa fuisset nauigatio ex mari rubro in Peru: oportuisset enim vel per Orientem gyrare totam Indiam Orientalem, Malacam, Iapones & Sinas, ibique reflectere iter in Americam: vel certè per Occidentem circumnauigare Promontorium bonæ spei totamque Africam ac Oceanum vastissimum; inde per Brasiliam, Patagones, Chili & fretum Magellanicum tendere in Peru: longè autem facilior & vicinior in Peru fuisset nauigatio ex Ioppe & Tyro, putà ex mari mediterraneo, vti hodie est ex Hispali in Hispania.

Secundò. Secundò, quia tunc incognitus erat vsus magnetis: quare suos cursus nauigantes merieban-tur polo & stellis polaribus: vnde littora vicina legebant, nec audebant transire Gades (vbi Hercules suas columnas, quasi nauigationis terminum, quem nemo transire auderet, fixit) multò minùs lineam æquinoctialem. Hinc Gades habitæ sunt extremus terræ terminus, ipsis etiam Tyrijs, vt testatur Strabo lib. 3. Diodor. lib. 5. Patereulus lib. 1. Vnde vetus Prouerbium: *Ad Gades.* Apud Petr. Apianum 1. Antiq. extat hoc Gadibus monumentum: *Heliodorus insanus Carthaginensis ad extremum orbis sarcophago testamento, me hic condi iussi, vt viderem si quis me vnquam insanior, ad me visendum ad hæc vsque loca penetrauerit.*

Tertiò. Tertiò, si India Occidentalis, & nauigatio in eam à Salomone fuisset reperta & trita, vtique mansisset eius memoria & continuatio: auri enim cupido ad eam omnes excitasset. Iam autem nulla eius extat memoria, imò antè Americum Vespucium (vnde dicta est America) terra illa ab omnibus habita fuit vt noua & incognita. Accedit, quòd ex sinu Arabico siue mari rubro, crebra tum erat Tyriorum aliorumque in Indiam Orientalem nauigatio, vti ex priscis auctoribus ostendit Pineda.

Quartò. Quartò, quia Sumatra, Taprobana & loca vicina abundant auro præstanti, gemmis, lignis thyinis, ebore, alijsque rebus pretiosis, quæ in Ophir & Tharsis esse dicuntur cap. 10. v. 11. & 22. cùm Peru careat lignis thyinis, simijs, pauonibus, ebore & elephantis, teste Iosepho Acosta

A loco citatò, qui in Peru vixit 15. annos. Accedit, quod Maffæus lib. 16. hist. Indic. scribat Peguſios ex maiorum traditione stirpem suam referre ad Iudæos exules, à Salomone damnatos ad aurifodinas, missosque ad aurum in Pegu locisque vicinis effodiendum. Porrò ab Ophir aurum præstans vocatur Ophirisum, indeque obrizum, ait S. Hieron. loco citato.

Quintò, Ophir dicta est ab Ophir filio Iectan, & nepote Heber. Porrò frater Ophir dictus est Heuila, amboque incoluerunt Indiæ & plagæ Orientalis regiones ad Gangem fluuium, quæ ipsorum nominibus appellatæ, fuere auri & gemmarum feracissimæ. *Quintò.*

Hinc patet responsio ad argumenta prioris sententiæ. Adde, Ophir nomine suo tam ad Peru alludere quàm ad Africam, quasi Africa sit Ophirica, siue Africa. Nam in Ophir prima littera

B est Aleph, quæ est in Africa. Vnde Septuag. & Ioseph. pro *Ophir* vertunt, *Sophir* vel *Sofira*, quam nonnulli putant esse Sofalam, quæ est Africæ regio, per quam è mari rubro venientes nauigant in Sumatram cæteramque Indiam Orientalem. De auro *Peruaim* dicam 2. Paral. 3. 7. Denique nomen Peru fuit incognitum, imò etiamnum Perüanis ignotum est: Hispani enim nuper illud isti regioni indiderunt à flumine quodam ibidem sito, cui nomen est Peru, teste Acosta & alijs.

Denique cur Salomon rex sapientissimus, relictis opibus Indiæ Orientalis sibi vicinæ, ijsque præstantissimis, quæsiuisset eas in India Occidentali remotissima, vbi nauigatio erat periculosissima? Si quis tamen omninò velit Ophir esse Peru, dicat partem huius classis nauigasse in Pe-

C ru, aliam in Sumatram & Indiam Orientalem, sicut anno ex diuisione Pontificis Alexandri VI. Lusitani nauigant in Indiam Orientalem, Hispani eis vicini in Occidentalem. Plura de Ophir vide apud Pinedam lib. 4. de Rebus Salomonis cap. 16.

AVRVM QVADRINGENTORVM VIGINTI TALENTORVM) supplet lib. 2. Paralip. cap. 8. 18. more suo, numeratque 450. talenta. Mysticè, Salomon hac nauigatione repræsentauit, imò viam aperuit Hispanis & Lusitanis in Indiam, tum vt aurum, tum potiùs vt Indorum animas omni auro pretiosiores Christo qui verus est Salomon, acquireret.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regina Saba visit Salomonem, eiusque sapientiam & magnificentiam admiratur. Mox v. 14. recensentur Salomonis annui redditus & opes; ac v. 18. thronus eburneus, v. 22. classis in Tharsis, atque v. 26. equites & equitatus.

1. Sed & Regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus. 2. Et ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuitijs, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas, venit ad regem Salomonem, & locuta est ei vniuersa, quæ habebat in corde suo. 3. Et docuit eam Salomon omnia verba quæ proposuerat: non fuit sermo, qui regem posset latere, & non responderet ei. 4. Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat. 5. & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta quæ offerebat in domo Domini: non habebat vltrà spiritum, 6. dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audiui in terra mea, 7. super sermonibus tuis & super sapientia tua: & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui quòd media pars mihi nuntiata non fuerit: maior est sapientia & opera tua, quàm rumor quem audiui. 8. Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. 9. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eò quòd dilexerit Dominus Israel in sempiternum, & constituit te regem, vt faceres iudicium & iustitiam. 10. Dedit ergo regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas: non sunt allata vltrà aromata tam multa, quàm ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni. 11. (Sed & classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit de Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas pretiosas. 12. Fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus Domini, domus regiæ, & cytharas lyrasque cantoribus: non sunt allata huiuscemodi ligna thyina, neque visa vsque in præsentem diem.) 13. Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit & petiuit ab eo: exceptis his, quæ vltrò obtulerat ei munere regio. Quæ reuersa est, & abijt in terram suam cum seruis suis. 14. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: 15. excepto eo quod afferebant viri qui super vectigalia erant, & negotiatores vniuersique scruta vendentes, & omnes reges Arabiæ, ducesque terræ. 16. Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti vnius. 17. Et trecentas peltas ex auro probato: trecentæ minæ auri vnam peltam vestiebant: posuitque eas rex in domo saltus Libani. 18. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem: & vestiuit eum auro fuluo nimis. 19. qui habebat sex gradus: & summitas throni rotunda erat in parte posteriori: & duæ manus hinc atque inde tenentes sedile: & duo leones stabant iuxta manus singulas. 20. Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde: non est factum tale opus in vniuersis regnis. 21. Sed & omnia vasa, quibus potabat rex Salomon, erant aurea: & vniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo: non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis. 22. quia classis regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pauos. 23. Magnificatus est ergo rex Salomon super omnes reges terræ, diuitijs & sapientia. 24. Et vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. 25. Et singuli deferebant ei munera, vasa argentea & aurea, vestes, & arma bellica, aromata quoque, & equos & mulos, per annos singulos. 26. Congregauitque Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & disposuit eos per ciuitates munitas, & cum rege in Ierusalem. 27. Fecitque vt tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum: & cedrorum præbuit multitudinem, quasi sicomoros

quæ nascuntur in campestribus. 28. Et educebantur equi Salomoni de Ægypto, & de Coa. 29. Negatiatores enim regis emebant de Coa, & statuto pretio perducebant. 30. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti reges Hebræorum & Syriæ equos venumdabant.

VERS. 1. SED ET REGINA SABA, AVDITA FAMA SALOMONIS IN NOMINE DOMINI (hoc est, auditâ famâ de mira Salomonis sapientia illi à Deo indita, deque eius stupendis fabricis & operibus quæ faciebat *in nomine*, id est ope & virtute *Domini*: nam τὸ *in nomine Domini*, referendum ad *fama*, non ad *venit*, vt patet ex Hebræo) VENIT TENTARE EVM IN ÆNIGMATIBVS] vt per ænigmata obscura & intricata probaret eius sapientiam. A

Quæres, cuias erat, & ex qua regione venit hæc regina?

Regina Saba vnde Nota, ex S. Hieron. in Tradit. in Genes. duplex est Saba, vna est ciuitas Arabiæ Felicis, & tum scribitur per litteram *schin*, vnde eius incolæ dicti sunt *Sabæi* (iuxta illud

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi)

Duplex Saba. à *Saba* filio Regma eius fundatore. Genes. 10. 7. Altera Saba est in Æthiopia, quæ scribitur per litteram *samech*, vel ei æquipollentem *sin*, fundata & appellata a Saba filio Chus Genes. 10. vers. 7. ex quo orti videntur Abyssini, quorum rex est Preto-Ioannes. Hæc fuit Æthiopiæ metropolis, & posteà à Cambyse nomine sororis suæ vocata est Meroë, teste Iosepho lib. 2. Antiq. cap. 10. & Strabone lib. 16. & 17. Vtriusque fit mentio Psalm. 71. vers. 10. *Reges Arabum & Saba dona adducent.* Hebr. enim est *Reges* שְׁבָא *Saba* id est Arabiæ) & סְבָא *Seba* (id est Æthiopiæ) *dona offerent.* B

Iam nonnulli censent reginam hanc venisse ex Saba, quæ est in Arabia Felice: hæc enim abundat thure & aromatibus; & quia *Saba* hic scribitur per *schin*. ita censent Caietanus, Eugubinus, Pererius, Gagneius, Baronius, Suarez, & alij, quos citat & sequitur Pineda lib. 5. de Rebus Salomonis cap. 14. num. 5. & 6. C

Venit ex Æthiopia. Alij verò passim censent reginam hanc venisse ex Saba, quæ est in Æthiopia.

Probatur Primò. Probant primò, quia regina hæc venit ex finibus terræ, vt ait Christus Matth. 12. v. 42. ergo non venit ex Arabia; hæc enim vicina est Iudææ; sed ex Æthiopia quæ longissimè ab ea distat. *Secundò.* Secundò, quia Æthiopia præ Arabia auro abundat, aliudque nihil ferè quàm aurum mercatui exponit, ait Genebr. in Psalm 71. Eadem D thurifera & aromatica est. *Tertiò.* Tertiò, quòd in Æthiopia feminæ dominari soleant, vnde eius reginæ communi nomine vocantur *Candaces*, vt *Quartò.* patet Act 8 & ex Plinio lib. 6. 29. Quartò, quòd illa sit apud Æthiopes, siue Abyssinos, continua & constans traditio de qua mox plura. Rursum, quòd regina hæc à Christo vocatur *regina Austri*. Æthiopia autem Iudææ est ad Austrum, cùm Arabia potiùs sit ei ad Orientem. Adhæc, eùm vocatur *regina Austri*, videtur latissimè per totam quasi Meridionalem plagam regnasse, qualis est vasta Æthiopia, non parua Arabia. *Quintò.* Quintò, quia ab hac regina Æthiopes acceperunt Circumcisionem à Salomone, ac cognitionem S. Script. cultumque veri Dei Israelis; vnde Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum in curru veniens Hierosolymam Deum adoraturus, legebat Isaiam Prophetam, quando ad eum accessit Philippus, cumque in fide Christi instruxit. Act. 8. Hic enim primus è Gentibus factus est Christianus, & Christi fidem in Æthiopia propagauit, Vnde de eo cecinit Psaltes: *Æthiopia præueniet manus eius Deo.* Psal 67. 32. Atque huius rei typus fuit hæc regina: sicut enim ipsa prima ex longinqua regione venit ad Salomonem vt eius sapientiam audiret: sic & Æthiopia prima venit ad Christi fidem & cultum. Ita censent hoc loco Iosephus, Rabanus, Abulensis, Hugo, Dion. item Maldon. Toletus, Iansl. Baradius, Franc. Lucas in Matth. 12. S. Hier. in Isaiæ 43 Orig. hom. 2. in Cantic. S. Aug. serm. 152. de Temp. ait, *venisse à partibus Æthiopiæ*, Nazian. orat. 40. appellans *Æthiopum reginam*, Nyssenus B hom 7. in Cantica, vocans *Æthiopissam, dicensque eam transmisisse magnam quod intercedebat spatium, vt ad Salomonem accederet.*

Dices, *Saba* hic scribitur per *schin*: ergo notat eam quæ est in Arabia. Resp. Rabbinos malè hic posuisse punctum in dextro cornu, itaque fecisse *schin*, cùm ponendum esset in sinistro, legendumque *sin*.

Porrò, Regina hæc à Iosepho vocatur *Nicaulem*, à Rabbinis in libro Iuchasin *Nicolaa*; à Damiano Goës in legatione Æthiopica, *Maqueda*. Addit Iosephus ab hac Regina fuisse in Iudæam C primùm allatam opobalsami radicem, quod tamen verisimile haud videri, alibi dicetur. Addit Glycas eam fuisse *Sibyllam*, & de dignoscendis puellorum & puellarum faciebus ænigma proposuisse.

Fabulantur nonnulli reginam hanc prædixisse in Cedrone suspendendum (Christum) qui Salomone foret sapientior: Vide Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 4.

Capsa aduentus eius fuit, vt audiret disceretque sapientiam Salomonis, vt ait Christus Matth. 12. v. 42. Hinc sapienter S. Bern. scribens ad Hierosolymæ reginam epist. 189. ipsi reginam hanc imitandam proponit: *Regina Austri*, ait, *venit audire sapientiam Salomonis, vt regi disceret & D sic regeret: alioqui bene non regis, si bene non regeres.* Vnde Cassiodor. lib. 10. Epist. vlt. Amalesuentham (id est cæli filiam) Gothorum reginam, sapientia & pietate insignem comparat cum regina Saba.

Allegor. Sicut regina Saba ex Æthiopia venit ad Salomonem, vt ab eo disceret sapientiam: sic Ecclesia è Gentibus venit ad Christum, vt hauriret scientiam salutis. ita Eucherius, Angelomus, Beda & S. Bernard. serm. 12. in Cantic. S. Ambros. lib. 2. Offic. cap. 10. S Gregorius in Psal. 7. pœnit. vers. 7. Prosper. lib. 2. de Prædict. ca. 27. Idem satis insinuat Christus dicens Matth. 12. *Regina Austri venit à finibus terræ audire sa-*

pientiam

pientiam Salomonis; & ecce plusquàm Salomon hic. A Vide præ cæteris Euchérium lib. 3. in libros Regum ante finem. Imò Hebræi in *Beresit Rabba*, id est, in Genesi magna ad illud ca. 25. 6. *Emisit eos ad Orientalem plagam*, censent reginam hanc venisse ad Salomonem, eò quòd ex fama tantæ sapientiæ & virtutum eiusdem, suspicaretur ipsum esse Messiam siue Christum, idque significare τὸ *In nomine Dei venit*, ita refert Galatinus lib. 8. cap. 3.

Vers. 5. NON HABEBAT VLTRA SPIRITVM] q. d. Extra se rapta est præ admiratione & stupore, ait Vatabl. Alleg. S. Greg. in psal. 7. pœn. v. 7. per reginam hanc accipiens Ecclesiam: *Electorum Ecclesia* inquit, *de Gentibus congregata, cognitâ Christi gratiâ & Euangelicæ doctrinæ inuentis magistris, abiecto superbiæ spiritu, omniq; elationis fastu deposito, didicit de seipsa diffidere, & in regis sui misericordia magna sperare.*

B

Vers. 8. BEATI VIRI TVI, ET BEATI SERVI TVI, QVI STANT CORAM TE SEMPER, ET AVDIVNT SAPIENTIAM TVAM] Id verius est in Christo Salomonis antitypo, vti docet ipse Lucæ 11. v. 31. Anagog. id verissimum erit in cælo, vbi *videbimus Deum deorum in Sion*, & *non habebimus vltrà spiritum* præ admiratione gloriæ, *quam oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit*, ita Angelom. *Et vere*, ait Eucher. *id quod parat Deus diligentibus se, fide non comprehenditur, spe non attingitur, caritate non capitur, desideria & vota transgreditur, acquiri potest, æstimari non potest. Videbit homo merita sua insuspicabili retributionum largitate succrescere; habebit de perceptione fructum, non habebit de satietate fastidium.*

C

Vers. 11. ATTVLIT EX OPHIR LIGNA THYINA] Hebr. *Almugim*, vel *algumim*, de quibus dixi Apoc. 18. 12. Chald. vertit, *ligna coraliorum*, quæ sub aquis speciem habent ligni tamquam frutices, sed cùm ad aerem educuntur, durescunt in lapidem. Vatabl. vertit, *lignum Brasilicum*; alij, *Ebenum*; Sept. vertunt. πελεκητὰ, id est *dolata*. Angelomus, *Thyina ligna*, ait, *sunt imputribilia, & spinosa in similitudinem albæ spinæ*. Noster & Septuag. *pinea* vertunt 2. Paral. 2. 8. Hic noster vertit *thyina*, quia hæc ignota ligna quæ Hebr. vocantur *almugim*, similia erant lignis ex *thyia*, arbore de qua sic scribit Plinius lib. 3. 16. *Theophrastus qui primus à Magni Alexandri ætate scribit, quæ circa Vrbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas referens ex ea templorum veterum contignationes.* Transuersas intelligit, trabes, qualia etiam fulcra domus Domini explicantur; ex D quo valdè proceram fuisse arborem liquet. Additque: *quandamq; immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omnia incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera.* ita Plinius ex Theophr. vnde rectè colligas instrumenta musica ex hac arbore confecta. Theophrastus autem ipse ait hanc arborem in Ægypto nasci circa Ammonis delubrum, & in Cyrenæa regione, cupresso similem ramis & folijs & trunco & fructu, maximè verò sicut cupressum syluestrem. Ita Theophr. lib. 5. cap. 5.

Porrò 2. Paral. 2. 8. adducuntur à nostro & Septuag. *ligna arceuthina*, id est *iuniperina*; recentiores *abiegna*: ברוש *beros* enim est *abies*: quia Hebræa nomina multis rebus competunt, pluresque res significant.

Vers. 12. FECITQVE REX DE LIGNIS THYINIS FVLCRA DOMVS DOMINI] Per *fulcra* intellige trabes. Additur 2. Paralip. 9. 11. ex ijsdem thyinis Salomonem fecisse gradus in domo Domini.

Vers. 13. QVÆ REVERSA EST] Postquàm omnia Salomonis facta dictaque lustrasset, ideoque multos menses, vel annum, vt volunt nonnulli, cum eo mansit familiariter & crebrò cum eo agens & colloquens, imò vt multi tradunt, ex eo concipiens filium. Adeò enim indubitatum est apud Æthiopes, quòd eorum Imperatores originem ducant à Salomone, & regina Saba, vt res sit apud eos sine controuersia, de qua omnes eorum libri pleni inueniuntur. Et propterea Imperatores eorum *Israelitæ* dicuntur, eoque nomine gloriantur. Et ne aliquando regnum ad alios hereditare peruenire possit, in monte Guixên Ambâ asseruari solent filij Imperatorum, vt deficiente prole mascula, quæ Imperatori præsenti succedat, inde Imperatorem accipere possint. *Proto lum filium Salomonis.*

Historiam verò Reginæ Saba, & qua ratione prolem susceperit à Salomone, ita narrant antiquissimi libri, qui in Ecclesia *Agsum* asseruantur. Narrauerat mercator quidam Tamerin nomine, reuersus ab Hierosolymis, reginæ Saba quam viderat & audierat Salomonis gloriam & sapientiam: illa verò tanto regem visendi studio exarsit, vt statim de capessenda via agere cœperit tandemque patriam ac regnum relinquens, Hierosolymam profecta est magno suorum procerum comitatu & pompa vere regia stipata, adeò vt vel in ipsis Hierosolymis admirationi fuerit. Ibi à Salomone magnificentissimè excepta, & post septem menses edocta iam de vero vnius Dei cultu, & de ijs omnibus quæ scire optarat, cùm regressum ad patriam & regnum pararet, à Salomone ad cœnam lautissimam inuitata in eius palatio pernoctauit, & à Salomone prolem concepit, quam postea transactis nouem mensibus & quinque diebus in lucem edidit, cùm iam regni sui fines ingrederetur.

Filius ex ea natus in libris qui asseruantur in Ecclesia *Agsum* plura habet nomina, nimirum *Bainelehequèm, Ebnaakhaquêm Ebnehaquem, Menilehet*, quod vltimum nomen frequentiùs auditur vulgò inter Æthiopes. Et idem valet in lingua antiqua atque, *assimulatur illi*; reliqua nomina idem valent ac, *filius sapientis*. Is grandior factus matrem de patre suo sæpiùs interrogauit, tandemque annum 22. agens re cognita, ab ea precibus impetrauit ad Salomonem eundi facultatem, ductusque à mercatore illo Tamarin, cum magno comitatu & apparatu Hierosolymam peruenit, ibique à patre exceptus, cognitus est esse eius filius.

Cùm ad matrem redire vellet, iussit eum Salomon in regem Æthiopiæ solitis insignibus ritè inaugurari, ac proinde introductus in templum per Sadoc & Ioas sacerdotes, vnctusque est manu propria filij principis Salomonis, vocatusque fuit *Dauid* nomine aui sui, & acclamante vniuerso populo: *Viuat rex*, ductus est per ciuitatem mula regia vectus. Post hæc discessit ad matrem cumulatus muneribus a patre

acceptis,

acceptis, secumque filium sacerdotis Sadoc, A
Zachariam nomine, duxit: in domum suam introduxit ea omnia officia, quæ in domo Salomonis in usu erant, quorum aliqua ij Imperatores adhuc retinent.

Fingunt Æthiopes secum asportasse cum Zacharia prædicto ipsam quoque arcam Domini, quam ipsi *Sionem* vocant: nisi dicas, arcam aliam similem illi Mosaicæ & Salomonicæ fabricatam, eique datam fuisse.

Exceptus à matre in regem euectus fuit, & inde mos introductus creandi in regem filios regis, cùm anteà non nisi virgines, quæ semper innuptæ remanserant, reginæ creari solerent, qualis post Christum fuit Candaces regina, Actor. 8. 27.

Hæc omnia tradit P. Emmanuel Pax è Societate nostra, qui multos annos in Æthiopia B
vixit, adeoque nuper eius Imperatorem ad orthodoxam fidem conuertit, in Historia Æthiopiæ, quam diligenter & exactè conscripsit, qui & addit reginam Saba natam in regno Tigri, quod in Abyssia est primarium, eamque vocari reginam *Meridiei*. Habui historiam hanc eius manu scriptam Romæ à R. P. Assistente Lusitaniæ.

Eadem tradunt rerum Æthiopicarum historici, vt Damianus Goes, Victorius, Franc. Aluarez, Barrius, Abrahamus Ortelius, ac Genebrar. in Chronol. anno mundi 3150. & Maluenda de Antichristo l. 5. c. 13. esto illa fabulosa æstiment Thomas Bozius lib. 21. de Signis Ecclesiæ c. 5. & Pineda lib. 5. de Rebus Salomonis c. 14. n. 46. Fieri potest, vt Æthiopes historiæ huic plura addiderint fabulosa, sed tamen rem ipsam scilicet Abyssinos Imper. oriundos esse à Salomo- C
ne & regina Saba, tot sæculorum traditione continua apud Æthiopes receptam certamque, vti mihi Romæ asseruere Abyssini sacerdotes orthodoxi, durum est negare, præsertim cùm Salomon trecentas habuerit concubinas, & septingentas vxores, quibus, si vna hæc regina Saba inseratur vel addatur, quid erit incommodi? potuit enim eam vti cæteras vxorem ducere, vt per eam, eiusque & suos posteros fidem cultumque vnius veri Dei apud Æthiopes induceret & firmaret; per filium enim spurium id ritè & efficaciter fieri non poterat. Fauet quòd Imperatori Abyssinæ pro stemmate sit *leo stans & manu tenens erectam crucem*: leo enim fuit stemma Dauidis & tribus Iuda Genes. 49. 9. crux est stemma Christi & Christianorum. D
Denique Preto Ianes, siue Abyssinus Imperator, hos sibi vsurpat titulos, quos ex priscis Æthiopum monumentis recenset Ortelius in Theatro tabula 68. suntque hi:

Titulo Preto Iann.

Dauid supremus meorum regnorum à Deo vnicè dilectus,
Columna fidei, ortus ex stirpe Iuda,
Filius Dauid, filius Salomonis, filius columnæ Sionis,
Filius ex semine Iacob, filius magnus Mariæ,
Filius Nahu secundùm carnem,
Filius Sanctorum Petri & Pauli secundùm gratiam
Imperator superioris & maioris Æthiopiæ.
Et amplissimarum iurisdictionum & terrarum
Rex Goæ, Caffates, Fatigar, Angotæ, Baru,
Balignanza, Adea, Vangue, Goiama,
Cornel. in lib. III. Regum.
A *Vbi Nili fontes, Amaræ, Baguamedri, Ambeæ, Vagueci,*
Tigremahon, Sabaim patria reginæ Saba,
Barganassi; & dominus vsque in Nubiam,
quæ in Ægyptum extenditur.

Denique à Salomone per reginam Saba Abyssini acceperunt circumcisionem aliosque Iudaicos ritus, quos etiamnum vnà cum Baptismo vsurpant.

Fauet tempus: nam venit regina Saba ad Salomonem anno regni eius 24. vt patet v. 10. cùm Salomon iam in mulieres pronus, vxores sibi multiplicaret, ac videret reginam hanc tot naturæ dotibus instructam ad Iudaismum conuersam, optare illi connubio iungi, vt ex eo prolem honoratam, sapientem & fidelem conciperet: sicut de illa Thalestri Amazonum re- B
gina scribit Iustinus lib. 12. occurrisse Alexandro cum trecentis millibus mulierum, viginti quinque dierum inter infestissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæsituram; post triginta igitur dies vtero pleno discessisse.

ERAT AVTEM PONDVS AVRI, QVOD AFFE- Vers. 14.
REBATVR SALOMONI (ex Ophir, Tharsis & aliunde quàm ex tributis, hæc enim mox excipiuntur) PER ANNOS SINGVLOS SEXCENTORVM SEXAGINTA SEX TALENTORVM AVRI] quæ faciunt octo milliones aureorum coronatorum Francicorum; exceptis octo eorumdem millibus: iam octo milliones coronatorum Franc. faciunt 24. million. florenorum Belgicorum; vnus enim coronatus Francicus valet tres florenos Brabanticos, siue Belgicos: licet enim initio ex Ophir tantùm allata sint Salomoni 420. talenta, C
vt dictum est c. 9. 28. tamen paulatim crescente cura, & numero fossorum, plura allata fuere. Imò Vilalpan. tom. 2. l. 5. c. 46. & Pineda l. 4. c. 6. in fine, censent pro immensis sumptibus fabricæ templi, palatiorum & vrbium Salomonem triplicem misisse classem, quarum singulæ tertio quoque anno redirent confecto cursu; singulis tamen annis vna rediret, & primam quidem classem quadringenta & viginti auri talenta deuexisse, alteram quadringenta quinquaginta, tertiam verò crescente hominum industria, & fossorum multitudine, auri cupiditate etiam, sexcenta & plura talenta reportasse, vti hîc dicitur nam 450. talentorum secundæ classis mentio est 2. Paral. 8. sicut 420. talenta primæ classi assignantur 3. Reg. 9. 28. Fauet Anastasius Sinaita l. 10. Hexam. dicens classem Salomonis singulis annis redijsse ex Tharsis.

D
EXCEPTO EO QVOD AFFEREBANT VIRI QVI Vers. 15.
SVPER VECTIGALIA ERANT] Septuag. *Absque tributis subditorum & mercatorum, qui negotiabantur.* Hinc patet tributa & vectigalia Salomonis excludi à sexcentis sexaginta sex talentis iam dictis; ideoque illa ei allata fuisse ex Ophir & Tharsis, &c. ita Salianus. Potiò tributa hæc ingentia erant, adeò vt propter ea populus contra Roboam rebellarit, vt audiemus c. 12.

ET NEGOTIATORES] quos Salomon misit ad emendum & comparandum aurum, vel qui partem auri à se comparati Salomoni pendebant pro tributo.

ET SCRVTA (ita legendum cum Roman. non *scuta*, vti legunt Lyran. Abul. Hugo & alij)

VENDENTES] qui scilicet non tantùm res veteres, sed & nouas minutim per vlnas & libras diuendebant, quos Galli *les merciers*, id est merciarios vocant, qui merces qualcumque particulatim distrahunt Hebr. est, *ex negotiatione aromatariorum*, q. d. Salomon ex minimis etiam mercibus & institoribus, quales sunt aromatarij, colligebat tributum. Nam vt aiebat Vespasian. Imper. *Lucrum ex qualibet re licet sordida bene olet*, quia *dulcis odor lucri*.

ET OMNES REGES ARABIÆ DVCESQVE TERRÆ] id est *satrapæ terrarum*, vt dicitur 2. Paral 9. 14. Putà Principes & præfecti terrarum Iudææ vicinarum.

Ex his omnibus patet, quantæ & quàm immensæ fuerint opes Salomonis, Deus enim in sinum eius aurum & argentum vndequaque congerere videbatur: & ipse sua sapientia mille modos illud congerendi excogitabat. Vide Pinedam lib. 4 de Salomone cap. 19 & Vilalpand. tom. 2. lib. 5. cap. 44. vsque ad caput 54. vbi docet Salomonis opes maiores fuisse quam fuerint Imperatorum Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Græcorum, Romanorum, cæterorumque omnium.

Hæc munera reges obtulerunt Salomoni ob eius diuinam sapientiam & virtutem, optantes ab eo instrui & dirigi, imò se & sua regna, ait Seuerus Sulpitius, Salomoni regenda offerebant; idque satis innuitur v. 23.

Salomon hic fuit typus Christi, de quo cecinit Dauid Psalm. 71. 9. *Coram illo procident Æthiopes.* Et: *Reges Tharsis & insulæ munera offerent; reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* C

VERS. 16. FECIT QVOQVE REX SALOMON DVCENTA SCVTA] lib. 2. Paral cap. 9. vers. 15. pro scutis ponuntur *hastæ*, sed hastæ vocantur scuta acuminata instar hastarum; sic etiamnum sunt clypei hastati, id est vmbonem, & cuspidem habentes, tamque valent ad protegendum corpus, quàm ad hostem transfigendum. Idipsum ostendit Vilalpandus pag. 527. ex Polybio qui ait, *vmbone posse auerti vehementiores hostium ictus*, & ex Suetonio, qui in Iulio Cæsare cap. 68. ait eodem posse *impelli hostem*, imò *sterni*, vt ait Liuius lib. 30. Et hoc significat Hebr. צִנָּה *tsinna* à radice צָנַן *tsanan*, id est *acuere & esse acutum.* Vnde Noster *tsinna*, nunc vertit *scutum*, nunc *hastam*, nunc *loricam*, nunc *clypeum.* D Sic & Septuag. Vide Pinedam lib. Salom. c. 6. num. 1.

SEXCENTOS AVREI SICLOS DEDIT IN LAMINAS SCVTI VNIVS] Siclus est semuncia, sexcenti sicli ergo sunt sexcentæ semunciæ, quæ faciunt libras 25. Quare hæc scuta æquè ac peltæ non tam ad bellandum (quis enim miles cum armis ferret scutum 25. librarum?) quàm ad magnificentiam & ostentationem fabricata sunt. Vnde ea Salomon reposuit in domo saltus Libani, vt sequitur.

VERS. 17. TRECENTAS PELTAS] Scutum est clypeus magnus totum penè tegens hominem, *pelta* est clypeus breuior, habens formam lunæ corniculatæ. Vnde Virgil. 1. Æneid.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis,

A TRECENTÆ MINÆ AVRI VNAM PELTAM VESTIEBANT] Mina Hebræa continet 60. siclos, id est 30. vncias, puta duas libras cum media: *trecentæ minæ auri* ergo faciunt libras 750.

Verùm quia hoc pondus in pelta videtur enorme, hinc nonnulli per *minam* hîc intelligunt siclum, cuius mentio facta est v. præced. nam hoc versu in Hebr. similis prorsus est sermo: sicut enim ibi dixit quodlibet scutum fuisse sexcentorum aureorum, scilicet siclorum (pondus enim sicli apud Hebræos erat vsitatissimum) sic hîc ait quamlibet peltam fuisse trecentorum aureorum, scilicet siclorum. Sic & Iosephus *minam* pro siclo vsurpat, cùm ait Iosephum à fratribus venditum viginti minis, hoc est siclis argenti. Hinc Septuag. & Chald. pro *trecentis siclis*, vertunt, *tres minæ* (vnde suspicari quis posset, Nostrum qui B sequi solet Septu. vertisse *tres non trigínta*) porrò mina Romana æquè ac Attica continebat siclos 25. hoc est 100. drachmas, putà centum aureos. Aureus enim habet pondus vnius drachmæ: quare tres minæ Atticæ pendent valentque trecentos aureos. Meliùs, vt dixi, per trecentos aureos, intelligas siclos, quorum quisque pendebat, & valebat quatuor drachmas, hoc est quatuor aureos.

FECIT ETIAM REX SALOMON THRONVM DE EBORE GRANDEM, ET VESTIVIT EVM AVRO FVLVO NIMIS] tum vt in eo quasi rex magnificè, velut in solio regali consideret; tum vt in eo suorum lites causasque quasi iudex decideret (iudicum enim est sedere in solijs) vt omnibus eum videre, audire & consulere cupientibus, aures & responsa daret. VERS. 18.

Allegor. Salomon hîc repræsentauit potestatem iudiciariam datam à Deo Christo, quà homo est, eiúsque solium gloriosum, in quo residebit in die iudicij, iudicabitque *omnes tribus terræ.* Ita Rupert. Eucher. & Angelom. Audi Eucherium: *Thronus eburneus æterni iudicij potestatem auro diuinitatis fulgentem, quam Dominus homo à Patre accepit figuram gestasse non dubium est. Sex gradus huius throni omnem creaturam visibilem & inuisibilem, quæ sex diebus facta est & Christo Domino à Patre subiecta, typicè demonstrabant. Quòd autem ipse thronus in posteriori sui parte rotundus esse describitur, hoc procul dubio datur intelligi, quia præsens mundus, qui per moras temporum voluitur, in sua extremitate à Domino sit iudicandus. At verò duodecim leunculi* D *per sex gradus hinc stantes, sanctorum Apostolorum signabant potestatem, quibus dictum est à Domino: Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel.*

Symbol. thronus hic significat B. Virginem, ex qua verus Salomon, putà æterna Dei Sapientia, carnem assumpsit, in eaque quasi in throno suo ebore puriore, leonibus fortiore, & auro per charitatem fulgentiore ad nouem menses consedit: vnde ipsa ab Ecclesia in litanijs vocatur & inuocatur *thronus Salomonis.* Ita Lyran. hîc. B. Petrus Damiani egregium sermonem de hoc throno Salomonis habuit in Natiuit. B. Virginis, vbi illum Virgini eleganter accommodat & subijcit: *Fecit*, inquit, *thronum, vterum videlicet intemeratæ Virginis in quo sedit illa Maiestas. Hanc sessionem filij & probauit &* *Thronus Salomonis est B. Virgo.*

cognouit

cognouit Pater, ipso dicente: *Tu cognouisti sessionem meam.* Et: *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi.* Et: *Thronus iste sicut sol in conspectu tuo.* Et post pauca: *Et vox de throno exiuit dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius. Et ex throno*, inquit, *hoc est ex Virgine laus Angelorum prorumpit & hominum, quia dum hic restituitur, ille resarcitur, vtrique gratiarum debens deuotionem. Nosti quidnam dicat qui sedet in throno? Ecce noua facio omnia. Felix thronus in quo sedet dominator, dominus, in quo, & per quem non solum omnes, sed etiam omnia renouantur.* Et post nonnulla: *Quid grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem summæ diuinitatis intra sui ventris clausit arcanum? Attende Seraphim, & in illius superioris naturæ superuola dignitatem, & videbis quidquid maius est, minus Virgine, solumque opificem opus istud supergredi.* Vide plura apud eumdem, vbi singula throni huius applicat B. Virgini.

Vers. 19. Et dvo leones stabant] Leo enim erat insigne tribus Iuda, Dauidis & Salomonis ob robur & regnum. Genes. 49. v. 9. ita & Christi eorum antitypi Apoc. c. 5. v. 5. Vide ibi dicta. Symbol. leo notat vigilantiam (leo enim apertis oculis dormit) & fortitudinem, quam debet habere rex & Iudex, vt vires impiorum retundat & frangat. Vide Eccles. cap. 7. v. 26. *Noli*, inquit, *quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitatem, ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua.* Vide ibi dicta.

Vers. 21. Non erat argentvm, scilicet in vasis & supellectile Salomonis, quia hæc tota erat ex auro: vel potius, *non erat*, scilicet in æstimatione. Vnde explicans subdit: nec alicvivs pretii pvtabatvr] nam alioqui vers. 22. addit ex Tharsis Salomoni allatum fuisse tam argentum, quàm aurum.

Vers. 22. Qvia classis regis per mare cvm classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde avrvm et argentvm, et dentes elephantorvm (ebur) et simias et pavos.]

Quæres, an hæc classis Salomonis nauigans in Tharsis sit eadem cum classe nauigante in Ophir, de qua vers. 11. Putant nonnulli fuisse vnam eamdemque: *Ophir* enim & *Tharsis* vocari immensum mare, vastissimas regiones & valdè peregrinas, qualis est Indiæ siue Orientalis siue Occidentalis. Ita Iosephus Acosta lib. de Nouo orbe cap. 14. & alij. Hi ergo per *Ophir* & *Tharsis* accipiunt mare Indicum, eiusque emporia ad quæ nauigarit classis Salomonis soluens ex Asiongaber sita in mari Rubro, vti ex eadem soluens classis Iosaphat nauigauit *in Tharsis*, id est in Indiam Orientalem, vti dicitur 2. Paral. 20. 36. Idem insinuat Iosephus Hebræus.

Tharsis an sit Ophir?

Planiùs alij censent fuisse duas classes: nam illa ibat in *Ophir*, hæc in *Tharsis*: illa ex Ophir afferebat aurum Ophirinum & ligna thyina; hæc ex Tharsis aurum, argentum, ebur, simias & pauos: illa quotannis ibat in Ophir, vt patet v. 14. hæc semel in triennio ibat in Tharsis, vt hîc dicitur: illa soluebat ex Asiongaber sita in sinu Arabico, hæc ex Ioppe sita ad mare

Resp. negatiuè.

Mediterraneum. Quare per *Tharsis* accipe hîc mare Mediterraneum. Tharsis enim fuit filius Iauan, Genes. 10. 4. qui primus post diluuium incoluit Ciliciam, cuius metropolis est *Tharsus*; inde mare vicinum, & tandem reliquum mare Mediterraneum dictum est *Tharsis*: Cilices enim olim hoc toto ferè dominabantur. Sic Ionas cap. 1. v. 3. *fugit in Tharsis*, id est in mare Mediterraneum. Ita Ribera ibidem, Salianus & alij.

Hæc ergo classis soluens ex Tyro, vel ex Ioppe, nauigabat *in Tharsis*, id est in vicinum sibi mare Mediterraneum, variaque littora, portus & emporia tum Africæ, tum Europæ, tum Asiæ, vt Arabiæ, Anatoliæ, Græciæ, Dalmatiæ, Galliæ, Italiæ, Hispaniæ, Mauritaniæ, Cypri, Cretæ, Siciliæ, Sardiniæ, Cycladum, &c. mari huic adiacentia obibat, & quidquid alicubi præclarum pretiosumque erat, pro Salomone coëmebat. Quare multis stationibus vsa, non nisi tertio anno, vt sit Iosephus, domum redibat. Quod si quis velit eam ex mari Mediterraneo vlterius perrexisse in Oceanum, & nauigasse in Brasiliam, Peru & Mexico, vti modo faciunt Hispani non repugnabo, ac faciliùs id concesserim de hac classe, quàm de altera nauigante in Ophir, hæc enim triennium impendebat in itu & reditu, illa verò in Ophir vnum annum dumtaxat.

Porrò noua est opinio Pinedæ lib. 4. de Salomone cap. 14. vbi multis argumentis probare contendit *Tharsis* esse Tartessum, & Hispaniam Bæticam, vbi est sita Hispalis, vulgo *Seuille*, quæ olim auro abundabat, vt patriæ suæ hoc decus Salomonicæ classis arroget. Censet ergo ipse vnam dumtaxat eamdemque fuisse Salomonis classem, quæ ex Asiongaber sita in sinu Arabico, siue mari Rubro, soluens, primò nauigarit in Oceanum, ac per promontorium bonæ spei omnia Africæ littora Gades vsque circumuecta, venerit *in Tharsis* id est Tartessum & Hispalim, inde rediens, eadem Africæ littora relegens nauigarit in Indiam Orientalem, putà in Taprobanam & Sumatram, indeque tertio demum anno in portum Asiongaber, ex quo soluerat, redierit.

An sit Tartessus Hisp.

Verum sic priua debuisset hæc classis ex Tharsis redire in Asiongaber, ibique merces suas in Tharsis & Tartesso comparatas exponere, ac deinde in Ophir, id est in Sumatram nauigare. Cur enim merces in Tharsis comparatas nouæ longæque nauigationis in Indiam & Sumatram periculo exposuisset, cùm facilè eas exponere posset in Asiongaber, quæ nauis ex Tharsis siue ex Tartesso tendentibus in Indiam necessariò prænauiganda erat? Sanè fuisset hæc periculosa nimis, vt videtur, temeraria, & imprudens nauigatio, quà tot pretiosæ merces credebantur naui & mari infido cùm in portum vicinum securè deponi possent.

Fecitqve vt tanta esset abvndantia argenti in Ierusalem, qvanta et lapidvm] Est Hyperbole. q.d. fecit vt maxima esset abundantia argenti, qualis est lapidum. Nam alioqui lapidum maior erat copia quàm argenti. Vers. 27.

Negotiatores enim regis emebant Vers. 28.

(equos) DE COA, ET STATVTO PRETIO PERDVCEBANT] Pro, *de Coa*, Hebr. est מִקְוֵה quod Noster & Septuag. accipiunt, vt nomen proprium loci punctantque & legunt מִקְוֹה *micoa*, vertuntque, *de Coa*, licet in Septuag. corruptè legatur, *de Eue*, vel *Thecue*. Videtur Coa fuisse vrbs vel regio occidentalis Ægypti in qua erat equorum negotiatio celeberrima, de qua Stephanus Byzantius. Ita Serarius.

Chaldæus verò alijs punctis legens מִקְוֵה *mikve*, vertit, *Collectio mercatorum regis emebant collectionem pretio*. Chaldæum secuti R. Dauid, R. Salomon, R. Ioseph, & R. Leui apud Pagnin. variè exponunt, sed omnium summa hæc est, multitudinem mercatorum dato pretio ex Ægypto eduxisse multitudinem vel byssi, vel telæ, vel equorum, vel aliarum rerum. Sed standum est versioni S. Hieron. & Septuag. Nonnulli putarunt *Coam* esse Goam, quæ est sedes proregis regis Lusitaniæ in India Orientali; sed hæc longissimè abest ab Ægypto & Ierosolymis.

Porrò dignitatem & magnificentiam regis maximè consistere in satellitum, equitum, curruum numero & pompa, ex Athenæo, Æliano, Xenophonte & alijs docet Brissonius lib. 1. de Regno Persarum. Vnde Iulianus Apostata *cum remouisset fastum palatij, contemptibile reddidit imperium*, ait Socrates lib. 3. Histor. c. 1. & Cassiodor. lib. 6. Tripart. c. 1. sed hac in re, vti & in alijs omnibus, modus seruandus est.

Vers. 29. EGREDIEBATVR AVTEM QVADRIGA EX ÆGYPTO SEXCENTIS SICLIS ARGENTI, ET EQVVS CENTVM QVINQVAGINTA] *Quadriga*, id est quatuor equi, qui currum siue quadrigam trahunt. Quisque enim equus stabat 150. siclis; quatuor ergo equi stabant sexcentis siclis; quocirca ipse currus siue quadriga, alio pretio comparanda erat. ita Abul. Siclus argenti est semuncia, siue quatuor drachmæ argenti, putà quatuor Iulij Romani, siue quatuor regales Hispanici, qui faciunt florenum Brabanticum siue Belgicum. Sexcenti sicli igitur sunt sexcenti floreni Brabantici.

ATQVE IN HVNC MODVM CVNCTI REGES HETHÆORVM ET SYRIÆ EQVOS VENVNDABANT.] Rectè vertit Noster Interpres. Nam articulus, *lamed* præfixus licet ordinariè sit nota Datiui, tamen subinde est nota ablatiui, idemque valet quod à ex de. Vnde sic ex Hebræo vertas, *Et sic de cunctis regibus Hethæorum & Syrorum per manus eorum exibant*, id est vendebantur Salomoni.

Porrò Septuag. Chald. & Rabbini *lamed* accipientes vt notam Datiui, contrariè vertunt, *Sic 600. Siclis educebant) ex Ægypto equos cunctis regibus Hethæorum & Syrorum*. Vide Abulensem, qui egregiè Vulgatam versionem hîc propugnat.

Denique tanta rerum omnium opulentia, felicitas & gloria à Deo data fuit Salomoni ob eius sapientiam & virtutem, vt omnes Israelitæ eamdem imitarentur ob spem eorumdem præmiorum: ideoque Deo vero seruirent, non idolis, videntes Deum verum maiora dare soli Salomoni, quàm omnia idola suis cultoribus. Israelitæ enim crassi & rudes non nisi terrena capiebant & sapiebant, vti & modo faciunt posteri eorum Iudæi. *Gloriæ Salomonis causa. Prima.*

Secundò, vt reges Syrorum, Ægyptiorum, Arabum, imò totius mundi incitarentur ad colendum Deum Salomonis, vt similem magnificentiam à Deo adipiscerentur, qualem adeptus erat Salomon, vti fecit regina Saba, alijque reges cordati. *Secunda.*

Tertiò, vt in Salomone daret specimen & tenuem ideam felicitatis & gloriæ æternæ, quam suis electis ab æterno præparauit in cælo. *Tertia.*

Quartò, vt ostenderet in Salomone quàm vana esset omnis opulentia & gloria huius mundi, vtpote quæ mox cum ipso Salomone instar fumi euanuit, vt dicerent: *Sic transit gloria mundi*. Quare veram felicitatem & gloriam sitam esse in bonis cælestibus & æternis, vt ea homines ambirent; idque clarè ostendit Deus in Salomone, cuius felicitas meta fuit infelicitas, vti iam patebit: gloria enim eius mox facta est ingloria, & fama infamia, & opulentia paupertas: nam filius eius Roboam amissis decem tribubus Israel, vnam solam tribum Iuda ægrè retinuit. *Quarta.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon senex à mulieribus alienigenis illectus, colit earum idola. Quare vers. 11. Deus minatur ei regni amissionem, ac vers. 14. aduersarium ei suscitat Adad Idumæum, & vers. 25. Razon Syrium: denique vers. 26. Ieroboam Hebræum, cui Deus per Ahiam scindentem pallium in duodecim partes, quarum decem dedit eidem, promittit regnum decem tribuum, ita vt solæ duæ reliquæ, scilicet Iuda & Beniamin, adhæreant filio Salomonis, scilicet Roboam.

1. REx autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Hethæas: 2. de gentibus, super quibus dixit Dominus filijs Israel: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissimè enim auertent corda vestra vt sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon arden-

ardentissimo amore. 3. Fueruntque ei vxores quasi reginæ septingentæ, &
concubinæ trecentæ: & auerterunt mulieres cor eius. 4. Cumque iam esset se-
nex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos: nec erat
cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. 5. Sed
colebat Salomon Astarthen deam Sidoniorum, & Moloch idolum Ammonita-
rum. 6. Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino, & non adim-
pleuit vt sequeretur Dominum, sicut Dauid pater eius. 7. Tunc ædificauit Sa-
lomon fanum Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem, & Mo-
loch idolo filiorum Ammon. 8. Atque in hunc modum fecit vniuersis vxori-
bus suis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant dijs suis. 9. Igitur ira-
tus est Dominus Salomoni, quod auersa esset mens eius à Domino Deo Israel,
qui apparuerat ei secundò. 10. & præceperat de verbo hoc ne sequeretur deos
alienos, & non custodiuit quæ mandauit Dominus. 11. Dixit itaque Domi-
nus Salomoni: Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, &
præcepta mea quæ mandaui tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo il-
lud seruo tuo. 12. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid pa-
trem tuum: de manu filij tui scindam illud: 13. nec totum regnum auferam,
sed tribum vnam dabo filio tuo, propter Dauid seruum meum, & Ierusalem
quam elegi. 14. Suscitauit autem dominus aduersarium Salomoni, Adad Idu-
mæum de semine regio, qui erat in Edom. 15. Cum enim esset Dauid in Idumæa,
& ascendisset Ioab princeps militiæ ad sepeliendum eos qui fuerant interfecti,
& occidisset omne masculinum in Idumæa, (16. sex enim mensibus ibi moratus
est Ioab, & omnis Israel, donec interimeret omne masculinum in Idumæa) 17. fu-
git Adad ipse, & viri Idumæi de seruis patris eius cum eo, vt ingrederetur Ægyp-
tum: erat autem Adad puer paruulus. 18. Cumque surrexissent de Madian, ve-
nerunt in Pharan, tuleruntque secum viros de Pharan, & introierunt Ægyptum
ad Pharaonem regem Ægypti, qui dedit ei domum, & cibos constituit, & terram
delegauit. 19. Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone valde, in tantum vt da-
ret ei vxorem, sororem vxoris suæ germanam Taphnes reginæ. 20. Genuitque ei
soror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis:
eratque Genubath habitans apud Pharaonem cum filijs eius. 21. Cumque
audisset Adad in Ægypto, dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuum esse
Ioab principem militiæ, dixit Pharaoni: Dimitte me, vt vadam in terram meam.
22. Dixitque ei Pharao: Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram
tuam? At ille respondit: Nulla: sed obsecro te vt dimittas me. 23. Suscitauit
quoque ei Deus aduersarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarezer regem
Soba dominum suum: 24. & congregauit contra eum viros, & factus est prin-
ceps latronum cùm interficeret eos Dauid: abieruntque Damascum, & habita-
uerunt, & constituerunt eum regem in Damasco. 25. eratque aduersarius
Israeli cunctis diebus Salomonis: & hoc est malum Adad, & odium contra Israel,
regnauitque in Syria. 26. Ieroboam quoque filius Nabath Ephrathæus, de Sa-
reda, seruus Salomonis: cuius mater erat nomine Sarua, mulier vidua: leuauit
manum contra regem. 27. Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia
Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui.
28. Erat autem Ieroboam vir fortis & potens: vidensque Salomon adolescentem
bonæ indolis & industrium constituerat eum præfectum super tributa vniuersæ
domus Ioseph. 29. Factum est igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur
de Ierusalem, & inueniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio no-
uo: erant autem duo tantùm in agro. 30. Apprehendensque Ahias pallium suum
nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes. 31. Et ait ad Iero-
boam: Tolle tibi decem scissuras: hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce
ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. 32. Por-
rò vna tribus remanebit ei, propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem,
quam elegi ex omnibus tribubus Israel: 33. eo quod dereliquerit me, & ado-
rauerit Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum
filiorum Ammon: & non ambulauerit in vijs meis, vt faceret iustitiam coram
me, & præcepta mea, & iudicia sicut Dauid pater eius. 34. Nec auferam omne
regnum de manu eius, sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ, propter
Dauid seruum meum, quem elegi, qui custodiuit mandata mea & præcepta mea.
35. Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus: 36. filio

autem eius dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus
coram me in Ierusalem ciuitate, quam elegi vt esset nomen meum ibi. 37. Te au-
tem assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque rex super
Israel. 38. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis,
& feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea & præcepta mea,
sicut fecit Dauid seruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem quo-
modo ædificaui Dauid domum, & tradam tibi Israel: 39. & affligam semen Dauid
super hoc, verumtamen non cunctis diebus. 40. Voluit ergo Salomon interficere
Ieroboam: qui surrexit, & aufugit in Ægyptum ad Sesac regem Ægypti, & fuit in
Ægypto vsque ad mortem Salomonis 41. Reliquum autem verborum Salomonis,
& omnia quæ fecit, & sapientia eius: ecce vniuersa scripta sunt in Libro verborum
dierum Salomonis. 42. Dies autem, quos regnauit Salomon in Ierusalem super
omnem Israel, quadraginta anni sunt. 43. Dormiuitque Salomon cum patribus
suis, & sepultus est in ciuitate Dauid patris sui, regnauitque Roboam filius eius
pro eo.

VERS. 1. REX AVTEM SALOMON ADAMAVIT MVLIERES ALIENIGENAS MVLTAS] gentiles scilicet Chananæas, quæ suos deos & idola colebant, & ad eadem colenda Salomonem maritum suum induxerunt. Vide hic quàm periculosum sit vxores ducere infideles, vel hæreticas.

VERS. 2. DE GENTIBVS SVPER QVIBVS DIXIT DOMINVS FILIIS ISRAEL: NON INGREDIEMINI AD EAS] Lex ista extat Exodi 34. 16. loquiturque dumtaxat de Chananæis, vt ibidem patet, quales erant Sidoniæ & Hethææ: quare peccauit Salomon contra legem eas ducendo. Alias aliarum gentium feminas in vxores duci lex permittebat Hebræis, dummodo illæ priùs abiuratis idolis ad Deum verum & religionem Hebræorum conuerterentur. In hoc quoque peccauit Salomon, quia duxit eas persistentes in sua idololatria: vnde ab eis ad idola colenda pertractus est. Ita Abul.

VERS. 3. FVERVNTQVE EI VXORES QVASI REGINÆ SEPTINGENTÆ ET CONCVBINÆ TRECENTÆ] id est vniuersim mille. *Reginæ* vocantur primariæ vxores, quæ regum & principum erant filiæ, ideoque regio cultu & nomine vtebantur: *concubinæ* erant secundariæ vxores, vtpote plebeiæ, licet S. Hieron. Epist. 132. eas vocet *scorta*.

Sex crimina Salomonis. Miserabilis fuit hic lapsus Salomonis viri sapientissimi & sanctissimi quo in sex grauia scelera prolapsus est. Primum eius scelus fuit, quòd contra legem duxerit alienigenas & idololatras. Secundum, quod nimis multas, putà mille. Lex enim Deuter. 17. 17. iubebat regi dicebatque: *Non habebit vxores plurimas.* Tertium, quòd eis potestatem fecerit colendi sua idola imò eis delubra in monte Oliueti ædificauit. Quartum, quòd ipse eadem adorauit. Quintum, quòd suo exemplo multos Hebræos ad eadem colenda impulerit. Sextum, quod immania tributa populo indixerit, quia ad tot reginas ornandas, & magnificè alendas, immensis opibus erat opus. Et hoc est graue iugum, de quo c. sequenti apud Roboam filium queruntur Hebræi, ideoque ab eo schisma faciunt. In Salomone videre est, quàm verum sit illud vetus dictum.

Vestis pulchra, iocus, potus, cibus, otia somnus
Eneruant mentem luxuriamq; fouent.

ET AVERTERVNT MVLIERES COR EIVS] à Deo vero ad idola mentem & voluntatem eius deflexerunt.

VERS. 4. CVMQVE IAM ESSET SENEX, DEPRAVATVM A EST COR EIVS PER MVLIERES, VT SEQVERETVR DEOS ALIENOS. Hinc patet Salomonem verè coluisse idola: quare mirum est, id ipsum hic negare Robertum Stephanum. Nam id ipsum affirmat S. Iren. l. 4. c. 45. Iustin. Dial. contra Tryphon. Tertul. l. 5. contra Marcion. S. Basil. Epist. ad Chelid. S. August. 14. Ciuit. cap. 11. Adorauit eà autem, non quòd in eis aliquid inesse diuinitatis censeret, sed vt suis concubinis morem gereret. Audi S. August. lib. 11. de Genesi ad litteram c. 42. *Ita Salomon vir tanta sapientiæ numquid nam credendum est, quod in simulacrorum cultu crediderit esse aliquid vtilitatis? sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non eualuit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas, quibus deperibat atque diffluebat mortiferas delicias contristaret.* Confirmat B idipsum exemplo Adæ, dum subdit: *Ita & Adam postea quam de ligno prohibito seducta mulier manducauit, eique dedit vt simul ederent, noluit eam contristari, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire discordia Non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ: sed amicali quadam beneuolentiâ, quâ plerumque fit, vt offendatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus; quod eum facere non debuisse, diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit.*

SED COLEBAT SALOMON ASTARTHEN DEAM SIDONIORVM.] Hæc erat Venus de qua dixi Iudic. 2. 13. VERS. 5.

ET MOLOCH] siue *Melchom*, cui filios concremando immolabant, de quo dixi Leuit. 18. 21. Vnde & Salomonem eidem filium vel filios C suos immolasse & concremasse, censet Pineda & Salianus.

TVNC ÆDIFICAVIT SALOMON FANVM CHAMOS.] *Chamos* est Κῶμος deus temulentiæ, puta Bacchus, vnde ab eo dicta est comessatio. Vide dicta Roman. 13. 13. ad illa, *Non in comessationibus.* VERS. 7.

Causa tanti lapsus fuit nimia Salomonis prosperitas, opulentia, deliciæ & libidines. Proxima causa fuere vxores, quas ardentissimè amabat: hæ enim eum dementarunt iuxta illud: *Vinum & mulieres faciunt apostatare sapientes.*

Disce hic, quam cauendæ sint feminæ: amor earum enim est insuperabilis, & quiduis licet pretiosissimum & secretissimum ab amasijs extorquet: fuge ergo illas, quia nec sapientior es Salomone, nec fortior Samsone, nec sanctior

Dauide;

Dauide; qui omnes per feminas ceciderunt. Sapienter Eucher. hic: *Admonendi sunt*, inquit, *quibus hoc sæculum prosperatur, qui nullis aduersitatibus huius mundi feriantur, quòd Salomon post acceptam sapientiam vsque ad idololatriam cecidisse describitur, quia nihil in hoc mundo, priusquàm caderet, aduersitatis habuisse memoratur: sed concessa sapientia eum funditus deseruit, eo quòd eum nulla saltem minima tribulationis disciplina custodiuit, nisi postquàm Deum deseruit, & se à Deo desertum esse cognouit.*

Et S. Bernard. lib. 2. de Consider. ad Eugenium sub finem: *Aduerte*, inquit, *quàm raras semper extiterit, qui non vel modicè in prosperitate animum relaxauerit à sui custodia & disciplina. Quando hoc incautis non fuit ad disciplinam, quod ignis ad ceram, quod solis radius ad niuem vel glaciem? Sapiens Dauid, sapiens Salomon fuit: sed blandientibus nimis secundis rebus alter ex parte, alter ex toto desipuit. Magnus qui incidens in aduersa, non excidit vel parum à sapientia. Nec minor cui præsens felicitas arrisit non irrisit. Quamquam facilius inueneris qui sapientiam retinuerunt contraria sibi fortuna, quàm qui propitia non perdiderunt.*

Vers. 11. QVIA HABVISTI HOC APVD TE] quia in animum tuum induxisti à me apostatare & colere idola. Aut, quia in te inuentum est scelus apostasiæ & idololatriæ.

SCINDAM REGNVM TVVM] in duo, scilicet in regnum Iuda & Israel, siue decem tribuum; ET DABO ILLVD SERVO TVO] Ieroboam, quem creabo regem Israelis cap. 12.

Vers. 13. TRIBVM VNAM DABO FILIO TVO] *vnam*, scilicet præter suam, q.d. Præter tribum Iuda, ex qua quia ortus est Dauid, hinc ipsa nepotum eius propria censetur, adijciam & vnam aliam C tribum, scilicet Beniamin. Ita Abul. vel, vt Caietan. Tribus Iuda & Beniamin censebantur vna eademque, & vocabantur *regnum Iuda*.

Porrò Abulens. Torniellus & Salianus censent Deum hæc dixisse Salomoni, non per se nec per Angelum, eò quòd eo indignus esset Salomon, sed per Ahiam Silonitem, de quo v. 29. Pineda tamen lib. 3. c. 2. num. 5. censet Deum hic per se tertiò apparuisse Salomoni, hoc enim simpliciter verba significant, cùm dicitur v. 11. *Dixit itaq; Dominus Salomoni*. Denique Salomon nil Deo respondit, vnde videtur in suo scelere perstitisse.

An Salomon saluatus? Quæres, an Salomon sit damnatus an saluatus? Problema hoc est priscum. Damnatum censent Tertul. lib. 2. de Præscript. c. 2. Cyprian. Epist. 7. S. August. 17. de Ciuit. cap. 8. & 20. S. Chrysost. serm. de Pœnit. Beda in lib. 3. Regum c. 6. Raban. in lib. 4. Reg. cap. 23. Isidor. de vi- D ta & morte Proph. cap. 24. Lyran. Abul. & alij hic.

Ratio est prima, quia Scriptura commemorans eius lapsum tam grauem, non adijcit eius pœnitentiam, sicut adijcit in lapsu Dauidis. Secundò, quia ipse sua delubra idolis ædificata non destruxit: nam ea destruxit tandem Iosias. Respondent aliqui, ipsum ea obserasse, vel destruxisse vsque ad rudera, quæ ab impijs reædificata, vocantur *excelsa Salomonis*: sed id dicunt, non probant. Tertiò, quia ad hoc videtur Deus Salomonem in hac vita cumulasse omnibus bonis: vt eius merita remuneraretur in hac vita, & scelera puniret in futura, iuxta illud

A Abrahæ ad diuitem epulonem: *Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.* Quartò, quia amor ardens feminarum longa consuetudine roboratus penè est insuperabilis: talis autem fuit Salomonis, qui tot suis amasijs perditè amatis vndique cingebatur, vt etiamsi pœnitere vellet, non posset. Huc facit, quod ante paucos annos in Italia vni è nostra Societate contigit. Vocabatur ille vt concubinario cuidam in morte adesset. Adfuit, & totis viribus eum ad pœnitentiam hortatus est, vt amoribus illicitis valediceret, nunc blandiendo, nunc minando instans Dei iudicium & gehennam. Sed & concubina flens rogabat eum vt pœniteret, & moriendo animæ saluti consuleret: om- B nia frustra, surdo cecinerunt. Ille enim dixit, se nec velle nec posse amicam tamdiu dilectam abdicare. Quare impœnitens miseram exhalauit animam.

Ex aduerso eum pœnituisse & saluatum esse opinantur Rabbini veteres, & ex eis S. Hieron. S. Gregor. Thaumaturgus, Rupertus, Pineda, Salianus, Barradius, Serarius, Sanchez, Delrio, & alij, qui asserunt eum post lapsum scripsisse Ecclesiasten, in quo quasi pœnitens se vanis amoribus & idolis vacasse exclamat: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Hoc argumentum foret validum, si constaret Ecclesiasten à Salomone scriptum post lapsum, non antè; qua de re dixi procemio in Ecclesiasten: nam dicta & scripta eius recensita sunt initio libri huius c. 4. & 5. ante lapsum: lapsus verò eius in senio demùm hoc cap. 11. narratur.

Probant primò, quia Deus 2. Reg. 7. promiserat Dauidi se Salomonem, si peccaret, correpturum *in virga virorum*, quâ scilicet homines castigari solent vt emendentur.

Secundò, quia Prouerb. 24. 23. Septuag. addunt; *Nouissimè ego quoque egi pœnitentiam, respexique vt eligerem disciplinam.*

Tertiò, quia Salomon fuit *Ididia*, id est *dilectus Dei*, Christi typus & scriptor canonicus tot sacrorum librorum. Pluribus id probat Pineda lib. 8. de Rebus Salomonis c. 1. sect. 6. Meam sententiam aperui Eccl. 47. v. 22. ad illa: *Dedisti maculam in gloria tua.* Romæ concionator quidam insignis publicè inter concionandum asseruit, nuper cuidam sanctæ personæ reuelatum esse, Salomonem ad hæc vsque tempora acres pœnas in purgatorio subijsse, at iam ijs absolutum abijsse in cælum. Sed hæ reuelationes examinandæ sunt, nec feminis eas asserentibus facilè credendum.

SVSCITAVIT AVTEM DOMINVS ADVERSARIVM SALOMONI ADAD IDVMÆVM] ab Austro, Vers. 14. sicut ab Aquilone hostem ei suscitauit Razon v. 23. Hæc pœna à Deo inflicta fuit Salomoni adhuc viuenti; prior, scilicet regni scissio, eidem irrogata est post mortem.

Quomodo Deus suscitet Israeli & fidelibus hostes, exposui Iudic. 3. 8.

Porrò Pineda lib. 7. c. 18. num. 7. censet has Dei minas de regni scissione Salomoni intentatas anno regni eius 32. vt reliquis octo annis maximas molestias & animo & corpore sustineret. Idem tamen in sua chronologia, hanc obiurgationem ad finem anni 37. Salomonis re-

fert. Trigesimo octauo vult suscitatos Salomoni aduersarios, trigesimo nono ipsum resipuisse, quadragesimo denique defunctum esse: quæ videtur plurimum rationi consentanea distributio ait Salianus.

VERS. 15. ET ASCENDISSET IOAB AD SEPELIENDVM EOS, QVI FVERANT INTERFECTI] Probabile est, quod censet Caietan, tunc accidisse, vt præsidiarij Dauidis relicti in Idumæa à se subacta, post eius obitum cæsi sint ab Idumæis: itaque Ioab iuisse eò ad illos sepeliendos, & ad vindicandam illorum necem: vnde omnes Idumæorum masculos occidisse, exceptis fortè paruulis, qui excipiuntur lege Deuter. 20. 14.

VERS. 21. DIXIT PHARAONI: DIMITTE ME VT VADAM IN TERRAM MEAM.] Hæc videtur fuisse series historiæ, quam Script. hic paucis conuoluit. Adad ex semine regio Idumææ puer fugit, vel potiùs à seruis abductus est in Ægyptum cùm Dauid vastaret Idumæam. In Ægypto gratiam inuenit apud Pharaonem, adeò vt Pharao ei sororem coniugis suæ dederit vxorem. Hic audiens Dauidem vastatorem Idumææ mortuum, petijt à Pharaone veniam redeundi in suum Idumææ regnum, quam Pharao tandem concessit. Anno ergo Salomonis tertio in Idumæam rediit, trigesimum circiter, vt ait Abulensis, agens annum, vbi cum bona venia Salomonis, interuentu Pharaonis, qui vtrumque sibi affinitate coniunxerat, videtur in Idumæa regnasse tributarius eadem lege ac conditione tributi, quam imposuerat Dauid; nihil enim ab eo tempore in Idumæa mutatum aut turbatum inuenitur. Hic vltimis Salomonis annis, videns eum effeminatum, infatuatum & contemptibilem factum, tributum ei negauit, ac rebellans se suamque Idumæam in libertatem vindicauit. Ita Abul. Salianus & alij.

VERS. 23. SVSCITAVIT QVOQVE EI DEVS ADVERSARIVM RAZON] qui, vt sequitur, factus princeps latronum, constituit se regem Damasci. Iusta congruaque fuit hæc pœna, vt Salomoni Deo rebellanti rebellarent pariter tam subditi quàm bello subacti. Sic Deus peccatori suscitat aduersarios, qui eum stimulent, & ad Deum redire cogant.

VERS. 25. ERATQVE (RAZON) ADVERSARIVS ISRAELI CVNCTIS DIEBVS SALOMONIS: ET HOC EST MALVM ADAD, ET ODIVM CONTRA ISRAEL, REGNAVITQVE IN SYRIA] Iosephus, Caiet. & alij sic exponunt. q. d. Adad iunxit se cum Razon, ac eius ope roboratus rebellauit Salomoni, fecitque se regem Syriæ. Sed aberrant: nam Syriæ, purà Damasci, regem se fecit Razon, vt dictum est v. præced. Adad verò, vt filius regis Idumææ, in sua Idumæa regnauit. Sensus ergo est. q. d. Razon fuit aduersarius Israelis & Salomonis, sicque adauxit malum hostilitatis Adad contra Israel, *regnauitque in Syria*, scilicet ipse Razon, non autem Adad. Vnde Chald. vertit, *Et fuit* (Razon) *aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis, & cum malo quod fecit Hadad, rebellauit in Israel, & regnauit super Aram*, id est Syriam, q. d. Razon cum Hadad rebellauit Salomoni, & afflixit Israelem, fecitque se regem Syriæ. Ita Vatabl. Pineda & Salianus. Id clarè significant Septuag. Romana, quæ hæc verba transponunt, iunguntque versui 22. vbi sic legunt: *Et reuersus*

A *est Ader in terram suam: hoc est malum quod fecit Ader, & aggrauauit, siue afflixit Israel, & regnauit in terra Edom*: Pro אֲרָם *Aram* enim legerunt, אֱדֹם *Edom*: litteras enim ד & ר sunt persimiles, vt vna sæpè pro alia substituatur; sicut hic pro *Adad* Septuag. legunt *Ader*. Concludit ergo Script. iungendo duos Salomonis hostes, Adad scilicet & Razon, tertium maximumque addendo v. sequenti, nimirum Ieroboam. Denique vtraque sententia conciliari potest, dicendo Adad primò regnasse in Idumæa, deinde ex ea, vtpote montosa ac sterili, migrasse in Syriam, vtpote ditiorem & fertiliorem, ac mortuo Razon rebellionis socio successisse ei in regno Syriæ. Nam eius filius Benadad fuit rex Syriæ, vt patet 3. Reg. 20. 1. imò ab Adad cæteri reges B Syriæ post eum dicti sunt Benadad, quasi dicas filij & successores Adad, iccoque infesti Israeli. Ita S. Hieron. in cap. 1. Amos, Rabbini & Vatabl. 4. Reg. 6. 28.

VERS. 26. IEROBOAM QVOQVE FILIVS NABATH, EPHRATHÆVS] Hic tertius fuit hostis Salomonis. Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. censent *Nabath* esse *Semei*, qui maledixit Dauidi, ideoque occisus est à Salomone, quare eius filium Ieroboam grauiter, & quasi ex patre ingenitum in Dauidem & Salomonem odium concepisse, ideoque ei rebellasse. Verùm errant, nam Semei erat ex tribu Beniamin, Ieroboam verò erat *Ephrathæus*, id est ex tribu Ephraim, quæ tribus fuit arrogans, æmula Iudæ, & auida imperij. Vnde Ieroboam illud occupauit, tenuitque penè toto tempore regum Israel. Pluribus exemplis C Ephraimitarum arrogantiam & turbulentum ingenium, ostendit Salianus anno mundi 3057. num. 22.

MVLIER VIDVA] Ita Hebr. Chald. Septuag. hic: sed cap. seq. Sept. Rom. habent, *mulier fornicaria*, siue *meretrix*: & sic legit Lucifer Calarit. lib. de Regibus Apostaticis.

LEVAVIT MANVM CONTRA REGEM] postquam ab Ahia Propheta decem pallij scissuras, & per eas regni decem tribuum promissionem, à Deo accepit, vt sequitur; tunc enim videtur sollicitasse decem tribus per reuelationem huius prophetiæ, vt à Salomone tam duro tributorum exactore ad se quasi mitiorem futurum deficerent: fortè etiam apertè rebellauit Salomoni, & regnum inuasit, vti hæc verba insinuant. Ita Ioseph. Pineda & Salianus; licet etiam ante Ahiæ prophetiam Ieroboam rebellasse censeant Abul. & Tornielus.

D Qua in re peccauit: Deus enim hic ei tantùm per Ahiam promisit regnum decem tribuum, non autem illud reipsa ipsi nunc dedit, sed demùm post mortem Salomonis sub Roboam. Quare iniquè & iniustè Ieroboam contra Salomonem regem suum insurrexit. Ita Abul. sicut cùm Samuel secreto vnxit Dauidem in regem, non eo ipso dedit ei ius ad regnum, sed vt regnaret post mortem Saulis: vnde Dauid viuente Saul nil circa regnum attentauit.

Denique opinatur Salianus, Ieroboam pariter nil contra Salomonem attentasse, sed tantùm dici *leuasse manum contra regem*, eò quòd ab Ahia designatus sit rex contra Salomonem, & designationem hanc Ahiæ acceptarit. Vulgi enim sermone qui regnum alienius, licet sibi obla-

oblatum, acceptat, dicitur regi rebellare; Serarius verò ait eum *leuasse manum* contra Salomoonem, quia eam leuauit contra Roboam Salomonis filium. Verùm eum aliquid mox contra Salomonem molitum esse, hac phrasi propriè significat Script. idque confirmat subdens: *Et hac est causa rebellionis aduersùs eum.* Rebellauit ergo ipse Salomoni. Vnde Iosephus lib. 8. cap. 2. *His, ait, Propheta verbis erectus ad spes magnas Ieroboamus, cùm esset alioqui inquieto & ambitioso ingenio, quamprimùm in suam prouinciam peruenit, non temmemtr præsagij prophetici, sollicitare populum cœpit, vt à Salomone desceret, ipsiq; principatum deferret.* Iosephum sequuntur Toroiellus, Pioeda, Abul. & alij.

Vers. 31. **Tolle tibi decem scissuras**] vt per hoc cognoscas te sub Roboam è duodecim tribubus Salomonis regno sublaturum, & tibi arrogaturum decem tribus Israel, vt mox explicat Ahias.

Symbol. hæ decem scissuræ significabant regnum decem tribuum in decem familias sibi inuicem succedentes, fore scindendum, ac decies diuidendum, ait Rupert. Hic enim fuit ordo & successio regum Israel siue decem tribuum. Primam scissuram decem tribuum à duabus fecit Ieroboam. *Huius filium*, ait Rupertus lib. 5. c. 4. *nomine Nadab percussit Baasa. Hæc secunda Israel scissura regni est. Eiusdem Baasa filium Hela occidit Zambri, regnauitq́; pro eo. Zambri se in palatio incendit obsidente Amri, qui & pro eo regnauit. Post hunc regnauit Achab, & post eum filius eius Ochozias, & post eum frater eius Ioram. Sed istum occidit Iehu, regnauitque pro eo vsque ad quartam generationem. Quintum ab illo percussit Sellum, regnauitque pro eo. Sed & istum percussit Manahem, regnauitque pro eo. Filium quoque huius Phaceiam percussit Phacee filius Romeliæ, regnauitq; pro eo, sed & contra istum coniurauit Ozee, percussitq́; eum & interfecit, regnauitq́; pro eo. Contra istum ascendit rex Assyriorum & transtulit Israel in Assyrios. Hæc decima fuit scissura. Nam in Ieroboam prima, in Baasa secunda, in Zambri tertia, in Amri quarta, in Iehu quinta, in Sellum sexta, in Manahem septima, in Phacee filio Romeliæ octaua, in Ozee nona, in rege Assyriorum, qui diuisos à Deo & Dauid rege suo, diuisit etiam loco, transferendo in Assyrios, rectè computatur decima.*

Tropol. Ieroboam primus schismaticus notat hæreticos, qui Ecclesiam sua hæresi discindunt: ac præsertim principes, qui vt regnum sui regis orthodoxi inuadant, hæresim inducunt, ac hæreticos in auxilium vocant, vti fecit Ieroboam (idem factum vidimus in Belgio) qui idcircò regnum perdidit, vti Deus hic ei prædicendo comminatur. Hinc appositè, ait Angelomus: *Ieroboam Hebr. interpretatur diuidens populum. Nam & hæretici diuidicare populum videntur, cùm erroris sui sequacem faciunt.* Tunc enim fit illud: *Tolle tibi decem scissuras.* Sic & Rupertus lib. 5. c. 5. Eucher. Beda & alij.

Vers. 32. **Porro vna tribvs**, Iuda cum Beniamin sibi associata, **remanebit ei**] scilicet Salomoni, putà Roboam Salomonis filio & successori.

Vers. 36. **Vt remaneat lvcerna David servo meo**] *Lucerna* vocatur Dauidis regis posteritas, non qualiscumque sed regalis, splendida & gloriosa. Sicut enim lux solis se propagans, nouam in aëre spargit lucem, & sicut candela vel lucerna vna accendit aliam, & hæc aliam & aliam; sic pariter Dauid rex genuit Salomonem regem, & Salomon genuit Roboam regem, & ita de cæteris eius posteris. *Lucerna* ergo appellatur hic successio regia posterorum Dauidis, quæ erat quasi lucerna, & quasi residuum quoddam lucis, id est splendoris & gloriæ Dauidis refulgens in Ierusalem. Ita Caiet.

Vers. 38. **Ædificabo tibi domvm fidelem**] id est familiam regalem, continuam & stabilem, vt scilicet posteri tui in regno decem tribuum continua serie succedant. Mirum est, quòd Ieroboam & Principes ei similes non credant hisce Dei, qui prima est veritas, verbis & promissis; sed contrarijs modis per impietatem, fraudes & scelera conentur sibi parare regni regiæque sobolis stabilitatem; quo fit, vt Deum contra se concitent, itaque ab eo funditùs euertantur, vti contigit Ieroboam, omnibusque regibus Israël eius successoribus.

Vers. 39. **Et affligam semen David svper hoc**] id est, propter hoc, scilicet propter te, si mihi fueris fidelis. q. d. si mihi fideliter seruieris, te exaltabo, & posteros Dauidis æmulos tuos humiliabo & deprimam.

Vervmtamen non cvnctis diebvs] Rabbini in Sederolam cap. 15. hoc referunt ad regnum Asa regis Iuda, qui valdè regnum Iuda euexit, Salianus & alij referunt ad Ezechiam; nam eius anno sexto decem tribus abductæ sunt in Assyriam, tuncque desijt regnum, & reges decem tribuum æmuli regum Iuda. Mysticè, hoc maximè impletum est à Messia, putà à Christo, qui quasi Dauidis filius rursùm regnauit super totum Israel, vniuersumque orbem, ab eoque colitur vt Deus, Messias, & Rex regum. Ita Caiet. Abul. Serarius & alij. Vnde à Christo in cælum ascensuro quærebant discipuli: *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Act. 1.

Porrò Deus tam serio Ieroboam inculcat veram sui religionem & cultum, quia præuidebat eum schisma facturum à Deo & templo propter regnum, cùm tamen Deus vellet per eum schisma à Salomone in Dei cultu factum resarcire. At cur Deus id præsciens nihilominus eum regem constituit? Resp. vt puniret populum, eique impio similem, scilicet impium daret regem, æquè ac iam antè eidem dederat impium Saulem, ait Rupert. & ex eo Salianus. Populus enim iam magna ex parte erat corruptus, tam regis imitatione, quàm propriâ malitiâ, ad quam eum pellexit otium, deliciæ, & rerum omnium abundantia. Volens ergo Deus castigare populum impium, dedit regem Ieroboam, qui populi cupidinibus & desiderijs ad idola colenda obsequeretur, itaque tot calamitatum, & tandem extremi excidij eidem fieret causa, iuxta illud Iob 34. 30. *Qui regnare facit hypocritam* (id est impium) *propter peccata populi.*

Vers. 40. **Volvit ergo Salomon** (re intellecta, quòd scilicet Ahias Ieroboamo detulisset regnum decem tribuum) **interficere Ieroboam**] quasi regni sui æmulum & inuasorem. Addit Chald. Cant. 8. vers. 12. eum quoque voluisse occidere Ahiam, eò quòd ipse regnum detulisset, ideoque Ahiam pariter fugisse in Ægyptum: sed de Abia nil habet hic Script. est

tamen

tamen id probabile. Nam delicati sunt reges, & quoslibet etiam sanctos, qui alios reges inducere satagunt, persequuntur, vt perduellionis reos; qui enim tangit regnum, tangit pupillam eorum. Verùm hæc magna, ait Dion. fuit Salomonis excæcatio, ambitio & impatientia, quasi vellet & posset impedire propositum Dei de regni diuisione.

VERS. 41. IN LIBRO VERBORVM (id est factorum vel gestorum) SALOMONIS] putà in Diarijs, Chronicis & Annalibus Salomonis.

VERS. 43. DORMIVITQVE (somno mortis) SALOMON CVM PATRIBVS SVIS] anno ætatis 60. aiunt Lyran. Abulens. &c. Narrant Zonaras & Cedrenus, eius sepulchrum sub Hadriano Imper. dissilijsse ac concidisse, eamque rem motus & tumultus Iudaicos portendisse. Sic & Dio in Hadriano lib. 69 de Iudæorum defectione tractans, ob quam omnes ferè ab eo interempti sunt, & tota Iudæa desolarat *Id eis*, inquit *antequàm bellum gereretur fuerat denunciatum ex eo quod monumentum Salomonis, quem illi summa veneratione colunt, sua sponte diuisum corruerat.*

Forma Salomonis. Figuram & formam Salomonis ex Cant. 5. 10. *Dilectus meus candidus & rubicundus* &c. Ita colligit Pineda lib. 6. c. 4. & ex eo Salianus. Salomon fuit colore candido & rubicundo, natura calida & humida, sed paulò calidiore, cæsarie densa; capillis aurescentibus, & modicè crispantibus, sicut elatæ palmarum; oculi iustæ magnitudinis, implentes orbem suum, splendentes ac cæsij, leni placidoque intuitu; genæ efflorescentes atque hilares, sicut lilia mixta rosis: labia eius tenuia & mollia, vt rubentia Syriæ lilia; os ipsum afflans suauis odoris halitum; manus delicatæ, molles, articulatæ, quasi torno politæ; digiti longiores; deductiora brachia; pectus & thorax candida, velut pixis eburnea, moderatæ magnitudinis & formæ; crura illius quasi columnæ marmoreæ, vel Pariæ candidissimæ; pedes sicut bases aureæ elaboratissimæ, mediocri magnitudine; incessus firmus & constans; statura procera & erecta; vox suauissima: dignus qui speciosum forma præ filijs hominum repræsentaret. Sed pleraque horum superuenientes anni vitiaque Salomoni ademerunt: ac præsertim effusa libido atque morbi, mœrores & angores ob idololatriam illi à Deo in senio immissi: vnde Ecclesiast. c. 47. eius elogia hac flebili catastrophe threnoq; concludit: *Et inclinasti femora tua mulieribus: potestatem habuisti in corpore tuo, dedisti maculam in gloria tua, profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & incitari stultitiam tuam, vt faceres imperium bipartitum.* Vide ibi dicta.

Sub Salomone natus Homerus. Sub annum regni Salomonis vigesimum natus est Homerus poëta Græcorum sapientissimus, quem passim imitatus & Latino versu consectatus est Virgilius Latinorum poëtarum princeps. Quare de Homeri natali loco certant septem Græciæ vrbes, nimirum *Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ius, Argos, Athenæ:* Imò Ietas, id est incolas insulæ Io, Homero aram excitasse, eique quasi Deo sacrificasse, testatur Gellius lib. 3. c. 11. Homero coæuus & suppar fuit Hesiodus. Ita decuit vt sub Salomone Hebræorum, imò mortalium omnium, sapientissimo, sapientia apud Græcos nasceretur, indeque ad Latinos transferretur. Ita ex S. Cyrillo lib. 7. contra Iulian. & alijs Salianus anno Salomonis vigesimo, qui fuit ab excidio Troiæ annus 168. ante Romam conditam 60. tunc quoque regnabat in Latio sextus rex Syluius, Æneæ Syluij filius, ac Dido condidit Carthaginem, ait Euseb. in Chronico.

Denique Iosephus lib. 8. cap. 3. hoc Salomoni epitaphium ponit: *Moritur Salomon regum omnium felicissimus, opulentissimus & prudentissimus, excepto peccato, ad quod à mulieribus iam senescens pertractus est.* Istu antè proclamarat, totique mundo concionatus erat Salomon: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, & tamen vanitas vanaq; species mulierum eum in senio dementauit, vanumque reddidit, vt seipsum fecerit summū vanitatis speculum. Euanuit enim eius sapientia, euanuit eius sanctitas, euanuit eius potentia, euanuit eius felicitas & gloria, euanuit denique sanitas & vita præsens, vtinam non æterna. Quid est homo etiam sapientissimus, ditissimus, potentissimus, si Deum deserat, & à Deo deseratur? vtique non est aliud quàm mancipium vanitatis, imago stultitiæ, præda mortis, ærumnarum abyssus. O si Salomoni liceret ad vitam redire, qualem ageret pœnitentiam, qualem institueret vitam, quid mortalibus inclamaret! vtique illud S. Saluij à morte ad vitam reuocati apud Gregor. Turon. lib. 7 Histor. c. 1. *Audite filij Adæ, & intelligite, quia nihil est quod cernitis in hoc mundo; sed omnia vanitas. Omnia ergo vt vana contemnite, vt veram gloriam Dei mereamini adipisci in cælo.* Vana sunt sceptra, vanæ tiaræ, vana Venus, vanæ opes, vana vina, vanus orbis vniuersus. *O curas hominum, ô quantum est in rebus inane!* Nil verum, nil bonum, nil magnum, nisi æternum. Æterna cogitate, æterna ambite; vt Deus vos beet in æternum; per omnia sæculorum sæcula. Amen.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Populus à Roboam poscit tributorum grauium Salomonis relaxationem: ille negat & duriora minatur; quare decem tribus eo relicto regem sibi creant Jeroboam · parat contra eas bellum Roboam vers. 21. sed reuocat eum Deus per Semeiam prophetam. Mox vers. 26. Jeroboam metuens ne populus veniens ad templum, rediret pariter ad Roboam, vitulos aureos quasi idola erigit in Dan & Bethel.

1. VEnit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum regem. 2. At vero Ieroboam filius Nabat, cùm adhuc esset in Ægypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte eius reuersus est de Ægypto. 3. Miseruntque & vocarunt eum: venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes: 4. Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. 5. Qui ait eis: Ite vsque ad tertium diem, & reuertimini ad me. Cumque abijsset populus, 6. inijt consilium rex Roboam cum senioribus, qui assistebant coram Salomone patre eius, cum adhuc viueret, & ait: Quod datis mihi consilium, vt respondeam populo huic. 7. Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic, & seruieris, & petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus. 8. Qui dereliquit consilium senum, quod dederant ei, & adhibuit adolescentes, qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi. 9. Dixitque ad eos: Quod mihi datis consilium, vt respondeam populo huic, qui dixerunt mihi: Leuius fac iugum quod imposuit pater tuus super nos? 10. Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loqueris populo huic, qui locuti sunt ad te, dicentes: Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu releua nos. Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei. 11. Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iugum vestrum: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fuerat rex, dicens: reuertimini ad me die tertia. 13. Respondítque rex populo dura derelicto consilio seniorum, quod ei dederant, 14. & locutus est eis secundum consilium iuuenum, dicens: Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autem addam iugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos scorpionibus. 15. Et non acquieuit rex populo: quoniam auersatus fuerat eum Dominus, vt suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitæ, ad Ieroboam filium Nabat. 16. Videns itaque populus quod noluisset eos audire rex, respondit ei, dicens: Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hereditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Israel, nunc vide domum tuam Dauid. Et abijt Israel in tabernacula sua. 17. Super filios autem Israel, quicumque habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. 18. Misit ergo rex Roboam Aduram, qui erat super tributa: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. Porrò rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem: 19. recessítque Israel à domo Dauid, vsque in præsentem diem. 20. Factum est autem cùm audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt, & vocauerunt eum congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum Dauid præter tribum Iuda solam. 21. Venit autem Roboam Ierusalem, & congregauit vniuersam domum Iuda, & tribum Beniamin, centum octoginta millia electorum virorum bellatorum, vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. 22. Factus est autem sermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens: 23. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda, & Beniamin, & reliquos de populo dicens: 24. Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel: reuertatur

vir

vir in domum suam, à me enim factum est verbum hoc. Audierunt sermonem
Domini, & reuersi sunt de itinere, sicut eis præceperat Dominus. 25. Ædifica-
uit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egressus inde
de ædificauit Phanuel. 26. Dixitque Ieroboam in corde suo: Nunc reuer-
tetur regnum ad domum Dauid, 27. si ascenderit populus iste vt faciat sa-
crificia in domo Domini in Ierusalem: & conuertetur cor populi huius ad do-
minum suum Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum.
28. Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Nolite vltrà
ascendere in Ierusalem: Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de Terra Ægypti.
29. Posuitque vnum in Bethel, & alterum in Dan, 30. & factum est ver-
bum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vitulum vsque in Dan.
31. Et fecit fana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui non erant de
filijs Leui. 32. Constituitque diem solemnem in mense octauo, quintadecima
die mensis, in similitudinem solemnitatis, quæ celebrabatur in Iuda. Et ascen-
dens altare, similiter fecit in Bethel, vt immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat:
constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum, quæ fecerat. 33. Et ascendit
super altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octaui, quem
finxerat de corde suo: & fecit solemnitatem filijs Israel, & ascendit super altare,
vt adoleret incensum.

Vers. 1. VENIT AVTEM ROBOAM IN SICHEM] *Sichem* A enim erat locus Patriarcharum incolatu & sepultura celebris, & quasi sacer; vnde illic conuentum egit Iosue cap. vlt. 1. Amibelech Iudic. cap. 9. 1. Igitur hic Israëlitæ comitia regni celebrant in Sichem, vt ibidem Roboam sibi regem creent.

Vers. 4. PATER TVVS DVRISSIMVM IVGVM IMPOSVIT NOBIS] Salomon enim ad suam & mille vxorum suarum magnificentiam in vestitu, mensa, famulis, equis & curribus sustentandam, immania populo tributa imposuerat, à quibus ex parte liberari hic iure suo postulat populus.

Vers. 7. SI HODIE OBEDIERIS POPVLO &c. LOCVTVSQVE FVERIS AD EOS VERBA LENIA, ERVNT TIBI SERVI CVNCTIS DIEBVS] Prudentissimum fuit hoc senum consilium, quia vtilissimum, tum ad tollendam populi exacerbationem contra Sa- B lomonem & Roboam, tum ad oppressionem eius subleuandam. Nimia enim tributa exsugunt subditorum opes, spiritum & sanguinem, ac subinde vitam: quare ijs eorumque tributis & seruitijs priuat se rex, dum eos ijsdem opprimit. Commoditas enim subditorum est bonum & commoditas Principum; quare lenitas & clementia est summa dos principum, qua subditos sibi conciliant, vt regi se sinant, & ad omnia principis sui iussa exequenda faciles se præbeant. Prudentia politica ergo dictat, vt à lenitate auspiceris regnum, ac lenitate tibi subditos deuin- C cias; postea iam tibi deuinctis onera necessaria facilè impones. Notum est illud Lucani:

Nil pudet assuetos sceptris: mitissima sors est
Regnorum sub rege nouo.

Longum enim imperium robur sibi comparauit & auctoritatem, æquè ac audaciam quidlibet imperandi. recens verò sensim lenitate hæc tria sibi comparare debet.

Audi S. Hieron. epist. 62. Episcopi cuiusdam clementiam in subditos celebrantem: *Amari* inquit, *parens & Episcopus debet, non timeri. Antiqua sententia est: Quem metuit quis, odit; quem odit, perijsse cupit. Vnde & in nostris literis tàm initia paruulorum in timore consistant; perfecta dilectio foras mittit timorem. Non quæris monachos tibi esse subiectos, & ideò magis subiectos habes. Tu offers osculum, alij colla submittunt; exhibes militem, & ducem impetras; quasi vnus in pluribus es, vt sis vnus ex pluribus. Citò indignatur libertas si opprimitur. Nemo plus impetrat à libero quàm qui seruire non cogit. Nouimus canones Ecclesiasticos, non ignoramus ordines singulorum & lectione & quotidianis exemplis multo didicimus, multa vsque ad hanc ætatem experti sumus. Qui scorpionibus cædit, & lumbis patris habere se putat digitos crassiores, cito regnum mansueti Dauid dissipat. Certè Romanus populus ne in rege quidem superbiam tulit. Dux ille Israelitici exercitus, qui decem plagis afflixerat Ægyptum, & ad cuius imperium cælum & terra & maria seruiebant inter cunctos homines, quos tunc terra generaueat mansuetissimus prædicatur; & ideo per quadraginta annos obtinuit principatum, quia potestatis superbiam lenitate & mansuetudine temperabat. Lapidabatur à populo & pro lapidantibus rogabat, quia pecius deleri ipse vult de libro Dei, ne commissus sibi grex pereat: cupiebat enim illum imitari pastorem, quem sciebat etiam errantes oues suis humeris portaturum, Pastor, inquit, bonus ponit animam suam pro ouibus suis.*

QVI DERELIQVIT CONSILIVM SENVM, ET ADHIBVIT ADOLESCENTES, QVI NVTRITI FVERANT CVM EO.] Vide hic stultitiam & fastum Roboam, qui maturo senum consilio spreto, sequitur iuuenilem & stolidam adolescentum sententiam, ideoque subditos offendit, auertit, & ad Ieroboam sibi regem creandum adegit. Vide ergo hic vanitatem à Salomone prædictam, in ipsomet impletam; quam describit Eccles. cap. 2. v. 18. dicens: *Rursùs detestatus sum omnem industriam meam, quâ sub sole studiosissimè laborans, habiturus heredem post me, quem ignoro vtrum sapiens, an stultus futurus sit & dominabitur in laboribus meis, quibus desudaui & sollicitus fui & est quidquam tam vanum?* Vers. 8.

Audi Spartianum in Seuero: *Reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem propè magnorum virorum optimum & vtilem filium reliquisse, satis claret. Denique aut sine liberis viri interierunt, aut tales habuerunt plerique, vt melius fuerit de rebus humanis sine posteritate decedere.*

Hebræo-

Hebræorum est gnome: sicut bona sunt quatuor, scilicet opes, scientia, senum consilium, animus demissus; sic ex aduerso quatuor sunt mala eis contraria, scilicet paupertas, ignorantia, iuuenile consilium, & animus superbus, quæ Rempub. æquè ac priuatum quemque euertunt: vti Romanum imperium euersum est per iuuenes imprudentes & arrogantes. Hinc in porticu tabernæ meritoriæ, in qua olim alebantur veterani & emeriti milites, olim hæc carmina litteris aureis descripta erant:

Roma vetus, veteres dum te rexêre Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Cuius consilio præcipitata ruis.

Vide Ciceronem libr. de Senectute, Plutarchum in Nicia, & Thucydidem libr. 6. Hac de causa Augustus Cæsar, teste Suetonio, consiliarios habuit graues & senes, Agrippam & Mecœnatem, quorum consilijs tanta & tam præclara gessit: vnde ijs mortuis in infamiam ob filiæ libidines prolapsus ingemuit, dictitans sibi hanc infelicitatem non fuisse obuenturam, si Agrippa & Mecœnas vixissent.

Consilia iuuenum fugienda.

Exempla.

Crœsus Lydorum rex nimia felicitate ebrius, Solonis senis sapientissimi monita negligens, ac iuuenibus ipsius potentiæ adulantibus aures præbens, dum Cyri imperium perdere conatur, suum perdidit. Itaque sublatus in pyram, vt illic viuus cremaretur, inclamato Solonis nomine, & re tota detecta, singularem victoris Cyri clementiam expertus est, vti refert Herodotus lib. 1.

Si Xerxes patrui sui senis Artabani prudentia consilia, quàm iuueniles Mardonij adulationes audire maluisset, vtique Græcos bello tot centenorum millium non lacessiuisset, nec è Græcia summa cum infamia fugere coactus fuisset, teste Herodoto lib. 7.

Dionysius Siciliæ Tyrannus si Platonis senis sapientissimi consilijs obtemperasset, acceptum à patre imperium liberis suis firmius reliquisset; at quia ipsi iuuenum adulationes anteposuit, regno deiectus, compulsus est fieri Ludimagister.

Feliciter imperasset Nero, si seni Senecæ & Burrhi consilijs perpetuò vt cœperat, paruisset. At dum eis primò reiectis, deinde interfectis, iuuenis iuuenum adulantium voces sequitur, sibi accelerauit exitium, & perpetuam apud posteros ob tot flagitia & dedecora infamiam peperit. Ita Sueton. in eius vita.

Quocircà sapienter Corn. Tacitus: *Adulatio,* inquit, *perpetuum malum principum, quorum opes sæpius assentatio quàm hostis euertit.* Et reges abundant omnibus rebus in aula, exceptâ veritate. Quid Neronem castissimè educatum crudelem fecit? Adulatio. Quid Cæsarem contra patriam rebellare fecit? Adulatio. Quid Roboam tyrannum reddidit? Adulatio. In aula igitur vnus Clytus præferendus sexcentis Aristippis. Verè Ouidius:

Agmen adulantum media procedit in aula.

Vers. 10. Minimvs (Hebr. קָטָנִּי *katanni*, id est, paruus, siue minimus, scilicet) digitvs mevs grossior est dorso patris mei] Est Adagium, q.d. Ego multò sum fortior & excellentior patre meo: ego maiorem habeo maiestatem & magnificentiam præ illa quam habuit pater: quare maiora vobis imponam tributa & onera, quam imposuerit pater meus Salomon. Vnde Chald. vertit: *Debilitas mea fortior robore patris mei;* Septuag. *paruitas mea grossior est dorso patris mei;* Vatabl. *Exiguum meum, crassius erit lumbis patris mei.* Ecce vt fastus Roboam faciat stolidum & stultum.

Ego cædam vos scorpionibvs] Id est *flagris aculeatis,* vt vertit Vatabl. Vox hæc dignior est carnifice, quàm rege. Vers. 14.

Qvæ nobis pars, in David? vel qvæ hereditas in filio Isai?] q.d. Quæ nobis est communio, quæ societas, quæ spes & vtilitas in Dauidis stirpe, putà in Roboam, vt eum nobis regem creemus? q.d. Nulla: non ergo illum regem nobis constituamus. Contemptim Dauidem vocant *filium Isai,* siue Iesse. q.d. Dauid fuit vir plebeius & pauper, vtpote filius Iesse ciuis nostri: nos eum eueximus in Regem, vt nos protegeret: iam autem Roboam eius nepos ob Dauidis nomen insolescens, nos non protegit, sed laniat & diripit. Cur eum igitur nobis regem statuamus, eò quòd sit è familia Dauidis, cùm recenter illa à nobis ad regnum sit promota. Deprimamus ergo eum cum sua familia, ac redigamus in ordinem, & ad statum pristinum vitæ plebeiæ reducamus, atque ex alia familia modestiorem & benigniorem nobis regem eligamus. Vers. 16.

Nvnc vide domvm tvam David] Chald. *Nunc regna super viros domus tuæ Dauid;* Septuag. *nunc pasce* (id est rege) *domum tuam Dauid.* q.d. Tu ò Roboam fili Dauidis rege tuos contribules, putà tribum Iuda; nos decem tribus de alio clementiore nobis prouidebimus.

Recessitqve Israel a domo David] pro Roboam creans sibi regem Ieroboam. Vers. 19.

Quæres, an decem tribus licitè fecerint schisma, seque separarint à Roboam, qui erat legitimus regni heres & Salomonis successor? Resp. Abul. id licitè eos fecisse: quia ipsi, inquit, liberi erant: Roboam verò volebat eos in seruitutem redigere: poterant ergo ab eo recedere: populus enim vel respubl. regem creans illi dat imperium & ius regendi. Ergo illa idipsum ei potest auferre vel minuere, si is eo abutatur in populi perniciem: populus enim non absolutè, sed certis conditionibus se principi regendum tradit, quas si princeps non seruat, potest eum abdicare. Hæc Abul. de quibus alibi dicendum. Veriùs dicas id factum esse ex voluntate & decreto Dei, vt patet v. 24.

Præclarè monet Principem Corn. Tacitus libr. 4. Annal. *Dura,* inquit, *vectigalia populo non imponant: nimia enim in exigendo tributo seueritas, & nimium ipsum tributum impositum mouet subditos frequenter ad seditionem.*

Præter tribvm Ivda solam] Adde, & Beniamin: hæc enim vnita cum Iuda vnum cum eo constituit regnum. Vers. 20.

Dixitqve Ieroboam in corde svo: Nvnc revertetvr regnvm ad domvm David] Vers. 26.

Si ascenderit popvlvs iste vt faciat sacrificia in domo Domini in Iervsalem] Timuit Ieroboam, ne populus vadens Vers. 27.

vadens Ierusalem ad templum, rediret pariter ad regem Roboam regnantem in Ierusalem, diceretque: Volumus adhærere Ierosolymæ & templo: ergo & regi eius Roboam: hinc iussit ne quis adiret Ierusalem & templum, sed vt in Dan & Bethel vitulis à se erectis omnes sacrificarent. Videbatur hoc eius consilium politicè prudens, & ad regnum suum statumque politicum tuendum salutare: sed reuera fuit imprudens & perniciosum, statumque & regnum eius prorsùs labefactauit & euertit. Hoc enim ei cõminatus erat Deus, *in cuius manu sunt omnium iura regnorum*, & ita contigit: nam quia Ieroboam ad schisma regni sui tuendum, fecit schisma pariter in religione & fide; ideircò *deleta est* vniuersa eius *domus* & familia *de superficie terræ*, vt dicitur cap. 13. Regnauit enim ipse 22. annis dumtaxat cum multis doloribus & incommodis. Successit ei filius Nadab, qui vix per biennium regnauit, & à seruo suo Baasa regno & vitâ priuatus est, qui mox omnem familiam Ieroboam adeò extinxit, vt ne vnus quidem ex ea fuerit superstes, vti iam antè idipsum ei per Ahiam Prophetam Deus comminatus fuerat: quæ omnia patent 3.Reg. 15. & v. 25. & seq. fuit ergo ipse stolidus æquè ac impius, quòd Deo promittenti stabilitatem regni in posteris suis, si sibi soli seruiret, non crediderit. Esto enim populus eius iuisset in Ierusalem adoratum Deum in templo, tamen Deus populum ipsi subiectum & obedientem fecisset, impediuissetque ne ad Roboam rediret: hoc enim expressè ei promiserat; ac mille modos id præstandi in mente & manu habebat. Talia ferè sunt consilia politicorum & Machiauellistarum (quorum iste Ieroboam clarissimum est exemplar) qui religionem faciunt seruire politiæ, & talem fidem & religionem amplectuntur, qualem regno vel obtinendo, vel retinendo, vel augendo, alijsque scopis sibi propositis putant aptiorem. Etsi enim eorum consilia initio videantur speciosa & vtilia, tamen plerumque successu temporis maximis difficultatibus principes inuoluunt, & eis perniciem afferunt ita disponente diuinâ prouidentiâ, quæ omnibus hominum consilijs dominatur. Audiant ipsi Nazianz. in laudem S. Athanas. Orat. 21. *Constantius Imper.* inquit, *de tribus in morte doluit; primò quòd propinquis suis necem intulisset; secundò, quòd Iulianum Apostatam Imperatorem nominasset; tertiò, quòd nouis fidei dogmatibus studuisset, simulque cum his vocibus è vita discessit. Princeps enim religionem roborando, ab ea quoque roboratur.* Ieroboam in schismate secuti sunt Donatistæ de quibus S. Aug. Epist. 171. *Donatistæ*, ait, *Episcopum contra Episcopum ordinauerunt, altare contra altare erexerunt*, idque *in ciuitate Carthaginensi, in capite Africæ*, sicut Ieroboam erexit altare contra altare.

Denique veram religionem, Deique cultum & pietatem regni & Reipub. esse fundamentum docet S. Aug. lib. 1. de Ciuit. & seq. S. Ambr. de fide ad Gratian. S. Cyrillus ad Reginas, quin & Philosophi. Audi Platonem lib. 4. de Legibus: *Ante omnia Deum inuocemus, vt ciuitatem nostram stabiliamus, obsecremusque vt nos exaudiat, & nobis propitius sit atque benignus, ad nos veniat & leges ipse nos doceat, nostramque ciuitatem adornet.* Et Mercurium Trismegistum apud Rhodig. lib. 9. cap. 19. *Est hominis mensura ante omnes religio, quam sequitur bonitas: ea demum tunc videtur esse perfecta, si etiam cupiditatem omnium alienarum rerum despectui habeat virtute munita. Vnusquisque pietate, religione, prudentia, cultu & veneratione Dei clarescit, quasi oculis vero ratione perspecta, & fiducia credulitatis suæ catenus inter homines præstans, quatenus astra reliqua sol luminis maiestate agnoscitur præcellere.* Pythagoræ sententia est, accedendo ad Deũ effici vnumquemque optimum. Xenophon lib. 8. Pediæ Cyri, Cambysen filio suo Cyro ad Astyagen auum proficiscenti, ita loquentem facit: *Hoc vnum præcipuè commendo, idque tamquam pretiosum thesaurum à patre donatum in tua memoria perpetuò recond. cupio: Dei esto amicus in eumdem pius, nihilque aggrediaris nisi Dei numine implorato. imbecilla enim est & hebes mortalium natura, nisi Dei Dei sapientiam lucet; omnia ex sententia ijs cedunt, quibus illa præsto est.* Quæ paterna admonitio tam altè filij animo insedit, vt non absque admiratione passim lectoribus inculcet Xenophon, qua pietate Cyrus deos coluerit, & quo studio ac diligentia operam dederit, vt eos votis, precibus, sacrificijs placaret. Cicero Orat. de Aruspicum resp. *Quam*, inquit, *volumus, licet P.C. ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos nec denique hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione atque hac sapientia quod deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superauimus.* Valerius Maximus l. 1. c. 1. *Omnia*, ait, *post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit, etiam in quibus summæ maiestatis conspicuè decus voluit, quapropter non dubitarunt sacris imperia seruire: ita se humanarum rerum futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ bene atque constanter fuissent famulata.* Et eodem in loco: *Non mirum igitur si pro eius imperio augendo custodiendoque pertinax deorum indulgentia semper excubuit, quod tam scrupulosâ curâ paruula quoque momenta religionis examinare videtur, quia numquam remotos ab exactissimo cultu cæremoniarum oculos habuisse nostra ciuitas existimanda est.*

Porrò omnia præcepta regibus danda his duobus concluduntur: Memento quòd es homo: memento quòd est Deus, iudex & vindex. Prius ad refrænandam eorum potentiam, posterius ad voluntatem pertinet.

FECIT DVOS VITVLOS AVREOS] fecit Ieroboam vitulos potiùs quàm arietes vel equos, VERS. 28.
quia vitulum aureum patres Iudæorum conflarant & adorarant in deserto, idq; ad similitudinem Apis, quam specie vituli vel bouis colebant in Ægypto, Exodi 32.4. Vide ibi dicta. Vnde contra hos vitulos detonat Osee, cæterique prophetæ. Hinc enim ijsdem verbis hic vtitur Ieroboam, quibus vsi erant maiores eius, Exodi 32. dicendo: *Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* De his multa dixi in Osee & prophetis. Rursùm Ieroboam fugiens Salomonem iuit in Ægyptum ad Sesac regem, ibique vidit coli (& fortè ipse ad conciliandam sibi gratiam Sesac, coluit) Apin specie vituli: vnde mortuo Salomone rediens in Iudæam, faciensque schisma à Iuda & Ierusalem, erexit vitulos aureos quos viderat coli in Ægypto, vt Ægyptiorum

ptiorum auxilijs fretus resisteret Roboamo & Iudæis.

Vers. 29. POSVITQVE VNVM IN BETHEL, ET ALTERVM IN DAN] quasi in duobus regni sui limitibus: Bethel enim erat limes Israelis ad Meridiem, Dan verò ad Austrum. Rursùm, Bethel erat locus celebris, & sacer ob visionem Dei in scala exhibitam Iacobo patriarchæ. Gen. 32. indeque dicta est *Bethel*, id est *domus Dei*: sed Ieroboam ex *Bethel*, id est, *domus Dei*, fecit *Bethauen*, id est *domum iniquitatis* & idoli, vt ait Osee. Bethel nunc ponitur in tribu Beniamin, nunc in tribu Ephraim, vnde multi putant duas fuisse Betheles, atque hic intelligi eam, quæ est in Ephraim: huius enim rex erat Ieroboam. Alij tamen cum Adricomio vnam eamdemque censent fuisse Bethel, quæ nunc Beniamin, nunc Ephraim attribuitur, eò quòd sita esset in confinio vtriusque tribus, aut quòd hæc vna ex Beniamin adhæserit Ieroboam permiseritque B apud se collocari hoc idolum vituli.

Vers. 30. ET FACTVM EST VERBVM HOC (id est res hæc, est Metonymia) IN PECCATVM] q. d. occasione horum vitulorum Ieroboam totus Israël lapsus est in idololatriam, illosque vt deos suos adorauit. Quare grauissimè peccauit Ieroboam peccato non tantùm idololatriæ, sed & scandali, quia causa fuit, cur totus Israel deinceps vsque ad sui excidium, vitulos hos quasi idola & deos suos coluerit per annos 256. quibus nouemdecim reges Ieroboam secuti eius vitulos coluerunt.

Vers. 31. ET FECIT FANA (vitulorum & idolorum delubra, non sacra, sed profana & sacrilega) IN EXCELSIS] montibus & collibus, in quibus idololatræ solebant idola sua collocare & adorare. C

ET SACERDOTES DE EXTREMIS POPVLI] q. d. Non ex tribu Leui, vt statuerat Deus, sed ex qualibet alia vilissimos homines constituit sacerdotes suorum vitulorum & idolorum. Ita profanantes religionem, profanant cætera omnia. Sed id decebat vilissimos vitulos, vt vilissimos haberent sacerdotes. Fuit ergo hoc iustum Dei iudicium. Sic & hæretici hoc æuo ministros suæ hæresis incipientis constituerunt cerdones, sutores, apostatas, & quisquilias hominum. Dignum tali patella operculum.

Sanè Aristot. ex mero lumine naturæ & phi- A losophiæ lib. 7. Politic. cap. 9. præcipit, vt homines viles non constituantur sacerdotes, propter honorem qui religioni & maiestati diuinæ debetur.

Vide ergo vnum eumdemque vtrobique spiritum diaboli, qui quia contemptor sacrorum, ea omnia ad vilitatem traducit, vt irrideat & omnibus irridenda proponat, vtque eos sensim deducat ad atheismum, vt nihil credant, negentque animæ immortalitatem, gehennam, & omne numen, vti hoc æuo multos hæreticos fieri videmus atheos, vt sapienter aduertit & annotauit Card. Hosius.

Audi Tertul. lib. de Præscript. aduersùs hæreticos c. 41. *Ordinationes eorum temerariæ, leues, inconstantes, nunc neophytos conlocant, nunc sæculo obstrictos, nunc apostatas nostros, vt gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quàm in castris rebellium, vbi ipsum esse illic, promouere est. Itaque alius hodie Episcopus, cras alius: hodie Diaconus, qui cras lector: hodie presbyter, qui cras laicus: nam & laicis sacerdotalia munera iniungunt.*

CONSTITVITQVE DIEM SOLEMNEM IN MENSE OCTAVO, QVINTADECIMA DIE MENSIS IN SIMILITVDINEM SOLEMNITATIS QVÆ CELEBRABATVR IN IVDA] scilicet festi Tabernaculorum, quod Iudæi ex Dei decreto celebrabant die 15. mensis septimi; sed Ieroboam ex proprio cerebro illud transtulit in diem 15. mensis octaui, ne videretur Iudæos sequi, sed ipse esse auctor noui festi æquè ac nouæ religionis & nouorum deorum, sed ridiculorum, scilicet vitulorum. Quid enim stolidius vitulo? vtique non aliud, nec alius quàm is, qui vitulos irrationales vt rationales habet, ac eis rationem, prouidentiam & diuinitatem attribuit. Vers. 32.

ET ASCENDIT SVPER ALTARE VT ADOLERET INCENSVM] Vide hic vt Ieroboam ex vno peccato schismatis, labatur in profundum scelerum. Arrogat enim hic sibi non tantum regnum sed & pontificatum, seseque facit pontificem & caput Ecclesiæ. Nam vt pontifex, adolet incensum, festa instituit, sacerdotes consecrat, fana ædificat. Ita Iosephus. Quare in Ieroboam rectè torqueas illud Synesij Episcopi Epist. 101. ad Pylæmenem: *Alia ratione in foro verè ditescere non licet, nisi cuncta & diuina & humana iura confundas, & pro ingenuo veterator euadas.* Vers. 33.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRopheta altari Ieroboam scissionem & excidium per Josiam regem intentat. Iubet eum capi Ieroboam, sed manus ipsius exarescit, quam illi veniam precanti restituit propheta. qui contra iussum Dei comedens cum alio propheta in Bethel, rediens domum à leone occiditur.

1. ET ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in Bethel, Ieroboam stante super altare, & thus iaciente. 2. Et exclamauit contra altare in sermone Domini & ait: Altare, altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet. 3. Deditque in illa die

signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est Dominus: Ecce altare scindetur, & effundetur cinis qui in eo est. 4. Cumque audisset rex sermonem hominis Dei quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum. Et exaruit manus eius, quam extenderat contra eum, nec valuit retrahere eam ad se. 5. Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta signum quod prædixerat vir Dei in sermone Domini. 6. Et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem Domini Dei tui, & ora pro me, vt restituatur manus mea mihi. Orauitque vir Dei faciem Domini, & reuersa est manus regis ad eum, & facta est sicut priùs fuerat. 7. Locutus est autem rex ad virum Dei: Veni mecum domum vt prandeas, & dabo tibi munera. 8. Respònditque vir Dei ad regem: Si dederis mihi mediam partem domus tuæ non veniam tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto: 9. sic enim mandatum est mihi in sermone Domini præcipientis: Non comedes panem, neque bibes aquam, nec reuertêris per viam qua venisti. 10. Abijt ergo per aliam viam, & non est reuersus per iter, quo venerat in Bethel. 11. Propheres autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem venerunt filij sui, & narrauerunt ei omnia opera, quæ fecerat vir Dei illa die in Bethel: & verba quæ locutus fuerat ad regem, narrauerunt patri suo. 12. Et dixit eis pater eorum: Per quam viam abijt? Ostenderunt ei filij sui viam, per quam abierat vir Dei, qui venerat de Iuda. 13. Et ait filijs suis: Sternite mihi asinum. Qui cùm strauissent, ascendit. 14. & abijt post virum Dei, & inuenit eum sedentem subtus terebinthum: & ait illi: Tu ne es vir Dei qui venisti de Iuda? Respondit ille: Ego sum. 15. Dixitque ad eum; Veni mecum domum, vt comedas panem. 16. Qui ait: Non possum reuerti, neque venire tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco isto: 17. quia locutus est Dominus ad me in sermone Domini dicens: Non comedes panem & non bibes aquam ibi, nec reuertêris per viam qua ieris. 18. Qui ait illi: Et ego propheta sum similis tui: & angelus locutus est mihi in sermone Domini, dicens: Reduc eum tecum in domum tuam, vt comedat panem, & bibat aquam. Fefellit eum, 19. & reduxit secum: comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam. 20. Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam, qui reduxerat eum. 21. Et exclamauit ad virum Dei, qui venerat de Iuda, dicens: Hæc dicit Dominus: Quia non obediens fuisti ori Domini, & non custodisti mandatum quod præcepit tibi Dominus Deus tuus, 22. & reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam, in loco in quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. 23. Cumque comedisset & bibisset, strauit asinum suum prophetæ, quem reduxerat. 24. Qui cùm abijsset, inuenit eum leo in via, & occidit: & erat cadauer eius proiectum in itinere: asinus autem stabat iuxta illum, & leo stabat iuxta cadauer. 25. Et ecce, viri transeuntes viderunt cadauer proiectum in via, & leonem stantem iuxta cadauer. Et venerunt & diuulgauerunt in ciuitate, in qua prophetes ille senex habitabat. 26. Quod cùm audisset propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait: Vir Dei est, qui inobediens fuit ori Domini, & tradidit eum Dominus leoni, & confregit eum, & occidit iuxta verbum Domini, quod locutus est ei. 27. Dixitque ad filios suos: Sternite mihi asinum. Qui cùm strauissent, 28. & ille abijsset, inuenit cadauer eius proiectum in via, & asinum & leonem stantes iuxta cadauer: non comedit leo de cadauere, nec læsit asinum. 29. Tulit ergo prophetes cadauer viri Dei, & posuit illud super asinum, & reuersus intulit in ciuitatem prophetæ senis vt plangeret eum. 30. Et posuit cadauer eius in sepulchro suo: & planxerunt eum: Heu heu mi frater. 31. Cumque planxissent eum, dixit ad filios suos: Cùm mortuus fuero sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. 32. Profectò enim veniet sermo, quem prædixit in sermone Domini contra altare quod est in Bethel, & contra omnia fana excelsorum, quæ sunt in vrbibus Samariæ. 33. Post verba hæc non est reuersus Ieroboam de via sua pessima, sed econtrariò fecit de nouissimis populi sacerdotes excelsorum: quicumque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorum. 34. Et propter hanc causam peccauit domus Ieroboam, & euersa est, & deleta de superficie terræ.

ET ECCE VIR DEI (propheta à Deo missus ad nascentem idololatriam Ieroboam ac castigandam & comprimendam VENIT DE IVDA (ex Iudæa) IN SERMONE (instinctu & iussu

iussu) DOMINI IN BETHEL] Propheta hic à Iosepho *Iadon* vocatur, à S. Hieron. 2. Paral. 10. *Iaddo*, ab Hugone, Lyran. Dion. Serario & Sanchez, *Addo*, qui 2. Paral. 9. 29. dicitur scripsisse gesta Salomonis in visione, quam habuit contra Ieroboam. Verum cùm noster hic propheta statim à visione & prophetia sua contra Ieroboam occisus sit à leone, non videtur habuisse tempus & vitam ad scribenda gesta Salomonis, vti habuit Addo, qui insuper scripsit gesta Abiæ filij & successoris Roboam, vt patet 2. Paral. 13. 22. quare non potuit esse is, de quo hoc cap. tempore qui initio regni Roboam occisus est. Addit S. Hier. & Glossa in cap. 1. Zachar. v. 1. Addo hunc fuisse auum Zachariæ prophetæ, qui ibidem nominatur. Verùm inter Addo hunc & Zachariam hunc fluxêre anni plusquàm quadringenti. Verisimilius est quod ait Epiphan. in Vitis Prophetarum sub initium, prophetam hunc fuisse *Ioam* (quem Theodor. & Glycas vocant *Ioel*) qui ibidem eius vitam ex hoc 13. cap. describit. Denique Tertul. lib. de Ieiunijs contra Psychicos c. 16. eum vocat *Semeiam*. Sic & Clemens Alex. lib. 1. Strom. c. 1. eum nuncupat *Semeiam* filium Amame.

VERS. 2. ALTARE, ALTARE, HÆC DICIT DOMINVS: ECCE FILIVS NASCETVR DOMVS DAVID, IOSIAS NOMINE, ET IMMOLABIT (mactabit) SVPER TE SACERDOTES EXCELSORVM] Edita est hæc prophetia de Iosia rege trecentis annis ante eius natiuitatem, simulque eius nomen est editum, scilicet quòd vocaretur *Iosias*, id est *fulcimentum Dei*, quia ipse idola euertens, fidem veri Dei eiusque salutem omnibus attulit. Sic Isaias cap. 45. 1. ducentis annis ante Cyrum eius nomen edidit, & de eo plura præclara vaticinatus est, quæ Iudæi postea ostendentes Cyro, ab eo liberationem è Babylone obtinuerunt, teste Iosepho.

VERS. 3. HOC ERIT SIGNVM, QVOD LOCVTVS EST DOMINVS: ECCE ALTARE SCINDETVR] Signum hoc edidit propheta, non sub Iosia, sed hoc ipso tempore cùm Ieroboam in eum extenderet manum, vt dicitur v. 5.

VERS. 4. ET EXARVIT MANVS EIVS] Audi S. Chrys. hom. 4. in verba Isaiæ: *Christus*, inquit, *cùm ipse quidem in faciem colaphis cæderetur, in seruum qui colaphum impegerat, nihil durius fecit: Ieroboam verò cùm extensâ manu conaretur apprehendere Prophetam, à quo coarguebatur, manus illi exaruit. Per hæc te erudiens, vt quæ tibi ipsi inuehuntur cum mansuetudine feras; quæ verò in Dominum ingeruntur, multa vehementia vlciscaris.*

VERS. 6. ET REVERSA EST MANVS REGIS AD EVM] D Causam dat S. Ambros. lib. 2. de Virg. ad finem: *Rogauit*, inquit, *veniam, statimque manus eius, quæ aruerat sacrilegio, sanata est religione. Tam maturum in vno misericordiæ diuinæ, & indignationis exemplum extitit, vt sacrificanti subito dextera adimeretur, pœnitenti venia daretur.*

Porrò Propheta hic tria insignia miracula patrauit: primò enim, scidit altare, vt Ieroboam videret illud à Deo velut sibi exosum, scindi & disrumpi: secundò, manus eius contra prophetam extensam obriguit: tertiò, illa per preces prophetæ sanata est. Et tamen Ieroboam hæresiarcha à sua hæresi & idololatria non re-

A sipuit, sed in ea mansit obfirmatus & obduratus. Mira ergo fuit eius cæcitas, durities & malignitas.

VERS. 9. NON COMEDES PANEM, NEQVE BIBES AQVAM, NEC REVERTERIS PER VIAM QVA VENISTI] Iusserat hoc prophetæ Deus ad detestationem idololatriæ, vt ipso facto ostenderet Bethelitas idololatras adeoque esse detestabiles, & à Deo quasi excommunicatos; vt nullam fidelibus cum eis cibi vel potus, imò nec viæ communionem habere velit. Iussit ergo eum in reditu aliam inire viam, quasi viam Bethel ob eius idola esset polluta & execranda, nec vllo modo reuisenda. Adeò seuerè verò vetuit Deus ei comedere in Bethel, vt, si à Ieroboam coniectus fuisset in carcerem, debuisset potiùs mori fame, quàm cibum à Bethelitis oblatum sumere. Figura hæc erat Ecclesiasticæ censuræ, & excommunicationis, qua Ecclesia vetat cum excommunicatis communicare & cibum sumere, vt illi bonorum consortio exclusi confundantur & resipiscant. Ita S. Cypr. Epist. 75. Lucifer Calarit. lib. de non conueniendo cum hæreticis, & ex ijs Rupertus lib. 5. c. 6. Abul. hîc q. 8. quare hoc eis maleficium non est, sed beneficium, vt fuit ipsi Ieroboam, de quo Iosephus: *Rex*, ait, *miratus viri continentiam cœ magis de se cœpit esse sollicitus, ex ijs quæ viderat & audierat parum felicem rerum suarum exitum augurans.*

VERS. 11. PROPHETES AVTEM QVIDAM SENEX HABITABAT IN BETHEL. Chald. *Propheta falsus nomine Michel*, &c. Iosephus quoque eum vocat *pseudoprophetam*. Sic & S. Gregor. Rupert. Angelom. Eucher. Lyran. Hugo, Dionys. Caiet. & C alij. Vnde nonnulli opinantur eum fuisse idololatram & vatem diaboli. Abul. verò fidelem fuisse putat, sed malũ & impium. Verùm id redarguunt sequentia, arguuntque eum fuisse fidelem & prophetam Dei, non pseudoprophetam, eò quòd, vt ait Theod. *Deus per ipsum prædixerit homini Dei, id quod esset euenturum, & quod crediderit ea quæ prædicta fuerant de Iosia, & quod filijs suis mandarit, vt cùm decessisset se cum eius corpore sepelirent*, quæ omnia ostendunt eum fuisse fidelem & pium. Vocatur ergo à S. Gregorio, Ruperto & alijs iam citatis *pseudopropheta*, id est mendax propheta, quia mentitus est dicendo sibi ab angelo reuelatum esse, Deum velle vt secum cibum sumeret. Theodoreto consentit S. Aug. mox citandus, S. Hier. Serarius, Tornielus, Salianus & alij.

VERS. 18. ANGELVS LOCVTVS EST MIHI IN SERMONE (iussu) DOMINI, DICENS: REDVC EVM D TECVM IN DOMVM TVAM, VT COMEDAT PANEM] Mentitur hîc propheta, vt alium prophetam ad prandium deducat. Videbat enim eum de via fessum, famentem & sitientem nolle in Bethel comedere nec bibere, sed ieiunum redire: quare motus compassione, ex studio hospitalitatis virum Dei ad hospitium suum inuitat, & per mendacium quasi compellit. Sic subinde viros religiosos carnibus vinoque abstinentes decipiunt sæculares, vt carnes liquatas sub oleribus absconditas comedant. Cùm agerem in Belgio, extitit quidam eremita ob simplicitatem cognominatus Ioannes simplex, qui in monasterium B. Virgini dicatum veniens,

A vinum à procuratore oblatum recusauit, dicens se profiteri iugem à vino abstinentiam. Vnde procurator eum fallens: Dabimus ergo tibi inquit, lac B. Virginis nostræ, iussitque ei aliud vinum suauius apponi: Bibe, inquit, lac à B. Virgine tibi propinatum loco vini quod respuis. Quod ille vt gustauit, valdè exhilaratus: Vtinam, inquit, in eremo nostra tale lac haberemus, cùm vinum non bibamus.

Verùm fuit intempestiua & imprudens prophetæ huius hospitalitas, nam alteri prophetæ mortem peperit: sed id ipse ignorabat: quare venialiter tantùm peccauit; atque officiosum fuit eius mendacium dumtaxat, non perniciosum.

Porrò permisit id Deus, vt prophetiæ suæ veritatem prophetæ ipsius inobedientis, & contra iussum suum in Bethel cibum sumentis morte B sanciret, vt ex ea cognosceret Ieroboam, eum verum fuisse prophetam à Deo missum, ac minas ab eo sibi intentatas verè obuenturas.

Nota, Iosephus quem sequitur Glossa, & Abulens. censent hunc prophetam ex malo dolo inuitasse prophetam, vt eum faceret mendacem vel perderet. Audi Glossam: *Iste pseudopropheta princeps erat sacerdotum, & valdè à rege colebatur tamquam diuinus: timens autem ne per sermonem viri Dei Rex ab idolorum cultura recederet, & se tamquam maleficum interficeret, excogitauit vt virum Dei deciperet satis acutè agens, vt dum transgrederetur præceptum Dei, illius iram incurreret; sicut postea fecit, cum magis homini quàm Deo credidit; ac per hoc monstrarentur esse falsa, quæ prædixit, sicque regi persuadere posset sicut fecit.* Verùm priùs quod dixi, longè verius est.

Vers. 19. FEFELLIT EVM ET DEDVXIT SECVM: COMEDIT ERGO PANEM IN DOMO EIVS] Peccauit hic C propheta, quia nimis facilè & temerè credidit alteri prophetæ mentienti Deum reuocasse suum præceptum ei datum de non comedendo in Bethel: debuisset enim magis eum, eiusque oraculum suo contrarium examinare. Cùm enim Deus ipse ipsimet clarè iussisset non comedere in Bethel, non debebat credere alteri prophetæ dicenti Deum hoc præceptum reuocasse. Poterat enim & debebat cogitare: Deus mentiri nequit; hic homo mentiri & fallere potest: cur ergo Deo meo relicto credam homini mendaci? cur pro certo incertum & dubium amplectar? Certò enim mihi constat, Deum absolutè mihi vetasse comedere in Bethel: quare hic homo dicens contrarium à Deo esse decretum, vtique de fraude, & de mendacio suspectus D est. Nam, vt notat Abul. Deus omnia quæ præceptis eius superuenire possunt, præuidet & præcogitat. Quare in eius præceptis non est vtendum interpretatione & epijkia: secùs est in mandatis hominum, qui omnia futura præuidere nequeunt, ideoque patiuntur epiikiam.

Fuit tamen hoc eius peccatum veniale dumtaxat, quia prophetam credidit esse veracem, non mendacem. Vnde ob peccatum à leone quidem occisus est, sed corpus eius quasi sancti à leone integrum intactumque seruatum est. Ita S. August. mox citandus. Eucherius, Angelom. Caiet. Salianus, Serarius & alij.

CVMQVE SEDERET AD MENSAM, FACTVS EST A SERMO DOMINI AD PROPHETAM, QVI REDVXERAT EVM] Propheta in mensa peccans per inobedientiam, comedendoque contra iussum Domini, in mensa pariter punitur, & à Deo sententiam mortis accipit, idque ab hospite suo, putà à propheta qui eum seduxerat & inuitarat, *vt inde pœnam veraciter sumeret, vnde culpam negligenter admisit*, ait S. Greg. & ex eo Eucherius & Angelomus.

QVI CVM ABIISSET, INVENIT EVM LEO IN VIA ET OCCIDIT] puta suffocauit, vel morsu interemit; at non deuorauit, sed corpus integrum seruauit: ita punitus fuit à Deo propheta, vt Ieroboam ex hac eius punitione cognosceret, ipsum verum fuisse prophetam. Ipse enim inter alia dixerat, sibi à Deo mandatum ne comederet in Bethel, vt ostenderet quàm odisset Bethel. Nota, Deus hic peccatum veniale dumtaxat punit morte, quia ipse summus est vitæ B necisque omnium Dominus; secùs est de principe & iudice, qui debet peccata pro sui merito proportionaliter punire, grauia grauiter, leuia leuiter. Vnde lex humana peccata venialia morte punire nequit. Sic Deus Moysen ob peccatum veniale incredulitatis puniuit morte in deserto; Num 20. Sic vxor Loth, quia respexit retrò, quod tantùm veniale fuit peccatum, exanimata est, & in statuam salis conuersa, Genes. 19. ita Cassian. collat. 7. c. 25. & S. Thom. 3. p. q. 8. art. 2 ad 3. Vers. 24.

Moral. S. Chrysost. in Ps. 3. *Sicut*, inquit, *canis aut qualibet fera, quam homo beneficijs cicurauit, sibique in omnibus obsequentem reddidit, si vultum simulet alienum, aut proprium vultum vel obscuret fuligine puta, aut cœno, aut colore non proprio non mundo illum allatrat morsuque appetit domesticus canis, aut lacerat man-* C *suefactus leo, quàm si esset alienus.* *Sic*, inquit Chrysost. *quia propheta ille per inobedientiam vultum fuligine fœdauerat, non agnouit leo tamquam dominum suum, atque ideò tamquam alienum interfecit. Longè aliter ipso leones habuêre cum Daniele, cùm tamen essent in lacu famelici, quia in ea talem inuenerunt speciem & vultum, qualem venerari & osculari iussi sunt: neque enim fœdauerat aut mutauerat faciem fuligine peccati, sicut hic propheta, qui vultui priùs puro ac candido, inobedientiæ fletum aut cœnum aspersit.*

Rursùm, S. Hier. lib. 2. contra Iouin. *Qui*, inquit, *ieiunus miracula fecerat, pransus illicò saturitatis pœnas luit.* Denique S. Brigidæ lib. 5. Reuel. Inter. 14. q. 1. quærenti, cur subinde iusti mala morte, iniusti bona morte moriantur? Christus respondit. *Quandoque iustis flebilis exitus contingit ad maius eorum meritum, vt qui semper per vitam in* D *virtutibus fuere solliciti, per mortem contemptibilem liberi euolent ad cælum*, atque exemplum affert huius prophetæ à leone occisi.

ASINVS AVTEM STABAT IVXTA ILLVM, ET LEO STABAT IVXTA CADAVER] quasi custos cadaueris viri sancti, æquè ac asini ipsius: quare prædo factus est prædæ suæ custos. Hic ergo Deus prophetæ sanctitatem ostendit: nam vt ait Theodor. *eum honorauit post mortem, quia occisorem (leonem) ei induxit custodem: hac quidem ratione honorans, vt prophetam; illa verò puniens vt transgressorem, & nos qui nunc sunt terrens, vt ne parua quidem Dei mandata despuant.* Pergit Theodor. & post eum Procopius, ex hoc loco osten-

ostendere quantam Deus corporum sanctorum habeat curam, vt etiam leones eis custodes apponat. Leo ergo qui fuit carnifex viui, factus est defensor mortui, vt qui pro inobedientia extus cernebatur, pro pœnitentia saluus crederetur. Ita Lyran. pœnitens enim pro culpa, mortem à Deo immissam patienter excepit.

Audi S. August. lib. de cura pro mort. cap 7. *Hactenus enim voluit Dominus seruum suum plectere, qui non sua contumacia spreuerat præceptum eius implere, sed aliena decipiente fallacia obedire se credidit, quando non obediuit. Neque enim putandum est ita fuisse interemptum morsu bestiæ, vt ad supplicium tartareum eius deinde anima raperetur; quandoquidem ipsum eius corpus, idem leo qui occiderat custodiuit, iumento etiam, quo vehebatur, illæso, & simul cum illa immani fera intrepida præsentia ad sui domini funus assistente. Quo mirabili signo apparet, hominem Dei coërcitum potiùs temporaliter vsque ad mortem, quàm punitum esse post mortem.*

Audi & S. Greg. 4. Dial. 24. *Stetit leo iuxta asinum, & non comedit de cadauere. Ex qua re ostenditur, quòd peccatum inobedientiæ in ipsa fuerit morte laxatum, quia idem leo, quem viuentem præsumpsit occidere, contingere non præsumpsit occisum. Qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadauere comedendi licentiam non accepit: quia is qui culpabilis in vita fuerat, punita inobedientia erat iam iustus ex morte. Leo ergo qui priùs peccatoris vitam necauerat, custodiuit postmodum cadauer iusti.*

Eadem ex S. Greg. transscripserunt Eucher. & Angelom. qui & addunt morale documentum, neminem se alicuius virtutis æstimare debere, licet quid fortiter gesserit: nam hic propheta permissus est labi & occidi, qui gloriabatur se regem Ieroboam contempsisse & increpasse. Simile exemplum S. Eremitæ ob leuem culpam à Deo lethali morbo percussi, & tamen multa miracula patrantis recenset Cassianus coll. 7. c. 26.

Vers. 29 TVLIT ERGO PROPHETES CADAVER VIRI DEI] vt honorificè sepeliret & de more plangeret, præsertim quia ipse necis eius per mendacium fuerat causa. Vnde ex sequentibus liquet prophetam hunc fuisse fidelem & pium, qui per præposteram hospitalitatem seduxerat prophetam. Quare Iosephus l. 8. Antiq. c. 3. valdè à narratione S. Script. discrepat & aberrat, dum ait quòd pseudopropheta hic regem Ieroboam minis & miraculis prophetæ territum volentemque ab idolis resipiscere, in idololatria confirmarit, ac miracula prophetæ apud eum eleuarit & confutarit. *Aiebat enim*, inquit Iosephus, *præ lassitudine manum eius exaruisse dum altari inferret victimas, ac deinde post quietem, vigorem pristinum recepisse. Altare quoque recentis etiamtum structuræ, quòd tot ac tantarum victimarum molem non ferret, disruptum concidisse. Postremò vatis mortem indicat, à leone esse necatum: adeò nihil diuinum, nec in viro, nec in verbis eius fuisse. His dictis regi persuasit, & mentem eius à Deo & iustis ac piis operibus in totum auersam, in extremam impietatem præcipitauit. In tantum enim postheac contra omne ius ac fas debacchatus est, vt nihil aliud quæreret quàm quomodo indies magis ac magis semetipse nouis sceleribus superaret.* Verùm hæc à narratione S. Script. in sequ. aliena sunt & quasi contraria.

ET REVERSVS INTVLIT IN CIVITATEM PROPHETÆ SENIS] id est in ciuitatem suam, putà in Bethel, vt patet v. 32. ipse enim erat *propheta senex*, qui eum suo mendacio seduxerat, ideoque eum à leone occisum sepeliuit & planxit.

CVM MORTVVS FVERO SEPELITE ME IN SEPVLCHRO, IN QVO VIR DEI (propheta à leone occisus) SEPVLTVS EST] Id iussit hoc fine, ne ossa sua cremarentur à Iosia: omnia enim exterorum, vtpote idololatrarum, sepulchra effodit, & ossa in Bethel combussit Iosias, excepto sepulchro prophetæ, qui contra Ieroboam hic detonuerat, & Iosiam eius idola & idololatras euersurum prædixerat, vt patet libr. 4 Reg cap. 23. quare in eius sepulchro sua quoque ossa sepeliri voluit, vt ossa eius seruarentur intacta. Vers. 31.

QVICVMQVE VOLEBAT IMPLEBAT MANVM SVAM] oleo & victimis, curando scilicet manus suas ab alio sacerdote inungi, seque consecrari, ac manu sua victimas in consecratione offerri solitas offerendo. Vnde sequitur: & hoc ritu FIEBAT SACERDOS EXCELSORVM, id est vitulorum, qui in excelso monte Bethel erecti adorabantur. Ieroboam enim expulit Leuitas & sacerdotes Aaronicos, qui proinde cum cæteris Israelitis fidelibus idola Ieroboam detestantibus profugerunt in Ierusalem ad Roboam, eiusque regnum firmarunt, vt dicitur 2. Paral. 11. 13. Vers. 33.

ET PROPTER HANC CAVSAM PECCAVIT DOMVS IEROBOAM, peccatum grande idololatriæ, quia scilicet vitulos aureos erexit, ad eosque adorandos compulit totum populum, ET (idcirco) EVERSA EST, ET DELETA DE SVPERFICIE TERRÆ] quasi de terra funditùs abrasa, vt nemo ex ea remaneret superstes, vti patet c. seq. v. 10. Vers. 34.

Nota hîc veram causam interitus & excidij familiarum etiam regalium, qualis fuit Ieroboam, esse idololatriam, hæresin, & scelera cætera ex ea consequentia; idque toto hoc libro, & quarto sequenti, per exempla omnium regum Israel, qui Ieroboam in idololatria vitulorum æquè ac in regno secuti sunt ostenditur. Vbi mira eorum cæcitas liquet, quòd cùm audirent hasce Dei minas, ac reipsa eas in Ieroboam cæterisque antecessoribus suis impleri viderent, ipsi tamen quasi dementati, eorum idololatriam secuti sint; ideoque ipsi pariter cum suis familijs à Deo excisi sint.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Vxor Ieroboam adiens Abiam prophetam pro salute filij, diras ab eo Dei minas excipit. Mox v.29. reliqua gesta tam Ieroboam, quam Roboam recensentur.

1 IN tempore illo ægrotauit Abia filius Ieroboam. 2. Dixitque Ieroboam vxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris quòd sis vxor Ieroboam: & vade in Silo, vbi est Ahias propheta, qui locutus est mihi, quòd regnaturus essem super populum hunc. 3. Tolle quoque in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse enim indicabit tibi quid euenturum sit puero huic. 4. Fecit vt dixerat, vxor Ieroboam: & consurgens abiit in Silo, & venit in domum Ahiæ: at ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ senectute. 5. Dixit autem Dominus ad Ahiam: Ecce vxor Ieroboam ingreditur vt consulat te super filio suo qui ægrotat, hæc & hæc loquêris ei. Cùm ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat, 6. audiuit Ahias sonitum pedum eius introeuntis per ostium, & ait: Ingredere vxor Ieroboam: quare aliam te esse simulas: ego autem missus sum ad te durus nuntius. 7. Vade, & dic Ieroboam: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quia exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum Israel: 8. & scidi regnum domus Dauid, & dedi illud tibi, & non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo: 9. sed operatus es mala super omnes qui fuerunt ante te, & fecisti tibi deos alienos & conflatiles, vt me ad iracundiam prouocares, me autem proiecisti post corpus tuum: 10. idcircò ecce ego inducam mala super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clausum, & nouissimum in Israel: & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet fimus vsque ad purum. 11. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cæli: quia Dominus locutus est. 12. Tu igitur surge, & vade in domum tuam: & in ipso introitu pedum tuorum in vrbem, morietur puer, 13. & planget eum omnis Israel, & sepeliet: iste enim solus infeRetur de Ieroboam in sepulchrum, quia inuentus est super eo sermo bonus à Domino Deo Israel, in domo Ieroboam. 14. Constituit autem sibi Dominus regem super Israel, qui percutiet domum Ieroboam in hac die, & in hoc tempore: 15. & percutiet Dominus Deus Israel, sicut moueri solet arundo in aqua: & euellet Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, & ventilabit eos trans flumen: quia fecerunt sibi lucos, vt irritarent Dominum. 16. Et tradet Dominus Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel. 17. Surrexit itaque vxor Ieroboam, & abiit, & venit in Thersa: cumque illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est, 18. & sepelierunt eum. Et planxit eum omnis Israel iuxta sermonem Domini, quem locutus est in manu serui sui Ahiæ prophetæ. 19. Reliqua autem verborum Ieroboam, quomodo pugnauerit, & quomodo regnauerit, ecce scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel. 20. Dies autem, quibus regnauit Ieroboam, viginti duo anni sunt: & dormiuit cum patribus suis: regnauitque Nadab filius eius pro eo. 21. Porrò Roboam filius Salomonis regnauit in Iuda. Quadraginta & vnius anni erat Roboam, cùm regnare cœpisset: decem & septem annos regnauit in Ierusalem ciuitate, quam elegit Dominus vt poneret nomen suum ibi ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammanitis. 22. Et fecit Iudas malum coram Domino, & irritauerunt eum super omnibus, quæ fecerant patres eorum in peccatis suis quæ peccauerunt. 23. Ædificauerunt enim & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos, super omnem collem excelsum, & subter omnem arborem frondosam: 24. sed & effeminati fuerunt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attriuit Dominus ante faciem filiorum Israel. 25. In quinto autem anno regni Roboam, ascendit Sesac rex Ægypti in Ierusalem, 26. & tulit thesauros domus Domini, & thesauros regios, & vniuersa diripuit: scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon: 27. pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea, & tradidit ea in manum ducum

ducum scutariorum & eorum qui excubabant ante ostium domus regis. 28.
Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea qui præeundi habebant
officium: & posteà reportabant ad armamentarium scutariorum. 29. Reliqua
autem sermonum Roboam, & omnia quæ fecit, ecce scripta sunt in Libro sermo-
num dierum regum Iuda. 30. Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cun-
ctis diebus. 31. Dormiuitque Roboam cum patribus suis, & sepultus est cum
eis in ciuitate Dauid: nomen autem matris eius Naama Ammanitis: & regnauit
Abiam filius eius pro eo.

Vers. 1. ÆGROTAVIT ABIA FILIVS IEROBOAM] A puniente Deo idololatriam Ieroboam per morbum & mortem filij.

COMMVTA HABITVM (vt deposità regali veste plebeiam induas, abesque sola sine comitatu) NE COGNOSCARIS QVOD SIS VXOR IEROBOAM] ne scilicet Ahias, qui mihi regnum detulit cum obligatione seruandi veram fidem, cultumque Dei, videns me erexisse vitulos aureos in idola, te & me acriter obiurget aut repellat, nec responso dignetur. Hanc vxorem Septuag. Roman. asserunt fuisse sororem Reginæ Ægypti natu maiorem, eamque vocant *Ano*; Lucifer Calarit. de Regibus Apostaticis vocat *Annam*. Ita Serarius & Salianus.

Vers. 3. ET CRVSTVLAM] Chald. *& placentas*; Septuag. *& collyrea*, Vatabl. *dulciarios panes*, Gallicè *des gauffres*: nam solebant illis imprimere formam quamdam in qua erant foramina. Hebr. enim נִקֻּדִים *nickudim* significat *punctata*, puta liba vel crustulas punctis notatas & distinctas. B Regina hæc munera non regia, sed plebeia & rusticana, (quam se simulabat) offert, scilicet panes, placentas, vas mellis.

Vers. 6. EGO AVTEM MISSVS SVM AD TE DVRVS NVNTIVS] vt denuntiem filium, pro quo me consulis, moriturum, & alias longè maiores clades Dei iussu infligam: quia Ieroboam Dei fuit durus & refractarius: duro autem nodo durus quærendus est cuneus.

Vers. 10. ET PERCVTIAM DE DOMO IEROBOAM MINGENTEM AD PARIETEM] id est omnem masculum: soli enim masculi ad parietem mingunt, ait Elias in Thisbi. Aut potiùs q. d. Occidam omne viuens in domo Ieroboam vsque ad canem, vt ne canem viuum in ea relinquam: soli enim canes eleuata tibia parietem aqua sua conspergunt. q. d. ne canibus quidem parcam. Ita Theod. Vatabl. Serarius.

ET CLAVSVM] id est carcere conclusum, vel C domi abditum.

ET NOVISSIMVM] id est vltimum, qui scilicet vsque ad finem belli relictus fuerit, q. d. reliqui omnes tandem peribunt. Aut *nouissimum*, id est vilissimum, abiectissimum. Hac phrasi vtitur Script. cùm omnes omnino vult significare, q.d. Delebo omnes reliquias & quisquilias tuæ familiæ. Simili modo Deus occidit omnes primogenitos Ægypti, *à primogenito Pharaonis vsque ad primogenitum captiuæ quæ erat in carcere*, Exodi 12.29.

ET MVNDABO (scopabo, scopis euerram, euertam) RELIQVIAS DOMVS IEROBOAM, SICVT MVNDARE SOLET FIMVS (Chald. *stercus*) VSQVE AD PVRVM] vt nil fimi remaneat, sed totum domus pauimentum sit purum.

Vers. 12. IN IPSO INTROITV PEDVM TVORVM IN VRBEM MORIETVR PVER] vt pateat à Deo per me A mortem filij intentatam & immissam ob tua & tui mariti idola, ideoque grauiùs doleatis, quòd vestri filij fueritis quasi parricidæ. Sic Valens Imper. morbum filio suo ob Arrianismum immissum depulit per preces S. Basilij, at mox vocans Arrianos ad eum visendum, eumdem perdidit.

Vers. 13. ILLE ENIM SOLVS INFERETVR DE IEROBOAM IN SEPVLCHRVM, QVIA INVENTVS EST SVPER EO SERMO BONVS A DOMINO] Aliqui putant filium hunc aliquid boni gessisse, ob quod meruerit apud Deum sepulturam, v. g. quòd fideles euntes in Ierusalem ad adorandum Deum in templo, ire permiserit. Ita Rabbini. Verùm filius hic erat puer, vt dictum est v. 12. Melius alij, non filij, sed alicuius domestici meritis id attribuunt: hoc enim significat τὸ *domo Ieroboam*, q.d. Aliqui è familia Ieroboam nonnulla bona fecerunt, ob quæ Deus eos remunerabitur hac mercede, vt filius hic Ieroboam sepul- B turâ dignâ donetur. Ita Vatabl.

Vers. 14. CONSTITVIT (constituere decreuit) AVTEM SIBI DOMINVS REGEM ISRAEL (Baasa seruum Ieroboam) QVI PERCVTIET DOMVM IEROBOAM IN HAC DIE, ET IN HOC TEMPORE] hoc est breui, post paucos dies, post modicum tempus. Pro *in hoc tempore*, Hebr. ad verbum habent: *Et quid etiam nunc*. q.d. Quin imò ex nunc, ex hoc instanti incipiam percutere Ieroboam, occidendo filium eius paruulum ægrotantem. Aliter Vatabl. q.d. *Quid nunc?* id est, quantula & quàm parua est hæc pœna, & tribulatio, præ illis quæ regi Ieroboam parantur in futurum, putà in gehenna? Aliter quoque Chald. qui vertit; *Exterminabit domum Ieroboam eum qui viuit hodie, & etiam qui gignetur ex nunc & vltra.*

Vers. 15. ET PERCVTIET DOMINVS DEVS ISRAEL, SICVT MOVERI SOLET ARVNDO] q. d. Deus perC cutiet regem Ieroboam, eiusque populum Israel assiduè ab omnibus partibus vndequaque, sicut assiduè ab omnibus ventis agitatur arundo, vt nulla ei sit requies, sed continuis hostium incursionibus, deprædationibus, prælijs conquassetur, donec cadat & intereat.

Rursùm, VENTILABIT, id est in omnem ventum disperget, ac per quatuor mundi ventique plagas dissipabit, eos (Israëlitas) TRANS FLVMEN] scilicet Euphratem, qui erat terminus terræ Iudæis promissæ. Id reipsa præstitit, cùm sub Osee vltimo rege decem tribus abductæ sunt à Salmanasar in Assyriam anno 6. Ezechiæ regis, vti audiemus c. 16. & 17.

QVIA FECERVNT SIBI LVCOS] puta siluas arboribus consitas, vmbrosas, amœnas & nemorosas, in quibus more Gentium sua colebant idola, quibus hosce lucos dicabant. Vnde in ijs comessando, inebriando, fornicando seruiebant

uicbant Baccho & Priapo, vt patet cap. 15. v. 13. Causas alias lucorum affert Plinius lib. 12. c. 1. *Hæc, ait fuere quondam numinum templa, priscoq; ritu simplicia rura; etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos & in ijs silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata, perpetuo seruantur, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & syluanos faunosq; & dearum genera syluis, ac sua numina non secus ac cælo attributa credimus.*

Luci vetiti quatuor de causis.

Causas verò cur Deus lucos adeò vetuerit, recenset Philo lib. de Monarch. *Primo, inquit, quoniam verum Dei templum non amœnitates postulat, sed seueram castimoniam. Deinde quia non est fas illuc importare quæ faciunt ad virorem arborum, hoc est brutorum & hominum excrementa. Tertio, quia syluestris materia nullus est vsus, cum sit, vt poëtæ loquuntur, telluris inutile pondus: fructiferæ autem arbores* **B** *parum cordatos & pios ab intentione animi religioneq; sacris debita retraherent. Præterea condensa syluarum maleficis conueniunt ex latebris securitatem & insidiarum occasionem quærentibus: at patentia & oculis exposita loca, quæ introgressi & videri ab alijs & videre alios possunt, sacris maximè apta sunt & accommodata.*

Vers. 16. ET TRADET DOMINVS ISRAEL] hoc est Israëlem, putà decem tribus in manus hostium, scilicet Assyriorum, PROPTER PECCATA IEROBOAM] Nota hic quatuor plagas grauissimas, quibus Deus castigauit idololatriam publicam Ieroboam. Primò enim prædicit filium eius puerum moriturum: secundò, ipsum periturum cum omnibus posteris, idque cum infamia, vt careant sepultura, atque à canibus & feris lanientur. Tertiò, regnum à Ieroboam, eiusque familia ad **C** alium regem transferendum. Quartò, totum populum in captiuitatem abducendum.

Vers. 19. RELIQVA AVTEM VERBORVM (id est factorum, est Metonymia) IEROBOAM, &c. SCRIPTA SVNT IN LIBRO VERBORVM (factorum) DIERVM REGVM ISRAEL] putà in Annalibus, Chronicis & Diarijs, in quibus scribebantur gesta regum populique Israel per singulos dies. Aliqui putant hunc librum esse librum Paralipomen. sed errant, quia hic liber citatur in libro Paralip. quare ante librum Paralipom. æquè ac ante libros Regum (nam in ijs hic & alibi citatur) conscriptus est. Vide Abul. Procem. in lib. Paralip.

Vers. 21. PORRO ROBOAM] finitis gestis Ieroboam primi Regi Israël, transit ad gesta Roboam pri- **D** mi regis Iuda.

VT PONERET NOMEN SVVM IBI] *Nomen*, id est nominis sui cognitionem, fidem, cultum, adorationem æquè ac celebritatem, famam, gloriam, miracula, oracula, &c. In Ierusalem enim erat templum, sacerdotes, pontifices & Prophetæ, qui populum in Dei fide cultuque instruerent & promouerent.

NOMEN AVTEM MATRIS EIVS NAAMA AMMANITIS] nimirùm soror aut filia Sobi, quem Dauid loco Hanon bello victi regem Ammonitarum constituerat, qui proinde vt arctiùs sibi Dauidem deuinciret, petijt, vt Naama daretur vxor Salomoni filio Dauidis, vt dixi 2. Reg. 17. 27. Concessit id Dauid, eò quòd Naama ad Iu- **A** daismum se conuerti velle diceret; sed Vatabl. & Emman. Sa alijque suspicantur fictam & simulatam fuisse eius conuersionem, adeoque ipsam in corde mansisse gentilem, & deorum suorum cultricem; imò ad eorum cultum Roboam filium suum traduxisse: atque hanc fuisse causam inualescentis in Iuda idololatriæ. Ideircò enim statim hic subdit Scriptur. *Et fecit Iudas malum coram Domino, &c. Ædificauerunt enim, & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos.* Discant hic Principes, quàm periculosum sit & Deo ingratum ducere filias infidelium vel hæreticorum, licet dicant se velle ad fidem conuerti: hoc enim dicunt ob spem regni vel principatus; quia difficile est vt hæresim, quam à puero imbiberunt, seriò ex animo eradicent. Hinc & Dauid ducens Maacha filiam regis Gessur, ex ea genuit Absalomem. At qualis fuit Absalom? vtique fratricida **B** & parricida, quia in necem patris cum toto Israele coniurauit. Porrò Absalomis filia vel neptis fuit Maacha, quæ hoc nomen ab auia, putà matre Absalomis accepit, fuitque vxor Roboam, atque auiæ idololatriam & scelera imitata, facta est ipsa, vel potiùs eius soror aut neptis, princeps & sacerdotissa sacrorum Priapi, quam proinde Asa filius loco mouit, vt audiemus cap. seq. v. 13. Propago ergo idololatriæ æquè ac hæresis (vti ex S. Hier. ostendi 2. Timoth. 3. 6.) facta est per feminas, vtpote nouitatis amantes & in suo sensu pertinaces.

Coniugia cum infidelibus perniciosa.

Exempla.

ET FECIT IVDAS MALVM] puta idola, quæ antonomasticè vocantur *malum*, siue *peccatum* quia ipsa summum sunt scelus. Nota, Roboam primis tribus regni sui annis, cum sua tribu Iuda in fide & cultu veri Dei perstitit: sed ijs ela- **C** psis, illam deseruit, variasque effeminatorum spurcitias permisit: qua de causa Deus in eum anno regni sui quinto immisit Sesac regem Ægypti, qui Ierosolymam cepit & spoliauit, quæ omnia patent ex seq. & ex 2. Paral. c. 11. v. 17. & c. 12. Causa idololatriæ fuit partim mater Roboam, putà Naama iam dicta, partim vxor Maacha, de qua v. 21. partim vicinia idololatrarum: omnes enim Gentes in circuitu, ac præsertim decem tribus Israel colebant idola, ac multæ ex eis florebant pace, opibus, delicijs, atque Iudæos sibi vicinos illiciebant ad sua idola colenda, promittentes eis à dijs suis similem rerum abundantiam. Vers. 22.

SED ET EFFEMINATI FVERVNT IN TERRA] Vers. 24. q. d. Idololatriæ permittente Roboam consti- **D** tuerunt lupanaria, non tantùm meretricum, sed & puerorum meritoriorum, seu scortorum masculorum, catamitorum, ad præposteram & execrandam libidinem, qualia constituit impius Simon 2. Machab. c. 4. v. 9.

Ecce fructus idololatriæ, æquè ac hæresis, est libido, eaque infamis & horrenda; hac enim coli volunt spurci dæmones, quos in idolis adorabant, vt homines ad omnem spurcitiam omneque scelus impellant, ad Dei creatoris sui iniuriam, æquè ac ad eius offensam & vindictam concitandam.

IN QVINTO AVTEM ANNO REGNI ROBOAM (puniente Deo eius apostasiam & idololatriam) ASCENDIT SESAC REX ÆGYPTI IN IERVSALEM] cum sexaginta millibus equitum,

rum,& peditatu innumerabili ex Ægyptijs, Libyis, Troglodytis & Æthiopibus collecto, vt dicitur 2. Paral. 12. 3. *Sesac* Herodotus apud Iosephum vocat *Sesostrim*, à Diodoro lib. 1. vocatur *Sesoosis*, qui & addit, columnas ab eo in Palæstina erectas, quibus insculpta erant genitalia muliebria, vt notaret incolarum libidinem, & per eam effeminationem & ignauiam, quasi qui virilitatem amisissent, ac pudi instar feminarum non fuissent ausi arma capere, & sibi resistere. Videtur hic Sesac cognatus fuisse Roboam: nam eius pater Salomon duxerat filiam Pharaonis, cuius in regno Ægypti *Sesac* videtur fuisse successor & filius.

VERS. 26. ET TVLIT THESAVROS DOMVS DOMINI &c.] Sesac diripuit Ierusalem, non tamen eam euertit, tum quia in Ierusalem inuenta sunt opera bona pœnitentiæ, scilicet religionis, deprecationis, sacrificiorum, eleemosynarum, quibus viri pij euersionem deprecati sunt à Deo 2. Paral. 12. 14. tum quia rex Roboam videns Sesac vastare Iudæam, cum suis resipuit dicens: *Iustus est Dominus*, vt dicitur 2. Paral. 12. 6 vbi & additur: *Cumque vidisset Dominus, quod humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam dicens: Quia humiliati sunt, non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilij, & non stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sesac. Verumtamen seruient ei, vt sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum:* quid scilicet intersit inter seruire Deo, & seruire homini, puta Sesac regi. Deus enim suos seruos ditat & exaltat; Sesac verò deprimit & spoliat. Denique ibidem de Roboam v. 14. dicitur: *Fecitque malum, & non præparauit cor suum vt quæreret Dominum.*

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IMpio Roboam succedit filius impius Abia, huic pius filius Asa qui v. 12. aufert idola & effeminatos, ac Maacha matrem suam sacerdotissam Priapi. Asæ pio succedit pius filius Iosaphat vers. 24. Ieroboam verò impio regi Israel succedit impius filius Nadab, quem Baasa occidit, totamque eius familiam succidit.

1. IGitur in octauo decimo anno regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abiam super Iudam. 2. Tribus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Maacha filia Abessalom. 3. Ambulauitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. 4. Sed propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Ierusalem, vt suscitaret filium eius post eum, & statueret Ierusalem: 5. eò quòd fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ Hethæi. 6. Attamen bellum fuit inter Roboam & Ieroboam, omni tempore vitæ eius. 7. Reliqua autem sermonum Abiam, & omnia quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? Fuitque prælium inter Abiam & inter Ieroboam. 8. Et dormiuit Abiam cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Asa filius eius pro eo. 9. In anno ergo vigesimo Ieroboam regis Israel regnauit Asa rex Iuda, 10. & quadraginta & vno anno regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Maacha, filia Abessalom. 11. Et fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pater eius. 12. & abstulit effeminatos de terra, purgauitque vniuersas sordes idolorum, quæ fecerant patres eius. 13. Insuper & Maacham matrem suam amouit, ne esset princeps in sacris Priapi, & in luco eius, quem consecrauerat: subuertitque specum eius, & confregit simulacrum turpissimum, & combussit in Torrente Cedron. 14. Excelsa autem non abstulit. Verumtamen cor Asa perfectum erat cum Domino cunctis diebus suis: 15. & intulit ea, quæ sanctificauerat pater suus, & vouerat, in domum Domini, argentum & aurum, & vasa. 16. Bellum autem erat inter Asa, & Baasa regem Israel, cunctis diebus eorum. 17. Ascendit quoque Baasa rex Israel in Iudam, & ædificauit Rama, vt non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Asa regis Iuda. 18. Tollens itaque Asa omne argentum & aurum, quod remanserat in thesauris domus Domini, & in thesauris domus regiæ, dedit illud in manus seruorum suorum: & misit ad Benadad filium Tabremon filij Hezion, regē Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: 19. Fœdus est inter me & te, & inter patrem meum & patrem tuum: ideò misi tibi munera, argentum & aurum: & peto vt venias, & irritum facias fœdus, quod habes cum Baasa rege Israel, & recedat à me. 20. Acquiescens Benadad regi Asa, misit principes exercitus sui in ciuitates

Israel,& percusserunt Ahion & Dan,& Abeldomum Maatha,& vniuersam Cenne-
roth, omnem scilicet Terram Nephthali. 21. Quod cum audisset Baasa, inter-
misit ædificare Rama, & reuersus est in Thersa. 22. Rex autem Asa nuntium
misit in omnem Iudam, dicens: Nemo sit excusatus,& tulerunt lapides de Rama,
& ligna eius, quibus ædificauerat Baasa, & extruxit de eis rex Asa Gabaa Benia-
min, & Maspha. 23. Reliqua autem omnium sermonum Asa, & vniuersæ forti-
tudines eius, & cuncta quæ fecit, & ciuitates quas extruxit, nónne hæc scripta sunt
in Libro verborum dierum regum Iuda? Verumtamen in tempore senectutis suæ
doluit pedes. 24. Et dormiuit cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciui-
tate Dauid patris sui. Regnauitque Iosaphat filius eius pro eo. 25. Nadab ve-
rò filius Ieroboam regnauit super Israel anno secundo Asa regis Iuda:regnauitque
super Israel duobus annis. 26. Et fecit quod malum est in conspectu Domini, &
ambulauit in vijs patris sui, & in peccatis eius,quibus peccare fecit Israel. 27. In-
sidiatus est autem ei Baasa filius Ahiæ de domo Issachar, & percussit eum in Geb-
bethon, quæ est vrbs Philisthinorum: siquidem Nadab & omnis Israel obsidebant
Gebbethon. 28. Interfecit ergo illum Baasa in anno tertio Asa regis Iuda, &
regnauit pro eo. 29. Cumque regnasset, percussit omnem domum Ieroboam:
non dimisit ne vnam quidem animam de semine eius, donec deleret eum, iuxta
verbum Domini, quod locutus fuerat in manu serui sui Ahiæ Silonitis, 30. pro-
pter peccata Ieroboam, quæ peccauerat,& quibus peccare fecerat Israel:& propter
delictum,quo irritauerat Dominum Deum Israel. 31. Reliqua autem sermo-
num Nadab, & omnia quæ operatus est, nónne hæc scripta sunt in Libro verbo-
rum dierum regum Israel? 32. Fuitque bellum inter Asa, & Baasa regem Is-
rael, cunctis diebus eorum. 33. Anno tertio Asa regis Iuda, regnauit Baasa
filius Ahiæ, super omnem Israel, in Thersa, viginti quatuor annis. 34. Et fecit
malum coram Domino, ambulauitque in via Ieroboam, & in peccatis eius, quibus
peccare fecit Israel.

Vers. 1. IGITVR IN OCTAVO DECIMO ANNO IEROBOAM FILII NABAT, regis Israel, REGNAVIT ABIAM, filius Roboam, SVPER IVDAM.

Vers. 2. TRIBVS ANNIS REGNAVIT] Dices, v.9. Abia dicitur mortuus anno vigesimo Ieroboam ergo non tribus,sed duobus tantùm annis regnauit: nam ab anno 18. ad 20. sunt tantùm duo anni. Resp. numerandum hic esse annum 18. eumque fuisse primum regni Abiam,secundum verò fuisse 19. tertium verò 20. Regni Ieroboam. Ita Abul. Caietan. Salianus & alij. Vbi Nota,in Chronologia annum subinde à principio, subinde à fine computari: quocircà vnus annus additus vel demptus in Chronologia nullam facit diuersitatem. Porrò Abul. hic tres alios modos conciliandi diuersam chronologiam assignat, valdè vtiles & notandos.

Tres canones conciliandi diuersa tempora. *Primus.* Primus est per Synecdochen, qua pars anni, mensis,vel diei ponitur pro integro anno,mense,vel die.Sic Christus dicitur tribus diebus fuisse in sepulchro, quia, per partem diei primæ & tertiæ fuit in sepulchro,solo autem die secundo integro in eodem mansit.

Secundus. Secundus, quòd aliquando numerentur anni,quibus filius regnauit cum patre, aliquando verò anni quibus solus ipse regnauit post patrem.

Tertius. Tertius, quòd quandoque interregnum iungitur annis sequentis regis vel Iudicis, vti ostendi Iudic. cap.3. quandoque non. Eosdem modos tradit Richardus de S. Victor tract. de Concordia temporum regum Iuda.

NOMEN MATRIS EIVS MAACHA, FILIA ABESSALOM] id est *Absalom*, vt dicitur 2.Paral.11.21. Hebr. enim *Abisalom*,idem est quod *Absalom*. Quare vix dubitandum est quin Absalom hic sit filius Dauidis, de quo libr. 2. crebra facta est mentio: nec enim alium legimus Absalom, Ideò ergo Absalom hic nominatur, quia ipse ex gestis eius recensitis libr.2. toti Israel fuit notissimus. Quare *Maacha* hæc eadem est cum *Thamar*: hanc enim solam filiam genuit Absalom, vt patet 2. Reg. 14. 27. ita censent Hebræi,Iosephus,Lyran.Caietan.Sanchez & alij.Minùs rectè ergo Abul. & Salianus censent alium esse hunc Absalom ab Absalome filio Dauidis.

Dices,2. Paral.13.2.hæc *Maacha* vocatur *Michaia,filia Vriel de Gabaa*.Resp.Caietan. Abſalom fuisse binomium, alioque nomine vocatum esse *Vriel*, fortè ob pulchritudinem, quod adeò esset pulcher, vt Angelus videretur, dicique posset *Vriel*, id est *lux & splendor Dei*. Aut certè Absalom fuisse patrem naturalem Maachæ, Vrielem verò eiusdem fuisse patrem legalem: quod difficile est concipere, cùm nullus Dauidis filius legatur vocatus *Vriel*, cui quasi fratri sine liberis defuncto Absalom semen suscitare debuerit.

Posset planiùs dici Maacham dici *filiam*, id est *neptem* Absalomis, more Script. quo nepotes vocantur *filij*. Videtur enim Thamar Absalomis vnica filia nupsisse Vrieli, ex eoque genuisse Maacham hanc Roboami vxorem, & Abiæ matrem. Id varijs coniecturis confirmatur. Nam Vriel hic fuit de Gabaa, quæ erat vrbs in tribu Beniamin; fuit ergo ipse Beniaminita; ergo Vriel non est Absalom: hic enim *Vriel quis* erat

erat de tribu Iuda, æquè ac Dauid.

Secundò, quia Thamar videtur fuisse hoc tempore grandæuior, quàm vt nuberet Roboamo. Nata est enim facilè 12. vel 13. annis ante mortem Dauidis (nam pater eius Absalom occisus est nouem annis ante mortem Dauidis, vti dixi in Chron. Dauidis sub finem lib. 2. Reg.) Adde annos 40. regni Salomonis, habebis 52. annos vitæ Thamar. Esto enim Roboam eam videatur duxisse ante mortem Salomonis: nam ex ea genuit Abiam, qui post triennium moriens regni successorem reliquit filium Asa. Roboam autem regnauit 17. annis dumtaxat: quare Abia à Roboam ante initum regnum genitus videtur, vt eo moriente esset plusquam 17. annorum: nam post triennium moriens reliquit filium Asa iam grandæuum, & habilem ad regnum. Esto, inquam, id ita sit; tamen non videtur diu ante mortem Salomonis eam duxisse, eò quòd illam duxerit tertio loco, vt patet 2. Paral. 11. 20. filij enim regum ante regnum & ante mortem patris, non solebant multiplicare vxores.

Tertiò, quia hæc semper vocatur *Maacha*, numquam Thamar, ergo non fuit ipsa Thamar, sed Thamaris filia.

Quartò, quia hic v. 10. de Asa filio Abiæ idem dicitur quod hic de Abia, scilicet: *nomen matris eius, Maacha filia Abessalom*. Hæc ergo Maacha vel fuit eadem cum Maacha matre Abiæ, vt dicatur *mater*, id est *auia* Asæ; vel certè fuit eius soror iunior, ait Caiet. vt possent dici ab Asa filio Abiæ. Ergo Maacha non fuit Thamar, vtpote quæ nullam sororem habuit, sed fuit vnica filia Absalomis: fuit ergo Maacha filia Thamaris.

Quintò, id disertè asserit Iosephus, qui cùm priùs Maacham vocasset filiam Absalomis, mox libro 8. c. 3. eamdem vocat Absalomis neptem, scilicet ex Vriele & Thamar progenitam.

Vers. 3. AMBVLAVITQVE IN OMNIBVS PECCATIS PATRIS SVI] colendo idola Roboami, permittendo effeminatos, &c. hos cum idolis sustulit filius eius Asa, vt sequitur.

Vers. 4. DEDIT EI DOMINVS DEVS SVVS LVCERNAM, id est prolem gloriosam & regiam, scilicet VT SVSCITARET FILIVM EIVS POST EVM; vt Asa filius ei in regno succederet, ET, per eum, STATVERET IERVSALEM] stabiliendo eam in fide & cultu veri Dei, itaque pariter stabiliendo eius pacem, opes & regnum.

Vers. 5. EXCEPTO SERMONE (id est, re & facto, putà homicidio) VRIÆ HETHÆI] Dices, Dauid multa alia peccata commisit, vt dum ex superbia numerauit populum, quod peccatum Deus puniuit peste & morte 70. millium hominum 2. Reg. 24. 15. dum voluit occidere Nabal, omnesque eius domesticos 1. Reg. 25. v. 21. dum Miphiboseth innocenti partem dimidiam facultatum ademit 2. Regum 19. v. 29. Verùm hæc peccata nec tam grauia fuerunt, quàm fuit adulterium & homicidium Vriæ, nec tam certa & à vulgo taxata; quin imò habebant velum & prætextum aliquem honestatis & iustitiæ, saltem apud homines, qui proinde ea vel excusabant, vel non æstimabant. Hoc verò peccatum contra Vriam ab omnibus habitum fuit vt iniustum, enorme & infame; ideoque Deus qui peccata tanta & tam scandalosa non sinit

A impunita, acriter illud puniuit. Ob hoc enim omnia mala Dauidi acciderunt, eique dictum est à Deo, quod numquam recederet gladius à domo ipsius, idque ita accidisse ipsa hic ostendit, dum subdit, inter Roboam & Ieroboam æquè ac Abiam perpetua fuisse bella, cædes & spoliationes. Ita Abul. Caiet. & alij.

ATTAMEN BELLVM FVIT INTER ROBOAM ET IEROBOAM OMNI TEMPORE VITÆ EIVS] Vers. 6. q. d. Deus ob merita Dauidis voluit ei dare *lucernam*, id est posteritatem regiam, scilicet Salomonem, Roboam & Abiam; sed tamen ob eorum peccata, præsertim idololatriæ, fecit vt perpetua haberent bella cum Ieroboam.

FVITQVE PRÆLIVM INTER ABIAM ET INTER IEROBOAM] Vers. 7. Illud enarratur fusè 2. Paral. 13. vbi dicitur Abiam in aciem eduxisse 400. B millia, Ieroboam verò 800. millia, cumque hi vtpote plures, illos cingerent, ipsos inuocasse Deum, ac eius ope ex 800. millibus cecidisse 500. millia.

NOMEN MATRIS EIVS MAACHA FILIA ABESSALOM] Vers. 10. id est Absalom filij Dauidis. *Filia*, id est neptis, vt liquet. Hæc enim Maacha mater Asæ, vel est eadem cum Maacha matre Abiæ, vt vult Lyran. & Serar. vt dicatur *mater*, id est, auia Asæ, sicut v. 3. Dauid dicitur Abiæ *pater*, id est, auus; vel potiùs eius soror iunior, ex eadem matre Thamar Absalomis filia genita, vt ex Caiet. dixi v. 2. aut certè eius neptis. *Maacha* Hebr. idem est quod compressio, attritio, fixio, ait Pagnin. Videtur hoc nomen commune fuisse reginis siue filiabus regum Gessur: vnde filia regis Gessur, quam duxit Dauid, vocata est *Maacha*, quæ fuit mater Absalomis, indeque Thamar C filia Absalomis suam filiam, quæ nupsit Roboamo vocauit *Maacha*, ac eius sororem, quæ nupsit Abiæ, vocauit quoque *Maacha*: hanc enim tam Hebr. quàm Septuag. Noster, & Iosephus constanter vocant matrem Asæ. Simili modo S. Paula, Melania, Macrina S. Basilij amita, Eudoxia, Constantia, suum nomen ad filias & neptes transmiserunt.

Porrò nominatur hic Maacha *mater*, vel auia Asæ, vt Asæ insignis virtus & religio ostendatur, quòd à tam impia matre educatus, tamen tam pius euaserit, adeoque ipsam matrem à sacerdotio idolorum amouerit. Sic Plinius lib 7. Epist. laudat Quadratum iuuenem, quòd in deliciis auiæ degens vixeret tamen seuerissimè.

INSVPER ET MAACHAM MATREM AVAM Vers. 13 AMOVIT, NE ESSET PRINCEPS (sacerdotissa D prima) IN SACRIS PRIAPI] Hebr. ad verbum est, *Ne esset domina, quia fecit idolum horrendum*: vbi Septuag. Chald. Vatab. Pagnin. & alij *ne esset domina*, exponunt, *ne esset regina*, ne regeret regnum. Vnde & Noster 2. Paral. 15. 16. vertit: *Sed & Maacham matrem Asa regis de augusta deposuit imperio, eò quòd fecisset in luco simulacrum Priapi*. Hic tamen vertit, *Ne esset princeps in sacris Priapi*; hic enim principatus sacrorum Priapi apud Iudæos & idololatras erat augustum imperium, & summa dignitas, vt אֲשֶׁר *ascer*, id est *quia*, *quòd*, capiatur pro בַּאֲשֶׁר *baascer*, id est *in eo quòd fecit idolum*, putà in cultura sui Priapi. Pro *Priapi* Hebr. est מִפְלֶצֶת *miphletset*, id est *tremor*, horror: sic vocatur Priapus, tum quia pingebatur vel sculpebatur turpi & hor-

renda forma; tum quia horrore suo terrorem incutiebat furibus & auibus volentibus deprædari hortos, quorum ipse erat Deus & tutor; vnde illud Horatij lib. 1. Satyra 8. de Priapo:

Deus inde ego furum, auiumq́;
Maxima formido.

Hinc & ab Hebr. *mphletset*, Priapus Latinè dictus est *Phallus* & *Mutinus*: sic enim eum appellat Iuuen. Satyra 6. Virgilius & Ouidius: ita Serar. Vatab. & Sanchez. Fuit ergo Maacha obscena & sacrilega, imò obscenitatis & sacrilegij princeps, ac meretricum & scortorum regina, ideóque suo Priapo sacrauit lucum; quia libido, vtpote pudenda, quærit lucos, id est siluas vmbrosas, & tenebras, quibus suam turpitudinem tegat. Vnde *lucus* dicitur per antiphrasin, eò quòd luce careat, sitque opacus. Ita Eocherius.

Porrò Hebræi coluerunt Priapum nomine *Beelphegor*, quasi Deum obscenitatis, ritibus & actibus obscenissimis. Vide dicta Numer. 25. 3. fecit autem hæc Asa initio regni, cùm esset penè puer; eò maior fuit eius zelus & pietas. Quocircà Deus hunc Asæ zelum renumeratus est: primò, pace felici & longa; secundò, ædificatione multarum vrbium; tertiò, victoria illustri, qua decies centena millia Æthiopum prostrauit 2. Paral. 14. 7.

Vers. 14. EXCELSA AVTEM NON ABSTVLIT] Abul. per *excelsa* accipit templa à Salomone extructa idolis, quæ manserunt vsque ad Iosiam, qui ea euertit; qua in re, inquit, non peccauit Asa, nec Iosaphat, nec Ezechias, quia templa hæc iam eruiluerant, erantque clausa, nec in eis colebantur idola; quare cum iam non essent amplius scandalosa, permissa sunt ad futuram rei gestæ memoriam.

Melius Caiet. *excelsa*, intelligit templa in montibus & locis excelsis Deo vero dicata, in quibus Israëlitæ Deo vero sacrificabant, quæ licet à Deo essent vetita, prudenter tamen ea permisit Asa, ne populi delectatio & consuetudo immolandi in excelsis eum abduceret à cultu Dei ad idololatriam: zelosi tamen reges, quales fuêre Ezechias & Iosias, eadem sustulerunt: quamquàm dici posset Asa peccasse, quòd excelsa permiserit, sicut in pluribus aliis peccauit, vti iam dicam.

Vers. 34. VERVMTAMEN COR ASA PERFECTVM ERAT CVM DOMINO CVNCTIS DIEBVS SVIS] *Perfectum*, intellige in fide & cultu vnius veri Dei, ac in extirpatione idololatriæ; nam in aliis multis peccauit Asa, vt cùm ægrotans non sperauit in Domino, sed confisus est in arte medicorum, de quo mox. Item cùm diffidens Deo vasa sacra dedit regi Syriæ v. 18. ad euadendum bellum regis Israël. Rorsùm, cùm prophetam se increpantem coniecit in neruum, id est, *in carcerem*, & vincula, multosque è populo interfecit 2. Paral. 16. 10. vide Abul. quæst. 18.

Vers. 15. ET INTVLIT EA QVÆ SANCTIFICAVERAT, id est, dicauerat, consecrauerat, PATER SVVS, ET VOVERAT IN DOMVM DOMINI.

Vers. 18. AVRVM QVOD REMANSERAT IN THESAVRIS DOMVS DOMINI (aurum templi) &c. MISIT AD BENADAD] Peccauit hac in re Asa, tum quòd aurum templi vsurparit & alienarit; tum quòd magis in Benadad impio, quàm in Deo spem reposuerit, ideoque increpitus est à propheta 2. Paral. 15. 1.

Vers. 23. VERVMTAMEN IN TEMPORE SENECTVTIS SVÆ DOLVIT PEDES] Res hæc fusiùs narratur 2. Paral. 16. 12. *Ægrotauit*, inquit, *Asa anno trigesimo nono regni sui, dolore pedum* (podagra) *vehementissimo, & nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est*; ideoque mortuus: vnde illicò subiungitur: *Dormiuitque cum patribus suis & mortuus est anno quadragesimo primo regni sui.*

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEhu filius Hanani Propheta Baasa regi Israël minatur exitium, ideóque ab eius filio Ela occiditur: hinc vers. 9. Ela à Zambri regno & vitâ multatur. Mox vers. 16. Zambri obsessus ab Amri se cum domo succendit. Inde vers. 24. Amri rex creatus ædificat Samariam. Denique vers. 29. Amri morienti succedit impius Achab cum sua Jezabele. Additur vers. vlt. Hiel ædificasse Iericho, ideoque filios omnes amisisse.

1. FActus est autem sermo Domini ad Iehu filium Hanani contra Baasa, di-
cens: 2. Pro eo quòd exaltaui te de puluere, & posui te ducem super po-
pulum meum Israël, tu autem ambulasti in via Ieroboam, & peccare fecisti po-
pulum meum Israël, vt me irritares in peccatis eorum: 3. ecce ego demetam
posteriora Baasa, & posteriora domus eius: & faciam domum tuam sicut do-
mum Ieroboam filij Nabat. 4. Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, come-
dent eum canes: & qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volu-
cres cæli. 5. Reliqua autem sermonum Baasa, & quæcumque fecit, & prælia
eius nónne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israël? 6. Dor-
miuit ergo Baasa cum patribus suis, sepultusque est in Thersa: & regnauit Ela fi-
lius eius pro eo. 7. Cùm autem in manu Iehu filij Hanani prophetæ verbum
Domini factum esset contra Baasa, & contra domum eius, & contra omne ma-
lum

lum, quod fecerat coram Domino, ad irritandum eum in operibus manuum
suarum, vt fieret sicut domus Ieroboam: ob hane causam occidit eum, hoc est,
Iehu filium Hanani, prophetam. 8. Anno vigesimosexto Asa regis Iuda, re-
gnauit Ela filius Baasa super Israël in Thersa duobus annis. 9. Et rebellauit con-
tra eum seruus suus Zambri, dux mediæ partis equitum: erat autem Ela in Ther-
sa bibens, & temulentus, in domo Arsa præfecti Thersa. 10. Irruens ergo Zam-
bri, percussit & occidit eum, anno vigesimoseptimo Asa regis Iuda, & regnauit
pro eo. 11. Cumque regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnem
domum Baasa, & non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, & propinquos
& amicos eius. 12. Deleuitque Zambri omnem domum Baasa, iuxta verbum
Domini, quod locutus fuerat ad Baasa in manu Iehu prophetæ. 13. propter vni-
uersa peccata Baasa, & peccata Ela filij eius, qui peccauerunt, & peccare fecerunt
Israel, prouocantes Dominum Deum Israel in vanitatibus suis. 14. Reliqua au-
tem sermonum Ela, & omnia quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro verborum
dierum regum Israel? 15. Anno vigesimo septimo Asa regis Iuda, regnauit
Zambri septem diebus in Thersa: porro exercitus obsidebat Gebbethon vrbem
Philisthinorum. 16. Cumque audisset rebellasse Zambri, & occidisse regem,
fecit sibi regem omnis Israël Amri, qui erat princeps militiæ super Israel in die illa
in castris. 17. Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cum eo, de Gebbethon, &
obsidebant Thersa. 18. Videns autem Zambri quòd expugnanda esset ciuitas,
ingressus est palatium, & succendit se cum domo regia: & mortuus est. 19. in pec-
catis suis, quæ peccauerat faciens malum coram Domino, & ambulans in via Ie-
roboam, & in peccato eius, quo fecit peccare Israel. 20. Reliqua autem ser-
monum Zambri, & insidiarum eius, & tyrannidis, nónne hæc scripta sunt in Li-
bro verborum dierum regum Israel? 21. Tunc diuisus est populus Israel in
duas partes: media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth, vt constitueret
eum regem: & media pars Amri. 22. Præualuit autem populus qui erat cum
Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Gineth: mortuusque est Thebni, &
regnauit Amri. 23. Anno trigesimoprimo Asa regis Iuda, regnauit Amri super
Israel, duodecim annis: in Thersa regnauit sex annis. 24. Emitque montem
Samariæ à Somer duobus talentis argenti: & ædificauit eum, & vocauit nomen
ciuitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis Samariam. 25. Fe-
cit autem Amri malum in conspectu Domini, & operatus est nequiter, super om-
nes qui fuerunt ante eum. 26. Ambulauitque in omni via Ieroboam filij Na-
bat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Israel: vt irritaret Dominum Deum
Israel in vanitatibus suis. Reliqua autem sermonum Amri, & prælia eius quæ ges-
sit, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? 28. Dormi-
uitque Amri cum patribus suis, & sepultus est in Samaria: regnauitque Achab fi-
lius eius pro eo. 29. Achab verò filius Amri regnauit super Israel anno trige-
simooctauo Asa regis Iuda. Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Sama-
ria viginti & duobus annis. 30. Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu
Domini, super omnes qui fuerunt ante eum. 31. Nec suffecit ei vt ambularet
in peccatis Ieroboam filij Nabat: insuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal re-
gis Sidoniorum. Et abiit, & seruiuit Baal, & adorauit eum. 32. Et posuit a-
ram Baal in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria. 33. & plantauit lucum:
& addidit Achab in opere suo, irritans Dominum Deum Israel, super omnes reges
Israel qui fuerunt ante eum. 34. In diebus eius ædificauit Hiel de Bethel, Ieri-
cho: in Abiram primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit por-
tas eius: iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun.

VERS. 2. TV AVTEM AMBVLASTI IN VIA IEROBOAM] A q. d. Tu secutus es eius idololatriam, & coëgisti populum ad adorandum vitulos aureos à Ieroboam in idola erectos.

VERS. 3. ET FACIAM DOMVM TVAM SICVT DOMVM IEROBOAM] q. d. Sicut per te funditùs excidi familiam Ieroboam ob idololatriam vitulorum, sic ob eamdem stirpitùs euertam tuam progeniem per Zambri, suo filio Elæ rebellantem vers. 9. Mira fuit peruersitas & stoliditas regum Israël, quòd, cùm viderent iussu Dei planè euerti familias regum præcedentium ob cultus vitulorum, imò ipsi easdem euerterent, ipsi tamen eosdem vitulos colerent, & colendos proponerent populo, ne ad templum, & Asa regem Ierusalem rediret; esto reclamarent prophetæ, & excidium eis minarentur. Nimirùm diabolus & ambitio regnandi excæcabat, & dementabat eos. Hinc iusto Dei iudicio factum est, vt omnes sibi inuicem fuerint carnifices: Baasa enim fuit carnifex filiorum Ieroboam, Zambri fuit carnifex filiorum Baasæ, Zambri

verò carnifex fuit Amri: sic apud Romanos Iulius Cæsar sustulit Pompeium, Iulium Brutus & Cassius, hos Augustus. Mox Neronem ad necem adegit Senatus, Galbam Otho, Othonem Vitellius, Vitellium Vespasianus, Titum Domitianus, Domitianum Nerua & Traianus, vti narrat Sextus Aurelius Victor in Epitome Cæsarum: Ecce hic verum illud Iuuenalis:

Ad generum Cereris (Plutonem) *sine cæde & sanguine pauci*
Descendunt reges, & siccâ morte tyranni.

Vnde de Galba dixit Tacitus: *Omnium consensu capax imperij nisi imperasset*, De Vespasiano verò: *Solus imperantium*, inquit, *mutatus in melius*. Sed hac de re fusior erit sermo v. 31. in Achab.

Vers. 5. SCRIPTA SVNT IN LIBRO VERBORVM DIERVM REGVM ISRAEL] putà in Diarijs & Annalibus Regum Israel, vt superiùs dixi.

Vers. 7. OB HANC CAVSAM OCCIDIT EVM] putà ob prophetiam, qua Eliæ idololatræ intentabat excidium. Fuit ergo Iehu hic verè propheta æquè ac martyr, ac prophetia eum martyrem effecit.

Vers. 9. ET REBELLAVIT CONTRA EVM SERVVS SVVS ZAMBRI.] Nota hic iusta Dei iudicia in reges infideles & idololatras: quia enim Ela rebellauit Deo summo Domino suo; hinc iusta Dei vindicta ei vicissim rebellauit seruus & chiliarcha suus Zambri: sicut Ela occidit Iehu prophetam Dei, sic & ipse occisus est à Zambri Dei nutu.

Vers. 18. VIDENS AVTEM ZAMBRI QVOD EXPVGNANDA ESSET CIVITAS, INGRESSVS EST PALATIVM, ET SVCCENDIT SE CVM DOMO REGIA] Nimirum Zambri tyrannus ambiens aulam, inuenit vrnam, ac ascendens in regiam resilijt in pyram. Idem fecit Sardanapalus vltimus rex Assyriorum, qui in Niniue obsessus ab Arbaco militiæ suæ Præfecto, ne in eius manus veniret, rogum in regia ingentem extruxit, quo aurum & argentum omne, & quidquid erat regiæ supellectilis congessit. Tum concubinis & Eunuchis in domunculam, quam in medio pyræ extruxerat, conclusis, se regiamque cum illis omnibus absumpsit incendio. Ita Diodorus, Iustinus, Strabo, & ceteri passim. Sic vxor Asdrubalis capta à Scipione incensaque Charthagine, dextra læuaque tres filios mortem non recusantes trahens, *incendio se flagrantis patriæ obiecit*, ait Valerius Maxim. lib. 3. cap. 2. Sic Numantini per 14. annos à Romanis obsessi, cùm fame deficerent, maluerunt, se suaque omnia incendere, quàm Scipioni se tradere. Vide Florum lib. 2.

Vers. 21. MORTVVSQVE EST THEBNI] occisus à factione aduersa Amri, teste Iosepho. Addunt Septuag. fratrem quoque Thebni occisum, nomine Ioramum.

Vers. 23. ANNO TRIGESIMOPRIMO ASA REGIS IVDA REGNAVIT AMRI SVPER ISRAEL] Licet enim Amri occiso Zamri, à populo acclamatus sit rex anno 27. Asæ, vti dictum est vers. 15. & 16. tamen regni æmulum habuit Thebni, cum quo colluctatus est per quinque annos, donec eo mortuo solus regnauit, quod factum anno 31. Asæ, vt hic dicitur. Ita Abul. Richard. de S. Victore, Torniellus, Salianus & alij. Vnde explicans subdit: SVPER ISRAEL REGNAVIT DVODECIM ANNIS: cœpit enim regnare mortuo Zambri anno 27. Asæ, vt dictum est v. 15. & 16. mortuus est autem anno 38. Asæ, vt dicitur v. 29. iam à 27. anno Asæ vsque ad 38. sunt 12. anni inclusiuè. Vide hic, vt Deus prolonget regna piorum regum, abbreuiet verò impiorum. Ecce tibi Asa 41. annis regnauit in Iuda, quibus annis octo reges successiuè regnarunt in Israel, scilicet Ieroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zambri, Thebni, Amri & Achab, quorum omnium ortus & occasus (excepto Achab) vidit Asa.

IN THERSA REGNAVIT SEX ANNIS.] *Thersa* antè Amri erat metropolis & regia regum Israel. Quare in ea regnauit Amri quinq; annis, quibus cum Thebni de regno contendit: eo verò mortuo, anno sexto regni sui ex Thersa regiam transtulit in Samariam, quam ædificauit, vt sequitur, ibique regnauit alijs sex annis, hoc est vniuersim tam in Thersa quàm in Samaria, 12. annis, vti dictum est. Causa translationis fuit, quòd Zambri regiam in Thersa secum combussisset, moxque vrbs capta ab Amri, spoliata & vastata fuisset, vt dictum est vers. 18. Rursùm, quòd Samaria ob montem cui insidebat, munitior foret. Vnde ipsa diu hostium postea eam obsidentium insultus sustinuit. Ita Salianus. His ergo de causis Amri ex Thersa regnum & regiam transtulit in Samariam.

Vers. 24. EMITQVE MONTEM SAMARIÆ A SOMER (nomen est viri, qui erat dominus montis) DVOBVS TALENTIS ARGENTI] Talentum Hebræum continebat tria millia siclorum, siue mille quingentas vncias (siclus enim est semuncia) quæ faciunt 12. millia drachmarum. Drachma argenti est Iulius Romanus, siue Regalis Hispanicus: quare talentum argenti continebat tria millia florenorum Brabanticorum, siue Francorum Gallicorum, quæ faciunt aureos Romanos mille ducentos: Ergo duo talenta argenti faciunt 6. millia florenorum Brabant. quæ conficiunt bis mille & quadringentos aureos.

ET VOCAVIT NOMEN CIVITATIS, QVAM EXTRVXERAT, NOMINE SEMER (vel Somer) DOMINI MONTIS, SAMARIAM.] Putant aliqui priùs Samariam fuisse ædificatam, nam nominis Samariæ mentio facta est cap. 13. vers. 32. sed hic vrbi veteri ab Amri adiunctum fuisse montem vicinum, & ciuitatem eousque extensam, ac totam deinde vocatam Samariam. Ita Sanchez. Alij verò putant vrbem totam primitùs ædificatam ab Amri, ac nominatam Samariam: quare cap. 13. per anticipationem vocari Samariam, eò quòd posteà cùm Auctor libri hæc scribebat vocata sit Samaria. Hæc est celebris illa metropolis regum Israel, contra quam detonat Isaias ceterique prophetæ.

Vers. 31. ET ABIIT ET SERVIVIT BAAL] *Baal*, siue *Bal, Bel & Belus*, est Iuppiter Belus, puta *Nemrod*. Nemrod enim est Belus, qui fuit pater Nini primi regis Assyriorum, à quo condita & appellata fuit *Niniue*, cuius vxor fuit Semiramis, Nemrod ergo dictus est *Baal*, id est dominus, fuitque auctor idololatriæ sub annum trecentesimum à diluuio, vt dixi Genes. 10. 9. Vnde ab eo ceteri deinceps gentium dij & idola dicta, vel agnominata sunt *Baal* vel *Baalim*. Vnde Abul. in lib. 4. Reg. cap. 3. q. 3. censet Baal hunc Sidoniorum & Tyriorum fuisse Herculem; hic

enim

enim apud eos magno in honore fuit. Vnde Hiram rex Tyri tempore Salomonis eidem statuam erexit teste Iosepho lib. 8. cap. 2. Hinc in Tyro quinquennales ludi Herculi celebrabantur, vt patet 2. Machab. 4. 18. ergo idolis & vitulis Ieroboam adiunxit idolum Baal siue Iouis Beli, quod more gentis suæ Sidoniæ colebat Iezabel eius vxor.

Tragica ist. impiorum regum vita. Tropol. hinc disce quàm Deo inuisa, ideoque infelix sit impietas, nimirùm quòd continua & funestissima sit tragœdia impiorum principum vita; pauca ex dictis c. 12. 15. 16. & lib. 4. c. 9. 10. 11. 15. hæc tragica accipe.

Exempla. Postquàm occupauit regnum Israel Ieroboam propter delictum Salomonis, vindicatum per eum in persona Roboam filij eius, translatis decem tribubus in Ieroboam, regnauit & filius eius in Israel. Vindicta in persona filij successit, & ipse cum omni semine & domo Nabath erasus fuit per regem nouum Baasa. Baasa Tyranni finita potestas in filio Ela, qui necatus cum omni semine per Zambri eius seruum. Zambri tantùm per septem dies regnauit, & obsessus ab Amri, coactus se in palatio comburere sustulit regiam progeniem. Amri & Achab stirpem sustulit Iehu, seruus Ioram regis, qui erat ex progenie Achab. Aduenit autem in quarta generatione vindicta super progeniem Iehu, iuxta verbum Domini, & ideò Zacharias, qui ex Iehu descenderat, obtruncatus est à seruo suo, nomine Sellum, qui tantùm regnauit pro eo in Israel per vnum mensem, occisus pariter à Manaheo filio Gadi de Thersa, qui regnauit pro eo decem annis in Israel, & post eum Phaceia filius eius biennio tantùm: nam eum occidit Phacea filius Romeliæ dux eius; sed & hunc occidit Oseas filius Ela, hic autem translatus cum populo in Assyrios. Sic Saladinus, ait Æmilius lib. 6. domito Oriente tandem mortuus, & omnes eius filij à patruo eorum necati; vno euadente tantùm è manibus Sephadini patrui. Verus est dictum, tyrannos Principes quàm rarissimè senescere, propter varia pericula, quibus inuoluuntur; & quàm ægerrimè communem liuoris & periculi sortem possunt euadere, & paucissimi omnino fuerunt qui suo fato seu morte naturali perierunt. Quare & Saturninus apud Flauium Vopiscum cùm à suis purpurâ esset indutus: *Nescitis*, inquit, *amici, quid mali sit imperare. Nam & gladij & tela ceruicibus nostris impendent, imminent hastæ, vndique spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. Adde, quòd omnis ætas in imperio reprehenditur: senex est quispiam, inhabilis videtur; si iuuenis, tunc furor. Nam quòd imperatorem me cupitis, in mortis necessitatem me trahitis: sed habeo solatium hoc mortis, solus perire non potero.* Subit mentem quod Ælianus lepidè refert de Tyrannis ex Æsopi scriptis: si quis suem comprehendat, eam vociferari, idque non temerè. Etenim cùm nec lanam portet, neque quidquam aliud eius generis statim coniectura mortem augurari, scientem seipsam vsui & esui esse capientibus.

A Similes autē videri suibus Tyrannos, qui semper in suspicionibus & metu versantur, cùm sciant sicut sues, suam vitam solam omnibus deberi. Ita Ælianus lib. 9. var. histor.

IN DIEBVS EIVS ÆDIFICAVIT HIEL DE BETHEL, IERICHO: IN ABIRAM PRIMITIVO SVO FVNDAVIT EAM, ET IN SEGVB NOVISSIMO SVO POSVIT PORTAS EIVS: IVXTA VERBVM DOMINI, QVOD LOCVTVS FVERAT IN MANV IOSVE] *Vers. 34.* Iosue euertens Iericho statuit eam anathema, ac maledixit ei, qui illam reædificare vellet dicens cap. 6. v. 26. *Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit & ædificauerit vrbem Iericho. In primogenito suo fundamenta illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius.* Quare nemo vsque ad tempora Achab ausus fuit reædificare Iericho, tunc autem id ausus fuit Hiel illectus fertilitate

B loci. Iericho enim erat fœcundissima & amœnissima, adeoque sola proferebat balsamum. Addit hoc Script. vt indicet quanta fuerit sub Achab scelerato idololatra Dei & prophetarum obliuio, ac quàm corrupti mores auaritiâ: hæc enim stimulauit Hiel ad reædificandum Iericho contra iussum Iosue. Rursum vt eius punitione terreret Achab & idololatras. Si enim Hiel ob reædificatam Iericho contra iussum Iosue, mulctatus est filijs omnibus: multò magis filijs omnibus se mulctandum à Deo cogitare debebat Achab, qui in Dei iniuriam Baalem suum pro Deo coli volebat.

IN ABIRAM PRIMOGENITO SVO FVNDAVIT EAM, ET IN SEGVB NOVISSIMO SVO POSVIT PORTAS EIVS.] q. d. Hiel iaciens fundamenta Iericho, statim perdidit filium suum primogeni-

C tum, nomine *Abiram*: deinde pergens illam ædificare, ex ordine perdidit ceteros vsque ad vltimum *Segub*, quem amisit dum portas vrbis locaret. Quantùm ergo crescebat Iericho: tantùm decrescebat familia Hiel, adeoque ipsâ perfectâ, planè hæc exstincta est, *mira pertinacia*, ait Rupert. *fulciente conditoris nomen, vt totum cum effectu perderet genitoris honorem.* Vbi mira apparet Hielis cæcitas, auaritia & ambitio, qui cùm videret in se impleri minas Iosue, ac sensim filios suos omnes emori, ab ædificatione tamen vrbis non destitit, malens eam perficere cum amissione omnium filiorum, quàm illa omissa filios in vita retinere; fortè etiam hoc fecit, vt placeret impio Achab, eique ostenderet se, æquè ac ipsum, esse Dei & prophetarum eius contemptorem.

Tropol. Eucher. *Ille*, inquit, *qui postquàm in*

D *Ecclesia habitum religionis assumpseras, ad agenda scelera quæ ei Dominus Iesus in die baptismatis condonauerat, redit, quæsque ipse anathematizauerat diaboli pompas, luxuriose viuendo repetit; siue errorum dogmata, vel gentilium fabulas, veritati Ecclesiasticæ, qua imbutus est, quasi de Bethel egrediens ruinas Iericho resuscitat. Meritoque talis coram Domino maledictus, & primum filiorum in fundatione nefariæ ciuitatis, & nouissimum in portarum positione amittit, quia & fundamenta fidei, à quibus bona ædificia inchoare, & claustra bona actionis, quibus perfici debuerat, perdit.* Eadem ad verbum habet Angelomus.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elias inducit Israeli siccitatem & sterilitatem. Vnde iussu Dei in torrente Carith se abscondit, pasciturque à coruis. Mox vers. 10. in Sarephta viduæ farinam in hydria, & oleum in lecytho multiplicat. Denique v. 17. filium eius mortuum, expandens se super eum, ad vitam reuocat.

1. ET dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab: Viuit Dominus
Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta
oris mei verba. 2. Et factum est verbum Domini ad eum, dicens, 3. Recede
hinc, & vade contra Orientem, & abscondere in torrente Carith, qui est contra
Iordanem. 4. Et ibi de torrente bibes: coruisque præcepi vt pascant te ibi. 5.
Abijt ergo, & fecit iuxta verbum Domini: cumque abijsset, sedit in torrente
Carith qui est contra Iordanem. 6. Corui quoque deferebant ei panem & car-
nes mane, similiter panem & carnes vesperi, & bibebat de torrente. 7. Post dies
autem siccatus est torrens: non enim pluerat super terram. 8. Factus est ergo
sermo Domini ad eum dicens. 9. Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, &
manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ vt pascat te. 10. Surrexit, & abijt
in Sarephta. Cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua col-
ligens ligna, & vocauit eam, dixitque ei: Da mihi paululum aquæ in vase, vt bi-
bam. 11. Cumque illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens:
Affer mihi, obsecro, & bucellam panis in manu tua. 12. Quæ respondit: Viuit
Dominus Deus tuus, quia non habeo panem nisi quantum pugillus capere po-
test farinæ hydria, & paululum olei in lecytho: en colligo duo ligna, vt ingre-
diar & faciam illum mihi & filio meo, vt comedamus, & moriamur. 13. Ad
quam Elias ait: Noli timere, sed vade, & fac sicut dixisti: verumtamen mihi pri-
mùm fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & affer ad me: tibi au-
tem & filio tuo facies posteà. 14. Hæc autem dicit Dominus Deus Israel: Hy-
dria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, vsque ad diem in qua Do-
minus daturus est pluuiam super faciem terræ. 15. Quæ abijt, & fecit iuxta ver-
bum Eliæ: & comedit ipse, & illa, & domus eius: & ex illa die, 16. hydria fari-
næ non defecit, & lecythus olei non est imminutus, iuxta verbum Domini, quod
locutus fuerat in manu Eliæ. 17. Factum est autem post hæc, ægrotauit filius
mulieris matrisfamilias, & erat languor fortissimus, ita vt non remaneret in eo
halitus. 18. Dixit ergo ad Eliam: Quid mihi & tibi vir Dei? ingressus es ad me,
vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? 19. Et ait ad
eam Elias: Da mihi filium tuum, Tulitque eum de sinu eius, & portauit in cœ-
naculum vbi ipse manebat, & posuit super lectulum suum. 20. Et clamauit ad
Dominum, & dixit: Domine Deus meus, etiam ne viduam, apud quam ego vt-
cumque sustentor, afflixisti vt interficeres filium eius? 21. Et expandit se, atque
mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominum, & ait: Domi-
ne Deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. 22. Et
exaudiuit Dominus vocem Eliæ: & reuersa est anima pueri intra eum, & reui-
xit. 23. Tulitque Elias puerum, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem
domum, & tradidit matri suæ, & ait illi: En viuit filius tuus. 24. Dixitque mu-
lier ad Eliam: Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini
in ore tuo verum est.

VERS. 1. ET DIXIT ELIAS THESBITES DE HABITATORIBVS GALAAD AD ACHAB] Quæres primò, cur Deus suscitarit Eliam, eumque miserit ad Achab? Resp. vt eius æquè ac Iezabelis ardorem in propaganda idololatria reprimeret & restingueret, ac Israelem in vera vnius Dei fide & religione conseruaret, ideoque eum armauit zelo & spiritu fortitudinis admirabili, vt solus ipse se opponeret tyrannis, sa-

A cerdotibus & idololatris omnibus. Sic Pharaone opprimente fideles Hebræos, Deus suscitauit Moysen, qui se illi opponeret, & populum ex eius seruitute educeret. Sic Ieroboam vitulos pro dijs erigenti opposuit Abiam prophetam, Manassi Isaiam, Antiocho Machabæos. Sic toti orbi penè Arriano vnum opposuit Athanasium fidei Orthodoxæ Atlantem, Pelagianis S. Augustinum, Nestorianis S. Cyrillum,

rillum, Iconomachis S. Ioannem Damascenum, Albigensibus S. Dominicum, Lutheranis & Caluinistis S. Ignatium & similes. Fuit ergo Elias (quod S. Bernard. scribit Eugenio Pontifici in fine lib. 4. de Consider.) *Eliæ elogia.* *forma iustitiæ, sanctitatis speculum, pietatis exemplar, assertor veritatis, fidei defensor, doctor Israelis, magister insipientium, refugium oppressorum, pauperum aduocatus, iudex viduarum, oculus cæcorum, lingua mutorum, vltor scelerum, malorum metus, bonorum gloria, virga potentium, malleus tyrannorum, regum pater, sal terræ, orbis lumen, propheta altissimi, præcursor Christi, Christus Domini, Deus Achab, Baalitarum terror, idololatrarum fulmen.*

Quæres secundò, quid significet Elias. Resp. *Elias* Hebr. dicitur אליהו *Eliahu*, id est *Deus Domini*, vel potiùs *Deus meus Dominus*, ait Pagnin. *Eliæ etimon.* *Primò.* Aut q. d. *El ia hu*, id est *potens est Deus ipse*. *El* enim est nomen Dei, quà fortis est & potens ad omnia debellandum: *ia* est abbreuiatum *Iehouah*: *hu* est *ipse*. Eliæ enim officium fuit ostendere Achab & Israeli non Baal, sed Deum Israelis esse verum Deum, fortem, & omnipotentem omnium Dominum. Ita S. Hieron. Angelom. & alij. *Secundò.* Vnde Hebræi censent Eliæ nomen sumptum ex illa populi ad Eliam acclamatione: *Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus* cap. 18. v. 39. nam antea eum vocatum fuisse *Iaberseysh*, tradunt ijdem in Genesi Magna cap. 27. Hinc S. Hieron. in Michææ cap. 5. *Elias*, inquit, *idem est quod, Dominus Deus.*

Audi S. Isidor. lib. 7. Orig. c. 8. *Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri ergo præsagio sic vocatur. Nam dum altercaretur in sacerdotio cum quadringentis sacerdotibus Baal, inuocato nomine Domini, descendit ignis de cælo super holocaustum. Quod cùm vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac ergo causa tale priùs nomen accepit, pro eo quòd per eum posteà cognouerit populus Dominum Deum; idem & fortis Dominus interpretatur, vel propterea quòd interfecit eosdem sacerdotes, vel propterea quòd Achabi aduersitatem tolerauit.*

Tertiò. Rursum, *Elias*, idem est, quod *fortis Domini*, ait S. Hieron. vel *Deus Dominus*, ait Pagnin. quia, sicut Moyses à Domino constitutus est Deus Pharaonis Exodi 7. vers. 1. sic ab eodem Elias constitutus est Deus Achabi & Iezabelis: sicut enim Moyses decem plagas cælestes & terrestres infligens Pharaoni, coëgit eum dimittere Hebræos: sic & Elias omnia elementa commouit per stupenda miracula, quasi eorum esset Deus & Dominus, quibus Achab & Baalitas perculit, imò occidit.

Tropolog. Aliam causam Tropologicam dat S. Ambros. lib. 1. de Cain c. 2. vbi Eliam hisce elogiis ornat: *Victor passionum*, inquit, *nec vllis captus illecebris, qui omnem istam secundùm corpus habitationem cælestis puritate conuersationis obduxerat, mentem regens, carnem subiciens & regia quadam auctoritate castigans, nomine Dei vocatus est, ad cuius similitudinem se perfectæ virtutis vbertate formauerat, & ideò non legimus de eo sicut de cæteris, quia deficiens mortuus est.* Deo enim persimilis est, qui ab omni vitio purus & sanctus est. Audi S. Dionys. epist. vlt. ad S. Ioannem Euangelistam qu. 10. *Quicumque viri studiosi sunt, ab amni quidem rerum corporearum voluptate abducuntur; liberi autem ab*

A *omnibus malis, Deiq; amore impulsi, omnium bonorum potens diligunt & sanctimoniam; atque ab hac vita principium futuræ faciunt, cum inter homines Angelorum vitam imitentur cum omni animi tranquillitate, Dei nomine appellatione digni, tum benignitate cæterisq; virtutibus*, &c. Rursùm, Eliæ competit fortitudo Dei, quam depingens Isaias c. 25. 4. ait: *Factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, vmbraculum ab æstu; spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti tumultum alienorum humiliabis & quasi calore sub nube torrente propaginem fortium marcescere facies.* Simili enim fortitudine Elias deiecit Achab, Iezabelem & Baalitas, iuxta illud Eccli. 48. 2. *Irritantes illum* (Eliam) *inuidia sua, pauci facti sunt; non enim poterant sustinere*

B *præcepta Domini.* Et paulò pòst: *Qui deiecisti reges ad perniciem, & confregisti facilè potentiam ipsorum, & gloriosos de lecto suo.*

Porrò Beda, & Angelom. in lib 4. Regum c. 23. quin & S. Chrysost. hom. 3. de Elia asserunt *Eliam* dici quasi ἥλιον, id est solem, eò quòd ipse fuerit sol Israëlis & curru igneo vectus sit in cælum, indeque à poëtis fingi solem vehi curru igneo, quem quia Phaëthon solis filius regere nesciuit, hinc se & orbem combussit, de quo plura l. 4. c. 2. *Elias ἥλιος, id est Sol.* Hæc per allusionem dicuntur: constat enim *Elias* esse nomen Hebræum, non Græcum. Simili modo Nazianzen. Hebr. nomen *pascha* deriuat à Græco πάσχω, id est patior, quòd in paschate passus sit Christus.

Quæres tertiò, quæ fuerint eximiæ virtutes & dotes Eliæ, quibus debellauit idololatriam? *Eliæ dotes.*

C Resp. prima eius dos fuit vitæ innocentia, austeritas & sanctitas. *Prima.* Audi S. Isidor. lib. de ortu & interitu prophet. c. 35. *Elias*, inquit, *sacerdos magnus atque propheta, habitator solitudinis, fide plenus, deuotione summus, in laboribus fortis, industria solers, excellenti ingenio præditus, in exercitationis disciplinæ rectus, in sancta meditatione assiduus, metuiq; mortis intrepidus.*

Secunda Eliæ dos fuit solitudo & contemplatio. *Secunda.* Secedens enim in Carmelum vacabat orationi & contemplationi, ibique Eliseum & alios discipulos collegit quasi auctor vitæ monasticæ & eremiticæ. Vnde Carmelitæ suum nomen & institutum ab Elia in monte Carmelo accepisse profitentur, de quo plura c. 18.

Tertia fuit eius dicendi & arguendi libertas, *Tertia.* qua inter cetera ait Achab regi & Iezabeli in faciem, quòd venundati sunt sub peccato, & quòd Deus omnem eorum stirpem excindet, quodq;

D canes lingent sanguinem Iezabelis c. 21. 20.

Quarta, inuicta animi patientia & fortitudo, *Quarta.* qua omnes regum & idololatrarum persecutiones generosè sustinuit & superauit, imò omnes sacerdotes Baal occidit cap. 18.

Quinta, zelus honoris & cultus diuini, qui *Quinta.* eum ad omnia certamina cum rege & Baalitis ineunda compulit; vnde ipse ad Deum ait: *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel*, &c. *prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam*, cap. 19. 14. Hinc Elias à nonnullis vocatur Angelus, ac de Ioanne Baptista ait Angelus, quòd præcedet Christum *in spiritu & virtute Eliæ*, Lucæ 1. Hinc raptus est

Elias, vt præcurrat Christum ad iudicium, certétque contra Antichristum, à quo proinde occidetur, & martyrio laureabitur Ierosolymæ; sed tertia die coram toto populo gloriosè à morte resurget, & conscendet in cælum, vti dixi Apocal. 11. 3. Denique vide elogia Eliæ apud Ecclesi. cap. 48. 1. *Surrexit*, inquit, *Elias quasi ignis, & verbum eius quasi facula ardebat.* Vide ibi dicta. Fuit enim Elias totus igneus & fulmineus.

Hinc Allegor. Elias fuit typus Christi, qui verè fuit *Elias*, id est *Dominus Deus.* Christus, enim instar Eliæ magna certamina habuit de fide Messiæ cum Scribis & Pharisæis, ac continuas ab eis persecutiones sustinuit, tandemque mortem crucis, sed ab ea die tertia gloriosus resurrexit, & die 40. in cælum conscendit. Ita Angelom. Eucher. Rupert. & alij.

Sexta. Denique Elias fuit Dux & Princeps Prophetarum ceterorum: atque hac de causa vnà cum Moyse legislatore apparuit in Transfiguratione Christi, eique nomine omnium prophetarum testimonium perhibuit, quòd ipse verus esset Messias ab eis prophetatus, Matth. 17.

Thesbites] oriundus ex *Theba* vel *Thesbe* vico, sito in Tribu Gad inter Iebaa & Saron, ait Adrichom. in Descripr. terræ Sanctæ. Hinc S. Epiphan. Dorotheus, Isidorus, Metaphrastes & alij in Vita Eliæ docent Eliam natum in Thesbe, quæ Arabiæ est contermina. Audi S. Epiphan. *Elias ex Thesbis erat è continente Arabia: morabatur autem in Galaad, quoniam Thesbis erant ædes sacerdotibus consecratæ ac destinatæ.* Sed clariùs Metaphrastes: *Elias*, inquit, *à sacerdotibus* (Hierosolymitanis scilicet, ad quos de visione consulendos Sobachus parens profectus est) *appellatus est Thesbytes, eò quod esset domus, quæ forte obtigerat sacerdotibus in qua is habitabat, virtutem exercens ab adolescentia, & flammeam efficiens animam per ignem spirantem Spiritus sancti gratiam.*

Falluntur ergo Abul. Hugo, Lyran. qui censent Eliam oriundum ex vrbe Thebe, in qua occubuit Abimelech Gedeonis filius Iudic. 9. 50. Thebe enim erat in tribu Ephraim iuxtà Sichem, Thesbe verò patria Eliæ erat trans Iordanem in Galaadite, purà in tribu Gad. Quare Elias videtur fuisse Gaddita, indeque nascendo viriles, fortes & militares hausisse spiritus. Tales enim erant Gadditæ iuxta illud Genes. 49. 19. *Gad accinctus* (hoc enim Hebr. significat *Gad*) *præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum.*

Porrò, *Thesbites* Hebr. idem est quod *captiuans*, vel *conuertens*, ait Angelom. & alij. Elias enim captiuauit & *conuertit cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum*, vt ait Malach. cap. 4. v. 6. De natiuitate & educatione Eliæ hæc habet Dorotheus in eius Vita: *Cum nasciturus esset Elias, pater eius Sabacha vidit illum ab angelis albicantibus salutari, & igne tamquam fasciis inuolui, & flamma ignis velut cibo ali, & Hierosolymam profectus, rem istam indicauit, dictumque illi est ex oraculo, ne timeret; fore enim vt puer nasciturus in luce habitaret, & quæ diceret, firmam sententiam haberent, iudicaretque Israelem in gladio & igne.* Eadem habet S. Epiphan. & Metaphrastes in Vita Eliæ.

Elias igne vestitus & alitus.

Hinc Eliam perpetuam coluisse virginitatem A consentiunt Patres, scilicet S. Hieron. l. 1. contra Iouin. & ad Eustochium de Custod. Virgin. Ambros. l. 1. de Virgin. Idem asserit S. Chrysost. lib. de Virgin. tomo 5. S. Ephrem non vno loco: pulchrè paræn. 1. tomo 2 fol. 90. ait: *Donum optimum monachi est virginitas, currum ipsum ad cælum cum Elia vehens:* & fol. 91. *Elias se sua pelle caprina operiens in cælos introducet.*

Virgines quoque vel cælibes fuisse Eliseum ceterosque Eliæ discipulos, non est dubium: quin & ex ipsis plures pro vera Dei religione à Iezabele occisos martyrij lauream adeptos esse, satis liquet ex cap. 18. 13.

Porrò Elias non videtur fuisse sacerdos, ait Abul. Sanchez & alij, quia non oriundus ex Leui, sed ex Gad: vnde & Script. nusquam eum vocat sacerdotem, vti vocat Ieremiam &
B Zachariam patrem Ioannis Baptistæ. S. Epiphan. tamen, S. Isidorus & alij eum vocant sacerdotem, ortumque ex Leui, quia Leuitæ & sacerdotes, cùm propriam non haberent possessionem, spargebantur per omnes tribus, vt eas in fide & Dei cultu erudirent. Poterat ergo in tribu Gad nasci Elias Leuita.

Denique Hebræi censent Eliam esse Phinees, filium Eleazari filij Aaron, sed errant, vt ostendi Numer. 25.

De habitatoribus Galaad] Migrauit Elias à patria sua Thesbe in vicinam Galaaditim. Cur? Resp. primò, quia Galaaditæ tunc valdè corruptis erant moribus, idololatræ & homicidæ. Iuit ergo ad eos Elias, vt ipsos pœ se & suos discipulos ad meliorem frugem reuo-
C caret. Id liquet ex Osee propheta, qui sub Ozia rege paulò post Eliam prophetauit, ac 6. 8. sic ait: *Galaad ciuitas operantium idolum, supplantata sanguine. Et quasi fauces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem.* Vide ibi dicta.

Rursum, Galaad erat ferax resinæ, opobalsami & aliorum aromatum, ex quibus conficiuntur emplastra & medicinæ ad curandos morbos & vulnera. Hinc repræsentat prophetas, qui quasi medici spiritales animarum vulnera & ægritudines curant. Hoc est, quod ait Ieremias c. 8. 22. *Numquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare ergo non est obducta cicatrix filiæ populi mei?* Vnde ibi Chaldæus Paraphrastes vertit, *Desiderabam doctrinam Eliæ prophetæ, qui fuit de Galaad, cuius verba erant medicina.* Elias ergo & Eliseus, vti in Carmelo, Bethel, Iericho, Galgalis; sic & in Galaad
D commorati sunt, vt incolas ad verum Dei cultum traducerent, vt *vbi superabundauit delictum, superabundaret & gratia*, Rom. 5. 20. ideoque hisce in locis Collegia discipulorum, qui proinde *filij prophetarum* vocantur, instituit: vnde ad eos spectat illud Cant. 4. 1. *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.* Hac de causa Elias rapiendus in cælum, Collegia hæc in Bethel, Iericho, Galgalis, &c. obiuit 4. Regum 22. vt suis discipulis valediceret, eosque in aspero vitæ eremiticæ & cœnobiticæ studio prosequendo confirmaret. Ita Abul.

Vivit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros et pluvia, nisi iuxta oris mei

mei verba] Non dubium est Eliam zelo æstuantem priùs Achab regem monuisse de abdicando cultu Baal, & colendo Deo vero: sed cùm ille surdas adhiberet aures, Elias à verbis ad verbera venit, ac totam terram percussit sterilitate, vt Achab & idololatræ discerent non Baal, vt ipsi putabant, sed Deum verum dare pluuiam, messem, ceteraque terræ bona, ideoque ad hæc obtinenda eum inuocarent, non Baal; ait ergo: *Viuit Dominus*, id est, iuro per vitam Dei, quod nõ erit pluuia fœcundans terram, nisi iuxta meum beneplacitum, quando scilicet ego precibus meis cælum ad pluendum aperiam, sicut nunc illud precibus meis clausi: Eliam enim precibus hæc omnia à Deo impetrasse docet Iacobus in Epist. cap. 5. 17. *Elias*, inquit, *homo erat similis nobis passibilis: & oratione orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. Et rursùm orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum.*

In cuius conspectu sto] Septuag. *cui astiti coram eo*; Chald. *ante quem ministro*, q.d. Ego semper mente Deum habeo præsentem, conorque illum amare, laudare, revereri, eique per omnia placere, ideoque illum inuocaui & inuoco, vt mihi hanc potestatem sistendi laxandique pluuias, ad euertendum cultum Baal, concedat, vti de facto concessit. Nec enim Elias iuraret ita fore, nisi Deus ei id concessisset, eumque fecisset quasi Dominum aëris. Vnde exclamat Eucher. *Magna vis propheticæ dignitatis, humanus sermo est, diuinus effectus. In terris homo loquitur, & imperio eius cælestes obediunt potestates. Commouit omnem creaturam vnus sermo prophetæ, & miro modo humi sonans aëra cælumque concussit, turbatus est humani ministerij ordo, & à sæculis instituta elementorum harmonia contabuit, cùm sicco humidum, calido frigidum negaretur: sed elementa pœnam suam læta suscipiunt, dummodo vel in salute hominum, vel in honore proficiat conditoris.*

Si erit annis his ros et pluvia] Hebr. *si* idem est, quod *non*. Caussam dat Auctor de Mirabil. Script. lib. 2. cap. 15. *Quatenus*, inquit, *qui Deum per mala in terra exacerbassent, cæli clementia & aëris commoditate carerent.*

Nisi iuxta oris mei verba.] Vt nulla futura sit pluuia, nisi quando ego verbis & precibus meis illam adduxero. Concionatoriè S. Chrysost. homil. 1. de Elia, ait eum ex rigido zelo vindicandi idololatriam, noluisse Deo (vtpote quem misericordem, facilè precibus flectendum ad dandam veniam & pluuiam sciebat) relinqui, sed sibi reseruari; vtpote qui iam mentem obfirmarat de non danda idololatris venia, nec pluuia. Quare ipsum tamdiu precibus Deum fatigasse, donec id ei concederet: quo obtento constanter & seuerè edixisse: Iuro per Deum, quòd non pluet nisi quando ego voluero: non volam autem nisi sacerdotibus Baalitis occisis, & cultu Baal subuerso, vt patet cap. 18. 41. Hæc Chrysost. qui homil. 2. graphicè hæc depingens ait: *Cùm Elias propheta sanctissimus populum præuaricatum aspiceret, tumque Baal & lucos despecto Domino coli à sacrilegis perriderent; tumque, creatore despecto figmentis sese memoribusque omnis populus addixisset; zelo Dei commotus Iudæam terram siccitatis sententia, & pluuiarum sterilitate addixit. Tunc subitò anhelat terra, siccatur cælum, sitiunt omnes, fontes arescunt, omnis humor ima petit, supera deserit: aër feruet, serenitas torquet, tranquillitas pœna est, æstuant noctes, dies arescunt, sata torrentur, arbusta ægrotant, & iram Dei vniuersa creatura testatur.*

Abscondere in torrente Carith] Vers. 3.
Quæret enim te, quasi sterilitatis auctorem rex Achab, & si inuenerit, occidet. Fuge ergo & late, ne in tuum caput siccitatis caussa reuoluatur. *Torrens Carith* descendit de montibus Ephraim iuxta vrbem Phaselum, vnde iuxta eum multæ erant cauernæ & speluncæ, in quas se abdere poterat Elias. Hic ergo latuit per triennium siccitatis, pastus à coruis. Vnde in eius memoriam S. Helena ibidem ecclesiam extruxit, teste Niceph. lib. 8 cap. 30. *Carith* Hebr. idem est quod *excisio*, *succisio*, quia hic Elias terræ germina & sata per aridiatem à se inductam succidit. Vnde S. Chrysost. homil. de Petro & Elia, ait Eliam igneum ardorem & quasi febrim terræ induxisset. *Vix dum*, ait, *exierat sermo eius, cùm subitò mutatur aër, cælum æneum factum, idemque sermo in terræ viscera tamquam febris incubuit. Et è vestigio exaruerunt omnia, omnia solitudine ac vastitate horruerunt, herbæ siccatæ sunt, plantæ simul & arbores tum frugiferæ, tum steriles.*

Meminit huius sterilitatis & famis Menander historicus Gentilis apud Iosephum lib. 8 cap 7. sed mutilè & imperfectè, more Gentilium cùm de rebus Iudaicis loquuntur. Ait enim famem hanc durasse vno tantùm anno, cùm S. Iacobus cap. 5. 17. asserat eam durasse tres annos & sex menses. Videtur hæc fames tantùm fuisse in Israële; eius enim idololatriam Elias puniebat. Quare quod Lucæ 4. 25. dicitur eam fuisse *in omni terra*, accommodè accipe, scilicet *in omni terra* Achab regi subiecta, & peccatis idololatriæ eius contaminata.

Corvisque præcepi] id est instar præcipientis ordinaui, & instinctum hunc eis indidi, vt tibi afferant panem. Ita Caiet. Vers. 4.

Corvi quoque offerebant panem et carnes mane, similiter panem et carnes vespere] Coruus est auis vorax, inhumana, maligna; illâ ergo vsus est Deus ad cibandum Eliam, vt ostenderet se omnibus animalibus imperare, eorumque indolem mutare & conuertere eò quò lubet, ac sanctis, qualis erat Elias, omnes creaturas Deo iubente seruire & obsequi. Sic corui afferebant quotidie dimidium panem ad S. Paulum primum eremitam, integrum verò adueniente S. Antonio. Vnde ad eum conuersus S. Paulus ait: *Eia Dominus nobis prandium misit verè pius, verè misericors. Sexaginta anni sunt, cùm accipio quotidie dimidij panis fragmentum, nunc ad aduentum tuum militibus suis Christus duplicauit annonam.* Ita S. Hieron. in Vita S. Pauli. S. Benedictus verò coruo, qui hora prandij ad se venire & cibum è manu sua sumere solebat, iussit panem veneno infectum à Florentio inuido sibi submissum tollere, & in locum, vbi à nemine inueniri posset asportare: cui obediens coruus idipsum præstitit, vti refert S. Gregor. lib. 2. Dial. cap. 8. huius corui progenies etiamnum superest, ac à Benedictinis continuè alitur in monte Cassino. Vers 6. *Corui alere sanctos. Exempla.*

Porrò

Car l Porrò quòd coruis potiùs quàm aliis auibus Deus vsus sit, causa litteralis fuit, quòd corui ament loca solitária, ac præsertim torrentes, eò quòd siccissimæ & calidissimæ sint naturæ. Vnde Prouerb. 30. 17. dicitur: *Oculum qui subsannat patrem &c. effodiant eum corui de torrente.*

Coruis ergo, quasi maximè obuiis auibus vsus fuit ad alendum Eliam in torrente Carith, vt ex coruo cibum, ex torrente potum in tanta omnium siccitate caperet. Aqua enim ad potum sufficit, estque potus maximè naturalis, quo ante Noë omnes prisci vsi sunt.

Tropolog. Tropol. vide hic, & reuerere miram Dei in suos fideles prouidentiam: corui enim Deo instigante quotidie bis apportabant panem & carnes Eliæ, scilicet manè ad prandendum, & vespere ad cœnandum. Angeli autem hos panes & carnes apparabant, ideoque meliores & sapidiores erant nostris, qui à pistoribus & cocis apparantur, iuxta illud Psal. 77. 25. *panem Angelorum manducauit homo*: mox eosdem coruis ad Eliam deferendos dabant, eosque continebant ne illos attingerent, ac impellebant vt ad Eliam intactos deferrent. Nam vt in Vita S. Onuphrij legimus, Deus & Angeli singularem habent curam Eremitarum, qualis erat Elias, eò quòd ipsi omnia deseruerint, & ab omnibus sint deserti, iuxta illud: *Tibi derelictus est pauper, & orphano tu eris adiutor.* Psal. 9. 14 Quocirca S. Basil. hom. 8. in diuites auaros: *Carmelus,* ait, *mons sublimis ac desertus Eliam habuit, cui viaticum cibusq; fuit spes in Deo; & cùm ita viueret, fame tamen extinctus non est, sed auium rapacissimi corui, cibum ei attulêre, & qui alienas solebant escas inuadere, viro iustissimo ministri fuêre: naturæ quoque obliti, in pane carneq; ei afferendis Dominico præcepto paruerunt.*

Et carnes] Deus ergo non tantùm panes ad vitam necessarios, sed etiam carnes ad lautitiam pro obsonio Eliæ submittebat. Quærit Abul. quid comederit Elias diebus ieiuniorum quibus non licet vesci carnibus; ac respondet eum comedisse quidquid corui afferebant: Deus enim mittendo carnes ad Eliam, hoc ipso eum eo in ieiunio dispensabat, volebatque, vt eas comederet, ac dono suo tam liberali frueretur, ne frustra eas misisse videretur.

Allegor. Allegor. S. Prosper. lib. 2 de prædict. & promiss. cap. 28. *Panis Eliæ,* inquit, *est corpus Christi, quod Iudæi vt corui gentibus ministrarunt, carnem in crucis ligno decoctam gentibus præparantes, ac vt corui vna & raucisona voce clamantes ad Pilatum: Crucifige, crucifige eum.*

Aliter S. August. Serm. 101. de Temp. vbi omnia gesta Eliæ Allegor. applicat Christo & Ecclesiæ: *B. Elias,* inquit, *typum habuit Domini Saluatoris. Sicut enim Elias à Iudæis persecutionem passus est, ita & verus Elias Dominus noster ab ipsis Iudæis reprobatus est & contemptus. Elias reliquit gentem suam, & Christus deseruit synagogam. Elias abiit in desertum, & Christus venit in mundum. Elias in deserto coruis ministrantibus pascebatur, & Christus in deserto mundi huius gentium fide reficitur. Corui enim illi qui beato Eliæ iubente Domino ministrabant, gentium populum figurabant. Propterea & de gentium Ecclesia dicitur: Nigra sum sed formosa, filiæ Ierusalem. Vnde nigra? Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Vnde formosa? Asperges me hyssopo, & mundabor; lauabis me, & super niuem dealbabor.* Et mox: *Verè Ecclesia gentium coruis similis erat, quando viuentem Dominum contemnebat, & ante acceptam gratiam, velut morticinis cadaueribus, idolis ministrabat.*

Symbol. Symbol. Auctor mirabil. S. Script. apud S. August. lib. 2. cap. 17. *A coruis,* ait, *ministrari propheta præcipitur, vt scilicet culpam, quam in diluuio commiserat in terra, purgare auis illa videretur dum vt fidelis minister efficitur Eliæ, qui negligens & fallax erat ante Noë. Præterea quoque in hoc ministerio illud etiam ostenditur, qualiter homo si non peccasset etiam infructuosorum animalium nunc ministeriis vteretur. Vnde verò eas carnes & panes ille coruus detulerit, ipse viderit qui tale officium committebat. In quo tamen intuendum est, quòd ex aliquorum hominum scientium aut nescientium industria coruus hæc acciperet, qui coctos panes & carnes quaslibet qualitercumque præparabant.*

Vade in Sarephta Sidoniorum] Vrbs hæc sita erat inter Tyrum & Sidonem in via publica, non procul à littore maris, & ab Eleuthero fluuio, duobus milliaribus distans à Sidone. Dicta est, *Sarephta,* id est, *conflatoria* à צָרַף *tsaraph*, id est *conflare*, quòd in ea essent officinæ conflatoriæ vasorum ex ære, ferro aliisque metallis. Vers. 9.

Iubet ergo Deus Eliam extra Israëlis fines & Achab persecutoris sui dominium, abire in ditionem Sidoniorum, vt ibi sub rege gentili securè & quietè degeret. Hinc Alleg. Elias significat Christum, qui persecutionem patiens à Iudæis, Euangelium suum transtulit ad gentes, vti explicat ipse Christus Lucæ 4. 25.

Audi Auctorem mirabil. S. Script. lib. 2. c. 18. *Idcircò ad Sarephtam Sidoniorum saturandus propheta mittitur, vt per illum bona & fidelis vidua pasceretur. Ne verò quem moueat, quòd Sidoniorum terra hanc eamdem plagam pariter cum Israël perpessa erat, dum inde Iezabel persecutrix prophetarum, & totius vindictæ & famis causa, Sidoniorum regis filia paternam originem ducebat.*

Præcepi enim ibi mulieri] *Præcepi*, id est ordinaui, disposui, prouidi: non enim propriè Deus præceperat viduæ, cùm ei non esset locutus, imò vidua petenti Eliæ frustum panis, negauit se illud habere v. 12 Si quis tamen contendat Deum reuelasse viduæ aduentum Eliæ, ac iussisse vt eum exciperet & pasceret eo modo quo Elias postulaturus erat, non repugnabo. Fuit hæc mulier gentilis, vtpote Sidonia, sed religiosa & deuota, ait S. Chrysost. homil. 3. de Elia & Abul. q. 24.

En colligo duo ligna, vt faciam Vers. 12.
(coquam) illum mihi et filio meo, vt comedamus et moriamur] q. d. Postquàm modicum hoc farinæ comederimus, moriemur fame, quia non habemus aliud quod comedamus.

Alleg. S. August Serm. 101. de Temp. notat *duo ligna* significare crucem Christi, in ea enim sunt duo ligna, scilicet vnum erectum, alterum transuersum. *Ideò,* inquit August. *duo ligna colligebat, quia in typo Eliæ Christum excipiebat. Duo ligna volebat colligere, quia crucis mysterium desiderabat cognoscere. Crux enim Domini Saluatoris duobus lignis aptata est, ideò duo ligna colligebat vidua illa, quia in illum qui in duobus lignis pependit credi-tura erat Ecclesia. Dixit ergo vidua illa: Colligo duo*

ligna

ligna ut faciam cibum mihi & filio meo, & manducabimus, & moriemur. Verum est fratres dilectissimi, nemo in Christum crucifixum credere merebitur, nisi huic sæculo moriatur: nam quicumque corpus Christi dignè manducare voluerit, necesse est moriatur præteritis, & viuat futuris.

Et filio meo] sic & Chald. hoc enim est Hebr. לִבְנִי *libni*. Verùm Septuag. alijs punctis legentes לְבָנַי *lebanai*, vertunt, *filijs meis*; significant ergo eam plures habuisse filios, quibus panem eripuit, ut daret Eliæ. Eò maior fuit eius virtus. Ita Eucher.

Vers. 13. Veruntamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem] qui scilicet sub cinere festinatò citoque coquitur, ut præsenti vrgentique fami Eliæ statim succurreret. Sic Abraham Angelis festinantibus coxit panes subcinericios Genes. 18.6.

Mysticè Eucherius: *Panis subcinericius*, inquit, *est pœnitentium satisfactio iuxta illud Psal. 101 Quia cinerem sicut panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam; his enim satisfactionibus Dominus se pasci hortatur.*

Mihi primum fac] Causam dat S. Prosper. p.2. Prædict. c.29. *Vt misericordia*, ait, *primum occupet locum, quam præire ante faciem Dei Script. testatur; ex ipso enim omnis copia.* Sic S. Ludouicus rex Franciæ priusquàm ipse prandêret, centum pauperibus prandium dabat.

Vers. 15. Quæ abiit, et facit iuxta verbum Eliæ] Mira fuit huius viduæ fides, obedientia, liberalitas, ut modicum farinæ sibi ad vitam necessarium daret Eliæ qui famem hanc induxerat. Vnde exclamat Eucher. *O magnificum mulieris animum, ô immutabile mentis propositum, ô verè venerabile per sæcula factum! poculum petit, mox offers: & quod regibus tam forsitan deerat, quod diuites non habebant, hoc vidua ex abundantia erogabat. Poscit pane, quæ cum filio die postera erat moritura, nec habere se negat; sed fatetur simpliciter, nec metuit prodere veritatem: & non tam postulanti, quàm quodammodo exigenti omnem causam pandit in medium: quantitatem victus, & numerum personarum, ut non tam hospitem velit habere quàm iudicem.* Et inferiùs: *Erat in illo tempore spectaculum angelis hominibusq; gratissimum, quòd inter gentes in terra profana vidua mulier iam tunc esset filia Abrahæ, multò hospitalior ipso parente, multò humanior fidei genitore. Erat quidem Abraham hospitalis, & erga peregrinos magno detentus affectu: sed erat verè opulentus, erat diues.* Et paulò pòst: *studio humanitatis omnem vim despexit naturalis affectus, non de se, non de paruulis sollicita: nihil eam à mentis proposito reuocauit, nec proprij sexus infirmitas, nec materna erga paruulos viscera pietatis: occidit in se natura officia hospitalitatis intuitu, & effectus est deuotus erga hospitem matris animus filiorum crudele sepulchrum.*

Vers. 16. Et ex illa die hydria farinæ non defecit, et lecythus olei non est imminutus] non per rarefactionem, sed additionem nouæ farinæ & olei continuam, ait Abul. Vnde ex eo deinceps sustentata fuit vidua cum filio, quin & Elias ipse, ut patet vers. 20. Merebatur hoc fides & sanctitas Eliæ, item obedientia & eleemosyna viduæ, quæ modicum farinæ quod habebat, dederat Eliæ. Ita S. Prosper. lib.2. de prædict. & promiss. cap.29. quem audi: *Sic anima fœnerans Deum, sic dum dat in ne-*

A *cessitate, sibi consulit ad salutem. Sic repletur anima quæ corpore abscedente Domino, castigantem diligens, omnes ibors fidem pudico amore custodit, sacramentorum farris & olei unctione munita, secura exspectans gratam pluuiam, cùm ei dixerit Dominus: Euge serue bone, quia in modico fuisti fidelis, intra in gaudium Domini tui.*

Audi & Eucherium liberalitatem & virtutem huius viduæ admirantem, & hoc elogio remunerantem: *Facta est igitur manus viduæ perenne torcular, & mola iugiter fundens. Et quid dico mulieris manum? In verbo prophetæ tota domus viduæ piorum cellarium facta est. Non ibi ros, non pluuia, non veris aura non calidi soles, non nimbus necessarius, non aratrum, non agricola, non colonus, sed omnia & in omnibus sermo prophetæ affatim viduæ ministrabat.* Pascen-

B tem se viduam pauit Elias.

Audi S. Hieron. Epist. 10. ad Furiam: *Recordemur viduæ Sareptanæ quæ & sua & filiorum saluti Eliæ prætulit famem, ut in ipsa nocte moritura cum filio superstitem hospitem relinqueret, malens vitam perdere, quàm eleemosynam; & in pugillo farinæ seminarium sibi messis Dominicæ præparauit. Farina seritur, & olei capsaces nascitur: in Iudæa frumenti est penuria: granum enim tritici ibi mortuum fuerat, & in gentium vidua olei fluenta manabant.* Simili modo S. Euthymius (cuius sanctitas toti orbi sub Iustiniano Imp. inclaruit) farinâ in monasterio deficiente, illam multiplicauit, dicens: *Bono estote animo: quantum enim egentibus impertitis, duplũ nobis Dominus elargietur. Spero enim, quòd sicut olim hydria farinæ non defecit, ita nunc minimè sit defectura.* Ita Eustochius in eius Vita, & ex eo Baronius anno Christi 564. Pari ratione Masymas Anachoreta

C instar Eliæ in duobus doliis pro pauperibus multiplicauit frumentum, & oleum, ut refert Theodor. in Histor. Religiosâ cap. 14. quem audi. *Hospitum autem & pauperum tam alacri animo curam gerebat, ut patefaceret portas omnibus, qui aderant. Dicitur enim habuisse duo dolia; vnum quidem frumenti, alterum verò olei. Ex his semper quidem suppeditabat omnibus egentibus: habebat autem ea semper plena benedictione, quæ data est viduæ Sareptanæ, & immissa fuerat in hæc dolia. Ipse enim Dominus omnes opes effundit in omnes eos, qui ipsum inuocant: & sicut illius hydriam, & guttam iussit scaturire, præbens manipulos seminum hospitalitatis: ita etiam huic viro admirabili exhibuit suppeditationem, quæ ex æquo respondebat eius animi alacritati.*

Similia sæpè fecit S. Ioannes Eleemosynarius Archiepiscopus Alexandrin. teste Leontio in eius Vita. Vnde eius axioma erat: *Quò plura erogo in pauperes, eò plura semper & maiora à Deo recipio.* Vn-

D de S. Basil. hom. de eleemosyna eum comparat puteo, vel fonti, qui quo plus aquæ effundit, eo amplius aquæ ebullientis admittit, & recipit. Vide S. Chrysost. hom. cui titulus: *Quod eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima.*

Alleg. hydria farinæ significabat panem Eucharistiæ, qui quotidie à fidelibus comeditur, nec tamen consumitur, aut deficit vmquam. Ita Lanfrancus, Algerus, & alij scribentes contra Berengarium.

Quod locutus fuerat in manu Eliæ] id est per Eliam: manus enim est instrumentum instrumentorum; vnde notat causam instrumentalem; talis enim respectu Dei fuit Elias.

Ægro-

Vers. 17. ÆGROTAVIT FILIVS MVLIERIS MATRIS FAMILIAS] puta viduæ iam dictæ: hæc enim mortuo marito erat sola materfamilias. Permisit, vel immisit hunc morbum Deus puero hoc fine, vt mortuus ab Elia suscitaretur; itaque Eliæ fides, & virtus apud Achab, & Baalitas splendesceret. Ita Eucher. & alij. Audi S. August. ad Simplician. quæst. 5. *Non malefaciendi causa mortificauit filium eius, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tantum prophetam, & tunc viuentibus, & posteris commendaret. Sicut dicit Dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed vt glorificaretur Deus in Filio, & ideò consequentia probant, & ipsa etiam fiducia, qua credidit Elias, non ad hoc illud contigisse, vt acerbo luctu eius hospita affligeretur, sed potiùs ad hoc factum esse, vt Deus magnificentiùs ostenderet viduæ, qualem Dei famulum suscepisset.*

Nonnulli censent, hunc viduæ filium suscitatum ab Elia fuisse Ionam prophetam. *Tradunt Hebræi*, inquit Hieron. in præfat. in Ionam, *hunc esse filium viduæ Sareptanæ, quem Elias propheta mortuum suscitauit matre postea dicente ad eum: Nunc cognoui, quia vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo est veritas; & ob hanc causam etiam ipsum puerum sic vocatum. Amathi enim in nostra lingua veritatem sonat, & ex eo, quod verum Elias locutus est, ille qui suscitatus est filius esse dicitur veritatis.* Sic ipse, vtique recitando non probando. Ionas enim Hebræus erat, hic verò filius erat Sidonius. Vide dicta procemio in Ionam.

Vers. 18. INGRESSVS ES AD ME, VT REMEMORARENTVR INIQVITATES MEÆ, ET INTERFICERES FILIVM MEVM] q. d. Num venisti ad me, ô Elia, tamquam minister Elohim, id est Dei summi iudicis & vindicis, vt ad tuum ingressum puniat morte filij? Videbat enim ipsa Eliam quasi ministrum Dei punire scelera & sceleslos, vt cùm toti Israeli ob cultum Baal induxit sterilitatem, & famem. Est enim naturalis quasi antipathia inter sanctitatem & iniquitatem, ac inter sanctos & iniquos, vt vna prædominans aliam excludat & quasi interimat. Sic Eliæ seuera sanctitas, & sancta seueritas videbatur hic elidere omnem iniquitatem familiæ viduæ, ac in eius punitionem occidere viduæ filium. Notat Theod. humilitatem, & pœnitentiæ spiritum in hac vidua, quòd mortem filij suis peccatis adscribat; ideoque meruit eum resuscitari. Audi Theodor. hic q. 52. *Sunt*, inquit, *admiratione digna verba viduæ: tua, inquit lumine aperta sunt mea peccata, quæ occulta erant. Non dixit, fuisti mihi malum auspicium; mala conciliauit mihi tuus aduentus; sed potiùs suis peccatis tribuit, quod acciderat. Tantùm enim ei profuit prophetæ doctrina:* Quasi præ humilitate doluerit, se prophetam in domum suam indignè suscepisse.

Vers. 21. ET EXPANDIT SE, ATQVE MENSVS EST SVPER PVERVM] Hebr. יִתְמֹדֵד. *itmaded*, id est *seipsum admensus est* (est enim coniugationis *Hitpael*, quæ notat actionem reflexam agentis in seipsum) super puerum commensus est, & coæquauit seipsum puero, scilicet os suum ori pueri, manibus manus, pectus pectori, tibias tibijs, pedes pedibus applicando, & quoad fieri poterat per contractionem coæquando. Vnde Chald. vertit. *Coarctauit se super puerum*; Septuag. *Insufflauit puero ter*; Vatabl. *incubuit puero.*

Quæres cur id fecit Elias? Resp. variæ fuère causæ. Prima ethica & pathetica, vt ostenderet eximium suum in viduam, & filium eius amorem, indeque dolorem de eius morte. Quos enim summè diligimus, hos amplexamus, arctéque complectimur, nec nos ab eis auelli patimur, quasi eis nostras vires, spiritum, & vitam inspirare velimus. Sic S. Ambros. Orat. funebri in obitu fratris sui Satyri, idem se illi fecisse commemorat: *Nihil*, inquit, *mihi profuit vltimas hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse morienti.* — *Elias incubuit puero. Causa. Prima.*

Secunda physica causa fuit, ait Abulen. quòd Elias hoc suo in puerum incubitu, & insufflatione volebat corpus eius ex morte frigidum calefacere, itaque disponere ad animam, vitamque recipiendam, sicut disponit mater corpus embryonis in vtero, vt Deus deinde iam calefacto, & disposito, infundat animam rationalem; hoc enim est opus solius Dei, matris verò opus est materiam disponere. Sic gallina oua incubando calefacit, vt deinde in pullos formentur, & animentur. — *Secunda.*

Tertia symbolica, vt ostenderet, quàm ardua & difficilis res esset, mortuum è morte suscitare ad vitam. Vnde idem fecit Eliseus imitans Eliam magistrum suum 4. Reg. 4. 34. Rursùm, vt liqueret, quanta esset distantia inter miracula Eliæ & Christi: Elias enim laboriosè se fatigando & sudando suscitauit mortuum; Christus verò facillimè solo iussu, & verbo, vtpote mortis vitæque Dominus. — *Tertia.*

Quarta Theologica, vt sancti corporis sui contactu cadauer pueri Deo commendaret, ait Serarius. Corpora enim sanctorum non tantùm viua sunt, sed & viuifica; adeò vt corpus Elisei iam mortui mortuum suscitarit quondam à latronibus occisum, qui in sepulchrum Elisei proiectus, dum sacra eius ossa tetigisset, diuina virtute reuixit, vti narratur 4. Reg. 13. 20. Aliam magisque propinquam causam dat Abulen. Elias, ait, ter puero incubuit: nam primò ei incubuit orans Deum, vt eum resuscitaret: sed cùm id videret non fieri, secundò incumbens puero, orauit feruentiùs. Verùm cùm nec tum quidem surgeret puer, tertiò eidem incumbens orauit ardentissimè, sicque tandem vitam puero impetrauit. Idem fecit Eliseus. Idem nos imitari & facere conuenit. Deus enim in rebus arduis vult sæpiùs & ardentiùs rogari, vt illud feruentibus, & zelo quasi armatis & inflammatis precibus ab eo extorqueamus. Hoc enim res meretur, sicque crescit nostra deuotio, virtus, & meritum. Atque hic est fructus perseuerantiæ & orationis perseuerantis, seséque intendentis, & ardentis. — *Quarta.*

Quinta Mathematica; vt enim corpus maius æquetur minori, debet illud amplecti; ac vicissim minus maiori se subijciat, oportet. Id patet in circulo minori incluso in maiori. Hic enim subijcit se maiori: vnde maior eum amplectitur & proportionaliter sibi æquat, quia vterque idem centrum ambit, & ad illud circumcirca gyrat, ita vt nulla linea diametralis à maiori circulo ad centrum duci possit, nisi illa prius circulum minorem intermedium secet, & — *Quinta.*

pee-

pertranseat. Quare nulla pars in circulo maiori assignari potest, cui non pars similis & proportionaliter æqualis in minori respondeat. Qua re docemur, quòd vt inferiores Superioribus vniantur, & quasi adæquentur, necesse sit vt Superiores ad inferiores se per amorem inclinent, eosque complectantur; inferiores verò Superioribus debita obedientia, & subordinatione se submittant, & substernant. Hæ ergo sunt duæ virtutes sublimes, quæ omnia complanant, adæquant & vniunt, nimirum charitas, & humilitas. Sicut Elias charitate amplexans puerum, & puer naturaliter se submittens Eliæ, ei se quasi adæquauit, itaque ab eo animam, spiritum, & vitam recepit.

Allegor. Allegoricam, & præcipuam causam dat S. Prosper parte 2. Prædict. cap. 31. scilicet, vt Elias suo gestu repræsentaret mysterium Incarnationis, quo Dei filius suam dignitatem commensus est, & quasi coæquauit nostræ humanæ naturæ, quam assumpsit, vt per eam nos peccato mortuos viuificaret. *Elias & post eum Eliseus*, ait Prosper, *vt mortuum paruulum suscitaret, iuuenilia membra contexit. Et Dominus Iesus seipsum exinaniuit formam serui accipiens: paruum se illo paruo coaptauit, vt efficeret illud corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Iacens subter se frigidum suo calore succendit: similiter & noster Saluator Dominus mundum, à cuius calore non est iam qui se abscondat. Insufflauit ille tertiò iacenti, vt trina confessio infunderetur credenti: sic suscitatus est mortuus, dum à morte perpetua iustificatus est impius.*

Vnde Chald. vertit, *Coarctauit se super puerum*; Septuag. *insufflauit ter in puerum.* Sicut enim gallina incubat ouis, totamque se super ea expandit, & quasi commensurat, vt ea calefaciat, & viuificet: sic & Deitas Christi se expandit super totam humanitatem nostram, eique quasi seipsam admensa est & coæquauit, vt eam frigidam calefaceret, exanimem animaret, mortuam viuificaret: singula enim hominis membra omnesque animæ potentiæ per peccatum spiritaliter erant mortuæ, frigidæ, aridæ & exanimes; quare in singulas Deitas incumbens, insufflauit in eas, & inhalauit spiritum gratiæ, & vitæ spiritalis. Tertiò autem Elias incubuit puero eique seipsum coarctando admensus est, quia Christus tertiò seipsum coarctauit, & commensus est humanæ naturæ, scilicet primò in vtero; secundò; in præsepio; tertiò, in cruce; itaque mortuum genus humanum viuificauit, eique spiritum charitatis, paupertatis, & patientiæ inspirauit, & *cum clamore valide ac lacrymis preces offerens exauditus est pro sua reuerentia.* ita Lyran. Angelom. Eucher. Salianus.

Audi S. August. serm. 201. de Temp. *Filius viduæ defunctus iacebat, quia filius Ecclesiæ, id est populus Gentium; multis peccatis & criminibus mortuus erat. Orante Elia filius viduæ suscitatur, veniente Christo filius Ecclesiæ, id est populus christianus, de carcere mortis reducitur. Elias inclinatur in oratione, & viuificatur viduæ filius; & Christus procumbit in passione, & suscitatur populus Christianus.* Et post nonnulla: *Nam quòd tribus vicibus inclinatur, mysterium Trinitatis ostenditur. Viduæ enim filium, id est populum Gentium, nec solus Pater sine Filio, nec Pater & Filius sine Spiritu sancto; sed tota Trinitas suscitauit. Denique hoc etiam in Sacramento Baptismatis demonstratur, dum tertia vice vetus homo mergitur, vt nouus surgere mereatur.* Hoc igitur est verbum abbreuiatum, de quo Apostolus Roman. 28. *Vt quod cælo non capiebatur, præsepio caperetur*, ait S. Cyprianus lib. 2. contra Iudæos c. 3. nimirùm Verbum infans, puer sapiens, Deus lactens.

Tropolog. Tropologica causa fuit, vt ostenderet Elias virum zelosum & charitate flagrantem, qui conuertere satagit animas vitijs, & concupiscentijs mortuas, debere per magnam compassionem, commiserationem, & zelum ijs quasi se coæquare, & commetiri, vt eis frigidis, & torpentibus spiritum vitæ inhalet: peccator enim est quasi cadauer mortuum & frigidum: quare ingenti & crebro concionatoris, Confessarij, & monitoris ardore opus est, vt calorem pœnitentiæ & deuotionis ei aspiret, quo ad vitam gratiæ à Deo recipiendam se disponat. Sic enim ignis frigidum lignum priùs calefacit, vt deinde illud igniat, & gallina oua diu calefacit, vt animentur. Ita faciebat Paulus dicens: *Factus sum infirmus infirmis, vt infirmos lucrifaciam. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos*, 2. Corinth. 6. 22. Et: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vror?* 2. Corinth. 11. 29. Et: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Galat. 4. 19.

Anagogica causa fuit, vt significaret Christum in resurrectione commensurum, & quasi coæquaturum nos suæ gloriæ, & corpori glorioso, iuxta illud: *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Philip. 3. vers. 21.

ET REVERSA EST ANIMA PVERI INTRA EVM] *Reuersa*, scilicet è limbo. Hinc patet animæ hominis immortalitas. Hic puer est primus ab origine mundi à morte ad vitam suscitatus; nec enim alium eo priorem suscitatum legimus. ita Caietan. Denique cœnaculum, siue locus in quo Elias hunc puerum è morte suscitauit, etiamnum ostenditur, ait Adrichom. in Sarepta.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELias sistit se regi Achab, & non se, sed ipsum suis idolis turbasse Israelem asseuerat. Mox v. 21. miraculo euocationis ignis è cælo in victimam certat cum prophetis Baal, vincensq́, iubet omnes mactari. Denique v. 41. pluuiam Israeli à se siccitate damnato, indeq́, fœcunditatem restituit,

1. POst dies multos factum est verbum Domini ad Eliam , in anno tertio , di-
cens : Vade & ostende te Achab, vt dem pluuiam super faciem terræ,
2. Iuit ergo Elias, vt ostenderet se Achab : erat autem fames vehemens in Sama-
ria. 3. Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ : Abdias autem
timebat Dominum valdè. 4. Nam cùm interficeret Iezabel prophetas Do-
mini , tulit ille centum prophetas , & abscondit eos quinquagenos & quinquage-
nos in speluncis, & pauit eos pane & aqua. 5. Dixit ergo Achab ad Abdiam: Va-
de in terram ad vniuersos fontes aquarum , & in cunctas valles , si forte possimus
inuenire herbam , & saluare equos & mulos , & non penitus iumenta intereant.
6. Diuiseruntque sibi regiones , vt circuirent eas: Achab ibat per viam vnam , &
Abdias per viam alteram seorsim. 7. Cumque esset Abdias in via, Elias occur-
rit ei : qui cum cognouisset eum , cecidit super faciem suam , & ait : Num tu es, do-
mine mi, Elias ? 8. Cui ille respondit : Ego. Vade, & dic domino tuo: Adest Elias.
9. Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniam tradis me seruum tuum in manu Achab
vt interficiat me ? 10. Viuit Dominus Deus tuus , quia non est gens aut regnum,
quò non miserit dominus meus te requirens ? & respondentibus cunctis : Non est
hîc : adiurauit regna singula & gentes, eo quod minimè reperireris. 11. Et nunc
tu dicis mihi : Vade, & dic domino tuo : Adest Elias. 12. Cumque recessero à
te , Spiritus Domini asportabit te in locum quem ego ignoro : & ingressus nuntia-
bo Achab, & non inueniens te, interficiet me : seruus autem tuus timet Dominum
ab infantia sua. 13. Numquid non indicatum est tibi domino meo, quid fece-
rim cum interficeret Iezabel prophetas Domini , quod absconderim de prophe-
tis Domini centum viros , quinquagenos & quinquagenos in speluncis , & paue-
rim eos pane & aqua? 14. Et nunc tu dicis: Vade, & dic domino tuo: Adest Elias: vt
interficiat me? 15. Et Dixit Elias. Viuit Dominus exercituum, ante cuius vultum
sto, quia hodie apparebo ei. 16. Abiit ergo Abdias in occursum Achab, & indi-
cauit ei: venitque Achab in occursum Eliæ. 17. Et cum vidisset eum, ait: Tune
es ille qui conturbas Israel? 18. Et ille ait: Non ego turbaui Israel, sed tu, & domus
patris tui, qui dereliquisti mandata Domini, & secuti estis Baalim. 19. Verumtamen
nunc mitte , & congrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli , & prophetas
Baal quadringentos quinquaginta , prophetasque lucorum quadringentos , qui
comedunt de mensa Iezabel. 20. Misit Achab ad omnes filios Israel, & congre-
gauit prophetas in monte Carmeli. 21. Accedens autem Elias ad omnem popu-
lum , ait : Vsquequo claudicatis in duas partes ? si Dominus est Deus , sequimini
eum: si autem Baal, sequimini eum, Et non respondit ei populus verbum. 22. Et
ait rursus Elias ad populum : Ego remansi propheta Domini solus : prophetæ au-
tem Baal quadringenti & quinquaginta viri sunt. 23. Dentur nobis duo boues
& illi eligant sibi bouem vnum , & in frustra cædentes , ponant super ligna , ignem
autem non supponant : & ego faciam bouem alterum , & imponam super ligna,
ignem autem non supponam. 24. Inuocate nomina deorum vestrorum, & ego
inuocabo nomen Domini mei : & Deus qui audierit per ignem , ipse sit Deus. Re-
spondens omnis populus ait : Optima propositio. 25. Dixit ergo Elias prophetis
Baal : Eligite vobis bouem vnum , & facite primi , quia vos plures estis : & inuo-
cate nomina deorum vestrorum ignemque non supponatis. 26. Qui cùm tulis-
sent bouem, quem dederat eis, fecerunt: & inuocabant nomen Baal de manè vsque
ad meridiem, dicentes: Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui responderet: transi-
liebantque altare quod fecerant. 27. Cumque esset iam meridies, illudebat illis
Elias , dicens : Clamate voce maiore : Deus enim est , & forsitan loquitur , aut in
diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. 28. Clamabant er-

ergo

go voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis donec per-
funderentur sanguine. 29. Postquam autem transijt meridies, & illis prophe-
tantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, nec
aliquis respondebat, nec attendebat orantes: 30. dixit Elias omni populo: Ve-
nite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare Domini quod destructum
fuerat. 31. Et tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuum filiorum Iacob,
ad quem factus est sermo Domini, dicens: Israel erit nomen tuum. 32. Et ædifi-
cauit de lapidibus altare in nomine Domini: fecitque aquæductum, quasi per
duas aratiunculas, in circuitu altaris, 33. & composuit ligna: diuisitque per mem-
bra bouem, & posuit super ligna, 34. & ait: Implete quatuor hydrias aqua, & fun-
dite super holocaustum, & super ligna. Rursumque dixit: Etiam secundò hoc fa-
cite. Qui cum fecissent secundò, ait: Etiam tertiò idipsum facite. Feceruntque ter-
tiò, 35. & currebant aquæ circum altare, & fossa aquæductus repleta est. 36. Cum-
que iam tempus esset vt offerretur holocaustum, accedens Elias propheta, ait:
Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie quia tu es Deus Israel,
& ego seruus tuus, & iuxta præceptum tuum feci omnia verba hæc. 37. Exaudi
me Domine, exaudi me: vt discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, & tu
conuertisti cor eorum iterum. 38. Cecidit autem ignis Domini, & vorauit ho-
locaustum, & ligna, & lapides, puluerem quoque, & aquam quæ erat in aquæ-
ductu lambens. 39. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam,
& ait: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus. 40. Dixitque Elias ad eos:
Apprehendite prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum ap-
prehendissent, duxit eos Elias ad torrentem Cison, & interfecit eos ibi. 41. Et ait
Elias ad Achab: Ascende, comede, & bibe: quia sonus multæ pluuiæ est. 42. Ascen-
dit Achab, vt comederet & biberet: Elias autem ascendit in verticem Carmeli, &
pronus in terram posuit faciem suam inter genua. 43. & dixit ad puerum
suum: Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & contemplatus
esset, ait: Non est quidquam. Et rursum ait illi: Reuertere septem vicibus. 44. In
septima autem vice, Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat
de mari. Qui ait: Ascende, & dic Achab: Iunge currum tuum & descende, ne oc-
cupet te pluuia. 45. Cumque se verteret huc atque illuc, ecce cæli contine-
brati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis. Ascendens itaque Achab
abijt in Iezrahel; 46. & manus Domini facta est super Eliam, accinctisque lumbis
currebat ante Achab, donec veniret in Iezrahel.

Vers. 1. IN ANNO TERTIO] siccitatis, & famis ab Elia inductæ Israeli.

Vers. 3. ABDIAS AVTEM TIMEBAT DOMINVM VALDE] Hebræi, Lyran. & Rupert. putant hunc *Abdiam* esse Abdiam prophetam, qui inter minores prophetas ordine est quartus. Addit Lyran. Abdiam merito huius beneficentiæ in prophetas à Deo in præmium accepisse donum prophetiæ: S. Epiphan. verò lib. de Prophetis censet, Abdiam hunc fuisse quinquagenarium illum qui lib. 4. c. 1. Eliæ supplex mortem effugit. Sed hunc Abdiam ab vtroque esse diuersum, ostendi procemio in Abdiam.

Vers. 4. TVLIT ILLE CENTVM PROPHETAS, ET ABSCONDIT EOS.] Abulens. putat Prophetas hosce fuisse prophetas propriè dictos. Planius Lyran. & Caietan. censent, eos fuisse viros religiosos, qui abdicatis curis terrenis seorsim simul habitantes diuinis laudibus insistebant, vti faciunt iam Cœnobitæ. Simili modo legimus 1. Reg. 19. 20. chorum prophetarum non tantùm vocali cantu, sed & musicis instrumentis vnà cum Samuele & Saule laudasse Deum. Sic Heman, & Idithun cantores dicuntur *prophetasse*, id est, cecinisse psalmos in citharis & psalterijs 1. Paral. 25.

Vers. 18. NON EGO TVRBAVI ISRAEL, SED TV, ET DOMVS PATRIS TVI, QVI DERELIQVISTIS MANDATA DOMINI, ET SECVTI ESTIS BAALIM] putà idola, & deos gentium. Vide hic libertatem Eliæ qua Achab regi culpam, causamque siccitatis, & famis à se inductæ in faciem obiectat. Idem fecere Lucifer Calar. S. Athanas. & S. Hilar. in Epistolis, & libris scriptis ad Constantium Imper. Arrianum.

CONGREGA AD ME VNIVERSVM ISRAEL IN MONTE CARMELI, ET PROPHETAS BAAL QVADRINGENTOS QVINQVAGINTA, PROPHETASQVE LVCORVM QVADRINGENTOS.] Petijt hoc Elias, vt omnes occideret, ac ijs occisis excideret pariter idola Baal, & *lucorum*, id est aliorum deorum, qui in siluis, & lucis colebantur. Fuere ergo vniuersim pseudoprophetæ, siue pseudoductores hæresis, & idololatriæ 850. quos omnes Elias partim per se, partim per populum interemit. Esto enim soli subinde Baalitæ quasi præcipui nominentur, tamen ceteros quoque fuisse interemptos patet c. 19. v. 1. Vers. 19.

ET EGO FACIAM ALTERVM BOVEM] *faciam*, id est sacrificabo, Summum enim & nobilissimum opus, quod facit homo, est sacrificium. Sic Virgilius: Vers. 23.

Cum faciam (id est sacrificabo) *vitulos pro frugibus, ipse venito.*

DEVS, QVI EXAVDIERIT PER IGNEM IPSE SIT DEVS] qui scilicet ignem in ho- Vers. 24.

stiam sibi oblatam è cælo dimiserit. Hic enim hoc ipso ostendet se ignis æquè ac cæli esse Dominum, ac sacrificium illud esse suum, id est verum & diuinum. Solebat enim Deus in igne apparere, ac per ignem è cælo missum absumere sacrificia sibi oblata, vti fecit in sacrificio Abelis Genes. 4. 4. Aaronis Leuit. 9. 24. Salomonis 2. Paralip. 7. 1. Dauidis 1. Paralip. 21. 20. Gedeonis Iudic. 6. 21. Manue Iudic. 13. 20. & aliorum. Ignis enim repræsentat maiestatem Dei. Vnde Deuter. 4. 24. Moyses ait Hebræis; *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Ignis enim symbolum est castitatis & puritatis, æquè ac efficacitatis diuinæ, vti per 17. analogias ostendi Leuit. 9. 23. Hinc & Spiritus sanctus in specie ignis descendit in Apostolos die Pentecostes Actor. 2. Vide ibi dicta.

VERS. 26. Et hæc populus sciebat, atque illa tum ex B Scripturis, tum ex Leuitis audierat; vnde statim succlamauit, dixitque: *Optima propositio.* Miraculo enim hæc lis de Deo vero decidenda erat, vti hîc Eliæ suggessit Deus, eò quòd Achab, Iezabel & Baalitæ in cultu Baal essent obstinati, nec vllas rationes in contrarium ad aures admitterent.

QVI CVM TVLISSENT BOVEM, QVEM DEDERAT EIS, FECERVNT] id est immolarunt Baal. Tradunt, vel potiùs more suo fabulantur (teste Lyrano & Abul.) Rabbini bouem hunc fugisse à Baalitis ad Eliam, quasi qui dedignaretur immolari Baal, velletque ab Elia immolari Deo vero, vt hoc prodigio aduerteret populus, Baal non esse Deum, & ad Deum verum, quem colebat Elias, rediret.

TRANSILIEBANT ALTARE QVOD FECERANT] Sic & Septuag. sed Hebr. & Chald. habent *quod fecerat*, scilicet Elias, ait Serarius, & Sanchez, qui censent, Baalitas insultasse hîc altari Eliæ, illudque saltando diruisse, ideoque paulò pòst Eliam v. 30. illud restaurasse. Fauet Chald. qui vertit: *Insaniebant super aram, quam fecerat*, scilicet Elias. Verùm v. 30. contrarium potiùs significat, scilicet Eliam needum erexisse suum altare.

C Quare Vatabl. Hebr. *quod fecerat*, exponit subaudiendo *vnus eorum*, scilicet Baalitarum, vel eorum dux, *rex Achab.* Saltabant ergo Baalitæ incondite quasi amentes, vt vertit Chald. cùm viderent, Baal à se inuocatum non respondere; tum ex pudore & anxietate, ne ab Elia malè mulctarentur, vti reipsa eis mox contigit; tum vt Baalem anxio hoc suo transultu placarent, commouerent & quasi cogerent ad respondendum: hoc enim gestu significabant suum erga Baalem eiusque altare studium & deuotionem, quasi qui cuperent ipsimet fieri victimæ, & in altari immolare se Baali, ideoque lanceolis se incidentes, sanguine suo altare cruentabant, vt sequitur. Similes saltus & gestus inconditos more bacchantium edebant Corybantes, Luperci, & Salij apud Romanos. ita Salianus. Vatabl. & alij.

D

VERS. 27. ET FORSITAN LOQVITVR] collòquitur cum aliquo, vt ad vestras preces attendere nequeat.

AVT IN DIVERSORIO EST] vt comedat, bibat & epuletur. Putabant enim Gentiles deos instar hominum manducare & potare, ac A vesci nectare & ambrosia. Vnde Homerus Iliad. 1. inducit Iouem apud Ægyptios, & Æthiopes epulantem cum aliis diis.

VERS. 28. INCIDEBANT SE IVXTA RITVM SVVM CVLTRIS ET LANCEOLIS] vt Baali se, suumque sanguinem litarent, & offerrent, itaque eum flecterent ad respondendum. Idem fecere Syri, Græci, & Romani, teste Apuleio lib. 8. Luciano in Dea Syria, Plutarcho lib. de Superstitione. Audi Lactantium lib. 1. de falsa relig. c. 21. *Alia virtutis* (sacrificia) *quam eamdem Bellonam vocant, in quibus ipsi sacerdotes non alieno, sed suo cruore sacrificant. Sectis namque humeris, & vtraque manu districtos gladios exerentes currunt, efferuntur, insaniunt.* De hac Tibullus, vbi feminam sacrificantem induxit:

Ipsa bipenne suos cadit violenta lacertos,
Sanguineque effuso spargit inepta Deam.
Statque latus præfixa veru, stat saucia pectus,
Et canit euentus, quos Dea magna monet.

Nimirùm dæmon æmulus Dei, & inuidus homini, diuinis honoribus gaudet, ideoque humano sanguine sibi quasi Deo litari vult, itaque simul homines sibi exosos excruciat, vulnerat & sæpe necat.

VERS. 29. ET ILLIS (*Baalitis*) PROPHETANTIBVS] id est Baalem laudantibus & inuocantibus. Chald. *insanientibus.*

VERS. 30. CVRAVIT (Elias) ALTARE (Domini) QVOD DESTRVCTVM FVERAT] Abul. q. 27. putat hoc altare primitùs erectum à Saule 1. Reg. 15. 12. sed Saul ibi erexit fornicem triumphalem non altare. Dico ergo Eliam, vt populum auocaret ab altari, & cultu Baal, iam antè instinctu Dei C erexisse altare in monte Carmelo, & ad illud populum conuocasse, vt in eo Deo vero sacrificaret: quare Iezabelem, & Baalitas Eliæ indignantes hoc eius altare destruxisse; Eliam verò illud hîc rursum erexisse, & instaurasse.

VERS. 31. ET TVLIT DVODECIM LAPIDES IVXTA NVMERVM TRIBVVM FILIORVM IACOB] Duodecim enim filij Iacob per suos filios, nepotes, & abnepotes, constituerunt 12. tribus Israel. Fecit hoc Elias, vt ostenderet se Deum verum colere, illique sacrificare, quem coluerat Iacob, cæterique Patriarchæ, & prisci Israelitæ, ac proinde præsentes quoque Israelitas, vtpote eorum posteros, debere iisdem vestigiis insistere, ac eumdem Deum colere. Vnde subditur:

AD QVEM FACTVS EST SERMO DOMINI DICENS: ISRAEL ERIT NOMEN TVVM] Appositè q.d. Sicut Iacob luctans cum Deo (id est D Angelo Dei vicario) eumque volentem vincens, vocatus est Israel, id est dominans Deo Genes. 32. sic pariter vos, si patriarchæ vestri Iacobi fidem & cultum veri Dei imitati fueritis, fietis veri Israelitæ, id est dominantes Deo, ac omnia, quæ ab eo postulaueritis impetrabitis: quod vt faciatis, ecce שָׂרָה אֵל *isrUel*, id est *dominabitur Deus* in hoc meo sacrificio, per ignem è cælo in illud missum, ac Baalitas prosternet: licet enim & ipsi ope sui Baal, id est dæmonis potuissent ignem è cælo in bouem suum demittere (hoc enim faciet Antichristus ope dæmonis Apocal. 13. 13) tamen sciebat Elias ex Dei reuelatione, Deum id non permissurum, vt Baalem confunderet, & se solum Deum verum ostenderet.

FECIT

Vers.32 FECITQVE AQVÆDVCTVM QVASI PER DVAS ARATIVNCVLAS, IN CIRCVITV ALTARIS] scilicet quasi per duos sulcos, siue per duo spatia, quæ arari poterant. In Hebræo significatur aquæductus fuisse tantus, vt caperet duo sata. Habet enim: *iuxta domum*: id est saccum vel mensuram *duorum satorum seminis*, q. d. fecit alueum vel areolam excauatam circum altare tantam, vt caperet saccum continentem duo sata, id est duos modios seminis. ita Vatabl. Malè ergo quidam sic exponit, q.d. fecit tantum alucum, quantus est in quo seminantur duo sata. Sic enim alueus hic fuisset maior alueo Tiberis vel Rheni. Satum enim est mensura Hebræa capiens tantum, quantum modius apud Romanos. Iam modius, dum seminatur integrū agrum implet. Porro Hebræi *domum* vocant saccum vel vas quodlibet, quod semen aliamue rem continet.

Fecit hoc Elias, tantumque aquæ circa altare effudit, ne quis putaret eum sub altari abscondisse ignem, ac proinde ignem ab eo è cælo euocatum, non è cælo descendisse, sed in terra ab eo absconditum, inde in altare more suo ascendisse. Audi S. Chrysost. homil. de Petro & Elia, quam ex Metaphraste recitat Surius die 1. Augusti: *Attende quod dicturus sum, vidi enim ipse quod dicam. In idolorum altaribus foramina quædam sunt ex inferiore parte altaris, & fouea quædam obscura: descendunt autem erroris artifices in foueam illam, & ex foraminibus ignem sufflant ad sacrificium conficiendum, ita vt multi decepti ignem illum cælestem existiment esse. Ne igitur & Elias in suspicionem veniret, quòd & ipse aliquid tale machinatus esset, aquam effudit, vt aquâ illâ, nulla esse infra altare foramina ostenderet, vbi enim aqua foramen inuenerit, illic aqua non consistit, sed per foramina ipsa defluat, necesse est.*

Fabulatur R. Salomon Eliam, cùm tantum alueum aqua in hydria allata implere non posset, fecisse vt pars aquæ ex hydria à se effusæ manus suas attingeret, itaque nouo miraculo ex Eliæ manibus, quasi è duobus fontibus aquas largissimas emanasse, quæ totum alueum implerent, ideoque 4. Reg. 3. 11. dici ab Elisæo in Eliæ manus aquam effusam.

Vers.38. CECIDIT AVTEM IGNIS DOMINI, ET VORAVIT HOLOCAVSTVM] quasi cibum Dei. Victimæ enim sunt quasi cibus Dei. Scribit Iosephus lib. Antiq. cap. 13. locum hunc igne Dei consumptum vsque ad sua tempora perdurasse. Vide dicta Isaiæ 64. 2. ad illa: *Aqua arderent igne.*

Vers.39. QVOD CVM VIDISSET OMNIS POPVLVS, CECIDIT IN FACIEM SVAM, ET AIT: DOMINVS IPSE EST DEVS, DOMINVS IPSE EST DEVS] Hebr. *Iehoua ipse est elohim, Iehoua ipse est Elohim.* q. d. יְהוָה *Iehoua* qui primus hoc nomen suum indicauit Moysi Exodi 6. 3. ac hoc nomine ab eo & ceteris Israelitis inuocatus est, ipse est solus, verusque Elohim, id est Deus, & Numen omnia gubernans, cælum, & terram moderans, à quo proinde nos, ceterique homines omnem alimoniam, omneque bonum exspectare, & postulare debemus. אֱלֹהִים *Elohim* enim significat Deum, quatenus habet prouidentiam rerum omnium, omniaque regit, iudicat & vindicat. Hinc Hebræi dicunt sumptum nomen Eliæ, siue, vt Hebr. vocatur, אֵלִיָּהוּ *Eliahu* qui priùs vocabatur *Iaberschuab*. *Eliahu* enim idem est, quod אֵלִיָּה הוּ *El ia hu*, id est, *fortis Deus ipse*. Iam *El* est abbreuiatum *Elohim*, *Ia* est contractum *Iehoua*, *Hu* est *ipse*. Sic מַכַּבִּי *Machabi*, id est *Machabæus* nomen à Iuda & fratribus sumptum est ex illo Exodi 15. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה *Mi camocha Baelim Iehoua*, id est: *Quis similis tui in fortibus Domine?* Hoc enim velut insigne & emblema suæ pugnæ & victoriæ præferebant Machabæi, nullam in sua fortitudine spem, sed totam in Deo collocantes. Elias enim Dei ope fortior euasit Achabo, Iezabele, & Baalitis, non tantùm passiuè, eorum persecutiones fortiter sustinendo, sed actiuè, omnes mactando, sic S. Liduina, quæ in morbis plurimis & acerbissimis per annos 30. & ampliùs admirabile fuit patientiæ speculum, hoc nomen quasi omen futuræ patientiæ accepit: *Liduina* enim Belgicè idem est, quod *lata patientia*, vti habet eius Vita in initio apud Surium tom. 7 die. 14 Aprilis. Sic Mars Græcè dictus est, ἄρης quod naturam habeat ἄρρατον, id est infractam, inuictam, & immutabilem, ait Plato in Cratilo. Vnde ad hoc etymon alludens Virgil.

Eliæ etymon. Machabæorum.

Infractos aduerso Marte Latinos.

nuncupat. Sic *Agamemnon*, ait Plato, hoc nomen accepit ob laborum, quos perpessurus erat, tolerantiam: decem enim annis obsidens Troiam multa perpessus est. Vnde ἀγαμέμνων dictus quasi ἀγαν μένων, id est *valde manens* in obsidione Troiæ. Sic *Elias* Athleta diuinus idem est, quod *fortis Domini*, vel *fortis Dominus*, in eo eiusque operibus. *& aliorum.*

Notat Beniamin in itinerario, in Carmelo antrum Eliæ adhuc visi, altarisque diruti vestigia: cuius locus circularis fuerit, diametro ferè cubitorum quatuor.

APPREHENDITE PROPHETAS BAAL] & lucorum, putà vniuersim 850. vt dixi v. 19. quos omnes Elias iussu Dei, vt ipse ait v. 36. præcepit occidi; quia ipsi erant Antistites, doctores & auctores idololatriæ, ideoque blasphemi in Deum, quos Deus per Moysen iusserat occidi: ita Abulens. & alij. Audi Auctorem de Mirabil. S. Script. lib. 2. *Quippe quia Elias erat in ea lege, quæ dicit Leuit. cap. 24. blasphemum non patieris viuere: Nullus hominum idolum colit nisi Dei blasphemus extiterit. Ac per hoc qui idololatriæ cultores mactauerat, blasphemos & sacrilegos de terra purgabat.* Et S. Basil. hom. 20. de Ira: *Illum, qui tamquam pharmaco ad ea, quæ oportet, irâ vtitur, Dominus minimè condemnat. Moyses omnium hominum mansuetissimus vituli idololatriam damnans, Leuitarum manus in cædem fratrum armauit: Phinees iusta contra publicè fornicantes ira, vt oportebat, vsus proximus vtrumque trucidauit. Samuel regem Amalec iusta ira in medium trahens occidit. Sic itaque fit ira sæpenumero bonarum actionum ministra. Elias verò zelotes quinquaginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, & quadringentos sacrorum nemorum comedentes de mensa Iezabel, iusta sapientique indignatione in totius Israel vtilitatem, vt morte mulctarentur, effecit.*

DVXIT EOS AD TORRENTEM CISON (vbi Barac cecidit Sisaram cum suis copiis Iudic. 4. v. 7.) ET INTERFECIT EOS IBI) ne terra sancta eorum scelesto sanguine pollueretur, neue eorum cadauera aërem inficerent, idcircò ea deuoluit in *torrentem Cison*, nec in terra, Vers.40.

sed in aquis decurrentibus sepeliuit.

Vers. 41 ET AIT ELIAS AD ACHAB: ASCENDE, COMEDE ET BIBE, QVIA SONVS MVLTÆ PLVVIÆ EST] q. d. Iam peracta est iusta vindicta de impiis idololatris Deo iniuriis: quare Deus iam quasi placatus reconciliari cupit Israeli, ac pluuiam & fœcunditatem illi denegatam restituere. Quocirca nunc mihi Deus reuelauit, pluuiam mox venturam, imò ego eam video quasi venientem, ac sonitum venti vel tonitrui, qui ingentem pluuiam præire solet, videor mihi audire: nullum enim adhuc signum pluuiæ in aëre apparebat, vt patet ex sequentibus. *Ascende* ergo, ô Achab, *comede, bibe*, & exulta ob tam lætum pluuiæ, & fertilitatis nuntium, quod tibi affero.

Vers. 42. ELIAS AVTEM ASCENDIT IN VERTICEM CARMELI, ET PRONVS IN TERRAM POSVIT FACIEM SVAM INTER GENVA SVA] vt attentiùs, & ardentiùs oraret Deum pro pluuia ab eo promissa, vt eam statim exhiberet. Hic enim gestus significabat humilitatem, & attentionem orantis Eliæ, & Dei misericordiam, toto affectu implorantis: hoc enim situ est embryo in ventre matris, eoque quasi tacite suam miseriam ostendens, implorat Dei misericordiam, vt se in lucem educat. Audi S. Isidor. lib. 11. Orig. cap. 1. *Genua sunt commissiones femorum & crurum, & dicta genua, eò quòd in vtero genis opposita sint; cohærent enim ibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus & misericordiæ: nam à genis genua dicuntur. Denique complicatum gignitur formaturque hominem dicunt, ita vt genua sursum sint, quibus oculi formantur, vt caui & reconditi fiant. Ennius: genua comprimit arcta gena. Inde est quod homines dum ad genua se prosternunt, statim lachrymantur. Voluit enim eos natura vteri materni rememorari, vbi, quasi in tenebris considebant, antequam ad lucem peruenirent.* Hoc ipsum dicit Aristot. lib. 7. de Histor. animal. c. 8. *Homo in semet conglobatus sic gestatur, vt nasum inter genua, aures extra genua habeat.*

Carmelitæ orandi in Carmelo. Porrò Abulens. hinc colligit, Eliam ab hoc tempore quo in monte Carmelo cælitùs ignem deuocauit, eoque Baalitas prostrauit, habitationem suam in eodem monte ad memoriam tanti beneficij & miraculi deinceps fixisse, atque eodem confluxisse ad ipsum plures viros religiosos, qui se totos Deo, orationi, & diuinis rebus, laudibusque tradebant. Quos post Christum imitati sunt, qui in eodem monte religiosè Deum coluerunt; indeque orta est antiqua, & sancta Carmelitarum religio, & familia. Vnde septem Summi Pontifices Sixtus IV. Ioannes XXII. Iulius III. Pius V. Gregorius XIII. Sixtus V. & Clemens VIII. in bullis huic Ordini concessis, de professoribus huius sacri Instituti ita loquuntur: *tanquam religionis speculum, & exemplar claritate fulgentes, sanctorumque prophetarum Eliæ & Elisæi, & aliorum patrum, qui montem sanctum Carmeli iuxta Eliæ fontem habitarunt, successionem hereditariam tenentes.* Vnde Sixtus V. huic Religioni concessit, vt Eliam & Elisæum tanquam suæ institutionis patronos coleret, dies festos in eorum honorem celebrando, propriaque officia in eorum memoriam recitando, quod & ipsa Religio studiosè seruat, & in ipso officio nomen, & solemnitatem patroni Eliæ tribuunt.

A Hinc & Niceph. lib. 8. cap. 3. asserit, Helenam Magni Constantini matrem in Carmelo templum ædificasse Eliæ Prophetæ. Sanè tempore Eliæ, & Elisæi in Carmelo fuisse oratorium, vel synagogam, ad quam festis diebus populus conueniret tum orationis causa, tum vt Eliam, Elisæum, & similes concionatores audiret, satis significatur lib. 4. Reg. 4. 23. idque ibidem docent Lyran. Abulens. & alij. Porrò etiamnum Carmelitæ Eliæ festum solemne celebrant die 20. Iulij, quo die Elias Martyrologio Romano ascriptus est. Vide Suarez lib. 2. de Relig. capite 10.

Extat in Biblioth. Patrum tom. 4. editionis tertiæ Coloniensis p. 275. liber Ioannis XLIV. Ierosolymorum Episcopi ad Caprasium de in-
B stitutione monachi, in quo Carmelitarum institutum per omnia ab Elia deriuatum ostenditur. quem librum nonnulli Recentiores vetustum esse autumant; auctoremque faciunt Ioannem Ierosolymitanum Episcopum, qui vixit tempore S. Hieron. & ab eo velut Origenista notatus est: sed id multis refutant Doctores Colonienses in præfat. libri, ac Baronius tom. 5. anno Christi 444. & Bellarm. de Script. Eccles. pag. 95. qui censent, stylum esse hominis Latini, & posteriorum temporum.

Denique Salomon montis huius meminit Cantic. 7. 5. dicens: *Caput tuum vt Carmelus.* Vide ibi dicta. Porrò *Carmeli* nomen aptè repræsentat statum Religionis, tum quia hic piis institutis & meritis abundat, sicut Carmelus frugibus & fructibus: tum quia *Carmel* Hebr. idem est quod *scientia circumcisionis*, scilicet mortificatio-
C nis, passionum, cupiditatum, & affectuum terrenorum, quæ discitur in Religione, quasi in propriis huius rei scholis.

Quamobrem merito S. Hieron. hos omnes quos diximus, veteris testamenti *monachos* vocat, idemque alio loco seipsum monachis annumerans: *Noster*, inquit, *princeps Elias, noster Elisæus, nostri duces filij prophetarum*, quod iisdem penè verbis dicit Isidorus lib. 2. cap. 15. qui in libro de Ecclesiasticis officiis hunc vtrumque & ceteros prophetas *monachorum* appellat *principes*. Ad quos etiam accedit apertè Cassianus lib. 1. c. 2. qui ab iis ait monasticæ professionis primordia esse fundata. Elias enim sine vxore, sine liberis, sine familia castam cælibemque semper egit vitam, iri tanta insuper paupertate, vt vestium loco, zonâ pelliceâ amictus describatur; victum autem modò à vidua, modò à coruo quasi mendicatum acciperet.

D Hinc & S. Chrysost. ait hom. 2. ad populum: *Quid, dic mihi, Elia pauperius? sed propterea omnes diuites vincebat, quoniam pauper erat: ipsam verò paupertatem ex mentis opulentia elegit, &c. rex pauperis indigebat, & verbis nihil plus quàm meloten habentis inhiabat.*

Addit Adrichom. in Carmelo: In hoc monte spelunca est & fons, vbi habitabant Elias & Elisæus, & filij prophetarum: posteà habitauerunt (& etiamnum habitant) ibi Fratres Carmelitæ vnde & originem & nomen habent.

PROSPICE CONTRA MARE] Mediterraneum: inde enim in terra sancta nubes, & pluuiæ ex maris vaporibus exoriri solent. Sciebat Elias ex Dei reuelatione, mox venturam plu- Vers. 43.

uiam;

uium; sed vt regem & populum eam auidissimè expectantem solaretur, & in pluuiæ spe confoueret, vtque appareret, à Deo per preces Eliæ hanc pluuiam singulari dono dari; hinc mittit puerum septies, vt in mare signum pluuiæ, putà nubes prospectet, illudque cùm apparuerit, sibi populoque renuntiet.

Vers. 44. ECCE NVBECVLA PARVA QVASI VESTIGIVM (pedis) HOMINIS ASCENDEBAT DE MARI] Hebr. *paruula quasi vola hominis*: Vatabl. *ad magnitudinem volæ hominis*; Chald. *Nubes parua sicut vola manus hominis ascendit de Occidente*, id est de mari Mediterraneo: hoc enim est ad Occidentem Iudææ.

Nota, vola tam de pedibus quàm de manibus dicitur: Hebr. enim כף caph, id est *vola*, propriè est curuitas, siue concauitas tam pedum, quàm manuum, imò & cochlearium, aliarumque rerum curuarum. Chald. hic accipit volam manus: Noster verò *volam pedum*. Vnde vertit, *vestigium hominis*; idque congruentiùs: videbatur enim Deus hic in nube quasi pedibus descendere ad dandam Israeli pluuiam, & terram fœcundandam.

Elias typus Christi. Allegor. S. August. Serm. 201. de Temp. *Elias* inquit, *figuram habuit Domini Saluatoris. Elias orauit & sacrificium obtulit, & Christus pro vniuerso mundo seipsum immaculatum sacrificium tradidit. Elias orauit in monte Carmeli & Christus in monte Oliueti. Elias orauit, vt pluuia in terram veniret, & Christus, vt in cordibus humanis gratia diuina descenderet. Quòd autem Elias dixit ad puerum suum: Vade, & considera septies, septiformem sancti spiritus gratiam quæ danda erat Ecclesiæ designabat. Et quia ipse dixit se vidisse nubeculam paruulam ascendentem de mari, carnem Christi figurabat, quæ in mari mundi istius nascitura erat*, Probat idipsum ex Euangelio, dum subdit: *Quamobrem ne fortè aliquis dubitet, nubem illam vestigium hominis habuisse dixit, illius vtique hominis, qui dixit: Quem dicunt homines esse filium hominis? sicut ergo orante Elia, post tres annos & sex menses pluuia de cælo descendit; ita & in aduentu Saluatoris tribus annis & sex mensibus, quibus prædicare dignatus est, pluuia verbi Dei totum mundum feliciter irrigauit. Et sicut tunc in aduentu Eliæ omnes sacerdotes idolorum interfecti sunt, & deleti; ita in aduentu veri Eliæ, id est Domini nostri Iesu Christi obseruatio sacrilega paganorum destructa est.* Eadem ex August. transcripsere Beda, Angelomus, & Eucherius.

Simile & quasi parallelum Eliæ fuit Aniani Episcopi factum. Cùm enim Attila rex Hunnorum obsideret Aureliam ad Ligerim, Anianus ciues hortatus est, vt sperarent in Deum, eiusque opem implorarent, quòd cùm illi humi prostrati fecissent, tum ad eos conuersus dixit: *Prospicite de muris num fabilium aduenias*. Putabat enim Aëtium aduentare. Prospicientes autem, neminem viderunt. At ille: *Orate iterum cum fide: vos enim hodie Dominus liberabit*. Et cum fecissent: *Prospicite iterùm*, inquit. Nemine autem apparente dixit illis; *si cum fide orabitis, Dominus sine dubio nobis aderit*. Illi verò cum fletu magno misericordiam Dei inuocare cœperunt. Inde ex sancti Episcopi præcepto de integro prospicientes, nebulam quasi de terra surgentem viderunt; quod renuntiantibus dixit: *Atqui hoc Domini auxilium est*, Hunnis proinde id oppidum inuadentibus, tanta vis aquæ de cælo decidit, vt coacti sint in castra reuerti. Sequenti die trementibus & fatiscentibus assiduis iam ictibus arietum muris, ecce Aëtius Valentiniani III. Dux, & Theodoricus Gothorum rex, ac Thorismundus filius eius cum suis quisque exercitibus prodierunt, commissoque certamine Attilam ab vrbe propulerunt. Hæc ita scitè Gregorius Turonensis refert lib. 2. cap. 7.

ET MANVS DOMINI FACTA EST SVPER ELIAM, ACCINCTISQVE LVMBIS CVRREBAT ANTE ACHAB] *Manus*, id est vis, virtus, alacritas, agilitas ad currendum: q.d. Deus dedit robur, vires & alacritatem Eliæ, vt licet ipse esset ieiunus, fessus, & debilis ex longa concertatione cum Baalitis, item ex prolixa oratione, sacrificio & impetratione pluuiæ, tamen curreret, imò præcurreret currum Achab, qui concitatis equis procurrebat, vt pluuiam euaderet. *Currebat* ergo Elias, vt Achab & Israelitæ agnoscerent auctore Deo datam esse pluuiam per preces Eliæ: item vt officium honorarium præstaret regi suo Achab, eum stipando, præeundo, & præcurrendo. Vers. 46.

CAPVT DECIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEzabel minatur mortem Eliæ: ille fugit ac sub iunipero pascitur ab Angelo. pergit in montem Horeb: vbi v. 10. rogatus à Deo, quid ibi agat, queritur prophetas occisos, se quoque posci ad necem; mox Deus ei apparens in sibilo auræ tenuis iubet, vt vngat Hazael in regem Syriæ, & Iehu in regem Samariæ, ac Elisæum in prophetam sibi successurum; idipsum mox exequitur v. 19. ac proiecto in Elisæum pallio illum sibi socium adoptat.

1. NVntiauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quo modo
occidisset vniuersos prophetas gladio. 2. Misitque Iezabel nuntium
ad Eliam dicens: Hæc mihi faciant dij, & hæc addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis. 3. Timuit ergo Elias, &
surgens abiit quocumque eum ferebat voluntas: venitque in Bersabee Iuda &

dimisit ibi puerum suum, 4. & perrexit in desertum, viam vnius diei. Cumque
venisset, & sederet subter vnam iuniperum, petiuit animæ suæ vt moreretur, &
ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: neque enim melior sum, quam pa-
tres mei. 5. Proiecitque se & obdormiuit in vmbra iuniperi: & ecce Angelus Do-
mini tetigit eum, & dixit illi: Surge, & comede. 6. Respexit & ecce ad caput
suum subcinericius panis, & vas aquæ: comedit ergo, & bibit, & rursum obdormi-
uit. 7. Reuersusque est Angelus Domini secundò, & tetigit eum, dixitque
illi: Surge, comede: grandis enim tibi restat via. 8. Qui cùm surrexisset, comedit,
& bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius, quadraginta diebus & quadraginta
noctibus, vsque ad montem Dei Horeb. 9. Cumque venisset illuc, mansit in
spelunca: & ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis Elia? 10. At
ille respondit: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquе-
runt pactum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occide-
runt gladio, derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eam.
11. Et ait ei: Egredere, & sta in monte coram Domino: & ecce Dominus transit,
& spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Domi-
num: non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio: non in commotione
Dominus, 12. & post commotionem ignis: non in igne Dominus, & post ignem
sibilus auræ tenuis. 13. Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio
& egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce vox ad eum dicens: Quid hic agis Elia?
Et ille respondit: 14. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum: quia de-
reliquerunt pactum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt, prophetas tuos
occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt aufe-
rant eam. 15. Et ait Dominus ad eum: Vade, & reuertere in viam tuam per de-
sertum in Damascum: cumque perueneris illuc, vnges Hazael regem super Sy-
riam, 16. & Iehu filium Namsi vnges regem super Israel: Eliseum autem filium
Saphat, qui est de Abelmeula, vnges prophetam pro te. 17. Et erit, quicumque
fugerit gladium Hazael, occidet eum Iehu: & quicumque fugerit gladium Iehu,
interficiet eum Eliseus. 18. Et derelinquam mihi in Israel septem millia viro-
rum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adora-
uit eum osculans manus. 19. Profectus ergo inde Elias, reperit Eliseum filium
Saphat, arantem in duodecim iugis boum, & ipse in duodecim iugis boum aranti-
bus vnus erat: cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super illum.
20. Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait: Osculer, oro, patrem
meum, & matrem meam, & sic sequar te. Dixitque ei: Vade, & reuertere: quod
enim meum erat, feci tibi. 21. Reuersus autem ab eo, tulit par boum, & macta-
uit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: consur-
gensque abiit, & secutus est Eliam, & ministrabat ei.

VERS. 1. TIMVIT ERGO ELIAS furorem, & potentiam A Iezabelis, de quo v. 4. Vide Abulens. q. 3.

DIMISIT PVERVM] scilicet famulum, vt solus secretiùs fugeret & lateret.

VERS. 4. PERREXIT IN DESERTVM, &c. CVMQVE VENISSET, ET SEDERET SVBTER VNAM IVNIPERVM] *Iuniperus* enim amat loca calida & sicca; vnde abundat in Syria, ac præsertim in deserto. Vnde Plinius lib. 16. cap. 30. *Iunipero*, ait, *eadem virtus quæ cedro*. Et cap. 40. *Cariem, vetustatemq; non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotus, buxus, taxus, iuniperus*. Hinc baccæ iuniperi sunt calidæ, robustæ, & efficaces ad stomachum calefaciendum, siccandum, & roborandum instar piperis & sinapis. Talis est vir zelosus, de quo verè dicas illud Arabum adagium: *Præstat granum piperis* (vel iuniperi) *decem peponibus*. Zelosus B enim instar parui piperis, vel iuniperi, si frangatur, vel confricetur, ignes amoris diuini exhalat, quibus auditores ad bonum stimulat, pungit, accendit.

Appositè ergo sub iuniperi vmbra quieuit Elias; Iuniperi enim baccæ, quæ ardent instar piperis, repræsentant ardorem, & zelum Eliæ; sed hic temperandus erat vmbra patientiæ, & humilitatis: iuniperus enim cùm sit parua, paruam humilemque dat vmbram. Talis fuit *Iuniperus* vnus è primis sociis S. Francisci, de quo in Annalibus Waddingi ita legimus, anno Domini 1210. n. 35. *Sua etiā tunc aggregauit* (S. Franciscus) *Sodalitati B. Iuniperum tantæ humilitatis, & simplicitatis virum, vt ab imperito vulgo fatuus crederetur. Incredibilia penè videntur quæ fecit, & dixit ad imam sui deiectionem, nec alius quisquam tam honoris auidus, quàm hic vituperij. Proinde cùm ab aliquo afficeretur opprobriis, fimbrias paupertis lacernæ expandens dicebat ei: Amice prouicias huc liberaliter, imple gremium lapidibus istis pretiosis, imple, ne timeas: iniurias & opprobria, lapides appellans pretiosos. Quando redibat domum, huiusmodi secum habebat sermonem: O vilis frater qua fronte redis ad patres? quo te admittent titulo? certè si hospitij gratia te sub tecto colligant, & panem arctum & aquam breuem dederint, rem magnam & tuis meritis maiorem præstabunt: insuper certè te repellent tamquam sua indignum societate. Eius simplicitatem S. Franciscus admirans, adstantibus dicebat: Vtinam, fratres, de huiusmodi Iuniperis integram syluam haberemus;* B. Iuniperus.

allu-

alludens ad nominis etymologiam, & proprietatem, quia teste B. Isidoro, vt cinis Iuniperi diutissimè accensos eiusdem ligni carbones seruat, sic hic in sacro pectore accensum seruabat amorem. Et sicut Iuniperus est obsita aculeis, & secundùm Hieron. semper flores, semper nouos affert fructus, & numquam deponit virorem suum; sic hic pœnitentiæ compunctione & asperitate souebat in se diuinæ charitatis viriditatem. Pro *iuniperum* Hebr. est רתם *rothem*, quod retinentes Septuag. vertunt *Ratham*, vt habent Complutens. vel *Rathmen*, vt habent Romana: hinc aliqui putarunt *Rathmen* esse *rhamnum*. Audi S. Methodium tract. de Castitate apud Photium in Bibliotheca: *Rhamnus virginitatem denotat*, (quia enim aculeatus est & pungit, hinc denotat vitam asperam & mortificationem, quæ parens est, & nutrix castitatis) *Rhamnus enim arbor casta est, & fortasse ex simili quadam cum virgine natura stirps hæc ἄγνος appellatur; rhamnus quidem propter robur, & fortitudinem contra voluptates: ἄγνος, verò, quod omni ex parte casta & pura sit. Vnde & Eliam ferunt à facie Iezabelis mulieris fugientem ad rhamnum primùm venisse, atque exauditum fuisse, cibumq; accepisse; quia fugientibus stimulum carnis & feminam & voluptatem, perfugium & tegumentum castitatis lignum germinauit, quod ab auctore virginitatis Christo plantatum est iis, qui virginitatem complectuntur.* Sicque explicat illud Iudic. 9. 14. *Dixerunt omnia ligna ad rhamnum: Veni & impera super nos*, quia cum ficus, id est lex naturæ in paradiso, & vitis, id est lex naturæ data Noë post diluuium, qui reperit vitem & vinum, ac olea, id est lex Moysis & prophetarum (hi enim vngebantur oleo) fœtentia hominum vulnera curare nequissent, *misit quartò Deus rhamnum, id est castitatem, quæ illis imperaret, quæ voluptatibus superatis, etiam in reliquum tempus illis interminata est, quòd nisi sibi parerent omnes, & sincerè ad se accederent, futurum, vt omnes flammis absumerentur: nullam enim post hanc aliam legem secuturam, sed iudicium & ignem. Hinc cœpit homo iustitiam colere, Deoque constanter per fidem adhærere, & se à diabolo seiungere.* Hucusque S. Methodius.

Iuniperus est crux Christi.

Allegor. Rupertus lib. 5. capite 10. per iuniperum accipit sanctam & viuificam Dei crucem, ad quam confugit fidelis, dum timore, aliaue tentatione pulsatur: illic ambit mortem, illic optat commori Christo, quia eius cruci totum se subiicit, optatque ei configurari & concrucifigi.

PETIVIT ANIMÆ SVÆ (id est *sibi*, est Hebraismus) VT MORERETVR] Vnde tantus pauor, tanta consternatio in Elia, qui paulò antè impauidus certarat cum Achab & Baalitis, eosque superauerat? Resp. primò, quia subduxit Deus illi robur à se inditum, vt agnosceret Elias, illud fuisse donum Dei, se verò ex natura sua timidum, vti sunt alij homines. Hac de causa solet Deus sanctos, qui præclara gesserunt, obiicere timoribus & tentationibus, vt eos conseruet in humilitate, ne efferantur, sed cogantur ad Deum recurrere. Ita S. Chrysost. homil. de Elia & Petro, quæ extat apud Surium die prima Augusti: *Deus*, inquit, *decora renouit miracula illa, quæ ostensa fuerant, non ab Elia, sed à sua ipsius potentia facta fuisse. Vide, quid faciat, qua tempore Deus ipse operabatur, Reges, Principes, & populi Eliæ succumbebant; cùm verò Deus abscessisset, etiam mulier vna prophetæ illi terribilis visa est. Abscessit Deus, & natura humana redarguta fuit.* Et paulò pòst: *Non vno, aut altero, sed quadraginta diebus aufugit, & ad regionem omnino desertam se contulit, non nutrimentum, non cibum aliquem secum ferens; nam tamquam ebrius præ metu, cetera nihil curabat, sed desertas tantùm regiones sequebatur.* Idem penè hic habent Angelom. & Rabanus. *Sancti* inquiunt, *viri subleuante spiritu ad summa rapiuntur, quamdiu verò in hac vita sunt, ne superbiant, tentationibus reprimuntur.*

Addit S. Chrysost. Deum voluisse hoc metu punire crudelitatem Eliæ, qua 800. pseudoprophetas occiderat. Verùm hoc est improbabile, cùm hoc fecerit iussu Dei ex zelo, ad tollendam idololatriam.

Secundò, quia Iezabel videns prophetas suos omnes ab Elia occisos, furebat contra Eliam, ad eum dirissimè excarnificandum, & habebat in manu Achab regem maritum suum, per quem poterat innumeros milites in Eliam immittere. Quare magis timuit Elias Iezabelem, quam Achab & Baalitas. Nam vt ait Ecclesi. cap. 25. 23. *Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super iram mulieris.* Vnde S. Ambros. Epist. 23. grauiores ait esse tentationes mulierum, quam virorum, vtpote quibus viri fortes victi, prostratique sint. Sic & S. Bernardus Serm. 64. inter paruos. Hinc S. Petrus, qui pugnarat contra totam cohortem, & Malcho aurem amputarat, timuit ancillam, eiusque metu Christum negauit.

VT MORERETVR] Dices, Elias fugiebat Iezabel volentem se occidere, fugiebat ergo mortem. Cur ergo eandem hic optat? Resp. primò, quia in fuga eiusque difficultatibus, & vitæ ærumnis creuit labor, indeque dolor, & mœror Eliæ, qui ita eum depressit, vt optaret mortem ad ærumnas tot tantasque euadendas, quam priùs fugerat. Sic videmus eos, qui pestem mortemque euaserunt, si posteà in grauiores tribulationes & pericula incidant, optare dicereque: Vtinam mortuus fuissem cum sociis, vtinam pestis me cum ceteris abstulisset. Tales fuere Græci, qui captâ Troiâ redeuntes, acerrimâ tempestate iactati optarunt se in obsidione Troiæ occubuisse:

Quid fata possunt? inuidet Pyrrhus patri;
Aiaci Vlysses, Hectori Atrides minor;
Priamo Agamemnon. Quisquis ad Troiam iacet
Felix putatur, ait Seneca in Agamemnone.

Secunda & potior causa fuit, quòd Elias timeret occidi à Iezabele, non quòd mortem metueret, sed ne videretur superatus & victus à Iezabele, & cum ipso vera Dei religio. Iezabel enim iactasset, se occidisse Eliam, & cum eo supplantasse Dei fidem, & cultum. Optat ergo à Deo sibi mortem immitti, ne illa à Iezabele inferatur non tam sibi, quàm Dei cultui, & religioni. Sic Herodias occidit S. Ioannem Baptistam Eliæ antitypum, & Eudoxia S. Chrysostomum. Vide S. Petrum Damiani tom. 2. serm. 2. de S. Vitali.

Allegor. Elias repræsentat hic infirmitatem Christi pauentis in horto. Ita Rupert. lib. 5. c. 10.

SVFFICIT MIHI DOMINE, huc vsque vixisse,

ac

ac tot tantisque beneficiis à te ornatum fuisse. Sufficit mihi, vicisse Achab & pseudoprophetas occidisse. TOLLE, ergo ANIMAM MEAM ne eam tollat Iezabel cum meo æquè, ac tuo dedecore & infamia.

NEQVE ENIM MELIOR SVM QVAM PATRES MEI] tum prisci Abraham Isaac, Iacob &c. tum proximi, nimirum prophetæ iam antè à Iezabele occisi quos ego vt me seniores & patres, imò vt Martyres veneror.

Vers. 5. PROIECITQVE SE ET OBDORMIVIT IN VMBRA IVNIPERI] ex lassitudine itineris, & ex mœrore animi. Porrò vmbra iuniperi exilis est, cùm iuniperus pro frondibus spinas habeat, & noxia. Nam vt ait Virgil. Ecloga 10 *Iuniperi grauis vmbra:* quare vmbra hæc potius capitis dolorem & mœrorem in Elia auxit, quàm minuit. Vnde vmbra hæc typus est humanorum præ-
B sidiorum, quæ cùm vana sint & noxia, ad ea tamen confugiunt homines, dum potiùs ad Dei Christique vmbram & protectionem, velut vtilem & solidam confugere deberent cum sponsa, quæ ait Cantic. 2. 3 *Sub vmbra illius, quem desideraueram sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* Et cum Ierem. Thren 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus: In vmbra tua viuemus in Gentibus.* *Christus* enim, vt ait S. Bernardus serm. 2. super *missus est*, *paruulos ad se confugientes sub vmbra alarum suarum protegere non desinit, siue ab æstu carnalium desideriorum, siue à facie impiorum, qui eos afflixerunt. Bona & desiderabilis Vmbra sub alis Iesu, vbi tutum est fugientibus refugium, gratum fessis refrigerium.* Hinc rursum Ierem. cap. 17. 5. *Maledictus*, inquit, *homo qui confidit in homine,* &c. *Erit enim quasi myricæ in deserto, &*
C *non videbit cum venerit bonum. Benedictus vir qui confidit in Domino.*

Vers. 7. GRANDIS TIBI RESTAT VIA] vsque in montem Horeb, vt ibi videas, & audias Deum vers. 11. vidit & audiuit Moyses. Sic cuique fideli grandis restat via ad culmen sanctitatis & perfectionis, & grandior via restat in cælum empyreum.

Vers. 8. AMBVLAVIT IN FORTITVDINE CIBI ILLIVS QVADRAGINTA DIEBVS ET QVADRAGINTA NOCTIBVS VSQVE AD MONTEM DEI HOREB] Hinc patet huic cibo & pani admirandam à Deo inditam fuisse virtutem, vt Eliæ vires sufficerent ad iter agendum sine alio alimento per 40. dies & noctes. Vnde Auctor Mirabil. S. Scri-
D ptur. lib. 2. 19. asserit, panem hunc mirabiliter factum manibus Angelorum, licet Abul. naturalem & communem putet fuisse, cui Deus hanc vim ad confortandum Eliam indiderit, vt alio cibo non indigeret.

Tropologiam totius historiæ habet S. Bernard. toto Serm. 64. inter paruos.

Allegor. per panem hunc Eliæ, Patres accipiunt Eucharistiam, cuius virtute per 49. dies, id est per totam vitam, quæ nobis est tempus ieiunij & pœnitentiæ, ambulamus *ad montem Dei Horeb*, vt scilicet videamus *Deum deorum in Sion.* Ita Paschasius Radbertus lib. de Sanguine & Corpore Domini cap. 10. Algerus lib. 2. de Sacramento Altaris cap. 1. Rupert. lib. 5. cap. 10. R. Samuel Maroch. lib. de Aduentu Messiæ cap. 20.

Anagog. panis hic repræsentat suauissimam

A refectionem sanctorum in cælo, per quam non 40. diebus, sed per omnem æternitatem sine cibo sani, fortes, læti & gloriosi permanebunt. Ita. Rupert.

QVADRAGINTA DIEBVS] sine alio cibo, ideoque ieiunus. Paucorum dierum iter est à Bersabee vsque in montem Horeb, scilicet quatuor, vel quinque; præsertim cùm Elias tam nocte quàm die ambularet, & timor ei adderet alas, ait Serarius. Vnde patet eum metu, pauore, mœrore & angore perculsum, vagabundum incessisse, huc illucque diuertendo, quò eum voluntas ferebat, non autem rectum tenuisse iter; ac fortè nec sibi in animo præfixisse viæ terminum, scilicet ire in Horeb. ita Abul.

Nota hic, Eliam ieiunasse 40. diebus, æquè ac fecit Moyses, & posteà Christus, cuius imita-
B tione Ecclesia instituit ieiunium Quadragesimæ.

Scripsit S. Ambros. lib. de Elia & ieiunio, in quo ostendit commoda ieiunij, adfertque varia hac de re è sacra Script. exempla, æquè ac nocumenta ebrietatis & intemperantiæ.

HOREB] *Horeb* est mons Sinai, vti ostendi Exodi 17. v. 6. in quo Moyses legem à Deo accipiens cum eo collocutus est, Exodi 19 vt scilicet in eodem Elias pro lege Dei patiens & pugnans, cum eodem colloqueretur, & modum ad eam propugnandam ab eo acciperet.

MANSIT IN SPELVNCA] In hac spelunca (vt Vers. 9.
videtur) Moyses à Deo obtectus Exodi 33. 22. vidit tergum, & gloriam Dei pertranseuntis, ideoque in illa eamdem vidit hic Elias, sed alio schemate. Moyses enim vidit in specie in-
C gentis lucis, & splendoris, Elias vero in specie sibili auræ tenuis, ita R. Salomon, Lyran. & alij. Hinc spelunca hæc priscis fuit in magna veneratione, adeoque Iosephus lib. 2. Antiq. cap. 12. tradit, ante Moysis ætatem locum illum ita antiquis visum esse sacrum, vt pastores religione quadam prohiberentur greges ad illum montem appellere, quia ibi diuinum esse aliquid suspicabantur.

Symbol. S. Gregor lib. 2. in Ezech. homil. 13. *Elias*, ait, *cum vocem Domini secum loquentis audiret, in spelunca suæ ostio stetisse describitur, & faciem velasse; quia cum per contemplationis gratiam vox supernæ intelligentiæ fit in mente, totus homo iam intra speluncam non est, quia animam carnis cura non possidet, sed stat in ostio, quia mortalitatis angustias extra*
D *meditatur. Sed iam qui in ostio speluncæ consistit, & verba Dei in aure cordis percipit, necesse est vt faciem velet: quia dum per supernam gratiam ad altiora intelligenda ducimur, quantò sublimius leuamur, tantò semper per humilitatem nosmetipsos intellectu nostro premere debemus, ne conemur plus sapere, quàm oportet sapere.* Et nonnullis interiectis: *Aurem enim intendere, & faciem operire, est vocem interioris substantiæ audire per mentem, & tamen ab omni specie corporea oculos cordis auertere, ne quid sibi in illa corporale animus fingat, quæ vbique tota, & vbique circumscripta est.*

ZELO ZELATVS SVM PRO DOMINO DEO Vers. 10.
EXERCITVVM] vt tollerem cultum Baal & idolorum, & ideo 850. eorum antistites occidi. Rursum verti potest cum Vatabl. *Mira zelotypia teneor pro Domino Deo.* q. d. Crucior in honorem Dei quadam quasi zelotypiâ, & quasi lustioe-

rem

tem Dei personam, crucior, cùm videam synagogam, quæ sponsa est Dei, ab eo deficere, & ad Baal quasi ad adulterum transire.

Altaria tua destruxerunt] Præter altare enim à Deo constitutum in templo Ierosolymæ, multi ab ea remoti in montibus vicinis altaria Deo vèro erexerant, quæ vocabantur *excelsa*, in iisque sacrificabant, quæ licet Deo minus placerent, tamen ipse ea spiritu hæretico & impio, quasi illa essent Dei falsi, non veri, euerti volebat. ita Abul. & Serar.

Vers. 11. Et ait (Angelus Dei vicarius) ei: Egredere et sta in monte coram Domino: et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum: non in spiritu Dominus; et post spiritum commotio: non in commotione Dominus, et post commotionem ignis: non in igne Dominus, et post ignem sibilus auræ tenuis.] Hebr. *sibilus*, vel *vox tacita*, siue submissa & gracilis. Septuag. addunt καὶ ἐκεῖ κύριος, id est, *& ibi* (in sibilo) *Dominus*.

Deus in sibilo auræ tenuis. Cur? Nota, finem & scopum huius visionis fuisse, vt Deus Eliam ira, tædio, & dolore ob licentiam, impunitatem, & scelera Iezabeliæ & Baalitarum succensum consolaretur, mitigaret, & erudiret. *Causa prima.* Primò ergo ipsius oculis, & sensibus, offert ventum validissimum, adeo vt is videretur subuersurus montes, & contriturus petras; mox ingentem terræ motum; deinde ignem ardentem, & flagrantem, q.d. Mihi, ô Elia, venti, terra, ignes, adeoque omnia elementa, omnesque creaturæ mediæ, summæ, & imæ, ad manum sunt, vt idololatras, & Iezabelem perdam: at hic modus prouidentiæ, & clementiæ meæ non est ordinarius & vsitatus, nec congruus; ideoque nolo eo vti, vnde ait: *Non in eo Dominus*. Quarto denique loco Deus auribus Eliæ offert lenem auram, siue spiritum, & sibilum repræsentantem se, & suam clementiam ac prouidentiam: spiritus enim hic lenis significat Dei patientiam, & longanimitatem ad punienda peccata, quam imitari & induere debeat Elias, & quiuis vir Apostolicus. Ita S. Iren. lib. 4. contra hæres. cap. 37. *Docebatur*, ait, *propheta turbatior, & concitatior ad vindictam mitius agere*. Et Tertull. lib. de Patientia cap. 15. *Sedet in Throno spiritus eius* (id est Dei) *mitissimi, & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo liuet, sed est teneræ serenitatis apertus, & simplex, quem tertiò vidit Elias: nam vbi Deus, ibi & alumna eius, patientia scilicet.* Et S. Macarius homil. 6. *Ecce*, inquit, *vox auræ tenuis & in ea Dominus. Liquet ergo quod quies Domini sita est in pace, & tranquillitate.* Et Theodor. quæst. 57. *Per hoc*, ait, *ostendens, quòd lenitas, benignitas, & clementia sola est Deo grata: vnumquodque autem aliorum attrahit hominum improbitas.* S. Chrysostomus homil. 1. de Elia in fine asserit, ideò Deum citò rapuisse Eliam, ne, si diutiùs viueret, igne, & in zelo eius perderetur orbis, sed in zelum seuerum Eliæ seuerior est Chrysost. Sic & Procop.

Secunda. Secundò, hic lenis spiritus siue sibilus detulit vocem Dei ad Eliam, qua Deus eum nimia perturbatum, pusillanimem, putantemque, se vnicum superesse Dei cultorem, & prophetam, erudiuit; vnde ait: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal.* Roman. 11. 4.

Tertiò, spiritus hic subtilis significabat Dei virtutem, efficacitatem, & vindictam omnia penetrantem. *Tertia.* Vnde indicauit Eliæ modum vindictæ in Baalitas exercendæ per Hazael, Iehu & Elisæum, non per ventum, terræ motum, & ignem. ita Caietan. & Antonius Fernandius in visionibus veteris testamenti visione 9.

Igitur spiritus hic lenis simul erat subtilis, & acer. Deus enim Deique sapientia, & prouidentia operatur, & castigat tam fortiter, quàm suauiter. Igitur Deus hac visione non volebat Eliæ zelum vindictæ improbare, sed moderari dumtaxat, vt non fieret ex ira, & perturbatione animi, qualis erat in Elia; sed ex lenitate, & amore iustitiæ. Vnde mox eidem vindictæ rationem, & modum præscribit, scilicet vt vngat in regem Hazael, & Iehu, ac Elisæum in prophetam, vt ipsi eamdem peragant.

Porrò hæc omnia per Angelos, vtpote Dei administros, vt ait Apostolus Hebr. 1. vlt. facta sunt. Vnde Chald. vertit: *Ecce gloria Domini reuelatur, & ante eum erat exercitus Angelorum venti disrumpentium montes, & confringentium petras ante Dominum: non erat in exercitu Angelorum venti maiestas Domini & post exercitum Angelorum venti erat exercitus Angelorum commotionis* (excitantium terræ motum) *non erat in exercitu Angelorum commotionis maiestas Domini: & post exercitum commotionis, exercitus Angelorum ignis: non erat in exercitu Angelorum ignis maiestas Domini: & post exercitum Angelorum ignis vox canentium in silentio*, quasi demulcentium Eliæ animum mœrentem & perturbatum.

Symbolicè, hac visione significabatur Dei natura, & maiestas quæ non est ventus, nec terra, nec ignis, nec aliud corpus, sed subtilissimus, mitissimus, & purissimus spiritus. *Symbol.* Hæc ergo Dei apparitio fuit quasi *scintillatio diuinitatis*, vt loquitur Tert. quæ sui reuerentiam à nobis extorquet. Rursum, significatur hic Dei indoles, cui propria est lenitas & clementia. Tonat Deus, fulminat, fulgurat, concutit montes, sed id quodammodo facit inuitus, & *tactus dolore cordis intrinsecus*, quia proprium est illius misereri & parcere; atque ideò non inhabitare dicitur in turbine, & igne, quia hæc aliquid sonant horribile, & humanis commodis importunum, sed in aura tenui, quæ recreat, & reficit laborantem spiritum, ait Sanchez ex Theodor. sic & S. Gregor. lib. 5. Moralium c. 26. cuius verba mox recitabo.

Allegoricè, repræsentabatur Christi Saluatoris in mundum venturi spiritus fore diuersus, & aduersus spiritui Moysis, Eliæ, & legis veteris. *Allegor.* Deus enim in Horeb, siue Sina, dans legem Moysi, audiri fecit tonitrua, micare fulgura, ignes coruscare, montem tremere, Exodi 19. & 20. vt duros Iudæos sui, suæque legis metu percelleret. Idem fecit hic Elias, cùm per eum violatam legem, suique cultum restaurare vellet. At verò cùm filius Dei in carnem descendit, venit in spiritu lenitatis, & mansuetudinis, iuxta illud Isaiæ 42. 1. quod citat Matth. cap. 12. 19. *Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in platea, vocem eius: arundinem quassatam*

tam non confringet, & linum fumigans non extinguet. Vnde cùm Ioannes, & Iacobus vellent, vt Christus in Samaritanos eum non recipientes instar Eliæ è cælo vibraret ignes, & fulmina, ipse eos repressit, dixitque: *Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare*: Lucæ 9. 55. ita S. Irenæus lib. 4. cap. 37. *Dominus*, inquit, *aduentus significabatur post legem, quæ data est per Moysen, mitis & tranquillus, & regni eius mitis & mansueta requietio.* Et Rupert. *Non in variis* inquit, *Iudæorum captiuitatibus erat finis, nondum venerat Messias; sed in spiritu auræ lenis, id est occultus & secretus fuit eius aduentus, quem quasi de aura tenui, id est de Spiritu S. Maria Virgo concepit.* Hunc spiritum lenitatis Christus commendauit & impressit S. Petro, Paulo, ceterisque Apostolis, & fidelibus. Vnde hic est spiritus legis gratiæ & noui testamenti, qui longè potentior & efficacior est spiritu timoris, & terroris veteris testamenti. Huc facit Apologus de Euro vento validissimo certante cum sole, vter esset potentior, vter scilicet viatori pallium excuteret. Sanè non excussit Eurus, imò viator Euro flante magis pallio se inuoluit, vt Euro resisteret; sed illud ei suo ardore & calore sudorem ei excutiens extorsit sol: simili modo plus valet, plus potest lenitas, quàm violentia; plus amor, quàm timor; plus ardor, quàm terror. Recitat fusiùs hunc Apologum B. Petrus Damiani lib. 1. epist. 16. ad Alexandrum II. Pont. additque: *Si Roboam seniorum consiliis acquiescens populo mitia respondisset, totum Israel sui iuris imperio subdidisset; sed quia iuniorum suorum superbiæ credidit, diuisis à se decem tribubus, sublimem regni potentiam humilem fecit. Rhinoceros etiam qui rabida persequentium canum ora celerrima pernicitate contemnit, capi se gremio blanda virginis non pauescit.*

Porrò S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 25. explicans illud Iob c. 4. *Et vocem quasi auræ lenis audiui: Quid*, inquit, *per vocem auræ lenis, nisi Spiritus sancti cognitio designatur. Qui tamen super Apostolos veniens per exteriorem sonum, tamquam per vehementem demonstratur, cùm dicitur: Factus est repentè de cælo sonus tamquam aduenientis spiritus vehementis. Sanctus enim Spiritus cùm se notitia humanæ imbecillitatis insinuat, & sonitu vehementis spiritus, & voce auræ lenis exprimitur: quia scilicet veniens & vehemens est & lenis. lenis, quia notitiam suam quatenùs cognosci vtcumque valeat nostris sensibus temperat: vehemens, quia, quantumlibet hanc temperet, aduentu tamen suo infirmitatis nostræ caecitatem illuminando perturbat.*

Tropolog. Tropolog. significatur hic primò, modus, quo Deus pœnitentes & perfectionis studiosos exercet & disponit, vt eos ad perfectionem suamque familiaritatem perducat. Primò enim eos terrore mortis, iudicij, & gehennæ quasi vento validissimo, terræ motu, & igne percellit, compungit, ciet lachrymas, ac deinde vt spiritus auræ lenis eos mulcet, adoptat, recreat, & ad altum contemplationis verticem sustollit. Audi S. Gregorium 5. Moral. 26. *Spiritus ante Dominum euertit montes, & petras conterit, quia pauor qui ex aduentu eius irruit, & altitudinem cordis nostri deiicit, & duritiam liquefacit: sed spiritus commotionis, & igni non inesse Dominus dicitur; esse verò in sibilo auræ tenuis non negatur. Quia nimirum mens cùm in* A *contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfectè conspicere præualet Deus non est. Cùm verò subtile aliquid conspicit, hoc est quod de incomprehensibili substantia æternitatis audit. Quasi enim sibilum tenuis auræ percipimus, cùm saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione subitâ degustamus.*

Idem præstitit Deus Eliæ, dum eum, post terrores, luctas, & pugnas cum Baalitis, curru igneo rapuit in cælum, vbi aurâ leni, id est plena pace mentis & corporis fruitur. Simili modo ergo, qui tentationibus agitatur, non demittat animum, sed sciat, ei successurum *spiritum auræ lenis*, id est consolationem, quietem, & gaudium.

Secundò, traditur hic forma, ait Sanchez, viris Apostolicis, & Prælatis, quæ in corrigendis, aut puniendis diuinæ legis transgressoribus seruari debeat; nempe vt illa imitetur, quæ maximè sunt in rerum natura violenta, ventum
B nimirum, qui concutit, atque subuertit montes; & ignem, qui consumit, & dissipat omnia, idque celeritate incredibili, neque suauitatem assumat tenuis & refrigerantis *auræ*, donec Deum aduenire videat, quem antecedunt quasi stratores viarum, & præcursores ad parandum hospitium, ventus, commotio, ignis.

QVOD CVM AVDISSET ELIAS] Audiebat enim ventum validè perstrepentem, terræ motum locum conquassantem, *auram* tenuem sibilantem: ignem verò partim audiebat, vtpote stridentem, partim verò videbat, vtpote lucentem. Vers. 13.

OPERVIT VVLTVM SVVM PALLIO] vt Deo se hisce signis ostendenti reuerentiam exhiberet, quasi indignus qui in eum aspiceret, eumque contueretur.

C PROPHETAS TVOS OCCIDERVNT GLADIO (quia sese opponebant cultui Baal) DERELICTVS SVM EGO SOLVS (propheta & zelator veræ religionis, qui me validè eidem oppono) ET QVÆRVNT ANIMAM MEAM] vt me occidant: me ergo occiso nullus superetit propheta, nullus zelator, qui tuum cultum propugnet, & Baalitis sese opponat. Actum ergo est de vera religione, de tuo cultu, de tota Synagoga: omnia occupat impia Iezabel: vbique colitur Baal: vbique exundat perfidia, & idololatria. Hæc est causa mei doloris & mœroris, meæ fugæ & exilij, vt mori optem potiùs, quàm viuere, & videre tanta mala gentis meæ, & populi Dei. Ita Elias mœrore, irâ & zelo confectus. Vers. 14.

D VNGES HAZAEL REGEM SVPER SYRIAM, ET IEHV FILIVM NAMSI VNGES REGEM SVPER ISRAEL: ELISEVM AVTEM, &c. VNGES PROPHETAM PRO TE] vt hi vltionem iustam de Baalitis, quam tu ô Elia adeò desideras, reipsa peragant. Vnde in Eliæ laudibus dicitur Eccles. 48. v. 8. *Qui vngis reges ad pœnitentiam*, id est ad pœnam & vltionem impiorum, vt sint diuini cultus vindices. *Vnges regem*, id est regem designabis, regnum ei deferes. Est catachresis: quia enim vnctione creabantur reges, hinc *vngere*, est regem creare. Nam Hazaël non fuit vnctus ab Elia, sed designatus rex ab Eliseo, quem ad eum misit Elias; Iehu verò in regem Israel vnctus fuit ab vno Elisei disci- Vers. 15. & 16.

discipulo, vt patet 4. Reg. 8. 13. & seq. Itaque Elias hæc iussa Dei executus fuit per Eliseum, quem idcirco iussu Dei sibi subrogauit. Sic Eliseum non legimus vnctum, sed immisso ab Elia in eum pallio designatum prophetam vers. 19. ita Theod. Raban. Dion. Abul. Salianus.

Sanchez tamen τὸ *vnges* propriè accipit, censetque omnes hos tres ab Elia fuisse vnctos, licet id Scriptur. factum non narret. Ideò enim videtur Elias iussu Dei rediisse per desertum in Damascum; quæ longior & inamœnior erat via, vt ibi Hazaëlem in regem vngeret; esto enim Hazaël posteà rursùm ab alio vnctus sit, tamen nil prohibet, eum priùs ab Elia fuisse vnctum. Sic enim Dauid & Saul bis vncti fuere. Hæc sententia probabilis est, atque hunc versum propriè ad litteram accipit.

Qui est de Abelmeula] Erat hæc vrbs in tribu Manasse cis Iordanem. Fuit ergo Eliseus de tribu Manasse, sicut Elias de tribu Gad. ita S. Hieron. Salianus, Adrichom. & alij; licet S. Epiphan. & Isidor. in vita Elisei dicant, eum fuisse oriundum ex tribu Ruben, qui & addunt in ortu Elisei mugiisse vnum è vitulis aureis, quos conflauit Ieroboam, & illius mugitum auditum fuisse Hierosolymis, & ex eo Sacerdotem quemdam prudentem coniectasse, eo die aliquem esse natum, qui futurus esset sculptilibus omnibus atque idolis exterminium.

Vers. 17. Et erit, quicumque fugerit gladium Hazael, occidet eum Iehu] Quomodo Hazaël & Iehu occiderint idololatras, audiemus in sequentibus.

Et quicumque fugerit gladium Iehu, interficiet eum Eliseus] gladio non corporali, sed spirituali, purà gladio linguæ, qua eos acriter redarguet, minabiturque mortem præsentem, & æternam, inquit Angelom. Rabanus, & Hugo. Planiùs accipias hæc de gladio & morte corporali: illo enim idololatras occiderunt Hazaël & Iehu, quibus hic Eliseus comparatur. Eliseus enim occidit 42. pueros idololatrarum filios sibi insultantes, dicentesque: *Ascende calue* 4. Regum 2. ac verisimile est eum instar Eliæ magistri sui, iuxta hoc oraculum plures alios idololatras interfecisse, etsi Scriptur. id non commemoret. ita Abulens. Lyran. Caietan. Sanchez & alij.

Vers. 18. Et derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal] Opponit Deus septem millia illi, quod dixerat Elias versu. 14. *derelictus sum ego solus.* q. d. Falleris Elia, non es solus. En Eliseus tibi accedit: en septem millia virorum Deicolarum, quæ *derelinquam.* Hebr. הִשְׁאַרְתִּי *hisarti*, id est remanere faciam, reseruabo, custodiam, ne à Iezabel occidantur, aut peruertantur, & ad cultum Baal traducantur.

Et omne os quod non adorauit eum, osculans manus] repete *derelinquam*, id est custodiam & in vita conseruabo. Sensus totius versus est. q. d. Et custodiam septem millia virorum, qui non flexerunt genua ante Baal, nec osculando manum eum adorarunt: erat enim hoc duplex genus adorationis, genuflexio & osculatio manus. *Osculans manus*, Hebr. *osculans eum*, scilicet Baal, vt eum osculo hoc salutet, & adoret, quasi suum Deum & Dominum. Noster vertit: *osculans manus*, vt notet ritum modumque adorandi, qui erat osculari manum idoli, vel manum propriam eo ritu & gestu quasi oscularetur manum idoli, vtpote remoti, vel longè positi. Hunc ritum insinuat Iob cap 31. 26. *Si vidi solem, cùm fulgeret, & lunam incedentem clarè, & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo.* Huius consuetudinis externi quoque meminerunt. Plin. lib. 28. cap. 2. *Inter adorandum dexteram ad osculum referimus.* Minutius in Octauio: *Cæcilius simulacro Serapidis viso, vt vulgus superstitiosus solet, manum ori admouens, osculum labijs impressit.* Plin.

Reperit Eliseum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum] Erat ergo Eliseus agricola locuples, vtpote qui haberet duodecim iuga boum, iisque agrum ingentem coleret. Nam boues hos ipsius fuisse patet ex vers. vlt. vbi ipse par boum mactauit pro epulo, quo suis valedixit. Vers. 19.

Et ipse in duodecim iugis boum arantibus vnus erat.] Nam quodque iugum boum, siue par boum suum habebat aurigam & aratorem; quare duodecim erant hic iuga boum, & pariter duodecim aratores, è quibus vnus erat Eliseus.

Misit pallium suum super illum] vt eum vocaret ad se sequendum, eumque faceret sibi socium suique instituti participem, vti iam nouitijs in Religione datur pallium, siue vestis eiusdem Religionis. Simili modo olim sponsus sponsam sibi adoptans, tegebat eam pallio suo. Vnde illud Ruth ambientis nuptias Booz cap. 3. 9. *Expande pallium tuum super famulam tuam*; & illud Ezech. 16. 8. *Expandi amictum meum super te.* Hac ergo cæremonia institutus est Eliseus propheta socius & successor Eliæ, eiusque cor omninò à Deo immutatum est, atque ex laico factus est Religiosus, ex agricola Propheta, ex idiota theodidactos. Vnde statim reliquit boues, domum, parentes, & secutus est Eliam. Addit Sanchez eum fuisse vnctum ab Elia; hoc enim iusserat Deus vers. 16. Vnctio, inquit, Eliseum fecit Prophetam (hic enim vngi solebat) pallium autem, Eliæ contubernalem & monachum.

Quod enim meum erat, feci tibi] q. d. Ego non nisi pallio te tetigi; sed Deus cor tuum tetigit, illudque ex carnali fecit spirituale, & cæleste, vt omnia relinquas, & alacer me sequaris, certetque vt ego cum idololatris. Vers. 20.

Tulit par boum et mactauit illud; et in aratro boum coxit carnes, et dedit populo et comederunt.] Eliseus quia festinabat, & gestiebat illicò sequi Eliam, idcircò vsus est aratro pro lignis, ad coquendum carnes boum. Dedit ergo typum & exemplum nobis, vt Dei vocationem illicò, resolutè & constanter sequamur, vti notant Caietan. & Abulens. Celebrauit enim conuiuium quo suis valedixit; vt ostenderet se boues, aratrum, agrum, omniaque relinquere, ac lætum sequi Eliam. Hinc colligit Abulens. eum fuisse iuuenem & ἄγαμον, id est, sine vxore & cælibem: alioqui enim petijsset ab Elia facultatem salutandi Vers. 21.

tam vxorem & filios, quàm patrem & matrem: Rursùm Eliseus, ait Abulens. nihil voluit sibi reliquum manere in sæculo, vt liber & expeditus transiret totus ad Dominum. ideircò aratrum, & boues consumpsit, qua in re exemplum dedit Religiosis, vt idem faciant. Hinc & S. Ignatius Epist. ad Philadelph. Eliseum asserit fuisse cælibem & virginem: nimirùm Eliseus Dei vocantis instinctu iam superior erat omni terrena cupiditate. Nam vt ait S. Cyprian. tract. de Orat. Do-

A min. ad illa: *Adueniat regnum tuum: Qui renuntiauit iam sæculo, maior est & honoribus eius & regno; & ideò, qui se Deo & Christo dedicat non terrena, sed cælestia regna desiderat*; imò Deum ipsum, *quia in cælo regnaturi sumus.* Et S. Ambros. lib 6. de Sacram. cap. 5. *Si Deus in nobis regnat, locum habere aduersarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat; sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat deuotio.*

CAPVT VIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Benadad rex Syriæ obsidet Samariam, & Achab; sed ab eo Dei ope cæditur. Vnde vers. 23. dicens Deum Israel esse Deum montium, in valle reparat bellum, in qua rursùm Dei ductu profligatur; captusq; ab Achab veniam vitamque contra iussum Dei impetrat vers. 35. Achab à Propheta vulnerato redarguitur, auditque se simili modo vulnerandum, imò occidendum, eò quòd Benadad dignum morte liberum dimiserit.

1. POrro Benadad rex Syriæ, congregauit omnem exercitum suum, & triginta
duos reges secum, & equos & currus: & ascendens pugnabat contra Samariam,
& obsidebat eam. 2. mittensque nuntios ad Achab regem Israel in ciuitatem,
ait; 3. Hæc dicit Benadad: Argentum tuum, & aurum tuum meum est: & vxores tuæ, & filij tui optimi, mei sunt. 4. Respônditque rex Israel: Iuxta verbum
tuum, domine mi rex, tuus sum ego, & omnia mea. 5. Reuertentesque nuntij,
dixerunt: Hæc dicit Benadad, qui misit nos ad te: Argentum tuum, & aurum
tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi. 6. Cras igitur hac eadem hora
mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum seruorum tuorum; & omne quod eis placuerit, ponent in manibus suis, & auferent. 7. Vo-
cauit autem rex Israel omnes seniores terræ, & ait; Animaduertite, & videte, quo-
niam insidietur nobis: misit enim ad me pro vxoribus meis, & filijs, & pro ar-
gento & auro; & non abnui. 8. Dixeruntque omnes maiores natu, & vniuersus
populus, ad eum: Non audias, neque acquiescas illi. 9. Respondit itaque
nuntijs Benadad; Dicite domino meo regi; Omnia propter quæ misisti ad me seruum
tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum. 10. Reuersique
nuntij retulerunt ei, Qui remisit, & ait: Hæc faciant mihi dij, & hæc addant, si
suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me. 11. Et respon-
dens rex Israel, ait: Dicite ei: Ne glorietur accinctus æquè vt discinctus. 12. Fa-
ctum est autem, cum audisset Benadad verbum istud, bibebat ipse & reges in vm-
braculis, & ait seruis suis: Circumdate ciuitatem. Et circumdederunt eam. 13.
Et ecce propheta vnus accedens ad Achab regem Israel, ait ei: Hæc dicit Do-
minus: Certè vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? ecce, ego tradam eam
in manu tua hodie; vt scias, quia ego sum Dominus. 14. Et ait Achab: Per
quem? Dixitque ei: Hæc dicit Dominus: Per pedissequos principum prouincia-
rum. Et ait; Quis incipiet præliari? Et ille dixit; Tu. 15. Recensuit ergo pue-
ros principum prouinciarum, & reperit numerum ducentorum triginta duorum; &
recensuit post eos populum, omnes filios Israel, septem millia; 16. & egressi
sunt meridie. Benadad autem bibebat temulentus in vmbraculo suo, & reges tri-
ginta duo cum eo, qui ad auxilium eius venerant. 17. Egressi sunt autem pueri
principum prouinciarum in prima fronte. Misit itaque Benadad. Qui nuntiaue-
runt ei, dicentes: Viri egressi sunt de Samaria. 18. Et ille ait; Siue pro pace
veniunt, apprehendite eos viuos; siue vt prælientur, viuos eos capite. 19. E-
gressi sunt ergo pueri principum prouinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur;
20. & percussit vnusquisque virum, qui contra se veniebat; fugeruntque Syri; &
persecutus est eos Israel. Fugit quoque Benadad rex Syriæ in equo cum equitibus
suis. 21. Nec non egressus rex Israel percussit equos & currus, & percussit Sy-
riam plaga magna. 22. (Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei;
Vade, & confortare, & scito, & vide quid facias; sequenti enim anno rex Syriæ
ascendet

ascendet contra te.) 23. Serui verò regis Syriæ dixerunt ei: Dij montium sunt dij eorum, ideò superauerunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos. 24. Tu ergo verbum hoc fac: Amoue reges singulos ab exercitu tuo; & pone principes pro eis: 25. & instaura numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos secundùm equos pristinos, & currus secundùm currus quos ante habuisti: & pugnabimus contra eos in campestribus, & videbis quòd obtinebimus eos. Credidit consilio eorum, & fecit ita. 26. Igitur postquam annus transierat, recensuit Benadad Syros, & ascendit in Aphec, vt pugnaret contra Israel. 27. Porro filij Israel recensiti sunt, & acceptis cibarijs profecti ex aduerso, castraque metati sunt contra eos, quasi duo parui greges caprarum: Syri autem repleuerunt terram. 28. (Et accedens vnus vir Dei, dixit ad regem Israel: Hæc dicit Dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium est Dominus, & non est Deus vallium; dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua, & scietis quia ego sum Dominus.) 29. Dirigebantque septem diebus ex aduerso hi atque illi acies, septima autem die commissum est bellum: percusseruntque filij Israel de Syris centum millia peditum in die vna. 30. Fugerunt autem qui remanserant in Aphec, in ciuitatem: & cecidit murus super viginti septem millia hominum, qui remanserant. Porrò Benadad fugiens ingressus est ciuitatem in cubiculum quod erat intra cubiculum. 31. Dixeruntque ei serui sui: Ecce, audiuimus quòd reges domus Israel clementes sint; ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad regem Israel; forsitan saluabit animas nostras. 32. Accinxerunt saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis, veneruntque ad regem Israel, & dixerunt ei: Seruus tuus Benadad dicit: Viuat, oro te, anima mea. Et ille ait: Si adhuc viuit, frater meus est. 33. Quod acceperunt viri pro omine, & festinantes rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt: Frater tuus Benadad. Et dixit eis; Ite, & adducite eum ad me. Egressus est ergo ad eum Benadad, & leuauit eum in currum suum. 34. Qui dixit ei, Ciuitates, quas tulit pater meus à patre tuo, reddam; & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus recedam à te. Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum. 35. Tunc vir quidam de filijs prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini; Percute me. At ille noluit percutere. 36. Cui ait: Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit. 37. Sed & alterum inueniens virum, dixit ad eum; Percute me. Qui percussit eum, & vulnerauit. 38. Abijt ergo propheta, & occurrit regi in via, & mutauit aspersione pulueris os & oculos suos. 39. Cumque rex transisset, clamauit ad regem, & ait; Seruus tuus egressus est ad præliandum cominus; eumque fugisset vir vnus, adduxit eum quidam ad me, & ait; Custodi virum istum; qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius, aut talentum argenti appendes. 40. Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, subitò non comparuit. Et ait rex Israel ad eum; Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti. 41. At ille statim abstersit puluerem de facie sua, & cognouit eum rex Israel, quòd esset de prophetis. 42. Qui ait ad eum; Hæc dicit Dominus; Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. 43. Reuersus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens, & furibundus venit in Samariam.

Vers. 1. PORRO BENADAD REX SYRIÆ, &c. PVGNABAT CONTRA SAMARIAM.] *Benadad* idem est quod *Ben Adad*, id est filius Adad, ait Ioseph. lib. 8. cap. 8. nimirum rebellis illius Idumæi, qui debellata à Dauide Idumæa, fugit in Ægyptum, indeque mortuo Dauide rediens, animos regnumque resumens, rebellauit Salomoni. cap. 11. 25. Ideoque paternam indolem, & odium contra Israelem fouens, grauiter & continuò eum afflixit. Vnde cap. 11. 25. de eo dictum & prædictum est; *Hoc est malum Adad, & odium contra Israel.*

A Politicè, disce hic, quàm rebellio obstinata Principum sit periculosa, & in filios per multa sæcula deriuetur. Experiuntur idipsum Hispani in Hollandia. Rebellio ergo in suo principio vel succidenda, vel concilianda est iuxta illud: *Principijs obsta.*

HÆC DICIT BENADAD (ad Achab, eiusque populum Israel) ARGENTVM TVVM, ET AVRVM TVVM MEVM EST] non iure, sed potestate & imperio, quia ego illud habere volo, & deposco, quia te sum potentior, vt mihi resistere nequeas. Erant enim res Achab & Israe- Vers. 3.

lis afflictæ, ita vt in aciem educere non posset nisi septem millia vers. 15. Hic ergo incipit Deus punire Achab & Israelitas ob cultum Baal.

Vers. 5. Revertentesque nuntii] Missi a Benadad obsidente Samariam ad Achab in ea obsessum, dixerunt:

Vers. 6. Cras igitur hac eadem hora mittam servos meos ad te, et scrutabuntur domum tuam, &c.] Est hæc noua Benadad petitio, qua petit ab Achab, vt permittat à suis diripi non tantum regiam, sed & totam Samariæ ciuitatem, ait Ioseph, vt scilicet spoliet vrbem, & pretiosissima quæque ex ea ad libitum auferat.

Vers. 10. Hæc faciant mihi dii, &c. si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi, qui sequitur me, q. d. Iuro me deleturum totam Samariæ vrbem, itaque eam euersurum, vt nec parum pulueris in ea remaneat, sed quidquid in ea est auferatur in pugillis exercitus mei numerosissimi. Vnde Chald. vertit, *si sufficerit puluis Samariæ (Samariæ) vt feratur folciis plantarum pedum populi qui mecum erit.* ita Abulens. Est Hyperbole, & prouerbialis locutio, qua gloriosus Benadad in 32. regibus & sequentibus, & copijs innumeris superbiens, iactat, iurat que se Samariam euersurum, spoliaturum, & rasurum, vt nihil in ea ne spina dignum remaneat. Nec enim tam curiosi vel otiosi erant eius milites, vt omnem pulueram è Samaria, quàm vt omnes thesauros, & omnia pretiosa ex ea efferrent. Aurum enim quærebant, non arenam.

Vers. 11. Ne glorietur accinctus æque vt discinctus] Est Adagium, q. d. Ne canas triumphum ante victoriam: *accinctus* enim miles vadit ad prælium, parta verò victoriâ se discingit, arma ponit, & spolijs hostilibus incubat. Vnde Chald. *Ne laudet*, inquit, *se expeditus, & descendens in prælium, sicut vir qui vincit & ascendit* (victor) *ex ea*, Vatabl. *ne glorietur, qui initurus est prælium perinde ac is, qui iam vicit.*

Vers. 23. Servi vero regis Syriæ (Benadad) dixerunt ei: Dii montium sunt dii eorum ideo superaverunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, et obtinebimus eos] q.d. Victi sumus à Samaritis montanis, quia pugnauimus in Samariam, quæ sita est in monte, ideoque in tutela est Deorum, qui montibus & montanis præsunt; descendamus ergo in valles, vbi dij vallium nobiscum erunt, vt montanos & Deos montium in vallibus superemus. Ita isti stolidi putabant Deum Hebræorum esse Deum montium dumtaxat. Sed vnde hic eorum error, & stulta persuasio? Resp. ex multis conglobatis, nimirum primò, quia Moses Hebræorum Dux in monte Sina cum Deo collocutus ab eo legem acceperat. Secundò, quia in monte Sion erectum à Salomone erat templum, in quo Deus habitabat. Tertiò, quia Hebræi Deum colebant in Excelsis, scilicet collibus. Quartò denique, & quod maximè ad præsentem cladem facit, quia Syri in monte Samariæ hanc stragem ab Israelitis acceperant. Hæc fuit Gentilium superstitio, vt in montibus Deas Oreades, id est montanas, syluis syluanos, mari marinos, vt Neptunum, &c. præficerent, de quibus S. August. lib. 4. de Ciuit. cap. 8. vbi eos monDij montium vnde? stium Iugis Iugatinum Deum, Collibus Collatinam, Vallibus Valloniam Deam præfecisse asserit. De ijsdem canit Ouidius lib. 1. Fastor. eosque sic loquentes inducit:

Dij sumus agrestes, & qui dominantur in altis
Montibus, imperium est in sua cuique Ioui.

Tu ergo verbum hoc fac: Amove reges singulos ab exercitu tuo, et pone Principes pro eis] qui scilicet belli sint periti, & in rebus bellicis experti, non verò quieti & delicijs assueti, vti sunt reges, quique spe gloriæ & honoris à te adipiscendi fortiùs pugnent. ita Abulens. Hos enim significat Hebr. פחות *pachot*, id est, *Duces*, Chald. *Imperatores.* Vers. 24.

Quia dixerunt Syri Deus montium est Dominus (Hebr. *Iehoua*, id est Deus Israelitarum et (idem *Iehoua*) non est Deus vallium, dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua] vt ostendam me tam esse vallium Deum, quàm montium, vtque tu, ò Achab, me Deum verum agnoscas & colas, non verò Baal. Vers. 28.

Porro Benadad fugiens ingressus est civitatem (Aphec iam dictam) in cubiculum, quod erat intra cubiculum] id est in intimum & secretissimum cubiculum, vt ibi se absconderet. Vers. 30.

Ponamus ergo saccos in lumbis nostris] quasi seruiles vestes: & luctus ac pœnitentiæ indices, vt ijs profiteamur nos pœnitere facti, quòd scilicet Israeli bellum mouerimus; eique quasi victori nos victos in seruitutem dedamus. Vers. 31.

Et funiculos in capitibus nostris] vt profiteamur nos reos esse mortis, meritoque esse restim & laqueum, qui fauces nobis præcludat nosque strangulet. Audi Iosephum: *Illi induti saccos, & restibus capita redimiti, qui priscus apud Syros supplicandi mos fuit, Achabum adeunt, & salutis tantùm gratiam petere Adadum significant, deditum ius eius in perpetuum futurum.*

Si adhuc vivit, frater meus est.] Putabat Achab ex tanta hostium strage occubuisse Benadad. Vnde audiens eum cladi superstitem, de tanta victoria exultans, eius misertus, inconsultè & temerè in hanc vocem erupit: *Si adhuc viuit, frater meus est.* q. d. charus mihi erit vt frater, tractabo eum quasi fratrem. Solent reges se mutuò fratres vocare. Hoc dictum Achab serui Benadad ex ore eius illicò rapuerunt, acceperuntque vt omen vel augurium, quasi illud verbum amicum quod ipsi exciderat, signum esset misericordiæ & saluationis Benadad, quem propterea inde statim ad Achab adduxerunt, illique eum supplicem, vt dicto staret, quasi fratrem excepit, & in currum suum sustulit: sed paulò pòst pœnas huius temeritatis dedit, cùm bellum renouante Benadad, in eo Achab occubuit, vt dicetur cap. vlt. Vers. 32.

Symbolicè, Benadad est typus diaboli, qui semper fideles & sanctos persequitur, nunc vi, nunc fraude & dolo. Quare qui cum eo pacem vel fœdus init, vti fecit Achab, certo certius ab eodem euertetur, ita Eucher.

Plateas fac tibi in Damasco] in quibus ius & iudices, item forum rerum venalium Vers. 34.

nalium ac vectigalia constituam in signum subiectionis, q. d. Partem vrbis meæ regiæ, scilicet Damasci, tibi concedam, vt ostendam illam tibi æquè ac mihi esse subiectam, imò me tibi esse subditum, ideoque pendere hoc tributum. ita Abulens. Caietan. & Varab.

Vers.35. Tvnc vir qvidam de filiis Prophetarvm] Iosephus censet hunc fuisse Prophetam Michæam, qui cap. vlt. Achab exitium prædixit. Idem tradit Glycas, & Hebræi in Sederolam & colligitur ex cap. vlt. vers. 26. vbi pro *tollite*. Hebr. est וְהָשִׁיבֻהוּ *vahasisbehu*, id est facite eum redire. Verùm hæc res incerta est. Vnde Serarius & alij censent hunc alium fuisse à Michæa, ideoque non nominari.

Dixit ad socivm svvm in sermone Domini, ex oraculo & iussu Dei: Percvte me] vt proprij capitis mei vulnere, repræsentem Achab regi vulnus ipsius, quod parcendo Benadad accepit in anima sua, ac vulnus populi, quod scilicet populus totus accepit in Achab rege quasi capite suo, ac tertiò vulnus, quod tam Achab quàm populus accipiet, cùm à Benadad reparante bellum occidetur, vt patebit cap. vlt. & libr. 4. cap. 6. vers. 8. & seq. ita Caietan. Addit Abulens. aliam causam huius vulneris, scilicet vt per illud Propheta ab Achab non agnosceretur, sed videretur esse miles, itaque accessum haberet ad eum, eique parabolam hanc vulneris exponeret: si enim fuisset agnitus, noluisset eum Achab idololatra audire. Tertia, & potissima causa huius percussionis & vulneris fuit exemplum; vt scilicet Deus in propheta hoc tam percutiente quàm percusso, daret exemplum & speculum perfectæ obedientiæ. Vnde credendum est, ait Abulens. quòd paulò pòst Deus hoc vulnus supernaturaliter curarit, ita vt ne cicatrix quidem eius remaneret, idque ad hoc, vt ostenderet, quanti meriti sit pura & simplex obedientia, quamque ex aduerso Deo exosa sit inobedientia, cùm propter eam illum, qui Prophetam percutere noluerat, leoni mactandum obiecerat. Audi S. Chrysost. Orat. 1. contra Iudæos sub initium: *Qui percussit Prophetam, euasit incolumis: qui pepercit, dedit pœ-*

A *nas: ∂ minimùm vt intelligeres, in iussis diuinis non oportere curiosum esse, examinareque rerum, quæ præcipiuntur naturam, sed nihil aliud quàm obtemperare. Etenim ne prior ille veritus parceret Prophetæ, non dixit ille simpliciter: Percute me, sed addidit: In verbo Domini, hoc est, Deus præcipit, ne quære vlteriùs. Rex est, qui hanc præscribit legem: reuerere iubentis auctoritatem, summaque cum animi promptitudine obtempera. At id facere non sustinuit, eoque pœnas dedit grauissimas, suoque exemplo secuturos adhortans, vt quidquid præceperit Deus, per omnia obtemperarent, moremque gererent in posterum.*

Denique R. Salomon, & Lyran. volunt Prophetæ huius sanguinem pro populi Israelitici peccatis satisfecisse, ne eum Achabo periret cap. vlt. sed populus ille victur est, & pro eo satisfa-

B cere istiusmodi plaga non potuit, nec voluit Propheta.

Qvia dimisisti virvm dignvm morte] Vers.42. Benadad regem Syriæ, qui reus erat mortis tum ob continuum odium & bellum contra Israelitas, tum præcipuè ob blasphemiam, qua dixit me esse Deum montium, non vallium; hæc enim valde Deum irritauit, vt patet vers. 28. ita Hebræi, Rupert. Lyran. Dion. & alij.

Erit anima tva pro anima eivs] Occideris pro Benadad, quem occidere debuisti.

Et popvlvs tvvs pro popvlo eivs] occidetur pro Syris Benadad subiectis, quos occidere debuit. Ita reipsa contigit, vt audiemus cap. vlt.

Est hoc exemplum neglectæ iustitiæ, iustæque vindictæ notandum, alteque infigendum

C mentibus Regum & Iudicum: *Homicida, eò quòd hostem dimiseris*, ait S. Chrysost. loco citato.

Reversvs est igitvr Rex Israel (Achab) in domvm svam, avdire contemnens] Addit Iosephus libr. 8. Antiq. cap. 8. eum adeò indignatum, vt Prophetam incarcerarit: fuisse enim Michæam existimat: quem ab eo incarceratum audiemus cap. vlt. Ita Hugo, Dion. & alij.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achab petit vineam à Naboth. ille negat: vnde Iezabel eum per falsos testes quasi blasphemum lapidari curat, agrumque eius Achabo tradit. Quocirca vers. 17. mittit Deus Eliam, qui Achab & Iezabeli exitium denuntiet, quodque canes lingent sanguinem eorum in agro Naboth. Quo audito pœnitet Achab vers. 27. quare Deus ab eo in filium pœnam comminatam transfert.

1. POst verba autem hæc, tempore illo vinea erat Naboth Iezrahelitæ, qui erat
in Iezrahel, iuxta palatium Achab regis Samariæ. 2. Locutus est ergo A-
chab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum,
quia vicina est, & prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem;
aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quanto digna est. 3. Cui respondit
Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hereditatem patrum meorum tibi.

4. Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo, quod
locutus fuerat ad eum Naboth Iezrahelites, dicens: Non dabo tibi hereditatem
patrum meorum. Et proijciens se in lectulum suum, auertit faciem suam ad parie-
tem, & non comedit panem. 5. Ingressa est autem ad eum Iezabel vxor sua, di-
xitque ei: Quid est hoc, vnde anima tua contristata est? & quare non comedis pa-
nem? 6. Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Iezrahelitæ, & dixi: Da mi-
hi vineam tuam, accepta pecunia: aut; si tibi placet, dabo tibi vineam melio-
rem pro ea. Et ille ait: Non dabo tibi vineam meam. 7. Dixit ergo ad eum
Iezabel vxor eius: Grandis auctoritatis es, & bene regis regnum Israel. Surge, &
comede panem, & æquo animo esto: ego dabo tibi vineam Naboth Iezrahelitæ.
8. Scripsit itaque litteras ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius, & misit
ad maiores natu & optimates, qui erant in ciuitate eius, & habitabant cum Na-
both. 9. Litterarum autem hæc erat sententia: Prædicate Iejunium, & sedere
facite Naboth inter primos populi. 10. Et submittite duos viros filios Belial con-
tra eum, & falsum testimonium dicant: Benedixit Deum & regem: & educite eum,
& lapidate, sicque moriatur. 11. Fecerunt ergo eiues eius maiores natu & op-
timates, qui habitabant cum eo in vrbe, sicut præceperat eis Iezabel, & sicut scrip-
tum erat in litteris quas miserat ad eos: 12. prædicauerunt ieiunium, & sedere
fecerunt Naboth inter primos populi. 13. Et adductis duobus viris filijs diaboli,
fecerunt eos sedere contra eum: at illi, scilicet vt viri diabolici, dixerunt contra
eum testimonium coram multitudine: Benedixit Naboth Deum & regem: quam
ob rem eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt. 14. Mise-
runtque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est. 15. Fa-
ctum est autem, cùm audisset Iezabel lapidatum Naboth, & mortuum, locuta est
ad Achab: Surge, & posside vineam Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi acquies-
cere, & dare eam acceptâ pecuniâ: non enim viuit Naboth, sed mortuus est.
16. Quod cùm audisset Achab, mortuum videlicet Naboth, surrexit, & des-
cendebat in vineam Naboth Iezrahelitæ, vt possideret eam. 17. Factus est igi-
tur sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens. 18. Surge, & descende in oc-
cursum Achab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit,
vt possideat eam: 19. & loquêris ad eum, dicens: Hæc dicit Dominus: Occi-
disti, insuper & possedisti. Et post hæc addes: Hæc dicit Dominus: in loco
hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem
tuum. 20. Et ait Achab ad Eliam: Num inuenisti me inimicum tibi? Qui dixit:
Inueni, eò quòd venumdatus sis, vt faceres malum in conspectu Domini. 21. Ec-
ce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de A-
chab mingentem ad parietem, & clausum & vltimum in Israel. 22. Et dabo do-
mum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Ahia: quia
egisti, vt me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israel. 23. Sed & de
Iezabel locutus est Dominus, dicens: Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel.
24. Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: si autem mortuus
fuerit in agro, comedent eum volucres cæli. 25. Igitur non fuit alter talis sicut
Achab, qui venumdatus est, vt faceret malum in conspectu Domini: concitabat
enim eum Iezabel vxor sua. 26. & abominabilis factus est, in tantùm vt seque-
retur idola, quæ fecerant Amorrhæi, quos consumpsit Dominus a facie filiorum
Israel. 27. Itaque cùm audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, &
operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit de-
misso capite. 28. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten dicens: 29.
Nónne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa,
non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui
eius.

VINEA ERAT NABOTH] *Naboth* hie fuit vir probus, vt patet ex sequentibus. Vnde *Naboth*. Hebr. idem est quod *prophetiæ*, vel *loquelæ fructus*, ait ex S. Hieron. Pagninus. Vineam eius, quia sibi vicinam, concupiuit Achab: inexplebilis enim est diuitum auaritia & cupiditas, qua de re in hoc caput insignem tractatum scripsit S. Ambros. de Naboth, siue de Nabuthes, in quo acriter perstrinxit diuites auaros & A rapaces, qualis erat Achab: vnde cap. 2. *O diues*, inquit, *nescis quàm pauper sis, quàm inops tibi ipsi videaris, qui te diuitem dicis? quantò plus habueris, plus requiris; & quanquam acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro auaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet, quo plures ascenderis, eò ad altiora festinat, vnde sit grauiore ruina lapsuro*. Et post nonnulla: *Denique docet nos Scriptura diuina, quàm miserè egeat, mendicet abiectè*, Rex

Achab in Israel erat, & pauper Naboth. Ille regni opibus affluebat, iste angusti soli cespitem possidebat: nihil pauper de possessionibus diuitis concupiuit, rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus: Quis igitur tibi pauper videtur? qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certè pauper censu videtur, alter est pauper affectu.

Vers. 2. DA MIHI VINEAM TVAM] Hæc verba vrget egregiè S. Ambros. cap. 2. iam dicto: *Quæ*, inquit, *vox alia est stipem publicè postulantis, nisi: Da mihi, hoc est: da mihi, quia egeo. Da mihi, quia aliud viuendi subsidium habere non possum. Da mihi, quia non est mihi panis ad victum, nummus ad potum; sumptus ad alimentum, ad indumentum substantia. Da mihi, quia tibi Dominus dedit vnde largiri debeas, mihi non dedit. Da mihi; nisi tu dederis, habere non potero. Da mihi, quia scriptum est: Date eleemosynam. Hæc quàm abiecta, quàm vilia?*

VT FACIAM MIHI HORTVM OLERVM] Notat S. Ambros. cap. 3. regis auari impudentiam. *Hæc erat igitur*, inquit, *omnis insania, hic omnis furor, vt spatium vilibus oleribus quæreretur. Non tam ergo ipsi cupitis quasi vtile possidere, sed alios vultis excludere. Maior vobis cura de pauperum spolijs, quàm de vestris emolumentis. Iniuriam vestram putatis, si quid pauper habeat, quod dignum possessione diuitis æstimetur. Damnum vestrum creditis, quidquid alienum est.*

Vers. 3. PROPITIVS SIT MIHI DOMINVS] Hebr. *prohibeat Dominus*, id est absit; Septuag. *Non mihi fiat à Domino*; Chald. *Absit mihi à Domino*.

NE DEM HEREDITATEM PATRVM MEORVM TIBI.] q. d. Hereditas à parentibus consignata mihi conseruanda est, non tam vt mea, quàm vt eorum hereditas: hanc enim memoriam & reuerentiam filius debet parentibus, vt eorum bona tueatur, & ad posteros transmittat. Porrò idem S. Ambros. cap. 3. iam citato. *Quasi contagionem quamdam*, inquit, *sui pecuniam esse diuitis arbitretur? quasi dicat: Pecunia tua tecum sit in perditionem; ego autem hereditatem patrum meorum non possum vendere.*

Tropol. vinea est anima, quæ est tota hereditas nostra, quare caue, ne eam vili pretio voluptatis, vel honoris vendas diabolo, morti & gehennæ. Vnde S. Ambros. exhort. ad Virgines, per vineam accipit virginitatem, per Iezabel concupiscentiam, per Naboth Christum: *Vinea*, inquit, *quidam fructus virginalis est, coniugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est: & ideò olera herbarum citò cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat fructus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupiscat vineam vestram delere & extinguere: nec veniat in vos Iezabel vanum illud & sæculare profluuium; hoc enim significatur vocabulo vana & vacua redundantia, sed veniat Nabuthe, qui venit à Patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimonijs.*

Vers. 4. ET NON COMEDIT PANEM] ex ira & tristitia, quòd Naboth eius cupiditati restitisset, atque eum quasi contempsisset. Audi S. Ambros. cap. 6. *Non manducauit panem suum, quoniam quærebat alienum. Etenim diuites magis alienum panem quàm suum manducant qui captu viuunt, & rapinis sumptum exercent suum. Aut certè non manducauit panem suum, volens se morte mulctare, quod ei aliquid negaretur.* Et eleganter cap. 6. *Ditem*, inquit, *dicunt Gentiles inferorum præsulem, arbitrum mortis. Ditem appellant & diuitem, quòd nisi mortem diues inferre non nouerit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferi sint. Quid est enim diues, nisi quidam inexplebilis gurges diuitiarum, inexplebilis auri fames? Quò plus hauserit, plus inardescit.* Et nonnullis interiectis: *Dulcis enim somnus serui, etsi modicum vel multum edat: at saciata diuitijs non est, qui eum sinat dormire: excitat eum cupiditas, exagitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, sterilitas prouentuum infœcunda perturbat, sollicitat abundantia.*

Vers. 7. DIXIT ERGO AD EVM IEZABEL VXOR EIVS] Impio marito Iezabel fuit impientior, auaro auarior, crudeli crudelior, rapace rapacior, cupido cupidior. Vnde S. Ambros. cap. 9. docet Iezabel esse typum auaritiæ, quæ diuitibus promittit contra iustitiam possessionem, quam desiderant. Ipsa enim Achab & Israeli fuit fax & incentrix idololatriæ & malorum omnium quasi furia quædam inferni, vt patet vers. 25.

Vers. 9. PRÆDICATE (*indicite*) IEIVNIVM] vt sceleri (putà cædi iniustæ Naboth) prætexatis speciem pietatis & zeli Dei: iubet enim Iezabel indici ieiunium, vt per illud quasi per publicam populi pœnitentiam expietur blasphemia Naboth, quam illi falsò impingi curabat. Blasphemia enim erat Hebræis horrenda; vnde eâ auditâ vestes scindebant, aliaque publici doloris & detestationis rei tam indignæ signa edebant.

Vers. 10. BENEDIXIT (Naboth) DEVM ET REGEM] *Benedixit*, id est maledixit. Est Euphonismus per Antiphrasin: quia enim blasphemia res est adeò horrenda; hinc eam Iudæi ne nominare quidem audebant, sed eam significabant per contrarium, puta per benedictionem & laudem: ita S. Hieron. Epist. 34. ad Iulian.

Vers. 13. ET LAPIDIBVS INTERFECERVNT] Blasphemus enim lapidibus obruendus erat ex lege Leuit. 24. 16. Additur 4. Reg. 9. 26. filios Naboth quoque fuisse interfectos, vt sic vinea eorum ab ijs ad Achab transiret, quasi deficiente herede, heres foret rex.

Simili modo Eudoxia vxor Arcadij Imper. ambiens vineam Callitropes viduæ, S. Chrysostomum, qui viduæ causam agebat, in exilium egit, & per mille ærumnas itinerum, famis, sitis, militum eum vexantium, &c. ad mortem adegit; vt verè S. Chrysost. non tantùm sit Confessor, sed & Martyr; vtpote pro iustitia iniustè occisus, non vna morte, sed centum.

Allegor. Naboth fuit typus Christi: quia à Scribis & Pharisæis ambientibus eius vineam, id est Synagogam, per falsos testes accusatus blasphemiæ, quòd se diceret filium Dei, ideoque occisus est iuxta parabolam vineæ, quam hac ipsa de re eis obiecit Christus Matth. 21. 23. Scribarum enim de Christo vox est vers. 38. *Hic est heres: venite occidamus eum, & habebimus hereditatem eius.* Hinc & canes, id est Gentiles (hos enim Iudæi despiciebant quasi canes) Romani, duce Tito & Vespasiano linxerunt sanguinem Iudæorum Christicidarum, in eodem lo-

co, pùta Ierosolymæ & in eodem tempore, scilicet in Paschate, quo ipsi occiderant Christum. ita Angelomus.

Vers. 15. SVRGE, ET POSSIDE.] Hebr. רש *reseth*, id est *hereditа*, scilicet titulo confiscationis; quia Naboth accusatus erat criminis læsæ Maiestatis tam diuinæ, quàm regiæ, ideòque condemnatus. Quare vinea eius à Iezabele filio regis Achab fuit addicta.

Vers. 19. OCCIDISTI, INSVPER ET POSSEDISTI] Occidisti Naboth, vt eius vineam inuaderes & possideres, itaque iniquæ cædi iniquam possessionem addidisti: quare lege talionis tu pariter occideris, & vineam omniaque amittes, tamque possessione, quàm vita priuaberis.

IN LOCO HOC, IN QVO LINXERVNT CANES SANGVINEM NABOTH, LAMBENT QVOQVE B SANGVINEM TVVM.] Id ita reipsa per congruam iustamque Dei vindictam contigisse narratur cap. 22. 38. Dices, ibi dicitur quòd canes linxerint sanguinem Achab in Samaria, at verò Naboth sanguinem canes linxerunt in Iezrahel, vbi occisus est. Resp. Iezrahel pertinuisse ad Samariam, quæ erat metropolis & caput totius regni Israel. Idem ergo locus hic intelligendus est in genere, non in indiuiduo. Ita Abulens. Lyran, Vatabl. Aliter respondent Hebræi, scilicet arma Achab sanguine eius tincta abluta fuisse in Piscina Iezrahel, cùm eò ad armamentarium deferrentur: quare tunc canes sanguinem eius ablutum linxisse: sed id confutat Abulens. ex eo quod 22. 38 prophetia hæc impleta dicatur cùm eius sanguinem linxerunt canes in Samaria, pro qua perperam Iosephus substituit Iezrahel. Posset quoque dici Deum mitigasse & reuocasse hanc pœnam ob C pœnitentiam Achab, vti insinuatur vers. 29.

Denique planiùs & pleniùs Salianus & Sanchez censent id impletum in Ioram filio Achab: hic enim occisus est in agro Iezrahel. Sanguis enim sæpè significat filios; hi enim ex sanguine parentum gignuntur; vnde illud Anchisæ de Iulio Cæsare.

Proiice tela manu sanguis meus.

hoc est ô fili mi Iule Æneid. 6. Idipsum probatur tum ex vers. 29. vbi Deus mitigans pœnam hanc Achabo intentatam ob eius pœnitentiam ait se illam ab Achab translaturum in eius filium Ioram, tum ex lib. 4. Regum cap. 9. vers. 25. & 26. vbi occiso Ioram iussit Iehu eius cadauer proijci in agrum Naboth lingendum & vorandum canibus, vt hæc de eo Dei prophetia impleretur.

Sic Aristobulus primus è Machabæis Iudæorum rex occidit fratrem Antigonum, sed iusto D Dei iudicio doloribus excruciatus vomuit sanguinem; qui eodem loci effusus est, quo ipse fratris sanguinem effuderat. Vnde ipse ingemiscens exclamauit ait Ioseph. 3. Antiq. 19. *Ergo non latet Deum, inquit, meum impium & sceleratum facinus quando tam citò repositor ad pœnas cognati sanguinis. O corpus impudens quousque retinebis animam, quam maternus simul ac fraternus manes flagitant? cur non semel eam reddit, ne sit per partes opus sit libare meum sanguinem, atque ita parentare oppressis per nefas & parricidium? vix ea fatus erat, tum exhalauit animam vno tantùm anno in regno exacto.*

Vers. 20. EO QVOD VENVMDATVS SIS, VT FACERES MALVM] *Venumdatus*, quasi seruus addictus pec- A cato. vnde Caietan. *venumdatus*, inquit, id est traditus peccato; nam quod venditur, traditur ementi quasi Domino, q.d. Tu ô Achab, tua malâ voluntate totus addictus es peccato, quasi ad nihil aliud venditus vel locatus sis quàm ad peccandum: Alludit ad seruos, qui ad certa opera se elocant, iisque totos se addicunt: sic enim Achab seipsum addixerat non tantùm idolis, sed & suæ Iezabeli, vt quasi seruus ab ea ageretur ad omne scelus, ita Abulens. Sensus ergo est. q.d. Tu ô Achab reuera non es rex nec Israelita, id est liber, & ingenuæ conditionis, sed mancipium Baal & Iezabelis, quia iis te totum addixisti & mancipasti, vt eis per omnia obsequaris, ac facias quicquid ipsi volunt. Causa fuit, quòd Ithobaal rex Tyri & pater Iezabelis, ideoque socer A- B chab esset sacerdos Astartes, vt ait Iosephus lib. 1. contra Apionem, ac nomine suo profiteretur cultum Baal; ideò enim dictus est *Ithobaal*, vel, vt Noster vertit cap. 16. 31. *Ethbaal*. Hic ergo pater Baali & Astarthæ addictissimus, imò consecratus sacerdos, suam impietatem & idololatriam transfudit in filiam suam Iezabel, & in maritum eius Achab. vnde Ioseph. lib. 9. cap. 7. *Baal*, ait, *Tyriorum Deus erat quem Achabus in gratiam Ithobali Tyriorum & Sidoniorum regis, soceri sui voluit, templo et Samariæ dicato, & prophetis suum reliquo cultu assignatis.*

Intuere hic & admirare libertatem Eliæ, qui Achab regem in faciem obiurgat, eique obiectat, quòd sit peccati mancipium, adeoque extremam perniciem denuntiat. Sic S. Athanasius, S. Hilarius, & Lucifer Calaritan. acriter obiurgant Constantinum. Imper. Arrianum, eumque vocant C Herodem, Neronem, & Antichristum. Eorum verba recitaui Apocal. 13. vers. 5.

Tropol. vide hic quàm vilis, miser & infelix peccator, qui instar Achab ob modicam voluptatem, imò ob vnum aureum, vendit se suamque animam diabolo, eamque vt mancipium tradit suæ cupiditati, vt fiat pabulum mortis & fomentum gehennæ.

DEMETAM POSTERIORA TVA] id est posteritatem tuam funditùs excindam. Vers. 21.

SCIDIT VESTIMENTA SVA.] Videtur hæc Vers. 27. Achab pœnitentia fuisse ex metu pœnæ, non ex amore iustitiæ, ideoque seruilis, imperfecta, & extorta: vnde non videtur Deus ei condonasse culpam, sed pœnam tantùm distulit, eamque ab eo in filium transtulit, vt dicitur vers. 29. ita Lyran. Dionys. Caietan. Imò S. Gregor. homil. 19. in Ezech. *In quibus verbis, ait, perpendendum est, quomodo ei in electis suis mæror amaritudinis placeat, D qui amittere timent Deum, si sic et & reprobi pœnitentia placuit, quia timebat perdere præsens sæculum; aut quomodo ei grata sit spontanea afflictio pro culpa in eis qui placent, si hæc ad tempus placuit & in eis, qui displicebant.*

Veram tamen & seriam fuisse hanc tempore Achab pœnitentiam, censent Abulens. Hugo, Vatabl. Sanchez Serarius, S. Chrysost. Epist. ad Theodorum (Mopsuestenum) lapsum, vbi ait: *Achab, perturbatus ipsius sceleris immanitate pœnituit, & cilicio circumdatus facinus suum fleuit, atque ita ergo se Domini misericordiam prouocauit, vt à cunctis eum absoluerit peccatis. Sic enim ait Deus ad Eliam, Vidisti quomodo compunctus est Achab à facie mea,*

quia

quia fleuit in conspectu meo, non inducam mala in diebus eius.

Sic quoque S. Ambros. libr. de Nabuthe cap. 17. ac Tertull. libr. 4. contra Marcion. cap. 10. Quæ sententia pariter probabilis est, eamquè insinuat id quod Deus ait ad Eliam vers. 29. *Nonne vidisti humiliatum Achab?* &c. Nec obstat quòd Achab post pœnitentiam mox ad pristina scelera redierit. Erat enim homo leuissimus, ait Theodor. & totus à sua Iezabele agebatur. Sic enim hodie multi verè pœnitent, sed mox data occasione, in sua solita peccata relabuntur.

Vtramque sententiam concilies dicendo, pœnitentiam Achab fuisse veram attritionem, at non assurrexisse ad contritionem charitate formatam. Seriò enim de peccatis doluit ob imminentes sibi clades ab Elia intentatas; at non

A doluit de ijs amore Dei quòd scilicet eum, qui est summum bonum, offendisset. Quare pœnam euasit, at culpam non deleuit, nec iustificatus est: quæ sententia videtur verissima & S. Scripturæ summè consentanea. Quare perperam Caluinus censet hanc Achab pœnitentiam fuisse fictam.

QVIA IGITVR HVMILIATVS EST MEI CAVSA scilicet mei non tam amore, quàm metu & timore, vnde & temporalem tantùm veniam & præmium ei rependo, scilicet, NON INDVCAM MALVM IN DIEBVS EIVS, SED IN DIEBVS FILII SVI] Quare iure exclamat S. Hieron. Epist. 30 ad Oceanum: *O felix pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos, quæ furentem Dei sententiam confesso errore mutauit!* Loquitur autem de pœnitentia Achab. Vers. 29.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ACHAB regi eunti ad bellum pseudoprophetæ prædicunt victoriam, Michæas verò Propheta exitium. Quare in prælio Achab sagitta transfixus occumbit, canesque lingunt sanguinem eius: Mox vers. 41. describuntur gesta Iosaphat regis Iuda, eiusque classis missa in Ophir. Denique ei morienti vers. 51. succedit filius Ioram, Achab verò succedit filius Ochozias.

1. TRansierunt igitur tres anni absque bello inter Syriam & Israel. 2. In anno
autem tertio, descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel. (3. Dixitque
rex Israel ad seruos suos: Ignoratis quòd nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus
tollere eam de manu regis Syriæ: 4. Et ait ad Iosaphat: Veniesne mecum ad præ-
liandum in Ramoth Galaad? 5. Dixit Iosaphat ad regem Israel: Sicut ego sum,
ita & tu: populus meus, & populus tuus, vnum sunt: & equites mei, equites tui.
Dixitque Iosaphat ad regem Israel: Quære oro te, hodie sermonem Domini.
6. Congregauit ergo rex Israel prophetas, quadringentos circiter viros, & ait ad
eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responde-
runt: Ascende, & dabit eam Dominus in manu regis. 7. Dixit autem Iosa-
phat: Non est hic propheta Domini quispiam, vt interrogemus per eum? 8. Et
ait rex Israel ad Iosaphat: Remansit vir vnus, per quem possumus interrogare Do-
minum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum Michæas
filius Iemla. Cui Iosaphat ait: Ne loquaris ita rex. 9. Vocauit ergo rex Israel
eunuchum quemdam, & dixit ei: Festina adducere Michæam filium Iemla. 10. Rex
autem Israel, & Iosaphat rex Iuda, sedebant vnusquisque in solio suo, vestiti cul-
tu regio, in area iuxta ostium portæ Samariæ, & vniuersi prophetæ prophetebant in
conspectu eorum. 11. Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaana cornua fer-
rea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec deleas eam. 12.
Omnesque prophetæ similiter prophetabant, dicentes: Ascende in Ramoth Ga-
laad, & vade prosperè, & tradet Dominus in manus regis. Nuntius verò, qui ie-
rat vt vocaret Michæam, locutus est ad eum, dicens: Ecce sermones propheta-
rum ore vno regi bona prædicant; sit ergo sermo tuus similis eorum; & loquere
bona. 14. Cui Michæas ait: Viuit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi
Dominus, hoc loquar. 15. Venit itaque ad regem. & ait illi rex; Michæa, ire
debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare? Cui ille respondit; As-
cende, & vade prosperè, & tradet eam Dominus in manus regis. 16. Dixit au-
tem rex ad eum; Iterùm atque iterùm adiuro te, vt non loquaris mihi nisi quod
verum est, in nomine Domini. 17. Et ille ait; Vidi cunctum Israel dispersum
in montibus, quasi oues non habentes pastorem, ait Dominus: Non habent isti
dominum; reuertatur vnusquisque in domum suam in pace. 18. (Dixit ergo
rex Israel ad Iosaphat; Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum,

sed

ſed ſemper malum? 19. Ille verò addens, ait; Propterea audi ſermonem Do-
mini: Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cæli aſſi-
ſtentem ei à dextris & à ſiniſtris; 20. & ait Dominus; Quis decipiet Achab regem
Iſrael, vt aſcendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba huiuſcemo-
di, & alius aliter. 21. Egreſſus eſt autem ſpiritus, & ſtetit coram Domino, & ait;
Ego decipiam illum, Cui locutus eſt Dominus: In quo? 22. Et ille ait; Egre-
diar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Et dixit Dominus,
Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita. 23. Nunc igitur ecce dedit Dominus
ſpiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum; qui hîc ſunt, & Dominus
locutus eſt contra te malum. 24. Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana, &
percuſſit Michæam in maxillam, & dixit: Méne ergo dimiſit Spiritus Domini, &
locutus eſt tibi? 25. Et Michæas; Viſurus es in die illa, quando ingredieris
cubiculum, intra cubiculum vt abſcondaris. 26. Et ait rex Iſrael; Tollite Mi-
chæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filium Amelech,
27. & dicite eis; Hæc dicit rex; Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentate
eum pane tribulationis, & aqua anguſtiæ, donec reuertar in pace. 28. Dixitque
Michæas: Si reuerſus fueris in pace, non eſt locutus in me Dominus. Et ait; Au-
dite populi omnes. 29. Aſcendit itaque rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda, in Ra-
moth Galaad. 30. Dixit itaque rex Iſrael ad Ioſaphat; Sume arma, & ingredere
prælium, & induere veſtibus tuis, porrò rex Iſrael mutauit habitum ſuum, & ingreſ-
ſus eſt bellum. 31. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta
duobus, dicens: Non pugnabitis contra minorem & maiorem quempiam, niſi con-
tra regem Iſrael ſolum. 32. Cùm ergo vidiſſent principes curruum Ioſaphat, ſuſ-
picati ſunt quod ipſe eſſet rex Iſrael, & impetu facto pugnabant contra eum, & ex-
clamauit Ioſaphat. 33. Intellexeruntque principes curruum quòd non eſſet rex
Iſrael, & ceſſauerunt ab eo. 34. Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum
ſagittam dirigens, & caſu percuſſit regem Iſrael inter pulmonem & ſtomachum. At
ille dixit aurigæ ſuo: Verte manum tuam, & eijce me de exercitu, quia grauiter vul-
neratus ſum. 35. Commiſſum eſt ergo prælium in die illa, & rex Iſrael ſtabat in
curru ſuo contra Syros, & mortuus eſt veſpere: fluebat autem ſanguis plagæ in ſi-
num currus. 36. & præco inſonuit in vniuerſo exercitu antequam ſol occumberet,
dicens: Vnuſquiſque reuertatur in ciuitatem, & in terram ſuam. 37. Mortuus
eſt autem rex, & perlatus eſt in Samariam; ſepelieruntque regem in Samaria. 38. &
lauerunt currum eius in piſcina Samariæ, & linxerunt canes ſanguinem eius & habe-
nas lauerunt, iuxta verbum Domini quod locutus fuerat. 39. Reliqua autem ſer-
monum Achab, & vniuerſa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarum-
que vrbium quas extruxit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum re-
gum Iſrael. 40. Dormiuit ergo Achab cum patribus ſuis, & regnauit Ochozias
filius eius pro eo. 41. Ioſaphat verò filius Aſa regnare cœperat ſuper Iudam an-
no quarto Achab regis Iſrael, 42. Trigintaquinque annorum erat cum regnare
cœpiſſet, & vigintiquinque annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Azuba
filia Salai. 43. Et ambulauit in omni via Aſa patris ſui, & non declinauit ex ea:
fecitque quod rectum erat in conſpectu Domini. 44. Veruntamen excelſa non
abſtulit: adhuc enim populus ſacrificabat, & adolebat incenſum in excelſis. 45. Pa-
cemque habuit Ioſaphat cum rege Iſrael. 46. Reliqua autem verborum Ioſa-
phat, & opera eius, quæ geſſit, & prælia, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum
dierum regum Iuda? 47. Sed & reliquias effeminatorum, qui remanſerant in
diebus Aſa patris eius, abſtulit de terra. 48. Nec erat tunc rex conſtitutus in E-
dom. 49. Rex verò Ioſaphat fecerat claſſes in mari, quæ nauigarent in Ophir
propter aurum: & ire non potuerunt, quia confractæ ſunt in Aſiongaber. 50. Tunc
ait Ochozias filius Achab ad Ioſaphat: Vadant ſerui mei cum ſeruis tuis in naui-
bus. Et noluit Ioſaphat. 51. Dormiuitque Ioſaphat cum patribus ſuis, & ſepultus
eſt cum eis in Ciuitate Dauid patris ſui: regnauitque Ioram filius eius pro eo. 52.
Ochozias autem filius Achab regnare cœperat ſuper Iſrael, in Samaria, anno ſep-
timodecimo Ioſaphat regis Iuda, regnauitque ſuper Iſrael duobus annis. 53. Et
fecit malum in conſpectu Domini, & ambulauit in via patris ſui & matris ſuæ, & in
via Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. 54. Seruiuit quoque Baal, &
adorauit eum, & irritauit Dominum Iſrael, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

DIXITQVE

VERS. 3. DIXITQVE IOSAPHAT AD REGEM ISRAEL: SICVT EGO SVM, ITA ET TV] Hebr. *Sicut ego, sicut tu*, hoc est, ego sum, sicut tu, & tu es sicut ego. Hebræi enim in comparatione repetunt τὸ *sicut*, vel ita. Sensus ergo est. q. d. Quod tu facturus es, faciam & ego; si tu eas in bellum contra Syros, ibo & ego: omnia erunt nobis communia, & communis quoque erit belli alea & periculum. Causa datur 2. Paralip. 18. 1. quòd Iosaphat erat regi Achab affinitate coniunctus; nam Athaliam filiam Achab dederat filio suo Ioram vxorem, ideoque ipse Achabum hîc inuisit, & cum eo iuit ad bellum. Qua in re peccauit præbendo auxilium, & amicitiam fouendo cum impio Achab, ideoque penè in prælio fuit occisus, vt dicitur vers. 32. Hinc & reuertens à bello, obuium habuit Iehu prophetam, qui eum grauiter increpuit dicendo: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum, amicitiâ iungeris: & idcircò iram quidem Domini merebaris; sed bona opera inuenta sunt in te*, &c. Vbi vides quàm Deo displiceant connubia & fœdera cum impijs, quamque eadem toti regno sint periculosa. Nam impia Athalia extinxit omne semen regium, id est omnes suos ex Ioram filios & nepotes, vnico Ioas excepto & abscondito, vt ipsa sola regnaret 4. Regum. 11. vers. 1. Eadem de causa naues, quas misit Iosaphat cum nauibus Ochoziæ filij Achab in Tharsis confractæ sunt, vt dicitur 2. Paralip. 20. 37. Ibi enim Eleazar Propheta ad Iosaphat dixit: *Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis.* E contrario Deus benedicit & prosperat connubia & fœdera cum probis & sanctis, ac sancti suam sanctitatem & felicitatem suis coniugibus & fœderatis aspirant, vti aspirauit Abraham Hethæis Genes. 23. 6. Iacob Labano Genes. 30. 27. Ioseph Putiphari Genes. 39. 3. Moses Hebræis quos ex Ægypti seruitute eduxit Exodi 12. Samuel Dauidi, Dauid Sauli, &c. Hoc est quod sanxit Apostolus 2. Corinth. 6. 14. dicens: *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei cum idolis? vos enim estis templum Dei viui.*

VERS. 5. QVÆRE, &c. SERMONEM DOMINI] oraculum a Deo per Prophetam aliquem, an felix sit futurus belli euentus, an infelix: si enim sit felix, ibimus ad illud; sin infelix, domum redibimus.

VERS. 6. CONGREGAVIT ERGO REX ISRAEL (Achab) PROPHETAS QVADRINGENTOS] non Dei, sed Baal siue dæmonis, ideoque pseudoprophetas, idololatras & hæreticos. Hinc Lucifer Calarit. libr. 1. de Apostat. Regibus notat principes hæreticos suis adhærere pseudoprophetis, id est Prædicantibus hæreticis, ac veros Dei Prophetas despicere, imo persequi & occidere, vti fecêre Constantius, Valens, Iulianus & alij, qui proinde à suis Arianis seducti miserè perierunt.

ASCENDE, ET DABIT EAM DOMINVS IN MANV REGIS] putà tuam, ô Achab. Diabolus ab his pseudoprophetis per auguria, & sortilegia eis consueta consultus de belli euentu, victoriam promittit: sed mentitur. Quare ipse decipit prophetas, & hi decipiunt Achab, eumque nimis sibi credentem in decipulam cædis quasi murem inducunt.

VERS. 7. DIXIT AVTEM IOSAPHAT: NON EST HIC PROPHETA DOMINI QVISPIAM, VT INTERROGEMVS PER EVM?] Iosaphat erat veri Dei cultor; quare displicuit ei, quòd Achab prophetas Baal, ipsumque Baal, hoc est dæmonem consuluisset, nec eis vtpote mendacibus credidit. Petijt ergo, quæri verum veri Dei Prophetam eiusque oraculum suscitari & sequi.

VERS. 8. MICHÆAS.] Est hic alius & diuersus à Michæa, qui inter minores Prophetas numeratur sextus, imò hic eum præcessit 150. annis; hic enim prophetauit sub Iosaphat & Achab, ille verò sub Ioatham & Achaz; hic in Israel, ille in Iuda.

VERS. 15. ASCENDE, ET VADE PROSPERE, ET TRADET EAM DOMINVS IN MANVS REGIS] Primò, Caietan. censet Michæam id dixisse antequàm à Deo oraculum accepisset, ideoque alijs Prophetis assensum fuisse, errasse, & falsum prædixisse; sed mox adiuratum à rege, à Deo illustratum, verum oraculum de regis nece à Deo accepisse & pronuntiasse.

Secundò, Dionys. ait hanc responsionem esse ambiguam, tamque de Benadad rege Syriæ hoste regis Achab, quàm de ipso Achab accipi posse. Sic enim dæmon consultus ambiguè respondendo fefellit Crœsum, dicens:

Crœsus Halym penetrans, magnam disperdet opum vim.

Et Pyrrhum, dicens, teste Ennio:

Aio te Æacida Romanos vincere posse.

Vide Ciceron. lib. 2. de Diuin.

Tertiò, Theodor. & Lyranus censent Michæam hic nil asserere, sed vt ostendat se non odisse regem Achab, vt ipse putabat, optare illi dumtaxat prosperum belli successum, vt, *tradet*, idem sit quod, *opto vt tradat*.

Quartò & genuinè Michæas hîc loquitur ironicè. q. d. Quandoquidem, ô Achab, prophetæ tui tibi victoriam spondent, tuque eis credis, vade ad prælium: illi enim dicunt te victorem rediturum. Experire ergo eorum oraculum, quia mihi meoque non credis. Ego enim scio te in prælio periturum, sed illud nolo tibi edicere, quia tu indignus es qui audias à Deo veritatem, cùm mendacem Baalem consulas, eiusque oracula mendacia audire malis, quàm mea ex Deo vero verissima. Ita Abulens. Vatabl. Sanchez, Serarius.

VERS. 16. ITERVM ATQVE ITERVM ADIVRO TE] Videbat rex ex vultu, gestu, & modo dicendi, Michæam non seriò, sed figuratè & ironicè loqui. Adiurat ergo eum, vt non nisi veritatem verumque oraculum seriò ex animi sui scrinio depromat.

VERS. 17. VIDI CVNCTVM ISRAEL DISPERSVM IN MONTIBVS, QVASI OVES NON HABENTES PASTOREM] Prædicit Michæas Israelis fugam, & mortem regis Achab, eumque occidendum in prælio, q. d. *pastor*, id est rex occidetur; quare eius subditi & milites, quasi oues sine pastore è prælio montis Samariæ diffugient.

VERS. 19. VIDI DOMINVM SEDENTEM SVPER SOLIVM SVVM, ET OMNEM EXERCITVM CÆLI AS-

ASSISTENTEM EI A DEXTRIS, ET A SINISTRIS] A dextris erant Angeli, à sinistris diaboli; vnde inde exiuit is, qui dixit vers. 22. *Egrediar, & ero spiritus mendax, in ore omnium Prophetarum eius.* Sic Iob 1. cùm *filij Dei* (Angeli) *assisterent coram Domino affuit inter eos & satan.* Vbi S. Gregor. lib. 2. Moral. cap. 16 citant hanc Michææ visionem: *A dextera ergo Dei,* inquit, *& sinistra Angelorum exercitus stat, quia & voluntas electorum spirituum diuinæ pietati concordat; & reproborum sensus suæ malitiæ seruiens iudicio districtionis eius obtemperat,*

Nota hanc visionem Michææ non fuisse rem veram, vereque gestam, sed imaginariam: Deus enim in imaginatione Michææ pingebat hanc speciem & formam concilij, vt videretur sibi videre Deum cum Angelis & dæmonibus consultantem de modo decipiendi regem Achab. Nec enim verè Deus concilium cum Angelis, multò minùs cum dæmonibus celebrat, neque cum eis consultat, vtpote qui sciat certissimè omnes modos rei conficiendæ, quique sint futuri efficaces & habituri effectum, qui non. *Quis enim consiliarius eius fuit?* Roman. 11. 34. Idem patet ex Angelorum dissensione & ignorantia, quæ hic tacitè inducitur, cum eorum omnium sententijs dæmonis consilium prælatum vers. 22.

Igitur fuit imaginaria & symbolica hæc visio, à Deo immissa Prophetæ, vt per eam rex Achab intelligeret se decipi à suis pseudoprophetis victoriam promittentibus, idque fieri Deo permittente & disponente ad iustam eius castigationem & interitum. Accommodat enim Deus se suumque oraculum Achab regis captui & conceptui. Ita Serarius, Sanchez & alij.

Vers. 20. ET AIT DOMINVS: QVIS DECIPIET ACHAB] Illa Dei inquisitio præter demerita & scelera Achab, quibus meruit decipi & perire, duo significat. Prius, quòd decipere alienum est à Deo. Vnde Deus illud hic inquirit quasi idipsum non habeat in se, nec inter diuina illud reperiatur: sed in cœtu dæmonum, qui hic inter se agitabant consilium de modo decipiendi Achab: vnde Deus eos in hac visione interrogans inducitur. q.d. Quis ex vobis ò dæmones, decipiet Achab? scio enim vos hac de re agitare consilium.

Posterius, quòd ipsum decipere dæmonum fuerit exactè cognitum, & ordinatum à Deo ad Achab punitionem: Deus enim volebat punire Achab, ideoque permisit eum consulere dæmonem per suos pseudoprophetas, ac dæmoni permisit mentiri & decipere Achab, promittendo victoriam in prælio, quo ipse erat occidendus. Ita S. Augustin. quæst. 44. in lib. Iudicum. Vnde Theod. & Procop. docent hic significari diuinam voluntatem fuisse causam exitij Achab: hæc enim voluit Achabi impietatem punire, ideoque nonnulla eius peccata, quæ tamen liberè fiunt, permisit, nimirum vt consuleret suos magos, eisque crederet, itaque deciperetur & periret. Hæc duo, ait Caiet. significat ista Dei inquisitio. Nam alioqui Deus propriè nihil inquirit, cùm omnia perfectè perspiciebat & sciat. Loquitur ergo hic Script. anthropopathôs, siue humano more, quia homines in re dubia & futura inquirunt, & consultant de modo congruo rei peragendæ,

ET DIXIT VNVS VERBA HVIVSCEMODI, ET ALIVS ALITER] Varij modi decipiendi Achab ab astantibus non tam Angelis, quàm dæmonibus in symbolica hac visione Deo suggesti narrantur, qui in particulari non recensentur, quia ijs vti noluit Deus. In genere tamen referuntur, vt pateat omnes modos decipiendi à Deo esse cognitos, & in promptu ad manum, vt ijs exequatur decretum suæ prouidentiæ, & vindictæ de occidendo impio Achab. Ita Caiet.

EGRESSVS EST AVTEM SPIRITVS] q.d. Obtulit se Domino ad decipiendum Achab diabolus quispiam, huius enim officium est mentiri & decipere: hoc enim facere nequeunt Angeli boni, ideoque veraces & fideles. *Neque enim,* vt ait S. Gregor. 2. Moral. 16. *fas est credere bonum spiritum fallaciæ deseruire voluisse, vt diceret: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius; sed quia Achab ex præcedentibus peccatis dignus erat, vt tali debuisset deceptione damnari, quatenus qui sæpè volens ceciderat in culpam, quandoque nolens caperetur ad pœnam. Occultâ iustitiâ licentia malignis spiritibus datur, vt quos volentes in peccati laqueo strangulant, in peccati pœnam etiam nolentes trahant.* Idem docet S. August. libr. 83 quæst. 4. 53. Vers. 21.

EGREDIAR, ET ERO SPIRITVS MENDAX IN ORE OMNIVM PROPHETARVM EIVS] q.d. Suggeram mendacium & mendax promissum omnibus pseudoprophetis Achab, vt illi vno ore regi promittant victoriam in prælio, cùm ipse in eodem sit necandus. Porrò Philastrius libr. de Hæresib. hæresi de Pythonissa hæc addit; incertum vnde: *Et ait immundus spiritus ad Dominum: Faciam me quasi Angelum lucis, & verba similia eloquar, & ducam eum in prælium, & ibi eum deseram, & sic morietur. Et ait Dominus: Vade, sic facies.* Rursum. S. Epiphan. hæres. 25. *Spiritus,* inquit, *erroris est velut flatus in tibia, diuersis modis vnumquemque solidum concitans aduersus veritatem: nam & ipsa tibia imitamentum est draconis, per quem locutus est diabolus & decepit Euam.* Vers. 22.

ET DIXIT DOMINVS: DECIPIES, ET PRÆVALEBIS: EGREDERE, ET FAC ITA] verba sunt Dei non iubentis, sed permittentis diabolo parato decipere, vt decipiat Achab. Sic Christus ait Iudæ: *Quod facis fac citiùs.* Ioan. cap. 13. 27. id est permitto vt illico me prodas.

NVNC IGITVR ECCE DEDIT DOMINVS SPIRITVM MENDACII IN ORE OMNIVM PROPHETARVM TVORVM] *Dedit* laxando dæmoni habenas, non impediendo, sed volenti decipere permittendo deceptionem. Dæmon enim neminem decipere vel tentare potest, nisi positiuè id ei permittat Deus. Quare sicut qui leonem fune ligatum manu tenet, si funem laxet, vt leo aliquem inuadat & occidat, dicitur is qui funem laxauit, eum occidisse; sic & Deus dicitur *dat spiritum mendacij,* cùm funem laxat diabolo eique paratissimo ad mentiendum permittit vt mentiatur, & decipiat. Hisce enim phrasibus significat Scriptur. altissimam Dei prouidentiam ita sua manu continere omnium hominum voluntates, tam malorum quam bonorum, vt nihil omnino velle aut agere possint, nisi quod Deus permiserit. Vers. 23.

PER-

Vers.24. Percussit Michæam in maxillam] quæ ignominiosa & probrosa est percussio, vti dixi Thren. 3. 30.

Vers.25. Visurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum intra cubiculum, (id est intimum, obstrusissimum cubiculum, quoniam non inuenies locum in quo possis esse tutus à metu Syrorum hostium) vt abscondaris.]

Vers.27. Sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustiæ] vel afflictionis. Vatabl. *qualis afflictis dari solet*, q. d. Sustentate eum exiguo pane, & exigua aqua. Chald. *pane qui erit in afflictione*, id est non ad saturitatem, sed ad necessitatem tantùm, vt viuere possit, nec fame vel siti moriatur.

Vers.28. Audite populi omnes] hoc meum oraculum illudque notate, vt cùm illud verè euenire videritis, me verum prænuntiasse fateamini.

Vers.30. Dixit itaque rex Israel ad Iosaphat, &c. induere vestibus tuis] regijs & solitis quasi belli dux, vt animos militibus addas ad fortiter pugnandum.

Porro rex Israel (Achab) mutavit habitum suum] ac deposito regio induit plebeium gregarij militis. Fecit hoc Achab non ad honorandum Iosaphat, quasi ipse esset imperator, & belli dux (esto id ipse coram Iosaphat simularet) sed ex terrore prophetiæ Michææ. Esto enim non planè crederet eum vera dicere, scilicet se occidendum in prælio; tamen idipsum timuit, præsertim accedente præcepto regis Syriæ, quo iusserat vt omnes sui in vnum Achab arma conuerterent. Hoc enim præceptum videtur ei innotuisse. Porrò Iosephus addit, id eum fecisse vt faciliùs & certiùs prophetiam Michææ eluderet, & falsam fuisse ostenderet, cùm mutato habitu, & in vltimo agmine positus, procul esset à gladijs & ictibus hostium, vt nihil ei de vulnere & morte metuendum videretur.

Vers.31. Non pugnabitis, &c. nisi contra regem Israel solum] puta contra Achab, vt eum solum occidatis vel capiatis: ille enim est fax belli. Iosaphat enim sequitur eum vt comes ducem. Quare illo sublato, auferetur omne bellum. Rursum, iussit hoc rex Syriæ instinctu Dei, vt videtur, volentis Achab impium punire & trucidare. Vnde Iosephus addit, solum Achab in prælio occubuisse, idque prædixisse Michæam.

Vers.34. Vir autem quidam tetendit arcum, in incertum sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel] Fuit hic casus fortuitus respectu militis Syri sagittam ex arcu iacientis, at respectu Dei non fuit casus, sed destinatus ictus: Deus enim per Angelos direxit hanc sagittam, vt non alium feriret, quàm impium Achab. Sic Iulianus Apostata, quasi nouus Achab, idolorum cultum restituens, cælesti telo, ait Nazianz. orat. 2. in Iulianum, in bello Persico ictus occubuit anno Domini 363. nimirum à S. Mercurio Martyre confossus, vt ex Helladio docet Damasc. orat. 1. de Imagin. Nicephorus l. 10. c. 35. & alij; ideoq; fremens & stridens manum sanguine suo implens, eumque in aërem iaciens: *Vicisti*, inquit, *Galilæe* (ita ipse Christum per contemptum vocabat) teste Theodor. lib. 3. cap. 20. Porrò occisus est Iulianus eodem die, quo ipse anno præcedente SS. Ioannem & Paulum S. Constantiæ Constantini Magni filiæ primicerios occiderat, & martyrio coronarat, nimirum die 26. Iunij, vti solerter aduertit Baronius.

Inter pulmonem et stomachum] Hebr. בין הדבקים ובין השרין *bin debakim vben hasirian* quod Rabbini vertunt, *inter iuncturas, & thoracem*, Chald. *inter iuncturas loricæ*; Noster 2. Paral. 18. 33. vertit: *inter ceruicem & scapulas*. Vtrumque verum est, ait Abul. nam sagitta hæc adunca intrauit inter ceruicem & scapulas Achabi, exijt verò inter stomachum & pulmonem eiusdem: hic ergo sagittæ exitus, in Paral. verò eiusdem ingressus narratur.

Et laverunt currum eius in piscina Samariæ (perperam Iosephus habet, *Iezare* vel *Iezrabel*) et linxerunt canes sanguinem eius, et habenas laverunt, iuxta verbum Domini] Pro *habenas*, Hebr. est זנות *zonoth*, quod Septuag. & Ioseph. vertunt, *meretrices*. *Meretrices*, inquiunt, *lotæ sunt in sanguine eius*. Iosephus verò: *meretrices posthac ex eo fonte aquabantur*, quia istæ *noctem flumine purgant, dum manè se lauant*, ait ex Procopio & Theodor. Serarius. Chald. & Rabbini vertunt, *arma*, adduntque hæc relata esse in armamentarium, quod erat in Iezrabel; ibique canes sanguinem ijs inhærentem linxisse, itaque ad amussim impletum esse Eliæ oraculum. Vers 38.

Verùm Noster optimè vertit, *habenas*. Agitur enim hic de curru, eiusque habenis sanguine Achab cruentatis, ideoque lotis in piscina Samariæ: vnde canes ibidem eum linxisse. Atque sic impleta est prophetia Eliæ non per omnia, sed ex parte: quoad omnia verò impleta est in cæde Ochoziæ filij Achab, vt dixi cap. 21. vers. 19.

Domus eburnea] Quomodo domus fiant ex ebore dixi Amos 3. ad illa: *Peribunt domus eburneæ*. Vers.39.

Nomen matris eius Azuba.] In libris Regum nominatur crebrò eorum mater, quia à matre pendet educatio prolium, vel in bonum, vel in malum, & qualis est mater, talis est & proles. Ita Spartani fortes fuerunt in bellis & laboribus, quia matres habebant, quæ ex instructione Lycurgi; laboribus & duritiei se & proles assuefaciebant. Vnde Gorgon Leonidæ vxor dicenti sibi cuidam: *Vos solæ Spartanæ vestris viris imperatis*, respondit: *Quia solæ etiam viros parimus*. Ita Plutarch. in Apophtheg. Clarius exemplum est in S. Wenceslao Duce Bohemiæ, eiusque fratre Boleslao: ille enim à pia auia Ludmilla piè educatus, pius & sanctus effectus est; hic ab impia matre Dabrouuca impiè enutritus, impius & fratricida euasit: nam vt regnum occuparet, S. Wenceslaum occidit, sed Martyrem effecit, vti habet Vita S. Wenceslai, quam ex Ænea Syluio recenset Surius die 28. Septemb. Hoc est quod ait Apostolus: *Quòd si delibatio sancta est, & massa; & si radix sancta, & rami*. Rom. 11. 16. Sic S. Machabæa, S. Symphorosa, S. Felicitas, tres inquam matres & heroinæ, septem filijs suis fuêre duces ad martyrium. Vers.42.

Vers. 44. VERVMTAMEN EXCELSA NON ABSTVLIT.] Dices, 2. Paral. 17. 6. dicitur ea abstulisse. Resp. non abstulit ea initio regni, ne seditionem populi contra se concitaret; sed in progressu, cùm iam regnum suum firmasset. Vnde in Paral. additur: *cùm sumpsisset audaciam.* Aut abstulit ea, sed non ita, quin rursùm succreuerint ex nimia populi ad illa propensione, vt insinuatur 2. Paral. 20. 33. Denique Lyran. & alij respondent, Iosaphat sustulisse *excelsa* idolis erecta, permisisse verò excelsa Deo vero dicata. Hæc responsio vti planior, ita verior est. Nam cùm Script. dixisset 2. Paral. 17. 6. Iosaphat sustulisse *excelsa & lucos*, scilicet idololatricos, postea cap. 20. 33. subiicit: *Verumtamen excelsa*, scilicet Deo vero dicata, sed ab eo vetita, *non abstulit.*

Vers. 46. RELIQVA AVTEM VERBORVM (id est rerum & factorum; est Metonymia in hisce libris frequens) IOSAPHAT, &c. NONNE HÆC SCRIPTA SVNT IN LIBRO VERBORVM DIERVM REGVM IVDA?] Nimirum in Chronicis & Diarijs in quibus *verba*, id est gesta, regum Iuda per singulos dies descripta erant.

Plurima enim heroica facta Iosaphat hic breuitatis studio subticentur, è quibus nonnulla recensentur 2. Paralip. cap. 17. 2. vbi celebratur zelus Iosaphat in cultu Dei propagando, & in erudiendo populo, ideoque gloria illi in præmium à Deo retributa. Rursùm, eodem libro cap. 19. narratur quòd ipse in Iuda reformarit tribunalia, & Iudices constituerit Leuitas, aliosque viros pios & incorruptos. Ad hæc cap. 20. recensetur insignis victoria, quam ipse sua pietate & prece à Deo contra Ammon & Moab obtinuit, vbi inter alia vers. 12. orans ait: *In nobis quidem non est tanta fortitudo, vt possimus huic multitudini resistere quæ irruit super nos. Sed cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te.* Quocircà Deus suscitauit prophetam Iahaziel, qui ait v. 17. *Confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos.* Fidens ergo ipse castra præcessit, sed ita vt præmitteret cantores Deum laudantes & concinentes: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.* Cumque hi cœpissent canere, Deus hostium insidias conuertit in ipsosmet, vt se inuicem inuaderent, & mutua se cæde truncarent. Vnde ad vnum omnes perierunt, ac superuenit Iosaphat cum suis ad spolia eis detrahenda.

NEC ERAT TVNC REX CONSTITVTVS IN EDOM] quia Idumæa subacta à Dauide, regebatur ab eius Præfectis, sed mox sub Ioram filio Iosaphat, *recessit Edom, ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem*, vt dicitur 4. Reg. 8. 20. Vers. 48.

QVÆ NAVIGARENT IN OPHIR] vbi sit Ophir, dixi c. 9. 28. Vers. 49.

CONFRACTÆ SVNT IN ASIONGABER.] quia fœderatæ & iunctæ erant classi impij regis Israel, nimirùm Ochoziæ filij Achab, vt dicitur 2. Paralipom. 20. 37. Vnde Ochozias videns naues suas confractas, petijt à Iosaphat, vt sui serui irent cum seruis Iosaphat in eius nauibus; sed id noluit Iosaphat, vt sequitur; nimirùm quia timebat eamdem vel peiorem Dei vindictam ob societatem cum impio Ochozia.

DORMIVITQVE IOSAPHAT CVM PATRIBVS SVIS, ET SEPVLTVS EST CVM EIS IN CIVITATE DAVID] puta in Sion: mausolæum tamen ipsi erectum est in valle, quæ inde dicta est *Iosaphat*, quæ sita est inter Ierusalem & montem Oliueti, vbi fiet iudicium vniuersale, vti ex Beda & alijs dixi Ioëlis 3. 2. Vers. 51.

Hic finitur liber tertius Regum, qui complectitur historiam Regum Iuda per annos 126. Salomon enim regnauit annis 40. Roboam 17. Abia 3. Asa 41. Iosaphat 25. iunge hos omnes, habebis annos 126.

Denique quoad synchronismum historiæ Gentilium, hæc tradit Eusebius in Chron. Genebr. Salianus & alij. Tempore Iosaphat imperauit in Israel Achab, & Ochozias illius filius; in Assyria Orphratanes; in Lacedæmone Archelaus; Athenis Megacles, Corinthi Agelas, apud Latinos Capetus Syluius, & Tiberinus Syluius, qui fluuio Tibri nomen dedit, cùm priùs vocaretur Albula; & Agrippa Syluius; in Ægypto Nepher, Cheres, Amenophis, Osochor, Spinaces.

COM.

COMMENTARIVS
IN LIBRVM QVARTVM
REGVM.

ARGVMENTVM.

Ebræi hunc librum iungunt libro tertio, & cum eo vnum efficiunt. Verùm Latini aptiùs diuidunt; & hîc quartum inchoant. Hic enim cœpit prolapſus regni Iuda, quod ſub Salomone cæteriſque hucuſque regibus, fuerat forte, amplum & opulentum. Porrò libro primo Regum audiuimus geſta Heli, Samuelis & Saulis per 80. annos, lib. ſecundo geſta Dauidis regis per 40. annos. lib. tertio geſta Salomonis, Roboam, Abiæ, Aſæ & Ioſaphat, per annos 126. iam verò hoc lib. quarto audiemus geſta Ioram, Ochoziæ, Athaliæ, Ioas, Amaſiæ, Oziæ, Ioatham, Achaz, Ezechiæ, Manaſſis, Amon, Ioſiæ, Ioachaz, Ioakim, Ioachin & Sedeciæ per annos 304. ex Dauide recta generationis ſerie ſucceſſiuè deſcendentium; quibus in Iſraële ſiue in decem tribubus regnarunt Ochozias filius Achab, Ioram, Iehu, Ioachas, Ioas, Ieroboam, Zacharias, Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee & Oſee, ſub quo deſijt regnum Iſraël anno ſexto Ezechiæ, cùm totus eius populus à Salmanaſar abductus eſt in Aſſyriam, vt audiemus cap. 18. 10. Regnum Iuda verò deſijt anno vltimo Sedeciæ, cùm eius populus abreptus fuit à Nabuchodonoſor in captiuitatem Babylonicam, vt audiemus cap. vltim.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ochoziæ ægrotanti, & de ſanitate per nuntios conſulenti Beelzebub Elias per eoſdem mortem denuntiat, mox verſ. 9. duos quinquagenarios ab eo ad ſe capiendum miſſos, igne cæleſti cum 50. militibus comburit; tertio verò ſibi ſupplici parcit ac cum eo Ochoziam adit, eique necem intentat. Moritur ergo Ochozias, eique ſuccedit frater Ioram.

1. PRÆVARICATVS eſt autem Moab in Iſraël, poſtquam mortuus
eſt Achab. 2. Ceciditque Ochozias per cancellos cœna-
culi ſui, quod habebat in Samaria, & ægrotauit: miſitque nun-
tios, dicens ad eos: Ite, conſulite Beelzebub deum Accaron,
vtrùm viuere queam de infirmitate mea hac. 3. Angelus
autem Domini locutus eſt ad Eliam Thesbiten, dicens: Sur-
ge, & aſcende in occurſum nuntiorum regis Samariæ, & dices ad eos: Numquid
non eſt Deus in Iſraël, vt eatis ad conſulendum Beelzebub deum Accaron?
4. Quam ob rem hæc dicit Dominus: De lectulo, ſuper quem aſcendiſti,
non deſcendes, ſed morte morieris: Et abijt Elias. 5. Reuerſique ſunt nun-

tij ad Ochoziam. Qui dixit eis : Quare reuersi estis ? 6. At illi responderunt
ei : Vir occurrit nobis, & dixit ad nos : Ite, & reuertimini ad regem, qui misit
vos, & dicetis ei : Hæc dicit Dominus : Numquid, quia non erat Deus in Israël,
mittis vt consulatur Beelzebub deus Accaron ? Idcircò de lectulo, super quem
ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 7. Qui dixit eis : Cuius figuræ
& habitus est vir ille, qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc ? 8. At illi
dixerunt : Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait : Elias Thes-
bites est. 9. Misitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta
qui erant sub eo. Qui ascendit ad eum : sedentique in vertice montis, ait : Ho-
mo Dei, rex præcepit vt descendas. 10. Respondensque Elias, dixit quinqua-
genario : Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinqua-
ginta tuos. Descendit itaque ignis de cælo, & deuorauit eum, & quinquaginta
qui erant cum eo. 11. Rursumque misit ad eum principem quinquagenarium
alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus est illi : Homo Dei, hæc dicit
rex : Festina, descende. 12. Respondens Elias ait : Si homo Dei ego sum,
descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo
ignis de cælo, & deuorauit illum, & quinquaginta eius. 13. Iterùm misit
principem quinquagenarium tertium, & quinquaginta qui erant cum eo. Qui
cùm venisset, curuauit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait : Homo
Dei, noli despicere animam meam, & animas seruorum tuorum qui mecum sunt.
14. Ecce descendit ignis de cælo, & deuorauit duos principes quinquagena-
rios primos, & quinquagenos qui cum eis erant : sed nunc obsecro vt miserearis
animæ meæ. 15. Locutus est autem Angelus Domini ad Eliam, dicens : De-
scende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem,
16. & locutus est ei : Hæc dicit Dominus : Quia misisti nuntios ad consulen-
dum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israël, à quo posses in-
terrogare sermonem, ideò de lectulo, super quem ascendisti, non descendes,
sed morte morieris. 17. Mortuus est ergo iuxta sermonem Domini, quem
locutus est Elias, & regnauit Ioram frater eius pro eo, anno secundo Ioram filij
Iosaphat regis Iudæ : non enim habebat filium. 18. Reliqua autem verborum
Ochoziæ, quæ operatus est, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum
regum Israël?

VERS. 1. PRÆVARICATVS EST AVTEM MOAB IN ISRAEL] id est, vt vertit Chald. Moabitæ rebellarunt Israëli, puta Ochoziæ filio Achab, qui regnabat in Israël. Cùm enim viderent Achab in prælio cæsum, & exercitum eius dissipatum, ac Ochoziam iuuenem, animos sumpserunt, & ei, cui hucusque subiecti fuerant, rebellarunt, negando tributum sibique proprium regem constituerunt : sicut sub idem tempus Idumæi à Dauide subacti, rebellarunt Ioram regi Iuda, vt audiemus c. 8. Ita Abul. A

VERS. 2. CECIDITQVE OCHOZIAS (filius Achab rex Israël) PER CANCELLOS COENACVLI SVI] id est per fenestras cancellatas & reticulatas tabulati, inquit Pagn. Vatabl. & alij. Aut *cœnaculum* B vocat solarium siue tectum, quod in Palæstina erat planum, vt in eo ambulare, cœnare, dormire possent. Portò hoc tectum circumcirca cingebatur lorica siue muro, ne quis incautè ex eo laberetur iuxta legem Deuter. 22. 8. Murus hic reticulatus & cancellatus erat, ex quo fatiscentibus vel ruptis cancellis, lapsus est Ochozias. Ita Sanchez.

Tropol. Eucher. *Ochozias*, inquit, *rex Samariæ qui se à domo Dauid separauit, & per cancellos decidit, hoc significare videtur; quòd hæretici siue schismatici, etsi aliquam bonæ actionis arcem conscendere videntur, quia tamen compagem Ecclesiæ vnitatis non habent, quasi patentibus & non solidis late-rum præsidiis, semper ad vitiorum infima relabuntur, dum diuino destituti auxilio sua pertinacia fastu intereunt.*

CONSVLITE BEELZEBVB DEVM ACCARON] Sept. *Consulite Baal muscam, deum Accaron.* Iosephus: *Consulite Myoden (id enim Deo nomen erat)* Beelzebub quid *oraculum* : μυῖα est musca, inde *Myodes* est Deus muscarum, qui scilicet inuocabatur ad abigendas muscas, quibus abundabant Accaronitæ ob solum humidum & calidum, ex maris vicinia. Idem dicebatur Iupiter Ἀπόμυιος, teste Pausan. libr. 5. & Plinio libr. 29. c. 6. vbi *Myodem* vocat *Acharom*, fortè quia in Accarone, vt hic dicitur, colebatur. Simili modo colebatur Deus Smintheus, ad abigendos mures; hos enim Cretenses vocant Sminthas; & Parnopius ad abigendas parnopas, id est culices, vel vt alij volunt locustas, teste Pausania in Atticis. Gentiles enim rebus omnibus Deos præficiebant, adeoque colebant Febrim, Cloacinam, Pauorem & Pallorem quasi numina teste S. Aug. libr. 4. de Ciuit. c. 16. & 23. Sic *Beelzebub* Hebr. idem est quod *Baal* siue *Beel* & *Bel* זבוב *Zebub*, id est *muscæ*, vel *Baal Musca*, vt vertunt Sept. idolum enim hoc instar muscæ erat efformatum, ait Nazianz. lib. 2. contra Iulian. & Theodor. q 3. Hinc & Philastrius inter hæreses numerat *Myolatras*, id est muscæ adoratores, siue *Muscaccaronitas*, hæresi 13. Vide dicta Matth. 10. 25. Quibus adde, nonnullos cum Serario sentire, quòd

Beelze-

Beelzebub siue *Myodes*, id est *Deus muscæ*, fuerit libidinis Deus, aut Dea quæpiam, ob impudicitiam & libidinem quæ in muscis notatur; vnde Lucianus in Encomio muscæ tradit olim fuisse meretrices, quæ *muscæ* vocabantur. Insuper Dij (dæmones) omnes propter multitudinem, insolentiam, impudicitiam, mordacitatem, sordes, fœtorem, muscæ vocari possunt: vnde hoc sæculo dæmon specie magnæ muscæ vel crabronis inuolans in eum, qui relicta fide orthodoxa Anabaptismum profitebatur, illicò eum quasi possidens, S. Script. peritum efficiebat, eundemque hac peritia priuabat, si ab Anabaptismo ad fidem rediret, vti oculati testes narrant. Rursum dæmones *muscæ* vocantur, quia vt ait lib. de Sacrificijs Lucian. *Victimarum sanguinem muscarum instar imbiberent. Adde, in gentilium vates, muscæ instar, dæmones quandoque inuolasse, vt oracula ederent; quomadmodum Sacerdotale Romanum tradit, eum interdum ad Energumenos obsidendum accedere. Hunc igitur apud Iudæos, qui contemptus & detestabilis erat, vocabant Beelzebub, Matth. 10. Ipse que dæmonum princeps, Matth. 12. tanquam omnium sal...issimus, ...entissimus, contemptissimus*, ait Serarius; aut quia *Myodes erat Iupiter* Σωτήρ, vt dixi. Iupiter autem est Deorum omnium primus & princeps.

Tropolog. colunt Beelzebub, id est Deum muscam vel muscarum, impudentes, luxuriosi, insolentes, inquieti, litigiosi. Audi S. Greg. lib. 18. Mor. ca. 25. explicantem quartam Ægypti plagam, quæ fuit muscarum, Exodi 8.21. *Ægyptus, quæ huius mundi speciem tenet, muscis percutitur. Musca enim nimis insolens & inquietum animal est. In qua, quid aliud, quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Vnde aliàs dicitur: Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti. quia cogitationes superfluæ, quæ assiduè in animo carnalia cogitante & nascuntur & deficiunt, eam suauitatem qua vnusque interiusecus per spiritum est, perdunt; quoniam integritatem eius persistere non permittunt. Ægyptus ergo muscis percutitur: quia eorum corda qui terrenam vitam diligunt, dum desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur, turbis cogitationum carnalium ad ima depressa sunt, & ad quietis intima desideriorum non leuantur. Vnde cùm opi pietatis ad cor veritas venit, priùs ab eo cogitationum carnalium æstus eijcit, & pòst in eo virtutum dona mira disponit.* Plura de muscarum symbolis dixi Ecclesiastæ 10. 1. ad illa: *Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti.*

Vers. 4. QVAMOBREM (quia scilicet relicto Deo consuluisti Beelzebub) &c. MORTE MORIERIS.] Elias intentat mortem Ochoziæ ob consultum dæmonem; quod notent ij qui consulunt diuinos & magos; hos enim Deus plectet morte æterna & sæpè temporali. Sic enim Saul occisus est in prælio, eò quòd consuluisset Pythonissam, 1. Reg. 28.16. Sic Achab telo confossus est, quòd à Pseudoprophetis Baal euentum belli esset sciscitatus, lib. 3. Reg. c. vlt. Est enim hæc consultatio scelus graue, & Deo valdè iniurium; quia per illud præscientia futurorum & diuinatio adimitur eius diuinitati, cui propria est, ac traditur diabolo. Vnde Deus ostendit quàm acriter hanc sui contumeliam sentiat, dum eam tam atrociter castigat.

Vers. 8. VIR PILOSVS ET ZONA PELLICEA ACCINCTVS] Incedebat enim Elias intonsus, prolixa barbara & capillis, hispido vestitu & piloso, putà melote, siue pelle ouina vel caprina intonsa circumdatus, & zona pellicea accinctus; id est corio non apparato, sed adhuc piloso & villoso, quasi eremita mundi contemptor, & paupertatis priscæque simplicitatis amator. Vide Cassian. libr. 1. Instit. cap. 1. Fabulatur R. Eliezer c. 31. zonam hanc Eliæ fuisse ex pelle illius arietis, quem pro Isaac immolauit Abraham Genes. 22.

HOMO DEI (Ironicè ita eum vocat. q. d. O Elia, qui te vocas iactasque virum Dei) REX PRÆCEPIT VT DESCENDAS] ex vertice montis Carmeli ad nos, vt te quasi captiuum deducamus ad regem Ochoziam, cui mortem prænuntiasti, vt huius funesti oraculi rationem reddas, & pœnas luas. Itaque quinquagenarius hic peccauit primò impietate, quia impietati Ochoziæ volentis Eliam castigare consensit, eiusque fuit administer. Secundò fastu, quia imperiosè & superbè quasi regij mandati executor iussit eum descendere; ideoque ab Elia, imò à Deo igne cælesti sideratus occubuit. Vers. 9.

RESPONDENSQVE ELIAS DIXIT QVINQVAGENARIO: SI HOMO DEI SVM, DESCENDAT IGNIS DE CÆLO ET DEVORET TE ET QVINQVAGINTA TVOS.] Elias titulum ironicum sibi datum, serium efficit, eumque in caput dicentis, per seriam vindictam retorquet. Vnde nota: pro *Dei* Hebr. est, *Elohim*, quæ vox significat Deum quà iudicem & vindicem. q. d. Si ego sum minister *Elohim*, id est summi iudicis & vindicis, vt tu ironicè dixisti, ipse *Elohim* me, vt suum ministrum, defendat, ac puniat tuam insolentiam & violentiam, qua me eius ministrum vis capere, & ad regem iniustum pertrahere. Hæc enim violentia in Deum ipsum, qui meus est herus & Dominus, redundat. Quare hanc sui, imò Dei iniuriam Elias vltus est, spiritu vehementi ignem è cælo deuocans. Idem faciet in fine mundi cum Enoch decertans contra Antichristum, eiusque asseclas; vnde Apocal. 11. 5. de vtroque dicitur: *Et si quis voluerit eis nocere, ignis exiet de ore* (iussu) *eorum, & deuorabit inimicos eorum*, & Eccles. c. 48. 1. *Surrexit Elias propheta, quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat*, & v. 3. *Deiecit ignem de cælo ter*. Vide ibi dicta. Vers. 10.

Symbol. S. Ambros. lib de ijs qui myster. initiantur c. 9. cum Elia comparat sacerdotem consecrantem Eucharistiam. Sicut enim Elias igne cælesti consumpsit quinquagenarium cum suis, sic sacerdos vi diuina verborum Christi, consumit substantiam panis & vini, illamque in Christi corpus conuertit: nam vt ait Lanfrancus contra Bereng. *Si tantùm valuit sermo Eliæ, vt ignem de cælo deponeret; non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum?*

FESTINA, OBSECRO] Impudentior fuit hic secundus Pentacontarchus priore; tum quia audito eius supplicio non resipuit; tum quia auxit impudentiam, addendo: *festina*: ideoque eadem pœna plexus, ac igne cælesti consumptus est. Vers. 11.

OBSECRO VT MISEREARIS ANIMÆ MEÆ] Hic tertius duorum præcedentium supplicio territus, & sapientior factus, fit supplex Eliæ vnde non audet petere, dicereque vt descen- Vers. 14.

dat, sed misericordiam postulat, vt scilicet sibi parcat, & dicat quid sibi facto sit opus: quid scilicet regi renuntiare debeat. Quare ei Elias non tantùm pepercit, sed & monente Angelo vltrò se comitem ad regem adiunxit.

Vers. 17. REGNAVIT (in Israel) IORAM FRATER EIVS PRO EO, ANNO SECVNDO IORAM FILII IOSAPHAT

A REGIS IVDÆ] qui scilicet cum patre Iosaphat adhuc viuente, sed eunte cum Achab ad pugnam contra Syros ideoque absente, regnabat in Ierusalem, de quo cap. 3. vers. 1. Cæso enim Achab in bello, illicò successit ei in regnum filius Ochozias, & eo primo regni sui anno è morbo moriente, frater eius Ioram.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

E*Lias curru igneo rapitur in cælum: succlamat ei Eliseus*: Pater mi! currus Israel & auriga eius. *Mox vers. 14. pallio Eliæ diuidens Iordanem, sicco pede eum pertransit. Inde vers. 19. aquas pessimas immisso sale persanat. Denique vers. 23. pueros 42. sibi insultantes*: Ascende calue, *immissis duobus vrsis dilacerat.*

1. FActum est autem, cùm leuare vellet Dominus Eliam per turbinem in cælum, ibant Elias & Eliseus de Galgalis. 2. Dixitque Elias ad Eliseum:
Sede hîc, quia Dominus misit me vsque in Bethel. Cui ait Eliseus: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque descendissent
Bethel, 3. egressi sunt filij prophetarum, qui erant in Bethel, ad Eliseum, & dixerunt ei: Numquid nosti, quia hodie Dominus tollet dominum tuum à te?
Qui respondit: Et ego noui: silete. 4. Dixit autem Elias ad Eliseum: Sede
hîc, quia Dominus misit me in Iericho. Et ille ait: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cumque venissent Iericho. 5. accesserunt filij prophetarum, qui erant in Iericho, ad Eliseum, & dixerunt ei: Numquid nosti quia Dominus hodie tollet dominum tuum à te? Et ait: Et ego noui: silete. 6. Dixit autem ei Elias: Sede hîc, quia Dominus misit me vsque ad
Iordanem. Qui ait: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam
te. Ierunt igitur ambo pariter, 7. & quinquaginta viri de filijs prophetarum
secuti sunt eos, qui & steterunt econtrà, longè: illi autem ambo stabant super Iordanem. 8. Tulitque Elias pallium suum, & inuoluit illud, & percussit aquas, quæ diuisæ sunt in vtramque partem, & transierunt ambo per
siccum. 9. Cumque transissent, Elias dixit ad Eliseum: Postula quod vis vt
faciam tibi antequam tollar à te. Dixitque Eliseus: Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus. 10. Qui respondit: Rem difficilem postulasti: attamen
si videris me, quando tollar à te, erit tibi quod petisti: si autem non videris,
non erit. 11. Cumque pergerent, & incedentes sermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque: & ascendit Elias per turbinem
in cælum, 12. Eliseus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israël, & auriga eius. Et non vidit eum ampliùs: apprehenditque vestimenta sua, & scidit illa in duas partes. 13. Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei: reuersusque stetit super ripam Iordanis, 14. & pallio Eliæ, quod ceciderat ei, percussit aquas, & non sunt diuisæ, & dixit: Vbi est Deus Eliæ etiam
nunc? percussitque aquas, & diuisæ sunt huc atque illuc, & transijt Eliseus.
15. Videntes autem filij prophetarum, qui erant in Iericho econtra, dixerunt: Requieuit spiritus Eliæ super Elisæum. Et venientes in occursum eius,
adorauerunt eum proni in terram, 16. dixeruntque illi: Ecce, cum seruis
tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quærere dominum tuum,
ne fortè tulerit eum spiritus Domini, & proiecerit eum in vnum montium, aut
in vnam vallium. Qui ait: Nolite mittere. 17. Coëgeruntque eum, donec
acquiesceret, & diceret: Mittite. Et miserunt quinquaginta viros: qui cùm
quæsissent tribus diebus, non inuenerunt. 18. Et reuersi sunt ad eum: at ille
habitabat in Iericho, & dixit eis: Numquid non dixi vobis: Nolite mittere?
19. Dixerunt quoque viri ciuitatis ad Eliseum: Ecce habitatio ciuitatis huius,
optima est, sicut tu ipse domine perspicis: sed aquæ pessimæ sunt, & terra
sterilis. 20. At ille ait: Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud sal.
Quod cùm attulissent, 21. egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal,
& ait:

& ait: Hæc dicit Dominus: Sanaui aquas has, & non erit vltrà in eis mors, neque sterilitas. 22. Sanatæ sunt ergo aquæ vsque in diem hanc, iuxta verbum Elisei, quod locutus est. 23. Ascendit autem inde in Bethel: cumque ascenderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes; Ascende calue, ascende calue. 24. Qui cùm respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini; egressique sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros. 25. Abijt autem inde in montem Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.

Vers. 2. SEDE HIC] Elias ex modestia & humilitate voluit occultare suum raptum, ideoque Eliseum à se dimittere. Dona enim Dei, quæ pertinent ad aliqualem, inquit Abulen. personæ excellentiam, occultari debent, ne homines videantur in eis gloriari, quia Dei est ea manifestare, vti hîc manifestauit raptum Eliæ per filios prophetarum. Quocircà Elias non tam præcipit, quàm hortatur Eliseum dicens; *sede* id est, mane *hic*: non est necesse vt me comiteris. Verùm Eliseus sapienter ab Eliæ latere discedere noluit, vt eius benedictionis fieret particeps, & zeli spiritusque hæres: vnde ait:

VIVIT DOMINVS, ET VIVIT ANIMA TVA (id est iuro per vitam Dei & animæ tuæ) QVIA (quòd) NON DERELINQVAM TE.] Hinc liquet Deum Eliseo reuelasse, Eliam propediem rapiendum fore, illique suggessisse vt caueret, ne eum desereret.

Vers. 3. EGRESSI SVNT FILII PROPHETARVM] Erant hi discipuli Eliæ, Elisei, aliorumque prophetarum, qui quasi viri religiosi, totos se dabant Deo: quorum multa iam erant collegia in Galgalis, Bethel, Iericho, Carmelo &c. ab Elia & alijs instituta, ideoque Elias ante raptum ea hîc visitauit, vt suos alumnos in vera fide, & aspero vitæ eremiticæ instituto confirmaret, vltimaque salutis & perfectionis monita eis daret, & Eliseum successorem suum promulgaret. Exhortationem Eliæ ad eos graphicè hîc repræsentat Salianus. Porrò inter eos erant aliqui veri prophetæ, qui hîc raptus Eliæ reuelationem à Deo acceperunt, eamque Eliseo & alijs reuelarunt, vt patet ex seq.

Vers. 7. ILLI AVTEM (Elias & Eliseus) STABANT SVPER, id est iuxta, IORDANEM] vt eum Elias diuideret, & sicco pede transiret.

Vers. 9. OBSECRO, VT FIAT IN ME DVPLEX SPIRITVS TVVS] *Duplex*, id est duplo maior, aiunt nonnulli cum Theodor. q. 7. ex Græcis. Accedit B. Petrus Damiani serm. 2. de natiuit. S. Ioan. Baptist. *In Eliseo*, ait, *fuit duplex Eliæ spiritus, non meritorum cumulo, sed exhibitione miraculorum, quia 24. miracula fecit, cùm Elias fecerit 12. dumtaxat*, licet alij pauciora numerent. Vnde Anastasius Nicænus quæst. 55. numerat Eliæ signa septem, Elisei verò 14. Accedit & S. Ambros. sermon. 2. de Eliseo, qui exclamat: *O hæreditas pretiosa, in qua plus hæredi relinquitur quàm habetur; plus consequitur qui accipit, quàm possideret qui largitur! Pretiosa planè hæreditas, quæ dum à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fœnore duplicatur! Igitur Elias, cùm simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Eliseo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Elias gratiæ dimisit in terris, quàm secum portauit ad cælos: & licet ipse ad altiora totus transfertur corpore, apud filium tamen maiore ma-*

Duplex spiritus. Primò.

A *iori sanctitate.* Alij: *duplex*, inquiunt, respectu tertiæ partis residuæ, ita vt si spiritus Eliæ in tres diuideretur partes, Eliseus postularet sibi duas, idque videtur innuere: *os duorum*, quod est in Hebr. Vnde Pagnin. vertit: *Fiat mensura duarum partium de spiritu tuo super me.* Meliùs alij τὸ *duplex* tribuunt Eliæ. q. d. Oro ô Elia, vt *tuus spiritus duplex*, id est multiplex, validus & eximius, in me deriuetur; vt te abeunte, ego quasi filius tibi in spiritu tuo eximio, quasi in hæreditate spirituali succedam, eodemque zelo, quo tu, cultum veri Dei contra Baalitas propugnem. Vnde Angelomus: *spiritus duplex*, inquit, *est spiritus prophetiæ & miraculorum.* Probatur id primò ex Hebræo qui habet: *Os duorum in spiritu tuo fiat mihi*; primogenitus enim duplicem habebat portionem hæreditatis paternæ, cæteri verò filij simplicem & vnam dum-

Secundò.

Tertiò, & optimè.

B taxat, q. d. Peto vt ego quasi primogenitus tuus, ô Elia, tibi in vtroque tuo spiritu succedam. Secundò, quia Eccles. 48. 4. dicitur de Elia: *Quis poterit gloriari vt Elias?* Ergo ille maiori fuit spiritu, quàm Eliseus. Tertiò, quia ibidem v. 13. dicitur: *Et in Eliseo completus est spiritus eius.* Vide ibi dicta.

SI VIDERIS ME QVANDO TOLLAR A TE, ERIT TIBI QVOD PETISTI: SI AVTEM NON VIDERIS, NON ERIT] Ratio huius conditionis à Deo & Elia propositæ Eliseo fuit, vt magis accenderet Elisei desiderium & studium, itaque eum præpararet ad tantum spiritus Eliæ duplicis donum, vtque ipsius Eliæ preces crescerent pro Eliseo, proque hoc spiritu ei impetrando, ad ipsius & totius Israëlis bonum. Erat enim vterque incertus, an Eliseo præsente raperetur Elias, vt eiusdem spiritus hæres & succes- Vers. 10.

C sor fieret. Ita S. Chrysostom. hom. 1. in Acta: qui & addit Eliam hîc præfigurasse Christum, qui non statim post resurrectionem misit Spiritum in Apostolos, sed voluit priùs eos videre suam ascensionem in cælum, indeque decimo die, puta in festo Pentecostes, misit in eos Spiritum sanctum, vt ad eum per plures dies se compararent.

ECCE CVRRVS IGNEVS, ET EQVI IGNEI DIVISERVNT VTRVMQVE] Non erat hic currus verè igneus, sic enim adussisset Eliam, sed habebat formam & speciem ignis, sicut habent meteora in aëre formata. Erant enim reuera Angeli, qui assumentes formam ignis, sursùm vectabant Eliam, iuxta illud: *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem*, Psalm. 103. 4. Fuit ergo hic ignis aër crassior, splendens, rubensque vt ignis, ait Abulen. q. 17. Serarius & alij. Hic ergo currus igneus ab Angelis ex nubibus fuit formatus, quo Elias, quasi triumphator & ciuis cæli, raptus est in altum. *Igneus enim* Vers. 11.

Currus igneus quomodo.

currus congruebat igneo Eliæ animo, ad eum vehendum in cælum, ait S. Chryſ. hom. 1. de Elia item officio ad quod Elias reſeruatur, videlicet ad præueniendum ſecundum Chriſti ad iudicium aduentum. Plures alias huius currus raptuſque cauſas litterales, allegoricas, tropologicas & anagogicas recenſuit Eccleſ. 48. 9. ad illa: *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.* Porro Elias hoc curru igneo non tantùm de Achab, Iezabele & idololatris, ſed & de morte, ipſoque igne triumphauit: fuit enim hic currus triumphi, vti fuit currus Cherubim Ezechielis 1. ait noſter Prado ibidem, q. d. Par eſt, vt tu ô Elia, qui in vita imperaueras igni in cælo iam ab igne quaſi eius imperator & triumphator, veheris in cælum: vnde patet quàm ineptè dicat R. Kimchi, Eliam in ſphæra ignea ab igne fuiſſe conſumptum. Audi S. Ambroſ. ſerm. 2. de Eliſeo: *Elias magiſter Eliſei nónne Angelis ducentibus raptus ad cælum eſt, & quadriga ignea impoſitus quaſi in quodam triumpho victor aſcendit? Victor enim extiterat non gentium barbararum, ſed ſæcularium voluptatum. Siquidem grauiores inimici ſunt praui mores, quàm hoſtes infeſti: vt facilius intelligamus hoc tempore malignitatem hoſtium vinci poſſe, quàm morum.*

ET ASCENDIT ELIAS PER TVRBINEM IN CÆLVM] Sept. *Et aſſumptus eſt Elias in commotione vſque ad cælum.* Chald. *Ad ſummitatem cælorum.* Eccleſ. 48. 9. habetur: *Qui receptus es in turbine ignis.* Græcè ἐν λαίλαπι, id eſt *procella ignea.* Videtur ergo Deus emiſiſſe fulgetra, coruſcationes & fulgura, ſimileſque igneas procellas, quæ Eliam raperent & veherent in cælum. Vnde Vatabl. ibidem vertit: *Qui procella ignea ſublatus es in curru equorum ardentium.* Sic ergo Elias turbine ſiue vento impellente, curru igneo vehente, & Angelo auriga vtrumque moderante, vectus eſt in cælum, ait Abul. Vatab. Serar. Salian. & alii. Audi S. Ambr. in ſymb. Apoſt. ſub finem: *Enoch tranſlatus eſt*, inquit, *ne videret mortem: ſimiliter & Elias in corpore iſto poſitus, curru igneo, id eſt Angelorum ſubuectione, qui ſunt ſpiritus & flamma ignis, qui faciunt voluntatem Dei, in illa commotione vſque ad cælum aſſumptus eſt.* Author mirabilium Scripturæ lib. 2. cap. 22. *Iam iamq; Elias igneo curru receptus velut ad cælum, conſiderante Eliſeo rapitur.* Rurſùm Ambroſius l. de Nabuthe c. 14. *Cùm reciperetur Elias, & curru quaſi ad cælum ferretur; clamauit ad eum Eliſæus: Pater, pater, agitator Iſraël, & eques eius: hoc eſt qui populum Domini bono ductu regebas conſtantiæ merito hos accepiſti currus, hos equos ad diuina currentes, quia moderatorem te humanarum mentium Dominus comprobauit. Ideo tanquam bonus auriga certaminis, victor æterno præmio coronaris.*

IN CÆLVM] Septua. verſ. 1. vertunt: *quaſi in cælum.* Hinc primò nonnulli cenſent Eliam verè raptum in cælum, non aëreum, ſed æthereum, ibique quaſi cælitem degere. Ita Dorotheus in ſynopſi cap. de vita Eliæ. S. Hier. in c. 9. Amos, S. Ambroſ. lib. de Paradiſo c. 3. Alcimus lib. 4. & Serar. Secundò alij cenſent Eliam raptum *in cælum*, id eſt in aërem, indéque traductum in paradiſum terreſtrem: in illum enim raptus fuit Enoch Eccleſ. 48. 7. Ita Iren. lib. 5. ca. 5. S. Iuſtin. q. 85. Iſidor. lib. de ortu & obitu Sanctor. cap. 5. S. Thom. 1. p. q. 102. art. 2. Tertiò alij cenſent Eliam ductum in ſecretam aliquam terræ regionem. Ita S. Gregor. homil. 29. in Euang. & Rupert. lib. 3. de Trinit. c. 33. Quartò certiùs alij dicunt incertum eſſe Eliæ & Enoch locum. Ita S. Chryſoſt. homil. 22. in Epiſt. ad Hebr. ibique Theoph. & Oecum. S. Auguſt. de gratia Chriſti cap. 2. & 3. S. Cypria. de montibus Sion & Sina, Theodor. q. 45. in Geneſ. ſiue ergo in terra, ſiue in aëre ſit Elias, vitam agit quietam & ſanctam, in iugi Dei contemplatione, vti ex S. Auguſt. oſtendi Geneſ. 5. 22.

Eliæ cælum quod? Reſp. Primò. — *Secundò.* — *Tertiò.* — *Quartò verius.*

Ex hoc Eliæ raptu in cælum, Poëtas accepiſſe fabulas de ſolis quadriga, aſſerit Beda q. 37. & S. Chryſ. hom. 1. de Elia: vbi docet, *Eliam* dici quaſi ἥλιον, id eſt ſolem, imo ab *Elia* ſolem dictum eſſe ἥλιον.

Anagog. raptus Eliæ fuit expreſſus typus aſcenſus Chriſti in cælum, vti docet S. Bern. ſerm. 3. & 6. de Aſcenſ. ac S. Greg. hom. 29. in Euang. quem audi: *In cælum aëreum Elias ſubleuatus eſt, vt in ſecretam quandam terræ regionem repentè duceretur, vbi in magna iam carnis & ſpiritus quiete viueret, quouſque ad finem mundi redeat, & mortis debitum ſoluat. Ille etenim mortem diſtulit, non euaſit. Redemptor autem noſter, quia non diſtulit, ſuperauit, eamq; reſurgendo conſumpſit, & reſurrectionis ſuæ gloriam aſcendendo declarauit.* Deinde Chriſti aſcenſum præfert raptui Eliæ, ſubiiciens: *Notandum quoque eſt, quòd Elias in curru legitur aſcendiſſe: vt videlicet apertè demonſtraretur, quia homo purus adiutorio indigebat alieno. Per Angelos quippe facta illa & oſtenſa ſunt adiumenta: quia nec in cælum quidem aëreum per ſe aſcendere poterat, quem naturæ ſuæ infirmitas grauabat. Redemptor autem noſter, non curru, non Angelis ſubleuatus legitur: quia is qui fecerat omnia, nimirum ſuper omnia ſuâ virtute ferebatur. Illò etenim reuertebatur, vbi erat: & inde redibat, vbi remanebat: quia cùm per humanitatem aſcenderet in cælum, per diuinitatem ſuam & terram pariter continebat & cælum.* Et nonnullis interiectis: *Nam Enoch tranſlatus, Elias verò ad cælum ſubuectus eſſe memoratur: vt veniret poſtmodùm, qui nec tranſlatus, nec ſubuectus cælum æthereum ſuâ virtute penetraret.*

Addit deindè, in hiſce tribus ſenſim creuiſſe caſtitatem & ſanctimoniam vſque ad ſummum: *Tranſlatus namque eſt Enoch*, inquit, *& per coitum genitus, & per coitum generans. Raptus eſt Elias per coitum genitus, ſed non per coitum generans. Aſſumptus vero eſt Dominus, neque per coitum generans, neque per coitum generatus.*

Denique Elias & Enoch iam ſunt æternitatis candidati, & paradiſi (ſiue illius primi, de quo Geneſ. 2. ſiue alterius ſimilis aut melioris) coloni, confirmati in gratia, ait Franc. Suarez: ac licet non videant Deum, nec ſint Beati; multa tamen à Deo lumina & ſolatia hauriunt, verſantur enim quaſi *in atrio domus Domini.* Vnde crebriùs ab Angelis, quàm cæteri mortales viſitantur, cumque eiſque colloquuntur. Hinc & viuunt ex verbo Dei, ſine cibo & potu corporeo. Deus enim eos conſeruat incorruptos (æquè ac veſtes eorum, vti ſeruauit veſtes Hebræorum per 40. annos in deſerto) ſanos, vegetos, alacres, & de ſuo gradu, ſtatu & officio gaudentes & exultantes. Iuges enim agunt gratias Deo, quòd ſoli ipſi duo ex tot millibus hominum electi ſint, qui in fine mundi pro Chriſto contra Antichriſtum certaturi ſint, ac gentes & Iudæos conuerſuri, tandemque martyrio glo-

Vita Eliæ iam qualis.

glorioso coronandi, quique fidem & spem resurrectionis sua translatione, incorruptione & longæuitate hominibus persuadeant, & reipsa repræsentent.

An mereantur, An sint in statu merendi necne, problema est? Affirmant Abul. q. 24. Viegas in c. 11. Apoc. com. 5. Maluenda lib. 9. de Antichristo cap. 5. Henriquez lib. vlt. de fine hominis c. 23. & alij. Ratio est, quia adhuc sunt viatores, ac cùm differatur eorum beatitudo, quæ aliis eorum coæuis iam pridem data est, videtur huius dilationis vice eis concessa facultas augendi sua merita. Negant Franc. Suarez tom. 2. in 3. p. disp. 55. sect. 1. Pererius l. 7. in Genes. disp. de Enoch q. 5. Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 216. c. 1. & alij. Ratio est, quòd raptus eis reputetur quasi mors, in qua cessat omne meritum: & quia alioqui ipsi continuè augendo sua merita per tot annorum millia, omnes sanctos gratia & gloria superarent, excepta B. Virgine.

VERS. 12. ELISEVS AVTEM VIDEBAT ET CLAMABAT: PATER MI, PATER MI! CVRRVS ISRAEL ET AVRIGA EIVS.] Hebr. *Currus Israel & equites eius.* Septuaginta: *Et eques eius*, q. d. Vale ô Elia, [illegible]r mi, qui eras totum robur Israëlis, ac magis Israëlem iuuabas tuo zelo & oratione, quàm magna curruum & equitum multitudo. Ita Procop. Vatab. Caiet. & alij.

Vnde Chald. vertit: *Magister mi, magister mi, qui melior eras Israeli oratione tua curribus & equitibus.* Sic & Ioas rex visitans Eliseum morientem, ei succlamauit c. 13. v. 24. *Pater mi, currus Israël & auriga eius.* Talis enim post Eliam fuit Eliseus.

Tropol. Elias, id est doctor & prædicator mores populi corrigens, currus est; quia eum tolerando portat; auriga, quia eum exhortando agitat. Audi S. Greg. lib. 2. in Ezech. hom. 21. *Quid est, quòd Elias, currus Israël & auriga dicitur, nisi quia auriga agitat, currus portat? Doctor ergo qui mores populi & per patientiam sustinet, & sacri eloquij verbis docet, & currus dicitur & auriga. Currus, quia tolerando portat; auriga, quia exhortando agitat. Currus, quia mala sustinet; auriga, quia populum bonis admonitionibus exercet.* Hinc & S. Cyril. in Collectan. *Currus*, ait, *significat excelsam & illuminatam vitæ rationem Eliæ.* Rursùm S. Ambros. lib. de Isaac cap. 8. *Currus*, inquit, *est anima sancta, auriga & agitator est Christus, equi sunt quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia; hi animam ad cælum euehunt. Velociores*, inquit, *prudentia tardat, iustitia admonet flagello proprio segniores; temperantia mansuetiores, fortitudo duriores reddit: vnit populare discordes, ne fortè currum suum dissipent. Itaque licet intelligibili spectaculo videre vnamquamque animam tam summo certamine ad cælum rapi, festinantes equos, qui priores perueniant ad brauium Christi, quorum priùs imponatur palma ceruicibus. Isti sunt equi subiecti fidei iugo, adstricti vinculo charitatis, iustitiæ frenis, retinaculis sobrietatis.*

Politicè: *currus Israel & auriga eius*, est princeps, qui sustinet quasi currus onera Reip. & populi, ac dirigit vt auriga iugales: aurigatur, & præsidet, & simul baiulat & portat. Princeps & prælatus ergo sit vt mater, quæ regit & portat infantem. Hinc princeps Hebr. dicitur, נשיא *nasi*, q. d. portitor, baiulus, qui populi onera leuat. Sic Isaiæ 9. de Christo dicitur: *cuius imperium super humerum eius.*

Moraliter hic significatur, quod si te totum diuino imperio subdideris; facilè à tuis subditis debita obsequia impetrabis. Elia per turbinem in cælum abeunte exclamat de terra Eliseus: *Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga eius.* Currum appellat simul & aurigam; currum, qui regitur; & aurigam, qui regit: vt ostenderet, eum optimi principis munia expleuisse, quòd non solùm alios prudenter regeret, sed etiam seipsum ab ipso Deo regi facilè pateretur. Vnde Lyran. in Commentario Morali ad 4. Reg. 9. *Currus*, inquit, *qui ducitur, hîc ponitur primo: & auriga, qui ducit secundo: ad ostendendum, quod ille bene ducit regendo, qui primò fuit ductilis in obediendo.*

Quæres, quo anno, mense & die Elias sit raptus in cælum? Resp. raptus est ante finem regni Iosaphat: nam eius gesta hucusque audiuimus, & audiemus c. seq. vbi post Eliæ raptum, coram eo prophetauit Eliseus. Videtur ergo raptus paulò post mortem Ochoziæ regis Israël; quam ipse ei prædixerat cap. 1. post illam enim statim eius raptus hoc c. 2. subiungitur. Mortuus est autem Ochozias anno regni sui secundo, qui fuit regni Iosaphat annus 18. & filij eius Ioram cum patre regnantis secundus, vt patet hoc libro cap. 3. v. 17 & lib. 3 c. vlt. v. 52. Vnde Salian. Genebrardus & alij asserunt, Eliam raptum sub annum 19. regni Iosaphat, qui fuit à creato mundo, ait Salian. annus 3139. post raptum Enoch 2162. ante Christi ortum, 914. *Elias raptus anno 19. Iosaphat.* Huic ferè consentiunt Hebræi in Seder Olam, Ioseph. Abul. Torniellus, Serar. & alij. Hoc ergo anno Christi 1638. Elias à raptu suo agit annum 2552. Inde Syri cùm longam & felicem alicui vitam precantur, optant ei Eliæ annos & vitam. Viuit enim adhuc Elias & viuet vsque ad finem mundi, quando pro Christo certans contra Antichristum ab eo martyrio laureabitur. Raptus est Elias mense Iulio, ac die eius vigesima: illa enim die raptus eius consignatur in Martyrologio Romano & Menologio Græcorum: quin & Græci in honorem Eliæ templa erexerunt, vt docet Baron. in Martyrol. ad diem 20. Iulij. *die 20. Iulij.* Quoto anno vitæ suæ raptus sit Elias, præcisè definiri nequit. Cœpit ipse prophetare paulò post initium regni Iosaphat, ait Salian. anno eius tertio, vel quarto vt vult Torniellus: raptus est anno eius 19. quare per sedecim annos prophetauit. Adde his triginta annos, & plures quos habebat cùm cœpit prophetare (nemini enim ante annum ætatis trigesimum apud Hebræos prophetare licebat) habebis vt minimum annos Eliæ ante raptum 46. Denique Elias in multis fuit typus Christi, vt ostendunt Patres, præsertim S. Cyprian. lib. de Spiritu sancto, & S. August. serm. 201. de temp. atque ex iis exactè noster Salian. anno mundi 3139. num. 33. & seq.

Successit Eliæ Eliseus dignus tanto magistro discipulus, annos natus 40. qui sub sex regibus Iuda, scilicet sub Iosaphat, Ioram, Ochozia, Athalia, Ioas, & Amasia (quibus synchroni & coæui fuerunt Iehu, Ioachas & Ioas, regnantes in Israël) prophetauit per annos 66. mortuusque est anno ætatis 106. qui fuit annus Amasiæ

segia

regis octauus, mundi 3204. ante Christum 849. vti ex S. Cyrillo libr. 6. contra Iulian. & Clemente Alex. libr. 1. Strom. docet Salian. anno mundi iam dicto, scholio 1. Porrò S. Epiphan. in vita Elisei, ait eo die quo natus est Eliseus, vitulum aureum à Ieroboam conflatum, vocem edidisse tam sonoram, vt audiretur Ierosolymis, qua significabatur illo die natum esse infantem, qui vitulos aureos cæteraque idola euerteret.

Apprehenditque (Eliseus) vestimenta sva, et scidit illa in dvas partes] in signum luctus, quòd tanto magistro, scilicet Elia, per eius raptum foret orbatus. Hic enim raptus erat instar mortis Eliseo: priuabat enim eum solita instructione, colloquio & consolatione Eliæ. Vestis scissione ergo Eliseus luxit Eliæ abitum, indeque suam orbitatem & solitudinem.

Vers. 13. Et levavit pallivm Eliæ, qvod ceciderat ei] quod scilicet Elias ascendens dimittebat Eliseo, ad sui memoriam, ac ad Elisei solatium & auxilium. Abul. censet hoc pallium fuisse cilicinum ex pilis camelorum vti fuit vestis S. Ioannis Baptistæ. Verisimiliùs Serar. & alij censent fuisse meloten, id est vestem factam ex pelle ouina. nam Sept. vertunt: *Et tulit meloten Eliæ, quæ ceciderat super eum.*

Et non svnt divisæ] Sic & Sept. Hæc tamen verba desunt in Hebr. & Chald. sed subintelliguntur; ideò enim Eliseus secundò percussit aquas, quia primâ percussione non fuerant diuisæ. Noluit enim Deus in primâ aquas diuidi, ne nouus propheta Eliseus ex patrato miraculo superbiret de nouo suo spiritu, sed per preces ad Deum recurreret. Rursùs vt sciret se hanc aquarum diuisionem, cæteraque miracula secutura, non suis sed Eliæ meritis obtinere. ita Abul. & Caiet.

Vers. 14. Vbi est Devs Eliæ etiam nvnc?] Hebr. & Sept. *etiam ipse*, qui scilicet semper idem est, fidelis, omnipotens, & seruos suos se inuocantes exaudiens. *Non quòd Deum putaret absentem, sed quia præsentiam eius in beneficiis requirebat*, ait S. Ambr. in Psal. 37. Vnde Chald. vertit: *Suscipe petitionem meam Domine Deus Eliæ etiam ipse.* Hoc est primum Elisei miraculum scilicet quòd pallio Eliæ percutiens Iordanem, eum diuiserit & sicco pede transierit. Nota pro, *etiam ipse* Hebr. est אף הוא *aph hu*, quam vocem Hebræam retinent Sept. vertuntque ἀφφω (quam proinde perperam Theodor. accipit vt Græcam vertitque *occultum*) quasi illud sit nomen proprium Dei. Dei enim nomen est illud: *Ipse est qui fecit nos, ipse fecit cælum & terram, ipse est Dominus Deus noster*; הוא *hu* enim deriuatur ab הָיָה *haia*, quare idem est quod *Iehoua*, siue ὁ ὤν, id est, *qui est*. Exodi 3. v. 6.

Ipse nomen Dei. scilicet qui est.

Vers. 19. Aqvæ pessimæ svnt et terra sterilis] quia scilicet terra hæc iuxta aquas pessimas est sita, vnde in Hebr. & Chald. est: *terra orbatrix*, siue *terra orbat*, vel perimit, scilicet semina in se iacta, per suam amaritiem vel putredinem. Quocircà sanatis ab Eliseo aquis, sanata & fœcundata pariter fuit terra: alioqui enim ager Ierichuntis erat fertilis & diues: tantùm ergo aqua salsuginosa terræ sibi vicinæ nocebat, eamque sterilem reddebat. Porrò Aristot. in Polit. docet in fundandis vrbibus & domibus duo maximè esse spectanda, scilicet an aër sit bonus, & aquæ salubres, aqua enim in potu, & aër in respiratione penetrant intima hominis, itaque ea benè vel malè afficiunt, ac sanitatem vel morbum mortemque conciliant.

Vers. 20. Afferte mihi vas novvm, et mittite in illvd sal] Vasis nouitas significabat, per preces & merita Elisei deinceps fore nouitatem aquarum & terræ, vt ex sterili fieret fertilis. Quare videtur Eliseus vas totum cum sale in fontem immersisse, vt asserit Ioseph. S. Ambros. Beda, Angelom. & Eucher.

Vers. 21. Egressvs ad fontem aqvarvm, misit in illvm sal, et ait: Hæc dicit Dominvs: Sanavi aqvas istas.] Videntur enim aquæ istæ, si non salsæ, certè putres & olidæ fuisse, ideoque conuenienter salem adhibuit, licet miraculo, aquarum tantum perpurgarit, & perpurgatas tam diu conseruarit, vt ait cap. 34. Sacræ Philos. Franc. Vallesius. Imitatur hoc Ecclesia in benedictione salis & aquæ, cùm benedicitur aqua lustralis, dum orat vt aqua sic benedicta, sit salus mentis & corporis. Ita Abulen.

Fontem] Hinc patet non omnes aquas Ierichuntis fuisse prauas, sed huius fontis duntaxat, quem fusè describit Ioseph. multaque addit more suo amplificando & Romanorum auribus accommodando. Audi eum libr. 5. de bello c. 4. *Hunc fontem aliquando ferunt non solùm terræ atque lignorum fructus, sed etiam fœminarum partum obrundere solitum, cunctaque pariter morbo ac peste corrumpere. Posteà vero mansuetum esse, contraque saluberrimum ac feracissimum esse factum ab Eliseo quondam propheta: qui Eliæ notus fuerat atque successerat. Receptus enim hospitio ab Hierichuntinis habitatoribus, quod humaniores eos expertus erat, ipsos & omnem illam regionem perpetuâ gratiâ remuneratus est: progressusque ad fontem, lagenam fictilem salis plenam in profluentem aquam misit. Iuxtà deinde ad cælum dextram tendens, fontique inuergens blanda libamina, ipsum quidem precabatur vt fluenta leniret, ac dulciores aquarum venas aperiret. Deum verò, vt fœcundioribus auris flumina temperaret, orabat: tamque vbertatem fructuum quam successionem prolis daret indigenis, nec eos genetrix filiorum aqua deficeret, quoad iusti manerent. Ad has preces ex disciplina manibus quoque multa operatus, fontem immutauit: & qui anteà causa erat his orbitatis ac famis, idem victus ac fœcunditatis auctor est effectus.* Et nonnullis interiectis: *Optimos autem in ea paradisos ac densissimos educat, palmarumque irriguarum genera, tam sapore quàm nominibus varia: quarum pinguissima calcibus pressa plurimum mellis emittunt, non multùm alio melle deterius: quamquam & mellis altrix est illa regio, & opobalsami ferax, qui omnium carissimus est fructus ibi nascentium; itemque cyprum & myrobolanum gignit: vt qui diuinum esse illum tractum dixerit, non errauerit, vbi & larga & optima generantur, quæ sunt carissima. Sed nec in alijs ei fructibus aliqua facilè toto orbe regio certauerit: adeo multiplicatum quod satum est, reddit. Causa rei causa mihi videtur esse aquarum vis lata & aëris calor.* Vbi ridiculè, si non impiè, Iosephus asserit Eliseum precatum esse fontem & cælum vt mansuesceret & dulcesceret; nimirùm voluit se accommodare Romanis Gentilibus, qui superstitiosè fontes & cælum

lum precabantur, imò subinde vt numina adorabant. Porrò quod ait aquas has steriles fecisse feminas, colligit ex textu Hebræo hîc, qui habet terram fuisse מְשַׁכָּלֶת meschacheleth, id est, *orbatricem*, quod directè de terræ fructibus dicitur. Ioseph. autem idipsum extendit ad feminas, hæ enim propriè dicuntur orbæ dum filijs orbantur. Iosephum secutus S. Ambros. serm. 2. de Eliseo: *Videte*, ait, *quanta Elisei sint merita, cuius prima in ciuitate hospitalitas, magna est filiorum fœcunditas. Dum enim sterilitatem auertit aquarum, successionem largitur heredum.* Censet ergo ipse cum Iosepho Eliseum non tantùm terræ, sed & feminis sterilibus fœcunditatem dedisse. Pergit Ambros. *Non enim hoc facto vnum Eliseus sanauit hominem, aut vnius domus præstitit medicinam, sed totius ciuitatis populum reparauit. Si enim tardiùs hoc*

B

fecisset, interueniente sterilitate, senescentibus cunctis ciuitas sine habitatore remansisset. Igitur Eliseus dum curauit aquam, curauit & plebem: & dum fontem benedixit vndarum, fontem quemdam indulsit animarum. Nam sicut sanctificatione eius, de occultis terræ venis aqua sana prodiit, ita de occultis vulua visceribus soboles sana processit. Non enim sola tantùm fluenta benedixit Eliseus, quæ fontium iam gremio tenebantur, sed & illa quæ humido terræ solo adhuc indiscreta paulatim erant in posterum defluxura.

Tropol. S. Ambro. serm. 87. qui est de Eliseo, per sal accipit Christum & Apostolos, qui suo sapientiæ sale condierunt & fœcundum effecerunt totum orbem: *Sterilis ciuitas*, ais, *fuit Ecclesia ante Christi aduentum: at vbi venit Christus velut vas fictile assumens corpus humanum, sanauit aquarum vitia, id est resecauit sacrilegia populorum. Et statim Ecclesia, quæ erat sterilis, cœpit esse fœcunda inSperso sale; id est Apostolis, de quibus dicitur: Vos estis sal*

C

terræ. Sic & Beda in quæst. qui per sal accipit sapientiam Christi: Eliseus enim fuit typus Christi tam factis quàm nomine proprio, *Eliseus* enim Hebr. idem est quod *salus Dei*, vel, *Deus Saluator*. Ita ex Beda Eucher. & Angelom. Eliseus, inquiunt, vasis indidit sal illudque in aquam immittens, itaque eam sanans & fœcundans significabat, quòd omnes aquæ, id est omnes populi, antea virtutibus steriles, per Christi incarnationem, fœcunditatem & benedictionem accepturi essent. Hinc in nomine *Elisa*, id est *Eliseus* continetur nomen IESV: *Elisa*, enim idem est quod *El Iesua*, id est *Deus*, vel *potens* (omnipotens) *Iesus*. Paulò aliter S. August. lib. contra Fulgentium Donatistam non longè ante finem, per fontem Elisei accipit Iordanem, in quo baptizatus Christus aquas baptismi salutares effecit: *Eliseus*, ait, *est Christus Saluator, qui aqua-*

D

rum sterilitatem, id est gentium infœcunditatem discussa morte sanauit. Accepit vas fictile, hoc est corpus fragilitatis humanæ: sal misit, id est sapientia diuina repleuit. In aquam proiecit, hoc est in Iordanem descendit: aquas suo descensu sanauit, id est gentes suo aduentu redemit, & maritanio sermone, Ecclesiam ex gentibus congregauit, & in fœtus vberes longè lateque diffudit.

VERS. 23. ASCENDIT AVTEM INDE ELISEVS IN BETHEL] vbi Ieroboam rex alterum ex vitulis suis aureis quasi idolum constituerat, vt contra illud depugnaret.

PVERI PARVI EGRESSI SVNT DE CIVITATE, ET ILLVDEBANT EI DICENTES: ASCENDE CAL-

A

VE] Caluities est capitis depilatio, ideoque deformitas, sicut eius pulchritudo & quasi corona est cæsaries & coma, præsertim apud Syros & Palæstinos, vbi, vtpote in regione calida & sicca, plerique omnes comati sunt, densosque & duros habent capillos. Vnde Ouidius: *Caluities vnde*

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Et Arist. lib. 5. de gener. animal. asserit in homine idem esse caluescere, quod in auibus deplumari, aut in arboribus frondes defluere. Hinc olim Romani seruis caput radebant; & Caligula Imper. ait Suetonius in eius vita c. 35. adolescentulos pulchros & comatos, quoties sibi occurrerent, occipitio raso deturpabat ad ludibrium. Ex aduerso quantus capitis decor sit coma, ostendit S. Ambros. lib. 6. Hexam. cap. 9. *Ipse autem vertex*, inquit, *capitis quàm suauis & gratus? quàm speciosa cæsaries, quàm reuerenda in senibus, quàm veneranda in sacerdotibus, quàm terribilis in bellatoribus, quàm decora in adolescentibus, quàm compta in mulieribus, quàm dulcis in pueris?* Deinde addit, quod proximè Aristoteles: *Ex arboribus licet quæ humani sit gratia capitis æstimare. In capite arboris omnis est fructus; ibi omnis est pulchritudo: tolle arbori comam, tota arbor ingrata est.*

Hoc ergo puerorum in Eliseum probrum & conuicium: *Ascende calue*, partim Physicum est, partim Ethicum. Physicum, quia exprobrant ei vitium naturæ, putà caluitiem; Ethicum, quia tacitè exprobrant ei libidinem. Calui enim à multis habentur luxuriosi. Vnde illud Iuuenalis Satyra 4. de Domitiano Imper. luxurioso & crudeli: *Calui luxuriosi.*

Cùm iam semianimum laceraret Flauius orbem
Vltimus, & caluo seruiret Roma Neroni.

Et illud Suetonij de Iulio Cæsare: *Vrbani seruate vxores, mœchum caluum deducimus.* Imò Plinius & Aristoteles propriam caluitiei causam assignant libidinem: Plinius enim lib. 11. cap. 37. sic ait: *Defluuium eorum* (pilorum) *in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in vllo ante Veneris vsum.* Idem tamen ibidem ait: *Quædam animalia naturaliter caluent, sicut struthio, cameli, & corui aquatici.* Arist. lib. 5. de gener. anim. cap. 3. *Nemo*, inquit, *antequam coire incipiat, caluescit; sed à venereo coitu potiùs euenit, scilicet ijs, qui sua natura sunt eò propensiores.* Causam subdit: *Cùm enim cerebrum frigidissimum omnium corporis partium sit, tum res venerea vsus refrigerat, quo fit vt calor cerebro ad producendos in capite pilos deficiat, itaq; fiat caluities.* Et mox: *Qui semen seruant, ea ipsa ætate caluescunt, qua semen emittunt.* Verùm hi autho-

D

res sic explicandi sunt, quòd velint caluitiem in multis oriri ex nimia venere, non tamen in omnibus: rursùs quòd proni in venerem citiùs caluescant quàm alij. Insuper quòd nemo caluescat antequam potens sit semen emittere, hoc est ante pubertatem. Sic Aristotelem explicat Cardanus lib. 4. de sanitate tuenda cap. 15. Nam etiam castos caluescere patet experientia, vt Eliseus fuit caluus, quem tamen S. Ignatius epist. ad Philadelph. virginibus annumerat. Alloquens enim virgines sic ait: *Virgines solum Christum præ oculis habete, & eius patrem in orationibus vestris, illuminatæ à Spiritu sancto. Memor sum sanctitatis vestræ sicut Eliæ, sicut Iesu Naue, sicut Melchisedec, sicut Elisei,* *Casti quoque caluescunt.*

Elisei, sicut Ieremiæ, sicut Ioannis Baptistæ, sicut dilectissimi discipuli (S. Ioannis) sicut Timothei, sicut Titi, sicut Euodij, sicut Clementis, & eorum qui in castitate de vita exierunt; non detraho autem cæteris beatis qui nuptijs copulati fuerunt, quorum nunc non memini. Auicenna docet caluitiem in nonnullis esse hereditariam affectionem, ideoque caluescere, quia à caluis progeniti sunt, sicut vice versâ Æthiopes & ab eis progeniti, ob magnum calorem vix caluescunt. Sic constat alios senio, alios morbo, alios continuo intensoque studio, alios profundâ meditatione &c. hæc enim cerebrum desiccant & debilitant, caluescere. Varijs enim ex causis potest caput infrigidari, cerebrum debilitari & contrahi, ac cranium capitis siccitate durari, quæ tres sunt caluitiei causæ, vt docet Aristot. Galenus 14. Meth. cap. 18. cæterique medici. Vnde S. Thomas Aquinas ex parte fuit caluus ob continuum contentumque studium, qui tamen perpetim fuit virgo, imò virginitatis zona ab Angelis zinctus, vt habet eius vita. Porrò alij prisci & moderni caluitiem æquè ac canitiem non probrum sed decus senectutis æstimant, imò caluos olim habitos fuisse pulchros, quasi lunæ splendenti similes, ideoque eos à luna adamari docet vetus ille versus:

Calui similes lunæ.

Mauors imberbes, & caluos luna adamasti.

Idem docet Lucian. cuius verba recitat Robertus Titius lib. 3. controuers. cap. 17. Lucianus enim agens de hominibus, qui fabulosè in luna habitare dicuntur: *Pulcher*, inquit, *apud illos habetur caluus, & sine coma: comatos autem abominantur. Apud eos verò, qui cometas inhabitant stellas, comati contrà, formosi habentur.* Vnde etiam factum puto, vt calui à Synesio *lunulæ* nuncupentur: nisi quis malit huius appellationis causam ad splendorem cranij depilis referre, quod lucet instar lunæ: certè de Isocrate dicterium commemoratur, quòd per caluam eius cerebrum eluceret: Valerius quidem Maximus de Æschylo poëta loquens ait: *In Sicilia mœnibus vrbis, in qua morabatur, egressus aprico in loco resedit: super quem aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (erat enim capillis vacuum) perinde, atque lapidi eam illisit.* Itaque Petronius arbiter epigrammate quodam caluariam ridere dixit, id est splendescere, id enim interdum significat vox illa, sicut apud Horatium, *Ridet argento domus.* Denique Nicetas Choniates agens de Duca: *Cæterùm Ducas*, inquit, *cuius ante meminimus, illi astans, detracto capite pileo, orabat, vt sibi diadema imponeretur caluitio ostenso, quod instar plenæ lunæ relucebat.*

Nazaræi rasiq; calui.

Denique nonnulli putant Eliseum non natura vel ætate & senio, sed pro religiosorum & Nazaræorum ritu caput rasisse, ideoque fuisse caluum, id est rasum. Sicut illius illorumque veterum exemplo in noua lege Pontifices, Sacerdotes & monachi per tonsuram Ecclesiasticam orbiculariter raso, & quasi caluo sunt capite, tum vt Christi coronam spineam repræsentent, tum vt mundo valedicentes, totos se Deo dedicent, vti olim fecêre Nazaræi: ab eis enim tonsuram hanc acceptam esse tradit S. Isidor. lib. de diuin. officijs in Conc. Aquisgran. c. 3. quem audi: *Tonsura Ecclesiasticæ vsus à Nazaræis, ni fallor, exortus est: qui priùs crine seruato, denuò post vitæ magnam continentiam, deuotione completa, caput radebant, & capillos in ignem sacrificij ponere iubebantur; scilicet vt perfectionem deuotionis suæ Domino consecrarent. Horum ergo exemplo vsus ab Apostolis introductus est, vt qui diuinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est Sancti Dei, crine præciso innouentur. Hoc quoque & Ezechiel propheta iubetur, dicente Domino: Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces super caput tuum & barbam. Videlicet quia ipse Sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis seruiebat. Hoc & Nazaræos Priscillam & Aquilam in actis Apostolorum primos fecisse legimus; Paulum quoque Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui huiusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem clericis tonsura signum quoddam quod in corpore figuratur, & in anima agitur: scilicet vt hoc signo & religione vitia resecentur, & criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, atque inde innouatis sensibus, vt comis rudibus, enitescamus; exspoliantes nos, iuxta Apostolum, veterem hominem cum actis suis, induentes nouum, qui renouatur in agnitione Dei; quam renouationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, vbi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero detonso capite superiùs, inferiùs circuli corona relinquitur; sacerdotium regnumq; Ecclesiæ in eis existimo figurari.*

Ab his tonsura, religiosorum.

Quare sicut hæretici iam Sacerdotes & monachos irrident, vocantque rasos & caluos, iuxta illud vnius ex ipsis: *Turba Sacerdotum vertice rasa caput*: sic quoque hi pueri à parentibus hæreticis & idololatris instructi, videntur Eliseum eiusque discipulos Nazaræos, indeque eremitas ideoque capite tonsos & rasos per ludibrium vocasse, caluos. Hi enim pueri erant Bethelitarum idololatrarum, vitulum aureum colentium filij, teste S. Aug. cuius verba mox citabo. Eliseo ergo quasi viro religioso illudentes succlamarunt: *Ascende calue*, scilicet in montem nostræ vrbis Bethel, aut etiam, ascende in aërem, vti ascendit magister tuus Elias, q. d. rapiat & auferat te malus aliquis genius in auras, vti abstulit Eliam magistrum tuum: sequere discipulus magistrum, vt nobis desinas esse molestus; nec ampliùs nos ob cultum vituli aurei castiges & obiurges. Ita S. Iustin. in q. 80. ad Orthodoxos: *Proscindenda*, inquit, *per detractionem Eliæ assumptionis gratiâ proferebant, perinde ac si dicerent: Abripiat te quoque spiritus, & in iuga montium inuia & inaccessa abijciat, quemadmodum illum abiecit, vt ibidem à te liberemur, sicut ab illo liberati sumus.*

Porrò vocantur hi pueri parui, quia non erant adolescentes, sed pueri nouem vel decem annorum, ideoque doli & culpæ capaces, vt patet, tum ex ipsa petulanti & maledica irrisione, tum ex eius acerrima punitione.

Alleg. Iudæi Christo à se depilato, & corona spinea coronato illuserunt dicentes: Ascende in crucem. Vnde S. Bernard. serm. 1. ad milites templi c. 1. ait: *Ascendit itaque crucem caluus noster, nudo pro mundo expositus: & reuelata facie ac discooperta fronte purgationem peccatorum faciens, probrosa & austera mortis iam non erubuit ignominiam, quàm nec pœnam exhorruit, vt nos ab opprobrio sempiterno eriperet, restitueret gloriæ. Nec mirum; quid enim erubesceret, qui ita lauit nos à peccatis, non quidem vt aqua diluens, & retinens sordes; sed veluti solis radius desiccans & retinens puritatem? Est quippe*

Dei

Dei sapientia vbique attingens propter munditiam suam. A

Vers. 22. *Eliseus maledicens pueris Curè? Causa prima.* Qui cum respexisset, vidit eos, et maledixit eis in nomine Domini] id est imprecatus est eis à Deo iustam punitionem & vindictam. Fecit hoc Eliseus ex iusto religionis zelo, primò quia dum serui & prophetæ Dei irridentur, Deus ipse irridetur. Ita S. Thom. 2. 2. q. 108. art. 1. ad 4. *Secunda.* Secundò, magis parentes, quàm pueros punire voluit; parentes enim idololatræ pueris instillabant suam idololatriam, & contemptum veri Dei, eiusque prophetarum. Nam vt ait S. August. serm. 204. de Temp. *Rem parentibus instigantibus fecisse pueri contumeliosi credendi sunt. Neque enim illi clamarent, si parentibus displiceret.* Et S. Iustin. qu. 80. citat: *Deus*, ait, *puerorum clade parentes flagellauit, at simul posteros monuit vt in vero Dei cultu, modestia & probitate filios suos educent, ne similiter castigentur.* Vnde S. Greg. lib. 4. Dial. cap. 18. narrat paruulum quemdam blasphemare solitum è sinu patris à dæmonibus abreptum: *quatenus*, inquit, *reatum suum pater eius agnosceret, qui paruuli filij animam negligens, non paruulum peccatorem gehennæ ignibus nutriuisset.* Addit auctor mirabil. S. Script. lib. 2. c. 22. fortè pueros istos à parentibus vitulo aureo & idolis fuisse consecratos. *Tertia.* Tertiò, Eliseus bene consuluit pueris; effecit enim ne impunitate deteriores fierent, ait Theodor. qu. 13 si enim diutiùs vixissent, sceleratiores & idololatriæ parentum doctrinâ & exemplo euasissent, ideóque grauiùs damnandi. C

Egressique sunt duo vrsi de saltu, et laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros] Appositè vrsos immisit Deus ad deuorandos pueros ante ora patrum, vt quos ad informandos pueros imitari neglexerant, eosdem experirentur in illorum internecione lictores. Ostendit enim hosce parentes qui in formandis filijs fuerant socordes, imò impij, vrsis esse peiores. Vrsi enim informes fœtus suos lambendo formant & figurant, teste Plinio lib. 8. cap. 36. & lib. 10. cap. 63. Vnde S. Ambr. *Vrsa*, A *ait, partus suos* (lambendo) *ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instruere similes tui non potes?*

Eliseus typus Christi crucifixi. Alleg. Abulen. Serar. & alij passim, Eliseus, inquiunt, ascendens in montem, est Christus montem Caluariæ ascendens, ibique crucifixus: illuserunt ei 42. pueri, id est Iudæi dicentes: *Si tu es Christus Dei Filius, descende de cruce.* Maledixit eis Christus ordinando eis in pœnam, excidium Ierusalem, vt scilicet post quadraginta annos ab ascensu suo in *Bethel*, id est *in domum Dei*, puta in cælum, de sylua gentium venirent duo vrsi, scilicet Titus & Vespasianus, qui eos lacerarent & perderent. Ita Angelom. Eucher. Beda, Rupert. & S. Hieronym. in tit. Psalm. 46. *Eliseus, ait, figuram Christi tenet: pueri, Iudæorum, qui dixerunt: Aue rex Iudæorum: vrsi propriè dæmones intelliguntur; quia deuorauerunt corda illorum, ideóque Psal. ille inscribitur pro filijs Core, qui sunt filij Calui.* B Et S. August. lib. 12. contra Faustum c. 35. *Eliseo*, ait, *pueros insultantes & clamantes: Calue, calue, bestiæ comederunt: pueruli stultitia deridentes Christum in loco Caluariæ crucifixum, quasi à dæmonibus pereunt.*

Tropol. Origen. homil. 4. in Ezech. per duos vrsos accipit dæmones & bestias vitiorum, quæ in animam peccatricem immittuntur. Denique Marcion hæresiarcha, vt probaret Moysen Christo, & vetus testamentum nouo contrarium, illudque à malo & crudeli Deo, hoc à bono & benigno editum: Christus, inquit, iubet nos esse vt paruulos; at verò Deus ille vetus immisit vrsos in paruulos Eliseum irridentes. C Hic ergo illi est contrarius. Resp. Tertull. lib. 4. contra Marc. ca. 23. *Satis impudens Antithesis, cùm tam diuersa committit, paruulos & pueros; innocentem adhuc ætatem, & iudicij iam capacem, quæ conuiciari poterat, ne dicam blasphemare. Quia ergo iustus Deus, nec pueris impijs pepercit, exigens maiori ætati honorem, & vtique magis à minore. Quia verò bonus, adeò diligit paruulos, vt apud Ægyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus Hebræos, periclitantes edicto Pharaonis. Ita & hæc affectio Christi, cum creatore est.*

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eliseus exercitui regis Israel siti laboranti dat aquam, & victoriam contra Moab. Vnde v. 26. rex Moab vndique circumsessus filium suum immolat; quare rex Israel indignans ab eo recedit.

1. Ioram verò filius Achab regnauit super Israël in Samaria anno decimooctauo Iosaphat regis Iudæ. Regnauitque duodecim annis. 2. Et fecit ma-
lum coram Domino, sed non sicut pater suus & mater: tulit enim statuas Baal,
quas fecerat pater eius. 3. Verumtamen in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui
peccare fecit Israël, adhæsit, nec recessit ab eis. 4. Porrò Mesa rex Moab, nu-
triebat pecora multa, & soluebat regi Israël centum millia agnorum, & centum
millia arietum, cum velleribus suis. 5. Cumque mortuus fuisset Achab, præ-
uaricatus est fœdus, quod habebat cum rege Israël. 6. Egressus est igitur rex
Ioram in die illa de Samaria & recensuit vniuersum Israël. 7. Misitque ad Io-
saphat regem Iuda, dicens: Rex Moab recessit à me, veni mecum contra eum ad

prælium. Qui reſpondit: Aſcendam: qui meus eſt, tuus eſt: populus meus, po-
pulus tuus: & equi mei, equi tui. 8. Dixitque: Per quam viam aſcendemus? Ac
ille reſpondit: Per deſertum Idumææ. 9. Perrexerunt igitur rex Iſrael, & rex
Iuda, & rex Edom, & circuierunt per viam ſeptem dierum, nec erat aqua exerci-
tui, & iumentis quæ ſequebantur eos. 10. Dixitque rex Iſrael: Heu, heu, heu,
congregauit nos Dominus tres reges, vt traderet in manus Moab. 11. Et ait Io-
ſaphat: eſt ne hîc propheta Domini, vt deprecemur Dominum per eum? Et re-
ſpondit vnus de ſeruis regis Iſraël? Eſt hîc Eliſeus filius Saphat, qui fundebat
aquam ſuper manus Eliæ. 12. Et ait Ioſaphat: Eſt apud eum ſermo Domini.
Deſcenditque ad eum rex Iſraël, & Ioſaphat rex Iuda, & rex Edom. 13. Dixit au-
tem Eliſeus ad regem Iſraël: Quid mihi & tibi eſt? vade ad prophetas patris tui,
& matris tuæ. Et ait illi rex Iſraël: Quare congregauit Dominus tres reges hos,
vt traderet eos in manus Moab? 14. Dixitque ad eum Eliſeus: Viuit Dominus
exercituum, in cuius conſpectu ſto, quòd ſi non vultum Ioſaphat regis Iudæ
erubeſcerem, non attendiſſem quidem te, nec reſpexiſſem. 15. Nunc autem
adducite mihi pſaltem. Cumque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus Do-
mini & ait: 16. Hæc dicit Dominus: Facite alueum torrentis huius foſſas &
foſſas. 17. Hæc enim dicit Dominus: Non videbitis ventum, neque pluuiam:
& alueus iſte replebitur aquis, & bibetis vos, & familiæ veſtræ, & iumenta ve-
ſtra. 18. Parumque eſt hoc in conſpectu Domini: inſuper tradet etiam Moab in
manus veſtras. 19. Et percutietis omnem ciuitatem munitam, & omnem vr-
bem electam, & vniuerſum lignum fructiferum ſuccidetis, cunctoſque fontes
aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium operietis lapidibus. 20. Fa-
ctum eſt igitur mane, quando ſacrificium offerri ſolet, & ecce aquæ veniebant
per viam Edom. & repleta eſt terra aquis. 21. Vniuerſi autem Moabitæ, audien-
tes quòd aſcendiſſent reges vt pugnarent aduerſum eos, conuocauerunt omnes
qui accincti erant balteo deſuper, & ſteterunt in terminis. 22. Primoque ma-
ne ſurgentes, & orto iam ſole ex aduerſo aquarum, viderunt Moabitæ econtrà
aquas rubras quaſi ſanguinem. 23. dixeruntque: Sanguis gladij eſt: pugna-
uerunt reges contra ſe, & cæſi ſunt mutuò; nunc perge ad prædam Moab
24. Perrexeruntque in caſtra Iſraël: porrò conſurgens Iſraël, percuſſit Moab:
at illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, & percuſſerunt Moab,
25. & ciuitates deſtruxerunt: & omnem agrum optimum, mittentes ſinguli
lapides, repleuerunt: & vniuerſos fontes aquarum obturauerunt: & omnia ligna
fructifera ſucciderunt, ita vt muri tantùm fictiles remanerent: & circumdata
eſt ciuitas fondibularijs, & magna ex parte percuſſa. 26. Quòd cùm vidiſſet
rex Moab, præualuiſſe ſcilicet hoſtes, tulit ſecum ſeptingentos viros educentes
gladium, vt irrumperent ad regem Edom: & non potuerunt. 27. Arripienſque
filium ſuum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocauſtum
ſuper murum: & facta eſt indignatio magna in Iſraël, ſtatimque receſſerunt ab eo,
& reuerſi ſunt in terram ſuam.

VERS. 1. IORAM VERO FILIVS ACHAB REGNAVIT A
SVPER ISRAEL IN SAMARIA ANNO DECI-
MOOCTAVO IOSAPHAT REGIS IVDA] Dices, hic verſus pugnare videtur cum verſ. 17. cap. 1. vbi dicitur Ioram rex Iſraël cœpiſſe regnare anno ſecundo Ioram filij Ioſaphat, qui vtique poſt patrem Ioſaphat regnauit: quomodo ergo hic dicitur cœpiſſe regnare anno 18. Ioſaphat? Reſp. Ioram in Iuda regnare cœpiſſe cum patre Ioſaphat anno 17. regni eius: quare annus 18. Ioſaphat fuit annus ſecundus regni Ioram filij eius, quo Ioram filius Achab cœpit regnare in Iſrael. Ioſaphat enim pergens ad bellum cum Achab contra Syros, vt dictum eſt cap. vltim. lib. 3. ſurrogauit ſibi filium Ioram, eumque conſtituit regem in Iuda, tum ne ſe B abſente regnum deſtitueretur rege, tum ne careret ſucceſſore, ſi contigiſſet ipſum in bello mori, vti ſæpe fit. Ita Abulenſ. Caiet. Salian. & alij.

A Diſputat hîc Abul. qu. 21. an deceat religioſos qualis erat Eliſeus, in aulis Principum verſari, ac reſpondet decere ſi ſint magnæ ſolidæque prudentiæ & virtutis, vti erant Elias & Eliſeus, quos Deus ad reges mittebat, vt eos in Dei cultu erudirent, vitia caſtigarent, ſana conſilia ſuggererent. Sic Plutarch. ſcripſit libellum hoc titulo: *Maximè cum principibus viris philoſopho eſſe diſputandum.* Vnde Pericles vſus eſt Anaxagorâ, Dionyſius Tyrannus Siciliæ Platone, Pythagora Principes Italiæ, Cato Athenodoro, Scipio Panætio. Ceterùm ad caſtra magis religioſos probatæ virtutis mitti expedit, vt milites inſtruant, coërceant, ſacramenta miniſtrent; vnde multi militum per eos B ſaluantur, qui ſine eis damnarentur, vt patet ex miſſionibus caſtrenſibus in Belgio, Germania, Italia, Gallia, &c. Adde religioſorum exempla ſanctitatis, preces & ſacrificia multùm prodeſſe exercitibus, vti profuit hîc Eliſeus.

Ceterùm

Ceterùm Religiosi, qui honoris, libertatis vel A vanitatis causa aulas ambiunt, tam aulas quàm seipsos perdunt, ac religionum superioribus magnas creant molestias; vt satius esset eos esse sæculares, quàm religiosos, vt experientia docet.

Vers. 2. TVLIT ENIM STATVAS BAAL] scilicet abstulit & amouit è Samaria & regno Israël idola & cultum Baal; quia viderat patrem suum Achab ob eius cultum in prælio cæsum.

Vers. 3. VERVMTAMEN IN PECCATIS IEROBOAM &c. ADHÆSIT] colendo vitulos aureos à Ieroboam erectos, & populum ad eorum cultum impellendo, ne à se deficeret ad Iosaphat regem Iuda, si Ierosolymam eius metropolim ad colendum verum Deum in templo adiret. Magna fuit regum Israël iudicij peruersitas, cæcitas & obstinatio in sustentandis hisce vitulo- B rum idolis, ideoque omnes perierunt & excisi sunt.

Vers. 5. CVMQVE MORTVVS FVISSET ACHAB PRÆVARICATVS EST MOABVS] hoc est rex Moab rebellauit, vt vertit Chald. Ioramo regi Israel, eique solitum tributum negauit: quia eum ob iuuentutem, & ob cæsum in prælio Achab patrem contempsit.

Vers. 8. PER DESERTVM IDVMÆÆ] Imprudens fuit hoc responsum & consilium. *Desertum* enim est locus aridus, vbi desunt aquæ pro tantis copijs, quantæ erant in tribus exercitibus, scilicet regis Iuda, regis Israel, & regis Edom: vnde milites mox siti laborarunt & defecerunt, vt sequitur. Permisit id Deus, vt puniret Ioram regem Israel C idololatram, viamque viam sterneret ad miraculum abundantiæ aquarum dandæ per se & Eliseum; vt ex eo rex agnosceret se esse verum Deum, ac idola vitulorum abdicaret.

Vers. 11. EST HIC ELISEVS, &c. QVI FVNDEBAT AQVAM SVPER MANVS ELIÆ] id est qui Eliæ quasi minister seruiebat: ministrorum enim est, fundere aquas super manus dominorum, cum eas manè vel ante prandium abluunt.

Vers. 13. QVID MIHI ET TIBI EST?] q. d. Quæ mihi societas vel communio est tecum? Tu enim colis vitulos aureos, ego verò verum Deum. *Vade* ergo *ad prophetas patris tui*, puta sacerdotes & cultores vitulorum, quos hucusque in consilium adhibuisti: illos etiam nunc consule, cùm tibi oraculum & consilium in rebus naturaliter desperatis dare non poterunt; vnde in ijs confugis ad me & ad Deum verum, quem hucusque spreuisti. Mira fuit hic dicendi & regem D arguendi libertas in Eliseo, digna tanto propheta, & viris Apostolicis imitanda, cùm ab hæreticis principibus ad temporalia commoda euocantur. Vide hac de re exempla Mosis, Eliæ, Pauli, aliorumque quæ recenset S. Gregor. 7. Mor. 55.

Vers. 14. VIVIT DOMINVS (id est iuro per Dominum) IN CVIVS CONSPECTV STO (quem vt mihi præsentem semper in mente habeo, reuereor, colo & amo, æquè ac magister meus Elias, à quo hoc didici) QVOD SI NON VVLTVM IOSAPHAT REGIS IVDA (qui mecum Deum verum colit) ERVBESCEREM, NON ATTENDISSEM QVIDEM TE NEC RESPEXISSEM] sed despexissem, nec

A te dignatus essem responso; multo minus oraculo, quia tu Deum meum negligis & despicis. Qui enim Deum habet præsentem nullius præsentiam timet aut curat. Quocirca Sextus Philosophus in sententijs (quæ falso Sixti Pontif. nomine impressa extant) numer. 293. *Ad omnia quæ agis*, inquit, *Deum inuoca testem*. Et numer. 278. *Exordium in agendo à Deo sume. Ore autem prius Deum habeto & mente quàm respires*. Et num. 277. *Sapientum animæ insatiabiles sunt in amore Dei*. Et num. 304. *Particeps Dei est vir sapiens*. Et numer. 430. *Sapiens mens speculum est Dei*. Et num. 368. *Optimè honorat Deum, qui mentem, quoad potest, similem Deo facit*.

NVNC AVTEM (in honorem & auxilium fidelis pijque regis Iosaphat) ADDVCITE MIHI Vers. 15. PSALTEM] qui instrumentum musicum maB nu pulset (hunc enim significat Hebr. מנגן *menaggen*) vnde Chald. vertit: *adducite mihi virum qui norit psallere cithara*. Iussit Eliseus *psaltem psallere*, vt sono suaui & harmonia Musices, animum nonnihil indignatione in regem Israël commotum colligeret, sedaret, eumque in Deum orando sustolleret, & ad recipiendam à Deo prophetiam disponeret. Fuit enim hic Psaltes Leuita, ait Theodor. qui Psalmos pios à Dauide compositos psallere solebat. Ita Rupert. Abulen. & alij. Audi S. Gregor. homil. 1. in Ezech. *Cùm eum* (Eliseum) *Iosaphat de futuris requireret, & prophetiæ ei spiritus deesset, psaltem fecit applicari, vt prophetiæ ad hunc spiritus per laudem psalmodiæ descenderet, atque eius animum de venturis repleret. Vox enim psalmodiæ cum per intenC tionem cordis agitur, per hanc omnipotenti Domino ad cor iter paratur, vt intentæ menti vel prophetiæ mysteria, vel compunctionis gratiam infundat*. Sic S. Franciscus audiens harmoniam lyræ mente in Deum sustollebatur. Idem de se fatetur S. Augustin. in Confession. dum audiret psalmodiam.

CVMQVE CANERET PSALTES, FACTA EST SVPER EVM MANVS (id est operatio & illustratio) DOMINI] q. d. canente & personante psalte, Deus Elisei mentem illustrauit, eique futura reuelauit, ac aquam victoriamque promisit. Sic sæpe de Ezech. & alijs prophetis, dum prophetant, dicitur: *facta est super eum manus Domini*, hoc est Deus ei lumen propheticum indidit.

FACITE ALVEVM TORRENTIS HVIVS FOSSAS ET FOSSAS] q. d. facite multas & profun- Vers. 16. das fossas in alueo huius torrentis, vt ijs excipia- D tis copiam aquarum, quam Deus mox daturus est vobis.

FACTVM EST IGITVR MANE QVANDO SACRIFICIVM OFFERRI SOLET] vt intelligamus Vers. 20. ait Caietan. virtutem sacrificij matutini, quod iugiter ex lege manè Deo offerebat Iosaphat in templo, cooperatam esse ad hoc miraculum.

ET ECCE AQVÆ (adductæ per Angelos) VENIEBANT PER VIAM EDOM] in castra Iosaphat & regum sociorum, vt ex ijs sitim restinguerent.

PRIMOQVE MANE SVRGENTES, ET ORTO Vers. 22. IAM SOLE EX ADVERSO AQVARVM, VIDERVNT MOABITÆ E CONTRA AQVAS RV-

BRAS, QVASI SANGVINEM] ex reflexione radiorum solis matutini, qui ob vapores nocturnos, per quos transparebant, rubri videbantur, sicut ijdem rubri videntur, cùm transeunt per vitrum rubrum: rubri quoque nobis apparent, cùm è nube vel terra ad oculum repercutiuntur. Hæc enim est ratio optica, vt patet ex perspectiua & ex quotidiana experientia. Vnde Hebr. est: *Sol illuminauit super aquas, & viderunt aquas rubras.* Et Ioseph. *Aqua*, inquit, *videbantur rubræ eò quòd illo tempore* (manè) *maximè aqua radijs solis icta rutilat.* Non ergo verè rubræ erant aquæ, sed ob radiorum reflexionem rubræ apparebant. Ita Abul. & alij. Porrò hac aquarum rubedine decepti Moabitæ, putarunt illas sanguine hostium inter se dimicantium rubricari, ideoque in eos irruentes ab eis cæsi sunt ad internecionem.

VERS. 25. ITA VT MVRI TANTVM FICTILES REMANERENT] Hebr. est: *Donec dimitterent lateres eius in pariete tharesfeth*, id est *fictili*, siue lateritio, scilicet ex lateribus fabricato. Ita Septua. Pagnin & alij. Secundò, Rabbini & Vatabl. vertunt: *Dumtaxat in Kir Hareseth reliquos fecerunt lapides eius*, quasi *Kir Hareseth* fuerit primaria ciuitas Moab, quæque lateritios habebat muros, ad quam proinde ceteris omnibus ab Hebræis vastatis, rex Moab cum suis profugerat; vnde de ea mox subdit: *Et circumdata est ciuitas à fundibularijs*: vtraque ergo versio consonat, vtraque vera est, vt dixi Isaiæ 16.7. Et Ierem. 48.31.

VERS. 27. ARRIPIENSQVE FILIVM SVVM PRIMOGENITVM &c. OBTVLIT HOLOCAVSTVM SVPER MVRVM] tum vt Dij placati hoc tam dilecto & insigni holocausto tutarentur murum, tum vt Israëlitis murum obsidentibus commiserationem moueret, dum viderent regem, ad tantas angustias redactum, vt filium suum primogenitum immolaret, itaque eum obsidere, & persequi desinerent, eoque relicto domum redirent, vti & fecerunt. Hoc etiam in extremis angustijs facere solitos reges Phœnicum, vt rem dilectissimam, scilicet filium, Deo suo sacrificarent, tradit Porphyr. apud Euseb. lib. 4. de Præpar. cap. 7. *Phœnices*, inquit, *vbi grauiùs siue bello, siue fame, siue etiam æstu laborarent, necessariorum suorum aliquem Saturno communibus addictum suffragijs immolabant: cuiusmodi exemplorum plena est Phœnicum historia, quam Phœnicia lingua Sanchoniatho conscripsit* &c. Ita Ioseph. Theod. Procop. Abul. & alij.

Porrò R. Salomon & cum eo alij nonnulli בְּנוֹ *bena*, id est *filium suum*, vertentes: *filium eius*, regis Edom scilicet, fabulantur regem Moab erumpentem ex vrbe cum 700. viris filium regis Edom cepisse, cumque in vrbem captiuum duxisse. Quare regem Edom, vt filium liberaret, obsidionem deseruisse, ac indignatum regi Israël obsidionem pertinaciùs vrgenti ab eo recessisse. Eo verò abeunte, regem Moab filium eius captiuum super murum mactasse & immolasse. Verùm hoc non habet speciem verisimilitudinis.

ET FACTA EST INDIGNATIO MAGNA IN ISRAEL, STATIMQVE RECESSERVNT AB EO.] q.d. Israëlitæ indignati sunt ob tam crudele, & indignum facinus, quòd scilicet rex Moab filium suum immolasset, ideoque miserti sunt

A eius, cùm viderent eum ad tantam necessitatem & miseriam redactum, vt filium suum immolaret. Ita Ioseph. *Reges verò*, inquit, *hoc visu, tantam necessitatem miserati, & humanarum vicissitudinum memores, soluta obsidione domum quisque suam reuersi sunt.* Eum secutus Theodor. *Cùm Moabitæ*, inquit, *funditus de medio tollerentur, tentauit quidem fugere rex eorum. Postquàm autem valida, & strenua cohors eum non permisit, filium primogenitum & regni successorem, in quadam turre obtulit in holocaustum. Hoc cum conspexisset multitudo hostium, miserata est casum illum, & soluit obsidionem.* Ita quoque Abulens. Serar. Vatabl. Salian. & alij. Quocirca Moabitæ postmodùm ossa regis Idumææ exhumarunt & incenderunt (eò quòd ipse regem eorum ad immolandum filium suum compulisset) vt ait Amos cap. 2. 1. Vide ibi dicta. Audi nunc alio-

B rum sententias. Primò R. Salomon & ex eo Lyran. censent regem Moab Deum verum in tanta necessitate inuocasse eique sacrificasse, eò quòd nec homines nec Dij eum ex illa eripere possent, ad illudque impulsum fuisse exemplo Abrahæ, qui immolare volens Isaac filium Deo, mirè illi placuit magnaque ab eo dona recepit. Verùm Abraham id fecit iussu Dei, sine quo id fuisset illicitum, imò homicidium & parricidium. Ita Abulen. & Burgensis. Adde, rex Moab non colebat Deum verum, sed idola, id est dæmonem qui eum impellebat ad hoc scelus; dæmon enim humano sanguine sibi litato delectatur, eumque à suis cultoribus exigit, ideoque eis persuadet se, cùm offensus est, talibus hostijs placari, & inductas calamitates auertere, ac optata bona largiri.

C Secundò Burgensis ait, regem Moab consuluisse suos sacerdotes, cur Hebræi adeò fortes forent & felices, illosque respondisse, eò quòd ipsi colerent Deum Moloch, illique suos filios immolarent & concremarent; regem ergo voluisse eos imitari, & Deum simili filij victima in tantis angustijs sibi conciliare. Verùm Moloch erat Deus Ammonitarum, Moabitarum verò erat Chamos, quem sacerdotes regi Moab, vt proprium & domesticum commendasse, non est dubium. Addit Burgen. indignationem magnam, cuius hic fit mentio, non fuisse hominum, putà Israëlitarum, sed Dei: Deus enim, inquit, indignabatur Israëlitis, quòd ipsi immolando filios idolo Moloch, Moabitis dedissent exemplum idem faciendi. Sic & Lyran. indignationem Dei

D accipit, non Israëlitarum. Ait enim Deum indignatum Hebræis, eò quòd Angelus ei repræsentaret peccata Hebræorum, eaque grauiora esse ostenderet sceleribus Moabitarum. Idcircò Deum immisisse pestem in castra Hebræorum, vt coacti fuerint deserere obsidionem vrbis Moab.

Tertiò, Caietan. & ex eo Pererius in cap. 22. Gen. n. 105. indignationem Israëlitarum contra se inuicem intelligit, & eius causam & modum sic explicat: Quia, inquit, causa iræ narratur holocaustum primogeniti regis, & effectus illius, narratur recessus ab oppugnatione regis Moab: intelligere, licet, Israëlitas idololatras, viso illo holocausto, cooperante diabolo, magni pendisse illud, & desperasse de victoria aduersùs regem, munitum præsidio tanti holocausti. Quocircà commoti sunt ad iram, contra Israëlitas

litas volentes persistere in bello: denique magnitudo iræ vicit, & fecit recessum à bello. Intellige tamen recessum hunc esse factum, renouato fœdere cum rege Moab de tributo dando regi Israël; ita vt finem suscepti belli recessus non abstulerit.

Hæc sententia duabus prioribus est verisimilior, sed prima, quam initio assignaui, est verisimillima.

Denique sacrilegum & execrabilem hunc filios in graui calamitate immolandi ritum imitati sunt Carthaginenses, vtpote à Phœnicibus (quorum hic ritus fuit proprius, vt paulò antè dixi) oriundi. Carthago enim fuit Tyriorum colonia. Audi Q. Curtium lib. 4. *Sacrum multis sæculis intermissum repetendi auctores quidam erant, vt ingenuus puer Saturno immolaretur: quod sacrilegium verius quàm sacrum Carthaginenses à conditoribus traditum, vsque ad excidium vrbis suæ fecisse*

A *dicuntur.* Et Diodorus lib. 20. historiæ de Carthaginensibus loquens sic ait: *Dicebant autem Saturnum illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filijs suis sacrificabant. Posteà verò clàm emptis infantibus, atque educatis, liberorum loco immolabant.* Vnde Imilce Hannibalis vxor, cùm Aspar filius eius esset mactandus, apud Silium Italicum in calce lib. 4. Punicorum sic lamentatur.

Sit satis ante aras cæsos vidisse iuuencos;
Aut si velle nefas superis fixumq; sedetque.
Me me, quæ genui vestris absumite votis,
Cur spoliare iuuat Lybicas hac indole gentes?

Porrò in sacrilegum & parricidale hoc sacrificium detonant Patres, vt Tertull. Apolog. cap. 9. Cyrill. lib. 4. contra Iulian. Lactant lib. 1. de falsa religione cap. 1. S. August. lib. 7. de Ciuitat. cap. 19. Theodor. lib. 7. de Prouidentia.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELiseus primò viduæ pauperi oleum multiplicat. 2. vers. 8. Sunamitidi hospitæ suæ sterili filium impetrat, eumque mortuum ad vitam reuocat. 3. vers. 38. ollam colocynthidarum amarissimam iniecta farina dulcorat. 4. vers. 42. panes per miraculum multiplicat, vt centum viris sufficiant.

1. MVlier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad Eliseum,
dicens: Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus
fuit timens Dominum: & ecce creditor venit vt tollat duos filios meos ad ser-
uiendum sibi. 2. Cui dixit Eliseus: Quid vis vt faciam tibi? Dic mihi, quid
habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quidquam in do-
mo mea, nisi paruum olei, quo vngar. 3. Cui ait: Vade, pete mutuò ab om-
nibus vicinis tuis vasa vacua non pauca. 4. Et ingredere, & claude ostium
tuum, cùm intrinsecus fueris tu, & filij tui: & mitte inde in omnia vasa hæc:
& cùm plena fuerint, tolles. 5. Iuit itaque mulier, & clausit ostium super se,
& super filios suos: illi offerebant vasa, & illa infundebat. 6. Cumque ple-
na fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit:
Non habeo. Stetitque oleum. 7. Venit autem illa, & indicauit homini Dei.
Et ille: vade, inquit, vende oleum, & redde creditori tuo: tu autem, & filij
tui viuite de reliquo. 8. Facta est autem quædam dies, & transibat Eliseus
per Sunam: erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum vt comederet panem:
cumque frequenter inde transiret, diuertebat ad eam vt comederet panem.
9. Quæ dixit ad virum suum: Animaduerto quòd vir Dei sanctus est iste, qui
transit per nos frequenter. 10. Faciamus ergo ei cœnaculum paruum, & pona-
mus ei in eo lectulum, & mensam, & sellam & candelabrum, vt cùm venerit
ad nos, maneat ibi. 11. Facta est ergo dies quædam, & veniens diuertit in cœ-
naculum, & requieuit ibi. 12. Dixitque ad Giezi puerum suum: Voca Suna-
mitidem istam. Qui cùm vocasset eam, & illa stetisset coram eo. 13. Dixit
ad puerum suum: Loquere ad eam: Ecce, sedulò in omnibus ministrasti nobis,
quid vis vt faciam tibi? numquid habes negotium, & vis vt loquar regi, siue
principi militiæ? Quæ respondit: In medio populi mei habito. 14. Et
ait: Quid ergo vult vt faciam ei? Dixitque Giezi: Ne quæras: filium enim
non habet, & vir eius senex est. 15. Præcepit itaque vt vocaret eam:
quæ cùm vocata fuisset, & stetisset ante ostium, 16. dixit ad eam: In
tempore isto, & in hac eadem hora, si vita comes fuerit, habebis in vtero fi-
lium. At illa respondit: Noli quæso domine mi, vir Dei, noli mentiri ancillæ

tuæ. 17. Et concepit mulier, & peperit filium, in tempore, & in hora eadem,
qua dixerat Eliseus. 18. Creuit autem puer. Et cùm esset quædam dies, &
egressus isset ad patrem suum, ad messores, 19. ait patri suo: Caput meum
doleo, caput meum doleo. At ille dixit puero: Tolle, & duc eum ad matrem
suam. 20. Qui cùm tulisset, & duxisset eum ad matrem suam, posuit eum il-
la super genua sua vsque ad meridiem, & mortuus est. 21. ascendit autem,
& collocauit eum super lectulum hominis Dei, & clausit ostium: & egressa,
22. vocauit virum suum, & ait: Mitte mecum, obsecro, vnum de pueris, &
asinum, vt excurram vsque ad hominem Dei, & reuertar. 23. Qui ait illi:
Quam ob causam vadis ad eum? hodie non sunt Calendæ, neque Sabbatum.
Quæ respondit: Vadam. 24. Strauitque asinam, & præcepit puero. Mina, &
propera, ne mihi moram facias in eundo: & hoc age quod præcipio tibi.
25. Profecta est igitur, & venit ad virum Dei in montem Carmeli: cumque vi-
disset eam vir Dei econtrà, ait ad Giezi puerum suum: Ecce Sunamitis illa. 26.
Vade ergo in occursum eius, & dic ei: Rectène agitur circa te, & circa virum
tuum, & circa filium tuum? Quæ respondit: Rectè. 27. Cumque venisset
ad virum Dei in montem, apprehendit pedes eius: & accessit Giezi vt amoueret
eam. Et ait homo Dei: Dimitte illam: anima enim eius in amaritudine est, &
Dominus celauit à me, & non indicauit mihi. 28. Quæ dixit illi: Numquid
petiui filium à domino meo? numquid non dixi tibi: Ne illudas me? 29. Et
ille ait ad Giezi: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, &
vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non
respondeas illi: & pones baculum meum super faciem pueri. 30. Porrò mater
pueri ait: Viuit Dominus, & viuit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, &
secutus est eam. 31. Giezi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculum
super faciem pueri, & non erat vox, neque sensus: reuersusque est in occursum
eius, & nuntiauit ei, dicens: Non surrexit puer. 32. Ingressus est ergo Eliseus
domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: 33. ingressusque clausit
ostium super se, & super puerum: & orauit ad Dominum. 34. Et ascendit, &
incubuit super puerum: posuitque os suum super os eius, & oculos suos super
oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & cale-
facta est caro pueri. 35. At ille reuersus, deambulauit in domo, semel huc
atque illuc: & ascendit, & incubuit super eum: & oscitauit puer septies, aperuit-
que oculos. 36. At ille vocauit Giezi, & dixit ei: Voca Sunamitidem hanc.
Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait: Tolle filium tuum. 37. Venit illa,
& corruit ad pedes eius, & adorauit super terram: tulitque filium suum, & e-
gressa est, 38. & Eliseus reuersus est in Galgala. Erat autem fames in terra,
& filij prophetarum habitabant coram eo, dixitque vni de pueris suis: Pone ol-
lam grandem, & coque pulmentum filijs prophetarum. 39. Et egressus est
vnus in agrum vt colligeret herbas agrestes: inuenitque quasi vitem siluestrem,
& collegit ex ea colocynthidas agri, & impleuit pallium suum, & reuersus con-
cidit in ollam pulmenti: nesciebat enim quid esset. 40. Infuderunt ergo so-
cijs, vt comederent: cumque gustassent de coctione, clamauerunt, dicentes:
Mors in olla vir Dei. Et non potuerunt comedere. 41. At ille, Afferte, inquit,
farinam. Cumque tulissent, misit in ollam, & ait: Infunde turbæ, vt comedant.
Et non fuit ampliùs quidquam amaritudinis in olla. 42. Vir autem quidam
venit de Baalsalisa deferens viro Dei panes primitiarum, viginti panes hordea-
ceos, & frumentum nouum in pera sua. At ille dixit: Da populo, vt comedat,
43. Respondirque ei minister eius: Quantum est hoc, vt apponam centum
viris? Rursum ille ait: Da populo, vt comedat: hæc enim dicit Dominus: Come-
dent, & supererit. 44. Posuit itaque coram eis: qui comederunt, & superfuit
iuxta verbum Domini.

MVLIER AVTEM QVÆDAM] Ioseph. lib. 9. A
Vers. 1. cap. 2. quem sequuntur Hebræi, Theodor. Lyran. Abul. & alij, asserit hanc mulierem fuisse vxorem Abdiæ dispensatoris Achab. 3. Reg. 18. 3. illamque hoc beneficium & miraculum multiplicati olei obtinuisse ab Eliseo, ob merita & eleemosynas mariti sui, qui in persecutione Iezabelis absconderat & aluerat centum prophetas Domini, Deus enim liberalitatem liberalitate remunerat, ac in misericordes summè misericors est, iuxta illud: *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5.

ET ECCE CREDITOR VENIT] Hebræi tradunt hunc creditorem fuisse Ioram regem Israël, qui pecunias dederit Abdiæ, quas ille eroga- Vers. 2.

erogarit in alendis secretò centum prophetis, ideoque illas ab vxore eius iam à rege repeti. Verùm id confutat Abul. q. 4.

VT TOLLAT DVOS FILIOS MEOS AD SERVIENDVM SIBI] Solebant Hebræi filios vendere aut seruos abducere pro debitis parentum, vt patet Matth. 18. 25. & Isaiæ 50. vers. 1. Idem olim fecêre Romani, teste Dionys. Halicarn. lib. 2. & Athenienses, teste Plutarcho in Solone: quin & Christiani, vt patet ex lege 2. de patribus qui filios distraxerunt lib. 4. Cod. tit. 43. Quod & suo tempore factum grauiter queritur & deplorat S. Ambros. lib. de Iob cap. 8.

NISI PARVM OLEI QVO VNGAR] Sic & Septu. Hebr. est, *nisi lytithus olei.* Noster & Septuag. addunt: *quo vngar*, id est quo semel dumtaxat vngi possim, vt significet modicum esse vas, & modicum esse olei. Olei enim vsus propriè est ad vnctionem, quæ apud Hebræos erat vsitata & frequens. Alij cum Sanchez, *quo vngar*, scilicet post mortem illicò, quæ mihi ob famem imminet. Moris enim Hebræis æquè ac gentibus erat mortuos vngere ante sepulturam.

Vers. 3. PETE MVTVO AB OMNIBVS VICINIS TVIS VASA VACVA NON PAVCA.] Ego enim efficiam, vt omnia oleo impleantur, & quò plura vacua attuleris, eò plura oleo plena recipies. Tropol. significatur cor vacuandum esse à cupiditatibus terrenis, vt Deus illud oleo gratiæ suæ impleat. Audi S. Bernard. serm. 6. de Ascens. *Vnde spiritualis gratiæ inopia tanta quibusdam, cùm alijs copia tanta exuberet? Profectò nec auarus, nec inops est gratiæ distributor, sed vbi vasa vacua desunt, stare oleum necesse est. Vndique se ingerit amor mundi cum consolationibus, imò desolationibus suis, obseruat aditus, per fenestras irruit, mentem occupat; sed non eius qui dixit: Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, & delectatus sum. Præoccupatum nempe sæcularibus desiderijs animum delectatio sancta declinat: nec misceri poterunt vera vanis, æterna caducis, spiritualia corporalibus, summa imis, vt pariter sapias quæ sursùm sunt, & quæ super terram.* S. Gregor. verò homil. 3. in Ezech. per oleum accipit doctrinam, quæ per doctores in vacuas hominum mentes effunditur. *Quia dum*, inquit, *ab vnius ore doctoris, paruum quid de amore diuinitatis multorum vacuæ mentes audiunt, exuberante gratia, vnguento diuini amoris vsque ad summum replentur. Etiam multorum nunc corda, quæ priùs fuerant vacua vascula, vnguento spiritus plena sunt, quæ ex paucitate olei solummodo infusa videbantur.* Vnde S. August. serm. 206. de Temp. docet viro Apostolico quærenda esse *vasa vacua*, id est homines instructione indigentes, in quos oleum doctrinæ infundat: sic enim illa crescentibus hominibus crescet.

Vers. 4. ET CLAVDE OSTIVM TVVM] tum ne quis superueniens tuam infusionem olei in vasa interturbet, vel remoretur & sistat; tum vt miraculum hoc & beneficium sit secretum, vtque videas solum Deum illud operari, nec vllum hominem ei cooperari; tum vt sola oleo fruaris, ne quis quippiam ex eo postulet aut decerpat. Mysticè S. August. serm. 206. de Temp. *Significatur*, inquit, *vt vnusquisque eleemosynam clauso ostio faciat, id est pro solo Dei amore, non ideo vt laudetur ab hominibus, sed vt apud Deum inuenire gratiam mereatur. Qui enim pro laude humana eleemosynam facit, aperto ostio facit, quia apertum omnibus patet. Qui verò pro sola vita æterna, & pro remissione peccatorum bona opera fecerit, etiamsi publicè faciat, clauso ostio facit: quia de illa eleemosyna non hoc quærit quod videtur, sed quod non videtur: laus enim humana videtur, æternum præmium non videtur.*

Vers. 5. ILLI OFFEREBANT VASA, ET ILLA INFVNDEBAT] infundendo ergo crescebat oleum. Angeli enim continuò aliud & aliud oleum lecytho suggerebant & indebant, donec omnia vasa implerentur, quo facto stetit oleum, subducente se Angelo. Alleg. S. August. serm. 206. de Temp. *In oleo*, ait, *misericordia intelligitur. Ergo vidua illi ideò debitum creuerat, quia oleum misericordiæ peccando perdiderat. Considerate fratres: Defecit oleum & debitum creuit. Creuit oleum, & perijt debitum. Creuerat cupiditas, & perijt charitas. Redit charitas, & perijt iniquitas. Veniente verò Eliseo Christo Domino vidua, hoc est Ecclesia, per augmentum olei, id est donum gratiæ & misericordiæ, vel charitatis pinguedine de peccatorum debito liberatur.*

Tropol. idem S. August. ibidem per oleum accipit charitatem, quæ erogando non minuitur sed sui diffusione semper accrescit. *Considerate*, inquit, *fratres charissimi, quamdiu vidua illa oleum in vasculo proprio habuit, nec sibi sufficiebat, nec debitum reddere poterat. Verum est charissimi. Qui se solum diligit, nec sibi sufficit, nec peccatorum suorum debitum reddit. Cùm vero in alienis vasculis, id est omnibus vicinis & propinquis, & omnibus omninò hominibus cœperit oleum charitatis infundere, tunc & sibi sufficere, & ab omnibus se debitis poterit liberare. Et verè fratres talis est natura sancti amoris, & veræ charitatis, vt erogando crescat, & quantùm in alijs plus expenditur, tantùm in se abundantiùs cumuletur.* Idem confirmat ex antithesi cibi & olei, siue charitatis: *Cibum corporis si volueris egenti tribuere, ad præsens, quod illi dederis, tu habere non poteris. Panem charitatis si dederis centum hominibus, integer manet. Si vniuerso mundo largiri volueris, tibi nihil deficit, imò non solùm non deficit, sed omnium illorum quibus largitus fueris, lucrum tibi multipliciter crescit. Verbi gratia: Vnum panem charitatis habebas: si nemini dedisses, ipsum solum haberes. Mille hominibus dedisti, mille panes acquisisti.* Rationem à priori subijcit: *quia tanta est possessio charitatis, vt & singulis tota sit, & omnibus integra esse possit. Ergo & alijs dedisti, & tu nihil penitùs perdidisti. Imò non solùm non perdidisti, sed sicut iam dixi, quidquid alijs à te collatum est, tu centupliciter acquisisti.* Vnde subdit quærendos esse homines pane corporali vel spirituali egentes, vt eis charitatem exhibentes, faciamus eam tam in nobis, quàm in ipsis continuò crescere. Eadem habent & ex S. August. transcripsêre Eucher. Angelom. Beda, Rupert. & alij.

Vers. 8. TRANSIBAT ELISEVS PER SVNAM: ERAT AVTEM IBI MVLIER MAGNA] tum opibus & fama, scilicet opulenta, honorata, celebris; tum probitate & pietate. Vnde Chald. vertit: *Ibi erat mulier timens peccata.* Fabulatur R. Salomon Sunamitidem hanc fuisse sororem Abisag Sunamitidis, quæ Dauidi seni data est vxor, ad eum calefaciendum 3. Reg. 1. nam à morte Dauidis vsque ad Eliseum, fluxêre plusquàm 80. anni. Quare hæc mulier debuisset excedere annum ætatis centesimum.

Vers. 9. ANIMADVERTO, QVOD VIR DEI SANCTVS EST ISTE.] Id aduertebat ex Elisei modestia, abstinentia, grauitate, sermone, precatione assidua, alijsque virtutibus heroicis. Quare fabulatur R. Salomon, id illam cognouisse ex eo, quòd mensæ, quam toties strauerat Eliseo, nunquam musca insedisset, vel quid sordidum inhæsisset.

Vers. 10. FACIAMVS ERGO EI COENACVLVM PARVVM.] Hebr. & Chald. *Cœnaculum muri paruū; muri*, id est ex muro & solida fabrica, non verò ex leuibus asseribus; vel vt Vatabl. *muri*, id est muro conclusum & septum, ac semotum ab alijs domus partibus, vt quietè & secretò ibi solus degat, oret & meditetur Eliseus.

ET PONAMVS EI IN EO LECTVLVM ET MENSAM ET SELLAM ET CANDELABRVM] scilicet nil nisi præcisè necessarium: sciebat enim Eliseum paupertatis studiosum puluinaria, tapetes, aliaque ornamenta, quasi superflua non admissurum.

Vers. 13. IN MEDIO POPVLI MEI HABITO] q.d. Ego pacificè inter meos ciues & vicinos viuo, omnes amo, & ab omnibus amor: quare nulla mihi cum quopiam lis est, vt pro ea regis vel principis opem implorare debeam; imò si ea egerem, ciues mei me iuuarent, & pro me regem interpellarent: omnibus enim nota & chara sum.

Vers. 16. IN TEMPORE ISTO (q. d. proximo anno sub hoc idem tempus) HABEBIS IN VTERO FILIVM.]

NOLI MENTIRI ANCILLÆ TVÆ] *Mentiri*, non formaliter: sciebat enim Eliseum virum sanctum nolle illam fallere & contra mentem loqui, vt falsò ei promitteret filium; sed materialiter. q. d. vtinam verus, non falsus reipsa accidat sermo tuus: vtinam sermo tuus non sit tantùm apprecatio beneuola, sed & efficax prophetia, vt reuera sequente anno nascatur mihi filius.

Vers. 17. ET CONCEPIT MVLIER, ET PEPERIT FILIVM] Tropol. audi ex vitis Patrum lib. 6. ca. 1. de contemplatione: *Dixit aliquando senex: Sunamitis Eliseum suscepit, eò quòd non haberet affectum cum aliquo homine. Dicitur Sunamitis personam habere animæ, Eliseus Spiritus sancti: quacumque ergo hora recedit anima à sæculari confusione & perturbatione, aduenit ei Spiritus Dei, & tunc poterit parere cùm sit sterilis.*

Vers. 23. QVAM OB CAVSAM VADIS AD EVM? HODIE NON SVNT CALENDÆ (scilicet Neomeniæ, quæ erat prima dies lunæ & mensis, ideóque quasi festa Hebræis) NEQVE SABBATHVM] Hinc liquet, ait Abul. q. 30. Vatabl. Serar. & alij, solere Hebræos festis diebus Eliseum aliosque sanctos prophetas adire, vt eius exhortationes & pia monita exciperent, vtque eius preces & benedictionem poscerent.

QVÆ RESPONDIT: VADAM] q.d. Omninò ire ad Eliseum cupio, opto & destino. Causam subticet, ne maritus audiens filium vnicum mortuum, dolore exanimetur.

Vers. 24. MINA] Duc asinum, & me in asino ad Eliseum.

Vers. 26. RECTENE AGITVR CIRCA TE? &c. QVÆ RESPONDIT: RECTE] *Rectè*: licet enim filius meus sit mortuus magno meo dolore, tamen scio eum mortuum ex voluntate & decreto Dei quæ rectissima & sanctissima est. Aut quia mox, *rectè* mecum agetur: omninò enim confido eum à te resuscitandum. Sic de puella mortua ait Christus: *Non est mortua, sed dormit*, quia scilicet ego eam mox à morte suscitabo, vt non tā esse mortua, quàm dormire videatur, Lucæ 8. Sunamitis autem hoc prætexit apud Giezi, vt per eum pateat sibi accessus ad Eliseum, qui virgo & castus vitans consortia feminarum, si audisset eius filium iam mortuum, ad eum suscitandum misisset suum seruum Giezi, vti & reipsa postmodùm fecit.

APPREHENDIT PEDES EIVS, ET ACCESSIT GIEZI, VT AMOVERET EAM] Sciebat enim Giezi Elisei humilitatem, religionem & castitatem, vt nollet tangi, & hoc pedum tactu honorari, & quasi adorari à femina. Vers. 27.

TOLLE BACVLVM MEVM] Hinc Eliseum gestasse baculum, ideoque priscos monachos eum gestasse docet Cassian. l. 1. Instit. ca. 9. additque mysticam eius significationem dicens: *Cuius gestatio spiritaliter monet, nunquam debere eos inter tot oblatrantes vitiorum canes, & inuisibiles nequitiarum spiritualium bestias inermes incedere: de quibus Beatus Dauid liberari postulans dicit: Ne tradas Domine bestijs animam confitentem tibi; sed irruentes eas retundere crucis signaculo, ac longiùs propulsare; atque aduersùs se sæuientes, iugi memoria Dominicæ passionis, & imitatione illius mortificationis extinguere.* Vers. 29.

SI OCCVRRERIT TIBI HOMO, NON SALVTES EVM] Causa fuit prima, ne Giezi salutando obuios, eumque colloquendo moras in via necteret, sed illicò puerum apposito baculo suscitaret, antequam maritus eum esse mortuum rescisceret. q.d. ait S. August. serm. 106. de Temp. *Ita velociter ambula, vt nullis fabulis occupari aut retardari præsumas.* Secunda, vt res maneret secreta. Tertia quia Giezi ait Theodor. & Procop. erat laudis auidus, obuijs gloriando dixisset: Meus herus Eliseus misit me vt suscitem mortuum, ideoque id facturus ad eum pergo: quare hac iactatione offendisset Deum, itaque impediuisset miraculum, nec Deus per eum puerum suscitasset. Quarta, vt Giezi vitaret omnem oculorum auriumque distractionem, totumque se disponeret per preces ad tanti miraculi patrationem. Ita Caietan. Abulen. & S. Ambros. in cap. 10. Lucæ lib. 7. ad illa: *Neminem salutaueritis: Festinatò enim*, inquit, *iubebat eum contendere, vt celebrandæ resurrectionis exequiretur officium, ne confabulatione alicuius obuij, mandato desisteretur à munere. Ergo & hic non salutationis officium aufertur, sed obstaculum impediendæ deuotionis aboletur; vt quando diuina mandantur, paulisper sequestrentur humana.*

Neminem salutat Giezi Cur?
Causa Prima.
Secunda.
Tertia.
Quarta.

POSVIT BACVLVM SVPER FACIEM PVERI, ET NON ERAT VOX NEQVE SENSVS] Allegoricam causam dat S. August. serm. 106. de Temp. dicens: *Puer iste* (Giezi) *typum habuit beati Moysi. Missus enim eum Deus cum baculo in Ægyptum: sed baculus sine Christo flagellare Ægyptum potuit, de originali vel actuali peccato liberare, vel resuscitare non potuit. Nihil enim, dicente Apostolo, ad perfectum adduxit lex. Opus erat vt qui baculum miserat, ipse descenderet. Baculus sine Eliseo nihil valebat, quia crux sine Christo nihil poterat.* S. Petrus per baculum à se missum è morte suscitauit S. Maternum suum disci- Vers. 31.

discipulum, & primum Treuirensem Episcopum, vt habet eius vita, & S. Macedonius per baculum suum fulcirauit Theodoretum penè exanimem, vti ipse refert in Philotheo cap 3.

PVER NON SVRREXIT] Cur? Rationem reddit Rabbi Salomon apud Lyran. *Hoc, inquit, fuit propter demeritum Giezi, qui non seruauit præceptum Elisei, sed occurrentibus sibi hominibus iactanter dicebat, se missum ad suscitandum mortuum.* Indignus enim est, qui miracula faciat, qui de illis faciendis gloriatur. Hoc profectò & præuidit & præcauit Eliseus dicens ad puerum quem mittebat: *Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi.* Nam vt rectè Theodor. qu. 17. *Sciebat, inquit, eum esse honoris cupidum & iactantiam dicturum: inanem autem gloriam fore impedimento ne fieret miraculum.* Aliam causam dat R. Eliezer cap. 33. *Ridebat, inquit, Giezi dicendo obuijs: Creditisne baculum istum vitam restituere?*

VERS. 34. ET INCVBVIT SVPER PVERVM, POSVITQVE OS SVVM SVPER OS EIVS, &c.] Franciscus Vallesius sacræ Philosoph. c. 35. si liceret dicere, inquit, puerum non fuisse omninò mortuum, sed syncopen passum, naturalis fuisset hæc Elisei curatio: nam syncope correpti, extinctione naturalis caloris periclitantur mori, solentque fotu & calefactione (maximè anhelitus humani: is enim calor congener est & vitalis) reuocari. Rursùm discurrebat Eliseus, vt suum calorem puero infundendum excitaret: is enim maximè exercitio excitatur: vnde mox per eum sibi incumbentem excipiens, cœpit oscitare, calore iam incipiente flatum agitare, & discutere, & crescente vigore & spiritibus animalibus moueri, aperti sunt oculi, & deinde aliorum sensuum instrumenta, & puer ad officia vitæ reuocatus est. Verùm ex narratione S. Script. clarè liquet puerum verè fuisse mortuum, non syncopen passum: incubuit ergo puero Eliseus easdem ob causas, ob quas Elias magister suus simili mortuo incubuerat, quas recensui 3. Reg. 17. 21.

Allegorica & præcipua causa fuit, vt Eliseus, vti nomine, ita & facto repræsentaret Filij Dei incarnationem, in qua ipse carnem nostram induit, & quasi os ori, manus manibus, pedes pedibus accommodauit. Ita S. August. serm. 11. de verbis Apostoli: *Quid, inquit, significauit mortuus puer, nisi Adam?* (& peccatorem Adæ filium per peccata mortuum) *positus baculum supra mortuum, non surrexit. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, omninò ex lege esset iustitia. Non ergo potuit lex viuificare. Venit ipse grandis ad paruulum. Saluator ad saluandum, viuus ad mortuum, venit ipse. Et quid fecit? Iuuenilia membra contraxit, tamquam seipsum exinaniens, vt formam serui susciperet. Iuuenilia ergo membra contraxit, paruum se paruo coaptauit, vt efficeret corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Itaque in isto typo Christo prophetice expresso suscitatus est mortuus, tamquam iustificatus est impius.* Rursum idem S. August. serm. 106. de Temp. *Venit, inquit, Eliseus & ascendit in cœnaculum, quia venturus erat Christus, & ascensurus crucis patibulum. Inclinauit se Eliseus, vt puerum resuscitaret: humiliauit se Christus, vt mundum in peccatis iacentem erigeret. Misit Eliseus oculos super oculos, ma-*

A *nus super manus. Videte fratres quantùm se vir ille perfectæ ætatis contraxit, vt paruulo mortuo & iacenti congrueret. Quod enim Eliseus in puero præfigurauit, hoc in toto genere humano Christus impleuit. Audi Apostolum dicentem: Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Quia paruuli eramus, paruulum se fecit. Quia mortui iacebamus, pius se medicus inclinauit: quia & reuerà fratrem nemo potest iacentem erigere, si se noluerit inclinare. Quòd autem puer oscitauit septies, septiformis gratia sancti Spiritus ostenditur, quæ humano generi vt resuscitetur in aduentu Christi tribuitur.* Eadem ex S. August. habent Eucher. Angelom. Beda, Rupert. & alij. Audi quoque S. Ambros. tom. 2. in ep. 4. Ecclesiastæ Exhort. ad Clericos, qui hæc de Christo in cruce se nobis commensurante, calefaciente & viuificante explicat. *Christus nobis commortuus*

B *est, vt nos calefaceret, qui ait: Ignem veni mittere in terram. Mortuus eram, sed quia in baptismate commortuus Christo sum, accepi lumen vitæ à Christo. Et qui in Christo moritur, per Christum calefactus, vitæ & resurrectionis vaporem accipit. Frigidus erat puer, calefecit eum Eliseus spiritu suo, dedit ei vitæ calorem. Condormiuit ei, vt eum valor quietis eius, qui in symbolo consepultus ei fuerat, excitaret. Frigidus itaque est, qui non moritur in Christo. Calefieri non potest cui ignis ardens non appropinquat, conualescere nō potest alteri, qui secum non habet Christum.* Audi denique S. Bern. ser. 16. in Cant. *Oculis suis tetigit meos, interioris hominis frontem claris luminaribus ornans, fide & intellectu. Ori meo iunxit suum, & mortuo signum pacis impressit: quoniam cùm adhuc peccatores essemus, reconciliauit nos Deo, iustus pro mortuis. Os ori applicuit, iteratò inspirans in faciem meam spiraculum vitæ, sed sanctiorem, quàm*

C *primò. Nam primò quidem in animam viuentem creauit me: secundò in spiritum viuificantem reformauit me. Manus suas meis superposuit, exemplum præbens bonorum operum, formam obedientiæ: aut certè manus suas misit ad fortia, vt doceret manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Et oscitauit puer septies, quia septies in die laudem dicere consueuit.* Psalm. 118.

Symbol. P. Petrus Damiani lib. de contemptu sæculi cap. 28. *Is, inquit, quem terrestris virgo suscitare non poterat, per amoris spiritum ad vitam redit, dumq; se paruulo accommodauit & composuit, facilè erexit & suscitauit.* Rursùm Eliseus hic symbolum dedit Eucharistiæ, in qua Christus, vt ait S. Cyrill. totum se nobis commiscet, ac quasi oculos oculis, os ori, manus manibus, animam animæ nostræ applicat; id quod pulchra specie per visum repræsentatum fuit Ruperto Abbati Tuitiensi: cùm enim ipse à superiore iu-

Eliseus typus Eucharistiæ.

Visio Ruperti.

D beretur capessere sacerdotium, putaretque se tanto gradu indignum, per visum vidit Christum crucifixum se ad amplexum inuitantem. Quare Rupert. Christum arctissimè amplexus & osculatus, narrat Christum, quo profundiùs oscula admitteret, diuinum os suum apertum, & hians præbuisse: simul etiam factum esse, vt inter eos amplexus, tum diuino amore maiorem in modum inflammaretur, tum etiam sacerdotij, quod antea fugiebat, desiderium sibi inspirari senserit; quod, simul ac illuxit, cùm suo Abbati indicasset, paulò pòst cum omnium gaudio executum esse. Adiungit etiam aliud, quo post eum ordinem susceptum, non minùs sit confirmatus. Nam iacenti in lectulo, homi-

hominis species apparuit de cælo labens, capite obuolutu, quasi agnosci nollet, eaque se ita in eum tota dimisit, vt caput capiti, peda pedibus, reliqua membra eum omnibus membris intimè commisceret: quin etiam ipsam animæ substantiam modo quodam, qui ve bis exprimi non posset, ita peruaderet, atque imprimeret, & quidem citiùs & profundiùs, quàm mollissima cera signo imprimatur. Addit verò, quòd facilè credi possit, securam esse tantam tamque incredibilem iucunditatem ac suauitatem, vt nisi ea celeriter à Deo inhibita esset, is quasi torrens voluptatis sine dubitatione animam de corpore abstracturus fuerit. Hoc vti narraui, de seipso refert ipse Rupert. lib. 12. in Matth. pag. 162. & ex eo Hier. Platus lib. 1. de bono status relig. cap. 37.

Tropol. qui vult proximos peccato mortuos ad vitam gratiæ reuocare, eorum infirmitati se accommodet oportet, ac per excessum charitatis os ori, manus manibus, linguam linguæ quasi applicet. Idem faciat religiosus, vt tam alijs religiosis, quàm sæcularibus, quoad licet, per omnia se accommodet, vt faciebat Apostolus dicens: *Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem.* Est enim in religione summa omnium vnio, concordia, familiaritas, opitulatio, vti ex S. Basil. Chrysost. & alijs docet Platus lib. 1. de bono status relig. c. 27. & 28.

Et incurvavit se super eum] contrahendo membra sua magna, vt ea quasi adæquaret paruis membris pueri. Addunt Septuag. *& insflauit super eum*, id est halitu suo afflando calefecit puerum. Vnde sequitur.

Vers. 34. Et calefacta est caro pueri] vt videlicet per calorem disponeretur ad animationem & vitam: sicut ergo mater disponit embryonem in vtero, calefaciendo, ad animam illi à Deo infundendam, sic fecit & Eliseus hîc. Voluit enim Deus eum miraculum hoc operari eo modo, qui naturæ esset conformis. Simili modo Deus Adamum efformans in hominem viuentem, *inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Genes. 2.

Vers. 35. At ille reversus deambulabat in domo semel huc atque illuc] vt ambulando excitaret tum maiorem calorem, quem puero deinde incumbendo aspiraret, tum maiorem feruorem orandi pro pueri resuscitatione. Alleg. Eliseus ambulans repræsentabat Christum ambulantem per Iudæam, & vbique semina Euangelij spargentem. Ita Euchet.

Et oscitavit puer septies, aperuitque oculos] Vatabl. & alij: *sternutauit.* Septuag. *Confortatus est.* Cùm enim puer capite laborasset, vt dictum est v. 19. videtur caput habuisse oppletum humoribus, qui spirituum vitalium meatus occupantes, eum suffocarunt. Quare iam per Eliseum calore, vita & vigore ei redditis, caput confortatum, sternutando expulit humores se grauantes, ita cerebrum purgauit, puerumque perfectæ sanitati reddidit.

Vers. 39. Et collegit ex ea colocynthidas.] *Colocynthis* est cucurbita agrestis, qua medici vtuntur, vt pituitam vehementer expurgent; estque amarissima, vnde vocatur *fel terræ*, ait Vallesius S. Philos. cap. 36. additque: non tantùm amara est, sed & perniciosa; adeò vt si supra quatuor obolos etiam emendata sumatur, possit super purgationes & exulcerationes ventris & mortem afferre, atque adeò admota exteriùs enecet fœtus. Hinc disce studium paupertatis. Audi Theodor. *Quid autem vita Prophetarum*, loquit, *nullas habuerit possessiones docet historia. Nam qui erat eorum primus* (Eliseus) *nunc quidem eos excepit tomento olerum agrestium: nunc autem panes hordeaceos viginti apposuit centum viris, eosq. ab alijs allatos. Eis autem tantam benedictionem impertijt, vt & illos centum satiaret, & post satietatem superessent permulti.*

Mors in olla] q. d. pulmentum huius ollæ amarissimum est, & pessimum, vt videatur esse venenum mortiferum. Tropol. *mors est in olla* deliciarum mundi, quæ gulam & venerem prouocans ideoque varios morbos ac mortem præsentem & æternam accersunt; amaræ sunt ergo, vt colocynthides. Aliter S. Bern. vti mox dicam. Vers. 40.

Afferte inquit farinam.] Farina enim quia glutinosa & leniens instar amyli, ait Vallesius, colocynthidarum mordacitatem & acrimoniam temperat, vnde prudenter adhibita hîc fuit ab Eliseo, licet potissima causa correctionis pulmenti fuerit virtus diuina & miraculosa. Simili modo in lepra Naaman curanda, aliquid iuuit aqua Iordanis cap. 5. & in vlcere Ezechiæ sanando, aliquid iuuerunt Isaiæ ficus c. 20. vers. 7. quia extergunt & discutiunt tumores, si fiat cataplasma ex eis & farina hordeacea vel triticea. Ita Vallesius & Serar. licet contrarium sentiant Angelom. & alij, scilicet hæc non iuuisse, sed potiùs obfuisse, vt ostenderetur curationem hanc fieri non vi naturali, sed supernaturali & diuina. Vers. 41.

Infunde turbæ] Notat Theodor. q. 19. filios prophetarum nil proprij possedisse sed vixisse in communi, vt iam faciunt religiosi.

Tropol. S. Bernard. serm. 65. inter paruos: *Prælatus ex debito officij sui apponit subiectis ollam grandem, herbas agrestes continentem, id est admonitionem de grauibus disserentem, acerbitate refertam, sed tamen igne sancti Spiritus succensam. Subdit ergo perhorrescentes sermonum austeritatem, clamant: Mors in olla, & non possunt gustare. Sapiens igitur dispensator non affert, imò afferri iubet farinam; quoniam non præbet, sed hortatur habere caritatem, cuius condimento redduntur dulcia, quæ prius videbantur amara. Potest namque prædicator monita salutis auribus circumstantium insonare, sed nemo nisi solus Deus valet saporem caritatis palato cordis infundere.*

Vt apponam coram viris centum] Eliseus hîc miraculosè multiplicans panes repræsentat Christum, qui bis paucis panibus pauit plura hominum millia. Mysticè singula hæc adaptantem prædicatoribus, vide Angelomum. Vers. 43.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eliseus liberat Naaman à lepra, eamque immittit auaro & Simoniaco Giezi.

1. Naaman princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ: erat autem vir fortis & diues, sed leprosus. 2. Porrò de Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de Terra Israel puellam paruulam, quæ erat in obsequio vxoris Naaman, 3. quæ ait ad dominam suam: Vtinam fuisset dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria, profectò curasset eum à lepra, quam habet. 4. Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, & nuntiauit ei, dicens: Sic & sic locuta est puella de terra Israel. 5. Dixitque ei rex Syriæ: Vade, & mittam litteras ad regem Israel, Qui cùm profectus esset, & tulisset secum decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria vestimentorum. 6. Detulit litteras ad regem Israel, in hæc verba: Cùm acceperis epistolam hanc, scito quod miserim ad te Naaman seruum meum, vt cures eum à lepra sua. 7. Cumque legisset rex Israel litteras, scidit vestimenta sua, & ait: Numquid Deus ego sum, vt occidere possim, & viuificare, quia iste misit ad me, vt curem hominem à lepra sua? animaduertite, & videte quòd occasiones quærat aduersum me. 8. Quòd cùm audisset Eliseus vir Dei, scidisse videlicet regem Israel vestimenta sua, misit ad eum, dicens: Quare scidisti vestimenta tua? veniat ad me, & sciat esse prophetam in Israel. 9. Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisei: 10. misitque ad eum Eliseus nuntium, dicens: Vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. 11. Iratus Naaman recedebat, dicens: Putabam quòd egrederetur ad me, & stans inuocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me. 12. Numquid non meliores sunt Abana & Pharphar, fluuij Damasci, omnibus aquis Israel, vt lauer in eis, & munder? Cùm ergo vertisset se, & abiret indignans. 13. accesserunt ad eum serui sui, & locuti sunt ei: Pater, & si rem grandem dixisset tibi propheta, certè facere debueris: quantò magis quia nunc dixit tibi: Lauare, & mundaberis? 14. Descendit, & lauit in Iordane septies iuxta sermonem viri Dei, & restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est. 15. Reuersusque ad virum Dei cum vniuerso comitatu suo, venit, & stetit coram eo, & ait: Verè scio quòd non sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tantùm in Israel. Obsecro itaque vt accipias benedictionem à seruo tuo. 16. At ille respondit: Viuit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquieuit. 17. Dixitque Naaman: Vt vis, sed, obsecro, concede mihi seruo tuo, vt tollam onus duorum burdonum de terra: non enim faciet vltrà seruus tuus holocaustum aut victimam dijs alienis, nisi Domino. 18. Hoc autem solùm est, de quo depreceris Dominum pro seruo tuo, quando ingredietur dominus meus templum Remmon, vt adoret, & illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, vt ignoscat mihi Dominus seruo tuo pro hac re. 19. Qui dixit ei: Vade in pace. Abijt ergo ab eo electo terræ tempore. 20. Dixitque Giezi puer viri Dei: Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, vt non acciperet ab eo quæ attulit: viuit Dominus, quia curram post eum, & accipiam ab eo aliquid. 21. Et secutus est Giezi post tergum Naaman: quem cùm vidisset ille currentem ad se, desilijt de curru in occursum eius, & ait: Rectène sunt omnia? 22. Et ille ait: Rectè, dominus meus misit me ad te, dicens: Modò venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filijs prophetarum: da eis talentum argenti, & vestes mutatorias duplices. 23. Dixitque Naaman: Melius est vt accipias duo talenta. Et coëgit eum, ligauitque duo talenta argenti in duobus saccis, & duplicia vestimenta, & imposuit duobus pueris suis, qui & portauerunt coram eo. 24. Cumque venisset iam vesperi, tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt. 25. Ipse autem ingressus, stetit coram domino suo. Et dixit Eliseus: Vnde venis Giezi? Qui respondit: Non iuit seruus tuus quoquam.

26. At

26. At ille ait : Nónne cor meum in præsenti erat quando reuersus est homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum, & accepisti vestes, vt emas olueta, & vineas, & oues, & boues, & seruos, & ancillas. 27. Sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo, vsque in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix.

Vers. 2. DE SYRIA EGRESSI FVERANT LATRVNCVLI] id est milites ad prædandum hostilem terram Israel : sic milites olim vocabantur *latrones* ob causas quas superiùs dedi : nunc sæpè non tantùm vocantur, sed reipsa sunt latrones.

CAPTIVAM DVXERANT PVELLAM PARVVLAM] per quam Deus Naaman principem Syriæ sanauit tum corpore, tum mente, vt fieret fidelis & Dei cultor. Sic sub Constantino Imper. femina Christiana captiua assiduis suis precibus, ieiunijs & pietatis exercitijs Iberos ad Christi fidem traduxit, teste Niceph. lib. 8. cap. 34.

Vers. 5. ET DECEM MVTATORIA VESTIMENTORVM] vt ea offerret Eliseo, qui ijs vteretur, cùm vestem quotidianam mutare vellet. Vestes elegantiores & pretiosiores intelligit, quibus vtimur in publico & diebus solemnibus, ait Vatablus.

Vers. 6. VT CVRES EVM A LEPRA] vt cures eum à lepra liberari per prophetam, quem audio apud te esse thaumaturgum. Nec enim rex nouerat Eliseum, ideoque non ad eum, sed ad regem Israel sibi notum scribit, vt per Eliseum curet Naaman sanari.

Vers. 7. NVMQVID EGO SVM DEVS?] Rex Israël crudè accipit verba regis Syriæ. nec enim sciebat quid puella regi Syriæ de Eliseo dixisset, quodque rex non per se, sed per Eliseum peteret curari Naaman à lepra. Vnde suspicatus est regem sibi insidiari, bellumque meditari, & hanc belli occasionem prætexere.

Vers. 10. MISITQVE AD EVM ELISAEVS NVNTIVM] Cur ipse Eliseus non iuit ad Naaman, vt eum quasi principem honorificè exciperet? Respondent primò Theodor. & Procop quòd legis adeò studiosus esset Eliseus, vt ne immundi quidem hominis aspectum, multò minùs contactum ferre vellet, vt scilicet intelligeremus, quàm eorum mores & consuetudinem defugere oporteat, quos grauiorum scelerum infidelitatis & hæreseos lepra inquinat.

Secundò, & veriùs, vt ostenderet se ab aula & aulicis abstractum, Deo soli quasi religiosum vacare, ideoque parui facere principum præsentiam, famulos, equos, & pompam, quæ mundus admiratur. Non ergo id fecit ex superbia, vtpote qui, *non solùm se conspiceret sed teneret etiam à mulier permissa* c. 4. ait S. Greg. 7. Mor. cap. 15. & sub initium capitis celsitudinem animi in Eliseo similibusque sanctis deprædicans ait : *Cuncta quippe quæ foris eminent, oculis eorum obtutibus per despectum iacent. Nam super se interiùs rapti, in alio animum figunt : & quæq; in hac vita patiuntur, quasi longè infra labentia atque à se aliena conspiciunt; atque vt ita dixerim : dum mente extra carnem fieri decertant, penè ipsa quæ tolerant, ignorant. In horum profectò oculis quidquid temporaliter eminet, altum non est. Nam velut in magni vertice montis siti præsentis vitæ gaudia plenè despiciunt : seq; ipsos per spiri-* A *talem celsitudinem transcendentes, subiecta sibimet intus vident, quæcumque per carnalem gloriam foris tument. Vnde & nullis contra veritatem potestatibus parcunt : sed quos attolli per elationem conspiciunt, per spiritus authoritatem premunt.*

Sic S. Antonius salutatus à Constantino Magno per literas, vix voluit respondere; respondit tamen coactus penè à discipulis, eique monita salutis dedit, teste S. Athan.

Tertiò voluit Eliseus miraculi & sanitatis futuræ magnitudinem augere, dum per famulum internuntium illud peragit, ait Abulens. idque non contactu, sed solo verbo, ait Author mirab. S Script. lib 2. c. 28.

PVTABAM, QVOD EGREDERETVR AD ME, ET STANS INVOCARET NOMEN DOMINI DEI SVI, ET TANGERET MANV SVA LOCVM LEPRÆ, ET CVRARET ME.] Loquitur Naaman ex B sensu principum gentilium superborum, qui ex suo iudicio præfigunt sibi modum patrandi miraculi; sed Deus volens eos humiliare, alium eius modum præscribit, vt discant Deo se suumque iudicium submittere, ac à Deo legem accipere, non dare, illique simpliciter per omnia obedire. Vers. 11.

NVMQVID NON MELIORES SVNT ABANA ET PHARPHAR FLVVII DAMASCI?] Audi Beniamin in itinerario : *Vrbs ipsa Damascus maxima, atque pulcherrima est, muris cincta : regio verò tota hortis & paradisis instructissima, & singulis lateribus quindena continens milliaria. Nusquam aliàs in tota terra fructifera vrbs huic similis visitur quam duo flumina ex Hermone monte delapsa beant, Amma & Pharphar, sita est enim vrbs sub Hermone monte Amma vrbem ipsam influit, cuius aqua per tubos in omnes magnatum domos, atque etiam in fora & plateas deducun tur; estque regio ipsa negotijs omnium terrarum* C *frequens. Pharphar verò vrbem ipsam præterfluens, hortos & paradisos omnes irrigat.* Vers. 12.

PATER, ET SI REM GRANDEM DIXISSET TIBI PROPHETA, CERTE FACERE DEBVERAS: QVANTO MAGIS QVIA (quod) NVNC DIXIT TIBI : LAVARE ET MVNDABERIS] Benignus in famulos instar patris erat Naaman, adeò vt ab eis *pater* vocaretur, & vt pater amaretur, qui proinde beneuolè consilium salutare illi suggesserunt, quod ipse placidè audiuit & acceptauit. Sic & Eliseus Eliam magistrum suum vocabat patrem dicens : *Pater mi, currus Israel & auriga eius.* Sic etiamnum Hollandi natura sua benigni suos herus & dominos vocant : *Vaer*, id est pater. Vers. 13.

DESCENDIT ET LAVIT SEPTIES IN IORDANE] Cur septies? vt septenarius numerus, qui vniuersitatis numerus censetur, demonstraret omnia scelera capitalia, quæ septem numerantur; & in omne tempus, quod septem hebdomadæ diebus circumfertur, penitùs ex animis eradicanda. Tertull. lib 4. contra Marc. cap 9. nationum, ait : *quæ septem maculis capitalium delictorum inhorrent. Quapropter septies, quasi* Vers. 14.

per

per ſingulos titulos, in Iordane lauit, ſimul & vt totius hebdomadis caneret expiationem, quia vnius lauacri vis & plenitudo Chriſto ſoli dicabatur, facturo in terris ſicut ſermonem compendiatum, ita & lauacrum.

Secundò ſeptenis, vt ſignificetur perfecta corporis & animi ablutio & ſanitas: illa enim conſtat elementis quatuor, eorumque iuſta temperie producitur: hæc verò inuocato S. Trinitatis nomine in baptiſmo peragitur. ita Theodor. & Procop.

Tertiò, ſeptena lotio ſeptem Eccleſiæ Chriſti Sacramenta adumbrat, quibus omnis peccati lepra abſtergitur, hæc ergo ſunt quaſi ſeptem baptiſmata & ablutiones animæ.

ET MVNDATVS EST] Ecce hic eſt fructus ſimplicis obedientiæ. Sic Conſtantinus Magnus à lepra purgatus eſt aqua baptiſmi collati à S. Syluestro, non vi aquæ, nec etiam vi baptiſmi præcisè (Baptiſmi enim effectus eſt abluere peccata animæ, non lepram corporis) ſed quia aqua hæc *diuinæ voluntatis & propheticæ iuſsionis inſtrumentum fuit*, vt ait S. Ambr.

Alleg. lotio Naaman in Iordane, ſignificat primò baptiſmum, qui lauat lepram animæ. Hic enim in Iordane, dum Chriſtus in eo baptizatus eſt, ad hoc quaſi conſecratus fuit. Secundò, pœnitentiæ; Iordanis enim Heb. idem eſt quod, *flumen iudicij*, quod in ſacramento pœnitentiæ peragitur. ita Angelom. Proſper & alij. Audi S. Ambr. lib. 4. in cap. 4. Lucæ: *Diſce ſpiritualia ſacramenta aſsignari. Corporis remedium petitur, mentis acquiritur. Abluitur caro, affectus diluitur. Non enim magis corporis, quàm mentis lepram video fuiſſe mundatam: quando poſt baptiſmum veteris erroris colluuione deterſo, negat ſe Dijs alienis hoſtias, quas ſpoponderat Domino, litaturum.*

Vers. 15. OBSECRO ITAQVE VT ACCIPIAS BENEDICTIONEM A SERVO TVO] ſcilicet munera quæ tibi attuli v. 5. Hæc enim ab Hebræis vocantur, *benedictio*, quia ſigna ſunt amoris & beneuolentiæ. Adde hæc *benedictio* eſt realis, idemque quod *benefactio*. Sic benedicere Dei eſt efficax, idemque quod benefacere.

Vers. 16. VIVIT DOMINVS ANTE QVEM STO, QVIA NON ACCIPIAM] q. d. eſto ſim cum meis diſcipulis in ſumma egeſtate & paupertate, tamen iuro me tua munera non accepturum, vt oſtendam hoc miraculum non eſſe meum, ſed Dei: vtque illud me purè ex amore Dei, non ob munera patraſſe demonſtrem; vtque tu diſcas ſeruos Dei, non munera hominum ſed Dei ambire.

Sancti recuſant munera. Cur?

Idem fecit S. Hilarion. Audi quid de Oriono à legione dæmonum per eum liberato in eius vita ſcribat S. Hier. *Curatus*, ait, *cum Vxore & liberis, venit ad monaſterium, plurima, quaſi gratiam redditurus, dona afferens. Cui ſanctus: Non legiſti, inquit, quid Giezi, quid Simon paſſi ſint: quorum alter accepit pretium, alter obtulit: vt ille venderet gratiam Spiritus ſancti, hic mercaretur? Cumq; Orionus flens diceret: Accipe, & da pauperibus, reſpondit: Tu meliùs potes tua diſtribuere, qui per vrbes ambulas, & noſti pauperes: ego qui mea reliqui, cur aliena appetam?*

Perfecta ergo ſanctitas munera quælibet & quantalibet recuſat, vti fecit Abraham Geneſ. 14. 22. de quo S. Ambr. lib. 1. de Abraham ca. 3. *Quantum, inquit, eſt illud, quod de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum ſumere? Minuit enim ſibi tum triumphi mercedis ſuſceptio, & beneficij auxilij gratiam. Plurimùm enim refert, vtrum pecunia, an gloria dimicaueris.*

Hinc à Deo audire meruit: *Ego protector tuus ſum & merces tua magna nimis*. Geneſ. 15. v. 1. Vbi S. Ambr. citatus: *Quoniam*, inquit, *ſibi mercedem ab homine non quæſiuit, à Deo accepit*. Hinc Eliſeus hîc fuit typus Chriſti iubentis Apoſtolis: *gratis accepiſtis, gratis date*, ait S. Auguſt. ſerm. 208. de Temp.

OBSECRO, CONCEDE MIHI SERVO TVO, VT TOLLAM ONVS BVRDONVM DVORVM DE TERRA] Iſrael, *Burdonum*, id eſt *mulorum* vt vertit Chald. Sept. Vatab. Pagn. & alij. Hebr. enim פֶּרֶד *Pered* eſt *mulus*, ac fortè à *Pered* dictus eſt burdo, literam P. in vicinam labialem B commutando. Fit in D. lib. 32. t. 49. mentio *burdonum*, vbi malè Accurſius baculos intelligit, qui Gallicè *bourdons* vocantur. Vnde Cuiacius lib. 11. Obſerual. ca. 16. *burdones* aſſerit eſſe mulos, qui manni & burici vocantur, geniti ex aſino & equa, vel equo & aſina; ideoque Hebr. dicuntur *peradim*, id eſt diuiſi, ſeparati, quòd diuiſæ & diuerſæ à ſuis genitoribus ſint ſpeciei: פָּרַד *parad* enim eſt diuidere, ſeparare. Senſus eſt q. d. concede vt poſſim tollere de terra tua tantum quantum poſſunt ferre duo *burdones*, id eſt muli, vt ex ea quaſi ſancta erigam in patria mea altare Deo Iſrael, quem ſolum verum eſſe Deum ex hoc miraculo ſanationis meæ agnoſco, veneror & amo. Vnde veriſimile eſt Naaman circum altare erexiſſe templum vel ſacellum, in eoque cum tota familia ſua Deum coluiſſe, ac multos alios ad illum ibi colendum induxiſſe. Potuiſſet Naaman ex terra Syriæ altare erigere. Iſraeliticam tamen optauit, quòd eam, vti monet Theodor. quæſt. 59. Abul. quæſt. 22. ſanctam crederet, quam præ cæteris Deus elegiſſet, in qua populum templumque ſuum collocaſſet, quæ tot ſanctiſſimorum virorum domicilijs & virtutibus celebraretur.

Vers. 17.

Nota hunc locum pro cultu reliquiarum Sanctorum, nam votum Naaman probauit Eliſeus propheta Dei.

NON ENIM FACIET SERVVS TVVS HOLOCAVSTVM AVT VICTIMAM DIIS ALIENIS NISI (ſed tantùm) DOMINO] Hebr. *Iehoua*, qui verus & vnicus eſt Moyſis & Iſraelis Deus. Huc ecce Naamanum perduxit Eliſei ſanctitas & munerum deſpicientia. Vnde ſanctiorem, ait Mendoza in lib. 1. Reg. cap. 12. v. 4. iudicauit terram illam, in qua munerum cupiditas ſepelitur, quàm illam aquam in qua corporum lepra expiatur. Ob eam rationem ſananti lepram Eliſeo obtulit aurum, tamquam Medico: repudianti aurum obtulit preces, tamquam Deo: neque propria auctoritate, ſed illius obtentâ priùs facultate, terræ portionem auſus eſt exportare.

HOC AVTEM SOLVM EST, DE QVO DEPRECERIS DOMINVM PRO SERVO TVO, QVANDO INGREDIETVR DOMINVS MEVS (rex Syriæ) TEMPLVM REMMON, VT ADORET, ET ILLO INNITENTE SVPER MANVM MEAM, SI ADORAVERO IN TEMPLO REMMON, ADORANTE EO IN EODEM LOCO, VT Vers. 18.

IGNOSCAT MIHI DOMINVS SERVO TVO PRO HAC RE.

QVI DIXIT EI: VADE IN PACE] Greg. de Valentia tract. de fide & fidei professione disp. 1. quæst. 3. puncto 2. ad 3. censet hanc petitionem Naaman continere rem illicitam, scilicet postulationem idololatriæ. Naaman enim cooperatum fuisse idololatriæ regis in adoratione idoli Remmon, ideoque Eliseum non annuere nec directè respondere, sed permittere, id est negatiuè se habere, quia videbat eum hoc tempore incapacem correctionis, ad deponendam hanc idololatriæ simulationem, ideoque illam in aliud tempus distulisse, ac pro hac vice sufficisse ei, quòd Naamanum ad veri Dei cognitionem perduxisset. Verùm si Naaman cooperabatur idololatriæ, debuisset Eliseus cum hac de re docere nec dissimulare. Nam ex eo quod ait: *Vade in pace*, omninò colligebat Naaman Eliseum suæ petitioni annuere, & concedere vt rege adorante, adoraret & ipse in templo Remmon; quare Eliseus fouisset & confirmasset Naaman in sua idololatria, quòd absit.

Peiùs Priscillianistæ, quos sequitur Machiauellus, dicebant, licitum esse simulare exteriùs hæresim vel idololatriam, dummodo in animo veram fidem retineas; vnde aiebant: *Iura periura, secretum prodere noli.* Mitiùs, perperam tamen Adrianus in 4. qu. 1. de Baptismo resp. ad 5. asserit, licitum esse extrinsecùs simulare idololatriam, si absit scandalum, nec instet præceptum confitendi fidem.

Adoratio Naaman fuit curuatio politica.

Nota ergo adorationem hanc Naaman, non fuisse propriè dictam: sic enim fuisset impia & idololatrica: sed impropriam, scilicet incuruationem corporis, vel genuflexionem obsequij causa, vt scilicet regem ex officio sibi commisso fulciret & sustentaret in templo, vt & alibi facere consueuerat; quod facere non poterat, nisi rege genuflectente, ipse pariter genuflecteret. Est Catachresis. Id patet ex Hebr. חוה, *sacha*, quod propriè significat, curuare vel incuruare se, vti vertit hîc Arias. Alia ergo fuit adoratio regis, alia Naaman; rex enim propriè adorabat idolum suum Remmon: Naaman verò adorabat impropriè, id est curuabat se, vt regi suo se curuanti accommodaret, eumque sustentaret & honoraret. Erat ergo hæc eius adoratio non religiosa, sed politica & ciuilis; sicut *Abraham adorauit*, id est reuerentiam exhibuit, *filios Heth*, Genes. 23. 7. & Iacob *adorauit*, id est veneratus est filium suum Ioseph principem Ægypti. Hebr. 11. 21.

Solebat enim rex Syriæ cùm incederet, aut se quacumque de causa prosterneret, inniti aut manibus aut humeris Naaman: quare necesse erat, vt sese Naaman ad regis motum, atque habitum accommodaret. Ex quo fiebat, vt cum stante staret, cum incedente incederet, & procedente ipse quoque procederet. Hoc enim si omisisset, inciuilis & rusticus, imò infidelis habitus fuisset.

Dices, Naaman cooperabatur regi adoranti Remmon: ergo cooperabatur eius idololatriæ. Resp. negando consequentiam. Cooperabatur enim Regi ad actionem naturalem, scilicet ad curuationem corporis dumtaxat, non autem ad moralem, vel ad intentionē regis, quæ erat curuando se adorare Remmon. Sic nobiles, ait Caiet. comitantes suum regem euntem ad concubinam, non peccant, quia non comitantur eum, vt vadat ad fornicandum & peccandum, sed absolutè vt vadat quocumque libuerit, comitantur enim eum dumtaxat honoris & obsequij causa, ceu famuli dominum suum.

Sensus ergo Naaman fuit q.d. Peto ò Elisee facultatem, vt curuante se rege in templo Remmon, ad eum adorandum, liceat & mihi regem sustentanti curuare me, non ad adorandum Remmon, sed vt hoc obsequium & seruitium regi meo præstem ad quod ex officio meo teneor, tam in templo quàm alibi, ne gradu & dignitate apud regem excidam. Rex enim innititur super me; quare quocumque ipse se flectit, & vertit, ego pariter me vertere & flectere debeo. Erat ergo actus hic curuandi adiaphorus & indifferens, eratque cultus non latriæ sed ciuilis & politicus. Nam sustentare regem siue stantem, siue ambulantem, siue genuflectentem per se est actus obseruantiæ, per accidens verò est quòd contingat eum sustentari, dum ille coram idolo incuruatur. Id enim non est idolo, sed regi reuerentiam exhibere.

Dices secundò, Naaman dabat scandalum aulicis; putabant enim ipsi eum adorare cum Rege idolum Remmon. Resp. nullum fuit scandalum. tum quia sciebant Naaman ex officio teneri ad sustinendum regem in hac corporis curuatione, nec aliud prætendere; tum quia Naaman publicè abdicarat idola, & profitebatur cultum veri Dei Israelis, eique altare & sacellum erexerat, in quo totam suam familiam Deū verum secum adorare compellebat. Ita Abul. Lyran. Burgen. Caietan. Serar. Sanchez, Salianus hîc, & Suarez de fide, tract. 1. disp. 14. sect. 4. num. 8.

Quin & Tertul. lib. de Idololatria cap. 15. in fine: *Sed quoniam*, inquit, *ita malis circumdedit sæculum idololatria, licebit adesse in quibusdam, quæ nos homini, non idolo officiosos habent. Planè ad sacerdotium & sacrificium vocatus non ibo (proprium enim idoli officium est) sed neque consilio neque sumptu aliaue opera in huiusmodi fungar. Si propter sacrificium vocatus assistam, ero particeps idololatriæ: si me alia causa coniungit sacrificanti, ero tantùm spectator sacrificij.*

Porrò hac in re circumspectè agendum est; vna enim circumstantia subinde speciem facti mutat, & quod erat licitum, facit illicitum; vt si rex velit suos famulos cogere ad idololatriam, ideoque eos compellat secum ire ad templum, vt secum idolum adorent, vt fecit Iulianus apostata. Vnde Valentinianus dux militiæ posteà Imperator Iulianum quidem euntem ad idolorum fanum, honoris causa comitatus est, sed cùm ibidem sacrificus idololatra roscidis quibusdam frondibus eum aspersisset, ipse illi alapam impegit conuicijsque eum proscidit, ac partem vestis in quam asperginis illius gutta ceciderat, abscidit. Quocircà ipse ob Christianam fidem à Iuliano militia exutus, & in exilium actus hac sua in fide constantia meruit Iuliano post Iouianum in imperio succedere. *Qui erga omnia pietati posthabuit, omnia consecutus est munere pietatis*, ait Baron. anno Christi 364.

Sic S. Serg. & Bacchus primicerij Maximiani

ni Imp. comitati sunt eum sacrificaturum Ioui vsque ad ianuas templi, sed illud ingredi noluerunt. Causam rogati dixerunt, se religione prohiberi: se enim Christianos esse, nec Iouem sed Deum verum colere. Quâ de causâ excruciati gloriosum obiêre martyrij agonem die 7. Octobris: quia nimirùm tunc asseclæ Imperatoris solebant iniicere thus thuribulo in honorem idoli, & idolo acclamare, aliisque signis & modis cooperari idololatriæ Imperatoris. Adde tunc flagrante Imperatorum in Christianos persecutione, signum idolorum cultus erat astare sacrificiis. Denique sub decem primis Imper. fideles persequentibus, Christiani feruentes erant, & quamlibet idololatriæ speciem & vmbram horrebant & cauebant.

Porrò Naaman hic factus est veri Dei cultor, non tamen Iudæus vel proselytus, quia non fuit circumcisus: quare legem Moysis seruare non tenebatur, vti ad eam æquè ac ad circumcisionem obligabantur omnes Iudæi, tamquam Abrahæ, Isaac & Iacob posteri: mansit ergo Naaman gentilis, & Deum verum colebat, vti colebant patres omnes ante diluuium in statu legis naturæ. Vide S. Aug. serm. 207. de Temp. qui est de Naaman Syro.

Remmon est Venus.

REMMON] nonnulli censent *Remmon* esse Iouem summum Deorum, itaque dici quasi רם *ram* id est *excelsum*, vtpote altitonantem. Melius Serarius, Sanchez & alij censent esse Venerem, tum quia Venus erat Dea Syriæ, tum quia Syri Venerem faciebant tam Deum quàm Deam teste Macrobio: tum quia *Remmon*. Hebr. significat *malum punicum*. Veneri autem poma præsertim aurea & punica, ob pulchritudinem & feminum fœcunditatem sacra fuisse testantur Theocritus, Virg. Lucian. & Ouid. lib. 10. Metamor. Vide Pererium Hieroglyph. lib. 54. Sic Romani colebant Pomonam quasi Deam pomorum, teste S. Aug. lib. 3. ciuit. 24.

ABIIT ERGO AB EO ELECTO TEMPORE] Chald. & Pagn. *Abijt ab eo milliare terræ*, Sept. *in spatio terræ*. Isidorus; *quasi per stadium terræ*. Vatabl. *iugerum agri*. Caiet. ex R. Dauid: *prandis terræ*. id est tanto spatio Naaman abierat ab Eliseo, cùm ad eum venit Giezi petens munera, quantum durante prandio confici potest scilicet milliare. Et huic expositioni vulgatam visionem accommodat Sanchez, vt *electum tempus* vocetur milliare: milliare enim est communis & electa hominum mensura, quam scilicet omnes communi consensu elegerunt ad demetiendum locorum spatia & distantias.

Verùm Noster Gen. 35. 16. vertit: *verno tempore*, alibi vertit *tempus viridationis*. Ergo *tempus electum*, est tempus vernum quo omnia virent. Ita Rupert. addit hoc Script. vt significet Eliseum prudenter Naamano præscripsisse lotionem in Iordane, ex eo quòd erat tempus vernum; tunc enim tepente aura lotiones corpori salutares sunt, cùm in hyeme ob frigus sint noxiæ. Rursùm vt significet lætiorem hanc à lepra curationem accidisse Naamano, ex tempore, vtpote quæ acciderit in vere, cùm omnia florent & lætitiam homini aspirant; lætissimum ergo ipsum rediisse domum. Vide dicta Genes. 35. 16.

Vers. 20. VIVIT DOMINVS, QVIA CVRRAM POST EVM, ET ACCIPIAM AB EO ALIQVID] q. d. Iuro per Deum quòd petam à Naaman aliquod antidoton, siue munus pro sanitate ei data à meo magistro Eliseo. Hinc patet Giezi propriè non fuisse Simoniacum, quia miraculosam sanitatem Naamano non vendidit pretio, nec de eo cum ipso pactus est; sed post gratis ei datam ab Eliseo sanitatem, munus aliquod ab eo petiit: Simoniacus verò primus fuit Simon magus, qui à S. Petro emere voluit pretio Spiritum sanctum, Actor. 8. vnde ab eo hoc peccatum nomen *Simoniæ* accepit. Peccauit tamen grauiter Giezi, primò, quòd inscio & inuito Eliseo hoc munus à Naaman petierit & acceperit. Secundò, quòd mentitus sit Eliseum id petere. Tertiò quòd Eliseo hanc notam cupiditatis inusserit, quæ multùm eius sanctitati & honori derogabat. Ipse enim respuens munera Naaman ab eo habitus fuit vt vir diuinus, & propheta cælestis: iam verò petens munera videri ei potuit homo egens & cupidus, ac similis pseudoprophetis, qui pro suis vaticiniis accipiebant munera. Quare poterat Naaman deficere à fide quam conceperat de Deo vero, ex sanctitate & integritate Elisei. Vnde valdè verisimile est Eliseum effecisse, vt Naaman resciret, Giezi se inscio munera hæc ab eo petiisse, ideoque à se lepra punitum, vt hac ratione integritas sua in munerum contemptu Naamano constaret: itaque ille in opinione, quam de eo conceperat ac vera in Deum fide confirmaretur. Quartò, Giezi peccauit furto, quia Naaman munera hæc mittebat Eliseo, pro quo ea Giezi petebat, Giezi autem illa in suos vsus conuertere destinabat: Vnde ea abscondit v. 24. ne quid Eliseus de iis sciret. Quocirca mox Eliseus illi exprobrat v. 26. *Accepisti argentum*, inquit, *vt emas oliueta & vineas*. Quintò peccauit Simonia mentali, animum enim habuit Simoniacum: petiit enim munera à Naaman intuitu sanitatis miraculosè illi ab Eliseo collatæ, quasi hæc merces & hoc pretium Eliseo pro sanitate deberetur. Vnde S. Ambros. lib. de dignit. Sacerd. cap. 4. ait Simoniacos esse sectatores Giezi & Simonis magi, ideoque lepram simoniæ adhærere eorum non corporibus, sed mentibus.

Peccauit Giezi. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò.

NONNE COR MEVM IN PRÆSENTI (præsens) ERAT, QVANDO REVERSVS EST HOMO (Naaman) DE CVRRV SVO IN OCCVRSVM TIBI] Cor, id est mens & oculi mentis meæ à Deo supernaturaliter eleuati & adiuti fuêre, vt absentem & remotam tuam munerum à Naaman acceptionem, quasi præsentem cognoscerent, & cernerent. q. d. Putabas me absentem cùm munera petiisti: at ego spiritu tibi præsens eram; mentis enim intuitu vidi omnia quæ fecisti. Multò ergo magis ait S. August. lib. 22. ciuit. 29. sancti in cælis absentia & remota quæ in terra fiunt, cernere possunt. Vers. 26.

Simili modo S. Benedictus vidit absentia multa, vti narrat S. Greg. 2. dial. cap. 13. 18. 19. vnde addit S. Gregor. eum habuisse spiritum Elisei.

ACCEPISTI ARGENTVM, &c. VT EMAS OLIVETA ET VINEAS ET OVES ET BOVES ET SERVOS ET ANCILLAS] Talentum argenti continebat sex millia siclorum argenti hoc est sex millia florenorum Brabanticorú siue Fran- Vers. 27.

corum vocant Galli: quare duo talenta quæ accepit Giezi valebant duodecim millibus Francorum, quæ faciunt quatuor millia coronatorum Francicorum: quorum quisque continet duodecim Iulios siue Regales; hæc summa autem illo æuo, cùm omnia essent vili pretio, ac rarum foret argentum, poterant emi hæc omnia. Alij disiunctiuè explicant. q. d. Vt emas vel olueta vel vineas vel oues & boues. Hinc videtur quòd Eliseus munera hæc sibi à Naaman per Giezi missa, ipsi Giezi concesserit & dederit, ne ipse iniustè ea possidens continuè peccaret.

Vers. 17. SED ET LEPRA NAAMAN ADHÆREBIT TIBI ET SEMINI TVO VSQVE IN SEMPITERNVM] non absolutè vt patet, sed q. d. ad longissimum & immemorabile tempus, v. g. per trecentos annos, siue in tertiam & quartam generationem Exodi 34. 7. ita Serar. Abul. Sanchez & alij.

Argentum ergo quod iniquè accepit Giezi, fuit veneno infectum & pestiferum, instar vestium nummorumque quibus in domo peste

A infecta pestis adhærescit, vt ea accipientem inuadat & inficiat. Sic enim lepra Naaman quasi adhæsisset argento, infecit Giezi illud recipientem, eumque leprosum effecit.

Quare deinceps Giezi cum Eliseo versatus non est, sed vt leprosus hominum consortium ex lege Leuit. 13. & 14. vitare debuit: nec enim cum Eliseus legis studiosissimos ad se admisisset. Ita Abul. q. 10. quòd ergo Giezi cap. 8. cum rege Ioram collocutus dicitur, eique miracula Elisei narrasse, id videtur contigisse antequàm percussus esset lepra, vnde Abul. Serar. Salian. & alij censent hic esse Hysterologiam, ac Giezi lepram, & consequenter Naamani ad Eliseum aduentum & sanationem, posteriùs contigisse, scilicet anno vltimo regni Ioram, cùm paulò pòst ipse occisus est à Iehu: si quis tamen ordinem S. Script. retinere velit, dicat oportet, Giezi pœnitentiam egisse, sicque Deum & Eliseum placasse, lepramque à se, si non à posteris omnibus repulisse, ait Serar. itaque iam mundatum collocutum esse cum rege Ioram.

B

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELiseus ferrum securis in aqua mersum ad lignum, quasi ad suum manubrium enatare facit: inde v. 8. consilia secreta regis Syriæ reuelat regi Israel. Mox v. 14. milites Syros ad se capiendum missos excæcat, ducitque ad regem Israel, eosque vetat percuti, imò cibo refici iubet. Denique v. 24. rex Syriæ obsidet Samariam, eamque ad extremam famem redigit. Quare rex Israel Eliseum ad necem deposcit, sed ille legatis regis ostium occludi præcipit.

1. DIxerunt autem filij prophetarum ad Eliseum: Ecce locus, in quo habitamus
coram te, angustus est nobis. 2. Eamus vsque ad Iordanem, & tollant
singuli de silua materias singulas, vt ædificemus nobis ibi locum ad habitandum.
Qui dixit: Ite. 3. Et ait vnus ex illis: Veni ergo & tu cum seruis tuis. Res-
pondit: Ego veniam. 4. Et abiit cum eis. Cumque venissent ad Iordanem cæ-
debant ligna. 5. Accidit autem, vt cùm vnus materiam succidisset, caderet
ferrum securis in aquam: exclamauitque ille, & ait: Heu heu heu domine mi, &
hoc ipsum mutuò acceperam. 6. Dixit autem homo Dei: Vbi cecidit? At il-
le monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc: natauitque ferrum.
7. Et ait: Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud. 8. Rex autem Syriæ
pugnabat contra Israel, consiliumque iniit cum seruis suis, dicens: In loco illo
& illo ponamus insidias. 9. Misit itaque vir Dei ad regem Israel, dicens: Ca-
ue ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt. 10. Misit ita-
que rex Israel ad locum quem dixerat ei vir Dei, & præoccupauit eum, & obserua-
uit se ibi non semel neque bis. 11. Conturbatumque est cor regis Syriæ pro hac
re: & conuocatis seruis suis, ait: Quare non indicatis mihi quis proditor mei sit
apud regem Israel? 12. Dixitque vnus seruorum eius: nequaquam Domi-
ne mi rex, sed Eliseus propheta, qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba
quæcumque locutus fueris in conclaui tuo. 13. Dixitque eis: Ite, & videte
vbi sit: vt mittam, & capiam eum. Annuntiaueruntque ei dicentes: Ecce in Do-
than. 14. Misit ergo illuc equos & currus, & robur exercitus: qui cùm venis-
sent nocte, circumdederunt ciuitatem. 15. Consurgens autem diluculo mini-
ster viri Dei, egressus, vidit exercitum in circuitu ciuitatis, & equos & currus:
nunciauitque ei, dicens: Heu heu heu domine mi, quid faciemus? 16. At ille
respondit: Noli timere: plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis. 17. Cum-
que orasset Eliseus, ait: Domine, aperi oculos huius, vt videat. Et aperuit Domi-

nus

nus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum, in
circuitu Elisei. 18. Hostes verò descenderunt ad eum: porro Eliseus orauit
ad Dominum, dicens: Percute obsecro, gentem hanc cæcitate. Percussitque eos
Dominus, ne viderent, iuxta verbum Elisei. 19. Dixit autem ad eos Eliseus:
Non est hæc via, neque ista est ciuitas: sequimini me, & ostendam vobis virum
quem quæritis. Duxit ergo eos in Samariam: 20. cùmque ingressi fuissent in
Samariam, dixit Eliseus: Domine aperi oculos istorum, vt videant. Aperuitque Dominus oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariæ. 21. Dixitque rex
Israel ad Eliseum, cùm vidisset eos: Numquid percutiam eos, pater mi? 22. At
ille ait: Non percuties: neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, vt percutias: sed
pone panem & aquam coram eis, vt comedant & bibant, & vadant ad dominum
suum. 23. Appositaque est eis ciborum magna præparatio, & comederunt &
biberunt, & dimisit eos, abieruntque ad dominum suum, & vltrà non venerunt latrones Syriæ in terram Israel. 24. Factum est autem post hæc, congregauit Benadad rex Syriæ, vniuersum exercitum suum, & ascendit, & obsidebat Samariam.
25. Factaque est fames magna in Samaria: & tamdiu obsessa est, donec venumdaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarum
quinque argenteis: 26. Cumque rex Israel transiret per murum, mulier quædam exclamauit ad eum, dicens: Salua me domine mi rex. 27. Qui ait: Non
te saluat Dominus: vnde te possum saluare? de area, vel de torculari? Dixitque ad
eam rex: quid tibi vis? Quæ respondit: 28. Mulier ista dixit mihi: Da filium
tuum, vt comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras. 29. Coximus ergo filium meum, & comedimus. Dixique ei die altera: Da filium tuum, vt
comedamus eum. Quæ abscondit filium suum. 30. Quod cùm audisset rex,
scidit vestimenta sua, & transibat per murum. Viditque omnis populus cilicium,
quo vestitus erat ad carnem intrinsecus. 31. Et ait rex: Hæc mihi faciat Deus,
& hæc addat, si steterit caput Elisei filij Saphat super ipsum hodie. 32. Eliseus
autem sedebat in domo sua, & senes sedebant cum eo. Præmisit itaque virum: &
antequam veniret nuntius ille, dixit ad senes: Numquid scitis quod miserit filius
homicidæ hic vt præcidatur caput meum? videte ergo, cùm venerit nuntius, claudite ostium, & non sinatis eum introire: ecce enim sonitus pedum domini eius post
eum est. 33. Adhuc illo loquente eis apparuit nuntius, qui veniebat ad eum. Et
ait: Ecce, tantum malum à Domino est: quid ampliùs expectabo à Domino?

Vers. 1. DIXERVNT AVTEM FILII PROPHETARVM AD ELISEVM: ECCE LOCVS IN QVO HABITAMVS CORAM TE (nos regente, docente & dirigente, quasi nostro duce & magistro) ANGVSTVS EST NOBIS] quia indies crescebat discipulorum ad eos & ad Eliseum confluentium, ac religiosam vitam ambientium numerus, ob eorum vitæ sanctitatem, & famam virtutis.

Vers. 2. EAMVS VSQVE AD IORDANEM, ET TOLLANT SINGVLI DE SILVA MATERIAS SINGVLAS, VT ÆDIFICEMVS] tugoria in quibus tanta multitudo religiosorum habitet. Vide hic priscorum religiosorum paupertatem, laborem, & vnanimitatem. Audi Theodoret. *Chorus prophetarum extremam amplectebatur* (vltrò & voluntariè) *paupertatem; non enim habebant domos, sed vtebantur tuguriis. Quamobrem à magno illo propheta supplices petierunt, vt abiret cum ipsis ligna secantibus ad ea construenda. Tanta autem vtebantur paupertate, vt ne securim quidem sustinuerent possidere.* Et S. Hieron. Epist. 4. ad Rustic. *Filij prophetarum*, ait, *quos monachos in veteri testamento legimus ædificabant sibi casulas prope fluenta Iordanis, & turbis vrbium derelictis, polenta & herbis agrestibus victitabant.* Idem prorsùs fecere monachi & eremitæ post Christum, tempore S. Antonij, S.

Cornel. in lib. IV. Regum.

A Basilij, S. Hieronymi: vnde iuxta Iordanem ædificabant sibi casulas & tuguria, vt patet ex vitis Patr. Hinc & ipse S. Hieron. per S. Paulam quinque ædificauit monasteria, ad quæ Romanam nobilitatem euocauit, atque vni eorum ipse præerat. Quocirca Franc. Suarez tomo 3. de religione l. 3. c. 1. n. 6. & seq. ex S. Ignatio, Hier. Ambr. & Damasceno docet hos filios, id est discipulos prophetarum fuisse typum & præludium Religiosorum noui testamenti, ac instar eorum coluisse castitatem, paupertatem & obedientiam, sed sine voto.

Vers. 5. HEV, HEV, HEV DOMINE MI] Tropol. Eucher. *Rectè*, inquit, *is qui ferrum amiserat, clamabat, Heu, heu, heu, Domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam. Habent enim hoc electi proprium, si quando in eis sua scientia furtiua vana gloria culpa subripitur,* B *ad cor velociter redeunt, & quid quid in se ante districtis iudicijs oculos damnabile inueniunt, lachrymis insequuntur. Qui flentes non solùm cautè insipiciunt quæ malè commiserunt, sed ex accepto munere, quia reddere etiam bona debuerant.*

Vers. 6. DIXIT AVTEM HOMO DEI (Eliseus Dei seruus) Vbi cecidit FERRVM? AT ILLE MONSTRAVIT EI LOCVM: PRÆCIDIT ERGO LIGNVM ET MISIT ILLVC, NATAVITQVE FERRVM] Idem prorsùs Gotho cuidam pau-

peri præstitit S. Benedictus qui, vt ait S. Gregorius 2. Dial. cap. 6 *accessit ad locum* (ad lacum in quem ceciderat ferrum ex falce) *tulit de manu Gothi manubrium, & misit in lacum: & mox ferrum de profundo rediit, atque in manubrium intrauit. Qui statim ferramentum Gotho reddidit dicens: Ecce labora, & noli contristari.*

Quæres, an verum hic fuerit miraculum? Asserit Vallesius S. Phil. c. 37. dicens Deum ferro grauitatem detraxisse & indidisse leuitatem, vt è fundo enatando ferretur in altum. Verum dico non fuisse hic propriè dictum miraculum, quod omnem naturæ & naturalium causarum vim excedat oportet, vt à solo Deo patrari possit. Omnia enim hæc facta sunt per Angelum, qui lignum ab Eliseo præcisum & in manubriũ adaptatum apprehendit, in fundum aquæ detulit, ferro inseruit, in altum extulit, & securim ibi fluitantem sustentauit, donec eam lignator apprehenderet. ita Abul.

Ferri enatantis Allegoria. Alleg. Tertul. lib. contra Iudæos cap. 13. per aquas Iordanis accipit baptismum, per lignum, crucem Christi, per ferrum, dura peccatorum corda. *Quod*, inquit, *manifestum huius ligni Sacramento? quod duritia huius sæculi mersa in profundo erroris, & à ligno Christi, id est passionis eius in baptismo liberatur; vt quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum Christi.* Sic & S. Ambros. lib. 2. de Sacram. cap. 2. *Ecce*, inquit, *aliud genus baptismatis. Quare: Quia omnis homo ante baptismum, quasi ferrum premitur atque demergitur. Vbi baptizatus fuerit, non tanquam ferrum, sed tanquam iam leuior fructuosi ligni species leuatur.* Et mox: *Vides ergo, quòd in cruce Christi omnium hominum leuatur infirmitas.* Et Theod. q. 19. *Hoc*, inquit, *præfigurauit Seruatoris nostri dispensationem, quomodo enim lignum quidem, quod est leuissimum fuit demersum; quod est autem grauissimum, nempe ferrum, supernatauit; ita diuina natura descensus effecit, vt humana natura ascenderet.*

S. August. verò serm. 210. de Temp. per fluuium accipit fluentes voluptates & concupiscentias, ex quibus nos mersos liberat Eliseus, id est Christus per lignum crucis. *Securis illa*, inquit, *in profundo iacebat, quia genus humanum in omnium criminum abyssum infelix ruina corruerat, sicut scriptum est: Infixus sum in limo profundi. Et iterum, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Fluuius enim ille, vbi securis cecidit, significat præterfluentem & fugitiuam, & in abyssum descendentem voluptatem, vel luxuriam sæculi huius. Fluuius enim à fluendo nomen accepit. Et quia omnes peccatores transitorijs voluptatibus inhærentes, fluere dicuntur; ideò securis illa in fluuio & in limo iacebat oppressa.* Pergit deinde ad Eliseum, id est Christum Saluatorem: *Veniens verò Eliseus misit lignum, & natauit ferrum. Quid est lignum mittere, & ferrum in medium producere, nisi patibulum crucis ascendere, & de profundo inferni humanum genus erigere, ac de omnium peccatorum limo per crucis mysterium liberare? Postquam verò natauit ferrum, misit manum Propheta, & recepit illud, & rediit ad vtiles vsus domini sui. Ita & de nobis factum est, dilectissimi fratres, qui de manu Domini superbiendo cecideramus, per crucis lignum iterum ad manum vel ad potestatem Domini redire meruimus. Et ideo quantum possumus, cum ipsius adiutorio laboremus, ne iterùm superbiendo de manu Domini corruamus.*

S. Irenæus autem lib. 5. cap. 27. per ferrum accipit firmum Dei verbum, quod per lignum (comedendo ex ligno scientiæ boni & mali à Deo vetito Genes. 3.) negligenter amiseramus, nec inueniebamus, sed per lignum crucis Christi recepimus. *Quòd autem securis similis sit verbo Dei*, inquit, *docet Ioannes Baptista dicens: Iam autem securis ad radicem arborum posita est.* Matthæi 3.

Tropolog. Tropol. Angelo. *Ferrum in manubrio*, inquit, *donum intellectus in corde est; lignua verò per hoc cadeo, est prauè agentes increpare; quod nonnumquam dum fluxè agitur, dum lapsus vanæ gloriæ in accepta eadem scientia non vitatur, ferrum in aqua perditur, qui ex dissoluto opere intelligentia fatuatur. Quam profectò intelligentiam ad hoc nouimus dari, vt ante dantis oculos ex bona actione debeat restitui. Vnde recté is, qui ferrum amiserat clamabat: Heu, heu, heu domine mi, & hoc ipsum mutuum acceperam.* Idem iisdem verbis habet Eucher. ac penè Ruper.

Anagog. Anagog. Beda: sicut ferrum aquis mersum Eliseus reduxit ad manubrium; sic Christus corpus suum aquis passionis & mortis demersum reuocauit ad vitam. Idem faciet nobis in communi omnium resurrectione. Corpus enim nostrum instar ferri est durum, graue, frigidum, ferruginosum, & pronum vt in abyssum ruat; sed Christus ferro huic contrarias dotes corporis gloriosi inseret, illudque quasi igniet, vt sit clarum, agile, leue, subtile, impassibile, gloriosum.

DIXITQVE VNVS SERVORVM EIVS] Abul. putat hunc fuisse Naaman, quem Eliseus à lepra curarat: sed videtur incredibile, quòd ipse Eliseum sibi iam beneficum regi prodiderit, vti sub initium c. 8. fatetur Abul. *Vers. 11*

ELISEVS PROPHETA QVI EST IN ISRAEL, INDICAT REGI ISRAEL OMNIA VERBA QVÆCVMQVE LOCVTVS FVERIS IN CONCLAVI TVO] Spiritus enim prophetiæ est cognoscere iam arcana, absentia, & remota, quàm futura prædicere. Vtrumque enim eamdem virtutem requirit, scilicet opem & reuelationem diuinam.

NOLI TIMERE: PLVRES ENIM NOBIS CVM SVNT, QVAM CVM ILLIS] *Plures*, nimirùm Angeli, qui pro Deo & sanctis eius, quasi cælestes acies innumeræ & fortissimæ militant, ob quas ipse vocatur *Deus sabaoth*, id est *exercituum*, iuxta illud Psal. 33. *Immittet* (Hebr. חֹנֶה *chone*, id est, *castra metabitur*) *Angelus Domini in circuitu timentium eum.* Sic de Iacob fugiente Esau dicitur Genes. 32. 1. *Fueruntque ei obuiam angeli Dei, quos cùm vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc.* Sic Angeli pugnarunt pro Mose & Hebræis contra castra Pharaonis in mari rubro. Exodi 14. Vnde S. Ambros. serm. 1. de Eliseo: *Diuinus timor*, inquit, *terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos Saluator instruxit, oratio, misericordia, atque ieiunium. Ieiunium enim meliùs quàm murus tuetur; misericordia faciliùs liberat, quàm rapina; oratio longiùs vulnerat, quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proximè consectum percutit aduersarium, oratio autem etiam longiùs positum vulnerat inimicum.* Et paulò pòst: *Mirares plures è cælo defensores meretur sanctitas, quàm in terris oppugnatores adduxit improbitas.* Causam subdit: *Scire enim debes, quòd aduersarij meritis* *Vers. 16.*

magis

magis quàm virtute vincuntur, & non tam virtute quàm sanctitate superantur, sicut sanctus Eliseus hostes suos non armis superabat, sed oratione vincebat.

Vers. 17. ET APERVIT DOMINVS OCVLOS PVERI] *Non mirum,* ait S. Ambr. serm. de Eliseo, *si oratio aperuit oculos, vt videret exercitus; non mirum, inquam, si noctes inferit oculos, qui bona promeretur auxilia. Aut cur non acies producat obtusum, quæ acies instruxerit Angelorum? Cur inquam, non oratione sua hebetudinem pupillarum detergeret, quæ meritis suis caliginem nubium penetrauit? Necessariò ergo S. Eliseus hoc facto ministro formidoloso præstitit securitatem, cui iam refuderat claritatem.*

ET ECCE MONS PLENVS EQVORVM, ET CVRRVVM IGNEORVM, IN CIRCVITV ELISEI] Angeli hos equos & currus specie ignis ex aëre & nubibus ac radiis solis, appositè ad ignis colorem exhibendum per eas transparentibus, efformarunt, vt Eliseo suam cælestem naturam igneamque celeritatem, fortitudinem, vim & efficaciam repræsentarent, vti repræsentarant Eliæ in eius raptu. Spiritus enim Eliæ successor & heres fuit Eliseus; in eo ergo impletum fuit illud Dei promissum: *Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Zachar. 2. 5. vide ibi dicta. Caussam dat S. Ambr. serm. 2. de Eliseo. *Quid mirum, ait, si ei auxilia meretur è cælo cuius animus semper in cælo est, sicut ait Apostolus: Nostra autem conuersatio in cælis est? Ergo si nostra conuersatio in cælis est, & cælestium conuersatio potest esse nobiscum: hoc est, vt qui vità viuimus, Angelorum rectè consortium mereamur. Est ergo sanctè viuentibus quadam inter se cognatio, coniunctio atque societas, nec interest vtrum in cælis maneant, an in terris; Angeli sint habitus vel humani, dummodo in eis sit eadem vita vel sanctitas. Conuersatio enim connectit, quos separat elementum, & diuersis licet corporibus diuidantur, iisdem tamen actibus coniunguntur. Atque ideò fit vt sancti sibi quodam consortio cohærentes, à se inuicem non discedant: & modo Angeli ad terras veniant, modo homines ad cælestia transferantur: et profectò melior quibus vita communis est, incipiunt illis viuendi etiam elementa esse communia.*

Vers. 18. PERCVTE OBSECRO GENTEM HANC CÆCITATE] Septuag. ἀορασίᾳ, id est *auidentia*, vt scilicet videntes non videant, nec aduertant. Hinc ea percussi hic Syri Eliseum quidem & ciuitatem videbant, sed non agnoscebant nec aduertebant. Simili cæcitate & aorasia percussi sunt ciues Sodomæ, inuadentes domum Lot Gen. 19. Audi S. Ambr. serm. 1. de Eliseo: *Tunc igitur orauit Eliseus, & omnem hostilem exercitum cæcitate percussit. Non mirum si aduersariis cæcitatem intulit, qui famulo largitus est claritatem; & si hostibus aufert visum, qui ministro præstat aspectum. Vbi sunt, qui dicunt, plus quàm preces sanctorum, hominum arma posse? Ecce vna oratio Elisei totum exercitum vulnerauit, & vnius prophetæ meritis omnis est hostium numerus captiuatus. Quæ caterua regum, quæ turba militum talem victoriam perpetrarunt, vt ita hostes prosternerent, vt de illis nullus occumberet? Hæc est vera hæc incruenta victoria; vbi sic aduersarius vincitur, vt de vincentibus nemo lædatur.*

Vers. 19. DIXIT AVTEM AD EOS ELISEVS: NON EST HÆC VIA, NEQVE ISTA EST CIVITAS] Abulens. putat Eliseum hic officiosè mentitum, Videbant enim Syri ciuitatem Dothain in qua, vel iuxta quam tunc degebat Eliseus,

A quem quærebant: hoc autem videtur negare Eliseus dicens: *Neque ista est ciuitas*, quam quæritis. Excusat Eliseum Lyran. dicens eum locutum esse non de ciuitate Dothain, in qua tunc degebat, sed de Samaria vbi habebat domum & fixerat sedem, vt patet vers. 32. Non enim respondet hic Eliseus ad quæsita Syrorum, vtpote qui nihil interrogarant, sed ad mentem eorum. q. d. Quæritis Eliseum ô Syri, venite mecum, ego ostendam vobis viam in Samariam, in qua ipse habitat, ibique ego eum vobis ostendam, faciamque vt agnoscatis, quem modò præsentem quidem habetis, sed tamen percussi aorasia non cognoscitis. Nolebat enim ab eis agnosci in Dothain, sed in Samaria; vt eos ad regem deduceret, & conuiuio exciperet. In hisce autem verbis nullum fuit mendacium, sed celatio veritatis dumtaxat, quæ licita est, &
B sæpe necessaria: si enim veritatem aperuisset, dixissetque: *Ego sum Eliseus quem quæritis*, non potuisset eos tradere regi Israel, nec suam in eos potentiam æquè ac beneficentiam ostendere. Quòd si Syri rogarint Eliseum: Quæ est via in Dothain, vbi est Eliseus? vti nonnulli censent, idque responsio Elisei subindicat, non tenebatur Eliseus ad eorum, vtpote hostium mentem respondere, sed ad propriam & suam; scilicet hanc non esse Samariam patriam suam, vbi Eliseum, quem quærebant, erant agnituri, vt dixi.

NON PERCVTIES] id est non occides Syros, Vers. 22.
quos ad te perduxi: *si enim occidantur*, ait Theodor. *non cognoscetur magnitudo miraculi: sin autem reuertantur ad eum qui misit, ille quoque discet Dei nostri potentiam.*

SED PONE PANEM ET AQVAM CORAM
C EIS, VT COMEDANT ET BIBANT] Noluit Eliseus Syros licet hostes, occidi à rege Israel, sed benignè & lautè tractari, vt eos charitate superaret, & ex inimicis amicos faceret, vt deinceps terram Israel non inuaderent, nec prædarentur; quod & fecerunt victi ab Eliseo tum potentia, tùm potiùs amore. Vide S. Chrysost. (vel quisquis est auctor: styli enim elegantia arguit fuisse Latinum non Græcum) hom. de Eliseo & Syrorum insidiis detectis tomo 1. vbi inter cætera ait de Syris: *Mirantur & stupent sibi pro morte victum, pro interitu cibum, conuiuium pro pœna parari.* Et inferiùs: *Fit tunc propheta sanctissimus gloriosus in suis, gloriosior in alienis. Exhibet suis signa virtutum, & alienis caussas exhibet gloriarum. Docuit prior inimicos fouere, docuit primus debere hostibus parci, docuit aduersariis pro pœnis epulas exhi-*
D *beri.* Deinde docet Eliseum fuisse typum Christi, vnde subiicit: *O Dominum Christum, & in veteribus nouum, & in nouis exemplis veterem figuratum! Eliseus sanctissimus claudit visum, & reserat: cæcos efficit, & illuminat: aspectum adimit, & condonat: persequentibus adimit, & se sequentibus tribuit: cæcos efficit alienos, & videntes efficit in ciuitate inclusos. Qui captiuare prophetam venerant, excæcantur; & qui capti iam fuerant, oculantur. Huius vtriusque veritas completur, vt & figura Christi, & exemplum futuri populi monstraretur; vt iam fierent ex alienis proprii, ex inimicis amici, & ex hostibus sui. Dimittit Eliseus exercitus istos ad suos dimittit, inquam, tot prædicatores, quot habuit hostes: tot relatores virtutum, quot homines hostium.* Denique

concludi dicens: Quod tunc temporis defuit postmodùm completum esse per Apostolos in Pentecoste & deinceps, dicente Script. Psal. 18. *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Vers. 23. ET VLTRA NON VENERVNT LATRONES SYRIÆ IN TERRAM ISRAEL] scilicet viuente Eliseo, siue ad longum tempus: nam posteà rursùm venisse liquet ex sequent. Hic fuit fructus beneficentiæ Elisei in prædones Syros, vti iam dixi. ita S. Chrys. hom. 1 de Eliseo.

Vers. 25. DONEC VENVNDARETVR CAPVT ASINI OCTOGINTA ARGENTEIS] hoc est 80. siclis puta 80. florenis Brabanticis siue 80. Francis. *Argenteus* enim erat siclus, licet nonnulli putent fuisse dimidium sicli dumtaxat, & sic 80. argentei essent 40. Franci. Aliqui per *caput asini* accipiunt totum asinum, vt sit Synecdoche, qua caput signi ficat totum corpus vel animal, vt cùm dicimus: quid sibi vult istud *caput* hominis, vel istud insanum *caput*? id est ille homo. Simpliciùs alij accipiunt solum caput asini, hoc enim arguit ingentem fuisse famem, & asinus magno præ cæteris animalibus est capite, si proportio ad reliquum corpus spectetur. Sic cùm Hannibal Casilinum obsideret mus vnus vendebatur ducentis denarijs, teste Valer. Maxim. lib. 7. c. 6.

ET QVARTA PARS CABI STERCORIS COLVMBINI QVINQVE ARGENTEIS] *Cabus* siue chœnix erat mensura victus diurni, continens quatuor libras & quinque vncias, vt dixi in fine Pentateuchi: quarta pars cabi ergo erat libra cum vncia, putà tredecim vnciæ. Lyran. Hugo & Dion. per *stercus* intelligunt grana frumenti, quæ in columbarum gurgulione vel ventriculo inueniuntur. Verùm alij simpliciter *stercus* vt sonat accipiunt. Vnde Ioseph. & Theodor. censent stercus hoc columbinum fuisse pro sale: habet enim vim acrem & causticam teste Galeno. Planiùs alij stercus columbæ censent fuisse pro edulio, tum quia fit ex granis alijsque cibis purioribus, tum quia humidius est, & rebus integrioribus constat, vnde homini est edule. Addit Plinius lib. 29. cap 6. fimum columbarum ex aceto valere ad curandas agilopas, albugines & cicatrices; ac lib. 30 cap. 4. ad faucium asperitates & distillationes leniendas. Insuper margaritas, quæ contra cardiacos & melancholicos affectus celebrantur, & quarum siccitate innata, corporum redundantiæ consumuntur, puriores reddit. Ita enim scribit l. de gemmis c. 13. Franc. Ruæus. Est apud Vogesum in Lotharingia montem, amnis margaritarum ferax; verùm non vsque adeo splendidæ sunt: mirum tamen, quòd quæ per genesin gratia in eis desideratur, per columbas resarcitur; quæ scilicet deuoratas, puriores tandem eas cum fæcibus reddunt, restituuntque, ait Serarius & ipse Lotharingus.

Vers. 27. QVI AIT: NON TE SALVAT DOMINVS: VNDE TE POSSVM SALVARE? DE AREA VEL TORCVLARI?] hoc est, vt Vatab. vertit: *Quandoquidem Dominus tibi non fert opem, vnde ego tibi feram opem? de horreóne an de torculari?* q. d. Cùm Dominus famem hanc toti vrbi immiserit, nisi ipse tibi in ea succurrerit, ego tibi succurrere nequeo; quia non habeo frumentum in horreo, nec vinum in torculari; q. d. mihi ipsi deest panis & vinum ad victum. Vnde Chald. vertit: *Ni saluet te Dominus, vnde saluabo te?* Hinc & Regia in vulgata editione sic legunt: *Non, saluet te Dominus.* q. d. Non ego, sed Dominus te saluet & pascat, quia ego non habeo cibum quem tibi dem.

Aliter Ioseph Abul. & Sanchez: Rex, inquit, ob famem & ob importunam interpellationem mulieris iratus indignanter respondit: *Non te saluet: Deus.* q. d. Deus te affligat. Sic Gentiles irati mala imprecantes dicebant: *Dij te perdant, Dij tibi malè faxint.* Vnde Vatab. sic quoque vertit: *Dispereas, quare quæris à me cibum, cùm me scias omni cibo carere?*

COXIMVS ERGO FILIVM MEVM, & COMEDIMVS] Barbarum fuit hoc epulum, quod matri extrema fames extorsit, vt matrem se oblita fieret mactatrix & voratrix filij. Simile accidit in obsidione Ierosolymæ sub Tito, teste Iosepho; ac vltimis hisce annis Sueco Germaniam populante multi fame adacti, carnes humanas vorarunt. Permisit Deus Samaritas ad hæc extrema adigi primò, ad puniendum eorum schisma & idololatriam. Secundò, vt illustrior fieret sua ex iis liberatio, & Elisei illam promittentis prophetia. Sic Deus permittit homines subinde ad ipsa mortis limina peruenire, vt eò feruentiùs Deum inuocent, ac Deus eos exaudiens maiorem ab eis gratiarum actionem & laudem referat. Quare in rebus naturaliter desperatis maximè sperandum est in Deo, qui illis solet succurrere iuxta illud: *Deus ex machina.* Audi S. Aug. ser. 211. de Temp. *Natum conuertit in cibum, quem Deus condidit in solatium. Sed postquam ad funestas epulas ventum esset, altera mulier alteram exhortatur: Recipe, inquit, recipe miseranda mater in viscera filium, nuper visceribus procreatum. Esto tuo nato sepulchrum, esto eius corporis diuersorium. Esto eius, vt ita dixerim monumentum: intra te paululum comestus infans redeat, qui per famem viuere iam iamque non poterat. Recipiat nunc comestum viscus, quem viuum ediderat partus. Repetat habitaculum mortuus, vnde nuper exierat viuus.* Vers. 29.

VIDITQVE OMNIS POPVLVS CILICIVM QVO VESTITVS ERAT (REX) AD CARNEM INTRINSECVS] Rex hic, licet impius & idololatra, censuit pœnitentia & cilicio placandum esse Deũ: sapientior ergo fuit nostris hæreticis, qui cuticulam curantes, respuunt cilicia, eaque superstitioni addicunt. Vide hîc quàm antiquus sit vsus cilicij in pœnitentia. Sic rex Niniues cum toto populo vestiuit se sacco (cilicio) seditque in cinere. Ionæ 3.6. itaque excidium sibi à Deo per Ionam comminatum pœnitendo euasit. Sic rex Arrianus cilicium induit, eoque & precibus Deum placauit, teste Saluiano lib. 7. Porrò longè antiquior est vsus cilicij: primus enim eo vsus legitur Iacob Patriarcha, audiens filium suum Ioseph à bestia deuoratum, Genes. 37. 34. vbi multa de vsu cilicij dixi. Vers. 30.

ET AIT REX: HÆC MIHI FACIAT DEVS, ET HÆC ADDAT, SI STETERIT CAPVT ELISEI FILII SAPHAT SVPER IPSVM HODIE] q. d. hodie amputabo caput Eliseo, eò quòd ipse suaserit nobis sustinere hanc in Samaria obsidionem, promittendo Dei in ea soluenda auxilium, cùm in ea extremam famem patiamur, Vers. 31.

simus,

ſimuſque deſperati: ſine eo enim tempeſtiuè compoſuiſſemus cum Rege Syriæ nos obſidente, itaque famem hanc euaſiſſemus, quam Eliſeus videt & diſſimulat, nec ſuis precibus auertere ſatagit. ita Theodor.

VERS. 32. NVMQVID SCITIS, QVOD MISERAT FILIVS HOMICIDÆ (ſcilicet Ioram rex Iſrael, qui *filius* eſt Achabi *homicidæ*; Achab enim occidit Naboth) HVC VT PRÆCIDATVR CAPVT MEVM] q. d. Ioram patriſſat & imitatur patrem ſuum; ſicut enim Achab pater eius occidit Naboth, ſic ipſe me vult occidere, æquè ac ipſe occidit ſex fratres ſuos, vt dicitur 2. Paral. 21. 3. & ſeq.

VIDETE ERGO CVM VENERIT NVNTIVS, CLAVDITE OSTIVM, ET NON SINATIS EVM INTRARE. ECCE ENIM SONITVS PEDVM DOMINI EIVS POST EVM EST] q. d. Rex ipſe nuntium à ſe miſſum ad me occidendum illicò ſubſequitur, mandati ſui pœnitens, illudque reuocans. ita Ioſeph. q. d. ne timeatis reſiſtere nuntio re-

A gis, quia rex eumdem ſtatim reuocabit, adeò enim feſtinus eum ſequitur, vt videar ſonitum pedum eius feſtinantis audire. Hinc patet Eliſeum ſuaſiſſe regi ne Samariam dederet Syris, ſed à Domino ſperaret auxilium & ſubſidium. Fuit hic rex Ioram filius Achab, qui ei ſucceſſit; eius enim acta hic deſcribuntur vſque ad cap. 8. v. 14. vbi mors eius narratur. Igitur Ioram præcipitanter ex cholera miſerat nuntium ad occidendum Eliſeum; ſed mox ſubſidente cholera ad ſe reuerſus pœnituit: quare metuens ne nuntius Eliſeum occideret, vt iuſſerat, illicò nuntium ſecutus accurrit, vt cædem inhiberet. Sciebat enim Eliſeum eſſe prophetam, virum ſanctum, & beneficum Samariæ, atque aliàs ſæpè eius oracula fidelia & veriſſima eſſe, expertus erat: vt de hoc quoque, de obſidione inquam ſoluenda, vix dubitare poſſet. ita diſertè Ioſeph. Theod. & Abul.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRædicit Eliſeus Samariam obſidione & fame craſtino die liberandam; ita fit. Deus enim terrorem per ſpectra hoſtium immittens Syris, eos in fugam agit. Vnde Hebræi eorum castra prædantur, & annonæ fit copia.

1. DIxit autem Eliſeus: Audite verbum Domini: Hæc dicit Dominus: In tem-
pore hoc cras modius ſimilæ vno ſtatere erit, & duo modij hordei ſtatere
vno, in porta Samariæ. 2. Reſpondens vnus de ducibus, ſuper cuius manum rex
incumbebat, homini Dei, ait: Si Dominus fecerit etiam cataractas in cælo, num-
quid poterit eſſe quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde non comedes.
3. Quatuor ergo viri erant leproſi iuxta introitum portæ: qui dixerunt ad inui-
cem: Quid hîc eſſe volumus donec moriamur? 4. Siue ingredi voluerimus
ciuitatem, fame moriemur: ſiue manſerimus hîc, moriendum nobis eſt: venite er-
go, & transfugiamus ad caſtra Syriæ, ſi pepercerint nobis, viuemus: ſi autem occi-
dere voluerint, nihilominus moriemur. 5. Surrexerunt ergo veſperi, vt venirent
ad caſtra Syriæ. Cumque veniſſent ad principium caſtrorum Syriæ, nullum ibidem
repererunt. 6. Siquidem Dominus ſonitum audiri fecerat in caſtris Syriæ, cur-
ruum & equorum & exercitus plurimi: dixeruntque ad inuicem: Ecce mercede
conduxit aduerſum nos rex Iſrael reges Hethæorum & Ægyptiorum, & venerunt
ſuper nos. 7. Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris, & dereliquerunt ten-
toria ſua, & equos & aſinos in caſtris; fugeruntque, animas tantùm ſuas ſaluare
cupientes. 8. Igitur cùm veniſſent leproſi illi ad principium caſtrorum, in-
greſſi ſunt vnum tabernaculum, & comederunt & biberunt: tuleruntque indè ar-
gentum, & aurum, & veſtes, & abierunt, & abſconderunt: & rurſùm reuerſi ſunt
ad aliud tabernaculum, & inde ſimiliter auferentes abſconderunt. 9. Dixerunt-
que ad inuicem: Non rectè facimus: hæc enim dies boni nuntij eſt. Si tacuerimus,
& noluerimus nuntiare vſque manè, ſceleris arguemur: venite, eamus, & nuntie-
mus in aula regis. 10. Cumque veniſſent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis,
dicentes: Iuimus ad caſtra Syriæ, & nullum ibidem reperimus hominem, niſi
equos & aſinos alligatos, & fixa tentoria. 11. Ierunt ergo portarii, & nuntia-
uerunt in palatio regis intrinſecus. 12. Qui ſurrexit nocte, & ait ad ſeruos ſuos:
Dico vobis quid fecerint nobis Syri: Sciunt quia fame laboramus, & idcircò e-
greſſi ſunt de caſtris, & latitant in agris, dicentes: Cùm egreſſi fuerint de ciuitate,
capiemus eos viuos, & tunc ciuitatem ingredi poterimus. 13. Reſpondit autem
vnus ſeruorum eius: Tollamus quinque equos, qui remanſerunt in vrbe (quia ipſi
tantùm ſunt in vniuerſa multitudine Iſrael, alij enim conſumpti ſunt) & mitten-

tes

tes explorare poterimus. 14. Adduxerunt ergo duos equos, misitque rex in ca-
stra Syrorum, dicens: Ite & videte. 15. Qui abierunt post eos vsque ad Iorda-
nem: ecce autem omnis via plena erat vestibus & vasis, quæ proiecerant Syri cum
turbarentur: reuersique nuntij indicauerunt regi. 16. Et egressus populus di-
ripuit castra Syriæ: factusque est modius similæ statere vno, & duo modij hordei
statere vno, iuxta verbum Domini. 17. Porrò rex ducem illum, in cuius ma-
nu incumbebat, constituit ad portam: quem conculcauit turba in introitu portæ,
& mortuus est, iuxta quod locutus fuerat vir Dei, quando descenderat rex ad eum.
18. Factumque est secundùm sermonem viri Dei, quem dixerat regi, quando ait:
Duo modij hordei statere vno erunt, & modius similæ statere vno, hoc eodem
tempore cras in porta Samariæ: 19. quando responderat dux ille viro Dei, &
dixerat, Etiamsi Dominus fecerit cataractas in cælo, numquid poterit fieri quod
loqueris? Et dixit: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. 20. Euenit ergo
ei sicut prædictum fuerat, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus est.

Vers. 1. IN TEMPORE HOC (hâc horâ) CRAS MODIVS SIMILÆ VNO STATERE ERIT] id est vendetur vno siclo, hoc est vno Franco Gallico, puta quatuor Iulijs, siue Regalibus, q.d. cras summa erit frumenti abundantia, per quam omnis Samariæ inopia & fames tolletur, omniaque vili prætio comparabuntur.

A

Alleg. *Benadad* est diabolus, qui obsidebat Samariam, id est Ecclesiam veterem, faciebatque vt esset magna fames spiritualis verbi Dei, ac salutis rerumque cælestium. Venit Eliseus, id est Christus, qui per se & Apostolos vbique prædicando, hanc famem sustulit; fecitque vt vbique sint doctores, qui prædicent verbum Dei, quique doceant viam salutis, virtutis & perfectionis. ita Eucher. & Angelom.

Vers. 2. SI DOMINVS FECERIT ETIAM CATARACTAS IN CÆLO] vt per eas depluat triticum, sicut depluerunt aquæ in diluuio Noë, & manna in deserto, Exodi 16. *Num quid poterit esse quod loqueris?* q. d. impossibile est vt in tanta rerum inopia, tanta fiat subitò copia, vt tam vili pretio vendatur triticum, vnusque modius comparetur vno statere.

B

Vers. 6. VIDEBIS OCVLIS TVIS, ET INDE NON COMEDES] quia à turba populi opprimeris in porta; idque fiet iusto Dei iudicio ob tuam incredulitatem, qua hoc meo ex Deo oraculo non credis; quia videris putare hoc factum esse impossibile etiam Deo, cui omnia sunt possibilia. Quare negas Deo suam omnipotentiam. ita Abulens.

C

SIQVIDEM DOMINVS SONITVM AVDIRI FECERAT IN CASTRIS SYRIÆ CVRRVVM ET EQVORVM] hostilium se inuadentium: itaque Syros [illegible], vt consternati fugerent, & Samariam relinquerent liberam. ita Ioseph. Vide hic vt ludat in humanis diuina potentia rebus. Poterat enim in Syros immittere Angelos, qui illicò omnes trucidarent: poterat fulgetris eos siderare: poterat igne cælesti, milleque aliis modis eos perdere. Sed noluit, voluitque eorum superbiam deprimere per inanem sonitum per falsam imaginationem, per ridiculum metum, quo pereuntimebant, vbi non erat timor, ac proiectis rebus omnibus fugiebant, vt vitam dumtaxat seruarent. Similem timorem panicum hostium plurimorum contra se venientium, immisit Deus in castra Madian, quando Gedeon cum trecentis militibus lagenas flammantes complodentibus, & tubis concrepantibus ea inuasit. Iudic. c. 7. 19.

Vers. 13. TOLLAMVS QVINQVE EQVOS QVI REMANSERVNT IN VRBE, QVIA IPSI TANTVM SVNT IN VNIVERSA MVLTITVDINE ISRAEL] puta in tota Samaria, quæ est caput & metropolis regni Israel, siue decem tribuum. Legit interpres בכל *bechal*, id est *in vniuersa*: iam pro ב legunt affine כ, ככל *bechal*, id est, *sicut vniuersa*. Vnde Chald. Pagn. Vatabl. vertunt: *Ecce illi sicut vniuersa multitudo Israel*, q. d. sicut totus populus in Samaria macer & fame confectus est, sic & hi qui residui sunt in ea quinque equi, macilenti & fame confecti sunt.

Vers. 17. QVEM CONCVLCAVIT TVRBA IN INTROITV PORTÆ] quia porta erat angusta, & turba ingens; quæ fame rabida quasi furebat ad cibum, qui erat in castris Syrorum; vnde ipse dux portæ volens hanc turbam moderari, & in partes diuidere, ne se mutuò comprimerent, ab eadem violenter irrumpente oppressus & contritus est: ita Elisei oraculum per omnia verum certumque fuit.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELiseus prædicit famem septennem, & v. 7. Benadad regi Syriæ mortem, Hazaeli verò regnum eius: inde v. 17. describuntur gesta Ioram filij Iosaphat regis Iuda, ac v. 25. gesta Ochoziæ filij Ioram.

1. ELiseus autem locutus est ad mulierem, cuius viuere fecerat filium, dicens:
Surge, vade tu & domus tua, & peregrinare vbicumque reperetis: vocauit
enim Dominus famem, & veniet super terram septem annis. 2. Quæ surrexit,
& fecit iuxta verbum hominis Dei: & vadens cum domo sua, peregrinata est in
Terra Philisthijm diebus multis. 3. Cumque finiti essent anni septem, reuersa
est mulier de terra Philisthiim & egressa est vt interpellaret regem pro domo sua,
& pro agris suis. 4. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens:
Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliseus. 5. Cumque ille narraret regi
quo modo mortuum suscitasset, apparuit mulier, cuius viuificauerat filium, clamans
ad regem pro domo sua, & pro agris suis. Dixitque Giezi: Domine mi rex, hæc est
mulier, & hic est filius eius, quem suscitauit Eliseus. 6. Et interrogauit rex mu-
lierem: quæ narrauit ei. Deditque ei rex eunuchum vnum, dicens: Restitue ei om-
nia quæ sua sunt, & vniuersos reditus agrorum, à die quâ reliquit terram vsque ad
præsens. 7. Venit quoque Eliseus Damascum, & Benadad rex Syriæ ægrotabat:
nuntiaueruntque ei, dicentes: Venit vir Dei huc. 8. Et ait rex ad Hazael: Tol-
le tecum munera, & vade in occursum viri Dei, & consule Dominum per eum, di-
cens: Si euadere potero de infirmitate mea hac? 9. Iuit igitur Hazael in occur-
sum eius, habens secum munera, & omnia bona Damasci, onera quadraginta ca-
melorum. Cumque stetisset coram eo, ait: Filius tuus Benadad rex Syriæ misit me
ad te, dicens: Si sanari potero de infirmitate mea hac? 10. Dixitque ei Eliseus:
Vade, dic ei; Sanaberis: porrò ostendit mihi Dominus quia morte morietur.
11. Stetitque cum eo, & conturbatus est vsque ad suffusionem vultus: fleuitque
vir Dei. 12. Cui Hazael ait: Quare dominus meus flet? At ille dixit: Quia scio
quæ facturus sis filijs Israel mala. Ciuitates eorum munitas igne succendes, & iu-
uenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides.
13. Dixitque Hazael: Quid enim sum seruus tuus canis, vt faciam rem istam
magnam? Et ait Eliseus: Ostendit mihi Dominus te regem Syriæ fore. 14. Qui
cùm recessisset ab Eliseo venit ad dominum suum. Qui ait ei: Quid dixit tibi Eli-
seus? At ille respondit: Dixit mihi: Recipies sanitatem. 15. Cumque venisset
dies altera, tulit stragulum, & infudit aquam, & expandit super faciem eius: quo
mortuo, regnauit Hazael pro eo. 16. Anno quinto Ioram filij Achab regis
Israel, & Iosaphat regis Iuda, regnauit Ioram filius Iosaphat rex Iuda. 17. Tri-
ginta duorum annorum erat cùm regnare cœpisset, & octo annis regnauit in Ie-
rusalem. 18. Ambulauitque in viis regum Israel, sicut ambulauerat domus
Achab: filia enim Achab erat vxor eius: & fecit quod malum est in conspectu
Domini. 19. Noluit autem Dominus disperdere Iudam, propter Dauid ser-
uum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi lucernam, & filiis eius cunctis diebus.
20. In diebus eius recessit Edom, ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem.
21. Venitque Ioram Seira, & omnes currus cum eo: & surrexit nocte, percussit-
que Idumæos, qui eum circumdederant, & principes curruum, populus autem fu-
git in tabernacula sua. 22. Recessit ergo Edom ne esset sub Iuda, vsque ad
diem hanc. Tunc recessit & Lobna in tempore illo. 23. Reliqua autem ser-
monum Ioram, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro verborum
dierum regum Iuda? 24. Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultusque est
cum eis in Ciuitate Dauid, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. 25. Anno
duodecimo Ioram filij Achab regis Israel, regnauit Ochozias filius Ioram regis
Iudæ. 26. Viginti duorum annorum erat Ochozias cùm regnare cœpisset, & v-
no anno regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Athalia filia Amri regis Israel.
27. Et ambulauit in viis domus Achab: & fecit quod malum est coram Domino,
sicut

ſicut domus Achab: gener enim domus Achab fuit. 28. Abiit quoque cum Ioram filio Achab, ad prælíandum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram: 29. qui reuerſus eſt vt curaretur, in Iezrahel: quia vulnerauerant eum Syri in Ramoth, prælíantem contra Hazael regem Syriæ. Porrò Ochozias filius Ioram rex Iuda, deſcendit inuiſere Ioram filium Achab in Iezrahel, quia ægrotabat ibi.

Vers. 1. VOCAVIT (voce, id eſt iuſſu ſuo adduxet) ENIM DOMINVS FAMEM, ET VENIET SVPER TERRAM SEPTEM ANNIS] Eſt Hyſterologia: hæc enim prophetia Eliſei de fame ſeptenni, anteriùs facta eſt, ſcilicet ante quinque vel ſex annos: hic autem recenſetur, eò quòd mulieri hoſpitæ ſuæ, cui hanc famem prædixerat Eliſeus, poſt famis ſeptennium in terram ſuam reuertenti contigerint ea, quæ hic verſ. 5. & ſequ. narrantur. Idem confirmatur ex eo quod Giezi hic verſ. 4. colloquatur cum rege. Ergo needum erat leproſus. leproſi enim arcebantur hominum commercio. Ergo hæc contigerunt ante aduentum & ſanationem Naaman: tunc enim Giezi percuſſus eſt lepra, vti ſuperiùs dixi. ita Torniellus, Salianus & alij.

Vers. 7. VENIT QVOQVE ELISEVS DAMASCVM (quæ erat metropolis Benadad regis Syriæ) ET BENADAD REX SYRIÆ ÆGROTABAT] in Damaſco. Benadsd paulò poſt ſolutam obſidionem Samariæ, ex terrore & mœrore hunc morbum, in quo mortuus eſt, incurrit. Audi Ioſephum lib. 2. cap. 2. *Rex autem Syrorum Damaſcum reuerſus incolumes, vbi cognouit diuinitus immiſſo terrore, ſe vnà cum exercitu in fugam conιectum, & vanum fuiſſe, quod de aduentu hoſtium crediderant, ratus omnino aduerſum ſe habere Numen per animi ægritudinem in morbum etiam corporis incidit.* Nimirùm voluit Deus Benadad, qui tot clades Iſraeli intulerat, morbo & morte punire, ideoque Eliſeum miſit Damaſcum, qui Hazaeli eius mortem prædiceret, eumque regni ſucceſſorem declararet.

Vers. 9. HABENS SECVM MVNERA ET OMNIA BONA DAMASCI, ONERA QVADRAGINTA CAMELORVM] Obtulit tot tantaque munera Hazael Eliſeo pro ſalute Benadad regis ſui; ſed certum eſt Eliſeum ea non acceptaſſe; tum quia ipſe Benadad non ſanauit, ſed eius mortem prædixit: tum quia ipſe conſtanter refutauit cap. 5. munera Naaman, quem à lepra curarat, ac Giezi ea acceptantem leprâ puniuit. ita Abulenſ. & alij.

Vers. 10. VADE, DIC EI: SANABERIS. PORRO D OSTENDIT MIHI DOMINVS, QVIA MORTE MORIETVR] Eſt hic locus difficilis: nam videtur Eliſeus iubere Hazaeli mendacium, vt ſcilicet dicat Bensdsd regi eum ſanandum, cùm mox eſſet moriturus. Primò, Rabbini, & ex eis Abulenſ. legunt contrariè, ſcilicet, *non ſanaberis*: nam pro לו *lo*, per vau hoc eſt, *ei* legunt לא *lo* per aleph, hoc eſt, *non*. Verùm Chald. Sept. & Latini omnes Codices legunt affirmatiuè: *ſanaberis*. Secundò, alij reſpondent Eliſeum ironicè locutum, q. d. ſcilicet ſanaberis, ſperas te ſanandum; ſed erras: nam non ſanaberis, ſed morieris.

Tertiò & genuinè, *ſanaberis*, ſcilicet quan- A tum ex parte morbi, q. d. morbus tuus non eſt lethalis, ex morbo hoc non morieris quod erat verum: nam non morbus, ſed vis Hazaelis occidit & ſuffocauit Benadad. ita Caiet. Serar. Salian. & alij.

Vers. 13. QVID ENIM SVM SERVVS TVVS CANIS, VT FACIAM REM ISTAM MAGNAM?] Hazael negat ſe eſſe canem, non tantùm quoad vilitatem, ſed etiam & potiùs, quoad impudentiam & feritatem caninam. q. d. ego non ſum tam impudens, barbarus & ferus, vt inſtar canis ſæuiam in viſcera humana, eaque deuorem. Cur ergo tu ô Eliſee aſſeris, mihique dicis: *paruulos eorum elides, & prægnantes diuides?* ita tum quidem ſentiebat Hazael, ſed factus rex Syriæ ſenſum mutauit, feeitque quod hic prædicit Eliſeus, quodque ipſe hic abominatus. B Honores enim mutant mores, ſed rarò in meliores. Cauſam ſubdit;

OSTENDIT MIHI DOMINVS TE REGEM SYRIÆ FORE] q. d. tu fies rex Syriæ, ideoque factus rex innatum Syrorum in Iſraelitas odium indues, vt *eorum paruulos elidas & prægnantes diuidas*, vti prædixi. Odium hoc cœpit ab Adad, dum Salomoni rebellauit feeitque ſe regem Syriæ; illudque ex eo quaſi patre ſuxit filius Benadad, ac ex eo cæteri reges Syriæ. vide dicta 3. Reg. 11. v. 14. Hac regni prædictione audacior factus Hazael regem Benadad ſuffocauit, eiuſque regnum occupauit, vt ſequitur: ac immemor & ingratus Eliſeo, hoſtem ſe fecit Iſraeli, in eumque ſæuijt, impleuitque barbariem ab Eliſeo ſibi prædictam.

Vers. 15. C TVLIT STRAGVLVM, ET INFVDIT AQVAM, ET EXPANDIT SVPER FACIEM EIVS] Addunt Hebr. Chald. & Septuag. *& mortuus eſt.* quod Noſter expreſſit ſubdens: *Quo mortuo regnauit Hazael.* Videtur Benadad æſtu febrili æſtuans petijſſe aquam ad ſe refrigerandum: porrexit illam ei in ſtragulo, aquâ madefacto Hazael, itaque vel per imprudentiam, vel potiùs per dolum diſtillante continuò ex ſtragulo aquâ in os & fauces Beoadad, eum ſuffocauit, vt ei in regno ſuccederet. Addit D Serarius, aquam hanc & ſtragulum fortaſſe venenato quopiam humore fuiſſe infectum; ſicut de Herculis Deianiræa veſte tradunt veteres, & de Othonis III. Imp. Ladiſlai Hungarorum regis, & Solymanni tunica. Ioſephus ait ſimpliciter ſtrangulatum fuiſſe: ita nimirùm Deus puniuit Benadad ob ſæuitiam in Iſraelitas exercitam. Porrò Benadad videtur regnaſſe 56. annos, tot enim intercedunt ab anno 17. Aſa regis Iuda, quo Benadad regnare cœpit, vt patet 3. Reg. 15. 18. vſque ad primum annum regni Hazaelis. ita Salianus. Nonnulli tamen putant plures reges in Syria interceſſiſſe, omneſque dictos fuiſſe *Benadad*, id eſt filios & ſucceſſores Adad, primi regis Syriæ. Vnde Hebræi

brei tradunt, *Benadad* fuisse nomen commune A regum Syriæ. Denique Iosephus lib. 15. Antiq. cap. 2. asserit tam Benadad quàm Hazaël apud Syros in summa esse veneratione, imò *vtrumque diuinis honoribus coli*, & vtriusque effigiem quotidianis pompis honorari, tum propter allata beneficentiam, tum quia magnificè templa extructa Damascum ornatiorem reddiderint.

Vers. 16. ANNO QVINTO IORAM FILII ACHAB REGIS ISRAEL, REGNAVIT IORAM FILIVS IOSAPHAT REX IVDÆ] scilicet solus post mortem patris Iosaphat. Obijcies, id videtur factum anno septimo Ioram, non quinto: nam cap. 3. vers. 1. dictum est, quod Ioram rex Israel cœperit regnare anno 18. Iosaphat regis Iuda; Iosaphat autem regnauit annis 25. ab anno autem 18. ad 25. sunt septem anni, post quos moriente Iosaphat successit ei filius Ioram. Respondent Lyran. & Caietan. Ioram filium Achab regnasse post mortem Achab cum Ochozia fratre primogenito per biennium, scilicet ab anno 18. Iosaphat, vsque ad annum eius vigesimum, quo mortuus est Ochozias, tumque solus regnare cœpit Ioram eius frater iunior. Ergo quod hic dicitur: *anno quinto Ioram*: intellige à tempore, quo Ioram solus post fratris mortem regnare cœpit, quod fuit anno Iosaphat vigesimo, verùm obstat quod dicitur 3. Reg. vltimo, 52. scilicet Ochoziam in Israel regnare cœpisse anno 17. Iosaphat, ac mortuum anno 18. eiusdem; nam per biennium dumtaxat regnauit: quare cùm Ochozias sit mortuus anno Iosaphat 18. eique statim frater Ioram successerit: hinc sequitur Ioram cœpisse regnare anno 18. Iosaphat, non vigesimo. Meliùs Abul. respondet non esse numerandum annum 18. Iosaphat, eò quòd illo expleto cœperit regnare Ioram, neque 19. eò quòd sub finem eius cœperit regnare, nec 25. eò quòd is fuerit imperfectus; ablatis autem his tribus annis manent ab anno 18. Iosaphat, ad annum eiusdem 25. dumtaxat anni quinque integri, de quibus hic dicitur: *Anno quinto Ioram filij Achab*, &c. *regnauit Ioram filius Iosaphat*, scilicet post mortem Iosaphat, qui anno 25. regni sui mortuus est: tunc enim successit ei filius Ioram.

Optimè Richardus de S. Victore in conciliatione lib. Reg. & Paralipom. Arias in Daniele, Salian. Torniellus, Sanchez & Serar. hic respondent Ioram regem Iuda, bis à patre nuncupatum fuisse regem, ob duo eius bella, scilicet primò, anno 17. Iosaphat, quo ipse cum Achab iturus erat ad bellum contra Syros 3. Reg. 22. tumque videtur Ioram à Iosaphat patre dumtaxat regis titulum accepisse, vt si quid mali in bello accidisset, sibi succederet Ioram. Secundò, post sex annos, scilicet 23. Iosaphat quo ipse in bellum contra Moabitas profectus est, vt dictum est hoc lib. cap. 3. tunc enim Iosaphat rursùm Ioram filium declarauit regem, & regni administrationem se absente eidem tradidit, indeque numerandi sunt anni octo, quibus dicitur regnasse Ioram; ita scilicet, vt tribus annis Ioram regnarit cum Iosaphat patre viuente, quatuor verò cæteris post mortem patris; octauus verò & vltimus fuerit imperfectus, ideoque non numeretur. Quare licet nonnulli

A censeant Ioram post mortem patris Iosaphat regnasse octo annis, tamen verius est quod dixi, nimirùm ipsum quatuor integris annis dumtaxat & quinto incompleto regnasse post mortem Iosaphat; cum eo verò viuente tribus vltimis eius annis regnasse, id patet ex c. 9. vers. 29. vbi Ochozias filius Ioram regis Iuda, mortuo Ioram patre, dicitur cœpisse regnare anno vndecimo Ioram regis Israel: iam computa annos ab anno quinto Ioram regis Israel, vsque ad annum eius vndecimum, habebis annos dumtaxat quinque integros, quibus solis alter Ioram post mortem patris Iosaphat regnauit in Iuda.

Vice versa cùm ca. 1. v. 17. dicitur Ioram rex Israel regnare cœpisse anno secundo Ioram filij Iosaphat regis Iuda, intellige annum secundum ab eo tempore, quo Ioram primùm à patre Iosaphat ituro contra Syros titulum regis accepit, quod fuit anno Iosaphat 17. Vnde secundus Ioram filij Iosaphat annus incidit in annum 18. Iosaphat, quo cœpit regnare Ioram filius Achab in Israel.

Vers. 18. AMBVLAVITQVE (Ioram filius Iosaphat rex Iuda) IN VIIS REGVM ISRAEL (colendo idola eorum) SICVT AMBVLAVERAT DOMVS ACHAB. FILIA ENIM ACHAB ERAT VXOR EIVS) nomine Athalia; hæc enim fuit vxor Ioram, & mater Ochoziæ, vt patet v. 26.

Vers. 19. VT DARET ILLI LVCERNAM] id est stirpem & prosapiam regiam, scilicet nepotum sibi inuicem continuò in regno Iuda succedentium.

Vers. 21. VENITQVE IORAM REX SEIRA] id est in Idumæam. Hæc enim sicut ab Esau fundatore, qui alio nomine vocatus est *Edom*, dicta fuit *Idumæa* sic ab eodem qui pariter vocatus est *Seir*, id est pilosus, hirsutus, dicta est *Seira*.

Vers. 23. RELIQVA AVTEM SERMONVM (id est rerum & gestorum) IORAM, ET VNIVERSA QVÆ FECIT, NONNE HÆC SCRIPTA IN LIBRO VERBORVM DIERVM REGVM IVDA] puta in Diarijs & annalibus regum Iuda? Nota, hic tacentur multa de Ioram, quæ proinde supplentur in lib. 2. Paralipom. cap. 21. vbi vers. 3. Iosaphat rex dicitur filijs suis, qui erant fratres Ioram, dedisse *pensitationes* (malè nonnulli legunt: *pensationes*) id est annuos reditus. Rursùm, quòd Ioram omnes fratres suos numero sex occiderit, vt solus securè regnaret. Insuper, quòd Elias iam raptus (ante nouem annos) ad eum miserit litteras e paradiso, quibus ei ob hæc fratricidia D & ob idololatriam minatus est Dei vindictam, quæ mox ei obuenit: nam Deus percussit eum morbo insanabili, ita vt viscera egereret, filios quoque eius omnes occidit per Philisthæos & Arabes, vnico excepto Ochozia, qui licet minimus natu, ei successit, idque in pœnam talionis, vt sicut ipse fratres suos occiderat, sic & filij eius occiderentur. Addit Ioseph, vxores eius fuisse occisas. Ita barbari isti iusto Dei iudicio cæde filiorum regis, regiorum fratrum manibus parentarunt: nec tamen dixit rex insipiens in corde suo: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.*

Vers. 25. ANNO DVODECIMO IORAM FILII ACHAB REGIS ISRAEL, REGNAVIT OCHOZIAS FILIVS IORAM REGIS IVDÆ] Dices, cap. seq. vers. 29. dicitur Ochozias regnare cœpisse anno

vndecimo Ioram, non duodecimo. Resp. cœpit anno vndecimo regnare cum patre Ioram, qui erat in tormentis sui morbi; sequenti autem anno, qui est duodecimus, mortuo patre solus regnauit in Iuda. ita Abulens. Sanchez, Salian. & alij.

VERS. 26. VIGINTI DVORVM ANNORVM ERAT OCHOZIAS, CVM REGNARE COEPISSET] Dices 2. Paralipom. 22. 3. dicitur fuisse 42. annorum. Resp. hæc antilogia est perdifficilis & quasi irreconciliabilis, quam discutiam suo loco in lib. Paralip.

NOMEN MATRIS EIVS ATHALIA; FILIA AMRI] id est neptis Amri; erat enim Athalia filia Achab, vt dictum est vers. 18. Achab autem erat filius Amri. Sic Matth. 1. 8. Ozias dicitur filius Ioram, cùm eius fuerit nepos, imò trinepos: omittuntur enim ibi tres generationes, & tres filij intermedij, scilicet Ochozias, Ioas & Amasias, eò quòd Ioram miscuisset se stirpi impiæ Achab, & cum sua vxore Athalia filia Iezabelis, idololatriam inuexisset in regnum Iuda.

Aliter respondent Hebræi apud S. Hier. in Tradit. & Caietan. scilicet, Athaliam verè fuisse filiam Amri, dici tamen filiam Achab, vel imitatione, vel nutritione, quòd ab Achab sit educata, ideoque eius idololatriam imitata.

VERS. 27. GENER ENIM DOMVS ACHAB FVIT] Ochozias ergo videtur duxisse filiam Ioram filij Achab, sicut Ioram pater Ochoziæ duxerat Athaliam filiam Achab, aut certè duxisse filiam fratris, aut sororis Ioram: ideò enim dicitur, *gener domus Achab*, quia scilicet socer eius fuit Ioram, vel frater Ioram: nimirùm tota hæc impietatis & idololatriæ propago inuecta fuit in regnum Iuda per impiam Iezabel; huius enim filia fuit Athalia, ac neptis eius fuit vxor Ochoziæ, quarum vtraque à Iezabele, quæ vnius erat mater, alterius auia, educata eius impietatem & mores gentilitios imbibit. Vide hic quàm periculosum & noxium sit ducere vxores infideles vel hæreticas.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ELiseus mittit vnum è suis, qui vngat Iehu in regem Israel, vt familiam Achab deleat; vngit ille Iehu: id ex Iehu intelligentes principes eum regem creant; Iehu ergo rex factus pergit in Iezrahel, ibique occidit Ioram regem Israel, & Ochoziam regem Iuda, ac Iezabelem ex domo præcipitari iubet, quam deinde canes deuorant iuxta oraculum Eliæ.

1. ELiseus autem Propheta vocauit vnum de filijs prophetarum, & ait illi:
Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade
in Ramoth Galaad. 2. Cumque veneris illuc, videbis Iehu filium Iosaphat filij
Namsi: & ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorum, & introduces in
interius cubiculum. 3. Tenensque lenticulam olei, fundes super caput eius, &
dices: Hæc dicit Dominus: vnxi te regem super Israel. Aperiesque ostium, & fugies,
& non ibi subsistes. 4. Abijt ergo adolescens puer prophetæ in Ramoth
Galaad, 5. & ingressus est illuc: ecce autem principes exercitus sedebant, &
ait: Verbum mihi ad te, ô princeps. Dixitque Iehu: Ad quem ex omnibus nobis?
At ille dixit: Ad te, ô princeps. 6. Et surrexit & ingressus est cubiculum: at
ille fudit oleum super caput eius, & ait: Hæc Dicit Dominus Deus Israel: Vnxi te
regem super populum Domini Israel. 7. & percuties domum Achab domini
tui, & vlciscar sanguinem seruorum meorum prophetarum, & sanguinem omnium
seruorum Domini, de manu Iezabel. 8. Perdamque omnem domum
Achab: & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum & nouissimum
in Israel. 9. Et dabo domum Achab, sicut domum Ieroboam filij Nabat,
& sicut domum Baasa filij Ahia. 10. Iezabel quoque comedent canes in
agro Iezrahel, nec erit qui sepeliat eam. Aperuitque ostium, & fugit. 11. Iehu
autem egressus est ad seruos domini sui: qui dixerunt ei: Rectène sunt omnia?
quid venit insanus iste ad te? Qui ait eis: Nostis hominem, & quid locutus sit.
12. At illi responderunt: Falsum est, sed magis narra nobis. Qui ait eis: Hæc
& hæc locutus est mihi, & ait: Hæc dicit Dominus: Vnxi te regem super Israel.
13. Festinauerunt itaque, & vnusquisque tollens pallium suum posuerunt sub
pedibus eius, in similitudinem tribunalis, & cecinerunt tuba, atque dixerunt: Regnauit
Iehu. 14. Coniurauit ergo Iehu filius Iosaphat filij Namsi contra Ioram:
porrò Ioram obsederat Ramoth Galaad, ipse & omnis Israel, contra Hazael
regem Syriæ: 15. & reuersus fuerat vt curaretur in Iezrahel propter vulnera,
quia percusserant eum Syri, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Dixitque

que Iehu: Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de ciuitate, ne vadat, & nun-
tiet in Iezrahel. 16. Et ascendit, & profectus est in Iezrahel: Ioram enim æ-
grotabat ibi, & Ochozias rex Iuda descenderat ad visitandum Ioram. 17. Igi-
tur speculator qui stabat super turrim Iezrahel, vidit globum Iehu venientis, &
ait: Video ego globum. Dixitque Ioram: Tolle currum, & mitte in occursum eo-
rum, & dicat vadens: Rectène sunt omnia? 18. Abiit ergo, qui ascenderat
currum, in occursum eius, & ait: Hæc dicit rex: Pacata ne sunt omnia? Dixitque
Iehu: Quid tibi & paci? transi, & sequere me. Nuntiauit quoque speculator, di-
cens: Venit nuntius ad eos, & non reuertitur. 19. Misit etiam currum equo-
rum secundum: venitque ad eos, & ait: Hæc dicit rex: Numquid pax est? Et
ait Iehu: Quid tibi & paci? transi, & sequere me. 20. Nuntiauit autem spe-
culator, dicens: Venit vsque ad eos, & non reuertitur: est autem incessus quasi
incessus Iehu filij Namsi, præceps enim graditur. 21. Et ait Ioram: Iunge cur-
rum. Iunxeruntque currum eius, & egressus est Ioram rex Israel, & Ochozias rex
Iuda, singuli in curribus suis, egressique sunt in occursum Iehu, & inuenerunt eum
in agro Naboth Iezrahelitæ. 22. Cumque vidisset Ioram Iehu, dixit: Pax est
Iehu? At ille respondit? Quæ pax: adhuc fornicationes Iezrahel matris tuæ, &
veneficia eius multa vigent. 23. Conuertit autem Ioram manum suam, & fu-
giens ait ad Ochoziam: Insidiæ Ochozia. 24. Porrò Iehu tetendit arcum ma-
nu, & percussit Ioram inter scapulas; & egressa est sagitta per cor eius, statim-
que corruit in curru suo. 25. Dixitque Iehu ad Badacer ducem; Tolle proij-
ce eum in agro Naboth Iezrahelitæ: memini enim quando ego & tu sedentes in
curru sequebamur Achab patrem huius, quòd Dominus onus hoc leuauerit su-
per eum, dicens. 26. Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum
eius, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus. Nunc
ergo tolle, & proijce eum in agrum, iuxta verbum Domini. 27. Ochozias au-
tem rex Iuda videns hoc, fugit per viam domus horti; persecutusque est eum Ie-
hu, & ait: Etiam hunc percutite in curru suo. & percusserunt eum in ascensu Ga-
uer, qui est iuxta Ieblaam: qui fugit in Mageddo, & mortuus est ibi. 28. Et
imposuerunt eum serui eius super currum suum. & tulerunt in Ierusalem: sepelie-
runtque eum in sepulchro cum patribus suis in Ciuitate Dauid. 29. Anno vn-
decimo Ioram filij Achab, regnauit Ochozias super Iudam, 30. venitque Ie-
hu in Iezrahel. Porrò Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio, &
ornauit caput suum, & respexit per fenestram, 31. ingredientem Iehu per
portam, & ait: Numquid pax potest esse Zambri, qui interfecit dominum suum?
32. Leuauitque Iehu faciem suam ad fenestram, & ait: Quæ est ista? & incli-
nauerunt se ad eum duo vel tres eunuchi. 33. At ille dixit eis: Præcipitate eam
deorsum, & præcipitauerunt eam, aspersusque est sanguine paries, & equorum
vngulæ conculcauerunt eam. 34. Cumque introgressus esset, vt comederet,
biberetque, ait: Ite, & videte maledictam illam, & sepelite eam: quia filia regis
est. 35. Cumque issent vt sepelirent eam, non inuenerunt nisi caluariam, &
pedes, & summas manus. 36. Reuersique nuntiauerunt ei. Et ait Iehu: Ser-
mo Domini est, quem locutus est per seruum suum Eliam Thesbiten, dicens: In
agro Iezrahel comedent canes carnes Iezabel, 37. & erunt carnes Iezabel si-
cut stercus super faciem terræ in agro Iezrahel; ita vt prætereuntes dicant: Hæc-
cine est illa Iezabel?

Vers. 1. VADE IN RAMOTH GALAAD] Iam enim vrbs A illa post regis Ioram eam obsidentis vulnus capta erat vel tota, vel eius pars, ait Abul. Sanchez & Serar. idque patet ex v. 15.

Vers. 2. SVSCITABIS EVM DE MEDIO FRATRVM SVORVM] id est, vt Vatabl. *iube vt surgat è medio fratrum*, id est principem collegarum suorum: qui enim hic fratres, paulò post vocantur principes.

ET INTRODVCES IN INTERIVS CVBICVLVM] vt secretò eum vngas in regem: ne si publicè id facias, seditio concitetur à Ioranti regis asseclis & fautoribus, ideoque vbi eum secretò vnxeris, statim *fugies & non ibi subsistes*.

VNXI TE] Hæc videtur fuisse secunda vnctio Iehu: nam prima facta videtur ab Elia; hoc enim ei iusserat Deus 3. Reg. 19. 15. ideoque eum ire iusserat in Damascum, vt ibi vngeret Hazael in regem Syriæ, ac deinde in Samariam, vt vngeret Iehu in regem Israel: sed prima illa Eliæ vnctio fuit præuia & prognostica regni; hæc verò secunda facta ab Eliseo fuit regni collatio, eiusque in regem creatio. ita Caietan. Historic. Scholast. Sanchez & alij. Vers. 6.

QVID VENIT ISTE INSANVS AD TE] Vers. 11.
Vide hic vt principes idololatræ, hominesque mili-

militares prophetam rideant, vocentque *insanum* & fanaticum. Vita enim prophetarum aspera, vestitus horridus, sermo propheticus eis videbatur esse insania, ac prophetæ videbantur eis insanire: erant enim quasi emotæ mentis, & altiori numinis spiritu afflati. Vnde Plato in Phœdone: *Quidam, ait, diuino beneficio sunt insani, vt prophetæ & Sibyllæ.* & Cicero lib. 2. de diuinat. *Quid habet auctoritatis furor iste, quem diuinum vocatis, vt quæ sapiens non videt, ea videat insaniens, & is qui humanos sensus amiserit, diuinos assecutus sit, & vaticinari, idem sit, quod insanire. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* 1. Corinth. 2. & 3. Idem & magis faciebant prophetæ diaboli, qui gestus inconditos edebant, & furere videbantur: vnde de Sibylla ab Ænea consulta ita canit Virg. lib. 6. Æneid.

Non vultus, non color vnus,
Non comptæ mansêre comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, maiorque videri
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Iam propiore Dei.

B

NOSTIS HOMINEM, ET QVID LOCVTVS SIT] q. d. nostis eum insanum esse, ac proinde insana locutum, ideoque non credenda, nec à me enarranda. Id dicit Iehu, ne si se reuera ab eo vnctum dicat in regem, sibi creet periculum: ne scilicet aliquis vel pro Ioram pugnans, vel Iehu regnum inuidens, eum inuadat & occidat. *Percunctantibus autem illis*, inquit Ioseph. *qua de causa venisset iuuenis, & insanum videri dicentibus. Rectè inquit, coniecturam facitis, nam insana verba locutus est. Illis verò magis etiam sibi exponi quod esset orantibus, regnum populi sibi à Deo delatum, ait illum dixisse.*

C

Vers. 12. AT ILLI DIXERVNT: FALSVM EST, SED MAGIS NARRA NOBIS] q. d. non insana, sed seria & magni momenti locutus est propheta, cupimusque omninò vt ea nobis enarres. Vnde Chald. vertit: *Falsum tu dicis, indica nunc nobis.* Suspicati sunt Dei instinctu, id quod res erat, scilicet Iehu à propheta accepisse regni oraculum, illudque ab eo extorquere satagunt, vnde sequitur.

Vers. 13. FESTINAVERVNT ITAQVE, ET VNVSQVISQVE TOLLENS PALLIVM SVVM (vestem externam) POSVERVNT SVB PEDIBVS EIVS IN SIMILITVDINEM TRIBVNALIS] Sept. *super ascensum graduum*; Vatabl. *in fastigio graduum*, id est in supremo grado, nimirum summo & eminentissimo loco, q. d. loco excelso vestibus suis strauerunt ei quasi thronum regium, vt in eo velut rex sederet: hoc enim situ eum regem crearunt.

D

Nimirùm ad vocem Prophetæ, quàm è Iehu audierant principes, hi & milites diuinitus excitati regnum ei detulerunt, ideoque gradus aliquos opere tumultuario construxerunt, quos palliis suis quasi aulæis strauerunt, & in summo eorum Iehu collocarunt, eique acclamarunt: *Regnauit Iehu.* q. d. rex noster est Iehu, viuat ergo & regnet prosperè per multos annos. Sic Plutarchus scribit de Catone Vticensi in eius vita, stratas esse à militibus vestes per ea loca, quæ ipse pedibus calcaturus erat: quod honoris genus refert Imperatoribus impendi solêre. Et in Deorum suorum quibusdam sacris, dum illos festa pompa traducerent, vestes sterni solitas esse scribit idem Plutarchus in Alcibiade.

A

Idem de sacris Iunonis tradit Athenæus lib. 12. c. 9. Sic & Christo quasi Messiæ regi, solemni pompa ingredienti Ierusalem in die Palmarum, turba viam strauit & palmis & vestibus, Matthæi 21.

QVID TIBI ET PACI] q. d. non pacem veho, sed bellum: conjuraui enim contra tuum regem Ioram, vt eum occidam regnumque eius occupem. Vers. 18.

ET EGRESSVS EST IORAM REX ISRAEL, ET OCHOZIAS REX IVDA, &c. IN OCCVRSVM IEHV ET INVENERVNT EVM IN AGRO NABOTH IEZRAELITÆ] Iustum congruumque fuit hoc Dei iudicium, qui eos congregauit in agrum Naboth, vt in eo cæderentur, in quo Achab pater eorum, Naboth vinea sua spoliarat & occiderat, vti ipse per Eliam eidem prædixerat 3. Reg. 21. 23. Vers. 21.

B

ADHVC FORNICATIONES IEZABEL MATRIS TVÆ, ET VENEFICIA EIVS MVLTA VIGENT] puta idololatria & magia Iezabelis, idololatria enim est fornicatio mystica, qua quia relicto Deo sponso, adhæret idolis, quasi adulteris. Eadem est magia, quia sacerdotes idolorum sunt magi; consulunt enim dæmonem, & ab eo oracula accipiunt. Dicit hoc Iehu q. d. Ego ex parte Dei iudicis venio, vt puniam idololatriam, & magiam tuam, tuæque matris Iezabelis. Vers. 22.

QVOD DOMINVS ONVS HOC LEVAVERIT SVPER EVM] *Onus* vocatur prophetia minax & onerosa, qua Deus per Eliam prædixerat posteros Achab ob eius scelera occidendos, 3. Reg. 21. 23. Vers. 25.

C

ETIAM HVNC PERCVTITE] ad exterminium domus Achab à Deo prædictum & decretum. Erat enim Ochozias rex Iuda, ex parte matris Athaliæ nepos Achab, eiusque scelera & idololatriam imitabatur. Vers. 27.

Dices, 2. Paral. 22. 9 dicitur Ochozias fugisse & latuisse in Samaria. Resp. hac vice fugit & latuit in Samaria, sed vt ibidem additur, in Samaria postea deprehensus, deductus est ad Iehu in Gaber, ibique percussus fugit in Mageddo, ibique mortuus est. ita Lyran.

ANNO VNDECIMO IORAM FILII ACHAB REGIS ISRAEL REGNAVIT OCHOZIAS SVPER IVDAM] *Regnauit*, id est regnare cœpit, & vix vno anno regnauit; nam anno duodecimo Ioram simul cum eo occisus est à Iehu. Vers. 29.

D

PORRO IEZABEL INTROITV EIVS (IEHV regicidæ) AVDITO, DEPINXIT OCVLOS SVOS STIBIO] non ad illiciendum Iehu in sui amorem. Erat enim vetula, & sciebat Iehu esse iuratum suum hostem, sed ad animositatem ostentandam, quasi quæ non timeret nec curaret Iehu; vnde eum increpuit, vocauitque domini sui (Ioram regis) interfectorem, vt eum percelleret: putabat enim quòd Iehu in se, vtpote feminam & reginam, non auderet manus iniicere, nec eius sanguine se cruentare. Quòd si auderet, volebat animosè & nobiliter mori, quasi mortem contemnens. Hæc est vanitas sæculi & sæcularium; æquè ac mulierum vanitas est stibium Vers. 30.

bitum & purpurissa, quam proinde Magdalena, dum pœnituit despexit; nam vt ait S. Hier. Ep. ad Furiam: *non habuit crispantes mitras, nec striden-tes calceolos, nec orbes stibio fuliginatos.* Vnde S. Cypriani tract. de opere & eleemosyna: *Iunge ocu-los tuos*, inquit, *non stibio diabolico, sed collyrio Chri-sti.*

VERS. 31. NVMQVID PAX POTEST ESSE ZAMRI QVI INTERFECIT DOMINVM SVVM] quasi dicat, quæ pax & societas potest esse cum Iehu, qui est quasi alter Zamri tyrannus. Sicut enim Zamri occidit Ela regem suum 3. Reg. 16. 10. eiusque regnum inuasit, sic Iehu occidit Ioram regem suum, eiusque regnum inuadit.

VERS 37. *Iezabelis etymon.* ET ERVNT CARNES IEZABEL SICVT STERCVS] Alludit ad Etymon nominis Iezabel. *Iezabel* enim Hebr. idem est, quod אִי זֶבֶל *eze-bel*, id est *vbi stercus?* *Zebel* enim Chaldaicè, Syriacè & Arabicè idem est quod, *stercus*. Aut *Iezabel* idem est, quod אִי זֶבֶל *i zebel*, id est, *insula sterquilinij vel væ sterquilinio*, ait Pagnio. vnde nonnulli putant à *zebel*, id est *stercus diabolum* per contemptum vocari *zabulum*, id est, *stercora-rium*, ac Græcos Beelzebub vocare *Beelzebub*, quasi *Deum stercoris*, stercori enim insidet *zebub* id est *musca*. Porrò S. Ambros. exhortat. ad virgin. *Iezabel*, inquit, *idem est quod vanitatis profluuium, vel vana & vacua redundantia, qualis est in auaritia, ambitione, omniq́; concupiscentia, cuius idea est Iezabel.*

HÆCCINE EST ILLA IEZABEL] q.d. Itáne fortuna vices commutans Iezabelem ex summo gloriæ in imum ignominiæ prostrauit? Erat illa decor & pulchritudo orbis, Iam putet vt sor-A didum stercus. Erat illa regum vxor & mater, imò domina & rectrix en tibi iam à canibus laniatur. Erat illa terror Eliæ & prophetarum, imò totius Israelis: Ecce iam illa vngulis equorum calcatur.

Notat S. Chrysost. hom. 25. in Epist. ad Roman. Iezabelem grauius punitam esse, quàm Achab, qui in bello sagitta confixus decorè occubuit, eò quòd Iezabel fuerit ei omnis mali occasio, imò suggestrix & incentrix: *Iezabel ait, maiores pœnas dedit, quàm Achab vineæ raptor: ipsa quippe vniuersum istud negotium texuerat, regique lapsûs occasionem dederat.*

Sic B. Francisc. Borgia nuper Dux Gandiæ, cùm Isabellæ vxoris Caroli V. defunctæ corpus ad regium sepulchrum Granatam deferret, il-B lud adeò deforme, fœdum & horridum conspexit, vt non agnosceret nec auderet iurare, hoc esse corpus Imperatricis. Quare illud contentis oculis intuens & admirans: *Haccine*, inquit, *est Isabella mundi Imperatrix?* Hæccine sapiens & sancta illa Isabella gaudium Hispaniæ, decus imperij, spes orbis? vbi nuperus ille vultus decor, vbi oculorum splendor, vbi coronæ regiæ maiestas? Itáne caró eius versa est in putredinem, decor in fœtorem, splendor in horrorem? Quare Deo mentem illuminante, attentè considerans, quanta esset regum regnorumque & omnium bonorum mundi vanitas, eis valedicere & soli Deo seruire decreuit, ac Societatem IESV ingressus, rarum virtutum omnium tam religiosis, quàm sæcularibus, quin & principibus ac regibus dedit exemplar, vt patet ex eius vita.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEhu occidit septuaginta filios Achab, & quadraginta duos fratres Ochoziæ, ac per dolum omnes cultores Baal, vnde meruit progeniem in regno vsque in quartam generationem: Idem tamen coluit vitulos aureos Ieroboam, ideoque domus eius tandem excisa est.

1. ERant autem Achab septuaginta filij in Samaria: scripsit ergo Iehu litteras,
& misit in Samariam, ad optimates ciuitatis, & ad maiores natu, & ad nu-
tritios Achab dicens: 2. Statim vt acceperitis litteras has, qui habetis filios
domini vestri, & currus, & equos, & ciuitates firmas, & arma, 3. eligi-
te meliorem, & eum qui vobis placuerit de filijs domini vestri, & eum ponite su-
per solium patris sui, & pugnare pro domo domini vestri. 4. Timuerunt illi
vehementer, & dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, & quo
modo nos valebimus resistere? 5. Miserunt ergo præpositi domus, & præfecti
ciuitatis, & maiores natu, & nutritij, ad Iehu, dicentes: Serui tui sumus, quæcum-
que iusseris faciemus, nec constituemus nobis regem: quæcumque tibi placent
fac. 6. Rescripsit autem eis litteras secundò, dicens: Si mei estis, & obeditis,
mihi, tollite capita filiorum domini vestri, & venite ad me hac eadem hora cras
in Iezrahel. Porrò filij regis, septuaginta viri, apud optimates ciuitatis nutrieban-
tur. 7. Cumque venissent litteræ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt septua-
ginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & miserunt ad eum in Iezra-
hel. 8. Venit autem nuntius, & indicauit ei, dicens: Attulerunt capita filio-
rum regis. Qui respondit: Ponite ea ad duos aceruos iuxta introitum portæ
vsque mane. 9. Cumque diluxisset, egressus est, & stans dixit ad omnem po-

pulum: Iusti estis: si ego coniuraui contra dominum meum, & interfeci eum, quis
percussit omnes hos? 10. Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermoni-
bus Domini in terram, quos locutus est Dominus super domum Achab, & Do-
minus fecit quod locutus est in manu serui sui Eliæ. 11. Percussit igitur Iehu,
omnes qui reliqui erant de domo Achab in Iezrahel, & vniuersos optimates eius,
& notos, & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquiæ. 12. Et surrexit,
& venit in Samariam: cumque venisset ad Cameram pastorum in via. 13. in-
uenit fratres Ochoziæ regis Iuda, dixitque ad eos: Quinam estis vos? Qui respon-
derunt: Fratres Ochoziæ sumus, & descendimus ad salutandos filios regis, &
filios reginæ. 14. Qui ait: Comprehendite eos viuos. Quos cùm comprehen-
dissent viuos, iugulauerunt eos in cisterna iuxta Cameram, quadraginta duos vi-
ros, & non reliquit ex eis quemquam. 15. Cumque abiisset inde, inuenit Io-
nadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei. Et ait ad eum: Numquid
est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Ionadab. Est. Si est,
inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se in
currum: 16. dixitque ad eum: Veni mecum, & vide zelum meum pro Domi-
no. Et impositum in curru suo, 17. duxit in Samariam. Et percussit omnes
qui reliqui fuerant de Achab in Samaria vsque ad vnum, iuxta verbum Domini,
quod locutus est per Eliam. 18. Congregauit ergo Iehu omnem populum, &
dixit ad eos: Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum ampliùs. 19.
Nunc igitur omnes prophetas Baal, & vniuersos seruos eius, & cunctos sacer-
dotes ipsius, vocate ad me; nullus sit qui non veniat, sacrificium enim grande
est mihi Baal; quicumque defuerit, non viuet. Porrò Iehu faciebat hoc insidio-
sè, vt disperderet cultores Baal. 20. Et dixit: Sanctificate diem solemnem
Baal. Vocauitque. 21. & misit in vniuersos terminos Israel, & venerunt cun-
cti serui Baal, & non fuit residuus ne vnus quidem qui non veniret. Et ingressi sunt
templum Baal: & repleta est domus Baal, à summo vsque ad summum. 22. Di-
xitque his qui erant super vestes: Proferte vestimenta vniuersis seruis Baal. Et
protulerunt eis vestes. 23. Ingressusque Iehu, & Ionadab filius Rechab, tem-
plum Baal, ait cultoribus Baal: Perquirite, & videte, ne quis forte vobiscum, sit
de seruis Domini, sed vt sint serui Baal soli. 24. Ingressi sunt igitur vt face-
rent victimas & holocausta: Iehu autem præparauerat sibi foris octoginta viros,
& dixerat eis: Quicumque fugerit de hominibus hȷs, quos ego adduxero in ma-
nus vestras, anima eius erit pro anima illius. 25. Factum est autem, cùm com-
plerum esse holocaustum, præcepit Iehu militibus & ducibus suis: Ingredimini,
& percutite eos, nullus euadat. Percusseruntque eos in ore gladij, & proiecerunt
milites & duces: & ierunt in ciuitatem templi Baal, 26. Et protulerunt sta-
tuam de fano Baal, & combusserunt. 27. Et comminuerunt eam. Destruxe-
runt quoque ædem Baal, & fecerunt pro ea latrinas vsque in diem hanc. 28.
Deleuit itaque Iesu Baal de Israel. 29. Verumtamen à peccatis Ieroboam fi-
lij Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui
erant in Bethel, & in Dan. 30. Dixit autem Dominus ad Iehu: Quia studio-
sè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in cor-
de meo fecisti contra domum Achab: filij tui vsque ad quartam generationem se-
debunt super thronum Israel. 31. Porrò Iehu non custodiuit vt ambularet in
lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit à peccatis Ieroboam,
qui peccare fecerat Israel. 32. In diebus illis cœpit Dominus tædere super
Israel; percussitque eos Hazael in vniuersis finibus Israel, 33. à Iordane con-
tra Orientalem plagam, omnem Terram Galaad, & Gad, & Ruben, & Manasse,
ab Aroër, quæ est super Torrentem Arnon, & Galaad, & Basan. 34. Reli-
qua autem verborum Iehu, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nónne hæc
scripta sunt in Libro verborum dierum regum Israel? 35. Et dormiuit Iehu
cum patribus, sepelieruntque eum in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius
pro eo. 36. Dies autem, quos regnauit Iehu super Israel, viginti & octo anni
sunt, in Samaria.

VERS. 1. ERANT AVTEM ACHAB SEPTVAGINTA FILII] non ex sola Iezabele, sed ex alijs multis vxoribus ab eo procreati.

A AD NVTRITIOS ACHAB] id est vt Septuag. *ad nutritios filiorum Achab*, scilicet ad primates, qui septuaginta filios Achab enutrierant.

Ecce

VERS. 4. ECCE DVO REGES (Ioram rex Israel, & Ochozias rex Iuda, vtrumque enim occidit Iehu) NON POTVERVNT STARE CORAM EO] id est resistere illi, vnde sequitur.

ET QVOMODO NOS (priuati & plebei) VALEBIMVS RESISTERE?]

VERS. 5. MISERVNT ERGO PRÆPOSITI DOMVS] qui scilicet præerant palatio regio, quod Amri ædificarat in Samaria, in quo habitarat Achab, eiusque filius Ioram, occisus à Iehu.

VERS. 7. OCCIDERVNT SEPTVAGINTA VIROS] Non peccauit Iehu iubendo occidi septuaginta filios Achab, quia id fecit iussu Dei, qui summus vitæ tam nocentum quàm innocentum est Dominus, eò quòd essent filij nocentis Achab, cuius vtpote nequissimi semen omne, omnemque stirpem funditus delere volebat Dominus: verisimile enim est inter hos septuaginta aliquos fuisse minores & innocentes, nec idololatriæ Achab capaces vel participes. Peccarunt tamen Samaritæ, quòd hoc mandatum Iehu de eis occidendis exsecuti sint, non vt ministri Iudicis, sed timore Iehu, quem nesciebant esse regem à Deo electum, & ab Eliseo vnctum, ideoque nesciebant eum esse Iudicem Israelis, ac habere à Deo potestatem occidendi hos filios Achab. Fortè etiam peccauit Iehu iubendo eis hoc facinus, si priùs non satis eis probauit suam auctoritatem, & ius regni sibi à Deo datum, nisi ipsi illud aliunde facilè scire potuerint. ita Abul.

ET POSVERVNT CAPITA EORVM IN COPHINIS] Appositè ad culpam Achab qui in cophinis collegerat vuas ex vinea Naboth à se occisi: ideirco igitur in pœnam peccati filiorum eius capita in cophinis deferuntur ad Iehu. In eo ergo punitur tum ipse, tum filij, in quo peccarant.

VERS. 8. PONITE EA AD (Chal. in) DVOS ACERVOS IVXTA INTROITVM PORTÆ VSQVE MANE] vt totus populus ingrediens & exiens per portam, videat hoc iustum Dei iudicium contra domum Achab, itaque ab eius idololatria & cultu Baal recedat.

VERS. 9. IVSTI ESTIS] id est, iustam Dei vindictam impleſtis, licet inscij & non cogitantes. Cogitabant enim implere iussum Iehu de eis occidendis, non autem iussum Dei.

SI EGO CONIVRAVI CONTRA DOMINVM MEVM (Ioram regem Israel) ET INTERFECI EVM QVIS PERCVSSIT OMNES HOS?] q. d. non ego sed vos, esto meo iussu meique metu. q. d. Ex hac vltione patet manifestè, vindicta Dei contra domum impiam Achab; quòd scilicet Deus tam me, quàm vobis vsus sit ad illam peragendam. Nam ego licet occiderim Ioram, non tamen potuissem occidere septuaginta eius fratres, nisi Deus immisisset vobis mei metum, vt me iubente eos occideretis. Alioqui enim potuissetis meo iussui resistere, aut vi, aut honesta excusatione, aut filios hos Achab, quos occidistis, abscondendo, vel aliò amandando. Deus ergo vobis mentem eripuit, ne id faceretis, sed eos occideretis.

VERS. 11. PERCVSSIT IGITVR IEHV OMNES QVI RELIQVI ERANT DE DOMO ACHAB] *Omnes*, id est ferè omnes, quia pauci ijque ferè pauperes, abiecti & imbelles fuêre relicti. Remansêre quoque fratres Ochoziæ regis Iuda, prognati ex Athalia filia Achab, quos paulò pòst occidit v. 14. Remansit quoque Ioas, qui Ochoziæ patri in regno Iudæ successit. Simili modo dixit Script. nullum relinquendum ex domo Ieroboam, Baasa, Ela, &c. quia digniores omnes sublati, & pauci vilesque relicti fuêre.

VERS. 13. FRATRES OCHOZIÆ] id est filij fratrum Ochoziæ, vt explicatur 2. Paral. 22. 9. nam fratres Ochoziæ fuêre occisi ab Arabibus 2. Par. 21. 17

DESCENDIMVS AD SALVTANDOS FILIOS REGIS] scilicet Ochoziæ regis Israel, eiusque vxoris & reginæ.

VERS. 14. IVGVLAVERVNT EOS] quasi posteros impij Achab, ex impia matre Athalia. Fecit id Iehu instinctu Dei, vnde ait ad Ionadab: *Vide zelum meum pro Domino.* ita Abul.

IVXTA CAMERAM] *pastorum*, vt dictum est v. 12. Chald. *Ad domum congregationis pastorum*, Hebr. *ad domum ligationis*, in qua scilicet oues ligabantur ad tondendum. q. d. in tonstrina ouium. Ita Pagn. Fortè tondebantur tum ibidem oues, ideoque de more læta instruebantur conuiuia, ad quæ inuitati fuêre hi filij fratrum Ochoziæ, ibique inter epulas occisi, vti in similibus occisus fuit Ammon à fratre suo Absalom. 2. Reg. 13.

VERS. 15. INVENIT IONADAB FILIVM RECHAB IN OCCVRSVM SIBI, ET BENEDIXIT EI] scilicet bene precatus est ei, salutauit eum dicendo more Hebræo: *pax tibi.* Hic *Ionadab* est ille qui laudatur Ieremiæ c. 35. 6. vbi Ieremias propinans vinum Rechabitis, posteris & discipulis Ionadab, audit ab eis: *Non bibemus vinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum vos, & filij vestri vsque in sempiternum, & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas non plantabitis, nec habebitis sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, vt viuatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini.* *Ionadab pater Rechabitarum.*

Ioannes Ierosolymit. lib. de Institut. monach. cap. 25. asserit hunc *Ionadab* fuisse Elisei discipulum, eiusque vitæ religiosæ vestigia, exceptâ continentiâ, sectatum esse cum suis filijs & nepotibus. Rechabitæ hi fuêre Cinæi, posteri Iethro Madianitæ, soceri Mosis. Vide dicta Ieremiæ 35. 6.

VERS. 17. NVMQVID EST COR TVVM RECTVM SICVT COR MEVM CVM CORDE TVO] q. d. amásne me sincerè & ex animo, sicut ego amo te. Hinc videtur Iehu ante regnum fuisse probus vtpote amicus & familiaris Ionadabo viro probo & religioso. Amicitia enim non coalescit inter probos & improbos, poscit enim sibi similes.

ET IMPOSITVM IN CVRRV SVO DVXIT IN SAMARIAM] vt auctoritatem sibi apud Samaritas nomenque probitatis conciliaret per Ionadabum sibi socium, quem omnes habebant pro viro integro & sancto, vt hac ratione faciliùs perageret cædem Baalitarum, quam moliebatur, nec aliquis ei resistere auderet.

VERS. 18. ACHAB COLVIT BAAL PARVM, EGO AVTEM COLAM EVM AMPLIVS] Mentitur Iehu, sed officiose, & ad bonum finem, vt omnes cultores Baal in vnum colligat & mactet, *Iehu ait se culturum Baal.*

ctet, quod Deus ei iusserat, quodque alia ratione perfici vix poterat. Vnde ipse putabat hoc mendacium sibi esse licitum, imò necessarium, honestum & pium: ita Theodor. & Procop.

An peccaverit

Licet enim hoc eius mendacium ex genere suo esset perniciosum, quia erat simulatio imò professio idololatriæ, ideoque scandalum publicum, vti docet S. Thom. 2.2.q.111. art. 2. ad 2. Franc. Suarez tract. 1. de fide disp. 14. sect. 4. n. 9. Greg. de Valentia tract. de fide disp. 1. q. 3. puncto 2. imò S. Aug. l. contra mendacium c. 2. hoc Iehu mendacium vocat impium, ideoque cum non pro illa simulatione, sed pro obedientia, qua iussu Dei occidit posteros Achab, à Deo fuisse laudatum & remuneratum asserit, additque: *Visum est quibusdam Catholicis Priscillianistas se debere simulare, vt eorum latebras penetrarent; quod ego prohibens*, ait Aug. *scripsi librum contra mendaciũ.*

Multa eũ excusant. Primum.

Tamen multa sunt quæ Iehu excusant, & hoc eius mendacium potiùs officiosum quam perniciosum fuisse ostendant. Primum est, intentio loquentis, nimirum quòd illud dixerit non serio, non enim intendebat colere Baal, sed fictè & simulatè vt omnes cultores Baal in vnum colligeret; & collectos omnes quasi victimas diuinæ iustitiæ tractaret, vti Deus ei iusserat; quod aliàs facere nequiuisset. Vnde S. Hier. in cap. 2. Epist. ad Galat. omninò excusat Iehu, docetque vtilem esse simulationem, & quandoque exhibendam, dummodò caueatur mendacium. *Vtilem*, ait Hier. *simulationem assumendam esse in tempore Iehu regis nos docet exemplum.* Idem censet Abul. Caietan. & alij, imò Adrianus in 4. q. 1. de Baptismo in resp. ad 5. an liceat celare fidem per professionem falsæ religionis, si iusta subsit causa: quod tamen alij passim improbant & refellunt, ac meritò.

Secundum.

Secundùm, quòd simulatio & fictio hæc Iehu breuissimo tempore durarit; vnde exiguum fuit scandalum: nam mox visuri erant vniuersi animum loquentis planè contrarium: moram ergo modici temporis Iehu pro nihilo reputauit.

Tertium.

Tertium, quod non iusserit vel exhortatus sit Baalitas ad sacrificandum Baal, sed tantùm dixerit: *Ego colam eum ampliùs*: qua voce tantùm intendit occasionem dare Baalitis, vt animum suum aperirent, & malitiam idololatriæ mente conclusam proderent, vt illam deinde ipse succideret. Sic medici dant pharmaca, quæ humores prauos commoueant, vt eos deinde emicantes expellant, itaque homini sanitatem restituant. Sic principes mittunt exploratores ad hostes, qui se eorum amicos simulent, vt eorum consilia resciscant, & Principibus renuntient; vti fecit Chusai transfugiens ad Absolomem, ibique dissipans consilia Achitophelis 2. Reg. 15. v. 14. Sic heri explorant fidem seruorum & ancillarum, hinc inde ponendo nummos, vt videant an ipsi eos auferant & furentur, an verò fideliter ad herum referant. Hi ergo dant quidem occasionem furti; non tamen ad illud incitant vel inuitant.

Dices, Iehu implicitè suo exemplo inuitauit Baalitas ad sacrificandum Baal. Resp. Iehu non inuitauit, sed occasionem tantùm eis dedit sacrificandi (vti iam dixi de heris) quàm sciebat illos arrepturos, idque permisit, vt quod ipsi quotidie faciebant priuatim, hoc iam facerent publicè, itaque detegerentur, vt ab eo puniri plectique possent. Satius enim erat vnum actum sacrificij publicum permittere ad redimenda tot priuata eorum sacrilegia. Satius erat sinere eos publicè semel idola colere, quàm priuatim millies & millies; vt hac permissione idololatriam Baal funditus excinderet.

Quartum.

Quartum, quia magna tunc erat rerum & religionis perturbatio: alij enim colebant Baal, alij vitulos aureos, alij Melchum, alij Chamos, alij Deum verum: quare exiguum fuit hoc Iehu scandalum: quisque enim liberè colebat quod volebat. Addunt nonnulli Iehu ambiguè fuisse locutum, & per Baal intellexisse Deum verum: hic enim verus est *Baal*, id est omnium Dominus: aut potiùs per Baal intellexisse dæmonem. q. d. Achab coluit Baal, id est dæmonem victimis animalium, ego amplius eum colam, sed materialiter tantùm, victimis hominum, quia Baalitas mactabo & offeram illi non quasi Deo sed quasi Dei archicarnifici, qui merè delectatur sanguine & morte hominum impiorum, vt animas eorũ abripiat in tartara: magnum enim festum egit dæmon in mactatione idololatrarum, quam fecit Iehu, eosque quasi victimas suas lætissimè acceptauit.

Quintum.

Quintum, quia Iehu erat homo militaris, militari ergo sensu & astu hoc militare stratagema adinuenit, ad perdendos simul & semel omnes Baalitas, Dei æquè ac suos hostes: quare non studebat casibus conscientiæ, sed quod zelus honoris Dei & militaris industria ad detegendos hostes, vt ex inopinato eos opprimeret, illi suggerebat, hoc bona fide peregit, idque præsente, iuuante, & vt videtur probante Ionadab viro probo, prudente & religioso.

Denique Iehu à Domino laudatus & remuneratus fuit v. 30.

Simili modo Constantius Imperator Constantini Magni pater, vt agnosceret quinam in familia sua essent veri & cordati Christiani, qui ficti vel timidi, & inconstantes, edixit vt qui Deos colere vellent, in aula manerent, pristinisque honoribus fruerentur; qui verò id facere nollent, aula excederent. Mox omnes eos qui se Deos colere velle dicebant, aula eiecit: cæteros in ea retinuit, causamque dedit: *Quomodo*, inquit, *mihi fidi erunt, qui Deo perfidi fuerunt?* ita refert Euseb. lib. 1. de vita Constantini cap. 9. & 10. & Sozom. lib. 1. c. 6.

SACRIFICIVM ENIM GRANDE EST MIHI BAAL] Vs. 19.
q. d. Volo grande & solemne sacrificium offerre Baal, ideoque volo Baalitas omnes esse præsentes. Hoc simulabat Iehu, sed verè intendebat ipsosmet Baalitas, quasi victimas mactare Deo, eosque offerre dæmoni, quasi Dei carnifici, qui eorum vtpote sui cultorum erat dominus & possessor, ideoque eos secum abrepturus erat in gehennam.

SANCTIFICATE DIEM SOLEMNEM BAAL] Vs. 20.
hoc est indicite diem festum & sanctum, quo solemniter colamus Baal: sed vos ô Baalitæ, eo lætia eum formaliter victimis boum, ego verò eum colam materialiter dumtaxat mactando & tra-

& tradendo vosipsos quasi victimas dæmoni, cui vosmetipsos dicastis, & quasi seruos addixistis. Et verè solemne festum egit tum dæmon, cùm tot idololatrarum quasi seruorum suorum à Iehu cæsorum animas & corpora rapuit. Vocati ergo venerunt ad festum solemne non epuli, sed macelli sui. Sic diabolus in morte Lutheri indixit solemne festum dæmonibus sibi subditis, adeoque omnes circumquaque conuocauit ad eius animam cum triumpho deducendam ad tartara. Id fassi sunt dæmones qui energumenos possidebant Geilæ, quæ ciuitas est in Brabantia inter Antuerpiam & Louanium, vbi S. Dympna virgo & martyr à suo patre rege Hyberniæ pro virginitate occisa requiescit, & multis miraculis præsertim in energumenis à dæmone liberandis resplendet, vti oculis meis olim conspexi, cùm sanctæ huius virginis lipsana sacra visitasem. Geilæ, inquam, eo die quo mortuus est Lutherus, omnes energumeni à dæmonibus fuêre liberi; sed postero die rursùs ab ijsdem possessi & exagitati. Rogati dæmones causam, dixêre, se pridie conuocatos ad magni amici sui Martini Lutheri funus, illi interfuisse ac festum agitasse: principem enim ipsorum & archidæmonem præcepisse, vt vniuersi spiritus maligni ad sui prophetæ & fidelis cooperarij Lutheri exequias confluerent, congruere enim vt qui quamplurimos ad inferos deduxisset, à quamplurimis ad eosdem solemniter deduceretur. Vti inter alios narrat Tilmannus Bredenbachius lib. 7. Collat. sacr. c. 39. qui & addit innumerabilem coruorum horrendum in modum crocitantium copiam (erant illi dæmones) cadauer Lutheri superuolitasse, illudque Islebio Witenbergam ad sepulchrum vsque comitatam fuisse. Simile festum egerunt dæmones in morte Vdonis Magdeburgensis præsulis, vti idem Bredenbac. lib. 8. c. 14. ex Naucleto, Fulgosio, P. Canisio fusè enarrat.

Festum dæmonum in morte Lutheri.

Vers. 21. Et venerunt cuncti servi Baal] *Seruos* vocat deuotos Baal, præsertim sacerdotes, vt patet v. 19. vnde & vers. seq. iussit eis dari vestes, scilicet sacerdotales & sacras: nec enim videntur omnes omninò qui Baal adorabant venisse, aut templo vno capi potuisse. Sic Actor. 17. 4. *colentes*, vocantur viri pij & religiosi Deum piè colentes. Abul. tamen censet omnes omninò profitentes cultum Baal vocatos venisse ad diem solemnem Baal: licet enim tempore Achab fuerint illi in magno numero, tamen paulò pòst agente Iosaphat rege pio, multi ex eis ad cultum vnius veri Dei redierunt.

Et repleta est domus Baal a summo usque ad summum] scilicet ab extremo in extremum. Sept. *Et repleta est domus super os*: Chald. *ex angulo in angulum.*

Vers. 22. Proferte vestimenta universis servis Baal] scilicet sacerdotalia vel sacra, qualibus vtebantur Leuitæ & Nathinæi, siue ministri sacerdotum: non ergo dedit eis vestes laicas in præmium. Hæc enim magna multis fuisset idololatriæ & peccati illecebra, vt pro vestibus se cultores Baal esse mentirentur. Addit Abul. Iehu eis victimas ad sacrificium suppeditasse & inuitasse ad sacrificandum, idque sine culpa. Verùm id dici nequit: inuitare enim ad sacrificandum idolo, culpa est & scelus, quocumque fine id fiat. Suffecit ergo Iehu, quòd eis paratos ad sacrificandum permitteret sacrificare.

Sed ut sint servi Baal soli] *Nullus se dicens*, ait Iosephus, *vt sacris eorum alienus et prophanus vllus se ingerat?* Prudenter id prouidit Iehu, ne quis innocens Deique cultor, sed soli nocentes Baalitæ mactarentur. Vers. 23.

Anima eius erit pro anima illius] *Interminatus*, ait Iosephus, *quicumque aliquem eorum elabi permiserit, vicarium pro illo moriturum.* Vers. 24.

Factum est autem cum completum esset holocaustum] Hebr. Chald. & Septuag. Rom. habent in singulari: *cùm consummasset*, scilicet summus sacerdos Baal. Sept. Regia & Complut. habent in plurali: *Et factum est vt compleuerunt facientes holocaustum*, vtrumque verum: plures enim in pluribus altaribus plura offerebant holocausta. Vers. 25.

Et proiecerunt (cadauera eorum) milites et duces] Iehu.

Et ierunt in civitatem templi Baal, et protulerunt statuam de fano Baal, et combusserunt] Videtur ciuitas quædam propriè fuisse dicata Baal, è cuius templo statuam Baal eduxerunt & combusserunt. Vatabl. & Salian. per *ciuitatem* intelligunt ciuitates, vt sit Enallage numeri. q. d. Iussu missuque Iehu iuerunt in quaslibet ciuitates Israel, ex eisque eduxerunt idola Baal & combusserunt, idque eos fecisse valde est probabile. nam vt sequitur: *Deleuit itaque Iehu Baal de Israel*: quod non fecisset si in vna tantùm ciuitate eum deleuisset. Denique possit esse Hypallage: *ierunt in ciuitatem templi*, id est ierunt in templum ciuitatis: templum enim hoc ab Achab in Samaria ædificatum erat vastum & amplum, habens varia domicilia annexa instar paruæ ciuitatis. q. d. postquam in templo cæsi sunt omnes & soli cultores Baal, Iehu cum suis ingressus est ipsum templum, ac statuam Baal eduxit & combussit. Vnde Septuag. Regia & Complut. non habent τὸ *ciuitatem*, sed tantùm *ierunt vsque ad templum Baal* idque valde huic loco est appositum & congruum. Vers. 26.

Verumtamen a peccatis (à vitulis aureis adorandis) Ieroboam, &c. non recessit] Mira fuit hæc Iehu & cæterorum regum Israel vel cæcitas vel fatuitas, quòd cùm viderent se iussu Dei delere domos Achab, aliorumque regum ob idolorum culturam, ipsi tamen eadem si non numero, certè specie coluerunt; ideoque eamdem Dei manum vindicem senserunt, ac cum posteris exciti sunt. Causa fuit politica, quòd metuerent, ne si rediret populus ad Deum adorandum in Ierusalem, rediret pariter ad stirpem Dauidis & reges regnantes in Iuda. Sed vanus fuit hic eorum metus: Deum enim vadem habebant: ille enim promiserat, si se solum colerent, regnum eis fore stabile, & propagandum in posteros per multa sæcula. Vers. 29

Quia studiose egisti, &c. filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel] promisso Dei respondit euentus: nam Iehu regnauit 28. annis, huic successit filius Ioachas per 17. an- Vers. 30.

17. annos, huic filius Ioas per sedecim, huic filius Ieroboam per 41. huic filius Zacharias per sex menses.

Porrò Hebræi censent prophetam hæc promittentem Iehu fuisse Ionam prophetam quartum è minoribus. Verùm Ioonas non floruit sub Iehu, sed sub Ieroboam nepote Iehu. Quare melius Nicephor. in Chron. & Salian. censent prophetam hunc fuisse Eliseum, qui primitùs vnxerat Iehu in regem, vt dictum est c. 9. v. 1. & 2.

Videtur Iehu statim post cæsos Baalitas & euersum Baal, hanc promissionem à Deo in præmium accepisse, licet Abulen. censeat id factum postquàm Iehu cœpit colere vitulos, ideoque à Deo limitari hanc promissionem ad quartam generationem. Sed cultum vitulorum puniuit mox Deus per Hazael regem Syriæ inuidentem terram Israel, vti illicò subditur: tunc ergo non præmij, sed punitionis fuit tempus.

A Denique contra idola & vitulos Iehu misit Deus prophetas, qui sua oracula & minas in eum, & Israelem illi in scelere applaudentem dictarent & scriberent; quorum primus fuit Osee, qui cœpit prophetare sub Iesu, vel paulò post Iehu. Vnde cap. 1. 4. ait: *Adhuc modicum, & visitabo sanguinem Iezrahel super domum Iehu* & c. 7. 1. *Cùm sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim*, puta Iehu & decem tribuum, quarum caput erat Ephraim. Causam subdit populi in idola pronitatem consuetudine firmatam, quæ Iehu idololatriam fouit & promouit. Vnde ait v. 3. *In malitia sua lætificauerunt regem*, &c. *quieuit paululùm ciuitas à commistione fermenti, donec fermentaretur totum*, &c. *Quia applicauerunt quasi clibanum cor suum, cùm insidiaretur eis.* Vide ibi dicta.

PERCVSSITQVE EOS HAZAEL IN VNIVERSIS FINIBVS ISRAEL] vrbes cremando, iuuenes occidendo, paruulos elidendo, prægnantes dissecando, vti eis prædixerat Eliseus c. 8. v. 12. Vers. 32.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Athalia extincto semine regio regnat: occidit eam Ioiada Pontifex, ac regem constituit Ioas Ochoziæ filium.

1. Athalia verò mater Ochoziæ, videns mortuum filium suum, surrexit, & interfecit omne semen regium. 2. Tollens autem Iosaba filia regis Ioram soror Ochoziæ, Ioas filium Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis qui interficiebantur, & nutricem eius, de triclinio: & abscondit eum à facie Athaliæ, vt non interficeretur. 3. Eratque cum ea sex annis clàm in domo Domini: porrò Athalia regnauit super terram. 4. Anno autem septimo misit Ioiada, & assumens centuriones & milites, introduxit ad se in templum Domini, pepigitque cum eis fœdus: & adiurans eos in domo Domini ostendit eis filium regis: 5. & præcepit illis, dicens: Iste est sermo, quem facere debetis: 6. Tertia pars vestrûm introeat sabbato, & obseruet excubias domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Sur: & tertia pars sit ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum: & custodietis excubias domus Messa. 7. Duæ verò partes è vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant excubias domus Domini circa regem. 8. Et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris: si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur: eritisque cum rege introëunte & egrediente. 9. Et fecerunt centuriones, iuxta omnia quæ præceperat eis Ioiada sacerdos: & assumentes singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbatum, cum his qui egrediebantur sabbato, venerunt ad Ioiadam sacerdotem. 10. Qui dedit eis hastas, & arma regis Dauid, quæ erant in domo Domini. 11. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua, à parte templi dextera, vsque ad partem sinistram altaris, & ædis, circum regem. 12. Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium: feceruntque eum regem, & vnxerunt: & plaudentes manu, dixerunt: Viuat rex. 13. Audiuit autem Athalia vocem populi currentis: & ingressa ad turbas in templum Domini, 14. vidit regem stantem super tribunal iuxta morem, & cantores & tubas prope eum, omnemque populum terræ lætantem, & canentem tubis: & scidit vestimenta sua, clamauitque: Coniuratio, coniuratio. 15. Præcepit autem Ioiada centurionibus, qui erant super exercitum, & ait eis: Educite eam extrà septa templi, & quicumque eam secutus fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim sacerdos: Non occidatur in templo Domini. 16. Imposueruntque ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum, iuxta palatium, & interfecta est ibi. 17. Pepigit ergo Ioiada fœdus inter Dominum, & inter regem, & inter popu-

populum, vt esset populus Domini; & inter regem & populum. 18. Ingressus-
que est omnis populus terræ templum Baal, & destruxerunt aras eius, & imagines
contriuerunt validè: Mathan quoque sacerdotem Baal occiderunt coram altari.
Et posuit sacerdos custodias in domo Domini. 19. Tulitque centuriones, &
Cerethi & Phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxeruntque regem de
domo Domini: & venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, & sedit su-
per thronum regum. 20. Lætatusque est omnis populus terræ, & ciuitas con-
quieuit: Athalia autem occisa est gladio in domo regis. 21. Septemque an-
norum erat Ioas, cùm regnare cœpisset.

Vers. 1. ATHALIA VERO MATER OCHOZIÆ, VIDENS MORTVVM FILIVM SVVM (Ochoziam occisum à Iehu cap. 9. vers. 27.) SVRREXIT (erexit se) ET INTERFECIT OMNE SEMEN REGIVM] scilicet omnes Ochoziæ regis filiique sui filios, ideoque nepotes suos cæterosque ex regibus prognatos. *Athalia* impia filia fuit impij Achab & Iezabelis nupta Ioram filio Iosaphat regi Iuda, ex eoque genuit Ochoziam: quare videns Ochoziam filium suum occisum à Iehu, inuasit regnum, & omnes filios regis, quorum ipsa erat auia, interfecit. Mira fuit & barbara hæc eius feritas & impietas, qua quasi altera Medea (cuius tragœdiam vide apud Senecam) suos filios, id est nepotes iugulauit. Fecit hoc partim ex rabie & furia, partim ambitione, vt sola nomine proprio, non quasi auia & tutrix nepotum, liberè regnaret; partim ex inuidia, vt euersa familia Achab & Iezabelis, quorum ipsa erat filia, euerteret pariter domum Dauidis, cui ipsa posteritatem & propagationem regni inuidebat. ita Iosephus addit Theodoret. *Athalia*, inquit, *impia & tyrannica voluit omne genus Dauidis, tamquam pinum radicitus extinguere vt arrepto imperio populum suum impietatem doceret.* Addunt alij, vt se totis regni viribus armaret contra Iehu, qui domum Achab euerterat, eiusque euersionem, bellum vel necem Iehu inferendo, vlcisceretur. Athaliæ similis fuit Drahomira impia & idololatra mater S. Wenceslai regis Bohemiæ & martyris, quæ fratrem eius Boleslaum in Wenceslai necem impulit; sed castigauit eam Deus: nam viuam terra absorpsit, vti fusiùs ex Ænea Syluio & alijs enarraui, Genes. c. 4.

Sub Athalia floruit Lycurgus, qui paulò pòst ex Minois legibus, quas ille Cretensibus dederat, alijsque, leges dedit Lacedæmonijs: floruit enim Lycurgus ante Solonem & Draconem circa annum à capta Troia 290. ante Romam conditam anno 150. ante Olympiades anno 125. ante Christum anno 900. ait ex Clemente & Eusebio Salianus anno mundi 3153.

Vers. 2. TOLLENS AVTEM IOSABA FILIA REGIS IORAM SOROR OCHOZIÆ IOAS FILIVM OCHOZIÆ, FVRATA EST EVM, &c. ET ABSCONDIT EVM A FACIE ATHALIÆ, VT NON INTERFICERETVR] Ioseph. lib. 9. Antiq. cap. 7. asserit Iosabam fuisse vxorem Ioiadæ Pontificis, ideoque Ioiadam quasi auunculum Ioas, & quasi Pontificem eum in regnum restituisse. Errat ergo Philo, vel potiùs Pseudo-Philo in breuiario temporum, quem secuti sunt Ioannes Annius & Ioannes Lucidus, dicens, in Ochozia defecisse stirpem Salomonis, quotquot enim eum sequuntur, descendere ex Nathan non ex Salomone: nam disertè Ioas hic vocatur filius Ochoziæ, qui ex Salomone, non ex Nathan descendit. Friuolum ergo est quod ijdem addunt, idcircò Ioas, Amasiam & Ochoziam omitti in genealogia Christi, Matth. 1. quòd in Ochozia defecerit stirps Salomonis.

Vers. 5. TERTIA PARS VESTRVM INTROEAT SABBATO (domum Domini siue templum) ET OBSERVET CVSTODIAS DOMVS REGIS] id est custodiat portam templi vergentem ad regiam. ita Abul. Caiet. & alij. Diuisit Ioiada milites in tres partes, vt tria loca necessaria ad noui regis tutelam, & ad Athaliæ comprehensionem custodirent. Porrò militum horum maiorem partem Ioiada assumpsit ex Leuitis, quibus ipse præerat quasi Pontifex, vt coniuratio foret secretior & tutior: si enim sæculares assumpsisset, vtique id statim resciuisset Athalia, eosque oppressisset. Hinc & sabbato detinuit Leuitas, qui vice sua hebdomadaria perfuncti, de more domum suam erant redituri, vt maiorem ex eis militum numerum conflaret. Hinc quoque Centuriones quinque assumpsit ex Leuitis, qui reliquos Leuitas per vrbes Iuda sparsos ad se congregarent, nimirum Azariam filium Ieroham, Ismael filiũ Iohanan, Azariam filium Obed, Maasiam filium Adaiæ, & Elisaphat filium Zechri, vt dicitur 2. Paral. 23. 1. Porrò Leuitæ hi sine armis veniebant ad templum, quasi in eo ministraturi: sed Ioiada Pont. ibidem dabat eis hastas, lanceas, clypeos & peltas, vt ibidẽ dicitur v. 9. & hic 10.

ET TERTIA PARS SIT AD PORTAM QVÆ EST POST HABITACVLVM SCVTARIORVM] Hæc est porta, qua à domo Domini siue à templo descendebatur in regiam, vt patet v. 3. quæ 2. Paral. 23. 20. vocatur *superior*.

Vers. 6. DVÆ VERO PARTES E VOBIS, OMNES EGREDIENTES SABBATO, CVSTODIANT EXCVBIAS DOMVS DOMINI CIRCA REGEM] Nota, singulis sabbatis ministros, puta sacerdotes & Leuitas, in templo ad ministrandum mutari solitos, vt per hebdomades successiuè singuli sua vice ministrarent, iuxta ordinem à Dauide præscriptũ 1. Paralip. 24. 3. & seq. vtrosque ergo, hoc est vtriusque septimanæ, scilicet vnius finientis, & alterius inchoantis ministros detinuit Ioiada, & nouos quidem ingredientes ad ministerium templi, in tres partes siue classes diuisit, singulisque portam vnam custodiendam demandauit: veteres verò siue egredientes, in duas partes distribuit, quæ nouum regem Ioas puerum custodirent, vt hoc versu dicitur. ita Abul.

SI QVIS AVTEM INGRESSVS FVERIT SEPTVM TEMPLI, INTERFICIATVR] Arctissimè enim hic seruanda erat disciplina militaris custodiæ, ne vel ordines turba affluente turbarentur, vel Athalia milites siue ministros suos immitteret, qui puerum regem interciperent, aut occiderent.

Vers. 12. PRODVXITQVE FILIVM REGIS, ET POSVIT SVPER EVM DIADEMA (coronauit eum in regem) ET TESTIMONIVM] Pro *diadema* Hebr. est נזר *nezer*, pro quo Septuag. vertunt *ἁγίασμα*, id est *sanctificationem*, per quam Theodoret. intelligit *chrisma*, verùm de chrismate & vnctione Ioas paulò pòst sequitur, ac *nezer* significat *diadema*, siue coronam regiam, quam Septuaginta vocant *sanctificationem*, quia illa in sancto templo asseruabatur, vt regi fideli Israëlis, quasi à Deo electo & sanctificato imponeretur. ita Abul. Per *testimonium* Pagnin. Vatabl. intelligunt vestem regiam, purâ purpuram siue paludamentum purpureum. Meliùs alij accipiunt Deuteronomium: hoc enim regi nouo dari iusserat Deus Deuteronom. 17. v. 18. & 19. vt rex ex eo disceret officij sui esse & Deum piè colere, & subditos beneuolè instar parentis regere. ita Abul. Caietan. & alij, ac S. Hieron. in lib. 2. Paralip. Id ita esse patet ex 2. Paralipom. 23. vers. 11. vbi sic clarè explicatur: *Dederunt*, inquit, *in manu eius tenendam legem*. Hæc enim cæremonia in inauguratione regis erat præscripta à Deo Deut. 17. Lex enim, siue Deuteronomium (id est secunda lex, hoc est legis repetitio facta à Moyse in Deuteronom.) vocatur *testimonium*, scilicet voluntatis diuinæ, quia in ea edicebat & protestabatur Deus, quid ab Hebræis vellet fieri. Hæc omnia iure egit Ioiada, tum quia auunculus erat pueri Ioas cui regnum debebatur. Ideoque quasi eius tutor, curare debebat vt illud ab Athalia, quæ inuaserat, auferretur, & Ioas regi restitueretur, ac vice Ioas sui pupilli illud administrare tenebatur; tum quia erat Pontifex, ad quem deficiente rege vel principe spectabat cura tum Synagogæ, tum & Reipub. Itaque illius erat curare, vt Athalia hostis Israëlis, quæ Rempub. simul & religionem euertebat, à regno amoueretur, & alius princeps siue rex, cui illud iure competebat, crearetur, qui vtramque conseruaret & promoueret.

POPVLVM TERRÆ] id est plebem, hæc enim vilis est, & in terram quasi abiecta, ac in terram proiecta. Vers. 14.

ET IMPOSVERVNT EAM] id est imposuerunt manibus vi extraxerunt, eam extra templum, vt foris eam occiderent, ne templum cæde & sanguine tam impiæ mulieris pollueret. Vers. 16.

CERETHI ET PHELETHI] quinam hi fuerint dixi lib. 2. c. 8. Hebr. est *duces cursores*, id est milites expeditos, vti sunt velites. Noster nominauit: *Cerethi & Phelethi*, quia hi erant prætoriani & fortissimi milites, qui in hoc facinore maximè erant necessarij. Vers. 19.

OCCISA EST IN DOMO REGIS] id est iuxta domum, siue palatium regis, vt dictum est vers. 16. Congruè ibi cæditur, vbi peccarat: inuaserat enim palatium & regnum. Quare verum non est quod ait Iosephus lib. 9. c. 7. Athaliam protractam fuisse ad torrentem Cedron, ibique occisam, fieri tamen potuit vt cadauer occisæ in torrentem Cedron projiceretur. Vers. 20.

Athaliæ & Iezabeli similis in impietate æquè ac Numinis vindicta tempore S. Gregorij Magni Pontific. fuit Brunichildis multorum regum Franciæ mater & auia. Hæc enim vt perpetuò regnaret, ac regina moreretur, Theodoricum regem, cuius ipsa erat auia, concubinarum amoribus implexum detinebat, ideoque S. Columbanum eum redarguentem Gallia expulit, ac Desiderium Viennensem, & Delfinum Lugdunensem Episcopos occidit, atque decem reges sua opera & consilio exstinxit; sed tandem à Clothario rege capta, ac camelo primò imposita & circumducta ludibrium fuit toti populo, deinde indomiti equi caudæ per capillos alligata, raptataque, calcibus equi dispersum fuit eius cerebrum, reliqua verò membra per aspera saxa, sentes & rupes protracta, discerpta fuêre, vti ex Aimonio narrat Baronius anno Christi 614. *Brunichildis similis Athaliæ.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOas rex restaurat templum. mox v. 17. redimit bellum & excidium Ierosolymæ auro tam sacro quàm profano misso ad Hazael bellum molientem. Denique v. 20. à seruis suis occiditur.

1. ANno septimo Iehu, regnauit Ioas: & quadraginta annis regnauit in Ierusa-
lem, nomen matris eius Sebia de Bersabee. 2. Fecitque Ioas rectum co-
ram Domino cunctis diebus, quibus docuit eum Ioiada sacerdos. 3. Verum-
tamen excelsa non abstulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in ex-
celsis incensum. 4. Dixitque Ioas ad sacerdotes: Omnem pecuniam sancto-
rum, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereuntibus, quæ offertur pro
pretio animæ, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templum Domi-
ni: 5. accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent sarta-
tecta domus, si quid necessarium viderint instauratione. 6. Igitur vsque ad
vigesimumtertium annum regis Ioas, non instaurauerunt sacerdotes sartatecta
templi,

templi. 7. Vocauitque rex Ioas Ioiadam pontificem & sacerdotes, dicens eis:
Quare sartatecta non instauratis templi? nolite ergo ampliùs accipere pecu-
niam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam. 8. Pro-
hibitique sunt sacerdotes vltrà accipere pecuniam à populo, & instaurare sarta-
tecta domus. 9. Et tulit Ioiada pontifex gazophylacium vnum, aperuitque
foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum
Domini, mittebantque in eo sacerdotes, qui custodiebant ostia, omnem pecu-
niam, quæ deferebatur ad templum Domini. 10. Cumque viderent nimiam
pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat scriba regis, & pontifex, effunde-
bantque, & numerabant pecuniam, quæ inueniebatur in domo Domini: 11. &
dabant eam iuxta numerum & mensuram, in manu eorum qui præerant cæmen-
tarijs domus Domini: qui impendebant eam in fabris lignorum, & in cæmen-
tarijs ijs, qui operabantur in domo Domini, 12. & sartatecta faciebant: & in
ijs, qui cædebant saxa, & vt emerent ligna, & lapides, qui excidebantur, ita vt im-
pleretur instauratio domus Domini, in vniuersis quæ indigebant expensa ad mu-
niendam domum. 13. Verumtamen non fiebant ex eadem pecunia hydriæ
templi Domini, & fuscinulæ, & thuribula, & tubæ, omne vas aureum & argen-
teum, de pecunia quæ inferebatur in templum Domini. 14. ijs enim qui fa-
ciebant opus, dabatur vt instauraretur templum Domini: 15. & non fiebat
ratio ijs hominibus, qui accipiebant pecuniam vt distribuerent eam artificibus,
sed in fide tractabant eam. 16. Pecuniam verò pro delicto, & pecuniam pro
peccatis, non inferebant in templum Domini, quia sacerdotum erat. 17. Tunc
ascendit Hazael rex Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepitque eam: & direxit
faciem suam vt ascenderet in Ierusalem. 18. Quam ob rem tulit Ioas rex Iuda
omnia sanctificata, quæ consecrauerant Iosaphat & Ioram & Ochozias, patres
eius reges Iuda, & quæ ipse obtulerat, & vniuersum argentum, quod inueniri
potuit in thesauris templi Domini, & in palatio regis: misitque Hazaeli regi
Syriæ, & recessit ab Ierusalem. 19. Reliqua autem sermonum Ioas, & vni-
uersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?
20. Surrexerunt autem serui eius, & coniurauerunt inter se, percusseruntque
Ioas in domo Mello in descensu Sella. 21. Iosachar namque filius Semaath,
& Iozabat filius Somer serui eius, percusserunt eum, & mortuus est: & sepelie-
runt eum cum patribus suis in Ciuitate Dauid, regnauitque Amasias filius eius
pro eo.

VERS. 3. VERVMTAMEN EXCELSA NON ABSTVLIT] timore populi in illa propensi, ne illi seditionem moueret. Vide quæ de excelsis dixi superiùs lib 3. Reg. c. 3. v. 2.

VERS. 4. OMNEM PECVNIAM SANCTORVM] id est sanctificatorum, siue consecratorum; q. d. omnem pecuniam Deo oblatam & consecratam accipiant sacerdotes.

A PRÆTEREVNTIBVS] Hebr. *à transeunte*, scilicet in numerum & censum, id est ab omni qui numeratur, soluitque censum. Ad hunc enim tenebantur soli illi qui attigerant vel excesserant annum vigesimum. Exodi 30. 14.

QVÆ OFFERTVR PRO PRETIO ANIMÆ] id est pro censu suo. Iusserat enim Deus, vt quisque Hebræus in censu pro capite suo solueret dimidium siclum, id est duos Iulios siue duos Regales. Hoc *pretium vocatur animæ*, id est vitæ siue hominis viuentis, tum quia Hebræi qui toti erant Deo dicati, hoc pretio quasi vitam eo redimebant; tum quia soluendo hoc pretium, à Deo tacitè postulabant & impetrabant, vt Deus eis vitam prorogaret, eamque faceret longam, sanam & prosperam, vti dixi Exodi 30. 12.

VERS. 5. VT INSTAVRENT SARTATECTA DOMVS] Dei, scilicet templi; vt scilicet restaurent quæ longitudine temporis vetustate consumpta, cor- A rosa & ruinosa sunt, quæque Athalia demolita est & abstulit. Nam vt dicitur 2. Paral. 24. 7. *Athalia impijssima, & filij eius destruxerunt domum Dei, & de vniuersis quæ sanctificata fuerant in templo Dei ornauerunt fanum Baalim.*

QVARE SARTATECTA NON INSTAVRATIS TEMPLI?] Dupliciter peccabant sacerdotes Primò, quòd negligentes essent in exigenda pecunia pro censu debita templo ex lege Exodi 30. v. 12. Secundò quòd eam non in sartatecta templi, sed in alios ac subinde priuatos & proprios vsus expenderent. Quare iure cum eis expostulauit rex Ioas, eisque hoc colligendæ & seruandæ pecuniæ pro templi fabrica, officium abstulit, eosque pecuniam in gazophylacium inferre præcepit v. 9. VERS. 7.

B PROHIBITIQVE SVNT SACERDOTES] non inuiti sed volentes & consentientes Vnde pro *prohibiti sunt* Hebr. est ויאתו *ieotu*, id est *consenserunt*, voluerunt, annuerunt. Chald. *contenti fuerunt*; quia vt ait Iosephus, sciebant multos è populo esse difficiles ad soluendum censum, ac neminem libenter argentum erogare. VERS. 8.

VERVMTAMEN NON FIEBANT EX EADEM PECVNIA HYDRIÆ TEMPLI DOMINI, ET FVSCINVLÆ, ET THVRIBVLA, &c.] quamdiu scilicet durabat restauratio templi: hæc VERS. 13.

hæe cuim vtpote magis neceſſaria præire debebat: quâ peractâ reliquum pecuniæ expenſum eſt in hydrias, aliaque vaſa templi, vt patet 2. Paral 24. ita Abul. Caiet. & alij.

Vers. 15. Et non fiebat ratio, &c.] q. d. non exigebatur ratio, & computus à receptoribus pecuniæ, quia ſciebant omnes quòd in fide tractabant eam] quòd ſcilicet omnia expenderent in fabricam templi, & nihil in proprius vſus decerperent. ita Chald. Vatabl. & alij.

Vers. 16. Pecuniam vero pro delicto, et pecuniam pro peccatis, non inferebant in templum Domini, quia sacerdotum erat] Vatabl. *pecunia quæ ſupererat emptâ victimâ pro delicta vel peccatis, non inferebatur in ædem Domini, quòd ſacerdotum eſſet.* Qui enim longè à templo habitabant, non victimam, ſed pecuniam mittebant ad vnum è ſacerdotibus, qui victimam emebat, & quod reliquum erat pecuniæ emptâ victimâ, id cedebat in vtilitatem ſacerdotum. ita Vatabl. Abulenſ. verò ſic, explicat, quaſi hic agatur de delicto & peccato contra ſacerdotem admiſſo, vt ſi quis abſtuliſſet id quod de victimis ad ſacerdotem pertineret; tunc enim præter illatum damnum, & victimam pro illo peccato, quintam etiam partem inſuper in pecunia debuit offerre ſacerdoti. Audi legem Leuit. 5. v. 15. *Anima ſi prævaricans ceremonias per errorem, in his quæ Domino ſunt ſanctificata, peccauerit, offeret pro delicto ſuo arietem immaculatum de gregibus, qui emi poteſt duobus ſiclis, iuxta pondus ſanctuarij: ipſumque, quod intulit damnum reſtituet, & quintam partem ponet ſuprà, tradens ſacerdoti.* Idem de delicto ſancitur Numer. 5. verſ. 6. Quid interſit inter *delictum* & *peccatum* dixi Leuit. 7. v. 1.

Vers. 17. Tunc ascendit Hazael rex Syriæ, &c. et direxit faciem suam, vt ascenderet in Ierusalem] Quia Deus per Hazael, caſtigare volebat Ioas regem, qui poſt mortem Ioiadæ deprauatus à conſiliarijs Athaliæ, deflexit ad idola, ideoque occidit Zachariam filium Ioiadę, eò quòd eũ de idololatria argueret. Atque ob hanc cædem, ſacrilegam Ioas ipſe exſus eſt à ſuis famulis, & regiâ ſepulturâ caruit; quæ omnia fusè narrantur 2. Paral 24. Porrò ad hanc idololatriarum caſtigationem peragendam, iuſſerat Deus Eliæ, vt Hazael vngeret in regem Syriæ 3. Reg. 19. 16.

Vers. 18. Quamobrem tulit Ioas rex Iuda omnia sanctificata quæ consecrauerant Iosaphat, &c. et vniversum aurum, quod inveniri potuit in thesauris templi Domini; et in palatio regis, misitque Hazael regi Syriæ, et recessit ab Ierusalem] Ab hoc exemplo colligi ait Caietan. quòd pecunia & theſauri Eccleſiarum licitè impenduntur pro redimenda vexatione populi, qualis erat hic obſidiu Ieruſalem; ſimul tamen cum toto theſauro regio. Iniquum enim eſſet inchoare lytrum ab expilatione Eccleſiarum: ſed vbi publicus regiuſque theſaurus non ſufficit, Eccleſiarum opes ſubuenire & ſupplere debent. Hæc Caietan. Audi S. Ambroſ. lib. 2. offic. cap. 28. tres caſus recenſentem, in quibus licet vaſa ſacra in laicos vſus conuertere. *Sanè ſi quis in ſua deriuat emolumenta, crimen eſt: ſin verò pauperibus erogat, captiuum redimit, miſericordia eſt. Nemo enim poteſt dicere, cur pauper viuit? Nemo poteſt queri quia captiui redempti ſunt: nemo poteſt accuſare quia templum Dei ædificatum eſt: nemo poteſt indignari quia humandis fidelium reliquijs ſpatia laxata ſunt: nemo poteſt dolere: quia in ſepulturis Chriſtianorum requies defunctorum eſt. In his tribus generibus vaſa Eccleſiæ etiam initiata confringere, conflare, vendere licet.* quæ S. Ambroſ. verba tranſcripta ſunt in ius canonicum, extantque 12. q. 2. *c. aurum §. nemo poteſt.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnant in Iſrael ſucceſſiuè Joachaz, Ioas & Jeroboam. v. 14. moriens Eliſeus victoriam triplicem contra Syros regi Joas promittit, ac v. 21. iam mortuus mortuum contactu oſſium ſuorum ſuſcitat. Denique v. 24. moritur Hazael; cui ſuccedit Benadad filius, quem tertiò pugnando vincit Ioas iuxta oraculum Eliſei,

1. ANno vigeſimo tertio Ioas filij Ochoziæ regis Iuda, regnauit Ioachaz filius
Iehu ſuper Iſrael in Samaria decem & ſeptem annis. 2. Et fecit malum
coram Domino, ſecutuſque eſt peccata Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit
Iſrael, & non declinauit ab eis. 3. Iratuſque eſt furor Domini contra Iſrael,
& tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Benadad filij Hazael
cunctis diebus. 4. Deprecatus eſt autem Ioachaz faciem Domini, & audiuit
eum Dominus: vidit enim anguſtiam Iſrael, quia attriuerat eos rex Syriæ: 5. &
dedit Dominus ſaluatorem Iſraeli, & liberatus eſt de manu regis Syriæ habitaueruntque
filij Iſrael in tabernaculis ſuis ſicut heri & nudiuſtertius. 6. Verumtamen
non receſſerunt à peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit
Iſrael, ſed in ipſis ambulauerunt: ſiquidem & lucus permanſit in Samaria.
7. Et non ſunt derelicti Ioachaz de populo niſi quinquaginta equites, & decem

cem currus, & decem millia peditum: interfecerat enim eos rex Syriæ, & rede-
gerat quasi puluerem in tritura areæ. 8. Reliqua autem sermonum Ioachaz, &
vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nónne hæc scripta sunt in Libro sermonum
dierum regum Israel? 9. Dormiuitque Ioachaz cum patribus suis, & sepelierunt
eum in Samaria: regnauitque Ioas filius eius pro eo. 10. Anno trigesimo sep-
timo Ioas regis Iuda, regnauit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sedecim
annis, 11. & fecit quod malum est in conspectu Domini, non declinauit ab om-
nibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambula-
uit. 12. Reliqua autem sermonum Ioas, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo e-
ius, quomodo pugnauerit contra Amasiam regem Iuda, nónne hæc scripta sunt
in Libro sermonum dierum regum Israel? 13. Et dormiuit Ioas cum patribus
suis: Ieroboam autem sedit super solium eius. Porrò Ioas sepultus est in Samaria
cum regibus Israel. 14. Eliseus autem ægrotabat infirmitate, qua & mortuus
est: descenditque ad eum Ioas rex Israel, & flebat coram eo dicebatque: Pater
mi, pater mi, currus Israel, & auriga eius. 15. Et ait illi Eliseus: Affer arcum,
& sagittas. Cumque attulisset ad eum arcum, & sagittas. 16. dixit ad regem
Israel: Pone manum tuam super arcum. Et cùm posuisset ille manum suam,
supposuit Eliseus manus suas manibus regis, 17. & ait: Aperi fenestram orien-
talem. Cumque aperuisset, dixit Eliseus: Iace sagittam. Et iecit. Et ait Eliseus:
Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam: percutiesque Syriam in
Aphec, donec consumas eam. 18. Et ait: Tolle sagittas, Qui cùm tulisset, rur-
sum dixit ei: Percute iaculò terram, Et cùm percussisset tribus vicibus, & ste-
tisset, 19. iratus est vir Dei contra eum, & ait, Si percussisses quinquies, aut
sexies, siue septies, percussisses Syriam vsque ad consumptionem: nunc autem
tribus vicibus percuties eam. 20. Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt
eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso anno. 21. Qui-
dam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & proiecerunt cada-
uer in sepulchro Elisei. Quod cùm tetigisset ossa Elisei, reuixit homo, & stetit su-
per pedes suos. 22. Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Israel cunctis diebus Ioa-
chaz. 23. & misertus est Dominus eorum, & reuersus est ad eos propter pactum
suum, quod habebat cum Abraham, & Isaac, & Iacob: & noluit disperdere eos,
neque proijcere penitus, vsque in præsens tempus. 24. Mortuus est autem Ha-
zael rex Syriæ, & regnauit Benadad filius eius pro eo. 25. Porro Ioas filius Ioa-
chaz tulit vrbes de manu Benadad filij Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz
patris sui iure prælij, tribus vicibus percussit eum Ioas, & reddidit ciuitates
Israel.

Vers. 1. ANNO VIGESIMO TERTIO IOAS FILII OCHOZIÆ REGIS IVDA, REGNAVIT IOACHAZ FILIVS IEHV SVPER ISRAEL] Tempore Ioas regis Iuda, scilicet anno regni eius decimo conditam esse Carthaginem Romæ æmulam à Didone, quæ ex Tyro, regnante Pygmalione, nauigauit in Africam, eamque condidit, tradit Ioseph. ex Tyriorum annalibus lib. 1. contra Appionem, quem sequuntur Torniellus, Gordonus, Salianus, Scaliger, licet alij alio tempore conditam velint. Sunt enim ea de re variæ variorum sententiæ. Iuxta hanc sententiam Carthago condita est centum & triginta annis ante Romam. Rursus anno decimoquarto Ioas, Lycurgus leges dedit Spartanis, quas Gentiles celebrant, sed Christianis legibus longè sunt inferiores; nam & mulieribus luxuriosè viuere, & adulterari, atque pueris & adolescentibus furari permittunt, vt scilicet fiant callidi, vtque quisque rem suam diligentiùs custodiat. Quare eas improbat, culpatque Aristot. lib 2. de Repub. cap. 9. Eodem anno 14. Ioas, cœperunt certamina Olympica, indeque nominatæ & computatæ Olympiades, institutæ vel potiùs instauratæ ab Iphito rege Eli-

A dis, qui Licurgo fuit coæuus, vti ex Plutarch. in Lycurgo, Aristot. & Pausania docet Salianus. Nomina tamen victorum in Olympicis cœpta fuêre describi post 27. Olympiades, nimirum Olympiade 28. in qua primus victor describitur Corœbus: quare communiter ab hac 28. Olympiade numerantur Olympiades, ac vigesima vocatur prima, quæ iuxta computum Saliani incidit in annum Ioatham regis Iuda primum, qui fuit annus mundi 3278. ante Christum 775. licet alij aliter hos annos assignent: nusquam enim maior sententiarum diuersitas, quàm in chronologia.

ET DEDIT DOMINVS SALVATOREM ISRAEL.] Quis hic Saluator? Aliqui censent Vers. 5.
B fuisse Angelum præsidem & tutelarem Israelis, qui pro eo contra Syros pugnarit & vicerit, vti pugnauit Angelus pro Ezechia contra Sennacherib occidens 185. millia Assyriorum. Alij volunt fuisse hominem & ducem certum à Deo missum, sed in Scriptura innominatum, ideoque nobis incognitum & incertum. Melius alij censent fuisse Eliseum. ita Caietan. aut certè Ioas regem Israel ab Eliseo consortatum, qui tertiò Syros superauit, vt sequitur. Quare toto

tempore Ioachaz afflictus fuit Israel à Syris, vt dicitur v. 22. Post Ioachaz verò succedens Ioas Syros depressit, & Israeli libertatem restituit. Vnde Ioachaz orans Deum pro salute Israelis, eam impetrauit pro tempore regni, non sui sed filij sui Ioas. ita Abul.

Vers. 7. ET NON SVNT DERELICTI IOACHAZ DE POPVLO NISI QVINQVAGINTA EQVITES] Hic versus confirmat id quod iam dixi: quare connectendus est cum v. 3. & ponendus ante v. 4. vbi per Hyperbaton interijcitur deprecatio Ioachaz, eiusque exauditio, ac promissio liberationis faciendæ per Ioas. ita Sanchez.

ET REDEGERAT QVASI PVLVEREM IN TRITVRA AREÆ] id est Hazael comminuit & contriuit Israelitas, sicut comminui & conteri solet gluma & palea in area. ita Abul.

Vers. 8. ET FORTITVDO EIVS] Ioachaz licet victus ab Hazaele, vtpote potentiore, fortiter tamen in prælijs se gessit, & defendit se quoad potuit.

Vers. 14. ELISEVS AVTEM ÆGROTABAT INFIRMITATE QVA ET MORTVVS EST: DESCENDITQVE AD EVM REX ISRAEL (Ioas) ET FLEBAT CORAM EO, DICEBATQVE; PATER MI, CVRRVS ISRAEL ET AVRIGA EIVS[q. d. Tu ô Elisee, meus & Israelis es pater, vtpote qui me meumque regnum magis defendebas, quàm magna equitum & curruum multitudo: tu ergo viuens quasi auriga, aurigabas & regebas regnum Israel: nunc te moriente, quis me meosque contra Hazael & Syros defendet? Idem succlamabat Eliseus Eliæ dum in cælum raperetur cap. 2. v. 12. vide ibi dicta.

Vers. 16. DIXIT AD REGEM ISRAEL: PONE MANVM TVAM SVPER ARCVM, ET CVM POSVISSET ILLE MANVM SVAM, SVPERPOSVIT (perperam Regia legunt *supposuit*) ELISEVS MANVS SVAS MANIBVS REGIS] vt significaret suum illi auxilium affuturum, etiamsi absentis, imò vita functi: Deum enim propter merita sua ei daturum victoriam: ac se in limbo pro ea Deum oraturum certoque impetraturum. Post mortem ergo viua erat vis & virtus Elisei, ac mira quæ fecerat dum viueret, etiam mortuus operabatur. ita Abulens. Caietan. & alij. Vnde discant hæretici Sanctos, præsertim post Christum in cælo regnantes per Deum esse potentes, vt nobis eos inuocantibus opitulari possint & velint.

Discant hic principes & cęteri hominum, quantùm sanctorum virorum oratio & merita prosint, ac nisi ipsi manus suas manibus & operibus nostris apponant, frustra nos laborare.

Tropol. Doctor ori prædicationis admoueat manum operationis bonæ, vt quod docet verbo, doceat primus exemplo. Sic efficax erit prædicatio, & auditoribus persuadebit quod prædicat. ita Angelom. & Eucher.

Vers. 17. APERI FENESTRAM ORIENTALEM (vt iacias sagittam victricem contra Syros, qui Israeli sunt ad Orientem) CVMQVE APERVISSET, DIXIT ELISEVS. IACE SAGITTAM: ET IECIT, ET AIT ELISEVS. SAGITTA SALVTIS DOMINI, ET SAGITTA SALVTIS CONTRA SYRIAM] q. d. Oro Deum vt tuas tuorumque militum sagittas (quas hac mea sagitta eiusque iactu repræsento) &

A arma, pugnas & prælia secundet, dirigat & roboret, vt Syros feriant, mactent & subijciant: nec tantùm id oro, sed idipsum vt propheta ex ore Dei tibi prænuntio, & de Syris victoriam promitto. vnde subdit:

PERCVTIESQVE SYRIAM IN APHEC] Alludit ad veterum ritum, qui bellum hostibus denuntiabant, & prælium inchoabant iacta in terram hostilem sagitta vel telo, vti fecerunt Romani, teste Seruio in illud Turni apud Virgil. 9. Æneidos:

En, ait, & iaculum intorquens emisit in auras
Principium pugnæ.

Idem fecêre Græci: vnde mox vt Persidem attigit *primus Alexander* (Magnus) *iaculum velut in terram hostilem iecit*, ait Iustin. lib. 2. vide Gellium lib. 16. 14. & Alexand. ab Alex. lib. 4. Genial.
B cap. 3.

Tropolog. Angelom. *Cum exemplis suis*, inquit, *Dominus actiones Doctorum dirigit & confortat, orientalem fenestram aperiri mandat, & iacere sagittam, quia lumine scientiæ & vera doctrina, suos hortatur, primum illustrare, & sicut iacula verborum mittere.* Et paulo pôst: *Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam: percutiesq; Syriam in Aphec, donec consumas eam. Sagitta ergo salutis Domini, est prædicatio sancta, cùm decenter exhibetur & spiritualium hostium certissima interfectio si perseueranter agitur. Nec fas est vt aliquando dispensator verbi Dei segniter torpeat, cui iussum est, vt gregis Dominici curam habeat, quia multum obest deuotis auditoribus, si inertia praualet Doctoribus. Dicit enim Propheta: Clama, ne cesses.* Sic & Eucherius.

IN APHEC] Aphec vrbs erat in tribu Issachar
C hostium clade celebris, nam regem Aphec Iosue occidit. *In hac Philisthæi posuerunt castra, pugnaturi contra Israel, postea contra Saul, ibidem etiam Syri pugnauerunt contra Achab regem Israel, quando dixerunt: Dij montium sunt dij eorum, pugnemus contra eos in vallibus & campestribus, & obtinebimus eos: vbi & Benadad rex Syriæ victus est*, ait Adrichomius.

DONEC CONSVMAS EAM] subaudi nisi tu impedias, vti factum est. Nam Ioas ter tantùm percutiens terram, ter tantùm percussit Syrios, qui vtique sæpius & ad consumptionem eos deleuisset, si sæpiùs terram percussisset, vt patet v. 19.

SI PERCVSSISSES QVINQVIES, AVT SEXIES, AVT SEPTIES, PERCVSSISSES SYRIAM VSQVE AD CONSVMPTIONEM] Illa erat voluntas & decretum Dei qui ita liberè disposuerat & decre- Vers. 19.
D uerat, vt Ioas toties percuteret Syriam, quoties percussisset terram; quod decretum Dei sciebat Eliseus, sed iussu Dei noluit indicare regi Ioas, vt illius permitteretur arbitrio toties percutere, quoties vellet terram. Si enim Ioas sciuisset decretum Dei, vtique sæpiùs terram sagitta percussisset.

Simili modo victoriam Iosue contra Amalec Deus alligauit extensioni manuum & orationi Moysis. Exodi 17. 11. & eiusdem Iosue victoriam contra Chananæos allegauit eleuationi clypei Iosue 8. v. 18. Porrò quòd Ioas ter tantùm percusserit terram, ideoque ter tantùm Syros percusserit, eius peccatis & culturæ vitulorum attribuit Abulens. Mirum enim fuit & indignum, regem toties monitum ab Eliseo, eiusque miracula cernentem, imò victorias con-

tra

tra Syros Dei ope nanciſcentem, non reliquiſſe cultum vitulorum, ac ad veri Dei ſibi tam beneſici venerationem ſe totum tranſtuliſſe. Veriſimile eſt eum coluiſſe Deum verum, quem per Eliſeum agnouerat, & ſimul Deos patrios, ſcilicet vitulos aureos Ieroboam. Vtroſque enim coluit pater eius Ioachaz, vt patet v. 4. & 6. Hinc in eum eique ſimiles reges Iſrael detonans Deus per Oſee c. 10. 2. ait: *Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt.*

Vers. 20. MORTVVS EST ERGO ELIZEVS, ET SEPELIERVNT EVM] Morienti affuiſſe Ioas regem, ac filios Prophetarum diſcipulos ſuos iam per totum Iſraelem propagatos, vltimaque ab eo ſanctitatis & religioſæ vitæ monita accepiſſe, non eſt dubium. Affuiſſe quoque Amos prophetam, Amaſiæ regis fratrem & Iſaiæ patrem, aſſerunt Hebræi in Seder Olam. Prophetauit Eliſeus circiter 66. annos ſub ſex regibus Iſrael, ſcilicet ſub Achab, Ochozia, Ioram, Iehu, Ioachaz & Ioas. B Vixit centum annis & ampliùs, in religioſa diſciplina octoginta, mortuuſque eſt anno mundi 3204. ait Salianus, Amaſiæ regis Iuda anno octauo, Ioas regis Iſrael anno decimo, ante Chriſtum anno 849. Aſcriptus eſt catalogo Sanctorum in Martyrolog. Romano. die 14. Iunij, vbi ſic legimus: *Samariæ in Palæſtinâ S. Eliſei prophetæ, cuius ſepulchrum dæmones perhorreſcere ſcribit S. Hieron.* Audi S. Hieron. ſcribentem in principium Abdiæ Prophetæ: *Abdiæ ſepulchrum cum Mauſolæo Eliſei, &* A *Ioannis Baptiſtæ in Sebaſte veneratione habetur, quæ olim Samaria.* Idem in Epitaphio Paulæ addit; illic varijs dæmones rugire cruciatibus, & ante ſepulchra ſanctorum vlulare homines more luporum, fremere more leonum, ſibilare inſtar ſerpentum, mugire boum taurorum. Refert Cedrenus in Leone Magno Imper. Eliſei reliquias Alexandriam tranſlatas fuiſſe.

Hinc Iulianus apoſtata oſſa Eliſei & Baptiſtæ cum brutorum oſſibus commiſcens exurere voluit, vt habet S. Artemij vita apud Lipomanum.

Elogia Eliſei vide Eccleſ. 48. v. 13 *In Eliſeo*, ait, *completus eſt ſpiritus eius* (Eliæ) *in diebus ſuis non pertimuit principem, & in potentia nemo vicit illum.* vide ibi dicta. Denique Eliſeo in prophetia mox ſucceſſit Oſee, qui ſub Ozia filio Amaſiæ regis Iuda prophetauit, Iſaias, Amos, Ionas, cæterique prophetæ maiores & minores.

B QVOD CVM TETIGISSET OSSA ELISEI, REVIXIT HOMO] Mira Eliſei virtus & ſanctitas, quòd mortuus mortuum ad vitam ſuſcitarit. Fuit ipſe hac in re typus Chriſti, cuius in cruce mortui gratia & meritorum contactu omnes reſurgemus. ita Angelom. Eucherius & alij. Hinc Eliſeo Eccleſ. hoc dat Elogium cap. 48. 14. *Et mortuum prophetauit corpus eius. Prophetauit,* id eſt miraculum fecit ſuſcitando mortuum. Miracula enim erant opera *Prophetarum*, id eſt virorum & Doctorum ſanctorum Iſraelis. Vers. 21.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Geſta Amaſiæ filij Ioas regis Iuda, ac bellum eius cum Ioas rege Iſrael in quo Amaſias victus captuſque eſt, ac Ieruſalem ſpoliata: qui tandem à ſuis occiſus filium reliquit ſucceſſorem Azariam, ſicut Ioas regi Iſrael ſucceſſit filius Ieroboam, & huic filius Zacharias.

1. IN anno ſecundo Ioas filij Ioachaz regis Iſrael, regnauit Amaſias filius Ioas
regis Iuda. 2. Viginti quinque annorum erat cùm regnare cœpiſſet: vi-
ginti autem & nouem annis regnauit in Ieruſalem, nomen matris eius Ioiadam
de Ieruſalem. 3. Et fecit rectum coram Domino, verumtamen non vt Dauid pa-
ter eius. Iuxta omnia, quæ fecit Ioas pater ſuus, fecit: 4. niſi hoc tantùm, quòd
excelſa non abſtulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat incenſum in
excelſis. 5. Cùmque obtinuiſſet regnum, percuſſit ſeruos ſuos, qui interfe-
cerant regem patrem ſuum. 6. filios autem eorum qui occiderant, non occi-
dit, iuxta quod ſcriptum eſt in Libro legis Moyſi, ſicut præcepit Dominus, dicens:
Non morientur patres pro filijs, neque filij morientur pro patribus: ſed vnuſ-
quiſque in peccato ſuo morietur. 7. Ipſe percuſſit Edom in Valle Salinarum
decem millia, & apprehendit petram in prælio, vocauitque nomen eius Iectehel,
vſque in præſentem diem. 8. Tunc miſit Amaſias nuntios ad Ioas filium
Ioachaz, filij Iehu regis Iſrael, dicens, Veni: & videamus nos. 9. Remi-
ſitque Ioas rex Iſrael ad Amaſiam regem Iuda, dicens: Carduus Libani miſit
ad cedrum quæ eſt in Libano, dicens, Da filiam tuam filio meo vxorem. Tranſie-
runtque beſtiæ ſaltus, quæ ſunt in Libano, & conculcauerunt carduum. 10. Per-
cutiens inualuiſti ſuper Edom, & ſubleuauit te cor tuum: contentus eſto
gloria, & ſede in domo tua: quare prouocas malum, vt cadas tu & Iudas te-
cum? 11. Et non acquieuit Amaſias: aſcenditque Ioas rex Iſrael, & viderunt
ſe, ipſe & Amaſias rex Iuda, in Bethſames oppido Iudæ. 12. Percuſſuſque eſt
Iuda coram Iſrael, & fugerunt vnuſquiſque in tabernacula ſua. 13. Amaſiam
vero regem Iuda, filium Ioas filij Ochoziæ, cepit Ioas rex Iſrael in Bethſa-
mes, & adduxit eum in Ieruſalem: & interrupit murum Ieruſalem, à porta

Ephraim vſque ad portam anguli, quadringentis cubitis. 14. Tulitque omne
aurum & argentum, & vniuerſa vaſa, quæ inuenta ſunt in domo Domini, & in
theſauris regis, & obſides, & reuerſus eſt in Samariam. 15. Reliqua autem
verborum Ioas quæ fecit, & fortitudo eius qua pugnauit contra Amaſiam regem
Iuda, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? 16. Dor-
miuitque Ioas cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria cum regibus Iſrael:
& regnauit Ieroboam filius eius pro eo. 17. Vixit autem Amaſias, filius Ioas,
rex Iuda, poſtquam mortuus eſt Ioas filius Ioachaz regis Iſrael, quindecim an-
nis. 18. Reliqua autem ſermonum Amaſiæ, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro
ſermonum dierum regum Iuda? 19. Factaque eſt contra eum coniuratio in Ie-
ruſalem: at ille fugit in Lachis. Miſeruntque poſt eum in Lachis, & interfecerunt
eum ibi. 20. Et aſportauerunt in equis, ſepultuſque eſt in Ieruſalem cum pa-
tribus ſuis in Ciuitate Dauid. 21. Tulit autem vniuerſus populus Iudæ Aza-
riam annos natum ſedecim, & conſtituerunt eum regem pro patre eius Ama-
ſia, 22. Ipſe ædificauit Ælath, & reſtituit eam Iudæ, poſtquam dormiuit
rex cum patribus ſuis. 23. Anno quintodecimo Amaſiæ filij Ioas regis Iuda,
regnauit Ieroboam filius Ioas regis Iſrael in Samaria, quadraginta & vno an-
no: 24. & fecit quod malum eſt coram Domino. Non receſſit ab omnibus pec-
catis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. 25. Ipſe reſtituit termi-
nos Iſrael, ab introitu Emath, vſque ad mare ſolitudinis, iuxta ſermonem Domi-
ni Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium Amathi prophe-
tam qui erat in Geth, quæ eſt in Opher. 26. Vidit enim Dominus afflictionem
Iſrael amaram nimis, & quòd conſumpti eſſent vſque ad clauſos carcere, & extre-
mos, & non eſſet qui auxiliaretur Iſraeli. 27. Nec locutus eſt Dominus vt de-
leret nomen Iſrael de ſub cælo, ſed ſaluauit eos in manu Ieroboam filij Ioas.
28. Reliqua autem ſermonum Ieroboam, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo
eius qua præliatus eſt, & quomodo reſtituit Damaſcum & Emath Iudæ in Iſrael,
nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? 29. Dormi-
uitque Ieroboam cum patribus ſuis regibus Iſrael, & regnauit Zacharias filius eius
pro eo.

Vers. 1. IN ANNO SECVNDO IOAS FILII IOACHAZ A REGIS ISRAEL REGNAVIT AMASIAS.] Dices, hoc videtur repugnare capiti præcedenti verſ. 10. vbi dicitur Ioas rex Iſrael regnare cœpiſſe anno 37. Ioas regis Iuda qui 40. annis regnauit: cui mortuo demum ſucceſſit filius Amaſias: ergo Amaſias non ſecundo, ſed quarto anno Ioas regis Iſrael regnare cœpit. Reſpond. Ioas rex Iſrael regnare cœpit anno 37. Ioas regis Iuda ſed cum patre ſuo Ioachaz: ac poſt biennium mortuo patre ſolus regnare cœpit anno 39. Ioas regis Iuda, ab eoque anno hic anni eius numerantur. Quare moriente Ioas rege Iuda anno ſequente, puta 40. regni ſui, qui erat annus ſecundus Ioas regis Iſrael, quo ſolus poſt patrem Ioachaz regnauit, Amaſias patri Ioas in B Iuda ſuccedens, ibidem regnare cœpit ſolus anno ſecundo Ioas regis Iſrael.

Vers. 2. NOMEN MATRIS EIVS IOADAN] Multas rationes hic congerit Abulenſ. cur in lib. Regum Regibus Iuda ſemper addantur nomina matrum, nunquam autem regibus Iſrael. potiſſima eſt, quòd regnum Iuda potius erat, & celebrius templo veroque Dei cultu, & Meſſia ex eo naſcituro. Adde regnum Iſrael fuiſſe ſchiſmaticum & idololatricum, Iuda verò legitimum & diuinum.

Vers. 3. ET FECIT RECTVM CORAM DOMINO] quia ſcilicet Amaſias initio regni ſolum Deum verum coluit.

VERVMTAMEN NON VT DAVID PATER EIVS] qui non tantùm idola non coluit, ſed nec ea ſubditos colere permiſit, quod tamen fecit Amaſias, permittens populum immolare in excelſis, quod 2. Paralip. 25. 2. dicitur: *Fecitq; bonum in conſpectu Domini, verumtamen non in corde perfecto.*

IVXTA OMNIA QVÆ FECIT IOAS PATER SVVS, FECIT] quia ſicut Ioas viuente Ioiada Pontifice ſolum Deum coluit, eo verò mortuo deflexit ad idola; ſic fecit & Amaſias eius filius, qui ſub finem declinauit ad Deos Idumæorum, vt patet 2. Paral. 25. 14.

NISI TANTVM QVOD EXCELSA NON ABSTVLIT] Vers. 4. hæc verba non ad proximè præcedentia: *iuxta omnia quæ fecit Ioas pater eius,* quia Ioas quoque excelſa non abſtulit: ſed ad ſuperiora: *Et fecit rectum coram Domino,* referenda ſunt. q. d. Amaſias rectè Deum coluit, ſed non rectè permiſit populum in excelſis immolare. Quare illa verba (*iuxta omnia quæ fecit Ioas pater ſuus, fecit*) parentheſin continent vt aduertit Sanchez, & quaſi parentheſi incluſa à ſequentibus ſeiungenda ſunt.

IPSE PERCVSSIT EDOM IN VALLE SALINARVM] Vers. 5. Idumæi enim rebellarunt Iudæis ante ſexaginta annos, ſcilicet à ſexto anno Ioram regis Iuda vſque ad duodecimum Amaſiæ (aiunt Hebræi in Seder Olam) qui eos rurſum debellauit & Iudæ ſeruire coëgit. vide 2. Paral. 21. 8. & cap. 25. 11. Porrò poſt hanc victoriam Amaſias lapſus eſt in idololatriam, coluitque Deos Idumæorum, ideoque cæſus captuſque

eſt

est à Ioas rege Israel, vt dicitur 2. Paralipom. 25. vers. 20.

ET APPREHENDIT PETRAM IN PRÆLIO] id est cepit rupem hostium celsam & munitam, ex qua præcipitauit alia decem millia Idumæorum, vt dicitur 2. Paralip. 25. 12. ita Caietan. sic Gabaitæ cæsi fugerunt ad petram Remmon Iudic. 20. 4.

Alij per *petram* accipiunt, *Petram* Arabiæ vrbem quæ postea à Ptol. Philadelpho restaurata dicta est *Philadelphia*.

VOCAVITQVE NOMEN EIVS IECTEHEL] id est, *obedientia* vel *exspectatio Dei*, vt Noster vertit Gen. 49. 10. vt nollent omnes quòd Amasias ex Dei mandato æquè ac auxilio vicerat & punierat rebelles Idumæos. ita Caietan. Aliter Vatabl. Vocauit eam *Iectehel*, inquit, quia sic vocabatur is qui eam expugnauit. Pagnin. *Iectehel*, vertit, *congregatio Dei*.

Vers. 8. TVNC (cùm gestiens & exultans, imò se exaltans de victoria Idumæorum putaret se pari modo domiturum Israelitas) MISIT AMASIAS NVNTIOS AD IOAS (regem Israel) DICENS. VENI ET VIDEAMVS NOS] in prælio, id est duellemus & præliemur vt videamus vter sit fortior: ita Chald. *Veni*, inquit, *excipiamus ad inuicem facies in bello*, id est Veni & statuto die confligamus. Vatabl. *Age spectemus nos mutuò coràm*.

Hebræi teste Vatabl. censent causam belli fuisse, quòd vt narratur 2. Paralip. 25. Amasias conductos à se milites ex Israel contra Idumæos iussu prophetæ dimiserit: illi dimissi, indignantes spoliarunt regnum Iudæ: spolia ergo hæc à Ioas & Israelitis bello repetere voluisse Amasiam. Verùm nil tale indicat Script. quin potiùs Ioas Amasiæ obijcit, quòd victoria de Idumæis elatus, ex fastu se prouocet ad prælium. Audi Ioseph. lib. 9. cap. 10. *Amasias felicitatem suam, cuius tamen authorem Deum non agnoscebat, non capiens, sed fastu inflatus, scripsit Ioa regi Israelitarum, vt ipsius imperata faceret cum populo suo, sicut antehac idem populus maioribus eius Dauidi & Salomoni paruit; quòd si nolit vltrò facere officium, bello esse decernendum de Imperij viribus.* Sic & Abul. Histor. Scholiast. Salianus & alij. Sperabat Amasias, se victorem fore, eò quòd propheta sibi dixisset 2. Paral. 25. Deum non esse cùm Israele: sed idem cogitare debebat de se, vtpote iam apostata & colente Deos Idumæorum, præsertim quia Deus voluerat regnum Israel diuidi à regno Iuda, vt audiuimus lib. 3. cap. 12. & seq. Quare Amasias volens rursum illud sibi vnire & subijcere, faciebat contra voluntatem Dei, ideoque bello succubuit.

Vers. 9. CARDVVS LIBANI MISIT AD CEDRVM QVÆ EST IN LIBANO, DICENS: DA FILIAM TVAM FILIO MEO VXOREM. TRANSIERVNTQVE BESTIÆ SALTVS QVÆ SVNT IN LIBANO, ET CONCVLCAVERVNT CARDVVM] Hoc Apologo Ioas retundit fastum Amasiæ prouocantis se ad bellum. Contemptim enim Amasiam vocat *carduum* humilem, vilem & aculeatum. *Libani* tamen, quia ipse ex Iudæa & semitæ regio erat oriundus; se verò vocat *cedrum* excelsam, nobilem & pretiosam, quàm humilis *carduus*, id est Amasias, vix queat aspicere, multò minùs ei se viribus æquare, vt dicere audeat: *da filiam tuam filio meo vxorem*, q. d. regnum tuum Israel iunge & subde regno meo Iuda, vti olim sub Dauide ei iunctum & quasi coniugio copulatum fuit.

TRANSIERVNTQVE BESTIÆ SALTVS QVÆ SVNT IN LIBANO.] Ita vocat milites suos Israelitas (per *Libanum* enim intelligit totam Palæstinam, scilicet tam Israel quàm Iudam) fortes & feroces quasi leones, ET CONCVLCAVERVNT CARDVVM] scilicet conculcabunt te, ô Amasia, capient & spoliabunt. Ita factum est, vti hic minatus, & ominatus est Ioas, quia Deus per eum volebat castigare superbiam, æquè ac idololatriam Amasiæ, vt dicitur 2. Paralip. 25. 12.

Vnde Apologo huic hoc Epimythium addit Ioseph. lib. 9. c. 10. *Hoc exemplum, ait, te moneat ne maiora quàm par est appetas, neue propter recentem ex Amalecitis* (potiùs Idumæis) *victoriam elatus, & te & regnum tuum incertæ committas aleæ.*

Similis Apologus est Iudic. 9. 10. vbi Ioatham filius Gedeonis Abimelech tyrannum comparat rhamno, bonos verò principes ficui, viti & oleæ. vide ibi dicta.

Vers. 13. AMASIAM VERO REGEM IVDA, &c. CEPIT IOAS REX ISRAEL.] Ecce hic impletur Apologus Ioas: sic enim merentur puniri, qui alios bello lacessunt. Sic videmus non rarò eos, qui alios prouocant ad duellum, in eo succumbere & occidi, Deo eorum audaciam & superbiam castigante.

Vers. 17. VIXIT AVTEM AMASIAS, &c. POSTQVAM MORTVVS EST IOAS VIGINTIQVINQVE ANNIS] Corrige cum Roman. Chald. & Septuag. 15. *annis*, vt habetur 2. Paral. 25. 25.

Vers. 19. ET INTERFECERVNT EVM] Iustum hoc fuit Dei iudicium, vt sicut Ioas pater deflectens ad idola occisus fuit à suis, sic & Amasias filius eius ad eadem declinans à suis coniuratis necaretur, vt patet 2. Paral. 25. v. 27. Probabiliter tamen Salian. & alij opinantur eum ante mortem pœnituisse, & piè in vnius veri Dei cultu obijsse.

Vers. 25. IPSE RESTITVIT TERMINOS ISRAEL AB INTROITV EMATH VSQVE AD MARE SOLITVDINIS, IVXTA SERMONEM DOMINI DEI ISRAEL, QVEM LOCVTVS EST PER SERVVM SVVM IONAM FILIVM AMATHI] Hinc patet Ionam prædixisse Ieroboam regi, quòd ipse restituturus esset Israeli vrbes illas, quas Syri ei ademerant ab Emath vsque ad mare mortuum, etsi hoc oraculum in prophetia Ionæ non extet. Est autem *Emath* in tribu Nephtalim, contigua Syris, non longè à Damasco, quæ Syriæ erat caput. *Emath* erat ingressus & quasi porta in terram sanctam. Eadem posteà ab Antiocho Epiphane in ea regnante dicta est *Epiphania*, vide dicta Amos 6. v. 2. Audi nunc Ioseph. lib. 9. ca. 11. *Ieroboamo propheta Ionas prædixit, quòd deuictis Syris ditionem suam esset amplificaturus, prolatis eius terminis ad Septemtrionem vsque Amathum vrbem: ad Meridiem verò vsque ad Asphaltitem lacum: his enim olim terminis Chananæa terra finiebatur, iuxta Iesue Imperatoris definitionem. Quo oraculo excitatus Ieroboamus totos eos tractus ademptos Syris ad suum regnum addidit nihil fallente Ionæ vaticinio.*

Hinc patet Ionam prophetam prophetasse

 sub

sob Ieroboam rege Israel, & Azaria, siue Ozia rege Iuda, ac proinde coæuum fuisse Isaiæ (quem Hebræi Amasiæ regis fratrem, vel fratris filium fuisse tradunt, teste S. Hieron.) Osee, Ioël, Amos & Nahum. Quare non rectè Abulens. censet Ionam hunc esse diuersum à Iona qui est quartus inter minores Prophetas.

VERS. 28. QVOMODO RESTITVIT DAMASCVM ET EMATH IVDÆ IN ISRAEL] Quomodo erant hæ ciuitates Iudæ in Israel? aliud enim erat regnum Iudæ, aliud Israel. Omissis Abulensis & aliorum sententijs, dico breuiter, Dauidem has vrbes cepisse & attribuisse suæ tribui Iudæ, quia ipse ex ea erat oriundus, indéque hæ vrbes, licet extra sortem Iudæ sitæ, vocabantur tamen Iudæ. Diuiso autem regno Israel à regno Iudæ, vrbes hæ vtpote vicinæ cesserunt Israeli, sensus ergo est. q. d. Ieroboam fecit vt Damascus & Emath à Dauide sobiugatæ, & tribui Iudæ

A attributæ, sed deinde à Syris occupatæ, restituerentur Israeli, cuius ipse erat rex, ac alijs ciuitatibus Iudæ, quæ erant in ditione Israelis, rursum annumerarentur, vti à Dauide annumeratæ fuerant. q.d. Ieroboam fecit vt Damascus & Emath olim subactæ & tributariæ Dauidi, iam sibi & Israeli forent tributariæ. ita Salianus & Sanchez.

DORMIVITQVE (naturali morte defunctus est) IEROBOAM CVM PATRIBVS SVIS] Dices Amos cap. 7. vers. 11. dicitur: *In gladio morietur Ieroboam.* Resp. hæc verba non esse Amos, sed Amasiæ pseudoprophetæ, qui vt Amos pro-
B phetam traduceret apud Ieroboam, mentitur & fingit Amos id dixisse. Non enim dixerat Amos: *In gladio morietur Ieroboam*, sed, *consurgam super domum Ieroboam in gladio*, scilicet occidendo non ipsum Ieroboam, sed filium eius Zachariam VERS. 29.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REgnat Azarias in Iuda, succedit ei filius Ioathan. In Israel regnant successiuè Ieroboam, Zacharias, Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee, & vltimus Osee. Nam Phul & Teglathphalasar reges Assyriorum inuadunt Iraelem, & partem eius transferunt in Assyriam.

1. ANno vigesimo septimo Ieroboam regis Israel, regnauit Azarias filius Ama-
siæ regis Iuda. 2. Sedecim annorum erat cùm regnare cœpisset, & quin-
quaginta duobus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Iechelia de
Ierusalem. 3. Fecitque quod erat placitum coram Domino, iuxta omnia quæ
fecit Amazias pater eius. 4. Verumtamen excelsa non est demolitus: adhuc
populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. 5. Percussit autem Do-
minus regem, & fuit leprosus vsque in diem mortis suæ, & habitabat in domo
libera seorsum: Ioathan verò filius regis gubernabat palatium, & iudicabat po-
pulum terræ. 6. Reliqua autem sermonum Azariæ, & vniuersa quæ fecit,
nónne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? 7. Et dormi-
uit Azarias cum patribus suis: sepelieruntque eum cum maioribus suis in ciui-
tate Dauid, & regnauit Ioathan filius eius pro eo. 8. Anno trigesimo octauo Aza-
riæ regis Iuda, regnauit Zacharias filius Ieroboam super Israel in Samaria sex men-
sibus: 9. & fecit quod malum est coram Domino, sicut fecerant patres eius: non
recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. 10. Coniurauit au-
tem contra eum Sellum filius Iabes: percussitque eum palam, & interfecit, regna-
uitque pro eo. 11. Reliqua autem verborum Zachariæ, nónne hæc scripta sunt
in Libro sermonum dierum regum Israel? 12. Iste est sermo Domini, quem locu-
tus est ad Iehu, dicens: Filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super
thronum Israel. Factumque est ita. 13. Sellum filius Iabes regnauit trigesimo nono
anno Azariæ regis Iuda: regnauit autem vno mense in Samaria. 14. Et ascendit
Manahem filius Gadi de Thersa: venitque in Samariam, & percussit Sellum filium
Iabes in Samaria, & interfecit eum regnauitque pro eo. 15. Reliqua autem verbo-
rum Sellum, & coniuratio eius per quam tetendit insidias, nónne hæc scripta sunt
in Libro sermonum dierum regum Israel? 16. Tunc percussit Manahem Thapsam,
& omnes qui erant in ea, & terminos eius de Thersa, noluerant enim aperire ei: &
interfecit omnes prægnantes eius, & scidit eas. 17. Anno trigesimo nono Azariæ
regis Iuda, regnauit Manahem filius Gadi super Israel decem annis in Samaria. 18.
Fecitque quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filij
Nabat, qui peccare fecit Israel cunctis diebus eius. 19. Veniebat Phul rex Assy-
riorum in terram, & dabat Manahem Phul mille talenta argenti, vt esset ei in auxi-
lium

lium, & firmaret regnum eius. 20. Indixitque Manahem argentum super Israel cunctis potentibus & diuitibus, vt daret regi Assyriorum, quinquaginta siclos argenti per singulos: reuersusque est rex Assyriorum, & non est moratus in terra. 21. Reliqua autem sermonum Manahem, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 22. Et dormiuit Manahem cum patribus suis: regnauitque Phaceia filius eius pro eo. 23. Anno quinquagesimo Azariæ Regis Iuda, regnauit Phaceia filius Manahem super Israel in Samaria biennio: 24. & fecit quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. 25. Coniurauit autem aduersus eum Phacee filius Romeliæ, dux eius, & percussit eum in Samaria in turre domus regiæ, iuxta Argob, & iuxta Arie, & cum eo quinquaginta viros de filijs Galaaditarum, & interfecit eum, regnauitque pro eo. 26. Reliqua autem sermonum Phaceia, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 27. Anno quinquagesimo secundò Azariæ regis Iuda, regnauit Phacee filius Romeliæ super Israel in Samaria viginti annis. 28. Et fecit quod erat malum coram Domino: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. 29. In diebus Phacee regis Israel venit Teglathphalasar rex Assur, & cepit Aion, & Abel Domum, Maacha & Ianoe, & Cedes, & Asor, & Galaad, & Galilæam, & vniuersam Terram Nephtali: & transtulit eos in Assyrios. 30. Coniurauit autem, & tetendit insidias Osee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, & percussit eum, & interfecit: regnauitque pro eo vigesimo anno Ioatham filij Oziæ. 31. Reliqua autem sermonum Phacee, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Israel? 32. Anno secundo Phacee, filij Romeliæ regis Israel, regnauit Ioatham filius Oziæ regis Iuda. 33. Viginti quinque annorum erat cùm regnare cepisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa, filia Sadoc. 34. Fecitque quod erat placitum coram Domino: iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, operatus est. 35. Verumtamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis: ipse ædificauit portam domus Domini sublimissimam. 36. Reliqua autem sermonum Ioatham, & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda? 37. In diebus illis cœpit Dominus mittere in Iudam, Rasin regem Syriæ & Phacee filium Romeliæ. 38. Et dormiuit Ioatham cum patribus suis, sepultusque est cum eis in Ciuitate Dauid patris sui, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

Vers. 1. ANNO VIGESIMO SEPTIMO IEROBOAM REGIS ISRAEL REGNAVIT (regnare cœpit) AZARIAS AMASIÆ FILIVS REGIS IVDA] Azarias hic alio nomine dictus est Ozias. *Azarias* enim Hebraicè idem est, quod *auxilium Dei*, *Ozias*, idem quod *fortitudo Dei*: vbi autem est auxilium Dei, ibi est fortitudo. Deus enim est fortissimus & potentissimus. Vnde 2. Paralip. 26. v. 7. de eo dicitur: *& adiuuit eum Deus contra Philisthijm, & contra Arabes, & contra Ammonitas*, &c. Ex hoc loco Franc. Ribera in Amos cap. 1. v. 1. censet interregnum fuisse tredecim annorum inter Amasiam & Azariam, eó quòd Azarias trimulus esset moriente patre Amasia. Id probat, quòd anno decimo quinto Amasiæ vti dictum est cap. præced. vers. 23. cœpit regnare Ieroboam, cuius anno vigesimo septimo, vt hic dicitur cœpit regnare Azarias. Amasias autem regnauit annis viginti nouem. Ergo 29 eius annus fuit decimus quartus Ieroboami. Ergo vacauit regnum Iuda ab anno 14. Ieroboami vsque ad 27. eiusdem, putà per spatium tredecim annorum. Verùm resp. annum hunc 27. Ieroboam esse annum 27. ab eo tempore quo Ieroboam simul cum patre Ioas regnare cœpit; nam regni, quo ipse post patrem solus regnauit, erat hic annus decimus quartus dumtaxat, quo Amasias moriens anno regni sui vigesimo nono, successorem reliquit Azariam filium. Id ita esse liquet ex 2. Paralipom. 25. v. 25. vbi Amasias post mortem Ioas dicitur vixisse quindecim annis. Mortuus est ergo anno 14. finiente, & 15. inchoante Ieroboami, qui Ioas patri immediatè successit. ita Salian. Caiet. & alij. Fugienda enim hic sunt interregna, ne chronologiæ series continua turbetur, & incerta dubiaque reddatur. Vnde Eusebius, Ioseph. & alij passim regno & annis Amasiæ immediatè subijciunt, & conoectuos regnum & annos Azariæ.

ET QVINQVAGINTA DVOBVS ANNIS REGNAVIT] Tempore Azariæ vixit Sardanapalus, quem Gentiles Historici vltimum collocant regem Assyriorum, aiuntque eum vtpote effeminatum ab Arbace Mediæ præfecto obsessum in Niniue, ibi seipsum cum gaza regia concremasse. Quare Arbacem se fecisse regem Mediæ sub annum Azariæ decimum, regnante apud Latinos Proca Syluio, apud Corinthios Agemone, apud Spartanos legislatore Lycurgo. Ita Eusebius, Diodorus, Iustinus, Ptolemæus, Strabo, & ex ijs Torniellus, Salianus, Gordonus, Samerius & alij. Vers. 2.

Verùm paulò pòst restituta est Niniue, eiusque regnum; nam vt mox audiemus, paulò pòst

pòst sub eodem Azaria regnauit Phul rex Assy- A riorum, cui succeſſit Teglarphalaſar, huic Salmanaſar, huic Sennacherib, huic Aſarrhaddon, ſub quo ob cæſos paulò antè Aſſyrios, Ezechiam & Ieruſalem obſidentes, ab Angelo, Ben Merodach Babylonius caput erexit, ſeque regem Babylonis effecit, qui fuit auus Nabuchodonoſoris primi monarchæ Babyloniorum. Omnes enim hi reges iam nominati: vocantur reges Aſſyriorum, non Babyloniorum, nec ante Baladan quiſpiam in Script. rex Babylonis nuncupatur.

Videtur ergo Phul Aſſyrius cum Arbace profectò diuiſiſſe Sardanapali imperium, vt Arbaces Mediæ & Perſidi, Phul verò Aſſyriæ & Babyloniæ dominaretur, ita ex Metaſthene Annij, Genebrardus, Torniellus, Salmerius, Gordonus, Salianus & alij.

Huic chronologiæ conſentit tempus prophetiæ Ionæ, qui vt audiuimus cap. præcedenti verſ. 25. prophetauit ſub Ieroboam, cui coæuus fuit Azarias. Ionas ergo miſſus à Deo Sardanapali & Niniuitarum luxum & luxuriam caſtigauit. Pœnituit Sardanapalus cum Niniuitis, ſed non multò pòſt in ſolita vitia relapſi, ab Arbace Medo obſeſſi & vaſtati fuêre, vt dixi in Iona.

Vers. 5. Percvssit avtem Dominvs regem (Azariam) et fvit leprosvs.] quia ſcilicet ipſe vſurpabat munus Pontificis, adolendo incenſum ſuper altare thymiamatis, quod erat in Sancto, vt dicitur 2. Paralip. 26. verſ. 16. de quo ibidem plura.

Vers. 8. Anno trigesimo octavo Azariæ regis Ivdæ regnavit Zacharias filivs Ieroboam svper Israel.] Hic fuit abnepos Iehu; vnde Iehu ſtirps regia finita fuit in Zacharia, quaſi in quarta generatione, vti ei promiſerat Deus cap. 10. v. 30. *Anno trigeſimo octauo Azariæ*, ſcilicet ex eo tempore, quo ipſe regnare cœpit cum patre Amaſia, nam ex eo tempore quo poſt patrem ſolus regnauit Azarias, erat hic annus 26. vel 27. Si ergo annos 38. Azariæ numeres ab anno 18. Amaſiæ patris eius, quo ipſe eum in regnum ſocium aſciuit, annus hic Azariæ 38. erit 41. Ieroboami regis Iſrael, quippe qui anno 15. Amaſiæ patris Azariæ ſolus regnare cœperit. Hic enim annus quadrageſimus primus fuit vltimus Ieroboam: vnde eo moriente ſucceſſit ei filius Zacharias per ſex menſes. Verùm quia Azarias poſt patrem Amaſiam ſolus regnauit 52. annis, qui hic ſigillatim conſignantur: nam verſ. 37. numeratur annus Azariæ 39. D & verſ. 23. annus 50. & verſ. 27. annus 52. & vltimus, vt ſic conſequens certaq; chronologia temporum per annos regum Iuda contexatur: hinc meliùs cum Richardo à S. Victore, Lyrano, Abulenſe & alijs dicemus, Ieroboam regem Iſrael mortuum eſſe anno vigeſimo ſeptimo Azariæ regis Iudæ: inde per vndecim annos, ſcilicet vſque ad annum 38. Azariæ fuiſſe interregnum, & regnum Iſrael caruiſſe rege, eò quòd Zacharias filius Ieroboam, vel propter ætatem teneriorem, vel propter rebellionem ſubditorum, vel aliam ob cauſam præualere & regnum patris obtinere non poſſet. Ratio eſt, quòd 41. anni Ieroboami computandi ſint ab anno decimoquinto Amaſiæ, ita vt cum Amaſia qui 29. annis regnauit, Ieroboam regnarit annis quatuordecim, quare reliquos 27. annos (regnauit enim Ieroboam 41. annis) regnare debuit cum Azaria filio Amaſiæ, ita vt mortuus ſit anno vigeſimoſeptimo Azariæ, tumque ſucceſſerit ei filius Zacharias. Itaque cum hic dicitur de aliquo regum Iuda, quòd tot annis regnarit, intellige ſolus poſt patrem, quia per reges Iuda chronologia hic texitur, quæ alioqui foret incerta & ambigua; verùm aliàs cùm dicitur, tali anno regnauit talis rex, præſertim in Iſrael, accipi poteſt non de regno, ſed de corregno, quo ſcilicet non ſolus, ſed cum patre regnauit.

Nota, ſub Azaria cœpere computari Olympiades, ſed quoto eius anno id factum, variant chronologi, Euſebius lib. 3. de Præparat. & in B chronico initium Olympiadum collocat anno 50 Azariæ, ac conſequenter vrbis Romæ initium, cùm eam Romulus condidit anno Achaz quarto vel quinto: nam initium Olympiadum antecedit initium Romæ 23. annis, vti omnes Hiſtorici & chronologi cenſentiunt. Iam adde duos Azariæ (regnauit enim 52. annis) & ſedecim filij eius Ioatham, ac quinque Achaz; habebis annos 23. quos quærimus. *Olympiadum initium.*

Alij Olympiades cœpiſſe cenſent anno quarto vel quinto Azariæ. Serarius anno 47. eiuſdem. Pererius lib. 11. in Danielem, quaſi anno octauo Achaz. Torniellus, Salianus & alij anno 52. Azariæ, vel potiùs anno primo Ioatham, qui Azariæ patri ſucceſſit. Exigua enim eſt hæc paucorum annorum in tanta C temporum priſcorum intercapedine differentis. Iuxta tabulam chronologicam quam præfixi Pentateucho, cœperunt Olympiades anno quadrageſimo Azariæ; Roma verò condita eſt anno decimo vel vndecimo Ioatham, de quo verſ. 33.

Porrò ante Olympiades nihil apud hiſtoricos profanos Græcos & Latinos eſt certum, ſed omnia incerta & confuſa; vnde hoc ſæculum ipſi vocant μυθικὸν, id eſt fabuloſum: poſt eas verò, æquè ac poſt conditam Romam, omnia ſuis annis inde deductis aſſignari cœperunt, vti teſtatur Euſebius lib. 10. de Præpar. cap. 3. & Cenſorinus lib. 10. de die natali cap. 21. Olympias autem ſpatium erat quatuor annorum, quod intererat inter duos ludos olympicos, qui Ioui Olympio totius Græciæ concurſu, quarto quolibet anno, apud Piſam & Elidem ob memoriam diei intercalaris celebrabantur ſub initium æſtatis, ſiue ſolſtitij æſtiui, à luna vndecima vſque ad decimam ſextam, teſte Liuio, Cenſorino & alijs. Audi Solinum Polyhiſtor. cap. 2. *Certamen Olympicum (quod olim Hercules in honorem atavi ſui materni Pelopis ediderat, in omni genere certaminum victor) iam pridem intermiſſum Iphitus Elidenſis inſtaurauit poſt excidium Troiæ anno* 408. *Roma deinde condita incipiente Olympiade* 7. *poſt excidium Troiæ anno* 433. Idem ſcribunt Diodorus Siculus, Dionyſius Halicarnaſſeus, Eratoſthenes apud Clementem Alexandrinum, & ex his alij.

Et ascendit Manahem de Thersa] quam nomine regis ſui Zachariæ obſidebat, ait Ioſeph. & occiſo in Samaria Sellum, qui occiderat

occiderat Zachariam regem, rapuit imperium; cumque Thersam sedisset, nec Thersenses eum vt regem admitterent, in eos sæuijt, & maximè in Thapsensis discindendo prægnantes in ea, vt dicitur v. 16.

Vers. 16. Et terminos eivs de Thersa] nam ager vrbis Thapsæ pertingebat vsque ad Thersam, ait Vatabl.

Et scidit eas] hoc est dissecuit prægnantes, vt fœtum educeret, ait Abulens. Magna fuit hæc crudelitas & barbaries.

Vers. 19. Veniebat Phvl rex Assyriorvm] Hic est *Phul*, qui alio nomine *Belochus* dicitur, qui cum Arbace Medo Sardanapalum in Niniue per biennium obsedit, coëgitque vt exstructa in regiâ pyrâ altissimâ, in eam se cum vxoribus & filijs ac mille myriadibus auri & decem mille myriadibus argenti injiceret & concremaret. Durauit incendium ad quindecim dies. In eo desijt monarchia Assyriorum, quæ à Belo vsque ad Sardanapalum stetit annis mille trecentis. Porrò Phul cum Arbace diuisit Monarchiam, ac sibi seruauit Assyriam & Babyloniam; Arbaci concessit Mediam & Persiam. Porrò *Phul* Hebraicè idem est quod *faba*: ait Pagnin. sicut Romæ à faba cognominati sunt *Fabij*, inter quos eminuit Fabius Maximus Romæ liberator, & Hannibalis domitor. Notat Scaliger Regum Assyriorum & Babyloniorum nomina alia esse simplicia, vt Phul, Asar, Teglat; alia composita, vt Teglatphalasar componitur ex tribus, scilicet ex Teglat, Phul, & Asar. Salmanasar componitur ex Salman, & Asar, & Asarhaddon conflatur ex Asar & Haddon. Nabuchodonosor ex Nabo, qui erat Deus Babyloniorum. Chad, & Netser. Vide dicta Isaiæ 46. v. 1.

Et dabat Manahem Phvl mille talenta argenti, vt esset ei in avxilivm] contra rebelles Thersæ, Thapsæ, &c. vt dictum est vers. 14. Hæc fuit occasio cur Teglathphalasar successor Phulis inuaserit Israelem, eumque abduxerit in Assyriam, vt dicetur v. 29. Phul ergo vocatus in auxilium fuit à Manahem, non à Thersensibus, vt scribit Ioseph.

Vers. 29. In diebvs Phacee venit Teglathphalasar rex Assvr.] Qui fuit filius Phulis de quo v. 19 ideoque dictus est Phul, Asar, vel Teglat-Phul-Asar. Hic ergo vastauit Israelem, ac ex eo quinque tribus in Assyriam abduxit, nimirum incolas *Galaad*, scilicet Rubenitas, Gadditas, & dimidiam tribum Manasse; & *Galilææ* puta Zabulonitas, & Nephtalitas, de quibus Isaias ca. 9 v. 1. cùm paulò ante vocatus in auxilium ab Achaz rege Iuda, contra Rasin regem Syriæ, & Phacee regem Israel, venisset Damascum, & occisis illis regibus, vt dicitur cap. seq. vers. 6. & 7. ipsum quoque Achaz, à quo vocatus fuerat, oppressit, eiusque ditionem expilauit. 2. Paralip. 28. v. 8. Hoc ipsum paulò antè Isaias cap. 7. v. 17. ipsi Achaz prædixerat. Hæc ergo fuit prima Israelis, id est decem tribuum captiuitas. Hinc appositè *Teglathphalasar* Hebr. (cui affinis est lingua Assyriaca & Chaldaica) idem est quod *captiuitas mirabilis ligationis*, ait Pagnin. in nomin. Hebr.

Vers. 30. Regnavitqve pro eo (puta Osee pro Phacee) vigesimo anno Ioatham filii A Oziæ] Dices, Ioatham tantùm sedecim annis regnauit, vt dicitur vers. 33. quis est ergo hic annus eius vicesimus? Resp. fuit vicesimus ab eo tempore quo Ioatham regnare cœpit cum patre Azaria: hic enim à Deo percussus leprà, ideoque à contubernio hominum separatus, regni regimen permisit Ioatham filio suo, vt dictum est vers. 5. ita Caietan. & alij. Dices, Osee non potuit regnare cum Ioatham, nam Phacee cui successit Osee, fuit superstes Ioathamo per tres annos, vt patet hic vers. 27. collato cum v. 1. cap. seq. Resp. Osee cœpisse regnare & inuadere regnum Phacee, viuente Ioatham, tandemque eo mortuo, post aliquot annos eum omninò superasse, & occidisse anno quarto Achaz regis Iuda, tumque solum plenè regnasse. ita Caietan. B Secundò, meliùs Hebræi in Seder Olam, Abulens. Genebrard Torniellus, Salianus, sic exponunt: *vicesimo anno Ioatham*, id est, qui vicesimus futurus erat Ioatham solius post patrem regnantis, si ipse adhuc vixisset, qui ante quadriennium erat mortuus. Erat ergo hic annus vigesimus ex quo Ioatham regnare cœpit; sed quia ipse sedecim tantùm annis regnauit, hinc reuera hic erat annus quartus Achaz, qui successit Ioatham; sed maluit Scriptura nominare Ioatham quàm Achaz, quia necdum Achazi mentionem fecerat. Porrò Scriptura annos Osee bifariam numerat; primò, ab hoc anno quarto Achaz vti hic fit; secundò, ab anno Achaz duodecimo, vti fit 4. Reg. 17. vers. 1. Ratio est, quòd prioribus annis octo Osee non fuerit rex pacificus, sed cum familia Phacee adhuc luctans, aut C Assyriorum potiùs seruus quàm rex, aut alijs de causis à regno impeditus. Itaque ab anno quarto Achaz precario magis quàm pleno iure regnabat. ita Abulens. Serar, Salian. & alij iam citati. Denique hic annus vigesimus tam erat regni Phacee (hic enim 20. annis regnauit) finientis quàm Ioathami inchoantis. Ioatham enim si vixisset illo anno inchoasset annum regni 20. ipse enim cœpit regnare anno secundo Phacee, vt sequitur.

Anno secvndo Phacee, &c. regnavit Ioatham filivs Oziæ regis Ivda] Vers. 32.
Phacee enim cœpit regnare anno 52. & vltimo Oziæ, quare hic primus fuit regni Phacee annus, secundus fuit quo mortuo Ozia successit ei Ioatham, qui sexdecim annis regnauit: quare 17. D anno Phacee, mortuo Ioatham, successit ei filius Achaz, vt dicitur cap. seq. vers. 1. quia nimirùm vltimus annus Ioatham non fuit integer sed dimidiatus, ita vt 17. Phacee fuerit simul vltimus Ioathami morientis, & Achazi ei succedentis. Quocirca vnus annus additus vel demptus in chronologia, nullam facit differentiam, quia anni dimidiati nunc numerantur, nunc non numerantur.

Porrò, *Ioatham*, ait author imperf. hom. 1. in Matth. *interpretatur perfectus, vel dominus immaculatus. Et verè perfectus fuit hic Ioatham, & quantum ad reges se præcedentes dominus immaculatus; quia fecit quod placitum erat Deo, & nulla reprehensio eius legitur in scriptura regnorum.*

Sedecim annis regnavit] probè & Vers. 33.
piè: vnde præ alijs laudatur à Script. & à Iosepho. Tempore Ioatham prophetauit Isaias

&

& Michæas, vt patet ex eius titulo. Anno vndecimo Ioatham Romulus agens annum ætatis 18. vrbis Romæ fundamenta iecit 12. die Aprilis (vnde hic dies deinceps quasi Romæ natalis quotannis celebratus est) ipsis scilicet Palilibus, hoc est festo Palis Deæ pastorum, quæ pro felici pecorum partu illa die ab eis colebatur. Hinc enim vocatum est Palilia vel Parilia. Factum id est Olympiadis sextæ anno tertio, vt vult Varro; vel quarto, vt vult Cato, & eum secuti Cicero, Plinius, Tacitus, Gellius, Censorinus, Eusebius, S. Augustinus, Orosius, & Cardin. Baronius. Quare Olympiades antecedunt Romam 23. annis, vt dixi; tot enim annos conficiunt sex Olympiades iam dictæ; quælibet enim quatuor continet annos. Hoc computu Olympiadum initium assignandum est anno 40. Azariæ, vt dixi, & iuxta eundem Roma condita est anno 751. ante natiuitatem Christi.

Roma condita anno 11. Ioatham.

Alij, quia paulò tardiùs vel seriùs hoc initium Olympiadum assignant, hinc consequen- A ter tardiùs vel seriùs assignant fabricam Romæ. Vnde Torniellus & Salianus, quia initium Olympiadum combinant cum primo anno Ioatham, hinc Romæ initium combinant cum anno octauo vel nono Achaz. Sed in re iam antiqua post tot sæcula exigua est hæc temporis differentia.

Hinc illud Propertij:

Vrbs festus erat, dixêre Palilia Patres,
Hic primus cœpit mœnibus esse dies.

Hinc quoque S. Hieronymus in cap. 1. Isaiæ v. 1. ait, Ezechiam regnare cœpisse anno duodecimo Romuli: primus ergo Romuli annus incidit in quartum annum Achaz, cùm scilicet ipse Romæ fundamenta iaciens anno vndecimo Ioatham, B eiusdem fabricam per septem vel octo annos sequentes perfecisset, ac solium regale in ea erexisset anno quarto Achaz. Sic & S. Augustinus libro 18. Ciuit. cap. 22. *Quem* (Ezechiam) inquit, *constat optimum & piissimum regem Romuli regnasse temporibus.*

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Regnat Achaz filius Ioatham: contra eum conspirant reges Syriæ & Israel: ille inuocat Teglatphalasar, ipsiq; ingens pondus auri & argenti mittit: qui inuocatus Syriam & Israelem vastat. Interim Achaz idola colit, & templum profanat.

1. ANno decimo septimo Phacee filij Romeliæ, regnauit Achaz filius Ioatham regis Iuda. 2. Viginti annorum erat Achaz cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: non fecit quod erat placitum in conspectu Domini Dei sui, sicut Dauid pater eius. 3. sed ambulauit in via regum Israel: insuper & filium suum consecrauit, transferens per ignem secundùm idola Gentium: quæ dissipauit Dominus coram filijs Israel. 4. Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. 5. Tunc ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Ierusalem ad præliandum: cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum. 6. In tempore illo restituit Rasin rex Syriæ, Ailam Syriæ, & eiecit Iudæos de Aila: & Idumæi venerunt in Ailam, & habitauerunt ibi vsque in diem hanc. 7. Misit autem Achaz nuntios ad Teglatphalasar regem Assyriorum, dicens: Seruus tuus, & filius tuus ego sum: ascende, & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me. 8. Et cùm collegisset argentum & aurum, quod inueniri potuit in domo Domini, & in thesauris regis, misit regi Assyriorum munera. 9. Qui & acquieuit voluntati eius: ascendit enim rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam: & transtulit habitatores eius Cyrenen, Rasin autem interfecit. 10. Perrexitque rex Achaz in occursum Teglatphalasar regi Assyriorum in Damascum, cumque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. 11. Extruxitque Vrias sacerdos altare: iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Vrias, donec veniret rex Achaz de Damasco. 12. Cumque venisset rex de Damasco, vidit altare, & veneratus est illud: ascenditque & immolauit holocausta, & sacrificium suum, 13. & libauit libamina, & fudit sanguinem pacificorum, quæ obtulerat super altare. 14. Porrò altare æreum, quod erat coram Domino, transtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi Domini: posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem. 15. Præcepit quoque rex Achaz Vriæ sacerdoti, dicens: Super altare maius offer holocaustum matutinum, & sacrificium vespertinum, & holocaustum regis, & sacrificium eius, & holo-

holocaustum vniuersi populi terræ & sacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem sanguinem holocausti, & vniuersum sanguinem victimæ super illud effundes: altare vero æreum erit paratum ad voluntatem meam. 16. Fecit igitur Vrias sacerdos, iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz, 17. Tulit autem rex Achaz cælatas bases, & luterem, qui erat desuper: & mare deposuit de bobus æreis, qui sustentabant illud, & posuit super pauimentum stratum lapide. 18. Musach quoque sabbati, quod ædificauerat in templo, & ingressum regis exteriùs, conuertit in templum Domini, propter regem Assyriorum. 19. Reliqua autem verborum Achaz, quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda? 20. Dormiuitque Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ciuitate Dauid, & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

Vers.3. FILIVM SVVM CONSECRAVIT (idolo Meloch) TRANSFERENS PER IGNEM.] Nota dupliciter Ammonitæ & Hebræi filios suos consecrabant idolo Meloch, primò eos igne comburendo: ritum modumque recensui Leuit. 18. 21. Secundò traducendo eos per ignem, tum vt eos igne expiarent à peccatis & immunditijs, tum vt hoc ritu eos idolo Meloch initiarent & dedicarent. Ritum describit Theodor. *Vidi*, inquit, *in aliquibus ciuitatibus semel in anno accendi rogos, & trans eos saltare aliquos, non solùm pueros, sed etiam viros; infantes autem per flammam ferri à matribus. Videbatur autem illud quædam esse expiatio, & purgatio. Existimo autem hoc quoque fuisse Achazi peccatum.* Quare Theodoret. & ex eo Salian. censent Achaz filium non combussisse sed traduxisse tantùm per ignem, itaque eum lustrasse, & dicasse idolo. Vide 2. Paralip. 28 vers. 3. dicitur: *Et lustrauit filios suos in igne.* Ex quo loco liquet Achaz non vnum sed plures, & fortè omnes filios hoc ritu lustrasse: nec enim verisimile est eum plures vel omnes combussisse; successit enim ei in regno filius Ezechias.

Ioseph. tamen, & ex eo Abulens. & Adrichom. censent eum filium suum immolasse, & cremasse idolo Meloch; Lyran. censet eum vtrumque fecisse, scilicet vnum è filijs cremasse, alios traducendo per ignem lustrasse. Porrò non dubium est plures Iudæos hoc exemplo Achaz regis sui excitatos filios suos consecrasse Meloch.

Vers.7. MISIT AVTEM ACHAZ NVNTIOS AD TEGLATHPHALAZAR] Vt se adiuuaret contra Rasin regem Syriæ, & Phacee regem Israel, ideoque misit omne aurum & argentum tam templi, quàm palatij sui. Peccauit hac in re Achaz, eò quòd Deus per Isaiam cap. 7. v. 4. ipsi opem promisisset contra Rasin & Phacee: sed ipse diffisus Deo fisus est regi Teglatphalasar, ideoque ab eodem spoliatus & oppressus est. Audi 2. Paralip 28. vers. 19. *Humiliauerat enim Dominus Iudam propter Achaz regem Iuda, eò quòd nudasset eum auxilio, & contemptui habuisset Dominum. Adduxitque contra eum Teglatphalasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & nullo resistente vastauit. Igitur Achaz spoliata domo Domini, & domo regum, ac principum, dedit regi Assyriorum munera, & tamen nihil ei profuit. Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominum, ipse per se rex Achaz, immolauit dijs Damasci victimas percussoribus suis, & dixit. Dij regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostijs, &*

A *aderunt mihi cùm è contrario ipsi fuerint ruinæ ei, & vniuerso Israel.*

TRANSTVLIT HABITATORES EIVS (Damasci) CYRENEN] non illam quæ est in Æthiopia, nec illam quæ est in Africa, sed in Cyrenen quæ est in Media. Vnde Ioseph. ait Damascenos translatos in Mediam. Vers.9.

CVMQVE VIDISSET ALTARE DAMASCI] egregia forma, materia & arte elaboratum, placuit ei: vnde iussit Vriæ Pontifici, vt ad eius ideam simile fieri curaret Hierosolymis in templo, loco altaris à Salomone fabricati. An altare hoc idolis (vt Damasceni) erexerit, ijsque sacrificarit Achaz, an verò Deo vero, Scriptura non exprimit: verisimile tamen est, eum idolis illud erexisse; quia illa colebat ipse
B æquè ac Damasceni, eisque vbique aras erigi iubebat, vt iniret gratiam Teglatphalasar, eumque sibi deuinciret colendo eius deos & idola, sed frustrà: idcircò enim ab eo expilatus & subactus est, vti dixi. ita Abulens. & alij. Vers.10.

EXTRVXITQVE VRIAS SACERDOS ALTARE] Peccauit Vrias Pontifex, impium hoc altare erigens, malens placere regi Achaz quàm Deo: secùs fecit S. Ambrosius, nam vt ipse refert libr. 5. Epistol. 32. *Cùm esset impositum vt Ecclesiæ vasa iam traderemus Imperatori, hoc responsi reddidi: me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum; id quod mei iuris esset; libenter offerre: templo Dei nihil posse
C decerpere: nec tradere illud, quod custodiendum, non tradendum acceperim. Deinde consulere me etiam Imperatoris saluti, quia nec mihi expedit tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis: si vult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria, & absit à me vt tradam Christi hæreditatem, & hæreditatem Dionysij, qui in exilio, fidei causa, defunctus est, hæreditatem Eustorgij confessoris, hæreditatem Mirocles atque omnium retrò fidelium Episcoporum.* Vers.11.

PORRO ALTARE ÆREVM (à Salomone fabricatum) QVOD ERAT CORAM DOMINO (id est coram Sancto, & Sancto sanctorum, in quo residebat Deus dans oracula) TRANSTVLIT] per contemptum, vt dicitur 2. Paralip. 28. v. 19. 22. quia Achaz fuit impijssimus, ideoque contemptor Dei, eiusque altaris & templi. Idcircò enim altare Dei suo loco mouit, illique suum Damascenum substituit, ac altare Dei ad latus sui altaris, quasi vicarium & precarium in angulo collocauit. Vers.14.

VERS. 15. SVPER ALTARE MAIVS] (q od ego amnto Salomonicu, instar altaris Dauidicem erigi curauit) OFFER HOLOCAVSTVM.]

VERS. 17. ET POSVIT SVPER PAVIMENTVM.] Fecit Achaz hæc omnia ad cumtem.ptum, vt dixi, altaris (buic enim luteres & mare æneum subseruiebant) vtque illud ad vsus suos, puta ad sacrificia foret inutile, itaque Iudæi non in eo, Deo vero, sed in suo idolis sacrificarent.

VERS. 18. *Musach sabbathi quod.* MVSACH QVOQVE SABBATHI QVOD AEDIFICAVERAT IN TEMPLO] Repete ex vers. præced. *tulit*, & *deposuit*, hoc est sustulit & deiecit. Quid fuerit *Musach*, variæ sunt sententiæ, sed duæ probabiliores: prior, *Musach* Hebraicè idem est quod *opertorium* siue *tectum*, significat ergo vel solium opertum, in quo sabbatho alijsque festis diebus sedebant reges, vt sacrificijs interessent ac legem Dei audirent; vnde cap. 23. vers. 3. *gradus* vocatur, vt vult R. Salomon. Hinc Septuag. vertunt, *fundamentum cathedræ sabbathorum*, per quod videntur accipere basin cui imponebatur cathedra regis, cùm veniret sabbatho ad templum oraturus & legem auditurus. Ezech. 46. v. 2. *Musach sabbathi* ergo Hebraicè significat tentorium sabbathinum conopeo splendido coopertum, quod erat iuxta atrium sacerdotum, sed extra illud, in quo rex sabbatho & festis sedebat spectans sacrificia. Et hoc est tribunal in quo sedit Ioas, cùm creatus est rex à Ioiada Pontifice 4. Reg. 11. v. 14. aut certè, *Musach* significat *pulpitum* vt vertit Vatab. siue suggestum opertum & tectum, in quo sedebant Leuitæ & sacerdotes dum legem & prophetas populo interpretabantur, vt vult Villalpandus, vti fecit Esdras Nehem. 8. vers. 4. Posterior sententia est, quòd *Musach* erat tegmen, puta velum vel tabulatum paratum pro Leuitis alijsque templi custodibus, qui singulis sabbathis per vices munia sacra obibant in templo, ait Vatabl. Aut *Musach* erat locus contectus in atrio populi, vt sub illo tuti ab æstu, pluuia & ventis degerent homines, qui ad templum oraturi vel legem audituri confluebant. Vnde Marinus in Lexico *Musach* vertit, *porticum*. Omnes hi sensus probabiles sunt. Impius enim Achaz videtur hæc sustulisse. Vnde 2. Paralip. 29. v. 24. dicitur clausisse templum Domini. Verùm quia *Musach sabbathi* pertinere videtur ad ingressum *regis*, qui hoc eodem versu continetur, hinc alius sensus quem mox subijciam videtur probabilior.

ET INGRESSVM REGIS EXTERIVS CONVERTIT, IN TEMPLVM DOMINI PROPTER REGEM ASSYRIORVM. Primò nonnulli sic explicant q. d. Achaz profanauit templum, cùm illud fecit esse quasi vestibulum regij sui palatij, vt in illud non pateret aditus nisi per templum; vt scilicet ipse esset tutior à rege Assyriorum, qui templum priùs expugnare debuisset, antequam pergeret ad expugnationem palatij. Verùm alia ex parte quæ templo non adiacebat, poterat oppugnari palatium, & faciliùs expugnari quam templum.

Secundò, Theodoretus & Lyranus censent Achaz obstruxisse iter quo è palatio ibatur ad templum, hoc fine vt rex Assyriorum intelli-

A geret ipsum planè deseruisse Deum verum Deique cultum, vt eius deos sequeretur & coleret. Fauet Chald. qui pro *conuertit*, vertit, *auertit* (*conuertere* enim est aliò vel in contrariam partem vertere) Hebr. est הסב *heseb*, id est *circuire fecit*, vt nimirùm si quis è regia in templum ire vellet, magno circuitu descendere cogeretur ex monte Sion, & traijcere totum Ophel, vt veniret ad radices montis Moria, indeque in templum 900. gradibus ascenderet, vt hæc molestia tam longi circuitus & molesti ascensus, eos qui erant regis familiæ, à templo adeundo auocaret, ait Salian. Verùm *to conuertit in templum*, non auertere, sed vertere in templum, significat. Vnde tertiò, planiùs sic nonnulli exponunt, q. d. Achaz vestibulum palatij sui,
B per quod ibatur in templum, quodque erat extra templum, adiecit templo, fecitque vt quod priùs erat exterius templo, iam esset intra templum, vt sic imitaretur regem Assyriorum, qui palatium habebat ita innexum templo vt pars templi esse videretur; quæ erat quædam templi vilitas & profanatio. Sic enim fiebat, vt in palatium ingredi nemo posset nisi per templum ita Vatabl.

Denique hic videtur maximè obuius & congruus totius huius versiculi esse sensus, vt per *Musach sabbathi*, accipiamus tentorium & conopeum in quo rex sedebat in sabbathis & festis in atrio laicorum, sed primo loco vicinissimus atrio sacerdotum, vt proximè spectaret sacrificia, & audiret hymnos quos canebant sacerdo-
C tes & Leuitæ in suo atrio, vt patet Ezechiel. 46. v. 2. Nemini enim laico, ne regi quidem, atrium sacerdotum ingredi fas erat, sed solis sacerdotibus & Leuitis. Achaz verò in gratiam regis Assyriorum, qui vile & indecorum sibi esse existimabat foris stare cum vili plebe, *Musach* hoc, siue tentorium *conuertit in templum Domini*, id est diruto muro intermedio iunxit atrio sacerdotum, vt vicinum esset Sancto & Sancto sanctorum, vt iam non inter laicos & plebem, sed inter sacerdotes rex vterque consistere vel considere posset quasi separatus à vulgo & sacerdotibus annumeratus, vt proximè omnia sacra quæ sacerdotes peragebant tam in atrio, quàm in Sancto, cerneret & audiret. Porrò, quia ad hoc regis *Musach*, siue tentorium & tribunal ingressus patebat ex ipsa domo regia per inter-
D media atria, hinc Achaz hunc quoque ingressum qui domus suæ regiæ pars erat, qua rex è regia ad *Musach* descendebat, quæ idcirco hic vocatur *ingressum regis*, quæque quasi domus laica anteà erat extra atrium sacerdotum, iam deiecto septo intermedio intra ipsum atrium sacerdotum concluderetur, cum eoque pertingeret vsque ad Sanctum & Sanctum sanctorum. Hunc sensum exigit τὸ *conuertit in templum Domini*, quod tam ad *ingressum regis*, quam ad *Musach sabbathi* pertinet.

Ita Gaspar Sanchez ex R. Salomone, Lyran. & alij: nec improbat Abulens. qui tamen aliam expositionem adijcit, dicens, duas fuisse è regia vias ad templum, vnam patentem & publicam, per quam spectante populo rex ibat ad templum; alteram occultam & clausam,

per

per quam rex secretò, cùm videri nollet, adibat A templum: publicam viam clausit Achaz, vt regi Assyriorum (cuius gratiam ambiebat) videretur patriæ religionis desertor, & idolorum eius cultor: occultam vero seruauit, vt per eam occultè templum ingredi posset, nec regem Assyriorum, vtpote id ignorantem offenderet, ideoque de eo hic dici quòd *ingressum regis exterius converterit in templum Domini propter regem Assyriorum*. ita Abulens. Verùm obstat, quòd ingressus hic ad templum iam antè erat: quare nequit dici, quòd Achaz eum conuerterit in templum Domini.

Minùs verè quoque Glossa quam sequuntur Dionys. & Hugo, censent *Musach sabbathi* fuisse ædificium in templi vestibulo, in quod reges sabbathis ad templum venientes eleëmosynas conjicerent: *Musach* ergo fuisse gazophylacium regum, sicut *Corbona* erat gazophylacium laicorum.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Osee vltimus regnat in Israel; illo enim negante tributum Salmanasar reliquas quinque tribus Israelis transfert in Assyriam, ac Assyrios colonos mittit in Samariam, qui in ea tam Deo Israelis, quàm suis dijs & idolis seruiunt.

1. ANno duodecimo Achaz regis Iuda, regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouem annis. 2. Fecitque malum coram Domino: sed non sicut
reges Israel, qui ante eum fuerant, 3. Contra hunc ascendit Salmanasar rex
Assyriorum, & factus est ei Osee seruus, reddebatque illi tributa. 4. Cumque
deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare nitens misisset nuntios ad Sua
regem Ægypti, ne præstaret tributa regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus
erat, obsedit eum, & vinctum misit in carcerem. 5. Peruagatusque est omnem
terram: & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis. 6. Anno autem nono Osee, cepit rex Assyriorum Samariam, & transtulit Israel in Assyrios: posuitque
eos in Hala, & in Habor, iuxta fluuium Gozan. in ciuitatibus Medorum. 7. Factum est enim, cum peccassent filij Israel Domino Deo suo, qui eduxerat eos de
Terra Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, coluerunt deos alienos. 8. Et
ambulauerunt iuxta ritum Gentium, quas consumpserat Dominus in conspectu
filiorum Israel, & regum Israel, quia similiter fecerant. 9. Et offenderunt filij Israel verbis non rectis Dominum Deum suum: & ædificauerunt sibi excelsa
in cunctis vrbibus suis, à Turre custodum vsque ad Ciuitatem munitam. 10. Feceruntque sibi statuas, & lucos, in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum: 11. & adolebant ibi incensum super aras in morem Gentium, quas
transtulerat Dominus à facie eorum: feceruntque verba pessima irritantes Dominum. 12. Et coluerunt immunditias, de quibus præcepit eis Dominus ne facerent verbum hoc. 13 Et testificatus est Dominus in Israel & in Iuda, per manum omnium Prophetarum & Videntium, dicens: Reuertimini à vijs vestris pessimis, & custodite præcepta mea, & ceremonias, iuxta omnem legem quam præcepi patribus vestris: & sicut misi ad vos in manu seruorum meorum Prophetarum. 14. Qui non audierunt, sed indurauerunt ceruicem suam iuxta ceruicem patrum suorum, qui noluerunt obedire Domino Deo suo. 15. Et abiecerunt
legitima eius, & pactum, quod pepigit cum patribus eorum, & testificationes,
quibus contestatus est eos: secutique sunt vanitates, & vanè egerunt: & secuti
sunt Gentes, quæ erant per circuitum eorum, super quibus præceperat Dominus eis, vt non facerent sicut & illæ faciebant. 16. Et dereliquerunt omnia
præcepta Domini Dei sui: feceruntque sibi conflatiles duos vitulos, & lucos, &
adorauerunt vniuersam militiam cæli: seruieruntque Baal, 17. & consecrauerunt filios suos, & filias suas, per ignem: & diuinationibus inseruiebant & augurijs: & tradiderunt se vt facerent malum coram Domino, vt irritarent eum.
18. Iratusque est Dominus vehementer Israeli, & abstulit eos à conspectu suo,
& non remansit nisi tribus Iuda tantummodò. 19. Sed nec ipse Iuda custodiuit mandata Domini Dei sui: verùm ambulauit in erroribus Israel, quos operatus fuerat. 20. Proiecitque Dominus omne semen Israel, & afflixit eos,
& tradidit eos in manu diripientium, donec proijceret eos à facie sua: 21. ex

eo iam tempore, quo scissus est Israel à domo Dauid, & constituerunt sibi regem
Ieroboam filium Nabat: separauit enim Ieroboam Israel à Domino, & peccare
eos fecit peccatum magnum. 22. Et ambulauerunt filij Israel in vniuersis
peccatis Ieroboam quæ fecerat: & non recesserunt ab eis. 23. vsquequò Do-
minus auferret Israel à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium seruorum
suorum Prophetarum: translatusque est Israel de terra sua in Assyrios, vsque in
diem hanc. 24. Adduxit autem rex Assyriorum de Babylone, & de Cutha, &
de Auah, & de Emath, & de Sepharuaim: & collocauit eos in ciuitatibus Sama-
riæ pro filijs Israel: qui possederunt Samariam, & habitauerunt in vrbibus eius.
25. Cumque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum: & immisit in eos
Dominus leones, qui interficiebant eos. 26. Nuntiatumque est regi Assyrio-
rum, & dictum: Gentes, quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ,
ignorant legitima Dei terræ: & immisit in eos Dominus leones, & ecce interfi-
ciunt eos, eo quòd ignorent ritum Dei terræ. 27. Præcepit autem rex Assyrio-
rum, dicens: Ducite illuc vnum de sacerdotibus, quos inde captiuos adduxistis, &
vadat, & habitet cum eis: & doceat eos legitima Dei terræ. 28. Igitur cùm ve-
nisset vnus de sacerdotibus his, qui captiui ducti fuerant de Samaria, habitauit in
Bethel, & docebat eos quomodo colerent Dominum. 29. Et vnaquæque Gens
fabricata est deum suum posueruntque eos in fanis excelsis, quæ fecerant Sama-
riæ, Gens & Gens in vrbibus suis, in quibus habitabat. 30. Viri enim Babylonij
fecerunt Sochotbenoth: viri autem Chutæi fecerunt Nergel: & viri de Emath fe-
cerunt Asima. 31. Porro Heuæi fecerunt Nebahaz & Tharthac. Hi autem qui
erant de Sepharuaim, comburebant filios suos igni, Adramelech & Anamelech
dijs Sepharuaim. 32. & nihilominùs colebant Dominum. Fecerunt autem
sibi de nouissimis sacerdotes excelsorum, & ponebant eos in fanis sublimibus.
33. Et cum Dominum colerent, dijs quoque suis seruiebant iuxta consuetudi-
nem Gentium, de quibus translati fuerant Samariam: 34. vsque in præsentem
diem morem sequuntur antiquum: non timent Dominum, neque custodiunt
ceremonias eius, iudicia, & legem, & mandatum, quod præceperat Dominus fi-
lijs Iacob, quem cognominauit Israel. 35. & percusserat cum eis pactum, &
mandauerat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, & non adoretis eos, neque
colatis eos, & non immoletis eis: 36. Sed Dominum Deum vestrum, qui e-
duxit vos de Terra Ægypti in fortitudine magna, & in brachio extento, ipsum ti-
mete, & illum adorate, & ipsi immolate. 37. Ceremonias quoque, & iudicia, &
legem, & mandatum, quod scripsit vobis, custodite vt faciatis cunctis diebus: &
non timeatis deos alienos. 38. Et pactum, quod percussit vobiscum, nolite
obliuisci: nec colatis deos alienos, 39. sed Dominum Deum vestrum timete,
& ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum. 40. Illi verò non
audierunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinam perpetrabant. 41. Fuerunt
igitur Gentes istæ timentes quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis ser-
uientes: nam & filij eorum, & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt vsque
in præsentem diem.

Vers. 1. ANNO DVODECIMO ACHAZ REGIS IVDA A REGNAVIT OSEE FILIVS ELA IN SAMARIA.] Hic annus 12. Achaz erat octauus post mortem Phacee; Phacee enim regnauit 20. annis, & mortuus est anno quarto Achaz, vt patet ex dictis cap. 16. vers. 1. Quare fuit hîc interregnum 8. annorum in Israel, scilicet ab anno quarto Achaz, quo mortuus est Phacee, vsque ad annum duodecimum Achaz, quo Phacee successit Osee. Videtur ergo regnum Osee in Israel interruptum armis vel Syrorum, vel æmulæ familiæ Phacee, ait Abulens. q. 17. per octo B annos, donec octauo anno Osee iterum viribus resumptis cœpit regnare anno 12. Achaz. ita Richardus de S. Victore in concordia annorum regum Israel & Iuda, Caiet. & alij. vide dicta cap. 15. 30.

Vers. 2. FECITQVE MALVM (Israeli solitum, scilicet colendo vitulos aureos à Ieroboam ibidem erectos, quasi Deos penates siue Israeli proprios & patrios) CORAM DOMINO, SED NON SICVT REGES QVI ANTE EVM FVERANT] quia vt tradunt Hebræi in Seder Olam cap. 22. Osee licet ipse coleret vitulos aureos, permisit tamen suis qui vellent ire in Ierusalem, ibique adorare Deum Iudæorum in templo, quod cæteri reges Israel non permiserant, imò per dispositos à se custodes, euntes intercipiebant. Hinc Osee permisit Israelitas ab Ezechia inuitatos Ierosolymam ad celebrandum pascha, eòdem pergere, vt patet 2. Paralip. 30. vers. 11. & 18.

CONTRA HVNC ASCENDIT SALMANASAR] filius Teglathphalasar filij Phul. Genebrar. putat Salmanasar esse eum, qui à Ptolemæo Nabonassar vocatur. Verùm Salmanasar Vers. 3.

nalar fuit Assyrius, Nabonassar verò Chaldæus, vt nomina ipsa indicant ita Serarius. Quare Nabonassar fuit Baladan. de quo c. 20. v. 12.

ET FACTVS EST EI OSEE SERVVS, REDDEBATQVE ILLI TRIBVTA] per quinque vel sex annos, quibus exactis negauit tributum, fretus ope regis Ægypti. Quare Salmanasar inuasit Israelem, ac Osee vinxit, & Samariam per tres annos obsedit, ac anno tertio cepit; qui fuit annus nonus & vltimus Osee, quo Salmanasar reliquas quinque tribus Israelis abduxit in Assyriam & Mediam sicut Theglathphalasar, pater eius ante quatuordecim annos quinque viciniores tribus eòdem abduxerat. Fuit hæc secunda plenaque captiuitas Israelis, siue decem tribuum, ex qua numquàm redierunt, facta anno sexto Ezechiæ regis Iuda, idque vt testimonio esset Christum, expectatum esse Messiam sibi iam olim ex libris veteris testamenti, ait Caietan. nulla enim eis spes restat restituendi regni terreni, cùm planè sint dissipati & dispersi, sed tantùm spes regni spiritualis, & salutis æternæ quam attulit Christus omnibus gentibus quæ in eum credere volunt. Porrò tunc ex Israel in Assyriam abductus fuit Tobias, erat enim ipse ex tribu Nephtali: quare eius historia hic subnectenda est: hoc enim tempore sub Salmanasar contigit.

VERS. 6. POSVITQVE EOS IN HALA ET HABOR IVXTA FLVVIVM GOZAN, IN CIVITATIBVS MEDORVM] Ioseph. ait abductos in Mediam & Persidem. Scaliger censet translatos ad Colchos & Iberos. Ego verò ait Genebrar. puto veterem Tartariam esse ad desertum Belgiam in Orientis Septemtrionalis angulo, è qua illi sub annum Christi 1200. Duce Cignis erumpentes, cùm anteà ignoti essent, & loco & nomine, Imperium Cham Tartarorum, quod hodie memoratur, constituerunt. Nam in Hebræorum annalibus apud R. Salomonem in 27. Isaiæ, decem tribus in Oriente fuerunt perditæ, ibique facilè amplexæ sunt Mahometismum: quòd iam ab æuo circumciderentur, & corruptâ quàdam Moysaicæ religionis specie tinctæ essent. Confirmat id Genebrar. ex eo quòd hordæ quædam apud Tartaros nomina Dan, & Nephtalim & Zabulon retinuisse dicuntur, aliaque apud eos extare legis & rerum Hebraicarum monumenta: vt non mirum sit Russiam, Sarmatiam, Liuoniam & Moscouiam Iudæis abundare, qui etiam nunc, sicut & in Europa, patriæ superstitionis retinentissimi sunt. Addit Genebrard. plerosque in Americam penetrasse; nam ibi sepulchra subterranea, cum litterarum Hebraicarum inscriptionibus esse reperta, & eam profectionem indicari 4. Esdr. 13. v. 40. *Hæ sunt decem tribus*, inquit, *quæ captiuæ factæ sunt de terra sua in diebus Osee regis, quem captiuum duxit Salmanasar rex Assyriorum, & transtulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam* &c. Denique censet Genebrard. hanc Israelitarum per Orientem & Septemtrionem dispersionem & quasi infusionem Iudæorum, fabulæ quòd Caspijs montibus clausi teneantur, occasionem dedisse. Hic ergo finitur regnum Israel siue decem tribuum, quod à primo eorum rege Ieroboam, qui fecit schisma à Roboam rege Iuda, stetit per annos 256. hæc-

A que est Assyriaca captiuitas, quæ Babylonicam in qua abducta est tribus Iuda, & excisa Ierusalem sub Sedecia rege, præcessit annis 134.

Porrò multi hanc captiuitatem prævidentes fugerant in alias prouincias, multi etiam veri Dei cultores migrarunt in tribum Iuda, eique se iunxerunt, vt patet ex seq.

ET IRRITAVERVNT FILII ISRAEL VERBIS NON RECTIS DOMINVM] *verbis*, id est rebus & operibus, puta idololatrijs & superstitionibus. *Verbum* enim sæpè in Script. significat rem verbo significatam per Metonymiam, vti hic v. 11. VERS. 9.

A TVRRE CVSTODVM VSQVE AD CIVITATEM MVNITAM] *Turrem custodum*, vocat turrim rusticanam, quæ erigitur in agris & vineis, vt in ea degant custodes, qui vuas, fructus & segetes custodiant: q. d. Israelitæ statuerunt idola in locis & municipijs tam paruis quàm magnis, scilicet tam in pagis & villis, quàm in oppidis & vrbibus munitis. ita Vatabl.

FACERVNTQVE VERBA (id est opera) PESSIMA] vti iam dixi, VERS. 11.

ET TESTIFICATVS (protestatus) EST DOMINVS IN ISRAEL ET IN IVDA PER MANVM OMNIVM PROPHETARVM] tunc enim Deus misit prophetas, scilicet Osee, Isaiam, Ioëlem, Amos, Abdiam & Michæam, vt patet ex eorum proœmio. Nam sub Azaria, siue Ozia rege cœpit prophetare Osee & Isaias, qui ex parte Dei protestati sunt Israeli & Iudæ de iniuria & impietate in Deum commissa, quòd scilicet relicto Deo colerent idola, ac de eius castigatione, quòd scilicet Deus eos per Assyrios vastaret, & captiuos abduceret; hanc enim eis comminati & vaticinati sunt. VERS. 13.

ET SECVTI SVNT GENTES QVÆ ERANT PER CIRCVITVM] Ecce hæc fuit Israelitis occasio & causa idololatriæ, quòd scilicet per commercium, connubia, & familiaritatem cum gentibus vicinis, earum mores & superstitiones didicerint & imbiberint. Sic nostro sæculo Germania Gallia, Suetia, Dania, Anglia, Scotia, &c. à vicina Saxonia Saxonis Lutheri hæresim imbiberunt per mutua commercia, præsertim mercatorum hæreticorum. VERS. 15.

ET ADORAVERVNT VNIVERSAM MILITIAM CÆLI] puta solem, lunam, luciferum, cæteraque astra, quæ sunt quasi *militia* & ordinata acies Dei, quæ semper circumit, & stationes suas obit, militatque Deo, ac eius iussu in infideles & impios vibrat procellas, tonitrua & fulmina. VERS. 16.

PROIECITQVE DOMINVS OMNE SEMEN ISRAEL (scilicet tam decem tribuum, quam tribus Iuda, de qua sermo præcessit) DONEC PROIICERET EOS A FACIE SVA] id est donec plenè & irreuocabiliter eos à se abijceret. Norent hic Iudæi, scilicet se planè à Deo abiectos & proiectos esse, vt suæ gentis è captiuitate, quam per 1600. annos patiuntur, liberationem, & Synagogæ restitutionem sperare non debeant, sed cæteris gentibus immixti & permixti, cùm eis in Christum credere debeant, si à seruitute tam temporali quàm æterna liberari velint. VERS. 20.

ADDVXIT AVTEM REX ASSYRIORVM VIROS VERS. 24.

VIROS DE BABYLONE] Hinc patet Salmanasar dominatum fuisse non tantum Assyriæ, sed & Babyloni: nam inde colonos transtulit in Samariam. A

ET DE CVTHA] hinc coloni hi translati in Samariam, dicti sunt Cuthæi, sicut à Samaria dicti sunt Samaritani. Quare ipsi fuêre Babylonij & Assyrij, non verò Iudæi vel Israelitæ.

VERS. 26. IGNORANT LEGITIMA DEI TERRÆ] id est ignorant ritum & cæremonias, quibus legitimè coli vult Deus Samariæ: idcircò enim ipse iratus immisit in eos leones, vt præcessit.

VERS. 30. VIRI ENIM BABYLONII FECERVNT SOCOTH BENOTH] quasi suum simulacrum & idolum. B Notat Vatab. voces has esse Syriacas & Chaldaicas, atque hæc significare: *Succoth Benoth*, idem est quod *gallina cum pullis suis*. *Nergel* est *gallus gallinaceus*. *Asima*, est *hircus sylvestris*. *Nebahaz*, est canis, eò quòd latrare soleat, aut iratus exerat dentes. *Tharthac*, est *asinus*. *Adramelech & Anamelech*, est *mulus & asinus*. Vide & mirare hîc stoliditatem Cuthæorum siue Samaritarum, qui stolidissima animalia, vti sunt mulus, equus & asinus, pro Dijs coluerunt: permisit hoc Deus, vt ostenderet in quæ absurda numina incidunt illi, qui verum Dei numen deserunt.

VERS. 33. ET CVM DOMINVM COLERENT, DIIS QVOQVE SVIS SERVIEBANT] Noua fuit hæc Cuthæorum stultitia, quòd Deum cum idolis suis colerent, quasi Deus esset Dominus terræ Israel, quam ipsi incolebant; idola verò essent dij patrij suarum terrarum, ex quibus abducti erant in Samariam. C

VERS. 41. FVERVNT IGITVR GENTES ISTÆ TIMENTES (adorantes, sacrificantes, colentes) QVIDEM DOMINVM, NIHILOMINVS ET IDOLIS SVIS SERVIENTES. NAM FILII EORVM ET NEPOTES, SICVT FECERVNT PATRES EORVM, ITA FACIVNT VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM.] Hi ergo sunt Cuthæi siue Samaritæ vel Samaritani, qui simul colebant Deum Israel cum idolis gentium, ideoque Iudæis Deum solum colentibus fuêre exosi quasi anathemata, vt patet ex Samaritana cum Christo colloquente Ioan. 4. Ex tota enim gentium Deorum & religionum colluuie & permistione, religionem quamdam ex multis compactam, quasi centonem monstrosum effecêre. Quare errores varios habuêre, quos recenset S. Epiphanius, Philastrius, & alij in eorum hæresi. A Iudæis mutuati sunt circumcisionem, sabbathi cultum, cæremonias à Moyse præscriptas. Solum enim Moysis Pentateuchum admittebant, cæteros verò prophetas & Hagiographa spernebant. Ab alijs gentibus mutuati sunt eorum idola, ritus gentilitios, superstitiones, &c. Addit Philastrius, & ex eo Gabriel Prateolus in hæresi Samaritanorum, eos 1. Iudicium futurum non expectare, 2. resurrectionem mortuorum negare, 3. animæ immortalitatem inficiari, 4. IESVM esse Christum Dei filium à prophetis promissum non credere, 5. S. Epiphan. hæresi 9. sub medium: *Habent*, inquit, *alias quasdam dementiæ consuetudines antiquas, quòd videlicet vrina se proluunt, vbi ab externis venerint, polluti nimirum. Et quòd in aquam se vna cum vestibus immergunt, vbi contigerint alium ex alia gente.* De alijs Samaritanorum erroribus vide Epiphanium hæresi 10. 11. 12. 13. Porrò Samaritæ, cùm Iudæis omnia prosperè succederent, volebant esse Iudæi, cùm sinistrè eos auersabantur, instar vespertilionis Æsopici, qui cum auibus volebat esse auis propter alas quas habet, cum muribus mus; corpore enim est mus, sed alis auis. Vnde Ioseph. lib. 11. Antiq. cap. 8. & lib. 12. cap. 7. scribit Samaritas, cùm viderent Alexandrum Magnum Iudæis amicum, iactasse se esse Iudæos, & eamdem cum eis religionem colere: cùm verò Antiochum Epiphanem eis infensum & infestum conspicerent, negasse se esse Iudæos, eosque auersatos esse.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REgnat Ezechias, idola subuertit, rebellat regi Sennacherib, qui vers. 17. mittit Rabsacen. Hic Deum blasphemat, & Ezechiæ insultat, suadetque Iudæis vt se dedant Sennacherib.

1. ANno tertio Osee filij Ela regis Israel, regnauit Ezechias filius Achaz regis
Iuda. 2. Viginti quinque annorum erat, cùm regnare cœpisset: & vi-
ginti nouem annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Abia filia Zachariæ.
3. Fecitque quod erat bonum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Dauid
pater eius. 4. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos con-
fregitque serpentem æneum, quem fecerat Moyses: siquidem vsque ad illud tem-
pus filij Israel adolebant ei incensum: vocauitque nomen eius Nohestan. 4. In
Domino Deo Israel sperauit: itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regi-
bus Iuda, sed neque in his qui ante eum fuerunt: 6. & adhæsit Domino, & non
recessit à vestigijs eius, fecitque mandata eius, quæ præceperat Dominus Moy-
si. Vnde & erat Dominus cum eo, & in cunctis, ad quæ procedebat, sapienter
se agebat. Rebellauit quoque contra regem Assyriorum, & non seruiuit ei. 8. Ip-
se percussit Philisthæos vsque ad Gazam: & omnes terminos eorum, à Turre custo-
dum vsque ad Ciuitatem munitam. 9. Anno quarto regis Ezechiæ, qui erat

annus

annus feptimus Ofee filij Ela regis Ifrael, afcendit Salmanafar rex Affyriorum in Samariam. & oppugnauit eam. 10. & cepit. Nam poft annos tres, anno fexto Ezechiæ id eft nono anno Ofee regis Ifrael, capta eft Samaria: 11. & tranftulit rex Affyriorum Ifrael in Affyrios, collocauitque eos in Hala & in Habor fluuijs Gozan in ciuitatibus Medorum. 12. quia non audierunt vocem Domini Dei fui, fed prætergreffi funt pactum eius: omnia, quæ præceperat Moyfes feruus Domini, non audierunt, neque fecerunt. 13. Anno quartodecimo regis Ezechiæ, afcendit Sennacherib rex Affyriorum ad vniuerfas ciuitates Iuda munitas: & cepit eas. 14. Tunc mifit Ezechias rex Iuda nuntios ad regem Affyriorum in Lachis, dicens: Peccaui, recede à me: & omne, quod impofueris mihi, feram. Indixit itaque rex Affyriorum Ezechiæ regi Iudæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri. 15. Deditque Ezechias omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, & in thefauris regis. 16. In tempore illo confregit Ezechias valuas templi Domini, & laminas auri, quas ipfe affixerat, & dedit eas regi Affyriorum. 17. Mifit autem rex Affyriorum Tharthan, & Rabfaris, & Rabfacen, de Lachis ad regem Ezechiam, cum manu valida, Ierufalem: qui cum afcendiffent, venerunt Ierufalem, & fteterunt iuxta aquæ ductum pifcinæ fuperioris, quæ eft in via Agrifullonis. 18. Vocaueruntque regem: egreffus eft autem ad eos Eliacim filius Helciæ, præpofitus domus, & Sobna fcriba, & Ioahe filius Afaph à commentarijs. 19. Dixitque ad eos Rabfaces: Loquimini Ezechiæ: Hæc dicit rex magnus, rex Affyriorum: Quæ eft ifta fiducia, qua niteris? 20. Forfitan inifti confilium, vt præpares te ad prælium. In quo confidis, vt audeas rebellare? 21. an fperas in baculo arundineo atque confracto Ægypto, fuper quem, fi incubuerit homo, comminutus ingredietur manum eius, & perforabit eam? fic eft Pharao rex Ægypti, omnibus qui confidunt in fe. 22. Quòd fi dixeritis mihi: In Domino Deo noftro habemus fiduciam: nónne ifte eft, cuius abftulit Ezechias excelfa & altaria: & præcepit Iudæ & Ierufalem: Ante altare hoc adorabitis in Ierufalem? 23. Nunc igitur tranfite ad dominum meum regem Affyriorum, & dabo vobis duo millia equorum, & videte an habere valeatis afcenfores eorum? 24. Et quomodo poteftis refiftere ante vnum fatrapam de feruis domini mei minimis? An fiduciam habes in Ægypto propter currus & equites? 25 Numquid fine Domini voluntate afcendi ad locum iftum, vt demolirer eum? Dominus dixit mihi: Afcende ad terram hanc, & demolire eam. 26. Dixerunt autem, Eliacim filius Helciæ, & Sobna, & Ioahe, Rabfaci: Precamur vt loquaris nobis feruis tuis Syriacè: fiquidem intelligimus hanc linguam: & non loquaris nobis Iudaicè, audiente populo, qui eft fuper murum. 27. Refponditque eis Rabfaces, dicens: Numquid ad dominum tuum, & ad te mifit me dominus meus, vt loquerer fermones hos, & non potiùs ad viros, qui fedent fuper murum, vt comedant ftercora fua, & bibant vrinam fuam vobifcum? 28. Stetit itaque Rabfaces, & exclamauit voce magna Iudaicè, & ait: Audite verba regis magni, regis Affyriorum. 29. Hæc dicit rex: Non vos feducat Ezechias: non enim poterit eruere vos de manu mea. 30. Neque fiduciam vobis tribuat fuper Dominum, dicens: Eruens liberabit nos Dominus, & non tradetur ciuitas hæc in manu regis Affyriorum. 31. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Affyriorum: Facite mecum quod vobis eft vtile, & egredimini ad me: & comedet vnufquifque de vinea fua, & de ficu fua, & bibetis aquas de cifternis veftris: 32. donec veniam, & transferam vos in terram, quæ fimilis eft terræ veftræ, in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram oliuarum, & olei ac mellis, & viuetis, & non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos. 33. Numquid liberauerunt dij Gentium terram fuam de manu regis Affyriorum? 34. Vbi eft Deus Emath, & Arphad? vbi eft deus Sepharuaim, Ana & Aua? numquid liberauerunt Samariam de manu mea? 35. Quinam illi funt in vniuerfis dijs terrarum, qui eruerunt regionem fuam de manu mea, vt poffit eruere Dominus Ierufalem de manu mea? 36. Tacuit itaque populus, & non refpondit ei quidquam: fiquidem præceptum regis acceperant, vt non refponderent ei. 37. Venitque Eliacim filius Helciæ, præpofitus domus, & Sobna fcriba, & Ioahe filius Afaph à commentarijs, ad Ezechiam, fciffis veftibus, & nuntiauerunt ei verba Rabfacis.

Vers. 2. VIGINTI QVINQVE ANNORVM ERAT, CVM REGNARE COEPISSET] Dices: Ex cap. præcedenti liquet, quòd Achaz vixerit dumtaxat triginta sex annis. Ergo Achaz genuit Ezechiam anno ætatis vndecimo, nam cum ipse mortuus est anno ætatis trigesimo sexto, succedens ei Ezechias erat 25. annorum; tolle enim 25. à 36. remanent anni vndecim. Consequentiam admittit Caietan. Sanchez & S. Hieron. Epistol. 132. ad Vitalem, vbi pluribus exemplis id fieri posse probat. Abulens. tamen censet Achaz fuisse quatuordecim annorum cùm genuit Ezechiam, quia, inquit, in Scriptura tacentur anni eius incompleti. Erat enim Achaz, inquit Abulens. cùm cœpit regnare viginti annorum scilicet completorum, & vnius incompleti, quem Scriptura non numerat. Rursum sedecim annis regnauit, scilicet completis, insuper decimo septimo incompleto: quare mortuus est anno ætatis trigesimo octauo. Ezechias quoque erat tantùm 24. annorum completorum cùm regnare cœpit, sed inchoarat annum 25.

Vers. 4. CONFREGITQVE SERPENTEM ÆNEVM, QVEM FECERAT MOYSES (ad sanandum eos qui a serpentibus morsi erant. Numer. 21. 8.) SIQVIDEM VSQVE AD ILLVD TEMPVS FILII ISRAEL ADOLEBANT EI INCENSVM] tamquam numini benefico, vtpote qui patres eorum curasset à morsu serpentum. Addit Philastrius Episc. Brixiensis coæuus S. Ambrosio lib. de hæresibus cap. 21. Ezechiam iussisse deleri & ferro radi, penitusque excindi impressiones siue insculptiones quasdam, quas Iudæorum populus faciebat in lapide quodam magno, velut obelisco, qui in templo, loco columnæ erectus erat: ex quo tollentes diuersas formulas velut quarumdam litterarum, & in lamina ponentes in collo baiulabant, quibus incantationes quasdam & maleficia exercebant, atque percolebant ea velut tutamina quædam, in pectore suo illa portantes, quæ Dominus in lege passim fieri vetuerat, quò paganæ cæcitatis hæc esset impietas.

VOCAVITQVE NOMEN EIVS NOHESTAN] id est *æneolum*, scilicet ex paruo, vili & tantulo ære conflatum. *Nohestan* enim est nomen diminutiuum, quo vtitur Ezechias ad simulacri contemptum, q.d. quid pusatis ô Iudæi parum æris vilis sordidique habere diuinitatem? Erratis, nil in eo est numinis, nil magni, nam non est aliud quàm modica abiecti nigrique æris portio.

Addit Anastasius Nicænus ex Eusebio: *Libros*, inquit, *Salomonis qui scripti erant de Prouerbijs, & odis, in quibus tractabatur de natura plantarum & omni genere animalium, & de curatione omnium morborum, de medio sustulit Ezechias: propterea quod morborum medelas inde acciperet populus, & nihili facerent, à Deo petere curationes.*

ET IN DOMINO DEO ISRAEL SPERAVIT] ideoque dicitur vers. 7. *Vnde & erat Dominus cum eo, & in cunctis ad quæ procedebat, sapienter se agebat.* Vnde & appositè vocatus est *Ezechias*; Hebr. חִזְקִיָּהוּ *Chiskiahu*, id est, *fortitudo mea Dominus*, ait Pagnin. quasi hoc eius fuerit lemma & symbolum.

Vers. 5. NON FVIT SIMILIS EI] Ezechiæ, quoad hoc scilicet, quòd abstulerit excelsa & serpentem æneum confregerit, quæ alij reges omnes ante eum permiserant. Nam alioqui Dauid videtur religiosior & sanctior fuisse Ezechia: Dauid enim vir fuit secundùm cor Dei, cui proinde à Deo facta est promissio de Christo ex se nasciturо, adeoque Dauid à Deo statutus est in exemplar quod imitarentur, regibus omnibus ex eo nascituris. ita Abulens. Vel certè est Hyperbole, q.d. adeò pius & zelosus in Dei cultu tuendo fuit Ezechias, vt vix videatur habuisse parem vel similem, idem dicitur de Abraham Eccles. 44. 20. *Non est*, inquit, *inuentus similis illi in gloria, qui conseruauit legem excelsi.* vide ibi dicta.

Vers. 7. REBELLAVIT QVOQVE CONTRA REGEM ASSYRIORVM] cui se pater eius Achaz subiecerat pendebatque tributum, quod negauit Ezechias, indignum reputans regem Iuda fidelem seruire regi infideli, confidensque in Deo, quòd ipse se ab hac seruitute liberaret, vti & fecit, per miraculosam victoriam.

Vers. 8. A TVRRE CVSTODVM] rusticana, vt dixi cap. 17. 9.

Vers. 11. COLLOCAVITQVE EOS IN HALA ET IN HABOR FLVVIIS GOZAN, IN CIVITATIBVS MEDORVM] Pro *fluuijs*, Serarius & alij censent legendum *fluuij*. Vnde Vatabl. vertit: *iuxta fluuium Gozan*, & sic vertit Noster cap. 17. 6. Hebr. enim est נְהַר *nehar*, id est *fluuij*, in singulari; aut certè fluuij vocantur vrbes adiacentes fluuijs per Metonymiam; nam in vrbibus habitant homines, non in fluuijs, nisi apud Sinas, vbi tanta est hominum copia, vt terra eos non capiat: quare multi in pontibus & nauibus fluminum habitare coguntur, teste nostro Nicolao Trigaultio in historia Chinensi.

Vers. 13. ANNO QVARTODECIMO REGIS EZECHIÆ ASCENDIT SENNACHERIB] qui iam Salmanasar patri vita functo, in regno Assyriorum successerat. Ascendit autem contra Iudam, eò quòd Ezechias rebellasset & tributum negasset v. 7. id factum est ex Dei prouidentia, qui non obstante pietate Ezechiæ volebat punire tribum Iuda, ob idololatriam & scelera ab ea commissa.

Vers. 17. MISIT AVTEM REX ASSYRIORVM] Notabile perfidiam Sennacherib, qui acceptis ab Ezechia trecentis argenti talentis, & triginta auri nihilominus mittit contra eum exercitum, qui proinde ab Angelo cæsus est, ac dum aliena inuasit, sua domi amisit.

QVÆ EST IN VIA AGRI FVLLONIS] ita dictus est ager, quòd in eo fullones aqua piscinæ pannos abluerent.

Vers. 25. DOMINVS DIXIT MIHI: ASCENDE AD TERRAM HANC, ET DEMOLIRE EAM] Mentitur Rabsaces se Dei iussu inuadere Iudæos, vt eos terreat, & ad deditionem compellat. ita Abulens.

Reliqua huius capitis transcripta sunt ex Isaiæ cap. 36. vbi ea explicui: Isaias enim fuit internuntius inter Deum & Ezechiam, eique victoriam contra Sennacherib prædixit & promisit.

Vers. 36. PRÆCEPTVM REGIS (Ezechiæ) ACCEPERANT, VT NON RESPONDERENT EI] Cur? Resp. primò S. Cyrill. Alexandr. in cap. Isaiæ citatum: *Quia*, inquit, *imperitus sermonibus, & fa-*

stui

ſtui barbarica, linguaque contra Deum petulanti illachrymari potiùs, quàm reclamare oportuit. Reſpondet ſecundò Procop. ad locum citatum Reg. *Nihil,* inquit, *ad blaſphemias iſtas reſponderi paſſus eſt pius rex, ne ad maiores prouocaret.* Reſpondet tertiò Abulenſ. ibid. q. 44. *Quia ad honorem,* inquit,

A *regis pertinebat, quòd negotia ſua fierent prudenter ordinatè, & cum maturatione: ſi autem quilibet de populo poſſet reſpondere Rabſaci, ſicut vellet; eſſet quædam deordinatio magna, & poſſet irridere Rabſaces ordinationem, quam habebat Ezechias in ſubditis & negotijs ſuis.*

CAPVT DECIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iſaias prædicit Ezechiæ victoriam de Sennacherib: quare Angelus ex eius caſtris cædit 185. millia.

1. QVæ cùm audiſſet Ezechias rex, ſcidit veſtimenta ſua, & opertus eſt ſacco,
ingreſſuſque eſt domum Domini. 2. Et miſit Eliacim præpoſitum do-
mus, & Sobnam ſcribam, & ſenes de ſacerdotibus, opertos ſaccis, ad Iſaiam prophe-
tam filium Amos. 3. Qui dixerunt: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, &
increpationis, & blaſphemiæ, dies iſte: venerunt filij vſque ad partum, & vires non
habet parturiens. 4. Si fortè audiat Dominus Deus tuus vniuerſa verba Rabſa-
cis, quem miſit rex Aſſyriorum dominus ſuus, vt exprobraret Deum viuentem, &
argueret verbis, quæ audiuit Dominus Deus tuus: & fac orationem pro reliquijs,
quæ repertæ ſunt. 5. Venerunt ergo ſerui regis Ezechiæ ad Iſaiam. 6. Dixit-
que eis Iſaias: Hæc dicetis domino veſtro: Hæc dicit Dominus: Noli timere à fa-
cie ſermonum, quos audiſti, quibus blaſphemauerunt pueri regis Aſſyriorum me.
7. Ecce, ego immittam ei ſpiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram ſuam,
& deijciam eum gladio in terra ſua. 8. Reuerſus eſt ergo Rabſaces, & inuenit
regem Aſſyriorum expugnantem Lobnam: Audierat enim quòd receſſiſſet de La-
chis. 9. Cumque audiſſet de Tharaca rege Æthiopiæ, dicentis: Ecce, egreſſus eſt
vt pugnet aduerſum te: & iret contra eum, miſit nuntios ad Ezechiam, dicens:
10. Hæc dicite Ezechiæ regi Iuda: Non te ſeducat Deus tuus, in quo habes fidu-
ciam: neque dicas: Non tradetur Ieruſalem in manus regis Aſſyriorum. 11. Tu
enim ipſe audiſti quæ fecerunt reges Aſſyriorum vniuerſis terris, quomodo vaſta-
uerunt eas: num ergo ſolus poteris liberari? 12. Numquid liberauerunt dij Gen-
tium ſingulos, quos vaſtauerunt patres mei, Gozan videlicet, & Hazan, & Reſeph,
& filios Eden, qui erant in Thelaſſar? 13. Vbi eſt rex Emath, & rex Arphad, & rex
ciuitatis Sepharuaim, Ana, & Aua? 14. Itaque cùm accepiſſet Ezechias litteras de
manu nuntiorum, & legiſſet eas, aſcendit in domum Domini, & expandit eas co-
ram Domino. 15. Et orauit in conſpectu eius, dicens: Domine Deus Iſrael, qui
ſedes ſuper Cherubim, tu es Deus ſolus regum omnium terræ, tu feciſti cælum &
terram. 16. Inclina aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide:
audi omnia verba Sennacherib, qui miſit vt exprobraret nobis Deum viuentem.
17. Verè Domine diſſipauerunt reges Aſſyriorum Gentes, & terras omnium.
18. Et miſerunt deos eorum in ignem: non enim erant dij, ſed opera manuum ho-
minum ex ligno & lapide, & perdiderunt eos. 19. Nunc igitur Domine Deus
noſter, ſaluos nos fac de manu eius vt ſciant omnia regna terræ, quia tu es Domi-
nus Deus ſolus. 20. Miſit autem Iſaias filius Amos ad Ezechiam, dicens: Hæc
dicit Dominus Deus Iſrael: Quæ deprecatus es me ſuper Sennacherib rege Aſſy-
riorum, audiui te. 21. Iſte eſt ſermo, quem locutus eſt Dominus de eo: Spreuit te,
& ſubſannauit te, virgo filia Sion: poſt tergum tuum caput mouit, filia Ieruſalem.
22. Cui exprobraſti, & quem blaſphemaſti? contra quem exaltaſti vocem tuam,
& eleuaſti in excelſum oculos tuos? contra ſanctum Iſrael. 23. Per manum ſer-
uorum tuorum exprobraſti Domino, & dixiſti: In multitudine curruum meorum
aſcendi excelſa montium in ſummitate Libani, & ſuccidi ſublimes cedros eius, &
electas abietes illius. Et ingreſſus ſum vſque ad terminos eius, & ſaltum carmeli e-
ius. 24. ego ſuccidi. Et bibi aquas alienas, & ſiccaui veſtigijs pedum meorum
omnes aquas clauſas. 25. Numquid non audiſti quid ab initio fecerim? Ex diebus
antiquis plaſmaui illud, & nunc adduxi: eruntque in ruinam collium pugnantium
ciuitates munitæ. 26. Et qui ſedent in eis, humiles manu, contremuerunt & con-
fuſi ſunt, facti ſunt velut fœnum agri, & virens herba tectorum, quæ areſacta eſt ante-

quàm

quam veniret ad maturitatem, 27. Habitaculum tuum, & egressum tuum, &
introitum tuum, & viam tuam ego præsciui, & furorem tuum contra me. 28. In-
sanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas: ponam itaque circulum in
naribus tuis, & camum in labijs tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.
29. Tibi autem Ezechia hoc erit signum: Comede hoc anno quæ repereris: in
secundo autem anno, quæ sponte nascuntur: porrò in tertio anno seminate & me-
tite: plantate vineas, & comedite fructum earum. 30. Et quodcumque reli-
quum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum.
31. De Ierusalem quippe egredientur reliquiæ, & quod saluetur de monte Sion:
zelus Domini exercituum faciet hoc. 32. Quam ob rem hæc dicit Dominus de
rege Assyriorum: Non ingredietur vrbem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec
occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio. 33. Per viam, qua ve-
nit, reuertetur: & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus. 34. Prote-
gamque vrbem hanc, & saluabo eam propter me, & propter Dauid seruum meum.
35. Factum est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, & percussit in castris
Assyriorum centum octoginta quinque millia. Cumque diluculo surrexisset, vidit
omnia corpora mortuorum: & recedens abijt. 36. Et reuersus est Sennacherib
rex Assyriorum, & mansit in Niniue. 37. Cumque adoraret in templo Nesroch
deum suum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntque
in terram Armeniorum, & regnauit Asarhaddon filius eius pro eo.

HOc caput pariter transscriptum est ex Isaiæ c. 37. vbi illud explicui.

Vers. 34. Propter Davin] Quæres, cur non dixit: *propter Ezechiam & Isaiam*, quorum sine dubio preces Deo gratissimæ exstiterunt? Optimè Glycas 2. parte Annalium citatus in Glossa: *Hæc verba*, inquit, *ita diuinitus prolata sunt, ne putaret Ezechias orationem suam, iustitiæ causa, quâ præditus erat, exauditam esse.*

Vers. 37. Et regnavit Asarhaddon filius eius pro eo.] Genebrard. in Chronol. Pererius, Arias Montanus, & Serarius in cap. 1. Iudith vers. 1. censent *Asarhaddon* esse Sardanapalum, primò, quia sicut Sardanapalus à gentilibus Historicis ponitur vltimus rex & monarcha Assyriorum, sic & à Script. vltimus Assyriorum rex

Asarhaddon an sit Sardanapalus

A ponitur *Asarhaddon*: post eum enim nominantur Baladan Merodach, Nabuchodonosor, Euelmerodach & Balsasar, qui omnes fuêre principes & reges Babyloniorum. Secundò, quia Sardanapali nomen videtur conflatum ex Asar & Don vel Haddon addito nomine Phul. Ergo est idem cum Asarhaddon. Tertiò, quia quæ de euersione Niniues futura per eluuionem Tigris fluuij prædicunt Ionas & Nahum, ea sub Sardanapalo contigisse testatur Diodorus.

Verùm Eusebius, Torniellus, Salianus, cæterique Chronologi Sardanapalum anteriùs col- B locant, scilicet sub Azaria rege Iuda: tunc enim prophetauit Ionas, & Sardanapalo excidium Niniues prædixit, vt dixi cap. 15. 2. & Ionæ ca. 3. v. 6. & seq.

CAPVT VIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EZechias æger inuocans Deum per Isaiæ ficus sanatur, signumque accipit, reuersionem vmbræ in horologio: mox v. 12. Merodach rex Babylonis mittit legatos ad Ezechiam, quibus ipse omnes suos thesauros ostendit, ideoque ab Isaia audit illos omnes à Babylonijs diripiendos.

1. IN diebus illis ægrotauit Ezechias vsque ad mortem: & venit ad eum Isaias
filius Amos, propheta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus Deus: Præcipe do-
mui tuæ: morieris enim tu, & non viues. 2. Qui conuertit faciem suam ad
parietem, & orauit Dominum, dicens: 3. Obsecro Domine, memento quæso
quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod
placitum est coram te, fecerim. Fleuit itaque Ezechias fletu magno. 4. Et
antequam egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo Domini ad
eum, dicens: 5. Reuertere, & dic Ezechiæ duci populi mei: Hæc dicit Do-
minus Deus Dauid patris tui? Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas, &
ecce sanaui te, die tertio ascendes templum Domini. 6. Et addam diebus tuis
quindecim annos: sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem
hanc, & protegam vrbem istam propter me, & propter Dauid seruum meum.
7. Dixitque Isaias: Afferte massam ficorum. Quam cùm attulissent, & posuis-
sent

sent super vlcus eius curatus est. 8. Dixerat autem Ezechias ad Isaiam : Quod
erit signum,quia Dominus me sanabit,& quia ascensurus sum die tertia templum
Domini? 9. Cui ait Isaias : Hoc erit signum à Domino , quòd facturus sit Do-
minus sermonem, quem locutus est : Vis vt ascendat vmbra decem lineis, an vt re-
uertatur totidem gradibus: 10. Et ait Ezechias : Facile est , vmbram crescere
decem lineis : nec hoc volo vt fiat, sed vt reuertatur retrorsum decem gradibus.
11. Inuocauit itaque Isaias propheta Dominum, & reduxit vmbram per lineas,
quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus. 12. In
tempore illo misit Berodach Baladan , filius Baladan , rex Babyloniorum , litteras
& munera ad Ezechiam : audierat enim quod ægrotasset Ezechias. 13. Lætatus
est autem in aduentu eorum Ezechias,& ostendit eis domum aromatum , & aurum
& argentum, & pigmenta varia , vnguenta quoque & domum vasorum suorum , &
omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit quod non monstraret eis E-
zechias in domo sua,& in omni potestate sua. 14. Venit autem Isaias propheta
ad regem Ezechiam, dixitque ei : Quid dixerunt viri isti ? aut vnde venerunt ad te?
Cui ait Ezechias : De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. 15. At ille
respondit : Quid viderunt in domo tua ? Ait Ezechias: Omnia quæcumque sunt in
domo mea , viderunt : nihil est quod non monstrauerim eis in thesauris meis.
16. Dixit itaque Isaias Ezechiæ: Audi sermonem Domini: 17. Ecce dies venient,
& auferentur omnia, quæ sunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui vsque in
diem hanc,in Babylonem : non remanebit quidquam, ait Dominus. 18. Sed &
de filijs tuis qui egredientur ex te,quos generabis,tollentur,& erunt eunuchi in pa-
latio regis Babylonis. 19. Dixit Ezechias ad Isaiam : Bonus sermo Domini,
quem locutus es : sit pax & veritas in diebus meis. 20. Reliqua autem sermo-
num Ezechiæ, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam , & aquædu-
ctum,& introduxerit aquas in ciuitatem . nónne hæc scripta sunt in Libro sermo-
num dierum regum Iuda? 21. Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & re-
gnauit Manasses filius eius pro eo.

HOc caput transscriptum quoque est ex Isaiæ cap.38.& 39. vbi illud explicui. Multa de Ezechię pietate & zelo religionis adduntur 2. Paralip. c.29.& 30. & 31. Vnde meruit ipse à Deo obtinere victoriam contra Sennacherib, & sanitatem miraculosam, in quo Deus ei adiecit 15. annos vitæ.

A

Vers.12. *Baladan quis*

IN TEMPORE ILLO MISIT MERODACH BALADAN , FILIVS BALADAN] *Baladan* fuit primus princeps Babyloniorum : eorum enim nomen hucusque non audiuimus , sed Assyriorum dumtaxat. Quare videtur quòd Baladan præfectus Bobyloniæ, vel potiùs filius eius Merodach Baladam videns Sennacherib (cui ipse erat subditus & vectigalis) & Assyriorum copias ab Angelo cæsas in Iudæa , eiusque vires attritas iugum excusserit , seque principem absolutum & regem Babyloniorum effecerit, imò Asarhaddonem regno & vita priuarit sub annum Ezechiæ vigesimum sextum , vt vult Salianus ; tuncque defecit regnum Assyriorum vnde deinceps in Scriptura nulli reges Assyriorum nominantur, sed omnes Babyloniorum, quorum primus fuit Baladan. Vnde *Baladan* Hebr. idem est quod *sine Domino* , ait Pagnin. Porrò Baladan patrem non esse Salmanasar regem Assyriorum, vt vult Genebrardus, sed Nabonassar , qui à Ptolemæo in Almagesto ponitur primus princeps Babyloniorum , censent ex Eusebio , Beroso , Iosepho , Scaliger , Serarius, Bellarminus , Torniellus , Salianus in chronol. vnde ab eo constituta fuit æra Nabonassarea , à qua Babylonij cæterique annos suos computant deinceps ; sicut Persæ à Cyro , Græci ab Alexandro , Romani ab Augusto. Hinc Chaldaicè dictus est *Baladan* à *Bal* & *Hadden*. *Bal* enim siue *Bel* & *Baal*, erat *Nemrod* siue Iupiter, Belus , primus post diluuium turris Babel conditor, vt dixi Genes. 10. qui (vel cuius socius) alio nomine dictus est *Nabo* , id est prophetia vel diuinatio , vti dixi Isaiæ cap 46. vers. 1. ad illa: *confractus est Bel* , *contritus est Nabo*. Nam vt ait Tertullianus Apolog.20 *Testimonium diuinitatis, est veritas diuinationis*: Dei enim proprium est diuinare , præscire , & prædicere futura , iuxta illud Isaiæ 41. v. 23. *Annuntiate quæ ventura sunt, & sciemus quia dij estis vos*. Hinc a Nabo Deo & Assar conflatus est dictusque Nabonassar. Rursum filius Baladan , siue Nabonassar fuit hic *Merodach* siue Berodach , qui primus se regem Babylonis nuncupauit misitque legatos ad Ezechiam. Merodach successit filius Ben Merodach, vti asserunt Eusebius libr. 9. de Præpar.

B

Series regum Babyloniorum.

Berosus apud Iosephum , Methasthenes Annij, Iosephus , Scaliger lib 5. de Emendat. tempor. Torniellus , Salianus & alij , qui Baladan tribuunt 27. annos , Merodach 52. Ben Merodach 44. qui in vnum conflati faciunt 123. vnde Chronologi à Nabonassar vsque ad Nabopolassar, quem Berosus vocat Nabolassar, qui Ben Merodacho successit , fuitque Nabuchodonosor senior , vti asseruot Eusebius , Berosus , Scaliger , Bellarminus, Torniellus , Salianus & alij , numerant annos 123. Nabuchodonosori seniori post annos regni 19. defuncto successit Nabuchodonosor iunior, cognomento Magnus , qui Ierusalem cepit , & Iudæos in Babylonem abduxit , ac Monar-

chiam

chiam ab Aſſyrijs ad Babylonios tranſtulit, regnauitque annis 45. cui fucceffit filius Euel Merodach, alio nomine dictus Baltafar, per 34. annos, vt dixi Daniel. 5. v. 1. Hæc chronologia virorum eruditorum eſt probabilis, licet alij aliam aſſignent in nonnullis à iam dicta differentem. Nil enim certi de temporibus tam antiquis, & hiſtoria certa carentibus aſſeri poteſt. Vide dicta Ezechielis 1. ſub initium. Denique qui priuatus dictus eſt Baladan, aſſumpto imperio vocatus eſt Nabonaſar Baladan, filius vero eius vocatus eſt Merodach Baladan. Porrò primum annum Nabonaſſar multi cum Ptolemæo aſſignant anno primo vel ſecundo octauæ Olympiadis, ſiue anno trigeſimo ab initio Olympiadum, quem Torniellus contendit eſſe annum regis Achaz 13. conditæ verò Romæ ſextum, Scaliger & Serarius volunt eſſe annum Achaz nonum, Salianus Achaz decimumquartum; alij malunt eſſe annum Ioatham nonum. Nil enim certi in re tam incerta ſtatui poteſt. Ruſſum Ptolemæus ab anno primo Nabonaſſar numerat annos 123 vſque ad annum primum Nabopolaſſar, quem Euſebius, Beroſus, Ioſephus, Scaliger, Salianus & alij cenſent eſſe Nabuchodunoſorem ſeniorem. Alij verò cenſent eſſe iuniorem, qui cognominatus eſt Magnus & Iudæos in Babylonem abduxit. Nec enim Monarcham tam potentem videtur omiſiſſe Ptolemæus. Difficile enim eſt, & ſubinde impoſſibile hiſtoricos prophanos adaptare, & per omnia adæquare hiſtoriæ ſacræ Scripturæ, mox tamen eam illi adæquabo.

Porro Merodach inchoans regnum Babylonis miſit legatos ad Ezechiam, quia audierat eum idem iugum regis Aſſyriorum excuſſiſſe, quod ipſe excuſſerat, vt cum eo fœdus iniret, iunctiſque viribus Aſſyrio reſiſterent.

Canones chronologiæ. Ad extremum hos chronologiæ limites, & quaſi canones ex Ptolemæo & alijs ſtatuunt, figuntque Scaliger, Serarius, Salianus & alij.

Primum. 1. Nabonaſſari annus primus incidit in annum primum octauæ Olympiadis, ſiue in annum vigeſimum nonum ab initio Olympiadum. Id patet ex eo quòd Ptolemæus aſſerat Alexandrum Magnum mortuum eſſe anno 424. Nabonaſſaris. Conſtat autem Alexandrum mortuum eſſe anno primo Olympiadis 114. à quo anno ad ſuperiora regrediendo, primus Nabonaſſaris in primum octauæ Olympiadis neceſſariò incidit. Num. 113. Olympiades faciunt annos 452 à quibus ſi demas ſeptem Olympiades iam deuolutas, id eſt annos 28. reliqui erunt 424. qui à primo Nabonaſſaris vſque ad mortem Alexandri fluxêre.

Secundum. 2. Hinc ſequitur annum primum Nabonaſſari eſſe ſextum à Roma condita; hæc enim condita eſt in fine Olympiadis ſextæ, ſiue anno 23. ab initio Olympiadum, ab hoc autem initio annus primus Nabonaſſari eſt 29. iam 29. annus poſterior eſt 23. ſex annis, vt liquet.

Tertium. 3. Annus 151 ab initio Olympiadum eſt annus primus Nabopolaſſar, hoc eſt Nabuchodonoſoris ſenioris, qui fuit pater Nabuchodonoſoris Magni, ſiue primi Monarchæ Chaldæorum.

Quartum. 4. Annus Nabonaſſar 122. eſt annus primus Nabopolaſſar, ita Scaliger & Serarius; negat tamen hoc Salianus & Torniellus, qui annum primum Nabonaſſaris, conſignant anno 13. vel 24. Achaz, annum verò primum Nabopolaſſar anno 13. Ioſiæ, iam à 14. Achaz ad 13. Ioſiæ fluxêre anni centum & vnus dumtaxat, non centum viginti duo.

Iuxta hos canones ita horum omnium anni annis regum Iuda aſſignandi & combinandi videntur, vt initium Olympiadum aſſignemus anno 40. Azariæ; Romæ conditionem, anno 10. vel 11. Ioatham, annum primum Nabonaſſaris anno 15. Ioatham, annum primum Nabopolaſſaris ſiue Nabuchodonoſoris ſenioris, anno 18. Ioſiæ. Nam ab anno 40. Oziæ vſque ad decimum Ioatham ſunt 23 anni. Inde ad 15 Ioatham ſunt anni ſex, inde ad 18 Ioſiæ fluxêre anni 122. inde ad annum quintum à captiuitate Ioachim, ſunt anni triginta, quando cœpit prophetare Ezechiel, vt ipſe ait cap. 1. v. 1. Videtur enim Nabuchodonoſor ſenior cœpiſſe quidem regnum in Babylone moliri anno 13 Ioſiæ, ſed anno 18. Ioſiæ abſolutè regnaſſe, tumque cum Cyaxare rege Medorum obſediſſe Niniuen, ad euertendam Monarchiam Aſſyriorum, quam paulò pòſt reipſa cœpit & euertit Nabuchodonoſor iunior ſenioris filius, itaque Monarchiam ab Aſſyrijs ad ſe & Chaldæos tranſtulit, vti oſtendi Nahum 2. v. 1.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MAnaſſes impius regnat & idola reſtituit, ac prophetas occidit. Succedit ei v. 18. Impius filius Amon, qui poſt biennium à ſuis occiditur, ſuccedente ſibi filio pio Ioſia.

1. DVodecim annorum erat Manaſſes cùm regnare cœpiſſet, & quinquaginta quinque annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Haphſiba. 2. Fecitque malum in conſpectu Domini, iuxta idola Gentium, quas deleuit Dominus à facie filiorum Iſrael. 3. Conuerſuſque eſt, & ædificauit excelſa, quæ diſſipauerat Ezechias pater eius: & erexit aras Baal, & fecit lucos ſicut fecerat Achab rex Iſrael, & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam. 4. Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Ieruſalem ponam nomen meum. 5. Et extruxit altaria vniuerſæ militiæ cæli in duobus atriis templi Domini. 6. Et traduxit filium ſuum per ignem: & ariolatus eſt, & obſeruauit auguria, & fecit pythones, & aruſpices multiplicauit, vt faceret malum coram Domino, & irritaret eum. 7. Poſuit quoque idolum luci, quem fecerat, in templo Domini, ſuper quod locutus eſt Dominus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius: In templo hoc, & in Ieruſalem, quam elegi de cunctis tribubus Iſraël, ponam nomen meum in ſempiternum. 8 Et vltrà non faciam commoueri pedem Iſraël de terra, quam dedi patribus eorum: ſi tamen cuſtodierint opera omnia quæ præcepi eis, & vniuerſam legem quam mandauit eis ſeruus meus Moyſes. 9. Illi verò non audierunt: ſed ſeducti ſunt à Manaſſe, vt facerent malum ſuper gentes quas contriuit Dominus à facie filiorum Iſraël. 10. Locutuſque eſt Dominus in manu ſeruorum ſuorum Prophetarum, dicens: 11. Quia fecit Manaſſes rex Iuda abominationes iſtas peſſimas, ſuper omnia quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immunditiis ſuis: 12. propterea hæc dicit Dominus Deus Iſraël: Ecce ego inducam mala ſuper Ieruſalem & Iudam: vt quicumque audierit, tinniant ambæ aures eius. 13. Et extendam ſuper Ieruſalem funiculum Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Ieruſalem, ſicut deleri ſolent tabulæ: & delens vertam, & ducam crebriùs ſtylum ſuper faciem eius. 14. Dimittam verò reliquias hereditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius: eruntque in vaſtitatem, & in rapinam cunctis aduerſariis ſuis: 15. eò quòd fecerint malum coram me, & perſeuerarint irritantes me, ex die qua egreſſi ſunt patres eorum ex Ægypto, vſque ad hanc diem. 16. Inſuper & ſanguinem innoxium fudit Manaſſes multum nimis, donec impleret Ieruſalem vſque ad os: abſque peccatis ſuis quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum coram Domino. 17. Reliqua autem ſermonum Manaſſe, & vniuerſa quæ fecit, & peccatum eius quod peccauit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? 18. Dormiuitque Manaſſes cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in horto domus ſuæ, in horto Oza: & regnauit Amon filius eius pro eo. 19. Viginti duorum annorum erat Amon cùm regnare cœpiſſet: duobus quoque annis regnauit in Ieruſalem, nomen matris eius Meſſalemeth filia Harus de Ieteba. 20. Fecitque malum in conſpectu Domini, ſicut fecerat Manaſſes pater eius. 21. Et ambulauit in omni via, per quam ambulauerat pater eius: ſeruiuitque immunditiis, quibus ſeruierat pater eius, & adorauit eas, 22. & dereliquit Dominum Deum patrum ſuorum, & non ambulauit in via Domini. 23. Tetenderuntque ei inſidias ſerui ſui, & interfecerunt regem in domo ſua. 24. Percuſſit autem populus terræ omnes qui coniurauerant contra regem Amon: & conſtituerunt ſibi regem Ioſiam filium eius pro eo. 25. Reliqua autem ſermonum Amon quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? 26. Sepelieruntque eum in ſepulchro ſuo, in horto Oza; & regnauit Ioſias filius eius pro eo.

Vers. 7. POSVITQVE IDOLVM LVCI QVEM FECERAT, idolum in luco antè à se constructo positum, iam luco sculptili circumdatum posuit IN TEMPLO] q. d. Manasses priùs construxerat locum siue syluam diis sacram, in eoque collocarat idolum, quod deinde ex luco transtulit in templum; sed quia lucum cum idolo transferre non potuerat, hinc loco luci, fecit simulachrum siue similitudinem luci ex auro, argento vel ære, in eoque posuit idolum, illudque cum loco transtulit in templum, vt ibidem iam non Deus in templo, sed dæmon in luco coleretur. Vnde vtrumque posteà destruxit Iosias Manassis nepos c. 23. v. 6. & 7.

Vers. 10. LOCVTVSQVE EST DOMINVS IN MANV SERVORVM SVORVM PROPHETARVM] scilicet per Osee, Amos, Ioelem, Nahum, Ionam, Abdiam, ac maximè Isaiam Manassis socerum, qui proinde à Manasse serrâ ligneâ dissectus Christi in ligno crucifixi fuit typus, vt dixi procemio in Isaiam, ac plures alios prophetas adeò vt Ioseph lib. 10. cap. 4. asserat, *ex eorum numero per singulos dies aliquem supplicio à Manasse affectum fuisse.*

B

Vers. 13. EXTENDAM SVPER IERVSALEM FVNICVLVM SAMARIÆ] *Funiculus* mensorius metaphoricè significat eandem pœnæ mensuram, q. d. quâ mensurâ puniui, vastaui & abduxi è Samaria Israëlitas in Assyriam; eâdem puniam, vastabo, & abducam Iudæos è Ierusalem in Babylonem: sicut enim fuerunt pares in culpa & idololatria, sic pares erunt in pœna & captiuitate. Est Metaphora à fabris, qui vtuntur ferro siue funiculo, quem extendunt plumbi massa, vt iuxta illud ad perpendiculum fabricam construant, vel constructam diruant & destruant. q. d. Ego Ierusalem destruam, & quasi funiculo ad solum coæquabo, sicut solet faber domos diruere, & per funiculum mensorium terræ coæquare & complanare; vnde explicans idipsum per aliam similitudinem ceræ declarat, dicens: *Delebo Ierusalem sicut deleri solent tabulæ: & delens vertam & ducam crebriùs stylum super faciem terræ.* q. d. delebo Ierusalem sicut deleri solent literæ in tabula ex cera exaratæ. Solebant enim olim ante inuentionem chartæ, scribere in tabulis cera obductis, & in ea stylo quasi calamo literas efformare. Quare stylus hic infernè acutus erat, supernè verò obtusus, vt eodem literas in cera scriptas cùm vellent obducerent, & cera complanata alias in illa literas pingerent; si ergo vna vox vel litera duntaxat delenda foret, id faciebant vno alteroue styli per ceram ductu: sin plures, pluribus ductubus, sin omnes; omnibus ductubus, donec erasis literis pura & complanata restitueretur cera. Ita fecit hic Deus in excidio Iudææ & Ierosolymæ. Nam primò induxit in eam stylum hostilem regis Babylonis, cùm ex ea Manassen, & primores regni in Babylonem captiuos abduxit. 2. Paralip. 33. vers. 11. Secundò, cùm Pharao Nechao Iosiam, qui tota erat Iudæorum spes, occidit, eiusque filium Ioachaz in Ægyptum abripuit cap. 23. vers. 33. Tertiò, cùm Nabuchodonosor Ioakim fratrem Ioachaz cepit & vinxit. Quartò, cùm idem Ioachin filium Ioakim

C

D

A cum magno nobilium & populi numero in Babylonem transmisit. Quintò & vltimò, cùm idem Sedeciam vltimum regem cum reliquis abduxit, vrbemque & templum concremauit.

Sensus ergo est: *Extendam super Ierusalem funiculum.* q. d. non tantùm vrbem demoliar, sed fundamenta refodiam, eaque terræ quasi per funiculum admetiens coæquabo, vt nullum sit reliquum eius vestigium, neque delineatio prima illius; non secus ac fieri solet, cùm tabellæ ceratæ, lineæ, vel caracteres delentur.

Pro *tabula* Hebr. est צַלַּחַת *tsallachat*, quod passim vertunt scutella, frixorium, lebes, caldaria. Vnde Vatabl. sic vertit: *Detergam Ierusalem sicut quis patinam detergit & eam vertit.* Sicque explicat q. d. Repurgabo Ierusalem ab hominibus sceleratis, quos vbi fugauero, inuertam illam, vti inuerti solet à rusticis scutella expurgata. Noster verò Hieron. Prado in Ezech. cap. 5. v. 11. sic vertit, & exponit: *Abstergam Ierusalem, vt mundari solet caldarium abstersione & verti super faciem suam.* Id est, vt solet, cùm probè extersum est, conuerti dorsum in faciem, vt nil lustramenti fiat reliquum, sed ad vltimam guttam distillet in terram: sic mundabo Ierusalem abstergens ex ea omnes incolas & domos, eamque à fundamentis euertens.

INSVPER ET SANGVINEM INNOXIVM FVDIT MANASSES MVLTVM NIMIS] præsertim eorum qui suæ impietati resistebant, illumque de ea arguebant, vti erant Isaias, ceterique prophetæ; ita vt quotidie aliquem è Prophetis occideret, ait Ioseph. Hine appositè vocatus est *Manasses*, id est *ab insurgente vel ex obliuione*, ait auctor imperf. Homil. 1. in Matth. *Prouidentia enim Dei sic eum dispensauit vocari, quia obliturus fuerat omnem conuersationem patris sui sanctam, & omnia beneficia Dei pro merito eius collata in ipsum, & stimulatus ab insurgente diabolo, qui solet insurgere super genus humanum ad euertendum, gesturus omnia quæ Deum ad iracundiam prouocarent.* Addit idem Auctor de Manasse quid noui & miri, aitque: *Denique cum ægrotasset Ezechias in tempore quodam, & venisset ad eum Esaias propheta visitandum, vocauit Ezechias filium suum Manassen, & cœpit ei mandare, quod debeat Deum timere, quemodo regere regnum, & alia multa. Et dixit ad eum Esaias: Verè quia non descendunt verba tua in cor eius sed & ipsum oportet per manum eius interfici. Quod audiens Ezechias, volebat filium suum interficere, dicens: Quia melius est me sine filio mori, quàm talem filium relinquere, qui & Deum exasperet, & sanctos eius persequatur. Tenuit autem eum vix Esaias propheta, dicens: Irritum faciat Deus consilium tuum hoc, videns Ezechiæ religionem, quia plus amabat Deum, quàm filium suum.* Verùm hæc videtur Rabbinorum fabella. Nam ægrotante Ezechia needum natus erat Manasses, quia post morbum Ezechias superuixit 15. annos, eique deinde morienti succedens Manasses erat duodecim annorum. Natus est ergo Manasses tertio à morbo & sanitate recuperata Ezechiæ patris sui anno. Vers. 16.

DORMIVITQVE (somno mortis) CVM PATRIBVS SVIS] Nota 2. Paral. 33. 11. narra- Vers. 18.

tur

tut pœna à Deo inflicta Manaſſi, ſcilicet captiuitas in Babylone, indeque ſeria eius pœnitentia & conuerſio ad Deum.

Porrò Manaſſes in Babylonem abductus videtur à Merodach Baladan: hic enim tunc in Babylone regnabat: vnde huic Ezechias pater Manaſſis opes ſuas oſtenderat, ideoque eum illexerat ad eas abripiendas; quod & futurum ei prædixit Deus c. 20. 17. atque idipſum paolò pòſt præſtitit, dum effecit vt Manaſſes ob ſua ſcelera, per eumdem Baladan cum gaza regia in Babylonem vinctus abduceretur. ita Bellarmin. Salianus & alij. Dicitur tamen Manaſſes captus à rege Aſſyriorum, vel quia Babylonij vocantur Aſſyrij, vel quia Merodach vectigalis fuit Aſarhaddon regi Aſſyriorum, cuius poſtea iugum excuſſit.

ET SEPVLTVS EST IN HORTO DOMVS SVÆ, IN HORTO OZA] vbi ſcilicet Oza occiſus eſt à Deo eò quòd temerè tetigiſſet arcam titubantem 2. Reg. 6. 8. Hic hortus erat prope Ieruſalem, & regijs hortis copulatus, in quo Manaſſes Babylone rediens regium ſibi Mauſolæum conſtruxit, atque in eo ipſe & filius eius Amon ſepulti ſunt.

Nsab. 10. FECITQVE MALVM] ita Script. vocat idololatriam, quaſi malum malorum ſummum, nam vt ait Sapiens c. 13. 27. *Infandorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt, & initium, & finis.* Imitatus eſt Amon patrem Manaſſen peccantem ſed non pœnitentem Addit Glycas eum dixiſſe: *Pater meus à puero multa ſcelera fecit, ac in ſenecta pœnitentiam egit; quare & ego in hac ætate pro animi libidine me geram, & deinceps ad Dominum me conuertam.* Quocircà Deus hanc eius præfidentiam citâ morte puniuit: nam poſt biennium à ſuis ſeruis occiſus eſt Audi S. Clementem l. 2. Conſtit. Apoſt. cap. 23. *Talis,* inquit, *extitit Amon filius Manaſſis de quo ait Scriptura: Decepit ſe Amon mala cogitatione tranſgreſſionis, & dixit Pater meus multa peccata ab adoleſcentia commiſit, & cùm ſenex eſſet, commiſiſſe pœnituit; & nunc ego ambulabo, vt expetit anima mea, & poſteà conuertam me ad Dominum: & egit improbè coram Domino ſuper omnes natos ante ſe, & deleuit eum Deus celeriter ex terra eius bona, & ſerui impetum in eum fecerunt, & domi eius interfecerunt, & regnauit duobus tantùm annis.*

Notent hoc iuuenes qui in iuuentute voluptuantur & luxuriantur, eamque dicant diabolo, promittentes ſe ſenectam dicaturos Deo: nam plerique talium variis humanæ vitæ caſibus intercipiuntur & moriuntur, iuſtoque Dei iudicio ad ſenectam indeque ad vitæ emendationem & ſalutem æternam non pertingunt.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pius Joſias piè regnat, ac repertum Deuteronomium ſtudiosè perlegit, auditque ab Holda prophetiſſa ſupplicia quæ in eo Deus impijs comminatur, non ſibi ſed filijs ſuis obuentura.

1. OCto annorum erat Ioſias cùm regnare cœpiſſet, triginta & vno anno regnauit in Ieruſalem; nomen matris eius Idida, filia Hadaia de Beſecath.
2. Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris ſui; non declinauit ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram. 3. Anno autem octauodecimo regis Ioſiæ, miſit rex Saphan filium Aſlia, filij Meſſulam, ſcribam templi Domini, dicens ei; 4. Vade ad Helciam ſacerdotem magnum, vt conſletur pecunia, quæ illata eſt in templum Domini, quam collegerunt ianitores templi à populo, 5. deturque fabris per præpoſitos domus Domini; qui & diſtribuant eam his qui operantur in templo Domini, ad inſtauranda ſartatecta templi; 6. tignariis videlicet & cæmentariis, & iis qui interrupta componunt; & vt emantur ligna, & lapides de lapicidinis, ad inſtaurandum templum Domini. 7. Verumtamen non ſupputetur eis argentum quod accipiunt, ſed in poteſtate habeant, & in fide. 8. Dixit autem Helcias Pontifex ad Saphan Scribam; Librum Legis reperi in domo Domini, deditque Helcias volumen Saphan, qui & legit illud. 9. Venit quoque Saphan ſcriba ad regem, & renuntiauit ei quod præceperat, & ait; Conflauerunt ſerui tui pecuniam, quæ reperta eſt in domo Domini; & dederunt vt diſtribueretur fabris à præfectis operum templi Domini. 10. Narrauit quoque Saphan ſcriba regi, dicens: Librum dedit mihi Helcias ſacerdos. Quem cùm legiſſet Saphan coram rege, 11. & audiſſet rex verba Libri Legis Domini, ſcidit veſtimenta ſua. 12. Et præcepit Helciæ ſacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achobor filio Micha, & Saphan ſcribæ, & Aſaiæ ſeruo regis, dicens: 13. Ite & conſulite Dominum ſuper me, & ſuper populo, & ſuper omni Iuda, de verbis voluminis iſtius quod inuentum eſt: magna enim ira Domini ſuccenſa eſt contra nos: quia non audierunt patres noſtri

verba libri huius. vt facerent omne quod scriptum est nobis. 14. Ierunt ita-
que Helcias sacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & Asaia, ad Holdam
prophetidem, vxorem Sellum filij Thecuæ. filij Araas custodis vestium, quæ habi-
tabat in Ierusalem in Secunda: locutique sunt ad eam. 15. Et illa respondit
eis: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Dicite viro, qui misit vos ad me: 16. Hæc
dicit Dominus: Ecce, ego adducam mala super locum istum, & super habitatores
eius, omnia verba Legis quæ legit rex Iuda: 17. quia dereliquerunt me, & sa-
crificauerunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum: &
succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur. 18. Regi autem
Iuda, qui misit vos vt consuleretis Dominum sic dicetis: Hæc dicit Dominus Deus
Israël: Pro eo quòd audisti verba voluminis. 19. & perterritum est cor tuum,
& habitatores ejus. quòd videlicet fierent in stuporem & maledictum: & scidisti
vestimenta tua, & fleuisti coram me, & ego audiui, ait Dominus: 20. idcir-
cò colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, vt non vi-
deant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum.

VERS. 1. OCTO ANNORVM ERAT IOSIAS CVM REGNARE COEPISSET] Hoc nomen ei impositum fuit à Deo prædictum ante 327. annos, tot enim fluxêre à Roboam & Ieroboam vsque ad Iosiam 3. Reg. 13. 2. Iosias enim Hebr. dicitur quasi שִׁי יָה *iasiat*, id est, *Dei munus* vel oblatio; aut quasi אֵשׁ יָה *ia es*, id est *Dei ignis*, ob eius zelum & ignita sacrificia, & quia idololatras igne combussit. Audi Authorem operis imperfecti apud Chrysost. hom. 1. in Matth. *Iosias interpretatur hostia Domino, vel, salus Domini. Prouidentia autem Dei secundùm quod futurus fuerat Iosias, dispensauit ei nomen ipsum, vbi est hostia Domini, aut salus Domini: quoniam verè in illo fuit hostia Domi-* B *ni. Tale enim sacrificium obtulit Domino Deo, quale nec ante eum aliquis regum, nec post eum. Et ipse fuit hostia Dei secundùm quod mandat Apostolus: Vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, Deo placentem. Et ipse fuit populi sui in tempore suo à Domino salus.* Et inferiùs: *Tertius enim Iosias est, cuius nomen prophetatum est priusquàm nasceretur. Hi tres sunt, Sampson, Iosias, Ioannes.*

VERS. 5. AD INSTAVRANDA SARTATECTA TEMPLI] Iosias in templi instauratione imitatus est suum proauum Ioas regem Iudæ, eiusque methodum in instauratione secutus est.

VERS. 7. NON SVPPVTETVR EIS ARGENTVM] id est non exigatur ab eis ratio & computus, sed fidei eorum omnis pecunia & sumptus credatur, quod Ioas alia phrasi iusserat cap. 12. v. 15. dicens: *non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam vt distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam.*

VERS. 8. LIBRVM LEGIS REPERI IN TEMPLO DOMINI] puta Deuteronomium, vt ait Chrysost. homil. 9. in cap. 2. Matth. S. Athanas. Epist. ad Marcel. & Abul. vel totum Pentateuchum, vt ait Iosephus, qui adiungit illud repertum in gazophylacio, dum ex eo acciperent aurum pro sartis templi tectis. Nimirum tempore impij Manassis, qui 55. annis regnauit, per tot annorum spatia adeo neglecta fuit lex & profanatus Dei cultus, vt *liber legis*, tamquam res nouiter inuenta A scribatur, ait Caiet. Addit Lyran. ex R. Salomone impium Achaz, qui Manassis erat auus, combussisse libros legis, ne ab eis violatæ legis & idololatriæ argueretur. Quare sacerdotes clàm librum legis abscondisse in muro templi à se perfosso & occluso: cæmentarios autem, dum iussu Iosiæ sarta tecta templi instaurarent, inuenisse librum, eumque detulisse ad Pontificem, & hunc ad regem Iosiam.

IERVNT ITAQVE HELCIAS SACERDOS, &c. VERS. 14. AD HOLDAM PROPHETIDEM, VXOREM (Septuag. Sixtini habent, *matrem*) SELLVM] Hunc *Sellum* Hebræi tradunt fuisse auunculum patris Ieremiæ. Cur non ierunt ad Ieremiam, qui tum B prophetabat? Fortè quia ab vrbe aberat. Addit S. Hieron. lib. 2. contra Pelagianos, in eo quòd consulitur mulier, occultam regis, sacerdotum & omnium virorum reprehensionem esse, quòd nullus virorum sanctus potuerit reperiri, qui posset futura prædicere. Denique *Holda* hæc & senio & prudentia, & sanctitate & oraculis apud omnes erat celebris & venerabilis, æquè ac Debbora Iudic. 4. & Anna mater Samuelis 1. Reg. 2.

QVÆ HABITABAT IN IERVSALEM IN SECVNDA] scilicet in ea vrbis parte quæ vocabatur *Secunda ciuitas* iuxta secundum (erant enim vni- C uersim tres muri) vrbis murum, ac iuxta portam secundam, siue mediam quæ vocabatur *piscium*, per quam ibatur in templum, vnde per eam Chaldæi inuaserunt Ierosolymam & templum. ita S. Hieron. loco iam citato, Vilalpandus, Ribera. Salian. Serar. & alij. Vide Adrichom. in descript. Ierusalem, Chaldæus pro *Secunda* vertit *domum doctrinæ*, id est scholam, Vatabl. *locum dignitatis secunda à templo*, quo loco dabatur opera eruditioni & doctrinæ. In eo enim habitabant prophetæ & doctores, ac inter eos Rechabitæ. Hinc & Thalmud diuiditur in Misnam & Gemaram. *Misna* enim *secundam* significat, quasi prima sit lex Moysis, secunda sit legis Thalmudica repetitio & explicatio.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOsias sancit fœdus inter Deum & populum, ideoque abolet idola, fana, aruspices equos Solis, excelsa, vitulos aureos Ieroboam, ac v.21. solenne pascha celebrat. Denique v.29. occiditur in prælio à Pharaone Nechao, qui Iosiæ Ioachaz filium, deinde eo abducto Ioakim eius fratrem regem substituit.

1. ET renuntiauerunt regi quod dixerat. Qui misit: & congregati sunt ad eum
omnes senes Iuda & Ierusalem. 2. Ascenditque rex templum Domini,
& omnes viri Iuda, vniuersique qui habitabant in Ierusalem cum eo sacerdotes &
prophetæ, & omnis populus à paruo vsque ad magnum? legitque cunctis audien-
tibus omnia verba libri fœderis, qui inuentus est in domo Domini. 3. Stetit-
que rex super gradum: & fœdus percussit coram Domino, vt ambularent post Do-
minum, & custodirent præcepta eius, & testimonia, & cæremonias, in omni corde,
& in tota anima, & suscitarent verba fœderis huius, quæ scripta erant in libro illo:
acquieuitque populus pacto. 4. Et præcepit rex Helciæ pontifici, & sacerdoti-
bus secundi ordinis, & ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini omnia vasa,
quæ facta fuerant Baal, & in luco, & vniuersæ militiæ cæli: & combussit ea foris Ie-
rusalem in Conualle cedron, & tulit puluerem eorum in Bethel. 5. Et deleuit
aruspices, quos posuerant reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ciuitates Iu-
da, & in circuitu Ierusalem: & eos, qui adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunæ,
& duodecim signis, & omni militiæ cæli. 6. Et efferri fecit lucum de domo
Domini foras Ierusalem in Conualle cedron, & combussit eum ibi, & redegit in
puluerem, & proiecit super sepulchra vulgi. 7. Destruxit quoque ædiculas effe-
minatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi do-
munculas luci. 8. Congregauitque omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda: &
contaminauit excelsa, vbi sacrificabant sacerdotes, de Gabaa vsque Bersabee; &
destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue principis ciuitatis, quod erat ad si-
nistram portæ ciuitatis. 9. Verumtamen non ascendebant sacerdotes excelso-
rum ad altare Domini in Ierusalem: sed tantùm comedebant azyma in medio
fratrum suorum: 10. Contaminauit quoque Topheth, quod est in Conualle fi-
lij Ennom: vt nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch. 11.
Abstulit quoque equos, quos dederant reges Iuda, Soli, in introitu templi Domini
iuxta exedram Nathamelech eunuchi, qui erat in Phaturim: currus autem Solis
combussit igni. 12. Altaria quoque, quæ erant super tecta cœnaculi Achaz,
quæ fecerant reges Iuda, & altaria quæ fecerat Manasses in duobus atriis templi
Domini, destruxit rex: & cucurrit inde, & dispersit cinerem eorum in Torrentem
cedron. 13. Excelsa quoque, quæ erant in Ierusalem ad dexteram partem Mon-
tis offensionis, quæ ædificauerat Salomon rex Israël Astaroth idolo Sidoniorum,
& Chamos offensioni Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit
rex. 14. Et contriuit statuas, & succidit lucos: repleuitque loca eorum ossibus
mortuorum. 15. Insuper & altare, quod erat in Bethel, & excelsum quod fe-
cerat Ieroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israël: & altare illud, & excelsum
destruxit, atque combussit, & comminuit in puluerem, succenditque etiam lu-
cum. 16. Et conuersus Iosias, vidit ibi sepulchra, quæ erant in monte: misit-
que & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud iuxta
verbum Domini, quod locutus est vir Dei, qui prædixerat verba hæc. 17. Et
ait; Quis est titulus ille, quem video? Responderuntque ei ciues vrbis illius: Se-
pulchrum est hominis Dei, qui venit de Iuda, & prædixit verba hæc, quæ fecisti
super altare Bethel. 18. Et ait: Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius.
Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria.
19. Insuper & omnia fana excelsorum, quæ erant in ciuitatibus Samariæ, quæ
fecerant reges Israël ad irritandum Dominum, abstulit Iosias: & fecit eis, secun-
dùm omnia opera quæ fecerat in Bethel. 20. Et occidit vniuersos sacerdotes

excelſorum, qui erant ibi ſuper altaria:& combuſſit oſſa humana ſuper ea : reuerſuſque eſt Ieruſalem. 21. Et præcepit omni populo, dicens : Facite Phaſe Domino Deo veſtro, ſecundùm quod ſcriptum eſt in libro fœderis huius. 22. Nec enim factum eſt Phaſe tale à diebus iudicum, qui iudicauerunt Iſraël, & omnium dierum regum Iſraël, & regum Iuda, 23. ſicut in octauo decimo anno regis Ioſiæ factum eſt Phaſe iſtud Domino in Ieruſalem. 24. Sed & pythones, & ariolos, & figuras idolorum, & immundirias, & abominationes, quæ fuerant in terra Iuda & Ieruſalem, abſtulit Ioſias : vt ſtatueret verba legis, quæ ſcripta ſunt in Libro, quem inuenit Helcias ſacerdos in templo Domini. 25. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in vniuerſa virtute ſua, iuxta omnem legem Moyſi : neque poſt eum ſurrexit ſimilis illi. 26. Verumtamen non eſt auerſus Dominus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor eius contra Iudam : propter irritationes, quibus prouocauerat eum Manaſſes. 27. Dixit itaque Dominus : Etiam Iudam auferam à facie mea, ſicut abſtuli Iſraël : & proiiciam ciuitatem hanc, quam elegi, Ieruſalem, & domum, de qua dixi : Erit nomen meum ibi. 28. Reliqua autem ſermonum Ioſiæ, & vniuerſa quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iuda? 29. In diebus eius aſcendit Pharao Nechao rex Ægypti, contra regem Aſſyriorum, ad flumen Euphraten : & abiit Ioſias rex in occurſum eius : & occiſus eſt in Mageddo, cùm vidiſſet eum. 30. Et portauerunt eum ſerui ſui mortuum de Mageddo : & pertulerunt in Ieruſalem, & ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo. Tulitque populus terræ Ioachaz filium Ioſiæ : & vnxerunt eum, & conſtituerunt eum regem pro patre ſuo. 31. Viginti trium annorum erat Ioachaz cùm regnare cepiſſet, & tribus menſibus regnauit in Ieruſalem : nomen matris eius Amital, filia Ieremiæ de Lobna. 32. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius. 33. Vinxitque eum Pharao Nechao in Recla, quæ eſt in terra Emath, ne regnaret in Ieruſalem : & impoſuit mulctam terræ, centum talentis argenti, & talento auri. 34. Regemque conſtituit Pharao Nechao Eliacim filium Ioſiæ pro Ioſia patre eius : vertitque nomen eius Ioakim. Porrò Ioachaz tulit, & duxit in Ægyptum, & mortuus eſt ibi. 35. Argentum autem & aurum dedit Ioakim Pharaoni cùm indixiſſet terræ per ſingulos, vt conferretur iuxta præceptum Pharaonis : & vnumquemque iuxta vires ſuas exegit, tam argentum quam aurum de populo terræ, vt daret Pharaoni Nechao. 36. Viginti quinque annorum erat Ioakim cùm regnare cœpiſſet : & vndecim annis regnauit in Jeruſalem nomen matris eius Zebida filia Phadaia de Ruma. 37. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

VERS. 2. STETITQVE REX SVPER GRADVS] ſuper quos erectum erat ſedile regium quaſi ſolium : vnde 2. Paralip. 34. 31. vocatur *tribunal*, in quo & Ioas ante Ioſiam ſimile fœdus inter Deum & populum pepigit 4. Reg. 11. v. 14. æquè ac Salomon 2. Paral. 6. 12. Et hoc videtur eſſe *Muſach ſabbathi*, vt dixi cap. 16. 18. Porro Ioſias adiurauit populum, vt fœdus hoc exactè ſeruaret, vt dicitur 2. Paralip. 34. 32. Simili modo primum populi cum Deo fœdus ſanciuit Moyſes Exodi 24. cum variis ceremoniis quæ illud populo magis inculcarent. A

ET SVSCITARENT VERBA FOEDERIS] *ſuſcitare* eſt à morte ad vitam excitare : verba autem legis & fœderis diuini iam per idola Manaſſis à multis erant obliuioni tradita, & quaſi mortua; B quare Ioſias ea populo prælegens & inculcans, videtur ea quaſi à morte ad vitam, vel certè è ſomno quaſi dormientia ad vigiliam ſuſcitaſſe.

VERS. 4. ET PRÆCEPIT REX HELCIÆ PONTIFICI ET SACERDOTIBVS SECVNDI ORDINIS] id eſt minoribus, qui maximo ſacerdoti, puta Helciæ Pontifici ſuberant, ita Abul. Vatabl. Sanchez & alij. Licet alij per ſecundum ordinem intelligant ſecundam claſſem. Erant enim ſacerdotes à Dauide iuxta familias in varias claſſes diſtributi.

ET TVLIT PVLVEREM EORVM (idolorum & vaſorum eis dicatorum, ideoque à ſe combuſtorum) IN BETHEL] vt ſcilicet nec puluis tam impius remaneret in terra Iuda, quæ erat ſancta : *Bethel* enim erat locus profanatus ab idololatria Ieroboam, qui fuit primus rex Iſraël. ita Caiet.

DESTRVXIT QVOQVE ÆDICVLAS EFFEMINATORVM] ſcilicet ſcortorum maſculorum Veneri & Priapo dicatorum, vti eaſdem deſtruxit Aza lib. 3. c. 15. v. 12 & 13. VERS. 7.

PRO QVIBVS MVLIERES TEXEBANT (è liciis, filis vel ramis) QVASI DOMVNCVLAS LVCI] vt iis quaſi cortinis & periſtromatis ſuam obſcœnitatem velarent & tegerent effeminati, in luco quem erexerant in templo, ad infandas libidines.

ET CONTAMINAVIT EXCELSA] ſcilicet templa & fana profana in locis excelſis erecta, profanando, deſtruendo, ſordibus & oſſibus mortuorum, vt dicitur v. 14. implendo : vnde explicans ſubdit : VERS. 8.

ET DESTRVXIT ARAS] Quæ & qualia fuerint *excelſa*, dixi lib. 3. c. 3. v. 1.

Vers. 9. VERVNTAMEN NON ASCENDEBANT SACERDOTES EXCELSORVM AD ALTARE DOMINI IN IERVSALEM, SED TANTVM COMEDEBANT AZYMA IN MEDIO FRATRVM SVORVM] q. d. Iosias non permisit sacerdotes illos, qui impiè vel illicitè in excelsis sacrificarant, ire in Ierusalem ac ministrare in templo, vtpote impuris idolorum vel superstitionum victimis pollutos: sed tamen permisit eos ali azymis aliisque cibis quibus cæteri sacerdotes & Leuitæ sibi à populo oblatis vescebantur. Ita Abul. & alij.

Vers. 10. CONTAMINAVIT QVOQVE TOPHETH] Locus erat in *Gehennom*, id est in valle filiorum Ennom, iuxta Ierusalem, in quo parentes filios suos cremabant idolo Moloch, ac ne eorum vagitus audirentur, pulsabant *coph*, id est *tympanum* vnde locus dictus est *Topheth*. vide dicta Isaiæ 30. 33. & Ieremiæ 7. v. 31. Hunc ergo locum cum idolo Moloch, cui sacer erat, Iosias *contaminauit*, id est profanauit, destruxit & ossibus impleuit fimoque.

B

Vers. 11. ABSTVLIT QVOQVE EQVOS, QVOS DEDERANT REGES IVDA SOLI] Qui & quales erant hi Solis equi? Resp. Persæ aliæque gentes Solem ob eximium fulgorem, pulchritudinem & vtilitatem colebant vt Deum, eumque vocabant *Mithram & Apollinem*, eique dicabant *equos*, partim pictos & sculptos, partim veros & viuos; eò quòd equus animalium velocissimus, repræsentet Solis motum velocissimum, Testis est Xenophon lib. 8. Cyropædiæ, Herodot. lib. 1. in fine, Iustin. lib. 1: & alij. Vnde Ouidius 1. Fastor.

Equi Solis qui?

C

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

Hinc Poëtæ fabulantur Solem quadriga vehi, quam trahebant quatuor equi celerrimi, nimirùm, vt ait Ouidius 2. Metamorph.

Pyrois, Eous & Æthon.
Solis equi, quartusque Phlegon.

Per quos Abul. significari putat quatuor anni & diei partes.

Solis simulacrum & idolum ita pingit Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 30. *Nunc verò*, inquit, *eumdem Iouem Solemque esse, tum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulachrum enim aureum specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, læua tenet fulmen & spicas. Quæ cuncta Iouis Solisque potentiam consociatam demonstrant. Huius templi religio etiam diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atque Sol est. Vehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulachra, & subeunt plerumque prouinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri, feruntur que diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quò Deus propellit vehentes.* Subdit Macrobius; hinc Deum à Syris vocari *Adad*, id est *vnum*, quia vnus est Sol, æquè ac Deus in mundo. Idem lib. 1. in Som. Scipion. *Cicero*, inquit, *asserit, quòd Sol sit dux & princeps & moderator luminum reliquorum, quem Heraclitus fontem cælestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit. Princeps quia ita eminet, vt propterea quòd talis solus appareat, sol vocetur. Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusque, certa definitione spatij moderatur.* Et mox: *meus mundi appellatur, vt Physici eum cor cæli vocauerunt, et quod Sol diem & noctem, dein veris clementem temperiem, torridum cancri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis auræ, vim frigoris inter vtramque temperiem, omnia hæc Solis cursus & ratio dispensat. Iure ergo cor cæli dicitur, per quem fiunt omnia quæ diuina ratione fieri videmus.*

A

Quæres secundò, quo ritu colebant Solem per equos? Primò, Histor. Scholast. censet Iudæos hisce equis & curru repræsentasse currum & equos igneos, quibus Elias quasi ἥλιος, id est Sol, raptus est in cælum, vt audiuimus cap. 2. Sic & Eucher. & Angelom. qui & addunt: *Audientes Græci ab Israëlitis quod Elias curru igneo, & equis sit igneis ad cælestia translatus, vel certè hoc ipsum inter alia depictum in pariete videntes crediderunt, vicinia decepti nominis, Solis hic transitum per cælos esse designatum; & miraculum diuinitùs factum Dei, mutarunt in argumentum erroris, humana stultitia commentatum. Quos imitari ipsi Iudæi sategerunt, ne in aliquo gentilium stultissimis minùs stulti apparerent.*

Ritus colendi Solem. Primò.

B

Secundò, meliùs Rabbi Salomon: Summo manè, inquit, orienti Soli obuiam ducebant equos vt eum salutarent, eique reuerentiam exhiberent. Carpit hoc Abul. sed immeritò nam equos Cyri ante Solis ortum ei ad pompam sacrificij obuiam prodiisse testatur Xenophon, cuius verba mox recitabo. Sic & Romani Solem orientem salutabant, quos redarguit S. Leo serm. de Epiph. & idipsum facere solitum Socratem testatur Plato & Plutarch. qui inde natum prouerbium asserit: *Plures adorant Solem orientem quàm occidentem.* Vnde nonnulli putát equos hos Solis fuisse illos, quibus vehebantur ij, qui Solem orientem salutabant & colebant.

Secundò.

C

Tertiò, Abul. vult equos hos pictos vel sculptos cum curru antè Solis statuam suspensos fuisse, vel eam currui impositam ab equis tractam fuisse.

Tertiò.

Quartò, ipsos equos viuos Soli mactabant & sacrificabant. Causam dat Herodotus lib. 1. quòd Deorum pernicissimo vellent mortalium etiam omnium pernicissimum immolare. Audi Xenophontem lib. 8. vbi Cyri è Babylone capta triumphantem egressum describit: *Cùm palatij portæ apertæ fuissent, primò agebantur ipsi Ioui tauri pulcherrimi quaterni, & alij quibusdam Dijs, quos Magi delegissent. Post boues verò equi, vt Soli sacrificium existerent. Post hos autem, currus educebatur candidus, iugum habens aureum, coronatus, Ioui sacer. Post hunc educebatur Solis currus, candidus & coronatus similiter vt superior. Post hunc etiam alius tertius currus educebatur, cuius equi strati erant puniceis amictibus, & post eum viri sequebantur, qui in magno quodam foco, ignem portarent.* Hinc, Cyrus, Persicè idem est quod Sol, ait Plutarch. in Artaxerxe Mnemone. Sic Philostratus in Heroicis scribit, Palamedem Græcis iussisse, vt orienti Soli equum candidum mactarent.

Quartò.

D

Hunc ergo Solis quasi Dei cultum à gentibus vicinis hausêre Iudæi. Porrò equos hos viuos fuisse liquet ex eo, quòd Iosias dicitur eos abstulisse non combussisse, currum verò Solis combussisse, non abstulisse: si enim equi ex ligno, ære vel auro picti sculptique fuissent, vtique eos cum curru combussissent. Porrò hi Solis equi erant *iuxta exedram Nathanmelech Eunuchi. Natan melech.* Hebr. idem est quod *donum*

num regis. Sic ergo vocabatur hic Eunuchus, vt significaretur quanti ab illis fieret esse Solis cultorem & aurigam. Cùm enim ipse esset horum equorum stabularius dumtaxat & stabuli præfectus, vocabatur tamen augusto nomine *Nathan Melech*, id est *donum regis.* Sept. vertunt: *iuxta gazophylacium Nathan Eunuchi regis.* Alij vertunt: *de exedra Natan melech Eunuchi*, sicque explicant. q. d. de exedra siue curru Solis, qui dicitur *Nathan melech*, id est donans rex: Sol enim est rex qui omnia donat; idem est *Eunuchus*, quia imberbis, vtpote iuuenis semper fortis & agilis. Hinc & custodem huius simulachri Solis voluerunt esse *Eunuchum*, id est imberbem quia talis est Sol. ita Vilalpandus lib. 3. cap. 32. in c. 40. Ezech. p. 221. Porrò *exedra* erat locus v. 3. cubiculum in quo sunt sedes, vt fiat hominum consessus: qualia multa erant iuxta templum pro sacerdotibus, Leuitis & aliis.

Tropol. docet nos Iosias, quòd idola & equos Solis, id est effrænes impetus animi domare & destruere debeamus.

Alleg. & Anagog. Iosias repræsentat Christum, qui in die iudicij omnem impietatem destruet; nil enim coinquinatum sinet ingredi in cælum. Ita Angelom.

Vers. 13. Ad dexteram partem Montis offensionis] id est montis Oliueti, qui ab idolis & fanis in eo à Salomone erectis, dictus est *offensionis.* Idola enim & idolorum cultus sunt summa Dei iniuria & offensio. Vnde mox additur.

Et Chamos offensionis (id est idolo Deum offendenti) Moab] Hinc idolum in Script. vocatur *offensio.* Ita Eucher. & Angelom.

Vers. 14. Repleuitque loca ossibus mortuorum] Hisce enim locus idolis sacer profanabatur, contaminabatur, fiebatque vilis, immundus & horridus, præsertim apud Iudæos, qui ex ossium & cadauerum contactu immunditiam legalem contrahebant. Sic & Gentiles ossa & cadauera insepulta horrebant. Audi Virgil. 6. Æneid.

Præterea iacet exanimum tibi corpus amici.
Heu nescis, totamque incestat funere classem.

Vers. 15. Insuper et altare quod erat in Bethel, et excelsum quod fecerat Ieroboam (scilicet fanum in quo collocarat idola sua, puta vitulos aureos, vt à toto Israële colerentur) destruxit] Licet enim Bethel esset in Israël, non in Iuda vbi regnabat Iosias, tamen Israëlitis iam à Salmanasar ex Israële in Assyriam abductis, regeque & regno eorum euerso videbatur terra Israël ad pristinum Dominum, puta ad Dauidis familiam & Iosiam regem Iuda redire; præsertim quia Deus id Iosiam in Bethel facturum ante trecentos annos prædixerat & promiserat lib. 3. cap. 13. 2. atque hoc ipso ius & potestatem id faciendi Iosiæ dederat, imò ordinauerat & iusserat, vt id faceret.

Vers. 17. Quis est titulus ille quem video?] *Titulus* erat sepulchrum prophetæ contra Ieroboam & vitulos aureos in Bethel collocatos vaticinantis, & eorum hoc excidium per Iosiam futurum prædicentis. Vocatur *titulus*, quia erat aliquo signo insignitum, vt Iosias sciret ibi sepultum esse prophetam veri Dei cultorem ideoque illi parceret. Quale hoc signum fuerit, Script. non explicat. Fabulatur R. Salomon ex ossibus prophetæ succreuisse herbas visu elegantes, odore fragrantes, vsu salubres, ex quibus Iosias collegerat, illa ossa esse viri sancti & prophetæ. Meliùs alij suspicantur fuisse signum crucis, aut nomen Iehoua, aut quid simile.

Et occidit sacerdotes excelsorum qui erant ibi super altaria] Abeuntibus enim Assyriis Samariam vastantibus, multi Israëlitæ profugi & exules ad suas sedes redierunt, ibique vt antè, sua idola in excelsis coluerunt: ideoque sacerdotes ad ijs sacrificandum constituerunt, quos proinde Iosias zelator honoris diuini occidit, & quasi victimas in illis ipsis altaribus iustitiæ diuinæ mactauit & consecrauit. Vers. 20.

Et combussit ossa humana super ea] Ossa tum sacerdotum à se occisorum, tum priorum quæ è sepulchris extraxit, & in altari combussit, sicque altare contaminauit & polluit. Hoc enim prædictum erat à propheta illo qui à leone occisus est libr. 3. capit. 13. vers. 2. *Exclamauit*, inquit, *vir Dei contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, Altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet.* Hinc patet mortuos ob scelera posse plecti cadauerum exustione, publica infamia & ignominia. Vnde cùm in quinta Synodo vniuersali quæsitum esset, an liceret olim defunctos anathemate ferire? Eutychius Episcopi Amaseni à responsis, neque concilio neque deliberatione vlla eam rem egere dixit: propterea quòd & Iosias rex non tantùm viuentes dæmonum sacerdotes olim iugularit, sed & eorum qui longo antè tempore sepulti fuerant, sepulchra effuderit. Ita Niceph. lib. 17. hist. 27.

Facite Phase] id est immolate agnum paschalem, ceterasque victimas paschales, quæ per septem dies azymorum in lege offerri iubentur. Num. 28. v. 16. & seq. Vers. 21.

Alleg. Iosias instituens *Phase* solennissimum, typus fuit Iesu Christi qui instituit Eucharistiã, imò seipsum fecit *Phase*, id est agnum paschalem, iuxta illud Pauli 1. Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur in azymis sinceritatis & veritatis.*

Similis illi non fuit ante eum rex] nimirùm quoad omnimodam idololatriæ tam in Israële quàm in Iuda excisionem, ac religionis reformationem, qua in re Iosias omnes antecessores suos, etiam Ezechiam superauit; nam alioqui absolutè Iosia melior & sanctior videtur fuisse Dauid, ait Abul. Vers. 25.

In diebus eius ascendit Pharao Nechao (id est claudus) rex Ægypti contra regem Assyriorum] vt vlcisceretur iniurias Ægypto à Sennacherib illatas, & spolia ab eo ablata repeteret, præsertim quia videbat à clade castris Sennacherib ab Angelo in Iudæa illata, res Assyriorum in peius ire, eisque rebellasse Medos & Babylonios. Perrexit ergo Pharao cum castris ad Euphratem & Niniuen, spe illius potiundæ, sed quia transcundum Vers. 29.

eundum erat per Iudæam, occurrit illi Ioſias, metuens ne Iudæam inuaderet & ſpoliaret, ac licet Pharao aſſereret, ſe nil contra Ioſiam & Iudæam moliri; tamen Ioſias ei non credens, inſtruxit contra eum aciem, in qua dum audaciùs & incautiùs præliatur, à ſagittariis confixus occubuit. Porrò Abul. omninò à culpa excuſat Ioſiam, quòd vereretur Pharaonem, ſi ingrederetur Iudæam, aliquid contra eam machinaturum imò eam occupaturum vt expelli non poſſet. Scrip. tamen 2. Paral. 35. 22. innuit eum aliqua temeritate peccaſſe: licet enim non teneretur Pharaoni dicenti verum, ſcilicet ſe à Deo alio mitti, credere; tamen priùs debebat Deum conſulere; antequàm bellum tam anceps & periculoſum aggrederetur. Ita Caiet. ideoque permiſit Deus eum ſuccumbere & occidi.

ET OCCISVS EST IN MAGEDDO] Licet enim *Mageddo* eſſet in ſorte Manaſſe & Iſraël, non Iuda cui præerat Ioſias, tamen Ioſias illam quoque terram habuit ſibi ſubiectam, ob cauſam quam dedi verſ. 15. Cui aliam adiungit Abul. ſcilicet quòd Iſraëlitæ reliqui à captiuitate Salmanaſar iunxerint ſe regno Iudæ, ac Ioſiam pro rege ſuo acceptarint, vt iuncti Iudæis fortiores eſſent, ac facilius Syris, Ægyptiis, aliiſque hoſtibus circumiacentibus reſiſterent. B

CVM VIDISSET EVM] ſcilicet in prælio, hoc eſt cùm cum præliando cepiſſet. Sic videre per Catechreſin ſumitur pro præliari cap. 14. 8. *Veni & videamus nos*, id eſt veni & pugnemus.

Porrò mirabile fuit iudicium Dei, quòd permiſerit regem tam pium in iuſta piaque Iſraëlis deſenſione occidi: nam occiſo Ioſia interiit tota Iſraëlis ſpes, ac regnum Dauidis & Iudæ exciſum eſt. Nimirum *iudicia Dei abyſſus multa*. Voluit Deus tollere Ioſiam, ne videret mala gentis ſuæ, ſcilicet excidium regni & templi ob peccata Iudæorum iam à Deo decretum. Cauſam aliam affert S. Iuſtin. quæſt. 79. ad Orthod. nimirum quòd, Ioſias *iuſſo Prophetæ non paruerit, qui ei ex mandato Dei dixerat, vt ne progrederetur ad obuiandum regi Ægypti in bellum, ſicut ait Hieremias. Quapropter vt eum purum à peccatis ex hac vita reciperet Dominus Deus, ideò permiſit illum inobedientiæ eius ferro Ægyptio pœnas exſoluere: ad poſterorum hominum documentum, vt prophetis immorigeri non eſſent, tum autem vt illud diſcerent: Si iuſtus vix ſaluatur, impius & peccator vbi comparebit?* Hucuſque Iuſtinus. C

Verùm hæc prophetia Ieremiæ nuſquam extat, quod ſciam. Alleg. Ioſias in flore ætatis pro ſuis pugnans, fuit typus Ieſu Chriſti pro homi- A num ſalute à Iudæis occiſi anno ætatis ſuæ 34. Plura de pietate & zelo Ioſiæ audiemus 2. Par. 34. & ſeq. Elogium Ioſiæ habet Eccl. c. 49. v. 1. & ſeq. Simili modo permiſit Deus S. Ludouicũ conantem terram ſanctam Saracenis eripere, ab eis capi, ac ſecundò redeuntem peſte mori, vt diſcamus regna terræ parui pendere, ac ambire regnum cæleſte, glorioſum & æternum, vti aiebat S. Ludouicus, in omni ſua infelicitate Deum laudans, eique gratias agens, vnde moriens, in cælum ſuſpiciens canebat illud Pſal. 5. *Introibo in domum tuam Domine, adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo.* Ita habet eius vita apud Surium die 25. Auguſti.

TVLITQVE POPVLVS TERRÆ IOACHAZ FILIVM IOSIÆ: ET VNXERVNT EVM] *Ioachaz* licet Vers. 30. ætate iunior, erat enim 23. annorum, & tribus tantùm menſibus regnauit cùm mox ſucceſſit ei frater ſenior Ioakim, qui 25. erat annorum, prælatus tamen in regno eſt ſeniori Ioakim, ſiue quòd animoſior & bellicoſior foret; vnde Pharao timens eum depoſuit & ſubſtituit Ioakim: ſiue quòd Ioakim timens Pharaonem, regnum detrectarit. Pharao enim victo, cæſoque Ioſia, arrogabat ſibi ius conſtituendi reges in Iudæa, vt patet ex ſequent.

VINXITQVE EVM PHARAO] Pharao cæſo Vers. 33. Ioſia perrexit contra Aſſyrios, ac re bene geſta victor rediens Iudæam reliquam ſubiugauit, ideoque amoto Ioachaz quem populus conſtituerat regem, conſtituit Ioakim, ac mulctam centum talentorum argenti Iudææ quaſi à ſe ſubactæ impoſuit; bellum enim hoc cruentum fuit vtpote in quo Ioachaz & Iudæi multos Ægyptios vulnerarint & occiderint vt indicat Ezechiel cap. 19. verſ 4. vide ibi dicta, æquè ac Ierem. c. 22. v. 10. & ſeq. ac timebat Pharao Ioachaz, ne rurſum rebellaret.

VERTITQVE NOMEN EIVS IOAKIM] Moris Vers. 34. erat regibus & principibus bello ſubactis nomen mutare nouumque indere in ſignum ſubiectionis, vt patet Daniel. 1. Adde *Ioakim* idem eſſe quod *Eliakim*, vtrumque enim Hebr. ſignificat *Deus firmabit*: Dei enim nomen tam eſt, *El*, id eſt fortis, quàm *ia*, quod eſt abbreuiatum *Iehoua*.

ET FECIT MALVM CORAM DOMINO] id eſt Vers. 37 coluit idola, inſuper auarè expilauit ſubditos, fuitque ſuperbus & ambitioſus, ideoque occiſus à Chaldæis, *ſepultura aſini ſepultus eſt*. hoc eſt inſepultus in ſterquilinium proiectus eſt inſtar aſini, vti docet Ierem. cap. 22. 13. & ſeq. vide ibi dicta.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REgnat Ioakim, & post eum filius Ioachin vers. 6. quem Nabuchodonosor abduxit in Babylonem, eique substituit Sedeciam patruum vers. 17.

1. IN diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioa-
kim seruus tribus annis: & rursum rebellauit contra eum. 2. Immisitque
ei Dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab,
& latrunculos filiorum Ammon: & immisit eos in Iudam, vt disperderent eum,
iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat per seruos suos prophetas. 3. Fa-
ctum est autem hoc per verbum Domini contra Iudam, vt auferret eum coram se
propter peccata Manasse vniuersa quæ fecit, 4. & propter sanguinem inno-
xium, quem effudit, & impleuit Ierusalem cruore innocentium: & ob hanc rem
noluit Dominus propitiari. 5. Reliqua autem sermonum Ioakim, & vniuersa
quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda? Et dor-
miuit Ioakim cum patribus suis: 6. & regnauit Ioachin filius eius pro eo. 7.
Et vltrà non addidit rex Ægypti, vt egrederetur de terra sua: tulerat enim rex
Babylonis, à riuo Ægypti vsque ad fluuium Euphraten, omnia quæ fuerant regis
Ægypti. 8. Decem & octo annorum erat Ioachin cùm regnare cœpisset, &
tribus mensibus regnauit in Ierusalem nomen matris eius Nohesta filia Elnathan
de Ierusalem. 9. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat pa-
ter eius. 10. In tempore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor regis Baby-
lonis in Ierusalem, & circumdata est vrbs munitionibus. 11. Venitque Nabu-
chodonosor rex Babylonis ad ciuitatem cum seruis suis, vt oppugnarent eam.
12. Egressusque est Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipse & mater eius, &
serui eius, & principes eius, & eunuchi eius; & suscepit eum rex Babylonis anno
octauo regni sui. 13. Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, &
thesauros domus regiæ: & concidit vniuersa vasa aurea, quæ fecerat Salomon rex
Israël in templo Domini iuxta verbum Domini. 14. Et transtulit omnem Ie-
rusalem, & vniuersos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia, in capti-
uitatem: & omnem artificem & clusorem: nihilque relictum est, exceptis paupe-
ribus populi terræ. 15. Transtulit quoque Ioachin in Babylonem & matrem
regis, & vxores regis, & eunuchos eius: & iudices terræ duxit in captiuitatem de
Ierusalem in Babylonem. 16. Et omnes viros robustos, septem millia, & arti-
fices & clusores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitque eos rex Babylo-
nis captiuos in Babylonem. 17. Et constituit Matthaniam patruum eius pro
eo: imposuitque nomen ei Sedeciam. 18. Vigesimum & primum annum æta-
tis habebat Sedecias cùm regnare cœpisset, & vndecim annis regnauit in Ierusa-
lem: nomen matris eius erat Amital, filia Ieremiæ, de Lobna. 19. Et fecit ma-
lum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ioakim. 20. Irascebatur enim
Dominus contra Ierusalem & contra Iudam, donec proiiceret eos à facie sua: re-
cessitque Sedecias à rege Babylonis.

VERS. 1. IN DIEBVS EIVS ASCENDIT NABVCHODONOSOR REX BABYLONIS, ET FACTVS EST EI IOAKIM SERVVS (subiectus & tributarius) TRIBVS ANNIS, ET RVRSVM REBELLAVIT] anno quarto regni sui. Fusiùs hæc narrat Ioseph. lib. 10. cap. 7. & sequent. vbi recenset quomodo Ægyptij cum Babyloniis, deuictis Assyriis, de imperio decertarint. Primò enim Ægyptij, occiso Iosia, subiugarunt Syriam, deinde reuertentes in Iudæam, amoto Ioachaz, regem constituerunt Ioakim, qui spe Ægyptij auxilij tributum, quod Babyloniis tribus annis dederat, quarto anno dare recusauit. A Quare contra eum venit Nabuchodonosor eodem anno, eumque in Babylonem abduxit, vbi eumdem promittentem tributum in Ierusalem remisit. Stetit Ioakim in fide septem annis: sed octauo anno, qui fuit regni sui vndecimus, rursùm rebellauit. Quare à militibus Nabuchodonosoris intercepta Ierusalem, in ea captus & occisus est, suffecto ei filio Ioachin. Verùm cùm Nabuchodonosor metueret ne Ioachin filius patrem Ioakim in rebellione imitaretur, eiusque necem vlcisceretur, eum cepit, duxitque in Babylonem, eique in regnum substituit Sedeciam patruum

qu

qui etiam nutauit in fide & subiectione Nabuchodonosori promissa, fretus inani spe auxilij Ægyptiaci: qua de causa sæpiùs à Ieremia admonitus & increpitus fuit, tandemque rebellans à Nabuchodonosore in Ierusalem obsessus fuit, cumque Ægyptij ei vellent succurrere, à Nabuchodonosore prohibiti & fugati sunt. Cepit Nabuchodonosor ergo Ierusalem, & in ipsa Sedeciam, cumque excæcauit & filios eius occidit, ac quinto pòst anno Ægyptum inuasit & subegit, & Pharaonem eius regem trucidauit. Vide etiam Ieremiam c.22.v.13.& seq & Auctorem de mirab.S.Script.apud S.Aug. tomo 3.l.2.c.9.

Porrò hic quartus annus Ioakim, fuit primus regni Nabuchodonosoris, quo ipse Ioakim cum Daniele & alijs nobilibus abduxit in Babylonem. Post octo deinde annos, pura anno regni Ioakim vndecimo & vltimo, eo occiso abduxit eius filium Ioachin cum omnibus principibus, militibus & ciuibus Ierosolymæ, vt dicitur c.24.14. vnde ab hoc anno vndecimo Ioakim, qui fuit octauus Nabuchodonosoris, numerandi sunt anni 70. captiuitatis Babylonicæ: nam Nabuchodonosor post abductum Ioachin regnauit annis 36. deinde eius filius Euelmerodach, siue Balsasar, annis 34. qui simul iuncti faciunt 70. Balsasari successit Cyrus rex Persidis, qui expletis iam 70. captiuitatis annis, Babylonem capiens & Balsasarem occidens, Iudæos è Babylone liberauit. Vide dicta Ierem. 29.v.10.

Vers. 2. IMMISITQVE EI DOMINVS LATRVNCVLOS CHALDÆORVM] *Latrunculi* vocantur milites qui grassantur, & prędatum excurrunt quasi latrunculi. Hos misit Nabuchodonosor, vt cum Syris, Moabitis & Ammonitis iuncti interciperent Ierusalem, ac Ioakim rebellantem caperent & occiderent, quod & fecerunt, vti iam dixi.

ET REGNAVIT IOACHIN FILIVS EIVS PRO EO] Nota differunt Ioakim pater, & Ioachin filius, siue Ieconias & Iechonias Matth.1. Pater enim Ioakim scribitur Heb. per litteram *Coph* & *Mem* filius verò Ioachin scribitur per *Caph* & *Nun*. *Ioakim* Hebr. idem est quod, *Deus firmabit*, *Ioachin* verò, quod *Deus præparabit* vel *diriget*, Ioachin siue Iechonias à Ieremia cap.22.24. in Hebræo decurtatur, vocatur *Conias*, id est, *præparatus*, scilicet ad interitum.

Vers. 8. DECEM ET OCTO ANNORVM ERAT IOACHIN, CVM REGNARE COEPISSET] Dices, 2. Paral. vlt. v.9. dicitur anno octauo regnasse. Resp. anno 18. solus post patrem regnauit, anno verò octauo cœpit cum patre Ioakim regnare. Videtur enim Ioachin anno tertio vel quarto Ioakin patris sui declaratus Rex, cùm scilicet Nabuchodonosor patrem cepit, & abduxit in Babylonem. ita Abul.

ET TRIBVS MENSIBVS REGNAVIT] Quomodo ergo 2. Paral. vlt. v. 10. dicitur post annum abductus à Nabuchodonosor? Resp. Caiet. fluxisse aliquot menses interregni inter Ioakim & Ioachin antequàm Ioachin assumeret regnum. Aliam responsionem afferam 2. Paral. vlt. 10.

Vers. 12. EGRESSVSQVE EST IOACHIN] suadente Ieremia, vt se traderet Nabuchodonosori, vt patet Ierem.38.2. & seq. ideoque ductus est quidem in Babylonem, sed post Nabuchodonosoris mortem ab eius filio Euelmerodach è carcere liberatus fuit, & summo honore affectus anno post hunc trigesimo septimo, vt habetur cap. sequent. v.27.

Vers. 14. ET TRANSTVLIT OMNEM IERVSALEM] id est omnes ciues & incolas Ierusalem. Fuit hæc secunda captiuitas. Prima enim facta est ante octo annos, anno quarto Ioakim, cùm ipse rebellans abductus est cum primoribus in Babylonem, vti dixi v.1. Secunda fuit hæc, quà Ioachim cum suis principibus & militibus ac cum Ezechiele propheta abductus fuit. Tertia & extrema facta est post vndecim annos, scilicet vltimo anno Sedeciæ, quo Ierusalem cum templo à Nabuchodonosor capta & euersa est, vt dicetur c. sequenti.

ET OMNEM ARTIFICEM ET CLVSOREM] id est, *inclusorem*, vt vertit Noster Iere. 24.1. per quem S.Hieron. ibidem accipit eum qui gemmas pretiosis metallis includit, & palis annulorum aureorum illigat. Meliùs alij intelligunt eos, qui castra metandi sunt periti, noruntque ea vallis quasi claustris suis includere, æquè ac vrbes vallare & munire, ita Vatabl. Sanchez & alij. Vnde Chald. vertit: *ianitores*, id est vrbium custodes & clausores portarum. Agitur enim hic de militibus & fortibus, quos Chaldæi abstulerunt Iudæis, ne iterum rebellarent, æquè ac fecêre Philisthæi 1.Reg.13.19. ita Angel. Sic per *artificem* intellige *fabrum*, vti vertit Noster Ierem. 24.1. cum scilicet qui enses aliaque arma fabricat. Eadem arte vtitur diabolus, dum viros zelosos è Republ. amouere satagit, vt eam præsidio destitutam pessumdet.

Vers. 17. ET CONSTITVIT MATTHANIAM PATRVVM EIVS (scilicet Ioachin, ideoque fratrem Ioakim) IMPOSVITQVE EI NOMEN SEDECIAM] vt scilicet ipse nomine suo semper admoneretur, fidem & subiectionem quam promiserat Nabuchodonosori seruare, *Sedecias* enim Hebr. idem est quod, *iustitia mea Deus*. ita Caiet. Iosias pius rex filijs suis pia nomina imposuit, quæ eos admonerent pietatis in Deum. Vnde vnum appellauit *Ioachas*, id est *Dei apprehensio* vel *possessio*, vt quoties audiret se nominari, cogitaret se à Deo apprehendi & possideri: alterum vocauit *Helıakim* id est *Dei firmitas*, vt cogitaret se non nisi à Deo firmari: tertium vocauit *Matthaniam*, id est *donum Dei*, vel iuxta Syrum *exspectatio Dei*, vt in omnibus aduersis ad Dominum quasi ad asylum confugeret; sed omnes obliti Dei æquè ac nominis sui, ad idola confugerunt, ideoque Deo vindicante perierunt.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NAbuchodonosor capit Ierusalem, Sedeciam excæcatum cum populo in Babylonem abducit; templum succendit.

1. FActum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis,
venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & omnis exercitus eius in Ierusa-
lem, & circumdederunt eam: & extruxerunt in circuitu eius munitiones. 2. Et
clausa est ciuitas atque vallata, vsque ad vndecimum annum regis Sedeciæ, 3. no-
na die mensis: præualuítque fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ. 4. Et
interrupta est ciuitas: & omnes viri bellatores nocte fugerunt, per viam portæ,
quæ est inter duplicem murum ad hortum regis (porrò Chaldæi obsidebant in cir-
cuitu ciuitatem) fugit itaque Sedecias per viam quæ ducit ad campestria solitudi-
nis. 5. Et persecutus est exercitus Chaldæorum regem, comprehendítque eum
in planitie Iericho: & omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquе-
runt eum. 6. Apprehensum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Re-
blatha: qui locutus est cum eo iudicium. 7. Filios autem Sedeciæ occidit co-
ram eo, & oculos eius effodit, vinxítque eum catenis, & adduxit in Babylonem.
8. Mense quinto, septima die mensis, ipse est annus nonus decimus regis Ba-
bylonis: venit Nabuzardan princeps exercitus, seruus regis Babylonis, in Ierusa-
lem. 9. Et succendit domum Domini, & domum regis; & domos Ierusalem,
omnemque domum combussit igni. 10. Et muros Ierusalem in circuitu destru-
xit omnis exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe militum. 11. Reli-
quam autem populi partem, quæ remanserat in ciuitate, & perfugas qui transfuge-
rant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus, transtulit Nabuzardan princeps mi-
litiæ. 12. Et de pauperibus terræ reliquit vinitores & agricolas. 13. Co-
lumnas autem æreas, quæ erant in templo Domini, & bases, & mare æreum, quod
erat in domo Domini, confregerunt Chaldæi, & transtulerunt æs omne in Babylo-
nem. 14. Ollas quoque æreas, & trullas, & tridentes, & scyphos, & mortario-
la, & omnia vasa ærea, in quibus ministrabant, tulerunt. 15. Nec non & thuri-
bula, & phialas, quæ aurea, aurea; & quæ argentea, argentea; tulit princeps militiæ;
16. id est, columnas duas, mare vnum, & bases quas fecerat Salomon in tem-
plo Domini; non erat pondus æris omnium vasorum. 17. Decem & octo cu-
bitos altitudinis habebat columna vna; & capitellum æreum super se altitudinis
trium cubitorum; & retiaculum, & malogranata super capitellum columnæ, om-
nia ærea; similem & columna secunda habebat ornatum. 18. Tulit quoque
princeps militiæ Saraim Sacerdotem primum, & Sophoniam Sacerdotem secun-
dum, & tres Ianitores. 19. Et de ciuitate eunuchum vnum, qui erat præfe-
ctus super bellatores viros; & quinque viros de his qui steterant coram rege, quos
reperit in ciuitate; & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de popu-
lo terræ; & sexaginta viros è vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate. 20. Quos
tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Rebla-
tha. 21. Percussítque eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in
terra Emath; & translatus est Iuda de terra sua. 22. Populo autem qui reli-
ctus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, præfe-
cit Godoliam filium Ahicam filij Saphan. 23. Quod cùm audissent omnes
duces militum, ipsi & viri qui erant cum eis, videlicet quòd constituisset rex
Babylonis Godoliam, venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismahel filius Nathaniæ,
& Iohanan filius Caree, & Saraia filius Thanehumeth Netophatites, & Iezonias
filius Maachati, ipsi & socij eorum. 24. Iurauítque Godolias ipsis & sociis
eorum, dicens; Nolite timere seruire Chaldæis; manete in terra, & seruite re-
gi Babylonis, & benè erit vobis. 25. Factum est autem in mense septimo,
venit Ismahel filius Nathaniæ, filij Elisama de semine regio, & decem viri cum
eo; percusseruntque Godoliam, qui & mortuus est; sed & Iudæos & Chaldæos,
qui

qui erunt cum eo in Maſpha. 26. Conſurgenſque omnis populus à paruo vſ-
que ad magnum, & principes militum, venerunt in Ægyptum, timentes Chaldæos.
27. Factum eſt vero in anno trigeſimo ſeptimo tranſmigrationis Ioachin regis
Iuda, menſe duodecimo, vigeſimaſeptima die menſis: ſubleuauit Euilmerodach
rex Babylonis, anno quo regnare cœperat, caput Ioachin regis Iuda de carcere.
28. Et locutus eſt ei benignè: & poſuit thronum eius ſuper thronum regum,
qui erant cum eo in Babylone. 29. Et mutauit veſtes eius, quas habuerat in
carcere, & comedebat panem ſemper in conſpectu eius cunctis diebus vitæ ſuæ.
30. Annonam quoque conſtituit ei ſine intermiſſione, quæ & dabatur ei à rege
per ſingulos dies, omnibus diebus vitæ ſuæ.

HOc caput idem prorſùs eſt cum cap. vltimo Ieremiæ, vbi illud explicui: Ieremias enim toti huic cladi interfuit, & eam impedire conatus fuit; vt patet ex eius prophetijs, ſed fruſtrà. Vide Abul. hic q. vlt. ſeriem ſingularum Ieremiæ prophetiarum cum ſerie geſtorum Regum horum combinantem. Vide & chronotaxim, quam Ieremiæ præfixi.

Vers. 4. INTERRVPTA EST CIVITAS] crebris ſcilicet ictibus arietum hoſtilium, vnde ex ea fugerunt ciues per occultam viam & exitum, ita Abulenſ. & Vatabl. licet Caiet. velit murum ruptum fuiſſe ab ipſis ciuibus, vt per rupturam effugerent.

Vers. 6. LOCVTVS EST CVM EO IVDICIVM] id eſt iudicio cum eo diſceptauit, iuſteque eum condemnauit dicendo: Tu fidem mihi datam fregiſti & rebellaſti, iuſtè ergo mereris à me excæcari. Alia addit R. Salomon, ſed more ſuo fabulatur.

Vers. 8. SEPTIMA DIE MENSIS] Ierem. cap. vlt habet *decima die*: vtrumque ſic conciliа, quòd die ſeptima venerit Ieruſalem, ſed decima combuſſerit templum. ita Caiet. Aut potiùs die ſeptima diſceſſit ex Reblata, vbi erat Nabuchodonoſor, & die decima (tridui enim eſt iter) peruenit in Ieruſalem.

Vers. 11. RELIQVVM VVLGVS TRANSTVLIT NABVZARDAN PRINCEPS MILITIÆ] Sept. vertunt *archimagirus*, id eſt *princeps coquorum*. Hebr. *princeps mactantium* Chald *magiſter homicidarum*; vnde per eum S. Gregor. myſticè accipit gulam, quæ templum animæ noſtræ euertit. Audi eum 3. p. Paſtor. Admonit. 20. *Princeps cocorum deſtruxit muros Ieruſalem. Princeps namq; cocorum venter eſt: cui magna cura obſequium à cocis impenditur, vt ipſe delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Ieruſalem virtutes ſunt animæ, ad deſiderium ſupernæ pacis eleuatæ. Cocorum igitur princeps muros Ieruſalem deijcit; quia dum venter ingluuie extenditur, virtutes animæ per luxuriam deſtruuntur.* Quocircà Abbas Pœmen in vitis Pat. *Niſi*, inquit, *Nabuzardan princeps coquorum veniſſet, templum Dei non arſiſſet; hoc eſt; niſi deſiderium gaſtrimargiæ irrepſiſſet, anima libidine non conflagraſſet.* Angelom. verò per Nabuzardan intelligit diabolum, qui omnia fidelium bona diripere ſatagit.

Vers. 14. TRVLLAS] non cæmentarias, ſed *trullas*, id
A eſt opercula ollarum. Dicta *trulla* ait Abulenſ. à trudendo, quia trudit, id eſt claudit ollam, vt *trullis* ſit quaſi *truſilis*: *trullas* enim Noſter iungit ollis. Nam in Hebr. Chald. & Sept. nulla vox trullis reſpondet.

Verùm priſci Auctores per *trullam* accipiunt vas fundens aquam. ita Nonius Marcellus: *Trulleum*, inquit, *quo manus perluuntur.* Titin. Setina: *Sapientiâ*, inquit, *gubernator torquet nauem, haud valentiâ: Cocus magnum ahenum quando feruit, paulla confutat trua.* Varro lib. 4. *Trulla à ſimilitudine truæ, quæ quòd magna, & hæc puſilla vt truula. Hinc Græcè τρυβλίον nos trullam, Trua, quæ à culina in lanatrinam aquam fundunt. Trua, quod trauolat ea aqua ab eodem eſt appellatum.* Varro ergo
B trullam dictam putat à trauolando, Nonius Marcellus verò à terendo quaſi terulam, Iſidorus autem à trudendo. Audi eum lib. 19. Orig. cap. 18. *Trulla nomen factum, eò quòd trudit & detrudit id eſt includit calce vel luto lapides.*

Allegoria & Tropologia hic eſt facilis & appoſita. Ieruſalem enim eſt Eccleſia, æquè ac anima fidelis per fidem contemplans Deum; idola ſunt res creatæ & vanæ, quas contra Dei legem ambit, v. g. idolum auari eſt aurum, luxurioſi libido, ſuperbi honor. Nabuchodonoſor eſt diabolus, qui capta Ieruſalem, id eſt anima, eius regem Sedeciam, id eſt mentem, (*Sedecias* enim Hebr. idem eſt quod *iuſtitia Dei*, quam mens cogitare, timere & imitari debet) excæcat: inde eam gratiis
C bonisque omnibus diſpoliat, templumque, id eſt omnem Dei timorem, cultumque exurit, ac deinde captiuam libertate ſua priuat, vinctamque deducit in Babylonem, id eſt in extremam rerum omnium confuſionem, qualis eſt in anima cupiditatibus ſuis ſubdita, præſertim dum in gehennam conijcitur. Verùm antequam id fiat, multas ex hac captiuitate liberat Cyrus, id eſt Chriſtus. ita Angelom. & Eucherius.

FACTVM EST VERO IN ANNO TRIGESIMOSEPTIMO TRANSMIGRATIONIS IOACHIN] Vers. 17.
Fuit ergo Ioachin in carcere Babylonio quàmdiu ſuperſtes fuit Nabuchodonoſor per 37. annos: eo verò mortuo, Euilmerodach patri ſuccedens Ioachin liberauit & exaltauit. Cauſam dedi Ieremiæ 52. ſub finem capitis.

Synchronismus Regum Iuda, Prophetarum, Regum & Heroum Gentilium.

SAlomoni synchronos, siue coæuus fuit Nathan propheta, Hiram rex Tyri, Hesiodus, & Homerus Græcorum Salomon.

Roboamo coæuus fuit Ahias propheta, ac Ieroboam primus rex Israel & Laosthenes rex Assyriorum.

Asæ coæuos fuit Icho propheta, ac Baasa rex Israel, & Ophratæus rex Assyriorum.

Tempore Iosaphat floruit Elias propheta, qui curru igneo raptus est in cælum.

Sub Ioram prophetauit Eliseus per sexaginta sex annos mortuusque est sub Amasia rege.

Sub Ioas vixit Ioiada Pontifex, eiusque filius Zacharias martyr. In Israel successiuè regnarunt Iehu, qui domum Achab succidit, Ioachaz & Ioas.

Amasiæ regis frater fuit Amos, pater Isaiæ prophetæ. Isaias ergo auum habuit Ioas regem, patruum verò Amasiam. Hoc tempore Lycurgus leges dedit Spartanis.

Tempore Azariæ siue Oziæ cœpit prophetare Isaias, ac prophetauit per sexaginta annos sub Ozia, Ioatham, Achaz, Ezechia & Manasse regibus: prophetarunt tunc quoque Osee, Ioël, Amos, Ionas & Abdias. Sub annum 40. Azariæ cœperunt computari Olympiades, siue anni Iphyti regis, qui eas instituit. Olympiades antecedunt Romæ conditionem annis 23. Quare sub annum decimum Ioatham Roma condita est à Romulo, qui primus in ea regnauit annis 36. Huic successit Numa Pompilius per annos 44. huic Tullus Hostilius per annos 32. huic Ancus Martius per annos 24 huic Tarquinius Priscus per annos 38. huic Seruius Tullius per annos 44. huic Tarquinius superbus per annos 25.

Sub Ioatham prophetarunt Nahum & Michæas. Sub idem tempus Sardanapalus obsessus in Niniue ab Arbace Mediæ præfecto, seipsum cum regia totaque gaza combussit. Quare Arbaces, Mediæ se regem fecit, Baladan verò qui alio nomine dictus est Nabonassar Babyloniam occupauit, à quo constituta est Æra Nabonassaræa, quæ incipit ab anno 15. Ioatham.

Sub Achaz capta est Damascus ab Assyriis, ac Teglathphalasar eorum rex dimidiam partem decem tribuum Israel in Assyriam abduxit.

Ezechiæ coæuus fuit Merodach filius Baladan, siue Nabonassaris primus rex Babylonis, & Salmanasar rex Assyriorum, qui Israelem, id est decem tribuum reliquias, ac inter eas Tobiam in Assyriam abduxit. Item eius filius Sennacherib, qui obsidens Ierosolymam ab Angelo fugatus est cæsis 185. millibus.

Tunc quoque floruit Sibylla Erythræa, teste S. August. lib. 18. de Ciuit. cap. 23. Manasses Isaiam prophetam sibi consanguineum lignea serra dissecuit. Tunc floruit apud Lydos Gyges, qui Canduale occiso regnum obtinuit: eius pronepos fuit Crœsus, quem Cyrus prælio vicit & subiugauit. Tunc quoque in Ægypto regnauit Psammetichus, cuius filius Nechao Iosiam superauit & occidit. Tunc quoque claruit Thales Milesius vnus è septem Græciæ sapientibus, ac successiuè cæteri sex sapientes. Sub Manasse quoque Romæ regnauit Numa Pompilius, floruit Sibylla Samia. Tunc pariter historiam Iudith contigisse multi opinantur.

Sub Iosia cœpit prophetare Ieremias, ac tempore Ioakim, Ioachim & Sedeciæ prophetauit per 45. annos, tandemque in Ægypto à Iudæis lapidibus obrutus martyr occubuit. Sub eodem prophetauit Baruch, Sophonias & Holda prophetissa. Romæ regnarunt Tullus Hostilius & Ancus Martius. Floruêre Aristomenes, Phalaris tyrannus, Zeleucus legislator, Terpander Musicus: Sappho & Stesichorus poëtæ. Anno quarto Ioakim cœpit regnare Nabuchodonosor, qui Monarchiam ab Assyrijs ad Chaldæos transtulit, ac Ierusalem cum templo euertit & Iudæos in Babylonem abduxit, ac Ægyptum subiugauit, & Pharaonem Nechao qui Pharaonum fuit vltimus trucidauit, vt dixi Ierem. 44. 30.

Sub Ioachin & Sedecia prophetauit in Babylone Ezechiel per annos 22. cui successit Daniel, qui vsque ad centesimum annum vixit & prophetauit. Vide dicta in procemio Ieremiæ, Ezechielis & Danielis.

Hoc tempore in Media regnabat Cyaxares, cui successit filius Astyages, & huic nepos ex filia Cyrus, qui Babylonem cum Dario Medo auunculo suo cepit, & Monarchiam à Chaldæis ad Persas transtulit, ac Iudæos ex Babylone liberos in Iudæam remisit.

Tunc quoque floruêre Draco Atheniensium legislator, æquè ac Solon, Epimenides philosophus, qui teste Laërtio Athenis aram erexit *Ignoto Deo*, de qua Paulus Actor. 17. Item Anaximenes, Xenophanes, Anacharsis philosophos, Arion Musicus, Æsopus Fabularum Dictator, Sibylla Cumæa, quæ Tarquinio regi Roman. nouem libros oraculorum obtulit pretio 300. aureorum: cumq; is illud abnueret, Sibylla magnam eorum partem combussit ac pro paucis reliquis tantumdem exegit & obtinuit, vti narrat Plinius, Solinus, Gellius, Seruius & alii. Hæc Eusebius, Torniellus, Gordonus, Salianus cæterique chronologi.

Audi S. Augustinum libr. 18. de Ciuitate cap. 25. *Regnante apud Hebræos Sedecia, & apud Romanos Tarquinio Prisco, qui successerat Anco Martio, ductus est captiuus in Babyloniam populus Iudæorum, euersâ Ierusalem, & templo illo à Salomone constructo. Eo tempore Pittacus Mitylenaus vnus de septem sapientibus fuisse perhibetur: & quinque cæteros, qui vt septem numerantur, Thaleti quem suprà commemorauimus, & huic Pittaco adduntur, eo tempore fuisse scribit Eusebius, quo captiuus Dei populus in Babylonia tenebatur. Hi sunt autem Solon Atheniensis, Chilo Lacedæmonius, Periander Corinthius, Cleobulus Lyndius, Bias Prienæus. Eo captiuitatis Iudaicæ tempore & Anaximander, & Anaximenes, & Xenophanes Physici claruerunt. Tum & Pythagoras, ex quo cœperunt appellari philosophi.*

COMMENTARIVS IN LIBRVM PRIMVM PARALIPOMENON.

Sanctus Hieron. Epist. ad Paulinum quæ Biblijs præfigitur: *Paralipomenon liber*, inquit, *id est Instrumenti veteris ἐπιτομὴ, tantus ac talis est, vt absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina, iuncturasque verborum, & prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Euangelij quæstiones.*

Ergo hic liber est Epitome siue compendium gestorum Regum Iuda, non verò Regum Israel, vtpote schismaticorum & idololatrarum. Hebr. inscribitur דברי הימים *dibre Haiamin*, id est, *verba dierum* quasi dicas Diarium, siue Chronicon breuiter gesta Dauidis & posterorum regum Iuda, quasi per singulos dies, id est per singula tempora & sæcula enarrans. A Sept. inscribitur hic liber παραλειπομένων, id est *relictorum* siue *residuorum*, vt ait S. Hier. Epist. ad Domnionem, quòd ea quæ in libris Regum omissa sunt, suppleat & historicè recenseat. Multa tamen repetit, quæ in libris Regum audiuimus. Quare ijs omissis, paucis quæ huic libro relicta & propria sunt, explicabo. Nonnulla enim quæ ibi strictim dicta sunt, hìc fusiùs pertractantur, quædam etiam ibi obscuriùs scripta, hic clariùs explicantur.

Author siue compendiator, vt censent Rabbini, Lyran. Sixtus Senensis, Driedo & alij, fuit Esdras, qui ex publicis Annalibus siue Diarijs eum conscripsit. Id ita esse colligunt ex eo, quòd vltima verba libri Paralipomenon eadem planè sint cum primis libris Esdræ, vide dicta In præfatione in libros Regum. Sic & quæ cap. 9. v. 2. & seq. dicuntur eadem sunt cum ijs quæ habet Esdras lib. 2. cap. 11., similia plura in ipso libri decursu notabo. Denique Catalogi genealogiarum & personarum, qui decem primis capitibus fusè hic texuntur, similes sunt Catalogis Esdræ cap. 2. cap. 8. cap. 12. & seq.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensetur genealogia Adæ vsque ad Abraham eiusq; posteros præsertim Idumæos, quorum reges & duces enarrantur v. 35. & seq.

ADAM, Seth, Enos, 2. Cainan, Malaleel Iared, 3. Henoch,
Mathusale, Lamec, 4. Noë, Sem, Cham, & Iapheth 5. Filij Ia-
pheth: Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, Thubal, Mosoch,
Thiras. 6. Porrò filij Gomer: Ascenez, & Ripharh, & Thogorma.
7. Filij autem Iouan: Elisa & Tharsis, Cethim & Dodanim. 8. Fi-
lij Cham: Chus, & Mesraim, & Phut, & Chanaan. 9. Filij autem
Chus: Saba, & Heuisa, Sabatha, & Regma, & Sabathacha. Porrò filij Regma: Sa-
ba, & Dadan. 10. Chus autem genuit Nemrod: iste cœpit esse potens in terra.
11. Mesraim verò genuit Ludim, & Anamim, & Laabim, & Nephthuim. 12. Phe-
trusim quoque & Casluim: de quibus egressi sunt Philisthijm, & Caphtorim.
13. Chanaan verò genuit Sidonem primogenitum suum, Hethæum quoque,
14. & Iebusæum, & Amorrhæum, & Gergesæum, 15. Hæuæumq; & Aracæum,
& Cinæum; 16. Aradium quoque & Samaræum, & Hamathæum. 17. Filij Sem:
Ælam, & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram, & Hus, & Hul, & Gether, & Mosoch:
18. Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipse genuit Heber. 19. Porrò Heber
nati sunt duo filij nomen vni Phaleg, quia in diebus eius diuisa est terra, & nomen
fratris eius Iectan 20. Iectan autem genuit Elmodad, & Saleph, & Asarmoth,
& Iare, 21. Adoram quoque, & Hezal, & Decla. 22 Hebal etiam, & Abimael,
& Saba, nec non. 23. & Ophir, & Heuila, & Iobab omnes isti filij Iectan: 24. Sem,
Arphaxad, Sale, 25. Heber, Phaleg, Ragau, 26. Serug, Nachor, Thare, 27. A-
bram, iste est Abraham, 28. Filij autem Abraham, Isaac & Ismahel. 29. Et
hæ generationes eorum. Primogenitus Ismahelis, Nabaioth, & Cedar, & Adbeel, &
Mabsam. 30. & Masma, & Duma, Massa, Hudad, & Thema, 31. Ietur, Naphis,
Cedma hi sunt filij Ismahelis. 32. Filij autem Ceturæ concubinæ Abraham, quos
genuit: Zamran, Iecsan, Madan, Madian, Iesboc, & Sue. Porrò filij Iecsan: Saba, &
Dadan Filij autem Dadan: Assurim, & Latussim, & Laonim. 33. Filij autem Ma-
dian: Epha & Epher, & Henoch, & Abida, & Eldaa, omnes hi, filij Ceturæ. 34. Ge-
nuit autem Abraham Isaac: cuius fuerunt filij, Esau & Israel. 35. Filij Esau: Eli-
phaz, Rahuel, Iehus, Ihelom, & Core. 36. Filij Eliphaz: Theman, Omar, Sephi,
Gathan, Cenez, Thamna, Amalec, 37. Filij Rahuel: Naharh, Zara, Samma, Me-
za. 38. Filij Seir: Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan. 39. Filij Lotan: Hori,
Homam. Soror autem Lotan fuit Thamna. 40. Filij Sobal: Alian, & Manahath, &
Ebal, Sephi, & Onam. Filij Sebeon: Aia & Ana. Filij Ana: Dison. 41. Filij Dison:
Hamram, & Eseban, & Iethran, & Charan. 42 Filij Eser: Balaan, & Zauan, & Ia-
can. Filij Disan: Hus & Aran. 43. Isti sunt reges, qui imperauerunt in Terra E-
dom, antequam esset rex super filios Israel: Bale filius Beor, & nomen ciuitatis eius,
Denaba. 44. Mortuus est autem Bale, & regnauit pro eo Iobab filius Zare de
Bosra, 45. Cumque & Iobab fuisset mortuus, regnauit pro eo Husam de Terra
Themanorum. 46. Obiit quoque & Husam, & regnauit pro eo Adad, filius Ba-
dad, qui percussit Madian in Terra Moab: & nomen ciuitatis eius Auith. 47. Cum-
que & Adad fuisset mortuus, regnauit pro eo Semla de Masreca. 48. Sed & Sem-
la mortuus est, & regnauit pro eo Saul de Rohoboth, quæ iuxta amnem sita est.
49. Mortuo quoque Saul, regnauit pro eo Balanan filius Achobor. 50. Sed &
hic mortuus est, & regnauit pro eo Adad: cuius vrbis nomen fuit Phau, & appella-
ta est vxor eius Meetabel filia Matred filiæ Mezaab. 51. Adad autem mortuo,
duces pro regibus in Edom esse cœperunt: dux Thamna, dux Alua, dux Ietheth.
52. dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon. 53. dux Cenez, dux Theman, dux
Mabsar, 54. dux Magdiel, dux Hiram. hi duces Edom.

RIMA decem capita non nisi genealogias continent, quia in eis exacti erant Hebræi, tum ad 12. tribuum distinctionem, tum propter Christum, vt constaret eum ex Abraham, Dauide, & tribu Iuda natum. Verùm quia hæc decem capita paruum habent vsum, nec nisi nomina genitorum recensent, hinc ea paucis expediam. Vbi nota, nomina propria virorum & feminarum in hoc libro sæpe esse alia & diuersa à nominibus, quæ iisdem personis dantur in Genesi, cæterisque libris. Ratio est quòd Hebræi erant Polyonomi, & plura habebant nomina. Exempli instar sit, quòd filij Beniamin Genes. cap. 46. v. 21. nominentur, *Bela & Bechor & Asbel & Gera & Naaman & Echi & Ros & Mophim & Ophim & Ared*: hic verò cap. 8. v. 1. nominantur *Bale Asbel Ahara Nohaa, Rapha* ac cæteri tacentur: quandoque etiam idem nomen aliter & aliter mutatione vnius alteriúsve literæ inflectitur & pronuntiatur. Rursùm hic non omnes filij recensentur, sed magis celebres & clari. Multi ergo hisce decem capitibus reticentur. Sic ca. 7. 6. tres tantùm recenset filios Beniamin, cùm Genes. 46. 21. decem numerentur.

Vers. 1. ADAM, SETH, ENOS, CAINAN, &c. q. d. Adam genuit Seth, Seth genuit Enos, Enos genuit Cainan, & ita consequenter de cæteris quos subnectit, studio enim breuitatis omittit τὸ *genuit*, ne illud in singulis repetere cogatur: quare nomina tantùm generantium & genitorum assignat.

Vers. 3. NOE (subaudi genuit) SEM, CHAM ET IAPHET] vt dictum est Genes. c. 6. & seq. vbi hæc omnia explicui.

Vers. 32. CETVRÆ CONCVBINÆ ABRAHAM] Concubina hic vocatur non pellex, sed secundaria vxor, quæ non erat mater familias; vnde eius filij non succedebant in hæreditatem patris.

Vers. 36. THAMNA AMALEC] putant nonnulli τὸ *Thamna* esse genitiui casus, quia Genes. 36. 12. dicitur Esau ex Thamna concubina genuisse Amalec. Verùm alia vel alius est Thamna, à Thamna Geneseos; illa enim fuit concubina Esau, hæc verò eius filia vel filius, vt patet ex Hebr. & Septuag. qui habent: *& Thamna & Amalec*.

Vers. 38. FILII SEIR. Alius est hic Seir ab Esau, qui pariter cognominatus est *Seir*, id est *pilosus*, quia erat hirsutus: ille enim fuit filius Abrahæ & Isaac, eiusque filij ab hisce Seir diuersi, recensiti sunt v. 35. Hic verò non fuit ex posteris Abrahæ & Isaac, sed gente fuit Horræus, qui ante Esau Idumæam occupauit, cuius genealogia texitur Genes. 36. v. 20. Hoc loco verò ad hoc tantùm inducitur, vt cognoscatur prosapia Thamna, ex qua genitus est Amalec.

Vers. 43. ISTI (qui sequuntur) SVNT REGES QVI IMPERAVERVNT IN TERRA EDOM] cum sceptro, diademate & potestate regia. Nota, sicut Hebræi primò habuêre iudices quasi Duces, à Iosue vsque ad Saul, deinde reges à Saule vsque ad Sedeciam & captiuitatem Babylonicam, ac post eam rursùm duces à Sorobabele vsque ad Machabæos: ita & Idumæi primò habuêre Duces vsque ad Bale, deinde reges à Bale vsque ad mortem secundi Adadæ, mox Rursum duces à Thamna vsque ad Hiram, vt patet v. 51. & 52.

Vers. 44. MORTVVS EST AVTEM BALE PRIMVS REX EDOM, ET REGNAVIT PRO EO IOBAB FILIVS ZARE] Tunc ergo regnum non erat hæreditarium, nec in eo patri succedebat filius, sed is qui erat dignior. Bale enim primo regi Idumææ successit Iobab, qui erat filius Zare, non Bale. Hic *Iobab* est *Iob* speculum patientiæ, vt dixi Genes. 36. 31. Iob ergo fuit secundus rex Idumææ, cuius abauus Esau tantùm dux eiusdem fuerat, Esau enim genuit Raguel, Raguel genuit Zare, Zare genuit Iobab, siue Iob.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

GEnealogia Iudæ Patriarchæ vsque ad Isai siue Iesse, qui fuit pater Dauidis eiusque fratrum & sororum.

1. FIlij autem Israel: Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Issachar, & Zabulon. 2. Dan Ioseph, Beniamin, Nephthali, Gad & Aser. 3. Filij Iuda, Her, Onan, & Sela. Hi tres nati sunt ei de filia Sue Chananitide. Fuit autem Her primogenitus Iuda, malus coram Domino, & occidit eum. 4. Thamar autem nurus eius peperit ei Phares & Zara. Omnes ergo filij Iuda, quinque. 5. Filij autem Phares: Hesron & Hamul. 6. Filij quoque Zaræ: Zamri, & Ethan, & Eman, Calchal quoque, & Dara, simul quinque. 7. Filij Charmi: Achar, qui turbauit Israel, & peccauit in furto anathematis. 8. Filij Ethan: Azarias. 9. Filij autem Hesron qui nati sunt ei: Ierameel, & Ram, & Calubi. 10. Porrò Ram genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Nahasson, principem filiorum Iuda. 11. Nahasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz: 12. Booz verò genuit Obed, qui & ipse genuit Isai. 13. Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Simmaa, 14. Quartum Nathanael, quintum Raddai, 15. sextum Asom, septimum Dauid. 16. quorum sorores fue-

runt, Saruia, & Abigail. Filij Saruiæ, Abisai Ioab, & Asael, tres. 17. Abigail autem
genuit Amasa, cuius pater fuit Iether Ismaelites. 18. Caleb verò filius Hesron
accepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth, fueruntque filij eius, Iaser, &
Sobab, & Ardon. 19. Cumque mortua fuisset Azuba, accepit vxorem Caleb, E-
phrata: quæ peperit ei Hur. 20. Porrò Hur genuit Vri: & Vri genuit Beseleel.
21. Post hæc ingressus est Hesron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam
cùm esset annorum sexaginta: quæ peperit ei Segub. 22. Sed & Segub genuit
Iair, & possedit viginti tres ciuitates in Terra Galaad. 23. Cepitque Gessur & A-
ram, oppida Iair; & Canath, & viculos eius sexaginta ciuitatum omnes isti, filij
Machir patris Galaad. 24. Cùm autem mortuus esset Hesron, ingressus est Ca-
leb ad Ephrata. Habuit quoq; Hesron vxorem Abia, quæ peperit ei Ashur patrem
Thecuæ. 25. Nati sunt autem filij Ierameel primogeniti Hesron, Ram primoge-
nitus eius, & Buna, & Aram, & Asom, & Achaia. 26. Duxit quoque vxorem alte-
ram Ierameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam. 27. Sed & filij Ram primoge-
niti Ierameel, fuerunt Moos, Iamin, & Achar. 28. Onam autem habuit filios,
Semei, & Iada, Filij autem Semei: Nadab, & Abisur. 29. Nomen verò vxoris
Abisur Abihail, quæ peperit ei Ahobbã, & Molib. 30. Filij autem Nadab fuerunt,
Saled, & Apphaim. Mortuus est autem Saled absque liberis. 31. Filius verò Ap-
phaim Iesi: qui Iesi genuit Sesan. Porrò Sesan genuit Oholai. 32. Filij autem Ia-
da fratris Semei: Iether, & Ionathan. Sed & Iether mortuus est absque liberis.
33. Porro Ionathan genuit Phaleth & Ziza. Isti fuerunt filij Ierameel. 34. Se-
san autem non habuit filios, sed filias & seruum Ægyptium nomine Ierraa. 35. De-
ditque ei filiam suam vxorem: quæ peperit ei Ethei. 36. Ethei autem genuit Na-
than, & Nathan genuit Zabad. 37. Zabad quoque genuit Ophlal, & Ophlal
genuit Obed. 38. Obed genuit Iehu, Iehu genuit Azariam. 39. Azarias ge-
nuit Helles, & Helles genuit Elasa. 40. Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit
Sellum, 41. Sellum genuit Icamiam, Icamia autem genuit Elisama. 42. Filij
autem Caleb fratris Ierameel: Mesa primogenitus eius, ipse est pater Ziph: & filij
Maresa patris Hebron. 43. Porrò filij Hebron, Core, & Taphua, & Recem, &
Samma. 44. Samma autem genuit Raham, patrem Iercaam, & Recem genuit
Sammai. 45. Filius Sammai, Maon: & Maon pater Bethsur 46. Epha autem
concubina Caleb peperit Haran, & Mosa, & Gezez. Porrò Haran genuit Gezez.
47 Filij autem Iahaddai Regom, & Ioathan, & Gesan & Phalet & Epha, & Saaph.
48. Concubina Caleb Maacha, peperit Saber, & Tharana. 49. Genuit autem
Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena, & patrem Gabaa. Filia verò Ca-
leb, fuit Achsa. 50. Hi erant filij Caleb, filij Hur, primogeniti Ephratha, Sobal
pater Cariathiarim. 51. Salma pater Bethlehem, Hariph pater Bethgader.
52. Fuerunt autem filij Sobal patris Cariathiarim, Qui videbat dimidium re-
quietionum. 53. Et de cognatione Cariathiarim, Iethrei, & Aphuthei, & Sema-
thei, & Maserei. Ex his egressi sunt Saraitæ & Esthaolitæ. 54. Filij Salma, Bethle-
hem & Netophati, Coronæ domus Ioab, & Dimidium requietionis Sarai. 55. Co-
gnationes quoque scribarum habitantium in Iabes, Canentes, atque Resonantes, &
in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinæi, qui venerunt de Calore patris domus
Rechab.

VERS. 3. FVIT HER PRIMOGENITVS IVDA] quem ob scelus mollitiei & pollutionis occidit Deus, vt dixi Genes. 38. 7.

VERS. 7. ACHAR] Hic est Achan, qui furto suo turbauit castra Hebræorum, ideoq; dictus est *Achar*, id est *turbator*. Vide dicta Iosue 7.

VERS. 9. RAM] Hic est *Aram* pater Aminadab Matth. 1. qui per Aphæresim vocatur *Ram*.

VERS. 15. SEPTIMVM DAVID] Quomodo 1. Reg. 16. 10. non septem, sed octo numerentur filij Iesse, ibidem explicui.

VERS. 16. FILII SARVIÆ ABISAI, IOAB ET ASAEL] Hinc videtur quòd Abisai fuerit senior Ioab fratre suo duce exercitus Dauidis.

VERS. 31. SESAN AVTEM GENVIT OHOLAI] filiam non filium, vt patet v. 34

VERS. 32. QVI VIDEBAT DIMIDIVM REQVIETIONVM]

A Quis hic? Primò S. Hier. lib. 1. contra Pelag. ait significare prophetam; prophetæ enim vocabantur *Videntes*, id est præuidentes & prædicentes futura. q. d. Sobal erat *videns*, id est prophetabat, sed ex dimidio dumtaxat, id est non plane & perfectè videbat cælestia, vbi est locus requietionis, hoc est perfectæ quietis. *Videns dimidium requietionum Quis?* *Resp. Primo,*

Secundò, Vatabl. q. d. Sobal videbat & contemplabatur, id est curam gerebat vel *Secundo.*
B princeps erat dimidij loci, qui Hebr. vocabatur *Hammenuchoth*, id est *requietionum*, fortè à fertilitate agri & amœnitate loci: *videre* enim est esse principem, principis enim est suos circumspicere, lustrare & contemplari, vt ijs de omnibus prospiciat. Princeps ergo est *videns*, vt quasi Argus centoculus omnia inspiciat.

Tertiò,

Tertiò. Tertiò, alij per *requietionem* accipiunt sepulchrum; in eo enim post mortem requiescit corpus vsque ad resurrectionem communem futuram in die iudicij. Vnde Benedictus in suis Biblijs v. 54. vbi nos habemus *e dimidium requietionis Sarai*, vertit, vel potiùs explicat; *qui possidebat dimidium sepulchri Saræ* (vxoris Abrahæ) & quatuor Patriarcharum, scilicet Adæ, Abrahæ, Isaac, & Iacob; quod sepulchrum erat in Hebron.

Quartò. Quartò, noster Sanchez per *requietionem* accipit regionem in qua quis habitat, quamque quietè quasi Dominus possidet: vnde de Italia sic ait Æneas apud Virgil. libr. 8. Æneid.

Hic locus vrbis erit, requies & certa laborum.

Nam *videre* siue cernere hæreditatem dicimur, cùm eam adimus, occupamus & possidemus; vt sensus sit q. d. Sobal *videbat*, id est quasi propriam possidebat, & tam *oculis* quàm manibus vsurpabat dimidiam partem regionis, in qua requieuerant, seu quietè habitarant parentes eius: & hanc dimidiam partem hæreditatis *Sobal* transcripsit filiis suis. Eadem phrasis recurrit iterum post duos versus; & eadem phrasi dicitur de *Issachar* Genes. 49. vers. 15. *Vidit requiem, quòd esset bona*, id est (vt per epexegesim mox additur) vidit *terram* requietioni seu inhabitationi suæ assignatam, *quod esset optima*. Psalm. quoque 131. v. 8. *Surge Domine in requiem tuam*. Et v. 14. *Hæc requies mea in sæculum sæculi hic habitabo*.

Quintò. genuinè. Quintò & genuinè, τὸ *Qui videbat dimidium requietionum* est nomen proprium filij Sobal. q. d. filij Sobal quasi patris fuêre hi duo scilicet *Cariathiarim* (itaque fortè vocatus, quòd in syluis: hæ enim Hebr. vocantur עֲיָרִים *iearim*: quasi in vrbe habitaret venationi deditus,) הָרֹאֶה חֲצִי הַמְּנֻחוֹת *haroe chasi hammenuchot*, id est *videns dimidium requietionum*, ita vocatus, quòd dimidiam Sobal patris *requietionem*, id est habitationem siue regionem & hæreditatem possideret, alteram enim dimidiam possidebat eius frater Cariathiarim. Id ita esse patet primò, quia Septuag. nomina Hebraica (licet vitio scriptorum corrupta) retinent quasi propria. Secundò, quia Romani codices τὸ *Qui videbat* scribunt per maiusculum Q. quasi nomen proprium. Tertiò, quia simili modo ferè omnia sequentia scilicet *Coronæ domus*, *Canentes*, *Resonantes*, *in tabernaculis commorantes*. *Qui venerunt de Calore*, sunt nomina propria, vti mox patebit. Quartò, quia eadem prorsùs ratione vers. 54. vnus Salmæ filius vocatur, *dimidium requietionis Sarai*, de quo mox.

Vers. 43. Filii Salma, Bethlehem et Netophathi, Coronæ domus Ioab, et dimidium requietionis Saraa] Benedictus vertit, *qui possidebat dimidium sepulchri Saræ & quatuor Patriarcharum*. Verùm *Sarai*, hic non est *Sara* vxor Abrahæ; nam Sarai h.e in Hebr. scribitur per litteras *Tsade & Ain*, Sara verò scribitur per *Schin & He*. Sensus ergo est q. d. Salma quatuor genuit filios, scilicet 1. Bethlehem, 2. Netophati, 3. qui vocabatur Hebr. *Ateroth beth Ioab*, id est Coronæ domus Ioab. 4. cui nomen *dimidium requietionis Sarai*. Hæc enim omnia esse nomina propria patet ex Sept. qui nomina Hebræa vt propria retinent, & quia hic nomina filiorum Salma recensentur. Cur duo vltimi ita vocati sint, incertum est; fortè quia pater Salma optabat vt tertius fieret *corona*, id est decus & gloria domus Ioab, ac quartus occuparet *dimidium requietionum*, id est regionum & possessionum Sarai.

Cognationes quoque scribarum (Legis peritorum) habitantium in Iabes, Canentes atque Resonantes, et in tabernaculis commorantes] Hæc quoque esse nomina propria liquet ex Hebræo & ex Roman. qui omnia hæc maiusculis litteris prænotant, & ex Septuag. qui nomina Hebræa, vt propria retinent, vertuntque: *& populi Sopherim* (id est scribarum) *habitantium Iabis*, *Tarathim*, *Samathim*, *Sachatim*. Sensus ergo est q. d. *Cognationes*, Hebr. מִשְׁפְּחוֹת *misphathoth*, id est familiæ scribarum (puta Cinæorum vt sequitur) ex Salma descendentium erant tres, scilicet *Tarathim*, id est *Canentes*: *Samathim*, id est *Resonantes*: & *Suchathim*, id est *in tabernaculis habitantes*: quia verè Cinæi Dei laudes canebant & resonabant, nec in vrbibus sed in tabernaculis habitabant, vt dixi Ierem. 35. 2. Vers. 55.

Hi svnt Cinæi (puta posteri Iethro soceri Moysis, ex quibus prognati sunt Rechabitæ vt dixi Iudic. 1. 16. Exod. 18. 1. & seq.) Qui venerunt de Calore patris domus Rechab] Hinc patet Rechabitas fuisse Cinæos, eosdem quoque fuisse Scribas, Psaltes & Cantores, qui Psalmos & hymnos Deo canerent. Sed quid est τὸ *de Calore*? Primò, Dion. Carth. *de Calore*, inquit, hoc est de semine quod est calidum. Verùm dico τὸ *Calore*, esse nomen proprium; quare Roman. id scribunt per maiusculum C. a Sept. retinent nomen Hebr. *Hemath*. Vnde secundò. Vatabl. vertit; *qui venerunt de Hemath patre domus Rechab*, q. d. Cinæi prognati sunt de Hemath, qui fuit paterfamilias Rechabitarum. Verum quia Noster vertit: *patris* in genitiuo, non *patre* in ablatiuo, hinc tertiò, meliùs per *Hemath*, accipias vrbem hoc nomine celebrem in Scriptura, scilicet *Epiphaniam*, ita dictam ab Antiocho Epiphane. Et fauet quòd non dicat, *qui nati sunt*, sed *qui venerunt de Hemat*, q. d. Cinæi venerunt de Emath, id est *Epiphania*, quæ vrbs fuit sedes & patria domus, id est familiæ *Rechab* siue Rechabitarum. Dices, cur ergo Noster nomen *Emath* non retinet, sed vertit *Calore*? Resp. id facit more suo, vt significet etymon *Emath* congruere huic loco: *Emath* enim Hebr. significat *calorem*, Significat ergo Cinæos hosce appositè venisse de *Emath*, quæ vrbs nomine suo significat *calorem*, vt innuat Cinæos hosce imitatos fuisse *calorem*, id est zelum & feruorem deuotionis, qui fuerat in patre eorum *Rechab*, ita Lyran. & Hugo. Sic Roma olim dicta fuit Valentia, teste Solino in Polyhist. Græcè enim ῥώμη, idem est quod robur, valor & valentia. Romani enim erant valentes & Valentini, vtpote qui orbem sibi subiugarunt. Similes allusiones sunt Michææ 1. 10. *In domo pulueris* (Hebr. in *Aphra* vrbe Beniamin, *Aphra* enim significat *puluerem*) *puluere vos conspergitis*.

De Calore quid? Resp.

gite. Et v. 11. *Et transite vobis Habitatio pulchra.* Hebr. *habitatrix Sappir*, id est pulchræ Samariæ, & A v. 12. *Quæ habitat in amaritudinibus.* Hebr. *in Maroth* vrbe, vide ibi dicta.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

R*Ecenſentur filij Dauidis, eiuſque nepotes reges Iuda cum ſuis filijs & filiabus.*

1. DAuid verò hos habuit filios, qui ei nati ſunt in Hebron, primogenitum Am-
non ex Achinoam Iezrahelitide, ſecundum Daniel de Abigail de Carmeli-
tide. 2. Tertium Abſalom filium Maacha filiæ Tholmai regis Geſſur, quartum
Adoniam filium Aggith. 3. Quintum Saphatiam ex Abital, ſextum Iethra-
ham de Egla vxore ſua. 4. Sex ergo nati ſunt ei in Hebron, vbi regnauit ſep-
tem annis, & ſex menſibus. Triginta autem & tribus annis regnauit in Ieruſalem.
5. Porro in Ieruſalem nati ſunt ei filij, Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon,
quatuor de Bethſabee filia Ammiel. 6. Iebaar quoque, & Eliſama. 7. Et Eli-
phaleth & Noge, & Nepheg, & Iaphia. 8 necnon Eliſama, & Eliada, & Eliphe-
let, nouem: 9. omnes hi, filij Dauid, abſque filijs concubinarum: habuerunt-
que ſororem Thamar. 10. Filius autem Salomonis, Roboam: cuius Abia filius
genuit Aſa. De hoc quoque natus eſt Ioſaphat. 11. Pater Ioram; qui Ioram ge-
nuit Ochoziam, ex quo ortus eſt Ioas: 12. & huius Amaſias filius genuit Aza-
riam. Porrò Azariæ filius Ioathan. 13. procreauit Achaz patrem Ezechiæ, de
quo natus eſt Manaſſes. 14. Sed & Manaſſes genuit Amon patrem Ioſiæ.
15. Filij autem Ioſiæ fuerunt, primogenitus Iohanan, ſecundus Ioakim, tertius
Sedecias, quartus Sellum. 16. De Ioakim natus eſt Iechonias, & Sedecias.
17. Filij Iechoniæ fuerunt, Aſir, Salathiel. 18. Melchiram, Phadaia, Senne-
ſer, & Iecemia, Sama, & Nadabia. 19. De Phadaia orti ſunt Zorobabel & Semei,
Zorobabel genuit Moſollam, Hananiam, & Salomith ſororem eorum: 20. Ha-
ſuban quoque, & Ohol, & Barachian, & Haſadian, Ioſabheſed, quinque. 21. Fi-
lius autem Hananiæ, Phaltias pater Ieſeiæ, cuius filius Raphaia, huius quoque fi-
lius, Arnan, de quo natus eſt Obdia, cuius filius fuit Sechenias. 22. Filius Se-
cheniæ, Semeia: cuius filij, Hattus, & Iegaal, & Baria, & Naaria, & Saphat, ſex nu-
mero. 23 Filius Naariæ, Elioënai, & Ezechias, & Ezricam, tres. 24. Fi-
lij Elioënai, Oduia, & Eliaſub, & Theleia, & Accub, & Iohanan, & Dalaia, & Ana-
ni, ſeptem.

Vers. 1. DAVID VERO: HOS HABVIT FILIOS] A Hæc & ſequentia explicui 2. Reg. 3. verſ. 2. & ſeq.

Vers. 5. QVATVOR DE BETHSABEE] nonnulli cenſent tres priores, ſcilicet *Simmaa, Sobab*, & *Nathan*, fuiſſe Vriæ filios, quos poſteà Dauid ſibi adoptauit, vt iniuriam adulterij & homicidij Vriæ factam compenſaret; quartum verò, ſcilicet Salomonem fuiſſe vnicum Dauidis ex Bethſabee filium, eò quòd Salomon Prou. 4. 3. dicat ſe fuiſſe *vnigenitum coram matre ſua.* Verùm meliùs alij cenſent hos omnes fuiſſe Dauidis filios, Salomonem verò dici *vnigenitum*, id eſt vnicè dilectum à matre, vt dixi Prou. 4. c.

FILIA AMMIEL] *Ammiel* alio nomine dictus eſt *Eliam*, qui fuit filius Achitophel & vnus è triginta fortibus, ſiue heroibus Dauidis 2. Reg. 23. 24.

Vers. 15. PRIMOGENITVS (Ioſiæ) IOHANAN, SECVNDVS IOAKIM, TERTIVS SEDECIAS, QVARTVS SELLVM] *Iohanan* cita morte defunctus eſt, & fortè cum Ioſia patre in prælio occiſus: vnde Ioſiæ in regno ſucceſſit Ioachas; deinde Ioakim, tertiò Sedecias. Ioachas hic fuit binomius: alio enim nomine vocatus eſt *Sellum*, fuitque tertio loco à Ioſia genitus. Cùm enim Ioachas regnare incipiens eſſet 18. annorum, Ioakim poſt tres menſes ei ſuccedens erat 25. annorum, cui poſt vndecim regni annos ſuccedens Sedecias erat 21. annorum dumtaxat. Dices, cur ergo vltimus hic ponitur *Sellum*, id eſt, *Ioachas*, cùm reuera iunior omnium fuerit Sedecias? Reſp. cauſa eſt, quòd Ioachaz tribus tantùm menſibus regnarit, poſt quos à Pharaone B captus, abductus eſt in Ægyptum; Ioakim verò regnauit vndecim annis, & totidem Sedecias, vide dicta Ierem. 22. 11. Ioachaz ergo quartus fuit non ætate, ſed regni dignitate, vel potiùs indignitate & breuitate. Nam ætate primus Ioſiæ filius fuit Iohanan, 2. Ioakim, 3. Ioachaz, ſiue Sellum. 4. Sedecias.

FILII IECHONIÆ FVERVNT ASIR] Octo hic filij Iechoniæ recenſentur: ipſe tamen vocatur ſterilis Ierem. 22. 30. quia nullus ei in regno ſucceſſit, vt ibidem explicat Ieremias. Vers. 17.

Da

Vers. 29. DE PHADAIA ORTI SVNT ZOROBABEL ET SEMEI] Alius est hic Zorobabel, à Zorobabele atauo Christi Matth. 1. Eius tamen fuit patruelis: nam iste Matth. 1. fuit filius Salathielis. Nonnulli tamen censent vnum eundemque esse Zorobabel, qui natura fuerit filius Phadaiæ, adoptione verò Salathielis. Sed hi consequenter dicere debent aliquem filiorum Zorobabel qui hic recensentur: alio nomine vocatum fuisse Abiud; Nam Matth. 1. Zorobabel dicitur genuisse Abiud. Vnde Mariana opinatur Hananiam qui hic sequitur, alio nomine vocatum fuisse Abiud.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

POsteri Iudæ & Simeonis, eorumque victoriæ & facinora heroica.

1. Filij Iuda: Phares, Hesron, & Charmi, & Hur, & Sobal. 2. Raia verò filius
Sobal genuit Iahath, de quo nati sunt Ahumai, & Laad: hæ cognationes Sa-
rathi. 3. Ista quoque stirps Etam: Iezrahel, & Iesema, & Iedebos. Nomen quo-
que sororis eorum, Asalesphuni. 4. Phanuel autem pater Gedor & Ezer pa-
ter Hosa. Isti sunt Filij Hur primogeniti Ephratha patris Bethlehem. 5. Assur
vero patri Thecuæ erant duæ vxores, Halaa, & Naara. 6. Peperit autem ei
Naara, Oozam, & Hepher, & Themani, & Ahasthari. Isti sunt filij Naara. 7. Por-
rò filij Halaa, Sereth, Isaar, & Ethnan. 8. Cos autem genuit Anob, & Soboba,
& cognationem Aharehel filij Arum. 9. Fuit autem Iabes inclytus præ fratri-
bus suis, & mater eius vocauit nomen illius Iabes, dicens: Quia peperi eum in do-
lore. 10. Inuocauit verò Iabes Deum Israel, dicens: Si benedicens benedixe-
ris mihi, & dilataueris terminos meos, & fuerit manus tua mecum, & feceris me
à malitia non opprimi. Et præstitit Deus quæ precatus est. 11. Caleb au-
tem frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthon. 12. Porrò Esthon
genuit Bethrapha, & phesse, & Tehinna patrem vrbis Naas: hi sunt viri Recha.
13. Filij autem Cenez, Othoniel, & Saraia. Porrò filij Othoniel Hathath, & Mao-
nathi, 14. Maonathi genuit Ophra, Saraia autem genuit Ioab patrem Val-
lis artificum: ibi quippe artifices erant. 15. Filij verò Caleb filij Iephone,
Hir, & Ela, & Naham. Filij quoque Ela: Cenez. 16. Filij quoque Ialeleel:
Siph, & Zipha, Tiria, & Asrael. 17. Et filij Ezra, Iether, & Mered, & Epher, &
Ialon, genuitque Mariam, & Sammai, & Iesba patrem Esthamo. 18. Vxor
quoque eius Iudaia, peperit Iared patrem Gedor, & Heber patrem Socho, & Icu-
thiel patrem Zanoë. Hi autem filij Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered.
19. Et filij vxoris Odaiæ sororis Naham patris Ceila, Garmi, & Esthamo, qui
fuit de Machathi. 20. Filij quoque Simon, Amno, & Rinna filius Hanan, &
Thilon. Et filij Iesi, Zoheth, & Benzoheth. 21. Filij Sela, filij Iuda: Her pater
Recha, & Laada pater Maresa, & cognationes domus operantium byssum in do-
mo iuramenti. 22. Et qui stare fecit Solem, virique Mendacij, & Securus, &
Incendens, qui principes fuerunt in Moab, & qui reuersi sunt in Lahem. Hæc
autem verba vetera. 23. Hi sunt figuli habitantes in Plantationibus, & in Se-
pibus, apud regem in operibus eius, commoratique sunt ibi. 24. Filij Simeon:
Namuel & Iamin, Iarib, Zara, Saul. 25. Sellum filius eius, Mapsam filius eius,
Masma filius eius. 26. Filij Masma: Hamuel filius eius, Zachur filius eius,
Semei filius eius. 27. Filij Semei sedecim, & filiæ sex: fratres autem eius non
habuerunt filios multos; & vniuersa cognatio non potuit adæquare summam filio-
rum Iuda. 28. Habitauerunt autem in Bersabee, & Molada, & Harsarsuhal.
29. & in Bala, & in Asom, & in Tholad. 30. & in Bathuel, & in Horma, &
in Siceleg. 31. & in Bethmarchabot, & in Hasarsusim, & in Bethberai, & in
Saarim, hæ ciuitates eorum vsque ad regem Dauid. 32. Villæ quoque eorum:
Etam & Aen, Remmon, & Thochen, & Asan, ciuitates quinque. 33. Et vni-
uersi viculi eorum per circuitum ciuitatum istarum vsque ad Baal, hæc est habita-
tio eorum, & sedium distributio. 34. Mesobab quoque & Iemlech: & Iosa filius
Ama-

Amasiæ, 35. & Ioel, & Iehu filius Iosabiæ filij Saraiæ filij Asiel, 36. & E-
lioënai, & Iacoba, & Isuaia, & Asaia, & Adiel, & Ismiel, & Banaia, 37. Ziza
quoque filius Sephei filij Allon filij Idaia filij Semri filij Samaia. 38 Isti sunt no-
minati principes in cognationibus suis, & in domo affinitatum suarum multipli-
cati sunt vehementer. 39. Et profecti sunt vt ingrederentur in Gador vsque
ad orientem vallis, & vt quærerent pascua gregibus suis. 40. Inueneruntque
pascuas vberes & valdè bonas, & terram latissimam & quietam & fertilem, in qua
ante habitauerant de stirpe Cham. 41. Hi ergo venerunt, quos suprà descrip-
simus nominatim, in diebus Ezechiæ regis Iuda: & percusserunt tabernacula eorum,
& habitatores qui inuenti fuerant ibi, & deleuerunt eos vsque in præsentem diem:
habitaueruntque pro eis, quoniam vberrimas pascuas ibidem repererunt. 42. De
filijs quoque Simeon abierunt in montem Seir viri quingenti, habentes principes
Phalthiam & Naariam & Raphaiam & Oziel filios Iesi: 43. & percusserunt
reliquias, quæ euadere potuerant, Amalecitarum, & habitauerunt ibi pro eis vsque
ad diem hanc.

Vers. 1. FILII IVDA: PHARES, HESRON ET CHARMI, &c.] *Filij* id est posteri: nam Iudas genuit Phares, Phares genuit Hesron, Hesron genuit Charmi, &c. *Filij* ergo hîc vocantur nepotes & pronepotes, qui longâ serie à Iuda descendunt. Scopus enim Authoris hoc libro fuit, nominare viros virtute vel familia ampla celebres qui à Iuda vel alio quopiam Patriarcha prognati sunt.

Vers. 4. EPHRATHA PATRIS BETHLEHEM] *Patris*, id est principis, ait Vatabl. sic enim serui Naaman eum vocant patrem 4 Reg. 5. Alij tamen censent Bethlehem esse nomen filij *Ephrata*, non vrbis, ita dictæ. Sic enim cap. 2. 54 *Bethlehem* vocatur *filius Salma*.

Vers. 5. ASSVR VERO PATRI, (id est principi) THECVÆ] ait Vatabl. Alij tamen censent *Assur* propriè fuisse patrem filij, cui nomen erat *Thecua*.

Vers. 9. VOCAVIT NOMEN ILLIVS IABES, DICENS: QVIA PEPERI EVM CVM DOLORE] *Iabes* enim Hebr. dolorem significat. Videtur hic Iabes fuisse filius Aram qui præcessit, frater Aharelis vers. 8. & Othonielis vers. 13. Est Metathesis siue transpositio literarum; dicitur enim *Iabes* Hebr. *Iaabes* pro *Iaaseb*: nam עֹצֶב *oseb* est dolor, vt sequitur. Ita Pagnin. Sic pro *kebes* id est *agnus*, dicitur *keseb*, scilicet pro כֶּבֶשׂ dicitur כֶּשֶׂב.

Vers. 14 SARAIA AVTEM GENVIT IOAB PATREM (id est principem) VALLIS ARTIFICVM] *Ideò* ait S. Hieron. dicitur *pater Vallis artificum*, *quia de filijs eius fuere architecti ad ædificandam domum Domini*.

Vers. 21. IN DOMO IVRAMENTI] Hebr. *Esbaa*, est nomen proprium significans, *iuramentum*; vnde Sept. vertunt: *In domo Asbea*. Noster his decem capitibus sæpe nomina Hebræa propria non retinet, sed vertit eorum significata, quia in significatis putat latere aliquod mysterium, vel allusionem rei vel personæ congruam. Adde, sæpe Latinos nomina propria Græcorum vel Hebræorum vertere in Latina idem significantia. Sic pro *Theodosius* vel *Theodorus*, dicunt, *Adeodatus*: pro *Chrysostomus*, *aureum os*; pro *Anna*, *Gratia*; pro *Salomon*, *Pacificus*; pro *Iesus*, *Saluator*; pro *Gregorius*, *Vigilantius*: pro *Macarius*, *Felix*; pro *Nicon*, *Victor*.

Vers. 22. ET QVI STARE FECIT SOLEM, VIRIQVE A MENDACII, SECVRVS ET INCENDENS] Omnia hæc sunt nomina propria, quorum significata noster vertendo reddidit. Septuag. verò, Pagn. Vatabl. & alij nomina Hebr. vt propria retinent, vertuntque: *Ioacim quoque & viri Chozeba & Ioas & Saraph, qui dominati sunt in Moab. Ioacim* enim, vel vt Hebr. est *Iokim*, idem est quod, *qui stare fecit*, scilicet solem. *Chozeba*, idem est quod *mendacium*; *Ioas*, est *securus*; *Saraph* est *incendens*. q.d. omnes hi iam nominati, sunt filij & nepotes qui descendunt à Iuda per Selam, licet Hebræi velint eos per Pharez descendere.

Audi eos, apud S. Hieronym. in Trad. *Qui stare fecit solem: redit ad progeniem Pharez, de quo B ortus est Dauid, opportunum iudicans progeniem Iuda, de qua tribus regia orta est, in Dauid terminare. Tradunt enim Hebræi hunc fuisse Elimelech, virum Noemi, patrem Maalon & Chelion, in cuius tempore sol stetit, propter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viso conuerterentur ad Dominum Deum suum. Quod quia facere contempserunt, idcircò fames inualuit, & ille qui in tribu Iuda prior videbatur, famis inopia cum uxore & filijs, non solum patriâ pelleretur, sed etiam in eadem peregrinatione cum filijs moreretur. Viros autem mendacij, esse Maalon & Chelion, qui hîc Securus & Incendens appellantur, & de quibus dicitur, quòd principes fuerint in Moab, eò quòd uxores Moabitides duxerint; in Hebræo expressius ponitur, & ab eruditis illius linguæ didicimus, vt non principes, sed mariti dicantur. Quod verò sequitur: Quæ reuersa sunt in C Lehem, Noemi & Ruth demonstrat, quæ in* לֶחֶם *Lehem, id est panem post inopiam famis audita vbertate panis, in Bethlehem reuersa sunt. Et quia hæc historia in libro Ruth scribitur, idcircò subsequitur: Hæc autem verba vetera.*

Qui stare fecit solem. Quis?

Historia Hebr.

Hebræos sequuntur Lyran. Glossa, Abulens. Hugo. Dion. Feuardentius in ca. 1. Ruth. Baradius in Matth. 1. qui dicunt *Elimelech* fuisse virum sanctissimum, ideoque dum videret suos ciues ad idola deflectere, rogasse Deum vt sisteret solem, eoque portento terreret idololatras, & ad se compelleret.

Fabula esse probatur argum. Primò. Secundò;

Verùm hanc esse Rabbinorum fabulam liquet: primò, quia hîc agitur de posteris Selæ, *Elimelech* autem fuit ex posteris Phares. Secundò, quia Ioacim, vel vt Hebr. est יוֹקִים *Iokim*, tantùm significat *sistens*, *stare faciens*, *confirmans*: vnde nonnulli ex Rabbinorum fabula adiecerunt

runt in margine *τὸ solem*, qood posteà in textum A
irrepsit, ait Serarius in Iosue c. 10. q. 25. Aut potiùs, quia Iosue eò quòd sti erit solem, ab Hebræis cognominatus est *Iokim*, id est *stare faciens* & sistens, scilicet *solem*: hinc *Iokim* ex vulgi vsu significabat idem quod, *qui stare fecit solem*, vt vertit Noster. Omnia enim exemplaria habent *τὸ solem*. Hic enim *Iokim* ponitur inter *filios*, id est posteros Selæ; vnde potuit post Iosue vixisse: si autem vixit antè, certè Esdras qui hæc scripsit, vixit post Iosue, à quo *Iokim* significat eum *qui*
Tertiò. *stare fecit solem*. Tertiò, quia Biblia Romæ correcta pro: *quæ reuersæ sunt*, corrigit, *qui reuersi sunt in Lethem*. Iam autem Chelion & Mahalon, non sunt reuersi in Bethlehem, sed in Moab mortui.
Quartò. Quartò, quia *viri mendacij*, alij sunt à *Securus & Incendens*, vt patet ex copula, & quæ inter virumque
Quintò. interiicitur, & diuersa iungit. Quintò, quia *Elimelech* non est *Ioacim* vel *Iokim*, nec significat, B
qui stare fecit solem, sed *Deus rex* vel *Dei mei rex*: nec *Mahalon* significat *securum*, sed *infirmum* & ægrum, aut *qui chorum agit* fistulamque inflat: *Chelion* vero non significat *incendentem*, sed *consectum* & perfectum, & eum *qui totus columbinus*
Sextò. *est*. Sextò, Mahalon & Chelion non fuerunt principes in Moab, vtpote externi & peregrini,
Septimò. pauperes & famelici. Septimò, rem tantam non tacuisset liber Ruth, qui famem & vitam Elimelech, Mahalon & Chelion enarret. Denique res tota insulsâ Rabbinorum traditione nititur, quam S. Hieron. (vel quisquis est author) nudè more suo retulit, sed non approbauit. ita Caiet. Serar. Salian. Sanchez & alij passim. Nulla ergo miraculosa solis statio inducenda est, præter illam quæ enarratur facta sub Iosue ca. 10. & sub Ezechia Isaiæ 38. Quare hic *Iokim* videtur fuisse vir insignis, qui heroica fortitudinis opera edidit, vt videretur esse quasi alter Iosue, qui so- C
lem stitit; ideoque æquè ac Iosue vocatus est Iokim, id est *Stator solis*, etsi reuera ipse solem non stiterit, vti stitit Iosue. Sic hodie vocantur Hercules, Samsones, Iulij, Alexandri, Pompeij, Scipiones, vt priscos illos heroes sic nominatos imitentur, etsi heroica eorum facta non patrarint. Porrò quòd *Iokim* Hebræis ex vsu vulgi significaret *statorem solis*, liquet ex Rabbinis iam citatis apud S. Hieronym. qui putantes *Iokim* esse *Elimelech*, Inde commenti sunt ipsum stitisse solem.

Simili modo Iupiter à Romanis nuncupatus A
est *Iokim* siue *stator*, scilicet aciei fugientis, eò quòd stare fecisset Romanos in fugam à Samnitibus versos. Audi Cicer. Orat. Antequàm iret in exilium: *Iupiter stator, quem verè huius imperij statorem maiores nostri nominauerunt, cuius in tempore hostilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo victis Sabinis in Palatij radice tum victoria est collocatum.* Et Ouidius lib. 4. Fastorum.

Tempus idem statoris erit quod Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.

Sit *Iokim* vel *Ioakim*, ait Pagnin. componi potest ex *Iehoua* abbreuiato, & קים *Iakim*, vt significet *Deus statuat*, vel *Deus stator*, scilicet solia ad preces Iosue.

Et qui reversi sunt in Lahem] hoc est in *Bethlehem*, quæ per Aphæresim vocatur *Lahem*, vel *Lehem*, sicut 1. Paral. 20. 5. *Adeodatus* in B
Hebr. vocatur *Lehemites*, id est *Bethlehemites*, vt vertit Noster sic cap 2 v. 9. *Aram* vocatur *Ram*, & *Iechonias* vocatur *Chonias* Ierem. c. 22. v. 24.

Hæc autem verba vetera] q. d. hæc sunt nomina prisca priscorum Heroum in Vatabl.

Hi sunt figuli (malè nonnulli legunt: Vers. 23.
singuli) habitantes in Plantationibus et in Sepibus apud regem in operibus eius] Vatabl. *Isti sunt figuli illi habitantes in Nathaim & Gedera cum rege in opere eius.* Locorum sunt nomina ab hortis & sepibus q. d. isti sunt *figuli* illi clari qui habitabant in *Nataim* & *Gedera* scilicet inter *plantas* & *sepes*, nimirùm qui versabantur in hortis apud regem Dauidem, vt opera eius regia adiuuarent, ideoque apud eum magno fuêre in pretio. Hæc Vatabl. ite & Pagn.

In qua ante habitaverant de stirpe Vers. 40.
Cham] id est Chananæi, hi enim prognati sunt
ex Chanaan filio Cham filij Noë. Sensus est, C
q. d. Simeonitæ crescentes numero filiorum suæ tribus, cùm arctè habitarent, præsertim in medio tribus Iuda, quæ in schismate facto sub Roboam suas vrbes à Simeonitis receperat; hac de causa Chananæus vicinos, qui post Iosue in terra sancta restiterant, nec ab Hebræis expelli potuerant, inuaserunt, eorumq; vrbes agros & pascua occupauerunt initio regni Ezechiæ: sed modico tempore iis gauisi sunt, nam anno sexto Ezechiæ cum reliquis nouem tribubus à Salmanasar captiui abducti sunt in Assyriam. 4. Reg. 17. 6. & cap. 18. v. 10.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filij, id est posteri tribus Ruben, Gad & dimidiæ Manaſſe recenſentur, qui pariter vicinos Chananæos ſuis regionibus eiecerunt ſub Ioatham rege, ſed mox ſub Ezechia ob idololatriam primi abducti ſunt in Aſſyriam.

1. Filij quoque Ruben primogeniti Iſrael (ipſe quippe fuit primogenitus eius: ſed cùm violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius filiis Ioſeph, filij Iſrael, & non eſt ille reputatus in primogenitum. 2. Porrò, Iudas, qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt: primogenita autem reputata ſunt Ioſeph.) 3. filij ergo Ruben primogeniti Iſrael: Enoch, & Phallu, Eſron, & Carmi. 4. Filij Ioël: Samaia filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius: 5. Micha filius eius, Reia filius eius, Baal filius eius, 6. Beera filius eius, quem captiuum duxit Thelgathphalnaſar rex Aſſyriorum, & fuit princeps in tribu Ruben. 7. Fratres autem eius, & vniuerſa cognatio eius, quando numerabantur per familias ſuas, habuerunt principes, Iehiel & Zachariam, 8. Porrò Bala filius Azaz, filij Samma, filij Ioel, ipſe habitauit in Aroër vſque ad Nebo & Beelmeon. 9. Contra Orientalem quoque plagam habitauit vſque ad introitum eremi, & flumen Euphraten. Multum quippe iumentorum numerum poſſidebant in Terra Galaad. 10. In diebus autem Saul præliati ſunt contra Agareos, & interfecerunt illos, habitaueruntque pro eis in tabernaculis eorum: in omni plaga, quæ reſpicit ad Orientem Galaad. 11. Filij verò Gad è regione eorum habitauerunt in Terra Baſan vſque Selcha: 12. Ioël in capite, & Saphan ſecundus: Ianai autem, & Saphat, in Baſan. 13. Fratres verò eorum ſecundùm domos cognationum ſuarum, Michael, & Moſollam, & Sebe, & Iorai, & Iachan, & Zie, & Heber, ſeptem. 14. Hi filij Abbihail, filij Huri, filij Iara, filij Galaad, filij Michael, filij Ieſeſi, filij Ieddo, filij Buz. 15. Fratres quoque filij Abdiel, filij Guni, principes domus in familijs ſuis. 16. Et habitauerunt in Galaad, & in Baſan, & in viculis eius, & in cunctis ſuburbanis Saron: vſque ad terminos. 17. Omnes hi numerati ſunt in diebus Ioathan regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Iſrael. 18. Filij Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe, viri bellatores, ſcuta portantes & gladios, & tendentes arcum, eruditique ad prælia, quadraginta quatuor millia & ſeptingenti ſexaginta, procedentes ad pugnam. 19. Dimicauerunt contra Agareos: Ituræi verò, & Naphis, & Nodab, 20. præbuerunt eis auxilium. Traditique ſunt in manus eorum Agarei, & vniuerſi qui fuerant cum eis, quia Deum inuocauerunt cùm præliarentur: & exaudiuit eos, eò quòd credidiſſent in eum. 21. Ceperuntque omnia quæ poſſederant, camelorum quinquaginta millia, & ouium ducenta quinquaginta millia, & aſinos duo millia, & animas hominum centum millia. 22. Vulnerati autem multi corruerunt, fuit enim bellum Domini. Habitaueruntque pro eis vſque ad tranſmigrationem. 23. Filij quoque dimidiæ tribus Manaſſe, poſſederunt terram à finibus Baſan vſque Baal, Hermon, & Sanir, & montem Hermon, ingens quippe numerus erat. 24. Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum, Epher, & Ieſi, & Eliel, & Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel, viri fortiſſimi & potentes, & nominati duces in familijs ſuis. 25. Reliquerunt autem Deum patrum ſuorum, & fornicati ſunt poſt deos populorum terræ, quos abſtulit Deus coram eis 26. & ſuſcitauit Deus Iſrael ſpiritum Phul regis Aſſyriorum, & ſpiritum Thelgathphalnaſar regis Aſſur: & tranſtulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manaſſe, & adduxit eos in Lahela, & in Habor, & Ara, & fluuium Gozan, vſque ad diem hanc.

VERS. 1. DATA SVNT PRIMOGENITA EIVS (Ruben) FILII IOSEPH] ſcilicet *Ephraim & Manaſſe*. Primogenitus enim habebat duplicem portionem hæreditatis paternæ (cùm cæteri fratres ſinguli haberent ſingulas) vti ſancitur Deuter. 21. 16. & hanc debebat habere Ruben, vtpote primogenitus Iacob; ſed ob eius inceſtum illa tranſlata eſt ad Ioſeph, qui per duos filios iam dictos duplicem terræ ſanctæ portionem obtinuit. Rursùm primoge-

nito

nito competebat ius sacerdotij, & hoc à Ruben translatum est ad Leui: adhæc ius primatus & regni, & hoc delatum est Iudæ. Vide dicta Genes. 49.

Vers. 12. Ioel in capite] hoc est *Ioel* fuit *caput* & princeps tribus Gad, vt patet ex Hebræo, & Græco, secundus post Ioël fuit Saphan, tertius Ianai & Saphat, qui Basanitidem occuparunt. Fuêre hi non filij, sed nepotes Gad, vt patet Genes. 46. v. 16.

Vers. 17. In diebus Ieroboam regis Israel] Hic *Ieroboam* non fuit primus ille rex Israel, qui schisma fecit à Roboam, sed longè posterior scilicet abnepos Iehu; hic enim coæuus fuit Ioatham regi Iuda.

Dimicaverunt contra Agareos] id est contra Saracenos, qui ab Agar ancilla Abraham dicti sunt *Agarei*. Porrò Agareis præbuêre auxilium Ituræi, Nephissæi, & Nodabæi (vt habent Hebr. & Septuag.) contra Rubenitas; sed turpiter ab eis, vtpote Deum inuocantibus cæsi, bonisque & agris spoliati sunt, vt sequitur. Vers. 19.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filij, id est posteri Leui, atque ex ijs cantores & ministri templi à Dauide constituti. Nominatim verò enumerantur posteri Aaronis sacerdotes, vrbesque sacerdotales & refugij.

1. Filij Leui: Gerson, Caath, & Merari. 2. Filij Caath: Amram, Isaat, Hebron, & Oziel. 3. Filij Amram: Aaron, Moyses, & Maria: Filij Aaron: Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar. 4. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue. 5. Abisue verò genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi. 6. Ozi genuit Zaraiam, & Zaraias genuit Meraioth. 7. Porrò Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob. 8. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas. 9. Achimaas genuit Azariam, Azarias genuit Iohanan. 10. Iohanan genuit Azariam: ipse est qui sacerdotio functus est, in domo quam ædificauit Salomon in Ierusalem. 11. Genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob. 12. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum. 13. Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam. 14. Azarias genuit Saraiam, & Saraias genuit Iosedec. 15. Porrò Iosedec egressus est, quando transtulit Dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor. 16. Filij ergo Leui: Gerson, Caath, & Merari. 17. Et hæc nomina filiorum Gerson: Lobni, & Semei. 18. Filij Caath: Amram, & Isaat, & Hebron, & Oziel. 19. Filij Merari; Moholi & Musi. Hæ autem cognationes Leui secundùm familias eorum. 20. Gersom, Lobni filius eius, Zara filius eius, Iethrai filius eius. 22. Filij Caath, Aminadab filius eius. Core filius, Asir filius eius. 23. Elcana filius eius, Abiasaph filius eius, Asir filius eius. 24. Thahath filius eius, Vriel filius eius, Ozias filius eius, Saul filius eius. 25. Filij Elcana, Amasai & Achimoth. 26. & Elcana: Filij Elcana: Sophai filius eius, Nahath filius eius. 27. Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elcana filius eius. 28. Filij Samuel, primogenitus Vassenì, & Abia. 29. Filij autem Merari, Moholi; Lobni filius eius, Semei filius eius, Oza filius eius. 30. Sammaa filius eius, Haggia filius eius, Asaia filius eius. 31. Isti sunt, quos constituit Dauid super cantores domus Domini, ex quo collocata est arca: 32. & ministrabant coram tabernaculo testimonij, canentes donec ædificaret Salomon domum Domini in Ierusalem: stabant autem iuxta ordinem suum in ministerio. 33. Hi verò sunt qui assistebant cum filiis suis, de filiis Caath, Heman cantor filius Iohel, filius Samuel: 34. filij Elcana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thohu. 35. filij Suph, filij Elcana, filij Mahath, filij Amasai, 36. filij Elcana, filij Iohel, filij Azariæ, filij Sophoniæ, 37. filij Thahath, filij Asir, filij Abiasaph, filij Core, 38. filij Isaar, filij Caath, filij Leui, filij Israël. 39. Et frater eius Asaph, qui stabat à dextris eius, Asaph filius Barachiæ, filij Samaa, 40. filij Michaël, filij Basiæ, filij Melchiæ. 41. filij Athanai, filij Zara, filij Adaia, 42. filij Ethan, filij Zamma, filij Semei. 43. filij Ieth, filij Gerson, filij Leui. 44. Filij autem Merari fratres eorum ad sinistram, Ethan filius Cusi, filij Abdi, filij Maloch, 45. fi-

lij Hasabiæ, filij Amasiæ, filij Helciæ, 46. filij Amasai, filij Boni, filij Somer,
47. filij Moholi, filij Musi, filij Merari, filij Leui. 48. Fratres quoque eorum
Leuitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus Domini.
49. Aaron verò, & filij eius adolebant incensum super altare holocausti & su-
per altare thymiamatis, in omne opus Sancti sanctorum: & vt precarentur pro
Israël, iuxta omnia quæ præceperat Moyses seruus Dei. 50. Hi sunt autem filij
Aaron. Eleazar filius eius, Phinees filius eius, Abisue filius eius. 51. Bocci filius
eius, Ozi filius eius, Zarahia filius eius. 52. Meraioth filius eius, Amarias filius
eius, Achitob filius eius. 53. Sadoc filius eius, Achimaas filius eius. 54. Et hæc
habitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum scilicet Aaron, iuxta cogna-
tiones Caathitarum: ipsis enim sorte contigerant. 55. Dederunt igitur eis He-
bron in terra Iuda, & suburbana eius per circuitum: 56. agros autem ciuitatis,
& villas, Caleb filio Iephone. 57. Porrò filiis Aaron dederunt ciuitates ad con-
fugiendum, Hebron, & Lobna & suburbana eius: 58. Iether quoque & Esthe-
mo cum suburbanis suis, sed & Helon & Dabit cum suburbanis suis, 59. Asan
quoque & Betsemes & suburbana earum. 60. De tribu autem Beniamin, Ga-
bee & suburbana eius, & Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoque cum
suburbanis suis: omnes ciuitates, tredecim, per cognationes suas. 61. Filiis au-
tem Caath residuis de cognatione sua, dederunt ex dimidia tribu Manasse in pos-
sessionem vrbes decem. 62. Porrò filiis Gersom per cognationes suas, de tri-
bu Issachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephthali, & de tribu Manasse in Basan,
vrbes tredecim. 63. Filiis autem Merari per cognationes suas, de tribu Rubeu,
& de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt sorte ciuitates duodecim. 64. De-
derunt quoque filij Israël Leuitis ciuitates, & suburbana earum: 65. dederunt-
que per sortem, ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu
filiorum Beniamin, vrbes has quas vocauerunt nominibus suis, 66. & his qui
erant de cognatione filiorum Caath, fueruntque ciuitates in terminis eorum de
tribu Ephraim. 67. Dederunt ergo eis vrbes ad confugiendum, Sichem cum
suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer cum suburbanis suis. 68. Iecmaam
quoque cum suburbanis suis, & Bethoron similiter, 69. necnon & Helon cum
suburbanis suis. & Gethremmon in eumdem modum. 70. Porrò ex dimidia
tribu Manasse, Aner & suburbana eius, Balaam & suburbana eius: his videlicet,
qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. 71. Filiis autem Gersom, de
cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon in Basan & suburbana eius, & A-
staroth cum suburbanis suis. 72. De tribu Issachar, Cedes & suburbana eius,
& Dabereth cum suburbanis suis. 73. Ramoth quoque & suburbana eius, &
Anem cum suburbanis suis. 74. De tribu verò Aser: Masal cum suburbanis suis,
& Abdon similiter. 75. Hucac quoque & suburbana eius, & Rohob cum subur-
banis suis. 76. Porrò de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa & suburbana eius
Hamon cum suburbanis suis, & Cariathaim & suburbana eius. 77. Filiis autem
Merari residuis: de tribu Zabulon, Remmono & suburbana eius, & Thabor cum
suburbanis suis. 78. trans Iordanem quoque ex aduerso Iericho contra O-
rientem Iordanis, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cum suburbanis suis, &
Iassa cum suburbanis suis. 79. Cademoth quoque & suburbana eius, & Me-
phaat cum suburbanis suis. 80. Necnon & de tribu Gad, Ramoth in Galaad
& suburbana eius, & Manaim cum suburbanis suis. 81. sed & Hesebon cum
suburbanis suis, & Iezer cum suburbanis suis.

Vers. 3. FILII AARON: NADAB ET ABIV] qui ado-A lentes ignem alienum à Deo occisi sunt Leuit. 10. v. 2. superfuêre ergo soli duo *Eleazar* & *Ithamar*; Eleazar fuit senior ideoque Aaroni successit in pontificatu, eiusque posteri vsque ad Ozi, de quo mox.

Vers. 5. BOCCI GENVIT OZI] post hunc *Ozi*, Pontifex factus est Heli, qui erat abnepos Ithamar, non Eleazari: Heli successêre quatuor eius posteri, quorum vltimus fuit Abiathar, qui à Salomone ob coniurationem cum Adonia contra se factam pontificatu priuatus fuit, suffecto in eius locum Sadoc, qui erat ex posteris Eleazari: vnde pontificatus mansit in eius posteris vsque ad captiuitatem Babylonicam. Quare quatuor medij, qui hic nominantur ab Ozi vsque ad Sadoc, scilicet *Zaraias, Meraioth, Amarias & Achitob*, non fuêre Pontifices; cæteri verò post Sadoc fuêre.

AZARIAS AVTEM GENVIT ZARAIAM] *Azarias* hic fuit animosus ille Pontifex, qui restitit Oziæ, siue Azariæ regi volenti offerre incensum, eumque è templo eiecit, vti dicitur lib. 2. cap. 26. Filius *Azariæ* fuit *Zaraias*, qui Pontifex fuit post patrem vsque ad excidium Ierosolymæ & templi, ac cum septuaginta pri- Vers. 14

moti-

moribus Iudæorum à Nabuchodonosor occisus est, vt dictum est lib 4. Reg. cap. vlt. vers. 18. Filius *Saraiæ* fuit *Iosedec*, qui abducitur in Babylonem cum ea Iudæos captiuos abduxit cum Zorobabele Duce anno primo Cyri, Filius *Iosedec* fuit *Iosue* siue *Iesus* Pontifex, qui cum Zorobabele templum instaurauit, vt dicitur 1. Esdræ 5. 2. vti eisdem iusserat Deus per Zachariam cap. 3.

VERS. 22. CORE FILIVS EIVS] Hic est *Core*, qui Moysi rebellans viuus à terra dehiscente cum tabernaculo suo absorptus fuit, sed filij eius innocentes à Deo per miraculum illæsi seruati sunt, qui proinde hic recensentur. Ex quibus fuit *Elcana* pater Samuelis prophetæ, vt patet v. 27. & 34. & 37.

VERS. 28. FILII SAMVEL] qui fuit filius *Elcana* pro- A ximè v. 27. nominati. Ideò enim proximè post eum nominatur, vt indicaretur eius fuisse filius. Ita Vatabl.

PRIMOGENITVS VASSENI ET ABIA] Dices, 1. Reg. 8. 2. dicitur *nomen filij eius* (Samuelis) *primogeniti, Ioël; & nomen secundi, Abia.* Resp. *Ioël* fuisse binomium, & alio nomine vocatum *Vasseni*. Aut certè *Ioël* hic excidit, & *Vasseni*, Hebr. וַשְׁנִי id est *& secundus Abia*; vnde Septuag. clarè vertunt. *Et filij Samuel primogenitus eius Ioël, & secundus Abia.* Hi sunt qui degeneres à Samuele occasionem dederunt populo petendi regem, vnde Samuel regem eis dedit Saulem 1 Reg. 8.

HÆC HABITACVLA] q. d. hæ sunt sacerdotum vrbes eis à Iosue assignatæ cap. 21. vbi ferè eodem ordine recensentur quo hic. VERS. 32.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Filij, id est posteri Issachar, Beniamin, Nephthali, Manasse, Ephraim & Aser.

1. PORRÒ filij Issachar: Thola, & Phua, Iasub, & Simeron, quatuor. 2. Filij Thola: Ozi & Raphaia, & Ieriel, & Iemai, & Iebsem, & Samuel, principes per domos cognationum suarum. De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus Dauid, viginti duo millia sexcenti. 3. Filij Ozi: Izrahia, de quo nati sunt Michaël, & Obadia, & Iohel, & Iesia, quinque omnes principes. 4 Cumque eis per familias & populos suos accincti ad prælium, viri fortissimi, triginta sex millia: multas enim habuerunt vxores, & filios. 5. Fratres quoque eorum per omnem cognationem Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem millia numerati sunt. 6. Filij Beniamin: Bela, & Bechor, & Iadiel, tres. 7. Filij Bela: Esbon, & Ozi, & Oziel, & Ierimoth, & Vrai, quinque principes familiarum, & ad pugnandum robustissimi: numerus autem eorum, viginti duo millia & triginta quatuor. 8. Porrò filij Bechor: Zamira, & Ioas, & Eliezer, & Elioënai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almath: omnes hi, filij Bechor. 9. Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum, ad bella fortissimi, viginti millia & ducenti. 10. Porrò filij Iadihel: Balan. Filij autem Balan: Iebus, & Beniamin, & Aod, & Chanaa, & Zethan, & Tharsis, & Ahisahar, 11. omnes hi filij Iadihel, principes cognationum suarum, viri fortissimi, decem & septem millia & ducenti, ad prælium procedentes. 12. Sepham quoque, & Hapham filij Hir: & Hasim filij Aher. 13. Filij autem Nephthali: Iasiel, & Guni, & Iezer, & Sellum, filij Bala. 14. Porrò filius Manasse, Esriel: concubinaque eius Syra peperit Machir patrem Galaad. 15. Machir autem accepit vxores filiis suis Happhim & Saphan: & habuit sororem nomine Maacha: nomen autem secundi, Salphaad, natæque sunt Salphaad filiæ. 16. Et peperit Maacha vxor Machir filium, vocauitque nomen eius Phares: porrò nomen fratris eius, Sares: & filij eius Vlam. & Recen. 17. Filius autem Vlam, Badan. Hi sunt filij Galaad, filij Machir, filij Manasse. 18. Soror autem eius Regina peperit Virum decorum, & Abiezer, & Mohola. 19. Erant autem filij Semida, Ahin, & Sechem, & Leci, & Aniam. 20. Filij autem Ephraim: Suthala, Bared filius eius, Thahath filius eius, Elada filius eius, Thahath filius eius, huius filius Zabad. 21. & huius filius Suthala, & huius filius Ezer & Elad: occiderunt eos viri Geth indigenæ, quia descenderant vt inuaderent possessionem eorum, 22. Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus, & venerunt fratres eius vt consolarentur eum. 23. Ingressusque est ad vxorem suam: quæ concepit, & peperit filium, & vocauit nomen eius Beria eò quod in malis domus eius ortus esset: 24. filia autem eius fuit Sara, quæ ædificauit Bethoron inferiorem & superiorem, & Osensara. 25. Porro

rò filius eius Rapha, & Reseph, & Thale, de quo natus est Thaan, 26. qui genuit Laadan: huius quoque filius Ammiud, qui genuit Elizama, 27. de quo ortus est Nun, qui habuit filium Iosue. 28. Possessio autem eorum & habitatio, Bethel cum filiabus suis & contra Orientem Noran, ac Occidentalem plagam Gazer & filiæ eius, Sichem quoque cum filiabus suis, vsque ad Aza cum filiabus eius. 29. Iuxta filios quoque Manasse, Bethsan & filias eius, Thanach & filias eius, Mageddo & filias eius, Dor & filias eius: in his habitauerunt filij Ioseph, filij Israël. 30. Filij Aser: Iemna, & Iesua, & Iessui, & Baria, & Sara soror eorum. 31. Filij autem Baria: Heber, & Melchiel: ipse est pater Barsaith. 32. Heber autem genuit Iephlat, & Somer, & Hotham, & Suaa sororem eorum. 33. Filij Iephlat: Phosech, & Chamaol, & Asoth: hi filij Iephlat. 34. Porrò filij Somer: Ahi, & Roaga, & Haba, & Aram. 35. Filij autem Helem fratris eius: Supha, & Iemna, & Selles, & Amal. 36. Filij Supha: Sue, Harnapher, & Sual, & Beri, & Iamra. 37. Bosor, & Hod, & Samma, & Salusa, & Iethran, & Bera. 38. Filij Iether: Iephone, & Phaspha, & Ara. 39. Filij autem Olla: Aree, & Haniel, & Resia. 40. Omnes hi filij Aser, principes cognationum, electi atque fortissimi duces ducum: numerus autem eorum ætatis quæ apta esset ad bellum, viginti sex millia.

Vers. 3. FIlii Ozi] *Filij*, id est *filius*, vnus enim tantùm nominatur, scilicet *Izrahia*, eò quòd eius solius, velut eximij, prosapiam deinceps pertexere voluerit Esdras: verisimile enim est Ozi plures habuisse filios, sed minùs claros. Certum enim est hisce decem capitibus multorum posteriorum Patriarcharum nomina reticeri: prolixum enim & quasi infinitum fuisset omnes enumerare. Quare aliqui tantùm illustriores hic recensentur, cæteri reticentur. Sic Genes. 46 23. dicitur: *Filij Dan, Husim. Filij*, id est *filius* vnum enim dumtaxat habuit, à quo tota tribus Dan propagata est. Est Enallage numeri. Recenset enim omnes Patriarcharum filios, quorum vnum dumtaxat habuit Dan.

Vers. 6. Filii Beniamin: Bela et Becher et Iadiel tres] Tres hi fuêre illustriores: nam vniuersim fuêre decem, qui recensentur Genes. 46.21.

Vers. 8. Soror autem eius regina peperit Virum decorum] Hebr. *Et soror eius Molech & peperit Ischod.* Ita Septuag. Pagnin. Vatabl. & alij: sed Noster nomina propria per significata more suo transtulit: *Molechet* enim significat *regi-*

A *nam, Ischod* verò *virum decorum*. Vide dicta c.4. v.22. & 23.

Occiderunt autem eos (filios Ephraim primogeniti Ioseph) viri Geth indigenæ, quia descenderant vt inuaderent possessiones eorum] Verisimile est Pharaonem Iosepho, quem ob famem depulsam Ægypto præfecerat, in ea possessiones aliquas donasse, præsertim in eius finibus, & terra Gessen quam fratribus eius ad pecora alenda assignauerat. Ioseph verò moriens has possessiones reliquit filio suo Ephraim: Ephraim autem illas tradidit filiis suis; sed eos occiderunt B Ægypto vicini Gethæi. & possessiones eorum occuparunt, & hoc est, quod hic dicitur. Meminit huius cædis Chaldæus Paraphrastes Cant. 2.v.7. sed veris multa fabulosa more suo admiscet. Vers. 21.

Filia autem eius fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron] *Filia* id est neptis, vel potiùs proneptis; nec enim filia Ephraim habitans cum eo in Ægypto potuit ædificare *Bethoron*, & duas alias vrbes quæ erant in Chanaan. Vers. 24.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Posteri Beniamin pleniùs recensentur, vt deinde pertexatur genealogia Saulis v. 33.

1. BEniamin autem genuit Bale primogenitum suum, Asbel secundum, Ahara tertium. 2. Nohaa quartum, & Rapha quintum. 3. Fueruntque filij Bale: Addar, & Gera & Abiud. 4. Abisue quoque & Naaman, & Ahoë, 5. sed & Gera. & Sephuphan, & Huram. 6. Hi sunt filij Ahod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manahath. 7. Naaman autem, & Achia, & Gera ipse transtulit eos, & genuit Oza, & Ahiud. 8. Porrò Saharaim genuit in regione Moab, postquam dimisit Husim & Bara vxores suas. 9. Genuit autem de Hodes vxore sua Iohab, & Sebia, & Mosa, & Molchom. 10. Iehus quoque, & Sechia, & Marma. Hi sunt filij eius, principes in familiis suis. 11. Mehusim verò genuit Abitob, & Elphaal. 12. Porrò filij

filij Elphaal: Heber, & Misaam, & Samad: hic ædificauit Ono, & Lod. & filias
eius. 13. Baria autem & Sama principes cognationum habitantium in Aia-
lon: hi fugauerunt habitatores Geth. 14. Et Ahio, & Sesac, & Ierimoth. 15.
& Zabadia, & Arod, & Heder, 16. Michael quoque, & Iespha, & Ioha, filij Baria.
17. Et Zabadia, & Mosollam, & Hezeci, & Heber, 18. & Iesamari, & Iezlia, &
Iobab, filij Elphaal. 19. & Iacim, & Zechri, & Zabdi, 20. & Elioënai, &
Selethai, & Eliel, 21. & Adaia, & Baraia, & Samarath, filij Semei. 22 Et
Iespham, & Hebet, & Eliel, 23. & Abdon, & Zechri, & Hanan, 24. & Ha-
nania, & Ælam, & Anathothia, 25. & Iephdaia, & Phanuel, filij Sesac.
26. Samsari, & Sohoria, & Otholia. 27. & Iersia, & Elia, & Zechri, filij
Ieroham. 28. Hi patriarchæ, & cognationum principes, qui habitauerunt in
Ierusalem. 29. In Gabaon autem habitauerunt Abigabaon, & nomen vxoris
eius Maacha: 36. filiusque eius primogenitus Abdon, & Sur, & Cis, Baal, &
Nadab. 31. Gedor quoque, & Ahio, & Zacher, & Macelloth: 32. & Macel-
loth genuit Samaa: habitaueruntque ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem
cum fratribus suis. 33. Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul. Porrò
Saul genuit Ionathan, & Melchisua, & Abinadab, & Esbaal. 34. Filius autem
Ionathan, Meribaal: & Meribaal genuit Micha. 35. Filij Micha, Phithon,
& Melech, & Tharaa, & Ahaz. 36. & Ahaz genuit Ioada: & Ioada genuit
Alamath, & Azmoth, & Zamri: porrò Zamri genuit Mosa, 37. & Mosa ge-
nuit Baana, cuius filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel. 38.
Porrò Asel sex filij fuerunt his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismael, Saria, Ob-
dia, & Hanan: omnes hi filij Asel. 39. Filij autem Esec fratris eius, Vlam pri-
mogenitus, & Iehus secundus, & Eliphalet tertius. 40. Fueruntque filij Vlam
viri robustissimi, & magno robore tendentes arcum: & multos habentes filios ac
nepotes, vsque ad centum quinquaginta. Omnes hi, filij Beniamin.

VERS. 7. NAAMAN AVTEM ET ACHIA ET GERA, supple, sunt filij Abod, quos vers. præcedenti me recensiturum promisi: IPSE scilicet *Gera*, qui proximè præcessit, TRANSTVLIT EOS] scilicet Ahoditas ex Gabaa in Manahath, vt dictum est vers. 6. Idemque Gera *genuit Oza & Ahiud*, ac tertium *Sabaraim* existens *in regione Moab*, vt sequitur vers. 8. ad quam Gera migrauit fortè cum Elimelech famis causa, Ruth 1.

VERS. 28. QVI HABITAVERVNT IN IERVSALEM] Ierusalem enim spectabat ad tribum Beniamin, quæ eamdem cessit Iudæ, vt ex illa eiiceret Iebusæos, vt dixi Iosue 18. & Iudic. 1.

VERS. 29. IN GABAON AVTEM HABITAVERVNT ABIGABAON, &c.] id est *pater Gabaon*, scilicet princeps Gabaon, cuius nomen proprium erat *Iehiel*, vt dicitur cap. seq. vers. 35. qui fuit pater Cis patris Saulis, vt sequitur. Dices, quomodo ergo vers. 33. dicitur Ner fuisse pater Cis & auus Saulis? Resp. *Iehiel*, alio nomine dictum fuisse *Ner*, id est *lucerna*, eò quòd ipse vt lucerna toti familiæ præfulgeret. Ita Emanuel Sà & Mariana, licet alij putent *Iehiel* fuisse patrem *Ner*, cuius filius fuit *Cis*, nepos *Saul*, idque colligunt ex cap. sequent. vers. 36. vbi *Iehiel* dicitur genuisse *Ner*, sed ibidem dicitur *Iehiel* genuisse

A *Cis*: quare *Ner* ibidem non fuit pater, sed frater *Cis*, cui *Ner* pater suum nomen imposuit.

VERS. 33. ESBAAL] Hic alio nomine dictus est *Isboseth*, qui fuit quartus Saulis filius, & Dauidis antagonista 2. Reg. 2. 8.

VERS. 34. FILIVS AVTEM IONATHAN, MERIBBAAL] *Meribbaal*, est *Miphiboseth*; hic enim vnicus fuit filius Ionathæ, ac pater Michæ, vt sequitur. Porrò *Miphiboseth* vocatur *Meribbaal*, id est *litigans cum domino*, vel *Meribaal*, id est *rebellans domino*: qua de causa ita vocatus sit, nescitur. Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. causam dant, quòd murmurarit contra Dominum, qui Da-
B uidem in regnum reduxerat, eò quòd Dauid sibi bona ademisset, eaque Sibæ seruo suo se calumnianti dedisset 2. Reg. 19. 29. Verùm hoc planè incertum est. Alij ita dictum volunt, quòd idola Baal destroxerit: hac enim de causa Gedeon vocatus est *Ierobaal*, id est, *litigator cum Baal*. Iudic. 6. 32. Verisimilius est eum vocatum *Meribbaal*, eò quòd cum seruo suo Siba, falsò se de affectato regno apud Dauid accusante, non quasi cum seruo, sed quasi cum hero & Domino litigare, imò hæreditatem suam (ita iubente Dauide) diuidere coactus sit. Hæc enim insignis ei fuit iniuria & vilipensio.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur primores Iudæorum, qui è Babylone redierunt in Ierusalem cum sacerdotibus, Leuitis & Nathinæis: item Beniaminitæ, ac parentes & posteri Saulis.

1. VNiuersus ergo Israel dinumeratus est: & summa eorum scripta est in Libro regum Israel, & Iuda: translatique sunt in Babylonem propter delictum suum. 2. Qui autem habitauerunt primi in possessionibus, & in vrbibus suis: Israel, & Sacerdotes, & Leuitæ, & Nathinæi. 3. Commorati sunt in Ierusalem de filiis Iuda, & de filiis Beniamin, & de filiis quoque Ephraim, & Manasse. 4. Othei filius Ammiud, filij Amri, filij Omrai, filij Bonni, de filiis Phares filij Iuda. 5. Et de Siloni: Afaia primogenitus, & filij eius. 6. De filiis autem Zara: Iehuel, & fratres eorum, sexcenti nonaginta. 7. Porrò de filiis Beniamin: Salo filius Mosollam, filij Oduia, filij Asana: 8. & Iobania filius Ieroham: & Ela filius Ozi, filij Mochori: & Mosollam, filius Saphatiæ, filij Rahuel, filij Icbaniæ, 9. & fratres eorum per familias suas, nongenti quinquaginta sex. Omnes hi, principes cognationum per domos patrum suorum. 10. De sacerdotibus autem: Iedaia, Ioiarib, & Iachin, 11. Azarias quoque filius Helciæ, filij Mosollam, filij Sadoc, filij Maraioth, filij Achirob, pontifex domus Dei: 12. Porrò Adaias filius Ieroham, filij Phassur, filij Melchiæ; & Maasai filius Adiel, filij Iezra, filij Mosollam, filij Mosollamith, filij Emmer, 13. fratres quoque eorum principes per familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerij in domo Dei. 14. De Leuitis autem: Semeia filius Hassub, filij Ezricam, filij Hasebia, de filiis Merari. 15. Bacbacar quoque carpentarius, & Galal, & Mathania filius Micha, filij Zechri filij Asaph: 16. & Obdia filius Semeiæ, filij Galal, filij Idithun: & Barachia filius Asa, filij Elcana, qui habitauit in atriis Netophati. 17. Ianitores autem: Sellum, & Accub, & Telmon, & Ahimam, & frater eorum Sellum princeps, 18. vsque ad illud tempus, in porta regis ad Orientem, obseruabant per vices suas de filiis Leui. 19. Sellum verò filius Core, filij Abiasaph, filij Core, cum fratribus suis, & domo patris sui, hi sunt Coritæ super opera ministerij, custodes vestibulorum tabernaculi: & familiæ eorum per vices castrorum Domini custodientes introitum. 20. Phinees autem filius Eleazari, erat dux eorum coram Domino, 21. Porrò Zacharias filius Mosollamia, ianitor portæ tabernaculi testimonij. 22. Omnes hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim: & descripti in villis propriis: quos constituerunt Dauid, & Samuel Videns, in fide sua, 23. tam ipsos, quàm filios eorum, in ostiis domus Domini, & in tabernaculo, vicibus suis. 24. Per quatuor ventos erant ostiarij, id est ad Orientem, & ad Occidentem, & ad Aquilonem, & ad Austrum. 25. Fratres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in sabbatis suis de tempore vsque ad tempus. 26. His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum, & erant super exedras, & thesauros domus Domini. 27. Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodiis suis: vt cùm tempus fuisset, ipsi manè aperirent fores. 28. De horum genere erant & super vasa ministerij: ad numerum enim & inferebantur vasa, & efferebantur. 29. De ipsis, & qui credita habebant vtensilia sanctuarij, præerant similæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. 30. Filij autem sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant. 31. Et Mathathias Leuites primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum quæ in sartagine frigebantur. 32. Porrò de filiis Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, vt semper nouos per singula sabbata præpararent. 33. Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, vt die ac nocte iugiter suo ministerio deseruirent. 34. Capita Leuitarum, per familias suas principes, manserunt in Ierusalem. 35. In Gabaon autem commorati sunt, pater Gabaon Iehiel, & nomen vxoris eius Maacha. 36. Filius primogenitus eius Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab. 37. Gedor quoque, & Ahio, & Zacha-

& Zacharias, & Macelloth. 38. Porrò Macelloth genuit Samaan: isti habitauerunt in regione fratrum suorum in Ierusalem, cum fratribus suis. 39. Ner autem genuit Cis: & Cis genuit Saul: & Saul genuit Ionathan, & Melchisua, & Abinadab, & Esbaal. 40. Filius autem Ionathan, Meribbaal: & Meribbaal genuit Micha. 41. Porrò filij Micha, Phiton, & Melech, & Thaara, & Achaz. 42. Ahaz autem genuit Iara, & Iara genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri. Zamri autem genuit Mosa. 43. Mosa verò genuit Bana: cuius filius Raphaia, genuit Elasa: de quo ortus est Asel. 44. Porrò Asel sex filios habuit his nominibus, Ezricam, Bocru, Ismahel, Saria, Obdia, Hanan. Hi sunt filij Asel.

VERS. 1. VNIVERSVS ERGO ISRAEL DINVMERATVS EST] à Dauide 2 Reg. 24. A

TRANSLATIQVE SVNT IN BABYLONEM] Hucusque ergo Esdras recensuit Hebræos, qui captiuitatem Babylonicam antecesserunt: deinceps verò recensebit eos qui ex ea redierunt, & post eam vixerunt; vbi nota multos ex Israël, id est decem tribubus post schisma transmigrasse in Ierusalem: tum quia horrebant schisma factum à Ieroboam, volebantque priscam Iudæorum religionem sequi, & colere Deum in templo; tum quia cùm decem tribus à Teglatphalasar & Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, multi ex eis fugerunt in Ierusalem, & Iudæis sese associarunt. Hi cum Iudæis posteà abducti sunt in Babylonem, indeque post 70. annos cum eisdem redierunt in Ierusalem; & hoc est, quod hic dicitur. Vnde subdit: B

VERS. 2. QVI AVTEM HABITAVERVNT PRIMI (priùs) IN POSSESSIONIBVS ET VRBIBVS SVIS: nimirùm ISRAEL (id est Israëlitæ) ET SACERDOTES ET LEVITÆ ET NATHINÆI] habitantes scilicet cum Iudæis in Iudæa, indeque cum eis translati in Babylonem; soluta deinde captiuitate cum eis pariter in Ierusalem & Iudæam ad pristinas suas possessiones & vrbes redierunt, in eisque habitarunt, vt antè fecerant. Quocirca,

VERS. 3. COMMORATI SVNT IN IERVSALEM DE FILIIS IVDA, ET DE FILIIS BENIAMIN, DE FILIIS QVOQVE EPHRAIM ET MANASSE] Hos deinde enumerat dicens,

VERS. 4. OTHEI FILIVS AMMIVD, &c.] Porrò *Nathinæi*, id est *donati*, & oblati templo; fuêre Gabaonitæ, qui ob fraudem admissam à Iosue deputati sunt templo, damnati scilicet, vt ad illud aquam & ligna comportarent. Vide dicta Iosue 9.23. & 2. Esdræ 11. v. 1. & seq. vbi iidem recensentur. C

VERS. 5. ET DE SILONI] subaudi, filiis. *Siloni* erat vir celebris, oriundus ex tribu Iuda; verùm non ex Phares vel Zare, vt ex hoc loco patet, sed ex Sela descendens. Nam hi tres soli fuêre Iudæ filij superstites, quia Her & Onan à Deo occisi sunt. Genes. 38.

VERS. 16. IN ATRIIS Hebr. *in villis*, quæ nuncupabantur NETOPHATI]

VSQVE AD ILLVD TEMPVS (scilicet à prima ostiariorum templi institutione, vsque ad euersionem templi per Chaldæos) OBSERVABANT, Hebr. *excubabant*, hi Leuitæ, PER VICES SVAS: tum in aliis templi portis, tum maximè IN PORTA REGIS AD ORIENTEM] id est in porta orientali templi, quæ vicina erat palatio regis, per quam proinde rex templum introire solebat, quæ exinde dicebatur, *porta regis*. VERS. 18.

OMNES HI ELECTI IN OSTIARIOS, &c. DESCRIPTI IN VILLIS PROPRIIS] Habitabant enim Leuitæ aliqui in Ierusalem, alij verò per alias vrbes, vicos & villas erant distributi: vnde v. 25. dicitur: *in viculis morabantur*; certis tamen temporibus, quibus per vices ministrare debebant in templo, veniebant in Ierusalem. Has autem eorum ministrandi vices & ordines CONSTITVERVNT DAVID, & ante eum SAMVEL, VIDENS siue propheta, idque IN FIDE SVA, hoc est in potestate & authoritate sibi à Deo & Rep. ad id faciendum credita & commissa. Secundò, *in fide sua*, Vatabl. *propter fidem ipsorum*; *fidem*, id est fidelitatem; quia scilicet sciebat eos fideles esse & fore, ac fideliter hoc munus obituros. Tertiò, per *fidem*, accipias officium fidele, id est firmum, stabile perpetuum & irreuocabile, q.d. Dauid & Samuel constituêre hosce ostiarios *in fide*, hoc est fideles, id est firmos, stabiles; vt scilicet officium ostiariorum *fideliter*, id est stabiliter, & perpetim exercerent. Ita Vatabl. Hoc enim significat Hebr. בֶּאֱמוּנָתָם *beemunatam*, id est *in fide*, siue *in stabilitate ipsorum*. VERS. 22.

QVI IN EXEDRIS, (id est cubiculis & aulis templo annexis) MORABANTVR] vt iugiter canendis Dei laudibus, hymnis & psalmis vacarent, vtque populum in lege Dei erudirent. Vnde & *Synagoga* sunt appellatæ. VERS. 33.

IN GABAON AVTEM] Transit à Leuitis ad Beniaminitas, vt ad Saulem primum regem Israëlis, deinde eo amoto ad Dauidem descendat; Dauidis enim causa hæc omnia scribuntur, quia eius familia regia perdurauit vsque ad captiuitatem Babylonicam, imò vsque ad Machabæos; sed tum non regia, sed Ducali authoritate præfuit populo. VERS. 35.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Rex Saul ob peccata à Deo reiectus, vnà cum filiis à Philisthæis occiditur. Eius caput in templo Dagon suspenditur, reliquum corpus à Iabesitis sepelitur.

1. Philisthiim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Palæsthinos, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. 2. Cumque appropinquassent Philisthæi persequentes Saul, & filios eius, percusserunt Ionathan, & Abinadab, & Melchisua, filios Saul. 3. Et aggrauatum est prælium contra Saul, inueneruntque eum sagittarij, & vulnerauerunt iaculis. 4. Et dixit Saul ad armigerum suum: Euagina gladium tuum, & interfice me: ne fortè veniant incircumcisi isti, & illudant mihi. Noluit autem armiger eius hoc facere, timore perterritus: arripuit ergo Saul ensem, & irruit in eum. 5. Quod cùm vidisset armiger eius, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, & mortuus est. 6. Interiit ergo Saul, & tres filij eius, & omnis domus illius pariter concidit. 7. Quod cùm vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt: & Saul ac filiis eius mortuis, dereliquerunt vrbes suas, & huc illucque dispersi sunt: veneruntque Philisthiim, & habitauerunt in eis. 8. Die igitur altero detrahentes Philisthiim spolia cæsorum, inuenerunt Saul, & filios eius iacentes in monte Gelboë. 9. Cumque spoliassent eum, & amputassent caput, armisque nudassent, miserunt in terram suam, vt circumferetur, & ostenderetur idolorum templis, & populis: 10. arma autem eius consecrauerunt in fano dei sui, & caput affixerunt in templo Dagon. 11. Hoc cùm audissent viri Iabes Galaad, omnia scilicet quæ Philisthiim fecerant super Saul. 12. consurrexerunt singuli virorum fortium, & tulerunt cadauera Saul & filiorum eius: attuleruntque ea in Iabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercum, quæ erat in Iabes, & ieiunauerunt septem diebus. 13. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eò quòd præuaricatus sit mandatum Domini quod præceperat, & non custodierit illud: sed insuper etiam pythonissam consuluerit. 14. nec sperauerit in Domino: propter quod interfecit eum, & transtulit regnum eius ad Dauid filium Isai.

Gesta huius capitis audiuimus 1. Reg. vlt. vbi A ea explicui.

Vers. 10. Arma avtem eivs consecraverunt in fano dei svi] Astaroth vt dicitur 1. Reg. vlt. 10. *Astaroth* erat Venus, quæ nunc vt Dea, nunc vt Deus colebatur.

Capvt affixervnt in templo Dagon] quasi sic Dagoni adscribentes victoriam, ideoque caput cæsi Saulis regis, velut nobilissimum spolium eidem offerentes.

Nec speravit in Domino] Hæc fuit prima peccati Saulis causa, quòd nimirùm, diffisus Deo, vtpote quem per inobedientiam offenderat, fisus fuerit diabolo, cumque per Pythonissam aduocarit. Vers. 14.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid vngitur in regem Israëlis, ac Iebusæos ex arce Sion expellit. Mox vers. 10. ad finem nomina & heroica facta fortium eius recensentur.

1. Congregatus est igitur omnis Israel ad Dauid in Hebron, dicens: Os tuum sumus, & caro tua. 2. Heri quoque, & nudiustertiùs, cùm adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas, & inducebas Israel: tibi enim dixit Dominus Deus tuus: Tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super eum. 3. Venerunt ergo omnes maiores natu Israel ad regem in Hebron, & iniit Dauid cum eis fœdus coram Domino: vnxeruntque eum regem super Israel, iuxta sermonem

monem Domini, quem locutus est in manu Samuel. 4. Abiit quoque Dauid, & omnis Israel, in Ierusalem. Hæc est Iebus, vbi erant Iebusæi habitatores terræ. 5. Dixeruntque qui habitabant in Iebus ad Dauid: Non ingredieris huc. Porro Dauid cepit arcem Sion, quæ est Ciuitas Dauid. 6. dixitque: Omnis qui percusserit Iebusæum in primis, erit princeps & dux: Ascendit igitur primus Ioab filius Saruiæ, & factus est princeps. 7. Habitauit autem Dauid in arce, & idcirco appellata est Ciuitas Dauid. 8. Ædificauitque vrbem in circuitu a Mello vsque ad gyrum, Ioab autem reliqua vrbis extruxit. 9. Proficiebatque Dauid vadens & crescens, & Dominus exercituum erat cum eo. 10. Hi principes virorum fortium Dauid, qui adiuuerunt eum vt rex fieret super omnem Israël, iuxta verbum Domini, quod locutus est ad Israël. 11. Et iste numerus robustorum Dauid: Iesbaam filius Hachamoni princeps inter triginta: iste leuauit hastam suam super trecentos vulneratos vna vice. 12. Et post eum Eleazar filius patrui eius Ahohites, qui erat inter tres potentes. 13. Iste fuit cum Dauid in Phesdomim, quando Philisthiim congregati sunt ad locum illum in prælium: & erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratque populus à facie Philisthinorum. 14. Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum: cumque percussissent Philisthæos, dedit Dominus salutem magnam populo suo. 15. Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petram, in qua erat Dauid, ad speluncam Odollam, quando Philisthiim fuerant castrametati in Valle Raphaim. 16. Porrò Dauid erat in præsidio, & statio Philisthinorum in Bethlehem. 17. Desiderauit igitur Dauid, & dixit: O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlehem, quæ est in porta. 18. Tres ergo isti per media castra Philisthinorum perrexerunt, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat in porta, & attulerunt ad Dauid vt biberet: qui noluit, sed magis libauit illam Domino. 19. dicens: Absit vt in conspectu Dei mei hoc faciam, & sanguinem istorum virorum bibam: quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere: hæc fecerunt tres robustissimi. 20. Abisai quoque frater Ioab ipse erat princeps trium, & ipse leuauit hastam suam contra trecentos vulneratos, & ipse erat inter tres nominatissimus. 21. & inter tres secundos inclytus, & princeps eorum: verumtamen vsque ad tres primos non peruenerat. 22. Banaias filius Ioiadæ viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabseel: ipse percussit duos Ariel Moab: & ipse descendit, & interfecit leonem in media cisterna tempore niuis. 23. Et ipse percussit virum Ægyptium, cuius statura erat quinque cubitorum, & habebat lanceam vt liciatorium texentium: descendit igitur ad eum cum virga, & rapuit hastam, quam tenebat manu, & interfecit eum hasta sua. 24. Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, 25. inter triginta primus, verumtamen ad tres vsque non peruenerat: posuit autem eum Dauid ad auriculam suam. 26. Porrò fortissimi viri in exercitu, Asahel frater Ioab, & Elchanan filius patrui eius de Bethlehem. 27. Sammoth Arorites, Helles Phalonites. 28. Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites. 29. Sobbochai Husathites, Ilai Ahohites. 30. Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites. 31. Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaia Pharathonites. 32. Hurai de Torrente Gaas, Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. 33. Filij Assem Gezonites, Ionathan filius Sage, Ararites, 34. Ahiam filius Sachar, Ararites. 35. Eliphal filius Vr. 36. Hepher Mecherathites, Ahia Phelonites. 37. Hesro Carmelites, Naarai filius Asbai. 38. Ioël frater Nathan, Mibahar filius Agarai. 39. Selec Ammonites, Naarai Berothites armiger Ioab filij Saruiæ. 40. Ira Iethræus, Gareb Iethræus. 41. Vrias Hethæus, Zabad filius Oholi. 42. Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, & cum eo triginta: 43. Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mathanites. 44. Ozia Astarothites, Samma & Iehiel filij Hotham Arorites. 45. Iedihel filius Samri, & Ioha frater eius Thosaites, 46. Eliel Mahumites, & Ieribai & Iosaia filij Elnaëm, & Iethma Moabites, Eliel, & Obed, Iasiel de Mosabia.

PRiorem partem audiuimus 2. Reg. 3. v. 9. & toto c. 5. posteriorem eodem lib. c. 23. v. 8. & seq. vbi ea explicui.

Vers. 2. TV PASCES] id est tu reges. Rex enim est pastor populorum, vti de Agamemnone ait Homerus.

Vers. 22. IPSE (Banaias) PERCVSSIT DVOS ARIEL MOAB] id est duos leones Moab, vt dici-

dicitur 2.Reg. 23. 20. Vocantur hi *Ariel*, id est A *leones Dei*, hoc est maximi & robustissimi. Hebræi, Ioseph. Lyran. Glossa, Caiet. censent hos duos fuisse duces Moabitarum fortissimos, & sæuissimos instar leonum. Verùm alij simpliciter *leones*, vt sonant accipiunt. Vide dicta 2.Reg.23.20.

POSVIT AVTEM EVM DAVID AD AVRICVLAM SVAM] id est fecit eum sibi secretarium, intimumque consiliarium & monitorem, qui eum de agendis commoneret, omniaque quæ ei facienda erant, suggereret, vti faciunt Romæ Cardinalibus *Auditores*, quos vocant. Vers. 25.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur ij qui Dauidem, cùm fugeret Saulem, secuti sunt: & ij qui primi venerunt ad eum in Hebron, vt eum vngerent in regem.

1. HI quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, cùm adhuc fugeret Saul filium
Cis, qui erant fortissimi & egregij pugnatores, 2. tendentes arcum, &
vtraque manu fundis saxa iacientes, & dirigentes sagittas: de fratribus Saul ex
Beniamin. 3. Princeps Ahiezer, & Ioas, filij Samaa Gabaathites, & Iaziel,
& Phallet filij Azmoth, & Baracha, & Iehu Anathothites. 4. Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta & super triginta. Ieremias, & Iehe-
ziel, & Iohanan, Iezabad Gaderothites. 5. & Eluzai & Ierimuth, & Baalia,
& Samaria, & Saphatia Haruphites. 6. Elcana, & Iesia, & Arazeel, & Ioë-
zer, & Iesbaam de Carchim: 7. Ioela quoque, & Zabadia, filij Ieroham de
Gedor. 8. Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, cùm lateret in deser-
to, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam: facies
eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capræ in montibus: 9. Ezer prin-
ceps, Obdias secundus, Eliab tertius. 10. Masmana quartus, Ieremias quin-
tus, 11. Ethi sextus, Eliel septimus. 12. Iohanan octauus, Elzebad nonus.
13. Ieremias decimus, Machbanai vndecimus. 14. Hi de filiis Gad princi-
pes exercitus: nouissimus centum militibus præerat, & maximus mille. 15. Isti
sunt qui transierunt Iordanem mense primo, quando inundare consueuit super
ripas suas: & omnes fugauerunt qui morabantur in vallibus ad Orientalem pla-
gam, & Occidentalem. 16. Venerunt autem & de Beniamin, & de Iuda, ad
præsidium in quo morabatur Dauid. 17. Egressusque est Dauid obuiàm eis &
ait: Si pacificè venistis ad me vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis: si
autem insidiamini mihi pro aduersariis meis, cùm ego iniquitatem in manibus
non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & iudicet. 18. Spiritus verò in-
duit Amasai principem inter triginta, & ait: Tui sumus, ô Dauid, & tecum fili
Isai: pax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis: te enim adiuuat Deus tuus. Suscepit
ergo eos Dauid, & constituit principes turmæ. 19. Porrò de Manasse trans-
fugerunt ad Dauid, quando veniebat cum Philisthiim aduersus Saul, vt pugna-
ret: & non dimicauit cum eis; quia inito consilio remiserunt eum principes Phi-
listhinorum, dicentes: Periculo capitis nostri reuertetur ad dominum suum
Saul. 20. Quando igitur reuersus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Ma-
nasse, Ednas, & Iozabad, & Iedihel, & Michaël, & Eddaas, & Iozabael, & Eliu,
& Salathi, principes millium in Manasse. 21. Hi præbuerunt auxilium Dauid
aduersus latrunculos: omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in
exercitu. 22. Sed & per singulos dies veniebant ad Dauid ad auxiliandum ei,
vsque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei. 23. Iste quoque est
numerus principum exercitus, qui venerunt ad Dauid, cùm esset in Hebron, vt
transferrent regnum Saul ad eum, iuxta verbum Domini. 24. Filij Iuda por-
tantes clypeum & hastam, sex millia octingenti expediti ad prælium. 25. De
filiis Simeon, virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum.
26. De filiis Leui, quatuor millia sexcenti. 27. Ioiada quoque princeps de
stirpe Aaron, & cum eo tria millia septingenti. 28. Sadoc etiam puer egre-
giæ indolis, & domus patris eius, principes viginti duo. 29. De filiis autem
Beniamin fratribus Saul, tria millia: magna enim pars eorum adhuc sequebatur
domum

domum Saul. 30. Porrò de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortissi-
mi robore, viri nominati in cognationibus suis. 31. Et ex dimidia tribu Ma-
nasse, decem & octo millia, singuli per nomina sua venerunt vt constituerent
regem Dauid. 32. De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui nouerant singula
tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israël, principes ducenti : omnis
autem reliqua tribus, eorum consilium sequebatur. 33. Porrò de Zabulon qui
egrediebantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinqua-
ginta millia venerunt in auxilium, non in corde duplici. 34. Et de Nephthali,
principes mille : & cum eis instructi clypeo & hasta, triginta & septem millia.
35. De Dan etiam præparati ad prælium, viginti octo millia sexcenti. 36. Et
de Aser egredientes ad pugnam, & in acie prouocantes, quadraginta millia.
37. Trans Iordanem autem de filiis Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus
Manasse, instructi armis bellicis, centum viginti millia. 38. Omnes isti vi-
ri bellatores expediti ad pugnandum, corde perfecto venerunt in Hebron, vt
constituerent regem Dauid super vniuersum Israël : sed & omnes reliqui ex Is-
raël, vno corde erant, vt rex fieret Dauid. 39. Fueruntque ibi apud Dauid
tribus diebus comedentes & bibentes, præparauerant enim eis fratres sui. 40.
Sed & qui iuxta eos erant, vsque ad Issachar, & Zabulon, & Nephthali, affere-
bant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus, ad vescendum : farinam, pa-
lathas, vuam passam, vinum, oleum, boues, arietes, ad omnem copiam, gaudium
quippe erat in Israël.

Vers. 2. DE FRATRIBVS SAVL EX BENIAMIN] puta de cognatis Saul ex Beniaminitis: Saul enim erat ex tribu Beniamin. Mirum hoc fuit, & quasi miraculum, quo Deus honestauit Dauidem exulem & profugum, vt multi ex tribu Beniamin & cognati Saulis, eum, quàm Saulem regem eum persequentem, sequi maluerint: nimirùm Deus pugnabat pro Dauide contra Saulem, ac Dauidis innocentia, modestia & sanctitas omnes ad se alliciebat, quos Saul sua superbia, insolentia & prauitate à se auertebat. Hinc & tria millia Beniaminitarum maluerunt sequi Dauidem, quàm Isboseth Saulis filium, vt dicitur v. 29.

Vers. 6. DE CAREHIM] id est vt habent Hebræi & Sept. de Coritis, siue de posteris Core.

Vers. 8. DE GADDI] id est de tribu Gad, siue de Gadditis.

Vers. 15. ISTI SVNT QVI TRANSIERVNT IORDANEM MENSE PRIMO (Nisan siue Paschali, qui nostro partim Martio, partim Aprili respondet) QVANDO INVNDARE CONSVEVIT SVPER RIPAS SVAS, ET OMNES FVGAVERVNT,] q. d. Isti sunt Gadditæ, qui heroico animo & virtute Iordanem à Iosue diuisum primi ingredi ausi sunt, ac Chananæos ex aduersa ripa consistentes, & transitum Hebræorum prohibere conantes inuaserunt, & in fugam compulerunt.

Vers. 22. QVASI EXERCITVS DEI] id est quasi exercitus maximus; Dei enim maximi omnia sunt maxima.

Vers. 28. SADOC ETIAM PVER EGREGIÆ INDOLIS] Hic videtur esse Sadoc Pontifex, quem Saul occiso Abimelech, qui erat ex Heli & Ithamar, Pontificem constituit. Vocatur puer, quia illo tempore erat iunior; vnde posteà vixit toto tempore Dauidis, & pontificatu simul cum Abiathar functus est. Deinde à Salomone amoto Abiathar, solus Sadoc Pontifex ab eodem auctoratus mansit. Licet enim Ioiada. 2. præcedenti vocetur *princeps*, ipse tamen

A non erat Pontifex, sed *princeps*, id est dux agminis militaris, quod è sacerdotibus & Leuitis ad Dauidem deducebat.

Vers. 32. DE FILIIS QVOQVE ISSACHAR VIRI ERVDITI, QVI NOVERANT SINGVLA TEMPORA AD PRÆCIPIENDVM QVID FACERE DEBERET ISRAEL, PRINCIPES DVCENTI] Vatabl. *principes gnari occasionum*, id est scientes quo tempore quidue gerendum esset captatis occasionibus, v. g. quòd hoc tempore, quo à Philisthæis cæsus erat Saul cum totis castris, Rex creandus esset Dauid, vtpote bello assuetus & victoriosus, ideoque terror Philisthinorum ad compescendam eorum ex recenti B victoria superbiam & audaciam, quodque iam tempus aduenisset quo promissio regni facta à Deo Dauidi implenda foret. Nullus enim erat alius, qui rebus Israelis iam adeò prolapsis & afflictis succurrere, easque restaurare posset, nisi Dauid : quare ibi principes suaserunt populo non tantùm suæ tribus, sed & aliarum, vt Dauidem crearent regem. Erant ergo hi eruditi in scientia, siue intelligentia temporum, id est occasionum, vt habent Hebr. quæ est scientia practica ad vitam humanam vtilissima, ideòque in ea consistit vera & perfecta prudentia, tum ethica, tum œconomica, tum politica, vti docet Salomon Eccles. capit. 3. 2. *Omnia tempus habent: tempus*, inquit, *nascendi, & tempus moriendi. Tempus occidendi, & tempus sa-* C *nandi. Tempus flendi, & tempus ridendi. Tempus custodiendi, & tempus abijciendi. Tempus belli, & tempus pacis*, &c. Et cap. 8. 6. *Omni negotio tempus est, & opportunitas.* Secundò, *scientia temporum* hic accipi potest physica & astrologica. Erant enim Issachariani agricolæ, ideòque obseruabant temporum mutationes, aëris que & ventorum commoditates, vt scirent quando fosset tempus seminandi, quando metendi, quando plantandi, quando nauigandi. Hæc enim scientia agricolis est necessaria teste Virgil. in Georg. Hanc autem scientiam tempo-

Primò.

Secundò.

rum partim continua obseruatione & vsu, scilicet ex prognosticis ventorum, siderum, &c. continuè obseruatis didicerant Issachariani, ait Abul. & Sanchez; partim ex vicinis Phœnicibus, putà Tyriis & Sidoniis (ad quos illi suas segetes, vinum & oleum deferebant, vt illi per mare eas ad vicinas insulas deueherent & diuenderent) hauserant. Phœnices enim, quia accolæ maris, vacabant nauigationi & mercimoniis, ideoque obseruabant astrorum & temporum vicissitudines, vt scirent quando, quomodo & vbi foret nauigandum. Vnde Plinius lib. 8. cap. 56. Phœnicibus quasi proprium inuentum tribuit siderum obseruationem in nauigando. Et Aratus in Phænom.

Phœnicas, inquit, *Cynosura regit sulcantibus æquor.*

Et ex eo Cicero lib. 1. Academ. *Ego*, inquit, *& magnus quidem sum opinator, & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam paruulam Cynosuram, Qua fidunt duce nocturnâ Phœnices in altum; vt ait Aratus, eóq; directiùs gubernant, quod eam tenent, Quæ cursu interiore breui conuertitur orbe.*

A *Sed ad Helicen & clarissimos Septentriones, id est, rationes has, latiore specie, non ad tenue elimatas; eo fit, vt errem, & vager latius.* Hinc Tibullus.

Prima ratem ventis tradere docta Tyrus.

Tertiò, S. Hieron. per *scientiam temporum*, accipit scientiam computus Ecclesiastici, v.g. quando celebrandum sit Pascha, Pentecoste, ceteraque festa, quid quolibet festo faciendum & offerendum sit. Erant enim Issachariani in quieta suæ agriculturæ vita, studio sapientiæ & religionis dediti. Vnde Moyses Deuter. 33. 19. hanc eis benedictionem impertit: *Et Issachar in tabernaculis suis*; scilicet quietè agriculturæ & mercaturæ vacabit. *Populos vocabunt ad montem*, puta ad templum in monte Sion, vt in eo Deum piè colat. B *Erant* enim ipsi, ait S. Hieron. *doctores, computatores & magistri, siue ad festiuitates siue ad cetera.* Refutat hoc Abul. quòd agricolæ non soleant vacare studiis, sed immeritò: nam contrarium sæpe fieri videmus, & olim ita fiebat. Certè agricolæ multi filios habent doctos & doctores, ego quoque filius agricolæ sum. *Tertiò.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David arcam è Cariathiarim reducens, coram ea psallit & salit. Oza arcam tangens occiditur. Arca diuertens in domum Obededom, eam benedicit.

1. INiit autem consilium Dauid cum tribunis, & centurionibus, & vniuersis
principibus, 2. & ait ad omnem cœtum Israël: Si placet vobis: & à Do-
mino Deo nostro egreditur sermo, quem loquor: mittamus ad fratres nostros
reliquos in vniuersas regiones Israël, & ad Sacerdotes, & Leuitas, qui habitant
in suburbanis vrbium, vt congregentur ad nos, 3. & reducamus arcam Dei
nostri ad nos: non enim requisiuimus eam in diebus Saul. 4. Et respondit
vniuersa multitudo vt ita fieret: placuerat enim sermo omni populo. 5. Con-
gregauit ergo Dauid cunctum Israël, à Sihor Ægypti, vsque dum ingrediaris
Emath, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim. 6. Et ascendit Dauid, &
omnis vir Israël, ad collem Cariathiarim, qui est in Iuda. vt afferret inde arcam
Domini Dei sedentis super cherubim, vbi inuocatum est nomen eius. 7. Im-
posueruntque arcam Dei super plaustrum nouum, de domo Abinadab: Oza au-
tem, & frater eius, minabant plaustrum. 8. Porrò Dauid, & vniuersus Israël,
ludebant coram Deo omni virtute in canticis, & in citharis, & psalteriis, &
tympanis, & cymbalis, & tubis. 9. Cùm autem peruenissent ad Aream Chi-
don, tetendit Oza manum suam, vt sustentaret arcam: bos quippe lasciuiens
paululùm inclinauerat eam. 10. Iratus est itaque Dominus contra Ozam,
& percussit eum, eò quòd tetigisset arcam: & mortuus est ibi coram Domino.
11. Contristatusque est Dauid, eò quòd diuisisset Dominus Ozam: vocauitque
locum illum: Diuisio Ozæ, vsque in præsentem diem. 12. Et timuit Deum
tunc temporis, dicens: Quo modo possum ad me introducere arcam Dei; 13.
Et ob hanc causam non adduxit eam ad se, hoc est, in Ciuitatem Dauid, sed auer-
tit in domum Obededom Gethæi. 14. Mansit ergo arca Dei in domo Obe-
dedom tribus mensibus: & benedixit Dominus domui eius, & omnibus quæ ha-
bebat.

ASIHOR

VERS. 5. ASIHOR ÆGYPTI] *Sihor* Hebr. שִׁיחוֹר *Si* A *chor*, id est *niger*, vocatur Nilus, quòd aqua eius, quia limosa & turbida, videatur esse nigra. Vnde à Græcis vocatur *μέλας*, id est *niger*; verùm quia Nilus longè abest à Iudæa, meliùs per *Sihor* accipias riuum iuxta *Rhinocoluram*, qui est terminus Australis Iudææ, & alibi *torrens Ægypti* vocatur, de quo dixi Num. 34. 5.

OSA AVTEM ET FRATER EIVS] 2. Reg. 6. 3. habetur: *Oza & Abio*, sed *Abio* Hebr. idem est quod *frater eius*, vereque hic *Abio* erat frater Ozæ; vterque enim erat filius Abinadab, vt ibi dicitur.

CHIDON] alio nomine vocabatur *Nachon*, vt patet 2 Reg. 6. 6.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hiram mittit ad Dauidem ligna & artifices, qui ei domum ædificent. Dauid multiplicat vxores & filios, ac v. 9. cadit Philisthæos in valle Raphaim, & iterum v. 14. cùm Deus veniret ei in auxilium ex aduerso pyrorum.

1. Misit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices parietum, lignorumque: vt ædificarent ei domum. 2. Cognouitque Dauid quòd confirmasset eum Dominus in regem super Israel, & subleuatum esset regnum suum super populum eius Israel. 3. Accepit quoque Dauid alias vxores in Ierusalem: genuitque filios, & filias. 4. Et hæc nomina eorum, qui nati sunt ei in Ierusalem: Samua, & Sobad, Nathan, & Salomon, 5. Iebahar, & Elisua, & Eliphalet. 6. Noga quoque, & Naphegh, & Iaphia. 7. Elisama, & Baaliada, & Eliphalet. 8. Audientes autem Philisthijm eò quòd vnctus esset Dauid in regem super vniuersum Israel, ascenderunt omnes vt quærerent eum: quod cum audisset Dauid, egressus est obuiam eis. 9. Porrò Philisthijm venientes, diffusi sunt in Valle Raphaim. 10. Consuluitque Dauid Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthæos, & si trades eos in manu mea? Et dixit ei Dominus: Ascende, & tradam eos in manu tua. 11. Cumque illi ascendissent in Baalpharasim, percussit eos ibi Dauid, & dixit: Diuisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut diuiduntur aquæ: & idcircò vocatum est nomen illius loci Baalpharasim. 12. Dereliqueruntque ibi deos suos, quos Dauid iussit exuri. 13. Alia etiam vice Philisthijm irruerunt, & diffusi sunt in valle. 14. Consuluitque rursum Dauid Deum, & dixit ei Deus: Non ascendas post eos, recede ab eis, & venies contra illos ex aduerso pyrorum. 15. Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum. Egressus est enim Deus ante te, vt percutiat castra Philisthijm. 16. Fecit ergo Dauid sicut præceperat ei Deus, & percussit castra Philisthinorum, de Gabaon vsque Gazera. 17. Diuulgatumque est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes.

VERS. 2. HOc caput explicui 2. Reg. 5.

COGNOVITQVE DAVID, QVOD CONFIRMASSET EVM DOMINVS IN REGEM ISRAEL] ex eo quod videret omnes Israelitas vltrò & communi consensu eum in regem acceptasse, seque illi subiecisse, ac suam opem & operam ei liberaliter obtulisse. Hiram quoque & vicinos reges, se vt regem Israel honorare, amare & timere.

VERS. 14. VENIESQVE CONTRA EOS (non directè sed A castra eorum circumeundo, à tergo scilicet) EX ADVERSO PYRORVM] Cur hoc? Respondent Hebræi apud S. Hier. Angelom. & Hist. Scholastica, eò quòd ibi Philisthæi collocassent sua idola, ideoque putarent eum locum esse tutissimum & munitissimum: Deus ergo vt ostenderet idola nihil esse, & nihil posse; iubet Dauidem ex ea parte quasi infirmissima, & expugnatu facillimâ, castra hostium inuadere, promittens ei certam tam de idolis, quam de idololatris victoriam.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DAuid arcam cum pompa deducit in Sion, ac coram ea saltando exultat. Idcirco despicit eum vxor Michol, sed à Deo sterilitate castigatur.

1. FEcit quoque sibi domos in Ciuitate Dauid: & ædificauit locum arcæ Dei te-
tenditque ei tabernaculum. 2. Tunc dixit Dauid: Illicitum est vt à quo-
cumque portetur arca Dei nisi à Leuitis, quos elegit Dominus ad portandum eam,
& ad ministrandum sibi vsque in æternum. 3. Congregauitque vniuersum
Israel in Ierusalem, vt afferretur arca Dei in locum suum, quem præparauerat ei.
4. Necnon & filios Aaron, & Leuitas. 5. de filijs Caath, Vriel princeps fuit,
& fratres eius centum viginti. 6. De filijs Merari, Asaia princeps; & fratres
eius ducenti viginti. 7. De filijs Gerson, Ioël princeps; & fratres eius centum
triginta. 8. De filijs Elisaphan, Semeias princeps; & fratres eius ducenti. 9. De
filijs Hebron, Eliel princeps, & fratres eius octoginta. 10. De filijs Oziel,
Aminadab princeps: & fratres eius centum duodecim. 11. Vocauitque Da-
uid Sadoc & Abiathar Sacerdotes, & Leuitas, Vriel, Asaiam, Ioël, Semeiam, Eliel,
& Aminadab: 12. & dixit ad eos: Vos qui estis principes familiarum Leui-
ticarum, sanctificamini cum fratribus vestris: & afferte arcam Domini Dei Israel,
ad locum qui ei præparatus est: 13. ne vt à principio, quia non eratis præsen-
tes, percussit nos Dominus; sic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus. 14. San-
ctificati sunt ergo Sacerdotes, & Leuitæ, vt portarent arcam Domini Dei Israel.
15. Et tulerunt filij Leui arcam Dei, sicut præceperat Moyses iuxta verbum Do-
mini, humeris suis, in vectibus. 16. Dixitque Dauid principibus Leuitarum, vt
constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablis videlicet, &
lyris, & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonitus lætitiæ. 17. Constitueruntque Leuitas: Heman filium Ioël, & de fratribus eius, Asaph filium Barachiæ: de fi-
lijs verò Merari, fratribus eorum, Ethan filium Casaiæ. 18. Et cum eis fratres
eorum: in secundo ordine, Zachariam, & Ben, & Iaziel, & Semiramoth, & Iahiel, &
Ani, Eliab, & Banaiam, & Maasiam, & Mathathiam, & Eliphalu, & Maceniam, &
Obededom, & Iehiel, ianitores. 19. Porrò cantores, Heman, Asaph, & Ethan, in
cymbalis æneis concrepantes. 20. Zacharias autem, & Oziel, & Semiramoth,
& Iahiel, & Ani, & Eliab, & Maasias, & Banaias, in nablis arcana cantabant.
21. Porrò Mathathias, & Eliphalu, & Macenias, & Obededom, & Iehiel, & Oza-
ziu, in citharis pro octaua canebant epinicion. 22. Chonenias autem prin-
ceps Leuitarum, prophetiæ præerat, ad præcinendam melodiam: erat quippe valde
sapiens. 23. Et Barachias, & Elcana, ianitores arcæ. 24. Porrò Sebeneias,
& Iosaphat, & Nathanael, & Amasai, & Zacharias, & Banaias, & Eliezer, sacerdo-
tes, clangebant tubis coram arca Dei: & Obededom, & Iehias, erant ianitores
arcæ. 25. Igitur Dauid, & omnes maiores natu Israel, & tribuni, ierunt ad de-
portandam arcam fœderis Domini de domo Obededom, cùm lætitia. 26. Cum-
que adiuuisset Deus Leuitas, qui portabant arcam fœderis Domini, immolaban-
tur septem tauri, & septem arietes. 27. Porrò Dauid erat indutus stola bys-
sina, & vniuersi Leuitæ qui portabant arcam, cantoresque, & Chonenias prin-
ceps prophetiæ inter cantores: Dauid autem etiam indutus erat ephod lineo.
28. Vniuersusque Israel deducebant arcam fœderis Domini in iubilo, & soni-
tu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes. Cumque per-
uenisset arca fœderis Domini vsque ad Ciuitatem Dauid, Michol filia Saul pro-
spiciens per fenestram, vidit regem Dauid saltantem atque ludentem, & despexit
eum in corde suo.

VERS. 13. QVIA NON ERATIS PRÆSENTES.] Hinc colligunt nonnulli Ozam percussum à Deo, quod ipse cùm non esset sacerdos, tetigerit arcam. Sacerdotum enim erat eam tangere & humeris portare. vide dicta 2. Reg. 6. Alij ex *τὸ sanctificamini*, colligunt Ozam percussum eò quòd maculam aliquam contraxisset, nec ab ea se ante arcæ contactum expiasset

& sanctificasset. Verùm τὸ *sanctificamini*, ad sacerdotes pertinet, qui arcam tangere non poterant, nisi priùs ab omni immunditie legali se purgassent & sanctificassent, alioqui percutiendi à Deo perinde ac Oza, & tantùm hoc vult hic Dauid.

Vers.20. In nablis arcana cantabant] purà Psalmos, qui Hebr. inscribuntur *Olamoth*, id est *arcana* & occulta, qualis est Psalm. 9. & 45. qui duo Psalmi ita huic loco sunt appositi, vt de hac areæ translatione videantur esse à Dauide compositi. Porrò *Nablum*, erat instrumentum musicum, quod ventriculo, quasi vtriculo (נבל *nebel* enim est *vter*) excipiebat aërem, & eumdem per fistulam cum harmonia emittebat, sine inflatu cuiusquam. Vnde eo vtens vocabatur *vtricularius* & *Ascaules*: ἀσκαύλης, enim est vter.

Vers.21. In citharis pro octava canebant Epinicion] q. d. canebant Psalmos qui inscribuntur Hebr. על השמינית *al scheminith*, id est *super octaua* vel *pro octaua*, siue quòd octo vocibus, siue quòd octachordo, v. g. cithara octo chordis instructa (aliæ enim erant tetrachordæ, aliæ heptachordæ, aliæ decachordæ) canendi forent; *scemina* enim sunt octo, vide dicta 2 Reg. 6. 13.

Pro *epinicion*, Hebr. est נצח *netsach*, quod Vatabl. vertit: *ad praualendum*, id est ad eleuandum vocem, ita vt vincantur alij cantores, qualis nunc est in Alto siue Superiore; Canens enim Altum, eleuatione vocis superat Tenorem, Contra-tenorem & Bassum. Meliùs Noster vertit: *Epinicion*, id est *carmen triumphale*, siue *pro victoria*. vide dicta 2. Reg. 6. 13.

Vers.22. Chonenias autem princeps Levitarvm, prophetiæ præerat ad præcinendam melodiam] Pro *prophetia* Hebr. est משא *massa*, id est *eleuatio*, *assumptio*, indeque *onus eleuatum*, & in humeros assumptum, indeque *prophetia tristis & onerosa* per metaphoram; vnde primò, aliqui, hic vertunt: *Chonenias præerat oneri & oneratis*; eò quòd ipsi incumberet munus erudiendi areæ baiulos, qua ratione progredi deberent, interquiescere, vices mutare, &c.

Secundò, alij vertunt: *præerat prophetiæ*, id est præscribebat cantoribus prophetias quas canerent; Cantores enim subinde vocantur *prophe-*

A *ta*, & *prophetare* idem est quod canere, & laudare Deum. Sic Saul *prophetabat*, id est canebant Dei laudes 1. Reg. 10. 5.

Tertiò, Hebræi apud S. Hieron. in Tradit. *præerat prophetiæ*, hoc est inquiunt, prophetiæ melodias & verba cantoribus ad memoriam reuocabat.

Quartò optimè Septuag. vertunt: *Erat princeps in eleuatione*. Vatabl. *in exaltatione vocis*, q. d. Chonenias erat *præcentor*, & altiore voce intonabat, præibatque melodiam Psalmi cantandi, quam deinde cæteri cantores prosequebantur, vti faciunt Cantores & præfecti Musices in choro. Id ita esse patet ex eo quòd Noster explicans, subdit *ad præcinendam melodiam*, vbi Hebr. est

B idem nomen משא *massa* quod paulò ante Noster vertit, *prophetiæ*: hæc ergo non aliud erat quàm melodia.

Erat qvippe valde sapiens.] Hebr. מבין *mebin*, id est *intelligens*, hoc est Musices, & canendi peritissimus. Tales enim decet esse præcentores.

Cvmqve adivvisset Devs Levitas] vt nullum in portanda area sentirent onus, aiunt Rabbini. Verùm hoc est fabula. Audi Lyran. ex Hebræis aptè ad rem præsentem: *Dicunt*, inquit, *Hebræi quòd illud adiutorium intelligitur per hoc, quòd arca portabat seipsam; hoc est, quòd diuina virtute sic portabatur, quòd Leuitæ portatores eius nullum pondus sentiebant: & pro illo miraculo facta fuit immolatio*. Verùm dico, Deus adiuuit eos ani- Vers.26.

C mando, vires & præsertim amorem suggerendo, vt libenter baiularent arcam, ideoque onus vix sentirent. Quare illud miraculum non tam fuit potestatis, quam charitatis. Hæc enim efficiebat vt illud onus, alioqui grauissimum, amantibus leuissimum videretur. Addit Iosephus illos, qui cantando & saltando & pulsando musica instrumenta præibant arcam: quamuis totam diem in eo labore extraherent, nullam tamen ex suo labore defatigationem sensisse. Amor enim, quo illi diuino oraculo famulabantur, non sinebat, vt minuerentur vires, sed potiùs vt in singulas horas vegetiores redderentur.

Porro David erat indvtvs stola byssina] scilicet ephod lineo, quod alibi *byssinum* vocatur, byssus enim est linum subtilius & delicatius. Vers.27.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid collocata arca in tabernaculo Sionis victimas offert, inde populo benedixit, eique epulum largitur. Mox Leuitis sua circa arcam ministeria distribuit, ac vers. 8. Cantico Deum laudat.

1. Atulerunt igitur arcam Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: & obtulerunt holocausta, & pacifica coram Deo. 2. Cùmque complesset Dauid offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine Domini. 3. Et diuisit vniuersis per singulos à viro

vſque ad mulierem, tortam panis, & partem aſſæ carnis bubulæ, & frixam oleo
ſimilam. 4. Conſtituitque coram arca Domini de Leuitis, qui miniſtrarent, &
recordarentur operum eius, & glorificarent atque laudarent Dominum Deum Iſ-
rael: 5. Aſaph principem; & ſecundum eius Zachariam: Porrò Iahel, & Se-
miramoth, & Iehiel, & Mathathiam, & Eliab, & Banaiam, & Obededom: Iehiel
ſuper organa pſalterij, & lyras: Aſaph autem vt cymbalis perſonaret: 6. Ba-
naiam verò & Iaziel ſacerdotes, canere tuba iugiter coram arca fœderis Domi-
ni. 7. In illo die fecit Dauid principem ad confitendum Domino Aſaph, &
fratres eius.

8. Confitemini Domino, & inuocate nomen eius: notas facite in populis adinuentiones eius.

9. Cantate ei, & pſallite ei: & narrate omnia mirabilia eius.

10. Laudate nomen ſanctum eius: lætetur cor quærentium Dominum.

11. Quærite Dominum, & virtutem eius: quærite faciem eius ſemper.

12. Recordamini mirabilium eius, quæ fecit ſignorum illius, & iudiciorum oris eius.

13. Semen Iſrael ſerui eius: filij Iacob electi eius.

14. Ipſe Dominus Deus noſter: in vniuerſa terra iudicia eius.

15. Recordamini in ſempiternum pacti eius: ſermonis, quem præcepit in mille generationes.

16. Quem pepigit cum Abraham: & iuramenti illius cum Iſaac.

17. Et conſtituit illud Iacob in præceptum: & Iſrael in pactum ſempiternum.

18. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis veſtræ.

19. Cùm eſſent pauci numero, parui & coloni eius.

20. Et tranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.

21. Non dimiſit quemquam calumniari eos, ſed increpauit pro eis reges.

22. Nolite tangere chriſtos meos: & in prophetis meis nolite malignari.

23. Cantate Domino omnis terra: annunriate ex die in diem ſalutare eius.

24. Narrate in gentibus gloriam eius: in cunctis popul s mirabilia eius.

25. Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis: & horribilis ſuper omnes deos.

26. Omnes enim dij populorum, idola: Dominus autem cælos fecit.

27. Confeſſio & magnificentia coram eo: fortitudo & gaudium in loco eius.

28. Afferte Domino familiæ populorum: afferte Domino gloriam & imperium.

29. Date Domino gloriam nomini eius, leuate ſacrificium, & venite in conſpectu eius: & adorate Dominum in decore ſancto.

30. Commoueatur à facie eius omnis terra: ipſe enim fundauit orbem immobilem.

31. Lætentur cæli, & exultet terra: & dicant in nationibus, Dominus regnauit.

32. Tonet mare, & plenitudo eius: exultent agri, & omnia quæ in eis ſunt.

33. Tunc laudabunt ligna ſaltus coram Domino: quia venit iudicare terram.

34. Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum miſericordia eius.

35. Et dicite: Salua nos Deus ſaluator noſter: & congrega nos, & erue de gentibus, vt confiteamur nomini ſancto tuo, & exultemus in carminibus tuis.

36. Benedictus Dominus Deus Iſrael ab æterno vſque in æternum: & dicat omnis populus. Amen, & hymnum Domino.

37. Reliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini, Aſaph & fratres eius, vt
miniſtrarent in conſpectu arcæ iugiter, per ſingulos dies, & vices ſuas. 38. Por-
rò Obededom, & fratres eius ſexaginta octo: & Obededom filium Idithun. & Ho-
ſa, conſtituit ianitores. 39. Sadoc autem ſacerdotem, & fratres eius ſacer-
dotes, coram tabernaculo Domini in excelſo, quod erat in Gabaon, 40. vt of-
ferrent holocauſta Domino ſuper altare holocautomatis iugiter, manè & veſpe-
re, iuxta omnia quæ ſcripta ſunt in lege Domini, quam præcepit Iſraeli. 41. Et

post

pfit cum Heman & Idithun, & reliquos electos, vnumquemque vocabulo suo ad
confitendum Domino: Quoniam in æternum misericordia eius. 42. Heman
quoque & Idithun canentes tuba, & quatientes cymbala, & omnia musicorum or-
gana ad canendum Deo, filios autem Idithun fecit esse portarios. 43. Re-
uersusque est omnis populus in domum suam: & Dauid, vt benediceret etiam do
mui suæ.

Vers. 8 A CONFITEMINI DOMINO] Dauid iussit Asaph & socios canere hunc hymnum Deo in gratiarum actionem, quòd arcam (& in ea Deum residentem) transtulisset in suam arcem Sion, vt Deum in ea quasi semper præsentem, protegentem, diligentem & roborantem, penes se haberet. Porrò hic hymnus conflatus est ex Psal. 104. vsque ad v. 23. vbi deinceps conflatur ex Psal. 95. Porro paulò aliter hîc recensetur, quàm illis Psalmis contineatur, quia Dauid videtur eum primò hic rudi forma dictasse, deinde eum in Psalterio magis expolisse & elimasse. Psalmus est, & ad Psalterium pertinet; quare ibidem, quasi loco sibi proprio eum explicabo. Interim paucis hîc annotabo ea, in quibus a Psalmis citatis differt. B

Vers. 11. QVÆRITE DOMINVM ET VIRTVTEM EIVS] Legit interpres עֻזּוֹ *Uzzo*, id est *virtutem* siue *fortitudinem eius*, id est arcam, in qua Deus suam potentiam ostendit, per eam debellando Iericho & Chananæos. Inuitat enim Dauid omnes, vt ad arcam veniant, & coram ea Deum adorent. Septuag. verò alijs punctis legentes עֹזּוּ *Azu* in imperatiuo *Cal.* vertunt Psalm. 104. v. 5. *confirmamini*, id est *confirmabimini*. Deus enim vos confirmabit & roborabit: vt nullus hostis, nulla aduersitas, nulla tentatio vobis præualere valeat.

Vers. 21. NON DIMISIT QVEMQVAM CALVMNIARI EOS] Varabl. *vim facere eis*. Hebr. enim עָשַׁק *Azar* & *calumniari*, & *vim facere* significat. Vnde Septuag. Psalm. 104. 15. vertunt: *Non reliquit hominem nocere eis*. C

Vers. 27. CONFESSIO (Septuag. *laus*) ET MAGNIFICENTIA CORAM EO: FORTITVDO ET GAVDIVM IN LOCO EIVS.] Vatabl. *celebritas & magnificentia est coram ipso, potentia & hilaritas in loco eius*: at Psalm. 95. vers. 6. Septuag. vertunt. *Confessio & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius*. Hebr. *in sanctuario eius*, puta in arca, & tabernaculo arcæ a Dauide erecto.

AFFERTE DOMINO GLORIAM ET IMPERIVM] Hebr. *& fortitudinem*. Sensus horum duorum versuum est, q. d. Exhibete Deo in tabernaculo hoc coram arca *confessionem*, id est laudem, & *magnificentiam*, id est magnificam magnificorum eius operum prædicationem, quæ Deum *magnificat*, id est magnum, imò maximum esse demonstrat; item *fortitudinem & gaudium*, vt scilicet celebretis fortia eius facta, quibus pro Israele pugnauit, itaque nobis gaudendi & triumphandi materiam dedit. Vers. 28.

ADORATE DOMINVM IN DECORE SANCTO] Hebr. *in decore sanctitatis*, id est sanctæ arcæ. Vatabl. *in splendido & magnifico sanctuario*. At Psalm. 95. 9. *Adorate*, inquit, *Dominum in atrio sancto eius*. Vers. 29.

TONET MARE ET PLENITVDO EIVS] Vatabl. *Reboet mare, & quidquid in eo est*; puta omnes pisces, gemmæ, margaritæ, &c. fluctus enim masis in tempestate inter se collisi boatum & quasi tonitruum edunt. At Psalm. 95. 12. habetur: *Commoueatur* (contremiscat coram Dei maiestate & omnipotentia) *mare & plenitudo eius*. Rursum, tonat mare cùm vapores in altum emittit, qui in nubibus conclusi & collisi: dum vi erumpunt, tonitrua & fulmina concitant. Tonet ergo mare, vt Dei creatoris sui potentiam ostendat, impiosque eius metu percellat. Vers. 32.

SADOC AVTEM SACERDOTEM (Pontificem) ET FRATRES EIVS SACERDOTES (minores) CORAM TABERNACVLO DOMINI QVOD ERAT IN GABAON] *Sadoc* functus erat pontificatu coram Saule, postquàm ille occidisset Achimelech Pontificem. Tunc enim filius Achimelech, scilicet Abiathar fugit ad Dauidem. Quare Pontifex apud Saulem erat Sadoc: apud Dauidem verò Abiathar. Mortuo verò Saule, Dauid noluit abrogare pontificatum Sadoc, sed ita inter eos diuisit vt Abiathar pontificatu fungeretur in Ierusalem, vbi erat arca, Sadoc verò in Gabaon, vbi erat tabernaculum à Moyse fabricatum. Vers. 39.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid volens ædificare templum audit à Nathan, fabricam hanc Salomoni eius filio à Deo reseruari, ac sibi idcirco longam in regno posteritatem promitti. Quare amplas Deo agit gratias.

1. CVm autem habitaret Dauid in domo sua, dixit ad Nathan prophetam:
Ecce ego habito in domo cedrina: arca autem fœderis Domini sub pelli-
bus est. 2, Et ait Nathan ad Dauid: Omnia, quæ in corde tuo sunt, fac: Deus
enim tecum est. 3. Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan, dicens:

4. Vade, & loquere Dauid ſeruo meo. Hæc dicit Dominus: Non ædificabis
mihi domum ad habitandum. 5. Neque enim manſi in domo, ex eo tempore
quo eduxi Iſrael, vſque ad diem hanc, ſed fui ſemper mutans loca tabernaculi &
in tentorio, 6. manens cum omni Iſrael. Numquid locutus ſum ſaltem vni iu-
dicum Iſrael, quibus præceperam vt paſcerent populum meum, & dixi Quare non
ædificaſtis mihi domum cedrinam? 7. Nunc itaque ſic loquêris ad ſeruum
meum Dauid: Hæc dicit Dominus exercituum: Ego tuli te, cum in paſcuis ſe que-
reris gregem, vt eſſes dux populi mei Iſrael. 9. Et fui tecum quocumque per-
rexiſti, & interfeci omnes inimicos tuos coram te, feciquе tibi nomen quaſi vnius
magnorum, qui celebrantur in terra. 9. Et dedi locum populo meo Iſrael:
plantabitur, & habitabit in eo, & vltrà non commouebitur: nec filij iniquitatis at-
terent eos ſicut à principio, 10. ex diebus quibus dedi iudices populo meo
Iſraël, & humiliaui vniuerſos inimicos tuos. Annuntio ergo tibi, quòd ædificatu-
rus ſit tibi Dominus domum. 11. Cumque impleueris dies tuos vt vadas ad
patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filijs tuis: & ſtabiliam re-
gnum eius. 12. Ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius vſque in
æternum. 13. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium: & miſericor-
diam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui ante te fuit. 14. Et ſta-
tuam eum in domo mea, & in regno meo, vſque in ſempiternum: & thronus eius e-
rit firmiſſimus in perpetuum. 15. Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuerſam
viſionem iſtam, ſic locutus eſt Nathan ad Dauid. 16 Cumque veniſſet rex Da-
uid, & ſediſſet coram Domino, dixit: Quis ego ſum Domine Deus, & quæ domus
mea, vt præſtares mihi talia? 17. Sed & hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo,
ideoque locutus es ſuper domum ſerui tui etiam in futurum: & feciſti me ſpecta-
bilem ſuper omnes homines, Domine Deus. 18. Quid vltrà addere poteſt Da-
uid, cum ita glorificaueris ſeruum tuum, & cognoueris eum? 19. Domine pro-
pter famulum tuum iuxta cor tuum feciſti omnem magnificentiam hanc, & nota
eſſe voluiſti vniuerſa magnalia. 20. Domine, non eſt ſimilis tui: & non eſt a-
lius Deus abſque te, ex omnibus quos audiuimus auribus noſtris. 21. Quis enim
eſt alius, vt populus tuus Iſrael, gens vna in terra, ad quam perrexit Deus, vt libera-
ret, & faceret populum ſibi, & magnitudine ſua atque terroribus eijceret nationes à
facie eius, quem de Ægypto liberarat? 22. Et poſuiſti populum tuum Iſrael ti-
bi in populum vſque in æternum, & tu Domine factus es Deus eis. 23. Nunc
igitur Domine, ſermo, quem locutus es famulo tuo, & ſuper domum eius, confirme-
tur in perpetuum, & fac ſicut locutus es. 24. Permaneatque & magnificetur
nomen tuum vſque in ſempiternum: & dicatur: Dominus exercituum Deus Iſ-
rael, & domus Dauid ſerui eius permanens coram eo. 25. Tu enim Domine
Deus meus reuelaſti auriculam ſerui tui, vt ædificares ei domum: & idcircò inue-
nit ſeruus tuus fiduciam, vt oret coram te. 26. Nunc ergo Domine, tu es Deus:
& locutus es ad ſeruum tuum tanta beneficia. 27. Et cœpiſti benedicere do-
mui ſerui tui, vt ſit ſemper coram te: te enim Domine benedicente, benedicta erit
in perpetuum.

Hoc caput explicui 2. Reg. 7.

Vers. 9. ET DEDI LOCVM POPVLO MEO ISRAEL] in Chananæa, expulſis prioribus eius incolis, ſcilicet impijs Chananæis, in qua, PLANTABITVR] id eſt firmiter habitabit inſtar plantæ & arboris ſolidè in terra ſua radicatæ, vt ab ea non diuellatur, nec in ſeruitutem redigatur à Madianitis, Ammonitis, Moabitis, Syris, Philiſthæis, vti redactus fuit ſæpiùs tempore Iudicum, vt ſequitur: intellige & ſubaudi conditionem ſoli-
A tam, ſi videlicet Iſrael me vt Deum ſuum colat, nec ad idola vitiaque deflectat: vnde quia poſt Dauidem ad ea deflexit, hinc meritò à Deo tandem traditus fuit in prædam Gentibus, præſertim Aſſyrijs & Babylonijs.

REVELASTI AVRICVLAM SERVI TVI] id eſt beneuolè & ſecretò mihi, vtpote amico tuo, reuelaſti, & quaſi in aurem dixiſti magnifica bona quæ mihi promiſiſti, quæque hic ſubtexo. Vers. 25

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur Dauidis bella & victoriæ de Philisthæis, Moabitis, Syris, Idumæis, Ammonitis & Amalecitis, ac v. 15. officiales eiusdem.

1. FActum est autem post hæc, vt percuteret Dauid Philisthijm, & humiliaret
eos, & tolleret Geth, & filias eius, de manu Philisthijm. 2. percuteretque
Moab, & fierent Moabitæ ciui Dauid, offerentes ei munera. 3. Eo tempore
percussit Dauid etiam Adarezer regem Soba regionis Hemath, quando perrexit
vt dilataret imperium suum vsque ad flumen Euphraten. 4. Cepit ergo Dauid
mille quadrigas eius, & septem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum,
subneruauitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reseruauit
sibi. 5. Superuenit autem & Syrus Damascenus, vt auxilium præberet Adare-
zer regi Soba: sed & huius percussit Dauid viginti duo millia virorum. 6. Et po-
suit milites in Damasco, vt Syria quoque seruiret sibi, & offerret munera. Adiuuit-
que eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexerat. 7. Tulit quoque Dauid pha-
retras aureas, quas habuerant serui Adarezer, & attulit eas in Ierusalem. 8. Nec-
non de Thebath & Chun, vrbibus Adarezer, æris plurimum, de quo fecit Salomon
mare æneum, & columnas, & vasa ænea. 9. Quod cùm audisset Thou Rex He-
math, percussisse videlicet Dauid omnem exercitum Adarezer regis Soba. 10. mi-
sit Adoram filium suum ad regem Dauid, vt postularet ab eo pacem, & congratu-
laretur ei, quòd percussisset & expugnasset Adarezer: aduersarius quippe erat Thou
Adarezer. 11. Sed & omnia vasa aurea, & argentea, & ænea, consecrauit Dauid
rex Domino, cum argento & auro, quod tulerat ex vniuersis gentibus, tam de Idu-
mæa, & Moab, & filijs Ammon, quàm de Philisthijm & Amalec. 12. Abisai ve-
rò filius Saruiæ percussit Edom in Valle Salinarum, decem & octo millia: 13. &
constituit in Edom præsidium, vt seruiret Idumæa Dauid: saluauitque Dominus
Dauid in cunctis, ad quæ perrexerat. 14. Regnauit ergo Dauid super vni-
uersum Israel, & faciebat iudicium atque iustitiam cuncto populo suo. 15. Por-
rò Ioab filius Saruiæ erat super exercitum, & Iosaphat filius Ahilud à commenta-
rijs. 16. Sadoc autem filius Achitob, & Ahimelec filius Abiathar, sacerdotes:
& Susa, scriba. 17. Banaias quoque filius Ioiadæ super legiones Cerethi, & Phe-
lethi: porrò filij Dauid, primi ad manum regis.

HOc caput idem est cum cap. 8. lib. 2. Reg. vbi illud exposui.

VERS. 12. IN VALLE SALINARVM] vbi erant salinæ in quibus conficiebatur sal. Audi Adrichom. in descript. tribus Iudæ num. 211. *Vallis Salinarum* seu *salis*, Hebraicè *Gemela*, aliàs *Mela dicta*; *in qua Dauid percussit octodecim millia Idumæorum, & rediens erexit sibi fornicem triumphalem. Ibidem & Ioab duodecim millia deleuit. Et Amasias decem vel viginti Idumæorum millia, atque alia decem millia præcipitauit de rupe & petra Iectehel.* Fuit ergo hæc vallis Idumæis exitialis, & vt ita dicam fatalis.

2. Reg. 8. Psal. 58. 59. 1. Paral. 18. 2. Paral. 25. 4. Reg. 14. Hier. in Genes. 14. in loc. Heb. in 2. Reg. 8. & 1. Paral. 18.

A AHIMELEC FILIVS ABIATHAR] Hebr. est *Abimelec*. Septuag. *Achimelech*. Affines enim & vicinæ sunt Hebraicæ litteræ ב & כ. Porrò *Ahimelech*, hic est genitiui casus: nam Abiathar filius Abimelech erat sacerdos, id est Pontifex Dauidis vnà cum Sadoc; nisi malis hunc Ahimelech fuisse filium Abiatharis, qui pro parente sene vel alijs occupato, subinde cum Sadoc pontificatu functus sit, vti fecère filij Heli & Samuelis. 1. Reg. 2. 12. & cap. 8. 1. Idque ita factum esse satis colligitur ex c. 24. v. 6.

CAPVT DECIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hanon rex Ammon legatos Dauidis deturpans illudit: quare David bello eum inuadit, ac cum Syris ei auxiliantibus prosternit.

1. Accidit autem vt moreretur Naas rex filiorum Ammon, & regnaret filius eius pro eo. 2. Dixitque Dauid: Faciam misericordiam cum Hanon filio Naas: præstitit enim mihi pater eius gratiam. Misitque Dauid nuntios ad consolandum eum super morte patris sui. Qui cùm peruenissent in terram filiorum Ammon, vt consolarentur Hanon, 3. Dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon: Tu forsitan putas, quòd Dauid honoris causa in patrem tuum miserit qui consolentur te: nec animaduertis, quòd vt explorent, & inuestigent, & scrutentur terram tuam, venerint ad te serui eius. 4. Igitur Hanon pueros Dauid decaluauit, & rasit, & præcidit tunicas eorum à natibus vsque ad pedes & dimisit eos. 5. Qui cum abijssent, & hoc mandassent Dauid, misit in occursum eorum (grandem enim contumeliam sustinuerant) & præcepit vt manerent in Iericho, donec cresceret barba eorum, & tunc reuerterentur. 6. Videntes autem filij Ammon, quòd iniuriam fecissent Dauid, tam Hanon, quam reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, vt conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Soba, currus & equites. 7. Conduxeruntque triginta duo millia curuum, & regem Maacha cum populo eius. Qui cum venissent, castrametati sunt e regione Medaba. Filij quoque Ammon congregati de vrbibus suis, venerunt ad bellum. 8. Quòd cùm audisset Dauid, misit Ioab, & omnem exercitum virorum fortium: 9. Egressique filij Ammon, direxerunt aciem iuxta portam ciuitatis: reges autem, qui ad auxilium eius venerant, separatim in agro steterunt. 10. Igitur Ioab, intelligens bellum ex aduerso & post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de vniuerso Israel, & perrexit contra Syrum. 11. Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui: & perrexerunt contra filios Ammon. 12. Dixitque: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: si autem superauerint te filij Ammon, ero tibi in præsidium. 13. Confortare & agamus viriliter pro populo nostro, & pro vrbibus Dei nostri: Dominus autem, quod in conspectu suo bonum est, faciet. 14. Perrexit ergo Ioab, & populus qui cum eo erat, contra Syrum ad prælium & fugauit eos. 15. Porrò filij Ammon videntes quòd fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem eius, & ingressi sunt ciuitatem: reuersusque est etiam Ioab in Ierusalem. 16. Videns autem Syrus quòd cecidisset coram Israel, misit nuntios, & adduxit Syrum, qui erat trans fluuium: Sophach autem princeps militiæ Adarezer, erat dux eorum. 17. Quod cum nuntiatum esset Dauid, congregauit vniuersum Israel, & transiuit Iordanem, irruitque in eos, & direxit ex aduerso aciem, illis contrà pugnantibus. 18. Fugit autem Syrus Israel: & interfecit Dauid de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum, & Sopach exercitus principem. 19. Videntes autem serui Adarezer se ab Israel esse superatos transfugerunt ad Dauid, & seruierunt ei: noluitque vltrà Syria auxilium præbere filijs Ammon.

Vers. 4. DECALVAVIT] Hebr. גִּלַּח *igallech*, id est *rasit*, scilicet dimidiam capitis comam & barbam, vt dicur 2. Reg. 10. 4.

Vers. 7. CONDVXERVNTQVE TRIGINTA DVO MILLIA CVRRVVM] id est equitum ex curribus falcatis depugnantium. Est Metonymia, ponitur enim continens pro contento, putà currus pro milite curuli. Atque olim sæpè singuli milites potentiores suum habebant currum, sicut equites suum habent equum ex quo depugnant, patet ex v. 18.

INTERFECIT DAVID DE SYRIS SEPTEM MILLIA CVRRVVM] id est militum ex curribus depugnantium, vel certè equorum currus trahentium: nam currus ipsi comburi queunt, at non interfici. Vers. 18.

CAPVT VIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

***D**auid Ammonitas tribulis & ferris comminuit; mox v. 4. tribus prælijs Philisthæos superat, & tres gigantes occidit.*

1. FActum est autem post anni circulum, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, congregauit Ioab exercitum, & robur militiæ, & vastauit terram filiorum Ammon: perrexitque & obsedit Rabba: porrò Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam. 2. Tulit autem Dauid coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & pretiosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema: manubias quoque vrbis plurimas tulit: 3. populum autem, qui erat in ea eduxit: & fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur, & contererentur: sic fecit Dauid cunctis vrbibus filiorum Ammon: & reuersus est cum omni populo suo in Ierusalem. 4. Post hæc initum est bellum in Gazer aduersum Philisthæos: in quo percussit Sobochai Husathites, Saphai de genere Raphaim, & humiliauit eos. 5. Aliud quoque bellum gestum est aduersus Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius Saltus Bethlehemites fratrem Goliath Gethæi, cuius hastæ lignum erat quasi liciatorium texentium. 6. Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus, senes habens digitos, id est, simul viginti quattuor: qui & ipse de Rapha fuerat stirpe generatus. 7. Hic blasphemauit Israel, & percussit eum Ionatham filius Samaa fratris Dauid. Hi sunt filij Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu Dauid & seruorum eius.

HOc caput idem est cum cap. 10. & 11. lib. 1. Reg. vbi illud explicui.

TVLIT AVTEM DAVID CORONAM MELCHOM] Hebr. *Mulcam* מַלְכָּם, id est *regis eorum* scilicet Ammonitarum. ita & Septuag. nam A *corona* idolorum, qualis erat Melchom, comburenda erat cum ipsis idolis, vt iubetur Deut. 7. quare ex ea coronam regalem sibi fabricare nequibat Dauid.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

***D**auid numerans populum, Deum ad iram prouocat, ac ex tribus pœnis à Deo oblatis pestem eligit; quæ proinde immissa multos è medio tollit, sed tandem Dauid oratione & sacrificio Deum placando, eam sopit.*

1. COnsurrexit autem Satan contra Israel, & concitauit Dauid, vt numeraret Israel. 2. Dixitque Dauid ad Ioab, & ad principes populi: Ite, & numerate Israel à Bersabee vsque Dan, & afferte mihi numerum vt sciam. 3. Respondit que Ioab: Augeat Dominus populum suum centuplum, quàm sunt; nónne domine mi rex, omnes serui tui sunt? quare hoc quærit dominus meus, quod in peccatum reputetur Israeli? 4. Sed sermo regis magis præualuit; egressusque est Ioab, & circuiuit vniuersum Israel; & reuersus est Ierusalem. 5. Deditque Dauidi numerum eorum, quos circuierat; & inuentus est omnis numerus Israel, mille millia & centum millia virorum educentium gladium; de Iuda autem quadringenta septuaginta millia bellatorum. 6. Nam Leui, & Beniamin non numerauit; eò quòd Ioab inuitus exequeretur regis imperium. 7. Displicuit autem Deo quod iussum erat: & percussit Israel. 8. Dixitque Dauid ad Deum: Peccaui nimis vt hoc facerem: obsecro aufer iniquitatem serui tui, quia insipienter egi. 9. Et locutus est Dominus ad Gad Videntem Dauidis, dicens: 10. Vade, & loquere ad Dauid, & dic ei. Hæc dicit Dominus: Trium tibi optionem do;

vnum,

vnum, quod volueris, elige, & faciam tibi. 11. Cumque venisset Gad ad Dauid,
dixit ei: Hæc dicit Dominus: Elige quod volueris: 12. aut tribus annis famę:
aut tribus mensibus te fugere hostes tuos, & gladium eorum non posse euadere:
aut tribus diebus gladium Domini, & pestilentiam versari in terra, & angelum
Domini interficere in vniuersis finibus Israel: nunc igitur vide quid respondeam
ei, qui misit me. 13. Et dixit Dauid ad Gad: Ex omni parte me angustiæ pre-
munt: sed melius mihi est, vt incidam in manus Domini, quia multæ sunt misera-
tiones eius, quàm in manus hominum. 14. Misit ergo Dominus pestilentiam
in Israel: & ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum. 15. Misit quoque
angelum in Ierusalem, vt percuteret eam: cumque percuteretur, vidit Dominus, &
misertus est super magnitudine mali; & imperauit angelo, qui percutiebat: Suffi-
cit, iam cesset manus tua. Porrò angelus Domini stabat iuxta aream Ornan Iebu-
sæi. 16. Leuansque Dauid oculos suos, vidit angelum Domini stantem inter
cælum & terram, & euaginatum gladium in manu eius, & versum contra Ierusa-
lem: & ceciderunt, tam ipse quam maiores natu vestiti ciliciis, proni in terram.
17. Dixitque Dauid ad Deum: Nonne ego sum, qui iussi vt numeraretur popu-
lus: Ego, qui peccaui: ego qui malum feci, iste grex quid commeruit? Dominus Deus
meus, vertatur obsecro manus tua in me, & in domum patris mei: populus autem
tuus non percutiatur. 18. Angelus autem Domini præcepit Gad, vt diceret
Dauidi vt ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Ornan Iebusæi.
19. Ascendit ergo Dauid iuxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomi-
ne Domini. 20. Porrò Ornan cùm suspexisset, & vidisset angelum, quattuor-
que filij eius cum eo, absconderunt se: nam eo tempore terebat in area triticum.
21. Igitur cùm veniret Dauid ad Ornan, conspexit eum Ornan, & processit ei
obuiam de area, & adorauit eum pronus in terram. 22. Dixitque ei Dauid: Da
mihi locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare Domino: ita vt quantum valet ar-
genti accipias, & cesset plaga à populo. 23. Dixit autem Ornan ad Dauid:
Tolle, & faciat dominus meus rex quodcumque ei placet: sed & boues do in ho-
locaustum, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificium: Omnia libens præbebo.
24. Dixitque ei rex Dauid: Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum
valet: neque enim tibi auferre debeo, & sic offerre Domino holocausta gratuita.
25. Dedit ergo Dauid Ornan pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos.
26. Et ædificauit ibi altare Domini: obtulitque holocausta, & pacifica, & inuo-
cauit Dominum, & exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti.
27. Præcepitque Dominus angelo: & conuertit gladium suum in vaginam. 28. Pro-
tinus ergo Dauid, videns quòd exaudisset eum Dominus in area Ornan Iebusæi,
immolauit ibi victimam. 29. Tabernaculum autem Domini, quod fecerat
Moyses in deserto, & altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon.
30. Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum: nimio enim
fuerat in timore perterritus, videns gladium angeli Domini.

AVT TRIBVS ANNIS FAMEM] 2. Reg. 24. v. 13. dicitur: *Aut septem annis famem*, nimirùm prima oblatio Dei facta Dauidi fuit septem annorum; sed Dauide tantam moram deprecante Deus pœnam moderatus est & ad tres annos redegit. Sic Genes. 18. Deus à quinquaginta iustis descendit ad decem, quos si inuenisset A in Sodoma, ei pepercisset; ac Ezechieli cap. 4. deprecanti pro fimo humano, concedit bouinum in cibum.

ORNAN] 2. Reg. 24. 23. paululum inflexo nomine vocatur, *Areuna*, idemque *rex*, id est regulus siue princeps inter Iebusæos.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David omnem materiam præparat ad fabricam templi, eiusque ideam à Deo acceptam tradit Salomoni; ac illum hortatur vt Deum semper religiosè colat, atque monet principes vt eum in fabrica adiuuent.

1. Dixitque Dauid: Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel,
2. Et præcepit vt congregarentur omnes proselyti de Terra Israel, & constituit ex eis latomos ad cædendos lapides & poliendos, vt ædificaretur domus
Dei. 3. Ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum, & ad commissuras atque iuncturas præparauit Dauid: & æris pondus innumerabile. 4. Ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonij & Tyrij deportauerant ad Dauid.
5. Et dixit Dauid: Salomon filius meus puer paruulus est & delicatus: domus autem, quam ædificari volo Domino, talis esse debet vt in cunctis regionibus nominetur: præparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam ante mortem suam omnes præparauit impensas. 6. Vocauitque Salomonem filium suum: & præcepit
ei vt ædificaret domum Domino Deo Israel. 7. Dixitque Dauid ad Salomonem: Fili mi, voluntatis meæ fuit vt ædificarem domum nomini Domini Dei mei,
8. sed factus est sermo Domini ad me, dicens: Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti: non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me: 9. filius, qui nascetur tibi, erit vir quietissimus: faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum: & ob hanc causam Pacificus vocabitur: & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus eius. 10. Ipse
ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem:
firmaboque solium regni eius super Israel in æternum. 11. Nunc ergo fili mi,
sit Dominus tecum, & prosperare, & ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te. 12. Det quoque tibi Dominus prudentiam & sensum, vt regere
possis Israel, & custodire legem Domini Dei tui. 13. Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata & iudicia, quæ præcepit Dominus Moysi vt doceret
Israel: confortare & viriliter age, ne timeas, neque paueas. 14. Ecce ego in
paupertate mea præparaui impensas domus Domini, auri talenta centum millia,
& argenti mille millia talentorum: æris verò & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine, ligna & lapides præparaui ad vniuersa impendia. 15. Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artificesque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos. 16. in auro & argento &
ære & ferro, cuius non est numerus. Surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum.
17. Præcepit quoque Dauid cunctis principibus Israel, vt adiuuarent Salomonem filium suum. 18. Cernitis, inquiens, quòd Dominus Deus vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes inimicos vestros in manus vestras, & subiecta sit terra coram Domino, & coram populo eius.
19. Præbete igitur corda vestra & animas vestras, vt quæratis Dominum Deum vestrum, & consurgite, & ædificate sanctuarium Domino Deo, vt introducatur arca fœderis Domini, & vasa Domino consecrata, in domum, quæ ædificatur nomini Domini,

Vers. 1. HÆC EST DOMVS DEI] q. d. hoc loco, purà in *area Ornan*, quæ est in monte Moria, iubet Deus condi templum.

Vers. 5. SALOMON PVER PARVVLVS EST] q. d. Salomon respectu tantæ tamque magnificæ fabricæ templi, est instar pueri paruuli: nam alioqui erat ipse iam viginti annorum.

Vers. 14. AVRI TALENTA CENTVM MILLIA, hoc est duodecim cum dimidio milliones librarum auri, quæ faciunt mille & ducentos milliones aureorum Francicorum: tantumdem reliquit ei in argenteo, scilicet, MILLE MILLIA TALENTA ARGENTI] quæ faciunt totidem scilicet fuisse & ducentos milliones aureorum Francicorum, olim enim vna libra auri valebat decem libras argenti: vniuersim ergo reliquit ei bis mille & quadringentos milliones aureorum. Vide dicta de monetis & mensuris in fine Pentateuchi. Immensa & penè incredibilis videtur hæc auri & argenti summa, sed Deo nihil est impossibile, nihil difficile; quare ei facile fuit omnem hanc copiam Dauidi

1400. milliones in templum insumpti.

uidi suggerere ad fabricam tam magnifici templi: unde ipse volens templum hoc à Chaldæis exustum restaurari per Zorobabel & Iudæos, pauperes eos ad fabricam animat dicens: *Meum est argentum, & meum est aurum.* Aggæi 2.9. Sic S. Franciscus Assisias, & alter de Paula, ille Minorum hic Minimorum fundator, vterque pauper iussi à Deo templum ædificare, illud ædificarunt Deo ad illud sumptus per eleemosynas piorum spondente & præstante. Multò magis si à Deo vocemur, vt templum mysticum perfectionis in anima nostra vel proximorum fabricemus, alacriter de eius ope confisi idipsum præstemus. Deus enim aderit, viresque & animos dabit. *Domini enim est terra & plenitudo eius*, atque vt ait S. Leo. *Iuste instat præcepto, qui præuenit auxilio.*

Porrò noster Vilalpandus sub finem tomi 2. in Ezechielem per plura capita censet Davidem tantas opes collegisse partim ex vectigalibus, partim ex Ophir, partim ex hostium spolijs & tributo, partim ex annuo Israelis censu, quo quisque pendebat quotannis templo dimidium siclum iuxta legem Exodi 30.13. Quocircà Israelitæ etiam extra Iudæam degentes, per totum orbem dispersi, hanc capitationem quotannis mittebant Ierosolymam, eumque eorum ingens esset numerus, ingentem conflabant auri summam.

Addit Vilalpandus, Davidem & Salomonem annuo reditu & opibus superasse tributa & opes Romanorum, Chaldæorum, Persarum, omniumque regum & monarcharum.

Dices, quomodo ergo David hoc vers. ait hæc se collegisse *in paupertate*? Resp. primò, quia hæc omnia præ Dei dignitate & maiestate erant parua & pauca. Secundò, *in paupertate*, id est in multo labore & afflictione. Tertiò, & maximè, quia, vt sequitur, hæc omnia erant Dei: quare Davidis non erant, quia ipse ex se pauper erat, & nihil habebat nisi quod à Deo acceperat.

AD VNIVERSA IMPENDIA] Hebr. & Chald. habent: *Et super hæc adde.* Septuag. *Et oppone in his.* Vatabl. *Quibus tu adijcere poteris.* Vnde Salomon & populus his quæ reliquit David, multa donaria addidêre ad fabricam templi tam magnificam magnificentiùs instruendam & adornandam.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

David sub mortem Salomonem regem designat, ac Leuitas in suas classes distribuit, eisque sua officia partitur: Leuitis quoque filios, id est posteros Moysis annumerat.

1. Igitur David senex & plenus dierum, regem constituit Salomonem filium suum super Israel. 2. Et congregauit omnes principes Israel, & Sacerdotes atque Leuitas. 3. Numeratique sunt Leuitæ à triginta annis, & supra, & inuenta sunt triginta octo millia virorum. 4. Ex his electi sunt, & distributi in ministerium domus Domini, viginti quatuor millia: præpositorum autem & iudicum sex millia. 5. Porrò quatuor millia ianitores: & totidem psaltræ canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum. 6. Et distribuit eos David per vices filiorum Leui, Gerson videlicet, & Caath, & Merari. 7. Filij Gerson: Leedan, & Semei. 8. Filij Leedan: princeps Iahiel, & Zethan, & Ioel, tres. 9. Filij Semei: Salomith, & Hosiel, & Aran, tres: isti principes familiarum Leedan: 10. Porrò filij Semei, Leheth, & Ziza, & Iaus, & Baria: isti filij Semei, quattuor, 11. Erat autem Leheth prior, Ziza secundus: porrò Iaus & Baria non habuerunt plurimos filios, & idcircò in vna familia, vnaque domo, computati sunt. 12. Filij Caath: Amram & Isaar, Hebron, & Oziel, quattuor. 13. Filij Amram: Aaron & Moyses. Separatusque est Aaron vt ministraret in Sancto sanctorum, ipse & filij eius in sempiternum, & adoleret incensum Domino secundùm ritum suum, ac benediceret nomini eius in perpetuum, 14. Moysi quoque hominis Dei filij annumerati sunt in tribu Leui. 15. Filij Moysi: Gersom, & Eliezer. 16. Filij Gersom: Subuel primus. 17. Fuerunt autem Filij Eliezer: Rohobia primus: & non erant Eliezer filij alij. Porrò filij Rohobia multiplicati sunt nimis. 18. Filij Isaar: Salomith primus. 19. Filij Hebron: Ieriau primus, Amarias secundus, Iahaziel tertius, Iecmaan quartus. 20. Filij Oziel: Micha primus, Iesia secundus. 21. Filij Merari: Moholi, & Musi. Filij Moholi: Eleazar, & Cis. 22. Mortuus est autem Eleazar, & non habuit filios, sed filias: acceperuntque eas filij Cis fratres earum. 23. Filij Musi: Moholi, & Eder, & Ierimoth tres. 24. Hi filij Leui in cognationibus & familijs suis, principes per vices, & numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerij domus Domini, à viginti annis & supra. 25. Dixit enim David: Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, & habitationem Ierusalem vsque in æternum.

num. 26. Nec erit officij Leuitarum vt vltrà portent tabernaculum, & omnia vasa eius ad ministrandum. 27. Iuxta præcepta quoque Dauid nouissima, supputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & suprà. 28. Et erunt sub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in vestibulis, & in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, & in vniuersis operibus ministerij templi Domini. 29. Sacerdotes autem, super panes propositionis, & ad similæ sacrificium, & ad lagana azyma, & sartaginem, & ad torrendum & super omne pondus atque mensuram. 30. Leuitæ vero, vt stent mane ad confitendum & canendum Domino: similiterque ad vesperam, 31. tam in oblatione holocaustorum Domini, quàm in sabbatis & Calendis & sollemnitatibus reliquis, iuxta numerum, & ceremonias vniuscuiusque rei, iugiter coram Domino. 32. Et custodiant obseruationes tabernaculi fœderis, & ritum sanctuarij, & obseruationem filiorum Aaron fratrum suorum, vt ministrent in domo Domini.

NOta, Dauid Leuitas ita distribuit. Erat numerus Leuitarum 38. millium. Ex eis Dauid 24. millia deputauit ministerio templi, sex alia millia fecit præpositos & iudices v. 4. vnde patet Leuitas hosce fuisse iudices, & quasi senatores ac Patres conscriptos. Quatuor millia Ianitores. Deinde alia quatuor millia constituit cantores & Musicos, confla hos omnes numeros in vnum & inuenies 38. millia iam dicta.

Nota secundò, Dauid insuper constituit 24. ordines sacerdotum, qui sibi per vices succederent ad ministrandum in templo: quisque enim ordo per septimanam ministrabat. Vnde Lucæ 1. 9. dicitur de Zacharia: *Exijt de sorte vt poneret incensum*: erat enim Zacharias *de vice Abia*, quæ ordine est octaua. Hæ vices & ordines sacerdotum recensentur cap. sequenti. Porrò Dauid cuique ordini sacerdotum attribuit ordinem vnum Leuitarum qui eis ministrarent, & per omnia subseruirent, vnde tot erant ordines Leuitarum, quot sacerdotum ministrantium templo, scilicet 24. Totidem (scilicet 24.) ordines constituit Leuitarum psallentium tam voce, quàm instrumentis Musicis, quorum quisque sua vice & sub suo sacerdotum ordine psallebat, vt patet cap. 25. psallebant autem non tantùm in sabbatis, Calendis, omnique alia festiuitate, sed & quotidie in omni sacrificio holocaustorum, vt patet vers. 31. Hinc sequitur quemlibet sacerdotem æquè ac Leuitam, bis tantùm in anno ministrasse in templo: nam erant eorum 24. classes quarum quælibet per hebdomadam in templo seruiebat. Quare in 24. hebdomadis quisque vna tantùm hebdomada ministrabat, iis verò duplicatis bis; ergo in 48. hebdomadibus (quot complectitur annus additis quatuor) bis, hoc est duabus hebdomadis dumtaxat quisque ministrabat.

Porrò fecit hæc Dauid non tam vt rex (hic enim non habet ius in sacerdotes & sacra) quàm vt propheta. Rursùm, non fecit hæc per se, sed per Pontifices Sadoc & Ahimelech, vt audiemus c. sequenti v. 3. idque iactâ sorte, vt ibidem dicitur v. 5. & 32.

Vers. 11. IAVS ET BARIA NON HABVERVNT PLVRIMOS FILIOS] q. d. hi duo simul non habuerunt plures filios quàm vnus solus ex iam recensitis; quare hi duo vnam tantùm classem constituerunt, cùm alij singuli singulas constituerent.

Vers. 13. SEPARATVSQVE EST AARON] q. d. A Deo per Moysen electus est Aaron, vt ipse eiusque posteri primogeniti essent summi sacerdotes siue Pontifices: cæteri verò non primogeniti essent minores sacerdotes. Vnde Pontifices soli ingrediebantur Sanctum sanctorum cæteri verò sacerdotes adolebant thymisma in altari thymiamatis, quod erat in Sancto ante Sanctum sanctorum.

Vers. 14. MOYSI QVOQVE HOMINIS (amici) DEI FILII ANNVMERATI SVNT IN TRIBV LEVI] Mira fuit Moysis resignatio & humilitas, qua se submisit ordinationi Dei statuentis, vt principatum populi transferret in Iosue, filios verò suos non sacerdotibus sed Leuitis annumeraret. Nam sacerdotium à Deo addictum erat posteris Aaronis, qui erat frater senior Moysis.

Vers. 24. FILII LEVI A VIGINTI ANNIS ET SVPRA] Dauid bis numerauit Leuitas, scilicet primò vers. 3. *à triginta annis & suprà*, secundò hic *à viginti annis & suprà*. Ratio fuit, quia primitùs à Deo per Moysen statutum erat, vt Leuitæ à trigesimo ætatis anno & deinceps seruirent tabernaculo, eò quòd eorum officium esset portare supellectilem Tabernaculi per desertum, in quo continuè peregrinabantur, ad quod ætas valida & robusta, qualis est triginta annorum, requirebatur. Dauid verò cessante hoc onere, ædificato iam templo, & Israele quiescente in terra sancta, statuit hoc versu, vt à vigesimo anno numerentur, & seruire incipiant; nimirùm vt prioribus senioribus iam recensitis, & in suas ministrantium, ianitorum, præpositorum, iudicum, cantorum, classes distributis in rebus minoribus subseruiant. Hanc rationem dat hic Dauid. vers. 26.

Vers. 29. SACERDOTES AVTEM] Hæc verba non sunt in Hebr. nec in Græco; quare officia quæ hic subnectuntur, competunt tam Leuitis quàm sacerdotibus; quia scilicet Leuitarum erat illa parare, sacerdotum verò parata iam Deo offerre in sacrificium.

ET SVPER OMNE PONDVS ET MENSVRAM] tum quia sacerdotum & Leuitarum erat omnia Deo offerenda mensurare, an scilicet iustum pondus à lege præscriptum haberent

berent, tum quia eorum erat asseruare iustas reium mensuras & pondera in templo, vt si per fraudem aliquorum in populo illa vitiaren- A tur & minuerentur, vel augerentur, ad mensuras & pondera templi restituerentur & corrigerentur.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DIstribuuntur sacerdotes in 24. classes, ac cuique sua Leuitarum classis ad subseruiendum in sacrificio assignatur.

1. POrrò filiis Aaron hæ partitiones erant: filij Aaron: Nadab, & Abiu,& Elea-
zar, & Ithamar. 2. Mortui sunt autem Nadab & Abiu ante patrem suum
absque liberis: sacerdotioque functus est Eleazar,& Ithamar. 3. Et diuisit eos
Dauid, id est Sadoc de filiis Eleazari, & Ahimelech de filiis Ithamar, secundùm
vices suas & ministerium. 4. Inuentique sunt multò plures filij Eleazar in prin-
cipibus viris, quàm filij Ithamar. Diuisit autem eis, hoc est filiis Eleazar, princi-
pes per familias sedecim: & filiis Ithamar per familias & domos suas octo. 5.
Porrò diuisit vtrasque inter se familias sortibus: erant enim principes sanctuarij,
& principes Dei, tam de filiis Eleazar, quàm de filijs Ithamar. 6. Descripsitque
eos Semeias filius Nathanael scriba Leuites, coram rege & principibus, & Sadoc
sacerdote, & Ahimelech filio Abiathar, principibus quoque familiarum sacerdo-
talium & Leuiticarum: vnam domum, quæ ceteris præerat, Eleazar: & alteram
domum, quæ sub se habebat ceteros, Ithamar. 7. Exiuit autem sors prima Io-
iarib, secunda Iedei, 8. tertia Harim, quarta Seorim, 9. quinta Melchia,
sexta Maiman, 10. septima Accos, octaua Abia, 11. nona Iesua, decima
Sechenia, 12. vndecima Eliasib, duodecima Iacim, 13. tertiadecima Hop-
pha, decimaquarta Isbaab, 14. decimaquinta Belga, decimasexta Emmer,
15. decimaseptima Hezir, decimaoctaua Aphses, 16. Decimanona Phe-
teia, vigesima Hezechiel, 17. vigesimaprima Iachin, vigesimasecunda Ga-
mul, 18. vigesimatertia Dalaiau, vigesimaquarta Maaziau. 19. Hæ vices
eorum secundùm ministeria sua, vt ingrediantur domum Domini, & iuxta ritum
suum sub manu Aaron patris eorum: sicut præceperat Dominus Deus Israel. 20.
Porrò filiorum Leui, qui reliqui fuerant, de filiis Amram erat Subael, & de filiis
Subael, Iehedeia. 21. De filiis quoque Rohobiæ princeps Iesias. 22. Isaari
verò filius Salemoth, filiusque Salemoth Iahath: 23. filiusque eius Ietiau
primus, Amarias secundus, Iehaziel tertius, Iecmaan quartus. 24. Filius O-
ziel, Micha: filius Micha, Samir. 25. Frater Micha, Iesia: filiusque Iesiæ, Za-
charias. 26. Filij Merari: Moholi & Musi. Filius Oziau: Benno. 27. Filius
quoque Merari: Oziau & Soam & Zachur & Hebri. 28. Porrò Moholi filius
Eleazar, qui non habebat liberos. 29. Filius verò Cis, Ierameel. 30. Filij
Musi: Moholi, Eder, & Ierimoth. Isti filij Leui secundùm domos familiarum sua-
rum. 31. Miseruntque & ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron, coram Da-
uid rege, & Sadoc, & Ahimelech, & principibus familiarum Sacerdotalium & Le-
uiticarum, tam maiores, quàm minores, omnes sors æqualiter diuidebat.

VERS. 3. ET DIVISIT EOS DAVID, ID EST SADOC DE FILIIS ELEAZARI, ET AHIMELECH DE FILIIS ITHAMAR, SECVNDVM VICES SVAS] scilicet diuisit omnes sacerdotes posteros Eleázar & Ithamar in 24. classes. Diuisit inquam Dauid non per se, sed per duos Pontifices, scilicet per Sadoc qui erat ex posteris Eleazar, & per Ahimelech qui erat ex posteris Ithamar. Ad Pontificem enim spectabat hæc sacerdotum distributio, non ad regem.

VERS. 5. PORRO DIVISIT VTRASQVE INTER SE FAMILIAS SORTIBVS] ne quis queri posset se iniquè postpositum, & alterum ex fauore antepo- B situm, sed omnes pari iure & conditione censerentur: quare sorte res acta est, & sors cuique suum ordinem & vicem assignauit.

ERANT ENIM PRINCIPES SANCTVARII] Erant 24. familiæ sacerdotales, & quæque suum habebat principem, puta primogenitum, qui in vice sua omnibus præerat, omniaque in templo dirigebat; quare erat ipse summus classis suæ sacerdos, ideoque vocabatur Pontifex. Erant ergo 24. Pontifices siue principes sacerdotum, de quibus in Euangeliis crebra est mentio, sed his omnibus eminebat & præerat summus Pontifex, scilicet Sadoc.

AHI-

VERS. 6. AHIMELECH FILIO ABIATHAR] Hinc videtur quòd Abiathar Pontifex ægrotans, aut aliis occupatus vices suas demandarit filio Ahimelech, vt ipse cum Sadoc Pontifice assisteret, & distribueret has 24. sacerdotum classes.

VERS. 10. OCTAVA ABIA] Ex hac fuit Zacharias pater Ioannis Baptistæ: quare certum est eum non fuisse summum Pontificem. Pontifex enim non habebat vicem, sed omnibus præerat. An Zacharias fuerit Pontifex, id est princeps & primogenitus suæ familiæ Abia, vt vult S. Dionys. cælest. Hier. c. 4. item an fuerit ex posteris Eleazar, an verò ex posteris Ithamar, incertum est.

VERS. 26. FILIVS OZIAV BENNO] & ceteri qui recensentur v. 27. vt iam dicam.

VERS. 27. FILIVS MERARI, OZIAHV] Hæc verba parenthesi intercipienda videntur, nam sequentes scilicet, *Soam & Zachur, & Hebri*, sunt filij A *Oziahu*. Id patet ex Hebr. & Chald. qui sic habent: *Filij Merari de Oziahu, vel per Oziahu, Benno & Soam & Zachur & Hebri.* Quia enim dixerat: *Filius Oziahu Benno*, & non dixerat cuius filius esset *Oziahu*, hinc idipsum explicat subdens: *Filius Merari Oziahu* deinde reliquos præter Bennonem iam nominatum, Oziahu filios prosequitur dicens:

ET SOAM ET ZACHVR ET HEBRI] Nam Merari filios scilicet, *Moholi & Musi* iam recensuit v. 26. ita Vatabl. Pagn. & alij.

MISERVNTQVE ET IPSI SORTES CONTRA FRATRES SVOS] scilicet ex opposito vel contraposito *fratrum*, id est cognatorum suorum: & vt vertit Vatabl. *è regione fratrum suorum*: Sept. *sicut fratres eorum*, q. d. sicut sacerdotes posteri Aaronis diuisi in 24 classes sortem iecerant, quo quisq; ordine in tabernaculo ministraret, sic etiam Leuitæ vices ministrandi iacta sorte acceperunt. VERS. 31.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NVmerantur 24. classes Leuitarum ad canendum, psallendum & citharizandum deputatorum.

1. IGitur Dauid & magistratus exercitus, segregauerunt in ministerium filios
Asaph; & Heman, & Idithun: qui prophetarent in citharis, & psalteriis, &
cymbalis, secundùm numerum suum dedicato sibi officio seruientes. 2. De
filiis Asaph: Zacchur, & Ioseph, & Nathania, & Asarela, filij Asaph: sub manu
Asaph prophetantis iuxta regem. 3. Porrò Idithun: filij Idithun, Godolias,
Sori, Iesaias, & Hasabias, & Mathathias, sex, sub manu patris sui Idithun, qui
in cithara prophetabat super confitentes & laudantes Dominum. 4. Heman
quoque: filij Heman, Bocciau Mathaniau, Oziel, Subuel, & Ierimoth, Hananias, Hanani, Eliatha, Geddelthi, & Romemthiezer, & Iesbacassa, Mellothi, O-
thir, Mahazioth: 5. omnes isti filij Heman Videntis regis in sermonibus Dei,
vt exaltaret cornu: deditque Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres.
6. Vniuersi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini distributi e-
rant, in cymbalis, & psalteriis, & citharis, in ministeria domus Domini iuxta re-
gem: Asaph videlicet, & Idithun, & Heman. 7. Fuit autem numerus eorum
cum fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini cuncti doctores, ducenti
octoginta octo. 8. Miseruntque sortes per vices suas ex æquo tam maior quàm
minor, doctus pariter, & indoctus. 9. Egressaque est sors prima Ioseph, qui
erat de Asaph. Secunda Godoliæ, ipsi & filiis eius, & fratribus eius duodecim. 10.
Tertia Zachur, filiis & fratribus eius duodecim. 11. Quarta Isari, filiis & fra-
tribus eius duodecim. 12. Quinta Nathaniæ, filiis & fratribus eius duodecim.
13. Sexta Bocciau, filiis & fratribus eius duodecim. 14. Septima Israëla, filiis
& fratribus eius duodecim. 15. Octaua Iesaiæ, filiis & fratribus eius duode-
cim. 16. Nona Mathaniæ, filiis & fratribus eius duodecim. 17. Decima Se-
meiæ, filiis & fratribus eius duodecim. 18. Vndecima Azareel, filiis & fratri-
bus eius duodecim. 19. Duodecima Hasabiæ filiis & fratribus eius duodecim.
20. Tertiadecima Subael, filiis & fratribus eius duodecim. 21. Quartadecima
Mathathiæ, filiis & fratribus eius duodecim. 22. Quintadecima Ierimoth, fi-
liis & fratribus eius duodecim. 23. Sextadecima Hananiæ, filiis & fratribus
eius duodecim. 24. Septimadecima Iesbacassæ filiis & fratribus eius duode-
cim. 25. Octauadecima Hanani, filiis & fratribus eius duodecim. 26. Nona-

decima Mellothi, filiis & fratribus eius duodecim. 27. Vigesima Eliatha, filiis & fratribus eius duodecim. 28. Vigesima prima Othir, filiis & fratribus eius duodecim. 29. Vigesimasecunda Geddelthi, filiis & fratribus eius duodecim. 30. Vigesimatertia Mahaziosth, filiis & fratribus eius duodecim. 31. Vigesimaquarta Romemthiezer, filiis & fratribus eius duodecim.

Vers. 1. MAGISTRATVS EXERCITVS] id est principes tam politici, quàm Ecclesiastici: *exercitus* enim vocatur totus populus tam laicorum, quàm Leuitarum ob multitudinem: erant enim multi & cõstipati, iique per ordines quasi acies dispositi, vti sunt milites in exercitu. Magistratus Leuitarum c. 24. 6. vocatur, *principes Sanctuarij*.

QVI PROPHETARENT (id est qui canerent laudarentque Deum). IN CITHARIS, SECVNDVM NVMERVM SVVM DEDICATO SIBI OFFICIO SERVIENTES] q. d. quilibet in sua vice tanto numero canebant, quanto ad canendum destinati erant, vna enim familia numerosior vnum cantorum ordinem constituens plures habebat cantores, quàm illa quæ pauciores in se domesticos continebat. Hebr. est *viri operis in ministerio suo*, id est viri diligentes, & scitè fungentes munere suo, q. d. isti omnes fuère musici peritissimi inquit Vatabl.

SVB MANV (sub regimine & directione) ASAPH PROPHETANTIS (canentis Dei laudes) IVXTA REGEM] scilicet in arce Sion coram arca, iuxta sedem Dauidis, vbi nimirùm ipse sedere, & Dei laudibus interesse solebat. Nam verisimile est alios cantores fuisse deputatos ad canendum in Tabernaculo Moysis, quod erat in Gabaon; vnde aliqui, vt vtrosque comprehendant, explicant τὸ *iuxta regem*, q. d. iuxta regis præscriptum & distributionem, vt hi in Sion, illi in Gabaon canerent.

Vers. 3. FILII IDITHVN GODOLIAS, SORI, SESEIAS ET HASABIAS ET MATATHIAS, SEX] Recensiti hîc sunt quinque dumtaxat, vt patet eos numeranti. Deest ergo sextus, quem verisimile est esse *Semeiam*, qui nominatur vers. 17. in decima sorte; Semeias enim non nominatur inter filios Asaph, nec inter filios Heman. Fuit ergo filius Idithun: horum trium enim filij hîc describuntur, vt patet v. 1.

Vers. 5. OMNES ISTI FILII HEMAN VIDENTIS REGIS IN SERMONIBVS DEI] *Heman* vocatur *Videns*, id est propheta, hoc est Cantor diuinarum laudum apud Dauidem. *In sermonibus Dei*, id est cùm *Dei sermones*, id est res & laudes canerentur, q. d. Dauid in aula & mensa habebat suos symphoniacos, qui prophana canebant ad regis honestam recreationem; hic verò Heman curabat dumtaxat sacra cani in Tabernaculo, cùm Dauid diuinis officiis vacaret. *Sermones* ergo *Dei*, erant Psalmi, hymni & cantica diuinarum laudum.

VT EXALTARET CORNV] id est vt canendo exaltaret magnitudinem, magnificentiam, & immensam maiestatem, sapientiam, misericordiam, potentiam, clementiam, & beneficentiam Dei. ita Abul. Secundò, & magis præcisè q. d. Heman curabat cani Psalmos, in quibus Dauid orat, & prædicit exaltandum *cornu*, id est regnum, potentiam, & gloriam imperij tam sui, quàm antitypi Christi. Hoc enim audire Dauidi erat gratissimum & desideratissimum. Vnde crebrò in Psalmis de *hac cornu exaltatione*, agit. Hinc Vatab sic vertit: *Qui erat regis videns in verbis diuinis vt erigeretur cornu*; idque sic explicat q. d. Heman prophetauit de Dauide quòd assequeretur magnam famam & gloriam. *Cornu* enim significat dignitatem & gloriam, item robur & vires, ac si dicatur, ad exaltandam dignitatem & potentiam regiam: Asaph enim & Idithun canebant alios Psalmos, qui ad populum erudiendum & consolandum spectabant, eumque ad pietatem & ad Deum secum laudandum excitabant.

Vers. 7. QVI ERVDIEBANT CANTICVM] id est *doctores*, vt sequitur, qui docebant reliquos scitè canere & psallere tam voce, quàm instrumentis musicis.

Vers. 8. DOCTVS PARITER ET INDOCTVS] q. d. æquè peritus canendi ac imperitus, æquè doctor ac discipulus, q. d. Dauid distribuit cantores in 24. classes, & cuique classi dedit duodecim magistros Musices peritos, qui ceteros docerent canere, eosque in cantu dirigerent & perficerent. Quocircà magistri hi vniuersim fuère 288. vt dictum est v. 7. Multiplica enim 24 per 12. resultabit numerus 288.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur ordines & classes Leuitarum, qui erant ianitores templi. Adhæc custodum thesaurorum tam templi quàm Regis.

1. Diuisiones autem ianitorum : de Coritis Meselemia, filius Core, de filiis Asaph. 2. Filij Meselemiæ : Zacharias primogenitus, Iadihel secundus Zabadias tertius, Iathanael quartus. 3. Ælam quintus, Iohanan sextus, Elioënai septimus. 4. Filij autem Obededom : Semeias primogenitus, Iozabad secundus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, 5. Ammiel sextus, Issachar septimus, Phollathi octauus : quia benedixit illi Dominus. 6. Semei autem filio eius nati sunt filij, præfecti familiarum suarum : erant enim viri fortissimi. 7. Filij ergo Semeiæ : Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, fratres eius viri fortissimi : Eliu quoque, & Samachias. 8. Omnes hi, de filiis Obededom : ipsi, & filij, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexaginta duo de Obededom. 9. Porro Meselemiæ filij, & fratres eorum robustissimi, decem & octo. 10. De Hosa autem, id est, filiis Merari : Semri princeps (non enim habuerat primogenitum, & idcircò posuerat eum pater eius in principem) 11. Heleias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus, omnes hi filij, & fratres Hosa, tredecim. 12. Hi diuisi sunt in ianitores, vt semper principes custodiarum, sicut & fratres eorum, ministrarent in domo Domini. 13. Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & paruis, & magnis, per familias suas, in vnamquamque portarum. 14. Cecidit ergo sors Orientalis, Selemiæ. Porrò Zachariæ filio eius, viro prudentissimo, & erudito, sortitò obtigit plaga Septemtrionalis. 15. Obededom verò & filiis eius ad Austrum : in qua parte domus erat seniorum concilium. 16. Sephim & Hosa ad Occidentem, iuxta portam, quæ ducit ad viam ascensionis : custodia contra custodiam. 17. Ad Orientem verò Leuitæ sex : & ad Aquilonem quatuor per diem : atque ad Meridiem similiter in die quatuor : & vbi erat concilium, bini & bini. 18. In cellulis quoque ianitorum ad Occidentem quatuor in via, biniqúe per cellulas. 19. Hæ sunt diuisiones ianitorum, filiorum Core & Merari. 20. Porrò Achias erat super thesauros domus Dei, & vasa sanctorum. 21. Filij Ledan, filij Gersonni : de Ledan principes familiarum, Ledan, & Gersonni, Iehieli. 22. Filij Iehieli : Zathan, & Ioel fratres eius, super thesauros domus Domini. 23. Amramitis, & Isaaritis, & Hebronitis, & Ozihelitis. 24. Subaël autem filius Gersom, filij Moysi, præpositus thesauris. 25. Fratres quoque eius Eliezer, cuius filius Rahabia, & huius filius Isaias, & huius filius Ioram, huius quoque filius Zechri, & huius filius Selemith. 26. Ipse Selemith, & fratres eius, super thesauros sanctorum, quæ sanctificauit Dauid rex, & principes familiarum, & tribuni, & centuriones, & duces exercitus, 27. de bellis, & manubiis præliorum, quæ consecrauerant ad instaurationem, & supellectilem templi Domini. 28. Hæc autem vniuersa sanctificauit Samuel Videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruiæ : omnes qui sanctificauerant ea per manum Selemith, & fratrum eius. 29. Isaaritis verò præerat Chonenias, & filij eius, ad opera forinsecus super Israel ad docendum & iudicandum eos. 30. Porrò de Hebronitis Hasabias, & fratres eius viri fortissimi, mille septingenti, præerant Israeli trans Iordanem contra Occidentem, in cunctis operibus Domini, & in ministerium regis. 31. Hebronitarum autem princeps fuit Ieria, secundùm familias & cognationes eorum. Quadragesimo anno regni Dauid recensiti sunt, & inuenti sunt viri fortissimi in Iazer Galaad, 30. fratresque eius robustioris ætatis, duo millia septingenti principes familiarum. Præposuit autem eos Dauid rex Rubenitis, & Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse, in omne ministerium Dei, & regis.

VERS. 5. QVIA BENEDIXIT ILLI (Obededom) DOMINVS] ob aream quam domi suæ religiose habuit, & sedulò custodiuit 2. Reg. 6. Hac de causa ipse ceteros Leuitas filiorum numero, æquè ac robore tum corporis tum animi superauit; vnde v. 8. dicitur: *Omnes hi de filijs Obededom: ipsi & filij & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, 62. de Obededom.*

VERS. 10. NON ENIM HABVERAT PRIMOGENITVM] q. d. Hosa tunc temporis non habebat primogenitum, quia is iam erat mortuus; quare eius loco constituit principem familiæ suæ *Semri*, qui erat secundo genitus.

VERS. 12. HI DIVISI SVNT IN IANITORES, VT SEMPER PRINCIPES CVSTODIARVM, &c. MINISTRARENT IN DOMO DOMINI] Erat ergo magna Ianitorum horum dignitas; primò, quia ipsi erant *principes custodiarum*, q. d. sicut prætoriani milites præsunt custodiæ regis & domus regiæ, sic hi ianitores præerant custodiæ & custodibus omnibus domus Dei, scilicet templi. Secundò, quia iidem præerant custodiæ thesauri tam templi, quàm regis, vt patet v. 20. 26. & 30. Item sartis tectis templi vers. 27. Tertiò, quia ex iis creabantur populi doctores, præfecti, & Iudices in causis tam sacris, quàm profanis, vt patet vers. 29. 30. & 32.

VERS. 14. SELEMIÆ] Hic est ille qui v. 1. & seq. vocetur *Meselemias*. Ille enim decurtatè ad breuitatem vocatur *Selemias*, sicut *Iechonias* à Ierem. c. 22. vocatur *Chonias*.

VERS. 15. IN QVA PARTE DOMVS ERAT SENIORVM CONCILIVM] q. d. in parte Australi templi erat locus summi concilij, quod *Sanhedrim* dicebatur, & 72. principibus, quasi senatoribus constabat. vide dicta Num. 11.

QVÆ DVCIT AD VIAM ASCENSIONIS] quà ascendebatur in montem Sion, & in tabernaculum ibidem erectum, ac deinde in templum in eodem à Salomone fabricatum. VERS. 16.

CVSTODIA CONTRA CVSTODIAM] Vatabl. *custodia è regione custodiæ.* q. d. vna excubiarum custodia respondebat alteri ex aduerso positæ. Videtur enim hæc porta templi Occidentalis præ ceteris duplicem habuisse custodiam, ob maiorem in ea populi frequentiam, ideóque maius in ea tumultus periculum. Id ita esse liquet ex v. 18.

IN CELLVLIS QVOQVE IANITORVM AD OCCIDENTEM QVATVOR IN VIA, BINIQVE PER CELLVLAS] q. d. Ad portam templi Occidentalem, *in cellulis ianitorum*, excubabant *quatuor* Leuitæ ianitorum principes, *in via ascensionis*, de qua dictum est vers. 16. ac insuper *bini* alij principes, *per cellulas* statas excubitorum distributi agebant excubias cum Leuitis minoribus sibi subditis. Hinc vides plures & maiores fuisse excubias ad portam Occidentalem, quàm ad ceteras templi, vt dixi. VERS. 18.

AD OPERA FORINSECVS] putà ad ligna & lapides cædendos & poliendos, ad vineas, prata, & agros templi colendos &c. VERS. 29.

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur 12. Principes, qui vicißim per 12. anni menses præerant 24 millibus militum. Insuper Principes singularum tribuum, ac Officiales Dauidis, tum qui domi rebus domesticis, tum qui foris eius vineis, agris, bobus, camelis, ouibus præerant.

1. Filij autem Israël secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni, & centuriones, & præfecti, qui ministrabant regi iuxta turmas suas, ingredientes & egredientes per singulos menses in anno, viginti quatuor millibus singuli præerant. 2. Primæ turmæ in primo mense Iesboam præerat filius Zabdiel, & sub eo viginti quatuor millia. 3. De filiis Phares, princeps cunctorum principum in exercitu mense primo. 4. Secundi mensis habebat turmam Dudia Ahohites, & post se alter nomine Macelloth, qui regebat partem exercitus viginti quatuor millium. 5. Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio, erat Banaias filius Ioiadæ sacerdos: & in diuisione sua viginti quatuor millia. 6. Ipse est Banaias fortissimus inter triginta, & super triginta, præerat autem turmæ ipsius Amizabad filius eius. 7. Quartus, mense quarto, Asahel frater Ioab, & Zabadias filius eius post eum: & in turma eius viginti quatuor millia. 8. Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Iezerites: & in turma eius viginti quatuor millia. 9. Sextus, mense sexto, Hira filius Acces Thecuites: & in turma eius viginti quatuor millia. 10. Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filiis Ephraim: & in turma eius viginti quatuor millia. 11. Octauus, mense octauo, Sobochai Husathites de stirpe Zarahi & in turma eius viginti quatuor millia. 12. Nonus, mense nono, Abiezer Anathothites de filiis Iemini: & in turma eius viginti quatuor millia.

13. Decimus, menſe decimo, Marai, & ipſe Netophathites de ſtirpe Zarai: &
in turma eius viginti quatuor millia. 14 Vndecimus, menſe vndecimo, Ba-
naïas Pharathonites de filiis Ephraim: & in turma eius viginti quatuor millia,
15. Duodecimus, menſe duodecimo, Holdai Netophathites, de ſtirpe Gotho-
niel: & in turma eius viginti quatuor millia. 16. Porrò tribubus præerant
Iſraël, Rubenitis, dux Eliezer filius Zechri: Simeonitis, dux Saphatias filius
Maacha: 17. Leuitis, Haſabias filius Camuel: Aaronitis, Sadoc. 18. Iuda,
Eliu frater Dauid: Iſſachar, Amri filius Michaël. 19. Zabulonitis, Ieſmaias
filius Abdiæ: Nephthalitibus, Ierimoth filius Ozriel: 20. filiis Ephraim, Oſee
filius Ozaziu; dimidiæ tribui Manaſſe, Ioël filius Phadaiæ: 21. & dimidiæ
tribui Manaſſe in Galaad, Iaddo filius Zachariæ; Beniamin autem, Iaſiel filius
Abner. 22. Dan verò, Ezrihel filius Ieroham: hi principes filiorum Iſrael.
23. Noluit autem Dauid numerare eos à viginti annis inferiùs: quia dixerat
Dominus vt multiplicaret Iſrael quaſi ſtellas cæli. 24. Ioab filius Saruiæ cœ-
perat numerare, nec compleuit: quia ſuper hoc ira irruerat in Iſraël: & ideircò
numerus eorum qui fuerant recenſiti, non eſt relatus in faſtos regis Dauid. 25.
Super theſauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem theſauris, qui
erant in vrbibus & in vicis, & in turribus, præſidebat Ionathan filius Oziæ. 26.
Operi autem ruſtico, & agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Che-
lub: 27. vinearumque cultoribus, Semeias Romathites: cellis autem vinariis,
Zabdias Aphonites. 28. Nam ſuper olueta & ficeta, quæ erant in campeſtri-
bus, Balanan Gederites: ſuper apothecas autem olei, Ioas. 29. Porrò armentis,
quæ paſcebantur in Saron: præpoſitus fuit Setrai Saronites: & ſuper boues in
vallibus, Saphat filius Adli: 30. ſuper camelos verò, Vbil Iſmahelites: &
ſuper aſinos, Iudaias Meronathites. 31. ſuper oues quoque, Iaziz Agareus.
Omnes hi, principes ſubſtantiæ regis Dauid. 32. Ionathan autem patruus Da-
uid, conſiliarius, vir prudens & litteratus: Ipſe & Iahiel filius Hachamoni erant
cum filiis regis. 33. Achitophel etiam conſiliarius regis, & Chuſai Arachites
amicus regis. 34. Poſt Achitophel fuit Ioiada filius Banaiæ, & Abiathar. Prin-
ceps autem exercitus regis erat Ioab.

NOta, ſicut Dauid duobus capitibus præced. ſacerdotes æquè ac Leuitas in 24. claſſes diſtribuit, quæ viciſſim Deo in templo hebdomadatim deſeruirent; ſic hic reliquum populum, putà Iſraëlitas ad bellum idoneos, in 12. claſſes diſtribuit, & cuique claſſi ſuum præficit principem, vt ſingulæ claſſes viciſſim ſemel in anno per menſem Regi & Reipub. ad bellum deſeruiant, vt ſcilicet viciſſim 24. millia armatorum cum ſuo duce ſibi ſint præſto ad omnem bellicam expeditionem. Fuit hæc politica & prudens Dauidis ſanctio; tum vt hac ratione omnes ſubditos exerceret in armis, vt diſcerent belligerare; tum ad ſui, regnique tutelam. Cùm enim Iſraelitæ pauci vndique hoſtibus cingerentur, ſcilicet Philiſthæis, Idumæis, Ammonitis, Arabibus, Ægyptiis, neceſſum fuit eis, ſemper paratos eſſe ad bellum. Ne ergo ſubità hoſtium irruptione opprimerentur, ſtatuit Dauid, vt 24. millia ſemper in armis pro regis regnique cuſtodia excubarent, & hoſtibus irruentibus illicò occurrerent. Hoc autem ſubditis non erat graue, quia vno tantùm menſe in anno quiſque cum armis in aciem prodire debebat, reliquis verò menſibus domi res ſuas curabat. Rurſùm, hac ratione parcebatur exactionibus pecuniarum, quæ ingentes pro exercitu conſcribendo & alendo indici ſolent. Nam quiſque ſuo menſe, quo in exercitu armatos comparere debebat, ſeipſum alebat. Hac ratione efficit, vt ſemper ad manum haberet

A numeroſum militem, eumque recentem & veteranum, vt quibuſuis & quantiſuis hoſtibus reſiſtere poſſet: quia pro numero hoſtium poterat tot millia ex ſingulis claſſibus euocare quos opus erat. Denique totus Iſraelis populus diſtributus in duodecim claſſes bellatorum, conſtabat quaſi totidem exercitus validos: quæque enim claſſis conſtabat 24. millibus armatorum, ſuumque habebat ducem ſiue principem, quorum quilibet hic ordine ſuo recenſetur. Dux autem quilibet ſuum habebat vicarium, qui ei ægrotanti vel aliis occupato ſuccederet, & claſſem eius in aciem duceret regeretque, vt patet v.4 & 7. Sic Romani olim rerum domini multas ſemper legiones in armis habebant, eaſque per prouincias diſtribuebant, vt eas in officio &
B obedientia continerent, ac prouinciarum ſumptibus alebant. Sic Chinenſes ſemper in armis habent centum millia militum, qui contra Tartaros excubant, ne Chinam inuadant.

ET POST SE ALTER NOMINE MACELLOTH] q. d. *Dudia*, qui dux erat ſecundæ turmæ, abſenti vel impedito datus fuit vicarius *Macelloth*, qui eius vice turmam duceret, vti iam dixi. VERS. 4.

ET ZABADIAS FILIVS EIVS POST EVM] q. d. *Aſaheli* principi quartæ turmæ, datus fuit vicarius eius filius *Zabadias*. VERS. 7.

PORRO TRIBVBVS PRÆERANT] Hic recenſentur ſingularum duodecim tribuum principes, qui erant earum primogeniti. Ac VERS. 16.

 verò

verò militiæ principes non erant hi primogeniti, sed viri animo, robore & scientia militari præstantes, ideoque à Dauide selecti.

Vers. 24. QVIA SVPER HOC IRA (Dei) IRRVERAT SVPER ISRAEL] Deus enim ob numeratum à Dauide populum, immisit pestem quæ 70. millia A absumpsit. vide dicta. 2. Reg. vlt.

POST ACHITOPHEL FVIT IOIADA FILIVS BANAIÆ, ET ABIATHAR] q.d. *Achitopheli* consiliario Dauidis virâ per laqueum functo successit *Ioiada & Abiathar*, Pontifex, qui Dauidi fuêre ab intimis consiliis. Vers. 34.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dauid conuocatos regni Principes æquè ac Salomonem hortatur, vt Dei leges exactè custodiant: inde v. 1. Salomoni dat ideam templi, omniumque eius partium & vasorum, quam celitùs à Deo acceperat.

1. Conuocauit igitur Dauid omnes principes Israël, duces tribuum, & præpositos turmarum, qui ministrabant regi: tribunos quoque & centuriones, & qui præerant substantiæ & possessionibus regis, filiosque suos cum eunuchis, & potentes, & robustissimos quosque in exercitu Ierusalem. 2. Cumque surrexisset rex, & stetisset, ait: Audite me fratres mei & populus meus: Cogitaui vt ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri: & ad ædificandum, omnia præparaui. 3. Deus autem dixit mihi: Non ædificabis domum nomini meo, eò quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis. 4. Sed elegit Dominus Deus Israël me de vniuersa domo patris mei, vt essem rex super Israël in sempiternum: de Iuda enim elegit principes: porrò de domo Iuda, domum patris mei: & de filiis patris mei, placuit ei vt me eligeret regem super cunctum Israël. 5. Sed & de filiis meis (filios enim mihi multos dedit Dominus) elegit Salomonem filium meum, vt sederet in throno regni Domini super Israel, 6. dixitque mihi: Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea: ipsum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem. 7. Et firmabo regnum eius vsque in æternum, si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia, sicut & hodie. 8. Nunc ergo coram vniuerso cœtu Israel, audiente Deo nostro, custodite, & perquirite cuncta mandata Domini Dei nostri: vt possideatis Terram bonam, & relinquatis eam filiis vestris post vos vsque in sempiternum. 9. Tu autem Salomon fili mi, scito Deum patris tui, & seruito ei corde perfecto, & animo voluntario: omnia enim corda scrutatur Dominus, & vniuersas mentium cogitationes intelligit. Si quæsieris eum, inuenies: si autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum. 10. Nunc ergo quia elegit te Dominus vt ædificares domum Sanctuarij, confortare, & perfice. 11. Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis, 12. necnon & omnium quæ cogitauerat atriorum, & exedrarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum, 13. diuisionumque Sacerdotalium & Leuiticarum, in omnia opera domus Domini, & in vniuersa vasa ministerij templi Domini. 14. Aurum in pondere per singula vasa ministerij. Argenti quoque pondus pro vasorum & operum diuersitate. 15. Sed & in candelabra aurea, & ad lucernas eorum, aurum pro mensura vniuscuiusque candelabri & lucernarum. Similiter & in candelabra argentea, & in lucernas eorum, pro diuersitate mensuræ, pondus argenti tradidit. 16. Aurum quoque dedit in mensas propositionis pro diuersitate mensarum: similiter & argentum in alias mensas argenteas. 17. Ad fuscinulas quoque, & phialas, & thuribula, ex auro purissimo, & leunculos aureos, pro qualitate mensuræ pondus distribuit in leunculum & leunculum. Similiter & in leones argenteos diuersum argenti pondus separauit. 18. Altari autem, in quo adoletur incensum, aurum purissimum dedit: vt ex ipso fieret similitudo quadrigæ cherubim, extendentium alas, & velantium arcam fœderis Domini. 19. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vni-

uersa opera exemplaris. 20. Dixit quoque Dauid Salomoni filio suo: Viriliter age, & confortare, & fac: ne timeas, & ne paueas: Dominus enim Deus meus tecum erit, & non dimittet te, nec derelinquet, donec perficias omne opus ministerij domus Domini. 21. Ecce diuisiones Sacerdotum & Leuitarum, in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, & parati sunt, & nouerunt tam principes quàm populus tacere omnia præcepta tua.

Vers. 1. CVM EVNVCHIS] Eunuchi olim præerant aulæ regiæ, ac præsertim gynecæo; hinc quilibet præfecti aulæ siue palatioi vocantur *Eunuchi*, vt dixi Genes. 37.36.

Vers. 2. ET SCABELLVM DEI NOSTRI] Ita vocatur arca fœderis, quia super arcam exiantes Cherubini iunctis alis sedem quasi Deo exhibebāt, ita vt arca subiecta esset quasi scabellum pedum eius, vt dixi Exodi 25.

Vers. 4. DE IVDA ENIM ELEGIT PRINCIPES] Hebr. Chald. & Sept. habent in singulari, *principem*, sed *principem*, hoc est *principes* sibi continua serie succedentes, iuxta illud Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est*, nimirùm Messias, siue Christus de Iuda & Dauide nasciturus.

Vers. 9. TV AVTEM SALOMON FILI MI SCITO DEVM] *scito*, id est cognosce Deum, vt scilicet firmiter credas, sæpeque cogites & æstimes immensam Dei maiestatem, potentiam, iustitiam, bonitatem; vt hæc cognitio crebraque cogitatio & meditatio te impellat ad iugiter eum colendum, timendum & amandum.

Vers. 11. DOMVS PROPITIATIONIS] id est Sancti sanctorum; in eo enim erat propitiatorium supra arcam, ex quo Deus propitius Pontifici oracula, & populo beneficia præstabat.

Vers. 12. THESAVROS SANCTORVM] intelligit gazophylacia, siue æraria in quibus pecunia Deo oblata & sanctificata, id est consecrata asseruabatur.

Vers. 13. DIVISIONVM SACERDOTALIVM ET LEVITICARVM] Ita vocat 24. classes in quas diuisi erant sacerdotes & Leuitæ, de quibus dixit c. 23. & 24.

Vers. 17. LEVNCVLOS AVREOS, &c. ET IN LEONES ARGENTEOS] Horum leunculorum & leonum nulla facta est mentio in descriptione templi 3.Reg.cap.7.& 8. quare incertum est, quo loco, & ad quem vsum collocati sunt. Porrò Septuag. Vatabl. Pagnin. & Abul. pro כְּפִיר *Kephir*, id est *leunculus*, legentes כְּפוֹר *cappor* vertunt: *crateres aut cyathos*.

Vers. 18. ALTARI AVTEM IN QVO ADOLETVR INCENSVM (puta altari thymiamatis, quod erat in Sancto obuersum Sancto sanctorum) AVRVM PVRISSIMVM DEDIT, vt (Hebr. Sept. & Latina Regia haberent: *& os*) ET EO FIERET SIMILITVDO QVADRIGÆ CHERVBIM EXTENDENTIVM ALAS, ET VELANTIVM ARCAM FOEDERIS DOMINI] Quæres, Quæ & qualis fuit

Quadriga Cherubim quæ.

hæc *quadriga Cherubim*? an eadem cum Cherubinis Moysaicis & Salomonicis, qui recensentur 3.Reg.c.7.& 8. Noster Hieronym. Prado in caput 1. Ezech. pag. 35. censet esse eosdem. Ait enim Salomonem ex biga Cherubinorum à Moyse factorum, fecisse quadrigam,

A quia duobus Cherubinis Moysis adiecit duos alios, itaque ex biga fecit quadrigam. Addidit enim plaustrum cum rotis, cui arca imponeretur, ita Prado.

Verum dico aliam protsùs esse hanc quadrigam, aliosque Cherubinos ab iis duobus, quos Moyses fabricauit, & aliis duobus, quos iisdem adiecit Salomon 3. Reg. capit. 7. & 8. Patet id primò, quia illi erant iuxta arcam in Sancto sanctorum; hi verò facti sunt in Sancto super altare Thymiamatis, vti hic dicitur.

Secundò, quia hic Script. ait Salomonem eos fecisse *in similitudinem*; ergo non erant iidem, sed similes Cherubinis arcæ.

Tertiò, quia Cherubini Salomonis additi Moysaicis non faciebant quadrigam, nec vnum quid; sed ab eis prorsùs erant disparati. Nam Moysaici supra arcam positi vultus sibi obuertebant, seque motuò alis quasi manibus expansis complectebantur; Salomonici verò positi erant ad latus arcæ, vt eam cum Cherubinis Moysaicis velarent & tegerent: ac vterque eorum erat ex eodem latere, expandendo alas per totam Sancti sanctorum longitudinem, ita vt vnus Cherub ala sua extima tangeret parietem Meridionalem, alter verò ala sua extima tangeret parietem Septemtrionalem Sancti sanctorum. Ergo non poterant facere quadrigam, sed tantùm vnum latus quadrigæ, siue curius.

Quartò, de plaustro cùm rotis cui insisteret arca, quod astruit Prado, nihil vspiam habet Script.

Dico ergo Cherubinos non tantùm circa arcam, sed etiam in altari Thymiamatis fuisse fabricatos, de iisque hic agi. Erant illi similes Cherubinis arcæ. Sicut enim isti alis expansis iunctisque velabant arcam, ita hi alis expansis iunctisque velabant altare Thymiamatis, vt sedem siue solium quasi præberent Deo, ac Deus iis insidens videretur excipere fumum Thymiamatis, qui ei adolebatur in altari.

Dicitur *quadriga* Heb. מֶרְכָּבָה *merkaba*, id est *currus*, non quòd essent quatuor Cherubini; erant enim bini dumtaxat, quorum vterque sese inuicem vultu obuerso respicientes, duabus alis expansis, & cum alis alterius ex aduerso positi coniunctis, faciebant quadrum siue quadratum, itaque quasi *quadrigam*, id est currum quadratum, ita Abul.

Sensus ergo est q. d. Dauid dedit *aurum purissimum*, vt ex eo fabricaretur altare Thymiamatis, & in eodem currus Cherubim, similis currui Cherubim velantium arcam fœderis, quem fabricarat Moyses. Hunc sensum exigunt Hebræa, quæ pro *vt*, habent: *& vt*.

Quid

Quid Cherubini ad literam & mysticè significarint, fusè dixi Exodi 25. Ezech. 1. & Apocal. 4.

VERS. 29. OMNIA INQVIT, VENERVNT SCRIPTA MANV DOMINI AD ME, VT INTELLIGEREM VNIVERSA OPERA EXEMPLARIS] Deus ergo in tabula descripsit totam idæam templi, illamque per manus Angeli tradidit Dauidi, vt is eandem traderet Salomoni, qui iuxta eam templum ædificaret. Similem idæam tabernaculi Deus tradidit Moysi Exodi 25. 40. *Inspice*, inquit, *& fac secundum exemplar quod tibi in monte* (Sinai) *monstratum est*. *Exemplar* enim siue *paradigma*, vt vertunt Sept. vocat idæam, siue delineationem tabernaculi &

A templi, tum exemplarem, tum literalem & verbalem, vt scilicet litteris & verbis scriptis explicaret ipsam idææ delineationem, quæ alioqui cùm esset obscura & inuoluta, ex solo intuitu vix à Dauide intelligi potuisset. Quare vt ipse & Salomon eam intelligerent Deus verbis eandem explicuit, scribendo litteris expressis: ita facies Sanctum, ita Sanctum sanctorum, ita atrium, ita altare vtrumque, ita candelabrum, ita mensam panum propositionis, idque ex tali materia, tali forma, tanta altitudine. Et hoc est quod hic ait Dauid: *venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris*. ita Abul.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur impensæ à Dauide præparatæ ad fabricam templi: Item ea quæ illis adiecère principes & populus. Mox v. 22. Salomon secundò publicè vngitur in regem, ac Dauid plenus dierum & meritorum moritur.

1. LOcutusque est Dauid Rex ad omnem ecclesiam: Salomonem filium meum vnum elegit Deus, adhuc puerum & tenellum: opus namque grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo. 2. Ego autem totis viribus meis præparaui impensas domus Dei mei. Aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea: & lapides onychinos, & quasi stibinos, & diuersorum colorum, omnemque pretiosum lapidem, & marmor Parium abundantissimè: 3. & super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum & argentum, do in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparaui in ædem sanctam. 4. Tria millia talenta auri de auro Ophir: & septem millia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi. 5. Et, vbicumque opus est aurum de auro, & vbicumque opus est argentum de argento, opera fiant per manus artificum: & si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit Domino. 6. Polliciti sunt itaque principes familiarum, & proceres tribuum Israël, tribuni quoque, & centuriones, & principes possessionum regis. 7. Dederuntque in opera domus Dei auri talenta quinque millia, & solidos decem millia: argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia: ferri quoque centum millia talentorum. 8. Et apud quemcumque inuenti sunt lapides, dederunt in thesauros domus Domini, per manum Iahiel Gersonitis. 9. Lætatusque est populus, cùm vota sponte promitterent, quia corde toto offerebant ea Domino: sed & Dauid rex lætatus est gaudio magno. 10. Et benedixit Domino coram vniuersa multitudine, & ait: Benedictus es Domine Deus Israël patris nostri ab æterno in æternum. 11. Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria: & tibi laus, cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes. 12. Tuæ diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium, in manu tua virtus & potentia: in manu tua magnitudo, & imperium omnium. 13. Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum. 14. Quis ego, & quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? tua sunt omnia: & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. 15. Peregrini enim sumus coram te, & aduenæ, sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora. 16. Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam parauimus vt ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia. 17. Scio Deus meus quòd probes corda, & simplicitatem diligas, vnde & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli vniuersa hæc: & populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria. 18. Domine Deus Abraham, & Isaac,

& Ifraël, patrum noftrorum, cuftodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, & femper in venerationem tui mens ifta permaneat. 19. Salomon quoque filio meo da cor perfectum, vt cuftodiat mandata tua, teftimonia tua, & ceremonias tuas, & faciat vniuerfa: & ædificet ædem, cuius impenfas paraui. 20. Præcepit autem Dauid vniuerfæ ecclefiæ: Benedicite Domino Deo noftro. Et benedixit omnis ecclefia Domino Deo patrum fuorum: inclinauerunt fe, & adorauerunt Deum, & deinde regem. 21. Immolaueruntque victimas Domino: & obtulerunt holocaufta die fequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille, cum libaminibus fuis, & vniuerfo ritu abundantiffimè in omnem Ifraël. 22. Et comederunt, & biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia. Et vnxerunt fecundò Salomonem filium Dauid. Vnxerunt autem eum Domino in principem, & Sadoc in pontificem. 23. Seditque Salomon fuper folium Domini in regem pro Dauid patre fuo, & cunctis placuit: & paruit illi omnis Ifraël. 24. Sed & vniuerfi principes, & potentes, & cuncti filij regis Dauid dederunt manum, & fubiecti fuerunt Salomoni regi. 25. Magnificauit ergo Dominus Salomonem fuper omnem Ifrael: & dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Ifraël. 26. Igitur Dauid filius Ifai regnauit fuper vniuerfum Ifraël. 27. Et dies, quibus regnauit fuper Ifraël, fuerunt quadraginta anni: in Hebron regnauit feptem annis, & in Ierufalem annis triginta tribus. 28. Et mortuus eft in fenectute bona, plenus dierum, & diuitiis, & gloria & regnauit Salomon filius eius pro eo. 29. Gefta autem Dauid regis priora, & nouiffima, fcripta funt in Libro Samuelis Videntis & in Libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad Videntis: 30. vniuerfique regni eius, & fortitudinis, & temporum, quæ tranfierunt fub eo, fiue in Ifrael, fiue in cunctis regnis terrarum.

Vers. 2. QVASI STIBINOS] id eft fimiles ftibio, quo mulieres faciei fucum induunt, vt videantur effe formofiores quàm fint. Vnde Heb. eft *lapides fuci*, qui fcilicet intuentibus facerent fucum, vt in iis apparerent miræ & elegantes variarum rerum formæ, quæ tamen reuera in eis non erant, quales funt quos appellant *Agates* in quibus arborum, auium, infularum natantium, & quarumlibet rerum effigies quafi expictæ apparent, quæ oculatiffimos etiam decipiunt, vt verè putent illas ibidem exiftere; hi ergo funt lapides *ftibini* fiue *fuci*, qui fucum faciunt oculis, eofque fuis imaginibus quas repræfentant, deludunt.

ET MARMOR PARIVM] ex Paro infula vna ex Cycladibus, quod eft album & præftantiffimum. τὸ *Parium* non eft in Hebræo, fed in Septuag. & noftro, quia marmor hoc à Dauide ad Dei templum paratum, fuit felectum & optimum, quale eft Parium.

EXCEPTIS HIS QVÆ PRÆPARAVI IN ÆDEM SANCTAM] q. d. præter illa quæ ex fpoliis hoftium & regnis fubactis præparaui & cógeffi ad fabricam templi, quæ fummam faciunt centum millium talentorum auri, & mille millium talentum argenti, vt dictum eft c. 22. 14. infuper in eandem domus Dei mei fabricam ex meo peculio do ea, quæ iam pridem obtuli & promifi, nimirùm tria millia talentorum auri ex Ophir allati, ideoque præftantiffimi, &c.

Vers. 5. IMPLEAT MANVM SVAM] auro & donis quæ liberaliter vult offerre Deo pro fabrica templi.

Vers. 6. PRINCIPES POSSESSIONVM REGIS] fcilicet præfecti vineis, agris, armentis, ouibus, cæterifque opibus Dauidis.

IN SIMPLICITATE CORDIS MEI LÆTVS OBTVLI] Hebr. *in rectitudine cordis* Sept. *in iuftitia*, q. d. obtuli hæc *fimpliciter*, id eft fyncero, recto & candido corde, & puriffima intentione, non aliud fpectans vel intendens, quàm Dei honorem & gloriam. Hoc enim omnino dignum & iuftum eft. Vers. 17.

IMMOLAVERVNTQVE VICTIMAS] tum holocaufta, tum pacificas è quibus comedere & epulari poterant laici; vnde ex his omnes epulati funt. Subdit enim: Vers. 21.

ABVNDANTISSIME IN OMNEM ISRAEL] q. d. tot victimæ abundè fufficerunt, vt ex eis omnes Ifraelitæ tunc præfentes lautè epularentur.

ET VNXERVNT SECVNDO SALOMONEM]. priùs enim priuatim coram paucis vnctus fuerat 3 Reg. 1. verf. 39. hic ergo fecundò vngitur publicè, vt omnes fciant eum effe regem Ifraelis, ac vt talem revereantur & colant. Hac de caufa Dauid conuocauit totum populum, vt Salomon iterum præfente vniuerfo Ifraele & approbante vngeretur.

ET SADOC IN PONTIFICEM] Quia Sadoc fuerat Pontifex à Saule defignatus, Abiathar verò fuccedens Achitob & Heli pontificibus apud Dauidem functus fuerat pontificatu; hinc nonulli Saulis hoftes & Dauidis affeclæ, nolebant Sadoc recipere vt pontificem; quare Dauid iubet eum vngi in Pontificem, vt omnes eum vt talem acceptent, & honorent. Noluit enim Dauid Sadoc priuare fuo grado, quem apud Saulem per tot annos habuerat, quique ei iure debebatur, eò quòd effet ex pofteris Eleazar, qui erat primogenitus Aaronis, ideoque ei in pontificatu fucceffor.

COM-

COMMENTARIVS IN LIBRVM SECVNDVM PARALIPOMENON.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon oblatis victimis in Gabaon, petit à Deo sapientiam, & impetrat cum maximis opibus & gloria pompâque equitum & curruum.

1. CONFORTATVS est ergo Salomon filius Dauid in regno suo, & Dominus Deus eius erat cum eo, & magnificauit eum in excelsum. 2. Præcepitque Salomon vniuerso Israëli, tribunis, & centurionibus, & ducibus & iudicibus omnis Israël, & principibus familiarum: 3. & abiit cum vniuersa multitudine in Excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis Dei, quod fecit Moyses famulus Dei in solitudine. 4. Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim, in locum quem præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est, in Ierusalem. 5. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Vri filij Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini: quod & requisiuit Salomon, & omnis ecclesia. 6. Ascenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hostias. 7. Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, vt dem tibi. 8. Dixitque Salomon Deo: Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam; & constituisti me regem pro eo. 9. Nunc ergo Domine Deus impleatur sermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo; tu enim me fecisti regem super populum tuum multum, qui tam innumerabilis est, quàm puluis terræ. 10. Da mihi sapientiam & intelligentiam, vt ingrediar & egrediar coram populo tuo: quis enim potest hunc populum tuum dignè, qui tam grandis est, iudicare? 11. Dixit autem Deus ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiam, & gloriam, neque animas eorum qui te oderant, sed nec dies vitæ plurimos; petisti autem sapientiam & scientiam, vt iudicare possis populum meum, super quem constitui te regem. 12. Sapientia & scientia data sunt tibi: diuitias autem & substantiam & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in regibus nec ante te nec post te fuerit similis tui. 13. Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Ierusalem coram tabernaculo fœderis, & regnauit super Israël. 14. Congregauitque sibi currus & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & fecit eos esse in vrbibus quadrigarum, & cum rege in Ierusalem. 15. Præbuitque rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. 16. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, & de Coa, à negotiatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio, 17. quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de vniuersis regnis Hethæorum, & à regibus Syriæ, emptio celebrabatur.

Hoc

HOc caput vsque ad vers. 13. explicui lib. 3. Reg. c. 3. cætera verò cap. 10. v. 26.

Vers. 5. Altare qvoqve æneum] id est altare holocaustorum, in quo cremabantur victimæ, quod proinde *erat æneum*; alterum enim altare thymiamatis, in quo Deo adolebatur incensum erat aureum.

Reqvisivit] proficiscendo in Gabaon, vbi erat altare æneum, vt in eo offerret mille victimas.

Vt ingrediar et egrediar coram Vers. 10. popvlo] vt quasi rex populum ducam & reducam, quocumque opus est, sicut pastor oues ad pascua educit, & vespere ad caulam reducit.

Coram tabernacvlo foederis] Hebr. Vers. 13. *de coram tabernaculo.* Septuag. *à facie tabernaculi*: hoc enim erat in Gabaon, à quo discedens Salomon redibat in Ierusalem.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon ad templi fabricam destinat 70. *millia baiulorum, &* 80. *millia latomorum: paciscitur cum Hiram de insigni architecto lignisque transmittendis.*

1. Decreuit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium sibi. 2. Et numerauit septuaginta millia virorum portantium humeris, & octoginta millia qui cæderent lapides in montibus, præpositosque eorum tria millia sexcentos. 3. Misit quoque ad Hiram regem Tyri, dicens: Sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina vt ædificaret sibi domum, in qua & habitauit: 4. sic fac mecum, vt ædificem domum nomini Domini Dei mei, vt consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam, & ad holocautomata manè, & vespere, sabbatis quoque, & neomeniis, & solemnitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli. 5. Domus enim, quam ædificare cupio, magna est: magnus est enim Deus noster super omnes deos. 6. Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum? si cælum, & cæli cælorum capere nequeunt: quantus ego sum, vt possim ædificare ei domum: sed ad hoc tantùm, vt adoleatur incensum coram illo. 7. Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro, purpura, coccino, & hyacintho, & qui sciat sculpere cælaturas, cum his artificibus, quos mecum habeo in Iudæa & Ierusalem, quos præparauit Dauid pater meus. 8. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea, de Libano: scio enim quòd serui tui nouerint cædere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis, 9. vt parentur mihi ligna plurima. Domus enim, quam cupio ædificare, magna est nimis, & inclyta. 10. Præterea operariis, qui cæsuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidem, & vini viginti millia metretas, olei quoque sata viginti millia. 11. Dixit autem Hiram rex Tyri per litteras, quas miserat Salomoni: Quia dilexit Dominus populum suum, idcircò te regnare fecit super eum. 12. Et addidit, dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cælum & terram, qui dedit Dauid regi filium sapientem & eruditum & sensatum atque prudentem, vt ædificaret domum Domino, & palatium sibi. 13. Misi ergo tibi virum prudentem & scientissimum Hiram, patrem meum, 14. filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui nouit operari in auro, & argento, ære, & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoque & hyacintho, & bysso, & coccino: & qui scit cælare omnem sculpturam, & adinuenire prudenter quodcumque in opere necessarium est, cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei Dauid patris tui. 15. Triticum ergo, & hordeum, & oleum, & vinum, quæ pollicitus es domine mi, mitte seruis tuis. 16. Nos autem cædemus ligna de Libano, quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Ioppe: tuum autem erit transferre ea in Ierusalem. 17. Numerauit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumerauit Dauid pater eius, & in-

uenti sunt centum quinquaginta millia, & tria millia sexcenti. 18. Fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent : tria autem millia & sexcentos præpositos operum populi.

HOc caput exposui lib. 3. Reg. cap. 5.

VERS. 2. NVMERAVIT SEPTVAGINTA MILLIA VIRORVM] Hi non erant Israelitæ sed proselyti, vt patet v. 17.

PRÆPOSITOS] qui dirigerent, & simul vrgerent operarios ad fabricam templi accelerandam, & concinnè adornandam. Hoc enim sig- A nificat Hebraicè נצח *natsach.*

HIRAM PATREM MEVM] quem scilicet ego ob virtutem, sapientiam & industriam, veneror vt patrem. vide dicta 3. Reg. 7. vers. 13. Hebr. Septuag. & Chaldaic. habent *Hiram patris mei*, subaudi, architectum & famulum. VERS. 3.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAlomon magnificum extruit templum, & ante illud duas collocat columnas, Iachim & Booz.

1. ET cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco, quem parauerat Dauid in area Ornan Iebusæi. 2. Cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui. 3. Et hæc sunt fundamenta, quæ iecit Salomon, vt ædificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti. 4. Porticum verò ante frontem, quæ tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti : porrò altitudo centum viginti cubitorum erat : & deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo. 5. Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totum : sculpsitque in ea palmas, & quasi catenulas se inuicem complectentes. 6. Strauit quoque pauimentum templi pretiosissimo marmore, decore multo. 7. Porrò aurum erat probatissimum : de cuius laminis texit domum, & trabes eius, & postes, & parietes, & ostia : & cælauit cherubim in parietibus. 8. Fecit quoque domum Sancti sanctorum : longitudinem iuxta latitudinem domus, cubitorum viginti : & latitudinem similiter viginti cubitorum : & laminis aureis texit eam, quasi talentis sexcentis. 9. Sed & clauos fecit aureos, ita vt singuli claui siclos quinquagenos appenderent : cœnacula quoque texit auro. 10. Fecit etiam in domo Sancti sanctorum cherubim duos, opere statuario : & texit eos auro. 11. Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus : & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius cherub. 12. Similiter cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, & tangebat parietem : & ala eius altera quinque cubitorum, alam cherub alterius contingebat. 13. Igitur alæ vtriusque cherubim expansæ erant, & extendebantur per cubitos viginti : ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum. 14. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & bysso : & intexuit ei cherubim. 15. Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis : porrò capita earum, quinque cubitorum. 16. Necnon & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum : malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit. 17. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, vnam à dextris, & alteram à sinistris : eam, quæ à dextris erat, vocauit Iachin ; & quæ ad læuam, Booz.

HOc caput explicui lib. 3. Reg. c. 6.

VERS. 1. IN MONTE MORIA] in quo olim Abraham filium suum Isaac Deo obtulerat Genes. 22. 14. vnde in eodem Christus antitypus se in eodem B holocaustum Deo obtulit pro mundi salute. Caluariæ enim mons pars est, vel appendix montis Moria.

LONGITVDINIS CVBITOS IN MENSVRA PRIMA] quia secunda mensura fuit, qua bi 60. VERS. 3.

hi 60. cubiti diuisi & dimensi sunt in duas sectiones, scilicet vt ex eis Sanctũ haberet 40. cubitos, reliquos verò 20. haberet Sanctum sanctorum vide dicta lib. 3. Reg. c. 6. v. 1. sub finem.

VERS. 5. DOMVM MAIOREM (ita vocat *Sanctum*, quod erat maius Sancto sanctorum) TEXIT TABVLIS ABIEGNIS] ex abiete, sed immixtis *laquearibus cedrinis*; vt dicitur 3. Reg. 6. 9.

VERS. 7. PORRO AVRVM ERAT PROBATISSIMVM] Hebr. *erat autem Paruaim*; scilicet effossum ex loco dicto *Ophir*, & per Aphæresin *Paruaim*, vel vt Septuagint. vertunt: *aurum ex Pharuim*. Sic & Pagnin. Vatabl. Arias, Marinus, & alij qui putant *Paruaim* esse *Peru*. Videtur enim vtrobique esse eadem vox eædemque literæ. Dici verò *Paruaim* in Duali, quia regio *Peru* est duplex, maior scilicet & minor. Verùm nomen *Peru* tunc erat incognitum, & etiamnum indigenis *Peru* est ignotum. Inditum est enim isti regioni nuper ab Hispanis, à flumine vicino quodam ita dicto, vti testatur Iosephus Acosta, qui in *Peru* vixit quindecim annis, lib. 1. de nouo A orbe cap. 14.

Marinus in Lexico scribit nonnullos *Paruaim* deducere à, *Par*, id est, *maeneas*, eò quòd aurum *Paruaim* rubeat vt sanguis iuuenci.

Meliùs dicas *Ophir* & *Paruaim* esse in India Orientali, esseque Sumatram, Taprobanam, Pegu, & alias ibidem auriferas regiones, quæ à Salomone & Hebræis nuncupatæ sint, *Ophir* & *Paruaim* à rad. פָּרָה *Para*, id est *fructificauit*, eò quòd summè sint frugiferæ, & auriferacissimæ. Hæ voces quoque alludunt ad אֵפֶר *Epher*, id est *cinis*, eò quòd massæ terreæ, è quibus liquatur aurum, habeant colorem cinereum; sicut rubrica, è qua liquatur ferrum, habet colorem terræ rubræ. Alludit quoque ad פְּאֵר *Pear*, id est *decus* splendor, q. d. sub *Epher*, id est *cinere* latet *Pear*, id est *aurum decorum* fulgidum & splendidum. vide dicta 3. Reg. 9. v. vlt.

IN ORACVLO] id est, sicut in oraculo. Erant VERS. 10.
enim hæ catenulæ in columnis, similes catenulis oraculi, siue Sancti sanctorum.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon fabricat altare holocaustorum, mare fusile, duas conchas aureas, decem candelabra aurea, mensas phialas, ceteraque vasa templi.

1. FEcit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis. 2. Mare etiam fusile decem cubitis à labio vsque ad labium, rotundum per circuitum: quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius. 3. Similitudo quoque boum erat subter illud, & decem cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus aluum maris circuibant. Boues autem erant fusiles: 4. Et ipsum mare super duodecim boues impositum erat, quorum tres respiciebant ad Aquilonem, & alij tres ad Occidentem: porrò tres alij Meridiem, & tres qui reliqui erant Orientem, habentes mare superpositum: posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari. 5. Porrò vastitas eius habebat mensuram palmi, & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilij: capiebatque tria millia metretas. 6. Fecit quoque conchas decem: & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, vt lauarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant: porrò in mari sacerdotes lauabantur. 7. Fecit autem & candelabra aurea decem, secundùm speciem qua iussa erant fieri: & posuit ea in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris. 8. Necnon & mensas decem: & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris: phialas quoque aureas centum. 9. Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem; & ostia in basilica, quæ texit ære. 10. Porrò mare posuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem. 11. Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas: & compleuit omne opus regis in domo Dei; 12. hoc est, columnas duas, & epistylia, & capita, & quasi quædam retiacula, quæ capita tegerent super epistylia. 13. Malogranata quoque quadraginta, & retiacula duo, ita vt bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungerentur, quæ protegerent epistylia, & capita columnarum. 14. Bases etiam fecit, & conchas, quas superposuit basibus: 15. mare vnum, boues quoque duodecim sub mari. 16. Et lebetes, & creagras, & phialas. Omnia vasa fecit Salomoni Hiram, pater eius in domo Domini ex ære mundissimo. 17. In regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochot & Saredatha,

tha. 18. Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita vt ignoraretur pondus æris. 19. Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, & altare aureum, & mensas, & super eas panes propositionis: 20. candelabra quoque cum lucernis suis, vt lucerent ante oraculum iuxta ritum ex auro purissimo: 21. & florentia quædam, & lucernas, & forcipes aureos: omnia de auro mundissimo facta sunt. 22. Thymiatheria quoque, & thuribula, & phialas, & mortariola, ex auro purissimo. Et ostia cælauit templi interioris, id est, in Sancta sanctorum: & ostia templi forinsecus aurea. Sicque completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

HOc caput explicui 3. Reg. 7.

Vers. 2. Fvnicvlvs triginta cvbitorvm] Funiculum vocat circulum, siue peripheriam maris ænei, quæ erat 30. cubitorum, scilicet triplo maior diametro eiusdem.

Vers. 3. Similitvdo qvoqve bovm erat svbter illvd, &c.] q. d. præter duodecim boues æneos, quibus mare fusile incumbebat, erant in anteriore maris parte per spatium decem cubitorum (quæ erat tertia peripheriæ pars: tota enim erat triginta cubitorum) alia boum capita eminentia ad elegantiam; fortè etiam vt per illa quasi epistomia aqua educeretur. Porrò hæc capita erant, *duobus versibus*. Hebr. *duobus ordinibus* distincta; vnus enim ordo erat infra labium, alter versùs fundum. Erantque *fusilia*. Hebr. *fusa in fusuras eius*, scilicet maris. q. d. hæc capita non erant forinsecùs adiecta & appacta mari, sed cum ipso mari primitùs fusorio opere fusa.

Vers. 9. Fecit atrivm sacerdotvm et basilicam grandem] id est, vt habent Hebr. & Septuag. *atrium magnum*, in quo populus orabat, quæ erat subdialis area vndique porticibus cincta, vt tempore pluuio iis tegeretur populus, eò se recipiens, quæ porticus triplici columnarum ordine, & triplici contignatione distinguebantur. Porrò hoc atrium populi cingebat & ambiebat à tribus lateribus atrium sacerdotum, eratque quasi templum populi. Hinc Hebr. dicitur *azara*, id est *adiutorium*, quia Deum ibi orans populus eius auxilium sentiebat: in huius diuini adiutorij exemplum, in eo Deus, quo & gentiles asylum constituerunt; & fortè ex *azar azirum*, & inde *asylum* dictum est. Testis est Strabo lib. 14. & Cicero 3. in Verrem, Ephesi Dianæ templum id iuris habuisse, vt ad illud confugientes mancipia vinculis & seruitute soluerentur. Quin & Ælian. lib. 11. de animal. 6. & Gyrald. syntag. 15. de diis gentium, memorant in Parthenio monte delubrum fuisse Panis, ibique locum nomine Aulam omnibus animalibus fuisse velut asylum, quem leones & lupi dum feras insectabantur adire non auderent, sed repentè subsisterent feris relictis. Sicut ferunt in Dianæ Æoliæ loco canes, dum feras insequuntur, vbi ad locum confugerint, ab insectatione quiescere. Quæ omnia, ait Vilalpandus in Ezech. tom. 2. p. 202. dæmonis figmenta, ad æmulandam Dei opem in templis sibi dicatis demonstratam excogitata sunt. Sic Barbari quasi à Deo territi templis abstinuerunt, ait S. August. lib. 1. ciuit. Dei c. 2. 3. 4. 6.

Vers. 21. Et florentia qvædam] Hebr. *& flores*, v. g. rosarum, liliorum, gariophyllorum, &c. erant hi flores ex auro fabrefacti.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon vasa sacra cum donariis in templum, ac arcam fœderis in Sanctum sanctorum inducit: Deus per nebulam in eodem gloriam suam ostendit.

1. INtulit igitur Salomon omnia, quæ vouerat Dauid pater suus, argentum, &
aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus Dei. 2. Post quæ con-
gregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum, & capita familia-
rum de filiis Israel in Ierusalem, vt adducerent arcam fœderis Domini de Ciui-
tate Dauid, quæ est Sion. 3. Venerunt itaque ad regem omnes viri Israel in
die solemni mensis septimi. 4. Cumque venissent cuncti seniorum Israel,
portauerunt Leuitæ arcam. 5. & intulerunt eam, & omnem paraturam ta-
bernaculi. Porrò vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo, portauerunt Sacer-
dotes cum Leuitis. 6. Rex autem Salomon, & vniuersus cœtus Israel, & om-
nes qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes, & boues absque
vllo numero: tanta enim erat multitudo victimarum. 7. Et intulerunt Sa-
cerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, id est, ad oraculum templi in San-
cta

cta ſanctorum ſubter alas cherubim. 8. ita vt cherubim expanderent alas ſuas
ſuper locum, in quo poſita erat arca, & ipſam arcam tegerent cum vectibus ſuis.
9. Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, ca-
pita parebant ante oraculum: ſi verò quis paululum fuiſſet extrinſecus, eos vi-
dere non poterat. Fuit itaque arca ibi vſque in præſentem diem. 10. Nihilque
erat aliud in arca, niſi duæ tabulæ, quas poſuerat Moyſes in Horeb, quando le-
gem dedit Dominus filiis Iſrael egredientibus ex Ægypto. 11. Egreſſis autem
Sacerdotibus de ſanctuario (omnes enim Sacerdotes, qui ibi potuerant inue-
niri, ſanctificati ſunt: nec adhuc in illo tempore vices, & miniſteriorum ordo in-
ter eos diuiſus erat.) 12. tam Leuitæ, quàm cantores, id eſt, & qui ſub Aſaph
erant, & qui ſub Eman, & qui ſub Idithun, filij, & fratres eorum, veſtiti byſſinis,
cymbalis, & pſalteriis, & citharis concrepabant, ſtantes ad Orientalem plagam
altaris: & cum eis Sacerdotes centum viginti canentes tubis. 13. Igitur cun-
ctis pariter, & tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diuerſi generis muſico-
rum concinentibus, & vocem in ſublime tollentibus; longè ſonitus audiebatur,
ita vt cùm Dominum laudare cœpiſſent & dicere: Confitemini Domino quo-
niam bonus: quoniam in æternum miſericordia eius: impleretur domus Dei nu-
be, 14. nec poſſent Sacerdotes ſtare & miniſtrare propter caliginem. Com-
pleuerat enim gloria Domini domum Dei.

Caput hoc expoſui 3. Reg. 8.

Vers. 9. Vectium autem, &c.] Senſus eſt q. d. Vectes quibus portabatur, arca, longiores erant non oraculo, ſed ipſa arca; quare apparebant ſacerdotibus qui ſtabant in Sancto, ad fores Oraculi, ſiue Sancti ſanctorum; ſi quis verò extrinsecus, id eſt extra fores Oraculi remotiùs conſtitiſſet, eos videre non poterat.

Fuit itaque Arca ibi vsque in præsentem diem] quo ſcilicet hæc ſcripſit ille, quia Diaria ſiue Chronica Regum Iuda conſcripſit, ex quibus hos libros Paralipomenon conſcripſit & concinnauit Eſdras. Nam tempore ipſius Eſdræ arca non erat in templo, vtpote iam à Chaldæis exuſto, ſed ante vrbis tem- A plique excidium Arca à Ieremia translata fuit in locum incognitum, vt dicitur 2. Machab. 2. verſ. 4.

Nihilque erat in arca, nisi duæ tabulæ] Quomodo vrna cum manna, & Deuteronomium dicantur fuiſſe in arca, explicui Hebr. 9. 4. Vers. 10.

Nec adhuc in illo tempore (dedicationis templi) vices et ordo inter sacerdotes divisus erat] Hebr. *non obſeruabatur*, ſicut exactè obſeruatus fuit poſt templi dedicationem. Ad hanc enim ob victimas plurimas in ea ſacrificandas non ſufficiebant ſacerdotes & Leuitæ, quorum vices miniſtrandi erant iſta hebdomade; ſed conuocati omnes confluxere ex toto Iſraele quotquot venire potuerunt. Vers. 11.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon populo benedicit, ac Deo gratias agit, quòd promiſſa Dauidi de fabrica templi in ſe compleſſet, eumque obſecrat, vt vota orantium in templo exaudiat.

1. Tunc Salomon ait: Dominus pollicitus eſt vt habitaret in caligine: 2. ego
autem ædificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum.
3. Et conuertit rex faciem ſuam, & benedixit vniuerſæ multitudini Iſrael (nam
omnis turba ſtabat intenta) & ait: 4. Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui
quod locutus eſt Dauid patri meo, opere compleuit dicens: 5. A die, qua
eduxi populum meum de Terra Ægypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus
Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: neque elegi quemquam alium
virum, vt eſſet dux in populo meo Iſrael, 6. ſed elegi Ieruſalem, vt ſit no-
men meum in ea, & elegi Dauid, vt conſtituerem eum ſuper populum meum
Iſrael. 7. Cumque fuiſſet voluntatis Dauid patris mei, vt ædificaret do-
mum nomini Domini Dei Iſrael, 8. dixit Dominus ad eum: Quia hæc fuit
voluntas tua, vt ædificares domum nomini meo, benè quidem feciſti huiuſce-
modi habere voluntatem: 9. ſed non tu ædificabis domum, verùm filius tuus,
qui egredietur de lumbis tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo. 10. Com-
pleuit ergo Dominus ſermonem ſuum, quem locutus fuerat: & ego ſurrexi

pro Dauid patre meo, & sedi super thronum Israel, sicut locutus est Dominus: & ædificaui domum nomini Domini Dei Israel. 11. Et posui in ea arcam, in qua est pactum Domini, quod pepigit cum filiis Israel. 12. Stetit ergo coram altari Domini ex aduerso vniuersæ multitudinis Israel, & extendit manus suas. 13. Siquidem fecerat Salomon basim æneam, & posuerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos altitudinis: steritque super eam: & deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel, & palmis in cælum leuatis, 14. ait: Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cælo & in terra: qui custodis pactum & misericordiam cum seruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo. 15. Qui præstitisti seruo tuo Dauid patri meo quæcumque locutus fueras ei: & quæ ore promiseras, opere complesti, sicut & præsens tempus probat. 16. Nunc ergo Domine Deus Israel, imple seruo tuo patri meo Dauid quæcumque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filij tui vias suas, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me. 17. Et nunc Domine Deus Israel, firmetur sermo tuus, quem locutus es seruo tuo Dauid. 18. Ergóne credibile est vt habitet Deus cum hominibus super terram? Si cælum & cæli cælorum non te capiunt, quantò magis domus ista, quam ædificaui? 19. Sed ad hoc tantùm facta est, vt respicias orationem serui tui, & obsecrationem eius, Domine Deus meus: & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te: 20. vt aperias oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus. super locum, in quo pollicitus es vt inuocaretur nomen tuum, 21. & exaudires orationem quam seruus tuus orat in eo: & exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel. Quæcumque orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de cælis, & propitiare. 22. Si peccauerit quispiam in proximum suum, & iurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrixerint coram altari in domo ista: 23. tu audies de cælo, & facies iudicium seruorum tuorum, ita vt reddas iniquo viam suam in caput proprium, & vlciscaris iustum, retribuens ei secundùm iustitiam suam. 24. Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conuersi egerint pœnitentiam, & obsecrauerint nomen tuum, & fuerint deprecati in loco isto, 25. tu exaudies de cælo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terram, quam dedisti eis, & patribus eorum. 26. Si clauso cælo, pluuia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & conuersi à peccatis suis, cùm eos afflixeris, 27. exaudi de cælo Domine, & dimitte peccata seruis tuis & populi tui Israel, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur: & da pluuiam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum. 28. Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & bruchus, & hostes vastatis regionibus, portas obsederint ciuitatis, omnisque plaga & infirmitas presserit: 29. si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hâc, 30. tu exaudies de cælo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde vnicuique secundùm vias suas, quas nosti eum habere in corde suo: (tu enim solus nosti corda filiorum hominum) 31. vt timeant te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus, quibus viuunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. 32. Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, & adorauerit in loco isto, 33. tu exaudies de cælo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: vt sciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel: & cognoscant, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam ædificaui, 34. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra aduersarios suos per viam in quâ miseris eos, adorabunt te contra viam, in qua ciuitas hæc est, quam elegisti, & domus, quam ædificaui nomi tuo: 35. tu exaudies de cælo preces eorum, & obsecrationem, & vlciscaris. 36. Si autem peccauerint tibi (neque enim est homo, qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captiuos duxerint eos in terram longinquam, vel certè quæ iuxtà, 37. & conuersi in corde suo, in terra, ad quam captiui ducti fuerant, egerint pœnitentiam, & deprecati te fuerint

rint in terra captiuitatis suæ, dicentes: Peccauimus, iniquè fecimus, iniustè egi-
mus: 38. & reuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, in ter-
ra captiuitatis suæ, ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ, quam
dedisti patribus eorum, & vrbis, quam elegisti, & domus, quam ædificaui nomini
tuo: 39. tu exaudies de cælo, hoc est, de firmo habitaculo tuo, preces eorum,
& facias iudicium, & dimittas populo tuo, quamuis peccatori: 40. tu es enim
Deus meus: aperiantur, quæso, oculi tui, & aures tuæ intentæ sint ad orationem
quæ fit in loco isto. 41. Nunc igitur consurge Domine Deus in requiem
tuam, tu & arca fortitudinis tuæ: Sacerdotes tui Domine Deus induantur salu-
tem, & sancti tui lætentur in bonis. 42. Domine Deus ne auerteris faciem
christi tui; memento misericordiarum Dauid serui tui.

HOc caput explicui 3 Reg. 8. 12.

Vers. 13. FECERAT SALOMON BASIM ÆNEAM] per modum suggestus altioris, in quo sedens docensque vel genuflectens & orans audiretur à toto populo circumstante: Vnde addit:

IN MEDIO BASILICÆ] Id est in medio atrij populi, vt dixi cap. 4. 9.

Vers. 28. ÆRVGO ET AVRVGO] vitia sunt segetum cùm illæ instar æris & auri rubiginem & quasi icterum, ictericumque calorem contrahunt, vt contabescant & exinaniantur.

Vers. 41. CONSVRGE DOMINE IN REQVIEM TVAM] vt in templo hoc, quod à me fieri iussisti, nobiscum & inter nos quiescas, habitesque iugiter. *Requies* ergo Dei est templum, ibi enim colitur ipse precibus, votis, sacrificiis, &c.

TV ET ARCA FORTITVDINIS TVÆ] In arca enim Deus ostendere solebat suam potentiam & fortitudinem, cùm ad eius præsentiam Iordanem diuisit, Ierichuntis muros prostrauit, Chananæos, Philisthæos, aliosque hostes Israelis debellauit.

SACERDOTES TVI DOMINE DEVS INDVANTVR SALVTEM] vt planè pleneque sint sani & salui, vt & laicos saluare queant. *Salutem* intelligit tum corporalem, tum potiùs spiritualem, nimirum iustitiam & sanctitatem. Alludit enim ad Psal. 131. 9. *Sacerdotes tui induantur iustitiam*, id est iustitia & vitæ sanctitate ita abundent, vt ea quasi veste vndique ambiri cingique videantur.

NE AVERTAS FACIEM CHRISTI TVI] id est mei ipsius, qui à te factus sum *christus*, id est vnctus in regem, q. d. ne me à te creatum regem, & facie supplici in cælum ad te intentâ orantem repellas; ne me meamque faciem & orationem spernas, & pudore suffundas. Vers. 42.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEus igne è cælo misso victimas Salomonis inflammat, eique reuelat se eius preces exaudisse, vt orantes in templo pro qualibet necessitate exaudiat.

1. CVmque complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo, &
deuorauit holocausta & victimas: & maiestas Domini impleuit domum.
2. Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eò quòd implesset ma-
iestas Domini templum Domini. 3. Sed & omnes filij Israel videbant descen-
dentem ignem, & gloriam Domini super domum: & corruentes proni in terram
super pauimentum stratum lapide, adorauerunt, & laudauerunt Dominum:
Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 4. Rex autem, &
omnis populus, immolabant victimas coram Domino. 5. Mactauit igitur rex
Salomon hostias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia: & de-
dicauit domum Dei, rex & vniuersus populus. 6. Sacerdotes autem stabant in
officiis suis: & Leuitæ in organis carminum Domini, quæ fecit Dauid rex ad lau-
dandum Dominum: Quoniam in æternum misericordia eius, hymnos Dauid
canentes per manus suas: porrò Sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque
Israel stabat. 7. Sanctificauit quoque Salomon medium atrij ante templum
Domini: obtulerat enim ibi holocausta & adipes pacificorum: quia altare æ-
neum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta, & sacrificia, & adipes.
8. Fecit ergo Salomon solemnitatem in tempore illo septem diebus, & omnis
Israel cum eo, Ecclesia magna valdè, ab introitu Emath vsque ad Torrentem
Ægypti. 9. Fecitque die octauo collectam, eò quòd dedicasset altare septem
diebus, & solemnitatem celebrasset diés septem. 10. Igitur in die vigesimo
tertio mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua, lætantes atque gau-
dentes super bono, quod fecerat Dominus Dauidi, & Salomoni, & Israeli po-

pulo suo. 11. Compleuitque Salomon domum Domini, & domum regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo, vt faceret in domo Domini, & in domo sua, & prosperatus est. 12. Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audiui orationem tuam: & elegi locum istum mihi in domum sacrificij. 13. Si clausero cælum, & pluuia non fluxerit, & mandauero & præcepero locustæ, vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: 14. conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à vijs suis pessimis: & ego exaudiam de cælo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. 15. Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto orauerit. 16. Elegi enim, & sanctificaui locum istum, vt sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum, ibi cunctis diebus. 17. Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia quæ præcepi tibi, & iustitias meas iudiciaque seruaueris: 18. suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur de stirpe tua vir, qui sit princeps in Israel. 19. Si autem auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & præcepta mea, quæ proposui vobis, & abeuntes seruieritis diis alienis, & adoraueritis eos, 20. euellam vos de terra mea, quam dedi vobis: & domum hanc, quam sanctificaui nomini meo, proijciam à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. 21. Et domus ista erit in prouerbium vniuersis transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic? Respondebuntque: Quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxit eos de Terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos & adorauerunt eos, & coluerunt: idcirco venerunt super eos vniuersa hæc mala.

HOc caput explicui 3. Reg. 8. & 9.

VERS. 2. MAIESTAS] Hebr. כבוד *cabod*, id est *gloria*, puta caligo siue nubes splendida & gloriosa, Dei inuisibilis maiestatem & gloriam repræsentans.

VERS. 6. SACERDOTES AVTEM STABANT IN OFFICIIS SVIS. Hebr. per *custodias suas*, scilicet à diuisi in suas turmas, per officia singulis à Dauide imposita. Sic & stabant Leuitæ IN ORGANIS CARMINVM, hoc est cum instrumentis musicis, &c. hymnos CANENTES PER MANVS SVAS] manibus scilicet pulsando instrumenta musica, quibus psallebant hymnos & carmina, puta psalmos à Dauide ad Deum laudandum compositos.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Salomon suum palatium multasque vrbes ædificat: reliquias Chananæorum subiugat: sancit victimas statas impensis regis sacrificandas: sacerdotum & Leuitarum officia iuxta Dauidis descriptionem distribuit: missa classe in Ophir, inde recipit 450. *auri talenta.*

1. EXpletis autem viginti annis, postquam ædificauit Salomon domum Domini & domum suam: 2. ciuitates, quas dederat Hiram Salomoni, ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israel. 3. Abiit quoque in Emath Suba, & obtinuit eam. 4. Et ædificauit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. 5. Extruxitque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem, ciuitates muratas habentes portas & vectes & seras: 6. Balaath etiam & omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque vrbes quadrigarum, & vrbes equitum, omnia quæcumque voluit Salomon atque disposuit, ædificauit in Ierusalem & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ. 7. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui non erant de stirpe Israel, 8. de filiis eorum, & de posteris, quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios, vsque in diem hanc. 9. Porrò de filiis Israël non posuit vt seruirent operibus regis: ipsi enim erant viri bellatores, & duces primi, & principes quadrigarum & equitum eius. 10. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. 11. Filiam verò

Pharaonis transtulit de Ciuitate Dauid, in domum quam ædificauerat ei. Dixit
enim rex: Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, eò quòd sancti-
ficata sit: quia ingressa est in eam arca Domini. 12. Tunc obtulit Salomon ho-
locausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticum, 13. vt
per singulos dies offerretur in eo iuxta præceptum Moysi in sabbatis & in calen-
dis, & in festis diebus, ter per annum, id est, in solemnitate azymorum, & in so-
lemnitate hebdomadarum, & in solemnitate tabernaculorum. 14. Et con-
stituit iuxta dispositionem Dauid patris sui, officia Sacerdotum in ministeriis
suis: & Leuitas in ordine suo, vt laudarent, & ministrarent coram Sacerdoti-
bus, iuxta ritum vniuscuiusque diei: & ianitores in diuisionibus suis per por-
tam & portam: sic enim præceperat Dauid homo Dei. 15. Nec prætergressi
sunt de mandatis regis, tam Sacerdotes quàm Leuitæ, ex omnibus quæ præce-
perat, & in custodiis thesaurorum. 16. Omnes impensas præparatas, habuit
Salomon, ex eo die quo fundauit domum Domini vsque in diem quo perfecit
eam. 17. Tunc abiit Salomon in Asiongaber, & in Ailath ad oram Maris ru-
bri, quæ est in terra Edom. 18. Misit autem ei Hiram per manus seruorum
suorum naues, & nautas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir,
tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad re-
gem Salomonem.

HOc caput explicui 3. Reg. 9. vers. 10. & seq.

VERS. 2. CIVITATES QVAS DEDERAT (id est reddiderat) HIRAM SALOMONI.

VERS. 17. ABIIT SALOMON (vel in persona, vel per suos ministros & officiales) IN ASIONGABER. Hic portus est maris rubri, ex quo in Indiam Orientalem facilis & vicinus est traiectus: vnde colligas *Ophir* fuisse in India Orientali, non Occidentali, scilicet in Pegu, non in Peru. Nec enim in Peru, sed in Pegu inueniuntur simiæ, pauones, ebur, gemmæ, aromata, ligna thyina, quæ classis hæc Ophirina detulit ad Salomonem. Portus hic à Iosepho lib. 8. Antiq. cap. 6. appellatur *Berenici*, à S. Hieron. *Esia*, hodie *Suez* vocatur.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REgina Saba venit ad Salomonem. Redditus annui Salomonis, hastæ, scuta, ceteraque supellex aurea, solium ex ebore inter textum, mors & sepultura.

1. REgina quoque Saba, cùm audisset famam Salomonis, venit vt tentaret
eum in ænigmatibus in Ierusalem, cum magnis opibus, & camelis qui por-
tabant aromata, & auri plurimum, gemmasque pretiosas. Cumque venisset ad
Salomonem, locuta est ei quæcumque erant in corde suo. 2. Et exposuit ei
Salomon omnia quæ proposuerat: nec quidquam fuit, quod non perspicuum ei
fecerit. 3. Quæ postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, & domum
quam ædificauerat, 4. nec non & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum,
& officia ministrorum eius, & vestimenta eorum, pincernas quoque & vestes eo-
rum, & victimas quas immolabat in domo Domini: non erat præ stupore vltrà
in ea spiritus. 5. Dixitque ad regem: Verus est sermo, quem audieram in terra
mea de virtutibus & sapientia tua. 6. Non credebam narrantibus, donec ipsa
venissem, & vidissent oculi mei, & probassem vix medietatem sapientiæ tuæ mihi
fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis. 7. Beati viri tui, & beati serui
tui, qui assistunt coram te omni tempore, & audiunt sapientiam tuam. 8. Sit
Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum, re-
gem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Israel, & vult seruare eum in æternum,
idcircò posuit te super eum regem; vt facias iudicia atque iustitiam. 9. Dedit
autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pre-
tiosissimas: non fuerunt aromata talia vt hæc, quæ dedit regina Saba regi Salo-
moni. 10. Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis attulerunt aurum de
Ophir, & ligna thyina, & gemmas pretiosissimas: 11. de quibus fecit rex, de
lignis scilicet thyinis, gradus in domo Domini, & in domo regia, citharas quoque
& psalteria cantoribus: numquàm visa sunt in Terra Iuda ligna talia. 12. Rex

autem

autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit, & quæ postulauit, & multò plura quàm attulerat ad eum: quæ reuersa, abiit in terram suam cum seruis suis. 13. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcenta sexaginta sex talenta auri: 14. excepta ea summa, quam legati diuersarum gentium, & negotiatores afferre consueuerant, omnesque reges Arabiæ, & satrapæ terrarum, qui comportabant aurum & argentum Salomoni. 15. Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: 16. trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta: posuitque ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore. 17. Fecit quoque rex solium eburneum grande, & vestiuit illud auro mundissimo. 18. Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad solium, & scabellum aureum, & brachiola duo altrinsecus, & duos leones stantes iuxta brachiola. 19. sed & alios duodecim leunculos stantes super sex gradus ex vtraque parte: non fuit tale solium in vniuersis regnis. 20. Omnia quoque vasa conuiuij regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur: 21. Siquidem naues regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram, semel in annis tribus: & deferebant inde aurum & argentum, & ebur, & simias, & pauos. 22. Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ præ diuitiis & gloria. 23. Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde eius. 24. & deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos, & mulos, per singulos annos. 25. Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & curruum equitumque duodecim millia, constituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ierusalem. 26. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges, à flumine Euphrate vsque ad terram Philisthinorum, & vsque ad terminos Ægypti. 27. Tantamque copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum: & cedrorum tantam multitudinem velut sycomororum, quæ gignuntur in campestribus. 28. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, cunctisque regionibus. 29. Reliqua autem operum Salomonis priorum & nouissimorum, scripta sunt in verbis Nathan prophetæ & in libris Ahiæ Silonitis, in visione quoque Addo Videntis, contra Ieroboam filium Nabat. 30. regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israel quadraginta annis. 31. Dormiuitque cum patribus suis, & sepelierunt eum in Ciuitate Dauid: regnauitque Roboam filius eius pro eo.

HOc caput explicui 3. Reg. 10.

Vers. 5. DE VIRTVTIBVS TVIS] Hebr. Septuag. & Chald. *de verbis tuis*, id est de tuis rebus à te patratis, vel ad te spectantibus.

Vers. 16. IN ARMAMENTARIO QVOD ERAT CONSITVM (circumdatum) NEMORE] id est *in domo saltus Libani*, vt vertunt Septuag. Porrò trecenti & sexA centi aurei scutorum & hastarum fuêre sicli; quorum quisque pendebat & valebat quatuor drachmas, id est quatuor coronatos, vti ostendi 3 Reg. 10. v. 16.

IN THARSIS] Hebræi mare indeque transmarinas regiones vocabant *Tharsis*; præsertim longinquas, sibique ignotas, vti erat Ophir & India. vide dicta 3. Reg. 9. 28. & Ionæ 1. 3. Vers. 21.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ROboam suâ duritie populum à se auertit, vnde sola tribus Iuda ei adhæsit, ceteræ verò decem tribus regem sibi crearunt Ieroboam.

1. PRofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Israel conuenerat, vt constituerent eum regem. 2. Quod cùm audisset Ieroboam filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem) statim reuersus est. 3. Vocaueruntque eum, & venit cum vniuerso Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes: 4. Pater tuus durissimo iugo nos pressit, tu leuiora impera patre tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem, & paululum de onere subleua, vt seruiamus tibi. 5. Qui ait: Post tres dies reuertimini ad me.

Cum-

Cumque abiisset populus. 6. Iniit consilium cum senibus, qui steterant coram patre eius Salomone dum adhuc viueret, dicens: Quid datis consilij vt respondeam populo? 7. Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic, & leniueris eos verbis clementibus, seruient tibi omni tempore. 8. At ille reliquit consilium senum, & cum iuuenibus tractare cœpit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. 9. Dixitque ad eos: Quid vobis videtur? vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi: Subleua iugum quod imposuit nobis pater tuus? 10. At illi responderunt vt iuuenes, & nutriti cum eo in deliciis, atque dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu subleua: & sic respondebis eis: Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. 11. Pater meus imposuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponam: pater meus cecidit vos flagellis: ego verò cædam vos scorpionibus. 12. Venit ergo Ieroboam, & vniuersus populus, ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis. 13. Respónditque rex dura, derelicto consilio seniorum: 14. locutusque est iuxta iuuenum voluntatem: Pater meus graue vobis imposuit iugum, quod ego grauius faciam: pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædam vos scorpionibus. 15. Et non acquieuit populi precibus: erat enim voluntatis Dei, vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabat. 16. Populus autem vniuersus, rege duriora dicente, sic locutus est ad eum: Non est nobis pars in Dauid, neque hereditas in filio Isai. Reuertere in tabernacula tua Israel, tu autem pasce domum tuam Dauid. Et abiit Israel in tabernacula sua. 17. Super filios autem Israel, qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. 18. Misitque rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, & lapidauerunt eum filij Israel, & mortuus est: porrò rex Roboam currum festinauit ascendere, & fugit in Ierusalem. 19. Recessitque Israel à domo Dauid, vsque ad diem hanc.

Hoc caput audiuimus 3. Reg. 11. vide ibi A dicta.

Vers. 15. ERAT ENIM VOLVNTATIS DEI] Hebr. *erat causatum à Deo.* Volebat Deus diuidere Israelem decemque tribus adimere Salomoni, ad castigandam illius idololatriam, easque dare Ieroboam, ideoque permisit Roboam tam durè & stultè populo respondere, vnde sciebat futurum vt populus se à Roboam subduceret, & ad Ieroboam confugeret, quod ipse intendebat.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam volens armis subiugare decem tribus, prohibetur à Semeia propheta. Multi sacerdotes Leuitæ & fideles relicto Jeroboam idololatra, in Ierusalem transmigrant. Roboam ex multis vxoribus multas procreat proles.

1. Venit autem Roboam in Ierusalem, & conuocauit vniuersam domum Iuda & Beniamin, centum octoginta millia electorum atque bellantium, vt dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnum suum. 2. Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: 3. Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuersum Israel, qui est in Iuda & Beniamin. 4. Hæc dicit Dominus: Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros: reuertatur vnusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cùm audissent sermonem Domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Ieroboam. 5. Habitauit autem Roboam in Ierusalem, & ædificauit ciuitates muratas in Iuda. 6. Extruxitque Bethlehem, & Etam, & Thecue. 7. Bethsur quoque, & Socho, & Odollam, 8. necnon & Geth, & Maresa, & Ziph, 9. sed & Aduram, & Lachis, & Azeca, 10. Saraa quoque, & Aialon, & Hebron, quæ erant in Iuda & Beniamin, ciuitates munitissimas. 11. Cumque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei, & vini. 12. Sed & in singulis vrbibus fecit armamentarium scutorum & hastarum, firmauitque eas summa diligentia, & imperauit super Iudam & Beniamin. 13. Sacerdotes autem & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum de

cunctis

cunctis sedibus suis. 14. relinquentes suburbana & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam & Ierusalem: eò quòd abiecisset eos Ieroboam, & posteri eius, ne sacerdotio Domini fungerentur. 15. Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, & dæmoniorum, vitulorumque quos fecerat. 16. Sed & de cunctis tribubus Israel, quicumque dederant cor suum vt quærerent Dominum Deum Israel, venerunt in Ierusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo patrum suorum. 17. Et roborauerunt regnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in viis Dauid & Salomonis, annis tantùm tribus. 18. Duxit autem Roboam vxorem Mahalath, filiam Ierimoth, filij Dauid: Abihail quoque filiam Eliab filij Isai, 19. quæ peperit ei filios, Iehus, & Somoriam, & Zoom. 20. Post hanc quoque accepit Maacha filiam Absalom, quæ peperit ei Abia, & Ethai & Ziza, & Salomith: 21. Amauit autem Roboam Maacha filiam Absalom, super omnes vxores suas & concubinas: nam vxores decem & octo duxerat, concubinas autem sexaginta, & genuit viginti octo filios, & sexaginta filias. 22. Constituit verò in capite, Abiam filium Maacha, ducem super omnes fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, 23. quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda & Beniamin, & in vniuersis ciuitatibus mutatis: præbuitque eis escas plurimas, & multas petiuit vxores.

Vers. 1. ELECTORVM ATQVE BELLANTIVM] id est *electorum bellatorum*. Est Hendiadys, Hebr. בַּחוּרִים *bachurim*, & electos, & iuuenes significat. Iuuenum enim sunt bella, senum consilia, vt ait ille.

Vers. 11. POSVIT IN EIS PRINCIPES] id est belli duces, cum commeatu sufficienti, vt vicini hostes, scilicet Ieroboami antagonistæ sui insultus sustinere possent. Erant enim ciuitates limitaneæ, in confinio Iudæ & Israelis.

Vers. 14. EO QVOD ABIECISSET EOS IEROBOAM] id est priuasset eos officio sacerdotali & Leuitico, eò quòd nollent suis vitulis quasi idolis, sed Deo vero deseruire.

Vers. 17. AMBVLAVERVNT ENIM IN VIIS DAVID ET SALOMONIS] intellige antequàm Salomon in senio à Deo ad idola apostataret.

Vers. 22. CONSTITVIT ABIAM IN CAPITE] id est caput & principem cæterorum fratrum, qui erant 28. eò quòd ipse licet ætate esset iunior, prudentia tamen, vigore, & industria omnes superaret.

Vers. 23. ET POTENTIOR SVPER OMNES FILIOS EIVS, ET IN CVNCTIS FINIBVS IVDA ET BENIAMIN, ET IN VNIVERSIS CIVITATIBVS MVRATIS] repete, *potentior*, fuit Abia. q.d. Abia occupauit cunctos limites regni, omnesque ciuitates muratas & munitas, itaque se omnium dominum effecit ac potentem, vt potè cui omnes limites regni omnesque vrbes munitæ parerent.

PRÆBVITQVE EIS (ciuitatibus muratis & regni finibus) ESCAS PLVRIMAS (ne hostes eas obsidere, & fame ad deditionem cogere possent) ET MVLTAS PETIVIT VXORES] scilicet Abia sibi ipsi, vt ex eis multos gigneret filios, quibus suum regnum stabiliret & roboraret, ne à fratribus suis inuadi posset. Hunc sensum exigit nostra versio, æquè ac S. Pag. qui pro *potentior super omnes filios*, vertunt: *profecit super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda*, &c.

Porrò, ex Hebræo aliter verti potest cum Pagnino, Vatablo, Marino, & aliis, nimirum sic: *Dispersit* (Roboam) *omnes filios suos super omnes fines Iuda & Beniamin, & per omnes ciuitates munitas*: vt scilicet ipsi separati forent ab inuicem, nec capita conferre possent; vt simul contra Abiam iuniorem, quem omnibus prætulerat, conspirare possent, iuxta illud politicum & tyrannicum Machiauelli præceptum: *si vis regnare, diuide*. Atque vt sorte suâ contenti viuerent, nec de regno cogitarent, *præbuit eis escas plurimas, & dedit eis multitudinem vxorum*, vt ventri & veneri vacantes, in delicioso otio torperent & consenescerent. Idem facit Turcarum Imperator fratribus suis donec prolem habeat, qua habita, fratres occidit, ne imperium inuadant.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Roboam & Iudæi post tres annos à Deo ad idola deſciſcunt. Quare à Seſac rege Ægypto ſpoliantur & ſubiugantur. Morienti Roboam ſuccedit Abia.

1. Cumque roboratum fuiſſet regnum Roboam & confortatum, dereliquit
legem Domini, & omnis Iſrael cum eo. 2. Anno autem quinto regni
Roboam, aſcendit Seſac rex Ægypti in Ieruſalem (quia peccauerant Domino)
3. cum mille ducentis curribus & ſexaginta millibus equitum: nec erat nume-
rus vulgi quod venerat cum eo ex Ægypto, Libyes ſcilicet, & Troglodytæ, &
Æthiopes. 4. Cepitque ciuitates munitiſſimas in Iuda, & venit vſque in Ie-
ruſalem 5. Semeias autem propheta ingreſſus eſt ad Roboam, & principes Iu-
da, qui congregati fuerant in Ieruſalem, fugientes Seſac, dixitque ad eos: Hæc
dicit Dominus: Vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac. 6. Con-
ſternatique principes Iſrael & rex dixerunt: Iuſtus eſt dominus. 7. Cumque
vidiſſet Dominus, quòd humiliati eſſent, factus eſt ſermo Domini ad Semeiam,
dicens: Quia humiliati ſunt, non diſperdam eos, daboque eis pauxillum auxi-
lij, & non ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manum Seſac: 8. Verum-
tamen ſeruient ei, vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terra-
rum. 9. Receſſit itaque Seſac rex Ægypti ab Ieruſalem, ſublatis theſauris do-
mus Domini, & domus regis, omniaque ſecum tulit, & clypeos aureos, quos fe-
cerat Salomon, 10. pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus ſcu-
tariorum, qui cuſtodiebant veſtibulum palatij. 11. Cumque introiret rex do-
mum Domini, veniebant ſcutarij, & tollebant eos, iterumque referebant eos ad
armamentarium ſuum. 12. Verumtamen quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis
ira Domini, nec deleti ſunt penitus: ſiquidem & in Iuda inuenta ſunt opera bo-
na. 13. Confortatus eſt ergo rex Roboam in Ieruſalem, atque regnauit: qua-
draginta autem & vnius anni erat cùm regnare cœpiſſet, & decem & ſeptem
annis regnauit in Ieruſalem, vrbe, quam elegit Dominus, vt confirmaret no-
men ſuum ibi, de cunctis tribubus Iſrael: nomen autem matris eius Naama Am-
manitis. 14. Fecit autem malum, & non præparauit cor ſuum vt quæreret
Dominum. 15. Opera vero Roboam prima & nouiſſima, ſcripta ſunt in Li-
bris Semeiæ prophetæ, & Addo Videntis, & diligenter expoſita, pugnauerunt-
que aduerſum ſe Roboam & Ieroboam cunctis diebus. 16 Et dormiuit Ro-
boam cum patribus ſuis, ſepultuſque eſt in Ciuitate Dauid. Et regnauit Abia fi-
lius eius pro eo.

Vers. 2. Sesac rex Ægypti] qui *Seſoſtris* ab Herodoto lib. 2. & Diodoro lib. 2. (quos citat Ioſephus lib. 8. cap 4.) nuncupatur, quique vt iidem referunt, quando imbelles & mulieroſos vicerat, trophæum mulieroſum erigebat, ac reges à ſe victos ſolebat currui ſuo triumphali iungere, vt ſe ſuper reges eſſe, imò ſuper omnes homines oſtenderet. Cauſam belli hanc fuiſſe ſuſpicantur noſter Samerius & Salianus, quòd Ieroboam, qui Salomonis iram fugiens in Ægypto duxerat cognatam vel filiam Seſac, poſt mortem Salomonis rediens, rexque Iſraelis creatus, ſollicitarit cognatum vel ſocerum ſuum Seſac, vt imbellem, mulieroſum, & pauidum Roboam inuaderet, ne ipſe Ieroboam à Roboam inuaderetur, & regno nouo ſpoliaretur, ſed potiùs eius regnum ſuo adiiceret, & Seſaci ſoceri ſui dono poſſideret. Certiorem cauſam dat Script. ſcilicet Apoſtaſiam & idololatriam Roboami & Iu- A dæorum: hanc enim Deus per Seſac punire deſtinabat. Addunt Herodotus & Diodorus Seſac è Ieruſalem victâ perrexiſſe ad reliquam Aſiam, eamque ſibi ſubiugaſſe, ac terra marique tam multa occupaſſe, vt Alexandrum Magnum ſuperarit.

Troglodytæ] populi ſunt Æthiopiæ, quæ adiacet Ægypto, cuius rex erat Seſac, *nullarum opum domini*, ait Mela lib. 1. *ſtrident magis quàm loquantur, ſpecus ſubeunt, aluntur que ſerpentibus.* Vers. 3.
Hebr. vocantur סֻכִּיִּים *ſuchym*. id eſt *latibula,* B *& antra habitantes.* Græcè τρωγλοδῦται, id eſt cauernas ſubeuntes & incolentes. τρώγλη enim eſt foramen, nidus, cauerna. Audi Ariſtot. lib 8. de hiſtoria anim. cap. 12. *Grues ex Scythicis campis ad paludes Ægypto ſuperiores, vnde Nilus profluit, veniunt, quo in loco pugnare cum Pygmæis dicuntur: non enim id fabula eſt, ſed certè, genus tum hominum, tum etiam equorum puſillum, vt dicitur, eſt deguntq; in cauernis, vnde nomen Troglodytæ à ſubeun-*

dis cauernis accepêre. Verùm hæc de Pygmæis eum g:uibus pugnantibus communis olim fuit opinio per traditionem accepta, sed fabulosa, vti ostendi Ezech. 27. v. 11. Quare minus rectè nonnulli Troglodytas putant esse Arabes in tabernaculis habitantes, ideoque vagabundos qui Nomades vocantur. Constat enim eos fuisse Æthiopes.

VERS. 7. NON STILLABIT FVROR MEVS SVPER IE-
A RVSALEM] scilicet vlterius per continuas cædes, rapinas & strages, quas parat Sesac. Vide hîc quàm citò placatur Deus ad pœnitentiam qualem qualem Roboami & Iudæorum. Nam vel non veram & seriam, vel non firmam & stabilem fuisse pœnitentiam, patet ea eo quòd instinctu matris suæ Naamæ Ammonitis, ideoque idololatræ, reuersus sit ad idola, vt dicitur v. 13. & 14.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ABia rex Juda pius de impio Jeroboam triumphat, cæsis quingentis millibus Israelitarum, ac ex 14. vxoribus 38. filios generat.

1. ANno octauodecimo regis Ieroboam, regnauit Abia super Iudam. 2. Tri-
bus annis regnauit in Ierusalem, nomenque matris eius Michaia, filia
Vriel de Gabaa: & erat bellum inter Abiam & Ieroboam. 3. Cumque iniisset
Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & electorum quadringenta mil-
lia: Ieroboam instruxit econtrà aciem octingenta millia virorum, qui & ipsi ele-
cti erant, & ad bella fortissimi. 4. Stetit ergo Abia super montem Semeron,
qui erat in Ephraim, & ait: Audi Ieroboam, & omnis Israel. 5. Num ignora-
tis quòd Dominus Deus Israel dederit regnum Dauid super Israel in sempiter-
num, ipsi & filiis eius in pactum salis? 6. Et surrexit Ieroboam filius Nabat,
seruus Salomonis filij Dauid: & rebellauit contra dominum suum. 7. Congre-
gatique sunt ad eum viri vanissimi, & filij Belial: & præualuerunt contra Roboam
filium Salomonis: porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit resiste-
re eis. 8. Nunc ergo vos dicitis quod resistere possitis regno Domini, quod
possidet per filios Dauid, habetisque grandem populi multitudinem, atque vi-
tulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam in deos. 9. Et eiecistis Sacerdotes Do-
mini, filios Aaron, atque Leuitas: & fecistis vobis Sacerdotes sicut omnes popu-
li terrarum: quicumque venerit, & initiauerit manum suam in tauro de bobus, &
in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dij. 10. Noster autem Do-
minus, Deus est, quem non reliquimus, Sacerdotesque ministrant Domino de fi-
liis Aaron, & Leuitæ sunt in ordine suo: 11. Holocausta quoque offerunt
Domino per singulos dies mane & vespere, & thymiama iuxta legis præcepta con-
fectum, & proponuntur panes in mensa mundissima, estque apud nos candela-
brum aureum, & lucernæ eius, vt accendantur semper ad vesperam: nos quippe
custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis. 12. Ergo in ex-
ercitu nostro dux Deus est, & Sacerdotes eius, qui clangunt tubis, & resonant
contra vos: filij Israel nolite pugnare contra Dominum Deum patrum vestro-
rum, quia non vobis expedit. 13. Hæc illo loquente Ieroboam retro molieba-
tur insidias. Cumque ex aduerso hostium staret, ignorantem Iudam suo ambie-
bat exercitu. 14. Respiciensque Iuda vidit instare bellum ex aduerso & post
tergum, & clamauit ad Dominum: ac Sacerdotes tubis canere cœperunt.
15. Omnesque viri Iuda vociferati sunt: & ecce illis clamantibus, perterruit
Deus Ieroboam, & omnem Israel qui stabat ex aduerso Abia & Iuda. 16 Fu-
geruntque filij Israel Iudam: & tradidit eos Deus in manu eorum. 17. Percus-
sit ergo eos Abia & populus eius, plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Israel
quingenta millia virorum fortium. 18. Humiliatique sunt filij Israel in tem-
pore illo, & vehementissimè confortati filij Iuda, eo quod sperassent in Domino
Deo patrum suorum. 19. Persecutus est autem Abia fugientem Ieroboam, &
cepit ciuitates eius, Bethel & filias eius, & Iesana cum filiabus suis, Ephron quo-
que & filias eius: 20. nec valuit vltrà resistere Ieroboam in diebus Abia: quem
percussit Dominus, & mortuus est. 21. Igitur Abia, confortato imperio suo,
accepit vxores quatuordecim: procreauitque viginti duos filios, & sedecim fi-
lias. 22. Reliqua autem sermonum Abia, viarumque & operum eius, scripta
sunt diligentissimè in Libro Addo Prophetæ.

VERS. 2. MICHAIA FILIA VRIEL] Vide dicta 3 Reg. 15.2.

VERS. 4. STETIT ABIA SVPER MONTEM] vt eius oratio ab omnibus Israelitis circumcirca castra metantibus audiri posset. Est autem hæc eius oratio pia & efficax, qua multis rationibus eis persuadere conatur, vt relicta noua religione & rege, ad auitum Deum regnumque Dauid in Ierusalem redeant: ac præsertim quòd ipse habeat Deum pugnantem pro se, quem ipsi, vtpote idololatræ, habeant aduersum. q. d. Insanè agitis, si contra Deum pugnare vultis. Lege eam & expende.

VERS. 5. IN PACTVM SALIS] id est in pactum firmum, stabile & æternum. Sal enim res à putredine integras saluasque conseruat: hinc sal est symbolum æternitatis, vt dixi Leuit. 2. v. 12. Addit noster Sanchez, atque: Constat hoc pactum de regno in Dauidis familia perpetuo esse conditionatum, nempe si Dauidis progenies pactum seruet, Psal. 88 v. 30. Dedit itaque Deus regnum Dauidis domui cum grano salis, nempe si à fide, quam integram seruare debuit, non deficiat, aut si ipsa Dauidis progenies salem adhibeat, neque percussum fœdus corrumpi atque tabescere permittat.

VERS. 9. QVICVMQVE INITIAVERIT (Hebr. & Septuag. *impleuerit* MANVM SVAM IN TAVRO DE BOBVS (Hebr. *in iuuenco filio bouis*) ET IN ARIETIBVS SEPTEM, FIT SACERDOS EORVM QVI NON SVNT DII] q. d. Sicut falsos habetis Deos, sic & falsos sacerdotes, non enim Deus elegit eos, vti elegit Aaronem & posteros eius; sed quicumque, licet vilis & sceleratus, manibus suis offerendo taurum & septem arietes consecrarit suas manus, hoc ipso fit sacerdos idolorum, puta vitulorum aureorum. Nota, *implere manum*. Hebr. idem est quod, consecrare sacerdotem. Nam manus implendo victimis, easque manibus suis offerendo consecrabat se sacerdotem. Hoc enim ritu fiebat sacerdotis consecratio, vt patet Leuit. 8.

VERS. 11. PROPONVNTVR PANES IN MENSA MVNDISSIMA, &c.] Ex hoc loco & seq. vbi non nisi vnius mensæ & vnius candelabri fit mentio, colligit Torniellus, Sesacum regem Ægypti, *ex denis candelabris*, quæ rex Salomon collocarat in templo, non reliquisse nisi vnam mensam vnumque candelabrum, eoque Iudæos deinceps contentos fuisse, sicut fuerant antequàm templum à Salomone excitaretur.

VARS. 20. QVEM PERCVSSIT DOMINVS, ET MORTVVS EST] Quem, scilicet Ieroboam, de eo enim sermo proximè præcessit; Ieroboam enim post duos tresue annos miserè interiit. Hebræi verò in Seder Olam non Ieroboam, sed ipsum Abiam intelligunt, quem aiunt ingratum fuisse Deo, nec dignas egisse gratias pro tanta victoria, ideoque paulo pòst obiisse, nec nisi triennium regnasse, ac biennio ante Ieroboam esse vita functum. Verùm hoc non satis consentit cum eo quod proximè subditur: *igitur Abia confortato imperio suo accepit vxores 14.* &c.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ABiæ succedit filius Asa, qui excisâ idololatriâ confortatus à Deo Zaram regem Æthiopum cum mille militum millibus profligat.

1. DOrmiuit autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in Ciuitate
Dauid: regnauitque Asa filius eius pro eo, in cuius diebus quieuit terra an-
nis decem. 2. Fecit autem Asa quod bonum & placitum erat in conspectu
Dei sui, & subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, 3. & confregit sta-
tuas, lucosque succidit: 4. & præcepit Iudæ vt quæreret Dominum Deum pa-
trum suorum, & faceret legem, & vniuersa mandata: 5. & abstulit de cun-
ctis vrbibus Iuda aras, & fana, & regnauit in pace. 6. Ædificauit quoque vr-
bes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexe-
rant, pacem Domino largiente. 7. Dixit autem Iudæ: Ædificemus ciui-
tates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris, donec à
bellis quieta sunt omnia, eo quod quæsierimus Dominum Deum patrum nostro-
rum, & dederit nobis pacem per gyrum: Ædificauerunt igitur, & nullum in ex-
truendo impedimentum fuit. 8. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium
scuta & hastas de Iuda trecenta millia, de Beniamin vero scutariorum & sagitta-
riorum ducenta octoginta millia, omnes isti viri fortissimi. 9. Egressus est au-
tem contra eos Zara Æthiops cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus
trecentis: & venit vsque Maresa. 10. Porrò Asa perrexit obuiam ei, & instru-
xit aciem ad bellum in Valle Sephata, quæ est iuxta Maresa: 11. & inuocauit
Dominum Deum, & ait: Domine non est apud te vlla distantia, verum in pau-
cis auxilieris, an in pluribus: adiuua nos Domine Deus noster: in te enim, & in

tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem. Domine,
Deus noster tu es, non prævaleat contra te homo. 12. Exterruit itaque Do-
minus Æthiopes coram Asa, & Iuda: fugeruntque Æthiopes. 13. Et perse-
cutus est eos Asa, & populus qui cum eo erat, vsque Gerara: & ruerunt Æthio-
pes vsque ad internecionem, quia Domino cædente contriti sunt, & exercitu il-
lius præliante. Tulerunt ergo spolia multa, 14. & percusserunt ciuitates om-
nes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror inuaserat: & diripue-
runt vrbes, & multam prædam asportauerunt. 15. Sed & caulas ouium de-
struentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum reuersique
sunt in Ierusalem.

Vers. 2. REX ASA SVBVERTIT ALTARIA PEREGRINI CVLTVS (quo gentiles colebant suos deos & idola) ET EXCELSA] Dices 3. Reg. 15. 34 de Asa dicitur. *non abstulit excelsa*. Resp. excelsa alia erant idolis, alia Deo vero dicata; illa sustulit Asa, hæc non. Rursum, *excelsa*, scilicet altaria, simulachra & lucos idolorum sustulit Asa, non verò templa omnia eisdem à Salomone dicata; hæc enim posteà sustulit Iosias 4. Reg. 23. 13.

Vers. 5. ET ABSTVLIT, &c. FANA] scilicet Baal, Astaroth, cæterorumque Deorum. Hebr. est חַמָּנִים *chammanim* vel *Hammanim*, quod propriè significat *solaria*, id est delubra, vel altaria Solis, siue Ammonis. Inde enim Punicè dictus est Ammon, siue Iupiter Ammonius, id est Sol, ab Hebr. חַמָּה *chamma* vel *hamma*, id est Sol, ita dictus à calore: חָמַם *chamam* enim significat calefacere. Vide dicta Ezech. 6. v. 6.

Vers. 9. EGRESSVS EST AVTEM (sub annum decimum quintum regni Asa, vt colligitur ex cap. seq. v. 10. ita Salianus) CONTRA EOS ZARA ÆTHIOPS CVM EXERCITV SVO (continenter) DECIES CENTENA MILLIA] *Æthiops*: Torniellus & alij apud Genebr. per Æthiopiam, hic accipiunt A Madianitidem, ex qua oriunda vxor Moysis vocatur *Æthiopissa*, Num. 12. Ratio eorum est, quòd Æthiopes propriè dicti longe absint à Iudæa. Verùm meliùs Serarius, Sanchez, Salianus & alij, veram Æthiopiam, quæ sub Ægypto est, accipiunt. Hæc enim adiacet Ægypto, ideoque Iudææ vicina est: & fortè Zara iam fuit rex Ægypti, quàm Æthiopiæ, idque probatur primò quia cap. 16. 8. hi ipsi vocantur *Æthiopes & Libyes*; erant ergo verè Æthiopes, qui sunt in Africa & Libya, non verò Madianitæ, qui sunt in Asia. Secundò, quia Asa hoc prælio ab hostibus recuperauit omnia spolia, quæ Sesac B rex Ægypti ante 26. annos sub Roboam ex Iudæa abstulerat. Ergo hostes hi fuere Ægyptij, eisque vicini Æthiopes. Vnde Septuag. sub finem cap. 14. eos vocant *Alimazones*, vel vt alij volunt, *Amazones*, quos ex Libya esse docet hic Theodor. & Diodor. lib. 3.

Vers. 13. ET RVERVNT ÆTHIOPES VSQVE AD INTERNECIONEM, QVIA DOMINO CÆDENTE CONTRITI SVNT, ET EXERCITV ILLIVS (Asæ regis, vel Dei puta Angelorum exercitu) PRÆLIANTE] pro Asa & Iuda Deum & sanctos Angelos inuocante.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AZarias propheta vaticinatur Israelem multo tempore priuandum veri Dei cultu, lege & sacerdotio. Cuius oraculo commotus Asa rex idola funditus extirpat, & matrem suam sacerdotio Priapi abdicat.

1. AZarias autem filius Oded, facto in se spiritu Dei, 2. egressus est in oc-
cursum Asa, & dixit ei: Audite me Asa & omnis Iuda & Beniamin: Domi-
nus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, inuenietis: si autem dere-
liqueritis eum, derelinquet vos. 3. Transibunt autem multi dies in Israel
absque Deo vero, & absque sacerdote, doctore, & absque lege. 4. Cumque
reuersi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel, & quæsierint eum re-
perient eum. 5. In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti, sed
terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. 6. pugnabit enim gens
contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia Dominus conturbabit eos in om-
ni angustia. 7. Vos ergo confortamini, & non dissoluantur manus vestræ: erit
enim merces operi vestro. 8 Quod cum audisset Asa, verba scilicet & pro-
phetiam Azariæ filij Oded prophetæ, confortatus est, & abstulit idola de omni
terra Iuda & de Beniamin, & ex vrbibus, quas ceperat, montis Ephraim, & dedica-
uit altare Domini quod erat ante porticum Domini. 9. Congregauitque vniuer-
sum

ſum Iudam & Beniamin, & aduenas cum eis de Ephraim, & de Manaſſe, & de
Simeon: plures enim ad eum confugerant ex Iſrael, videntes quod Dominus
Deus illius eſſet cum eo. 10. Cumque veniſſent in Ieruſalem menſe tertio, an-
no decimo quinto regni Aſa, 11. immolauerunt Domino in die illa, de manu-
biis & præda quam adduxerant, boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia:
12. Et intrauit ex more ad corroborandum fœdus, vt quærerent Dominum
Deum patrum ſuorum in toto corde, & in tota anima ſua. 13. Si quis autem,
inquit, non quæſierit Dominum Deum Iſrael, moriatur, à minimo vſque ad ma-
ximum, a viro vſque ad mulierem. 14. Iuraueruntque Domino voce magna
in iubilo, & in clangore tubæ, & in ſonitu buccinarum, 15. omnes qui erant
in Iuda cum execratione: in omni enim corde ſuo iurauerunt, & in tota volun-
tate quæſierunt eum, & inuenerunt: præſtititque eis Dominus requiem per cir-
cuitum. 16. Sed & Maacham matrem Aſa regis ex auguſto depoſuit impe-
rio, eò quod feciſſet in luco ſimulachrum Priapi: quod omne contriuit, & in fru-
ſta comminuens combuſſit in Torrente cedron. 17. Excelſa autem derelicta
ſunt in Iſrael: attamen cor Aſa erat perfectum cunctis diebus eius. 18. Ea-
que quæ vouerat pater ſuus, & ipſe, intulit in domum Domini, argentum, & au-
rum, vaſorumque diuerſam ſupellectilem. 19. Bellum verò non fuit vſque
ad trigeſimum quintum annum regni Aſa.

Vers. 3. TRANSIBANT MVLTI DIES IN ISRAEL ABSQVE DEO, DOCTORE ET LEGE] id eſt abſque cura & cultu veri Dei, Doctoris & legis diuinæ. Tangit præſens tempus quo Ieroboam cultum vitulorum aureorum in Iſraëlem induxit, nam eum in hoc vitulorum cultu ſecuti ſunt omnes poſteri eius omneſque ad vnum reges Iſrael, quos ex regibus Iuda imitati ſunt Ioram, Ochozias, Athalia, Achaz, Manaſſe, Ioakim & Sedecias, idola pro Deo auito & vero colentes.

Vers. 4. CVMQVE REVERSI FVERINT IN ANGVSTIA SVA AD DOMINVM ISRAEL, &c. INVENIENT EVM] Sic Deum inuenit pœnitens Achab, & Ioas, cui Eliſeus trinam de Syris victoriam prædixit, ac pœnitens Manaſſe, item pius Ezechias, Ioſias & ſimiles.

Vers. 10. MENSE TERTIO] Siuan, quo celebrabant Pentecoſten, vt indicet hoc feſto ipſos Deum inuocantes, eius ope tantam victoriam adeptos eſſe, ideoque ei in gratiarum actionem manubias hoſtium obtuliſſe. Sic vice verſa Conſtantinopolis à Turca expugnata eſt in Pentecoſte, eò quòd Græci impiè ſentirent de Spiritu ſancto, eius, hoc eſt feſtum, docerentque eum non procedere à Patre & Filio.

Vers. 17. COR AVTEM ASÆ ERAT PERFECTVM CVM DOMINO CVNCTIS DIEBVS EIVS] quoad verum Dei cultum, q.d. Aſa per omnem vitam coluit Deum verum, numquam verò ad idola deflexit vti deflexerunt alij. Nam alioqui Aſa in aliis peccauit, & Deum grauiter offendit, vt patebit c. ſeq v. 7. 10. & 12.

Vers. 19. VSQVE AD TRIGESIMVM QVINTVM (ita legendum eſt cum Hebr. Septuag. Romanis, non, *vſque ad trigeſimum*, vt legunt aliqui) ANNVM REGNI ASA] hoc eſt regni Iuda, quod in morte Salomonis à regno Iſraelis per ſchiſma Ieroboam direptum, tunc propriè cœpit vt ſcilicet primus annus Roboam fuerit primus annus regni Iuda, prout regnum Iuda proprium fuit & diſtinctum à regno Iſraëlis, quod cum pariter cœpit ſub primo rege Ieroboam. Ita Hebr. Sanchez, Salian. Torniellus & alij, id magis patebit, cap. ſeq. v. 1.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REx Aſa perculſus exercitu Baaſa regis Iſrael, opem poſcit à Benadad rege Syriæ. Qua de cauſa increpitus ab Hanani propheta, eum incarcerat: mox podagrâ moritur anno regni 41.

1. ANno autem trigeſimo ſexto regni eius aſcendit Baaſa rex Iſrael in Iudam,
& muro circumdabat Rama, vt nullus tutè poſſet egredi & ingredi de re-
gno Aſa. 2. Protulit ergo Aſa argentum & aurum de theſauris domus Domi-
ni, & de theſauris regis, miſitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Da-
maſco, dicens: 3. Fœdus inter me & te eſt, pater quoque meus & pater tuus
habuere concordiam: quam ob rem miſi tibi argentum & aurum, vt rupto fœde-
re, quod habes cum Baaſa rege Iſrael, facias eum à me recedere. 4. Quo comper-
to, Benadad miſit principes exercituum ſuorum ad vrbes Iſrael: qui percuſſerunt
Ahion, & Dan, & Abelmaim, & vniuerſas vrbes Nephtali muratas, 5. Quod

cum audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum. 6. Porrò
Asa rex assumpsit vniuersum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna quæ æ-
dificationi præparauerat Baasa, ædificauitque ex eis Gabaa, & Maspha. 7. In
tempore illo venit Hanani propheta ad Asa regem Iuda, & dixit ei: Quia habui-
sti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco euasit Syriæ regis
exercitus de manu tua. 8. Nonne Æthiopes & Libbyes multo plures erant, qua-
drigis & equitibus, & multitudine nimia: quos, cum Domino credidisses, tradi-
dit in manu tua? 9. Oculi enim Domini contemplantur vniuersam terram, &
præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stultè igitur egisti,
& propter hoc ex præsenti tempore aduersum te bella consurgent. 10. Iratusque
Asa aduersus Videntem, iussit eum mitti in neruum: valdè quippe super hoc fue-
rat indignatus: & interfecit de populo in tempore illo plurimos. 11. Opera au-
tem Asa prima & nouissima, scripta sunt in Libro regum Iuda & Israël. 12. Æ-
grotauit etiam Asa anno trigesimonono regni sui, dolore pedum vehemen-
tissimo, & nec in infirmitate sua quæsiuit Dominum, sed magis in medicorum ar-
te confisus est. 13. Dormiuitque cum patribus suis: & mortuus est anno qua-
dragesimo primo regni sui. 14. Et sepelierunt eum in sepulchro suo quod fo-
derat sibi in Ciuitate Dauid: posueruntque eum super lectum suum, plenum aro-
matibus & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, &
combusserunt super eum ambitione nimia.

Vers. 1. *Antilogia annorum.* ANNO AVTEM TRIGESIMO SEXTO EIVS (Asæ) ASCENDIT BAASA] Dices, Baasa iam erat mortuus à decennio, scilicet anno 25. regni Asæ, vt patet 3. Reg. 16. 8. nam anno 36. Asæ regnabat in Israël Amri 3. Reg. 16. 22. *Conciliatur Primò.* Respondet primò Caietan. Ioannes Lucidus, Adrichom. in Chronol. Ioannes Annius cum suo pseudophilone, & Melchior Canus lib. 11. de locis cap. 5. ad 12. arg. hic mendum irrepsisse, & pro 36. legendum 26. vel potiùs 16 Nec hoc mirum, quia hæc res non spectat ad fidem, nec ad bonos mores. Verùm omnes Codices Hebræi, Chaldæi, Græci, Latini constanter habent 36. non 26. Atqui in omnibus Codicibus esse mendum, est dicere in S. Script. esse mendum, quod absit. *Secundò.* Secundò, Lyran. Vatabl. & Genebr. respondent, annos Asæ dupliciter numerari, primò, ab initio regno; secundò, ab illo memorabili bello & victoria Æthiopica. Hinc ergo 36. anni regni Asæ esse 26. eiusdem à bello Æthiopico, quo Baasæ morienti dicitur successisse filius Ela 3. Reg. 16. 8. Verùm hoc est turbare totam S. Script. chronologiam: sic enim pariter anni sequentium regum, scilicet Zambri, Amri, Achab, qui regnarunt cum Asa, &c. numerandi forent à bello Æthiopico, quod nemo dixerit. *Tertiò.* Tertiò, alij dicunt hos annos 36. esse annos vitæ Asæ, non regni. Verùm obstat, quòd expressè dicatur: *Anni autem 36. regni*, non vitæ: vnde Abul. respondet aliam hic quærendam esse solutionem, quam ipse se nescire profitetur. *Quartò genuinè.* Quartò & veriùs dicas hos 36. annos esse regni Iudæ; quare computandos esse à primo anno Roboam, qui primus fuit rex Iuda, cùm Israël, id est decem tribus, regem sibi creauere Ieroboam. Tunc enim facta est noua Æra, ac multi annos computare cœperunt ab hoc insigni schismate. Tunc enim institutum est regnum Iuda, æquè ac regnum Israël; vnde hic passim anni regum Israël numerantur iuxta annos regum Iuda sibi conregnantium. Igitur, Roboam primus rex Iuda regnauit 17. annis, mox Abia tribus annis, denique Asa

A sedecim, adde hos omnes, habebis 36. quos quærimus. Quare hic annus 36. regni Iuda, præcisè fuit decimussextus regni Asæ. Instabis, hi 36. anni hic vocantur non regni Iuda, sed regni Asæ. Resp. idem est regnum Asæ quod regnum Iuda; nam Asa aliud non habuit regnum quàm Iuda. Quare dum computas annos regni Iuda, computas annos Asæ, qui illi præerat, & cuius erat hoc regnum. Ita Seder Olam siue chron. Hebræorum, Torniellus, Salian. & Azor. tom. 1. Instit. mor. lib. 6. cap 55. q. 3. Sic Absalom dicitur anno 40. petiisse à Dauid veniam eundi in Hebron 2. Reg. 15. 7. non vtique anno 40. Dauidis (nam trigesimus eius tantùm agebatur) sed 40. ab institutione regni in Israël, puta ab anno primo Saulis regis, cùm publicè vnctus est à Samuele, qui regnum Dauidis decem annis antecesserat. Initium enim alicuius regni nota est insignis, vt inde chronologia B ducatur.

CIRCVMDABAT RAMA, quæ erat in faucibus confinium regni Iuda, vt proinde, NVLLVS TVTO POSSIT EGREDI ET INGREDI DE REGNO ASA.]

IDCIRCO EVASIT SYRIÆ REGIS EXERCITVS] *Vers. 7.* q. d. si confisus in Deo eius opem inuocasses, non autem Benadad regis Syriæ; eum, vtpote perpetuum Iudæ hostem, æquè ac Baasa regem Israël vicisses, sicut vicisti Zaram regem Æthiopiæ, qui multò numerosiore milite Iudæam inuadebat.

INTERFECIT DE POPVLO PLVRIMOS] qui *Vers. 10.* Hanani prophetæ innocentiam iniustè ab Asa in carcere affligi dolebant, ideoque eius tyrannidem liberius incusabant.

C DOLORE PEDVM VEHEMENTISSIMO] Hebr. *Vers. 12.* & Græcè additur *vsque ad supra*, scilicet cùm ad podagræ humor doloque caput inuadit, est vehementissimus, & celerem mortem affert. Vnde Pagnin. vertit: *vsque ad verticem suis ægrotatio eius*.

SED MAGIS IN MEDICORVM ARTE CONFISVS EST] Notant Procopius & Theodoretus quæst. 45. *Medicos* vel accipi hic pro incanta-

cantatoribus, & magicis impostoribus, vel pro veris medicis. Si priore modo, patet cur peccarit. Quemadmodum lib. 30. c. 1. docet Plinius Magiam & Medicinam vnà ferè copulari: & lib. 29. c. 1. *Quid*, ait, *venenorum fertilius, aut vnde testamentorum plures insidiæ? iam verò & adulteria, &c. quàm è medicina?* sicque apud Latinos *medicamenta* pro *venenis* interdùm sumuntur, vt apud Græcos pharmaca, Nonio teste, videatur & idem Plinius lib. 26. cap. 4. Si posteriore modo, dupliciter peccare potuit. Primò, nimiam spem in iis ponendo, prætermissa Domini Dei ope. Nam & ideo Salomonis de remediis librum, reuulsum ab Ezechia referunt Cedrenus & Suidas, quod populus Deo non inuocato & neglecto, malorum inde sanationem peteret. Secundò, præposterè ipsorum opem quærendo, ante scilicet placationem, & auxilium quæsitum à Deo, prout explicat Ecclesiasticus ca. 38. v. 9. & seqq. ac iubet Innocentius III. de pœnitentiis & remissionibus c. *Cùm infirmitas.* Ita Serarius.

Vers. 14. PLENVM AROMATIBVS ET VNGVENTIS MERETRICIIS] Græcè *myrepsicis*, id est *aromatariis*, Vnde Serarius pro *meretriciis*, suspicatur legendum *myrepsicis*. Verùm *meretriciis* habent omnia Hebr. & Latina: *meretriciis* ergo idem est quod suauissimia, & vt Vatabl. vertit *delicatissimis*, quibus vtuntur meretrices; vt fœtorem corporis, ac præsertim halitus, quem stupris confectæ, quasi putida cadauera exhalant, ita obducant & contegant, iuxta illud:

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Vox *meretriciis* notat nimias odorum & aromatum hìc fuisse delicias, nimiumque luxum & pompam; vnde subdit dicens: *ambitione nimia.*

A ET COMBVSSERVNT SVPER EVM] vt cadaueri regio honorem & cultum ciuilem exhiberent, & ab eo fœtorem putredinemque depellerent. Non enim cadauer ipsum cum aromatibus, vt vult Vatabl. sed aromata iuxta cadauer combusserunt, vti multis ostendit Sanchez.

Notant Hebræi apud S. Hier. in Tradit. hæc aromata super, vel ad tumulum ipsius combusta fuisse; imò & vestes, idque reuerentiæ & honoris causâ: quemadmodum apud Virgilium 6. Æneid. *Congesta cremantur Thurea dona*, & apud Plinium lib. 13. capite 1. Homerum & alios. Sic in morte Aristobuli à se submersi B adhibet etiam vnguenta & aromata plura Herodes apud Iosephum, & in Herodis ipsius funere Archelaus apud eumdem: Ipsum adhuc viuentem Asam impleuisse sepulchrum suum vnguentis, Azarias lib. 3 cap. vlt. fol. 183. ac Rabbini quidam alij tribuunt. Quin & vnguenta à fidelibus efferri solita ad sepulchra martyrum, docet S. Paulinus Natali 6 Felicis dum ita canit:

Vt vibrent tremulas funalia pendula flammas,
Martyris hi tumulum studeant perfundere nardo,
Et medicata pie referant vnguenta sepulchro.

Idem testatur Prudentius Peristeph. Hymno 12. in Hippolito, dicens:

C *Oscula perspicuo figunt impressa metallo:*
Balsama diffundunt, fletibus ora rigant.

Et S. Gregorius lib. 7. Indict. 2. Epist. 53 scribens ad Secundinum: *Aloem verò*, inquit, *thymiama, styracem & balsamum sanctorum martyrum corporibus offerenda, latore præsentium deferente, transmisimus.*

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ASæ succedit pius Iosaphat: ideoque diues & armis potens: hic v. 7. mittit doctores per totum regnum, qui populum legem Dei doceant. v. 11. vectigales ei fiunt Philisthæi & Arabes v. 14. milites & duces eiusdem recensentur.

1. REgnauit autem Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel. 2.
Constituitque militum numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erant valla-
tæ muris. Præsidiaque disposuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim, quas
ceperat Asa pater eius. 3. Et fuit Dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in
viis Dauid patris sui primis: & non sperauit in Baalim, 4. sed in Deo patris
sui, & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel. 5. Confirma-
uitque Dominus regnum in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Iosaphat: fa-
ctæque sunt ei infinitæ diuitiæ, & multa gloria. 6. Cumque sumpsisset cor eius
audaciam propter vias Domini; etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit. 7. Ter-
tio autem anno regni sui, misit de principibus suis Benhail, & Obdiam, & Zacha-
riam, & Nathanael, & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iuda: 8. & cum
eis Leuitas, Semeiam, & Nathaniam, & Zabadiam, Asel quoque, & Semiramoth,
& Ionathan, Adoniamque & Thobiam, & Thobadoniam, Leuitas, & cum eis E-
lisama & Ioram Sacerdotes, 9. docebantque populum in Iuda, habentes li-
brum legis Domini; & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant popu-
lum. 10. Itaque factus est pauor Domini super omnia regna terrarum, quæ
erant per gyrum Iuda; nec audebant bellare contra Iosaphat. 11. Sed & Phi-
listhæi Iosaphat munera deferebant, & vectigal argenti, Arabes quoque addu-

 cebant

cebant pecora arietum septem millia septingenta, & hircorum totidem. 12.
Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est vsque in sublime: atque ædificauit in
Iuda domos adinstar turrium, vrbesque muratas. 13. Et multa opera parauit
in vrbibus Iuda: viri quoque bellatores, & robusti erant in Ierusalem. 14. Quo-
rum iste numerus per domos atque familias singulorum: In Iuda principes ex-
ercitus, Ednas dux, & cum eo robustissimi viri trecenta millia. 15. Post hunc
Iohannan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia. 16. Post istum quo-
que Amasias filius Zechri, consecratus Domino, & cum eo ducenta millia viro-
rum fortium. 17. Hunc sequebatur robustus ad prælia Eliada, & cum eo te-
nentium arcum & clypeum ducenta millia. 18. Post istum etiam Iozabad,
& cum eo centum octoginta millia expeditorum militum. 19. Hi omnes erant
ad manum regis, exceptis aliis, quos posuerat in vrbibus muratis, in vniuerso
Iuda.

VERS. 6. CVMQVE SVMPSISSET COR EIVS AVDACIAM PROPTER VIAS DOMINI] q. d. Iosaphat audacem faciebat pietas, religio & custodia legis diuinæ, vt neminem subditorum vel hostium timeret, sed fisus Deo audacter excelsa & lucos succideret, quæ alij pij reges timentes populi offensam vel rebellionem, tolerarant & permiserant. Hebr. & Sept. Habent: *Et exaltatum est cor eius in vijs Domini*; q. d. nihil habuit potius, quàm vt obseruaret mandata Domini, ait Vatabl. vel potiùs q. d. Iosaphat magnos & excelsos ex Deo Deique cultu concepit animos, adeo vt neminem veritus, & imperterritus excelsa aboleret, aliaque heroica opera pro promouendo Dei honore & gloria animo destinaret. Vide hic quid faciat pietas piaque intentio, quæ nil timet, & omnia audet Deo secundante. Talis fuit hoc æuo Pius V. Pontifex, qui Deo nixus reges non timuit, sed regum, imò & Turcarum fuit terror & flagellum. Sanctitas enim omnibus est terrori, æquè ac venerationi.

VERS. 7. MISIT DE PRINCIPIBVS SVIS] scilicet principes aulæ suæ, qui suo iussu abolitis idolis, verum vnius Dei cultum & custodiam legis Mosaicæ restituerent. Quocirca misit cum eis Leuitas ac Sacerdotes, vt docerent populum leges Domini. Insignis hic fuit zelus regis Iosaphat, quem olim imitati sunt S. Stephanus Hungarorum primus rex, S. Ludouicus Francorum, S. Wenceslaus Dux Bohemorum, & nostro æuo Reges Hispaniæ & Lusitaniæ, qui magnis impensis Indias vtrasque subiugarunt, vt earum incolas ad veri Dei cognitionem & cultum per viros religiosos traducerent.

VERS. 12. ÆDIFICAVIT (per vrbes & castella) IN IVDÆA DOMOS ADINSTAR TVRRIVM] Hebr. *palatia* tam excelsa & munita vt turres viderentur. Fecit hoc ad Iudææ tum ornatum, tum munimen. Sicut Burgundiones contra incursum Wandalorum, Alanorum, Gothorum, & c. ædificarunt πύργους, id est *burgos* & turres; indeque *Burgundiones* sunt appellati.

VERS. 16. AMASIAS CONSECRATVS DOMINO] Hebr. הַמִּתְנַדֵּב *hammitnaddeb*, id est, vt Vatabl. qui sponte se obtulit Domino, hoc est militiæ sacræ se deuouit, vt pugnaret pro Deo Deique cultu contra idola & idololatras, ac pro fideli & pio rege suo Iosaphat. Similes olim fuêre Milites Templi siue Templarij, qui militiæ sacræ se deuouerunt pro tutela terræ sanctæ & templi Ierosolymitani. Vide S. Bern. in serm. ad Milites Templi.

VERS. 18. ET CVM EO CENTVM OCTOGINTA MILLIA] Vniuersim Iosaphat sub signis habuit vndecies centena & sexaginta bellatorum millia, Deo eum prosperante: quia præter tribus Iudæ & Beniamin potentes & numerosas sibi subditas, multi ex decem tribubus auitæ religionis studiosi & prosperitate Iosaphat illecti, ad Ierusalem transfugerunt, vt dictum est cap. 15. 9.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iosaphat filio suo Ioram vxorem dat filiam impij regis Achab, cum eoque pergit ad prælium in eoque iuxta oraculum Michææ Achab occiditur.

1. FVit ergo Iosaphat diues & inclytus multum, & affinitate coniunctus est A-
chab. 2. Descenditque post annos ad eum in Samariam: ad cuius ad-
uentum mactauit Achab arietes & boues plurimos, ipsi & populo qui venerat
cum eo; persuasitque illi vt ascenderet in Ramoth Galaad. 3. Dixitque A-
chab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda: Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui
ille respondit: Vt ego, & tu; sicut populus tuus, sic & populus meus: tecumque
erimus in bello. 4. Dixitque Iosaphat ad regem Israel; Consule obsecro im-
præsentiarum sermonem Domini. 5. Congregauit igitur rex Israel prophe-
tarum

tarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus an quiescere? At illi, ascende, inquiunt, & tradet Deus in manu regis. 6. Dixitque Iosaphat: Numquid non est hic prophetes Domini, vt ab illo etiam requiramus? 7. Et ait rex Israel ad Iosaphat: Est vir vnus à quo possumus quærere Domini voluntatem: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Michæas filius Iemla. Dixitque Iosaphat: Ne loquaris rex hoc modo. 8. Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis, & dixit ei: Voca cito Michæam filium Iemla. 9. Porro rex Israel, & Iosaphat rex Iuda, vterque sedebant in solio suo, vestiti cultu regio: sedebant autem in area iuxta portam Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis. 10. Sedecias verò filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam. 11. Omnesque prophetæ similiter prophetabant atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad & prosperaberis, & tradet eos Dominus in manu regis. 12. Nuntius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi: En verba omnium prophetarum vno ore bona regi annuntiant: quæso ergo te vt sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. 13. Cui respondit Michæas: Viuit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. 14. Venit ergo ad regem. Cui rex ait: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit: Ascendite: cuncta enim prospera euenient, & tradentur hostes in manus vestras. 15. Dixitque rex: Iterum atque iterum te adiuro, vt mihi non loquaris, nisi quod verum est, in nomine Domini. 16. At ille ait: Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues absque pastore: & dixit Dominus: Non habent isti dominos: reuertatur vnusquisque in domum suam in pace. 17. Et ait rex Israel ad Iosaphat: Nonne dixi tibi, quod non prophetaret iste mihi quidquam boni, sed ea quæ mala sunt? 18. At ille, Idcirco, ait, audite verbum Domini: Vidi Dominum sedentem in solio suo, & omnem exercitum cæli assistentem ei à dextris & à sinistris. 19. Et dixit Dominus: Quis decipiet Achab regem Israel, vt ascendat & corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret vnus hoc modo, & alter alio: 20. processit spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui Dominus, in quo, inquit, decipies? 21. At ille respondit: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Dixitque Dominus: Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita. 22. Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum, & Dominus locutus est de te mala. 23. Accessit autem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michææ maxillam, & ait: per quam viam transiuit Spiritus Domini à me, vt loqueretur tibi? 24. Dixitque Michæas: Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo vt abscondaris. 25. Præcepit autem rex Israel, dicens: Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis, & ad Ioas filium Amelech. 26. Et dicetis: Hæc dicit rex: Mittite hunc in carcerem, & date ei panem modicum, & aquæ pauxillum, donec reuertar in pace. 27. Dixitque Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est locutus Dominus in me. Et ait: Audite omnes populi. 28. Igitur ascenderunt rex Israel & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. 29. Dixitque rex Israel ad Iosaphat: Mutabo habitum, & sic ad pugnam vadam, tu autem induere vestibus tuis. Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum. 30. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel. 31. Itaque cum vidissent principes equitatus Iosaphat, dixerunt: Rex Israel est iste. Et circumdederunt eum dimicantes: at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei, atque auertit eos ab illo. 32. Cum enim vidissent duces equitatus, quod non esset rex Israel, reliquerunt eum. 33. Accidit autem vt vnus è populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Israel inter ceruicem & scapulas; at ille aurigæ suo ait: Conuerte manum tuam, & educ me de acie quia vulneratus sum. 34. Et finita est pugna in die illo, porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros vsque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.

HOc caput explicui lib. 3. Reg. capit. vlti- mo.

VERS. 1. AFFINITATE CONIVNCTVS EST ACHAB] eius filiam Athaliam dando vxorem filio suo Ioram, vt patet c. 21. 6. Hoc vnicum fuit peccatum Iosaphat, quòd societatem & connubium

bium miscuerit cum impio Acbab. Athalia enim filia Achab idololatriam in Iudæam inuexit, adeoque occisis omnibus regia filijs, seipsam reginam effecit.

Vers. 20. Procesait apiritvs] nequam, scilicet diabolus. Fabulantur Rabbini hunc spiritum fuisse animam Naboth iniostè à Iezabele lapidati, quasi illa hîc se vindicarit, curaritque Acbab à pseudoprophetis seduci, vt iret ad prælium in quo erat occidendus.

Vers. 25. Et ad Ioas filivm Amelech] sic & Pagnio. Hebr. est בֶּן הַמֶּלֶךְ *ben hammelech*, quod Sept. propriè vertunt: *filium regis*. Vnde videtur hic Ioas fuisse filius Achab, qui proficiscens A in bellum contra Syros, huic filio suo custodiam Samariæ commiserit.

Avdite omnes popvli] ac notate singula oraculi mei verba, vt cùm paulò pòst videritis singula impleri, sciatis me à Deo missum hæc prædixisse, ideoque Achabo necem non casu, sed Deo vindice obtigisse: vt ab eius idolis & sceleribus caueatis, & ad Deum Iuda redeatis. Vers. 27.

Rex Israel stabat in cvrrv svo contra Syros vsqve ad vesperam] licet enim Achab esset vulneratus, perstitit tamen in curru, vt suis in pugna contra Syros animos adderet, donec vespere eum cum sanguine spiritus & vita defecit. Vers. 34.

CAPVT DECIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iehu propheta arguit Iosaphat, quòd cum impio Achab fœdus inierit: vnde Iosaphat zelum cultus diuini adauget, ac iudices de seruanda iustitia, Sacerdotes & Leuitas de populo piè erudiendo, admonet.

1. Reuersus est autem Iosaphat rex Iuda in domum suam pacificè in Ierusalem. 2. Cui occurrit Iehu filius Hanani Videns, & ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris: 3. Sed bona opera inuenta sunt in te, eo quòd abstuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum vt requireres Dominum Deum patrum tuorum. 4. Habitauit ergo Iosaphat in Ierusalem: rursumque egressus est ad populum de Bersabee vsque ad montem Ephraim, & reuocauit eos ad Dominum Deum patrum suorum. 5. Constituitque iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis per singula loca, 6. & præcipiens iudicibus, Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini: & quodcumque iudicaueritis, in vos redundabit. 7. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. 8. In Ierusalem quoque constituit Iosaphat Leuitas, & Sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, vt iudicium & causam Domini iudicarent habitatoribus eius. 9. Præcepitque eis, dicens: Sic agetis in timore Domini fideliter & corde perfecto. 10. Omnem causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in vrbibus suis, inter cognationem & cognationem, vbicumque quæstio est de lege, de mandato, de ceremoniis, de iustificationibus: ostendite eis, vt non peccent in Dominum, & ne veniat ira super vos & super fratres vestros: sic ergo agentes non peccabitis. 11. Amarias autem sacerdos & pontifex vester, in his, quæ ad Deum pertinent, præsidebit: porrò Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Iuda, super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent: habetisque magistros Leuitas coram vobis, confortamini, & agite diligenter, & erit Dominus vobiscum in bonis.

Vers. 2. Impio præbes avxilivm; et his qvi odervnt Dominvm amicitia ivngeris] & affinitate, dando filiam impij Acbab scilicet Athaliam, vxorem filio tuo Ioram. Hoc enim indignum est, vt scilicet eos faciamus nobis amicos, qui Dei sunt hostes, & quorum Deus est hostis, nisi necessitas aut magna vtilitas cogat, æquè ac periculosum, vt patuit ex euentu. Athalia enim peruertit Ioram & Iudæos. Vnde Dauid Psal. 138. 21. profitetur se hostem hostium Dei: *Nonne*, inquit, *qui oderunt te Domine, oderam, & super inimicos tuos ta-* B *bescebam? Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.* Quocircà subiungit Deus per Iehu prophetam:

Et idcirco iram (castigationem & vindictam acrem) qvidem Domini merebaris, sed bona opera inventa svnt in te] scilicet pietatis, & zeli in euertenda idololatria, & tuendo promouendoque Dei cultu, ob quæ Deus tibi omnem culpam æquè ac pœnam condonat.

Non enim hominis exercetis ivdicivm sed Domini] q. d. non tam mei, quàm Vers. 6.

Dei

Dei estis vicarij, à Deo scilicet per me constituti estis iudices populi sui, vt eum iustè sanctéque iudicetis; quare ipse à vobis rationem iustitiæ vel præstitæ, vel neglectæ seueram exiget, ac pro meritis præmiabit, vel puniet. Cogitent hoc sæpeque ruminent principes & iudices; scilicet se Dei iudicium exercere, ac proinde coram Deo ita verè & syncerè iudicent, sicut Deus ipse iudicaret, & sicut iudicandum esse

A ipse eis ostendet in die iudicij. Qui hoc cogitat, nec fauore, nec amicitia, nec donis, nec minis à recto iustitiæ tramite inflecti se sinit. Nam vt subdit:

NON EST ENIM APVD DOMINVM DEVM Vers. 7.
NOSTRVM INIQVITAS] id est, vt Sept. *iniustitia*. Hebr. עולה *aula* id est, *peruersitas*, siue peruersio & euersio iustitiæ, vt vel personas, vel munera accipiat, vt sequitur. Ita Vatabl.

CAPVT VIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOsaphat Moabitas, Ammonitas & Syros non tam armis, quàm ratione & ieiunio superat & spoliat. Denique v. 35. Eleazar propheta arguit Iosaphat ob fœdus cum Ochozia impio rege Israel initum, ideoque naues vtriusque ituras in Tharsis confractas esse asserit.

1. POst hæc congregati sunt filij Moab, & filij Ammon, & cum eis de Ammo-
nitis, ad Iosaphat, vt pugnarent contra eum. 2. Veneruntque nuntij &
indicauerunt Iosaphat, dicentes: Venit contra te multitudo magna, de his locis
quæ trans mare sunt, de Syria, & ecce consistunt in Asasonthamar, quæ est En-
gaddi. 3. Iosaphat autem timore perterritus, totum se contulit ad rogan-
dum Dominum, & prædicauit ieiunium vniuerso Iuda. 4. Congregatusque est
Iudas ad deprecandum Dominum: sed & omnes de vrbibus suis venerunt ad ob-
secrandum eum. 5. Cumque stetisset Iosaphat in medio cœtu Iuda, & Ierusa-
lem, in domo Domini ante atrium nouum, 6. ait: Domine Deus patrum no-
strorum, tu es Deus in cælo, & dominaris cunctis regnis Gentium, in manu tua
est fortitudo, & potentia, nec quisquam tibi potest resistere. 7. Nonne tu Deus
noster interfecisti omnes habitatores terræ huius coram populo tuo Israel, &
dedisti eam semini Abraham amici tui in sempiternum? 8. Habitaueruntque
in ea, & extruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo, dicentes: 9. Si irruerint
super nos mala, gladius iudicij, pestilentia, & fames, stabimus coram domo hac in
conspectu tuo, in qua inuocatum est nomen tuum, & clamabimus ad te in tribu-
lationibus nostris, & exaudies saluosque facies. 10. Nunc igitur ecce filij
Ammon, & Moab, & mons Seir, per quos non concessisti Israel vt transirent
quando egrediebantur de Ægypto, sed declinauerunt ab eis, & non interfece-
runt illos: 11. è contrario agunt, & nituntur eijcere nos de possessione, quam
tradidisti nobis. 12. Deus noster, ergo non iudicabis eos? In nobis quidem non
est tanta fortitudo, vt possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos.
Sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos
nostros dirigamus ad te. 13. Omnis verò Iuda stabat coram Domino, cum par-
uulis, & vxoribus, & liberis suis. 14. Erat autem Iahaziel filius Zachariæ, filij
Banaiæ, filij Iehiel, filij Mathaniæ, Leuites de filiis Asaph, super quem factus est
Spiritus Domini in medio turbæ, 15. & ait: Attendite omnis Iuda, & qui habi-
tatis Ierusalem, & tu rex Iosaphat: Hæc dicit Dominus vobis: Nolite timere,
nec paueatis hanc multitudinem; non est enim vestra pugna, sed Dei. 16. Cras
descendetis contra eos: ascensuri enim sunt per cliuum nomine Sis, & inuenietis
illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Ieruel. 17. Non eritis
vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium
Domini super vos, ô Iuda & Ierusalem: nolite timere, nec paueatis: cras egredie-
mini contra eos, & Dominus erit vobiscum. 18. Iosaphat ergò, & Iuda, & om-
nes habitatores Ierusalem, ceciderunt proni in terram coram Domino, & adora-
uerunt eum. 19. Porro Leuitæ de filiis Caath, & de filiis Core laudabant, Do-
minum Deum Israel voce magna, in excelsum. 20. Cumque manè surrexis-
sent, egressi sunt per desertum Thecue: profectisque eis, stans Iosaphat in me-
dio eorum, dixit: Audite me viri Iuda, & omnes habitatores Ierusalem: credite
in Domino Deo vestro, & securi eritis: credite prophetis eius, & cuncta euenient
prospera. 21. Deditque consilium populo, & statuit cantores Domini, vt lau-
darent eum in turmis suis, & antecederent exercitum, ac voce consona dicerent:

Confi-

Confitemini Domino, quoniam in æternum misericordia eius. 22. Cumque
cœpissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos, filio-
rum scilicet Ammon, & Moab. & montis Seir, qui egressi fuerant vt pugnarent
contra Iudam & percussi sunt. 23. Namque filij Ammon, & Moab, consur-
rexerunt aduersum habitatores montis Seir, vt interficerent & delerent eos:
cumque hoc opere perpetrassent, etiam in semetipsos versi, mutuis concidere
vulneribus. 24. Porrò Iuda cum venisset ad speculam, quæ respicit solitu-
dinem, vidit procul omnem latè regionem plenam cadaueribus, nec superesse
quempiam, qui necem potuisset euadere. 25. Venit ergo Iosaphat, & om-
nis populus cum eo, ad detrahenda spolia mortuorum: inueneruntque inter
cadauera variam supellectilem, vestes quoque, & vasa pretiosissima, & diri-
puerunt, ita vt omnia portare non possent, nec per tres dies spolia auferre præ
prædæ magnitudine. 26. Die autem quarto congregati sunt in Valle bene-
dictionis: etenim quoniam ibi benedixerant Domino, vocauerunt locum illum
Vallis benedictionis vsque in præsentem diem. 27. Reuersusque est om-
nis vir Iuda, & habitatores Ierusalem, & Iosaphat ante eos, in Ierusalem cum
lætitia magna, eo quod dedisset eis Dominus gaudium de inimicis suis. 28. In-
gressique sunt in Ierusalem cum psalteriis, & citharis, & tubis, in domum Do-
mini. 29. Irruit autem pauor Domini super vniuersa regna terrarum, cùm
audissent quod pugnasset Dominus contra inimicos Israel. 30. Quieuitque
regnum Iosaphat & præbuit ei Deus pacem per circuitum. 31. Regna-
uit igitur Iosahat super Iudam, & erat triginta quinque annorum cum regna-
re cœpisset: viginti autem & quinque annis regnauit in Ierusalem, & nomen
matris eius Azuba filia Selahi. 32. Et ambulauit in via patris sui Asa, nec decli-
nauit ab ea, faciens quæ placita erant coram Domino. 33. Verumtamen excel-
sa non abstulit, & adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum
patrum suorum. 34. Reliqua autem gestorum Iosaphat priorum & nouissi-
morum, scripta sunt in verbis Iehu filij Hanani, quæ digessit in Libros regum Is-
rael. 35. Post hæc iniit amicitias Iosaphat rex Iuda cum Ochozia rege Israel,
cuius opera fuerunt impiissima. 36. Et particeps fuit vt facerent naues, quæ
irent in Tharsis: feceruntque classem in Asiongaber. 37. Prophetauit au-
tem Eliezer filius Dodau de Maresa ad Iosaphat, dicens: Quia habuisti fœdus
cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæque sunt naues, nec potue-
runt ire in Tharsis.

Vers. 1. FILII AMMON ET CVM EIS DE AMMONITIS] A hoc est de Idumæis, hi enim ne viderentur contra Iudæos fratres suos pugnare, vocabant se Ammonitas. Ita Auctor Tradit. apud S. Hieron. hic: *Ammonitas*, ait, *Idumæos vult intelligi, qui ob reuerentiam paterni nominis* (Esau, qui erat frater Iacob patris Iudæorum) *nolebant in pristino habitu arma mouere contra Israel, sed transfigurabant se in habitum Ammonitarum.*

Vers. 2. DE HIS LOCIS QVÆ SVNT TRANS MARE, scilicet mortuum, siue lacum Alphaltidem, illoque traiecto castra metantur in ENGADDI] puta in limitibus regni Iuda; Syria enim separabatur, à Iudæa mari mortuo, ait Vatabl.

Vers. 5. ATRIVM NOVVM] scilicet innouatum, vel de nouo templo adiectum, cùm enim Salo- B mon amplissima fecisset templi atria, vt totum populum 12. tribuum caperet; deinde verò decem tribus fecissent schisma à Roboam & templo, hinc multæ atrij partes, vtpote vacuæ fuere occlusæ, vel ad alios vsus deputatæ. At verò sub Iosaphat crescente multitudine fidelium, & populi tam Iuda, quàm eorum qui è decem tribubus transfugerant ad Iuda, necessum fuit earum aliquas rursùm aperiri & innouari, vt tantùm populum caperent: & hoc est: *atrium nouum*; id est innouatum, & de nouo vsibus templi & populi accommodatum.

SED CVM IGNOREMVS QVID AGERE DEBEAMVS, HOC SOLVM HABEMVS RESIDVI, VT OCVLOS NOSTROS DIRIGAMVS AD TE] Nota hoc Iosaphat consilium piissimum & vtilissimum. Cùm ergo *omni humano auxilio destitueris*, *vicinum est diuinum*, vt aiebat Philo legat. ad Caium, si illud inuoces; Dei enim proprium est in arctis succurrere, ac desperata restituere: ibi enim maximè suam clementiam & potentiam ostendit. Hoc ergo opus vti diuinitati est congruum; sic & Deo proprium. Vers. 12.

OMNIS IVDA STABAT CORAM DOMINO CVM PARVVLIS, ET VXORIBVS, ET LIBERIS SVIS] Ecce hic patet antiquitas Litaniæ siue orationis publicæ & communis, quæ in publica calamitate publicè omnes cuiuscuis sexûs & ætatis conueniunt; vt vnanimi voce, & quasi vna omnium comploratione Dei misericordiam & opem implorent, Deoque quasi vim faciant. *Hæc*, enim, *vis grata est Deo*, ait Tertull. in Apol. Idem fecere Niniuitæ Ionæ 3.5. & Machabæi 2 Machab. 3. vers. 18. & seq. ac Iudæi tempore Iudith capite 4. v. 9. Et hoc est, quod faciendum monet Ioël capite 16. *Coadunate senes, congregate paruulos & sugentes vbera.* Vers. 13.

Idem

Idem fecit S. Gregor. in peste quæ Romam & Italiam populabatur. Iudixit enim publicas omnium ordinum litanias, easque in varias classes distribuit, ac omnibus Dei opem inclamantibus Deus pestem sustulit, vt habet eius vita.

Vers. 11. VERVMTAMEN EXCELSA NON ABSTVLIT] *Excelsa* Deo vero dicata intellige; nam excelsa idolorum abstulit, vt dictum est. Causam subdit:

ET ADHVC POPVLVS NON DIREXERAT COR SVVM AD DOMINVM] scilicet perfectè & totaliter, nam adhuc immolabat Deo in excelsis, cùm Deus iussisset vt in solo templo Ierosolymæ sibi sacrificaretur.

Vers. 14. SCRIPTA SVNT IN VERBIS IEHV FILII HANANI, QVÆ DIGASSIT IN LIBROS REGVM ISRAEL] puta in libros chronicorum A siue Diariorum, quibus conscripsit gesta regum Israel. Hinc patet Iehu esse authorem, saltem ex parte, libri toties citati, scilicet chronicorum regum Israel, eumque diuersum esse ab hoc libro Paralipomenon, cum in eo hic citetur.

NAVES QVÆ IRENT IN THARSIS] Vide dicta cap. 9. 21. Nota ex hoc loco, Deum sæpè piorum principum conatus frustrari, eò quòd impiorum regum vel militum ope vtantur. Ideò enim contriuit naues pij Iosaphat quòd iunctæ essent nauibus Ochoziæ impij regis Israel. Simili modo Deus per prophetam iussit Amasiæ, impios Israelitas, licet centum talentis argenti iam conductos, ab exercitu domum remittere cap. 25. v. 6. Vers. 16.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PIo Iosaphat succedit impius filius Joram, qui fratres suos & nonnullos principum occidit. Quare Elias ad eum litteras è paradiso mittit, quibus ei grauem morbum, mortemque ac toti regno cladem denuntiat, quæ omnia reipsa euenerunt.

1. DOrmiuit autem Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in Ci-
uitate Dauid: regnauitque Ioram filius eius pro eo. 2. qui habuit
fratres, filios Iosaphat, Azariam, & Iahiel, & Zachariam, & Azariam, & Mi-
chael, & Saphatiam, omnes hi, filij Iosaphat regis Iuda. 3. Deditque eis pa-
ter suus multa munera argenti, & auri, & pensitationes, cum ciuitatibus muni-
tissimis in Iuda: regnum autem tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus.
4. Surrexit ergo Ioram super regnum patris sui: cumque se confirmasset, occi-
dit omnes fratres suos gladio, & quosdam de principibus Israel. 5. Triginta
duorum annorum erat Ioram cum regnare cœpisset: & octo annis regnauit in Ie-
rusalem. 6. Ambulauitque in viis regum Israel, sicut egerat domus Achab: filia
quippe Achab erat vxor eius. & fecit malum in conspectu Domini. 7. Noluit
autem Dominus disperdere Domum Dauid, propter pactum quod inierat cum
eo: & quia promiserat vt daret ei lucernam, & filiis eius omni tempore. 8. In
diebus illis rebellauit Edom, ne esset subditus Iudæ, & constituit sibi regem.
9. Cumque transisset Ioram cum principibus suis, & cuncto equitatu qui erat
secum, surrexit nocte, & percussit Edom qui se circumdederat, & omnes duces
equitatus eius. 10. Attamen rebellauit Edom, ne esset sub ditione Iuda, vsque
ad hanc diem: eo tempore & Lobna recessit ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim Dominum Deum patrum suorum. 11. insuper & excelsa fabricatus
est in vrbibus Iuda, & fornicari fecit habitatores Ierusalem, & præuaricari Iudam.
12. Allatæ sunt autem ei litteræ ab Elia propheta, in quibus scriptum erat: Hæc
dicit Dominus Deus Dauid patris tui: Quoniam non ambulasti in viis Iosaphat
patris tui, & in viis Asa regis Iuda, 13. sed incessisti per iter regum Israel, &
fornicari fecisti Iudam, & habitatores Ierusalem, imitatus fornicationem domus
Achab, insuper & fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidisti; 14. ec-
ce Dominus percutiet te plaga magna, cum populo tuo, & filiis, & vxoribus tuis,
vniuersaque substantia tua. 15. tu autem ægrotabis pessimo languore vteri tui,
donec egrediantur vitalia tua paulatim per singulos dies. 16. Suscitauit ergo
Dominus contra Ioram spiritum Philisthinorum, & Arabum, qui cofines sunt
Æthiopibus, 17. & ascenderunt in Terra Iuda, & vastauerunt eam, diripue-
runtque cunctam substantiam, quæ inuenta est in domo regis, insuper & filios
eius, & vxores: nec remansit ei filius, nisi Ioachaz, qui minimus natu erat. 18.
Et super hæc omnia percussit eum Dominus alui languore insanabili. 19. Cum-
que diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorum ex-

pletus est circulus : & sic longa consumptus tabe , ita vt egereret etiam viscera
sua languore pariter & vita caruit. Mortuusque est in infirmitate pessima, & non
fecit ei populus secundum morem combustionis, exequias, sicut fecerat maiori-
bus eius. 20. Trigintaduorum annorum fuit, cum regnare cœpisset , & octo
annis regnauit in Ierusalem. Ambulauitque non rectè, & sepelierunt eum in ci-
uitate Dauid ; verumtamen non in sepulchro regum.

VERS. 4. OCCIDIT OMNES FRATRES SVOS GLADIO, ET QVOSDAM DE PRINCIPIBVS] fortè eò quod ipsi se eius nouæ religioni & idololatriæ opponerent. Quòd si ita est, ipsi reuerà occubuerunt vt martyres.

VERS. 7. LVCERNAM] id est successionem stirpis regiæ & splendidæ. Vide Psal. 131. v. 17.

VERS. 10. ATTAMEN REBELLAVIT EDOM] Idumæa scilicet excussit iugum impij Ioram regis Iuda; tuncque impleta est prophetia Iacob Genes. 27 40. prædicentis, quòd Esau excuteret iugum Iacob , puta quòd Idumæi excuterent iugum Iudæorum.

EO TEMPORE ET LOBNA RECESSIT] Vrbs erat prisca in tribu Iuda , q. d. non tantùm exteri Idumæi , sed & subditi Lobnenses impio Ioram, licet regi suo, rebellarunt. Audi Adrichom. in descript. tribus Iuda n. 176. *Lebna* quæ & *Lobna* & *Labana*, vrbs Leuitarum fortis & munita, non longè à Lachis dissita. Habuerat priscis temporibus regem , quo interfecto, Iosue etiam ipsam expugnauit. Postquàm ad Monarchiam deuenisset status Iudæorum, propter impietatem Regis Ioram filij Iosaphat defecit ab eo Lebna , tandem obsessa fuit à Sennacherib rege Assyriorum. Nune villa est in regione Eleutheropolitana, quæ appellatur *Lobna*, de qua scribit Isaias , vt author Hieronymus. Quidam hanc ponunt in tribu Dan.

VERS. 12. ALLATÆ AVTEM SVNT EI LITTERÆ AB ELIA PROPHETA] Quæres, quænam, quales, quando & quomodo ab Elia scriptæ & missæ sunt hæ litteræ? Nota, Eliam iam pridem & terra raptum fuisse curru igneo in cælum. Nam tempore Iosaphat, qui fuit pater huius Ioram, florebat & prophetabat Eliseus, qui Eliæ iam rapto successit, vt patet 4. Reg. 3. v. 11. Quod enim Caiet. censet alium hunc esse Eliam , & diuersum à Thesbite, non habet speciem verisimilitudinis , & nouè sine fundamento dicitur. Tale quoque est, quod ait Vatab. per Eliam hic intelligi Eliseum, eò quòd ipsi spiritus Eliæ insedisset. Alij vt Emmanuel Sà, opinantur Eliam ante raptum has litteras scripsisse, & dedisse Eliseo vel alicui simili, vt eas post raptum suum traderet regi Ioram. Verùm alij passim censent Eliam ex paradiso, vel loco in quo ipse post raptum degit cum Enoch, has litteras misisse, siue per Angelum forma humana indutum, siue per Eliseum aliumue prophetam, vel virum fidelem, ad regem Ioram. Itaque sicut in Transfiguratione Christi apparuit Petro , Iacobo & Ioanni Elias cum Moyse, sic & idem apparuit hic alicui viro, eique litteras à se scriptas ad Ioram perferendas, dedit. Ita Hebræi in Seder Olam c. 17. Lyran. Serar. Sanchez, Bellarm. & Salian. qui censet has litteras datas ab Elia nono anno post raptum; raptum enim fuisse anno 19 Iosaphat qui deinde adhuc sex annos regnauit, scilicet vsque ad annum 25. litteras verò has fuisse datas anno tertio vel quarto Ioram, quo scilicet ipse solus post patrem Iosaphat vita functum regnabat. Scripsit autem ex paradiso, vt magis percelleret impium Ioram & conuerteret, vtque ostenderet quantam ipse & Sancti, etiam post hanc vitam, hominum fidelium præsertim, habeant curam. Idem censent Genebr. lib. 1. chronol. Iosephus Acosta lib. 3. de Nouiss. Temp. c. 7. Aben. Ezra & Petrus Figuerius in c. 4. Malachiæ, Thomas Maluenda l. 9. de Antichristo ca. 2. Porrò hisce litteris Elias grauiter increpat Ioram, quod à Deo æquè ac religione patris sui Iosaphat desciuerit, quodque fratres suos quasi parricida occiderit , ac eidem minatur triplicem plagam : scilicet primò, publicam honorum tam ipsius regis quàm regni populique expilationem , æquè ac vxorum & filiorum eius rapinam, quàm mox intulerunt Philisthæi, Arabes & Æthiopes, vt dicitur v. 16. Secundò, grauem morbum & longam duorum annorum tabem, ita vt viscera egerat; itaque in doloribus & fœtoribus infelicem animam exhalet v. 18. Tertiò, quod carebit honore regiæ sepulturæ. Hanc tertiam pœnam non exprimit Elias, sed hæc è duabus prioribus, atque ex infami eius vita & morte concepta est, vt patet v. 19

Elias scribit ex paradiso ad Ioram.

VERS. 17. NISI IOACHAZ] Hic est, qui inuerso nomine dictus est *Ochozias*. Hic enim solus superstes Ioram patri in regno successit , vt patet c. seq. v. 1. ita Beda.

VERS. 19. ET NON FECIT EI POPVLVS SECVNDVM MOREM COMBVSTIONIS, EXEQVIAS, SICVT FECERAT MAIORIBVS EIVS] comburendo , non cadauer regis (illud enim sepeliebatur in sepulchro Dauid & Salomonis, vel proprio ad hoc magnificè quasi mausolæo erecto) sed iuxta cadauer, aromata & vnguenta pretiosa , idque *ambitione* & pompa *magna*, factum est Asæ auo Ioram cap. 16. vers. 14. Vide dicta Ierem. 34. vers. 5.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IMpio Ioram ſuccedit filius impius Ochozias, quem cum Ioram rege Iſrael occidit Iehu. Athalia vxor Ioram omnes filios Ochoziæ occidit, vnico Ioas paruulo excepto, quam Ioſabeth amita furtim neci ſubtraxit. Sola ergo regnat Athalia.

1. COnſtituerunt autem habitatores Ieruſalem Ochoziam filium eius minimum, regem pro eo: omnes enim maiores natu, qui ante eum fuerant interfecerant latrones Arabum, qui irruerant in caſtra: regnauitque Ochozias filius Ioram regis Iuda. 2. Quadraginta duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpiſſet, & vno anno regnauit in Ieruſalem, & nomen matris eius Athalia filia Amri. 3. Sed & ipſe ingreſſus eſt per vias domus Achab: mater enim eius impulit cum vt impiè ageret. 4. Fecit igitur malum in conſpectu Domini, ſicut domus Achab: ipſi enim fuerunt ei conſiliarij poſt mortem patris ſui, in interitum eius. 5. Ambulauitque in conſiliis eorum. Et perrexit cum Ioram filio Achab rege Iſrael, in bellum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth Galaad: vulnerauerunrque Syri Ioram. 6. Qui reuerſus eſt vt curaretur in Iezrahel: multas enim plagas acceperat in ſuprà dicto certamine. Igitur Ochozias filius Ioram rex Iuda, deſcendit vt inuiſeret Ioram filium Achab in Iezrahel ægrotantem. 7. Voluntatis quippe fuit Dei aduerſus Ochoziam, vt veniret ad Ioram: & cùm veniſſet & egrederetur cum eo aduerſum Iehu filium Namſi, quem vnxit Dominus vt deleret domum Achab. 8. Cum ergo euerteret Iehu domum Achab, inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochoziæ, qui miniſtrabant ei, & interfecit illos. 9. Ipſum quoque perquirens Ochoziam, comprehendit latitantem in Samaria: adductumque ad ſe, occidit, & ſepelierunt eum: eo quod eſſet filius Ioſaphat, qui quæſierat Dominum in toto corde ſuo, nec erat vltrà ſpes aliqua, vt de ſtirpe quis regnaret Ochoziæ. 10. Siquidem Athalia mater eius, videns quòd mortuus eſſet filius ſuus, ſurrexit: & interfecit omnem ſtirpem regiam domus Ioram. 11. Porrò Ioſabeth filia regis tulit Ioas filium Ochoziæ, & furata eſt eum de medio filiorum regis, cum interficerentur: abſconditque eum cum nutrice ſua in cubiculo lectulorum: Ioſabeth autem, quæ abſconderat eum, erat filia regis Ioram, vxor Ioiadæ pontificis, ſoror Ochoziæ, & idcirco Athalia non interfecit eum. 12. Fuit ergo cum eis in domo Dei abſconditus ſex annis, quibus regnauit Athalia ſuper terram.

VERS. 1. OCHOZIAM] Hic eſt qui inuertè vocatus eſt *Ioachaz* c. præcedenti v. 17. A

VERS. 2. QVADRAGINTA DVORVM ANNORVM ERAT OCHOZIAS, CVM REGNARE COEPISSET] Grandis eſt hic quæſtio & antilogia: nam 4. Reg. 8. 26. dicitur; *Viginti duorum annorum erat Ochozias cum regnare cœpiſſet*; quia *Antilogia. 42. annorum.* præceſſit. Ioram cœpit regnare cum 32. eſſet annorum, regnauitque 8. annis, mortuuſque eſt anno ætatis 40. ait Ioſephus; mox ſucceſſit ei filius Ochozias, ergo is non potuit eſſe 42. annorum, alioqui enim biennio fuiſſet ſenior patre ſuo Ioram, qui mortuus eſt anno ætatis quadrageſimo; fuit igitur tum Ochozias 22. annorum.

Conciliatur Primò. Primò, Hebræi in Seder Olam cap. 17. quos B ſequitur Genebr. & Serar. reſpondent hos 42. annos computandos eſſe ab anno ſexto Amri, qui fuit auus maternus Ochoziæ, cuius mores & idola ipſe ſecutus eſt: Amri enim in Samaria à ſe condita, & in metropolim regni Iſrael erecta, ſolus regnare cœpit anno ſexto regni ſui, regnauitque in eâ octo annis; ſucceſſit ei Achab filius, qui cum Ochozia filio regnauit 22. annis, huic ſucceſſit Ioram pariter filius per 12. annos; anno autem eius duodecimo & vltimo cœpit regnare in Iuda hic Ochozias filius Ioram, eodemque anno cum Ioram rege Iſrael occiſus eſt à Iehu: iam adde annos 8. Amri 22. Achab 12. Ioram habebis 42. quos quærimus. Videntur enim Iſraelitæ Æram conſtituiſſe ab initio regni Samariæ, ab eoque annos numeraſſe, vti numerant Hiſtorici à Roma condita. Sic Abſalom dicitur poſt 40. annos, ſcilicet à prima vnctione Dauidis in regem computandos, rebellaſſe Dauidi 2. Reg. 15. 7. Verùm obſtat, quod hi 42. anni dicantur eſſe Ochoziæ, non regni Samariæ. Vnde Hebr. clarè habent: *Filius 42. annorum erat Ochozias, cum regnare cœpiſſet*. Adde Ochozias erat rex Iuda, cur ergo annos eius computaret Script. à regno Samariæ diuerſo, imò ei aduerſo?

Secundò. Secundò, S. Hieron. in Tradit. Gloſſa, Lyran. Hugo, Dion. Gordonus, Mendoza, Vatab. & Franc. Suarez 3. p. tom. 1. diſp. 6. ſect. 1.

respondent Ioram cœpisse regnare anno ætatis 32. cum Iosaphat patre, ac cum eo regnasse viginti annis, deinde eo mortuo solum regnasse octo annis, qui octo solùm numerantur, quia pertinent ad chronologiæ computationem; quare mortuum esse anno ætatis non 40. vt ait Iosephus, sed 60. ita vt Ochozias filius ei succedens fuerit. 42. annorum, qui tamen 3. Reg. 8. 26. dicitur fuisse 22. annorum, quia scilicet ipse cum patre Ioram 20. annis regnauit, quare quando cum eo regnare cœpit, erat 22. patre verò post 20. annos mortuo, cùm Ochozias solus regnauit, fuit 42. annorum.

Verùm sic Iosaphat debuisset generare Ioram anno ætatis suæ octauo, Iosaphat enim cœpit regnare anno ætatis 35. ac regnauit 25. annis mortuusque est sexagenarius; adde quinque, vel vt alij octo annos, quibus post eius mortem regnauit Ioram, fient anni Iosaphat 68. ex quibus 42. tribuendi sunt Ochoziæ, at octodecim circiter Ioram patri eius, cùm eum genuit, qui iuncti faciunt 60. quare octo tantùm anni supererunt Iosaphato, quos ipse habuerit cùm genuit Ioram, quod est impossibile. Omitto, quòd isti authores dicunt simul tres reges regnasse, scilicet auum Iosaphat filium Ioram, & nepotem Ochoziam per 20. annos; quòd nouum est & insolitum.

Tertiò. Tertiò, Sanchez & alij, vt hoc argumentum euitent, dicunt Ioram cum patre Iosaphat regnasse octo annis; post eius mortem verò regnasse 20. annis; sed infeliciter, vtpote morbo insanabili à Deo percussum, ideoque Ochoziam filium regnum pro patre ægro & tabido administrasse, ideoque hos viginti annos includi hic in 42. annis Ochoziæ. Itaque Ochoziam, quando cùm patre Ioram regnare cœpit fuisse 22. annorum; quando verò eo post 20. annos mortuo, solus regnauit fuisse 42. annorum.

Verùm obstat primò, quòd Ioram pater biennio tantùm hoc morbo laborarit, vt dicitur 2. Paral. 21. 19. Secundò quòd sic viginti anni iam dicti debuissent dici regni Ochoziæ, non vitæ, vt chronologia annorum regni, quibus quisque rex in Iuda regnauit, continua serie pertexeretur: alioqui enim hi viginti anni chronologiæ regni Iuda deerunt: quocircà nemo Chronologorum eos enumerat, quod signum est eos non extitisse. Tertiò & maximè, quòd anni Ioram regis Iuda eiusque filij Ochoziæ, includantur in annis Ioram regis Israel, vti patet 4 Reg. 8. 16. & 25. & cap. 9. v. 27. & 29. Ioram autem rex Israel cœpit regnare anno 18. Iosaphat, regnauitque duodecim annis, vt dicitur 4. Reg. 3. 1. regnauit ergo septem annos post mortem Iosaphat: hic enim regnauit 25. annis. Mortuus est igitur tam Ioram rex Israel, quàm Ioram rex Iuda, eiusque filius Ochozias anno septimo post mortem Iosaphat. Ergo nullus eorum potuit regnare viginti annis post mortem Iosaphat: quare Ochozias non potuit tunc esse quadraginta duorum annorum. ita Caiet. Salian. & alij.

Quartò, germanè. Quartò ergo Caiet. Bellarm. in Manuscripta Concordia annorum regum Israel & Iuda, quam penes me habeo, Torniellus, Salian. Mariana; Scaliger & alij censent hic esse mendum, & pro 42. substituendos 22. annos. Sic enim clarè dicitur 4. Reg. 8. 26. 22. *annorum erat Ochozias, cùm regnare cœpisset*, & sic habent hoc loco Septuag. Romæ correcti. *Viginti*, inquiunt, *annorum erat Ochozias*, & in Notis additur alios codices habere: *viginti duorum annorum*. Ac facilè in Hebr. pro עֶשְׂרִים *Esrim*, id est *viginti*, irrepsisse potuit *arbaim*, id est 40. facilius in ciphris irrepsit error, vt pro כב id est 22 positum sit מב id est 42. ait Mariana; nam כ & מ charactere sunt affines. Atque hæc videtur origo fuisse mendi. Fateor omnes Codices Hebræos & Latinos hoc loco habere 42. non 22. sed argumenta cogunt vt pro 42. reponatur 22. Nulla enim alia solutio solida hic afferri potest; neque interpretes, sed ipsa S. Script. corrigit seipsam à descriptoribus vitiatam, scilicet liber Regum corrigit librum Paralipomenon in annis iam dictis, Scriptorum vitio corruptis. Plura in editione vulgata à Romanis correcta sunt & plura corrigi possent, vti ipsi Correctores in præfatione fatentur, atque error in numeris facilè contingit, nec spectat ad fidem vel bonos mores. Sic multi demunt Cainan à serie generationum in genealogia Christi, cùm tamen eum constanter habeant omnia exemplaria Græca, Latina, Syra, Arabica, &c. Lucæ 3. 36. Denique hoc loco pro 42. *annorum*, Syrus habet 22. *annorum erat Ochozias*. Sic quoque habet Arabicus vterque, scilicet Antiochenus, siue montis Sinai, & Alexandrinus siue Cophticus, vti mihi Romæ asseuerauit Illustrissimus Dominus Sergius Risius Maronita Archiepiscopus Damascenus.

ATHALIA FILIA AMRI] *Filia* id est neptis. Erat enim filia Achab qui erat filius Amri, vt patet cap. præced. v. 6. & 4 Reg. 8. 18.

INTERFECIT OMNEM STIRPEM REGIAM] *Vers. 10.*
scilicet omnes filios filij sui Ochoziæ regis, quos ipse multos ex multis vxoribus (vti tum regibus mos erat) susceperat. Occidit ergo omnes suos ex filio Ochozia nepotes, vt iis quasi heredibus regni sublatis, ipsa sola quasi auia liberè & impunè regnaret. Vide ad quanta parricidia feminam adegerit regnandi cupido & libido.

PORRO IOSABETH FILIA REGIS IORAM *Vers. 11.*
(non ex Athalia, sed ex alia vxore) FVRATA EST EVM (Ioas) DE MEDIO FILIORVM REGIS CVM INTERFICERENTVR] *quem inter cæsorum fratrum cadauera*, ait Iosephus, *opinione Athaliæ mortuum nutricis opera ablatum furtim domi suæ abdidit, & solo marito* (Ioiada Pontifice) *conscio sex annis abscondit in templo in cubiculo lectulorum*, id est in vna exedra, siue cubiculo, vbi erat triclinium in quo vescebantur sacerdotes & Leuitæ, qui vice sua illa hebdomade deseruiebant templo. Tales enim exedræ plurimæ erant circa templum, ideoque & ipsæ *templum*, id est templi appendices vocantur.

Reliqua huius capitis exposui 4. Reg. 9.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ioiada Pontifex Joas septennem in regem vngit, Athaliam eius auiam regnantem occidit, Dei cultum restituit, aras & delubra Baal euertit.

1. ANno autem septimo confortatus Iosada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Ieroham, & Ismahel filium Iohanan, Azariam quoque filium Obed, & Maasiam filium Adaiæ, & Elisaphat filium Zechri: & iniit cum eis fœdus. 2. Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus Iuda, & principes familiarum Israel, veneruntque in Ierusalem. 3. Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo Dei cum rege: dixitque ad eos Ioiada: Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est Dominus super filios Dauid. 4. Iste est ergo sermo quem facietis: 5. Tertia pars vestrum qui veniunt ad Sabbatum, Sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorum, erit in portis: tertia vero pars ad domum regis: & tertia ad portam, quæ appellatur Fundamenti: omne verò reliquum vulgus sit in atriis domus Domini. 6. Nec quispiam alius ingrediatur domum Domini nisi Sacerdotes & qui ministrant de Leuitis: ipsi tantummodò ingrediantur, quia sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus obseruet custodias Domini. 7. Leuitæ autem circumdent regem, habentes singuli arma sua: (& si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur) sintque cum rege & intrante & egrediente. 8. Fecerunt ergo Leuitæ, & vniuersus Iuda, iuxta omnia quæ præceperat Ioiada pontifex, & assumpserunt singuli viros qui sub se erant, & veniebant per ordinem sabbati, cum his qui impleuerant sabbatum, & egressuri erant: siquidem Ioiada pontifex non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueuerant. 9. Deditque Ioiada sacerdos centurionibus lanceas, clypeosque & peltas regis Dauid, quas consecrauerat in domo Domini. 10. Constituitque omnem populum tenentium pugiones, à parte templi dextra, vsque ad partem templi sinistram coram altari, & templo, per circuitum regis. 11. Et eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, & testimonium, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem: vnxit quoque illum Ioiada pontifex, & filij eius: imprecatique sunt ei, atque dixerunt: Viuat rex. 12. Quod cum audisset Athalia vocem scilicet currentium atque laudantium regem ingressa est ad populum in templum Domini. 13. Cumque vidisset regem stantem super gradum in introitu, & principes, turmasque circa eum, omnemque populum terræ gaudentem, atque clangentem tubis, & diuersi generis organis concinentem, vocemque laudantium, scidit vestimenta sua, & ait: Insidiæ insidiæ. 14. Egressus autem Joiada pontifex ad centuriones, & principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra septa templi, & interficiatur foris gladio. Præcepitque sacerdos ne occideretur in domo Domini. 15. Et imposuerunt ceruicibus eius manus: cumque intrasset portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi. 16. Pepigit autem Ioiada fœdus inter se, vniuersumque populum, & regem, vt esset populus Domini. 17. Itaque ingressus est omnis populus domum Baal, & destruxerunt eam: & altaria ac simulacra illius confregerunt: Mathan quoque sacerdotem Baal interfecerunt ante aras. 18. Constituit autem Ioiada præpositos in domo Domini, sub manibus Sacerdotum & Leuitarum, quos distribuit Dauid in domo Domini vt offerent holocausta Domino, sicut scriptum est in lege Moysi, in gaudio & canticis iuxta dispositionem Dauid. 19. Constituit quoque ianitores in portis domus Domini, vt non ingrederetur eam immundus in omni re. 20. Assumpsitque centuriones, & fortissimos viros ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerunt descendere regem de domo Domini & introire per medium portæ superioris in domum regis, & collocauerunt eum in solio regali. 21. Lætatusque est omnis populus terræ, & vrbs quieuit: porro Athalia interfecta est gladio.

A HOc caput explicui 4. Reg. 11.

VERS. 1. ANNO AVTEM SEPTIMO CONFORTATVS (à Deo) IOIADA] Fuit hic Pontifex magni animi & virtutis, qui regiam stirpem in regnum restituit, vixitque 130 annos 2. Paralip. 24. 15. Nonnulli cum nostro Henrico Salmerio in chronolog. putant eum non fuisse summum Pontificem, sed principem sacerdotum in tribu Iuda, scilicet eorum qui dispersi erant per tribum Iuda, eiusque curam gerebant. Ratio eorum est, quòd in Catalogo summorum Pontificum, qui extat 1. Paral. 6. & 1. Esdræ 7. 1. & apud Ioseph. 10. Antiq. cap. 11. non nominetur Ioiada. Verùm chronicon Hebr. Ioiada collocat in numero summorum Pontificum. Rursùm Ioseph. eum vocat ἀρχιερέα, & Script. eum vocat Pontificem & *principem sacerdotum*, ac in Hebr. *Primum Sacerdotem*, & *caput sacerdotum*, id est summum Pontificem. Accedit ratio quod ipse regem Ioas in regnum restituerit & regem vnxerit: hoc autem erat munus summi Pontificis. Rursùm, mandata & imperia quæ ipse hic dat omnibus sacerdotibus, Leuitis, totique populo in custodiendo rege & templo arguunt eum fuisse summum omnium Pontificem. Porrò nec Ioseph. nec Script. 1. Paralip. 6. & 1. Esdræ 7. 1. omnes recenset pontifices, sed aliquos omittit, nam à rege Iosaphat vsque ad Iosiam, quod fuit spatium 238. annorum, numerant tantùm quatuor Pontifices, scilicet Achitob, Meraioth, Sadoc & Sellum, quorum quisque debuisset 59. annos fungi Pontificatu, quod est incredibile. Ioiada ergo & alij nonnulli omissi sunt, eò quòd non essent ex Eleazaro primo Aaronis filio, cui iure primogenituræ debebatur Pontificatus progeniei. Fortè etiam Ioiada, vti & multi alij, aliud habuit nomen. Vnde nonnulli putant eum qui à Iosepho inter Pontifices ponitur, vocaturque *Sudeas*, esse Ioiadam, & sequentem *Iulum* esse Zachariam filium Ioiadæ. Zachariam enim patri Ioiadæ in pontificatu successisse, censent Abul. Torniellus & alij, licet chronicon Hebr. quod sequitur Genebr. & Salian. asserat Ioiadæ successisse Pedaiam. Ioiada ergo restituit religionem æquè ac regnum Iudæ, ideoque à Ioas rege post mortem sepultus est in sepulchro regum. Vnde chronicon Hebr. hoc Ioiadæ dat Epitaphium & elogium: *Senuit Ioiada plenus dierum, & mortuus est cum esset 130. annorum. Nempe orta est in diebus Salomonis labe (Idololatria) & tunc natus est simul Ioiada qui eam corrigeret.* Natus est enim Ioiada sub annum regni Salomonis 35 mortuus verò anno 28. Ioas regis Iuda. ita Salian.

QVI VENIVNT AD SABBATHVM], vt sabbatho vicem hebdomadæ suæ ad seruiendum in templo inchoent: Iudæi enim à sabbatho hebdomadam inchoabant, sicut nos à Dominica, & eodem recurrente illam finiebant. VERS. 5.

RELIQVVM VVLGVS (tum Leuitarum, tum populi fidelis) OBSERVET CVSTODIAS DOMINI] id est fungatur officio suo in atrio domus Domini, siue templi; scilicet vt si quis tumultus oriatur ex militibus quos Athalia submiserit ad occidendum Ioas, ipsi eos sistant, impediant & repellant. Ideirco enim iusserat v. 5. dicens: *reliquum vulgus sit in atrijs domus Domini*; puta in atrio, quod erat quasi templum laicorum, ac in varia minora atria erat diuisum. Voluit enim Ioiada nouellum regem puerum, non tantùm Leuitarum, sed & populi fidelis præsidio communiri, ne quæ ei vis aut fraus fieret ab Athalia auia impia. VERS. 6.

PORTÆ SVPERIORIS] Hæc erat porta templi, quæ ducebat ad regis palatium. Dicitur *superior*, quia altior erat regia, ex qua in inferiori loco constituta per hanc portam in templum ascendebatur, patet 4. Reg. 11. v. 6. & 19. Eadem porta v. 5. vocatur, *fundamenti*; quia in ipsis fundamentis templi, id est in Mello erecta. ita Vilalp. p. 219. hæc præ ceteris iussa fuit custodiri, quia per hanc Athalia ex regia ventura erat in templum cum suo milite & satellite. VERS. 20.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOas Rex sub Ioiada pontifice ritè Deum colit, at eo mortuo deflectens ad idola, ideoque reprehensus à Zacharia filio Ioiadæ, eum in atrio templi lapidat & necat. Quare anno sequenti Deus Iudæam Syris spoliandam tradit, & Ioas regem per eius famulos occidit.

1. SEptem annorum erat Ioas cùm regnare cœpisset: & quadraginta annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Seba de Bersabee. 2. Fecitque quod bonum est coram Domino cunctis diebus Ioiadæ sacerdotis. 3. Accepit autem ei Ioiada vxores duas, è quibus genuit filios & filias. 4. Post quæ placuit Ioas vt instauraret domum Domini. 5. Congregauitque Sacerdotes, & Leuitas, & dixit eis: Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerso Israel pecuniam ad sartatecta templi Dei vestri, per singulos annos, festinatoque hoc facite. Porrò Leuitæ egêre negligentius. 6. Vocauitque rex Ioiada,

dam principem, & dixit ei: Quare tibi non fuit curæ, vt cogeres Leuitas infer-
re de Iuda & de Ierusalem pecuniam, quæ constituta est a Moyse seruo Domini,
vt inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonij? 7. Athalia
enim impiissima, & filij eius destruxerunt domum Dei, & de vniuersis, quæ
sanctificata fuerant in templo Domini ornauerunt fanum Baalim. 8. Præce-
pit ergo rex, & fecerunt arcam: posueruntque eam iuxta portam domus Domi-
ni forinsecus. 9. Et prædicatum est in Iuda & Ierusalem, vt deferrent singuli
pretium Domino, quod constituit Moyses seruus Dei super omnem Israel in de-
serto. 10. Lætatique sunt cuncti principes, & omnis populus: & ingressi con-
tulerunt in arcam Domini, atque miserunt ita vt impleretur. 11. Cumque
tempus esset vt deferrent arcam coram rege per manus Leuitarum (videbant
enim multam pecuniam) ingrediebatur scriba regis, & quem primus sacerdos
constituerat: effundebantque pecuniam quæ erat in arca: porro arcam repor-
tabant ad locum suum: sicque faciebant per singulos dies, & congregata est in-
finita pecunia. 12. Quam dederunt rex & Ioiada his, qui præerant operibus
domus Domini: at illi conducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum
singulorum, vt instaurarent domum Domini: fabros quoque ferri & æris, vt quod
cadere cœperat, fulciretur. 13. Egeruntque hi qui operabantur industrie, &
obducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitauerunt domum Do-
mini in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt. 14. Cumque com-
plessent omnia opera, detulerunt coram rege & Ioiada reliquam partem pecu-
niæ: de qua facta sunt vasa templi in ministerium, & ad holocausta, phialæ quo-
que, & cetera vasa aurea & argentea: & offerebantur holocausta in domo Do-
mini iugiter cunctis diebus Ioiadæ. 15. Senuit autem Ioiada plenus dierum,
& mortuus est cùm esset centum triginta annorum: 16. sepelieruntque eum
in Ciuitate Dauid cum regibus, eò quòd fecisset bonum cum Israel, & cum domo
eius. 17. Postquam autem obiit Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & ado-
rauerunt regem; qui delinitus obsequiis eorum, acquieuit eis. 18. Et dereli-
querunt templum Domini Dei patrum suorum, seruieruntque lucis & scultili-
bus, & facta est ira contra Iudam & Ierusalem propter hoc peccatum. 19. Mit-
tebatque eis prophetas vt reuerterentur ad Dominum, quos protestantes, illi
audire nolebant. 20. Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Ioiadæ sa-
cerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Hæc dicit Dominus Deus:
Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereli-
quistis Dominum vt derelinqueret vos? 21. Qui congregati aduersus eum,
miserunt lapides iuxta regis imperium in atrio domus Domini. 22. Et non est
recordatus Ioas rex misericordiæ, quam fecerat Ioiada pater illius secum, sed in-
terfecit filium eius. Qui cùm moreretur, ait, Videat Dominus, & requirat.
23. Cumque euolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ: venit-
que in Iudam & Ierusalem, & interfecit cunctos principes populi, atque vniuer-
sam prædam miserunt regi in Damascum. 24. Et certè cùm permodicus ve-
nisset numerus Syrorum, tradidit Dominus in manibus eorum infinitam multi-
tudinem, eo quod dereliquissent Dominum Deum patrum suorum: in Ioas quo-
que ignominiosa exercuere iudicia. 25. Et abeuntes dimiserunt eum in lan-
guoribus magnis: surrexerunt autem contra eum serui sui, in vltionem sanguinis
filij Ioiadæ sacerdotis, & occiderunt eum in lectulo suo, & mortuus est: sepelie-
runtque eum in Ciuitate Dauid, sed non in sepulchris regum. 26. Insidiati ve-
ro sunt ei, Zabad filius Semmaath Ammanitidis, & Iozabad filius Semarith
Moabitidis. 27. Porro filij eius, ac summa pecuniæ quæ adunata fuerat sub
eo, & instauratio domus Dei, scripta sunt diligentiùs in Libro regum: regnauit
autem Amasias filius eius pro eo.

HOc caput explicui 4. Reg. 12.

Vers. 22. QVI (Zacharias) CVM MORERETVR, AIT: VIDEAT DOMINVS ET REQVIRAT] *Videat*, scilicet meam innocentiam & probitatem, qua ex officio meo (erat enim pontifex) regem idola colentem reprehendo. *Videat* pariter regis impietatem & ingratitudinem, qua me filium Ioiadæ Pontificis, & auunculi sui, cui vitam & regnum debet, ingratè, iniustè & impiè interficit. *Et requirat*, vt meam necem tantaque scelera iusto iudicio puniat & vlciscatur. Dixit hoc Zacharias ex zelo iustitiæ, qui fuit spiritus Eliæ & veteris testamenti. At in nouo Christus & Apostoli à Iudæis occisi non vin-

dictam, sed veniam à Deo occisoribus precabatur. Vnde Christus in cruce: *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*, Matth. 27. & S. Stephanus cum lapidaretur, vt hic Zacharias; *Domine*, inquit, *ne statuas illis hoc peccatum*, Actor. 7.

Exaudiuit Deus orationem Zachariæ; vnde Ioas & Iudæos multipliciter puniuit; nam primò, vt sequitur, anno proximè sequenti Hazaël rex Syriæ cum paucis copiis immensam Iudæorum multitudinem cecidit; ac thesauros templi æquè ac palatij regij in Syriam abripuit.

Secundò, in Ioas regem ignominiosa exercuit iudicia, vt dicitur vers. 24. exprobrans illi suam ingratitudinem & perfidiam, ac probris variisque ignominiis, atque vt videtur, plagis eum afficiens, quibus Sedeciam perfidum affecit Nabuchodonosor 4. Reg. 25.

Tertiò, ex bile è probris & plagis, ac ex noua Dei castigatione Ioas incidit in morbum A grauem, qui ei dolores & languores magnos creauit v. 25.

Quartò, serui eius contra eum coniurarunt, eumque decumbentem in lecto mactarunt in domo Mello, quæ vicina erat palatio. Addit Ioseph. hos coniuratos fuisse amicos Zachariæ; vnde vers. 25. hic dicuntur eum occidisse *in vltionem sanguinis Zachariæ, filij Ioiadæ*. Denique S. Hieron. S. Thom. Abul. Iansen. Maldon. Baradius & alij censent, hunc esse Zachariam, cuius necem Iudæis exprobrat Christus, eisque excidium minatur dicens: *Vt veniat super vos omnis sanguis qui à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare*. Matth. 23. vide ibi dicta. Denique ob templum cæde & sanguine huius Zachariæ pollutum, deinceps desiisse in templo oracula & responsa diuina, tradit S. Epiph. in vita Zachariæ, & ex eo Genebr. in Chronol.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Amasias rex vlciscitur necem patris sui Ioas, ac Idumæos prælio superat; sed in idololatriam prolapsus à Ioas rege Israel profligatur, capitur & spoliatur; atque à suis in Lachis trucidatur.

1. Viginti quinque annorum erat Amasias cum regnare cœpisset, & viginti nouem annis regnauit in Ierusalem, nomen matris eius Ioadan de Ierusalem. 2. Fecitque bonum in conspectu Domini: verumtamen non in corde perfecto. 3. Cumque roboratum sibi videret imperium, iugulauit seruos, qui occiderant regem patrem suum, 4. sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in Libro legis Moysi, vbi præcepit Dominus dicens: Non occidentur patres pro filiis, neque filij pro patribus suis, sed vnusquisque in suo peccato morietur. 5. Congregauit igitur Amasias Iudam, & constituit eos per familias tribunosque & centuriones in vniuerso Iuda & Beniamin: & recensuit à viginti annis suprà, inuenitque trecenta millia iuuenum, qui egrederentur ad pugnam, & tenerent hastam & clypeum. 6. Mercede quoque conduxit de Israel centum millia robustorum, centum talentis argenti. 7. Venit autem homo Dei ad illum, & ait: O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel: non est enim Dominus cum Israel, & cunctis filiis Ephraim: 8. quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est adiuuare, & in fugam conuertere. 9. Dixitque Amasias ad hominem Dei: Quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Israel? Et respondit ei homo Dei: Habet Dominus vnde tibi dare possit multo his plura. 10. Separauit itaque Amasias exercitum, qui venerat ad eum ex Ephraim, vt reuerteretur in locum suum: at illi contra Iudam vehementer irati, reuersi sunt in regionem suam. 11. Porro Amasias confidenter duxit populum suum, & abiit in Vallem salinarum, percussitque filios Seir decem millia. 12. Et alia decem millia virorum ceperunt filij Iuda, & adduxerunt ad præruptum cuiusdam petræ, præcipitaueruntque eos de summo in præceps, qui vniuersi crepuerunt. 13. At ille exercitus, quem remiserat Amasias ne secum iret ad prælium, diffusus est in ciuitatibus Iuda, à Samaria vsque ad Bethoron, & interfectis tribus millibus, diripuit prædam magnam, 14. Amasias vero post cædem Idumæorum, & allatos deos filiorum Seir, statuit illos in deos sibi, & adorabat eos, & illis adolebat incensum. 15. Quamobrem iratus Dominus contra Amasiam, misit ad illum prophetam, qui diceret ei: Cur adorasti deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua? 16. Cumque hæc illi loqueretur, respondit ei: Num consiliarius regis es? quiesce

ſee ne interficiam te." Diſcedenſque propheta, Scio, inquit, quòd cogitauerit
Deus occidere te, quia feciſti hoc malum, & inſuper non acquieuiſti conſilio
meo. 17. Igitur Amaſias rex Iuda, inito peſſimo conſilio, miſit ad Ioas filium
Ioachaz filij Iehu, regem Iſrael, dicens: Veni, videamus nos mutuo. 18. At
ille remiſit nuntios, dicens: Carduus, qui eſt in Libano, miſit ad cedrum Libani,
dicens: Da filiam tuam filio meo vxorem: & ecce beſtiæ, quæ erant in ſilua Li-
bani, tranſierunt, & conculcauerunt carduum. 19. Dixiſti: Percuſſi Edom,
& idcirco erigitur cor tuum in ſuperbiam: ſede in domo tua, cur malum aduer-
ſum te prouocas, vt cadas & tu, & Iuda tecum? 20. Noluit audire Amaſias,
eo quod Domini eſſet voluntas vt traderetur in manus hoſtium propter deos E-
dom. 21. Aſcendit igitur Ioas rex Iſrael, & mutuos ſibi præbuere conſpectus:
Amaſias autem rex Iuda erat in Bethſames Iuda: 22. corruitque Iuda coram
Iſrael, & fugit in tabernacula ſua. 23. Porro Amaſiam regem Iuda, filium Ioas
filij Ioachaz, cepit Ioas rex Iſrael in Bethſames, & adduxit in Ieruſalem deſtruxit-
que murum eius à porta Ephraim vſque ad portam anguli, quadringentis cubi-
tis. 24. Omne quoque aurum, & argentum, & vniuerſa vaſa, quæ repererat
in domo Dei, & apud Obedom, in theſauris etiam domus regiæ, necnon & filios
obſidum, reduxit in Samariam. 25. Vixit autem Amaſias filius Ioas rex Iuda,
poſtquam mortuus eſt Ioas filius Ioachaz rex Iſrael, quindecim annis. 26. Re-
liqua autem ſermonum Amaſiæ priorum & nouiſſimorum, ſcripta ſunt in Libro
regum Iuda & Iſrael. 27. Qui poſtquam receſſit à Domino, tetenderunt ei
inſidias in Ieruſalem. Cumque fugiſſet in Lachis, miſerunt, & interfecerunt eum
ibi. 28. Reportanteſque ſuper equos, ſepelierunt eum cum patribus ſuis in
Ciuitate Dauid.

HOc caput explicui 4. Reg. 14.

Vers. 6. MERCEDE QVOQVE CONDVXIT DE ISRAEL CENTVM MILLIA ROBVSTORVM, CENTVM TALENTIS ARGENTI] Talentum argenti continebat tria millia ſiclorum argenteorum, id eſt tria millia florenorum Brabanticorum, quorum quiſque continet quatuor Iulios Romanos, ſiue quattuor Regales Hiſpanicos. Quare centum talenta argenti faciunt trecenta millia florenorum Brabant. quæ ſi in centum millia Iſraëlitarum hoc pretio conductorum æqualiter diſtribuas, cuique militi obuenient tres floreni Brabantici, ſiue duodecim Iulij, quod illo æuo, cùm rara eſſet pecunia, & annona vili pretio, ingens erat & magnæ æſtimationis. Quare immeritò nonnulli cenſent hæc talenta fuiſſe auri, cùm Script. expreſsè dicat ea fuiſſe argenti.

Vers. 7. VENIT AVTEM HOMO DEI] propheta à Deo miſſus. Hebr. in Seder Olam tradunt prophetam hunc fuiſſe Amos, qui erat frater Amaſiæ regis & pater Iſaiæ prophetæ, idque probant ex Iſaiæ 37. 2. vbi S. Hieron. legit: *ad Iſaiam filium Amos prophetam*, ſicque olim legebatur; licet iam Hebr. Septuag. & Rom. conſtanter legant: *ad Iſaiam filium Amos prophetam.*

O REX NE EGREDIATVR TECVM EXERCITVS ISRAEL: NON ENIM EST DOMINVS CVM ISRAEL] vtpote hoſtibus ſuis, & idola, puta vitulos aureos colentibus. Diſcant hic Reges & principes Chriſtiani non quærere auxilia principum vel militum hæreticorum, Turcarum, aliorumque infidelium, quia ſi id faciant, Deum habebunt hoſtem, eumque vindicem ſentient, vti ſenſit Ioſaphat, cuius naues confregit Deus, eo quod iunctæ eſſent nauibus

A impij Ochoziæ regis Iſrael cap. 20. 37.

Cauſam dat noſter Salian. anno mundi 3208. num. 6. Nolebat, inquit, Dominus impios & infideles coniungi cum fidelibus. Itaque licet vtriſque ſeorſim pro mirabili ſua prouidentia, faueret, daretque victoriam, coniunctos tamen non rarò perculit, victoſque reddidit. Erat Ioſaphat cum Achabo 3. Reg. 22. cùm hic occiſus eſt, & ille ingens adiit vitæ diſcrimen. Erat item cum Ioramo, cùm exercitus ſiti penè enecti, tantùm non Moabitarum præda facti ſunt. 4. Reg. 3. Ochozias aderat Ioramo in Ramoth Galaad, cùm Ioramus multis vulneribus à Syris affectus eſt, mox-
que rex vterque à Iehu interfectus eſt 4. Reg.
B 8. 28. Ergo ne nunc quidem coniunctis ſe affuturum ait, imò cladem & interitum vtriſque minatur, ſeparatis autem victoriam dedit. Nam mox Amaſias victor extitit contra Idumæos, & Ioas contra Amaſiam, & Ieroboam contra Syros. Denique maluit Deus, & ex Deo Amaſias rex perdere centum talenta argenti, imò ab Iſraëlitis dimiſſis ſpoliari Iudæam, vt patet v. 13. quàm eos in ſocietatem belli admittere.

CVR ADORASTI DEOS] Audi Ioſephum Vers. 15.
plenius rem geſtam enarrantem: *Quamobrem à propheta conuentus eſt mirari ſe dicente, ſi hos*
C *Deos crederet qui cultoribus ſuis nihil opis afferre valuerint; neque eos ab Hebræorum vi tutos præſtiterint: ſed tamquam ad ſe non pertinentes cadi, & captiuos trahi paſſi ſint. Quin & ipſos belli iure abductos inter reliquam captiuorum turbam, Hieroſolymam perueniſſe. Rex his verbis ad iram percitus, iuſſit illum hac de re eſſe quietum, minatus ſupplicium, ſi negotijs alienis miſcere ſe pergeret. Tum ille, ſe quidem quieturum dixit; Deum tamen vltorem huiuſmodi nouitatibus non defore.*

NON ACQVIEVISTI CONSILIO MEO] Vers. 16.

Con-

Consilio autem eius acquiesceres, ait S. Hieron. in *Tradit. si eos igne comburereres, vestimenta disrumperes, cinerem super caput spargeres, & totum se pænitentiæ dares. Hoc enim consilium illi prophetes dederat*: sed quia non acquieuit, hinc propheta liberè & audacter illi denuntiat:

SCIO QVOD COGITAVERIT DEVS OCCIDERE TE] ac reuerà occidit, vt patet v. 27. Auctor enim librór. Paralip. hoc fine eos conscripsit, vt ex felici piorum regum, & infelici impiorum exitu, ostendat felicitatem regum & regnorum consistere in vera religione, veroque Dei cultu, infelicitatem verò in eius neglectu.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OZias siue Azarias Deum colens superat Philisthæos, Arabes & Ammonitas: vnde superbiens volensque thymiama adolere in templo, à Deo lepra percutitur, ideoque regnum administrat filius eius Ioatham.

1. OMnis autem populus Iuda, filium eius Oziam annorum sedecim, constituit regem pro Amasia patre suo. 2. Ipse ædificauit Ailath, & restituit
eam ditioni Iuda, postquam dormiuit rex cum patribus suis. 3. Sedecim an-
norum erat Ozias cum regnare cœpisset, & quinquaginta duobus annis regnauit
in Ierusalem, nomen matris eius Iechelia de Ierusalem. 4. Fecitque quod
erat rectum in oculis Domini, iuxta omnia, quæ fecerat Amasias pater eius. 5.
Et exquisiuit Dominum in diebus Zachariæ intelligentis & videntis Deum:
cumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus. 6. Denique egressus
est, & pugnauit contra Philisthiim, & destruxit murum Geth, & murum Iabniæ,
murumque Azoti: ædificauit quoque oppida in Azoto, & in Philisthiim. 7. Et
adiuuit eum Deus contra Philisthiim, & contra Arabes, qui habitabant in Gur-
baal, & contra Ammonitas. 8. Appendebantque Ammonitæ munera Oziæ:
& diuulgatum est nomen eius vsque ad introitum Ægypti propter crebras victo-
rias. 9. Ædificauitque Ozias turres in Ierusalem super portam anguli, & super
portam vallis, & reliquas in eodem muri latere, firmauitque eas. 10. Extruxit
etiam turres in solitudine, & effodit cisternas plurimas; eo quod haberet multa
pecora, tam in campestribus, quàm in eremi vastitate: vineas quoque habuit
& vinitores in montibus, & in carmelo: erat quippe homo agriculturæ deditus.
11. Fuit autem exercitus bellatorum eius, qui procedebant ad prælia, sub ma-
nu Iehiel scribæ, Maasiæque doctoris, & sub manu Hananiæ, qui erat de ducibus
regis. 12. Omnisque numerus principum per familias virorum fortium, duo-
rum millium sexcentorum. 13. Et sub eis vniuersus exercitus, trecentorum &
septem millium quingentorum: qui erant apti ad bella & pro rege contra aduer-
sarios dimicabant. 14. Præparauit quoque eis Ozias, id est, cuncto exercitui,
clypeos, & hastas, & galeas, & loricas, arcusque & fundas ad iaciendos lapides.
15. Et fecit in Ierusalem diuersi generis machinas, quas in turribus collocauit,
& in angulis murorum, vt mitterent sagittas, & saxa grandia: egressumque est
nomen eius procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroborasset illum.
16. Sed cum roboratus esset, eleuatum est cor eius in interitum suum, & ne-
glexit Dominum Deum suum: ingressusque templum Domini, adolere voluit in-
censum super altare thymiamatis. 17. Statimque ingressus post eum Azarias
sacerdos, & cum eo Sacerdotes Domini octoginta viri fortissimi. 18. restiterunt
regi, atque dixerunt: non est tui officij Ozia, vt adoleas incensum Domino, sed
Sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad huiusmodi ministe-
rium: egredere de sanctuario, ne contempseris: quia non reputabitur tibi in glo-
riam hoc à Domino Deo. 19. Iratusque Ozias, tenens in manu thuribulum,
vt adoleret incensum, minabatur Sacerdotibus. Statimque orta est lepra in
fronte eius coram Sacerdotibus, in domo Domini super altare thymiamatis.
20. Cumque respexisset eum Azarias pontifex, & omnes reliqui Sacerdotes,
viderunt lepram in fronte eius, & festinatò expulerunt eum. Sed & ipse perter-
ritus, accelerauit egredi, eo quod sensisset illicò plagam Domini. 21. Fuit
igitur Ozias rex leprosus vsque ad diem mortis suæ, & habitauit in domo sepa-
rata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo Domini. Porro Ioa-
tham filius eius rexit domum regis, & iudicabat populum terræ. 22. Re-
liqua

liqua autem sermonum Oziæ priorum & nouissimorum, scripsit Isaias filius Amos propheta. 23. Dormiuitque Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum, eo quod esset leprosus: regnauitque Ioatham filius eius pro eo.

Vers. 5. ZACHARIÆ VIDENTIS ET INTELLIGENTIS] Hic Zacharias propheta fuit quasi pædagogus Oziæ regis, [illegible] Deum colere docuit. At quis fuit hic Zacharias? Audi S. Hieron. hic in Tradit. *Zacharias filius Zachariæ, filij Ioiadæ qui post mortem patris natus postumus, patris nomen sortitus est, intelligens, & videns dicebatur: intelligens propter sacerdotium, videns propter prophetiam.* Sic ipse. Hebræi tamen & Græci legunt: *intelligentis in visionibus Dei.* Si igitur post mortem patris natus est Zacharias, potuit hoc tempore annum agere supra trigesimum, natus scilicet 36. regni Ioas. Habuisse videtur hic Zacharias filiam nomine Abiam, quæ nupsit regi Achaz, qui ex ea genuit Ezechiam regem, quod etiam in eum locum affirmat Hieronymus, nec repugnat ætas. Nullum porrò propheticum eius scriptum extat: nam qui legitur penultimus in minoribus prophetis, facilè trecentis abhinc annis distat. Ita Salianus anno mundi 3227. num. 3. Caiet. Dion. & alij.

Vers. 10. TVRRIS IN SOLITVDINE] ita vocantur villæ & domus rusticanæ, turribus ad custodiam frugum fructuumque & agrorum instructæ: in quibus reponuntur agrorum fructus, & pecora stabulantur, quæ alibi *castella* dicuntur. Sic Christus discurrebat per vicos, & *castella*, id est, per rusticorum villas & pagos, prædicans regnum Dei.

Vers. 16. CVM ROBORATVS ESSET, ELEVATVM EST COR EIVS IN INTERITVM SVVM, ET NEGLEXIT DOMINVM DEVM SVVM] Hæc verba D. Chrysostom. homilia 3. de verbis Isaiæ, expendens, notat, in iis non solum Oziæ superbiam, sed etiam superbiæ causam indicari. *Cum*, inquit, *roboratus esset*, seu vt legit ipse: *Cum potens esset, eleuatum est cor eius*: vt nimia potentia, nimiam genuisse superbiam ostenderetur. *Non ferebat*, inquit (nempe rex Ozias) *principatus magnitudinem, sed quemadmodum ex edacitate nascitur inflatio, ex inflatione gignitur febris, deinde ex febri plerumque mors: ita idem & hic ex actionum eminentia nata est superbia, mox ex superbia nata est apparentia rerum ipsi non congruentium.* Sicut ergo Amasias pater ex deuicta Idumæa animos sumpsit insolentes & fatuos prouocando ad bellum regem Israelis, ideoque victus, captus & spoliatus est; sic & Azarias filius eius ex victoriis tot hostium intumescens, sacerdotale munus sibi arrogare præsumpsit, voluitque Deo adolere thymiama; sed illicò à Deo humiliatus, regno & regia pulsus, ob lepram infelicem vsque ad mortem traxit spiritum.

Vers. 18. NON EST TVI OFFICII OZIA] Audi S. Chrysost. homil. 4. de verbis Isaiæ. *Vide*, inquit, *libertatem: vide mentem seruire nesciam: vide linguam cælos attingentem: vide libertatem incoercibilem: vide hominis corpus & Angeli mentem: vide humi ingredientem, & in cælo versantem* &c.

Vers. 19. STATIMQVE ORTA EST LEPRA IN FRONTE EIVS] lepra enim erat supplicium sacrilegorum, & eorum qui Pontifici & sacerdotibus resistebant & rebellabant, vti fecit hic Azarias.

Addit Ioseph. li. 9. c. 11. duas alias prodigiosas Dei plagas Oziæ & Iudææ inflictas: *Et inter hæc*, inquit, *ibi terra vehementer commouetur, fissoque superne templo, radius solis in regem fertur, quod è vestigio lepra [illegible] est: accessit huic & aliud prodigium, quod eodem terræ motu, ante vrbem in loco qui dicitur Eroge, dimidium montis ad Occidentem vergentis [illegible], per quatuor stadia volutum, [illegible] demum Orientali monte constitit, obstructa via publica, & oppressis regiis hortis regiis.*

Tertiam plagam addunt S. Hieron. Cyrill. Orig. & Chrys. in Isaiæ cap. 6. ad illa verba: *In anno quo mortuus est Ozias vidi Dominum*; scilicet Deum ob peccatum Oziæ, cui nonnulli priores consenserant, priuasse Iudæos suis oraculis, prophetiis & spiritu, vsque ad mortem Oziæ. Vide ibi dicta.

Denique Hebræi in Seder Olam putant Oziam lepra percussum anno 27. regni sui, quo & contigit terræmotus, de quo Amos cap. 1. 1. Verum id dici nequit; nam tunc necdum natus erat Ioatham, qui patre Ozia lepra percusso gubernauit regnum. Natus enim Ioatham natus est anno 28. Oziæ; id patet ex eo, quòd patre moriente anno regni 52. Ioatham erat 25. annorum, vt dicitur 4. Reg. 15. 33. Igitur probabiliter Salian putat Oziam lepra percussum anno regni sui 49 quo natus est Ioathamo filius Achaz, & eodem Manahen rex Israel mortuus est. Fauet Abul. qui Oziam quatuor vel quinque annos leprosum vixisse censet. Porrò S. Hieron. in 2. Paral. 26. asserit Oziam lepra percussum eo anno quo mortuus est, qui fuit regni eius 52. Peccauit Ozias dupliciter; primo, quòd ausus sit ingredi Sanctum, quod solis sacerdotibus ingredi licebat. Secundò, quòd adoleuerit thymiama quasi sacerdos, cùm esset laicus, ac Pontifici obsistenti comminatus sit mortem, vt ait Ioseph. quia ergo inuasit sacerdotium, idcircò amisit regnum per lepram: prima tamen sententia (quod scilicet lepra percussus sit anno 27. regni sui) probabilis est, vti ostendi Amos 1. 1. potuit enim regnum administrari per optimates, donec Ioatham nasceretur & adolesceret.

Ozias lepra percussus anno 49. regni sui.

Discant hic reges non inuadere iura Pontificum & sacerdotum, ne à Deo percutiantur, vti percussus est Ozias: qua de re passim exempla funesta suggerit Baron. in suis Annalibus.

Vers. 22. RELIQVA AVTEM SERMONVM OZIÆ, &c. SCRIPSIT ISAIAS] Historia hæc Isaiæ temporum iniuriâ interiit. Nam in prophetia bis tantùm Oziæ meminit, scilicet cap. 6. 1. iam citato, & c. 14. 28. Vbi Philisthæos ob mortem Oziæ domitoris sui exultantes compescens: Ne, inquit, *læteris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui* (Oziæ) *de radice enim colubri egredietur regulus*; scilicet Ezechias

Oziæ

Oziæ pronepos, qui tanto acriùs vos cruciabit, quantò acriùs cruciat morsus reguli, quàm colubri.

Vers. 23. Sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum, eo quod esset leprosus] Leprosi enim, vti in vita, sic & in morte à consortio cæterorum separantur: lepra enim etiam cadauera inficit & consumit. Hæc est quinta Oziæ sacerdotium inuadentis pœna quòd extra sepulchra regum, iuxta tamen illa, sepultus sit, siue extra vrbem, siue in vrbe, puta in Sion ciuitate Dauid.

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ioatham pius de Ammonitis triumphat, eisque annuum vectigal indicit: succedit ei impius filius Achaz.

1. Vigintiquinque annorum erat Ioatham cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Ierusa filia Sadoc. 2. Fecitque quod rectum erat coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus, excepto quod non est ingressus templum Domini, & adhuc populus delinquebat. 3. Ipse ædificauit portam domus Domini excelsam, & in muro Ophel multa construxit. 4. Vrbes quoque ædificauit in montibus Iuda, & in saltibus castella & turres. 5. Ipse pugnauit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos, dederuntque ei filij Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei: hæc ei præbuerunt filij Ammon, in anno secundo & tertio. 6. Corroboratusque est Ioatham, eò quòd direxisset vias suas coram Domino Deo suo. 7. Reliqua autem sermonum Ioatham, & omnes pugnæ eius, & opera, scripta sunt in Libro regum Israel & Iuda. 8. Vigintiquinque annorum erat cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem. 9. Dormiuitque Ioatham cum patribus suis, & sepelierunt eum in Ciuitate Dauid: & regnauit Achaz filius eius pro eo.

Vers. 2. Excepto quod non est ingressus templum Domini] ad adolendum thymiama vti fecerat pater eius Ozias, q.d. Ioatham imitatus est patris pietatem, at non temeritatem qua adoleuit incensum, quod erat munus sacerdotum.

Et adhuc populus delinquebat] more solito sacrificando in excelsis. Inueteratum fuit hoc malum & commune populi: quare Ioatham veritus eius offensam & rebellionem illud auferre ausus non fuit. Ioseph. lib. 9. c. 11. hoc Ioathamo dat elogium: *Nulla ei virtus defuit erga Deum pio, iusto erga homines, & reip. studioso.*

Vers. 3. Ipse ædificauit (instaurauit, auxit, ornauit) Portam domus Domini excelsam] scilicet Orientalem per quam à fronte erat introitus in templum, quæ erat primaria & celsissima.

Et in muro Ophel] erat hæc turris in Ierusalem adeò excelsa, vt in culmine eius aspiciendo caligarent oculi. *Ophel* enim Hebr. significat caliginem. Vide dicta Isaiæ 32.14. Audi Adrichom. in descript. Ierusalem num. 55. Ophel quam Iosephus Ophlam nominat, erat turris enormi altitudine, quasi nubi caput inferens, atque arx munita, firmo muro cincta, templo propinqua, extra murum tamen, qui habitationem sacerdotum claudebat. In huius muro Ioatham rex multa construxit. Atque Manasses eousque vrbis muros reparauit. In hac habitabant Nathinæi. In hanc fugiens Manahemus tyrannus captus est & occisus. Hanc eandem Titi milites combusserunt.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OB idola & scelera Achaz Deus Iudaeam diripiendam tradit 1. *Syris.* 2. *Israelitis, qui ex Iuda ceciderunt* 120. *millia bellatorum, sed praedam monente propheta remiserunt.* 3. *Idumaeis.* 4. *Philisthaeis; Impio Achaz succedit pius filius Ezechias.*

1. Viginti annorum erat Achaz cùm regnare cœpisset : & sedecim annis regnauit in Ierusalem: non fecit rectum in conspectu Domini sicut Dauid pater eius : 2. sed ambulauit in viis regum Israël, insuper & statuas fudit Baalim. 3. Ipse est, qui adoleuit incensum in Vallebenennom, & lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in aduentu filiorum Israël. 4. Sacrificabat quoque, & thymiama succendebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. 5. Tradiditque eum Dominus Deus eius in manu regis Syriæ, qui percussit eum, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damascum : manibus quoque regis Israël traditus est, & percussus plaga grandi. 6. Occiditque Phacee, filius Romeliæ, de Iuda centum viginti millia in die vno, omnes viros bellatores : eò quòd reliquissent Dominum Deum patrum suorum. 7. Eodem tempore occidit Zechri, vir potens ex Ephraim, Maasiam filium regis, & Ezricam ducem domus eius, Elcanam quoque secundum à rege. 8. Ceperuntque filij Israël de fratribus suis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum,& infinitam prædam : pertuleruntque eam in Samariam. 9. Ea tempestate erat ibi propheta Domini, nomine Obed : qui egressus obuiàm exercitui venienti in Samariam, dixit eis : Ecce iratus Dominus Deus patrum vestrorum contra Iuda, tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter, ita vt ad cælum pertingeret vestra crudelitas. 10. Insuper filios Iuda & Ierusalem vultis vobis subiicere in seruos & ancillas, quod nequaquam facto opus est : peccastis enim super hoc Domino Deo vestro. 11. Sed audite consilium meum, & reducite captiuos, quos adduxistis de fratribus vestris, quia magnus furor Domini imminet vobis. 12. Steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Iohanan, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias filius Sellum, & Amasa filius Adali, contra eos qui veniebant de prælio, 13. & dixerunt eis : Non introducetis huc captiuos : ne peccemus Domino. Quare vultis adiicere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta ? grande quippe peccatum est, & ira furoris Domini imminet super Israël. 14. Dimiseruntque viri bellatores prædam, & vniuersa quæ ceperant, coram principibus, & omni multitudine. 15. Steteruntque viri, quos suprà memorauimus, & apprehendentes captiuos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis : cumque vestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu, vnxissentque propter laborem, & adhibuissent eis curam : quicumque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, imposuerunt eos iumentis, & adduxerunt Iericho Ciuitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique reuersi sunt in Samariam. 16. Tempore illo misit rex Achaz ad regem Assyriorum postulans auxilium. 17. Veneruntque Idumæi & percusserunt multos ex Iuda, & ceperunt prædam magnam. 18. Philisthiim quoque diffusi sunt per vrbes campestres, & ad Meridiem Iuda : ceperuntque Bethsames, & Aialon, & Gaderoth. Socho quoque, & Thamnan, & Gamzo, cum viculis suis, & habitauerunt in eis. 19. Humiliauerat enim Dominus Iudam propter Achaz regem Iuda, eò quòd nudasset eum auxilio, & contemptui habuisset Dominum. 20. Adduxitque contra eum Thelgathphalnasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum, & nullo resistente vastauit. 21. Igitur Achaz, spoliata domo Domini, & domo regum, ac principum, dedit regi Assyriorum munera, & tamen nihil ei profuit. 22. Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominum, ipse per se rex Achaz, 23. immolauit diis Damasci victimas percussoribus suis, & dixit : Dij regum Syriæ auxiliantur eis,

quos ego placabo hostiis, & aderunt mihi, cùm econtrariò ipsi fuerint ruinæ ei, & vniuerso Israël. 24. Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus Dei, atque contractis, clausit ianuas templi Dei, & fecit sibi altaria in vniuersis angulis Ierusalem. 25. In omnibus quoque vrbibus Iuda extruxit aras ad cremandum thus, atque ad iracundiam prouocauit Dominum Deum patrum suorum. 26. Reliqua autem sermonum eius, & omnium operum suorum priorum & nouissimorum, scripta sunt in Libro regum Iuda & Israël. 27. Dormiuitque Achaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Ierusalem: neque enim receperunt eum in sepulchra regum Israël. Regnauitque Ezechias filius eius proeo.

HOc caput explicui 4. Reg 16.

Vers. 5. Regis Syriæ] Fuit hic Rasin, qui à Deo creatus est rex, vt esset flagellum regni Iuda, eiusque idola & scelera castigaret.

Vers. 15. Cumque vestissent eos et calceassent et refecissent cibo] Vide hic insignem Israëlitarum in Iudæorum, licet hostium suorum, captiuos humanitatem & misericordiam, omnibus Christianorum principibus & ducibus propositam, vt eam imitentur. Sic enim vicissim Dei misericordiam in se prouocabunt, si in hostes à se captos sint clementes: nimirum, *clementia plus potest, quàm violentia*, vt aiebat Antigonus rex Maced. apud Plutarch. in Apophteg. adeò vt Darius optarit Alexandri Magni clementiam, vtque is, licet hostis, sibi in regno succederet. Sic in hostes clementes fuêre Iulius Cæsar, Augustus, Vespasianus, Titus, Aurelianus.

A Immolavit Diis Damasci victimas percussoribus suis, et dixit: Dii regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, et aderunt mihi, cum econtrario ipsi fuerint ruinæ ei, et vniuerso Israel] Dij enim hi erant dæmones, qui non nisi nocere student Israëli, id est populo fideli. Similis fuit stultitia Romanorum Gentilium, qui hostium suorum Deos inuocabant, vt euocati à terra hostili Romam commigrarent, ac Romanis victoriam de hostibus darent, vti refert S. August. lib. 4. de ciuit. Vers. 23.

B Clausit ianuas templi] vt nemo in eo Deum adoraret, eique sacrificare posset: sed omnes cogerentur ire ad fana idolorum & Deorum suorum, ad eos inuocandum. Fuit hæc malitia & nequitia Achaz insignis, quam nemo alius patrasse legitur. Vers. 24.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EZechias Dei cultum à patre Achaz sublatum restituit, vnà cum Sacerdotibus, Leuitis & cantoribus, ac plurimis victimis Deum honorat.

1. IGitur Ezechias regnare cœpit, cùm vigintiquinque esset annorum, & viginti nouem annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Abia, filia Zachariæ. 2. Fecitque quod erat placitum in conspectu Domini, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. 3. Ipse anno & mense primo regni sui, aperuit valuas domus Domini, & instaurauit eas: 4. adduxitque Sacerdotes atque Leuitas, & congregauit eos in plateam Orientalem. 5. Dixitque ad eos: Audite me Leuitæ, & sanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum vestrorum, & auferte omnem immunditiam de sanctuario. 6. Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu Domini Dei nostri, derelinquentes eum: auerterunt facies suas à tabernaculo Domini, & præbuerunt dorsum. 7. Clauserunt ostia, quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas, incensumque non adoleuerunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israël. 8. Concitatus est itaque furor Domini super Iudam & Ierusalem, tradiditque eos in commotionem, & in interitum, & in sibilum sicut ipsi cernitis oculis vestris. 9. En, corruerunt patres nostri gladiis, filij nostri, & filiæ nostræ, & coniuges captiuæ ductæ sunt, propter hoc scelus. 10. Nunc ergo placet mihi vt ineamus fœdus cum Domino Deo Israël, & auertet à nobis furorem iræ suæ. 11. Filij mei nolite negligere: vos elegit Dominus vt stetis coram eo, & ministretis illi, colatisque eum, & crematis ei incensum. 12. Surrexerunt ergo Leuitæ: Mahath filius Amasai, & Ioël filius Azariæ, de filijs Caath: Porrò de filiis Merari, Cis filius Abdi,

Abdi, & Azarias filij Ialaleel. De filiis autem Gersom, Ioah filius Zemma, & Eden filius Ioah. 13. At verò de filiis Elisaphan, Samri, & Sahiel. De filiis quoque Asaph, Zacharias, & Mathanias: 14. Necnon de filiis Heman, Iahiel, & Semei: Sed & de filiis Idithun, Semeias, & Oziel. 15. Congregaueruntque fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi sunt iuxta mandatum regis & imperium Domini, vt expiarent domum Dei. 16. Sacerdotes quoque ingressi templum Domini vt sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intrò repererant in vestibulo domus Domini, quam tulerunt Leuitæ, & asportauerunt ad torrentem Cedron foras. 17. Cœperunt autem prima die mensis primi mundare, & in die octauo eiusdem mensis ingressi sunt porticum templi Domini, expiaueruntque templum diebus octo, & in die sextadecima mensis eiusdem quod cœperant impleuerunt. 18. Ingressi quoque sunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei: Sanctificauimus omnem domum Domini, & altare holocausti, vasaque eius, necnon & mensam propositionis cum omnibus vasis suis, 19. cunctamque templi suppellectilem, quam polluerat rex Achaz in regno suo, postquam præuaricatus est: & ecce exposita sunt omnia coram altare Domini. 20. Consurgensque diluculò Ezechias rex, adunauit omnes principes ciuitatis, & ascendit in domum Domini: 21. obtuleruntque simul tauros septem, & arietes septem, agnos septem, & hircos septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iuda, dixitque sacerdotibus filiis Aaron vt offerrent super altare Domini. 22. Mactauerunt igitur tauros, & susceperunt sanguinem sacerdotes, & fuderunt illum super altare, mactauerunt etiam arietes, & illorum sanguinem super altare fuderunt, immolaueruntque agnos, & fuderunt super altare sanguinem. 23. Applicuerunt hircos pro peccato, coram rege & vniuersa multitudine, imposueruntque manus suas super eos: 24. & immolauerunt illos Sacerdotes, & asperserunt sanguinem eorum coram altare pro piaculo vniuersi Israëlis: pro omni quippe Israël præceperat rex vt holocaustum fieret, & pro peccato. 25. Constituit quippe Leuitas in domo Domini, cum cymbalis, & psalteriis, & citharis, secundùm dispositionem Dauid regis, & Gad Videntis, & Nathan prophetæ: siquidem Domini præceptum fuit, per manum prophetarum eius. 26. Steteruntque Leuitæ tenentes organa Dauid, & Sacerdotes tubas. 27. Et iussit Ezechias vt offerrent holocausta super altare: cumque offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diuersis organis, quæ Dauid rex Israël præparauerat, concrepare. 28. Omni autem turba adorante, cantores, & ij qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec compleretur holocaustum. 29. Cumque finita esset oblatio, incuruatus est rex, & omnes qui erant cum eo, & adorauerunt. 30. Præcepitque Ezechias & principes Leuitis, vt laudarent Dominum sermonibus Dauid, & Asaph Videntis: qui laudauerunt eum magna lætitia, & incuruato genu adorauerunt. 31. Ezechias autem etiam hæc addidit: Impleistis manus vestras Domino, accedite, & offerte victimas, & laudes in domo Domini. Obtulit ergo vniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta, mente deuota. 32. Porrò numerus holocaustorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit: Tauros septuaginta, arietes centum, agnos ducentos. 33. Sanctificaueruntque Domino boues sexcentos, & oues tria millia. 34. Sacerdotes verò pauci erant, nec poterant sufficere vt pelles holocaustorum detraherent: vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites; Leuitæ quippe faciliori ritu sanctificantur, quàm Sacerdotes. 35. Fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum & libamina holocaustorum: & completus est cultus domus Domini. 36. Lætatusque est Ezechias, & omnis populus, eò quòd ministerium Domini esset expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat.

Vers. 2. NOMEN MATRIS EIVS (Ezechiæ) ABIA FILIA ZACHARIÆ] qui fuit filius Zachariæ senioris Pontificis & martyris, quem occidit Ioas rex Iuda c. 24. 21. Abia ergo filia huius iunioris Zachariæ, qui Oziam regem in veri Dei cultu continuit, de quo c. 26. 5 fuit vxor Achaz, & mater Ezechiæ, quæ eum in omni pietate & Dei timore erudiuit, ideoque hic nominatur, vt indicetur Ezechiam suam virtutem & zelum cum lacte suxisse à matre. Ita S. Hier. in Tradit. Salian. & alij.

PLATEA ORIENTALI] ita dicta, quòd obuersa esset portæ Orientali templi. Vers. 4.

VT EXPIARENT DOMVM DOMINI] puta atrium sacerdotum, quòd eorum erat templum; Vers. 15.
nam in Sanctum nemini ingredi fas erat nisi sacerdoti, sicut in Sanctum sanctorum soli Pontifici. Vnde & hic soli sacerdotes afferuntur

tur *ingressi templum & sanctificasse*, id est expurgasse illud ab idolis, eorumque superstitiones sordes hasce exportantes *in vestibulo*. Sept. *in vestibulum*, ex quo deinde Leuitæ illas efferebant, & proiiciebant in torrentem Cedron.

Vers. 17. COEPERVNT AVTEM PRIMA DIE MENSIS PRIMI (Nisan, id est in Martio) MVNDARE] q.d. primis octo diebus mensis Nisan expurgarunt atria & cubicula sacerdotum & Leuitarum, quæ eis erant annexa, deinde posterioribus octo diebus expurgarunt ipsum templum, siue Sanctum.

Vers. 24. ET PRO PECCATO] vt scilicet offerretur hostia pro peccato, iuxta ritum præscriptum Leuit. 4.

Vers. 30. SERMONIBVS DAVID ET ASAPH VIDENTIS] id est prophetæ, *sermones* vocat Psalmos, quos hinc liquet partim à Dauide, partim ab Asaph esse compositos, vti sunt duodecim illi qui Asaph inscribuntur.

IMPLESTIS (id est consecrastis) MANVS VESTRAS DOMINO] id est consecrastis vos sacerdotes, implendo manum oleo & victimis. Vers. 31.

SANCTIFICAVERVNTQVE DOMINO BOVES SEXCENTOS] q.d. dicarunt, obtulerunt & donarunt Deo & templo boues sexcentos, & oues ter mille, vt ex illis aliæ offerrentur in holocaustum, aliæ pro peccato, aliæ in victimas pacificas. Vers. 33.

ANTISTITES] id est sacerdotes: hi enim Leuitis imperabant quasi Antistites. De ritu consecrandi sacerdotes, vide Leuit. 8. Ex hoc versu colligitur sacerdotum fuisse victimam iugulare, excoriare, diuidere, altari imponere, cremare. In necessitate verò excoriationem & cætera sequentia communicata fuisse & permissa Leuitis ita Caiet. ac prior pars satis liquet ex Leuit. 1. 5. Vers. 34.

CAPVT TRIGESIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ezechias per totam Iudæam, ac per decem tribus mittit nuntios, qui omnes inuitent ad solenne phase celebrandum, idque factum summa celebritate per 14. dies.

1. Misit quoque Ezechias ad omnem Israël & Iudam: scripsitque epistolas ad Ephraim & Manassen, vt venirent ad domum Domini in Ierusalem, & facerent Phase Domino Deo Israël. 2. Inito ergo consilio regis & principum, & vniuersi cœtus Ierusalem, decreuerunt vt facerent Phase mense secundo. 3. Non enim potuerant facere in tempore suo, quia sacerdotes, qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus nondum congregatus fuerat in Ierusalem. 4. Placuitque sermo regi, & omni multitudini. 5. Et decreuerunt vt mitterent nuntios in vniuersum Israël, de Bersabee vsque Dan, vt venirent, & facerent Phase Domino Deo Israël in Ierusalem: multi enim non fecerant sicut lege præscriptum est. 6. Perrexeruntque cursores cum epistolis ex regis imperio, & principum eius, in vniuersum Israël & Iudam, iuxta id, quod rex iusserat, prædicantes: Filij Israël reuertimini ad Dominum Deum Abraham, & Isaac, & Israël: & reuertetur ad reliquias quæ effugerunt manum regis Assyriorum. 7. Nolite fieri sicut patres vestri & fratres, qui recesserunt à Domino Deo patrum suorum, qui tradidit eos in interitum, vt ipsi cernitis. 8. Nolite indurare ceruices vestras, sicut patres vestri: tradite manus Domino, & venite ad sanctuarium eius, quod sanctificauit in æternum: seruite Domino Deo patrum vestrorum, & auertetur à vobis ira furoris eius. 9. Si enim vos reuersi fueritis ad Dominum: fratres vestri, & filij habebunt misericordiam coram dominis suis, qui illos duxerunt captiuos, & reuertentur in terram hanc: pius enim & clemens est Dominus Deus vester, & non auertet faciem suam à vobis, si reuersi fueritis ad eum. 10. Igitur cursores pergebant velociter de ciuitate in ciuitatem, per terram Ephraim & Manasse vsque ad Zabulon illis irridentibus & subsannantibus eos. 11. Attamen quidam viri ex Aser, & Manasse, & Zabulon, acquiescentes consilio, venerunt Ierusalem. 12. In Iuda verò facta est manus Domini vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum regis & principum, verbum Domini. 13. Congregatique sunt in Ierusalem populi multi, vt facerent solemnitatem azymorum, in mense secundo. 14. & surgentes destruxerunt altaria, quæ erant in Ierusalem, atque vniuersa, in quibus idolis adolebatur incensum, subuertentes, proiecerunt in torrentem Cedron. 15. Immolauerunt autem Phase quartadecima die mensis secundi, Sacerdotes quoque atque Leuitæ tandem sanctificati, obtulerunt holo-

causta

cauſta in domo Domini : 26. Steteruntque in ordine ſuo, iuxta diſpoſitionem
& legem Moyſi hominis Dei : ſacerdotes verò ſuſcipiebant effundendum ſangui-
nem de manibus Leuitarum, 17. eò quòd multa turba ſanctificata non eſſet:
& idcircò immolarent Leuitæ Phaſe, his qui non occurrerant ſanctificari Domi-
no. 18. Magna etiam pars populi de Ephraim, & Manaſſe, & Iſſachar, & Za-
bulon, quæ ſanctificata non fuerat, comedit Phaſe, non iuxta quod ſcriptum eſt :
& orauit pro eis Ezechias, dicens : Dominus bonus propitiabitur, 19. cun-
ctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum ſuorum : & non impu-
tabit eis quòd minùs ſanctificati ſunt. 20. Quem exaudiuit Dominus, & pla-
catus eſt populo. 21. Feceruntque filij Iſraël, qui inuenti ſunt in Ieruſalem,
ſollemnitatem azymorum ſeptem diebus in lætitia magna, laudantes Dominum
per ſingulos dies : Leuitæ quoque & ſacerdotes, per organa, quæ ſuo officio con-
gruebant. 22. Et locutus eſt Ezechias ad cor omnium Leuitarum, qui habe-
bant intelligentiam bonam ſuper Domino : & comederunt ſeptem diebus ſol-
lemnitatis, immolantes victimas pacificorum, & laudantes Dominum Deum pa-
trum ſuorum. 23. Placuitque vniuerſæ multidini vt celebrarent etiam alios
dies ſeptem : quod & fecerunt cum ingenti gaudio. 24. Ezechias enim rex Iu-
da præbuerat multitudini mille tauros, & ſeptem millia ouium : principes verò
dederant populo tauros mille, & oues decem millia : ſanctificata eſt ergo ſacerdo-
tum plurima multitudo. 25. Et hilaritate perfuſa omnis turba Iuda, tam ſacer-
dotum & Leuitarum, quàm vniuerſæ frequentiæ, quæ venerat ex Iſraël; proſelyto-
rum quoque de Terra Iſraël, & habitantium in Iuda. 26. Factaque eſt grandis
celebritas in Ieruſalem, qualis à diebus Salomonis filij Dauid regis Iſraël in ea vr-
be non fuerat. 27. Surrexerunt autem ſacerdotes atque Leuitæ benedicentes
populo : & exaudita eſt vox eorum : peruenitque oratio in habitaculum ſanctum
cæli.

VERS. 2. MENSE SECVNDO] Hoc enim iubetur Numer. 9. 10. vt ſcilicet qui menſe primo, ob immunditiem aliudúe impedimentum non potuerunt celebrare phaſe, illud celebrent menſe ſecundo.

VERS. 3. SACERDOTES QVI POSSENT SVFFICERE, SANCTIFICATI (id eſt conſecrati) NON FVERANT] vt enim eſſent ſacerdotes, poſſentque ſacrificare, debebant priùs conſecrari ſacerdotes eo ritu, qui præſcribitur Leuit. 8.

VERS. 15. TANDEM SANCTIFICATI] Hebr. *pudore ſuffuſi ſunt*; quòd in tanta populi alacritate tardi fuiſſent in ſua ſanctificatione & purificatione, vnde illicò ſe ſanctificarunt & mundarunt.

VERS. 16. SACERDOTES VERO SVSCIPIEBANT EFFVNDENDVM SANGVINEM DE MANIBVS LEVITARVM] omnis enim ſanguis victimæ à ſacerdote in terram effundi debebat Deo, vt ſignificaretur ipſum eſſe Dominum necis & vitæ omnium. *De manibus Leuitarum*, qui tum ex diſpenſatione ſacrificabant, eò quòd ſacerdotes conſecrati, qui forent mundi, pauciores eſſent, quàm vt poſſent tot victimas ſacrificare : iuuabant ergo eos Leuitæ, ac victimas mactabant, & ſanguinem effluentem dabant ſacerdotibus, vt ij iuxta altare eum effunderent.

VERS. 17. EO QVOD MVLTA TVRBA (ſacerdotum) SANCTIFICATA (ab irregularitate & immunditia legali per luſtrationem lege. præſcriptam Numer. 19. expurgata) NON ESSET : ET IDCIRCO IMMOLARENT LEVITÆ PHASE HIS, QVI NON OCCVRRERANT SANCTIFICARI DOMINO] Septuag. *qui non poterant purificari Domino* : qui ſcilicet aliis occupati tardè veniebant vt *ſanctificarentur*, hoc eſt ab immunditia legali

A expiarentur. Nota *phaſe* ſignificat 1. agnum paſchalem, qui in paſchate Deo ſacrificabatur. 2. victimas paſchales, quæ per ſeptem dies paſchatis Deo immolabantur, quæ immolatio competebat ſolis ſacerdotibus. Agni verò paſchalis immolatio competebat cuique patrifamilias, qui quoad hoc retinebat primæuum ius ſacerdotale, primitùs annexum primogenituræ, & cuilibet patrifamilias in ſua familia, ſi tamen is mundus eſſet; quod ſi is immundus & pollutus foret, tunc Leuitæ eius loco agnum immolabant, vti hic dicitur, æquè ac 1. Eſdræ cap 6. verſ. 10. Immundi quoque non poterant comedere de agno paſchali aliiſque victimis, ſed quia hic erat publica ſolemnitas, & religionis lapſæ reſtauratio, ac magnus immundorum

B numerus, hinc cum eis pariter diſpenſatum fuit, vt ex eis comederent; Ezechia pro eis Deum deprecante, vt ſequitur. Vide dicta Exodi 12. v. 6. Ob neceſſitatem ergo quam pariebat paucitas ſacerdotum qui mundi erant, & ob multitudinem & deuotionem populi ex toto Iſraële concurrentis, ac ob copiam victimarum immolandarum, diſpenſatum videtur cum Leuitis, vt non tantùm Agnum paſchalem, ſed & alias victimas ſacrificarent : hoc eſt enim quod diſertè dicitur v. 15. *Sacerdotes quo-*

C *que atque Leuitæ tandem ſanctificati obtulerunt holocauſta in domo Domini.* Crediderim tamen ſacerdotes ſolos mactaſſe victimas, hoc eſt eas in Dei honorem iugulaſſe, occidiſſe, & ſanguinem effudiſſe, in quo propriè conſiſtebat ratio ſacrificij, quodque facile erat, & paruæ operæ. Deinde à ſe occiſas victimas tradidiſſe Leuitis, vt ipſi eis pellem detraherent, abluerent, in fruſta conciderent, & conciſas in altari ritè diſpone-

ponerent, ac subiecto igne concremarent. Ad omnia enim hæc non sufficiebat sacerdos immolans. Quare Leuitarum ope & opera vti cogebatur, vt dixi Leuit. 1. vers. 3. Vnde pro, *obtulerunt holocausta* Hebr. est יָבִיאוּ *iabiu*, id est, *intulerunt*, vt vertunt Sept. Vatabl. Pagnin. *holocausta in domum Domini*, & sic factum est in solenni phase, quod post aliquot annos celebrauit Iosias c. 35. v. 11. vbi dicitur: *Et immolatum est phase, asperserunt´q; sacerdotes manu sua sanguinem* (in altari vt moris erat) *& Leuitæ detraxerunt pelles holocaustorum.*

Denique patresfamilias qui erant immundi, cedebant Leuitis immolationem agni paschalis, ipsi tamen ex eodem quoque comedebant ob festi lætissimam solennitatem. Maior enim requirebatur munditia in immolatione agni, quàm in eius comestione; sicut nunc maior requiritur puritas in sacerdote celebrante, quàm in laico communicante, præsertim quia hi immundi tam citò non poterant purificari; atque accedebant ad sacrum agni epulum magna deuotione interna, quam Deus magis requirit & respicit, quàm externam lustrationem.

MAGNA PARS POPVLI QVÆ SANCTIFICATA

A (id est ab immunditia legali expiata & mundata) NON FVERAT, COMEDIT PHASE] Hebræi apud S. Hieron. tradunt multos ex eis qui immundi comederant phase, à Deo plaga cælitùs immissa fuisse occisos, sed orante Ezechia, & populi ignorantiam ac piam intentionem allegante, Deum reliquis pepercisse, & ideircò v. 20. asseri Deum eum exaudiuisse, & populo placatum esse.

QVEM EXAVDIVIT DOMINVS] per signum aliquod sensibile v. g. mittens ignem è cælo, qui victimas Ezechiæ combureret, vti fecit Abelo Genes. 4. Aaroni Leuit. 8. & 9. ac Salomoni 3. Reg. 8. nisi enim fuisset hic sensibile signum, immundi nec securè nec tanta lætitia ex phase comedissent. Ita Caiet.

B ET LOCVTVS EST EZECHIAS AD COR OMNIVM LEVITARVM] eis blandiendo eosque laudando, eò quòd haberent INTELLIGENTIAM BONAM SVPER DOMINO] id est, eò quòd periti essent sui officij, putà in canendis Deo psalmis intelligentes & accurati. Aliter Caiet. Locutus est eis, inquit, verba penetrantia ad cor, vt curam populi instruendi susciperent & continuarent. Vers. 22.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi in tota Iudæa & in reliquis quinque Israëlis tribubus idola aras & lucos euertunt, Ezechias templi officia & ordines restituit.

1. CVmque hæc fuissent ritè celebrata, egressus est omnis Israel, qui inuentus fuerat in vrbibus Iuda, & fregerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt excelsa, & altaria destruxerunt, non solùm de vniuerso Iuda & Beniamin, sed & de Ephraim quoque & Manasse, donec penitus euerterent; reuersique sunt omnes filij Israel in possessiones & ciuitates suas. 2. Ezechias autem constituit turmas sacerdotales & Leuiticas per diuisiones suas, vnumquemque in officio proprio, tam sacerdotum videlicet quàm Leuitarum, ad holocausta & pacifica, vt ministrarent & confiterentur, canerentque in portis castrorum Domini. 3. Pars autem regis erat, vt de propria eius substantia offerretur holocaustum, manè semper & vesperè. Sabbatis quoque, & Calendis, & solemnitatibus cæteris, sicut scriptum est in lege Moysi. 4. Præcepit etiam populo habitantium Ierusalem, vt darent partes sacerdotibus, & Leuitis, vt possent vacare legi Domini. 5. Quod cùm percrebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filij Israel frumenti, vini, & olei, mellis quoque: & omnium, quæ gignit humus, decimas obtulerunt. 6. Sed & filij Israel & Iuda, qui habitabant in vrbibus Iuda, obtulerunt decimas boum & ouium, decimasque sanctorum, quæ vouerant Domino Deo suo: atque vniuersa portantes, fecerunt aceruos plurimos. 7. Mense tertio cœperunt aceruorum iacere fundamenta, & mense septimo compleuerunt eos. 8. Cumque ingressi fuissent Ezechias & principes eius, viderunt aceruos, & benedixerunt Domino ac populo Israel. 9. Interrogauitque Ezechias sacerdotes & Leuitas, cur ita iacerent aceruí. 10. Respondit illi Azarias sacerdos primus de stirpe Sadoc, dicens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & saturati sumus, & remanserunt plurima, eò quòd benedixerit Dominus populo suo: reliquiarum autem copia est ista, quam cernis. 11. Præcepit igitur Ezechias vt præpararent horrea in domo Domini. Quod cùm fecissent, 12. intulerunt, tam primitias quàm decimas, & quæcumque vouerant, fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Leuita, & Semei frater eius, secundus, 13. post quem Iahiel, & Azarias, & Nahath, & Asael, & Ierimoth, Iozabad quoque, & Eliel, & Iesmachias, & Mahath, & Banaias, præpositi sub manibus Choneniæ,

&

& Semei fratris eius, ex imperio Ezechiæ regis & Azariæ pontificis domus Dei,ad
quos omnia pertinebant. 14. Core vero filius Iemna Leuites & ianitor Orien-
talis portæ præpositus erat iis quæ sponte offerebantur Domino,primitiisque & con-
secratis in Sancta sanctorum. 15. Et sub cura eius Eden, & Beniamin, Iesue,
& Semeias, Amarias quoque & Sechenias, in ciuitatibus sacerdotum, vt fideliter
distribuerent fratribus suis partes, minoribus atque maioribus: 16. exceptis
maribus ab annis tribus & suprà, cunctis qui ingrediebantur templum Domini, &
quidquid per singulos dies conducebat in ministerio, atque obseruationibus iuxta
diuisiones suas. 17. Sacerdotibus per familias, & Leuitis à vigesimo anno &
suprà, per ordines & turmas suas, 18. vniuersæque multitudini, tam vxoribus,
quàm liberis eorum vtriusque sexus, fideliter cibi, de his quæ sanctificata fuerant,
præbebantur. 19. Sed & filiorum Aaron per agros, & suburbana vrbium singu-
larum dispositi erant viri, qui partes distribuerent vniuerso sexui masculino de sa-
cerdotibus & Leuitis. 20. Fecit ergo Ezechias vniuersa quæ diximus in omni
Iuda: operatusque est bonum & rectum & verum coram Domino Deo suo, 21. in
vniuersa cultura ministerij domus Domini, iuxta legem & ceremonias, volens re-
quirere Deum suum in toto corde suo: fecitque & prosperatus est.

Vers. 2. IN PORTIS CASTRORVM DOMINI] id est in portis templi; in templo enim erant turmæ sacerdotum & Leuitarum in suos ordines, quasi acies militares distributi, vt ibi viderentur esse castra, acies & exercitus Dei, vt patet Num. 4. & seq. vbi Leuitæ dicuntur egredi & ingredi ad militiam templi. Vnde Ecclesia vocatur *castrorum acies ordinata*, Cant. 6.9.

Vers. 3. PARS AVTEM REGIS ERAT] q. d. Ezechias rex has partes, hæc munia circa templi ministeria sibi assumpsit, vt ipse suppeditaret sumptus pro iugi sacrificio, aliisque victimis, populus verò aleret sacerdotes & Leuitas (eorum enim reditus ab Achaz & aliis impiis regibus erant dispersi & dissipati) *vt possent vacare legi Domini*, vt scilicet expediti à cura procurandi alimenta toti vacarent suo officio & templi ministerio.

Vers. 6. DECIMAS SANCTORVM QVÆ VOVERANT DOMINO] Hebr. *Decimas sanctitatum* id est rerum sanctatum) *quæ erant sanctificatæ Deo*, q. d. obtulerunt omnium suarum rerum decimas, quæ ex lege iubentur *Deo sanctificari*, id est consecrari & offerri Numer. 18. vers. 8. & sequent. insuper decimas alias lege non præceptas, sed quas ipsi vltro *Deo sanctificarant*, id est *vouerant*, dicarant & destinarant, vt vertit Noster, q. d. præter decimas lege præscriptas, ipsi insuper ex deuotione & liberalitate alias addiderunt, quas Deo dicarant & vouerant. Num. 18.14.

Vers. 7. COEPERVNT ACERVORVM IACERE FVNDAMENTA] id est cœperunt colligere primos aceruos; quæ enim prima sunt, quasi sequentium sunt fundamenta. Ita Vatabl.

Vers. 11. VT PRÆPARARENT HORREA] Sept. *pastophoria*, id est exedras siue cubicula, in quibus quasi horreis seruarentur primitiæ, decimæ, aliæque res templo oblatæ.

Vers. 14. CONSECRATIS IN SANCTA SANCTORVM] vt scilicet sint sanctissima, quia eas templo & Deo sanctissimo dedicastis; primitiæ enim non offerebantur in Sancto sanctorum, sed ante atrium sacerdotum. Simili phrasi v. 6. vocant *decimas sanctorum*, id est decimas Deo sanctificatas, hoc est consecratas & oblatas.

Vers. 16. EXCEPTIS MARIBVS AB ANNIS TRIBVS ET SVPRA] hoc est, præter pueros trium annorum, quibus quoque sicut & aliis omnibus, vsque ad annum vigesimum præbebantur alimenta, q.d. non tantùm maioribus, qui templo deseruiebant, sed & pueris triennibus, imò annieulis & in cunis iacentibus; quin & feminis & puellis paruulis necessaria vitæ liberaliter à Præfectis subministrabantur; vt sacerdotes & Leuitæ eos alendi cura non distraherentur, sed toti vacarent Deo & templo. Tanta erat rerum oblatarum abundantia, tanta populi offerentis liberalitas, tanta Ezechiæ regis prouidentia, pietas & deuotio.

Vers. 19. PER AGROS] q. d. Ezechias sicut prouidit Leuitis in Ierusalem agentibus, sic & prouidit de annona iis qui extra Ierusalem per agros & alias vrbes dispersi erant.

CAPVT TRIGESIMVM SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SEnnacherib inuadit Iudæam; Ezechias cum Isaia Deum inuocat, ille mittit Angelum, qui cædit 180. millia Assyriorum. Quare fugit Sennacherib, & à filijs occiditur. Inde intumescens Ezechias v. 24. morbo percutitur, sed ab Isaia curatur, ac post multa præclarè gesta moritur, & successorem relinquit filium impium Manassen.

1. POst quæ & huiusmodi veritatem, venit Sennacherib rex Assyriorum, &
ingressus Iudam, obsedit ciuitates munitas, volens eas capere. 2. Quod

cùm vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Ierusalem. 3. initoque cum principibus consilio, virisque fortissimis, vt obturarent capita fontium, qui erant extra vrbem: & hoc omnium decernente sententia. 4. congregauit plurimam multitudinem, & obturauerunt cunctos fontes, & riuum qui fluebant in medio terræ, dicentes: Ne veniant reges Assyriorum & inueniant aquarum abundantiam. 5. Ædificauit quoque, agens industriè, omnem murum, qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper, & forinsecus alterum murum: instaurauitque Mello in Ciuitate Dauid, & fecit vniuersi generis armaturam & clypeos: 6. constituitque principes bellatorum in exercitu: & conuocauit vniuersos in platea portæ ciuitatis; ac locutus est ad cor eorum dicens: 7. Viriliter agite, & confortamini: nolite timere, nec paueatis regem Assyriorum, & vniuersam multitudinem, quæ est cum eo: multò enim plures nobiscum sunt, quàm cum illo. 8. Cum illo enim est brachium carneum; nobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est noster, pugnatque pro nobis. Confortatusque est populus huiuscemodi verbis Ezechiæ regis Iuda. 9. Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib rex Assyriorum seruos suos in Ierusalem (ipse enim cum vniuerso exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam regem Iuda, & ad omnem populum qui erat in vrbe dicens: 10. Hæc dicit Sennacherib rex Assyriorum: In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Ierusalem? 11. Num Ezechias decipit vos, vt tradat morti in fame & siti, affirmans quòd Dominus Deus vester liberet vos de manu regis Assyriorum? 12. Numquid non est ille Ezechias qui destruxit excelsa illius, & altaria, & præcepit Iuda & Ierusalem, dicens: Coram altari vno adorabitis, & in ipso comburetis incensum? 13. An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei, cunctis terrarum populis? numquid præualuerunt dij gentium, omniumque terrarum, liberare regionem suam de manu mea? 14. Quis est de vniuersis diis gentium quas vastauerunt patres mei, qui potuerit eruere populum suum de manu mea, vt possit etiam Deus vester eruere vos de hac manu? 15. Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit deus cunctarum gentium atque regnorum liberare populum suum de manu mea, & de manu patrum meorum, consequenter nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea. 16. Sed & alia multa locuti sunt serui eius contra Dominum Deum, & contra Ezechiam seruum eius: 17. epistolas quoque scripsit plenas blasphemiæ in Dominum Deum Israël, & locutus est aduersus eum: Sicut dij gentium cæterarum non potuerunt liberare populum suum de manu sua, sic & Deus Ezechiæ eruere non poterit populum suum de manu ista. 18. Insuper & clamore magno, lingua Iudaica, contra populum qui sedebat in muris Ierusalem, personabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatem. 19. Locutusque est contra Ierusalem, sicut aduersum deos populorum terræ, opera manuum hominum. 20. Orauerunt igitur, Ezechias rex, & Isaias filius Amos prophetes, aduersum hanc blasphemiam, ac vociferati sunt vsque in cælum. 21. Et misit Dominus angelum, qui percussit omnem virum robustum & bellatorem, & principem exercitus regis Assyriorum: reuersusque est cum ignominia in terram suam. Cumque ingressus esset domum dei sui, filij qui egressi fuerant de vtero eius, interfecerunt eum gladio. 22. Saluauitque Dominus Ezechiam & habitatores Ierusalem de manu Sennacherib regis Assyriorum, & de manu omnium, & præstitit eis quietem per circuitum. 23. Multi etiam deferebant hostias & sacrificia Domino in Ierusalem, & munera Ezechiæ regi Iuda: qui exaltatus est post hæc coram cunctis gentibus. 24. In diebus illis ægrotauit Ezechias vsque ad mortem, & orauit Dominum: exaudiuitque eum, & dedit ei signum. 25. Sed non iuxta beneficia, quæ acceperat, retribuit, quia eleuatum est cor eius: & facta est contra eum ira, & contra Iudam & Ierusalem. 26. Humiliatusque est posteà, eò quòd exaltatum fuisset cor eius, tàm ipse, quàm habitatores Ierusalem: & idcircò non venit super eos ira Domini in diebus Ezechiæ. 27. Fuit autem Ezechias diues, & inclytus valdè, & thesauros sibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidis pretiosi, aromatum, & armorum vniuersi generis, & vasorum magni pretij. 28. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præsepia omnium iumentorum, caulasque pecorum, 29. & vrbes ædificauit sibi: habebat quippe greges ouium & armentorum innumerabiles, eò quòd dedisset ei Dominus substantiam multam nimis. 30. Ipse est Ezechias, qui obturauit superiorem fontem aquarum Gihon, & auertit eas subter ad Occidentem Vrbis Dauid: in omnibus

omnibus operibus suis fecit prosperè quæ voluit. 31. Attamen in legatione
principum Babylonis,qui missi fuerant ad eum, vt interrogarent de portento,quod
acciderat super terram, dereliquit eum Deus vt tentaretur, & nota fierent omnia
quæ erant in corde eius. 32. Reliqua autem sermonum Ezechiæ, & misericor-
diarum eius, scripta sunt in visione Isaiæ filij Amos prophetæ, & in Libro regum
Iuda & Israël. 33. Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & sepelierunt eum
super sepulchra filiorum Dauid: & celebrauit eius exequias vniuersus Iuda, & om-
nes habitatores Ierusalem: regnauitque Manasses filius eius pro eo.

HOc caput explicui Isaiæ 36. 37. & 38.

Vers. 1. POST QVÆ ET HVIVSCEMODI VERITATEM VENIT SENNACHERIB] q.d. pòst hæc ab Ezechia verè gesta, & à me verè enarrata, Deus volens probare, exercere & perficere pietatem, virtutem & confidentiam Ezechiæ, quam habebat in Deum, permisit vt veniret Sennacherib, ac Iudæam inuaderet.

Vers. 4. RIVVM (fontem Gihon, vt patet v. 30.) QVI FLVEBAT IN MEDIO TERRÆ] scilicet illius quæ adiacebat Ierosolymæ. q.d. Ezechias aquas, ac præsertim fontem Gihon partim obturauit, vt castra Sennacherib siti conficeret, partim perfodiendo rupem, in puteos vrbis auertit, vt obsessi Iudæi haberent aquam ad potum, & cæteros vsus. Vide dicta Eccli. 48. 19.

Vers. 21. MISIT DOMINVS ANGELVM] Hanc historiam Herodotus in Euterpe deprauauit, dicens Sennacherib Ægyptum inuasisse, sed à sacerdote Vulcani fugatum per inductos mures, qui arcus & arma Assyriorum corrodebant: nam pro Iudæa supponit Ægyptum, pro Ezechia sacerdotem pro Deo Vulcanum, pro Angelo mures. Porrò Sennacherib ipse in tanta suorum clade solus penè, *idcircò seruatus est*, ait S. Hier. in cap. 30. Isaiæ, *vt sciret potentiam Dei & blasphemantium ora comprimeret, fieretq; testis illius maiestatis, quàm paulò antè contempserat. Pharao quoque in decem Ægypti seruatur plagis, vt nouissimus pereat: quod & iste passus est.* Oportebat hominem puniri grauissimâ iacturâ maximi florentissimique exercitus, & diuitiarum maximarum; quam iacturam non sensisset, si momento cum suis periisset. Oportebat incredibilem apud suos subire ignominiam, cuius aut culpâ, aut imperitiâ, tanta strages regum potentissimum perculisset. Oportebat deinque longè illum acerbiore morte, & modis omnibus exagenda consumi: multis quippe, vt apparet, gladiorum ictibus confodiendus erat, & à filiis, & in loco

A diuinitati consecrato. Ita Salianus: non dubium in hac clade ab Angelo cæsum, & magis excruciatum fuisse Rabsacen, vtpote in Deum blasphemum, & in Ezechiam maledicum: porrò opimis tot cæsorum Assyriorum spoliis ditati sunt Ezechias & Iudæi.

FILII (Adramelech & Sarasar) INTERFECERVNT EVM GLADIO] Causam dat R. Salomon & ex eo Lyran. quòd Sennacherib ad placandos Deos tantæ stragis auctores, voluerit eis immolare hosce duos filios: sed illi id subodorati patrem præuenerunt & necarunt. Porrò Sennacherib accepta clade in Iudæa fugit reditque in suam Niniuen, vbi sæuiit in Iudæos, multosque occidit; adeò vt Tobias eos sepeliens, bonis omnibus exutus mortem fugiendo

B euaserit, à qua fuga post dies 45. Sennacherib à filiis occisus est, quæ omnia narrantur Tobiæ cap. 1. v. 21. & seq. Eamdem R. Salomonis causam tradit S. Hier. in Tradit. Eamdemque ex textu Hebræo Tobiæ cap. 1. refert Serarius, ac Genebr. in chronol.

Aliam causam afferunt Lyran. & Abul. in lib. 4. Reg. cap. 19. q. 31. scilicet Sennacherib occisum esse à duobus filijs senioribus, quoniam pater eis postpositis, Assar Addonem minorem natu successorem regni esse vellet. Cuius electionis causam refert Historia scholastica in amorem, quo Sennacherib matrem Assarhaddo-

C nis prosequebatur. Quæ fuisse putatur causa, cur pridem Roboam, Abiam filium Maacha reliquis filijs antetulerit, vt patet 2. Paralipomenon. 11. 21.

Verior certiorque causa est, quam affert Theodor. in lib. 4. Reg. dicens: *Quoniam aduersus Deum, qui ipsum fecerat, rabie fuerat percitus, ab ijs qui ex ipso procreati fuerant, fuit interfectus.*

DE PORTENTO] retrocessionis solis & vmbræ in Horologio Achaz, de quo fusè egi Isaiæ 38. Vers. 31.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MAnasses ob idololatriam & scelera vinctus in Babylonem traducitur, vbi pœnitens regno restituitur, & Dei cultum restaurat. Succedit ei impius filius Amon, ac huic pius filius Iosias.

1. DVodecim annorum erat Manasses cùm regnare cœpisset, & quinquaginta
quinque annis regnauit in Ierusalem. 2. Fecit autem malum co-
ram Domino, iuxta abominationes gentium, quas subuertit Dominus coram fi-
liis Israël: 3. & conuersus instaurauit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias

pater eius: construxit aras Baalím, & fecit lucos, & adorauit omnem militiam cæ-
li, & coluit eam. 4. Ædificauit quoque altaria in domo Domini, de qua dixe-
rat Dominus: In Ierusalem erit nomen meum in æternum. 5. Ædificauit au-
tem ea cuncto exercitui cæli, in duobus atriis domus Domini. 6. Transireque
fecit filios suos per ignem in Vallebenennom: obseruabat somnia, sectabatur au-
guria, maleficis artibus inseruiebat, habebat secum magos, & incantatores: mul-
taque mala operatus est coram Domino, vt irritaret eum. 7. Sculptile quoque
& conflatile signum posuit in domo Dei, de qua locutus est Deus ad Dauid, & ad
Salomonem filium eius, dicens: In domo hac in Ierusalem, quam elegi de cunctis
tribubus Israël, ponam nomen meum in sempiternum. 8. Et mouere non fa-
ciam pedem Israël de terra, quam tradidi patribus eorum: ita dumtaxat si custo-
dierint facere quæ præcepi eis, cunctamque legem & ceremonias, atque iudicia per
manum Moysi. 9. Igitur Manasses seduxit Iudam, & habitatores Ierusalem, vt
facerent malum super omnes gentes, quas subuerterat Dominus à facie filiorum
Israël. 10. Locutusque est Dominus ad eum, & ad populum illius, & attende-
re noluerunt. 11. Idcircò superinduxit eis principes exercitus regis Assyrio-
rum: ceperuntque Manassen, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in
Babylonem. 12. Qui postquam coangustatus est, orauit Dominum Deum
suum: & egit pœnitentiam valdè coram Deo patrum suorum. 13. Deprecatus-
que est eum, & obsecrauit intentè: & exaudiuit orationem eius, reduxitque eum
Ierusalem in regnum suum, & cognouit Manasses quòd Dominus ipse esset Deus.
14. Post hæc ædificauit murum extra ciuitatem Dauid, ad Occidentem Gihon
in conualle, ab introitu portæ piscium per circuitum vsque ad Ophel, & exaltauit
illum vehementer: constituitque principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iuda
munitis: 15. & abstulit deos alienos, & simulacrum de domo Domini, aras
quoque, quas fecerat in monte domus Domini, & in Ierusalem, & proiecit omnia
extra vrbem. 16. Porrò instaurauit altare Domini, & immolauit super illud vi-
ctimas, & pacifica, & laudem: præcepitque Iudæ vt seruiret Domino Deo Israël.
17. Attamen adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo. 18. Re-
liqua autem gestorum Manasse: & obsecratio eius ad Deum suum: verba quoque
Videntium, qui loquebantur ad eum in nomine Domini Dei Israël, continentur
in sermonibus regum Israel. 19. Oratio quoque eius & exauditio, & cuncta
peccata atque contemptus, loca etiam in quibus ædificauit excelsa, & fecit lucos
& statuas, antequam ageret pœnitentiam, scripta sunt in sermonibus Hozai. 20.
Dormiuit ergo Manasses cum patribus suis, & sepelierunt eum in domo sua: re-
gnauitque pro eo filius eius Amon. 21. Viginti duorum annorum erat Amon
cùm regnare cœpisset, & duobus annis regnauit in Ierusalem. 22. Fecitque
malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius: & cunctis idolis,
quæ Manasses fuerat fabricatus, immolauit atque seruiuit. 23. Et non est reue-
ritus faciem Domini, sicut reueritus est Manasses pater eius: & multò maiora deli-
quit. 24. Cumque coniurassent aduersus eum serui sui, interfecerunt eum in
domo sua. 25. Porrò reliqua populi multitudo, cæsis iis, qui Amon percusse-
rant, constituit regem Iosiam filium eius pro eo.

Vers. 3. ADORAVIT OMNEM MILITIAM CÆLI] puta Solem, Lunam, cæteraque sidera quæ quasi milites Dei ordinata acie incedunt, ac pro Deo cùm opus est pugnant, vibrantque in hostes tonitrua & fulmina. Ita S. Hier.

Vers. 10. LOCVTVSQVE EST DOMINVS AD EVM] non per se, sed per Isaiam, aliosque prophetas. 4. Reg. 21. 10.

Vers. 11. VINCTVM CATENIS DVXERVNT IN BABYLONEM] Manassi in carcere dabatur paruus panis in furfuribus, paruo pondere, & parua mensura aquæ cum aceto, vt viueret, aiunt quidam Codices Græci hic & Auctor imperfecti hom. 1. in Matth. & S. Clemens lib. 2. constit. c. 22.

Vers. 16. IMMOLAVIT SVPER ILLVD VICTIMAS (holo- A causta & hostias pro peccato) ET PACIFICA (id est hostias pro pace, id est salute tum sua, tum populi) ET LAVDEM] Hebr. תודה toda, id est hostias eucharisticas, in Dei laudem, & gratiarum actionem pro libertate recepta, ait Caiet. & Vatabl.

Vers. 19. ORATIO QVOQVE EIVS] extat oratio Manassis pœnitentis pia & proba, sed non habet authoritatem Canonicæ Script. ideoque in calcem Bibliorum reiecta est.

SCRIPTA SVNT IN SERMONIBVS HOZAI] Hebræi apud S. Hier. censent *Hozai* esse Isaiam prophetam. Sept. *Hosai* accipiunt vt nomen non proprium, sed appellatiuum, vertuntque: *videntium*, id est prophetarum. Sic & Vatabl.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iosias omnem idololatriam succidit, Dei templum cultumque instaurat, ac fœdus nouum inter Deum & populum sancit.

1. OCto annorum erat Iosias cùm regnare cœpisset, & triginta & vno anno re-
gnauit in Ierusalem. 2. Fecitque quod erat rectum in conspectu Domi-
ni, & ambulauit in viis Dauid patris sui : non declinauit neque ad dextram, neque
ad sinistram. 3. Octauo autem anno regni sui, cùm adhuc esset puer, cœpit
quærere Deum patris sui Dauid : & duodecimo anno postquam regnare cœperat,
mundauit Iudam & Ierusalem ab excelsis, & lucis, simulacrisque & sculptilibus.
4. Destruxeruntque coram eo aras Baalim : & simulacra, quæ superposita fue-
rant, demoliti sunt : lucos etiam, & sculptilia succidit atque comminuit, & super
tumulos eorum, qui eis immolare consueuerant, fragmenta dispersit, 5. Ossa
prætereà sacerdotum combussit in altaribus idolorum, mundauitque Iudam & Ie-
rusalem. 6. Sed & in vrbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon, vsque Nephtha-
li, cuncta subuertit. 7. Cumque altaria dissipasset, & lucos, & sculptilia contri-
uisset in frusta, cunctaque delubra demolitus esset de vniuersa terra Israel, reuersus
est in Ierusalem, 8. Igitur anno octauodecimo regni sui, mundata iam terra, &
templo Domini, misit Saphan filium Eseliæ, & Maasiam principem ciuitatis, & Io-
ha filium Ioachaz a commentariis, vt instaurarent domum Domini Dei sui. 9.
Qui venerunt ad Helciam sacerdotem magnum : acceptamque ab eo pecuniam,
quæ illata fuerat in domum Domini, & quam congregauerant Leuitæ, & ianitores,
de Manasse, & Ephraim, & vniuersis reliquiis Israel, ab omni quoque Iuda, & Ben-
iamin, & habitatoribus Ierusalem, 10. tradiderunt in manibus eorum qui præ-
erant operariis in domo Domini, vt instaurarent templum, & infirma quæque sar-
cirent. 11. At illi dederunt eam artificibus, & cæmentariis, vt emerent lapi-
des de lapicidinis, & ligna ad commissuras ædificij, & ad contignationem domo-
rum, quas destruxerant reges Iuda. 12. Qui fideliter cuncta faciebant. Erant
autem præpositi operantium, Iahath & Abdias de filiis Merari, Zacharias & Mo-
sollam de filiis Caath, qui vrgebant opus : omnes Leuitæ scientes organis cane-
re. 13. Super eos verò, qui ad diuersos vsus onera portabant, erant scribæ, &
magistri de Leuitis ianitores. 14. Cumque efferrent pecuniam, quæ illata fue-
rat in templum Domini, reperit Helcias sacerdos Librum legis Domini per ma-
num Moysi. 15. Et ait ad Saphan scribam : Librum legis inueni in domo Do-
mini : Et tradidit ei. 16. At ille intulit volumen ad regem, & nuntiauit ei di-
cens : Omnia quæ dedisti in manu seruorum tuorum, ecce complentur. 17. Ar-
gentum, quod repertum est in domo Domini, conflauerunt : datumque est præfe-
ctis artificum, & diuersa opera fabricantium. 18. Prætereà tradidit mihi Hel-
cias sacerdos hunc librum. Quem cùm rege præsente recitasset, 19. audisset-
que illa verba legis, scidit vestimenta sua : 20. & præcepit Helciæ, & Ahieam
filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphan quoque scribæ, & Asaæ seruo regis, di-
cens : 21. Ite, & orate Dominum pro me, & pro reliquiis Israel & Iuda, super
vniuersis sermonibus Libri istius, qui repertus est : magnus enim furor Domini stil-
lauit super nos, eò quòd non custodierint patres nostri verba Domini, vt facerent
omnia quæ scripta sunt in isto volumine. 22. Abiit ergo Helcias, & hi qui si-
mul à rege missi fuerant, ad Oldam prophetidem, vxorem Sellum filij Thecuath,
filij Hasra custodis vestium : quæ habitabat in Ierusalem in secunda : & locuti sunt
ei verba quæ suprà narrauimus. 23. At illa respondit eis : Hæc dicit Dominus
Deus Israel : Dicite viro, qui misit vos ad me : 24. Hæc dicit Dominus : Ec-
ce ego inducam mala super locum istum, & super habitatores eius cunctaque ma-
ledicta quæ scripta sunt in Libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda. 25. Quia
dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, vt me ad iracundiam prouoca-
rent in cunctis operibus manuum suarum, idcircò stillabit furor meus super locum
istum, & non extinguetur. 26. Ad regem autem Iuda, qui misit vos pro Do-
mino deprecando, sic loquimini : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quoniam
audisti verba voluminis, 27. atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es
in

in conſpectu Dei, ſuper his quæ dicta ſunt contra locum hunc, & habitatores Ieru-
ſalem, reuerituſque faciem meam, ſcidiſti veſtimenta tua, & fleuiſti coram me: ego
quoque exaudiui te, dicit Dominus. 28. Iam enim colligam te ad patres tuos,
& infereris in ſepulchrum tuum in pace: nec videbunt oculi tui omne malum,
quod ego inducturus ſum ſuper locum iſtum; & ſuper habitatores eius. Retulerunt
itaque regi cuncta quæ dixerat. 29. At ille conuocatis vniuerſis maioribus na-
tu Iuda & Ieruſalem, 30. aſcendit in domum Domini, vnaque omnes viri Iu-
da & habitatores Ieruſalem, Sacerdotes & Leuitæ, & cunctus populus à minimo
vſque ad maximum. Quibus audientibus in domo Domini, legit rex omnia verba
voluminis, 31. & ſtans in tribunali ſuo, percuſſit fœdus coram Domino, vt
ambularet poſt eum, & cuſtodiret præcepta, & teſtimonia, & iuſtificationes eius,
in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, faceretque quæ ſcripta ſunt in volumine il-
lo, quod legerat. 32. Adiurauit quoque ſuper hoc omnes, qui reperti fuerant in
Jeruſalem & Beniamin: & fecerunt habitatores Jeruſalem iuxta pactum Domini
Dei patrum ſuorum. 33. Abſtulit ergo Joſias cunctas abominationes de vni-
uerſis regionibus filiorum Jſraël: & fecit omnes, qui reſidui erant in Jſraël, ſer-
uire Domino Deo ſuo. Cunctis diebus eius non receſſerunt à Domino Deo patrum
ſuorum.

Vers. 3. DVODECIMO ANNO, &c. MVNDAVIT IVDA] A id eſt mundare cœpit; nam mundationem hanc perfecit poſt ſex annos anno regni ſui 18. vt dicitur v. 8.

Vers. 5. OSSA PRÆTEREA SACERDOTVM (idolorum v.g. vitulorum aureorum) COMBVSSIT IN ALTARIBVS IDOLORVM] ſcilicet vt contactu & combuſtione cadauerum hominum tam impiorum altaria ipſa contaminarentur, infamarentur, & horrori forent, ne quis deinceps in iis victimas idolis immolaret. B

Vers. 14. INVENI LIBRVM LEGIS IN DOMO DOMINI] Genebr. in chronol. cenſet fuiſſe hoc exemplar, quod à Moyſe vel ab alio eo viuo ſcriptum fuerat, & in ſanctuario poſitum ante 800. annos, vt propterea maiore deuotione acceptum & maiore fructu lectum fuerit. Porrò non eſt dubium alibi in Iudæa, & in aliis prouinciis apud Iudæos pios & doctos extitiſſe plures libros legis. incredibile ergo videtur quod nonnulli aiunt, omnes libros S. Script. cum templo à Chaldæis fuiſſe combuſtos, ac ab Eſdra ex memoria reſtitutos.

INFERERIS IN SEPVLCHRVM TVVM IN PACE] Dices Ioſias in prælio occiſus eſt à Pharaone Nechao, ergo non pacificè, ſed violenta morte occubuit. Reſp. pacem non priuatam Ioſiæ, ſed publicam Reip. hic intelligi: viuente enim Ioſia & moriente, Iudæa gaudebat pace & rerum abundantia, at poſt mortem eius inuaſa fuit à varijs gentibus, præſertim Babylonijs, qui illam ſub Sedecia filio Ioſiæ funditus euerterunt. Hunc eſſe ſenſum liquet ex ſequentibus, vbi ſic ſe Script. explicat. Vers. 28.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ioſias celebrat Phaſe ſolemne: idem Pharaoni occurrens, in prælio occiditur ſummo omnium luctu, ſed præcipuè Ieremiæ.

1. Fecit autem Ioſias in Ieruſalem Phaſe Domino, quod immolatum eſt quar-
tadecima die menſis primi: 2. & conſtituit Sacerdotes in officiis ſuis,
hortatuſque eſt eos vt miniſtrarent in domo Domini. 3. Leuitis quoque, ad
quorum eruditionem omnis Iſraël ſanctificabatur Domino, locutus eſt: Ponite
arcam in ſanctuario templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid rex Iſrael, ne-
quaquam enim eam vltrà portabis: nunc autem miniſtrate Domino Deo ve-
ſtro, & populo eius Jſrael. 4. Et præparate vos per domos & cognationes ve-
ſtras, in diuiſionibus ſingulorum, ſicut præcepit Dauid rex Iſrael, & deſcripſit Sa-
lomon filius eius. 5. Et miniſtrate in ſanctuario per familias turmaſque Leui-
ticas, 6. & ſanctificati immolate Phaſe: fratres etiam veſtros, vt poſſint iux-
ta verba quæ locutus eſt Dominus in manu Moyſi facere, præparate. 7. De-
dit prætereà Ioſias omni populo, qui ibi fuerat inuentus in ſollemnitate Phaſe,
agnos & hœdos de gregibus & reliqui pecoris triginta millia, boum quoque tria
millia, hæc de regis vniuerſa ſubſtantia. 8. Duces quoque eius, ſponte
quod vouerant, obtulerunt, tam populo, quàm Sacerdotibus, & Leuitis. Porrò
Helcias, & Zacharias, & Iahiel, principes domus Domini, dederunt Sacerdo-
tibus ad faciendum Phaſe pecora commixtim duo millia ſexcenta, & boues tre-
centos. 9. Chonenias autem, & Semeias, etiam Nathanael, fratres eius, nec
non

non Hasabias, & Iehiel, & Iezabad, principes Leuitarum, dederunt cæteris Leuitis ad celebrandum Phase quinque millia pecorum, & boues quingentos. 10. Præparatumque est ministerium, & steterunt sacerdotes in officio suo: Leuitæ quoque in turmis, iuxta regis imperium. 11. Et immolatum est Phase: asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem, & Leuitæ detraxerunt pelles holocaustorum: 12. & separauerunt ea vt darent per domos & familias singulorum, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in Libro Moysi: de bobus quoque fecerunt similiter. 13. assauerunt Phase super ignem, iuxta quod in lege scriptum est: pacificas verò hostias coxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis, & festinatò distribuerunt vniuersæ plebi: 14. sibi autem, & Sacerdotibus postea parauerunt: nam in oblatione holocaustorum & adipum vsque ad noctem sacerdotes fuerunt occupati: vnde Leuitæ sibi, & sacerdotibus filiis Aaron parauerunt nouissimis. 15. Porrò cantores filij Asaph stabant in ordine suo, iuxta præceptum Dauid, & Asaph, & Heman, & Idithun, prophetarum regis. Ianitores verò per portas singulas obseruabant, ita vt nec puncto quidem discederent à ministerio: quam ob rem & fratres eorum Leuitæ parauerunt eis cibos. 16. Omnis igitur cultura Domini ritè completa est in die illa, vt facerent Phase, & offerrent holocausta super altare Domini, iuxta præceptum regis Iosiæ. 17. Feceruntque filij Israel, qui reperti fuerant ibi, Phase in tempore illo, & sollemnitatem azymorum septem diebus. 18. Non fuit Phase simile huic in Israël à diebus Samuelis prophetæ: sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit Phase sicut Iosias, Sacerdotibus, & Leuitis, & omni Iudæ, & Israel qui repertus fuerat, & habitantibus in Ierusalem. 19. Octauodecimo anno regni Iosiæ hoc Phase celebratum est. 20. Postquam instaurauerat Iosias templum, ascendit Nechao rex Ægypti ad pugnandum in Charcamis iuxta Euphratem: & processit in occursum eius Iosias. 21. At ille, missis ad eum nuntiis, ait: Quid mihi & tibi est rex Iuda? non aduersum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinarò ire præcepit: desine aduersum Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te. 22. Noluit Iosias reuerti, sed præparauit contra eum bellum, nec acquieuit sermonibus Nechao ex ore Dei: verùm perrexit vt dimicaret in campo Mageddo. 23. Ibique vulneratus à sagittariis, dixit pueris suis: Educite me de prælio, quia oppido vulneratus sum. 24. Qui transtulerunt eum de curru in alterum currum, qui sequebatur eum more regio, & asportauerunt eum in Ierusalem, mortuusque est, & sepultus in mausoleo patrum suorum: & vniuersus Iuda & Ierusalem luxerunt eum: 25. Ieremias maxime: cuius omnes cantores atque cantatrices, vsque in præsentem diem, lamentationes super Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israel: Ecce scriptum fertur in lamentationibus. 26. Reliqua autem sermonum Iosiæ & misericordiarum eius, quæ lege præcepta sunt Domini, 27. opera quoque illius prima & nouissima, scripta sunt in Libro regum Iuda & Israel.

Vers. 3. PONITE ARCAM IN SANCTVARIO TEMPLI] Tradunt Hebræi apud S. Hieron. arcam è Sancto sanctorum ablatam esse tempore Manassis & Amon, ne simul cum eorum idolis consisteret in templo. Quare translatam esse in domum Sellum, qui erat auunculus Ieremiæ, & maritus Oldæ prophetissæ cap. 34. vers. 22. nunc verò idolis ablatis à Iosia arcam templo locoque suo fuisse restitutam. Quo facto Iosias ait Leuitis: *nequaquam eam vltra portabitis*, id est arcam amplius è templo non exportabitis; quare deinceps vos coram arca *ministrate Domino*, ac simul *populo eius Israël*, vt populum in lege cultuque Dei instruatis & dirigatis.

AD FACIENDVM PHASE, &c. BOVES TRECENTOS]. Hinc patet *Phase* significare non tantùm Agnum Paschalem, sed & boues, cæterasque victimas quæ in paschate Deo immolabantur.

Vers. 11. ASPERSERVNTQVE SACERDOTES MANV SANGVINEM] in altari holocaustorum, vt lege A erat præscriptum. Omnis enim sanguis Deo debebatur, ideoque effundebatur in altari vel iuxta altare. Altare enim repræsentabat Deum.

ET LEVITÆ DETRAXERVNT PELLES HOLOCAVSTORVM] vt deinde sacerdotes carnes illi frustra concisas altari imponerent, & subiecto igne Deo cremarent.

ET SEPARAVERVNT EA] scilicet holocausta (vt habent Hebr.) iam dicta, vt illa integrè *offerrentur Domino*, & tota cremarentur. *Separauerunt*, inquam, holocausta à cæteris victimis, vt eas *darent* (id est distribuerent) *per domos & familias singulorum*, vt scilicet singuli eas offerrent Deo in victimas pacificas, ac deinde ex eisdem epulum sacrum instruerent, & conuiuia celebrarent. Patet ex dictis vers. 7. & seq. — Vers. 12.

B

ASAPH ET HEMAN ET IDITHVN PROPHETARVM REGIS] id est Cantorum Dauidis. Prophetæ enim vocantur Cantores, qui Deo laudes & Psalmos canebant. Ita Hebr. apud S. Hier. — Vers. 15.

S. Hier. Erant tamen aliqui ex eis veri prophetæ, vti Asaph, qui instinctu Dei plures psalmos composuit & dictauit.

Vers. 21. CONTRA ALIAM PVGNO DOMVM] scilicet contra regem Assyriorum, vt patet 4 Reg. 23. 29. Abul. in 4 Reg. cap. 23. q. 41. & 42. censet, *aliam domum*, siue aliam familiam, aliumque regem, contra quem se pergere dicit Pharao fuisse Adadremmon regem Syriæ Iosiæ fœderatum, idemque Iosiam prohibuisse Pharaonem transitu per Iudæam, vt suo amicique regno consuleret. Id hausit Abul. ex Herodoto lib. 2. sub finem, qui ait regem Ægypti nomine *Necum* filium Psammitichi conflixisse cum Syris, & in Magdalo victoria potitum: vbi videntur nomina esse corrupta, vt *Necum* ponatur pro *Nechao*, Syri pro Assyriis, Magdalo pro Mageddo. Verùm hæc sententia est improbabilis; tum quia nemo huius Adadremmon regis Syriæ meminit; tum quia Pharao pergebat contra Assyrios habitantes iuxta Euphratem, non contra Syros habitantes iuxta Libanum.

Alij censent Pharaonem perrexisse propriè contra regem Assyriorum; verùm nec hoc dici potest; nam Asarhaddon filius Sennacherib post cladem patris ab Angelo acceptam in Iudæa, tantùm decem annis regnauit, ac cum eo & in eo quasi vltimo rege desiit regnum Assyriorum sub annum Ezechiæ regis Iuda 25. qui hunc annum 31. & vltimum Iosiæ antecessit nonaginta annis. Quare deficiente Asarhaddon & regno Assyriorum (vnde post Asarhaddon in Script. nulli nominantur reges Assyriorum, sed Babyloniorum dumtaxat) surrexit regnum Chaldæorum per Merodach, cui successit Ben-Merodach, huic Nabopolassar; qui alio nomine dictus est Nabuchodonosor senior, qui dominabatur Assyrijs æquè ac Babylonijs: vnde nunc Assyriorum, nunc Babyloniorum rex vocatur. Atque hic est contra quem pugnauit Pharao Nechao, cùm occidit Iosiam, ac videtur eum superasse. Vnde hanc patris sui cladem vlturus eius filius Nabuchodonosor iunior cognomento Magnus, qui Iudæam, Asiam, multaque alia subegit, seseque fecit Monarcham, inuasit Ægyptum, conflixit cum Nechao, eumque occidit, ac Ægyptum occupauit, vti eidem prædixerat Ieremias cap 46. & Ezechiel cap. 29. vide ibi dicta. Ita Salianus & alij. Plura hac de re dixi 4. Reg. 24. 1.

AD QVAM ME DEVS FESTINATO IRE PRÆCEPIT] per oraculum Ieremiæ non scriptum, sed viua voce editum, quod ipse Ieremias per nuntium Pharaoni significauit, vt tradunt Hebræi apud S. Hier. Vnde & S. Iustin. q. 89. ad Orthodoxos, docet Iosiam ideò occisum, eò quòd monitis Ieremiæ, vt Pharaoni sese non opponeret, minimè paruerit.

MORTVVSQVE EST] non in Ierusalem, vt vult Ioseph. sed in Mageddo occisus; vnde eum mortuum transtulerunt in Ierusalem, vt in sepulchro regum sepelirent. Vers. 24.

ET QVASI LEX OBTINVIT IN ISRAEL] q. d. Mos apud Israëlitas obtinuit adeò fixus & certus, vt instar legis esse videretur; vt scilicet cantores & cantatrices, dum ob lugubrem aliquem casum funebre vel triste carmen vel næniam canere volunt, vsurpent canantque lamentationem Ieremiæ de morte Iosiæ, quam si nosse cupis: *Ecce scriptum fertur in lamentationibus* Ieremiæ: Ieremias enim in Threnis sub finem videtur lugere mortem Iosiæ, vt censet Chald. Ioseph. Hebr. apud S. Hier. Lyran. Abul. & Hugo, quamuis, vt ibi dixi, verius sit Threnos Ieremiæ de morte Iosiæ alios fuisse ab eius Threnis qui extant in S. Scriptur. quare Threni de morte Iosiæ iniuria temporum interciderunt. Vers. 25.

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAtri Josiæ succedit filius Ioachaz, quem Nechao in Ægyptum abducit. Huic succedit frater Ioakim, huic filius Ioachin, huic patruus Sedecias, qui omnes cum maiore populi parte in Babylonem abducuntur à Nabuchodonosor. Hic enim Jerusalem cum templo succendit, vt Iudæa manserit desolata vsque ad annum primum Cyri primi Persarum Monarchæ.

1. TVlit ergo populus terræ Ioachaz filium Iosiæ, & constituit regem pro pa-
tre suo in Ierusalem. 2. Viginti trium annorum erat Ioachaz cùm re-
gnare cœpisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem. 3. Amouit autem
eum rex Ægypti cùm venisset in Ierusalem, & condemnauit terram centum ta-
lentis argenti, & talento auri. 4. Constituitque pro eo regem, Eliakim fra-
trem eius, super Iudam & Ierusalem: & vertit nomen eius Ioakim: ipsum verò
Ioachaz tulit secum, & abduxit in Ægyptum. 5. Vigintiquinque annorum erat
Ioakim cùm regnare cœpisset, & vndecim annis regnauit in Ierusalem: fecitque
malum coram Domino Deo suo. 6. Contra hunc ascendit Nabuchodonosor
rex Chaldæorum, & vinctum catenis duxit in Babylonem. 7. Ad quam & va-
sa Domini transtulit, & posuit ea in templo suo. 8. Reliqua autem verborum
Ioakim, & abominationum eius, quas operatus est, & quæ inuenta sunt in eo,
continentur in Libro regum Iuda & Israël. Regnauit autem Ioachin filius eius
pro eo. 9. Octo annorum erat Ioachin cùm regnare cœpisset, & tribus men-
sibus

fibus, ac decem diebus regnauit in Ierusalem, fecitque malum in conspectu Domi-
ni. 10. Cumque anni circulus volueretur, misit Nabuchodonosor rex, qui ad-
duxerunt eum in Babylonem, asportatis simul pretiosissimis vasis domus Domini.
Regem verò constituit Sedeciam patruum eius super Iudam & Ierusalem. 11.
Viginti & vnius anni erat Sedecias cùm regnare cœpisset, & vndecim annis reg-
nauit in Ierusalem. 12. Fecitque malum in oculis Domini Dei sui, nec eru-
buit faciem Jeremiæ prophetæ, loquentis ad se ex ore Domini. 13. A rege
quoque Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per Deum: & indurauit
ceruicem suam & cor, vt non reuerteretur ad Dominum Deum Jsraël. 14. Sed
& vniuersi principes sacerdotum, & populus, præuaricati sunt inique iuxta vniuer-
sas abominationes Gentium, & polluerunt domum Domini, quam sanctificauerat
sibi in Jerusalem. 15. Mittebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos
per manum nuntiorum suorum, de nocte consurgens, & quotidie commonens:
eò quòd parceret populo & habitaculo suo. 16. At illi subsannabant nuntios
Dei, & paruipendebant sermones eius illudebantque prophetis, donec ascenderet
furor Domini in populum eius, & esset nulla curatio. 17. Adduxit enim super
eos regem Chaldæorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo sanctuarij
sui: non est misertus adolescentis, & virginis, & senis, nec decrepiti quidem, sed
omnes tradidit in manibus eius. 18. Vniuersaque vasa domus Domini, tam
maiora, quàm minora: & thesauros templi, & regis, & principum transtulit in Ba-
bylonem. 19. Incenderunt hostes domum Dei destruxeruntque murum Jeru-
salem, vniuersas turres combusserunt, & quidquid pretiosum fuerat demoliti sunt.
20. Si quis euaserat gladium, ductus in Babylonem seruiuit regi & filiis eius, do-
nec imperaret rex Persarum, 21. & compleretur sermo Domini ex ore Jere-
miæ, & celebraret terra sabbata sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabba-
tum, vsque dum complerentur septuaginta anni. 22. Anno autem primo Cy-
ri regis Persarum, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os
Jeremiæ suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum: qui iussit prædicari in
vniuerso regno suo, etiam per scripturam; dicens: 23. Hæc dicit Cyrus rex
Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipse præcepit
mihi vt ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa: quis ex vobis est
in omni populo eius? sit Dominus Deus suus cum eo, & ascendat.

VERS. 6. ET VINCTVM (Ioakim) CATENIS DVXIT IN BABYLONEM] scilicet anno tertio regni Ioakim, qui in Babylone res suas componens, & fœdus cum eo renouans, solitumque tributum promittens, ab eo liber dimissus est in Ierusalem, vbi anno vndecimo regni sui rursùm rebellãs, à Chaldæis occisus est, vt dixi Iere. 22. 19

VERS. 8. ET QVÆ INVENTA SVNT IN EO] Lyran. Abul. q. 39. in cap. 25. lib. 4 Reg. Vatabl. Magister histor. Scholastic. Pererius lib. 1. in Danielem, sub initium, & alij ex Hebræis referunt, in cadauere huius regis inuentas fuisse quasdam notas impressas, & quædam stigmata inusta in honorem Deorum suorum, quorum ipse adhuc viuens se stigmaticum seruum profitebatur. Quid in serius & infelicius, quàm Regem diademate coronatum eò se abiecisse, vt stigmaticum diaboli mancipium redderetur? Contrà verò Diuus Paulus: *De cætero*, inquit, *nemo mihi molestus sit; ego enim stigmata Domini* IESV *in corpore meo porto*. Galat. 6. v. 17.

VERS. 9. OCTO ANNORVM ERAT IOACHIN CVM REGNARE COEPISSET] scilicet cum patre Ioakim qui anno secundo regni sui filium Ioachin octennem regem creauit, & regni socium asciuit, adeoque cum eo decem annis regnauit. Causa fuit, quòd vereretur si quid humanitùs sibi accidisset, Sedeciam excluso puero Ioachin, inuasurum regnum. Iam tum enim videbatur meditari rebellionem, vt iugo Chaldæorum se eximeret; quod fecit anno tertio regni, ideoque eodem anno à Chaldæis abductus est in Babylonem, vnde tunc successit ei filius Ioachin nouem vel decem annorum: sed pater Ioakim rebus in Babylone compositis, illicò rediit, ac alios octo annos cum filio regnauit: quibus exactis anno vndecimo regni sui rursùs rebellans, interemptus est à Chaldæis: vnde tunc solus plano & pleno iure regnans successit eius filius Ioachin, qui iam octodecim erat annorum, ac tribus tantùm mensibus regnauit, quibus exactis abductus est & ipse in Babylonem à Chaldæis, qui ei substituerunt Sedeciam patruum. Ita Abul. Salian. Torniellus & alij.

VERS. 10. CVM ANNI CIRCVLVS VOLVERETVR] Hebr. *In reuolutione anni*; cùm scilicet anno currente finiente, vel finito nouus annus inchoaretur à mense Nisan, q. d. cùm annus currens tenderet ad finem, siue in fine anni abductus est Ioachin in Babylonem, quod fuit tertio mense regni sui: cœpit enim ipse regnare non in initio anni, sed tribus mensibus ante finem anni, v. g. in Nouembri vel Decembri. Nam Hebræi annum inchoabant à Nisan, id est Martio.

VERS. 13. QVI ADIVRAVERAT EVM PER DEVM] vt sibi fidem datam & subiectionem promissam seruaret, minans ei Dei iudicis vindictam, si illam violaret, ideoque pro *Matthania*, vocauit eum, *Sedeciam*, id est *iustitiam Dei*, vt huius semper eum memorem redderet. 4. Reg. 24. 17.

Vers. 15. DE NOCTE CONSVRGENS] Hebr. *manèsurgendo*, idest manè, tempestiuè, sollicitè eos admonuit, instar boni patrisfamilias, qui manè suos famulos instruit, & dirigit ad opus diurnum.

EO QVOD PARCERET (id est quòd parcere cuperet & summè optaret) POPVLO] sed cùm is monita Dei sperneret, ei non pepercit, & Chaldæis vastandum tradidit.

Vers. 16. ET ESSET NVLLA CVRATIO] q.d. & nulla esset spes curationis & emendationis vitæ, eò quòd Iudæi in idololatria & sceleribus suis essent obfirmati.

Vers. 21. ET CELEBRARET TERRA SABBATA SVA] idest feriaretur & quiesceret ab aratione, qua sulcatur, occatur, seritur, metitur &c. quibus terra agitari, & quasi vexari solet.

CVNCTIS ENIM DIEBVS DESOLATIONIS EGIT SABBATVM] id est inculta quieuit, agens quasi sabbati otium. Notant Hebræi, Iudæos violasse festum sabbati, illudque profanasse operibus seruilibus & illicitis, ideoque Deum in pœnam eos è Iudæa abduxisse, vt ipsa ageret sabbatum sibi à Iudæis negatum per 70. annos.

Anni captiuitatis cur 70. Resp. Primo. VSQVE DVM COMPLERENTVR SEPTVAGINTA ANNI] Cur fuêre captiuitatis Iudæorum in Babylone anni 70. non 80. non 90. non centum? Causam dat Theod. Leuit. 26. 34. ad illa: *Placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, eo quod non requieuerit in sabbatis vestris, quando habitabatis in ea.* Sic enim ait: *Septuaginta annos seruierunt in Babylone: Atqui à regno Saulis vsque ad captiuitatem numerantur anni 490. quorum septimam partem faciunt septuaginta. Hoc ergo vult dicere: Septuaginta annis terra manebit inculta, & non seminata, vobis terram alienam incolentibus, proptereà quod vnà cum reliquis etiam sabbati præceptum transgressi estis.* q.d. Terra Iudææ iuxta legem septimo anno arari non poterat, sed quiescebat & suum agebat *sabbatum*, id est otium & quietem, quam quia vos (multi vestrûm) ò Iudæi ei abstulistis ex auaritia, septimo anno eam arantes vt fructus meteretis, idcircò Deus quietem ei debitam restituet in 70. annis captiuitatis vestræ, quibus illa colonis suis destituta quiescat: 70. enim sabbata ei ademistis, totidem ergo ei reddet Deus. Nam in 490. annis qui ab initio regni Saulis (si ei demus annos viginti, ac alios viginti Samueli, qui iuncti faciunt 40. de quibus Actor. 13. 21.) vsque ad vltimum annum Sedeciæ fluxerunt, pariter fluxerunt 70. sabbata terræ: hæc enim septimo quolibet anno suum ex lege exigebat sabbatum. Septimus enim annus in 490. annis recurrit septuagies: multiplica enim 70. per 7. inuenies 490. Eadem causa hîc insinuatur dum dicitur: *Et celebraret terra sabbata sua: cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum vsque dum complerentur 70. anni.*

Secundo. Rursùm, Hebræi per sua scelera varia & multa contaminarunt Iudæam, quæ erat terra sancta per 490. annos: vnde Deus totidem annos pœnitentiæ & captiuitatis potuisset eis iniungere, sed noluit, & pœnam imminuit, vt è septem annis vnum tantùm pœnitentiæ eis assignaret, quo pariter terra sabbatizaret: quare dedit eis annos 70. captiuitatis: hi enim septies in 490. continentur, vt his 70. annis terra quiescens & quasi sabbatum agens, à sceleribus 490. annorum in ea à Iudæis commissis expiaretur, & præsertim ab idololatria, quæ in ea diu, sed per 70. annos acriùs & ardentiùs viguit.

Alia causa literalis fuit, quòd Chaldæorum Monarchia durauit per 70. annos; Chaldæi autem Iudæorum fuêre hostes & flagella Dei, qui eos in Babylonem abduxerunt, ibique toto tempore monarchiæ suæ detinuerunt: quo finito in anno 70. surrexit Cyrus Chaldæorum hostis & Iudæorum amicus, qui Chaldæos euertit, & Monarchiam ad Persas transtulit, ideoque Iudæos è Babylone liberauit. Rursùm hi 70. anni desolationis respondent 70. hebdomadibus Danielis capit. 9. quibus exactis venturus erat Christus, cuius typus fuerat Cyrus, qui eos à seruitute peccati & diaboli liberaret, ac Ierusalem cælesti restitueret. *Tertiò.*

Prima & potissima causa fuit, Dei ita decernentis voluntas, & iudiciorum eius profundorum abyssus. Hanc causam dat Esdras lib. 4. c. 3. vbi narrat se anno trigesimo desolationis Ierusalem in Babylone coram Deo questum esse, quare tamdiu Iudæos fideles suos in Babylone captiuos detineret, & inter alia se Deo dixisse v. 27. *Tradidisti ciuitatem tuam in manibus inimicorum tuorum. Numquid meliora faciunt qui habitant Babylonem, & propter hoc dominabitur Sion?* Et rursùm: *Factum est cùm venissem huc, & vidissem impietates quarum non est numerus, & delinquentes multos vidit anima mea hoc 30. anno.* Ac Vrielem Angelum ei respondisse cap. 4. dixisseque: *Vade pondera mihi ignis pondus, aut mensura mihi flatum venti, aut reuoca mihi diem quæ præteriit.* Quòd cùm Esdras fieri non posse diceret, regerit Angelus: *Si, inquit, interrogarem te, quantæ sunt habitationes in corde maris, aut venæ in principio abyssi,* vnde scilicet aquæ indesinenter scaturiunt, vel venæ pluuiarum in cælo, *aut qui sunt exitus paradisi, diceres mihi fortassis, in abyssum non descendi, neque in infernum adhuc, neque in cælum vnquam ascendi. Nunc autem non interrogaui te nisi de igne, & vento & die per quem transisti, & à quibus separari non potes, & non respondisti mihi de eis, & quomodo poteris capere Altissimi vias?* *Quartò, potissimò.*

Tropologica causa fuit, quam dat S. Hier. Ierem. 29. 10. quòd septuagenarius numerus sit symbolum pœnitentiæ, quam tota hac vita agere debemus, vt ad cælestem gloriam perueniamus. Nam vt dicitur Psal. 89. *Dies annorum nostrorum, in ipsis 70. anni.* Hinc & Ecclesia à Septuagesima commemorando lapsum Adami & posterorum, inchoat tempus luctus & pœnitentiæ. Denique voluit Deus per 70. annos, omnes senes Iudæorum vitiis suis assuetos, & in inueteratos emori, ac nouam sobolem succrescere, quam per Esdram, Danielem, Iesum, Zorobabel, & alios in pietate & vero Dei cultu efformatam, in terram sanctam reduceret, vti dixi Ierem. 29. 10. *Tropologicè.*

ANNO AVTEM PRIMO CYRI] Hæc ad verbum repetuntur lib. sequenti Esdræ initio primi capitis, vbi ea quasi suo loco explicabo. Hinc colligunt Interpretes, Esdram esse lib. Paralipomenon Auctorem. Eius enim finis idem planè est cum principio Esdræ. Vers. 22.

FINIS.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVÆ IN HOC LIBRO EXPLICANTVR.

Littera T. significat Tomum, A. B. C. D. litteras medias inter vtramque columnam. Primus numerus post litteram T. designat tomum primum vel secundum secundus numerus paginam eiusdem tomi; tertius verò numerus columnam primam vel secundam.

EX GENESI.

EX EXODO.

EX LEVITICO.

EX LIB. IVDICVM.

EX LIB. RVTH.

EX LIB. III. REGVM.

EX LIB. I. PARALIPOM.

EX LIB. II. PARALIPOM.

EX LIBRO IOB.

EX LIBRO PSALMORVM.

EX ECCLESIASTE.

EX ECCLESIASTICO.

EX ISAIA.

EX IEREMIA.

EX EZECHIELE.

EX DANIELE.

EX AMOS.

EX IONA.

EX MICHÆA.

EX ZACHARIA.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. MATTHÆO.

EX S. MARCO.

EX S. LVCA.

EX S. IOANNE.

EX EPIST. II. AD TIMOTHEVM.

EX EPIST. AD HEBRÆOS.

EX EPIST. I. S. PETRI.

EX APOCALYPSI S. IOANNIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM

QVÆ IN HOC LIBRO CONTINENTVR.

Assy-

Corui

De Dauide historica.

Dauidis virtutes.

Dauid excusatus à peccato.

Dauid, peccans, & punitus.

Dauid pœnitens.

Dauid typus Christi.

deci-

Eremi-

Homo-

Mensu-

Senna-

INDEX
MATERIARVM MORALIVM AD EVANGELIA DOMINICARVM AC FESTORVM ALIQVOT, ET FERIARVM PER ANNVM ACCOMMODATARVM.